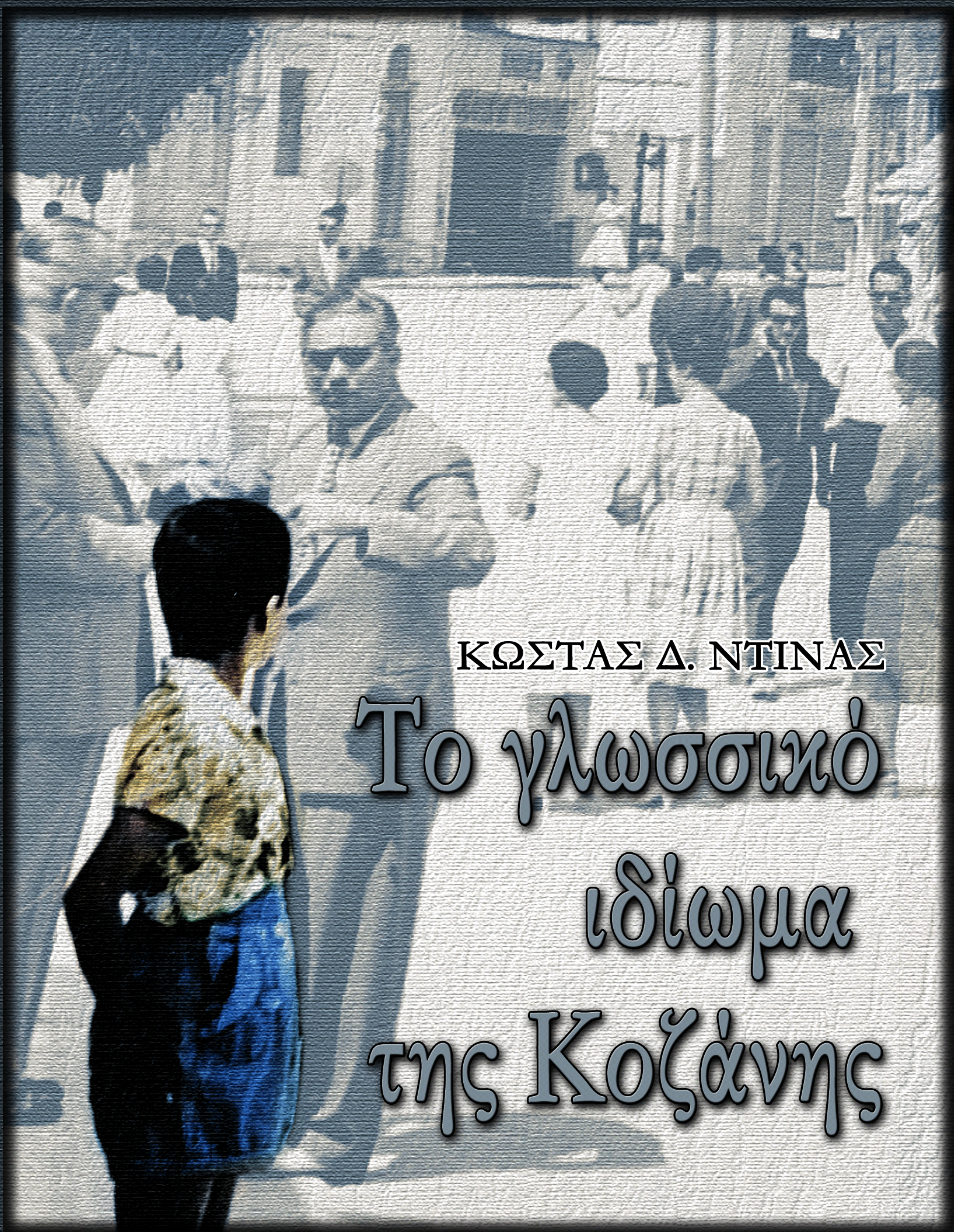

INBA

ΚΩΣΤΑΣ Δ. ΝΤΙΝΑΣ

Το γλωσσικό
ιδίωμα
της Κοζάνης

Κώστας Δ. Ντίνας

Το γλωσσικό ιδίωμα
της Κοζάνης

Κοζάνη 2005

Στον Δημήτρη και την Μυρτώ

Το Διοικητικό Συμβούλιο
του Ινστιτούτου Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης

Πρόεδρος	Χάρης Γελαδάκης
Αντιπρόεδρος	Κατερίνα Διάφα
Μέλη	Αναστάσης Βιστωνίτης Γιώργος Κορδομενίδης Γιώργος Μητλιάγκας Κώστας Σιαμπανόπουλος Γιάννα Στεργιοπούλου
Διευθυντής	Κώστας Ντίνας

Το Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης λειτουργεί βάσει
προγραμματικής σύμβασης του Υπουργείου Πολιτισμού
και του Δήμου Κοζάνης από τους οποίους και συγχρηματοδοτείται.

Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης

ISBN: 960-7973-38-0

Copyright: ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

Φωνητική - Φωνολογία,
Μορφολογία,
Σύνταξη

Η διατήρηση της τοπικής μας παράδοσης και η καταγραφή της είναι διαχρονική και σταθερή επιλογή μας. Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα και χαρακτηριστικά στοιχεία της παράδοσής μας είναι το γλωσσικό μας ιδίωμα. Ήταν λοιπόν για μας ύψιστη προτεραιότητα η καταγραφή του -όσο υπάρχουν ακόμα συντοπίτες μας που αποτελούν αυθεντικές πηγές πληροφόρησης- και συνακόλουθα η επιστημονική του μελέτη με τη μεγαλύτερη δυνατή αξιοπιστία.

Την ανάγκη αυτή ήρθε να καλύψει η έρευνα του συμπολίτη μας κ. Κωνσταντίνου Ντίνα, καθηγητή γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Στηρίξαμε με κάθε τρόπο αυτή την προσπάθεια μέχρι και την ολοκλήρωσή της. Καρπός αυτής της εργασίας είναι οι δύο τόμοι του «Γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης» σε καλαίσθητη έκδοση του Ινστιτούτου Βιβλίου και Ανάγνωσης, που θα αποτελέσουν σημαντικό συστατικό στοιχείο στη δόμηση της ιστορίας της πόλης και της περιοχής.

Πάρις Κουκουλόπουλος

Δήμαρχος Κοζάνης

Απόδοση οφειλομένων

Η συγκέντρωση του υλικού και η έκδοση του δίτομου αυτού έργου δε θα ήταν εύκολη υπόθεση, αν δεν είχε τη συμπαράσταση θεσμών και προσώπων της πόλης της Κοζάνης, τους οποίους οφείλω δημοσίως να ευχαριστήσω.

Το Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης (IN.B.A.), ένας θεσμός με σημαντικό παρεμβατικό ρόλο στα πολιτιστικά δρώμενα του τόπου, στηρίζει και ενισχύει δραστηριότητες που στοχεύουν στην ανάδειξη και προβολή του ιστορικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής. Για το λόγο αυτό ομόφωνα ενέκρινε (απόφ. 7/18-2-1997) ερευνητικό πρόγραμμα για την «Καταγραφή του κοζανίτικου ιδιώματος», μου ανέθεσε (απόφ. 11/14-3-2000) την επιστημονική ευθύνη και παρακολούθηση του συγκεκριμένου έργου και ανέλαβε τη δαπάνη έκδοσης του πονήματος, το οποίο άγεται σήμερα σε αίσιο πέρας.

Κι επειδή τους θεσμούς τους ενσαρκώνουν συγκεκριμένα πρόσωπα, θα ήθελα προσωπικώς να ευχαριστήσω:

τον Δήμαρχο Κοζάνης κ. Πάρι Κουκουλόπουλο, ο οποίος και από τη θέση του προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου του IN.B.A. αλλά και ως πρώτος πολίτης αυτής της πόλης ενθάρρυνε και στήριξε εκθύμως την όλη προσπάθεια·

τον διάδοχό του στη θέση του προέδρου του IN.B.A. κ. Γιώργο Τιάλιο· τέλος, ιδιαιτέρως τον σημερινό πρόεδρο του Ινστιτούτου Βιβλίου και Ανάγνωσης και της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης κ. Χάρη Γελαδάκη, του οποίου η συμβολή στην ολοκλήρωση και έκδοση της ανά χείρας εργασίας υπήρξε αμέριστη και από τη θέση που τώρα κατέχει, αλλά από τη θέση του Αντιδημάρχου Πολιτισμού σε μια περίοδο μάλιστα που η πορεία του όλου εγχειρήματος διέτρεχε τον κίνδυνο της ακύρωσης.

Ο συγγραφέας

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ

ΤΟΜΟΣ Α΄

0	Η Κοζάνη	17
0.1	Η Κοζάνη σήμερα	17
0.2	Η Κοζάνη κατά την αρχαιότητα	18
0.3	Η Κοζάνη κατά τον μεσαίωνα και τα νεότερα χρόνια	18
1.1	Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης	21
1.1.1	Σκοπός και δομή της εργασίας	21
1.1.2	Μεθοδολογία - πορεία της έρευνας	22
1.1.3	Το ιδίωμα	28
1.1.4	Η χρησιμότητα της μελέτης του ιδιώματος	32
1.1.5	Η σημερινή κατάσταση του ιδιώματος	34
1.1.6	Τα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής Κοζάνης - Γρεβενών	36
1.2	Φωνητική	41
1.2.0	Φωνηεντισμός - συμφωνισμός	41
1.2.1	Κώφωση - αποβολή	41
1.2.1.1	Η κώφωση	42
1.2.1.2	Η αποβολή	44
1.2.1.3	Συνέπειες της αποβολής	51
1.2.1.3.1	Έγχος υπολείμματος της παρουσίας του <i>i</i> και του <i>u</i>	52
1.2.1.3.2	«Συνοδίτες» φθόγγοι	52
1.2.1.3.3	Αφομοίωση ή ανομοίωση συμφώνων	54
1.2.1.3.4	Απλοποίηση συμφωνικών συμπλεγμάτων	56
1.2.2	Ουράνωση	57
α.	Τα χειλικά	59
β.	Τα οδοντικά	61

γ. Το ρ	63
δ. Τα η, ι	65
ε. Τα συριστικά	66
στ. Τα υπερωικά	68
1.2.3 Λοιπά δευτερεύοντα φαινόμενα	70
1.2.3.1 Προφορά των μπ, ντ, γκ (γγ)	70
1.2.3.2 Τα τελικά σύμφωνα	71
1.2.3.3 Τα τελικά τεμάχια -ιά, -ια	73
1.2.3.4 Οι καταλήξεις Φ + σ, ζ + ις	79
1.2.3.5 Το (μεσοφωνηεντικό συνήθως) γ	80
1.2.3.6 Όνομα + κτητική αντωνυμία	81
1.2.3.7 Τονιζόμενα αρχικά φωνήεντα	82
1.2.3.8 Ανάπτυξη προτακτικού φωνήεντος ή συμφώνου	83
1.2.3.9 Ανέβασμα ή κατέβασμα του τόνου	83
1.2.3.10 Αλλαγή φωνήεντος ή συμφώνου	84
1.2.3.11 Αναγραμματισμοί	84
1.3 Φωνολογία	85
1.3.1 Μεθοδολογικά - Γενικά	85
1.3.2 Συμφωνικά φωνήματα	88
1.3.2.1 Τα διακριτικά χαρακτηριστικά των συμφωνικών φωνημάτων	94
1.3.3 Φωνηεντικά φωνήματα	102
1.3.3.1 Τα διακριτικά χαρακτηριστικά των φωνηεντικών φωνημάτων	103
1.4 Μορφολογία	105
1.4.1 Το άρθρο	105
1.4.1.1 Γενικά	105
1.4.1.2 Η κλίση του άρθρου	106
1.4.1.2.1 Αρσενικό	106
1.4.1.2.2 Θηλυκό	107
1.4.1.2.3 Ουδέτερο	109
1.4.2 Το ουσιαστικό	109
1.4.2.1 Γενικά	109

1.4.2.2	Παραδείγματα κλίσης	111
1.4.2.2.1	Αρσενικά	111
1.4.2.2.2	Θηλυκά	115
1.4.2.2.3	Ουδέτερα	116
1.4.3	Το επίθετο	117
1.4.3.1	Ο σχηματισμός των επιθέτων	117
1.4.3.2	Η κλίση και τα παραθετικά των επιθέτων	121
1.4.4	Η αντωνυμία	121
1.4.4.1	Προσωπικές	121
1.4.4.2	Κτητικές	123
1.4.4.3	Δεικτικές	124
1.4.4.4	Ερωτηματικές	124
1.4.4.5	Αόριστες	125
1.4.4.6	Αναφορικές	125
1.4.4.7	Γενική παρατήρηση στην κλίση των αντωνυμιών	125
1.4.5	Το ρήμα	126
1.4.5.1	Γενικά	126
1.4.5.2	Ο σχηματισμός των ρημάτων	127
1.4.5.3	Ο σχηματισμός των χρόνων και η κλίση των ρημάτων ...	128
1.4.5.3.1	Κλίση των βαρύτονων ρημάτων	128
1.4.5.3.2	Κλίση των οξύτονων ρημάτων	138
1.4.5.3.3	Τα βοηθητικά ρήματα έχου και είμι	147
	A. Κλίση του είμι (= είμαι)	147
	B. Κλίση του έχου (= έχω)	148
1.4.5.3.4	Ανώμαλα Ρήματα	150
1.4.6	Το επίρρημα	150
1.4.6.1	Γενικά	150
1.4.6.2	Τοπικά	150
1.4.6.3	Χρονικά	151
1.4.6.4	Τροπικά	151
1.4.6.5	Ποσοτικά	152
1.4.7	Προθέσεις	152
1.4.8	Σύνδεσμοι	152
1.4.8.1	Συμπλεκτικοί	152
1.4.8.2	Διαζευκτικοί	152

1.4.8.3 Αντιθετικοί	153
1.4.8.4 Αιτιολογικοί	153
1.4.8.5 Χρονικοί	153
1.4.8.6 Ενδοιαστικοί	153
1.4.9. Παραγωγική μορφολογία	154
1.4.9.1 Υποκοριστικά	154
1.4.9.2 Μεγεθυντικά	157
1.4.9.3 Καταλήξεις - τελικά τεμάχια	157
1.5 Συντακτικές παρατηρήσεις	171
1.5.1 Το όνομα	171
1.5.2 Το ρήμα	173
1.5.3 Αξιοπρόσεκτες εκφράσεις	173
1.6 Λεξιλόγιο	199
1.7 Ονοματολογικά	211
1.7.1 Επώνυμα	211
1.7.2 Βαφτιστικά	211
1.7.3 Τοπωνύμια	221
1.8 Δείγμα διαλεκτικού κειμένου	223
2 Βιβλιογραφικές αναφορές	227

ΤΟΜΟΣ Β΄

3 Γλωσσάριο του ιδιώματος της Κοζάνης

Η Κοζάνη σήμερα

Η Κοζάνη είναι σήμερα μια πόλη 60.000 περίπου κατοίκων και αποτελεί το διοικητικό, οικονομικό και πνευματικό κέντρο του νομού Κοζάνης και της Δυτικής Μακεδονίας. Είναι μια σύγχρονη επαρχιακή πόλη με όλα τα χαρακτηριστικά της αστικοποίησης και ομογενοποίησης του πληθυσμού της. Η πόλη και η ευρύτερη περιοχή της κατέχει κυρίαρχη θέση σε όλο τον δυτικομακεδονικό χώρο καθώς αποτελεί σταυροδρόμι όπου συναντιούνται η Μακεδονία, η Ήπειρος και η Θεσσαλία.

Η σημερινή της πληθυσμιακή σύνθεση είναι αποτέλεσμα ολιγάριθμων ή και μαζικών μετοικήσεων πληθυσμών από διάφορα μέρη της ευρύτερης περιοχής της Μακεδονίας και κυρίως της Ηπείρου. Η ποικιλία αυτή στη σύνθεση του πληθυσμού της πόλης επιβεβαιώνεται εκτός από τις σχετικές ιστορικές μαρτυρίες (βλ. Μεγδάνης 1820, Γουναρόπουλος 1872, Λιούφης 1924, Παπακωνσταντίνου 1992, Χατζηϊωάννου 2000) και από τα επώνυμα των κατοίκων της, βλ. Ντίνας 1995 και Ντίνας 2004. Όποια προέλευση κι αν είχαν οι κάτοικοι που σήμερα διαμένουν στην πόλη (ελληνόφωνοι από διάφορα μέρη, διαλεκτόφωνοι, όπως Πόντιοι, Θρακιώτες και Μικρασιάτες, Καππαδόκες, ή και δίγλωσσοι, όπως τουρκόφωνοι, σλαβόφωνοι, και βλαχόφωνοι κυρίως από τα βλαχοχώρια της Πίνδου), η ομογενοποίηση και η ανάμειξή τους σήμερα είναι πλήρης και καθιστά δυσχερή την ανίχνευση των γλωσσικών επιδράσεων που άσκησε καθεμιά από αυτές τις γλωσσικές ομάδες στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης.

0.1

Η Κοζάνη
σήμερα

Η Κοζάνη κατά την αρχαιότητα

Σε διάφορα σημεία της πόλης της Κοζάνης έχουν αποκαλυφθεί πιο πολύ από την τύχη και λιγότερο από μια συστηματική αρχαιολογική ανασκαφή (πβ. Μεντεσίδου 1993:20, 28. Μεντεσίδου 1994) αρχαιότητες που χρονολογούνται από τα προϊστορικά ως τα βυζαντινά χρόνια. Νοτίως του σημερινού νεκροταφείου αποκαλύφθηκε αρχαία νεκρόπολη με τάφους που χρονολογούνται στην πρώιμη εποχή του σιδήρου και εξής, η εύρεση της οποίας τεκμηριώνει την κατοίκηση της πόλης κατά την εποχή εκείνη. Στον ίδιο χώρο εντοπίστηκαν ίχνη προϊστορικής κατοίκησης και βρέθηκαν αγγεία και εργαλεία της νεότερης νεολιθικής εποχής και της εποχής του χαλκού. Ευρήματα κλασικής, ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής έχουν εντοπιστεί σε άλλα σημεία της πόλης, όπως στην περιοχή του Αγίου Κωνσταντίνου, του Αγίου Δημητρίου και των Αγίων Αναργύρων. Στην πλατεία 25ης Μαρτίου και την περιοχή του Αγίου Κωνσταντίνου ανιχνεύτηκαν δείγματα βυζαντινής κεραμικής. Η αδιάκοπη αυτή συνέχεια οικιστικής παρουσίας στην πόλη, όπως δείχνουν τα αρχαιολογικά ευρήματα, ίσως πρέπει να οδηγήσει σε αναθεώρηση της άποψης ότι η Κοζάνη δημιουργήθηκε απ' αρχής στα υστεροβυζαντινά χρόνια· μάλλον πρέπει να θεωρηθεί πιθανότερο ότι ένας μικρός αρχαίος οικιστικός πυρήνας επιβίωσε στο μέρος αυτό ως και μετά τα παλαιοχριστιανικά χρόνια και στη συνέχεια προστέθηκαν σ' αυτόν κάτοικοι από διάφορα μέρη (βλ. Μεντεσίδου 1993:34-6. Μεντεσίδου 1994).

*Η Κοζάνη
κατά την
αρχαιότητα*

*Η Κοζάνη κατά τον μεσαίωνα
και τα νεότερα χρόνια*

Η Κοζάνη αναφέρεται για πρώτη φορά σε οθωμανικό φορολογικό κατάστιχο του 1528 (βλ. Χατζημιωάννου 2000:32) ως οικισμός που ανήκει στον καζά των Σερβίων, ημερομηνία που κατά τους μελετητές της ιστορίας της πόλης μπορεί να θεωρη-

θεί *terminus ante quem* για την ίδρυση και την έκτοτε αδιάλειπτη παρουσία της (πβ. Γουναρόπουλος 1872, Χατζηιωάννου 2000:35). Έντονα διαδεδομένη σε όσους ασχολήθηκαν με την συγγραφή της ιστορίας της Κοζάνης (βλ. Μεγδάνης 1820, Γουναρόπουλος 1872, Λιούφης 1924, Παπακωνσταντίνου 1992, Χατζηιωάννου 2000) είναι η παράδοση ότι στην πόλη εισέρευσαν Ηπειρώτες έποικοι και χριστιανοί από τα γύρω χωριά κυρίως για λόγους ασφαλείας (πβ. Χατζηιωάννου 2000:34).

Ένας από τους σημαντικούς οικιστές της Κοζάνης ήταν ο αρχιτέλινγκας Ιωάννης Τράντας, ο οποίος καταφθάνει στην Κοζάνη επικεφαλής 100 περίπου οικογενειών (πβ. Γουναρόπουλος 1872:488-9, Λιούφης 1924:44-5). Ο γιος του Ιωάννη Τράντα Χαρίσιος ή Μπασιαγιάννης στα 1664 αποσπά σουλτανικό φερμάνι με το οποίο η πόλη αποκτά την προστασία της μητέρας του σουλτάνου. Το γεγονός αυτό βοήθησε την οικονομική ανάπτυξη της Κοζάνης, γιατί η πόλη άρχισε να απολαμβάνει ιδιαίτερα προνόμια και ταυτόχρονα απαγορεύεται στους Τούρκους να εγκατασταθούν σ' αυτήν. Η Κοζάνη σιγά σιγά ισχυροποιείται και αποτελεί το νέο χριστιανικό κέντρο, το οποίο διαδέχεται τα Σέρβια στο ρόλο αυτό, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται από την μεταφορά το 1745 στην Κοζάνη της έδρας της “Επισκοπής Σερβίων και Κοζάνης” (βλ. Λιούφης 1924:54).

Στα μέσα του 17ου αιώνα και εξής η Κοζάνη εκμεταλλεύομενη και τη γεωγραφική της θέση γίνεται σημαντικό οικονομικό σταυροδρόμι (πβ. Γουναρόπουλος 1872:490) με οργανωμένες πια αστικές λειτουργίες, όπως η Βιβλιοθήκη (πιθανό έτος ίδρυσης το 1668), η Στοά, η γνωστή “Σχολή της Κοζάνης”, στην οποία δίδαξαν ονομαστοί πνευματικοί άνθρωποι της εποχής όπως ο Γεώργιος Κονταρής, ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο Αμφιλόχιος Παρασκευάς, ο Στέφανος Σταμκίδης και άλλοι, ο μητροπολιτικός ναός του Αγίου Νικολάου κ.λπ.

Από τις αρχές του 19ου αιώνα η πόλη παρουσιάζει μια κοινωνική αυξητική τάση του πληθυσμού της, την οποία διαπιστώνουν οι διαδοχικοί ξένοι περιηγητές όπως ο Leake

*Η Κοζάνη
κατά τον
μεσαίωνα
και τα
νεότερα χρόνια*

0.3 (1835:305) κι ο Bouè (1854:87) με πληθυσμό κυρίως ελληνικό· τις παραμονές της ένωσης της με την Ελλάδα αριθμούσε 12.000 ορθόδοξους Έλληνες (πβ. Χαλκιόπουλος 1910:109. Χατζηιωάννου 2000:37). Μαζί με τη γεωργοκτηνοτροφία αρχίζει να αναπτύσσεται η βιοτεχνία και το εμπόριο. Τα προϊόντα της πόλης και των γύρω χωριών μεταφέρονται από τους κιορατζήδες μέχρι την κεντρική Ευρώπη (Βιέννη, Πέστη, Βελιγράδι). Οι κοζανίτες έμποροι δημιουργούν εκεί εμπορικούς οίκους και οργανώνονται σε συντεχνίες και αδελφότητες. Από την Κοζάνη προήλθαν πλήθος πνευματικοί άνθρωποι που άφησαν την προσωπική τους σφραγίδα στα τοπικά και ελληνικά γενικότερα γράμματα: Χαρίσιος Μεγδάνης, Γεώργιος Σακελλάριος, Μιχαήλ Περδικάρης, Γεώργιος Ρουσιάδης, Γεώργιος Λασσάνης, Διονύσιος και Ευφρόνιος Πόποβιτς, Μητιώ Σακελλαρίου και άλλοι.

Περισσότερες ιστορικές πληροφορίες για την πόλη και την περιοχή μπορεί να βρει κανείς στα έργα των Μεγδάνη 1820, Γουναρόπουλου 1872, Λιούφη 1924, Καλινδέρη 1939, Καλινδέρη 1940, Καλινδέρη 1958, Παπακωνσταντίνου 1992, Χατζηιωάννου 2000.

*Η Κοζάνη
κατά τον
μεσαίωνα
και τα
νεότερα χρόνια*

Σκοπός και δομή της εργασίας

Ο σκοπός αυτής της εργασίας είναι να μελετήσει κυρίως συγχρονικά τα σημαντικότερα στοιχεία του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης· λίγες διαχρονικές παρατηρήσεις είναι δυνατό να γίνουν με τη συγκριτική μελέτη κυρίως παλιότερων κειμένων που έχουν γραφεί στο ιδίωμα. Ένας άλλος στόχος είναι η αποθησαύριση του λεξιλογικού πλούτου του ιδιώματος και ο πολύπλευρος σχολιασμός του, έργο που επιχειρείται με τη σύνταξη του ιδιωματικού γλωσσαρίου, το οποίο συμπληρώνει την ερευνητική προσπάθεια.

Το κοινό στο οποίο απευθύνεται η εργασία αυτή είναι: α) καταρχήν η επιστημονική κοινότητα, η οποία θα έχει την ευκαιρία να βρει συγκεντρωμένα όλα τα βασικά γλωσσικά χαρακτηριστικά του ιδιώματος μαζί με πλούσιο πρωτογενές γλωσσικό υλικό, να τα συγκρίνει με άλλα ιδιώματα του βορειοελλαδικού ή μη χώρου και να ολοκληρώσει με τον τρόπο αυτό την εικόνα των γλωσσικών ιδιωμάτων του ελλαδικού χώρου· στην κατεύθυνση αυτή η παρούσα μελέτη ελπίζουμε ότι θα έχει τη μικρή της συμβολή, και β) το ευρύτερο κοινό, το οποίο τον τελευταίο καιρό δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ελληνική γλώσσα, όπως αυτή αποτυπώνεται στα διάφορα γλωσσικά ιδιώματα και τις διαλέκτους· η επιστημονική κοινότητα δεν δικαιούται, νομίζω, να στερήσει από το κοινό αυτό τη χαρά μιας τέτοιας γλωσσολογικής προσέγγισης.

Αρχικά, χρησιμοποιώντας τα ευρήματα προηγούμενων ερευνητών επιχειρούμε την ένταξη του ιδιώματος στην ευρύτερη ομάδα των γειτονικών ιδιωμάτων, του Βελβεντού

1.1.1

Σκοπός
και δομή
της εργασίας

1.1.1 (Μπουντώνας 1892), της Σιάτιστας (Τσοπανάκης 1953, Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985), της Βλάστης (Καλινδέρης 1982), των Γρεβενών (Παπαϊωάννου 1976), αναζητώντας τις ομοιότητες και διαφορές του μ' αυτά. Ακολουθεί η περιγραφή των πιο σημαντικών γλωσσικών φαινομένων του ιδιώματος, η συγχρονική φωνητική-φωνολογική και μορφολογική περιγραφή του και κάποιες συντακτικές και λεξιλογικές επισημάνσεις. Από το πολύ πλούσιο λεξιλογικό υλικό που προέκυψε από την έρευνα επιλέξαμε τη θεματική παρουσίαση σε ιδιαίτερο κεφάλαιο μόνο του ανθρωπωνυμικού υλικού, το οποίο αποτελεί ουσιαστικά συμπλήρωμα στο άλλο έργο μας που προηγήθηκε και είχε αποκλειστικό θέμα του τα οικογενειακά ονόματα (Ντίνας 1995). Το υπόλοιπο λεξιλογικό υλικό περιλαμβάνεται στο ιδιωματικό γλωσσάριο, που συμπληρώνει την παρούσα εργασία.

1.1.2 *Μεθοδολογία - πορεία της έρευνας*

Η στοχοθεσία και ο προσανατολισμός αυτής της έρευνας μάς επιβάλλει και τις βασικές μεθοδολογικές επιλογές (πβ. και Κατσάνης 1996:28-29). Δεν εφαρμόζεται αποκλειστικά κάποια συγκεκριμένη γλωσσολογική σχολή, αλλά ακολουθείται κατά κεφάλαιο όποια γλωσσολογική θεωρία μπορεί να ερμηνεύσει με πιο ικανοποιητικό τρόπο τα δεδομένα της εμπειρικής έρευνας, χωρίς να αποφεύγεται και μια κάπως πιο “παραδοσιακή” δομή της όλης εργασίας, που την κάνει προσιτή και αναγνώσιμη από ένα ευρύτερο κοινό.

Η συλλογή του υλικού πραγματοποιήθηκε με επιτόπια έρευνα. Το γλωσσικό υλικό που συγκεντρώθηκε ήταν δύο ειδών: α) πρωτότυπο και β) ερηνισμένο από ήδη δημοσιευμένα έργα. Το πρωτότυπο υλικό προέκυψε από τις απαντήσεις που δόθηκαν σε ερωτηματολόγια γενικά και θεματικά και από τη μαγνητοφώνηση αφηγήσεων των πληροφορητών για διάφορα θέματα. Τα ερωτηματολόγια αφορούσαν σημασιολογικές πε-

ριοχές που καλύπτουν το σύνολο της καθημερινής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής της πόλης. Ενδεικτικά αναφέρουμε: το ανθρώπινο σώμα (*μέρη του σώματος, αρρώστιες, φυσικές και ηθικές ιδιότητες, κ.λπ.*), ανθρωπωνυμικό υλικό (*βαφτιστικά, υποκοριστικά, μεγεθυντικά, επώνυμα, παρατσούκλια*), ζωνώνυμια, φυτωνύμια, τοπωνύμια, επαγγέλματα (*κουνδουνάδες, μπακιρτζήδες, κισιρτζήδες, ταμπάκηδες*), γεωργία (*γεωργικά εργαλεία, γεωργικές εργασίες*), αμπελουργία, ποιμενική ζωή (*ονόματα, αρρώστιες ζώων, κούρεμα, επεξεργασία του γάλακτος κ.λπ.*), υφαντική και ενδυμασία, οικία, οικιακά σκεύη, ήθη και έθιμα (*γέννηση, γάμος, θάνατος, αποκριά, κ.λπ.*). Στο πρωτότυπο υλικό πρέπει να προστεθεί και μια συλλογή γλωσσικού υλικού του καθηγητή γλωσσολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Νικολάου Ανδριώτη (Ι.Α. 538) “Συλλογή γλωσσικού υλικού εκ της πόλεως Κοζάνης και των πέριξ αυτής κωμών, σσ. β+43. Περιλαμβάνει φωνητική και γραμματική σσ. α-β και λεξιλόγιον μετά παραδειγμάτων, σσ. 1-43”, την οποία αποδελτιώσαμε και ενσωματώσαμε στο γλωσσάριο που βρίσκεται στο τέλος αυτής της εργασίας, μαζί με τις αξιολογες επισημάνσεις του Ν. Ανδριώτη, ερευνητή τότε της Ακαδημίας Αθηνών.

Εκτός από το πρωτότυπο αυτό υλικό ερευνήθηκαν και αποδελτιώθηκαν όλα -κατά το δυνατόν- τα κείμενα που έχουν κατά καιρούς γραφεί στο κοζανίτικο ιδίωμα και έχουν δημοσιευτεί είτε σε αυτοτελείς εκδόσεις είτε στον τοπικό τύπο. Επιδιώχθηκε επίσης η χρησιμοποίηση αδημοσίετου υλικού που βρίσκεται στα χέρια Κοζανιτών που αγαπούν το ιδίωμα και προσπάθησαν όσο μπόρεσαν να το καταγράψουν. Ζητήθηκε για το λόγο αυτό και με δημόσια πρόσκληση αλλά και με προσωπικές επαφές από όσους διέθεταν κάποιο προσωπικό αρχείο λόγω της ενασχόλησής τους με οποιονδήποτε τρόπο με το ιδίωμα (Σ. Ηλιαδέλης, Ι. Κορκάς, Μ. Μαρκόπουλος, Μ. Τσικριτζή-Μόμτσιου, Γ. Παφίλης, Ι. Πλόσκας, Ά. Ρεπανά, κ.λπ.) να θέσουν στη διάθεσή μας το αρχείο τους για λεξιλογική και φρασεολογική κυρίως αποδελτίωση με στόχο τη δημιουργία

*Μεθοδολογία -
πορεία της
έρευνας*

1.1.2 ενός corpus λέξεων του ιδιώματος για την αξιοποίησή του από όποιον ερευνητή θα ήθελε να το μελετήσει και στο μέλλον. Στην πρόσκληση αυτή ανταποκρίθηκε με μεγάλη προθυμία - και την ευχαριστούμε θερμά και από τη θέση αυτή- μόνον η κ. Μ. Μόμτσιου-Τσικριτζή θέτοντας στη διάθεσή μας το πλουσιότατο προσωπικό της αρχείο.

Στη συλλογή του υλικού αποφασιστική υπήρξε η συμβολή της επιστημονικής ομάδας που συγκροτήθηκε με τη συνδρομή και υποστήριξη του Ινστιτούτου Βιβλίου και Ανάγνωσης της Κοζάνης με σκοπό τη συγκέντρωση, αποδελτίωση αλλά και επαλήθευση του γλωσσικού υλικού. Καθοριστική συμβολή στην επιτυχία του έργου αυτής της ομάδας είχε η κ. Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου, η οποία με τη μεγάλη της αγάπη για το ιδίωμα και την πολυετή ενασχόλησή της κυρίως με τα δρώμενα της Αποκριάς στην πόλη (πβ. Τσικριτζή-Μόμτσιου 2000) αποτέλεσε τον πολυτιμότερο συνεργάτη στην προσπάθεια συλλογής κυρίως του πρωτότυπου υλικού συντονίζοντας και μια μικρότερη ομάδα αποτελούμενη από τις κυρίες: Ελένη Σιάτρα-Μαλούτα, Βίκυ Μπούρκα-Γαλιώτου και Χιονία Ρόμπη. Για την αποδελτίωση του δημοσιευμένου υλικού εργάστηκαν με ζήλο και επιστημοσύνη οι φιλόλογοι: Δέσποινα Ιωαννίδου, Αλίκη Παχίνη, Ευαγγελία Τσιουλάκη και Χιονία Τσικριτζή. Εκφράζουμε προς όλες τις κυρίες τις θερμότερες ευχαριστίες μας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τον Πολιτιστικό Σύλλογο “Λάγκος του Μάγγανη” που βοήθησε με πολλούς τρόπους την προσπάθεια καταγραφής του τοπικού ιδιώματος μεταξύ των οποίων ο πιο σημαντικός ήταν η εθελοντική εργασία πολλών μελών του στο πλαίσιο της συγκέντρωσης γλωσσικού υλικού. Δεν ήταν λίγες οι φορές μάλιστα που το Στέκι του φιλοξένησε συζητήσεις, μέσα από τις οποίες καταγράφηκε σημαντικός αριθμός λημμάτων που προέκυψαν είτε ως απαντήσεις σε ερωτηματολόγια ή ως υλικό που ανακαλούνταν στη μνήμη των παρόντων, συνοδευμένο από ιδιωματικές εκφράσεις, συμφραζόμενα και παραδείγματα. Σ’ αυτές τις συναντήσεις πήραν μέρος με αλφαβητική σειρά οι εξής: Βούρκα Βίκη, Βούρκα Κα-

τίνα, Βούρκας Νίκος, Γεωργάκας Στέργιος, Γκλιόφα Σοφία, Δαγιόγλου Αντωνία, Δελιαλή Βικτορία, Δημάκου Μαίρη, Δουζένη Αργυρώ, Ζούνη Αντωνία, Καλημέρης Παναγιώτης, Καλιακούδας Δημήτριος, Κασαπίδου Χιονία, Κοκκαλιάρη Μαίρη, Λάκκας Θόδωρος, Λιόντα Ελένη, Λιόντας Γάκης, Μαγκατζούνη Τριανταφυλλιά, Μαλούτα Ελένη, Μαμάτσιου Άννα, Μαμάτσιος Ηλίας, Μαμάτσιου Τασούλα, Μόσχου Ζωή, Μπιλιώνη Θεοδώρα, Πατιά Χιονία, Ρόμπη Χιονία, Τζημουλά-Χατζή Τάσα, Τσικριτζή Ρούσα, Τσικριτζής Λάζαρος, Τσιτσέλη Ματίνα, Φασνάκη Καίτη, Φίλιου Σουζάνα, Χαδιώ Βασιλική, Χαριτοπούλου Τούλη.

Το ιδίωμα της Κοζάνης, όπως συμβαίνει άλλωστε και με όλα τα νεοελληνικά ιδιώματα (πβ. Μαργαρίτη 1977. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:3) βρίσκεται σε μια δυναμική φάση και δέχεται αρκετές “επιθέσεις” από την κοινή νέα ελληνική κυρίως με τη γενίκευση της εκπαίδευσης και την εξάπλωση των μέσων μαζικής επικοινωνίας, αλλά και με την προσέλευση τα τελευταία χρόνια στην πόλη πληθυσμού από όλη την Ελλάδα. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα να έχει δεχθεί το ιδίωμα πολύ σημαντικές επιδράσεις από την κοινή νέα ελληνική. Έτσι κατά τη συλλογή και την επαλήθευση του γλωσσικού υλικού προέκυψαν πολλά και ενίοτε δυσεπίλυτα προβλήματα, αφού οι ομιλητές συχνά αποπροσανατολίζονται και δεν είναι βέβαιοι για την ορθότητα ορισμένων τύπων. Ως συνέπεια αυτής της ρευστότητας μπορεί ο αναγνώστης να εξηγήσει κάποιες αντιφάσεις που εμφανίζονται σε ορισμένα γλωσσικά περιβάλλοντα ή κάποιες διπλοτυπίες και διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται κατά γραπτή πηγή ή και φυσικό ομιλητή (πβ. και Κατσάνης 1996:28-29).

Για τη φωνητική απόδοση των λέξεων του ιδιώματος έπρεπε να χρησιμοποιηθεί ένα σύστημα γραφής το οποίο και να ικανοποιεί ως προς την πιστότητα της απόδοσης αλλά και να μη δυσκολεύει τους αναγνώστες στην προσπέλαση της εργασίας. Για το λόγο αυτό δε χρησιμοποιήθηκε το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (IPA), αλλά θεωρήθηκε καταλληλότερη η εξής επιλογή:

*Μεθοδολογία -
πορεία της
έρευνας*

α. Όπου δε δημιουργείται πρόβλημα ακριβούς καταγραφής, χρησιμοποιήθηκε το ελληνικό αλφάβητο, για να μη δυσκολευτούν στην ανάγνωση οι αναγνώστες που δεν είναι εξοικειωμένοι να διαβάζουν τα ελληνικά σε άλλο αλφάβητο εκτός του ελληνικού. Έπρεπε όμως και σ' αυτό να γίνουν κάποιες τροποποιήσεις καθώς δεν επαρκεί για την ακριβή απόδοση της προφοράς των λέξεων. Για το λόγο αυτό προστέθηκαν σ' αυτό γραφήματα για: τα παχιά συριστικά: ḡ [š], ž [ž], και τα ουρανικά σύμφωνα, όπου παρατηρείται ουράνωση δεύτερου βαθμού (βλ. σχετικά 1.2.2): ȕ [l̥], Ȗ [n̥], ȗ [k̥], Ș [x̥], ș. Για την ουράνωση πρώτου βαθμού δε χρησιμοποιήθηκαν ξεχωριστά γραφήματα, για να μη γίνει δύσχρηστο και δυσανάγνωστο το αλφάβητο, αλλά το ίχνος του [i] που απέμενε μετά την αποβολή του σημειώθηκε με το ημίφωνο ασυλλαβικό [i̥]. Τέλος, όπου χρειάστηκε, χρησιμοποιήθηκε και στο ελληνικό αλφάβητο το γράφημα î για την απόδοση του κλειστού, πισινού, κεντρικού φωνηεντικού φθόγγου.

β. Όπου η πιστή φωνητική απόδοση απαιτούσε τη χρήση φωνητικού αλφαβήτου, χρησιμοποιήθηκε επιπροσθέτως - εκτός από το ελληνικό- και το λατινικό αλφάβητο (η απόδοση μέσα σε ορθογώνιες αγκύλες []) με κάποιες τροποποιήσεις, οι οποίες κρίθηκαν απαραίτητες για την πλήρη καταγραφή των φθόγγων. Καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε οι προσθήκες και διαφοροποιήσεις στο λατινικό αλφάβητο να είναι οι λιγότερες δυνατές χωρίς όμως και να διακυβεύεται η σωστή ανάγνωση.

Η φωνητική αξία των γραφημάτων που χρησιμοποιήθηκαν τελικά είναι η εξής (πβ. Κατσάνης και Ντίνας 1990:27)

φωνήεντα	
a:	γάλα
e:	θέλω
i:	τιμή
î:	τουρκ. kiz
o:	όλος
u:	ούλα

ημίφωνο

ɪ: ημιφωνικό ασυλλαβικό i (στη φωνητική γραφή)

ɛ: ημιφωνικό ασυλλαβικό i (στη συλλαβική γραφή)

σύμφωνα

p: πόνος

b: μπίρα

f: φως

v: βάζω

m: μόνος

t: τόνος

d: ντέφι

θ: θέλω

δ: δαδί

n: νέος

l: λάδι

r: ρόδι

ts: τσακώνω

dz: τζάμι

s: σώμα

z: ζωή

tʃ: ιταλ. cioccolato

dʒ: ιταλ. gioco

ʃ: γαλλ. chien

ʒ: γαλλ. jour

k: κιόλας

ɡ: γκιόνης

χ: χιόνι

γ: γιατί

ή: νιάτα

ί: λιανός

k: καλός

g: γκάμα

x: χαρά

γ: γάλα

Τα παραδείγματα από το ιδίωμα γράφονται με πλάγιους χαρακτήρες (*italics*).

Μεθοδολογία -
πορεία της
έρευνας

Το ιδίωμα

Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης ανήκει στη μεγάλη κατηγορία των νεοελληνικών ιδιωμάτων που τα ονομάζουμε *Βόρεια Νεοελληνικά Ιδιώματα*. Η διαίρεση αυτή προτάθηκε από τον Γ. Χατζιδάκι (βλ. Hatzidakis 1892:342 κ.ε.), αναφέρεται στα νεοελληνικά ιδιώματα που μιλιούνται βορειότερα από τον 38^ο παράλληλο και υιοθετήθηκε και από άλλους ερευνητές (πβ. Τριανταφυλλίδης 1981:66-8. Browning 1985:162-4).

Τα κύρια φωνολογικά ισόγλωσσα αυτών των ιδιωμάτων είναι:

α) η *κώφωση*, η τροπή των άτονων [e] και [o] σε [i] και [u], π.χ. *παιδί* > *πιδί*, *μπορώ* > *μπουρώ*. τα τονισμένα αντίστοιχα φωνήεντα παραμένουν ως έχουν, π.χ. *παίρνω* > *παίρνου*, *πόνος* > *πόνους*, (πβ. Παπαδόπουλος 1926:11), και

β) η *αποβολή* των άτονων [i] και [u], χωρίς να ισχύει το ίδιο όμως και για τα τονισμένα, π.χ. *βουνό* > *βνό* αλλά *ξιρουβούνι*, *χτυπό* > *χτώ* αλλά *χτύπσα*, (πβ. Παπαδόπουλος 1926:14).

Η κώφωση παρουσιάζει στα βόρεια ιδιώματα νομοτελειακή εφαρμογή, δε συμβαίνει όμως το ίδιο και με το φαινόμενο της αποβολής (πβ. Παπαδόπουλος 1926:16, Τσοπανάκης 1953:269, Κατσάνης και Ντίνας 2004). Ο Μπουντώνας (1892:7) μάλιστα θεωρεί τόσο σημαντικό το ισόγλωσσο χαρακτηριστικό της αποβολής των u και i, ώστε διαιρεί το κεφάλαιο της εργασίας του για τη φωνητική του ιδιώματος του Βελβεντού σε δύο μέρη: “α) εις φαινόμενα αναποσπαστως συνδεδεμένα μετά της εκπτώσεως u και i..., και β) εις φαινόμενα ανεξάρτητα του φαινομένου τούτου”.

Η προηγούμενη έρευνα για το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης απέχει πολύ από το να χαρακτηριστεί ικανοποιητική,¹ παρότι η ανάγκη για μια συστηματική και πλήρη περιγραφή του

¹ πβ Κατσάνης 1997:247 “Δυστυχώς το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης δεν ευτύχησε, μέχρι στιγμής, να βρει τον ειδικό γλωσσολόγο που κατά τρόπο επιστημονικό θα το μελετούσε και θα το περιέγραφε”.

ιδιώματος έχει τονιστεί από διάφορους μελετητές και συγγραφείς, Κοζανίτες (πβ. Φόρης 1960, Φόρης 2003:38) και μη, με διάφορα κείμενά τους και σε διάφορες χρονικές περιόδους². Δεν έχουμε καμία ολοκληρωμένη προσπάθεια γλωσσολογικής περιγραφής του ιδιώματος παρά μόνο αποσπασματικές αναφορές σε φαινόμενα του ιδιώματος, κυρίως από τον Κοζανίτη φιλόλογο-γλωσσολόγο Β. Φόρη. Η πρώτη του εργασία (Φόρης, Β. 1960. Ορθογραφικά του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης. Ημερολόγιον Δυτικής Μακεδονίας 1960:212-214, Φόρης 2003:38-41) αναφέρεται σε κάποια προβλήματα ορθογράφησης του γλωσσικού ιδιώματος, όταν δημοσιεύονται σ' αυτό κείμενα στον τύπο. Συγκεκριμένα ασχολείται με τη δυσκολία αποτύπωσης στο έντυπο κείμενο της ασυλλαβικής προφοράς του τελικού *i*, η οποία δημιουργεί έτσι πολλά προβλήματα σωστής απόδοσης του γραπτού κειμένου κυρίως στους ξένους προς το ιδίωμα αναγνώστες, με την απόδοση των ηχηροποιήσεων σε περιπτώσεις συμπροφοράς, και με μερικά άλλα δευτερεύοντα ορθογραφικά ζητήματα. Στη δεύτερη εργασία του [Φόρης, Β. 1974. Λεξιλογικά Κοζάνης. Μακεδονικόν Ημερολόγιον (Ν. Σφενδόνη) σσ. 289-294 και Φόρης 2003:57-62] θίγει ένα σοβαρό λεξικογραφικό πρόβλημα: τι και με ποια κριτήρια περιλαμβάνει κανείς σε ένα ιδιωματικό γλωσσάρι, όταν θέλει να αποφύγει την άσκοπη επανάληψη λέξεων που απαντούν στο ιδίωμα όπως και στην κοινή νεοελληνική. Αναφέρει κάποια παραδείγματα πολύ κοινών λέξεων της κοινής, που όμως δεν απαντούν στο ιδίωμα της Κοζάνης (π.χ. *μεγάλος*, *μωρό*, *κερδίζω*) προτείνοντας να χαρακτηρίζονται σε μια συλλογή ως “αρνητικά λήμματα” εκείνες οι λέξεις που δεν απαντούν στο ιδίωμα αλλά αντικαθίστανται από άλλες, π.χ. *τρανός*, *μκρο*, *βγάνου* αντίστοιχα. Αναφέρεται τέλος στην πολυσημία κάποιων λέξεων του ιδιώματος, οι οποίες προσλαμβάνουν σημασίες πολύ περισσότερες και διαφορετικές από αυτές που έχουν

² βλ. Ηλιαδέλης 1984:155, όπου η αναγγελία ότι ο Σύλλογος Κοζανιτών Θεσσαλονίκης είχε αποφασίσει την έκδοση “εκτεταμένου λεξιλογίου” ιδιώματος της Κοζάνης. Βλ. επίσης Πιτένης 1971

1.1.3 στην κοινή, π.χ. για την Κοζάνη *συμπιθιρός, συμπιθιρά*. Καταλήγει μετά από όλα αυτά στο συμπέρασμα ότι “ο συλλογέας και ο ερευνητής των ιδιωμάτων έχουν πολλά προβλήματα στην εργασία τους”. Στην τρίτη και τελευταία εργασία του [Φόρης, Β. 1991. Ιδιορρυθμίες στην αποβολή του (καταληκτικού ιδίως) ι στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης. *Ελμειακά* 27:145-154 και Φόρης 2003:140-150] ασχολείται με ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των βορείων ιδιωμάτων, την αποβολή του άτονου -ι -κυρίως σε τελική θέση. Το βασικό του συμπέρασμα είναι ότι το φαινόμενο παρουσιάζει αρκετές ιδιορρυθμίες στην Κοζάνη, οι οποίες κατά τη γνώμη του οφείλονται στους πολλούς παράγοντες που επέδρασαν στο ιδίωμα σε διάφορους χρόνους και με διαφορετική ένταση, με συνέπεια να είναι πολύ δύσκολο να κωδικοποιηθεί η συμπεριφορά του τελικού άτονου -ι και να διατυπωθούν κανόνες.

Το 2003 δημοσιεύτηκε μια εργασία με τίτλο *Τα κουζιανιώτ'κα, Λεξικό του Κοζανίτικου Ιδιώματος* (Χριστοδούλου 2003), η οποία αποτελεί φιλότιμη αλλά ερασιτεχνική και χωρίς επιστημονικές αξιώσεις προσπάθεια.

Άλλοι ερευνητές οι οποίοι ασχολήθηκαν με άλλα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής γύρω από την Κοζάνη αναφέρονται ευκαιριακά και κυρίως συγκριτικά στο ιδίωμα της Κοζάνης. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εργασίες:

- Μπουντώνας, Ε. 1892. Μελέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος Βελβεντού και των περιχώρων αυτού. Αθήνα: *Αρχαία Κοραή*.
- Τσικόπουλος, Ι. 1892. Μελέτη περί Λεξικού της καθ' ημάς δημώδους γλώσσης. Αθήνα: *Αρχαία Κοραή*.
- Παπαδόπουλος, Άνθ. 1926. *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της νέας ελληνικής γλώσσης*. Αθήναι.
- Τσοπανάκης, Αγ. 1953. Το σιατιστινό ιδίωμα. *Μακεδονικά* 2 (1941-1952), σσ. 266-298
- Τσοπανάκης, Αγ. 1954. Διαλεκτικά Μακεδονίας. *Μακεδονικά* 3, σσ. 448-457

- Καλινδέρης, Μ. 1982. *Ο βίος της Κοινότητας Βλάστης επί Τουρκοκρατίας*. Θεσσαλονίκη: *Μακεδονική Βιβλιοθήκη* 58
- Μαργαρίτη-Ρόγκα, Μ. 1985. *Φωνολογική ανάλυση του σιατιστινού ιδιώματος*. Θεσσαλονίκη.
- Θαβώρης, Α. 1977. Μορφολογικά μερικών ιδιωμάτων της Δυτικής Μακεδονίας. Στο *Πρακτικά του Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ
- Θαβώρης, Α. 1997. Τα γλωσσικά ιδιώματα του Νομού Κοζάνης ως βόρεια και οι κυριότερες ιδιορρυθμίες τους. Στο *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Κοζάνης*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης
- Δουγά-Παπαδοπούλου, Ευανθία. 1997. Συγκριτική προσέγγιση του ιδιώματος Βελβεντού και χωριών της ορεινής Πιερίας. Στο *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Κοζάνης*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης
- Κατσάνης, Ν. 1997. Λεξικογραφική διαστρωμάτωση του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης. Στο *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Κοζάνης*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης
- Ντίνας, Κ. 1995. Κοζανίτικα επώνυμα (1759-1916). Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και ανάγνωσης.
- Ντίνας, Κ. 1997. Κοζανίτικα οικογενειακά ονόματα (1759-1916). Στο *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Κοζάνης*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης
- Κατσάνης, Ν. και Ντίνας, Κ. 2004. Τα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής Κοζάνης - Γρεβενών. Στο: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών. *Κοζάνη και Γρεβενά - Ο χώρος και οι άνθρωποι*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Για την καταγραφή και διάσωση του ιδιώματος έγιναν κάποιες απόπειρες από μη ειδικούς σε λογοτεχνικό κυρίως επίπεδο και χωρίς γλωσσολογικές αξιώσεις. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

Το ιδίωμα

1.1.3

- Αλευράς, Ν. 1964, ²1979. *Μ' είπιν η μάνα μ'*. Κοζάνη.
- Πιτένης, Ζ. 1971. *Κουζιανιώτ'κα μπέντια* Αθήνα.
- Παπασιώπης, Λ. 1972. *Η παλιά η Κοζάνη*. Θεσσαλονίκη.
- Παπασιώπης, Λ. 1973. *Τότι κι τώρα*. Θεσσαλονίκη.
- Παπασιώπης, Λ. 1977. *Απ' ό,τ' απόμινν*. Θεσσαλονίκη.
- Παπασιώπης, Λ. 1988. *Αδουκήθκα*. Θεσσαλονίκη.
- Παφίλης, Γ. χ.χ. *Νιάνια*. χ.τ.

Κάποιοι άλλοι δημοσίευσαν ή δημοσιεύουν ακόμα και σήμερα στον τοπικό ημερήσιο και περιοδικό τύπο πεζά ή ποιητικά κείμενα με λογοτεχνικές ή λαογραφικές κυρίως προθέσεις ή συγγράφουν θεατρικά έργα στο τοπικό ιδίωμα. Αναφέρουμε -επίσης ενδεικτικά- τους: Ι. Βανίδη, Δ. Βαντή, Α. Γκίσα, Δ. Διάφα, Σ. Ηλιαδέλη, Γ. Καραβά, Ά. Καραγκούνη, Θ. Καρακίτσιο, Μ. Μαρκόπουλο, Μ. Μόμπσιου-Τσικριτζή, Μ. Παναγιώτου, Θ. Πατιά, Γ. Παφίλη, Ι. Πλόσκα, Ά. Ρεπανά, κ.λπ.

1.1.4

Η χρησιμότητα της μελέτης του ιδιώματος

Η μελέτη ενός γλωσσικού ιδιώματος της νέας ελληνικής είναι πολλαπλώς χρήσιμη (πβ. και Παπαϊωάννου 1976:5). Απ' τη μια συμβάλλει αποφασιστικά στη μελέτη της ελληνικής γλώσσας στο σύνολό της και σε όλη τη γεωγραφική και ιστορική της διάσταση, καθώς μπορούμε να κάνουμε τους απαραίτητους συσχετισμούς για τη δομή και την εξέλιξη της στο πέρας των αιώνων. Απ' την άλλη στα τοπικά γλωσσικά ιδιώματα διασώζονται αισθητικά και εκφραστικά αριστουργήματα, όπως αρχαϊκά λεξιλογικά στοιχεία, τα οποία για διάφορους λόγους δε διασώθηκαν στην κοινή μορφή της γλώσσας μας, και με την έννοια αυτή τα τοπικά ιδιώματα συμβάλλουν στον εμπλουτισμό της κοινής νεοελληνικής· τέλος, τα ιδιώματα, με τον συνήθως συντηρητικό τους χαρακτήρα, μας δίνουν την ευκαιρία να δούμε πολλές πλευρές της κοινωνικής και πολιτιστικής δομής και διάρθρωσης των τοπικών κοινωνιών σε μια δεδομένη χρονική περίοδο.

Η Κοζάνη -πβ. αντίστοιχες παρατηρήσεις του Τσοπανάκη (1953:266-7) για τη Σιάτιστα- αποτελεί μια γεωγραφική και γλωσσική-πολιτιστική γέφυρα ανάμεσα στη Δυτική Μακεδονία και την Ήπειρο, από όπου, εκτός των εμπορικών σχέσεων με την περιοχή της Κοζάνης, σημειώθηκαν και μετακινήσεις πληθυσμών, όπως επιβεβαιώνεται και από τη μελέτη των κοζανίτικων επωνύμων (πβ. Ντίνας 1995:12). Η εμπορική δραστηριότητα των Κοζανιτών βέβαια κατευθύνθηκε και προς την κεντρική Ευρώπη και τις μεγάλες της πόλεις, τη Βιέννη και τη Βουδαπέστη με σημαντικότερο ενδιάμεσο σταθμό το Βελιγράδι.

Από μια άλλη σκοπιά η Κοζάνη αλλά και η ευρύτερη περιοχή Κοζάνης - Γρεβενών αποτελεί το σύνορο των συμπαγών νεοελληνικών ιδιωμάτων και της “γλωσσικής μεταβατικής περιοχής” (πβ. Κατσάνης και Ντίνας 2004). Με τον όρο αυτό εννοούμε μια περιοχή που φτάνει μέχρι τα Σκόπια, ένθεν και ένθεν της οποίας έχουμε αμιγείς γλωσσικές περιοχές, ελληνόφωνη και σλαβόφωνη, ενώ στο εσωτερικό της, σε γειτονία και διάσπαρτες συναντούμε ετερόκλητες γλωσσικές ομάδες: ελληνόφωνες, σλαβόφωνες, βλαχόφωνες και αλβανόφωνες με επικρατέστερες στο νότο τις ελληνόφωνες και στο βορρά τις σλαβόφωνες. Το φαινόμενο αυτό των γλωσσικών μεταβατικών περιοχών -υπαρκτό σ’ όλο τον ευρωπαϊκό χώρο, π.χ. στα σύνορα Ιταλίας-Αυστρίας, Γαλλίας-Γερμανίας (Αλσατία), Ιταλίας-Γιουγκοσλαβίας κ.λπ.- εμφανίζεται εντονότερο στον βαλκανικό χώρο λόγω των ιδιόμορφων ιστορικών συγκυριών και της δημιουργίας εθνικής συνείδησης των βαλκανικών λαών κατά τους τελευταίους χρόνους της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η γλωσσική αυτή πραγματικότητα δεν μπορεί παρά να αποτυπώνεται σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης του ιδιώματος, στο λεξιλόγιο κυρίως αλλά και στη μορφολογία και τη φωνητική, αφού είναι φυσικό το βασικό ελληνόφωνο περιβάλλον να αφομοίωσε και ξένα γλωσσικά στοιχεία, τα οποία άφησαν τα ίχνη τους στη σημερινή μορφή του ιδιώματος (πβ. και Τσοπανάκης 1953:268).

*Η χρησιμότητα
της μελέτης
του ιδιώματος*

Η σημερινή κατάσταση του ιδιώματος

Όπως συμβαίνει με όλα τα άλλα τοπικά ιδιώματα και τις διαλέκτους, το τέλος του 20ού αιώνα σημαίνει τη συρρίκνωση και υποχώρηση με τάση εξαφάνισης και του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης. Είναι άλλωστε παλιά και γενική η διαπίστωση και πρόβλεψη ταυτόχρονα του γλωσσολόγου A. Melliet (πβ. και Ντίνας 1986:1) ότι με την εξέλιξη του πολιτισμού, γλώσσες με μικρό αριθμό ομιλητών και επομένως μικρή επιρροή μοιραία εξαφανίζονται. Η απαισιόδοξη όσο και ρεαλιστική αυτή επισήμανση κάνει πιο επιτακτική την ανάγκη για έρευνα και επιστημονική ανάλυση τέτοιων γλωσσών, διαλέκτων ή ιδιωμάτων όσο το δυνατόν πιο έγκαιρα.

Είναι πολύ λίγοι πια οι αμιγείς χρήστες του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης και πρέπει να αναζητηθούν ανάμεσα στους πιο ηλικιωμένους και κυρίως σε όσους δεν έχουν πάρει κάποια σχολική μόρφωση και ζουν μια ζωή πολύ περιορισμένη χωρίς ευρείες κοινωνικές συναναστροφές. Έτσι δεν είναι καθόλου εύκολο να βρεθούν κατάλληλοι πληροφορητές, αφού εκτός από τις διαφορές μεταξύ ομιλητών επισημαίνονται πολλές αντιφάσεις και στον ίδιο ομιλητή, καθώς η επίδραση της κοινής νεοελληνικής στο ιδίωμα είναι ευρύτετη σε όλα τα επίπεδα (πβ. και Μαργαρίτη 1977:51, Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:3).

Περιορισμένο ανασταλτικό ρόλο σ' αυτή τη μοιραία εξέλιξη παίζει η περίοδος της Αποκριάς, επειδή την περίοδο αυτή το τοπικό γλωσσικό ιδίωμα *“διεκδικεί δυναμικά την πρωτιά από την κοινή, τα “Αθηναϊκά”*” (βλ. Τσικριτζή-Μόμτσιου 2000:106). Επιχειρείται με τον τρόπο αυτό μια “αναβίωση” του γλωσσικού ιδιώματος με την εκτεταμένη χρήση του σε όλες τις εορταστικές εκδηλώσεις (αποκριάτικη παρέλαση, φανοί κ.λπ.) και με σατιρικές θεατρικές παραστάσεις γραμμένες από ντόπιους θεατρικούς συγγραφείς. Όπως συμβαίνει όμως με κάθε αναβίωση και νεκροανάσταση στοιχείων που ο χρόνος ή οι συνθήκες οδήγησαν στο περιθώριο, το ιδίωμα κακοποιείται

αρκετά από τους περιστασιακούς αυτούς χρήστες του με τη μη τήρηση βασικών νομοτελειακών κανόνων του, όπως π.χ. η κώφωση, ή με τη χρήση λεξιλογικών νεολογισμών. Δίνουμε ελάχιστα ενδεικτικά παραδείγματα:

“*Να ιφχαριστάς τ’ν μάνα σ’ απ’ βγάνει προυζύμι απ’ τ’ν μέση*”, Παφίλης, Γ. χ.χ.:42. Το θηλυκό άρθρο στην αιτιατική του ενικού πριν από έρρινο απαντά ως τ’ και όχι τ’ν, βλ. 1.4.1.2. Από γραφηματική δε πλευρά δεν δηλώνεται με κανέναν τρόπο ότι το τελικό -ι στις λέξεις “*βγάνει, προυζύμι, μέση*” προφέρεται ημιφωνικά κι ως ολόκληρη συλλαβή (βλ. 1.2), πβ. και Φόρης 1960, Φόρης 2003:38. Η σύγχυση αυτή για την προφορά του το τελικού -ι επιτείνεται αν οι προηγούμενες λέξεις παραβληθούν προς τις “*Έχουμε, φκιάσουμι, στουμπίσουμι*” της φράσης “*Έχουμε να φκιάσουμι τ’ς γκουρμπιέδεις κι να στουμπίσουμι τον καφέν...*” Παφίλης, Γ. χ.χ.:43, όπου το τελικό -ι προφέρεται συλλαβικά.

“... *έχ’ ένα πρόσουπου σαν κώλουν από μ’κρο πιδί*” (Διάφας 1994). Η χρήση της αποστρόφου εδώ χρησιμοποιείται για να δηλώσει δύο εντελώς διαφορετικά πράγματα: στο *έχ’* δηλώνεται η ουράνωση που προκαλείται στο χ με την αποβολή του τελικού -ι (βλ. 1.2.2.στ), ενώ στο *μ’κρο* δηλώνεται απλώς η αποβολή του άτονου -ι χωρίς όμως άλλες παρενέργειες. Αλλά και το νομοτελειακό φαινόμενο της κώφωσης του άτονου ο δεν φαίνεται με συνέπεια να τηρείται στη φράση αυτή, καθώς το *από* πρέπει να προφέρεται *απου*, αφού αποτελεί πάντοτε μία τονική ενότητα με αυτό που ακολουθεί, δηλ. [apumkró].

Η ανάπτυξη ενός “συνοδίτη” ημιφωνικού φθόγγου πριν από τα τονιζόμενα αρχικά φωνήεντα, βλ. 1.2.3.7, άλλοτε καταγράφεται κι άλλοτε όχι και μάλιστα από τον ίδιο συγγραφέα. Έτσι για παράδειγμα συναντούμε τους τύπους “*ιέβγαλιν*”, “*ιέβαναν*”, “*είπις*” (εδώ μάλιστα με καθοδική δίφθογγο), (βλ. Ρεπανά 1989), κι απ’ την άλλη τους τύπους “*έκραζαν*”, “*έβαλαν*”, “*έχασιν*”, (βλ. Ρεπανά 1992).

*Η σημερινή
κατάσταση
του ιδιώματος*

Τα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής Κοζάνης - Γρεβενών

Η Κοζάνη ανήκει σε μια γλωσσική περιοχή (Κοζάνης - Γρεβενών, βλ. Κατσάνης και Ντίνας 2004), όπου, εκτός από τα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα, συναντούμε και άλλες μικρότερες διαλεκτόφωνες ομάδες: Πόντιους, Θρακιώτες και Μικρασιάτες, Καππαδόκες, κ.ά., αλλά και δίγλωσσες ομάδες: τουρκόφωνους, σλαβόφωνους, βλαχόφωνους.

Η συνύπαρξη όλων των ετερόκλητων αυτών γλωσσικών ομάδων δεν αλλοίωσε σε μεγάλη έκταση τη γραμματική και συντακτική δομή των ελληνόφωνων ιδιωμάτων καθώς και το βασικό τους λεξιλόγιο, με εξαίρεση την παρουσία του φθόγγου *î* σε κάποια γλωσσικά ιδιώματα (και της Κοζάνης, όπου πβ. το τοπωνύμιο Σκίτκα [skítka] και τη λέξη *καχίτ* [kaxít] “στενοχώρια, βάσανο”), μια επίδραση που ασκήθηκε στην ελληνική από τις συνοικούσες μ’ αυτήν γλώσσες (τουρκικά, κουτσοβλαχικά, σλαβικά), χωρίς όμως φωνολογικές επιπτώσεις. Περισσότερο εμφανής είναι η επίδραση αυτών των γλωσσών στην ελληνική στο επίπεδο της ονοματολογίας, (τοπωνύμια, επώνυμα, υποκοριστικά βαφτιστικών), βλ. σχετικά Ντίνας 1995, Βέλκος 1998.

Είναι γνωστό (πβ. Κατσάνης και Ντίνας 2004) ότι η ευρύτερη περιοχή δεν έχει ερευνηθεί γλωσσολογικά επαρκώς, και γι αυτό δεν έχουμε την πλήρη εικόνα της γλωσσικής παρουσίας της και της θέσης της μέσα στη διαχρονική πορεία της ελληνικής γλώσσας. Οι μέχρι τώρα μελέτες που αφορούν γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής Κοζάνης - Γρεβενών μάς επιτρέπουν μια γενική αναφορά στα βασικά γλωσσικά φαινόμενα που συναντούμε στον γεωγραφικό αυτό χώρο και σε κάποιες τοπικές γλωσσικές ιδιομορφίες.

Τα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής Κοζάνης - Γρεβενών είναι όλα βόρεια, επομένως χαρακτηρίζονται από τα δύο κύρια χαρακτηριστικά τους, την *κώφωση* των άτονων [e] και [o] και την *αποβολή* των άτονων [i] και [u]. Η κώφωση παρουσιάζ-

ζει νομοτελειακή εφαρμογή σε όλα τα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής, όχι όμως και η αποβολή. Το τελικό [u] δεν αφήνει κανένα ίχνος της προφοράς του μετά την αποβολή του, πβ. του *λύκου* > τ *λύκ* [tlik], του *Λάζου* > τ' *Λάζ* [tláz], ενώ οι *λύκοι* > οι *λύκ* [ilík]. Η αποβολή του τελικού [i] αλλού αφήνει ίχνη της προφοράς του, π.χ. *ανάβι*, *γαϊτάνι*, *θέλι*, *καλάμι*, *καλάθι*, σε άλλα μέρη όμως (π.χ. Πεντάλοφος, Μαυραναίοι, κ.λπ.) δεν αφήνει κανένα ίχνος, π.χ. *η ανέμι*, *γνέθ*, του *βράδ*, *η πόλ*. Στη Σιάτιστα μετά την αποβολή του τελικού [i] παρατηρείται και ουδετεροποίηση της αντίθεσης ηχηρότητας στα σύμφωνα που απομένουν ως τελικά: *χάξι* > *χάσ* [xás] (αντί **χάξ* [xáz]), *κουτάβι* > *κτάφ* (αντί **κταβ*), *κυνήγι* > *κυνήχ* (αντί **κυνήγ*), βλ. 1.2.3.2.

Ένα φαινόμενο με αρκετή διάδοση στα ιδιώματα της περιοχής αλλά όχι νομοτελειακό είναι η ύπαρξη ενός προθετικού α-, το οποίο δε δικαιολογείται ετυμολογικά και απουσιάζει από την κοινή νεοελληνική, π.χ. *δρύινος* > *αδρέινους*, *καλώ* > *ακαλνώ*, *σικχαίνομαι* > *αδκαίνουμι*, *μπαλώνω* > *αμπαλώνου*, βλ. 1.2.3.8.

Στα ιδιώματα της Κοζάνης, της Σιάτιστας και της Βλάστης παρατηρείται διφθογοποίηση των αρχικών τονιζόμενων φωνηέντων *i*, *e* και *o*, π.χ. *ήρθε* > *ιήρθιν*, *έχω* > *ιέχου*, *ένας* > *ιένας*, *όλοι* > *μόλι* *όταν* > *μόταν*. βλ. 1.2.3.7.

Τα συμφωνικά συμπλέγματα *μπ*, *ντ*, *γκ* (*γγ*) προφέρονται κατά κανόνα προορρινικοποιημένα ως *mb*, *nd*, *ng* αντίστοιχα, βλ. 1.2.3.1.

Σε κάποια ιδιώματα της περιοχής (π.χ. Κοζάνης, Σιάτιστας) παραμένει το (αρχαίο) τελικό -ν σε κάποιες θέσεις, όπως π.χ. στο τρίτο ενικό πρόσωπο του ενεργητικού παρατατικού και του ενεργητικού και παθητικού αορίστου: *καλνώ* - *καλνούσιν* - *κάλισιν*, *φαίνουμι* - *φάνκιν*, *χάθκιν*, βλ. 1.4.5.3.1, και στην αιτιατική ενικού και του αρσενικού και του θηλυκού των δεικτικών αντωνυμιών (*αυτόν*, *αυτήν*, *τούτουν*, *τούτ'ν*, *ικείνον*), βλ. 1.4.4.1.

Μεγάλη ποικιλία παρουσιάζει το φαινόμενο της ουράνω-

*Τα γλωσσικά
ιδιώματα
της περιοχής
Κοζάνης -
Γρεβενών*

1.1.6 | σης των συμφώνων *t, d, l, s, z, ts, dz*: σε άλλα ιδιώματα (π.χ. της Σιάτιστας) επιδίδει πολύ εντονότερα, σε άλλα (π.χ. της Κοζάνης) πολύ λιγότερο. Έτσι για παράδειγμα έχουμε στη Σιάτιστα: *αντίμαχος > αντίμαχους, γιατί > γιασί, πετεινός > πέτνους*, στην Κοζάνη: *αντίμαχους, γιατί, πέτινους* αντίστοιχα στη Σιάτιστα: *γυναίκες, παραγγείλει > γναιτίσις, παραντζείλι*. στην Κοζάνη: *γυναίκις, παραγγείλι*. στη Σιάτιστα: *γυαλίζομαι γυαλίστηκα, > γυαλίζουμι, γυαλίδκα*, στην Κοζάνη: *γυαλίζουμι, γυαλίσκα*. σχεδόν παντού στην περιοχή το ημίφωνο *ɪ* πρωτίστως και δευτερευόντως το φωνήεν *i* προκαλούν την ουράνωση των συμφώνων *s, z, ts, dz* που βρίσκονται πριν απ' αυτά > *š, ž, tš, dž*, π.χ. *πατησιά > πατšά [patšá], ανεψιός, αμπšός [ampšós]*, βλ. 1.2.2.

Σε όλα τα ιδιώματα της περιοχής οι καταλήξεις *-άσις, -έσις, -όσις, -ούσις, -ίσις, -άξις, -έξις, -όξις, -ούξις, -ίξις* με πρωτογενές *i*, προφέρονται: *άις, έις, όις, ύις, ίις, άιζ, έιζ, όιζ, ύιζ, ίιζ*, π.χ. *φτιάσεις > φκιάις [fkájis], καλέσεις > καλέις [kaléjis], γεμίσεις > γιμόις [gimójis], λούσεις > λούις [lújis], μιλήσεις > μιλίς [milíjis], αγοράσεις > αγουράιζ [aguráiz], γεμίσεις > γιμόιζ [gimóiz], βρίζεις > βριίζ [vriíz]*. Όταν το *[i]* είναι δευτερογενές (προήλθε από κώφωση του *[e]*), ο κανόνας αυτός δεν εφαρμόζεται, π.χ. *βρύσες > βρίσις, βρίζες > βρίζις, αγόραζες > αγόραξις, αγόρασες > αγόρασις, χώριες > χώρις, κουβάλησες > κουβάλτις*. Σε κάποια μέρη (π.χ. κυρίως Βελβεντό και Κοζάνη) ανάλογη εξέλιξη με τις καταλήξεις *-άσις, -έσις, -όσις, κ.λπ.* παρατηρείται και στο εσωτερικό των λέξεων: *φύσησα > φύισα, μάσησα > μάισα, αστόχησα > αστόισα, έχυσα > έχιισα*, βλ. 1.2.3.4

Στην τονισμένη κατάληξη *-ριά και -θιά* το ημίφωνο *ɪ* δρα κατά δύο τρόπους: το προερχόμενο από πρωτογενές *i* διατηρείται προσεγγίζοντας το συμφωνικό ημίφωνο: *κογχλιάρια > χλιάργια [xliárga], χωριό > χουριγιό [xurígó], προβιά > προυβγιά [prunvǵá]*, το δευτερογενές *i* (που προήλθε από συνίζηση ενός παλιότερου *-e*) φεύγει αφήνοντας σε λίγες περιπτώσεις εντελώς ανεπαίσθητα *ίχνη*: *Αποκρεά > Απουκριά > Απουκρεά, κλαδαρεά > κλαδαρέ, βαθεία > βαθέα > βαθέ, βλ. 1.2.3.3.*

Η ονομαστική και η αιτιατική πληθυντικού των αρσενικών ουσιαστικών σε -ος (γεν. -ου) είναι ίδιες: *οι λύκοι, τους λύκους > οι λύκ, τς λύκ*, βλ. 1.4.2.2.1.

Ο βασικός τόνος σε όλα τα ιδιώματα της περιοχής παραμένει, ακόμα και όταν παραβιάζεται ο νόμος της τρισυλλαβίας, οπότε αναπτύσσεται ένας δευτερεύων τόνος, π.χ. *έφαγα - έφαγάμι, έκατσα - έκατσάμι*, βλ. 1.4.5.1

Σε όλα επίσης τα ιδιώματα απαντούν οι ιδιόρρυθμοι μονολεκτικοί τύποι του δευτέρου πληθυντικού προσώπου της παθητικής προστακτικής: *φαγώσας* αντί *φαγουθήτι*, *στάσας* αντί *σταθήτι*, *ρίζας* αντί *ριχτήτι*, *ταράξας* αντί *ταραχτήτι*, *σπαράξας* αντί *σπαραχτήτι*, βλ. 1.4.5.3.

Οι πιο συνηθισμένες παραγωγικές καταλήξεις στην περιοχή Κοζάνης - Γρεβενών είναι: -έινους, π.χ. *κουτσοουρέινους*, -ίδους, π.χ. *μαϊΐδους*, -κους, -ρκους, -ίτκους, π.χ. *βλάθκους*, *μισίρκους*, *σκλίτκους*, -κός, π.χ. *γνουμικός*, -άδι, π.χ. *ζουρλός - ζουρλάδι*, -αβους, π.χ. *λέρα - λέραβους*, -έλλας, -έλλτς, -έλλα, -έλλι, π.χ. *Φαρδέλλας*, *βουρσέλλα*, *πιδαρέλλι*, *γουμαρέλλι*, -ούδα, -ούδι, π.χ. *Βαγγιλούδα*, *αρκούδι*, -ουβιά (μόνο στα γυναικωνύμια), π.χ. *Μάρκος - Μαρκουβιά*, -ούκας, π.χ. *αμφιούκας*, *θχειούκας*, βλ. 1.4.9.3

Οι συνηθέστερες υποκοριστικές καταλήξεις είναι: -όπλλους, -όπλλι ή -πούλλα -όπλλου, π.χ. *τιντζιρόπλλους*, *σταμνουπούλλα*, -ούλλι, π.χ. *μπλαρούλλι*, -έλλι, π.χ. *πιδαρέλλι*, -ίτσι -ίτσα ή -ίτσ-ου(ω), π.χ. *πλαρίτσι*, *πουλίτσα*, *Λινίτσα*, -όπκου, -όπκ, π.χ. *άρχουντας - αρχουντόπκου*, *νύφη - νυφόπκ*, -ούτσικους, π.χ. *τρανός - τρανούτσικους*, βλ. 1.4.9.1.

Στο συντακτικό σχήμα: *όνομα που λήγει σε -ς + κτητική αντωνυμία (μου)* η έκπτωση του τελικού υ δίνει συνήθως: *δικός μου > θκοζμ*, *πατέρας μου > πατέραζμ*. Σε λίγες περιπτώσεις, π.χ. στο Βελβεντό, αναπτύσσεται ένα υ, π.χ. *ο γαμβρός μου > ου γαμπρόζουμ*, *της νύμφης μου > τς νύβζουμ*, *αφέντης μου > αφέντζουμ*, βλ. 1.2.3.6.

Στο Βελβεντό, τα Σέρβια και τη Βλάστη χρησιμοποιείται το αρσενικό άρθρο ι αντί του ου < ο κυρίως στα κύρια ονόματα

Τα γλωσσικά
ιδιώματα
της περιοχής
Κοζάνης -
Γρεβενών

1.1.6 και μερικές φορές στα προσηγορικά, π.χ. *ι Γιώργς, ι λύκους, ι γιος*, βλ. 1.4.1.1.

Πολύ συχνά οι αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας στην καταφατική μορφή των περιφραστικών χρόνων βρίσκονται ανάμεσα στο βοηθητικό και το κυρίως ρήμα, π.χ. *είχα τονν ιδεί κι όχι τον είχα δει, είχι μι πει κι όχι μου/με είχε πει*, βλ. 1.4.5.3.1.

Η χρήση της γενικής συρρικνώθηκε πολύ και αφήνει τη θέση της στο προθετικό σύνολο: *από + αιτιατική*, π.χ. *του σαμάρι απ' του γουμάρι, τα ρούχα απ' τα πιδιά κι όχι *του σαμάρι τ' γουμαριού ή *τα ρούχα τονν πιδιών*, βλ. 1.5.1.

Αναλυτική συγκριτική παρουσίαση των ιδιωμάτων της περιοχής Κοζάνης - Γρεβενών βλ. στο Κατσάνης και Ντίνας 2004.

Φωνηεντισμός - συμφωνισμός

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση του φωνολογικού συστήματος του ιδιώματος της Κοζάνης, κρίναμε επιβεβλημένο να δώσουμε με κάπως αναλυτικό τρόπο φαινόμενα φωνητικής, τα οποία έχουν ιδιαίτερο διαχρονικό και συγχρονικό ενδιαφέρον. Άλλα από τα φαινόμενα αυτά παρουσιάζουν νομοτελειακή εφαρμογή, όπως αυτό της "κώφωσης" των μέσου ανοίγματος άτονων φωνηέντων *e* και *o*, πβ. Μπουντώνας 1892:7, Παπαδόπουλος 1926:11, Κατσάνης 1996:37, άλλα εμφανίζουν εξαιρέσεις, οι οποίες και δίνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ιδιώματος, όπως π.χ. το φαινόμενο της αποβολής των άτονων *i* και *u*, πβ. Μπουντώνας 1892:7, Παπαδόπουλος 1926:14, Κατσάνης 1996:37, ή της ουράνωσης, βλ. 1.2.2.

1.2.0

Κώφωση - αποβολή

Το φαινόμενο της "κώφωσης" στα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα των άτονων φωνηέντων [*e*] και [*o*] σε [*i*] και [*u*] αντίστοιχα, π.χ. παιδί [pedí] > πιδί [pidí], μπορώ [mboró] > μπουρώ [mburó], και της αποβολής των άτονων [*i*] και [*u*], π.χ. πεινώ [ripó] > πνω [rπó], βουνό [vunó] > βνό [vnó], απασχόλησε θεωρητικά τους γλωσσολόγους από πολλών ήδη ετών ως ένα από τα σημαντικότερα ισόγλωσσα για τη διάκριση των νεοελληνικών ιδιωμάτων σε βόρεια και νότια. Δε θα υπεισέλθουμε στη θεωρητική συζήτηση που αναπτύχθηκε γύρω από τους λόγους που προκάλεσαν το γλωσσικό φαινόμενο της κώφωσης

1.2.1

Κώφωση -
αποβολή

1.2.1 (α' βαθμός) των άτονων φωνηέντων e και o και της αποβολής (β' βαθμός) των άτονων φωνηέντων i και u. Για τη χρονολόγηση και ερμηνεία του φαινομένου της κώφωσης-αποβολής βλ. Hatzidakis 1892. Παπαδόπουλος 1926:11. Μπαμπινιώτης 1977. Μαγουλάς 1977. Συμεωνίδης 1977. Θαβώρης 1980. Η κώφωση παρουσιάζει νομοτελειακή εφαρμογή, δε συμβαίνει όμως το ίδιο και με το φαινόμενο της αποβολής (πβ. Μπουντώνας 1892:9. Παπαδόπουλος 1926:16. Τσοπανάκης 1953:269. Συμεωνίδης 1977. Μαγουλάς 1977. Καλινδέρης 1982:334-339. Κατσάνης και Ντίνας 2004).

1.2.1.1 Η κώφωση

Στα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα, όπως προαναφέρθηκε, τα φωνήεντα [e] και [o], όταν είναι άτονα, προφέρονται αντίστοιχα ως [i] και [u], όταν όμως είναι τονισμένα παραμένουν ως έχουν, π.χ. ζιστός αλλά ζέστα, πουλιμιά αλλά πόλιμους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το σύστημα των τονισμένων φωνηέντων της νέας ελληνικής στα ιδιώματα αυτά να αποτελείται από πέντε φωνήεντα /ά, έ, ί, ό, ύ/, ενώ των άτονων φωνηέντων από τρία /a, i, u/, λόγω της ουδετεροποίησης της αντίθεσης /e-i/ και /o, u/ σε άτονη θέση.

Ο Χατζιδάκις (1905:251) (βλ. Μαγουλάς 1977. Συμεωνίδης 1977) θεωρεί ότι η κώφωση και η αποβολή είναι αποτέλεσμα του ισχυρότερου τονισμού, που πίστευε ότι επικρατεί στα ιδιώματα αυτά: τις απόψεις αυτές -λόγω του κύρους του Γ. Χατζιδάκι- υιοθέτησαν αρκετοί νεότεροι ερευνητές (πβ. Μπουντώνας 1892:7. Παπαδόπουλος 1926:11). Ο Meyer (1895:2) αποδίδει τα φαινόμενα αυτά σε θρακική επίδραση, ενώ οι Meillet (1935:317) και Pernot (1907:61-2) θεωρούν ότι τα άτονα κλειστά φωνήεντα τείνουν να γίνουν βραχύτερα, δηλαδή να αποβληθούν, και τα ημίκλειστα να γίνουν κλειστά, δηλαδή επίσης βραχύτερα, άποψη η οποία φαίνεται να στηρίζεται και από τη λειτουργική γλωσσολογία στα νεότερα χρόνια (βλ. Martinet 1955:170 και Μαγουλάς 1977).

Η κώφωση απαντά στην ευρύτερη γλωσσική περιοχή Κοζά-

νης-Γρεβενών (βλ. Κατσάνης και Ντίνας 2004) και έχει επισημανθεί από όλους όσους ασχολήθηκαν με τα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής (πβ. Μπουντώνας 1892. Τσοπανάκης 1953. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:161 κ.ε. κ.λπ.).

Η κώφωση παρουσιάζει στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης νομοτελειακή ισχύ και αφορά και τις ελληνικές λέξεις αλλά και τις λέξεις ξένης προέλευσης (πβ. για τα Σιατιστινά Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:161).

<i>πιδί</i> [pidí]	“παιδί”	< ελλ. παιδί
<i>βουτάνι</i> [vutáni]	“βοτάνι”	< ελλ. βοτάνι
<i>τσιρέκ</i> [tsirék]	“τέταρτο”	< τουρκ. çeyrek (Redhouse 1968:250)
<i>μπικιέτι</i> [birikéti]	“αφθονία”	< τουρκ. bereket (Redhouse 1968:158)
<i>ντουλάπι</i> [dulápi]	“ντουλάπι”	< τουρκ. dolap (Redhouse 1968:308)
<i>γκουρτσά</i> [gurtšá]	“αγριαπιδιά”	< αλβ. gorricë (Gjini 1971:140)
<i>νουβουρός</i> [nuvurós]	“αυλή” “στάβλος, αχούρι”	< σλαβ. obor (Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:714)
<i>λουκάντα</i> [lukánda]	“εστιατόριο”	< ιταλ. lokanda (Ανδριώτης 1971:188)

Όσον αφορά τις ελληνικές λέξεις, η κώφωση φαίνεται ότι ίσχυσε και διαχρονικά (για λέξεις που στην κοινή νεοελληνική εμφανίζουν άτονα [e] και [o] και ανάγονται σε μεσαιωνικές ή και παλιότερες λέξεις της ελληνικής γλώσσας) και συγχρονικά (για κείνες που μπαίνουν στον ιδίωμα σήμερα). Τα τελευταία χρόνια βέβαια η επίδραση της κοινής νεοελληνικής κυρίως μέσω των Μ.Μ.Ε. είχε ως αποτέλεσμα κάποιοι νέοι σε ηλικία ομιλητές, που δε διατηρούν πλήρως τα βασικά χαρακτηριστι-

Η κώφωση

κά του ιδιώματος, να μην εφαρμόζουν με συνέπεια τον φωνητικό αυτό νόμο. Το ίδιο παρατηρείται και σε όσους γράφουν στο κοζανίτικο ιδίωμα αρθρογραφώντας στις εφημερίδες και τα περιοδικά ή ανεβάζοντας ερασιτεχνικές θεατρικές παραστάσεις κυρίως την περίοδο της Αποκριάς.

1.2.1.2 Η αποβολή

Τα πρωτογενή άτονα [i] και [u] αποβάλλονται, όταν όμως είναι τονισμένα παραμένουν ως έχουν, π.χ. *χτυπώ* > *χπώ* αλλά *χτύπσα*, *βουνό* > *βνό* αλλά *ξιρουνούνι* (πβ. και *κώφωση*).

Ο Μπουντώνας (1892:7) θεωρεί τόσο σημαντικό το ισόγλωσσο χαρακτηριστικό της αποβολής των άτονων i και u, ώστε στο κεφάλαιο της φωνητικής του γλωσσικού ιδιώματος της ιδιαίτερης πατρίδας του, του Βελβεντού, όπου το φαινόμενο εμφανίζει μεγάλη επίδοση, πραγματεύεται το σύνολο των φωνητικών φαινομένων του ιδιώματος διαιρώντας τα σε δύο μέρη: “α) εις φαινόμενα αναποσπαστως συνδεδεμένα μετά της εκπτώσεως u και i και μόνον δι’ αυτής ερμηνευόμενα, και β) εις φαινόμενα ανεξάρτητα του φαινομένου τούτου”. Ο Παπαδόπουλος (1926:14) χαρακτηρίζει “οργανικό νόμο” της βορείου ελληνικής την αποβολή των άτονων κλειστών φωνηέντων i και u και δίνει έναν μακρύ κατάλογο των βορείων ιδιωμάτων, όπου αυτό επιδίδει.

Όπως προαναφέραμε, το φαινόμενο της αποβολής δεν παρουσιάζει την ίδια νομοτελειακή εφαρμογή με το φαινόμενο της κώφωσης, πβ. Χατζιδάκις 1905α:260, Τζάρτζανος 1909 και Παπαδόπουλος 1926:16. Η ποικιλία με την οποία απαντά η αποβολή στα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα είναι εντυπωσιακά μεγάλη και είναι αυτή που σε μεγάλο βαθμό δίνει το χαρακτήρα της διαφοροποίησης στο εσωτερικό της ομάδας των βορείων ιδιωμάτων, π.χ. *παιδί* > *πιδί* [pídi] (σε κάποια από αυτά) > [bdi] (σε κάποια άλλα), βλ. σχετικά Παπαδόπουλος 1926:14 κ.ε. Άλλοτε αποβάλλονται όχι μόνο τα πρωτογενή και άτονα i και u, αλλά και κάποια υστερογενή, προερχόμενα δηλαδή από κώφωση των e και o. Ο Μπουντώνας (1892:9), που επισημαί-

νει το φαινόμενο αυτό και στο Βελβεντό, αποδίδει τη συμπεριφορά αυτή των υστερογενών *i* και *u* στο γεγονός ότι είναι πανελλήνια, άποψη που ισχύει και για την Κοζάνη, π.χ. ζωνάρι > ζουνάρι > ζπάρι, σαπωνόλαδο > σαπουνόλαδο > sarpó-ladu. Η κυμαινόμενη συνέπεια με την οποία εμφανίζεται το φαινόμενο της κώφωσης στον ελλαδικό χώρο επιτρέπει το χαρακτηρισμό κάποιων ιδιωμάτων ως *ημιβορείων*, όπου το φαινόμενο δεν επιδίδει όσο στα βόρεια, αλλά και δεν απουσιάζει όπως συμβαίνει στα νότια νεοελληνικά ιδιώματα (βλ. σχετικά Ανδριώτης 1933, Ανδριώτης 1933α και Ανδριώτης 1933β).

Η αποβολή απαντά στην Κοζάνη και διαχρονικά, όπως θα δείξουμε στη συνέχεια, αλλά και συγχρονικά. Η συγχρονική νομοτελειακή εφαρμογή της αποβολής των άτονων *i* και *u* στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης τείνει να ατονήσει υπό την όλο και μεγαλύτερη επίδραση της κοινής νεοελληνικής, η οποία επηρεάζει κυρίως αυτούς που δημοσιεύουν κείμενά τους στο ιδίωμα. Κατά τον Φόρη (1991 και 2003:140), ο οποίος αναλύει διεξοδικά το φαινόμενο, παρουσιάζονται αρκετές ιδιορρυθμίες στην Κοζάνη, οι οποίες οφείλονται στους πολλούς παράγοντες που επέδρασαν στο ιδίωμα σε διάφορους χρόνους και με διαφορετική ένταση, με συνέπεια να είναι πολύ δύσκολο να κωδικοποιηθεί η συμπεριφορά του τελικού άτονου *-i* και να διατυπωθούν κανόνες. (Για τη Σιάτιστα και το αντίστοιχο φαινόμενο βλ. Τσοπανάκης 1953:269. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:196).

Το φαινόμενο της αποβολής ή διατήρησης των μη τελικών άτονων *i* και *u* στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης λόγω της μεγάλης του επίδοσης αλλά και της σπουδαιότητάς του θα εξεταστεί ως προς τρία επίπεδα:

- 1) τη δομή της συλλαβής,
 - 2) τα σύμφωνα μεταξύ των οποίων βρίσκονταν το άτονο φωνήεν, και
 - 3) τη θέση του τόνου
- (βλ. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:163 κ.ε. για το αντίστοιχο φαι-

1.2.1.2 νόμενο στο γλωσσικό ιδίωμα της Σιάτιστας). Προκαταβολικά πρέπει να σημειωθεί ότι, όταν ακούει κανείς τους πολύ κοντινούς γείτονες Κοζανίτες και Σιατιστινούς να μιλούν ο καθένας το γλωσσικό του ιδίωμα, έχει την αίσθηση ότι οι δεύτεροι κάνουν πολύ περισσότερες αποβολές από τους πρώτους.

1) η δομή της συλλαβής

Προκειμένου να αποβληθεί το άτονο φωνήεν μιας συλλαβής, όταν αυτή δεν είναι τελική, πρέπει η συλλαβή να αρχίζει με σύμφωνο, να είναι ανοιχτή και να ακολουθεί επίσης σύμφωνο, πβ. και Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:163.

γκαβαράπισα > γκαβαράπσα	[gavarápsa]	μελαχρινή
ζητλαρόπουλο > ζητλαρόπλου	[zitlaróplu]	φτωχόπαιδο
λειψιάνικο > λειψιάνκου	[lipšánku]	από τη Λειψία
μουστόπιτα > μουστόπτα	[mustópta]	μουσταλευριά
παπουτσίδικο > παπτσίθκου	[paptsíθku]	παπουτσίδικο
πιθαμή > πθαμή	[pθamí]	πιθαμή
σαπουνόλαδο > σαπνόλαδου	[sapnóladu]	σαπουνόλαδο

Όταν η συλλαβή είναι τελική, το άτονο [i], [u] μπορεί να αποβληθεί ακόμα κι όταν η συλλαβή είναι κλειστή, π.χ.

Προκόπης > Προυκόπς	[Prukóps]	Προκόπιος
σαράφης > σαράφς	[saráfς]	αργυραμειβός
δουλεύουν > δλέβν	[dlévn]	δουλεύουν
βλέπουν > γλέπν	[glépn]	βλέπουν
πέφτουν > πέφν	[péfn]	πέφτουν

Εξαίρεση αποτελούν κάποια προσηγορικά ή και κύρια ονόματα τα οποία μπήκαν στο ιδίωμα σχετικά πρόσφατα και δεν “πολιτογραφήθηκαν” ούτε τους παραχωρήθηκε “κοινωνική ιθαγένεια” με την έννοια ότι με τον τρόπο αυτό οι Κοζανίτες στιγμάτιζαν κάποιους ως κοινωνικά ξένους μην αποβάλλοντας το άτονο i. Από τα προσηγορικά αναφέρεται το γυμνα-

σιάρχης, το οποίο δεν έχει τύπο: **γυμνασιάρχης* και από τα κυριώνυμα χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρει ο Φόρης (1991 και 2003:140): *Στου μάθημα δκώθκαν ου Ψινάκης* (Αθηναίος) *κι ου Ματιάς* (θκός μας).

Μετά την αποβολή του *i* σ' αυτή τη θέση δεν απομένει κάποιο ίχνος της προφοράς του, πβ. και Μπουντώνας 1892:13. Για εξαιρέσεις βλ. 1.2.2.

Διατηρούνται και δεν αποβάλλονται:

α) τα άτονα αρχικά *i*, *u*.

οινόπνευμα > <i>οινόπλιμα</i>	[inóplima]	οινόπνευμα	
υφάδι > <i>υφάδι</i>	[ifádi]	υφάδι	
Ηρακλής > <i>Ηρακλής</i>	[Iraklís]	Ηρακλής	
Ιφιγένεια > <i>Ιφιγένεια</i>	[Ifiýenia]	Ιφιγένεια	
Οδυσσέας > <i>Ουδυσσέας</i>	[uðiséas]	Οδυσσέας	
οκνεύω > <i>ουκνεύου</i>	[uknénu]	τεμπελιάζω	
ομιλώ > <i>ουμιλώ</i>	[umiló]	μιλάω	
	<i>ουμούργια</i>	[umúrga]	νάζια

β) Το τελικό άτονο πρωτογενές *i* κανονικά εκπίπτει, βλ. 1.2.3.2, διατηρείται όμως κατά τη συμπροφορά, όταν η λέξη που λήγει σε άτονο *i* ακολουθείται από εγκλιτική λέξη (πβ. και Μπουντώνας 1892:11, Παπαδόπουλος 1926:17), π.χ. *παιδάκι* > *πιδάκι* [pidák], αλλά *παιδάκι μου* > *πιδάκι μ* [pidákim], *νύφη* > *νύφι* [nífi], αλλά *νύφη του* > *νύφη τ* [nífit].

γ) Αν το φωνήεν *i* ανήκε σε εσωτερική ή τελική συλλαβή και βρισκόταν μετά από φωνήεν, δεν αποβλήθηκε αλλά σχημάτισε καθοδική δίφθογγο μαζί του (πβ. Παπαδόπουλος 1926:16. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:181), π.χ.

*τριχοφάγης > <i>τριχουφάις</i>	[trixufájis]	τριχοφάγος
Χάιδω > <i>Χάιδου</i>	[cháidu]	Χάιδω
*πελεκανέοι > <i>πιλικανέι</i>	[pilikanéi]	πελεκάνοι
*άισμα > <i>άιζμα</i>	[áizma]	δυόσμος

Η αποβολή

*χωριατέοι > <i>χουργιατέι</i>	[xurɣátéi]	χωριάτες
αστόχησα > <i>αστόισα</i>	[astóɪsa]	ξέχασα

Το *υ* δεν έχει την ίδια συμπεριφορά με το *ι* στη θέση αυτή και πραγματώνεται ως πλήρες φωνήεν, π.χ.

ξετρουγάω > <i>ξιτρουγάου</i>	[ksitriɣáu]	τρουγώ
καίω > <i>καίου</i>	[kéu]	καίω
λαλάω > <i>λαλάου</i>	[laláu]	κελαηδώ
κρούονταν > <i>κρούουνταν</i>	[krúundan]	χτυπιόταν
λέω > <i>λέου</i>	[léu]	λέω

δ) Αν μετά την αποβολή του άτονου *ι*, *υ* προέκυπτε δυσπρόφερο συμφωνικό σύμπλεγμα, (βλ. και Παπαδόπουλος 1926:17), όπως [rxt], [lng], [xrn], [mɪsk], [tʃmbɪ], [tʃng] κ.λπ.

οιχτίμι > <i>οιχτίμι</i>	[rixtími]	ξυλοδαρμός
λιγδώνουμι > <i>λιγδώνουμι</i>	[liɣdónumi]	λερώνω
αρχινούσαν > <i>χιρνούσαν</i>	[xirnúsan]	άρχιζαν
κάπνισα > <i>κάπνισα</i>	[kápnisa]	κάπνισα
τσιμπλιάζω > <i>τδουμπλιάζου</i>	[tʃumbɫázu]	τσιμπλιάζω
*τσιουγκάθηκα > <i>τδουγκάθκα</i>	[tʃungáθka]	κουλάθηκα
ενώ		
έψησα > <i>έψα</i>	[épsa]	έψησα
άργησα > <i>άρκσα</i>	[árksa]	άργησα

2) τα σύμφωνα μεταξύ των οποίων βρίσκονταν το άτονο φωνήεν

Από τη μελέτη του υλικού που είχαμε στη διάθεσή μας προκύπτει ότι η αποβολή του *ι* και του *υ* μπορεί να συμβεί σε όλα τα φωνολογικά περιβάλλοντα (πβ. και Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:168). Αναφέρουμε ενδεικτικά:

ι) μεταξύ δύο συμφώνων

μουστόπιτα > <i>μουστόπτα</i>	[mustópta]	μουσταλευριά
-------------------------------	------------	--------------

πιθαμή > <i>πθαμή</i>	[pθami]	πιθαμή
γέμιζα > <i>γιόμπζα</i>	[ýómbza]	γέμιζα
παπουτσιδικο > <i>παπτσιθκου</i>	[papsíθku]	παπουτσιδικο
γονάτισα > <i>γουνάτσα</i>	[ɣunátsa]	γονάτισα
φλεβίτης > <i>φλιβίτζ</i>	[flivíts]	κιρσοί
*ζητουλάρης > <i>ζητλάρς</i>	[zitlárs]	ζήτουλας
πετιμέζι > <i>πιτμέζι</i>	[pitmézi]	πετιμέζι
πετεινός > <i>πέτνους</i>	[pétnus]	πετεινός
γλυκάνισος > <i>γλυκάντσους</i>	[ɣlikántsus]	γλυκάνισος
γυάλιξε(ν) > <i>γυάλτζιν</i>	[ýáldzin]	γυάλιξε
ατζέμικο > <i>ατζέμκου</i>	[adzémku]	περσικό
πότισαν > <i>πότσαν</i>	[pótsan]	πότισαν
λιάνιξε(ν) > <i>λιάντζιν</i>	[l'ándzin]	λιάνιξε
σπιτόπουλο > <i>σπιτόπλου</i>	[spitóplu]	μικρό σπίτι
παπουτσή > <i>παπτσή</i>	[papsís]	παπουτσή
σαπουνόλαδο > <i>σαπνόλαδου</i>	[sapnóladu]	σαπουνόλαδο
ζητουλαρόπουλο > <i>ζητλαρόπλου</i>	[zitlaróplu]	φτωχόπαιδο

ι) μεταξύ τριών ή περισσότερων συμφώνων

σκέφτηκες > <i>σκέπκισ</i>	[sképkis]	σκέφτηκες
μεθυσμένος > <i>μιτζμένους</i>	[midzménus]	μεθυσμένος
κλώστης > <i>κλώστς</i>	[klósts]	πλάστης
κούρδισε(ν) > <i>κούρτσιν</i>	[kúrtsin]	κούρδισε
γύφτισα > <i>γιούφτσα</i>	[ýúftsa]	μελαχρινή
*δεκαπέντισε > <i>δικαπέντσιν</i>	[dikapéntsin]	έγινε δεκαπέντε
άργησα > *άργσα > <i>άρκσα</i>	[árksa]	άργησα
έκζεμα > <i>έκζμα</i>	[égzma]	έκζεμα
απόρριξε(ν) > <i>απόρρξιν</i>	[apórksin]	απέβαλε
ασιμίπιστο > <i>ατδούμπστου</i>	[atśúmbstu]	ασιμίπιστο
φταρνιστούμε > <i>φταρνιστούμι</i>	[ftarntstúmi]	φταρνιστούμε

Η αποβολή

κλέφτηδες > κλέβδισ	[klé̞ndis]	κλέφτες
μικρός > μικρός	[mkrós]	μικρός
παλάμισμα > παλάμιζμα	[palámizma]	βάψιμο
πιστεύω > πιστεύου	[pisténu]	πιστεύω
σκοινί > σκνί	[skni]	σκοινί
χρυσός > χρσός	[xrsós]	χρυσός
Χριστούγεννα > Χστούιinna	[xstúina]	Χριστούγεννα
*χρόνους πολ-νούν > χροιντσπουλνούν	[xru̞ntspulnú̞n]	εύχονται
σκουλήμι > σκλήμι	[sklí̞mi]	σκουλήμι
σκουλαρίκι > σκλαρίκι	[sklarí̞ki]	σκουλαρίκι
σκουτί > σκτί	[sktí̞]	στρωσίδι

Παρατηρούνται κάποιες εξαιρέσεις στην εφαρμογή του παραπάνω κανόνα ως εξής

α). Μεταξύ δύο συμφώνων

ι) όταν ακολουθούσε r, π.χ.

πυρώνομαι > πυρώνουμι	[pirónumi]	ζεσταίνομαι
πυροστιά > πυρουστιά	[pirustjá]	πυροστιά
πυρομάχος > πυρουμάχους	[pirumáxus]	το εσωτερικό του τζακιού
πιπεράτος > πιπιράτους	[pipirátus]	καυτερός
τηρώ > τηρώ	[tiró]	κοιτώ, τηρώ

Τη διατήρηση του i σ' αυτό το περιβάλλον επισημαίνει και ο Μπουντώνας (1892:10) για το Βελβεντό. Οι φωνητικοί νόμοι πάντως που διέπουν τη διατήρηση ή μη των άτονων i, u σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα δεν είναι παντού ίδιοι, γεγονός το οποίο προσδίδει, όπως προαναφέραμε, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάποιων ιδιωμάτων σε σχέση με κάποια άλλα. Στην Κοζάνη και αλλού, για παράδειγμα, στα *πυρώνω* και *τηρώ* το άτονο i παραμένει, αλλά σε άλλα ιδιώματα, στην Αιτωλία, το Καρπενήσι, τα Τζουμέρκα κ.α., αποβάλλεται: *πρώνου* και *τρω*, *τράου* (βλ. Παπαδόπουλος 1926:17).

ι) όταν η πρώτη και η δεύτερη συλλαβή άρχιζαν από το ίδιο σύμφωνο, γεγονός που δείχνει ότι το ιδίωμα δεν ανέχεται και δεν προφέρει τα διπλά σύμφωνα (πβ. Παπαδόπουλος 1926:18), π.χ.

πιπεράτο	πιπιράτου	[pɪpɪrátu]	καυτερό
πιπεριά	πιπιριά	[pɪpɪrɨ́á]	πιπεριά
σουσουράδα	σουσουράδα	[susuráda]	σουσουράδα
*κουκουβιάλα	κουκουβιάλα	[kukunɨ́ala]	κουκουβιάγια
*γκουγκουρέλι	γκουγκουρέλι	[guguréli]	πιτσιρίκι

3) Η θέση του τόνου

Όπως επισήμανε και ο Παπαδόπουλος (1926:15, 16) ακολουθώντας την άποψη του Χατζιδάκι ότι η κώφωση - αποβολή οφείλεται στον δυναμικό τονισμό της νεοελληνικής, η γεινίαση με την τονισμένη συλλαβή παίζει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση ή όχι ενός άτονου *i*, *u*. Έτσι παρατηρείται αποβολή και κάποιων υστερογενών *i*, *u*, όταν βρίσκονται πριν ή μετά την τονιζόμενη συλλαβή, “διότι οι παρά την τονιζομένην συλλαβήν φθόγγοι εκφωνούνται ασθενέστερον των άλλων”, π.χ. σκελίδα > σκλίδα [sklíða], σκώληξ > σκουλήκι > σκλήξ [sklík]. Ένα ακόμη στοιχείο που επιβεβαιώνει το ρόλο του τόνου είναι το γεγονός ότι από δύο άτονα φωνήεντα αποβάλλεται εκείνο που βρίσκεται πιο κοντά στην τονιζόμενη συλλαβή, “διότι αι προς την τονιζομένην προσκείμεναι συλλαβαί εκφωνούνται πάντοτε ασθενέστεραι των απώτερον κειμένων”, π.χ. συννυφάδα > συμφάδα [simfáða], πετεινάρι > *πιτινάρι > πιτνάρι [pitnári] κι όχι *πιτινάρι, πετιμέζι > *πιτιμέζι > πιτιμέζι [pitmézi] κι όχι *πιτιμέζι.

Η αποβολή

Συνέπειες της αποβολής

Οι συνέπειες της αποβολής είναι πολλές και επηρέασαν σημαντικά τη φωνητική των λέξεων, όπως θα προσπαθήσουμε να κωδικοποιήσουμε πιο κάτω, πβ. Κατσάνης 1993.

1.2.1.3

1.2.1.3.1 *Ίχνος υπολείμματος της παρουσίας των i και u*

Για τις συνέπειες της παρουσίας, αποβολής ή απορρόφησης του i (πβ. Κατσάνης 1985), βλ. αναλυτικά στο κεφάλαιο για την ουράνωση, 1.2.2.

Το πρωτογενές u (το μη προερχόμενο από κώφωση του o) αποβάλλεται σε τελική θέση χωρίς να αφήσει κανένα ίχνος (πβ. και Μπουντώνας 1892:12, 13), π.χ.

οι λύκοι > i lík αλλά του λύκου > t lík,
 του Λάξου > t láz
του Τριανταφύλλου (επών.) > t trandafil
όπου > όρ.

1.2.1.3.2 *“Συνοδίτες” φθόγγοι*

Μετά την αποβολή των άτονων i, u συμπίπτουν σύμφωνα, των οποίων η συμπεφορά είναι πολλές φορές δύσκολη ή το σύμπλεγμα δεν είναι ανεκτό στο ιδίωμα. Στην περίπτωση αυτή είτε τροποποιούνται κάποια φωνητικά χαρακτηριστικά των συμφώνων που συμπίπτουν (βλ. πιο κάτω αφομοίωση, ανομοίωση) ή αναπτύσσεται ένας “συνοδίτης” φθόγγος. Ο φθόγγος αυτός έχει φωνητικά χαρακτηριστικά κοινά με τους δύο συμπίπτοντες φθόγγους και βοηθάει στη μετάβαση από τον ένα φθόγγο στον άλλο (πβ. Μπουντώνας 1892:16 κ.ε. Παπαδόπουλος 1926:43, Κατσάνης και Ντίνας 2004).

α. Κατά τη συνάντηση m+l, m+s, m+z αναπτύσσεται ανάμεσά τους ο φθόγγος b. Ο φθόγγος αυτός είναι χειλικός, έχει δηλαδή τα φωνητικά χαρακτηριστικά του πρώτου από τους συμπεφορούμενους φθόγγους: m+l, m+s, m+z > mbl, mbs, mbz, π.χ.

μουλάρι > μπλάρι [mbláři],
μισός > μπσός [mbsós],
γέμιζα > γιόμπζα [γómbza].

Στο ιδίωμα της Κοζάνης η εξέλιξη αυτή δεν έχει τη νομοτέ-

λεια με την οποία απαντά σε άλλα ιδιώματα, όπως π.χ. στο γειτονικό ιδίωμα του Βελβεντού, βλ. Μπουντώνας 1892:167: μηλιά > μΠλιά, μουλλώνω > μΠλλώνου, πονκάμισο > πκά-μΠσου· στην Κοζάνη αντιστοίχως: *μουλώνου* (= σωπαίνω), *πκάμισου*. Πβ. επίσης Παπαδόπουλος 1926:38. Κατσάνης και Ντίνας 2004.

β. Κατά τη συνάντηση l+s, n+s, αναπτύσσεται ανάμεσά τους ο φθόγγος t, κατά τη συνάντηση l+z, n+z ο φθόγγος d. Ο συνοδίτης φθόγγος που αναπτύσσεται στην συνάντηση αυτή έχει τα φωνητικά χαρακτηριστικά του πρώτου από τους συμπροφερόμενους φθόγγους ως προς τον τόπο άρθρωσης, είναι οδοντικός, και τα χαρακτηριστικά του δεύτερου φθόγγου ως προς την ηχηρότητα: l+s, n+s > lts, nts, l+z, n+z > ldz, ndz, πβ. και Μπουντώνας 1892:17. Παπαδόπουλος 1926:38. Κατσάνης και Ντίνας 2004, π.χ.

ψάλσιμο	<i>ψάλτσιμου</i>	[psáltsimu]
αλυσίδα	<i>αλτσιδα</i>	[altsída]
γκιόνης	<i>γκιόντς</i>	[gónts]
γλυκάνισος	<i>γλυκάντσους</i>	[ɣlikántsus]
στολισμένα	<i>στουλτζμένα</i>	[stuldzména]
γυάλιξε(ν)	<i>γυάλτζιν</i>	[ýáldzin]
εικόνισμα	<i>εικόντζμα</i>	[ikóndzma]
λιάνιξε(ν)	<i>λιάντζιν</i>	[lándzin]

Η ανάπτυξη αυτών των κατά την παραδοσιακή ορολογία “συνοδιτών” φθόγγων μπορεί να ερμηνευτεί και ως ανομοιωτικό φαινόμενο (βλ. επόμενη ενότητα). Η συνάντηση δηλαδή των εξακολουθητικών (οδοντικών) συμφώνων με τα εξακολουθητικά επίσης συριστικά έχει ως αποτέλεσμα την τροπή των εξακολουθητικών συριστικών σε στιγμικά κατά τον φωνολογικό κανόνα της νέας ελληνικής: εξακολουθητικό + εξακολουθητικό > εξακολουθητικό + στιγμικό (βλ. Browning 1985:111), π.χ. χθες > χτες, σχίζω > σκίζω κ.λπ.

“Συνοδίτες”
φθόγγοι

1.2.1.3.2 γ. Σε αρκετά ρήματα που λήγουν σε -λω, ρω αναπτύσσεται ένα η (πβ. και Καλινδέρης 1982:347), π.χ.

σφαλώ	σφαλνώ	[sfalnó]	κλείνω
χαλώ	χαλνώ	[xalnó]	χαλώ
*καθαρώ			
< καθαρός	καθαρώνω	[katharnó]	καθαρίζω
*χρόνους			
πολλ-ούν	χρουντσπουλνούν	[xruntspulnún]	εύχονται τα “χρόνια πολλά”

1.2.1.3.3 *Αφομοίωση ή ανομοίωση συμφώνων*

Μετά την αποβολή των άτονων i, u στο εσωτερικό των λέξεων παρατηρείται μια σειρά αφομοιωτικών ή ανομοιωτικών αλλαγών για τη δημιουργία πιο ευπρόφερτου ή ευκολότερα ανεκτού συμφωνικού συμπλέγματος, πβ. Παπαδόπουλος 1926:447, Τσοπανάκης 1953:282.

α. Το κυριότερο αφομοιωτικό φαινόμενο είναι η υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας, κατά την οποία το πρώτο από τα συναντώμενα σύμφωνα αφομοιώνεται ως προς την ηχηρότητά του προς το σύμφωνο που ακολουθεί (πβ. Παπαδόπουλος 1926:44),

Σ (ηχηρό) + Σ (άηχο) > Σ (άηχο) + Σ (άηχο), π.χ.

ανέβηκα	> ανέφκα	[anéfka]	ανέβηκα
τράβηξα	> τράφξα	[tráfksa]	τράβηξα
να φοβηθώ	> να φουφθώ	[na fufθó]	να φοβηθώ
δεκαπέντισε(ν)	> δικαπέντσιν	[dikapéntsin]	έγινε δεκαπέντε
γουρσουζικο	> ουρσουόκου	[ursúšku]	γουρσουζικο
ζαραλίδικος	> ζαραλίθκος	[zaralíθkus]	ελαττωματικός
μυρωδικά	> μυρουθκά	[miruθká]	μυρωδικά

Σ (άηχο) + Σ (ηχηρό) > Σ (ηχηρό) + Σ (ηχηρό), π.χ.

αράπηδες > αράπιδις	[arábd̥is]	αράπηδες
μάρτηδες > μάρτδ̥ις	[márd̥dis]	μάρτηδες
κλέφτηδες > κλέβδ̥ις	[klévd̥is]	κλέφτες
γονάτισμα > γουνάτζμα	[ɣunád̥zma]	γονάτισμα
τσάκιζα > τσάγκζα	[tság̥za]	τσάκιζα

Άλλα κοντινά γλωσσικά ιδιώματα εμφανίζουν περισσότερα τέτοια αφομοιωτικά φαινόμενα λόγω του ότι η αποβολή του άτονου *i* σε εσωτερική θέση επιδίδει περισσότερο. Για το ιδίωμα του Βελβεντού βλ. π.χ. Μπουντώνας 1892:17: πηγάδι > ηγάδι, για το ιδίωμα της Σιάτιστας βλ. Τσοπανάκης 1953:281: κουβάς > γ'βάς, κουβάρι > γ'βάρ. Πβ. ακόμα Παπαδόπουλος 1926:45

β. Παρατηρούνται επίσης διάφορα ανομοιωτικά φαινόμενα, όπως:

i. εξακολουθητικό + εξακολουθητικό > στιγμικό + εξακολουθητικό,

βοήθησα > βόιτσα	[vói̯t̥sa]
μέθυσα > μέτσα	[mé̯t̥sa]
τραγούδησα > τραγούτσα	[trayú̯t̥sa]
δισάκια > τσάκια	[tsá̯ka]
κούρδισε(ν) > κούρτσιν	[kú̯rtsin]
άργησα > άρκσα	[ár̥ksa]
σκέφτηκες > σκέφκ̥ις > σκέπκ̥ις	[ské̯p̥k̥is]

ii. εξακολουθητικό + εξακολουθητικό > εξακολουθητικό + στιγμικό

φτιάχνω [ftchá̯xno]	> *φχιάνου > φκιάνου	[fká̯nu]
φτυάρι [ftchá̯ri]	> *φχυάρι > φκνάρι	[fkári]

iii. ανομοίωση ως προς την τάξη: υπερωικό (εξακολουθητικό) + υπερωικό (στιγμικό) > οδοντικό (εξακολουθητικό) + υπερωικό (στιγμικό)

*Αφομοίωση
ή ανομοίωση
συμφώνων*

βλάχικος > βλάχους	[vláθkus]
ρίχτηκα > *ρίχκα > ρίθκα	[ríθka]
τυλίχτηκα > *τυλίχκα > τυλίθκα	[tilíθka].

1.2.1.3.4

Απλοποίηση συμφωνικών συμπλεγμάτων

Μετά την αποβολή των i, u δημιουργούνται συμφωνικά συμπλέγματα, τα οποία ως δυσπρόφερα ή μη ανεκτά στο ιδίωμα απλοποιούνται δίνοντας απλούστερα και ανεκτά συμφωνικά συμπλέγματα. Μετά την απλοποίησή τους τα τρισυμφωνικά συμπλέγματα ακολουθούν τις αφομοιωτικές ή ανομοιωτικές αλλαγές των δισυμφωνικών, που περιγράφηκαν πιο πάνω (πβ. και Μπουντώνας 1892:12. Καλινδέρης 1982:35051. Λιάλιας 1977. Κατσάνης και Ντίνας 2004) π.χ.

ftð > νð	κλέφτηδες > κλέβδεις	[klévnðis]
ftn > fn	*έπιφτναν > έπιφναν	[épiφnan]
	φτηνός > φνός	[fnós]
ftk > fk	παντρεύτηκε(v) > παντρεύκιν	[pandréfkin]
	νίφτηκα > νίφκα	[nífka]
fk > pk	σκέφτηκες > σκέφκεις > σκέπκεις	[sképkis]
fyn > yn	φεύγουν > φεύγν	[féyn]
mpt > pt > ft	Πέμπτη > Πέφτχ	[péftχ]
rvn > rn	κάρβουνο > κάρνου	[kárnυ]
rns > rs	παίρνεις > παίρς	[pérs]
	φέρνεις > φέρς	[fers]
rtt > rt	ανάρτυτος > ανάρτους	[anártus]
stn > sn	μπροστινός > μπρουσονός	[mbrusnós]
stl' > sl'	στειλιαρότρουπα > σλειαρότρουπα	[sl'arótripa]

stk > sk	συγχύστηκα > <i>σιίσκα</i>	[siiska]
	νηστικός > <i>νισκός</i>	[niskós]
krθ > kθ	κριθάρι > <i>κθάρι</i>	[kθári]
xtp > xp	χτυπούσα > <i>χπούσα</i>	[xpúsa]
xtk > xk > θk	πειράχτηκα > <i>πειράθκα</i>	[piráθka]
	πνίχτηκα > <i>πνίθκα</i>	[pniθka]
xtl > xl	δάχτυλο > <i>δάχλου</i>	[dáχlu]
xrst > xst	Χριστούγεννα > <i>Χστούννα</i>	[xstúina]

Στις περισσότερες περιπτώσεις τα τρισυμφωνικά συμφωνικά συμπλέγματα έχουν στο μέσο τους ένα t, μετά την αποβολή του οποίου προκαλούνται οι λοιπές φωνητικές εξελίξεις, πβ. και Τσοπανάκης 1953:282 κ.ε.

Τα τρισυμφωνικά συμπλέγματα που αρχίζουν από r, n ή περιέχουν συριστικό δεν απλοποιήθηκαν, π.χ.

άρησες > * <i>άργσις</i> > <i>άρκσις</i>	[árksis]
σαράντισμα > <i>σαράντζμα</i>	[sarándzma]
μεθυσμένος > <i>μιτζμένους</i>	[midzménus]

*Απλοποίηση
συμφωνικών
συμπλεγμάτων*

Ουράνωση

1.2.2

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των βορείων ιδιωμάτων της νέας ελληνικής σε σχέση με την νεοελληνική κοινή είναι η εμφάνιση μιας σειράς ουρανωμένων φωνημάτων, τα οποία εμπλουτίζουν το φωνολογικό τους σύστημα (πβ. Κατσάνης 1985, όπου και μια προσπάθεια εξήγησης του φαινομένου). Ο όρος *ουράνωση* αναφέρεται στην παρουσία ουρανικοποιημένων συμφώνων υπό την επίδραση ενός μπροστινού φωνήεντος (e, i) ή του ημιφώνου ĭ: Σ + e, i, ĭ > Σ' + e, i, πβ. Παπαδόπουλος 1926:26 κ.ε. Κατσάνης 1996:39.

Η φωνολογική ή όχι υπόσταση των ουρανωμένων συμφώνων καθώς και η γραφηματική τους απόδοση προβληματίσε

Ουράνωση

1.2.2 | όσους κατά καιρούς έχουν ασχοληθεί με τα βόρεια ιδιώματα (πβ. για παράδειγμα Παπαδόπουλος 1926:26. Κατσάνης 1985. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:38). Δε θα υπεισέλθουμε στη θεωρητική συζήτηση για την προέλευση και ερμηνεία του φαινομένου στα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα, αλλά θα περιοριστούμε στην αναλυτική περιγραφή του, όπως αυτό απαντά στην Κοζάνη.

Η ουράνωση ως γενικό χαρακτηριστικό των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων δεν εμφανίζεται σ' αυτά με ομοιόμορφο τρόπο, αλλά παρουσιάζει αξιοσημείωτη ποικιλία και πολλές διαβαθμίσεις, πβ. Κατσάνης 1985. Έτσι για παράδειγμα, όπως επισήμανε ο Τζάρτζανος (1909:46) για τη Θεσσαλία *“Παντού, όπου μετά τα λ, ν ακολουθούν οι ουρανικοί φθόγγοι e, i, έχουμε το ουρανικόν ν και το ετερότροπον λ, ήτοι νι, λι, ... δηλ. λε (λαι), νε (ναι), λι, νι ... προφέρονται ως λιε, λιι, νιε, νιι, πβ. γαλλικά -gné, gni... π.χ. πλήρουσι (πρόφ.) πλιέρουσι, ...η ανέμη (πρόφ. ανιέμι)...”*, και επιβεβαιώνουν ο Τριανταφυλλίδης (1981:249) για την Καστοριά κι ο Τσοπανάκης (1953:273 κ.ε.) για τη Σιάτιστα, τουλάχιστον σε αυτά τα γλωσσικά ιδιώματα η ουράνωση των ν, λ εμφανίζεται και πριν από τα μπροστινά φωνήεντα και πριν από το ημίφωνο: $\Sigma + e, i, \dot{i} > \Sigma' + e, i$.

Για την κατά τόπους ποικιλία και τις διαβαθμίσεις τής ουράνωσης βλ. Παπαδόπουλος 1926:28, ο οποίος επισημαίνει και τη δυσκολία περιγραφής και συστηματοποίησης του φαινομένου αναφέροντας εν τέλει ότι *“θα ήτο ίσως δύσκολος ο ακριβής καθορισμός των όρων, υφ' ους καθολικώς γίνεται η δάσυνσις”*. Βλ. επίσης Τομπαΐδης 1967:17. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:22-29. Κατσάνης 1984. Για την εμφάνιση και διαβάθμιση του φαινομένου στην ευρύτερη περιοχή Κοζάνης-Γρεβενών βλ. Κατσάνης και Ντίνας 2004.

Δύο βαθμίδες ουράνωσης

Ο Κατσάνης (1985) υποστήριξε ότι στο χώρο της Δυτικής Μακεδονίας παρατηρείται ουράνωση *“δύο βαθμίδων”* των οδοντικών t και d θεωρώντας ότι την πρώτη βαθμίδα ουράνω-

σής τους μπορούμε να τη διαπιστώσουμε στη Βλάστη καθώς και σε μερικά χωριά του Βοΐου, όπου μετά τα t και d “αναπτύσσεται ένα ημίφωνο που χρωματίζει το προηγούμενο σύμφωνο”. Έτσι έχουμε: *Τιόκας, Ντιόντιους*, πβ. Καλινδέρης 1982:330-31. Στη Σιάτιστα παρατηρείται η δεύτερη βαθμίδα ουράνωσης, όπου τα t, d + e, i, ĭ > tš, dž, π.χ. τέσσερα > tšésira, γιατί > ýatší, έντερα > ándzira, αντίμαχος > andzimaxus (βλ. και Τσοπανάκης 1953:274). Για επιβεβαίωση αυτής της άποψης αναφέρονται και τα ηπειρώτικα και μακεδονικά επώνυμα Τζίμος και Τζήμας < Δήμος, Δήμας (= Δημήτριος) (βλ. Κατσάνης 1985).

Η ουράνωση δύο βαθμίδων απαντά σε πιο εκτεταμένη και συστηματική μορφή στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης, όπου, αν συνυπολογισθεί και η “μηδενική” ουράνωση (βλ. πιο κάτω), μπορεί να γίνει λόγος για ουράνωση τριών βαθμίδων. Η έκταση και η συστηματικότητα του φαινομένου έχει να κάνει με το γεγονός ότι διαπιστώνεται επίδραση της παρουσίας των μπροστινών φωνηέντων και του ημιφώνου σε όλα τα φωνητικά περιβάλλοντα, όπως θα δείξουμε πιο κάτω κατά τάξη συμφώνων.

α. Χειλικά

Η τάξη των χειλικών φαίνεται να είναι η πιο ανθεκτική στην ουράνωση στο περιβάλλον Σ + e, i, ĭ σε όλα τα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις (πβ. για παράδειγμα το ιδίωμα της Σιάτιστας, Κατσάνης 1985).

Ένας τύπος “ουράνωσης” των χειλικών θα μπορούσε να θεωρηθεί το αποτέλεσμα που προκύπτει σε επίπεδο φωνητικής από τη συνένωση των χειλικών με το περιβάλλον ĭ + Φ, οπότε έχουμε: p, b, f, v, m + ĭ > pχ, bγ, fχ, vγ, mή, πβ. Κατσάνης 1985, βλ. και 1.2.3.3, π.χ.

p+ĭ + Φ [pχΦ]:	όποιος	όποιους	[ópχus]
b+ĭ + Φ [bγΦ]:	κουμπιά	κουμπιά	[kumbγá]
f+ ĭ + Φ [fχΦ]:	όφισ	όφιους	[ófχus]
v+ĭ + Φ [vγΦ]:	φόβιος	φόβιους	[fónγus]

Ο τύπος αυτός της ουράνωσης αποτελεί (βλ. Κατσάνης 1977:80) μια ενδιάμεση φάση, ανάμεσα στη “μηδενική” και την “πλήρη” ουράνωση· η πλήρης ουράνωση παρουσιάζεται στα κουτσοβλάχικα, όπου πριν από το ημίφωνο *ɨ* τα χειλικά τρέπονται σε ουρανικά ως εξής: *p, b, f, v + ɨ > k, ɡ, x, ɣ, π.χ.*

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
lúrɥ	“λύκος”	> lupi	> *lúpki	> lúk “λύκοι”
áibu	“άσπρος”	> albi	> *áibgi	> álg “άσπροι”
láfe	“κουβέντα”	> lafi	> *láfxi	> lǎx “κουβέντες”
kǎrave	“καράβι”	> karavi	> *kǎrǎvɨ	> kǎrǎv “καράβια”

βλ. και Κατσάνης και Ντίνας 1990:35

Για το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης ως *μηδενική βαθμίδα ουράνωσης* μπορεί να αναγνωριστεί η περίπτωση κατά την οποία οι ακολουθίες ΣεΦ, ΣιΦ δεν οδηγούν σε ΣιΦ (βλ. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1986. Πλαδή 1992), αλλά παρατηρείται χασμωδία με την προφορά δύο διαδοχικών φωνηέντων, όπως φαίνεται στα παραδείγματα:

	Ολυμπιακός	>	Λυμπιακός	[limbiakós]
ρουμπιές (=τούρκικο νόμισμα)		>	ρουμπιές	[rubiés]
	Ερμιόνη	>	Ιρμιόνι	[Irmióni]
*μπιέντησα (=επαίνεσα)		>	μπιέντσα	[biéntsa]

Πρώτη βαθμίδα ουράνωσης παρατηρείται στη περίπτωση: *p, b, f, v, m + ɨ > pɨ, bɨ, fɨ, vɨ, mɨ*, όπου η επίδραση του ημιφώνου *ɨ* φαίνεται να έχει ως αποτέλεσμα μια “ελαφρά ουράνωση” του προηγούμενου συμφώνου. Η περίπτωση αυτή απαντά και σε τελική και σε εσωτερική θέση.

σε τελική θέση (βλ. 1.2.3.2)

κουνούπι	>	κνούπι	[knúpi]
σταυρόκομποι	>	σταυρόκουμπι	[stavrókumbi]
συντρόφι (=βρακί)	>	συντρόφι	[sindrófi]
κουνάβι	>	κνάβι	[knávɨ]
ανέμη	>	ανέμι	[anémɨ]

σε εσωτερική θέση
ι) πριν από φωνήεν

μπελαλίδικη	>	μπιγαλιθί	[bjalalíθk]
κουφή	>	κφιά	[kfja]
αρμιά (=λάχανο τουρσί)	>	αρμιά	[armjá]

ιι) σε μεσοσυμφωνική θέση

*βερρέφικα (=πονηρά)	>	βιρέφικα	[viréfi̯ka]
----------------------	---	----------	-------------

Σε μεσοσυμφωνική θέση, όπως δείχνουν τα παραδείγματα και στις άλλες τάξεις συμφώνων, η αποβολή του *i* δεν αφήνει κατά κανόνα ίχνη της προφοράς εκτός από τις τάξεις των συριστικών κατά κύριο λόγο και του *l* κατά δεύτερο, πβ. και Μπουντώνας 1892:13-14.

Δεύτερη βαθμίδα ουράνωσης στα χειλικά μπορεί να θεωρηθεί η εξέλιξη: *p, b, f, v, m + ĭ > p̄x̄, b̄ȳ, f̄x̄, v̄ȳ, m̄h̄*, όπου το *i* πραγματώνεται ως συμφωνικό ημίφωνο, το οποίο προφέρεται ως [x̄] ή [ȳ] ανάλογα με το αν προηγείται άηχο ή ηχηρό σύμφωνο, η ως [h̄] στην περίπτωση που προηγείται *m*, όπως συμβαίνει και στην κοινή νεοελληνική, π.χ.

νερόπιασμα	>	νιρόπιασμα	[niróp̄x̄azma]
αγαπιέμαι	>	αγαπιούμι	[aɣap̄x̄úmi]
κουμπιά	>	κουμπιά	[kumb̄ȳá]
γιατροσόφια	>	γιατροσόφια	[ȳatrusóf̄xa]
ψόφιος	>	ψόφιος	[psóf̄x̄us]
κλούβιος	>	κλούβιος	[klún̄ȳus]
βιος	>	βιο	[v̄ȳó]
νεφραμιά	>	νιφραμιά	[nifram̄há]
Ευθύμιος	>	Θύμιος	[θ̄ím̄n̄us]

β. Οδοντικά

Τα οδοντικά (*t, d, θ, δ*) θεωρούνται μετά τα υπερωικά (*k, g, x, γ*) τα πιο ευεπίφορα σε ουράνωση, όπως δείχνουν παραδείγματα από διάφορα βορειοελλαδικά γλωσσικά ιδιώματα.

Ουράνωση

1.2.2 Στη Δυτική Μακεδονία επηρεάζονται μόνο τα t, d από την εμφάνιση μετά από αυτά ενός μπροστινού φωνήεντος, πβ. Κατσάνης 1985.

Στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης απαντά και η *μηδενική βαθμίδα ουράνωσης*, π.χ.

Μιλτιάδης	>	<i>Μιλτιάδης</i>	[Miltiádis]
*ακτιέρι	>	<i>ακτιέρι</i>	[aktiéri]
μαχμουντιέδες	>	<i>μαχμουντιέdis</i>	[maxmudiédis]
ιδιαιτέρως	>	<i>διατέρους</i>	[diatérus]
ειδοποίηση	>	<i>διουποίηση</i>	[diupíisi]
διευθυντής	>	<i>διαφυντής</i>	[diafindís]

Απαντούν και οι δύο βαθμίδες ουράνωσης των οδοντικών πριν από το ημίφωνο j, αλλά με έναν διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι σε άλλα γειτονικά ιδιώματα, όπως π.χ. στο ιδίωμα της Σιάτιστας, δεν οδηγούν δηλαδή στη δημιουργία παχιών συριστικών (π.χ. t+i > tš, βλ. Κατσάνης 1985). Έτσι, όπως και στην περίπτωση των χειλικών, αλλά με μεγαλύτερη συστηματικότητα και συχνότητα, έχουμε:

Πρώτη βαθμίδα ουράνωσης
σε τελική θέση

αδράχτι	>	<i>αδράχτι</i>	[adráxti]
γεμάτη	>	<i>γιουμάτι</i>	[júmati]
δόντι	>	<i>δόντι</i>	[dóndi]
αφέντη! (κλητ.)	>	<i>αφέντι</i>	[aféndi]
κουτορνίθι	>	<i>κουτουρνίθι</i>	[kuturníθi]
κλώθει	>	<i>κλώθι</i>	[klóθi]
τυλιγάδι	>	<i>τλιγάδι</i>	[tliγádi]
σκορπίδι	>	<i>σκρουπίδι</i>	[skrupídi]

σε εσωτερική θέση

ι) πριν από φωνήεν

τρανύτερος	>	<i>τρανύτιαρους</i>	[tranítjarus]
Μαλαματή	>	<i>Ματιούκου</i>	[matjúku]

*παρακατιάης	>	παρακατιάις	[parakatjái:s]
Θόδωρος	>	Ντιόντιους	[dʒódɰus]
γρεντιά	>	γριντιά	[ɣrindjá]
*ντιάντιος	>	ντιάντιους	[dʒiádɰus]
βαθιά	>	βαθιά	[vaθjá]
βραδιά	>	βραδιά	[vraðjá]
*κεφτεδιάης	>	κιφτιδιάις	[kiftidiájis]

ι) σε μεσοσυμφωνική θέση

σακάτικος	>	σακάτικους	[sakátɰkus]
*ελαφρύτικα	>	αλαφρύτικα	[alafritɰka]
έτοιμος	>	έτιμους	[étɰmus]

Δεύτερη βαθμίδα ουράνωσης

σπιτικός	>	σπιτιακός	[spitɰakós]
κουτιά	>	κτια	[ktɰá]
παντοίος	>	πάντιους	[pándɰus]
μπριλάντια	>	μπιρλάντια	[birlándɰa]
μύθοι	>	μύθια	[míθɰa]
θεια, *θειούδες (πληθ.)	>	θεια, θειουδισ	[θɰά, θɰúdis]
αραδιάζω	>	αραδιάζου	[araðýazu]
αδιάφορα (=άσκοπα)	>	αδιαφόρητα	[aðýafórita]

Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η “ουράνωση” του *t* στα *φτιάχνω* και *φτυάρι*, τα οποία στην Κοζάνη απαντούν ως *φκιάνου* [fkánu] και *φκιάρι* [fkári]. Ο Μπουντώνας (1892:30) θεωρεί ότι μάλλον προηγείται η έκπτωση του *t*, οπότε έχουμε:

φτιάχνω [ftɰáχno]	>	*fɰáχno	>	φκιάνου [fkánu]
φτυάρι [ftɰári]	>	*fɰári	>	φκιάρι [fkári].

γ. Το ρ

Ανάλογη προς τα οδοντικά είναι και η συμπεριφορά του ρ.

Μηδενική βαθμίδα ουράνωσης

Αριάδνη	>	Αριάδνη	[ariádni]
---------	---	---------	-----------

Ουράνωση

κριάρι	>	κριάρι	[kriári]
Βικτωρία	>	Βιτώρια	[vitória]
*κρυώνηδες (= άχαροι)	>	κρυώνδης	[krióndis]
τριγυρνάει	>	τριουρνάι	[triurnái]

Πρώτη βαθμίδα ουράνωσης

σε τελική θέση

ζωνάρι	>	ζνάρι	[znári]
αχούρι	>	αχούρι	[axúri]
κεραστάρι	>	κιραστάρι	[kirastári]
μνημόρι	>	νημόρι	[nimóri]

σε εσωτερική θέση

ι) πριν από φωνήεν

*περιστεριάς	>	πριστιριάις	[piristirjáiς]
αγγαστριά	>	αγγαστριά	[angastrjá]
σκοδριάνικο	>	σκουδριάνκου	[skudriánkku]
Αντριάς (= Δεκέμβριος)	>	Αντριάς	[andriás]

ιι) σε μεσοσυμφωνική θέση

Η αποβολή του μεσοσυμφωνικού *i* μετά από *r* δεν αφήνει ίχνη (πβ. και Μπουντώνας 1892:13), π.χ.

ξερικό	>	ξιρό	[ksirkó]
άργησα	>	άρκσα	[árksa]

Ο Παπαδόπουλος (1926:378) αναφερόμενος μόνο στην φωνητική ακολουθία *rɣɸ* κάνει λόγο για “υγρή” προφορά του πλευρικού *ɸ* στην Κοζάνη “εξ επιδράσεως του εν συνιζήσει προφερομένου *i*, όπερ και εξαφανίζεται αλλοιουμένου του προηγουμένου *ɸ*: γρια > γρα, κριάς > κρας, Ουβριός > Ουβρός”. Στο τελευταίο παράδειγμα θεωρούμε ότι παρανόησε τη λέξη νουβουρός ή ουβρός “αυλή” < *obor* (βλ. Ανδριώτης 1971:241).

Δεύτερη βαθμίδα ουράνωσης

αγκωνάρια	>	αγκουνάρια	[angunárɣa]
-----------	---	------------	-------------

ανταριασμένος	>	ανταριαζόμενος	[andarǵazménus]
πλυσταριό	>	πλυσταριό	[plistarǵó]
του χωριού	>	τ' χωριού	[txurǵú]

δ. Τα n, l

Η παρουσία μπροστινών φωνηεντικών φθόγγων μετά από τα n, l δεν έχει σε κάθε περίπτωση ως αποτέλεσμα την νομοτελειακή ουράνωσή τους σε *í* και *Ǫ*, όπως συμβαίνει σε άλλα ιδιώματα, όπου η ουράνωση έχει φωνολογικές συνέπειες (πβ. για παράδειγμα το γλωσσικό ιδίωμα της Σιάτιστας, (βλ. Τσοπανάκης 1953:273) ή της Σαμοθράκης (βλ. Κατσάνης 1996:41), αλλά μια διαβάθμιση από την “ουρανικοποίησή” τους σε έναν πρώτο βαθμό μέχρι και την ουράνωσή τους σε *í* και *Ǫ*.

Μηδενική βαθμίδα ουράνωσης

σεληνιάζομαι	>	σιληνιάζουμι	[siliniázumi]
ανεπρόκοπος	>	ανιπρόκουπους	[aniprókupas]
Ιφιγένεια	>	Ιφιγένεια	[ifǵénia]
λεγένι (=λεκάνη)	>	λιένι	[liénǵ]
Λεωνίδας	>	Λιουνίδας	[liunídas]

Πρώτη βαθμίδα ουράνωσης

σε τελική θέση

βοτάνι	>	βουτάνι	[vutáni]
αηδόνι	>	αιδόνι	[aǵdónǵ]
γουρούνι	>	γρούνι	[ǵrúnǵ]
χτένι	>	χτένι	[xténǵ]
αμπέλι	>	αμπέλι	[ambéǵ]
γουμαρούλι	>	γουμαρούλι	[ǵumarúǵ]
σχόλη	>	σκόλι	[skóǵ]
μασχάλη	>	αμπασκάλι	[ambaskáli]

σε εσωτερική θέση

ι) πριν από φωνήεν

Στη θέση αυτή δεν παρατηρείται ο πρώτος βαθμός ουράνωσης

ι) σε μεσοσυμφωνική θέση
 δεν εμφανίζονται παραδείγματα με η πριν από μεσοσυμφωνικό ι αλλά μόνο με ι.

αποδέλοιπα	>	απουδέλιπα	[apuðéliɸa]
λυπάμαι	>	αλιπούμι	[aliɸúmi]
καλημαύχι	>	καλιμάφι	[kaliɸmáfi]
άλλη φορά	>	άλιφουρας	[áliɸuras]

Δεύτερη βαθμίδα ουράνωσης

εγγόνια	>	αγγόνια	[angóɸia]
*περνιώντας (=περνώντας)	>	απιρνούντα	[apirinúnda]
βελονιάζω	>	βιλουνιάζου	[viloniázu]
εξαπολύομαι	>	ξιαπουλνιούμι	[ksapuɸlínúmi]
στειλιάρι	>	σλειάρι	[sliári]
κυλιούνται	>	γκυλιούντι	[gíɸlúndi]
ελιές	>	ιλιές	[ilíes]
παλιόγερος	>	παλιόιρους	[palíóirus]

ε. Τα συριστικά

Η ουράνωση των συριστικών (s, z + e, i, ĭ > š, ž) χαρακτηρίζει τα βόρεια ιδιώματα στο σύνολό τους με μεγάλη όμως κατά τόπους ποικιλία και πολλές διαβαθμίσεις (βλ. Μπουντώνας 1892:14. Παπαδόπουλος 1926:27. Τζάρτζανος 1909:41. Τομπαΐδης 1967:17. Καλινδέρης 1982:334. Κατσάνης 1984. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:23. Κατσάνης 1993. Κατσάνης 1995:40). Η διερεύνηση και καταγραφή του φαινομένου συναντά πολλές δυσκολίες και λόγω της πολυπλοκότητας και ποικιλίας του (πβ. Παπαδόπουλος 1926:28 «Όθεν ουδέν ασφαλές δύναται να λεχθή περί των όρων της δασύνσεως») αλλά και για έναν ακόμα λόγο τον οποίο επισημαίνει ο Κατσάνης (1984:93, 1995:39): «η προφορά των ουρανωμένων συριστικών, περισσότερο από κάθε άλλη φωνητική ιδιαιτερότητα, προδίνει εντονότερα την ιδιοματική προέλευση των ομιλητών, γεγονός που συνεπάγεται κάποια “κοινωνική μείωση”». Αυτό το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα τα νεότερα μέλη μιας γλωσσι-

κής κοινότητας να προσπαθούν συνειδητά να αποβάλουν αυτό το φωνητικό διαλεκτικό στοιχείο και τα πιο ηλικιωμένα να μην το χρησιμοποιούν με απόλυτη συνέπεια.

Τα συριστικά ουρανώνονται στα βόρεια ιδιώματα σε όλες τις θέσεις και σε όλα τα περιβάλλοντα, όπως φαίνεται στα παραδείγματα:

- α. πριν από μπροστινό φωνήεν: ίσιος > išus, απλυσιά > arlišá, μυρίζει > miriž, ζευγάρι > žinǵári, βλ. Παπαδόπουλος 1926:27
- β. πριν από σύμφωνα μετά από συγκοπή μπροστινού άτονου φωνήεντος: σημάδι > šmádi, ζυμάρι > žmáři, αλλά και
- γ. σε περιβάλλοντα που δεν πληρούν τις ανωτέρω προϋποθέσεις, π.χ. σκίζω > škízu, σπίρτο > špírto με μεταφορά της ουράνωσης από το δεύτερο στο πρώτο στοιχείο, πβ. και Κατσάνης 1985. Κατσάνης 1993.

Στο ιδίωμα της Κοζάνης ακολουθούν και τα συριστικά την ίδια συμπεριφορά που γνωρίσαμε και στις άλλες τάξεις των συμφώνων, π.χ.

Μηδενική βαθμίδα ουράνωσης

βοήθησε(ν)	>	βόιτσιν	[vójtšin]
τσιμπίδι	>	τσιμπίδι	[tsimbídi]
γυμνασιάρχης	>	γυμνασιάρχης	[gimnasiárxis]
συγχύζομαι	>	σύζουμι	[siízumi]
γυάλιζε(ν)	>	γάλτζιν	[ǵáldzin]
λιάνιζα(ν)	>	λιάντζαν	[l'ándzan]
έχρηξε(ν)	>	ίχριζιν	[íxrizin]
ζιζάνιο	>	ζιζάνιου	[zizániu]

Πρώτη βαθμίδα ουράνωσης

σε τελική θέση

κότσι	>	κότσι	[kótsj]
έτσι	>	έτσι	[étsj]
κάμποσοι	>	καμόσι	[kamósj]

1.2.2	κρέμαση (=βαριά συννεφιά)	>	κρέμασι	[krémasi]
	μίντζι (τουρκικό νόμισμα)	>	μίντζι	[míndzi]
	γκάζι	>	γκάζι	[gázi]
	γεμίζει	>	γιουμόζι	[ýumózi]

σε εσωτερική θέση

Στη θέση αυτή δεν παρατηρείται ο πρώτος βαθμός ουράνω-
σης των συριστικών

Δεύτερη βαθμίδα ουράνωσης

ι) πριν από φωνήεν

έτσια (=έτσι δα)	>	έτσα	[étša]
τσάι	>	τῶάι	[tšái]
σαστίζω	>	ῥαστίζου	[šastízu]
χαψιά	>	χαπῶά	[xapšá]
αγγούρι	>	αντζούρι	[andžúri]
μπάτζιος	>	μπάτζους	[bádžus]
ζευγάρι	>	ζουβγάρι	[žuvgári]
ζύγωσαν	>	ζούγουσαν	[žýgusan]

ιι) σε μεσοσυμφωνική θέση (μετά την αποκοπή του άτονου
φωνήεντος)

βασινιά	>	βατῶνιά	[vatšńá]
ξινάδια	>	κῶνάδια	[kšńádýa]
χτεσινός	>	χτιῶνός	[xtišńós]
συχώριο	>	ῥχώριου	[šxórgu]
ζυγιάζω	>	ζγιάζου	[žýázu]
ζυγούρι	>	ζγούρι	[žýuri]
μελέζικος	>	μιλέζικους	[miléžkus]

στ. Τα υπερωικά

Από τη φύση τους τα υπερωικά σύμφωνα (k, g, x, γ) είναι
τα πιο ευεπίφορα σε ουράνωση κάτω από την επίδραση ενός
προστινού φωνηεντικού φθόγγου, φαινόμενο που παρουσιάζει
γενικό στην κοινή νεοελληνική και στα ιδιώματα, πβ.
Κατσάνης 1985. Η τελευταία αυτή τάξη συμφώνων στο γλωσσ-

σικό ιδίωμα της Κοζάνης εμφανίζει έναν μόνο βαθμό ουράνω-
σης πριν από j : $k, g, x, \gamma + j > k, \acute{g}, \acute{x}, \acute{\gamma}$, π.χ.

σκουλήκι	>	σκληρί	[sklík]
σκαμνάκι	>	σκαμνάκι	[skamnák]
ανάγκη	>	ανάγκι	[anáŋg]
πάγκοι	>	μπάγκι	[bánɡ]
μάχη	>	αμάχι	[amáχ]
κόγχη	>	κόχι	[kóχ]
λίγοι	>	λίγι	[líγ]
νεροζύγι	>	νιρουζύγι	[niruzíγ]

Οι περιπτώσεις όπου στην ακολουθία $\Sigma i > \Sigma'$ το σύμφωνο είναι το γ ($\gamma + i > \acute{\gamma}$) είναι σχετικά λίγες, επειδή σε πολλές περιπτώσεις προηγήθηκε η αποβολή του μεσοφωνηεντικού γ , οπότε το $-i$ που απέμεινε σχημάτισε καθοδική δίφθογγο με το φωνήεν της προηγούμενης συλλαβής, π.χ.

ανώγειο, ανώγι	>	ανώγι	[anóji]
κατώγειο, κατώγι	>	κατώγι	[katóji]
καρπολόγι	>	καρπουλόγι	[karpulóji]

σε εσωτερική θέση

ι) πριν από φωνήεν

γλυκιά (δέντρο)	>	γλυκιά	[gliká]
ισκιάδα	>	ισκιάδα	[iskáda]
κόκκινες	>	κόκκιανες	[kókkanis]
πινάκια	>	πνάκια	[pnáka]
αγγείο	>	αγγείο	[anágo]
μηλίγγια	>	μηλίγγια	[milíŋgia]
μυρμηγκιάζω	>	μυρμηγκιάζου	[mirmingázu]
γκιόνης	>	γκιόντες	[gíonts]
ρωτιέμαι	>	αρουτιούμι	[arutíumi]
νύχια	>	νύχια	[níxia]
οχιά	>	ουχιά	[uxá]
χιώτικα	>	χιώτκα	[xótka]
ευλογία	>	(α)βλουγιά	[(a)vlugía]

1.2.2

γιατρικό	>	γιατρικό	[γ'atrikó]
ζυγιάζω	>	ζ'γιάζου	[ζ'γ'ázu]
γιος	>	γιος	[γ'ós]

ιι) σε μεσοσυμφωνική θέση (μετά την αποβολή του άτονου φωνήεντος)

Στη θέση αυτή τα παραδείγματα είναι ολιγάριθμα

δρασκελιά	>	δρασ'κλιά	[drašk'íá]
φθινόπωρο	>	χ'νόπουρο	[χ'núpuru]

1.2.3

Λοιπά δευτερεύοντα φαινόμενα

1.2.3.1

Προφορά των μπ, ντ, γκ (γγ)

Τα συμφωνικά συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ (γγ)* έχουν ποικίλη προφορά στα νεοελληνικά ιδιώματα (βλ. Παπαδόπουλος 1926:26. Τριανταφυλλίδης 1978:31, 35). Στα νότια ιδιώματα κατά κανόνα, αλλά και σε αρκετά βόρεια (πβ. Κατσάνης 1993, Κατσάνης 1996:41-2) προφέρονται ως [b, d, g]. Στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης προφέρονται προορρινικοποιημένα, συνοδεύονται δηλαδή από ένα έρρινο σύμφωνο [mb, nd, ng], όπως συμβαίνει και στα περισσότερα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής (πβ. Κατσάνης και Ντίνας 2004) αλλά και σε άλλα βόρεια ιδιώματα (πβ. Μπουντώνας 1892:23 κ.ε. Παπαδόπουλος 1926:26). Η προφορά αυτή παρατηρείται στο πλαίσιο της λέξης, όταν τα συμπλέγματα αυτά είναι πρωτογενή, απαντούν δηλαδή και στην κοινή νεοελληνική, π.χ. *μπορώ* > *μπουρώ* [mburó], *κόμπος* > *κόμπους* [kómbus], *ντύνομαι* > *ντιούμι* [ndýúmi], *έντερα* > *άντιρα* [ándira], *τσέλιγκας* > *τσέλιγκας* [tsélingas], *εγγόνια* > *αγγόνια* [angóña], αλλά και σε φαινόμενα συμπροφοράς δύο γειτονικών λέξεων, όταν μετά την αποβολή των τελικών φωνηέντων συναντιούνται το *n* ως τελικό σύμφωνο της πρώτης λέξης και το *t* ως αρχικό της δεύτερης, π.χ. είναι *τος* > *είντους* [índus], είναι *την* > *είντην* [índin].

Όταν όμως τα δισυμφωνικά αυτά συμπλέγματα είναι δευτερογενή στο πλαίσιο της λέξης, προκύπτουν δηλαδή μετά από την αποβολή του φωνήεντος που βρισκόταν ανάμεσα στα σύμφωνα που τα απαρτίζουν, τότε προφέρονται ως έχουν, χωρίς αφομοιωτική αλληλεπίδραση των στοιχείων τους, π.χ. αρχίνητος (= που δεν άρχισε ακόμη) > αρχίντους [arxíntus], προξενητής > προξεντής [pruksintís], γινήκατε > γίνκέτι [ýínkéti], λειψιάνικο (= από τη Λειψία) > λειψιάνκου [lipšáнку], *κωσταντίνακαβα (κωσταντίνικος + παραγ. κατάλ. -βα) > κουσταντίνκαβα [kustadínkana] (= καρύδια που η ψίχα τους δε βγαίνει εύκολα), δανεικός > δανκός [danós].

Και ο κανόνας αυτός δεν εμφανίζεται χωρίς εξαιρέσεις· έτσι υπάρχουν λέξεις όπου στο πλαίσιο της λέξης πρωτογενές σύμπλεγμα -μπ- δεν προφέρεται [mb], π.χ. *παμπόρι (=χαρταετός) > παμπόρι [pampóri]. Αντιθέτως δευτερογενές σύμπλεγμα -νκ- προφέρεται [ng], π.χ. φάνηκε > φάγκιν [fánġin].

*Προφορά των
μπ, ντ, γκ (γγ)*

Τα τελικά σύμφωνα

1.2.3.2

Το [i] σε τελική θέση, όπως έχει παρατηρηθεί στο κεφάλαιο για την κώφωση - αποβολή, βλ. 1.2.1.2 πβ. και Φόρης 1991, Φόρης 2003:140, χάνει τη συλλαβική του αξία και αποβάλλεται, αφήνοντας όμως ένα ίχνος της προφοράς του στο προηγούμενο σύμφωνο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα σε φωνητικό πιο πολύ επίπεδο, αλλά λιγότερο συχνά και σε φωνολογικό, την εμφάνιση πολλών νέων τελικών συμφώνων στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης, σύμφωνα τα οποία απαντούν και σε άλλα ιδιώματα, όπου επιδίδει το φαινόμενο της αποβολής του άτονου τελικού i (πβ. Κατσάνης 1993, Κατσάνης 1996:41).

α) Τα p, b, f, v, m, t, d, θ, δ, n, l, r, ts, dz, s, z μετά την αποβολή του i εμφανίζουν σε φωνητικό επίπεδο έναν πρώτο βαθμό ουράνωσης (βλ. 1.2.2), που όμως δεν οδήγησε σε φωνηματοποίησή τους με τη δημιουργία νέων αυτόνομων φωνημάτων. Σε γραφηματικό επίπεδο (βλ. σχετικά 1.2), για να αποφύγουμε

*Τα τελικά
σύμφωνα*

1.2.3.2 τη δημιουργία καινούργιων συμβόλων για την παράστασή τους, χρησιμοποιούμε το ημίφωνο *ɣ̣* μετά από τα σύμφωνα αυτά, προκειμένου να δηλώσουμε το ίχνος που απομένει μετά την αποβολή του *i*:

-πι > p̣i:	κουνούπι > κνούπι	[knúpi]
-μπι > ḅi:	σταυρόκομποι > σταυρόκουμπι	[stavrókumbi]
-φι > f̣i:	ελάφι > ιλάφι	[iláf̣i]
-βι > ṿi:	χολέβι > χουλέβι	[xuléṿi]
-μι > ṃi:	ανέμη > ανέμ̣ι	[anéṃi]
-τι > ṭi:	συκώτι > σκώτι	[škóṭi]
-ντι > ḍi:	δόντι > δόντι	[dóṇḍi]
-θι > θ̣i:	ρεβίθι > ρουβίθι	[ruvíθ̣i]
-δι > ḍi:	Τετάρτη > Τιτράδι	[titráḍi]
-νι > ṇi	λαγήνι > λαήν̣ι	[laiṇi]
-λι > ḷi:	φασόλι > φασόλ̣ι	[fasóḷi]
-ρι > ṛi:	ποδάρι > πουδάρι	[pudári]
-τσι > ṭsi:	κότσι > κότσι	[kótṣi]
-τζι > ḍzi:	μίντζι > μίντζ̣ι	[mínḍzi]
-σι > ṣi:	φθίση > φθίσι	[fθíṣi]
-ζι > ẓi:	βουίζει > βάζ̣ι	[váẓi]

β) Στα προουρανικά σύμφωνα (tš, dž, š, ž) και στα ουρανικά (k, g, x, γ) παρατηρείται απορρόφηση του *i*, ενώ στην περίπτωση των υπερωικών παρατηρείται φωνηματοποίησή τους σε ουρανικά:

ki > k:	καπάκι > καπάκ̣	[kapáḳ]
gi > g:	πάγκοι > μπάγκ̣	[bánḳ]
xi > x:	κόγχη > κόχ̣	[kóχ̣]
γi > γ:	λίγοι > λίγ̣	[líγ̣]

Ο Παπαδόπουλος (1926:16) θεωρεί ότι στα υπερωικά είναι καθολικό το φαινόμενο της ουράνωσης σε τελική θέση και ακολουθούν σε επίδοση τα συριστικά και τα υγρά.

Την ίδια συμπεριφορά σ' αυτή τη θέση εμφανίζουν τα σύμφωνα -εκτός από το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης- στο γλωσσ-

σικό ιδίωμα του Βελβεντού (βλ. Μπουντώνας 1892:12) και της Βλάστης (βλ. Καλινδέρης 1982:338). Αντίθετα, σε άλλα γειτονικά προς την Κοζάνη γλωσσικά ιδιώματα, όπως της Σιάτιστας, του Πενταλόφου, των Μαυραναίων κ.λπ. (βλ. και Καλινδέρης 1982:338. Κατσάνης 1993. Κατσάνης και Ντίνας 2004), η αποβολή του τελικού *i* δεν αφήνει ίχνη της προφοράς του, π.χ.: *ανέμη* > *ανέμ* αντί *ανέμι*, *γνέθει* > *γνέθ* > αντί *γνέθι*, *βράδι* > *βράδ* αντί *βράδι*, *πόλη* > *πόλ* αντί *πόλι*, *κουβάρι* > *γ'βάο* αντί *γ'βάρι*. Στη Σιάτιστα μάλιστα μετά την αποβολή του τελικού *i* παρατηρείται ουδετεροποίηση της αντίθεσης ηχηρό - άηχο στην τελική αυτή θέση και εμφανίζονται μόνο άηχα φωνήεντα, π.χ. *χάζι* > *χάσ* (αντί **χάζ*), *κουτάβι* > *κτάφ* (αντί **κταβ*), *κυνήγι* > *κυνήχ* (αντί **κυνήγ*), βλ. και Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985:163. Κατσάνης και Ντίνας 2004.

Τα τελικά σύμφωνα

Τα τελικά τεμάχια -ιά, -ια

1.2.3.3

Η περίπτωση των τελικών τεμαχίων *-ιά, -ια* εντάσσεται στο γενικότερο φαινόμενο της εξέλιξης των φωνηεντικών ακολουθιών /eΦ/ και /iΦ/ της μεσαιωνικής ελληνικής. Οι ακολουθίες αυτές συνιζήθηκαν και συνέπεσαν σε: [j] (ουρανικό ημίφωνο, συμφωνικό ημίφωνο ή ημισύμφωνο) + Φ ήδη από την μεσαιωνική εποχή και για το λόγο αυτό στην κοινή νεοελληνική εμφανίζουν κοινή εξέλιξη (βλ. αναλυτική παρουσίαση του φαινομένου στο Χατζιδάκις 1907:142-146). Για τους λόγους αυτής της εξέλιξης καθώς και για το χρόνο εμφάνισής της βλ. επίσης Χατζιδάκις 1907:142-146, Newton 1972:30-1, Ανδριώτης 1971:126 (λήμμα *-ιά*), Ανδριώτης 1974:29-30.

Στα νεοελληνικά ιδιώματα, αντίθετα προς την κοινή νεοελληνική, οι ακολουθίες αυτές δεν εμφανίζουν παντού την ίδια εικόνα αλλά ακολούθησαν διάφορες εξελίξεις και συνιστούν ένα από τα ισόγλωσσα που απασχόλησαν τους ερευνητές κατά την περιγραφή των βορείων κυρίως νεοελληνικών ιδιωμάτων, όπου και παρουσιάζουν αξιοσημείωτη ποικιλία (πβ. Παπαδόπουλος, 1926:13 για τα βόρεια ιδιώματα γενικώς· Μπουντώ-

Τα τελικά τεμάχια -ιά, -ια

1.2.3.3 νας 1892:32-3 για το Βελβεντό· Τσοπανάκης 1953 για τη Σιάτιστα· Καλινδέρης 1982:339 για τη Βλάστη· Μαργαρίτη-Ρόγκα Μ. 1985:161 για τη Σιάτιστα· Κατσάνης 1984 και Κατσάνης 1993 για τα ιδιώματα της περιοχής Λαγκαδά· Μαργαρίτη-Ρόγκα 1986 για το Καταφύγι· Πλαδή 1992 για την Πιερία· Κατσάνης 1996:42-3 για τη Σαμοθράκη).

Ο Τσοπανάκης (1953:270) αποδίδει τη διαφορετική συμπεριφορά της ακολουθίας ΣιΦ σε ιστορικούς λόγους: αν το *i* προέρχεται από πρωτογενές *i*, διατηρείται προσεγγίζοντας το συμφωνικό ημίφωνο: προβιά > ργυνά, κλούβιος > κλύνγυς, αραδιάζω > αραδιάζου, λαδιά > λαδγά, κογχλιάρια > χουλιάρια > κλάργα, μαχαίρια > μαχέργα, χωριό > χυργό, όπως και στην κοινή νεοελληνική· αν όμως προέρχεται από δευτερογενές *i* (που προήλθε από συνίζηση ενός παλιότερου *e*), φεύγει αφήνοντας εντελώς ανεπαίσθητα ίχνη: βαθεία > βαθέα > ναθιά, βραδιά > νραδιά, Απόκρεω > Αποκρέα > Αποκρεά > Απουκριά > αρουκριά, καλογραία > καλυγιά, παταριά > παταγιά, (βλ. και Κατσάνης και Ντίνας 2004).

Στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης παρατηρείται η ίδια διαφοροποίηση ανάλογα με την προέλευση αυτού του ημιφώνου *j*:

α. αν το *j* προέρχεται από πρωτογενές *i*, προφέρεται ως συμφωνικό ημίφωνο ως εξής:

i) Μετά από άηχο σύμφωνο προφέρεται [χ], μετά από ηχηρό σύμφωνο ή *r* προφέρεται [γ], π.χ.

ρj [pχ]:	σκουπιά > σκουπιά	[skupχά]	σκοπιά
	σκόρπια > σκρόπια	[skrópezχα]	σκόρπια
fj [fχ]:	συντροφιά > συντρουφιά	[sindrufχά]	συντροφιά
	γιατροσόφια > γιατροσόφια	[γátrusófχα]	γιατροσόφια
tj [tχ]:	πυροστιά > πυρουστιά	[piturtχά]	πυροστιά
	νότια > νότια	[nótχα]	υγρή
θj [θχ]:	θεία > θεία	[θχά]	θεία
	στήθια > αστήθια	[astíθχα]	στήθη

bj [bʝ]:	κουμπιά > <i>κουμπιά</i>	[kumbʝá]	κουμπιά
vj [vʝ]:	μεταλαβιά > <i>μιταλαβιά</i>	[mitalavʝá]	κοινωνία
	καράβια > <i>καράβια</i>	[karánʝa]	καράβια
dj [dʝ]:	δοντιά > <i>δουντιά</i>	[dundʝá]	δοντιά
	δόντια > <i>δόντια</i>	[dónʝa]	δόντια
ɲj [ɲʝ]:	νυφαδιά > <i>νυφαδιά</i>	[nifadʝá]	νύφη
	πονίδια > <i>πουνίδια</i>	[punídʝa]	πόννοι
rj [rʝ]:	χωριά > <i>χουριά</i>	[xurʝá]	χωριά
	χουλιάρια > <i>χλιάρια</i>	[xíʝa]	κουτάλια

Πολύ συχνά μετά από t και d δεν εμφανίζεται συμφωνική προφορά του ημιφώνου j, αλλά φωνηεντική,

πυτιά > *πτιά* [ptja] κι όχι [ptʃa],
 *γρεντιά > *γριντιά* [grindja] κι όχι [grindʝá].

Η προφορά αυτή της ακολουθίας t + j + Φ δεν απαντά μόνο σε τελική αλλά σε μεγάλη έκταση και σε όλες τις θέσεις, σε ιδιοματικές ιδίως λέξεις, π.χ.

*κομματιάης > <i>κουμματιάις</i>	[kumatjájis]	λαίμαργος
*κουχτιάρης > <i>κουχτιάρς</i>	[kuxtjárs]	φθισικός
*μουτιατιάκας > <i>μουτιατιάκας</i>	[mutjatjákas]	λιγομίλητος
*παλαμιστιάης > <i>παλαμιστιάις</i>	[palamstjájis]	μπογιατζής
*σκαφτιάης > <i>σκαφτιάις</i>	[skaftjájis]	σκαφτιάς
σιτάρι > <i>σιτάρι</i>	[stjárɪ]	σιτάρι
θειάφι > <i>τιάφι</i>	[tjáfɪ]	θειάφι
θιαφίζω > <i>τιαφίζου</i>	[tjafízu]	θιαφίζω
τιατιά > <i>τιατιά</i>	[tjatjá]	κακά, σκατά
Αναστασία > <i>Τιάτιου</i>	[tjátju]	Αναστασία
Πατιάς (επών.) > <i>Πατιάς</i>	[patjás]	Πατιάς
Δημήτριος > <i>Μπήτιας</i>	[bítjas]	Δημήτριος
Θόδωρος > <i>Ντιόντιους</i>	[dʝódjʊs]	Θεόδωρος
Θόδωρος > <i>Ντιντιούλας</i>	[didjúlʌs]	Θεόδωρος
*μπέντιος > <i>μπέντιους</i>	[bédjʊs]	κώλος

Τα τελικά
 τεμάχια -ιά, -ια

1.2.3.3 Γκαντιάς (επών.) > Γκαντιάς [gadjiás] Γκαντιάς
 ντιάντιος > ντιάντιους [djad̥ɰus] κώλος
 βλ. και πιο κάτω περιπτωση β).

ii) Μετά από m το i τρέπεται σε ή, όπως και στην κοινή νεοελληνική, πβ. και Μπουντώνας 1892: 30, π.χ.

Ευθύμιος > Θύμιους [θίμíyus]
 αγρίμια > αγρίμια [agrímiá]
 καν καμιά φορά > κάγκαμιάφρα [kángamíáfra]
 νεφραμιά > νιφραμιά [niframíá]
 ρωμιός > ρουμιός [rumíós].

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου ανάμεσα στο m και το ημίφωνο j αναπτύσσεται ο χειλικός συνοδίτης φθόγγος b, π.χ. μυαλό > mbjaló, πβ. και Μπουντώνας 1892:32 για τη Βλάστη.

Πολύ συχνά επίσης σε ιδιωματικές ιδίως λέξεις, όπου δεν παρατηρείται επίδραση της κοινής προφοράς, εμφανίζεται φωνηεντική προφορά του ημιφώνου j, π.χ.

αρμιά > αρμιά [armjá]
 σταφυλαρμιά > σταφυλαρμιά [stafilarmjá]
 μπαλαμιά (= αμυγδαλιά) > μπαλαμιά [balamjá]

iii) Μετά από τα n, l, από τα συριστικά και από τα υπερωικά έχουμε απορρόφηση του i και φωνηματοποίηση των προηγούμενων συμφώνων ως εξής: τα n, l, τρέπονται σε ή, l', τα συριστικά σε παχιά συριστικά και τα υπερωικά σε ουρανικά, βλ. σχετικά το κεφάλαιο για την ουράνωση π.χ.

nj > ή: όρνια > όρνια [órnía]
 lj > l': πουλιά > πλιά [pl'ía]
 tsj > tš: παπούτσια > παπούτσα [papúts̥a]
 dzj > dž: *τζιάμπα > τζάμπα [džába]
 sj > š: θερμασιά > θιρμασά [θirmašá]
 zj > ž: *χαζιά (χαζή) > χαζά [xažá]
 kj > k: καπάκια > καπάκια [kapáka]

gj > ġ μυρμήγκια > *μυρμήγγια* [mirmínga]
 xj > x οχιά > *ουχιά* [uxía]
 yj > ý νεροζύγια > *νιρουζύγια* [niruzíya]

Πολύ συχνότερα βέβαια παρατηρείται αποβολή του μεσοφωνηεντικού γ, π.χ. μπογιά > *μουιά* [buiá], μαγιά > *μαιά* [majá], κ.λπ.

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις όπου αντί της απορρόφησης του i παρατηρούνται τα εξής:

ι) στην παραγωγική κατάληξη των επιθέτων σε -ένιος, -ένια, -ένιο μετατίθεται το i και διφθογοποιείται με το e που προηγείται, -ένιος > *έινους*, π.χ.

 κουτσουρένιος > *κουτσουρέινους* [kutsuréinus]
 μπιστιρένιος (=ισχυρογνώμων) > *μπιστιρέινους* [bistiréinus]
 δρούνος > *αδρέινους* [adréinus]

ιι) στις καταλήξεις πληθυντικού των θηλυκών -ριές το i αποβάλλεται χωρίς την παρουσία οποιουδήποτε ίχνους της προφοράς του, πβ. και Κατσάνης 1984, π.χ.

<u>ενικός</u>	<u>πληθυντικός</u>
λυγαριά > <i>λυγαριά</i> [liyarjá]	λυγαριές > <i>λυγαρές</i> [liyarés]

παξιμαδαριά > <i>παξιμαδαριά</i> [paksimadarjá]	παξιμαδαριές > <i>παξιμαδαρές</i> [paksimadarés]
--	---

β). Αν το ημίφωνο j προέρχεται από δευτερογενές i (που προήλθε από συνίζηση ενός παλιότερου e), φεύγει αφήνοντας εντελώς ανεπαίσθητα ίχνη. Η εξέλιξη αυτή, που έχει επισημανθεί και από άλλους ερευνητές, είναι αρκετά διαδεδομένη και σε κοντινά γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής αλλά και σε άλλα βόρεια ιδιώματα, (πβ. Παπαδόπουλος 1926:13, 37-8. Τσοπανάκης 1953:270. Καλινδέρης 1982, 339. Μαργαρίτη-Ρόγκα Μ. 1985: 161. Θαβώρης 1997, 199. Κατσάνης και Ντίνας 2004) και αφορά το ημίφωνο j, όταν ακολουθεί μετά τα θ, δ, τ, γ, π.χ.

Τα τελικά
 τεμάχια -ιά, -ια

θέα > θιά:	βαθέα > βαθιά	[vaθiá]
δέα > διά:	βραδέα > βραδιά	[vradíá]
τέα > τία:	ιτέα > γιτιά	[íitiá]
ρέα > ριά:	Αποκρέα > Απουκριά	[apukriá]

Όσο αφορά την προφορά της ακολουθίας θ, δ, τ, ρ + j + Φ οι εκτιμήσεις των διαφόρων ερευνητών ποικίλλουν. Ο Παπαδόπουλος 1926:13 αναφέρει ότι «εν Λαρίση και Τυρνάβω της Θεσσαλίας ... οι φθόγγοι εά και ιά δεν υφίσταται απλώς συνίξις, αλλά πλήρη συναίρεσις και εν λέξει και εν συνεκφορά, το δε φωνήεν της συναίρεσεως άνευ ουδενός ίχνους του ι είναι ο φθόγγος α κείμενος μεν μεταξύ ε και α, αποκλίνων δε μάλλον προς το α. Η συναίρεσις γίνεται 1) εις ουσιαστικά λήγοντα εις -ιά εν τη κοινή και δηλούντα φυτά, πληγήν, οσμήν, κ.λπ. γρουθιά, λαδά κ.λπ., 2) εις τα θηλ. επιθέτων λήγοντα εν τη κοινή εις -ειά, π.χ. βαρά...». Για μια πλήρη και συστηματική μελέτη και σημασιολογική κατάταξη των ακολουθιών -Σιά και -Σγά βλ. Κατσάνης 1984.

Ο Παπαδόπουλος (1926:37-8) αναφερόμενος μόνο στη φωνητική ακολουθία ρiΦ κάνει λόγο για “υγρή” προφορά του πλευρικού ρ στην Κοζάνη “εξ επιδράσεως του εν συνιζήσει προφερομένου ι, όπερ και εξαφανίζεται αλλοιούμενου του προηγουμένου ρ: γρια > γρα, κριάς > κρας, κ.λπ.”.

Ο Τσοπανάκης (1953:270) αναφέρει ότι το ημίφωνο i το προερχόμενο από δευτερογενές i φεύγει αφήνοντας σε λίγες περιπτώσεις εντελώς ανεπαίσθητα ίχνη: Απόκρεω > Αποκρέα > Αποκρέα > Αποκριά > Απουκριά (και στα Γρεβενά)..., καλογραία > καλονγιά, κλαδαρέα > κλαδαρά... Μόνο στο επίθετο άγριος και στα σύνθετά του θεωρεί ότι χάνεται το αρχικό ι: αγρόσκλου, αγρουγκουρτά. Εκτιμά δε ότι ο φθόγγος αυτός βρίσκεται ανάμεσα σε ι και ε: βαρεία - βαρέα > βαρέα.

Ο Καλινδέρης (1982:340) διαπιστώνει ότι στην Κοζάνη μετά από ρ, δ, θ το ι δεν προφέρεται σχεδόν καθόλου, π.χ., απουκρά, βραδά, αγκαθά, θος, κ.λπ., άποψη στην οποία συγκλίνει και ο Θαβώρης 1997:199.

Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι υπάρχουν και περιπτώσεις όπου, ίσως από λόγια επίδραση δε γίνεται συνίζηση της ακολουθίας ΣιΦ, πβ. και Μπουντώνας 1892:30, π.χ. Παναγία > ραπαία, ομιλία > umilía, χρεία > χρία.

Τα τελικά
τεμάχια -ιά, -ια

Οι καταλήξεις Φ+σ, ζ+ίς

1.2.3.4

Στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης, όπως και σε πολλά ιδιώματα της ευρύτερης περιοχής (πβ. Κατσάνης και Ντίνας 2004), αλλά και σε άλλα βόρεια ιδιώματα (Παπαδόπουλος 1926:25-6) οι καταλήξεις του τύπου Φ + σ, ζ + ίς, ανεξάρτητα αν είναι ρηματικές ή ονοματικές (πβ. και Κατσάνης 1993), όταν το *ί* είναι πρωτογενές, προφέρονται όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί:

-άσις > άις:	να φτιάσεις > να φκιάς	[na fkiás]
	Βλάσης > Βλάς	[vliás]
-έσις > έις:	να καλέσεις > να καλές	[na kaléiς]
	Κουκουμπέσης (επών.) > Κουκουμπές	[kukubéiς]
-όσις > όις:	να δώσεις > να δώς	[na dóiς]
	Θεοδόσης > Θιουδός	[θiudóiς]
-ούσις > ύις:	να ακούσεις > να ακούς	[n akúiς]
	Ρούσης > Ρούς	[rúiς]
-ίσις > ήις:	να μιλήσεις > να μιλής	[na miliiς]
	Χαρίσης > Χαρίς	[xariiς]
-άξις > άιζ:	βράξεις > βράξ	[vráiz]
	τζιαμπάξης > τζαμπάξ	[dʒambáiz]
-έξις > έιζ:	παίζεις > παίξ	[péiz]
-όξις > όιζ:	γεμίζεις > γιμόξ	[yimóiz]
	καραγκιόξης > караγκιόξ	[garagóiz]
-ούξις > ύιζ:	λούξεις > λούξ	[lúiz]
	κολαούξης > κολαούξ	[kalaúiz]

Οι καταλήξεις
Φ+σ, ζ+ίς

- 1.2.3.4 -ίζις > ίιζ: βρίζεις > βροίζ [vri:z]
 Ντριζης (επών.) > Ντριζ [dri:z]

Σε κάποια ιδιώματα η εξέλιξη Φ + σ, ζ + ις > Φίς, Φίζ παρατηρείται και στο εσωτερικό της λέξης (πβ. Μπουντώνας 1892:21, Παπαδόπουλος 1926:25), π.χ. *φύσησα* > *φύσα*, *μάσησα* > *μάσα*, *αστόχησα* > *αστόχσα*, *έχνησα* > *έχσα*. Για την ερμηνεία της ακολουθίας Φ + σ, ζ + ις > Φίς, Φίζ βλ. Μπουντώνας 1892:20-1, κυρίως όμως Κατσάνης 1984α, όπου και μία προσπάθεια συστηματοποίησης του φαινομένου.

Όταν το *i* είναι δευτερογενές (προήλθε από κώφωση του [e]), ο κανόνας αυτός δεν εφαρμόζεται, π.χ. *βρούσες* > *βροίσις*, *βρίζες* > *βροίζις*, *αγόραζες* > *αγόραζις*, *αγόρασες* > *αγόρασις*, *χώρεσες* > *χώροισις*, *κουβάλησες* > *κουβάλησις*.

Ο Pernot (1905:3) αποδίδει την εφαρμογή της ακολουθίας Φ + σ, ζ + ις > Φίς, Φίζ, όταν το *i* είναι πρωτογενές και την μη εφαρμογή της στην περίπτωση του υστερογενούς *i* στη θέση του τόνου: στην πρώτη περίπτωση ο τόνος βρίσκεται στην παραλήγουσα, δηλ. αμέσως πριν από το πρώτο *s* ή *z*, ενώ στη δεύτερη περίπτωση βρίσκεται στην προπαραλήγουσα, δηλ. μακριά από το πρώτο *s* ή *z*, και γι αυτό δεν πραγματοποιείται η ανομοίωση, άποψη την οποία υιοθετεί και ο Τσοπανάκης (1953:282-3).

1.2.3.5 Το (μεσοφωνηεντικό συνήθως) γ

Η αποβολή του (συνήθως μεσοφωνηεντικού ή σε αρχική θέση πριν από μπροστινό φωνήεν) γ είναι ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα φαινομένων, τα οποία μπορεί να ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό, ακόμα και σε ιδιώματα πολύ κοντινά από γεωγραφική άποψη. Κατά τον Παπαδόπουλο (1926:32) “το γ αποβάλλεται α) εν αρχή λέξεως, όταν είναι ουρανικόν, π.χ. *έρους*, *έρουντας* *ίδα* *ιουφύρ*’ κ.λπ. (Κοζάνη, Σιάτιστα), β) εν μέσω λέξεων μεταξύ φωνηέντων, όταν είναι ουρανικόν, ενιαχού δε και υπερωικόν, π.χ. *τρώου*, *χαραή*, *Παζινού*, *ταΐζου* κ.λπ., γ) εν συνεκφορά, όταν είναι ουρανικόν μεταξύ

φωνηέντων, π.χ. να *ίν'*, να *υρίσ'* (Κομοτηνή, Ξάνθη)". Ο Μπουντώνας (1892:26-27) θεωρεί ότι το φαινόμενο παρουσιάζει στο Βελβεντό μικρότερη συχνότητα απ' ό,τι στα γειτονικά ιδιώματα της Κοζάνης και της Σιάτιστας. Στη Σιάτιστα, όπως αναφέρει ο Τσοπανάκης (1953:280 κ.ε.), το ουρανικό γ (γ+ε,ι) στην αρχή των λέξεων, όταν ακολουθείται από φωνήεν, και στο μέσο των λέξεων, όταν είναι μεσοφωνηεντικό, χάνει το συμφωνικό του χαρακτήρα και φτάνει ως την κώφωση ως εξής: α) Αν ύστερα από το γι (j) ακολουθεί φωνήεν μεγαλύτερου ανοίγματος (α, ο, ου), τότε η συμφωνική - ημιφωνική προφορά περιορίζεται σε μια φωνηεντική ημιφωνική άρθρωση: γύφτος > γιούφτος > ιούφτους, Γιώρς > ιώρς, (το ίδιο και στα Γρεβενά). β) Αν όμως ακολουθεί φωνήεν μικρότερου ανοίγματος (ε, ι) τότε και το ημιφωνικό αυτό φωνηεντικό στοιχείο χάνεται ολότελα: γίδα > ίδα, γελώ > ιλώ, καλά γεράματα > καλά ιράματα, χαραγή > χαραή.

Στην Κοζάνη, απ' ό,τι προκύπτει από το υλικό που είχαμε στη διάθεσή μας, η αποβολή του γ δεν έχει τη συχνότητα, την οποία αναφέρει ο Παπαδόπουλος (1926:32) ταυτίζοντας εν προκειμένω τα ιδιώματα Κοζάνης και Σιάτιστας (δεν απαντούν π.χ. στην Κοζάνη οι τύποι *έρους*, *έρουντας* *ίδα* *ιουφύρ*). Το ιδίωμα της Κοζάνης στο φαινόμενο αυτό κινείται μεταξύ του ιδιώματος του Βελβεντού και του ιδιώματος της Σιάτιστας: έτσι άλλοτε το μεσοφωνηεντικό γ αποβάλλεται, π.χ. *Παναιά*, *συλλουιούμι*, *κασταλαή* (< κατασταλαγή), *καταής* (< κατά γης), *αλούρα* (< ολόγυρα), *καλίορους* (καλόγερος), όπως και στα σχεδόν πανελλήνια *κουμπουλόι*, *καρπουλόι*, *κατώι*, άλλοτε όμως διατηρείται, όπως π.χ. *έφαγισ*, *ήλιγισ*, *γίδα*, *γιάμτους*, *γυρνά*, αλλά *τριουρνά* (< τριγυρνά), *γέρους* αλλά *παλιόρους* (παλιόγερος), *καλίορους*.

Το
(μεσοφωνηεντικό
συνήθως) γ

Όνομα + κτητική αντωνυμία

1.2.3.6

Ένα από τα ισόγλωσσα των βορείων ιδιωμάτων είναι και η εξέλιξη της ακολουθίας Όνομα (που λήγει σε -ς) + κτητική

1.2.3.6 αντωνυμία, πβ. Παπαδόπουλος 1926:21, όπου αναφέρεται ότι κατά περιοχές η συμπλοκή “ο πατέρας μου” δίνει: *πατέρας μι* (π.χ. Ήπειρος και Κύζικος), *πατέρας ουμι* (π.χ. Αιτωλοακαρνανία, Βόρεια Εύβοια), *πατέραζ μι* (π.χ. Κυδωνιές, Στενήμαχος), *πατέραζ ουμι* (π.χ. Σέρρες, Βελβεντό, πβ. και Μπουντώνας 1892:19).

Στην Κοζάνη στην περίπτωση αυτή συμμορφώσεως παρατηρείται αποβολή του τελικού άτονου -u της αντωνυμίας και στη συνέχεια εφαρμόζεται ό,τι και κατά τη συνάντηση δύο συμφώνων στο πλαίσιο της λέξης ή της φράσης, δηλαδή ηχηροποίηση του -s λόγω του ηχηρού m που ακολουθεί, π.χ. ο πατέρας μου > *ου πατέρας μ* [*urapáterazm*], ο γαμπρός μου > *ου γαμπρός μ* [*uyambrózsm*], της γυναίκας μου > *τς γυναίκας μ* [*dzynékazm*], της αδερφής μου > *τς αδιρφής μ* [*tsadirfízm*].

1.2.3.7 *Τονιζόμενα αρχικά φωνήεντα*

Σε φωνητικό επίπεδο πριν από τα τονιζόμενα αρχικά φωνήεντα αναπτύσσεται ένας “συνοδίτης” ημιφωνικός φθόγγος, πριν από τα *ί, έ* το ημίφωνο *ǰ*, και πριν από το *ό* το ημίφωνο *ɰ*. Τα ημίφωνα αυτά μαζί με το φωνήεν που ακολουθεί σχηματίζουν ανοδική δίφθογγο, π.χ. *ήρθε* [*ǰírtin*], *έχω* [*ǰéxu*], *ένας* [*ǰépas*], *όλοι* [*ɰóli*], *όταν* [*ɰótan*]. Το φαινόμενο απαντά και σε άλλα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής, όπως π.χ. της Βλάστης (πβ. Καλινδέρης 1982:329): *λέμπουρας*, *μέρξιμέτι*. Σε κάποια ιδιώματα φαίνεται ότι η διφθογοποίηση των τονιζόμενων φωνηέντων επεκτάθηκε και σε εσωτερική και σε τελική θέση: *λέκατσιμέτι*, *τσιφτιές* (Καλινδέρης 1982:329). Την επέκταση του φαινομένου αυτού και σε άλλες θέσεις φαίνεται να αποδέχεται για τα βόρεια ιδιώματα και ο Παπαδόπουλος (1926:21), ο οποίος αποδίδει την ανάπτυξη του ημιφώνου *ǰ* σε αρχική θέση πριν από τονιζόμενο φωνήεν σε σύμφυση των δύο τύπων αύξησης του αορίστου (*ή-*, π.χ. *ήρρ’ξα* και *έ-*, π.χ. *έκανα*) και σε αναλογική κατόπιν επέκτασή της *ηέκανα*, *ηέφαγα* κ.λπ. Την με-

γάλη επίδοση του τύπου [ίδα] (= είδα) σε πολλά νεοελληνικά ιδιώματα, βόρεια και νότια, συζητά και προσπαθεί να ερμηνεύσει η Μαργαρίτη-Ρόγκα (1988).

Ανάπτυξη προτακτικού φωνήεντος ή συμφώνου

1.2.3.8

Ένα προτακτικό φωνήεν ή σύμφωνο μπαίνει συνήθως από αναλογία ή συνεκφορά στην αρχή ουσιαστικών, επιθέτων ή ρημάτων που αρχίζουν από σύμφωνο ή φωνήεν αντίστοιχα (πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1). Στο ιδίωμα της Κοζάνης το συνηθέστερο προτακτικό φωνήεν είναι το α- και σε λίγες περιπτώσεις το ι-. Στα σύμφωνα το συνηθέστερο είναι το γ- και σπανιότερα το ν-, π.χ.:

αβασκαίνου, αβδέλλα, αβραιά, αγανουτζής, αγανώνου, αγγουνή (= γωνία), αγλείφου, αγλήγουρα, αγλιούγουρα, αδέξα, αδεύτιρου, αδίμου, άδιξιους, αδράχνου, αξέρβα, ακαλνώ, ακόλλα, ακουλνώ, ακουλτά, αλμπούμι, αλτσάρκου, αλτός, αλφίτσου, αμάχ, αμπδούμι και αμπδίζουμι, αμπαλώνου, αμπάρα, αμπασκάλι, αμπρουστά, ανάμι, αντρέπουμι, αντίμα, απαλάμι, απαρατώ, απιρνώ, απιτχάινου, αραθμώ, αρζάρι, αρζόγαλου, αριμπούμπλικου, αρμάζου, αρνάρι, ασκαίνουμι, ασκιάδα, αστήθι, αστρέχα, αχώρια - ιβγιλιά, ιτούτους

γαίμα, γείνουρου, γήμιρους, γινάτι, γίσκνα, γιτιά, γίτσι, γίτδα, γυφαίνου - νικκλιδά

Ανάπτυξη προτακτικού φωνήεντος ή συμφώνου

Ανέβασμα ή κατέβασμα του τόνου

1.2.3.9

Αρκετές λέξεις της κοινής νεοελληνικής στο ιδίωμα της Κοζάνης απαντούν διαφοροποιημένες ως προς τον τονισμό. Σε κάποιες παρατηρείται ανέβασμα του τόνου ως προς τη μορφή της κοινής, π.χ.

άγκουνας, αδέξα, άδιξιους, αξέρβα, άκλουθου, αλούπα, αλούπου, άντικρα, βόιθχιου, βουβαλουπέτσι, βρόμαρς, για ταύτου, γόφους, δέξα, δέξους, ζγκούρα, ζέρβους, ίδρουτας,

Ανέβασμα ή κατέβασμα του τόνου

1.2.3.9 κλιούφι, κουλ(ου)κούρι, κουτσουπέτνους, λούρα, μόνους, μπούμπακους, μπούμπαρους, μύξαρς, παλιουγκόρμπιτσα, πέτνους, πόνηρους, πόντικας, πούλι-πούλι, στρόγγυλους, ύστιρου,

ενώ σε άλλες κατέβασμα του τόνου, για την αποφυγή χα-
σμοδιάς κυρίως, π.χ.

αδιά, βαρά, διχώς, ζιγ, ζιγιά, θεια, ιπιτρόπι, καμόσους, κου-
μπασιά, κριάς, κράς, κρύν, μιλίσσα, ουπανουθώ, παρδά και
παρσιτά, πιρογέλι, πιροδίκια, προυσόπι και προυσόπι, σκουλειό,
φλιά, φουρτιό, φυτιά και φτιά.

1.2.3.10 *Αλλαγή φωνήεντος ή συμφώνου*

Σε κάποιες λέξεις του ιδιώματος παρατηρείται, σε σχέση με
τον τύπο της κοινής, αλλαγή φωνήεντος, π.χ.

αγγόνι, αλυχτώ, άντιρου, απουγιουμόζου, αργάζου, αρμός,
αρουτιούμι, αυλουμάς, αυλουγιά, γιόμα, γιόμισι, γιουμάτους,
διαφυντής και διφυντής, Έλυμπους, θιλος και θουλος, κλού-
τσα, κλούτσους, κόθαρους και κόθουρους, μαρ, ρα, ρουβίθι,
ρουφτέινου,

ή συμφώνου, π.χ.

Αιδήμα και Αιδήμους, αδιά, αδιασκός, αμπασκάλι, βλάθ-
κους, γαργαλτζιμένους, γλέπου, γούπους, θαγμαζιμός, θημιρί-
δα, κλιούφι, μισουκουμείου, μπουλντούρα, μπρουστούρας,
χνόπουρου, παλισπάνι, πλιματικός, τσινίζου.

1.2.3.11 *Αναγραμματισμοί*

Τέλος σε κάποιες λέξεις παρατηρείται αναγραμματισμός σε
σχέση με τον αντίστοιχο τύπο της κοινής νεοελληνικής, π.χ.

αδιρπάντσους, γουρθά, γουρλίζου, διουποίηση, διρπάνι,
δρόκινου, ιομάδι, κίτιρρους, κρουκάρι, μάλουγου, μιρολάντια,
ον τηλ μέρα, ον τηλ ν ώρα, πουρδότης, πουρδώνου, σβαίνου,
σιρρικουβότανου, σκρουπίδι, σκρουπά, τουρλουτός, χιρνώ.

Μεθοδολογικά - Γενικά

1.3.1

Η φωνολογική ανάλυση του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης είναι μια συγχρονική ανάλυση με την έννοια που έδωσε στον όρο αυτό ο ελβετός γλωσσολόγος και πρωτοπόρος της σύγχρονης γλωσσολογίας F. de Saussure στο έργο του *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας* (βλ. Saussure 1979:136-138). Όταν ένα γλωσσικό στοιχείο το μελετούμε συσχετίζοντάς το με άλλα που συνυπάρχουν στο ίδιο γλωσσικό σύστημα και κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, το μελετούμε συγχρονικά. Διαχρονικά το μελετούμε όταν το εξετάζουμε στην εξέλιξή του, δηλ. την αρχή, τις διάφορες μεταβολές του κ.λπ. Για τον Saussure, που είναι και ο εισηγητής αυτής της διάκρισης, επικρατέστερη είναι η συγχρονική θεώρηση ως η μόνη πραγματικότητα για τη γλωσσική κοινότητα. Γι αυτό και προτείνει όλα τα μέρη του γλωσσικού συστήματος να εξετάζονται στη συγχρονική τους αλληλουχία. Τα διαχρονικά χαρακτηριστικά δεν ενδιαφέρουν άμεσα αυτή την έρευνα· χρησιμοποιούνται όμως στο βαθμό που κρίνεται κάθε φορά ότι βοηθούν στην πληρέστερη κατανόηση των συγχρονικών μορφών.

Η φωνολογική ανάλυση που ακολουθεί έγινε με τη μέθοδο της λειτουργικής γλωσσολογίας (Linguistique Fonctionnelle) ή -όπως είναι πιο γνωστή- της φωνολογίας της Πράγας, που είναι ένα από τα ρεύματα της νεότερης γλωσσολογικής έρευνας που πήγασαν από τον στρουκτουραλισμό (structuralism), τη γλωσσική θεωρία που θεμελίωσε ο F. de Saussure. Εισηγητής αυτής της θεωρίας είναι ο N.S. Trubetzkoy και οι γενικές αρ-

Μεθοδολογικά -
Γενικά

1.3.1 | χές της Σχολής διατυπώθηκαν στο έργο του *Gründzuge der Phonologie* (βλ. Trubetzkoy 1949). Συνεχιστές του Trubetzkoy, προς διαφορετική όμως κατεύθυνση ο καθένας, είναι ο R. Jakobson και ο A. Martinet. Εμείς ακολουθούμε τις απόψεις του Martinet πιο πολύ, όπως αυτές είναι διατυπωμένες στα έργα του:

α) Martinet, A. 1976. *Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών,

β) Martinet, A. 1965. *La Linguistique Synchronique*. Paris: Etudes et Recherches. Presses Universitaires de France,

γ) Martinet, A. 1956. *La description phonologique, avec application au parler franco-provençal d' Hauteville (Savoie)*. Geneve-Paris, που είναι εφαρμογή από τον ίδιο τον Martinet της φωνολογικής του θεωρίας, και

δ) Martinet, A. 1955. *Economie des changements phonétiques. La phonologie diachronique*. Bern: A. Franke, έργο για τη διαχρονική φωνολογία, πολύ χρήσιμο όμως και για τη συγχρονική ανάλυση.

Για τη διαπίστωση και τον καθορισμό των φωνημάτων και των διακριτικών τους χαρακτηριστικών θα χρησιμοποιήσουμε το κριτήριο της εναλλαγής (commutation), όπως αυτό καθορίζεται από τον Martinet (1956:40-41, 1968:63). Κατά τη διαδικασία της εναλλαγής η σύγκριση θα γίνεται κατά ζεύγη σημανόντων (ελάχιστα ζεύγη), τα οποία θα έχουν όλα τα τμηματικά και υπερτμηματικά τους στοιχεία ίδια εκτός από ένα. Αν αυτή η διαφορά σημαίνει και αλλαγή σημασίας (αλλαγή στο σημανόμενο), αυτό δηλώνει ότι πρόκειται για δύο ξεχωριστά φωνήματα. Τότε γίνεται λόγος για μια φωνολογική αντίθεση (opposition).

Θεωρητικά θα έπρεπε να αντιθέσουμε κάθε φώνημα προς όλα τα άλλα, για να φανεί η ιδιαιτερότητά του. Πρακτικά όμως περιοριζόμαστε να δείξουμε -αν και αυτό δεν είναι πάντα εύκολο- ότι ένα φώνημα διαφέρει από αυτά που η πραγματόσή τους πλησιάζει τη δική του. Δεν αρκεί επίσης να εξετάσουμε τη φωνηματική αξία κάποιου φωνητικού στοιχείου σε

μια μόνο θέση και σε ένα φωνητικό περιβάλλον. Κι αυτό γιατί κατά θέσεις και περιβάλλοντα μπορεί να ποικίλλει η φωνηματική αξία των διαφόρων στοιχείων (π.χ. ουδετεροποίηση). Θα ήταν πολύ χρήσιμο και εξυπηρετικό να βρούσαμε για κάθε θέση και περιβάλλον ιδανικά ελάχιστα ζεύγη (που να διαφέρουν κατά ένα μόνο στοιχείο): αυτό όμως δεν είναι πάντοτε δυνατό. Γι αυτό το λόγο στις περιπτώσεις αυτές αρκούμαστε να βρούμε σημαίνοντα πολύ διαφορετικά μεταξύ τους, όπου όμως τα υπό εξέταση φωνητικά τεμάχια βρίσκονται στο ίδιο άμεσο περιβάλλον (πβ. Martinet 1956: 41).

Ως πλαίσιο για τις εναλλαγές θα χρησιμοποιηθούν οι σημασιολογικές μονάδες που παραδοσιακά ονομάζονται λέξεις (mots). Ακόμα πρέπει να πούμε ότι το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης έχει δυναμικό τονισμό και η θέση του επηρεάζει την εμφάνιση των διακριτικών μονάδων. Για το λόγο αυτό έγινε προσπάθεια τα ελάχιστα ζεύγη να είναι όμοια και ως προς τη θέση του τόνου (βλ. Martinet 1976: 71 και Ντίνας 1986: 16-19).

Κατά τον Martinet (1956:41,) “Σκοπός της φωνολογικής ανάλυσης είναι να αναγνωρίσει τα φωνητικά στοιχεία μιας γλώσσας και να τα κατατάξει σύμφωνα με τη λειτουργία τους μέσα σ’ αυτή τη γλώσσα” (πβ. και Martinet 1976:65). Η φωνολογική ανάλυση περιλαμβάνει:

α) τη *φωνηματική*, που ασχολείται με την ανάλυση του εκφωνήματος σε φωνήματα, με την ταξινόμηση αυτών των φωνημάτων και με το πώς συνδυάζονται για να σχηματίσουν τα σημαίνοντα της γλώσσας (πβ. Martinet 1976:69). Τα φωνήματα είναι μονάδες της δεύτερης άρθρωσης που έχουν διακριτική λειτουργία, εμφανίζονται σε μια διαδοχή μέσα στην αλυσίδα του λόγου και αναλύονται σε διακριτικά χαρακτηριστικά, τις μικρότερες φωνολογικές μονάδες που έχουν επίσης διακριτική λειτουργία, αρθρώνονται όμως όλες μαζί και όχι σε διαδοχή. Τέλος η φωνηματική εξετάζει και τις σχέσεις μεταξύ των φωνημάτων: ι) τις συνταγματικές (οριζόντια σχέση), τον τρόπο δηλαδή που το ένα φωνήμα συνδυάζεται με το άλλο μέσα στην αλυσίδα του λόγου, και ιι) τις παραδειγματικές σχέ-

1.3.1 σεις (κάθετη σχέση), τη δυνατότητα δηλαδή εμφάνισης ενός φωνήματος στο ίδιο περιβάλλον με ένα άλλο (ως μονάδες ενός συστήματος), και

β) την *προσωδία*, όπου κατατάσσουμε όλα τα φαινόμενα της ομιλίας που δεν περιλαμβάνονται στο φωνηματικό πλαίσιο, με άλλα λόγια καθετί που ξεφεύγει οπωσδήποτε από τη δεύτερη άρθρωση (πβ. Martinet 1976:90-91).

1.3.2 Συμφωνικά φωνήματα

/p/	sópa - sóba	σώπα! (προστακτική) - σόμπα	p - b
	spázu - sfázu	σπάζω - σφάζω	p - f
	péra - véra	πέρα - βέρα	p - v
	papíla - gamíla	σάσιμο των χειλιών - καμήλα	p - m
	spázu - stázu	σπάζω - στάζω	p - t
	pérasa - kérasa	πέρασα - κέρασα	p - k
/b/	babás - papás	μπαμπάς - παπάς	b - p
	báza - váza	μπάζα - βάζα	b - v
	banúk - manúri	κιονόκρανο - μανούρι	b - m
	bála - dála	μπάλα - ξιινόγαλο	b - d
	bála - gála	μπάλα - γάλα	b - γ
/f/	skáfĭ - skávĭ	σκάφη - σκάβει	f - v
	fésĭ - mésĭ	φέσι - μέση	f - m
	fanáriĭ - lanáriĭ	φανάρι - λανάρι	f - l
	fíra - xíra	φύρα - χήρα	f - x
	fésĭ - thésiĭ	φέσι - θέση	f - θ
	fórus - pórus	φόρος - πόρος	f - p
/v/	rávĭ - ráfiĭ	ράβει - ράφι	v - f
	valániĭ - balániĭ	βαλάνι - αμύγδαλο	v - b
	vársin - thársin	χτύπησε - νόμισε	v - θ
	súrva - šúrda	κάλαντα - χαζή	v - δ
	vráxus - tráγus	βράχος - τράγος	v - t
	vániĭ - xániĭ	βάζει - χάνει	v - x

/m/	mirázu - pirázu	μοιράζω - πειράζω	m - p
	mirá - nirá	μεριά - νερά	m - n
	sumós - sufós	σωμός - σοφός	m - f
	míla - bíla	μίλα! (προστακτική) - μπίλια	m - b
	mérus - ýérus	μέρος - γέρος	m - ý
	má'la - xá'la	τερματοφύλακας - χάλια	m - x
/t/	tumárĭ - dumánĭ	τομάρι - ντουμάνι	t - d
	tíra - thíra	κοίτα - πόρτα	t - θ
	tóra - dóra	τώρα - δώρα	t - δ
	tápa - tsápa	τάπα - τσάπα	t - ts
	tápa - kápa	τάπα - κάπα	t - k
	tíx - píč	τύχη - πήχυ	t - p
	tréxu - vréxu	τρέχω - βρέχω	t - v
/d/	dána - pána	σωρός - πάνα	d - p
	dála - bála	ξινόγαλο - μπάλα	d - b
	dumánĭ - numán	ντουμάνι - αμάδα παιχνιδιών	d - n
	dóru - dóru	ντόρο (αιτιατική) - δώρο	d - δ
	davanĭ - gavádĭ	αλογόμυγα - τυφλός	d - g
	dá'la - xá'la	ντάλια - χάλια	d - x
	fúnda - múndza	φούντα - μούντζα	d - dz
/θ/	tháma - táma	θάμα - τάμα	θ - t
	thésĭ - désĭ	θέση - δέσει	θ - δ
	struθĭ - strufĭ	στροωθεί - στροφή	θ - f
	thárus - várus	θάρος - βάρος	θ - v
	máθu - mátsu	μάθω - μάτσο	θ - ts
	klóθĭ - klósĭ	κλώθει - κλώσει	θ - s
	thárus - xárus	θάρος - χάρος	θ - x
	thárus - γárus	θάρος - γάρος	θ - γ
/δ/	déma - théma	δέμα - θέμα	δ - θ
	dóru - dóru	δώρο - ντόρο (αιτιατική)	δ - d
	δrómĭ - vrómĭ	δρόμοι - βρόμη	δ - v
	damálĭ - dzamára	δαμάλι - Τζαμάρα (τοπωνύμιο)	δ - dz
	fríδu - vrízu	Φρειδερίκη (υποκορ.) - βρίζω	δ - z
	dínu - línu	δίνω - λύνω	δ - l

1.3.2

/n/	éna - éma	ένα - αίμα	n - m
	níla - víla	οίκτος - πιρουνί	n - v
	níč - tíx	νύχι - τύχη	n - t
	níxta - díkta	νύχτα - είδος υφάσματος	n - d
	basína - skasíla	δοχείο νερού - στενοχώρια	n - l
	vilóna - vilóná	βελόνα - βελόνια	n - ή
	nánus - gámus	νάνος - γάμος	n - γ
/l/	lísa - físa	λύσσα - σωλήνας για φύσημα	l - f
	lákus - mákus	λάκκος - μήκων, παπαρούνα	l - m
	liváni - diváni	λιβάνι - ντιβάνι	l - d
	kukúla - arkúda	Βασιλική - αρκούδα	l - δ
	bála - bára	μπάλα - μπάρα	l - r
	mulónu - mulónu	σιωπώ - κολλώ αρωστικά	l - l'
/r/	argó - avgó	αργώ - αβγό	r - v
	pári - páthi	πάρει - πάθει	r - θ
	líra - lísa	λίρα - λύσσα	r - s
	psíra - psíxa	ψείρα - λίγο	r - x
	míra - míga	μοίρα - μύγα	r - γ
/ts/	tsápa - tápa	τσάπα - τάπα	ts - t
	tsakáli - bakáli	τσακάλι - μπακάλη (αιτιατική)	ts - b
	bakrátsi - dikráni	χάλκινο σκεύος - δικράνι	ts - n
	gunátsa - gunádza	γονάτισα - γονάτιζα	ts - dz
	tskális - skális	πήλινες κατσαρόλες - σκάλες	ts - s
	tsáka - tsája	δισάκια - τσάγια	ts - tš
	dumátsa - dumáni	ντομάτα - ντουμάνια	ts - ή
	tsápa - kápa	τσάπα - κάπα	ts - k
/dz/	pódzami - rótsami	ποτίζαμε - ποτίσαμε	dz - ts
	dzúfus - dúrus	στέλεχος του λάχανου - ντούρος	dz - d
	dzamára - zamánu	Τζαμάρα (τοπων.) - μικρομέγαλη	dz - z
	dzamára - lanári	Τζαμάρα (τοπων.) - λανάρι	dz - l
	parandzúklj - mandžúna	παρατσούκλι - βότανα	dz - dž
	badzólás - patóza	Μανόλης - αλωνιστική μηχανή	dz - t

/s/	vrísu - vrízu	βρίσω - βρίζω	s - z
	sála - šálĭ	σαλόني - σάλι	s - š
	sála - thálasa	σαλόني - θάλασσα	s - θ
	patúsa - patúna	πατούσα - πατούνα	s - n
	sónu - xónu	τελειώνω - χώνω	s - x
/z/	zarálĭ - sarák	ελάττωμα - σαράκι	z - s
	zarízĭ - varídĭ	διακρίνει - βαρίδι	z - v
	zó - dó	ζω - δω	z - δ
	zagarĭ - tagarĭ	ζαγάρι - ταγάρι	z - t
	zúra - žú'ava	πύο - παραγινωμένα (φρούτα)	z - ž
	zónu - gófu	ζώνω - γοφό (αιτιατική)	z - γ
/tš/	tšáj - džámĭ	τσάι - τζάμι	tš - dž
	tšómus - thólu	Θωμάς - Θεολογία	tš - θ
	tšútšus - tsúzu	θείος - τσούζω	tš - ts
	tšóna - ýóma	τσιόνα (είδος πουλιού) - μεσημέρι	tš - ý
	tšól'a - šól'a	κουρέλια - φλιτζάνια	tš - š
	tšómus - nómus	Θωμάς (υποκορ.) - νόμος	tš - n
/dž/	džubés - tšubánuš	γούνινοš επενδύτης - τσομπάνοš	dž - tš
	džambájz - dzadíla	έμποροš ζώνων - τσαντίλα	dž - dz
	džába - žába	δωρεάν - βάτραχοš	dž - ž
	džórpĭ - šólĭ	τσέπη - φλιτζάνι	dž - š
	džák - sák	τζάκι - σάκοι	dž - s
	bádžus - mánuš	είδοš τυριού - Μάνιοš (επών.)	dž - n
/š/	šakát - sakátĭ	προš τα κάτω - σακάτη (αιτιατ.)	š - s
	šázu - tázu	ισιάζω - τάζω	š - t
	šalí - malí	βαρού μάλλινο ύφασμα - μαλλι	š - l
	šálĭ - žarĭ	σάλι - στάχτη	š - ž
	mašá - mal'á	μασιά - μαλλιá	š - l'
	šalí - ýalí	βαρού μάλλινο ύφασμα - γυαλί	š - ý
	šalí - xalí	βαρού μάλλινο ύφασμα - χαλί	š - x
	šálĭ - galĭ	σάλι - Γάλλοι	š - γ

1.3.2	/ž/	žába - kápa kužáks - kazáni žárĭ - šálĭ pašá - pačá žárĭ - Íárĭ xažá - ýaýá	βάτραχος - κάπα Κοζιάκης (επώνυμο) - καζάνι αναμμένο κάρβουνο - σάλι πασά (αιτ.) - παχιά αναμμένο κάρβουνο - παρδαλοί χαζή - γιαγιά	ž - k ž - z ž - š ž - č ž - Ĭ ž - ý
	/k/	skázu - skázu plék - plénĭ kuká - kuňák níka - níxa kúpĭ - gúmĭ kaKá - ýaýá	τρομάζω - σκάζω πλέκει - πλένει κουκιά - κονιάκ νοίκια - νύχια κιούπι - γκιούμι κακή - γιαγιά	k - k k - n k - ĩ k - č k - ĝ k - ý
	/g/	gónĭ - angónĭ gónts - Íónts gónĭ - xónĭ gurdáni - ýumátĭ gumbérĭ - kušés	γκιόνη (αιτιατική) - εγγόνι γκιόνης - λιώνεις γκιόνη (αιτιατική) - χιόνι περιδέραιο - γεμάτοι μάλλινο ύφασμα - γωνία	g - g g - Ĭ g - č g - ý g - k
	/x/	xónu - xónu θxá - θKá arxísĭ - arýísĭ xónĭ - gónĭ xónu - góganu	Χιονία - χώνω θεία - δική (μου) αρχίσει - αργήσει χιόνι - γκιόνη (αιτιατική) Χιονία - καρπός αγριοτριανταφυλλιάς	x - x x - k x - ý x - ĝ x - g
	/y/	vluýá - vluýáĭ saýás - mačás ýumátĭ - gurdáni úýa - kudúña tirýázu - furÍázu	ευλογιά - ευλογάει είδος ρούχου - ζευκτό της στέγης γεμάτοι - περιδέραιο ούγια - κουδούνια ταιριάζω - πετώ με δύναμη	ý - γ ý - č ý - ĝ ý - ĩ ý - Ĭ
	/ñ/	kuňáká - kunáká pańá - paÍá tsirnázĭ - tirýázĭ pańá - pačá tšóña - Íóka	κονιάκ (πληθ.) - κονάκια πανιά - παλιά βελονιάζει - ταιριάζει πανιά - παχιά περιστέρια - δέγματα	ñ - n ñ - Ĭ ñ - ý ñ - č ñ - k

/l/	varé'la - varéla mal'á - mašá Íárĭ - Žárĭ Íónĭ - gónĭ furl'ázu - tir'ázu pal'á - pańá	βαρέλια - βαρέλα μαλλιά - μασιά παρδαλοί - αναμμένο κάρβουνο λιώνει - γκιόνη (αιτιατική) πετώ με δύναμη - ταιριάζω παλιά - πανιά	Í - I Í - š Í - Ž Í - ğ Í - ý Í - ń
/k/	kókalu - góganu kátĭ - pátĭ kalámĭ - balámĭ kÍa - θÍa kamárĭ - samárĭ xalkás - xalkás kánu - xánu káru - gáru	κόκαλο - καρπός αγριοτριανταφυλλιάς κάτι - πάτοι καλάμι - αμύγδαλο κοιλιά - θηλιά καμάρι - σαμάρι χαλκάς - Χαλκιάς (επώνυμο) κάνω - χάνω κάρο - γάρο (αιτιατική)	k - g k - p k - b k - θ k - s k - k̄ k - x k - γ
/g/	sugárĭ - sukák gavaménu - lavumánu gázĭ - xázĭ sugárĭ - zaǵárĭ gúša - gúmĭ	στερνοπαίδι - στενό δρομάκι άτιμο - λαβομάνο γκάζι - χάζι στερνοπαίδι - ζαγάρι λαιμός, προγούλι - δοχείο νερού	g - k g - l g - x g - γ g - ğ
/x/	xárus - gárus buxárĭ - pukári buxárĭ - sugári xuxás - uxá xárus - θárus xárus - várus	χάρος- γάρος γείσο του τζακιού - τούφα μαλλιού γείσο του τζακιού - στερνοπαίδι σκεύος για γλυκά - οχιά χάρος- θάρρος χάρος- βάρος	x - γ x - k x - g x - χ̄ x - θ x - v
/ɣ/	arǵá - arǵá tumárĭ - ɣumárĭ gárus - várus ǵáta - ǵála ǵáru - káru zaǵárĭ - sugárĭ gárus - xárus	αργά - αραιά τομάρι - γομάρι γάρος - βάρος γάτα - γάλα γάρος (αιτιατική) - κάρο ζαγάρι - στερνοπαίδι γάρος - χάρος	ɣ - ý ɣ - t ɣ - v ɣ - l ɣ - k ɣ - g ɣ - x

Τα διακριτικά χαρακτηριστικά των συμφωνικών φωνημάτων

Μετά την απομόνωση των συμφωνικών φωνημάτων του ιδιώματος προχωρούμε στον φωνολογικό τους ορισμό (πβ. Mounin 1984:106, Martinet 1968:54, Martinet 1976:75).

/p/: χειλικό, διακρίνεται έτσι από τα μη χειλικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα χειλικά τριβόμενα άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό */b/*.

/b/: χειλικό, διακρίνεται έτσι από τα μη χειλικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα χειλικά τριβόμενα ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο */p/*.

Το ότι τα */p/* και */b/* είναι διχειλικά δεν έχει διακριτική αξία, αφού δεν υπάρχουν διχειλικά που δεν είναι κλειστά· άρα το χαρακτηριστικό κλειστό συνεπάγεται και το χαρακτηριστικό διχειλικό.

/f/: χειλικό, διακρίνεται έτσι από τα μη χειλικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα χειλικά κλειστά άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό */v/*.

/v/: χειλικό, διακρίνεται έτσι από τα μη χειλικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα χειλικά κλειστά ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο */f/*.

Το ότι τα */f/* και */v/* είναι χειλοδοντικά δεν έχει διακριτική αξία, αφού δεν υπάρχουν χειλοδοντικά που δεν είναι τριβόμενα· άρα το χαρακτηριστικό τριβόμενο συνεπάγεται και το χαρακτηριστικό χειλοδοντικό.

/m/: χειλικό, διακρίνεται έτσι από τα μη χειλικά έρρινα έρρινο, διακρίνεται έτσι από τα μη έρρινα χειλικά κλειστά

Το ότι το */m/* είναι διχειλικό και ηχηρό (πβ. Martinet 1976:79) δεν έχει διακριτική αξία, αφού η ηχηρότητα εξυπακούεται από τη ρινικότητα και η διχειλικότητα από τη χειλικότητα.

/t/: οδοντικό, διακρίνεται έτσι από τα μη οδοντικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα οδοντικά τριβόμενα άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /d/.

/d/: οδοντικό, διακρίνεται έτσι από τα μη οδοντικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα οδοντικά τριβόμενα ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /t/.

Το ότι τα /t/ και /d/ είναι ακρογλωσσικά δεν έχει διακριτική αξία, αφού δεν υπάρχουν ακρογλωσσικά που δεν είναι κλειστά: άρα το χαρακτηριστικό κλειστό συνεπάγεται και το χαρακτηριστικό ακρογλωσσικό.

/θ/: οδοντικό, διακρίνεται έτσι από τα μη οδοντικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα οδοντικά κλειστά άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /δ/.

/δ/: οδοντικό, διακρίνεται έτσι από τα μη οδοντικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα οδοντικά κλειστά ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /θ/.

Το ότι τα /θ/ και /δ/ είναι μεσοδοντικά δεν έχει διακριτική αξία, αφού δεν υπάρχουν μεσοδοντικά που δεν είναι τριβόμενα: άρα το χαρακτηριστικό τριβόμενο συνεπάγεται και το χαρακτηριστικό μεσοδοντικό.

/n/: οδοντικό, διακρίνεται έτσι από τα μη οδοντικά έρρινα έρρινο, διακρίνεται έτσι από τα μη έρρινα οδοντικά κλειστά

Το ότι το /n/ είναι ακρογλωσσικό και ηχηρό (πβ. Martinet 1976:79) δεν έχει διακριτική αξία, αφού η ηχηρότητα εξυπακούεται από τη ρινικότητα και η ακρογλωσσικότητα από την οδοντικότητα.

/l/: οδοντικό, διακρίνεται έτσι από το ουρανικό πλευρικό πλευρικό, διακρίνεται έτσι από όλα τα άλλα φωνήματα

/r/: παλλόμενο, χαρακτηριστικό που αρκεί να το διακρίνει από όλα τα άλλα φωνήματα

Τα διακριτικά
χαρακτηριστικά
των
συμφωνικών
φωνημάτων

1.3.2.1 /ts/: *συριστικό, διακρίνεται έτσι από τα μη συριστικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα συριστικά τριβόμενα άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /dz/.*

/dz/: *συριστικό, διακρίνεται έτσι από τα μη συριστικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα συριστικά τριβόμενα ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /ts/.*

Το ότι τα /ts/ και /dz/ είναι προστριβόμενα δεν αποτελεί διακριτικό χαρακτηριστικό, καθώς το χαρακτηριστικό αυτό εξυπακούεται από την κλειστότητα.

/s/: *συριστικό, διακρίνεται έτσι από τα μη συριστικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα συριστικά κλειστά άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /z/.*

/z/: *συριστικό, διακρίνεται έτσι από τα μη συριστικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα συριστικά κλειστά ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /s/.*

/tʃ/: *παχύ συριστικό, διακρίνεται έτσι από τα μη παχιά συριστικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα παχιά συριστικά τριβόμενα άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /dʒ/.*

/dʒ/: *παχύ συριστικό, διακρίνεται έτσι από τα μη παχιά συριστικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα παχιά συριστικά τριβόμενα ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /tʃ/.*

Το ότι τα /tʃ/ και /dʒ/ είναι προστριβόμενα δεν αποτελεί διακριτικό χαρακτηριστικό, καθώς το χαρακτηριστικό αυτό εξυπακούεται από την κλειστότητα.

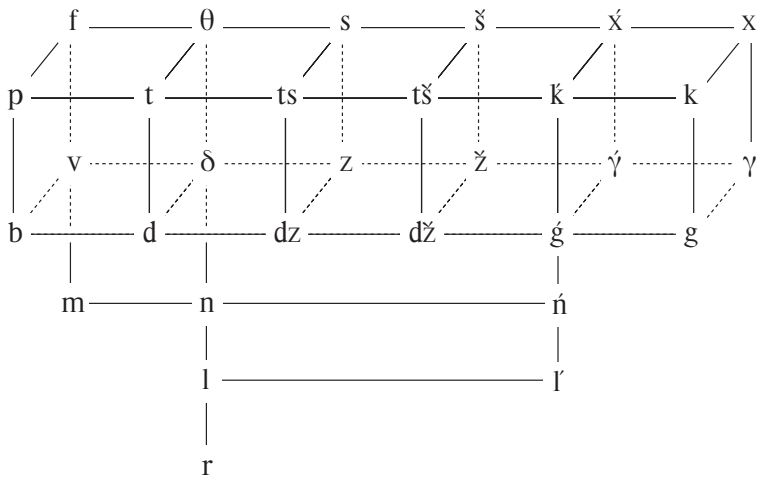
/ʃ/: *παχύ συριστικό, διακρίνεται έτσι από τα μη παχιά συριστικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα παχιά συριστικά κλειστά κλειστά άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /ʒ/.*

- /ʒ/: παχύ συριστικό, διακρίνεται έτσι από τα μη παχιά συριστικά τριβόμενα
τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα παχιά συριστικά κλειστά ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /ʒ/.
- /k/: ουρανικό, διακρίνεται έτσι από τα μη ουρανικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα ουρανικά τριβόμενα άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /g/.
- /g/: ουρανικό, διακρίνεται έτσι από τα μη ουρανικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα ουρανικά τριβόμενα ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /k/.
- /x/: ουρανικό, διακρίνεται έτσι από τα μη ουρανικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα ουρανικά κλειστά άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /χ/.
- /ç/: ουρανικό, διακρίνεται έτσι από τα μη ουρανικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα ουρανικά κλειστά ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /ç/.
- /h/: ουρανικό, διακρίνεται έτσι από τα μη ουρανικά έρρινα έρρινο, διακρίνεται έτσι από τα μη έρρινα ουρανικά
- /l/: ουρανικό, διακρίνεται έτσι από τα μη ουρανικά πλευρικό πλευρικό, διακρίνεται έτσι από τα μη πλευρικό ουρανικό
- /k/: υπερωικό, διακρίνεται έτσι από τα μη υπερωικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα υπερωικά τριβόμενα άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /g/.
- /g/: υπερωικό, διακρίνεται έτσι από τα μη υπερωικά κλειστά κλειστό, διακρίνεται έτσι από τα υπερωικά τριβόμενα ηχηρό διακρίνεται έτσι από το άηχο /k/.
- /x/: υπερωικό, διακρίνεται έτσι από τα μη υπερωικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα υπερωικά κλειστά άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /χ/.
- /ç/: υπερωικό, διακρίνεται έτσι από τα μη υπερωικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα υπερωικά κλειστά ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /x/.

Τα διακριτικά
χαρακτηριστικά
των
συμφωνικών
φωνημάτων

Μια παραστατική απεικόνιση του φωνολογικού συστήματος των συμφώνων του ιδιώματος δίνεται στο παρακάτω σχήμα:

Παρατηρήσεις:

Το φωνολογικό σύστημα των συμφώνων του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης είναι ένα τυπικό και αντιπροσωπευτικό βορειοελλαδικό συμφωνικό σύστημα, όπως αυτά της Σιάτιστας (βλ. Μαργαρίτη Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985: 44) ή του Δρυμού της περιοχής Λαγκαδά (βλ. Κατσάνης 1985:60-1).

Ειδικότερες παρατηρήσεις θα μπορούσαν να γίνουν για:

α. Τα προστριβόμενα (/ts/, /dz/, /tš/, /dž/)

Σε όλες τις γλώσσες όπου υπάρχουν προστριβόμενα σύμφωνα υπάρχει το πρόβλημα της μονοφωνηματικής ή διφωνηματικής τους ερμηνείας (για μια διεξοδική συζήτηση του προβλήματος βλ. “Un ou deux phonèmes?” στο Martinet 1968:108-123). Για τα προστριβόμενα της νεοελληνικής γλώσσας έχουν προταθεί ερμηνείες που δίνουν είτε διφωνηματική αξία στα προστριβόμενα (πβ. Newton 1961:284, Setatos 1969:46 κ.ε., Σετάτος 1974:8, Mackridge 1987:59 κ.ε. Holton, Mackridge και Φιλιππάκη-Warburton 1999:3 κ.ε.) είτε μονοφωνηματική (πβ.

Mirambel 1978:13, Τσοπανάκης 1994:89). Τα προστριβόμενα είναι σύνθετες αρθρώσεις. Στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης αποτελούνται από ένα οδοντικό κλειστό ([t, d]) και ένα συριστικό τριβόμενο ([s, z]) ή ένα παχύ συριστικό τριβόμενο ([ʃ, ʒ]) σε μια άρθρωση. Όπως σε κάθε αντίστοιχη περίπτωση (πβ. Χαραλαμπόπουλος 1980:54-63 Χατζησαββίδης 1985:56-64, Μαργαρίτη 1985:35, Ντίνας 1986:39-41) υπάρχουν επιχειρήματα και για τις δύο παραπάνω πιθανές ερμηνείες.

Από τη μια μεριά τα μέλη αυτών των σύνθετων αρθρώσεων μπορούν να εμφανίζονται σε οποιαδήποτε θέση, είτε μαζί είτε χωριστά, γιατί η εμφάνιση του ενός δεν προϋποθέτει αναγκαστικά την εμφάνιση και του άλλου, π.χ.

εναλλαγή του /ts/ με άλλο σύμπλεγμα ή με το 0 (μηδέν)

/ts/ - /ps/:	kutsífi - kupsídi	κοτσύφι - κομμάτι κρέας (ψητό)
/ts/ - /ks/:	tsípa - ksípa	τούλι που σκέπαζε το πρόσωπο της νύφης - ξείπα (ξε-είπα)
/ts/ - /tr/:	tsáka - tráka	δισάκια - λαμαρινένιο κουδούνι
/ts/ - /t/:	kutsáka - kutáka	εξάρτημα στο σαμάρι - κουτάκια
/ts/ - /s/:	tsítsa - síta	μπουκάλι με μακρύ λαιμό - κόσκινο

εναλλαγή του /dz/ με άλλο σύμπλεγμα ή με το 0 (μηδέν)

/dz/ - /bz/:	ándza - ýómbza	γάμπα - γέμιζα
/dz/ - /gz/:	γunádzma - égzma	γονάτισμα - έκζεμα
/dz/ - /dr/:	sklindzári - andrála	μικρό ξύλο για παιχνίδι - ζάλη
/dz/ - /d/:	dzikas - díkta	Ζήσης - μάλλινο ύφασμα
/dz/ - /z/:	dzépu - zénu	Δέσπω - ζεύω

εναλλαγή του /tʃ/ με άλλο σύμπλεγμα ή με το 0 (μηδέν)

/tʃ/ - /pʃ/:	kritʃáni - lipʃánku	δυνατό κρούο - από τη Λειψία
/tʃ/ - /kʃ/:	tʃái - kʃáfi	τσάι - κομπόστα με ξερά φρούτα
/tʃ/ - /tr/:	tʃúmbra - trúmba	τσιμπλα - τόπι υφάσματος
/tʃ/ - /t/:	kritʃáni - ksítazu	δυνατό κρούο - παίρνω υπόψη μου
/tʃ/ - /ʃ/:	tʃúla - šúta	προβατίνα ή κατσίκια με μικρά αυτιά / χωρίς κέρατα

*Τα διακριτικά
χαρακτηριστικά
των
συμφωνικών
φωνημάτων*

εναλλαγή του /dž/ με άλλο σύμπλεγμα ή με το 0 (μηδέν)

/dž/ - /gž/:	aladžás - gagžá	βαμβακερό ύφασμα - βάτος
/dž/ - /dr/:	šudžúk - budrúmĭ	μουσταλευριά - υπόγειο
/dž/ - /d/:	budžákā - budákā	Μπουτζιάκια (τοπων.) - προεξοχές
/dž/ - /ž/:	džāba - žāba	δωρεάν - βάτραχος

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τα προστριβόμενα θα μπορούσαν να θεωρηθούν διφωνηματικά / δυσμφωνικά συμπλέγματα ως εξής: ts = /t/ + /s/, dz = /d/ + /z/, tš = /t/ + /š/, dž = /d/ + /ž/.

Από την άλλη μεριά, όμως, τα προστριβόμενα και ως προς την κατανομή τους και ως προς τη συχνότητα εμφάνισής τους δε διαφέρουν από τα άλλα συμφωνικά φωνήματα του ιδιώματος. Από μίαν άποψη τα προστριβόμενα είναι κλειστά, όπως προκύπτει από τις εναλλαγές τους με τα τριβόμενα. Για το λόγο αυτό μπορούν να καταλάβουν τις κενές θέσεις των κλειστών στις τάξεις των συριστικών (τα /ts/ και /dz/) και των παχιών συριστικών (τα /tš/ και /dž/). Με αυτή την επιλογή συμπληρώνεται η συστοιχία των κλειστών στις τάξεις των συριστικών και παχιών συριστικών κι έτσι λειτουργεί σε όλες τις τάξεις η αντίθεση κλειστό-τριβόμενο, η οποία είναι βασική στο ιδίωμα.

Επομένως για λόγους κατανομής και συχνότητας εμφάνισης, αλλά και για την αρμονία του συστήματος των συμφώνων, θεωρούμε ότι τα προστριβόμενα έχουν μονοφωνηματική αξία (πβ. και Μαργαρίτη 1985:37-38). Για λόγους τεχνικούς και μόνο χρησιμοποιούμε δύο γραφήματα για την παράστασή τους.

β. Ουρανωμένα σύμφωνα (παχιά συριστικά και ουρανικά)

Στο Κατσάνης 1985:48-60 γίνεται εξαντλητική συζήτηση για τις αιτίες που προκάλεσαν την εμφάνιση της σειράς των ουρανωμένων συμφώνων στα βόρεια ιδιώματα καθώς και για τη σχέση των βορείων ιδιωμάτων με την Κουτσοβλαχική πάνω στο θέμα αυτό· για το λόγο αυτό δεν θα επανέλθουμε σ' αυτήν.

Θα επισημάνουμε μόνο ότι και στην περίπτωση αυτή το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης συστοιχεί απολύτως προς τα υπόλοιπα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα. Από την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται εκεί θεωρούμε σκόπιμο να μεταφέρουμε λίγα μόνο στοιχεία κυρίως όσο αφορά τις αντιρρήσεις που ενδεχομένως θα υπήρχαν ως προς τη σκοπιμότητα τα ουρανωμένα να θεωρηθούν αυτόνομα φωνήματα ή να ερμηνευτούν ως ακολουθίες μη ουρανικών συμφώνων + /i/ + φωνήεν, όπως έχει προταθεί από άλλους ερευνητές για την κοινή νεοελληνική (πβ. Setatos 1969:15) ή για άλλα νεοελληνικά ιδιώματα (πβ. Χαραλαμπόπουλος 1980:53). Η φωνηματική ερμηνεία των ουρανωμένων για το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης ενισχύεται από τα εξής:

i) από τη συγχρονική εικόνα του ιδιώματος χωρίς να χρειαστεί η επίκληση διαχρονικών στοιχείων,

ii) αν για κάθε ουρανωμένο φθόγγο καταφεύγαμε σε ανάλυσή του σε $\Sigma + i$, τότε τα ξένα δάνεια (παρά το ότι δεν είναι πολυάριθμα) θα αναγκαζόταν να ακολουθήσουν τους φωνολογικούς νόμους της ελληνικής, γεγονός που θα είχε ως αποτέλεσμα την αλλοίωση της ετυμολογικής τους διαφάνειας, π.χ. η σλαβικής αρχής λέξη *žába* θα έπρεπε να γραφεί φωνολογικά *zjába*, μορφή που δεν είχε στη γλώσσα από την οποία προήλθε, και

iii) αλλοίωση όμως θα προέκυπτε και στην περίπτωση ελληνικών λέξεων, όπως π.χ. *xráška* “χρειάστηκα”. ο τύπος αυτός φωνολογικά θα έπρεπε να αποδοθεί **xrásika*, τύπος που δεν έχει σχέση με αυτόν από τον οποίο προέκυψε μετά την αποβολή του άτονου *i*: *xriástika* > **xriástka* > *xráška*.

Για όλους αυτούς τους λόγους θεωρήσαμε ότι τα ουρανωμένα σύμφωνα (*tš, dž, š, ž, k, g, x, γ, l, n*) αποτελούν φωνήματα και όχι πραγματώσεις των αντίστοιχών τους μη ουρανικών συμφώνων (*ts, dz, s, z, k, g, x, γ, l, n*) + *i*. Η επιλογή αυτή οδηγεί σε ένα ισορροπημένο και οικονομικό φωνολογικό σύστημα.

*Τα διακριτικά
χαρακτηριστικά
των
συμφωνικών
φωνημάτων*

Φωνηεντικά φωνήματα

/a/	malónu - mulónu	μαλώνω - σωπαίνω	a - u
	aftá - aftú	αυτά - αυτού (τοπ. επίρρο.)	a - u
	pána - pína	πάνα - πείνα	a - i
	malí - milísa	μαλλί - μέλισσα	a - i
	tumárĭ - nimórĭ	τομάρι - μνήμα	a - o
	xársin - xórsin	χάρισε - χώρισε	a - o
	páta - péta	πάτα! (προστ.) - πέτα! (προστ.)	a - e
	papára - šapéra	παπάρα - κατά πέρα	a - e
/e/	mésis - másis	μέσες - τραπέζια	e - a
	éla - ála	έλα! (προστ.) - άλλα	e - a
	stréma - stróma	στρέμμα - στρώμα	e - o
	déjs - dójs	δέσεις - δώσεις	e - o
	dénĭ - dínĭ	δένει - δίνει	e - i
	ménĭ - mínĭ	μένει - μείνει	e - i
	kalésu - kalúsa	καλέσω - καλούσα	e - u
	xaménu - mamúni	χαμένο - μαϊμούνι	e - u
/i/	xársan - xársan	άρχισαν - χάρισαν	i - a
	písu - pásu	πίσω - πάσο	i - a
	spírus - spórus	Σπύρος - σπόρος	i - o
	pínu - pónu	πίνω - πόνο (αιτ.)	i - o
	fínġu - féngġu	(να) φύγω - φεύγω	i - e
	dínu - dénu	δίνω - δένω	i - e
	édinis - édunis	έδενες - έδινες	i - u
	aftí - aftú	αυτί - αυτού (τοπ. επίρρο.)	i - u
/o/	aftó - aftá	αυτό - αυτά	o - a
	dirmónĭ - dirmátĭ	κόσκινο - δερμάτι	o - a
	budónu - budínus	τσιμπώ - μεταξοσκώληκας	o - i
	móltsa - mílus	σκόρος - μύλος	o - i
	pónisi - pénisi	πόνεσε - παίνειψε	o - e
	dósumi - désumi	δέσουμε - δώσουμε	o - e
	óla - úla	όλα - ούλα	o - u
	aftú - aftó	αυτού (τοπ. επίρρο.) - αυτό	o - u

/u/	fétu - féta	φέτος - φέτα	u - a
	úla - ála	ούλα - άλλα	u - a
	aftúja - aftója	αυτού (τοπ. επίρρ.) - αυτό εδώ	u - o
	fanún - fanó	(να) φανούν - φανώ	u - o
	lúsa - lísa	στολίδια - λύσσα	u - i
	éduna - édina	έδινα - έδενα	u - i
	maimús - maimés	μαϊμούς - μαϊμούδες	u - e
	kalúsami - kalésumi	καλούσαμε - καλέσουμε	u - e

Φωνηεντικά
φωνήματα

Τα διακριτικά χαρακτηριστικά των φωνηεντικών φωνημάτων

1.3.3.1

Τα φωνήεντα του ιδιώματος της Κοζάνης είναι πέντε, όσα και της νεοελληνικής κοινής. Περιθωρικά και με μικρή συχνότητα απαντά στο ιδίωμα και το φωνήεν *î* (ένα κεντρικό, πησινό, μη στρογγυλό φωνήεν), το οποίο απαντά στα τουρκικά, τα σλαβικά και τα κουτσοβλάχικα, γλώσσες με τις οποίες το κοζανίτικο ιδίωμα έχει αρκετά στενές σχέσεις. Από αυτές τις γλώσσες παρεισέφρησαν στο ιδίωμα λέξεις που περιέχουν το συγκεκριμένο φωνήεν και διατήρησαν την προφορά τους, χωρίς όμως να οδηγήσουν και σε φωνηματοποίησή του για το ιδίωμα, π.χ. *skítka*, τοπωνύμιο και συνοικία της Κοζάνης, < το κουτσοβλάχικό *Scírcă* (= πετρώδης τόπος) κι αυτό < αλβ. *skërkë*, βλ. Papahagi 1974:1067, *kafaltí* (= πρόγευμα) < τουρκ. *kahvaltı*, βλ. Redhouse 1968:582.

Δε γίνεται διάκριση των φωνέντων ως προς την ποσότητά τους· όλα είναι ισόχρονα. Διακρίνονται μεταξύ τους ως προς τον τόπο και τον τρόπο άρθρωσης, όπως άλλωστε συμβαίνει με τα φωνήεντα της κοινής νεοελληνικής (βλ. για παράδειγμα Σετάτος 1974:18).

Το φωνηεντικό σύστημα του ιδιώματος είναι τριγωνικό (πβ. Troubetzkoy 1949:101) και τα διακριτικά του χαρακτηριστικά είναι ο βαθμός ανοίγματος και ο τόπος άρθρωσης.

Τα διακριτικά
χαρακτηριστικά
των
φωνηεντικών
φωνημάτων

1.3.3.1

Διακρίνουμε τρεις βαθμούς ανοίγματος:

ανοιχτό / χαμηλό: /a/
 ενδιάμεσα: /e/, /o/
 κλειστά / ψηλά: /i/, /u/

και τρεις τρόπους άρθρωσης:

μπροστινά: /i/, /e/
 κεντρικό: /a/
 πισινά: /o/, /u/

Με βάση όσα προηγήθηκαν, τα φωνολογικά χαρακτηριστικά των φωνηεντικών φωνημάτων του ιδιώματος είναι:

/a/: ανοιχτό / χαμηλό, χαρακτηριστικό με το οποίο διακρίνεται από όλα τα άλλα του συστήματος. Το διακριτικό χαρακτηριστικό του τύπου άρθρωσης (κεντρικό) περισεύει, αφού το /a/ είναι το μόνο ανοιχτό φωνήεν του ιδιώματος

/e/ ενδιάμεσο, που το διακρίνει από το /i/ και το /a/
 μπροστινό, που το διακρίνει από το /o/

/i/ κλειστό / ψηλό, που το διακρίνει από το /e/ και το /a/
 μπροστινό, που το διακρίνει από το /u/

/o/ ενδιάμεσο, που το διακρίνει από το /i/ και το /a/
 πισινό, που το διακρίνει από το /e/

/u/ κλειστό / ψηλό, που το διακρίνει από το /o/ και το /a/
 πισινό, που το διακρίνει από το /i/

Το σύστημα των φωνηέντων του ιδιώματος διαφοροποιείται και ως προς τον τόνο. Σε τονισμένη θέση τα φωνήεντα είναι πέντε: a, e, i, o, u. Σε άτονη θέση λόγω της κώφωσης των άτονων /e/ και /o/ τα φωνήεντα περιορίζονται σε τρία: a, i, u.

Μια απεικόνιση του φωνολογικού συστήματος των φωνηέντων του ιδιώματος δίνεται στα παρακάτω σχήματα:

σε τονισμένη θέση:	σε άτονη θέση:
i (î) u	i u
e o	a
a	

Το άρθρο

1.4.1

Γενικά

1.4.1.1

Τα άρθρα στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης είναι τρία: αρσενικό: *ου*, θηλυκό: *η*, ουδέτερο: *του*, και είναι αντίστοιχα των άρθρων της κοινής νέας ελληνικής: *ο*, *η*, *το*, υποκείμενα ασφαλώς στους διάφορους κλιτικούς τους τύπους στο νομοτελειακό φαινόμενο της κώφωσης - αποβολής και των συνεπειών τους, βλ. 1.2.1.3

Ένα από τα ισόγλωσσα των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων είναι η χρήση του άρθρου “*ι*” στον ενικό αριθμό των αρσενικών ουσιαστικών (βλ. Φόρης 1956 και 2003:14. Θαβώρης 1958-59. Τομπαΐδης 1967:28. Κατσάνης 1993). Σε αρκετά γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής επιδίδει η χρήση του θηλυκού αντί του αρσενικού άρθρου, π.χ. *ι λύκους*, *ι Γιώργς*, όπως για παράδειγμα στο Βελβεντό (πβ. Μπουντώνας 1892:63 κ.ε.: “*Το θηλυκόν αντί του αρσενικού ενικού άρθρου είναι συνηθέστατον*”), στα Σέρβια (βλ. Θαβώρης 1997:199) ή στη Βλάστη (βλ. Καλινδέρης 1982:23, 353). Στη Βλάστη μάλιστα παρατηρείται διαφοροποίηση μεταξύ των γηγενών κατοίκων και των ελληνόφωνων Βλάχων κτηνοτρόφων, οι οποίοι ερχόταν από τη Θεσσαλία στη Βλάστη για να περάσουν το καλοκαίρι με τα ποιμνιά τους· οι πρώτοι χρησιμοποιούν ως αρσενικό άρθρο το *ου*, ενώ οι δεύτεροι κατά τη μαρτυρία και εκτίμηση του Καλινδέρη (1982:23, 325, 353) μεταφέρουν από τη Θεσσαλία τη χρήση του αρσενικού άρθρου *η*, π.χ. *η Κίτθους*, *η Κουτούλς*,

Γενικά

1.4.1.1 | ακόμα και στα προσηγορικά μερικές φορές, π.χ. η *λύκους*.

Στην Κοζάνη δεν παρατηρείται χρήση του θηλυκού αντί του αρσενικού άρθρου στην ονομαστική του ενικού. Ο Παπαδόπουλος (1926:50-51) μιλώντας για την αστάθεια και την ποιικιλία ως προς τη χρήση αυτή στα ιδιώματα του βορειοελλαδικού χώρου αναφέρει την Κοζάνη ως μια περιοχή όπου απαντά η χρήση του θηλυκού άρθρου επιλεκτικά μόνο στα κύρια ονόματα (π.χ. η *Κώστας*, η *Μήτρου*, Παπαδόπουλος 1926:51). Το στοιχείο αυτό δεν επαληθεύεται από την επιτόπια έρευνα κι επομένως θεωρούμε ότι ή πρόκειται για λανθασμένη πληροφορία του συγγραφέα ή για γενίκευση ενός φαινομένου που απαντά σε γειτονικά προς την Κοζάνη γλωσσικά ιδιώματα (Σέρβια, Βελβεντό, Βλάστη κ.λπ.).

1.4.1.2 | *Η κλίση του άρθρου*

1.4.1.2.1 | *Αρσενικό*

Ονομαστική ενικού: *ου*, π.χ. *ου τέντζαρος*.

Γενική ενικού: *τ'* πριν από φωνήεντα ή άηχα σύμφωνα, *ντ'* πριν από ηχηρά σύμφωνα, π.χ. *τ' Αχιλλέα*, *τ' Θανάσι*, *ντ' Βασίλι*. Δεν επιβεβαιώνεται η παρατήρηση του Καλινδέρη (1982:353) για “*ανάπτυξιν (στην Κοζάνη) ασθενούς συνοδίτου φθόγγου ι, του πάππου > τ' πάπ*”.

Αιτιατική ενικού: *τουν*, με συμπεριφορά αντίστοιχη προς το άρθρο της κοινής νεοελληνικής τον: α) *τουν* πριν από φωνήεν π.χ. τον άγιο Γεώργιο > *τουν Αχώρι* [tunajóri], β) *του* πριν από τριβόμενα, υγρά ή έρρινα σύμφωνα π.χ. τον βασιλιά > *του βασιλιά*, τον Φώτη > *του Φώτι*, τον λαιμό > *του λιμό*, τον μάστορα > *του μάστιουρα*, γ) *τουμ*, πριν από στιγμικά χειλικά, π.χ. τον ποντικό > *τουμ πόντικα* [tumbóndika], δ) *τουν* πριν από οδοντικά ή υπερωικά σύμφωνα, π.χ. τον Τούρκο > *τουν Τούρκου* [tundúrku], τον κλώστη > *τουν κλώστι* [tunglósti].

Κλητική: Το άρθρο δεν έχει τύπους κλητικής (πβ. Holton, Mackridge, Φιλιππάκη-Warburton, 1999:48): η πτώση αυτή εκφέρεται και στους δύο αριθμούς με επιφωνήματα, όπως: *αμπρέ, μπρε, αρά, ρα*.

Ονομαστική πληθυντικού: *οι, π.χ. οι πάππι = οι παππούδες*.

Γενική πληθυντικού: Η πτώση αυτή, όπως συμβαίνει και με πολλά άλλα νεοελληνικά ιδιώματα της περιοχής (πβ. Μπουντώνας 1892:63) και όχι μόνο (πβ. Παπαδόπουλος 1926:52-53 “*Η πτώσις αύτη είναι περιορισμένη τοπικώς... δεν απαντά καθόλου αναπληρουμένη ή υπό της αιτιατικής ή άλλης συντακτικής εκφοράς, π.χ. τα ρούχα απ’ τα πιδιά*”) συρρικνώθηκε με τάσεις πλήρους εξαφάνισης και αντικαταστάθηκε από εμπρόθετες κατασκευές, π.χ. **των > απ’ τς, *των αντρών > απ’ τς άντρι*.

Αιτιατική πληθυντικού: *τς πριν από φωνήεν ή άηχο σύμφωνο, τς πριν από ηχηρό σύμφωνο, π.χ. τς αιτοί (= τους αετούς), τς κιφτέδισ, τς βιριάγκ = τους άτιμους, τους αχαΐρευτους*.

Αρσενικό

Θηλυκό

1.4.1.2.2

Ονομαστική ενικού: *η, π.χ. η βραδά = η βραδιά*.

Γενική ενικού: *τς*: ισχύει ό,τι και για την αιτιατική πληθυντικού των αρσενικών, π.χ. *τς καρακάξας, τς βιλέντσας*.

Αιτιατική ενικού: Ο τύπος αυτός του άρθρου στην κοινή νεοελληνική εμφανίζεται με δύο μορφές: [tin], όταν ακολουθεί φωνήεν ή ένα από τα σύμφωνα κ, π, τ, ή τα συμφωνικά συμπλέγματα γκ, μπ, ντ, ξ, ψ [ti], όταν ακολουθεί οποιοδήποτε άλλο σύμφωνο (βλ. Holton, Mackridge, Φιλιππάκη-Warburton, 1999:48). Στο ιδίωμα, λόγω της αποβολής του άτονου [i] κατά τη συμπροφορά του με το όνομα που ακολουθεί, παρουσιάζεται αξιοσημείωτη ποικιλία:

Θηλυκό

α. Μετά την αποβολή του [i] στον τύπο [tin] έχουμε:

- ι) [n] πριν από όλα τα φωνήεντα, π.χ. *ν αγγουνή, ν ένισι, ν ιλιά, ν όπλατα* = το μπάλωμα.
- ιι) [n ή m]: πριν από τα άηχα στιγμικά παρατηρείται αμφίδρομη αφομοίωση (βλ. Holton, Mackridge, Φιλίππακη-Warburton, 1999:18-19): υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας του άηχου συμφώνου λόγω του ηχηρού [n] και προχωρητική αφομοίωση ως προς τον τόπο άρθρωσης του έρρινου στοιχείου του άρθρου: την παλάντζα > **tn παλάντζα* > *μ μπαλάντζα* [mbalándza], την ψαλίθρα > **tn ψαλίθρα* > *μ μπζαλίθρα* [mbzalíθra], την τρίχα > **tn τρίχα* > *ν ντρίχα* [ndríχα], την τσάπα > **tn τσάπα* > *ν ντζάπα* [ndzápa], την τσιουμπρίτσα > **tn τδουμπρίτσα* > *ν ντζουμπρίτσα* > [ndžumbρίtsa] = το θυμάρι, την Κικίτσα > **tn Κικίτσα* > *ν γκικίτσα* [ngikítsa], την κανέστρα > **tn κανέστρα* > *ν γκανέστρα* [nganéstra] = πλεχτό καλάθι, την ξινήθρα > **tn ξινήθρα* > *ν γξινήθρα* [ngziníθra].

β. Μετά την αποβολή του [i] στον τύπο [ti] έχουμε:

- ι) [t] πριν από τα άηχα τριβόμενα σύμφωνα, π.χ. *τ' φέριμιλι* = το γιλέκο, *τ' φτσέλα* = το παγούρι, *τ' θύρα*, *τ' σαΐτα*, *τ' δουρδαμάρα* = την τρέλα, *τ' χειριά*, *τ' χαραή* = το προί, και πριν από τα έρρινα και το υγρό και το πλευρικό σύμφωνα, π.χ. *τ' μάλη* = τη μητέρα, *τ' νυφαδιά* = τη νύφη, *τ' λαδουπάπαρα* = τη λαδοπάπαρα, *τ' ρακή* = το τσίπουρο.
- ιι) [d] πριν από τα ηχηρά (και στιγμικά και τριβόμενα) σύμφωνα, π.χ. *ντ' μπάμπου* [dbábu] = τη γιαγιά, *ντ' βατονιά* [dvnatsnía] = το βάτο, *ντ' ντάμκα*, [ddámka] = το λεκέ, την ταμπακέρα > *ντ' νταμπακιέρα* [ddabakéera], τη δαχτυλίθρα > *ντ' δαχλήθρα* [ddaxlíθra], *ντ' τζαντίλα* [ddzadíla], *ντ' τζαμπούνα* [ddzabúna], *ντ' Ζμαράγδα* [dzmaráγda], *ντ' τζουμανίκα* [ddžumaníka] = το ραβδί

για τα σούρβα, ντ' ζουρου-Θουδώρα [dʒuruθιδόρα] = την καημένη τη Θεοδώρα, ντ' γκίόσα [dǵósa] = είδος γίδας, ντ' γίγκλα [dǵíngla] = την ίγκλα, ντ' γκάλτσα [dǵáltsa] = την κάργα, ντ' γάτα [dǵáta].

Κλητική: Η πτώση αυτή εκφέρεται και στους δύο αριθμούς με επιφωνήματα, όπως: *μαρ, α μαρ*.

Ονομαστική πληθυντικού: *οι, π.χ. οι αρνίθις* = οι κότες.

Γενική πληθυντικού: ισχύει ό,τι και για τη γενική του αρσενικού, π.χ. **των > απ' τς, *των γυναικών > απ' τς γυναίκις*.

Αιτιατική πληθυντικού: *τς, έχοντας την ίδια συμπεριφορά με το αρσενικό αντίστοιχο, π.χ. τς κλιές* = τις κοιλιές, *τς γιλάδισ* = τις αγελάδες.

Θηλυκό

Ουδέτερο

1.4.1.2.3

Η ονομαστική και η αιτιατική του ενικού: *του, π.χ. του πιδί*, η γενική ίδια με του αρσενικού: *τ', π.χ. τ' πιδιού*, πιο πολύ όμως εμπρόθετη *απ' του, π.χ. απ' του πιδί*, η ονομαστική και αιτιατική του πληθυντικού: *τα, π.χ. τα πιδιά*, η γενική του πληθυντικού εμπρόθετη *απ' τα, π.χ. (α)π' τα πιδιά*.

Ουδέτερο

Το ουσιαστικό

1.4.2

Γενικά

1.4.2.1

Η μορφολογία του ονόματος του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης είναι ίδια στο μεγαλύτερο μέρος της με εκείνη των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων, βλ. Παπαδόπουλος, 1926:55 κ.ε. Κατά τα ελληνιστικά και μεσαιωνικά χρόνια παρατηρήθηκε, ως γνωστόν, μια αναδιάρθρωση του κλιτικού συστήματος της αρχαίας ελληνικής με κυριότερο χαρακτηριστικό της τον συγκρητισμό πρώτης και τρίτης κλίσης (βλ. Αν-

Το ουσιαστικό

1.4.2.1 δριώτης 1995:47-49, Browning 1985:90-91). Μετά την αναδιάρθρωση αυτή η κατάταξη των ονομάτων στην νέα ελληνική γίνεται με βάση το γένος τους και την κατάληξή τους στην ονομαστική του ενικού (βλ. Holton, Mackridge, Φιλιππάκη-Warburton, 1999:50 κ.ε., Κατσάνης 1996:85). Έτσι για το ιδίωμα της Κοζάνης έχουμε:

αρσενικά

- ός *ου φανός* = φωτιές της αποκριάς
- ους *ου λύκους* = λύκος
- άς *ου αλατζάς* = χοντρό βαμβακερό ύφασμα
- ας *ου πέριπιας* = πεταλούδα
- ές *ου πιρικιντές* = τεμπέλης, παράσιτο
- ής *ου μουταφτοής* = κατασκευαστής ταγαριών
- Φ (τονισμένο)ίς, *ου ξυλουφάις* = δρυοκολάπτης
- Φ (τονισμένο)ίς, *ου τζαμπάις* = έμπορος ζώων, μεσάζων
- ης *ου γυμνασιάρχης, ου Ζώης, ου Ουρέστης*
- Σ(Σ)ς *ου γκιόντς* = γκιόνης
ου Παρμινίου, ου Γαβριήλ, ου Δαβίδ

θηλυκά

- ά *η κουρουμπλιά* = κορομηλιά
- α *η χνάρα* = αγριόχηννα
- ή *η γκλαβανή* = καταπακτή
- ί *η σκόλι, η ανέμι* = αργία, ανέμη
- ώ *η Ματιώ, η Ηρώ*
- ού *η μαμμού, η μυλουνού*
- ου *η ματιούκου* = ποτήρι κρασί ή ρακί (μτφ.),
η Μέλπου = Μέλπω
- ής *η γης*

ουδέτερα

- ό του γκαζιρό = δοχείο για πετρέλαιο,
του λασπαριό = πολλές λάσπες
- ου του γκόγκανου = καρπός αγριοτριανταφυλλιάς
- ί του γκαλτσι = μαυροπούλι,
κανκί = καυκί (δοχείο για τη συλλογή χρημάτων στην εκκλησία)
- ἰ του αντέτι = έθιμο,
του γκισντάνι = παρωπίδες,
του κατώι = κατώγι
- α του άμπουγμα = σπρώξιμο,
του κλώζμα = στροφή, κλωσμένο νήμα,
του γόνα = γόνατο
- ς του έχους = περιουσία,
του χρέους = χρέος,
του άλας = αλάτι,
του κριάς = κρέας
- ί του καφαλτί = πρόγευμα

του καχίρ = στενοχώρια, του κιμπάπ = κεμπάπ, του αλά-
θουν = λάθος

Το ουσιαστικό

1.4.2.2 Παραδείγματα κλίσης

1.4.2.2

1.4.2.2.1 Αρσενικά

1.4.2.2.1

Ενικός αριθμός

Πληθυντικός αριθμός

ου φανός
’π’ του φανό, τ’ φανού
του φανό

οι φανοί
απ’ τς φανοί
τς φανοί

ου λύκου
’π’ του λύκου, τ’ λύκ
του λύκου

οι λύκ
απ’ τς λύκ
τς λύκ

Αρσενικά

ου αλατζάς 'π' τουν αλατζά, τ' αλατζά τουν αλατζά	οι αλατζάδεις απ' τς αλατζάδεις τς αλατζάδεις
ου πέριπιας 'π' τουν πέριπια, τ' πέριπια τουν πέριπια	οι πιριπιρέι απ' τς πιριπιρέι τς πιριπιρέι
ου πιρικιντές 'π' τουν πιρικιντέ, τ' πιρικιντέ τουν πιρικιντέ	οι πιρικιντέδεις απ' τς πιρικιντέδεις τς πιρικιντέδεις
ου μουταφτσής π' του μουταφτσή, τ' μουταφτσή του μουταφτσή	οι μουταφτσήδεις απ' τς μουταφτσήδεις τς μουταφτσήδεις
ου ξυλουφάις π' τουν ξυλουφάι, τ' ξυλουφάι τουν ξυλουφάι	οι ξυλουφάιδεις απ' τς ξυλουφάιδεις τς ξυλουφάιδεις
ου τζαμπάξι 'π' του τζαμπάξι, ντ' τζαμπάξι τουν τζαμπάξι	οι τζαμπάξδεις απ' τς τζαμπάξδεις τς τζαμπάξδεις
ου γκιόντς 'π' του γκιόνι, ντ' γκιόνι τουν γκιόνι	οι γκιόνδεις απ' τς γκιόνδεις τς γκιόνδεις

Παρατηρήσεις

α. Στα ονόματα που λήγουν σε -ος η ονομαστική και αιτιατική πληθυντικού είναι ίδιες, π.χ. οι λύξ - τς λύξ, ένα φαινόμενο που παρατηρείται σε πολλά ιδιώματα του βορειοελλαδικού χώρου, βλ. σχετικά Hatzidakis 1892:29. Χατζιδάκις 1907 τ.Β':23, 28. Παπαδόπουλος 1926:61. Η σύμπτωση αυτή των δύο πτώσεων ισχύει και σε όλα τα άλλα γειτονικά ιδιώματα, βλ. π.χ. για το Βελβεντό Μπουντώνας 1892:42, για τη Σιάτιστα και τα Γρεβενά Τσοπανάκης 1953:283, για τη Βλάστη Καλινδέρης 1982:356. Ο Τσοπανάκης (1953:283) αποδίδει τη σύμπτωση της ονομαστικής και της αιτιατικής του πληθυντικού των αρσενικών ονομάτων σε -ος σε επέκταση της αρχαιότατης αναλογικής επίδρασης της ονομαστικής πληθυντικού πάνω στην αιτιατική, η οποία παρατηρείται σε άλλες τάξεις ονομά-

των, βλ. σχετικά Χατζιδάκις 1907 τ.Β':23, 28 και Hatzidakis 1892:29. Εξαιρέση αυτού του κανόνα παρατηρείται σε στερεότυπες εκφράσεις, όπως *χρονις πουλλούς*, και στις αντωνυμίες, π.χ. *αφνούς*, *τς άλνους*, *όλνους*, *καμόσχνους*, *πόσνους*, *ιτούτνους* - *τούτνους*, *τόσνους*, *όσνους*, πβ. και Καλινδέρης 1982:356.

β. Ισχύει και για την Κοζάνη η παρατήρηση του Παπαδόπουλου (1926:55) ότι στα αρσενικά που λήγουν σε -ας η κατάληξη στην ονομαστική του ενικού έμεινε ίδια με την αρχαία, π.χ. *ταμίας*, *τσουκαλάς*: τα σε -ης αποβάλλουν το φωνήεν της κατάληξης, π.χ. *κλέφτς* (εξαιρέση: *γυμνασιάρχης*, λόγω προφανώς επίδρασης της κοινής νεοελληνικής), όπως επίσης και τα σε -ιος κατά το σχήμα: Σιος > Σις > Σς, π.χ. *Βασίλειος* > **Βασίλεις* > *Βασίλης* > *Βασίλτς*, *Αθανάσιος* > *Θανάσης* > *Θανάς* (για την περίπτωση αυτή βλ. 1.2.3.4), ενώ τα σε -ος κωφώνουν το φωνήεν της κατάληξης σε -ου, π.χ. *γιούφτους*.

γ. Στα σε -ος η γενική σχηματίζεται με την αποβολή του τελικού φωνήεντος, π.χ. *ου λύκους* > τ' *λύκ*. Αξιοσημείωτη είναι εδώ η φωνολογική διαφορά που χαρακτηρίζει το τελικό σύμφωνο της γενικής ενικού από την ονομαστική / αιτιατική πληθυντικού: τ' *λύκ* - *οι/τς λύκ*. Στα σε -ης αρσενικά η αποβολή του τελικού φωνήεντος της γενικής αφήνει ένα ίχνος της προφοράς του (πβ. 1.2.3.2), π.χ. τ' *αράπι*, τ' *σαράφι*, τ' *κλώστι*, τ' *τιλιάλι*, ντ' *γκιόνι*, τ' *Χαριλάκι*.

δ. Στα σε -ος η αιτιατική σχηματίζεται με την απλή αφαίρεση του -ς της ονομαστικής: στα σε -ης η αιτιατική και γενική του ενικού είναι ίδιες.

ε. Όταν είναι έναρθρη, η αιτιατική δε διατηρεί το (αρχαίο) -ν της κατάληξης, το διατηρεί όμως όταν είναι άναρθρη, π.χ. *φέρι μι έναν (ή τουν) καφέ* αλλά *θέλιτς καφέν*, *βλέπς πόρτα ανοιχτή*, *νικρόν έχν μέσα*, (πβ. και Μπουντώνας 1892:43).

στ. Η ονομαστική του πληθυντικού των σε -άς, -ας, -άρς, -ής, -ές σχηματίζεται κατά το πλείστον σε -δισ, π.χ. *νουντάς* >

Αρσενικά

1.4.2.2.1 | νουντάδης (= δωμάτιο), πατέρας > πατιράδης, τσέλιγκας > τσι-
λιγκάδης, γιλαδάρος > γιλαδάριδης, κατρατσάρος > κατρατσιάρ-
δης (= ζωηρός, άτακτος), σουλταρής > σουλταρήδης (= αυτός
που περιφέρεται άσκοπα, ακαμάτης), συγγιής > συγγιήδης,
κιφτές > κιφτέδης. Το ίδιο συμβαίνει και με τα ονόματα που
λήγουν σε Σ+ς < Σ+ης, π.χ. κρυώντς > κρυώνδης (= ανόητος,
άχαρος), μπακάλτς > μπακάλδης, τιλιάλτς > τιλιάλδης (= τελά-
λης), ή και σε -ός, π.χ. γιος > γιούδης (πβ. Καλινδέρης 1982:
354). Υπάρχουν βέβαια πολλές εξαιρέσεις, όπως: άντρας >
άντρι, ψάλτς > ψαλτάδης, άρχουντας > αρχουντάδης αλλά και
αρχόντι, μαστιουρας > μαστιόρι (βλ. και Μπουντώνας
1892:41-42). Αρκετά μεγάλη ομάδα ονομάτων σχηματίζει πλη-
θυντικό σε -έι, -αρέι, π.χ. δάσκαλους, δασκαλέι και δασκάλι,
νοικουκίρις, νοικουκυρέι και νοικουκύριδης, λέλικας > λιλικέι
(= πελεκάνος), φούλτακας > φουλτακέι (= φουσκάλα στο δέρ-
μα), πέτνους > πιτνέι (= κόκορας), παλιάντρας > παλιαντρέι,
τζουμπάνους > τζουμπαναίι και τζουμπάνδης και τζουμπανα-
ρέι, παλιάργατους > παλιαργατέι και παλιάργατι (πβ. και Κα-
λινδέρης 1982:355, και Τσοπανάκης 1953:284 για τη Σιάτιστα,
όπου παρατηρείται κυρίως στα επαγγελματικά ή οικογενεια-
κά ονόματα).

ζ. Στην ονομαστική / αιτιατική πληθυντικού κάποιων προ-
παροξύτονων ονομάτων ο τόνος κατεβαίνει στην παραλήγου-
σα, π.χ. ου άνθρουπους, οι/τς ανθρώπι, ου διάουλους, οι/τς
διαόλι, ου καλόιρους, οι/τς καλουιέρι, πβ. και Καλινδέρης
1982:355.

η. Κάποια αρσενικά σε -ους ή θηλυκά σε -α μεταπλάθονται
στον πληθυντικό κατά τα ουδέτερα σε -ι, ου αδιρφός > τ' αδέρ-
φια, ου χρόνους > τα χρόνια, ου λόγους > τα λόγια, ου μύθους
> τα μύθια, ου τζόπς > τα τζόπια, η κιφτέδα > τα κιφτέδια, ου
τοίχους > τα τοίχια, ου κλέτδους > τα κλιτσάδια, πβ. Τσοπα-
νάκης 1953:284, Καλινδέρης 1982:355.

θ. Σε κάποια αρσενικά ονόματα διατηρείται η ίδια κλιτική
κατηγορία, το γένος όμως αλλάζει σε θηλυκό στον πληθυντι-

κό, π.χ. ου παράς - οι παράδεις: έβγαλι πουλλές παράδεις, πβ.
και Τσοπανάκης 1953:284

Αρσενικά

Θηλυκά

1.4.2.2.2

Ενικός αριθμός

Πληθυντικός αριθμός

η κουρουμπλιά
τς κουρουμπλιάς
ν γκουρουμπλιά [ngurumbliá]

οι κουρουμπλιές
απ' τς κουρουμπλιές
τς κουρουμπλιές

η χνάρα
τς χνάρας
τ' χνάρα

οι χνάρις
απ' τς χνάρις
τς χνάρις

η γκλαβανή
τς γκλαβανής
ντ' γκλαβανή

οι γκλαβανές
απ' τς γκλαβανές
τς γκλαβανές

η ανέμι
τς ανέμς
ν ανέμι

οι ανέμις
απ' τς ανέμις
τς ανέμις

η Ματιώ
τς Ματιώς
τ' Ματιώ

η μαμού
τς μαμούς
τ' μαμού

οι μαμές
απ' τς μαμές
τς μαμές

η μυλουνού
τς μυλουνούς
τ' μυλουνού

οι μυλουνούδεις
απ' τς μυλουνούδεις
τς μυλουνούδεις

η ματιούκου
τς ματιούκους
τ' ματιούκου

οι ματιούκις
απ' τς ματιούκις
τς ματιούκις

Παρατηρήσεις

α. Συχνά ευνοείται και στα θηλυκά ένας μεταπλασμός που
δίνει από ενικό αριθμό θηλυκού γένους πληθυντικό αριθμό
ουδετέρου σε -ια, π.χ. η αρνίθα - οι αρνίθεις και τ' αρνίθια, η γι-

Θηλυκά

1.4.2.2.2 λάδα - οι γιλάδεις και τα γιλάδια, πβ. και Τσοπανάκης 1953:284.

β. Άλλοτε πάλι παρατηρείται μετάσταση σε άλλο γένος, π.χ.: η φανέλλα - τα φανέλλα - του φανέλλου, η πλάτι - ου πλατς, η τζέπι - ου τζόπς, πβ. και Τσοπανάκης 1953:284-285.

γ. Αντίθετα προς το κλιτικό σύστημα της κοινής νεοελληνικής, ο πληθυντικός της λέξης *μαϊμού* είναι *μαϊμές* βλ. και Τσοπανάκης 1953:284, Καλινδέρης 1982:356.

1.4.2.2.3 Ουδέτερα

Ενικός αριθμός

του γκαζιρό
απ' του γκαζιρό
του γκαζιρό

του γκόγκανου
απ' του γκόγκανου
του γκόγκανου

του γκαλτσι
απ' του γκαλτσι
του γκαλτσι

τ' αντέτι
απ' τ' αντέτι
τ' αντέτι

του κλώζμα
απ' του κλώζμα
του κλώζμα

του χρέους
απ' του χρέους
του χρέους

του κρέας
απ' του κρέας
του κρέας

Πληθυντικός αριθμός

τα γκαζιρά
απ' τα γκαζιρά
τα γκαζιρά

τα γκόγκανα
απ' τα γκόγκανα
τα γκόγκανα

τα γκαλτσά
απ' τα γκαλτσά
τα γκαλτσά

τ' αντέτια
απ' τ' αντέτια
τ' αντέτια

τα κλώζματα
απ' τα κλώζματα
τα κλώζματα

τα χρέα
απ' τα χρέα
τα χρέα

τα κρέατα
απ' τα κρέατα
τα κρέατα

Παρατηρήσεις

α. Παρατηρείται αναλογική επέκταση της κατάληξης -τα στον πληθυντικό: *κατά το γόνα > γόνατα έχουμε αλουργου > αλόγατα, πρόσουπου > προυσώπατα, έθιμου > ιθίματα, βού- τυρου > βουτέρατα*, πβ. και Καλινδέρης 1982:356, 418.

β. Κάποια αρχαία τριτόκλιτα σε -ος δίνουν πληθυντικό σε -α, π.χ. *του χρέους > τα χρέα* (= τα προεπούμενα, ό,τι αρομόζει, π.χ. σε νεκρό), *του πάχους > τα πάχια*.

γ. χωρίς ενικό: *λιάκατα*

Γενικές παρατηρήσεις στα ουσιαστικά

Η κλητική ενικού είναι τις πιο πολλές φορές όμοια με την αιτιατική, π.χ. *Αντρέα, Πέτρου, Αντιγόνη*. Αλλά σε κάποια ουσιαστικά σε -ος διατηρεί την αρχαία της κατάληξη -ε, π.χ. *ου λύκι* (= ω λύκε) < *λύκε*. Η κλητική του πληθυντικού είναι ίδια με την ονομαστική.

Τέλος, παρατηρείται περιορισμένης έκτασης αλλαγή γένους σε σχέση με αυτό της κοινής νεοελληνικής, π.χ. *Αιδήμα*, θηλ. και *Αιδήμους*, αρσ. αντί του ουδ. Άγιο Βήμα, ξύστρους, αρσ. αντί του ουδ. το ξύστρο, φύτρους, αρσ. αντί του ουδ. το φύτρο.

Ουδέτερα

Το επίθετο

1.4.3

Ο σχηματισμός των επιθέτων

1.4.3.1

Τα επίθετα του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης λήγουν σε:

-ός, ή, -ό

π.χ. *μικρός, μικρή, μικρό* = μικρός, *χτισινός, χτισινή, χτισινό* = χτεσινός, *νουρλουτός, νουρλουτή, νουρλουτό* = νερουλός

-ός, ιά, -ό

π.χ. *γκαβός, γκαβιά, γκαβό* = τυφλός, *κφός, κφιά, κφό* = κουφός, *αλαφρός, αλαφριά, αλαφρό* = ελαφρύς, *χαζός, ζουρλός, ζουρλιά, ζουρλό* = παλαβός

Ο σχηματισμός των επιθέτων

1.4.3.1 -ός, -ιά, -ό

π.χ. νησικός, νησικιά, νησικό = νηστικός, ζουρλός, ζουρλιά, ζουρλό = τρελός, χαζός, χαζιά, χαζό = χαζός

-ους, -α, ου

π.χ. νότιους [nótχus], νότια [nótχa], νότιου [nótχu] = βρεγμένος, θούρδους, θούρδα, θούρδου = τρελός, καναγκιριίδους [kananǵiríðus], καναγκιριίδα [kananǵiríða], καναγκιριίδου [kananǵiríðu] = αναχρονιστικός, λάιους [láju], λάια [lája], λάιου [láju] = μαύρος, φόβιους [fónýus], φόβια [fónýa], φόβιου [fónýu] = φοβερός, σκρόπιους [skrópχus], σκρόπια [skrópχa], σκρόπιου [skrópχu] = σκρόπιος, αδρέιμους [adréimus], αδρέιμια [adréimá], αδρέιμου [adréimu] = δρύινος, αδρός, μονοκόμματος.

-ους, Σ', -ου

π.χ. άπριπους, άπριπι, άπριπου = όχι προεπόμενος, αγκείψαβους, αγκείψαβι, αγκείψαβου = αυτός που γλείφεται, άγνουμους, άγνουμι, άγνουμου = βλάκας, αλπούμινους, αλπούμινι, αλπούμινου = πονόψυχος, παλιούκιαρους, παλιούκιαρι, παλιούκιαρου = του παλιού καιρού, βιράγκους, βιράγκι, βιράγκου = άτιμος, αντίμαχους, αντίμαχ, αντίμαχου = άθλιος, ανάλλαγους, ανάλλαγι, ανάλλαγου = ντυμένος πρόχειρα.

-άς, -ού,

π.χ. φουκαράς, φουκαρού = φουκαράς

-ας, -ου,

π.χ. χαμπέρας, χαμπέρου = κουτσομπόλης, τσακστάρας, τσακστάρου = αυτός που κάνει πολλά τσακίσματα στο χορό, καρκάλας, καρκάλου = αυτός που γελά δυνατά, πρασνίκας, πρασνίκου (-καβου) = κιτρινιάρης, φυματικός, μουτλιάγκας, μουτλιάγκου = αυτός που δε μιλάει (ενώ θα έπρεπε), μη δραστήριος.

-Σς, -σα

π.χ. παθίτς, παθίτσα = παθών, αλτσάκς, αλτσάκσα = αφι-

λότιμος, αδιάφορος, σκληρός, *δαρσέμς, δαρσέμσα* = ανή-
τος, μπουνταλάς, *αχμάκς, αχμάκσα* = χαζός, αφελής

-Σς, -ου

π.χ. *καμπούρς, καμπούρου* = καμπούρης, *μουζαβίρς, μου-
ζαβίρου* = συκοφάντης, *κουχτιάρς, κουχτιάρου* = φυματι-
κός, *ζητλάρς, ζητλάρου* = ζήτουλας, κατώτερος κοινωνικά,
καφαλιάρς, καφαλιάρου = αυτός που κρυώνει εύκολα και
του αρέσει να ξεσταινεται, μαζεμένος, αδύνατος, κακόμοι-
ρος, *χασουμέρς, χασουμέρου* = αυτός που χάνει το χρόνο
του άσκοπα, *στραβουδόντς, στραβουδόντου* = στραβοδό-
ντης, *ζαμάνς, ζαμάνου* = μικρομέγας, *τσόμπλιάρς / τσι-
μπλιάρς, τσόμπλιάρου / τσιμπλιάρου* και *τσόμπλου* =
αυτός που έχει τσίμπλες, *αγλείψας, αγλείψαρς, -ου* = αυτός
που γλείφει την κατσαρόλα.

-ής, -ού

π.χ. *μπατακτσής, -ού* = απατεώνας, *μουαμπιτλής, -ού* = αυ-
τός που κάνει ευχάριστη ατμόσφαιρα συζήτησης,

-ής, -ίτκ, -τκου,

π.χ. *ατζαμής, ατζαμίτκ, ατζαμίτκου* = αδέξιος

-(ι)άις

π.χ. *κιφτιδιάις* = παχύς και λαίμαργος, *πιριστιραίς* = αυτός
που εκτρέφει και ασχολείται με περυστέρια

-ίς, -ίτσα

π.χ. *ζαραλίς, ζαραλίτσα* = ασθενικός, παθημένος

-ύς, -(ι)ά, -ύ

π.χ. *βαρύς, βαρά, βαρύ* = βαρύς, *φαρδύς, φαρδά, φαρδύ* =
φαρδύς, *αψύς, αφειά, αψύ* = οξύθυμος

-Φιζ, -α, -σικου

π.χ. *ουρσούιζ, ουρσούζα, ουρσούσικου* = κακός, άτυχος,
γουρσούζης, μουφλούιζ, μουφλούζα = απένταρος, τσι-
γκούνης, μίξερς, κακοπληρωτής, *νικέιζ, νικέζα* = φιλάργυ-
ρος, *ντιπσίιζ* = παλιάνθρωπος, τιποτένιος

1.4.3.1 -ές

π.χ. ντιλμές / ντουλμές = τεμπέλης, αχαΐρευτος

Στα επίθετα μπορούν να καταταγούν και τα προσηγορικά όπως *ψεύτς, ψεύτρου, ψεύτκου* κ.λπ. (βλ. και Παπαδόπουλος 1926:71)

Παρατηρήσεις στο σχηματισμό των επιθέτων.

α. Τα σε -ος σχηματίζουν στα βόρεια ιδιώματα κανονικά θηλυκό σε -α όταν προηγείται φωνήεν (πβ. Μπουντώνας 1892:45. Καλινδέρης 1982:358), π.χ: *άδειους* [άδύς] > *άδεια* [άδγά], *τρύπιους* [τρίπχς] > *τρύπια* [τρίπχα], *όμοιος* > *όμνιους* [όμπύς] > *όμνια* [όμπά], *όποιους* [όρχς] > *όποια* [όρχα], *ακέριους* [ακέργς] > *ακέρια* [ακέργα], *φόβιους* [φόνγς] > *φόβια* [φόνγα], *τέτοιους* [τέτχς] > *τέτοια* [τέτχα], *ίσιος* > *ίδους* [ίςς] > *ίδα* [ίσα], *περίσιος* > *πιρίδους* [πιρίςς] > *πιρίδα* [πιρίσα]. Όταν του -ος προηγείται σύμφωνο, το θηλυκό λήγει σε -η (πβ. Μπουντώνας 1892:44. Καλινδέρης 1982:358), π.χ. *χουντρός* > *χουντρή*, *κουντός* > *κουντή*, *αχαμνός* > *αχαμνή*, *απαλός* > *απαλή*, *ψιγός* > *ψιγή*, *καλός* > *καλή*, *κατνός* (< κάτω + -ινός) > *κατνή*, *μπρουσνός* (<μπροστά + -ινός) *μπρουσνή*, *ξισυλλόγιαστους* > *ξισυλλόγιαστι*, *ανηπρόκουπους* > *ανηπρόκουπι*. Τα *μούτα, δούλα, μαυρουμάτα, κουντούλα* δεν επηρεάζουν τον κανόνα επειδή προέρχονται από ουσιαστικοποιημένα επίθετα *μούτους, δούλους* κ.λπ., πβ. και Μπουντώνας 1892:44-5, Καλινδέρης 1982:358. Στο ιδίωμα της Κοζάνης, όμως, όταν το σύμφωνο αυτό είναι φ, β ή ρ (πβ. 1.2.3.3) το θηλυκό σχηματίζεται σε -ιά (Τσοπανάκης 1953: 285 *ου αρύς, η αρά, του αρύ* = αραιός, *ου βαρύς, η βαριά, του βαρύ*), π.χ. *κφός, κφιά* = κουφός, *γκαβός, γκαβιά* = τυφλός, ενώ όταν είναι κ, λ, ζ, σε -Σ' ιά, π.χ. *κακός* > *κακιά* [κακά], *ζουρλός, ζουρλιά* [zur'ía], *χαζός* > *χαζά* [χαζά]. Η έλλειψη ομοιογένειας οφείλεται κατά πάσα πιθανότητα σε επίδραση της κοινής νεοελληνικής.

β. Από τα σε -Σς άλλα σχηματίζουν θηλυκό σε -σα, π.χ. *παθίτς, παθίτσα* = παθών, και άλλα σε -ου, π.χ. *αλτσάκς,*

αλτῳάκου = αφιλότημος, κουχιτῳάρος, κουχιτῳάρου = φυματικός, ζητῳάρος, ζητῳάρου = ζήτουλας, κατώτερος κοινωνικά.

Ο σχηματισμός των επιθέτων

1.4.3.2 Η κλίση και τα παραθετικά των επιθέτων

1.4.3.2

Τα επίθετα κλίνονται όπως τα ουσιαστικά που έχουν τις ίδιες μ' αυτά κατάληξεις, βλ. 1.4.2.2.

Ο συγκριτικός των επιθέτων εκφέρεται μονολεκτικά με την αρχαία κατάληξη -τερος και με απλή κώφωση του ε, π.χ. πλειότερος > πλιότιρους, πλιότιρι, πλιότιρου = περισσότερος ή μετασηματισμένη σε -τιαρους, -τιαρι, -τιαρου, π.χ. μικρός, μικρή, μικρό > μικρότιαρους, μικρότιαρι, μικρότιαρου, πβ. και Μπουντῳάνας 1892:45, Παπαδόπουλος 1926:71, Τσοπανάκης 1953:285, Θαβῳάρης 1997:199. Τα σε -ύς και μερικά σε -ός σχηματίζουν τον συγκριτικό σε -ύτιρους, π.χ. ου αρούς, η αριά, του αρού > αρούτιρους, ου τρανός, η τρανή, του τρανό > τρανούτιρους και τρανούτιαρους.

Ο υπερθετικός σχηματίζεται πάντοτε περιφραστικά, π.χ. ου πιο μικρός, ου μικρότιρους, πουλύ μικρός, ντιπ μικρός = εντελῳός μικρός, πβ. και Μπουντῳάνας 1892:45. Τσοπανάκης 1953:285. Καλινδέρης 1982:358.

Η κλίση και τα παραθετικά των επιθέτων

Η αντωνυμία

1.4.4

Προσωπικές

1.4.4.1

Ενικός αιθμός

	α' πρόσωπο	β' πρόσωπο	γ' πρόσωπο
ονομ.	ιγῳ	ισύ,	αυτός (τους ¹) αυτή(ν) (την) αυτό (του)
αιτ.:	ιμένα (μι)	ισένα (σι)	αυτόν (τουν, τουμ) αυτήν (τ, ν, μι) αυτό (του)

¹ πβ. Μπουντῳάνας 1892:46 της "κεκολωμένης" προκλιτικής ή εγκλιτικής αντωνυμίας (αυ)τός έχουμε και ονομαστική: πού ν τους; ιάτους.

Προσωπικές αντωνυμίες

Πληθυντικός αιθμός

	α' πρόσωπο	β' πρόσωπο	γ' πρόσωπο
ονομ.:	<i>μείς</i>	<i>ισείς</i>	<i>αυτοί</i> <i>αυτές</i> <i>αυτά</i>
αιτ.:	<i>μάς (μας)</i>	<i>ισάς (σας)</i>	<i>αφνούς (τς)</i> <i>αυτές (τις)</i> <i>αυτά (τα)</i>

Παρατηρήσεις

α. Το “εφελκυστικό” λεγόμενο -ν επεκτείνεται στο γ' πρόσωπο και στην ονομαστική ενικού του θηλυκού: *αυτή(ν)*, π.χ. *Αυτήν τι σ' είπι;*

β. Ο αδύνατος τύπος της αιτιατικής ενικού του γ' προσώπου σε συμπροφορά ακολουθεί τις φωνητικές εξελίξεις του αντίστοιχου άρθρου (βλ. 1.4.1.2.), π.χ.

ι) για το αρσενικό: *τονν άφκα* = τον άφησα, *τουμ πόνισι* [tumbónisi] = τον πόνεσε, *τονν κλώθιτι* [tunglóthiti] = του κλώθεται, πβ. *τονν Αιώρι*, *τουμ πόντικα* [tumbóndika], *τονν κλώστι* [tunglósti]. Εξαίρεση αποτελεί η διατήρηση του ν πριν από τριβόμενα, υγρά ή έρρινα σύμφωνα, για να αποφευχθεί η σύγχυσή του με το ουδέτερο, π.χ. *τουμ βοήκα* [tumnǐka], *τονν θέλου* [tunthélu], *τονν λυπήκα* [tunlipíthka], *τονν μάξιπα*, ενώ *του βασιλιά*, *του Φώτι*, *του λιμό*, *του μάστιουρα*.

ιι) για το θηλυκό: τη θέλω > τ' θέλου [thélu], την άφκα > ν άφκα [náfka], την πήρα > μ πήρα [mbíra], όπως αντίστοιχα το θηλυκό άρθρο, βλ. 1.4.1.2.2.

Πριν από παύση, όταν εγκλίνεται π.χ. ή συνοδεύει προστακτική, παραμένει ως έχει, π.χ. *άφκέ τονν* [áfkétun] = άφησέ τον, *φώναξε την*, *πάρ την*, βλ. και Παπαδόπουλος 1926:77.

γ. Με το δεικτικό *ιά* < να απαντούν όλοι οι αδύνατοι τύποι: *ιά μι*, *ιά σι*, *ιά τους* - *ιά την* - *ιά του*, *ιάμισι* (κατά πάσα πιθανό-

νότητα < να 'μαστε), *ιάστι* (< να 'στε), *ιά τς*, *ιά τς*, *ιά τα*. Συχνά για λόγους έμφασης το δεικτικό επαναλαμβάνεται και στο τέλος, π.χ. *ιά τους* *ιά* (= *ιατουδά*) - *ιά την* *ιά* - *ιά του* *ιά*, πβ. και Καλινδέρης 1982:359.

δ. Οι αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας χρησιμοποιούνται και ως αδύνατοι τύποι των κτητικών αντωνυμιών. Λόγω του ότι μάλιστα το άρθρο, το όνομα και η προσωπική αντωνυμία αποτελούν όλα μαζί μια τονική ενότητα, η όλη φράση υπόκειται και στους κανόνες της κώφωσης-αποβολής και της συμπροφοράς, π.χ. *ου πατέρας μ'* [upatérazm], *ου πατέρας σ'* [upatéras], *ου πατέρας τ'* [upatérast], *ου πατέρας τς* [upatérazst], *ου πατέρας τ'* [upatérast], *ου πατέρας μας* [upatérazmas], *ου πατέρας σας* [upatérasas], *ου πατέρας τς* [upatérazst] = ο πατέρας τους (αρσ. και θηλ). *ου πατέρας τα* [upatérazta], βλ. Καλινδέρης 1982:359

ε. Αντί του κοινού νεοελληνικού τύπου *τους*, ως αδύνατος τύπος του πληθυντικού του ουδετέρου είτε ως προσωπική είτε ως κτητική αντωνυμία γ' προσώπου χρησιμοποιείται ο τύπος *τα*, π.χ. *τα πιδιά ήρθαν μαναχά τα*, *τα πιδιά έφαγαν του ψουμί τα*, πβ. Τσοπανάκης 1953:285, ο οποίος επισημαίνει ότι μια τέτοια χρήση απαντά και στη γραμματική του Portius και Meyer-Lübke 1989:173. Καλινδέρης 1982:359. Θαβώρης 1997:199. Κατσάνης και Ντίνας 2004.

*Προσωπικές
αντωνυμίες*

1.4.4.2 Κτητικές

1.4.4.2

Ως κτητικές αντωνυμίες χρησιμεύουν

ι) οι εγκλινόμενοι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών α', β' και γ' προσώπου: *μ'*, *μας*, *σ'*, *σας*, *τ'*, *τς*, *τα*, βλ. πιο πάνω.

ιι) *θκός*, *θκιά*, *θκό* (< *δικός*), η οποία ανάλογα προς τον κτήτορα συνοδεύεται πάντοτε από τους αδύνατους τύπους της προσωπικής αντωνυμίας:

*Κτητικές
αντωνυμίες*

1.4.4.2

Ένας κτήτορας

θκός μ' [θkózm], θκιά μ' [θkám], θκό μ' [θkóm]

θκός σ' [θkos], θκιά σ' [θkás], θκό σ' [θkos]

θκός τ'/τς/τ' [θkost/ts/t], θκιά τ'/τς/τ' [θkat/ts/t], θκό τ'/τς/τ' [θkot/ts/t]

Πολλοί κτήτορες

θκός μας [θkózmas], θκιά μας [θkámas], θκό μας [θkómas]

θκός σας [θkósas], θκιά σας [θkásas], θκό σας [θkósas]

θκός τς/τς/τα [θkosts/ts/ta], θκιά τς/τς/τα [θkats/ts/ta], θκό τς/τς/τα [θkots/ts/ta]

Η φράση *θκος* + προσωπική αντωνυμία υπόκειται στους κανόνες της συμπροφοράς, π.χ. *θκός μ* [θkózm] και κλίνεται ως επίθετο ως προς το *θκός*.

1.4.4.3

1.4.4.3 Δεικτικές

Εκτός από την αντωνυμία *αυτός*, η οποία χρησιμοποιείται στη θέση του τρίτου προσώπου της προσωπικής αντωνυμίας, απαντούν και: *ικείνους, ικείνι, ικείνου, ιτούτους, ιτούτι, ιτούτου, τόσους, τόσι, τόσου, τέτοιους, τέτοια, τέτοιου*. Απαντούν επίσης συχνά σε συνδυασμό οι: *τέτοιους, πάντιους, ράντ(ζ)ιους*, προσδιορισμοί που χρησιμοποιούνται όταν δε θέλουμε να επαναλάβουμε τα αρνητικά επίθετα με τα οποία μας χαρακτήρισε κάποιος σε καβγά, π.χ. *δούρδι, λαϊνά, τέτχι, πάντζι κι ράντζι*, Ελμειακά 30:66. Για τη χρήση αυτή βλ. και Τσοπανάκης 1953:283 και σημ. 5

Συχνά τις αντωνυμίες συνοδεύει το δεικτικό μόριο *-ιά*, π.χ. *αυτόσα, αυτόνια, αυτήνια, αυτόια, ικείνουσά, τέτοιουσά, ιτούτουσά, τόσουσά*, κ.λπ. συχνά μάλιστα με αναδιπλασιασμό, π.χ. *αυτόσαιά*, πβ. και Παπαδόπουλος 1926:80, 86. Τσοπανάκης 1953:286, Καλινδέρης 1982:360.

1.4.4.4

1.4.4.4 Ερωτηματικές

Ποιος, ποια, ποιο, τι (γεν. *τίνους*, π.χ. *τίνους είναι αυτό του*

σπίτι;), πόσους, πόσι, πόσου, τι λουής / τι λουιός, τι λουιά, τι λουιό, πβ. Παπαδόπουλος 1926:82. Καλινδέρης 1982:360-361.

Ερωτηματικές
αντωνυμίες

Αόριστες

1.4.4.5

άλλους, άλλι, άλλου, όλους, όλι, όλου, κάποιους, κάποια, κάποιου, κάμπουσους, κάμπουσι, κάμπουσου (και πιο συχνά καμόσους, καμόσι, καμόσου), καένας, κάνας, καγκαένας, καγκάνας / καμιά, κάγκαμιά / καένα, καγκαένα, καγκάνα, καθιένας, καθιμιά, καθιένα, πάσα ένας, πάσα μια, πάσα ένα, τάδισ (και έναρθρα ου τάδισ), κάτι, κάτιτίς, τίπουτας, κάντίπουτας. Βλ. για Σιάτιστα και Βλάστη, Τσοπανάκης 1953:286. Καλινδέρης 1982:361. Πβ. εκφράσεις κοινές και τις συχνόχρηστες όπως λουιούν του λουιού, ντουλουιού-ντουλουιού (< λογιών - λογιών). Η φράση *όλη την ημέρα με αναγραμματισμό > όνητλήμέρα*.

Αόριστες
αντωνυμίες

Αναφορικές

1.4.4.6

Η πιο συχνή αναφορική αντωνυμία είναι η *που*, κοινού γένους και αριθμού (< το επίρρημα όπου), η οποία στο ιδίωμα της Κοζάνης απαντά συνήθως ως *απού*, *απ'*. Απαντούν επίσης η: *ότι* (γεν. *ότιτινους*), *όποιους*, *όποια*, *όποιου*, *όσους*, *όσι*, *όσου*, *ότιλουιός*, *ότιλουιά*, *ότιλουιό*. Πβ. τις εκφράσεις *απ' να σι κάψι ου Θός*, *όσου έφυγι* = μόλις έφυγε, βλ. και Καλινδέρης 1982:361.

Αναφορικές
αντωνυμίες

Γενική παρατήρηση στην κλίση των αντωνυμιών

1.4.4.7

Η αιτιατική πληθυντικού του αρσενικού πολλών αντωνυμιών, π.χ. *αφνούς*, *τούτνους*, *άλνους*, *όλνους*, *πόσνους* κ.λπ. παρουσιάζει ένα απρόσμενο ν, το οποίο ο Μπουντώνας (1892:46) θεωρεί ότι αποτελεί επίδραση από το ν του *εκείνος*, κατά την πάλη των δύο αντωνυμιών *εκείνος* και *αυτός* ως προς το ποια θα επικρατήσει έναντι της άλλης.

Γενική
παρατήρηση
στην κλίση
των
αντωνυμιών

Η μορφολογία του ρήματος στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης δε διαφέρει σημαντικά από την αντίστοιχη των άλλων βορειών νεοελληνικών ιδιωμάτων και εμφανίζεται χωρίς σημαντικές ιδιαιτερότητες ή αποκλίσεις (βλ. σχετικά Παπαδόπουλος 1926:86 κ.ε.).

Από τα τέσσερα χρονικά θέματα του ρήματος της αρχαίας ελληνικής στο ιδίωμα σώζονται μόνο δύο, ένα ενεστωτικό και ένα αοριστικό, με τη βοήθεια των οποίων σχηματίζονται οι διάφοροι χρόνοι. Το απαρέμφατο και η μετοχή της παθητικής φωνής απαντούν μάλλον ως επίδραση της κοινής νεοελληνικής -και πάντως με πολύ μικρή συχνότητα- ή ως υπολείμματα του αρχαίου απαρεμφάτου, π.χ. *του φαῖ* (το φαγείν), *του πχί* (το πίνειν), *του έχους* (το έχειν) κ.λπ. (πβ. Παπαδόπουλος 1926:86. Μπουντώνας 1892:46).

Από τις τέσσερις εγκλίσεις του αρχαιοελληνικού ρήματος επιζούν μόνο η οριστική και η προστακτική ως μορφολογικά διαφορετικές, ενώ η υποτακτική και η ευκτική σχηματίζονται μόνο περιφραστικά και με τη βοήθεια του *να / μακάρι να* + τύπους της οριστικής.

Από τους χρόνους μονολεκτικοί είναι ο ενεστώτας, ο παρατατικός και ο αόριστος, και περιφραστικοί οι μέλλοντες (εξακολουθητικός, στιγμιαίος, συντελεσμένος), ο παρακείμενος και ο υπερσυντέλικος.

Τα βαρύτενα που αρχίζουν από σύμφωνο και δεν έχουν πάνω από δύο συλλαβές παίρνουν κανονικά συλλαβική αύξηση ε-, π.χ. *τρώου* > *έτρουγα* τα οξύτονα δεν παίρνουν συλλαβική αύξηση, π.χ. *πατώ* > *πατούσα*, *πάτσα*, *φλώ* > *φλούσα*, *φίλτσα*. Η συλλαβική αύξηση όταν τονίζεται διατηρείται, όταν όμως είναι άτονη χάνεται, π.χ. *έτρουγα*, *έφαγα*, *έτριξα* αλλά *βρέχουμαν*, *βράθκα* (= βράχηκα), *φαίνουμαν*, *φάνκα* (= φάνηκα), *πουνδένουμαν* (= έβαζα τα παπούτσια μου), *πουνδέθκα* (= έβαλα τα

παπούτσια μου) κ.λπ. Φαινομενική εξαίρεση αποτελεί η διατήρηση της αύξησης στους τετρασύλλαβους τύπους των δυσύλλαβων βαρύτονων ρημάτων, π.χ. *γράφου* > *έγραφα*, *έγραφαμί*, με παράλληλη παραβίαση του νόμου της τρισυλλαβίας. Η περίπτωση αυτή νομίζουμε ότι μπορεί να ερμηνευθεί με την προσπάθεια του ιδιώματος να εφαρμόσει δύο νόμους ταυτόχρονα, εκείνον της διατήρησης του τόνου στη συλλαβή που τονίζεται στο πρώτο πρόσωπο του παρατατικού ή του αορίστου και της μη μετακίνησής του, και εκείνον της τρισυλλαβίας, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός δευτερεύοντος τόνου στην παραλήγουσα. Ο Τσοπανάκης (1953:288-289) προσπαθεί να εντάξει το φαινόμενο στην έγκλιση του τόνου, χωρίς όμως να δικαιολογεί γιατί ο τόνος παραμένει στην πρώτη συλλαβή, βλ. επίσης Μπουντώνας 1892:47. Παπαδόπουλος 1926:49, 87. Καλινδέρης 1982: 370. Τα σύνθετα ρήματα δε διασώζουν ούτε την εσωτερική ούτε την εξωτερική αύξηση, π.χ. *απόχτσα* (= απόχτησα), *απόρροξα* (= απέβαλα, επί εγκύου) *παράφαγα* (= έφαγα περισσότερο από ό,τι έπρεπε), *παράφτασι* (= παρά-ωρίμασε).

Η χρονική αύξηση είναι σπάνια με εξαίρεση τους πανελληνίους τύπους *είχα*, *είδα*, *ήρθα* κ.λπ. Ένας τύπος χρονικής αύξησης απαντά κατ' εξαίρεση και σε σπάνιες περιπτώσεις σε ρήματα που αρχίζουν από σύμφωνο, π.χ. *λέου* > *ήλιγα*, *γλέπου* > *ήγλιπα*, *πίνου* > *ήπινα*, *ήπια*, *φέρνου* > *ήφιρνα*, *ήφιρα*, ίσως κατ' αναλογία προς τη χρονική αύξηση η οποία έμεινε σταθερή σε μερικά ρήματα από τα αρχαία χρόνια, π.χ. *ήθιλα*, *ήρθα*, *ήξιρα*, βλ. και Μπουντώνας 1892:48, Παπαδόπουλος 1926:87, Καλινδέρης 1982:370.

*Το ρήμα -
Γενικά*

Ο σχηματισμός των ρημάτων

1.4.5.2

Στο ρήμα της νεοελληνικής, όπως και των ιδιωμάτων της, διακρίνουμε μια βασική διαίρεση σε *βαρύτονα* και *οξύτονα* ρήματα.

Πολλά βαρύτονα ρήματα τα οποία στην κοινή νεοελληνική λήγουν σε -ζω μετατάχθηκαν στο ιδίωμα της Κοζάνης (και όχι

*Ο σχηματισμός
των ρημάτων*

1.4.5.2 μόνο, πβ. Μπουντώνας 1892:48 για το Βελβεντό) στην τάξη των οξύτονων σε -ώ, π.χ. *γυρίζω* > *γυρνώ*, *σκορπίζω* > *σκορμπώ*, *σκολάζω* > *σκουιλνώ*, *καθαρίζου* > *καθαρνώ*, *εμποδίζω* > *αμπουδώ*, *γκρεμίζω* > *γκριμιώ*, *σκαλίζω* > *σκαλνώ*. Η μετάταξη αυτή μάλλον οφείλεται στη σύμπτωση των ρημάτων σε -ζω με τα σε -ώ στον αόριστο, π.χ. *σκόρπισα* - *αγάπσα* (< *σκορπίζω* - *αγαπώ*) > *αγαπώ* - *σκορμπώ*.

Τα σε -όω της αρχαίας ελληνικής μεταπλάσθηκαν κανονικά σε -ώνω στην κοινή νεοελληνική και στα ιδιώματά της. Στο ιδίωμα της Κοζάνης (πβ. και Μπουντώνας 1892:49 για το Βελβεντό) έχουμε και πολλά άλλα ρήματα μεταπλασμένα σε -νω, π.χ.: *σώνου* (= τελειώνω), *βάνου* (= βάζω), *φκιάνου* (< ευθειάνω < ευθειάζω, βλ. Μπουντώνας 1892:49), *χαλνώ* (= χαλώ), *ακαλνώ* (= καλώ), *ακουιλνώ* (= κολλάω), *απουχιρνώ* (= επιχειρώ) *απουιλνώ* (= απολύω), *φουκαλνώ* (< φιλοκαλώ = σκουπίζω) κ.λπ.

Απαντούν και κάποια ρήματα μεταπλασμένα σε -σκω, πιο συνηθισμένα στον Παρατατικό, κατά το σχήμα *πιθήσκου* και *πιθαίνου* - *πέθνησκα* (= πεθαίνω), *μαθαίνου* - *μάθνησκα* (= μαθαίνω), *παθαίνου* - *πάθνησκα* (= παθαίνω), *απουμένου* - *απόμνησκα* (= απομένω), πβ. Μπουντώνας 1892:50, Παπαδόπουλος 1926:89. Τσοπανάκης 1953:287. Καλινδέρης 1982:370, Δουγά-Παπαδοπούλου 1997. Θαβώρης 1998:41-42.

Οι δύο συζυγίες, τέλος, των αρχαίων σε -άω και σε -έω ρημάτων στο ιδίωμα της Κοζάνης επέδρασαν η μία στην άλλη (εξαιτίας της σύμπτωσής τους στον αόριστο) με αποτέλεσμα μέσω της αλληλεπίδρασής τους μια πλούσια σε τύπους συζυγία με τύπους και των δύο, βλ. και Μπουντώνας 1892:51, Τσοπανάκης 1953:288

1.4.5.3 *Ο σχηματισμός των χρόνων και η κλίση των ρημάτων*

1.4.5.3.1 *Κλίση των βαρυτόνων ρημάτων*

Ενεργητική φωνή: τσακώνου [tsakónu] = πιάνω

Οριστική

<u>Ενεστώτας</u>		<u>Παρατατικός</u>	
τσακώνου	tsakónu	τσάκounα	tsákuna
τσακώντς	tsakónts	τσάκounις	tsákunis
τσακώνχ	tsakónĭ	τσάκounι(ν)	tsákuni(n)
τσακώνουμι	tsakónumi	τσάκounάμι	tsákunámi
τσακώντι	tsakónti	τσάκounέτι	tsákunéti
τσακών	tsakón	τσάκounαν	tsákunan

Στα βαρύτονα ρήματα η διάκριση του τρίτου ενικού προσώπου της οριστικής ενεστώτα από το τρίτο πληθυντικό, μετά την αποβολή των άτονων -ει και -ου- των καταλήξεων και την απλοποίηση των δύο [nn] που προκύπτουν, επιτυγχάνεται με την ουράνωση σε πρώτο βαθμό (βλ. 1.2.2) του τελικού συμφώνου, π.χ. *τσακώνει* > *τσακώνĭ* [tsakónĭ], *τσακώνουν* > **τσακώνν* > *τσακών* [tsakón]. Αντίστοιχο φαινόμενο με πληρέστερη νομοτέλεια παρατηρείται και στο γλωσσικό ιδίωμα της Σαμοθράκης, βλ. Κατσάνης 1996:83. Η ημιφωνική πραγμάτωση του -ει στο τρίτο ενικό πρόσωπο επιβεβαιώνεται πιο καθαρά στην περίπτωση των φωνηεντόληκτων βαρύτονων ρημάτων, π.χ. *ακούει* > *ακούĭ* [akúĭ] - *ακούν* [akún].

Στο τρίτο ενικό πρόσωπο του παρατατικού και του αορίστου διασώζεται σχεδόν κατά κανόνα το “εφελκυστικό” λεγόμενο ν του τρίτου ενικού προσώπου της κατάληξης, π.χ. *τσάκounι(ν)*, *τσάκounσι(ν)*, *τσακώθκι(ν)*, *σφαλνούσι(ν)*, *σφάλτσι(ν)*, *σφαλίδκι(ν)*, π.χ. “*φουλτάκιασιν η γλώσσα μ*”, Αρχείο Μ. Μόμπσιου “*τουν έβγανιν τα κουρδέλια κι τουν πόδινι τς παντόφλις*” Παπασιώπη 1988:91. “*Μ’ άρζιν τ’ χόβουλι να συμτώ*”, Παπασιώπη 1972:58. Βλ. και Μπουντώνας 1892: 51.

Μέλλοντας εξακολουθητικός

τα τσακώνου	ta tsakónu
τα τσακώντς	ta tsakónts
τα τσακώνχ	ta tsakónĭ
τα τσακώνουμι	ta tsakónumi
τα τσακώντι	ta tsakónti
τα τσακών	ta tsakón

Μέλλοντας στιγμιαίος

τα τσακώσου	ta tsakósu
τα τσακώς	ta tsakójs
τα τσακώσχ	ta tsakósĭ
τα τσακώσουμι	ta tsakósumi
τα τσακώστι	ta tsakósti
τα τσακώσν	ta tsakósnn

*Κλίση των
βαρυστόνων
ρημάτων*

Αορίστος

τσάκουσα	tsákusa
τσάκουσις	tsákusis
τσάκουσι(ν)	tsákusi(n)
τσάκουσάμι	tsákusámi
τσάκουσέτι	tsákuséti
τσάκουσαν	tsákusan

Το πρόθεμα του μέλλοντα είναι κανονικά *τα* και με επίδραση της κοινής όλο και περισσότερο αντικαθίσταται από το της κοινής νεοελληνικής *θα*, π.χ. *τα τσακώνου, τα τσακώσου* = *θα ...*

Στο δεύτερο ενικό πρόσωπο του στιγμιαίου μέλλοντα και του αορίστου της υποτακτικής των χειλικόληκτων και ουρανικόληκτων βαρύτονων ρημάτων παρατηρείται απλοποίηση των δύο *s* που συναντώνται εκεί μετά την αποβολή του φωνήεντος της κατάληξης, π.χ. *θα/να γράψεις* > **θα/να γράψς* **[θα/ναγράφss]* > *[θα/ναγράφs]*, *θα/να δείξεις* > **θα/να δείξς* **[θα/ναδίκss]* > *[θα/ναδίκs]*.

Εκτός από τη συνήθη κατάληξη του αορίστου σε *-α* ή *-σα* > *-ξα*, *-ψα*, σπανιότερα απαντά και η κατάληξη *-κα*, π.χ. *έδουκα* (= *έδωσα*), *απόλκα* (= *απέλυσα*, *άφησα* *ελεύθερο*), *άφκα* (= *άφησα*), με πιθανό πρότυπο της τους αρχαίους τύπους *έδωκα*, *άφηκα* αλλά και τη σημασιολογική σύμπτωση του αορίστου με τον παρακείμενο, βλ. Browning 1985:55, καθώς επίσης Μπουντώνας 1892:52, Παπαδόπουλος 1926:89, Καλινδέρης 1982:370.

Παρακείμενος

έχου τσακουμένου	éxu tsakuménu
έχς τσακουμένου	éxs tsakuménu
έχ τσακουμένου	éch tsakuménu
έχουμι τσακουμένου	éxumi tsakuménu
έχτι τσακουμένου	éxti tsakuménu
έχν τσακουμένου	éxn tsakuménu

έχου τσακώσι	éxu tsakósĭ
έχς τσακώσι	éxs tsakósĭ
έχ τσακώσι	éç tsakósĭ
έχουμι τσακώσι	éxumi tsakósĭ
έχτι τσακώσι	éxti tsakósĭ
έχν τσακώσι	éxn tsakósĭ

Υπερσυντέλικος

είχα τσακουμένου	íxa tsakuménu
είχισ τσακουμένου	íxis tsakuménu
είχι τσακουμένου	íxi tsakuménu
είχαμι τσακουμένου	íxami tsakuménu
είχιτι τσακουμένου	íxiti tsakuménu
είχαν τσακουμένου	íxan tsakuménu

είχα τσακώσι	íxa tsakósĭ
είχισ τσακώσι	íxis tsakósĭ
είχι τσακώσι	íxi tsakósĭ
είχαμι τσακώσι	íxami tsakósĭ
είχιτι τσακώσι	íxiti tsakósĭ
είχαν τσακώσι	íxan tsakósĭ

Μέλλοντας Συντελεσμένος

τα έχου τσακουμένου	ta éxu tsakuménu
τα έχς τσακουμένου	ta éxs tsakuménu
τα έχ τσακουμένου	ta éç tsakuménu
τα έχουμι τσακουμένου	ta éxumi tsakuménu
τα έχτι τσακουμένου	ta éxti tsakuménu
τα έχν τσακουμένου	ta éxn tsakuménu

τα έχου τσακώσι	ta éxu tsakósĭ
τα έχς τσακώσι	ta éxs tsakósĭ
τα έχ τσακώσι	ta éç tsakósĭ
τα έχουμι τσακώσι	ta éxumi tsakósĭ
τα έχτι τσακώσι	ta éxti tsakósĭ
τα έχν τσακώσι	ta éxn tsakósĭ

Οι συντελικοί χρόνοι σχηματίζονται κανονικά με το βοηθητικό ρήμα *έχου* + την παθητική μετοχή (βλ. επίσης Παπαδόπουλος 1926:90. Browning 1985:134) και σπανιότερα με το απολίθωμα του ενεργητικού απαρεμφάτου -σει, π.χ. *έχου τσακουμένοι και έχου τσακώσι*, τύπος που θεωρείται επικρατέστερος από κάποιους ερευνητές σε άλλα ιδιώματα της περιοχής, πβ. Καλινδέρης 1982:368, 370. Στην Κοζάνη ο δεύτερος τύπος απαντά κυρίως ως νεότερη επίδραση της κοινής νεοελληνικής. Δεν απαντά στην Κοζάνη, παρότι είναι διαδεδομένη στη γύρω περιοχή, η εξής δομή στον υπερσυντέλικο της ενεργητικής: κλίνεται το κυρίως ρήμα στον συνοπτικό τρόπο και παραμένει άκλιτο το βοηθητικό, π.χ. *Είχι τουν πω, είχι τουν τσακώις, είχι κοιμθώ* κ.λπ. Αντίστοιχο φαινόμενο σε μεγάλη έκταση απαντά στα Γραμμενοχώρια της Ηπείρου και στο Πάπιγγο του Ζαγορίου, βλ. Παπαδόπουλος 1926:91.

Σε κάποια ρήματα οι συντελικοί χρόνοι της ενεργητικής φωνής σχηματίζονται με το βοηθητικό ρήμα και το ρηματικό επίθετο, π.χ. *έχου / είχα ακουστά*, πβ. και Καλινδέρης 1982:370.

Υποτακτική

Ενεστώτας

να τσακώνου	na tsakónu
να τσακώντς	na tsakónts
να τσακώνι	na tsakóni
να τσακώνουμι	na tsakónumi
να τσακώντι	na tsakónti
να τσακών	na tsakón

Αόριστος

να τσακώσου	na tsakósu
να τσακώις	na tsakóis
να τσακώσι	na tsakósi
να τσακώσουμι	na tsakósumi
να τσακώστι	na tsakósti
να τσακώσν	na tsakósn

Παρακείμενος

να έχου τσακουμένου	na éxu tsakuménu
να έχς τσακουμένου	na éxs tsakuménu
να έχ τσακουμένου	na éx tsakuménu
να έχουμι τσακουμένου	na éxumi tsakuménu
να έχτι τσακουμένου	na éxti tsakuménu
να έχν τσακουμένου	na éxn tsakuménu
να έχου τσακώσι	na éxu tsakósɿ
να έχς τσακώσι	na éxs tsakósɿ
να έχ τσακώσι	na éx tsakósɿ
να έχουμι τσακώσι	na éxumi tsakósɿ
να έχτι τσακώσι	na éxti tsakósɿ
να έχν τσακώσι	na éxn tsakósɿ

Προστακτική

Ενεστώτας

τσάκου(νι)
τσάκουνέτι

tsáku(ni)
tsákunéti

Αόριστος

τσάκουσι tsákusi
τσάκουσέτι tsákuséti

Σε κάποια ρήματα στην προστακτική απαντούν τύποι χωρίς το [s] που εμφανίζονται στη νεοελληνική κοινή, π.χ. *μπε - μπέτι* (= μπές, μπέστε), *πε - πέτι* (= πές, πέστε), *ιδέ - ιδέτι* (= δές, δέστε), *πιε - πιέτι* (= πιές, πίεςτε). Σε κάποιες περιπτώσεις η παράλειψη του [s] είναι επιλεκτική και αφορά μόνο την περίπτωση που ακολουθεί ως αντικείμενο ο αδύνατος τύπος του πρώτου προσώπου της προσωπικής αντωνυμίας, π.χ. *δό μ' - δό μ' τι* = δος μου, δώστε μου, ενώ *δός τον / δός την / δός τς*.

Σε λίγες περιπτώσεις στον τύπο του πληθυντικού ο αδύνατος αντωνυμικός τύπος παρεμβάλλεται μεταξύ του θέματος και της κατάληξης διασπώντας την ενότητα του ρηματικού τύπου, π.χ. *φέριμι* (= φέριτε μου) αλλά και *φέριμέτι*, *δόστι μι* = δώστε μου, αλλά και *δό μ' τι*, *σύριμι* (= πηγαίνετε με) αλλά και *σύριμέτι*, κ.λπ. πβ. και Μπουντώνας 1892:53.

*Κλίση των
βαρυστόνων
ρημάτων*

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, τέλος, η κατάληξη του πληθυντικού -τι, η οποία εκτός από την αυτονόμησή της (στην περίπτωση του *δόμιτι* κ.λπ.) φαίνεται να προστίθεται ακόμα και σε επιρρήματα ή προθετικές εκφράσεις, π.χ. *σ ν άκρα* (= στην άκρη!, προτροπή να κάνει κάποιος (ένας) στην άκρη) - *σ ν άκρα τι* [*snákrati*] = κάντε (πολλοί) στην άκρη!, *παγάλια - παγάλιατι* (= σιγά, μη βιάζεσαι / βιάζεστε), *άμντι* (για έναν)- *άστι* (για πολλούς) (= άιντε, εμπρός!).

Μετοχή

τσακώνοντας [tsakónundas]

Στην ενεργητική φωνή απαντά μόνο ένας μετοχικός τύπος: σε -οντας στα βαρύτονα, σε -ιούντας στα οξύτονα, π.χ. *τρώοντας, πίνοντας, χιρνιούντας* (= αρχίζοντας). Κάποιες φορές απαντά χωρίς το τελικό -ς, π.χ. *απιρνιούντα η ώρα* (= καθώς περνούσε η ώρα), *πιαλούντα* (= τρέχοντας), τύπος που σπανιότερα παίρνει και ουδέτερο άρθρο, π.χ. *τα πχιαλούντα* (= τρέχοντας), όπως η επιρρηματική *τα μπακακέλια / τα μπακαρέλια / τα μπάκα* (= μπουσουλώντας), *τα πασπατάκια* (= ψηλαφώντας), κ.λπ. (βλ. 1.4.6) πβ. και Καλινδέρης 1982:371.

Παθητική φωνή: τσακόνουμι [tsakónumi]

Οριστική

Ενεστώτας

τσακόνουμι	tsakónumi
τσακόνισι	tsakónisi
τσακόνιτι	tsakóniti
τσακόνουμέστι	tsakónumésti
τσακόνισέστι, και	tsakónisésti
τσακόνισι	tsakónisti
τσακόνουντι	tsakónundi

Παρατατικός

τσακώνουμαν	tsakónuman
τσακώνουσαν	tsakónusan
τσακώνουνταν	tsakónundan
τσακώνουμάσταν	tsakónumástan
τσακώνουσάσταν	tsakónisástan
τσακώνουνταν	tsakónundan

Στον παρατατικό της παθητικής φωνής παρατηρείται αναλογική εξομοίωση σε -α- του τελευταίου φωνήεντος των καταλήξεων: τσακώνουμαν, -σαν, -νταν, κ.λπ., φαινόμενο με μεγάλη διάδοση και αρκετές ιδιορρυθμίες σε όλα τα βόρεια ιδιώματα, πβ. Παπαδόπουλος 1926:93-94, Τσοπανάκης 1953:287.

Μέλλοντας εξακολουθητικός

τα τσακώνουμι	ta tsakónumi
τα τσακόνισι	ta tsakónisi
τα τσακόνιτι	ta tsakóniti
τα τσακόνουμέστι	ta tsakónumésti
τα τσακόνισέστι, και	ta tsakónisésti
τα τσακόνιστι	ta tsakónisti
τα τσακόνουντι	ta tsakónundi

Μέλλοντας στιγμιαίος

τα τσακουθώ	ta tsakuθó
τα τσακουθείς	ta tsakuθίς
τα τσακουθεί	ta tsakuθί
τα τσακουθούμι	ta tsakuθύμι
τα τσακουθήτι	ta tsakuθίτι
τα τσακουθούν	ta tsakuθύν

*Κλίση των
βαρυστόνων
ρημάτων*

Αόριστος

τσακώθκα	tsakóthka
τσακώθκις	tsakóthkis
τσακώθκι(ν)	tsakóthki(n)
τσακώθκαμι	tsakóthkami
τσακώθκάμι	tsakóthkámī
τσακώθκιτι	tsakóthkiti
τσακώθκαν	tsakóthkan

Παροακείμενος

είμι τσακουμένους	ími tsakuménus
είσι τσακουμένους	ísi tsakuménus
είνι τσακουμένους	íni tsakuménus
είμιστι τσακουμένι	ímisti tsakuménī
είστι τσακουμένι	ísti tsakuménī
είνι τσακουμένι	ínī tsakuménī

Υπερσυντέλικος

ήμαν τσακουμένους	íman tsakuménus
ήσαν τσακουμένους	ísan tsakuménus
ήταν τσακουμένους	ítan tsakuménus
ήμασταν τσακουμένι	ímastan tsakuménī
ήσασταν τσακουμένι	ísastan tsakuménī
ήταν τσακουμένι	ítan tsakuménī

Μέλλοντας Συντελεσμένος

τα είμι τσακουμένους	ta ími tsakuménus
τα είσι τσακουμένους	ta ísi tsakuménus
τα είνι τσακουμένους	ta íni tsakuménus
τα είμιστι τσακουμένι	ta ímisti tsakuménī
τα είστι τσακουμένι	ta ísti tsakuménī
τα είνι τσακουμένι	ta ínī tsakuménī

Υποτακτική

Ενεστώτας

να τσακώνουμι	na tsakónumi
να τσακώνισι	na tsakónisi
να τσακώνιτι	na tsakóniti
να τσακώνουμέστι	na tsakónumésti
να τσακώνισέστι, και	na tsakónisésti
να τσακώνιστι	na tsakónisti
να τσακώνουντι	na tsakónundi

Αόριστος

να τσακουθώ	na tsakuθó
να τσακουθείς	na tsakuθίς
να τσακουθεί	na tsakuθί
να τσακουθούμι	na tsakuθίμι
να τσακουθείτι	na tsakuθίτι
να τσακουθούν	na tsakuθύν

Παρακείμενος

να είμι τσακουμένους	na ími tsakuménus
να είσι τσακουμένους	na ísi tsakuménus
να είναι τσακουμένους	na íni tsakuménus
να είμιστι τσακουμένι	na ímisti tsakuménι
να είστι τσακουμένι	na ísti tsakuménι
να είναι τσακουμένι	na íni tsakuménι

Προστακτική

Ενεστώτας

Αόριστος

τσακώς	tsakós
τσακώσας	tsakósas

Μετοχή

τσακουμένους, -νι, -νου	tsakuménus, -ménι, -ménu
-------------------------	--------------------------

*Κλίση των
βαρυστόνων
ρημάτων*

1.4.5.3.1

Στην παθητική φωνή δεν υπάρχει προστακτική του ενεστώτα αλλά μόνο του αορίστου. Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατάληξη του πληθυντικού σε -σας, π.χ. *τσακώς* (< τσακώσου) - *τσακώσας*, *σφαλής* (< σφαλήσου) - *σφαλήσας*, *αγαπήσας* (= αγαπηθείτε), *κοιμήσας* (= κοιμηθείτε), *ρίξας* (= ριχτείτε), *ταράξας* (= ταραχτείτε), *φαγουθήτι* και *φαγώσας* (= φαγωθείτε), *σταθήτι* και *στάσας* (= σταθείτε), ένα μορφολογικό ισόγλωσσο που παρουσιάζεται σε αρκετές περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας: Κοζάνη, Σιάτιστα, Γρεβενά, Βλάστη, Εράτυρα, σε ολόκληρο το Βόιο, (Γέρμας, Χρυσή) και σε μέρη της Ηπείρου (π.χ. Μόλιστα), βλ. Μπουντώνας 1892:53, Παπαδόπουλος 1926:96, Τσοπανάκης 1953:290 κ.ε., όπου και αναλυτική παρουσίαση του φαινομένου. Θαβώρης 1977:80, 89, Καλινδέρης 1982:372, Θαβώρης 1997:199, Κατσάνης και Ντίνας 2004.

Ο κανονικός και πιο συχνός τύπος της μετοχής στην παθητική φωνή είναι του παρακειμένου σε -μένους, -μένη, -μένου, π.χ. *τσακουμένους*, *σφαλτζμένους*. Από τις μετοχές των άλλων χρόνων σώζεται σποραδικά η μετοχή του ενεστώτα, πιο πολύ όμως με επιθετική-ουσιαστική σημασία, π.χ. *χρειαζόμενους* (= απαραίτητος), *γιλούμινους* (= γελαστός), *χαρούμινους* (= χαρούμενος), *καθούμινους* (= καθιστός), *στικούμινους* (= όρθιος), *τριχούμινους* (= τρεχούμενος), *ιχούμινους* (= πλούσιος), *τα λαλούμινα* (= βιολιά), *παντιχούμινους* (= προσδοκώμενος), *φιρσούμινους* (= ευγενής, με καλούς τρόπους), *διχούμινους* (= καταδεχτικός), πβ. Μπουντώνας 1892:54, Παπαδόπουλος 1926:96, Καλινδέρης 1982:372.

1.4.5.3.2

Κλίση των οξύτων ρημάτων

Ενεργητική φωνή: σφαλνώ [sfalnó] = κλείνω

Οριστική

<u>Ενεστώτας</u>		<u>Παρατατικός</u>	
σφαλνώ	sfalnó	σφαλνούσα	sfalnúsa
σφαλνάς	sfalnás	σφαλνούσις	sfalnúsīs

σφαλνάι	sfalnái	σφαλνούσι(ν)	sfalnúsi(n)
σφαλνούμι	sfalnúmi	σφαλνούσαμε	sfalnúsami
σφαλνάτι	sfalnáti	σφαλνούσιτι	sfalnúsiti
σφαλνούν	sfalnún	σφαλνούσαν	sfalnúsan

Μέλλοντας εξακολουθητικός

τα σφαλνώ	ta sfalnó
τα σφαλνάς	ta sfalnás
τα σφαλνάι	ta sfalnái
τα σφαλνούμι	ta sfalnúmi
τα σφαλνάτι	ta sfalnáti
τα σφαλνούν	ta sfalnún

Μέλλοντας στιγμιαίος

τα σφαλήσου	ta sfalísu
τα σφαλής	ta sfalíς
τα σφαλήσι	ta sfalísì
τα σφαλήσουμι	ta sfalísumi
τα σφαλήσιτι	ta sfalísti
τα σφαλήσν	ta sfalísn

Αόριστος

σφάλτσα	sfáltsa
σφάλτσις	sfáltsis
σφάλτσι(ν)	sfáltsi(n)
σφάλτσαμε	sfált sami
σφάλτσάμι	sfált sámì
σφάλσιτι	sfált siti
σφάλτσαν	sfált san

Παρακείμενος

έχου σφαλτζμένου	éxu sfaldzménu
έχς σφαλτζμένου	éxs sfaldzménu
έχ σφαλτζμένου	éç sfaldzménu
έχουμι σφαλτζμένου	éxumi sfaldzménu
έχτι σφαλτζμένου	éxti sfaldzménu
έχν σφαλτζμένου	éxn sfaldzménu

έχου σφαλήσι	éxu sfalísì
έχς σφαλήσι	éxs sfalísì
έχ σφαλήσι	éç sfalísì
έχουμι σφαλήσι	éxumi sfalísì
έχτι σφαλήσι	éxti sfalísì
έχν σφαλήσι	éxn sfalísì

*Κλίση των
οξύτωνων
ρημάτων*

Υπερσυντέλιος

είχα σφαλτζμένου	íxa sfaldzménu
είχισ σφαλτζμένου	íxis sfaldzménu
είχι σφαλτζμένου	íxi sfaldzménu
είχαμι σφαλτζμένου	íxami sfaldzménu
είχέτι / είχιτι σφαλτζμένου	íxéti / íxiti sfaldzménu
είχαν σφαλτζμένου	íxan sfaldzménu
είχα σφαλήσι	íxa sfalísì
είχισ σφαλήσι	íxis sfalísì
είχι σφαλήσι	íxi sfalísì
είχαμι σφαλήσι	íxami sfalísì
είχέτι / είχιτι σφαλήσι	íxéti / íxiti sfalísì
είχαν σφαλήσι	íxan sfalísì

Μέλλοντας Συντελεσμένος

τα έχου /	ta éxu /
τα νά 'χου σφαλτζμένου	ta náxu sfaldzménu
τα έχς /	ta éxs /
τα νά 'χς σφαλτζμένου	ta náxs sfaldzménu
τα έχ /	ta éx /
τα νά 'χ σφαλτζμένου	ta náx sfaldzménu
τα έχουμι /	ta éxumi /
τα νά 'χουμι σφαλτζμένου	ta náxumi sfaldzménu
τα έχτι /	ta éxti /
τα νά 'χτι σφαλτζμένου	ta náxti sfaldzménu
τα έχν /	ta éxn /
τα νά 'χν σφαλτζμένου	ta náxn sfaldzménu
τα έχου /	ta éxu /
τα νά 'χου σφαλήσι	ta náxu sfalísì
τα έχς /	ta éxs /
τα νά 'χς σφαλήσι	ta náxs sfalísì
τα έχ /	ta éx /
τα νά 'χ σφαλήσι	ta náx sfalísì
τα έχουμι /	ta éxumi /
τα νά 'χουμι σφαλήσι	ta náxumi sfalísì
τα έχτι /	ta éxti /
τα νά 'χτι σφαλήσι	ta náxti sfalísì
τα έχν /	ta éxn /
τα νά 'χν σφαλήσι	ta náxn sfalísì

Υποτακτική

Ενεστώτας

να σφαλνώ	na sfalnó	να σφαλήσου	na sfalísu
να σφαλνάς	na sfalnás	να σφαλήσις	na sfalíjs
να σφαλνάι	na sfalnái	να σφαλήσιχ	na sfalísχ
να σφαλνούμι	na sfalnúmi	να σφαλήσουμι	na sfalísoumi
να σφαλνάτι	na sfalnáti	να σφαλήσιτι	na sfalísti
να σφαλνούν	na sfalnún	να σφαλήσιν	na sfalín

Αόριστος

Παρακείμενος

να έχου / νά 'χου σφαλτζιμένου	na éxu / náxu sfaldzménu
να έχς / νά 'χς σφαλτζιμένου	na éxs / náxs sfaldzménu
να έχ / νά 'χ σφαλτζιμένου	na éχ / náχ sfaldzménu
να έχουμι / νά 'χουμι σφαλτζιμένου	na éxumi / náxumi sfaldzménu
να έχτι / νά 'χτι σφαλτζιμένου	na éxti / náxti sfaldzménu
να έχν / νά 'χν σφαλτζιμένου	na éxn / náxn sfaldzménu

να έχου / νά 'χου σφαλήσι	na éxu / náxu sfalísχ
να έχς / νά 'χς σφαλήσι	na éxs / náxs sfalísχ
να έχ / νά 'χ σφαλήσι	na éχ / náχ sfalísχ
να έχουμι / νά 'χουμι σφαλήσι	na éxumi / náxumi sfalísχ
να έχτι / νά 'χτι σφαλήσι	na éxti / náxti sfalísχ
να έχν / νά 'χν σφαλήσι	na éxn / náxn sfalísχ

*Κλίση των
οξύτωνων
ρημάτων*

Προστακτική

Ενεστώτας

σφάλνα sfálna
σφάλνατι sfálnati

Αόριστος

σφάλτσι sfáltsi
σφάλτσιτι sfáltsiiti
σφάλτσέτι sfáltseti

Παθητική φωνή: σφαλνιούμι [sfalhními]

Οριστική:

Ενεστώτας

σφαλνιούμι sfalhními
σφαλνιέσι sfalhnési
σφαλνιέτι sfalhnéti
σφαλνιούμιστι sfalhnímisti
σφαλνιέστι sfalhnésti
σφαλνιούντι sfalhnúndi

Παρατατικός

σφαλνιούμαν sfalhnúman
σφαλνιούσαν sfalhnúsan
σφαλνιούνταν sfalhnúndan
σφαλνιούμασαν sfalhnúmastan
σφαλνιούσασαν sfalhnúsastan
σφαλνιούνταν sfalhnúndan

Μέλλοντας εξακολουθητικός

τα σφαλνιούμι ta sfalhními
τα σφαλνιέσι ta sfalhnési
τα σφαλνιέτι ta sfalhnéti
τα σφαλνιούμιστι ta sfalhnímisti
τα σφαλνιέστι ta sfalhnésti
τα σφαλνιούντι ta sfalhnúndi

Μέλλοντας στιγμιαίος

τα σφαλτστώ ta sfaltstó
τα σφαλτσείς ta sfaltstís
τα σφαλτσει ta sfaltstí
τα σφαλτστούμι ta sfaltstúmi
τα σφαλτσειτί ta sfaltstíiti
τα σφαλτστούν ta sfaltstún

Αόριστος

σφαλίδκα	sfališka
σφαλίδικις	sfališkis
σφαλίδικι(ν)	sfališki(n)
σφαλίδικαμι	sfališkami
σφαλίδικάμι	sfališkámi
σφαλίδικιτι	sfališkiti
σφαλίδικέτι	sfališkéti
σφαλίδικαν	sfališkan

Παρακείμενος

είμι σφαλτζμένους	ími sfaldzménus
είσι σφαλτζμένους	ísi sfaldzménus
είνι σφαλτζμένους	íni sfaldzménu
είμιστι σφαλτζμένι	ímisti sfaldzménĭ
είστι σφαλτζμένι	ísti sfaldzménĭ
είνι σφαλτζμένι	íni sfaldzménĭ

Υπεροσυντέλιχος

ήμαν σφαλτζμένους	íman sfaldzménus
ήσαν σφαλτζμένους	ísan sfaldzménus
ήταν σφαλτζμένους	ítan sfaldzménus
ήμασταν σφαλτζμένι	ímastan sfaldzménĭ
ήσασταν σφαλτζμένι	ísastan sfaldzménĭ
ήταν σφαλτζμένι	ítan sfaldzménĭ

Μέλλοντας Συντελεσμένος

τα είμι σφαλτζμένους	ta ími sfaldzménus
τα είσι σφαλτζμένους	ta ísi sfaldzménus
τα είναι σφαλτζμένους	ta íni sfaldzménus
τα είμιστι σφαλτζμένι	ta ímisti sfaldzménĭ
τα είστι σφαλτζμένι	ta ísti sfaldzménĭ
τα είναι σφαλτζμένι	ta íni sfaldzménĭ

Υποτακτική

Ενεστώτας

να σφαλνιούμι	na sfalníumi
να σφαλνιέσι	na sfalnhési
να σφαλνιέτι	na sfalnhéti
να σφαλνούμιστι	na sfalnhímisti
να σφαλνιέστι	na sfalnhésti
να σφαλνιούντι	na sfalnhúndi

Αόριστος

να σφαλτστώ	na sfaltstó
να σφαλτσεις	na sfaltstís
να σφαλτσει	na sfaltstí
να σφαλτστούμι	na sfaltstúmi
να σφαλτσήτι	na sfaltstítí
να σφαλτστούν	na sfaltstún

Παρακείμενος

να είμι σφαλτζμένους	na ími sfaldzménus
να είσι σφαλτζμένους	na ísi sfaldzménus
να είναι σφαλτζμένους	na íni sfaldzménus
να είμιστι σφαλτζμένι	na ímisti sfaldzménĭ
να είστι σφαλτζμένι	na ísti sfaldzménĭ
να είναι σφαλτζμένι	na íni sfaldzménĭ

Προστακτική

ΕνεστώταςΑόριστος

σφαλής	sfalís
σφαλήσας	sfalísas

Μετοχή

σφαλτζμένους, -μένι, -μένου	sfaldzménus, -ménĭ, -ménu
-----------------------------	---------------------------

Ενεργητική φωνή: μπουρώ [mburó] = μπορώ

Οριστική:

<u>Ενεστώτας</u>		<u>Παρατατικός</u>	
μπουρώ	mburó	μπουρούσα	mburúsa
μπουρείς	mburís	μπουρούσις	mburúsis
μπουρεί	mburí	μπουρούσι(ν)	mburúsi(n)
μπουρούμι	mburúmi	μπουρούσαμι	mburúsami
μπουρείτι	mburítí	μπουρούσιτι	mburúsiti
μπουρούν	mburún	μπουρούσαν	mburúsan

Μέλλοντας εξακολουθητικός

τα μπουρώ	ta mburó
τα μπουρείς	ta mburís
τα μπουρεί	ta mburí
τα μπουρούμι	ta mburúmi
τα μπουρείτι	ta mburítí
τα μπουρούν	ta mburún

Μέλλοντας στιγμιαίος

τα μπουρέσου	ta mburésu
τα μπουρέις	ta mburéis
τα μπουρέσι	ta mburésí
τα μπουρέσουμι	ta mburésumi
τα μπουρέστι	ta mburéstí
τα μπουρέσν	ta mburésn

Αόριστος

μπόρισα	mbórisa
μπόρισις	mbórisis
μπόρ(ι)σι(ν)	mbór(i)si(n)
μπόρισάμι	mbórisámi
μπόρισέτι	mbóriséti
μπόρ(ι)σαν	mbór(i)san

*Κλίση των
οξύτων
ρημάτων*

Παρακείμενος

(έχου μπουρέσι	éxu mburésj)
(έχς μπουρέσι	éxs mburésj)
(έχ μπουρέσι	éch mburésj)
(έχουμι μπουρέσι	éxumi mburésj)
(έχτι μπουρέσι	éxti mburésj)
(έχν μπουρέσι	éxn mburésj)

Υπεροσυντέλικος

είχα μπουρέσι	íxa mburésj
είχισ μπουρέσι	íxis mburésj
είχι μπουρέσι	íxi mburésj
είχαμι μπουρέσι	íxami mburésj
είχιτι μπουρέσι	íxiti mburésj
είχαν μπουρέσι	íxan mburésj

Μέλλοντας Συντελεσμένος

(τα έχου μπουρέσι	ta éxu mburésj)
(τα έχς μπουρέσι	ta éxs mburésj)
(τα έχ μπουρέσι	ta éch mburésj)
(τα έχουμι μπουρέσι	ta éxumi mburésj)
(τα έχτι μπουρέσι	ta éxti mburésj)
(τα έχν μπουρέσι	ta éxn mburésj)

Υποτακτική

Ενεστώτας

να μπουρώ	na mburó
να μπουρείς	na mburís
να μπουρεί	na mburí
να μπουρούμι	na mburúmi
να μπουρείτι	na mburíti
να μπουρούν	na mburún

Αόριστος

να μπουρέσου	na mburésu
να μπουρέις	na mburéis
να μπουρέσι	na mburésɨ
να μπουρέσουμι	na mburésu mi
να μπουρέστι	na mburéstɨ
να μπουρέσν	na mburésn

Παρακείμενος

να έχου μπουρέσι	na éxu mburésɨ
να έχς μπουρέσι	na éxs mburésɨ
να έχ μπουρέσι	na éx mburésɨ
να έχουμι μπουρέσι	na éxumi mburésɨ
να έχτι μπουρέσι	na éxti mburésɨ
να έχν μπουρέσι	na éxn mburésɨ

Προστακτική

Δεν απαντούν ιδιαίτεροι (μονολεκτικοί) τύποι για το δεύτερο πρόσωπο της προστακτικής, αλλά χρησιμοποιούνται, όπως και για το τρίτο, οι τύποι της υποτακτικής, π.χ. *να μπουρέις, να μπουρέις.*

Κλίση των οξύτωνων ρημάτων

Τα βοηθητικά ρήματα έχου και είμι

1.4.5.3.3

A. Κλίση του είμι (= είμαι)

Ενεργητική φωνή

Οριστική: είμι [ími]

Ενεστώτας

Παρατατικός

είμι	ími	ήμαν	íman
είσι	ísi	ήσαν	ísan
είνι	íni	ήταν	ítan
είμιστι	ímisti	ήμασταν	ímastan
είστι	ísti	ήσασταν	ísastan
είνι	íni	ήταν	ítan

Τα βοηθητικά ρήματα έχου και είμι

Μέλλοντας

(θα είμι) / τα νά 'μι	(θα ίμι) / τα νά 'μι
(θα είσι) / τα νά 'σι	(θα ίσι) / τα νά 'σι
(θα είνι) / τα νά 'νι	(θα ίνι) / τα νά 'νι
(θα είμιστι) / τα νά 'μιστι	(θα ίμιστι) / τα νά 'μιστι
(θα είστι) / τα νά 'στι	(θα ίστι) / τα νά 'στι
(θα είνι) / τα νά 'νι	(θα ίνι) / τα νά 'νι

Ο τύπος του Μέλλοντα *τα νά 'μι* και *τα νά 'χου* διασώζει τον ενδιάμεσο χρονικά τύπο *θε να* (< *θελω* > *θελ να*), πρόδρομο του σημερινού *θα* (βλ. Browning 1985:115, 134)

Υποτακτική

Ενεστώτας

να είμι / νά 'μι	να ίμι / νά 'μι
να είσι / νά 'σι	να ίσι / νά 'σι
να είνι / νά 'νι	να ίνι / νά 'νι
να είμιστι / νά 'μιστι	να ίμιστι / νά 'μιστι
να είστι / νά 'στι	να ίστι / νά 'στι
να είνι / νά 'νι	να ίνι / νά 'νι

Ο αδύνατος τύπος του τρίτου προσώπου της προσωπικής αντωνυμίας συνοδεύει συχνά το τρίτο ενικό και πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα: *είνι*. Κατά τη συμπροφορά τους το τελικό [i] του ρήματος αποβάλλεται και το αρχικό σύμφωνο της αντωνυμίας ηχηροποιείται ως εξής: **είναι τος*, **είναι την*, **είναι το*, **είναι τους*, **είναι τες*, **είναι τα* > *είντους* [índus], *είντην* [índin], *είντου* [índu], *είντς* [índs], *είντις* [índis], *είντα* [índa].

B. Κλίση του έχου (= έχω)

Ενεργητική φωνή

Οριστική: έχου [échu]

<u>Ενεστώτας</u>		<u>Παροατατικός</u>	
έχου	έχυ	είχα	ίχα
έχς	έχς	είχης	ίχης
έχ	έχ	είχι	ίχι
έχουμι	έχουμι	είχαμι	ίχαμι
έχτι	έχτι	είχτι	ίχτι
έχν	έχν	είχαν	ίχαν

Μέλλοντας

(θα έχου) / τα νά 'χου	(θα έχυ) / τα νά 'χυ
(θα έχς) / τα νά 'χς	(θα έχς) / τα νά 'χς
(θα έχ) / τα νά 'χ	(θα έχ) / τα νά 'χ
(θα έχουμι) / τα νά 'χουμι	(θα έχουμι) / τα νά 'χουμι
(θα έχτι) / τα νά 'χτι	(θα έχτι) / τα νά 'χτι
(θα έχν) / τα νά 'χν	(θα έχν) / τα νά 'χν

Υποτακτική

Ενεστώτας

να έχου / νά 'χου	να έχυ / νά 'χυ
να έχς / νά 'χς	να έχς / νά 'χς
να έχ / νά 'χ	να έχ / νά 'χ
να έχουμι / νά 'χουμι	να έχουμι / νά 'χουμι
να έχτι / νά 'χτι	να έχτι / νά 'χτι
να έχν / νά 'χν	να έχν / νά 'χν

Από το βοηθητικό ρήμα *έχω* προέρχονται και τα ουσιαστικά: *έχους* = περιουσία, *ιχούμινους* = αυτός που βρίσκεται σε καλή οικονομική κατάσταση. Ο Καλινδέρης (1982:368) θεωρεί ότι από το ρήμα *έχου* προήλθε η έκφραση *χα να* + συνοπτικός τύπος του ρήματος, π.χ. *Απουκοιμήθκα απανουθό τ' κι χα να τουν πλακώσου* = θα τον πλάκωνα, Παπασιώπης 1973:75. Μάλιστα ο τύπος *χα* μετά επεκτάθηκε ως πρόθεμα και στα υπόλοιπα πρόσωπα, π.χ. *χα να τουν ριξν πουλλές* = θα τον χτυπούσαν πολύ.

*Τα βοηθητικά
ρήματα έχου
και είμι*

1.4.5.3.4 *Ανώμαλα Ρήματα*

Μερικά ρήματα είναι ανώμαλα στην κλίση και φαίνεται ότι συναιρούνται σε κάποια πρόσωπα, στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για αποβολή του ασθενέστερου από τους συναντώμενους και συγκρουόμενους φθόγγους, π.χ. *ακούου, ακούϋ· καίου, καιϋ· κλαίου, κλαιϋ· λέου, λειϋ· τρώου, τρωϋ*.

1.4.6 *Το επίρρημα*

1.4.6.1 *Γενικά*

Τα σε -ώς επιρρήματα της αρχαίας μεταπλάσθηκαν ως γνωστόν σε -ά στη νέα ελληνική από παλιά (βλ. σχετικά Hatzidakis 1892:307). Το ίδιο ασφαλώς συνέβη και στο ιδίωμα της Κοζάνης, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις κυρίως σε στερεοτυπικές εκφράσεις, π.χ. *καλώς τον, καλουσώρσις, κ.λπ.* Συχνά κάποια επιρρήματα συνοδεύονται από την πρόθεση *από*, π.χ. *παγάλια* (< από + αγάλια) ή το άρθρο της > *τς*, π.χ. *τς ουπίς* (= κατά πίσω), *τς ουμπρός* (= κατά μπρος), *τς άλλιφουρας* (= την άλλη φορά), *τς κλιάς* (= της κοιλιάς), *τς πουδαριάς* (= με τα πόδια). Ακόμα το *ίσα* και τα *πάνω / κάτω / πέρα* έδωσαν τα επιρρήματα: *θαπάν* (< ίσια πάνω), *θακάτ* (< ίσια κάτω), *θαπέρα* (< ίσια πέρα). Τέλος, και τα επιρρήματα συχνά συνοδεύονται από το δεικτικό μόριο *ιά* (= ακριβώς), π.χ. *ιδώια* [i'dója] (= εδώ ακριβώς), *αυτούια* [aftúja], *παρέκεια* [paréka].

1.4.6.2 *Τοπικά*

αδέξα, αζέρβα, αλούρα, αμπρουστά, άντικρα, αντίκρτα, απ' κατ', απ' απχάτ', απ' αλούρα, απανουθό (+ αδύνατος τύπος της προσωπικής αντωνυμίας, π.χ. *μ', σ', απανουθό μ' κ.λπ.*), *αυτού(ια), βαθά, γκαλγκούτσι, δέξα, διξιά, ιδώ(ια), ιδώθι, ικεί(ια), ίδουμα, κάμπουθινά, καρσί, κατά ηλιού, κατά κατ',*

κατά πάν', κατά πούθι, καταής, καταμισής, κατοικέφαλα, μι-
σουρανής, μπουρντά, μπρουστά (απού), όξου, ούδι αυτού, ου-
πάν, ουπανουθό, ουπίσου, παπχάτ, παρακείθι, παρέκ(ια), πί-
σου (τι), πόθιν, σιμά, δακάτ, δαπάν, δαπέρα, τα μπρούμτα, συ-
ναμιταξύ, τρουιούρι, τς ουπίς, ψήλουν.

Τοπικά

Χρονικά

1.4.6.3

αδούτιρου, άλλιφουράς, άλλουτις, αμπρουστύτιρα, αρχι-
ρώτιρα, αρχύτιρα, ιπιτ(ι)ώργια, ιπρουχτέ(ς), ιπρουψέ(ς), ιτό-
τι, ιφέ(ς), κάγκαμιάφρα(ς), κάγκαμινιάλας, καμινιάφρας, κα-
μπώς, κάπουτι κι άλλου, κάπουτι, κατά ώρας, κιόλαντς, μιά-
λας, μιαν κι μιαν, μιάφρας, μιθαύρου, μισουκιρίς, μούσου(ν),
μπακιά, ναν' τηλ' μέρα, ντάιμα, (ν)τίγκα, ον' τηλ' μέρα, ουδί
τότι, ούδι τώρα, παράκιρα, παράουρα, πού καταλλαχού,
προυσώρας, σαν τώρα-ιά, στα ζώντα, ταχιά, τότι, τότις, τς
άλλιφουρας, τώραιά(ς), ύστ(ι)ρα(ς), χαραιάτγκα, χρουνηής.

Χρονικά

Τροπικά

1.4.6.4

αγάλια, αγλήουρα, αγλιούγουρα, αδιασκά, αδιαφόρητα,
ακαμπέτι, ακουλτά, άλλουης, ανιπάντιχα, αντάμα, απ' του κα-
τόπι, απανσίτζ, απού κοντά, απού δούρτα, αράδα, αργά,
άσκουλσουν, άχαρα, αχώρια, δηλαδή, διατέρους, διχώς, ένα κι
ένα(ς), ένα κι μπρότου, έναργα - έναργα, έτδα, ζούμπουν, θά-
ρουμι¹, μέτδα, ιξόν, κάγκαμπώς, κάθουντας, κάπουτι κι άλλου,
κάτι καλά, κι πιτιαντό, κουτουρού, κριπ, λαγαρά, (α)λαμπρα-
τσέτα, μάλιστας, μάξους, μαρούκοντας, μι ν πρώτη, μι σουμέ-
νου στήθι, μόκουν, μούκου, μούτικα, μουτδάλι μπαχτιαβά, μπι-
ρικιά(β)ιρσουν, μπλιόντα, ντάμπαρα, ντου(γ)ρού, ντσάφι,
ξίγκα, όμουρφα, ούδι έτσι, ουόλου, ουόχι, ουπαντά, παγάλια
παγάλια, παρτσικλά, πιαλτόν, πιρίτου, 'που ράσι, πώς, πώς
κι τι, σπουλάιτ, στα γκαβά, στούπα, τ' (α)γληνούγουρα(ς), τ'

Τροπικά

¹ Ο Μπουρντώνας 1892:48 θεωρεί τον τύπο σλαβικής προέλευσης

1.4.6.4 ανακού(ρ)κουρα, τα γουνατάκια, τα μπακακέλια, τα μπρούμα, τα πασπατάκια, τα πίπλα, στα τζιβουτά, τάχατι, ταχατιά, τέλους πάντους, τζάμπα, του κόσμ, τουν κουδό, τς κλιάς, τς ουμπρός, τς πουδαριάς, φαμπλιακώς, χαϊολίθκα, χαμνά.

1.4.6.5 Ποσοτικά

(γ)κουτζαμάν, γκουτζάμ, μένα γόνα, μένα γουνιό, έναν κόμπου, κιαμέτι, κόμα, μόνι, μούγκι, μουν, μπάριμι, ντιπ, πλιότιρου, ψίτσα, ψίχα.

1.4.7 Προθέσεις

απού / απ' (= από), μι (= με), σι (= σε), πρους (= προς, π.χ. πρους νιρού μ', Καλινδέρης 1982:361), κατά / κατ' / κα (= κατά, π.χ. κατά ηλιού, κατά ώρας, κατ' ιμένα, κα του δόπουτου), για, π.χ. για τι αυτό, για τι μένα, αντί(ς), π.χ. αντί(ς) για τι μένα, χουρίς, δίχους / διχώς, ιξόν, ίσαμι.

1.4.8 Σύνδεσμοι

1.4.8.1 Συμπλεκτικοί

κι, π.χ. ισένα κι μένα,
κιά (σε περίπτωση έμφασης), π.χ. κια τα δυο, κια οι τρεις,
εμ - εμ (το τουρκικό αντίστοιχο hem-hem), π.χ. εμ έφκιασά-
μι τ' μουζαβιργιά, έμ ήθιλάμι να...,
ούτι-ούτι / μήτι-μήτι, νε-νε (το τουρκικό αντίστοιχο), νε ρα-
κή, νε κρασί δε θα πιω.

1.4.8.2 Διαζευκτικοί

ή-ή,
μπα... μπα (είτε... είτε), π.χ. Διαπρέπν σι όλουν τουν κόζ-
μου, μπα ιμπόρι είνι, μπα γιατροί, μπα ...

Αντιθετικοί

1.4.8.3

αμά, π.χ. Καλά κι τώρα. Αμά τότε ήταν αλλιώς,
μα, αμ, π.χ. αμ τι θαρρείς;
μόνι, μόν', μον, μούγκι, π.χ. μούγκι να ρθει κι...

Αιτιολογικοί

1.4.8.4

ιπειδή(ς),
ντίλιμα (αφού, μιας και), π.χ. Δεν τα πααίνι καλά η δλεια,
ντίλιμα γύρσις.

Χρονικοί

1.4.8.5

άμα,
σαν πριν,
όπουτι,
όντας, π.χ. όντας έφυβγιν ου Μαντρέλας για να μισμυριάσι,
αφόντας, φόντας, αφόντς, φοντς, π.χ. Έχ να πλύνη του λι-
μό τς αφ' όντς στιφανώθκιν...,
άντα / αντά, άντας,
ντήλιμ (= αφού, με έμφαση), π.χ. ντήλιμ πήριν του σακούλι,
σώθκιν η δλειά μας.

Ενδοιαστικοί

1.4.8.6

μη, να μη (= μήπως), (να) μη δεν..., π.χ. κοίτα μη σι φύγι,
κοίτα μη δεν έρς (= έρθεις)
μαν, π.χ. μαν έχ του νου τ', μαν τα κληρουνουμήσιν απ' τι
μένα τα τσιφλίκια...
μπιλέμ (= ίσως, μπορεί και, πιθανόν και, ακόμα και), π.χ.
Τα νάχ μπιλέμ κι σαράντα χρόνια
σάματι (= μήπως), π.χ. Σάματι πιο καλά 'πτ' αυτά;

1.4.9

1.4.9. Παραγωγική μορφολογία

Με τον όρο παραγωγική μορφολογία εννοούμε τον σχηματισμό νέων λέξεων με διάφορες μορφολογικές διαδικασίες (πβ. Holton, Mackridge και Φιλιππάκη-Warburton 1999:178). Το υλικό που προκύπτει μπορεί να διαιρεθεί σε παράγωγες λέξεις, με την προσθήκη προθημάτων ή επιθημάτων, και σε σύνθετες λέξεις, οι οποίες σχηματίζονται με τον συνδυασμό των θεμάτων δύο συνήθως ανεξάρτητων λέξεων.

1.4.9.1

1.4.9.1 Υποκοριστικά

Εκφράζουν συνήθως μικρό μέγεθος, οικειότητα, συμπάθεια ή καμιά φορά και υποτίμηση. Τα βασικότερα επιθήματα για το σχηματισμό υποκοριστικών στο ιδίωμα της Κοζάνης είναι:

-άκι (ουδ.),

π.χ. αγγουράκι, ζουναράκι, κριθαράκι, Λινάκι, σκλιντζαράκι, σκυφτάκι, τζιβουτάκι, τσαπουρνάκι, χλιαράκι, χτινάκι, ψαθάκι, ψαράκι. Ο Καλινδέρης (1982:380) θεωρεί ότι η κατάληξη -άκι δεν χρησιμοποιείται τόσο ως υποκοριστική όσο ως εκφραστική συμπάθειας ή πόνου, π.χ. σπιτάκι μ', πιδάκι μ'.

-άκουσ

π.χ. κλιφτάκουσ, ψιφτάκουσ

-άκς

π.χ. Αντουνάκς, Αργυράκς, Βασιλάκς, Γιαννάκς, Δημητράκς, Θανασάκς, Θουδουράκς, κουζμάκς, Λαζαράκς, Μανουλάκς, Ναουμάκς, Στιφανάκς, Τζουρτζάκς, Χαριλάκς, Χριστάκς.

-έλι

π.χ. γουμαρέλι, πιδαρέλι, τσουτσανέλι,

-έτα

π.χ. Λισαβέτα, Μαργέτα, Μαργιαννέτα, Νικουλέτα

-ίδι

π.χ. αμψίδι, βαλανίδι, βαριδί, δαχλίδι, σκαφίδι, σκλίδι, φουκαλίδι, καλαμίδι, πουνίδι, σαπνίδι, φυλλουρίδι

-ίκας, -ίκα

π.χ. Αννίκα, Γιουρίκας, πρασνίκας

-ίτσι

π.χ. γίτσι

-ίτσα

π.χ. Αγνίτσα, Αγουρίτσα, Βαγγιλίτσα, Ιλινίτσα, Καλλιουπίτσα, Μπουζίτσα, Τασίτσα, Γιουργίτσα, γκουστιαρίτσα (ή γκουστιριτσα), Θουδουρίτσα, Κικίτσα, Κουλίτσα, μανίτσα, νουρίτσα, νυφίτσα

-ίτσου

π.χ. Μιμίτσου

-κου

π.χ. Κακαλίγκου, Κατίνκου, Λιένκου, Λέγκου, Λένκου, Ντίγκου, Τίνκου,

-όπκου

π.χ. γουρνόπκου, δκλόπκου

-όπλου

π.χ. γιουργανόπλου, γρουρνόπλου, διαουλόπλου, διμουνόπλου, ζητλαρόπλου, κιαρατόπλου, κουρτσόπλου, παραθυρόπλου, παρταλόπλου, πασόπλου, πουρτόπλου, δκλόπλου, σπιτόπλου, χλιαρόπλου.

-ούδι

π.χ. αρκούδι, βλουγούδι, κουκκούδι, μουμούδι, πιλικούδι, ξιπιταρούδι,

-ούκας

π.χ. μαζούκας, μιθούκας, αμψιούκας θχειούκας, πβ. και Καλινδέρης 1982:381

1.4.9.1 -ούλι

π.χ. γκουτσινούλι (ή γκουτδουνούλι), γουμαρούλι, θιρμαρούλι, κουμματδούλι, μπλαρούλι, πηγαδούλι, φκυαρούλι, Χαδουτούλι, χιρούλλι, βρουσούλλι,

-ούλα

π.χ. Αγγιλ(ι)κούλα, Αγνούλα, Αργυρούλα, Αυγούλα, Αφρατούλα, Βαχούλα, Βασιλκούλα, Ιβγινούλα, Ιφθιμούλα, Κατιρνούλα, Κουκούλα, Κυριακούλα, Μαρ(ι)γούλα, Μπηνούλα, Ρηνούλα, Ρουσούλα, Τασούλα, Τδατδούλα, Τσιτδούλα, Χρυσούλα, Ζαχαρούλα, Αλιξαντρούλα, Γιαννούλα, Δημητρούλα, Παρασκιβούλα, Πιτρούλα, Σουφούλα, Στιργιανούλα, Τιτιούλα, Φανούλα, Φημούλα, Φραξούλα, Φρουσυνούλα. Η κατάληξη αυτή χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για τον υποκορισμό γυναικείων βαπτιστικών.

-ούλτς (< -ούλης)

π.χ. Γιαννούλτς, Γουγούλτς, Δημητρούλτς, Ζηδούλτς, Θανασούλτς, Κουσαντούλτς, Κουτιούλτς, Κουτδούλτς, Σταμούλτς, Στιργιούλτς, Στιφούλτς, Τακούλτς, Τασούλτς, Τιούλτς, Χαρσούλτς. Η υποκοριστική αυτή κατάληξη επιδίδει κατεξοχήν στα οικογενειακά ονόματα, όπως φαίνεται στον αντίστροφο πίνακα στο Ντίνας 1995 (269-270), όπου καταγράφονται 178 κοζανίτικα επώνυμα με την κατάληξη -ούλης.

-πούλι

π.χ. δουρδουπούλι, στιρνουπούλι.

Υποκοριστικά μπορεί να παράγονται και με προθήματα, π.χ.

καψου- (= καημένε)

π.χ. καψου-Κώτδου, καψου-μάνα

ζουρου- (= καημένε)

π.χ. ζουρουπαίδια, ζουρουκόρτσου, ζουρουγουνήδης, πβ. και Μπουντώνας 1892:58

κουτσου- (= λίγο, κουτσο-)

π.χ. κουτσουτρώου, κουτσουπίνου.

Υποκορισμός προκύπτει επίσης και με την επανάληψη της λέξης μικρός: *μικρος μικρος*, πβ. και Καλινδέρης 1982:386

Υποκοριστικά

Μεγεθυντικά

1.4.9.2

-ά(γ)κας

π.χ. *φτάκας*, -ου, *μουτλιάγκας*, -γκου, (πβ. και Καλινδέρης 1982:379), *τνάκας*, -ου (= πότης), *νταλάκας*, -ου (= κοιλαράς) *ντρουμάκας*, -ου (= παχύς).

-ακας

π.χ. *γκίθλιακας* (= λαιμός πουλερικών), *ζάμπακας* (= μεγάλος βάτραχος), *μπάκακας* (λέξη ταμπού για φυματίωση-καρκίνο), *ντρόμπλιακας* (= καρκίνος), *φούλτακας* (= φουσκάλα στο δέρμα), *τύφλακας* (τυφλός).

-άρας

π.χ. *μαλλιάρας*, -ου (= με μακριά μαλλιά), *ποτάρας*, -ου (= αλαζόνας), *ταντστάρας*, -ου (= ψωροπερήφανος), *τσακστάρας*, -ου (= φιλάρεσκος), *Νικουλάρας*. (πβ. και Καλινδέρης 1982:377).

-αρους

π.χ. *Αηδόναρους*, *Γιάνναρους*, *γκάγκαρους*, *γόμαρους*, *κουντουπίθαρους*, *μούμπαρους* (= πρησμένο πράγμα), *πάταρους* (= σφαλιάρα), *σαρανταπόδαρους*, *τσιλταρους* (= διάρροια), *πουντίκαρους*, *σπίταρους*, *μύτκαρους*, (πβ. και Καλινδέρης 1982:379)

Μεγεθυντικά

Καταλήξεις - τελικά τεμάγια

1.4.9.3

Οι πιο συνηθισμένες παραγωγικές καταλήξεις - τελικά τεμάγια στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης:

α. Για το σχηματισμό ουσιαστικών

Καταλήξεις -
τελικά τεμάγια

1.4.9.3 -άις

π.χ. αλφιάις, αρκουδιάις, κιφτιδιάις, κλανιάις, κουμματιάις, κρουμνδουφάις, ξικλιαστιάις, ξιλακτῶαίς, ξυλουφάις, παλαμστιάις, παρακατιάις, πιριστιριάις, σκαφτιάις, σκουρδιάις, τριχουφάις, τσιγαριάις, χλιαπατιάις, πβ. Καλινδέρης 1982:383.

-άδα

π.χ. αγράδα, αξιάδα, ασκιάδα, ιῶαδα, κιτρινάδα, κουρμάδα, κριχτάδα, κρούαδα, μονχλάδα, μουρφάδα, ξινάδα, πανάδα, πυκνάδα, σουγλιμάδα, σπιρτάδα, φιράδα, Καλινδέρης 1982:375.

-άδι

π.χ. γκαβάδι, ζουρλάδι, ιομάδι, κφάδι, μουράδι, πουρτῶαδι, πβ. και Τσοπανάκης 1953:296.

-άρι

π.χ. αλατάρι, αρξάρι, βυξαχτάρι, γαλάρι, γκυλτσάρι, γουμάρι, ζιβγάρι, ζνάρι, θιρομάρι, θριφτάρι, ιομάρι, καρδάρι, κιασάρι, κινάρι, μτάρι, ξνάρι, πιντάρι, πιτασάρι, πιτνάρι, πλάρι, πλατάρι, π(λ/ρ)ουκάρι, πουδάρι, πουρνάρι, ρουγκατῶαρι, σκλιντζάρι, σκουρῶαρι, στραγγσάρι, συμπασάρι, ταντσάρι, τσακουσάρι, τῶουκαλτσάρι, πβ. και Καλινδέρης 1982:380

-αρά (< -αριά)

π.χ. αῖβισταρά, βαρά, δικαρά, εικουσαρά, τριανταρά, πινινταρά, ζγκρανσταρά, κλαδαρά, κλουσαρά, λιμαρά, μουτσκαναρά, παλαμαρά, παταρά, σαρανταρά, σειρταρά, φκναρά (ή φκναριά), χλιαρ(ι)ά.

-άρα

π.χ. γουμάρα, δνάρα, μαντάρα, σακάρα, σκουνταμάρα, σουμπάρα, στιγμαμάρα, τυφλαμάρα, χιλιάρα, χλιάρα, χνάρα, χουραφάρα, πβ. και Καλινδέρης 1982:377

-αρος

π.χ. αγκλείφαρος, λίμαρος, μουζμούταρος, μύξαρος, σάλιαρος, τούμπαρος, τούντζαρος, τῶούμπλιαρος, φτίκαρος

-άς

π.χ. κατανάς, κουρδιλάς, τσουκαλάς, Πηγαδάς, Χαλκιάς,
πβ. και Καλινδέρης 1982:374

-θρα

π.χ. δαχλήθρα, κλώθρα, ξινήθρα, πιτυρίθρα, τσαγκαρλίθρα,
φουσκαλίθρα, ψαλίθρα, πβ. και Καλινδέρης 1982:378

-ιάς

π.χ. ντουρατζιάς, λαδιάς, πιφκιάς, πλατανιάς, χιουνιάς, βα-
φιάς

-ίδα

π.χ. αγουρίδα, αλτσίδα, ανιμίδα, κληματσίδα, κουλτσίδα,
μπουρτσίδα, πιτλίδα, σκουτίδα.

-ίλα

π.χ. μαυρίλα, χουματίλα, κρουμδίλα, ξινίλα, πουρτσίλα,
σκασίλα, τυρίλα, πβ. και Καλινδέρης 1982:376

-ίμι

π.χ. σαπίμι, σκασίμι, ψουφίμι

-ίνα

π.χ. χατζίνα, γλυκιρίνα, ξιρβίνα, κιρατίνα, κουλιαντίνα,
λαφίνα, Μαλίνα, Ματίνα, μπασίνα, Μπίνα, μπρουστιλίνα,
παραμίνα, προυβατίνα, τιρμιντίνα, τιντιλίνα, τσιπουτσι-
να, πβ. και Καλινδέρης 1982:379

-ιό (< είο)

π.χ. αγγειό, μαϊριό, νταμπακαριό, παπουτσαριό, πλυστα-
ριό, σκουλειό, χασαπλιό, κριουπουλειό, γυφταρειό.

-ιό

π.χ. κατό, κθαριό, λασπαριό, μιτό, ντρομπουριό, τριχου-
ριό, φουρτιό

-λής

π.χ. μουαμπιτλής, μουχμουρλής, μπουντουρλής, μιρακλής,
πβ. και Καλινδέρης 1982:374

1.4.9.3 -λίχι

π.χ. αραλίχ, αρματουλίχ, βιρανλίχ, ζαραλίχ, καλαμπαλίχ, κουμασλίχ, μαγλίχ, μασκαραλίχ, μιζιλίχ, μιντιρολίχ, μιτ(ι)λίχ, μουζαβιρολίχ, μπουχτδαλίχ, ντιρολίχ, ντουρμαλίχ, παπαδλίχ, πσταρολίχ, σαραφλίχ, ταντσαρολίχ, τζαμλίχ, τζαμπαζλίχ, τιροπλίχ, τοιμιλίχ, τδ(ου)φλίχ, χατζηλίχ, πβ. και Καλινδέρης 1982:374

-μα

π.χ. μέτρομα, στιφάνουμα, αβάσκαμα, αικόντζμα, αμπόλιαζμα, άμπουγμα, ανασκύρμα, ανιμουπύρουμα, αξάμουμα, απόδιμα, απόριγμα, απόσουμα, αρμέντζμα, γέννιμα, γιουφτόπιαζμα, γουνάτζμα, διβόλτζμα, ζγκράντζμα, ζούμουμα, ιμπόριμα, ίδουμα, ίσκιουμα, κατούρμα, κέντουμα, κηράλειμμα, κλιφτουπάτιμα, κλώζμα, κουτσακάλτζμα, λιβάκουμα, λίγκιαζμα, λόζιαζμα / ξι-, μαέριμα, μάντιμα, μπαρμπούλουμα, νιρόπιαζμα, νταρντάρμα, ντιολίκουμα, ντουζένιαζμα, ξέπλυμα, ξέταγμα, ξιανάχουμα, ξιμέτρομα, παλάμζμα, παραμάζουμα, πλάκουμα, πλιάφουμα, ρουγκάλτζμα, σάιζμα, σάκιαζμα, σαράντζμα, σκληκουφάγουμα, σούριγμα, σταύρουμα, σύναγμα, σφάλτζμα, τουμπάκιαζμα, τσαρκάλτζμα, τδόλιαζμα, τδουτδούργιαζμα, τσίρνιζμα, τσιτδούργιαζμα, τσούριγμα, φιγγάριαζμα, φόρτουμα, φτύμα, χούιαγμα

-μάρα

π.χ. γαβαμάρα, κουφαμάρα, μπαϊλτζμάρα, ξιπατουμάρα, παλαβουμάρα, δαστιζμάρα, δουρδαμάρα, σκουνταμάρα, στιγναμάρα, συνζμάρα, τυφλαμάρα. δουρδαμάρα, κουφαμάρα.

-μός

π.χ. πιθαμός βαριμός, δαρμός, θαγμαζμός, κουρ(ι)μός, λιβακουμός, μαδημός, μπιζιρζμός, (ου)μουλονγμός, πιθαμός, πλιβριτουμός, δουρτζμός, σκουτουμός, σουμός, σπαρμός, συζμός, χουρταμός

-μου

π.χ. βγάλτσιμου, βλάψιμου, γνέσιμου, ζμπρώξιμου, κόψιμου, λέξιμου, νίψιμου, ντέσιμου, ρίξιμου, ψάλτσιμου, πβ. και Μπουντώνας 1892:62

-ου

π.χ. Βασίλου, Βιλίκου, Βιρδι(ρί)κου, Βιτουρούλου, Βούκου, Κρυστάλλου, Λέγκου, Λένου, Λινάκου, Μαγδάλου, Μαλάμου, Ματιούκου, Μιμίτσου, Μιτάξου, Μουμούλου, Μπήλιου, Μπούκου, Μπούλου, Μυγδάλου, Ντίγκου, Ντόντου, Σανούκου, Σιαβούλου, Σουτηρούλου, Σταμάτου, Φουτούλου

-ουβιά (μόνο στα γυναικωνύμια),

π.χ. Μάρκουσ > Μαρκουβιά

-ούδα,

π.χ. Βαγγιλούδα

-ούρα

π.χ. βαγμούρα, δικουχτούρα, κουμούρα, λιανούρα, νησκούρα, στινούρα, ζαλούρα, ανακατουσούρα, κουζιμούρα, ξινούρα, πβ. και Καλινδέρης 1982:375

-ούρου (θηλ.)

π.χ. καμπούρου, λιούρου, νησκούρου, πιτγκούρου, τσουρτσούρου, χαντακούρου

-δά

π.χ. απλουδά, ανακατουδά αφρουντιδά, δαγκουδά, θιριδά, θιρμαδά, κατιβαδά, κατδά, λιδά, μαγαρδά, μουκουδά, μουναχουδά, παρδά, πουδιδά, ρουφδά, χουρταδά.

-τζής / -τσήσ

π.χ. (α)γαλαντζής, αβτζής, αμακατζής, γανουτζής, γινατζής, ζανατζής, κασμορτζής, καταφιρτζής, κιορατζής, κιοχανατζής, κουμαρτζής, μασλατζής, μπακαρτζής, μπουγτζής, μπουιατζής, νταουλτζής, ντουβαρτζής, ντουγραματζής, ουμουρτζής, δακατζής, σιογιαντζής, τδουρμπατζής, τιοκρατζής, μουταφτσήσ, μπατακτσήσ, παπτσήσ, τσιφτσήσ, πβ. Καλινδέρης 1982:374

-τήρι

π.χ. ξικουρνιαχτήρι, πλαστήρι, σκαλτστήρι, κλαδιφτήρι, χουνιφτήρι πβ. και Καλινδέρης 1982:378.

Καταλήξεις -
τελικά τεμάχια

1.4.9.3 -τρα

π.χ. γλίστρα, ζυμώτρα, λαγουγαμίστρα, πλέχτρα, πονκαμίστρα, σουρίχτρα, υφάντρα

-τσα (< ίτισσα, Σισα κ.λπ.)

π.χ. ζαραλίτσα, Κουζανιώτσα, λιαούντσα, (μ)παθίτσα, ξινουμιρίτσα, ξισπιρίτσα, τζαναμπέτσα, χαλασουσπίτσα, χουιλούτσα.

Για το σχηματισμό επιθέτων

-αβους -αβι, -βου

π.χ. αγλείψαβους, -βι, -βου, ασπρούλιαβους, -βι, -βου, γκαβουκούταβους, -βι, -βου, γκόλιαβους, -βι, -βου, γκούβραβους, -βι, -βου, ζαμπούνκαβους, -βι, -βου, ζίγραβους, -βι, -βου, ζ(ι)ούλιαβους, -βι, -βου, ζούνταβους, -βι, -βου, κατράναβους, -βι, -βου, κουκούδαβους, -βι, -βου, κουσταντίναβους, -βι, -βου, λειχούδαβους, -βι, -βου, λέραβους, -βι, -βου, λίγκαβους, -βι, -βου, λίμαβους, -βι, -βου, μαράγκιαβους, -βι, -βου, μόλαβους, -βι, -βου, μούζγκαβους, -βι, -βου, μουζμούταβους, -βι, -βου, μούιαβους, -βι, -βου /, μούιας, μούτικαβους, -βι, -βου, μπιάγκαβους, -βι, -βου, (μ)προύχαβους, -βι, -βου, μύξαβους, -βι, -βου, νιρουμπλιάγκαβους, -βι, -βου, ντάμκαβους, -βι, -βου, ξιασπρούλιαβους, -βι, -βου, ξιντράχλιαβους, -βι, -βου, πατδούραβους, -βι, -βου, πέγκαβους, -βι, -βου, πρέκναβους, -βι, -βου, προύχαβους, -βι, -βου, ρίξαβους, -βι, -βου, σγκούραβους, -βι, -βου, σονκάκαβους, -βι, -βου, τούμπαβους, -βι, -βου, τδούκραβους, -βι, -βου, χάμκαβους, -βι, -βου, χλιμπόναβους, -βι, -βου, χουντρουπέτσαβους, -βι, -βου, ψείραβους, -βι, -βου, ψώραβους, -βι, -βου, πβ. και Τσοπανάκης 1953:296. Καλινδέρης 1982:384

-άρος, -άρου (θηλ.)

π.χ. αυλουιάρος, -ου, γιλαδάρος, -ου, διακουνιάρος, -ου, ζαβιάρος, -ου, ζητλάρος, -ου, κασιδιάρος, -ου, κατρατδάρους, -ου, καφαλιάρος, -ου, κιτρινιάρος, -ου, κουχιτάρους, -ου, μαραζάρους, -ου, μουρντάρους, -ου, σακουλιάρος, -ου, σβαρνιάρους, -ου, σου-

κακιάρου, σπληνιάρς, -ου, στιγνιάρου, ταμαχιάρς, -ου, τδουκαλστιάρς, -ρου, τσουλτιάρς, -ου, χλιμπουνιάρς, -ρου, χτικιάρς, -ου, ψειριάρς, -ου. πβ. και Μπουντώρας 1892:61. Καλινδέρης 1982:373, 383.

-άτους

π.χ. αφράτους, -τι, -του, αχνάτους - παχνάτους, -τι, -του, βαρβάτους, -τι, -του, βυσινάτου, καρπουζάτου, κουλουκθάτου, κουτσοουρόνατους, -τι, -του, κρουμ(υ)δάτους, -τι, -του, κυδουνάτου, λουξάτους, -τι, -του, μουνάτους, -τι, -του, ξιζώνατους, -τι, -του, παλιάργατους, πανταλουνάτους, -τι, -του, πιπιράτους, -τι, -του, πρασάτους, τζιριτζιλάτου, φιβγάτους, -τι, -του, ψουμάτους, -τι, -του, πβ. και Μπουντώρας 1892: 61-62 Καλινδέρης 1982:384.

-γκους, -γκί, -γκου, / νκους, -νγκί, -νκου

π.χ. βιράγκους, -γκί, -γκου, γκουργκουλιάγκους, -γκί, -γκου, ζαμπούνγκους, -γκί, -κου, λειψιάνγκους, -γκί, -κου, σκουδριάνγκους, -γκί, -κου, τδούγκους, -α, -ου.

-έιγους, -νια, -νου

π.χ. αδρέιγους, -νια, -νου, αλατζέιγους, -νια, -νου, ασημέιγους, -νια, -νου, γαλατέιγους, -νια, -νου, γκαλτσέιγους, -νια, -νου, κιρατέιγους, -νια, -νου, κουτσοουρέιγους, -νια, -νου, μαλαματέιγους, -νια, -νου, μπακαρέιγους, -νια, -νου, μπιστιρέιγους, -νια, -νου, μπ(ου)ρουντζικέιγους, -νια, -νου, μπουχασέιγους, -νια, -νου, ντουτζέιγους, -νια, -νου, ξυλέιγους, -νια, -νου, ρουφτέιγους, -νια, -νου, σιδιρέιγους, -νια, -νου, τσινέιγους, -νια, -νου, τδουλέιγους, -νια, -νου, τδουλικέιγους, -νια, -νου, φιδέιγους, -νια, -νου, πβ. και Μπουντώρας 1892:61. Τσοπανάκης 1953:294, Ανδριώτης Ι.Α. 538.

-θκους, -θγκί, -θκου (< -δικος)

π.χ. Κατσκάθκα, Μισκιιάθκου, Μπουντανάθκα, Ντιλιαλάθκα, ζαραλίθκους, -γκί, -κου, κιρατζήθκους, -γκί, -κου, μουταφτσιθκους, -γκί, -κου, μπιαλαλίθκους, -γκί, -κου, μπιρικιτλί-

Καταλήξεις -
τελικά τεμάχια

θους, -ή, -κου, πατιράθκους, -ή, -κου, σαντέθκους, -ή, -κου, δακατζίθκους, -ή, -κου, ταζέθκους, -ή, -κου, τουλουμπατζίθκους, -ή, -κου, τσινίθκους, -ή, -κου, χαϊρλίθκους, -θή, -θκου, χουιλούθκους, -ή, -κου.

-ιρός, -ή, -ό

π.χ. λαγκιρός, -ή, -ό, σκιδιρός, -ή, -ό, σουγλιρός, συρματιρός, -ή, -ό, κουφτιρός, -ή, -ό, λαδιρός, -ή, -ό, καρπιρός, -ή, -ό,

-ίδους, -α, -ου

π.χ. αραβανίδους, -α, -ου, αρνίδους, -α, -ου, βνίδους, -α, -ου, γρουνίδους, -α, -ου, διρματίδους, -α, -ου, ζαμανίδους, -α, -ου, καμπίδους, -α, -ου, καναγκιρίδους, -α, -ου, κασταλαϊδους, -α, -ου, κατσαβαλίδους, -α, -ου, κθαρίδους, -α, -ου, κρανίδους, -θα, -ου, μαϊδους, -α, -ου, μρακλίδους, -α, -ου, μουσκαρίδους, -α, -ου, μπουντρουμίδους, -α, -ιου, παραπανήδους, -α, -ου, πιδιακίδους, -α, -ου, σπιτίδους, -α, -ου, τζαντιλίδους, -α, -ου, τζιρτζιλίδους, -α, -ου, τραϊδους, -α, -ου, τρανταφλίδους, -α, -ου, τδαιρίδους, -θα, -ου, πβ. και Καλινδέρης 1982:387.

-Σ(ι)κους, ή, -κου

π.χ. άλιγκους, άλική, άλιγκου, μπόλιγκους, -ή, -κου, σιρνικουθήλιγκους, -ή, -κου, κλιψιμέλιγκους, -ή, -κου, σλούπκους, -ή, -κου, ζαϊφκους, -ή, -κου, κλέφκους, -ή, -κου, ατζέμκους, -ή, -κου, κέμκους, -ή, -κου, σκασίμκους, -ή, -κου, χάμκους, -ή, -κου, βλάθκους, -ή, -κου, βουλγάρκους, -ή, -κου, διδυμάρκους, -ή, -κου, ζαβιάρκους, -ή, -κου, ιφτάρκους, -ή, -κου, κατουστάρκους, -ή, -κου, κουνιιάρκους, -ή, -κου, λουμκιάρκους, -ή, -κου, λυθδάρκους, -ή, -κου, μακφάρκους, -ή, -κου, πανουκλιάρκους, -ή, -κου, τζουμπανάρκους, -ή, -κου, χαζίρκους, -ή, -κου, μπαμπάτδκους, -ή, -κου, μπέτδκους, -ή, -κου, ρουγκάτσικους, -ή, -κου, καρακούδκους, -ή, -κου, καραμπάδκους, -ή, -κου, κιφσίδκους, -ή, -κου, μπόδκους, -ή, -κου, μπρούδκους, -κια, -κου, τδαμουδκους, -ή, -κου, χάδκους, -ή, -κου, καλαμουβίζκους, -ή, -κου, μιλέζκους, -ή,

κου, μουνουβίτζκους, -ά, -κου, μουχότζκους, -ά, -κου, τικνι-
φέτζκους, -ά, -κου, τσιμπρουβίτζκους, -ά, -κου, χαϊρσίτζκους,
-ά, -κου, ξιέγκους, -ά, -κου.

-νός, -νή/-νιά, -νό

π.χ. Βιλβινός, -νιά, -νό, γουμαρνός, -ή, -ό, κουντακιανός,
-ή, -ό, κρατσανός, -ή, -ό, μπρουσνός, -ή, -νό, ουκνός, -ή, -ό,
πιρατνός, -ή, -ό, φιτνός, -ή, -ό, χτισινός, -ή, -ό, ψισνός, -ή,
-ό αυριανός, -ή, -ό, χουριανός, -ή, -ό, γιλαδινός, -ή, -ό,
μπρουσνός, -ή, -ό, υστιρνός, τουρινός-ή, -ό.

-(σ)τους, -τι, -του

π.χ. αγένουτους, -τι, -του, αδιρπάντστους, -τι, -του, άκλου-
στους, -τι, -του (νήμα), ακοινώντστους, -τι, -του, αλώ-
ντστους, -τι, -του, αμαρκάλτστους, -τι, -του, ανέσουστους,
-τι, -του, άόρστους, -τι, -του, απουχέρστους, -τι, -του, άρ-
γαστους, -τι, -του, αρνάρστους, -τι, -του, αζμπόρστους, -τι,
-του, ατέκνιστους, -τι, -του, ατρώντστους, -τι, -του, άφκια-
στους, -τι, -του, αφουκάλτους, -τι, -του / αφουκάλτστους,
-τι, -του, αχάλαστους, -τι, -του, αχρόντστους, -τι, -του, ξι-
συλλόιαστους, -τι, -του.

-τικους, -ά, -κου

π.χ. αλαφρίτικους, -ά, -κου, βασ(τ)ιάτικους, -ά, -κου, βι-
νέτικους, -ά, -κου, γιουρτιάτικους, -ά, -κου, δυώτικους, -ά,
ζιρβίτικους, -ά, -κου, κλέφτικους, -ά, -κου, κουζανιώτικους, -
ά, -κου, μαλλίτικους, -ά, -κου, μασκαραλίτικους, -ά, -κου,
μιστριώτικους, -ά, -κου, μικράτικους, -ά, -κου, μούτικους, -
ά, -κου, μπαϊμάτικους, -ά, -κου, μπαϊμάτικους, -ά, -κου, νι-
αημιργιώτικους, -ά, -κου, πινταΐτικους, -ά, -κου,
σακάτικους, -ά, -κου, δουρδίτικους, -ά, -κου, σέρτικους, -ά,
-κου, σκαρκιώτικους, -ά, -κου, σκλίτικους, -ά, -κου,
τριότικους, -ά, -κου, φιγγαριάτικους, -ά, -κου, χαζίτικους, -
ά, -κου, χιώτικους, -ά, -κου, ψεύτικους, -ά, -κου.

-τός, -ή, -ό

π.χ. απουλτός, -ή, -ό, βαμπακουτός, -ή, -ό, βγαλτός, -ή, -ό,
γκουργκουλουτός, -ή, -ό, ζβστός (ή σφστός), -ή, -ό, ζμιχτός,

Καταλήξεις -
τελικά τεμάχια

-ή, -ό, καγκιλουτός, -ή, -ό, κουφουτός, -ή, -ό, νουρλουτός, -ή, -ό, ουπαντός, -τή, -τό, πιαλτός, -ή, -ό, πιρδικλουτός, -ή, -ό, ρουφτός, -ή, -ό, σκουντός, -ή, -ό, σουστός, -ή, -ό, σπουτός, -ή, -ό, σφιχτός, -ή, -ό, τουρλουτός, -ή, -ό, τριουρστός, -ή, -ό, πβ. και Καλινδέρης 1982:383, 386.

Για το σχηματισμό ρημάτων

-αίνου, -αίνουμι

π.χ. αβασκαίνου, βαραίνου, βζαίνου, βουρλαίνουμι, γκαβαίνου, διαβαίνου, κριχταίνου, κτσαίνου, κφαίνουμι, μαρραίνου, μουραίνου, μουταίνουμι, μπουλγκαίνου, ξιμπουλγκαίνου, ξαρχαίνου, ξιαπουσταίνου, πουδαίνουμι, προυφταίνου, σιβαίνου, τουρλαίνου, τδουγκαίνουμι, φυρραίνου, χουντραίνου.

-ίζου, ίζουμι

π.χ. αγκαρίζου, αναβουδίζου, ανασείζουμι, αντραλίζουμι, βαϊίζου, γκαϊλντίζουμι, ζακατίζου, κουπρίζου, λασπίζου, μαγαρίζουμι, μαρκαλίζου, μαρκαλιούμι, μπρουτζαλίζου, ξιαρίζου, ξικαχτίζου, ουντίζου, πουδαρίζουμι, σικλιτίζουμι, σικτιρίζου, δουρδίζου, συνίζουμι, τδακματίζου, φυβγατίζου, χαρλίζου, χονχλίζου.

-άζου, -άζουμι

π.χ. αβραχάζου, αδιάζουμι, ανταριάζουμι, απκάζου, αργάζου, βρονκουλακιάζου, γιδιάζου, γινατιάζουμι, κουτσαβιάζουμι, λουζιάζου, ματδαλιάζου, νταλακιάζου, ντουζινιάζουμι, ξικλιάζουμι, ξινουφαλιάζουμι, παραφουριάζουμι, σγκρουβαλιάζου, σιληνιάζουμι, σκιάζουμι, σπαράζουμι, τουμπακιάζουμι, φιγγαριάζουμι, χουιάζου, χονχουλιάζου, χράζουμι.

-ώνου, -ώνουμι

π.χ. αμπαρώνου, αξαμώνου, αφυνώνουμι, γκουρλώνουμι, γραπατσώνου, γριντώνουμι, καϊπιώνου, -ουμι, λιβακώνουμι, μαζώνου, -ουμι, μουρτζουλώνου, μπαγκλαρώνου, ξιαναχώνου, πιρδικλώνου, πλιβριτώνουμι, ρουκώνουμι, σμα-

ζώνουμι, τιντώνουμι, τσακώνου, τῳαταλώνου, φαγώνουμι, φκιασιδώνουμι, φουσκώνου, φυλακώνου, χαντακώνου, χλιαπατσώνου.

-εύου, -εύουμι

π.χ. γεινουρεύουμι, δλεύου, καῶμιρεύου, κιουτεύου, κουνεύου, κουραχανεύου, κουσεύου, κουταλεύου, -ουμι, λιμπεύουμι, μαντεύου, μασλατεύου, ντουρντουκεύου, ουκνεύου, ουρέγουμι, ουρμηνεύου, πασπατεύου, παστρεύου, πουρεύου, ραχατεύου, σιγουρεύουμι, σκιντζεύου, σκλεύουμι, τιμαρεύου, τρανεύου, χαλεύου, χουρατεύου, χουζμιτεύου.

-ώ, -ιούμι

π.χ. αδουκιούμι, ακαλνώ, (α)κουτώ, αλιπούμι, αλυχτώ, ανασκιρνώ, αντιριούμι, απουλουιούμι, αραδώ, αραθμώ, αστουχνώ, αφκοιούμι, γκιζιρνώ, γκυλιούμι, καρκακαλιούμι, κουτσακάλνώ, μπαϊλντώ, μπιζιρνώ, νταγιαντώ, ξιαστουχνιούμι, ξιντιούμι, ξιούμι, ξιπουλνιούμι, ουρλιούμι, προχαλνώ, σειούμι, συλλουιούμι, τῳουκαλνώ, φουκαλνώ, φταρνιούμι, χαζιμούμι, χασουμιρώ, χιρνώ, χλιμτροιούμι, χνιούμι.

-ου, -ουμι

π.χ. αγγιλουκρούουμι, αδράχνου, αμπώχνου, αντρέπουμι, απουρρίχνου, γένουμι, θαραπαύουμι, κοίτουμι, κρένου, νίβουμι, ξιδιαλέγου, ξικόβουμι, ξιτρογάου, πιθνήσκου, πιτάχνουμι, ρίχνουμι, στρέγου, τσακίζου, φκιάνου, φουρτώνου, φρίγουμι.

Για το σχηματισμό επιρρημάτων

-ια (δεικτικό - εμφατικό μόριο)

π.χ. αγάλια, αυτούια, έτῳα, ιδώια, ικειία, τώραια.

-ι

π.χ. ακαμπέτι, απ' του κατόπι, για πρόφτασι, γκαλγκούτσι, κιαμέτι, του κόσι, ντσάφι, ούδι έτσι, που ράσι, τάχατι, ταχατιά, τρουιούρι, μουνουρούφι, καταπόδι.

1.4.9.3 -ι

π.χ. (ι)τότι(ς), καρσί, μούγκι, παρακείθι, συναμιταξύ.

-άκια

π.χ. τα γουνατάκια, τα πασπατάκια

-α, -ά

π.χ. αγληούγουρα, αδιασκά, ακουλά, αλόυρα, τ' ανακού-
κουρα, αρχιρωτίρα, έναργα, μούτιγκα, μπακιά, μπαχτγιαβά,
(ν)τίγκα, ντάμμα, ντάμπαρα, ξίγκα, παράουρα, σιμά, στού-
πα, χαϊρολίθκα, χαραμάτκα, ψίτσα, ψίχα.

-έ(ς)

π.χ. εμιντέ, ιπρουχτέ(ς), ιπρουψέ(ς), ιψέ(ς)

-έλια

π.χ. τα μπακακέλια

-ής

π.χ. καταής, μισουρανής, χρουνκής

-ιάτγκα

π.χ. χαραμάτγκα, διφτιρογιάτγκα

-ίς

π.χ. μισουκιρίς, ουλουνυχτίς, ουλιμιρίς, ουλουχροονίς, μι-
σουρανίς, πβ. και Καλινδέρης 1982:387

-ου, -ού

π.χ. αδεύτιρου, κουτουρού, μιθαύρου, μούκου, ντουγρού,
όξου, ονόλου, ουπίσου, πιρίτου.

-ούθι

π.χ. πούθι, ουλούθι

-Σ

π.χ. άλλιφουράς, άλλουης αμιτέν, απανσίζ, άραγίς,
(γ)κουτζάμ, γκουτζαμάν, δηλαδής, διατέρους, διχώς, ζού-
μπουν, θάρουμι, ιξόν, κάγκαμνιάλας, κάγκαμπώς, καμπώς,
καμνιάφρας, κάπουτις, κιόλαντς, κριπ, μάλιστας, μάξους,

μαρούκοντας, μιάαλας, μιάφρας, μόκουν, μπάριμ, ντιπ,
ουόχ, ουπάν', παπχάτ', πέριξ, πιαλτόν, πόθιν, προυσώρας,
πώς, σακάτ', σαπάν', σπουλάιτ, τσ άλλιφουρας, τσιβιρίτ,
φαμπλιακώς, ψήλουν, απάν, κάτ'.

Επιρρηματικές εκφράσεις: απ' απχάτ, άσκουλσουν, μένα
γόνα, μένα γουνιό, ένα κι ένα, ένα κι ένας, έναντώνα, κάτι κα-
λά, κατά πάν', κατά κατ', κατά πούθι, κατά ώρας, κι πιτιαντό,
μι ν πρώτι, μι σουμένου στήθι, μιαν κι μιαν, μουν είιδις,
μπουρντάμίσίν, ναν' τηλ' μέρα, ον' τηλ' μέρα, ούδι τώρα, πώς
κι τι, στα γκαβά, τα πίπκα, τα τζιβουτά, τέλους πάντους, τς
κλιάς, τς ουμπρός, τς ουπίς, τς πουδαριάς.

Καταλήξεις -
τελικά τεμάγια

Το όνομα

1.5.1

α. Η γενική πληθυντικού είναι η πτώση που εμφανίζει δραματική συρρίκνωση στο ιδίωμα, όπως άλλωστε και σε πολλά άλλα νεοελληνικά ιδιώματα (βλ. Παπαδόπουλος 1926:60, Μπουντώνας 1892:36-37, 63, Τσοπανάκης 1953, 298 κ.ε., Καλινδέρης 1982:356), αλλά και στη νεοελληνική κοινή. Στο ιδίωμα της Κοζάνης απαντούν κάποια υπολείμματα γενικής πληθυντικού κυρίως σε στερεότυπες εκφράσεις, π.χ. *λουιούν ντου λουιού ή ντουλουιού ντουλουιού* (< λογίων - λογίων), *δέκα χρουνών, ου ψυχός* < των ψυχών, πβ. Σάββατο των ψυχών, βλ. και Μπουντώνας 1892:37. Στις άλλες περιπτώσεις αναπληρώνεται από την εμπρόθετη αιτιατική, π.χ. *απ' τς άντρι* = των αντρών, *του σαμάρι απ' του γουμάρι, οι πέτσις απ' τα καρύδια, τα ρούχα απ' τα πιδιά*, βλ. και Κατσάνης και Ντίνας 2004.

β. Σε φάση υποχώρησης βρίσκεται και η γενική του ενικού: καθόλου δε χρησιμοποιούνται οι περιττοσύλλαβες γενικές του ενικού, π.χ. *μυρουδιά απού κρέας, του σιντόν' απ' του πάπλουμα*, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις (π.χ. με τα ονόματα συγγένειας ή τα κύρια ονόματα) οι ισοσύλλαβες γενικές μπορεί και να χρησιμοποιηθούν, π.χ. *ου άντρας τς αδιρφής μ', τα ρούχα τ' πατέρα, του σπίτι ντ' Γιώρι*, βλ. και Τσοπανάκης 1953:298 κ.ε. Απαντούν μερικές γενικές της ιδιότητας ή του τρόπου, π.χ. *έφαγι τς χρουνιάς τ', φίλους τς κλιας*, πβ. και Καλινδέρης 1982:353.

γ. Η χρήση της δοτικής, όπως στα περισσότερα βόρεια ιδιώ-

Το όνομα

1.5.1 | ματα αντικαταστάθηκε από την αιτιατική, π.χ. *σι δίνου, μας διν*, πβ. Τζάρτζανος 1909. Επιβίωση της χρήσης της δοτικής έχουμε στις συντάξεις: *δο μ', σ' τα δίνου, σ' τα παίρνου*, όπου έχουμε προφανώς χρήση της γενικής ως έμμεσου αντικειμένου, πβ. και Μπουντώνας 1892:64. Σε άλλα γειτονικά ιδιώματα, όπως της Σιάτιστας (βλ. Τσοπανάκης 1953:298) ή του Καταφυγίου (βλ. Μπουντώνας 1892:64), η γενική αντικατέστησε την αρχαία δοτική, όπως και στην νότια Ελλάδα γενικώς.

δ. Ο αδύνατος τύπος της προσωπικής αντωνυμίας του τρίτου προσώπου παρουσιάζει συγκρητισμό ονομαστικής - αιτιατικής στις φράσεις *πού 'ν' τους [púndus] - λά τους [játus]* (αντίστοιχα νεοελληνικά κοινά: πού είναι τον - να τους) και *πού 'ν' την [púndin] - λά την [játin]* (αντίστοιχα νεοελληνικά κοινά: πού είναι την - να την), με επικράτηση της ονομαστικής στο αρσενικό γένος και της αιτιατικής στο θηλυκό.

ε. Συχνά η αιτιατική ενικού του θηλυκού των δεικτικών αντωνυμιών αντικαθιστά ως προσδιορισμός την ονομαστική, π.χ. *ικείνην η γυναίκα, αυτήνια η φουράδα*.

στ. Κάποιες φορές το ουδέτερο του επιθέτου αντικαθιστά το αρσενικό γένος, με κάποια δόση υποτίμησης, π.χ. *αυτό θέλμ μπάτσις* = αυτός θέλει ξύλο, *του γκαβάδμ* = ο τυφλός κ.λπ. πβ. και Καλινδέρης 1982:359.

ζ. Στο τρίτο ενικό και πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα του βοηθητικού ρήματος *είμαι* οι αδύνατοι τύποι του γ' προσώπου της προσωπικής αντωνυμίας επιτάσσονται: *είν' τους [índus], είν' την [índin], είν' του [índu], είν' τς [índs], είν' τις [índis], είν' τα [índa]*, πβ. και Τσοπανάκης 1953:297. Κι όταν χρησιμοποιείται για λόγους έμφασης ο δυνατός τύπος πριν από επιρρήματα τοπικά, ο αδύνατος τύπος και πάλι ακολουθεί, π.χ. *αυτός είν' τους ιδώ, αυτοί είν' τς ικειά κ.λπ.* Όταν όμως ακολουθεί όνομα ως κατηγορούμενο, δεν επαναλαμβάνεται ο αδύνατος τύπος της αντωνυμίας, π.χ. *αυτός είνι καλός*.

Το ρήμα

1.5.2

α. Παρατηρείται ευρύτατη μετατόπιση ως προς την τυπική χρήση των χρόνων: Ο ενεστώτας συχνά χρησιμοποιείται αντί του αορίστου για περισσότερο εναργή και παραστατική αφήγηση, π.χ. *σγκώνιτι απού λες, πααίνι, τουν λέι τα καθέκαστα κι γυρνάει πάλι πίσου στου μαντρί* = σηκώθηκε κ.λπ., ή του μέλλοντα για να δηλωθεί ως παρόν το μέλλον, π.χ. *φεύγου κι έρχουμι αύριου να σι πάρου* = θα έρθω. Ο αορίστος παίρνει τη θέση μελλοντικού χρόνου, π.χ. *σήμιρα φεύγου, αύριου ήρθα πάλι* = θα έρθω. Μια ιδιαίτερη, τέλος, χρήση του παρακειμένου παρατηρείται σε φράσεις όπως: *σ' έχου ιδεί τώρα*, με τη σημασία: να σε ιδώ, θα σε ιδώ, πρόσεξε να τα καταφέρεις κ.λπ., εμφανίζοντας ως συντελεσμένο ήδη το προσεχές μέλλον, πβ. και Μπουντώνας 1892:65 για το Βελβεντό.

β. Πιθανότατα από το ρήμα *έχω* προήλθε και το *χα* + υποτακτική, π.χ. *χα να πααίνου, αμά δε μι κάλισαν, χα να σι πλιαρώσου, αμά δεν τς έχου*. Η δομή *χα* + υποτακτική πρέπει να προέρχεται από την παλιότερη *είχον* + απαρέμφατο, πβ. Καλινδέρης 1982:368, Φάβης ΕΕΒΣ ΙΗ' 174-5.

Το ρήμα

Αξιοπρόσεκτες εκφράσεις

1.5.3

Ένα από τα γνωρίσματα του λαϊκού λόγου είναι η συναισθηματική συμμετοχή του ομιλητή στα δρώμενα της πρότασης ή η συναισθηματική του ταύτιση με το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται (βλ. Κατσάνης, Ν. και Ντίνας, Κ. 1986). Όπως έδειξαν σχετικές έρευνες (πβ. Kuno και Kaburaki 1977:630) η συμμετοχή αυτή επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους: με τη συντακτική σειρά, με την επιτόνηση, με μορφολογικά στοιχεία κ.λπ. Ως κατεξοχήν δείγμα λαϊκού λόγου το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης, εμφανίζει μια έντονα συναισθηματικά φορτισμένη χρήση της γλώσσας, η οποία διαπιστώνεται στις πολλές μεταφορικές χρήσεις, στον ειρωνικό - χιουμοριστικό τρόπο αντιμετώπισης της ζωής, στον περιγραφικό τρόπο που επιλέ-

Αξιοπρόσεκτες
εκφράσεις

1.5.3 γεται, για να δηλωθούν έννοιες, οι οποίες στην κοινή νεοελληνική δηλώνονται με κυριολεκτικό και μονολεκτικό τρόπο κ.λπ. Για το λόγο αυτό θεωρήσαμε χρήσιμο να συγκεντρώσουμε στο σημείο αυτό όλες τις εκφράσεις που προέκυψαν τόσο από την πρωτογενή έρευνα όσο και από την αποδελτίωση των δημοσιευμένων έργων στο τοπικό ιδίωμα, εκφράσεις που επιβεβαιώνουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Ο χιουμοριστικός τρόπος προσέγγισης της ζωής εκ μέρους των Κοζανιτών έχει αποτελέσει αντικείμενο σχολιασμού και άλλων ερευνητών (βλ. Ηλιαδέλης 2003, Ηλιαδέλης 2004) συνεχίζει επίσης να τροφοδοτεί την τοπική λογοτεχνίζουσα, χιουμοριστικού χαρακτήρα παραγωγή των ντόπιων συγγραφέων, ιδίως αυτών που δραστηριοποιούνται κυρίως την περίοδο της Αποκριάς (βλ. 1.1.3). Αυτή η στάση ζωής των κατοίκων καθρεφτίζεται και στις καθημερινές γλωσσικές τους επιλογές, καθώς διακρίνεται μια έντονα σαρκαστική -και αυτοσαρκαστική συχνά- διάθεση απέναντι στην πραγματικότητα. Έτσι ένα μεγάλο μέρος των εκφράσεων που ακολουθούν έχουν έναν σαφή ειρωνικό και σαρκαστικό τόνο, π.χ. *Άγνωστα άφαντα κι στον πλακό ριγμένα, Απόχτσιν κι ου γιούφτους βρακί, Δε σι γένουντι τα κράνα, Είχαμι τη γρα σινά, μας φάσκιουσιν κι ου γέρουντας, Μαζώνι υπουγραφές, Μαμμού 'π' του καλαμίδι, Ξάι κλιές κι φκιάνι φανάρια, Τι μι χράζουνταν ιμένα τς σκρόφας τα τραγούδια; Έφκιασάμι τον κούκου μπούφου, Χέσκιν η φουράδα στ' αλώνι.*

Οι παρομοιώσεις και οι μεταφορές είναι μια ακόμη μεγάλη κατηγορία εκφράσεων όπου διακρίνεται η ευρηματικότητα του λαϊκού λόγου, η σαρκαστική και αυτοσαρκαστική του διάθεση. Ο σημασιολογικός χώρος απ' όπου επιλέγονται οι μεταφορές είναι επίσης ενδεικτικός:

α. υπάρχουν πολλές παρομοιώσεις και μεταφορές που έχουν σχέση με ζώα και κυρίως αυτά με τα οποία είναι εξοικειωμένοι οι κάτοικοι αυτής της περιοχής, π.χ. *Απουρρίχνι ου χειμώνας, Γίγκλα κοιινιάρό, Είμι κρούους φίδι, Έχ πέριπραν,*

Λαλάου βραχνά, Λύκους μι τα πέταλα, Μι πιτάρσαν, Σαν η
μαμού του γιούφτου, Σαν τ' πλιματικού του γατί, Σαν του λύ-
κου σν αντάρα, Χαμένι μπίμπα,

β. άλλες -εξίσου πολλές και εκφραστικές- σχετίζονται με
φυτά, π.χ. Ατδούμπστου σταφύλι, Ατσάκτου μύγδαλου, Είμι-
στι σαν τα λάχανα στου τσάλι, Ντουμάνι στου ρουμάνι, Σαν
τ' Τδουμούλι τα καραγάτδα, δούκλα καραγατσιίδα,

γ. αρκετές χρησιμοποιούν αντικείμενα πολύ οικεία στους
ομιλητές του ιδιώματος, π.χ. Απ' ν ίδια τρούμπα είσι κι συ,
Βάρσαν κουλτά του μπακράτσι, Γκιούμι τ' Αι-Νικόλα, Μαύ-
ρους τσάλι, Να κάμου του κιφάλι σ' μπουμπότα κι κατδαμά-
κα, Νουρλό αυγό, Σι τσάκουσιν η κλούτσα, Σουμένου φου-
κάλι, Στραβιά ανέμι, Τα μαλλιιά τ' γίνκαν τουλούπα, Τρουβάς
απ' τα κράνα, και τέλος

δ. πολλές έχουν να κάνουν με γεγονότα και πράξεις της κα-
θημερινής ζωής των ανθρώπων, π.χ. Βάρ' τα πίσου να τ' αρ-
μέξουμι, Γνέθου του χουζμέτι, Γράφιτι σαν ν ακόλλα, Ζώνου
τονν άγιου, Κουκόνα π' τα χαρτιά, Λουζιάσκιν του γκιλέπι,
Μι αρνάρσιν του μυαλό, Μ' έβγαλιν τς μπίσκις, Μ' είπιν ...
όσα σέρονι του φουκάλι, Μι πήριν αλακάπα, Πιάνουμι απού
αντροπουδιά, Τνάζου τα μπουριά, Τό 'φαγα του τδαϊρι μ',
Τό 'φιριν στ' αγιάρι, Τουν βάνου στου μαντρί, Τουν σώθκιν
του λάδι, Τουν φσάι τονν παρά.

Τέλος, η περιπαικτική διάθεση των Κοζανιτών διαπιστώνε-
ται και στον τρόπο με τον οποίο διατυπώνουν αινίγματα, π.χ.
Μια παρτάλου, μια τζιριτζέλου μεσ' του λακου πάι γκιλιέτι,
απειλές, π.χ. Τα σι αργάσου του κουζίνι, Τα στα βγάλου τα
μπαμπαράκια, Φεύγα μην τσακώσου τ' αντί, βοισιές, π.χ. Λύ-
κους τς Ιβγέννας, Μπουμπός τς Νάζους, Μσα κι ακέρια, Μύ-
ξους παπσιίθους, Ντου... λύκους, δουρδίτκα κι αλαφρίτκα,
δοξασίες, π.χ. Βάλι του φουκάλι ανάπουδα, Μην πουλιμάς
του φουκάλι· τα κλάις ν πιθιρά σ', ευχές, π.χ. Γεια σου, αγά μ',
να ζήσιν τ' αγούλια σ', Κουντές κι αγλήγουρις, κατάρες, π.χ.

Αξιοπρόσεκτες
εκφράσεις

1.5.3 | *Αιντι καλή κανέστρα, Γκούμπτζιαλους κι κουρνιαχτός, Κουρμός κι μαδημός, Λύκους να σι φάι κι αλιπού να σι γραβαλίσι, Να σκάις κι να πλαντάξ, Πίσου κι ανταπουδώσι, προτροπές, π.χ. Βάρτι βούρτι τα λανάρια, Ζλιξ αυτού, ρα!, Μη χαζά, Ου, σκλια!, υπεροβολές, π.χ. Βγάνου απ' τ' μύγα ξούγκι, Έχ κι στον κώλου φτια, Έφκιασα τον κάμπου βνο, λέξεις ή φράσεις - ταμπού, τις οποίες για λόγους δοξασίας ή καλής συμπεριφοράς αποφεύγουμε ή δε θέλουμε να πούμε με το όνομά τους, π.χ. Απόλκα τα μπλάρια, Ου μακρά 'που 'δω, Ου μούτους μι τα χλιάρια, Τα τίναξιν, Του νου τ' τον έχ όλου στον κιχρί, Τουν κουλούριασι τον κούκου, Τουν σέφκιν ου διάουλους στου βρακί, Τς καμάρουσι τις μασκαρέτις, παροιμίες, π.χ. Γαχδουρνός πρόσουπους χαριτουμένι ζονή, Δικαπιντίζι ου Αύγουστους, πυρώσ' κι μην αντρέπισι, Είδιν η μαξιμού του κώλου τς κι θάρσιν πληγή, Η γυναίκα είνι ακόλλα κι χαλεύι απ' όλα, Κουνούστεις μι ζουρλόν, νταιάντα, Νκουκυρές είστι κι πιμέξι φάτι, Όπ' φτω δεν αγλείφου, Του μαχαίρι γουρθά κρούιτι; και τέλος σχήματα λόγου, όπως το οξύμωρο ή το εν διά δυοίν, π.χ. Μούτους τσίντζιρας, Να σκάις κι να πλαντάξ, Σώπα κι μούλουσι!*

Ακολουθούν οι εκφράσεις με αλφαβητική σειρά σύμφωνα με το πρώτο τους γράμμα. Αναλυτική τους παρουσίαση μπορεί να δει κανείς στα λήμματα στα οποία παραπέμπουν.

Αι μη σι ζμπρώξου = άσε με ήσυχο, βλ.λ. *ζμπρώχνου*

Αιντι καλή κανέστρα = καλόν παράδεισο, βλ.λ. *κανέστρα*

Αγάς απ' του Πουρτουράζι (σημ. Πρωτοχώρι περιοχής Κοζάνης) = κοντός, βλ.λ. *αγάς*

Αγγειό αγάνουτου = άχρηστος άνθρωπος, βλ.λ. *αγγειό*

Άγνιστα κι άφαντα κι στον πλακό ριγμένα: χρησιμοποιείται για κάτι που παρουσιάζουμε σαν τελειωμένο, ενώ ακόμα δεν το έχουμε αοχίσει, βλ. λ. *άγνιστους*

Αδράθκιν (π.χ. η πίτα ή ρούχο από το σιδέρωμα) *κάηκε, έπιασε λίγο*, βλ.λ. *αδράχνου*

Άμα βουίξι τ' αφτί σ, σι αναφέρν, βλ.λ. αναφέρονου

Άμα δε μαθαίντς γράμματα, στου ζγό, βλ.λ. ζγός

Άμα δε χαλεύου να σι φλήσου, σι ρουτώ πού 'ν του μάλουγου
σ' = όταν κάποιος είναι απρόθυμος να κάνει κάτι, βλ.λ. μά-
λουγου

Άμα είνι μπάμπαλου να βγει κι άμα είνι χώμα να τριφτεί (λε-
γόταν όταν είχε κανείς ένα σκουπιδάκι στο μάτι), βλ.λ.
μπάμπαλου

Άμα μουφλιουξέψι ου Ουβραίους, παλιά τιφτέρια αραδά, βλ.λ. μουφλιουξεύου

Άμα χυθεί του γάλα, μι μπάμπαλα τα του μαζώξ = άμα ραγί-
σει το γυαλί... , βλ.λ. μπάμπαλου

Αν είνι μπάμπαλου να βγει κι αν είνι χώμα ν' αναλύσι (εξορ-
κισμός), βλ.λ. αναλάου

Απ' ν ίδια τρούμπα είσι κι συ = για ανθρώπους με ίδιο χαρα-
κτήρα, βλ.λ. τρούμπα

Απόλκα τα μπλάρια = έκανα εμετό, ξέρασα, βλ.λ. απουλνώ

Απόλνα ράμμα = εντολή κατά το πέταμα του χαρταετού στον
χειριστή του ράμματος, βλ.λ. απουλνώ

Απού τ' μέσα τς για του ιμπρέτι τ' Γούτσι του κατάφιριν του
μπουρέκι, βλ.λ. ιμπρέτι

Απουρρίχνι ου χειμώνας = ξεθυμαίνει, τελειώνει, βλ.λ. απουρ-
ρίχνου

Απόχτιν κι ου γιούφτους βρακί = κέρδισε κάτι κι ο φτωχός,
βλ.λ. βρακί

Άργανου να γέντς = να πεθάνεις, να ξεκουμπιστείς, βλ.λ. άρ-
γανου

Αρχινώ τς ουπαντές = αρχίζω κάποιον στο ξύλο, βλ.λ. ουπα-
ντοί

- 1.5.3 | *Ασούρντσου πλι* = α. πουλί που δεν ξέρει να πετάει, β. ανώριμος και άμαθος άνθρωπος, βλ.λ. *πλι*
- Ατδούμπστου σταφύλι* = έκφραση για γυναίκα ανέγγιχτη ερωτικά, βλ.λ. *ατδούμπστου σταφύλι*
- Ατσάκστου μύγδαλου* = αγέραςτος, βλ.λ. *ατσάκστους*
- Αχνάτους - παχνάτους* = για κάποιον που είναι ευδιάθετος και αργός, που δεν βιάζεται, βλ.λ. *αχνάτους*
- Αχρόντστι νύφη δε φτεύι λούδια γιατί δεν κάμμ μικρα*, βλ.λ. *αχρόντστους*
- Αχρόντστι νύφη δεν κάμμ να δίνι στιάρι 'π' τουν πιθαμένου*, βλ.λ. *αχρόντστους*
- Βάλι του φουκάλι ανάπουδα*: για να φύγει κάποιος ανεπιθύμητος επισκέπτης (δοξασία), βλ.λ. *φουκάλι*
- Βάνου φτί* = κρυφακούω, βλ.λ. *βάνου*
- Βάρ' τα πίσου να τ' αρμέξουμι*: (λέγεται σε περιπτώσεις όπου κάποιος αρχίζει να ξαναμιλάει για κάτι που έχει ήδη εξαντληθεί), βλ.λ. *βαραίνου*
- Βαρμένους απού νύχτα* = ονειροπαρμένος, βλ.λ. *βαράου*
- Βάρισιν νουρατζάς* = μεγάλο σοκ, βλ.λ. *νουρατζάς*
- Βάρισιν ουκιανόν* = ταξίδεψε μέσω ωκεανού, βλ.λ. *βαράου*
- Βάρσαν κουλτδά του μπακράτσι* = χάλασε η δουλειά, ο αρραβώνας κ.λπ., βλ.λ. *μπακράτσι*
- Βάρτι βούρτι τα λανάρια* = εμπρός δουλειά, βλ.λ. *λανάρι*
- Βγαίνου στου κάρδου* = βγαίνω φωτογραφία, βλ.λ. *κάρδου*
- Βγάλι τ' σκούφια σ' κι βάρα* = εσύ τα λες αυτά που είσαι χειρότερος; βλ.λ. *σκούφια*
- Βγάνου απ' τ' μύγα ξούγκι* = βγάζω κέρδος κι από κει που δε βγαίνει, βλ.λ. *αξούγκι*

Βρήκισ κουτσάκ να πιαστείς = βρήκες άνθρωπο να στηριχτείς,
βλ.λ. *κουτσάκ*

Βρουντούν τα σίδηρα, βρουντούν κι οι σακουράφισ (= επί
αναξίων που μιμούνται τους σπουδαίους), βλ.λ. *βρουντώ*

Γαιδουρνός πρόσουπους χαριτουμένι ζουή = άνθρωπος που
δε σκάει για τίποτα, βλ.λ. *πρόσουπου*

Γεια σου, αγά μ', να ζήσην τ' αγούλια σ' = ευχή να ζήσει κάποι-
ος και τα παιδιά του, βλ.λ. *αγούλι*

Γένκα πέρα - πέρα = λερώθκα, βλ.λ. *πέρα*

Γένουμι μουκαέτς = αποφασίζω τελικά να ασχοληθώ, να κα-
ταπιαστώ με κάτι, βλ.λ. *μουκαέτς*

Για πρόφτασι = προσωρινά, για να ξεγελάσουμε την πείνα
μας, βλ.λ. *πρόφτασι*

Για του καντίπουτα = για ασήμαντο λόγο, βλ.λ. *καντίπουτα(ς)*

Γιαζίγκ να σι γένι = κρίμα, βλ.λ. *γιαζίγκ*

Γιαλάν ντουνιάς = ψεύτικος κόσμος, βλ.λ. *ντουνιάς*

Γίγκλα κουινιάρκ = λουρί κάτω από την κοιλιά του αλόγου
που δεν είναι σφιχτοδεμένο, καθώς οι Κονιάροι δεν έδεναν
συνήθως σφιχτά τη γίγκλα, βλ.λ. *γίγκλα*

Γίνκιν για τα σύξιλα = για το διάολο *πισκέσι*, κατάντησε σε
ελεεινή κατάσταση, βλ.λ. *σύξιλα*

Γίνκιν κουρνιαχτός = εξαφανίστηκε, βλ.λ. *κουρνιαχτός*

Γιρό βιο = χρησιμοποιείται με ειρωνικό τρόπο υπονοώντας
ότι κάποιος ή κάτι δεν αξίζει τίποτα, βλ.λ. *γιρός*

Γκιούμι τ' Αι-Νικόλα = άνθρωπος που τον χρησιμοποιούν για
όλες τις δουλειές, βλ.λ. *γκιούμι*

Γκόλιαβου κιφάλι = φαλάκρα, βλ.λ. *γκόλιαβους*

Γκούμπτζιαλους κι κουρνιαχτός = ας πάει στα κομμάτια, ας

γίνει ό,τι θέλει, βλ.λ. *κουρνιαχτός, γκούμπτζιαλους*

Γκουργκουλιάγκου λαϊνι = λαϊνι με στενό στόμιο που όταν αδειάζει κάνει γκουρ - γκουρ - γκουρ, βλ.λ. *γκουργκουλιάγκου*

Γνέθου του χουζμέτι = ταιριάζω τη δουλειά, βλ.λ. *χουζμέτι*

Γουμάρι ξισαμάρουτου = αφιλότιμος άνθρωπος, βλ.λ. *γουμάρι*

Γράφιτι σαν ν ακόλλα = στολίζεται, βλ.λ. *ακόλλα*

Δε μι χράσκιν = να μένει, δεν το θέλω, βλ.λ. *χράζουμι*

Δε σι γένουντι τα κράνα = δε θα γίνει η δουλειά σου, δε θα περάσει το δικό σου, βλ.λ. *κράνου*

Δεν αφήνι τα δυο αντάμα = τα ανακατεύει όλα, βλ.λ. *αντάμα*

Δεν έχ γκουρτσά (να τσακουθεί): λέγεται για τη θάλασσα και αποτελεί τρόπο έκφρασης του φόβου των ορεσειβίων Κοζανιτών γι αυτήν, βλ.λ. *γκουρτσά*

Δεν μπορεί να του φάι μι τ' δουμφάδα τς = δεν τα πάει καλά με τη συννυφάδα της, βλ.λ. *τρώου*

Δεν μπουρώ = είμαι άρρωστος, π.χ. *Τι, βιντουζίς γλέπου; Δε μπορεί κάνας;* βλ.λ. *μπουρώ*

Δεν παϊαίν σι λιχώνα μιτά τουν πιθαμένου, βλ.λ. *πιθαμένους*

Δεν παρα θέλου = δε θέλω και πολύ, βλ.λ. *θέλου*

Δεν τς άφνις τς άλλνους να σφαλίσν μάτι, βλ.λ. *σφαλνώ*

Δέχουντας κι ξιπρουβουδούντας = δεχόμενοι μουσαφιρέους και κατευοδώνοντάς τους, βλ.λ. *δέχουντας*

Δικαπιντίξι ου Αύγουστους, πυρώσ' κι μην αντρέπισι = από Αύγουστο χειμώνα... βλ.λ. *δικαπιντίξι*

Ε, Θέ μ, ψηλά είσι κι χαμπλά να δεις, βλ.λ. *χαμπλά*

Έ ντε, κάμς του μούτου κι κρένι = σκας άνθρωπο, βλ.λ. μού-
τους

Έχ κι στον κώλου φτια = ακούει πάρα πολύ, πρόσεχέ τον,
βλ.λ. φτι

Έχ πέριπιραν = είναι ελαφρόμυαλος, βλ.λ. πέριπρας

Έχ πέτνουν = είναι ζωντανός άνθρωπος, βλ.λ. πέτνους

Έχ σκλήκια στον κώλου τ' = είναι υπερκινητικός, δε μπορεί
να σταθεί στιγμή ήσυχος, βλ.λ. σκλήκι

Έβγαλιν γκίρλιακα = για μικρό που μεγαλοπιάνεται, βλ.λ.
γκίρλιακας

Έδειξαν = φανέρωσαν τον αρραβώνα, βλ.λ. δείχουν

Είδιν η μαϊμού του κώλου τς κι θάρσιν πληγή = για κάποιον
που υπερβάλλει σχετικά με πόνο ή πληγή που έχει, βλ.λ.
μαϊμού

Είμι κρούους φίδι, βλ.λ. φίδι

Είμιστι σαν τα λάχανα στου τσάλα = στριμωγμένοι, βλ.λ.
τσάλα

Είνι για τουν Αι-Ντώνι = είναι για δέσιμο, βλ.λ. Αι-Ντώντις

Είνι μι τα φιγγάρια = κυκλοθυμικός, βλ.λ. φιγγαριάτικους

Είνι να μη σι πάρι η βάψι = η μπόρα, βλ.λ. βάψι

Είνι στου χαβά τς = σε ηλικία γάμου, βλ.λ. χαβάς

Είχαμι τη γρα στινά, μας φάσκιουσιν κι ου γέροντας = δε
φτάνει που τα πράγματα είναι στραβά και δύσκολα, κάτι
άλλο συμβαίνει και επιδεινώνει την κατάσταση, βλ.λ. στι-
νός

Έκαμα ν κλοια φσέκι = έφαγα πάρα πολύ, βλ.λ. φσέκι

Ένας δεν είχι ποιον να ρουτήσι ρουτούσι του μπαστούνι τ',
βλ.λ. ρουτώ

Αξιοπρόσεκτες
εκφράσεις

- 1.5.3 | *Έφκιασα τουν κάμπου βνο = έκανα τα εύκολα δύσκολα, βλ.λ. φκιάνου*
- Έφκιασάμι τουν κούκου μπούφου = αποτύχαμε παρά τις προσπάθειες, βλ.λ. φκιάνου, κούκους*
- Έχν κάποιουν σι τρανή καμάρα = περηφανεύονται πολύ γι αυτόν, βλ.λ. καμάρα*
- Έχν κάποιουν στου τφέξ = τον κατατρέχουν, βλ.λ. τφέξ*
- Έχου έγνοια = φυλάγω, βλ.λ. έγνοια*
- Έχου τα πουδάρια μ' κρούα φίδι, βλ.λ. φίδι*
- Ζαϊφκου χουράφι = άγονο χωράφι, βλ.λ. ζαϊφκους*
- Ζιιάξι απ' τς αλαφρές = δεν έχει πολύ μυαλό, βλ.λ. ζιιάζου*
- Ζλιξ αυτού, ρα = μην κάνεις τον μάγκα, βλ.λ. ζλίγου*
- Ζώνου τουν άγιου = δένω την εικόνα του αγίου με βαμβακερή κλωστή, βλ.λ. ζώνου*
- Η γυναικα είναι ακόλλα κι χαλεύι απ' όλα (παροιμιώδης φράση): λέγονταν σε άντρες που ήθελαν να παντρευτούν χωρίς να το έχουν πολυσκεφτεί, βλ.λ. ακόλλα*
- Η νησιά η αρνίθα καλαμπούκια ουνειρευίτι (για ό,τι κανείς δεν έχει και το επιθυμεί), βλ.λ. νησός*
- Θα κόψι ου μπούμπανους του ράμμα = για άνθρωπο που θέλει να ελευθερωθεί, π.χ. δούλος στους μαστόρους, βλ.λ. μπούμπανους*
- Θα πάμι για πουρνάρια = θα γυρίζουμε ασκόπως, βλ.λ. πουρνάρια*
- Θελτς δάγκουνι κι ρούφα, θέλτς ρούφα κι δάγκουνι = φρόντισε να σου φτάσει το φαγητό γιατί είναι λίγο, βλ.λ. δαγκώνου*
- Θέλτς δικανίξ = θέλεις ξυλοδαρμό, βλ.λ. δικανίξ*
- Θκό μας μιλέτι = άνθρωπος από τη δική μας γενιά, βλ.λ. μιλέτι*

I, σι πουνεί ου κώλους: (όταν δεν παραδεχόμαστε ότι ο άλλος πονάει), βλ.λ. *πουνεί*

I, τα μας στείλι του ντέγκι = θα μας σώσει (ειρωνικά), βλ.λ. *ντέγκι*

Ιφκουλίς τ' Μπουντρούμα = λέγεται όταν κάποιος κοιτάζει να βολευτεί εις βάρος άλλων, βλ.λ. *ιφκουλία*

μα γκαϊλές = πολύ που με νοιάζει, βλ.λ. *γκαϊλές*

μένα γόνα = πολύ, βλ.λ. *γόνα*

Καλά τό 'χτι (= το έχετε) *ισείς ιδώ* = είστε πολύ καλά, βλ.λ. *έχου*

Κάλλια σ' γιού μ' ν κουπριά, παρά σ' γαμπρού μ' ν κουχιά (= καλύτερα να ζει κανείς κοντά στο γιο του παρά κοντά στον γαμπρό του), βλ.λ. *κουχιά*

Καλουσκάμι = καλή επιτυχία, βλ.λ. *καλουσκάμι*

Κάμου χάξι = χαζεύω, μ' αρέσει, βλ.λ. *χάξι*

Κάνου γκαβά μάτια = κάνω πως δε βλέπω, βλ.λ. *γκαβός*

Κάνου ζάπι = ελέγχω, υποτάσσω, βλ.λ. *ζάπι*

Κατιβάζου παμπόρια = λέω ή κάνω τρελλά πράγματα, βλ.λ. *παμπόρι*

Καφαλιά = λέξη ταμπού για το πέος, βλ.λ. *καφαλιά*

Κικιρίξ = λέξη ταμπού για το σέξ, βλ.λ. *κικιρίξ*

Κίντσιν = κοντεύει να ξεψυχήσει, βλ.λ. *κινώ*

Κίντσιν αγκαστρουμένη = έμεινε έγκυος, βλ.λ. *κινώ*

Κιφτέδισ αδέτσι (= χωρίς σάλτσα) σε αντιδιαστολή προς: *κιφτέδισ μι ζμι*, βλ.λ. *αδέτσι*

Κλαις άδαρτους = διαμαρτύρεσαι χωρίς να έχεις πάθει τίποτα από όσα θα μπορούσες να πάθεις, βλ.λ. *άδαρτους*

*Αξιοπρόσεκτες
εκφράσεις*

- 1.5.3 *Κνούσα κι δεν ξισκέπαζα*: λέγεται για άνθρωπο που όταν ήταν μικρός δε φαινόταν πόσο απαράδεκτος θα γινόταν όταν μεγάλωνε, βλ.λ. *κνώ*
- Κόπιασι στου καλό* = σύρε στο καλό, βλ.λ. *κουπχιάζου*
- Κουκόνα 'π' τα χαρτιά* = γυναίκα βαμμένη έντονα, βλ.λ. *κουκόνα*
- Κουκόνα 'π' του λαϊνί* = μικρόσωμη, νόστιμη γυναίκα, βλ.λ. *κουκόνα*
- Κουλουριάζου τουν κούκου* = χέζω, βλ.λ. *χέζου*
- Κουνούστσις μιζουρλόν, νταμάντα* = αν μπλέξεις με τρελό, κά-νε πίσω, βλ.λ. *κουνουστώ*
- Κουντές κι αγλήγουρις* = να μην παρατείνεται η ζωή κάποιου όταν τα γεράματά του είναι δύσκολα, βλ.λ. *αγλήγουρους*
- Κουρμός κι μαδημός* = ας είναι, βλ.λ. *κουρ(ι)μός*
- Κουτδάνι στ' νουρά σ'* = είσαι πλέον άχρηστος, βλ.λ. *κουτδάνι*
- Κράνα μι πααίνι άντας κατιβαίνου στου μπουντρούμι* = φο-βάμαι πολύ, βλ.λ. *κράνου*
- Κρουν τα μηνίγγια μ'* = χτυπούν τα μηνίγγια μου, βλ.λ. *μηνίγγι*
- Κρουν τα τφάνια* = κάνει πολύ κρού, βλ.λ. *κρούου, τφάνι*
- Κρούου λέσι* = εργασίες των βυρσοδεψιών για την κατεργασία του δέρματος, βλ.λ. *κρούου, πιτσι, λέδα*
- Κτσαίνι η γκαμήλα 'π' του φτί* = παριστάνει τον άρρωστο για ασήμαντο λόγο, βλ.λ. *κτσαίνου*
- Λαλάου βραχνά* = είμαι χαζός, βλ.λ. *λαλάου*
- Λάλτσιν* = τρελάθηκε, βλ.λ. *λαλάου*
- Λάλτσιν του πλι του κουλουβό*: για κάτι αδύνατο ή αφύσικο, βλ.λ. *πλι*
- Λέξ λόγα τς βρακουζούνας* = ό,τι νά 'ναι, βλ.λ. *βρακουζούνα*

Λιανό βιο = τα μικρά παιδιά, βλ.λ. λιανός

Λόξα πουλλά κι πέτρις στον τρουβά = πολλές υποσχέσεις και λίγα αποτελέσματα, βλ.λ. τροβάς

Λόξιασιν τα μτάρια = μπέρδεψε την κατάσταση, βλ.λ. μτάρια

Λουζιάσιν του γκιλέπι = μπλέχτηκε η υπόθεση, βλ.λ. γκιλέπι, λουζιάζου

Λύκους γκαβός = απογοήτευση, βλ.λ. γκαβός, λύκους

Λύκους μι τα πέταλα = διεστραμμένος άνθρωπος ή βλάκας, ανεκδιήγητος, βλ.λ. λύκους

Λύκους να σι φάι = α, να χαθείς, βλ.λ. λύκους

Λύκους να σι φάι κι αλιπού να σι γραβαλίσι: λέγεται αποδοκιμαστικά σε κάποιον που κάνει ή πιστεύει κάτι ανόητο κλπ., βλ.λ. λύκους

Λύκους τς Ιβγέννας = ηλίθιος (από το άγαλμα της λύκαινας στη Βιέννη, με τον Ρωμύλο και τον Ρέμο), βλ.λ. λύκους

Μ' έβγαλιν τς μπίσκις = με εξάντλησε σε πορεία, βλ.λ. μπίσκα

Μ' είπιν ... όσα σέρονι του φουκάλι = είπε πολλά σε βάρος μου, βλ.λ. φουκάλι

Μ' έριξιν σ' άλλη αράδα = αποσυντονίστηκα, βλ.λ. αράδα

Μ' έρχιτι αχαμνά = αισθάνομαι άσχημα, ναυτία, αναγούλα, βλ.λ. αχαμνά

Μ' έφαγιν τα τζιέρια, βλ.λ. τρώου

Μ' ήρθιν άχαρα = ζάλη, ναυτία, αναγούλα, βλ.λ. άχαρα

Μι αρνάρισιν του μυαλό = με τρέλανε, βλ.λ. αρναρίζου

Μαμουό 'π' του καλαμίδι = μικρόσωμος και πονηρός άνθρωπος (αναφορά στο καλάμι που κρατούσε ο μαϊμουδιάρης για να την ελέγχει), βλ.λ. μαμουό

- 1.5.3 *Μαζώθκαμι όλι σαν τς μπουμπανέι στου σκατό* (σε περίπτωση μεγάλου συνωστισμού γύρω από κάτι), βλ.λ. *μπούμπανους*
Μαζώνι υπουγραφές = είναι ετοιμοθάνατος, βλ.λ. *μαζώνου*
Μαζώνουμι τούμπου = ζαρώνω, γίνομαι καχεκτικός, βλ.λ. *τούμπου*
Μαζώνουντι οι μέρις μ' = είμαι ετοιμοθάνατος, βλ.λ. *μαζώνου*
Μακφαρά = λέξη ταμπού για το πέος, βλ.λ. *μακφαρά*
Μαν είμι ντιβάρι: λέγεται για κάποιον που είναι έτοιμος να αποκηρύξει κάτι που πριν υποστήριζε, βλ.λ. *ντιβάρι*
Μαν σι βαραίνι ου νους, η γνώμι = μήπως έχεις μυαλό να σ' εμποδίσει να κάνεις... βλ.λ. *βαραίνου*
Μάοκα μ' έκαπισ (για χαρακτήρα απρόβλεπτο), βλ.λ. *μάοκα*
Μασλάτια = αναληθή λόγια, βλ.λ. *μασλάτι*
Μαύρους τσάλι = μαύρος σαν τον πάτο του τσουκαλιού, βλ.λ. *τσάλα*
Μη τηράς τ' αστέρια. Τα βγάλτς μπαζντραβίτσις, βλ.λ. *μπαζντραβίτσα*
Μη φουκαλνάς άντα φεύγ άνθρουπους απ' του σπίτι για ταξίδι, βλ.λ. *φουκαλνώ*
Μη χαζά = μη λες χαζομάρες, βλ.λ. *χαζός*
Μην αγλείφς του τηγάνι· τα βρέχ στ' χαρά σ', βλ.λ. *αγλείφου*
Μην πουλιμάς του φουκάλι. Τα κλάις ν πιθιρά σ' (δοξασία), βλ.λ. *φουκάλι*
Μην του βάντς βαθά = μη λυπάσαι πολύ, βλ.λ. *βαθά*
Μην τρωσ πουλύ τυρι, τα τρουπήσι η σκούφια σ', βλ.λ. *σκούφια*
Μι ν αράδα ξιούντι τα γουμάοια, βλ.λ. *ξω*
Μι ν πουρδή τ' ασιώννι (για άνθρωπο που παρεξηγείται εύκολα), βλ.λ. *ασιώνουμι*

Μι παίρν τα δουλνάρια = αρχίζει να τρέχει κάτι από πάνω μου, βλ.λ. *δουλνάρι*

Μι πήριν αλακάπα = μου επιτέθηκε φραστικά χωρίς να μου αφήσει περιθώρια αντίδρασης, βλ.λ. *αλακάπα*

Μι πιτάσαν = με έδιωξαν με πλάγιο τρόπο (μτφ. από την τέχνη των περιστράδων), βλ.λ. *πιταρίζου*

Μι πρόεπν (π.χ. *τα ρούχα*) = μου πάνε, μου ταιριάζουν, βλ.λ. *πρόεπου*

Μι τ' βέργα = στην τρίχα, π.χ. *Ένα σπίτι η τζιτζ'ούκου μ', μι τ' βέργα*, έτοιμου να κινήσι, βλ.λ. *βέργα*

Μι τα σουστά ή στα σουστά = στ' αλήθεια, κυριολεκτικά, βλ.λ. *σουστός*

Μι τα σουστά σ' = στα συγκαλά σου, π.χ. *Είσι μι τα σουστά σ'*; βλ.λ. *σουστός*

Μι τρία κι ζουλότα = με ελάχιστα χρήματα, βλ.λ. *ζουλότα*

Μια παρσιτιά = ένα σωρό, βλ.λ. *παρσιτιά*

Μια παρτάλου, μια τζιριτζέλου μεσ' στου λακου πάι γκυλιέτι, (αίνιγμα = η αρμιά), βλ.λ. *παρτάλας*

Μιθαύρου στ' αλώνια = προσδιορισμός του χρόνου εξόφλησης των χρεών των αγροτών, βλ.λ. *αλώνι*

Μικρον κώλουν δεν έδειρις τρανόν μη φουβιρίτζ, βλ.λ. *μικρος*

Μου (= μόνο) *στου τσίτσι* = γυμνός, βλ.λ. *τσιτσι*

Μούτους τσίντζιρας = ολιγόλογος άνθρωπος, σχήμα οξύμωρο, βλ.λ. *τσίντζιρας*

Μπάκακας = λέξη ταμπού για βαριά αρρώστια, π.χ. φυματίωση ή καρκίνο, βλ.λ. *μπάκακας*

Μπήκιν μι ν ώρα τς στου ζγό, βλ.λ. *ζγός*

Μπιω ντουνιά = κυριολεκτικά: ένας κόσμος, μτφ. ποτέ, στον

αιώνα τον άπαντα, βλ.λ. ντουνιάς

Μπουμπός τς Νάζους = χαζός, αφελής, βλ.λ. *μπουμπός*

Μπουμπότα κι κατδαμάκα = συντριβή, βλ.λ. *κατδαμάκα*

Μσα κι ακέρια = λόγια άλλα σωστά κι άλλα όχι, βλ.λ. *ακέρι-
ους*

Μύξους παπτσιόκους: α. ροχάλα, β. αποδοκιμαστική και
εχθρική έκφραση, βλ.λ. *παπτσιόκους*

Ν κόκκιανι ν Πέφτι = ποτέ, βλ.λ. *Πέφτι*

Ν πιρονούσαμι κουτδάνι = περονούσαμε μια χαρά, βλ.λ.
κουτδάνι

Ν τυφλαμάρα να σι δω = κατάρα, βλ.λ. *τυφλαμάρα*

Να κάμον του κιφάλι σ' μπουμπότα κι κατδαμάκα = να σου το
συντριψω, βλ.λ. *μπουμπότα, κατδαμάκα*

Να λιλί, δό μ' τσιτσι: λέγεται για κάποιον που αγοράζει με
απερισκεψία χωρίς να ρωτάει την τιμή, βλ.λ. *λιλί*

Να λιμνιώσι του φαϊ = να έχει πολύ ζουμί, βλ.λ. *λιμνιώνι*

Να μασν στου ιχράμι τα παρτδάδα σ' (κατάρα) = να μαξέψουν
στην κουβέρτα τα κομμάτια σου, βλ.λ. *παρτδάδι*

Να μην κόψι η αρκούδα τουν άλτσου = να μην απουλίξί καμιά
πουρδή, βλ.λ. *άλτσους*

Να σι βγάλν αχάλαστουν (κατάρα) = να σε βγάλουν από τον
τάφο άλιωτο, βλ.λ. *αχάλαστους*

Να σι παραχώσου (κατάρα), βλ.λ. *παραχώνου*

Να σκάξ κι να πλαντάξ = να σκάσεις, σχήμα εν δια δυοίν,
βλ.λ. *πλαντάζου*

Να στιριώσν = ευχή στους νεόνυμφους, βλ.λ. *στιριώνου*

Να τδουγκαθούν τα χέρια τ' πό 'βαλαν φουτιά (κατάρα), βλ.λ.
τδουγκαίνουμι

Νε σκόρδα έφαγιν, νε σκουρδές μύρσιν = ούτε γάτα, ούτε ζημιά, βλ.λ. *σκουρδές*

Νκουκυρές είσι κι πιτιμέξι φάτι = κανονίστε τα, κάνετε όπως νομίζετε σωστό, βλ.λ. *πιτιμέξι*

Νουρλό αυγό: ανώριμος, αφελής άνθρωπος, βλ.λ. *νουρλός*

Ντιγκιντάγκας = λέξη ταμπού για τον ομοφυλόφιλο, βλ.λ. *ντιγκιντάγκας*

Ντου... λύκους = για αποδοκιμασία, τρόμαγμα, βλ.λ. *λύκους*

Ντουμάνι στου ρουμάνι = φωτιά στο δάσος, βλ.λ. *ρουμάνι*

Νύσταζις κι πόρδαβις του Μάη νυχτυρεύουν, βλ.λ. *πόρδαβους*

Ξάι κλιές κι φκιάνι φανάρια = δεν κάνει τίποτα, βλ.λ. *ξω*

Ξιά να γένη = να πάει στο καλό, το παραβλέπω, βλ.λ. *ξιά*

Ξιαπόχτσαμι κι... = χάσαμε, πέθανε, βλ.λ. *ξιαπουχτώ*

Ξιλουζιάζου του γκιλέπι, = δίνω λύση σε μια μπερδεμένη κατάσταση, βλ.λ. *ξιλουζιάζου*

Ξύσ' τ' αγγιά σ' = μη δίνεις σημασία, βλ.λ. *αγγειό*

Ξω πιτό: εργασίες των βυρσοδεψών για την κατεργασία του δέρματος, βλ.λ. *πισί και κρούου λέσι*

Οι χήρις δεν χρουντσπουλίζν = δε λένε χρόνια πολλά, βλ.λ. *χρουντσπουλίζου*

Όπ' σι σφάζι κι όπ' σι πουνεί... = χτυπώ αδιακρίτως, βλ.λ. *πουνεί*

Όπ' φτω δεν αγλείφου = δε ρίχνω τα μούτρα μου να παρακαλέσω κάποιον που πριν κατηγορούσα, βλ.λ. *φτω*

Όπουτι κι αμπότι = οποτεδήποτε, βλ.λ. *αμπότι*

Ότι κι αν τι = οτιδήποτε, βλ.λ. *ότι κι αν τι*

- 1.5.3 *Ου μακρά 'που 'δω = ο σατανάς, βλ.λ. μακρά 'που 'δω*
- Ου μούτους μι τα χλιάρια = φανταστικό ον, η επίκληση του οποίου γινόταν για εκφοβισμό των παιδιών, βλ.λ. χλιάρια*
- Ου τ' Τζουρτζάκι τ' Κουλούδα η μπίμπα! (απαξιωτικά για άνθρωπο), βλ.λ. μπίμπα*
- Ου, σκλια! = κραυγή που χρησιμοποιείται για αποδοκιμασία αλλά και εμπύχωση μιας ομάδας, βλ.λ. σκλι*
- Ουχ τι χρόνια καρτέρισάμι = τι χρόνια μας επιφυλάσσονταν, βλ.λ. καρτιρώ*
- Πάι αυτός. Φουκάλτσιν = πέθανε, βλ.λ. φουκαλνώ*
- Παίρνονου αρμόν = παίρνω φόρα, βλ.λ. παίρνονου*
- Παίρνονου αρνέκι = μιμούμαι, βλ.λ. αρνέκι*
- Παίρνονου στου ψιλό = κοροϊδεύω κάποιον, δεν τον παίρνω στα σοβαρά, βλ.λ. παίρνονου*
- Παίρνονου του συμπάθειου = ζητώ συγγνώμη, βλ.λ. παίρνονου*
- Πάρθκαν = παντρεύτηκαν μεταξύ τους, έγιναν ζευγάρι, βλ.λ. παίρνονου*
- Παρταλιά σην παρταλιά = μεγάλη φτώχεια, βλ.λ. παρταλιά*
- Πε σάνταλα, μάντα κι κούφχις μπαζντραβίτσις κι τα κφίσον οι μπαζντραβίτσις, βλ.λ. κφίζου*
- Πέταξαν τα πλια = μεγάλωσαν τα παιδιά, βλ.λ. πλι*
- Πέταξιν του πλι = χάθηκε η υπόθεση, βλ.λ. πλι*
- Πήρα σύβρασι = άρχισα να ανάβω, να θυμώνω, βλ.λ. σύβρασι*
- Πιάνου αράδα = υπολογίζω, δίνω σημασία, βλ.λ. αράδα*
- Πιάνουμι απού αντρουπουδιά = παντρεύομαι και νοικοκυρεύομαι, βλ.λ. αντρουπουδιά*
- Πιρδίκια τζαντέγκι = ωραία γυναίκα, βλ.λ. πιρδίκια*

Πίσου κι ανταπουδώσι = όταν ακούμε κάποιον να εύχεται κακό για μας, βλ.λ. *πίσου*

Πιτιφρής = λέξη ταμπού για τον κώλο, βλ.λ. *πιτιφρής*

Πλιατσακαρίζου τα μάτια = ανοιγοκλείνω τα μάτια ναζιάρικα, βλ.λ. *πλιατσακαρίζου*

Πόθιν πού = από πού κι ως πού, βλ.λ. *πόθιν*

΄που ράστι = εύκολα, βλ.λ. *ράστι*

Πόσις σι θέλου ακόμα = πόσα σου χρωστώ; βλ.λ. *θέλου*

Πότι, κυρά μ', αρχόντιψις; Τώρα του βράδου - βράδου (για νεό-πλουτους), βλ.λ. *αρχουνταίνου*

Πού κι τι = στα όπα - όπα, βλ.λ. *τι*

Πώς αναλάι τ' άλας ν' αναλύσι του κακό (εξορκισμός), βλ.λ. *αναλάου*

Ρίχνου στις χάρις = σταυρώνω χρησιμοποιώντας τις χάρις, βλ.λ. *χάρις*

Ρουδάνι η γλώσσα τ' = ασταμάτητος, πολυλογάς, βλ.λ. *ρουδάνι*

Ρουδάνι παίριν όλι τ' νύχτα (= διάρροια), βλ.λ. *ρουδάνι*

Ρουτιούνταν ου έρμους κι κρούουνταν μαναχός τ' = χτυπιόταν μόνος του, βλ.λ. *κρούου*

Ρουτχιούντας πααίντς σην Πόλι, βλ.λ. *ρουτώ*

Σα μπαιάτκου κόλιαντου: λέγεται για κάποιον που είναι κακόκεφος και μαραμένος, βλ.λ. *μπαιάτκους*

Σαν η μαμού του γιούφτου = με φόβο, π.χ. *Τουν τηρούσιν σαν η μαμού του γιούφτου*, βλ.λ. *μαμού*

Σαν ικείνου 'π' λέι = που λέει ο λόγος, βλ.λ. *σαν ικείνου π λέι*

Σαν ου κόρακας μι του χαμπάρι: όταν κάποιος δεν τελειώνει τη δουλειά που του ανατέθηκε, βλ.λ. *κόρακας*

- 1.5.3 Σα να σι έριξαν μι του δικράνι = έμεινες στον τόπο και δεν κουνήθηκες καθόλου, βλ.λ. δικράνι
- Σαν τ' Γκαντιά του σύγνιφου, 'π' ακουμπάει ν κλοια τ' στου Σιώπουτου, βλ.λ. σύγνιφου
- Σαν τ' πλιματικού του γατί = πολύ αδύνατος και μικρόσωμος, βλ.λ. πλιματικός
- Σαν τ' Τδουμούλι τα καραγάτδα = πολύ ψηλός, βλ.λ. καραγάτσα
- Σαν του λύκου σν αντάρα: λέγεται για κάποιον που εκμεταλλεύεται μια άσχημη κατάσταση για δικό του όφελος, βλ.λ. λύκους
- Σαν τς μαξιμούς τουν κώλου = κατακόκκινος, βλ.λ. μαξιμού
- Σήκουσι ψηλά τουν αμανέ / τ' μύτι, βλ.λ. αμανές
- Σην πρόφτασι = στα γρήγορα, βλ.λ. πρόφτασι
- Σι καμόσι ου Θος μι του σακί τα πααίνι κι σι μας μι του βιλόνι, βλ.λ. βιλόνι
- Σι κουτάι = τολμάς, βλ.λ. ακουτώ
- Σι τσάκουσιν η κλούτσα = πού πήγες και κόλλησες κι άργησες να γυρίσεις; βλ.λ. κλούτσα
- Σι έφυγιν ου δούμπτης = τρελάθηκες, βλ.λ. δούμπτης
- Σκνί ου δρόμους = γεμάτος κόσμος, βλ.λ. σκνί
- Σκώθκιν του πιτσι μ' = ανατρίχιασα από φρίκη, τρόμο, βλ.λ. πιτσι
- Σμά κουντά = πολύ μακριά, βλ.λ. σμα
- Σμαζώθκαν οι μέρις = έφτασε ο καιρός, βλ.λ. σμαζώνουμι
- Σουμένου φουκάλι = πολύ κοντή γυναίκα, βλ.λ. φουκάλι
- Σουστός = ακριβής υπόσχεση, βλ.λ. σουστός
- Στραβιά ανέμι = ανάπηρος, βλ.λ. ανέμι

Σφαλίσκιν τα ζώντανα = κλείστηκε και βγαίνει, θάφτηκε ζωντανός, βλ.λ. σφαλνώ

Σώθκιν του χουζμέτι = τελείωσε, έκλεισε το θέμα, βλ.λ. σώνου

δούκλα καραγατσιδά = χαζή, αφελής γυναίκα, βλ.λ. δούκλα

δουροδίτκα κι αλαφροίτκα = πολύ μεγάλες χαζομάρες, βλ.λ. αλαφροίτκους

Τά 'φκιασαν τρανά = όξυναν την κατάσταση, τη χειροτέρεψαν, βλ.λ. τρανός

Τα βάξι Βαγγέλι (απειλή πατέρα προς το γιο του ότι θα τον δειρει και θα ακουστεί δυνατά), βλ.λ. βάζου

Τα θκά μας μουλουγιμόν δεν έχν = δεν είναι να τα πούμε πουθενά, βλ.λ. μουλουγιμός

Τα μαζώνου = φεύγω, βλ.λ. μαζώνου

Τα μαλλιά τ' γίνκαν τουλούπα = άσπρισαν, βλ.λ. τουλούπα

Τα μας στείλι του ντέγκι = θα μας σώσει (ειρωνικά), βλ.λ. ντέγκι

Τα σι αργάσου του κουζίνι = θα σε δείρω πολύ, βλ.λ. κουζίνι

Τα σι βάλουμι μια ποτιά για να ποτεψ (απάντηση σε δύσπιστο, λογοπαίγνιο), βλ.λ. ποτιά

Τα σι πατήσι του στιχειό (δοξασία ότι κάποιες ασθένειες οφείλονταν στο ότι οι παθόντες κυκλοφορούν αργά, όταν βγαίνουν τα στοιχεία), βλ.λ. στιχειό και σχειό

Τα σι σφάξου στουν κατώφилου = απειλή, βλ.λ. κατώφилους

Τα σούφρουσιν = τα πήρε, βλ.λ. σουφρώνου

Τα στα βγάλου τα μπαμπαράκια = θα μου το πληρώσεις, θα βγάλω το άχτι μου πάνω σου, βλ.λ. μπαμπαράκια

Τα τίναξιν = πέθανε, βλ.λ. τνάξου

Τα φκιάνου = χέζω, βλ.λ. φκιάνου

- 1.5.3 | *Τέτχιου τουμάρι* *τέτχιου νταμπακαριό* = τέτοιος που είναι έτσι πρέπει να πάθει, βλ.λ. *τουμάρι*
- Τηγαντζιμένι αντόφλα* = αδύνατη και ρυτιδιασμένη γυναίκα, βλ.λ. *τηγαντζιμένι*
- Τι έχ η Κουτμαή, απ' τον ύπνου στου φαϊ* = για κάποιον που δεν κάνει πολλά πράγματα και εμφανίζεται κουρασμένος, βλ.λ. *φαϊ*
- Τι κι πώς* = τα καθέκαστα, βλ.λ. *τι*
- Τι κόρακας* = τι στην ευχή, βλ.λ. *κόρακας*
- Τι μι χράζουνταν ιμένα τς σκρόφας τα τραγούδια;* Λέγεται σε περιπτώσεις που κάποια ενέργεια μάς βγαίνει σε κακό, βλ.λ. *χράζουμι*
- Τι σι λείπι κασιδιάρι; Σκούφια μι μαργαριτάρι,* βλ.λ. *κασιδιάρι*
- Τι τα φάμι; Τιάφι κι πουρδουβότανου* = τίποτα, βλ.λ. *πουρδουβότανου*
- Τιριάζν τα χνώτα μας* = συμφωνούμε, βλ.λ. *χνώτου*
- Τνάζου τα μπουριά* = κανονίζω κάποιον, του δίνω να καταλάβει, βλ.λ. *μπουριά*
- Τό βαξαν* = το κοινοποίησαν, π.χ. για αρραβώνα, βλ.λ. *βάζου*
- Τό φαγα του τσαϊρι μ'* = πέρασαν τα χρόνια μου, βλ.λ. *τσαϊρι*
- Τό φιριν στ' αιάρι* = το 'φερε στα ίσια, βλ.λ. *αιάρι*
- Τό χου ακουή* = το έχω ακουστά, βλ.λ. *ακουή*
- Τό χ' κατδαρντί,* βλ.λ. *κατδαρντώ*
- Του ανασκίρσιν* = το καταχώνιασε, βλ.λ. *ανασκιρνώ*
- Του βαραίνου στουν ψέκα ή του ρίχνου σην ψέκα* = αδιαφορώ, χαλαρώνω ή κάνω τον τρελό, βλ.λ. *ψέκας*

Του βαρέν λίγου στου ψικίτκου κι είνι ουρσούζιδις = αδιαφορούν, βλ. λ. ψικίτκου

Του γείνουρου μ' έδειξιν ένα κι ένα = το όνειρό μου επαλήθευσε αμέσως, βλ.λ. δείχνου

Του γινάτι βγάγι μάτι, βλ.λ. γινάτι

Του γραμματίκ' π' δε λαλάι του βγάνουμι τν ουρά κι τ' απουλνούμι: για άνθρωπο που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες μας, βλ.λ. γραμματίκ'

Του κατδάρτσιν = τρελάθηκε, βλ.λ. κατδαρτώ

Του καψάλτσαν = την κοπάνισαν, το έσκασαν χωρίς να τους πάρουν είδηση, βλ.λ. καψαλνώ

Του κρούι του μπακράτσι (φράση ταμπού για ομοφυλόφιλο), βλ.λ. κρούου

Του λέι η πιρδικούλα τ' = είναι γενναίος, τολμηρός, βλ.λ. πιρδίκια

Του λύκου τον γλέπουμι, ν ουμπλή τ' χαλεύουμι; (= ενώ βλέπουμε τον ίδιο το λύκο γιατί θέλουμε να δούμε τα ίχνη του;), βλ.λ. ουμπλή

Του λύκου τον γλέπς, τον ντουρό αραδάς; Λέγεται για πράγματα ολοφάνερα, βλ.λ. ντουρός

Του μαχαίρι γουρθά κρούιτι; = δεν μπορείς να πας κόντρα σε κάτι δυνατό, βλ.λ. γουρθά

Του μήλου απχάτ' σ μηλιά τα πέσι (= τα παιδιά θα μοιάσουν τους γονείς τους), βλ.λ. απ' απχάτ

Του μπυαγλό τό 'χς πίσου στουν κούτιμα = δεν έχεις μυαλό, βλ.λ. κούτιμας

Του νου τ' τον έχ όλου στου κιχρί = στα αφροδίσια, βλ.λ. κιχρί

Του ξέκσιν του χουζμέτι = το παραξήλωσε, βλ.λ. ξικώ, χουζμέτι

Αξιοπρόσεκτες
εκφράσεις

- 1.5.3 | Του όμοιουν: παρομοίως, επί ανταποδόσεως ευχής, βλ.λ. του όμοιουν
- Του παίξι παίξι φέρονι κι μπήξι μπήξι (= τα παιχνίδια μεταξύ νέου και νέας έχουν μοιραίως κακόν τέλος), βλ.λ. μπήγου
- Του πήριν βαρά (επίρο.) = το πήρε άσχημα, βλ.λ. βαρούς
- Του φουκάλτσιν = τό 'φαγε όλο το φαγητό, βλ. λ. φουκαλνώ
- Τουν αστραπουκαμένου δεν τουν θάβν στα μνήματα, βλ.λ. αστραπουκαμένους
- Τουν βάνου στου μαντρι = τον περιορίζω, βλ.λ. μαντρι
- Τουν βρήκαν τέντα = καταγής - πεθαμένο, βλ.λ. τέντα
- Τουν γκοιμάι μι του μάτι = έχει πολλή επιροή πάνω του, βλ.λ. γκοιμώ
- Τουν είχαν τι κι πώς = σε μεγάλη υπόληψη, τον περιποιούνταν ιδιαιτέρως, βλ.λ. τι
- Τουν έφκιασιν ένα τδóλι = τον μάλωσε, τον προσέβαλε, βλ.λ. τδóλι
- Τουν έχου λανάρι στου κιφάλι μ' = ελεγκτής, βλ.λ. λανάρι
- Τουν έχουμι γκισέμι = πρωτοπόρος, ανώτερος, βλ.λ. γκισέμι
- Τουν ήρθιν ου ουρανόσ σφουντύλι = ζαλίστηκε, βλ.λ. σφουντύλι
- Τουν κόπκαν τα πλατάρια = έχασε τους προστάτες, τη δύναμή του, βλ.λ. πλατάρι
- Τουν κουδό = γρήγορα, τρέχοντας, βλ.λ. κουδός
- Τουν κουλούριασι τουν κούκου = έχεσε, βλ.λ. κούκουσ
- Τουν παίρνου ζβάρνα = κατατροπώνω, αποστομώνω κάποιον, βλ.λ. ζβάρνα
- Τουν πήριν ξστρα στου πλάτρι = ίσα που τον χτύπησε, τον επηρέασε ελάχιστα, βλ.λ. πλάτρι

Τουν σέφκιν ου διάουλους στου βρακί = άρχισε να ερωτεύεται,
βλ.λ. βρακί

Τουν σμάζουξιν ου Θεος = πέθανε, τον λυπήθηκε ο Θεός, βλ.λ.
σμαζώνου

Τουν σώθκιν του λάδι = ήρθε η ώρα του να πεθάνει, βλ.λ. σώ-
νου

Τουν τσάκουσι του χάλι = επιληψία, βλ.λ. χάλι

Τουν φουκάλτσαν = τον σκότωσαν, τον “καθάρισαν”, βλ.λ.
φουκαλνώ

Τουν φσάι τουν παρά = είναι πλούσιος, βλ.λ. φσω

Τρανά προυσώπατα = σπουδαίοι άνθρωποι, βλ.λ. πρόσουπου

Τράνιψιν η δλειά τ’... = δε μας καταδέχεται, βλ.λ. τρανεύου

Τρουβάς απ’ τα κράνα = κοντόχοντρος άνθρωπος, βλ.λ. τρουβάς

Τς καμάρουσι τις μασκαρέτις (= άκρες των παπουτσιών) = πέ-
θανε, βλ.λ. καμαρώνου

Τς κτδασ του μνι κι τς στράτας του ψουμί χουρταμόν δεν έχν,
βλ.λ. χουρταμός

Τς πατώ = έχω χρήματα, είμαι πλούσιος, βλ.λ. πατώ

Τς... τίτιουσιν κια τς δυο τς αδιρφές = λέξη ταμπού για το: συ-
νουσιάζομαι, βλ.λ. τιτιώνου

Τσακώνου του μασλάτι = πιάνω την κουβέντα, βλ.λ. μασλάτι

Τσουζου λόια = κατασαδιάζω, βλ.λ. τσουζου

Φέρονου φούρλα = κάνω δουλειές, οργανώνω, βλ.λ. φούρλα

Φεύγα μην τσακώσου τ’ αντί = φύγε μη σε δείρω, βλ.λ. αντί

Φκιάνου τα μούτρα ’που κρέας = δεν καταφέρνω να χτυπήσω
κάποιον παρά τις προσπάθειες, βλ.λ. φκιάνου

Φκιάνουμι = κάνω καμώματα, βλ.λ. φκιάνου

- 1.5.3 *Φκιάσι καμιά δλειά* = προειδοποίηση να μη κάνει κανείς κάτι, βλ.λ. *φκιάνου*
- Φύλαξι του σκλι του χμώνα να σι φάι του καλουκαίρι* (επί αχαρίστων), βλ.λ. *σκλι*
- Χαζά κι μσα* = ανοησίες, βλ.λ. *μσός*
- Χαϊρλίθκα* = συγχαρητήρια, βλ.λ. *χαϊρλίθκους*
- Χάλασάμι του γυνί να φκιάσουμι βιλόνι*: όταν σπαταλιέται κάτι σημαντικό ή πολύτιμο για να γίνει κάτι μικρότερης αξίας, βλ.λ. *γυνί*
- Χάλασιν τ' γριντιά κι έφκιασιν του μάνταλου* = για κάποιον που ξοδεύει πολλά για να κάνει κάτι απλό και εύκολο, βλ.λ. *γριντιά*
- Χαμένι μπίμπα* = χαμένο κορμί, βλ.λ. *μπίμπα*
- Χέσκιν η φουράδα στ' αλώνι*, βλ.λ. *χέξου*
- Χπούσιν του χλιαράκι μ'* = καρδιοχτυπούσα, βλ.λ. *χλιαράκι*
- Ως του ψίτσα* = τουλάχιστον, βλ.λ. *ψίτσα*

Η πρώτη σοβαρή προσπάθεια καταγραφής της λεξικογραφικής διαστρωμάτωσης του κοζανίτικου ιδιώματος έγινε από τον Ν. Κατσάνη (1997) στο Α' Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού για την Κοζάνη και την περιοχή της. Στην ανακοίνωση εκείνη διαπιστωνόταν ότι *“τα πενιχρά γλωσσάρια που εμπειριέχονται στα κείμενα της Κοζανίτικης διαλεκτικής πεζογραφίας και ποίησης αποτελούν μικρό και ατελές δείγμα του λεξιλογικού θησαυρού”*. Επίσης *“τα κείμενα αυτά έχουν κυρίως αστικό χαρακτήρα... και τα θέματά τους αντλούνται από τη συναναστροφή των ανθρώπων στο καφενείο και την ταβέρνα”*. Τέλος *“τα κείμενα αυτά δεν καλύπτουν σημαντικές περιοχές του Κοζανίτικου μικροπολιτισμού που παραμένουν άγνωστες μέχρι και σήμερα και μέρα με τη μέρα εξαφανίζονται”*. Οι αδυναμίες αυτές θεωρούμε ότι θεραπεύονται -στο μέτρο του δυνατού- με τον λεξιλογικό πλούτο που περιλαμβάνεται στο γλωσσάριο που ολοκληρώνει την παρούσα εργασία, καθώς το υλικό του προέρχεται, εκτός από τα διάφορα διαλεκτικά κείμενα που έχουν μέχρι σήμερα δημοσιευτεί, από ειδικά ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν με τη βοήθεια συνεργατών (βλ. 1.1.2) και από προσωπική συλλογή.

Ο χώρος της Κοζάνης ανήκει σε μια περιοχή με ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά, τα οποία αναπτύχθηκαν στο κεφ. 1.4.5. Εκτός του ότι ανήκει στα όρια της “γλωσσικής μεταβατικής περιοχής” (βλ. 1.4.5), γειτονεύει με περιοχές όπου συναντιούνται μικρότερες διαλεκτόφωνες ομάδες: πόντιοι, θρακιώτες μικρασιάτες κ.λπ. Ακόμη πολύ κοντά της υπάρχουν δίγλωσσες ομάδες, όπως τουρκόφωνοι, που τους συναντούμε σε

1.6

1.6 | συμπαγείς οικισμούς στην περιοχή μεταξύ Κοζάνης και Σερβίων καθώς και διάσπαρτους σε άλλες περιοχές, σλαβόφωνοι, οι οποίοι κατοικούν επίσης σε αμιγή και μεικτά χωριά κυρίως στην επαρχία Εορδαίας του νομού Κοζάνης και, τέλος, βλαχόφωνοι, οι οποίοι απαντούν σε αμιγείς οικισμούς στα ορεινά χωριά των Γρεβενών (Σαμαρίνα, Περιβόλι, Αβδέλλα, Σμίξη κ.λπ.) καθώς και στα αστικά κέντρα όλης της περιοχής (πβ. Κατσάνης και Ντίνας 2004).

Η ιδιαιτερότητα αυτή δεν μπορεί παρά να αποτυπώνεται σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης του ιδιώματος, αλλά κυρίως στο λεξιλόγιο αφού είναι φυσικό το βασικό ελληνόφωνο περιβάλλον να αφομοίωσε και ξένα γλωσσικά στοιχεία, τα οποία άφησαν τα ίχνη τους στη σημερινή μορφή του ιδιώματος (πβ. και Τσοπανάκης 1953:268). Άλλωστε από όλα τα γλωσσικά στοιχεία τα λεξιλογικά είναι τα πιο εύκολα στη μεταφορά και διακίνησή τους, όπως αυτό διαπιστώνεται και από την ευκολία με την οποία η σύγχρονη ελληνική γλώσσα υιοθετεί και ενσωματώνει στο λεξιλόγιό της λέξεις προερχόμενες από ξένες γλώσσες με τις οποίες έρχεται σε επαφή.

Η μελέτη του λεξιλογίου του κοζανίτικου ιδιώματος κάτω από την οπτική αναζήτησης των γλωσσικών σχέσεων του τοπικού ιδιώματος με τις γειτονικές γλώσσες και τις διαλεκτόφωνες ή δίγλωσσες πληθυσμιακές ομάδες με τις οποίες συνυπάρχει στον ίδιο ευρύτερο χώρο, μπορεί να ισχυροποιήσει την άποψη ότι ο βαλκανικός χώρος υπήρξε ανέκαθεν *“χώρος συνάντησης και συνύπαρξης διαφορετικών εθνοτήτων, γλωσσών και πολιτισμών και οι επιδράσεις μεταξύ τους ήταν πυκνές και συνεχείς”*.

Ο λεξιλογικός πλούτος της Κοζάνης μπορεί να διακριθεί σε τρεις βασικές κατηγορίες, πβ. και Κατσάνης 1997:

- A) Αρχαιοελληνικά ή μεσαιωνικά γλωσσικά στοιχεία
- B) Διαβαλκανικές λέξεις
- Γ) Ξένα γλωσσικά στοιχεία

Α) Αρχαιοελληνικά ή μεσαιωνικά γλωσσικά στοιχεία: πρόκειται για λέξεις που απαντούν στην αρχαία ελληνική ή την μεσαιωνική ελληνική γραμματεία ή παράγονται από αυτήν, αλλά σήμερα δε χρησιμοποιούνται στην κοινή νέα ελληνική. Τέτοιες λέξεις συνιστούν ένα σημαντικό ποσοστό του λεξιλογίου του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης, γεγονός που επιβεβαιώνει την άποψη ότι στο λεξιλόγιο των μακεδονικών ιδιωμάτων διατηρούνται πολλά -κυρίως λεξιλογικά- αρχαϊκά στοιχεία (πβ. Andriotis 1974 για τα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα και Δουγά-Παπαδοπούλου 1997 για το Βελβεντό), π.χ.

Αδουκιούμι, αδουκιέμι, αδράχνου, αδρουφόκαλου, αθέρας, ακουή, άλτσους, αλυχτώ, αναρίχνου, ανέδουτους, -τι, -του, αξυάλι, απεικάζου, αποικρένουμι, αρνουπόκι, ασπάζουμι, αστουχώ, αφ' όντζ, αφκοιούμι, άχρεια λόγια,

Γιδιάζου, γίνα, γκύλιαντρος, γνουμκός, -ιά, -ό, γρηπίδα, Δγιασταυρώνου, δειλνό, δρώπκας,

Ηδύσματα,

Θιουρώ, θιρμάρι, θύρα,

(Ι)γραίνου, ιδώθι, ιξόν,

Καδί, κάμα, κανέστρα, κινώ, κινώνου, κρούου, κρούσταλλου,

Λοιμκή,

Μάκουσ, μούκου, μουλώνου, μπαθής, μπαθίτσα, μπρουστουκέρα γίδα, μτάρια, μύθια, μύθους,

Νιρουδιάβασι, νουώ, νουγώ,

Ξανακινώ, ξιανοίγου, ξιμέτουχους, -χ, -χου, ξινουμώ, ξιτουπίζουμι, ξόγανου,

Ουκνεύου, ουκνός, ουρέγουμι, ουρεύουμι, ουρθός, όφιους, όχτους,

Πααίνου, παρδά, παρσιά, παρακειθι, παραλαλώ, πασαμιρώνως, πέλλα, πινταϊτικους, πλακός, πόθιν, πόρους, πού καταλλαχού, πουκάρι, προησάρια, πυρώνου, πυρώνουμι,

Ρόβλι,

Σέπουμι, σιβαίνου, σιγκιρνώ, συρμή, δουλνάρι,

Τδουμπρίτσα, τσιμπρίτσα, τηρώ, τρανός,

- 1.6 Φανός, φέγγους, φθίσι, φουκάλι, φουκαλνώ, φρίγουμι, φρίζι, φυραίνου,
Χάσκα, χάσκου, χασμούμι, χρεία, χοήξι.

Β) Διαβαλκανικές λέξεις: πρόκειται για λέξεις που απαντούν και σε άλλες ή και σε όλες τις βαλκανικές γλώσσες, καμιά όμως από τις γλώσσες αυτές δε μπορεί να διεκδικήσει την πατρότητά τους, π.χ:

Γκαβανούλα, γκιόσα, γκίρλίτσα, γκλαμπάτσα, γκούδα, γκούβα, γκουρτσά, γκουστι(ια)ρίτσα, γρέντα, γριντιά, Ζαντούχας, ζλάπι, Καρούτα, κατδούλα, μόλτσα, μπούμπα, Ντάλα, ντρούγκα, δούδα, δούτους, πουχός, προύχαβους, ρόπουτους, σαντέθκους, Σκίρκα, σκλέντζα, σκρούμπους, σουλουτόχιουνου και σουλτόχιουνου, στέζιρους και στέντζιρους, Τσόκους, τσόμκα, τδούγκους, -α, -ου, τδουκάνι, τικνίξι, τρούμπα, τσίτσα, τσίντζιρας, τσίντζιφου, τσουρτσούλα, Χίρλιας, -ου, χαρχάλι.

Γ) Ξένα γλωσσικά στοιχεία:

α) Τουρκικά

Οι τουρκικής προέλευσης λέξεις-φράσεις συνιστούν την πολυπληθέστερη κατηγορία λεξιλογικών δανείων στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης. Μερικές από τις λέξεις αυτές είναι πανελλήνιες, άλλες όμως απαντούν μόνο στην Κοζάνη, π.χ.

Αρίνταγας, α κιμ μπιλίρ, άλκους, αχάρι ή αγιάρι, αβλαγάς, αβτζής, αγαλαντζής, αγανουτζής, αγάς, αγόπλου, αγούλι, αγρουτζόμπανους, αζούρστους, ακαμπέτι, ακραμπάς, αλατζάς, αλιβράμπουρου, αλιζβιρίσι, αλλάχβερμεσίν, αλμπάντς, αλτζάς, αμά, αμακατζής, αμανάτι ή αμανέτι, αμάνες, αμέτι μουχαμέτι, αμονκαϊτιά ή αμονκαϊφτιά, αμπανόξι, αμπάρι, αμπρε, ανάμι, αναντάν μπαμπαντάν, αντζάκ, αντζούρι, αντέτι, αντιρί, ουτλάρι, απανσιζ, αραβάνι, αρα-

λίχ, αραμπάς, αριάνι, αρονέκ, αριτομά, αριτονώ, ασκέρι, άσκουλσουν, ασλάνι, αστάρι, ατζαμής, ατζέμικους, ατλάζι, αφιόνι, αχαϊφιφτους, αχμάκς, αχούρι,

Βαδάτικους και βασιτιάτκους, βακούφι, βαλάς, βάροδα, βαρόσι, βάχτι, βιλέντσα, βιράγκους, βιρανές, βιρανλίχ, βιρέφκα, βι-ρισε, βιρισές,

Γαλαντζής, γιαγκίνι, γιάντις, γιαπροάκ, γιαραμπής, γιαρομάς, γιάσασίν, γιατάκ, γιαχνί, γίκνα, γιμίσγια, γινάτι, γινατζής, -ού, γιούκους, γιουντζές, γιουογάνι, γιουογουβάνι, γιράς, γκίφριακας, γκαϊλές, γκαϊλντιούμι και γκαϊλντίζουμι, γκαϊρέτι, γκαλντιρίμι, γκαουλντίζου, γκέλμιρι και γκέλμι-ρι, γκιβέτσι, γκιζάπι, γκιζέρι, γκιζιρονώ, γκιλέπι, γκιλτσουί, γκιντέρι, γκιούμι, γκιουμπέρι, γκιουμπές, γκιουροντάνι, γκι-σέμι και κισέμι, γκουομπάτσι, γκουομπέτς, γκουτζάμι, γκουτζαμάν και γκουτζά, γκουτζαμπάις, γκρόντι, γρέκ,

Εμ,

Ζαγάρι, ζαϊφκους, ζάλφια, ζαμάνι, ζαμπουνί(ά)ξου, ζανάτι, ζανατζής, ζάπι, ζαπτιές, ζαοαλίς ή ζαοάλς, ζαοάλι, ζαοζα-βάτι, ζαχιρές, ζιαφέτι, ζουκούμι, ζουμπάς, ζουμπίλι, ζου-μπούλι, ζουομπαλίχ, ζουομπάς,

Ιλέκ, ιλιάτσι, ιμάνι, ιμπνές, ιμπρέτι, ιμπροίχ, ιντζές, ιντικάμι, ιντσάφι, ισνάφι, ιτζάκ, ιχράμι,

Καδαμπάς, Καδλός, καδμερι, καδμορτζής, καιβές, καιμακάμς, καιμακλίδους, καβάιζι, καβάκ, καβουομάς, καζαντίζου, κα-ζάς, καζίχ, καζμάς, καϊπιώνου, καϊσι, καϊτι, καλάι, καλα-μπαλίχ, καλαοούζι, καλέμι, καλιμκιάρι, καλπάκ, κάλφας, κάμι μπρακ, καμπάθκου, καμπαρντίζου, καμπούρς, -ου, κανάτι, καντάρι, καραγάτσι, καραδόντας, καρακόλια, κα-ρακούσικους, καραμπάσα, καραμπάσκους, καραμπονιά, καραμπονιτάκ, καράς, καραφούντα, καρμέζι, καρντάις, καρπουζάτου, καρσί, κασέρι, κασκαρίκα, κατδάκς, κατδαμάκα, κατδαούλι, κατδαορντώ και κατδαορντίζου, κάτι, κατιφές και κατφές, κατής, κατράνι, κατσαβαλίδα, καφαλτί, καφέθκους, καφτάνι, καχίρι, καχπέ, καφαλτί, κέμ-κους, κιαμέτι, κικλής, κιλίμι, κιμέρι, κιμπάπι, κιούπι, κι-

Λεξιλόγιο

ούρτσ, κιουσές, κιουστέκ, κιουτής, κιπέγκ, κιπιζές, κιράς, κιριστές, κιρχανατζής, κισάτια, κισές, κιφσίσκους, κιφτιδιάς, Κλιούγκ, κλιούγκια, του κόσι, κότσι, κουζίνι, κουλαούτζ, κουμάρου, κουμαρτζής, κουμάσι, κουμασλί, κουνάκ, κουνουστώ, κουπατζής, κουπούκ, κουρδούμι, κουρασάνι, κουραχάνια, κουρί, κουρμπάνι, κουσεύου, κούσπα, κούσπου, κουτζάμι, κουτουρού, κούτσιγκους, κριτδμάς, κτούκ, κινάρια,

Λαγούμι, λακούμι και λουκούμι, λαχούρι, λέθα, λέλικας, λιγκέρι, λιένι και λεϊνι, λιλέκ, λιμπαντές, λούγ,

Μαδά, μαιατάπια, μακαράς, μακάτι, μαλάς, μαλιουμάτια, μαντζούνι, μαξούλι, μάξους, μαραζάρος, μαραμής, μαραφέτι, μασάλι, μασίσκους, μασκαραλίγια, μασκαραλίτκους, μασκαρεύου, μασλάτι, μασλατζής, μασούρι, ματρακάς, μαφέζα, μαχαλάς, μαχαλιώτσα, μαχμάρου, μέγγινους, μιντάνι, μιζιλίγια και μιζικλίγια, μιλαδέρφια, μιλέζκους, μιλέτι, μιντέρι, μιντιολί, μιράκ, μιρακλής, μισάντρα, μισίρκα, μιτζίτι, μλιούκ, μοναμπιτλής, μουζαβέζιγκους, μουζαβιρολίγια και μουζαβιργιά, μουζαβίρος, μονκαβάς ή μακαβάς, μονκαέτς, μουνταρές, μουντάρος, μουντδός, μουσαφίρος, μουστιρής, μουταφτσή, μουντλιάγκας, μουνφλούτζ, μουνχτάρος, μπαδάς, μπαιάτκους, μπαιράκ, μπαγκλαρώνου, μπαγνταντί, μπαζμάς, μπαϊλντίζου και μπαϊλντώ, μπαϊλτζιμάρα, μπαϊροι, μπακάλτς, μπακαρτζής, μπακιά, μπακλαβούδια, μπακράτσι, μπαλιγκούρι και μπαλγκούρι, μπαλτίος και μπαττίος, μπαλτάς, μπάμια, μπαμπάς, μπαμπατζάντς και μπαμπατζάνκους, μπαμπάτδους, μπαμπούρι, μπαρδάκ, μπάριμι, μπάσι, μπατάκ, μπατακτσή, -ού, μπατάλιγκους, μπαχτιαβά, μπαχτσές, μπέντι, μπιζαχτάς, μπιζιωνώ, μπιντίζου, και μπιιντώ, μπικιαολί, μπικιάρος, μπιλέμι, μπιλιάς, μπιλιτζί, μπιμπίλια, μπινάς, μπιντέλια, μπιρικέτι, μπιρικιά(β)ιρσουν, μπιριμπάτι, μπιριμπιλουτός, μπιριντάκ, μπιριντές, μπιρσίμι, μπισί, μπιτίζου, μπιτινιού, μπόγι, μπόλιγκους, μπορτσ και μπορτζ, μπόσιγκους, μπουιά, μπουιατζής, μπουιατίζου, μπουγάξι, μπουγάς, μπουγιουο-

ντί, μπουγτζής, μπούζι, μπουζμάς, μπουλάκιμ, μπουλα-
σίκς, μπουνταλάς, μπουντρούμι, μπουρανί, μπουρέχ,
μπουρί, μπουρντάμῖσῖν, μπουρουτζικέινους, μπουσάνι,
μπουχάρι, μπουχασί, μπουχτδαλίχ, μπουχτδῶς, μπρισίμι,
μσίτσα, μτάφι,

Νάχτι, νε, νέσσα, νιδάνι, νιδαντίρι, νικέιζ, νιμπιλμπί, νινέ,
νουμπέτι, νουρατζῶς, ντιβάρι και ντβάρι, ντιορνάλ, ντου-
νιάς, νταχάχ, ντάμμα, νταβάνι, νταβραντώ / -ίζου, νταγια-
ντώ και νταμαντίζου, νταγκλαράς, νταϊρές, νταλάκα, ντα-
λάκας, νταλντώ, ντάμι, νταμάρι, νταμαρλίδους και νταμα-
ρίδους, ντάμμα, νταμπακαριό, νταμπάκους, νταμπλάς,
νταουλτζής, ντβάρι, ντέγκ, ντέριτι, ντίλιμμα, ντιλαντίνι, ντί-
λιμ, ντιποσίζ, ντιρέχ, ντιρικλί, ντιολίχ, ντισκιρές και ντιζ-
γκιράς, ντιστέχ, ντουδμάνους, ντουβαρτζής, ντουγρού,
ντουζένι, ντουλαμάς, ντουλάπι, ντουμάνι, ντουμανιάζω,
ντουμπέχ, ντουρηής, ντουρμαλίχ, ντουρντουχ, ντουρντου-
κεύου,

Ξίχ, ξιάφι,

Ουμούρια, ουμουρτζής, ουντάς, ουντίζου, ουρμάνι, ουρσούιζ,
ουρσουζλούκια και ουρσουζλίκια, ουρσούσιγκους, ουτζῶχ,
Παζῶ, πασῶς, παζάρι, παζαρλίκια, παζβάντς, πάλα, παλιου-
μπίκιαρου, παλιουσάψαλου, παντζῶρι, παπαδλίχ, παραλίς,
παράς, παρμακλίχ, παρτῶάδι, παρτάλι, παρτσακλά, παρ-
τσακλώνουμι, πατῶς, παταρά, πατιρντί, πατλιτζῶνι, πατ-
λιτζῶνι, πάφιλας, πιζιβέγκς, πιλτές, πινιολί, πιρικιντές, πι-
σκέσι, πισκίρι, πισνίχ, πιτμέξι, πλιάφι, πούλι, πουρδαλάς,
πουτούρα, πσταρλίχ,

Ρακή, ραλίκια, ράστι, ραχάτι, ριζές, ριτσέλια, ρουμάνι, ρου-
μπιές,

Σαιά, σαιάχ, σαβουρντίζου, σαγιάς, σακάτικους, σακατεύου,
σακατλίχ, σαλντίζου, σαλτανάτι, σαμουρουπατζῶ, σαραιλί
και σαραιλί, σαραφλίκια, σαράφς, σαργιά, σαρμάδια, σα-
τσῶχ, σαχνισί ή σαχνισίι, σαχτισί, σέμπτι, σέριτικούς, σι-
κλέτι, σικτιριζου, σίλτσιν, σιργιάνι, σιργιανίζματα, σιργια-
ντζής, σιρμαές, σιτζίμι, σιφέρι, σιφτές, σλούπκους, σνι,

Λεξιλόγιο

σουκάκι, σουλτάν μιρμέτι, σουλτάνα, σουλτουχανές, σουρ-
γκούνι, σουρουκλιμές, σουροτούκι, σουρτουκλιμές, σουρού-
κου, σουφράς, στιαρουπάζαρου, σταμπόλι, στουμπέτσι,
θα(ν)τραβάνι, θαιάκι, θαϊτάνις, θαϊνι, θακάς, θακατζής,
-τζού, θαλβάρι, θαλί, θαλιάκι, θαμί, θαματάς, θαρσέμις,
θασιτίζου, θαμίτι, θόλι, θουβνιάς, θουτζούκι,

Τζάκι, τζάμι, τζαμαντάνι, τζαμλίκι, τζάμπα, τζαμπάκι,
τζαμπαζλίκι, τζάνι, τζαναμπέτις, τζαντέθι πιρδίκια,
τζαντές, τζαντίδους, -α, -ου, τζαντιριάς, τζόπις ή τζόπι,
τζουμπάνους, τζουμπές, τζουτζουκλάρια, τδάκι, τδαϊρι,
τδαϊρές, τδακίλι, τδακάλι, τδακίραβους, τδακίρκους,
τδακμάκι, τδακματίζου και τδακματώ, τδακπίνις, τδακτί-
ζου, τδαλί, τδαλιστημένους, τδάμι, τδαμούσκους,
τδαμπάς, τδαμτδακούσι, τδανάκι, τδαούις, τδαπράκι,
τδαρδάκι, τδαρές, τδαριόσι, τδαρτδάφι, τδασίτι, τδατάκι,
τδατάλι, τδατί, τδατιμάς, τδαχρές, τδόλι, τδόλιαζμα, τδου-
βάκι, τδουένι, τδούλι, τδουλίκι, τδουράκι, τδουρμπατζής,
τδουρτδουβές, τδούτδανους, τδουφλίκι, τιουρλού-τιουρ-
λού, ταβάς, ταζέθκους, ταϊλιάκι, τακίμι, ταλάτσι, ταμα-
χιάρς, -ου, ταμπάν, ταντσαρλίκι, ταπί, τέλι, τέντζαρς,
τξαχείλας, τζέπι, τζέρτζιλου, τζιβρές, τζιέρι, τζιλές και
τσιλές, τζιριμές, τζιτζιβές, τζιάκι, τικλίφι, τικνιφέζικους, τι-
λιάλις, τιλιμές, τιλιτίνι, τιμαρεύου, τιμπέλις, -ου, τιμπι-
λούσκις, τινικές, τισατόρι, τισλίκι, τισμπιές, τισπλίκι, τι-
σκιρές, τιτίζους, τιτιούν, τόκα, τόπα, τουλουμπατζίθου,
τουλπάνι, τούντζι, τούρνα, τράμπα, τρουβάς, τσακάκι,
τσαλί, τσάμι, τσάπουρνον, τσέντζαρς, τσιβί, τσιγγινές,
τσικρίκι, τσιλιστημένους, τσιμλίκι, τσιμπρός, τσιράκι, τσι-
ρέκι, τσιρκατζής, τσιρτσιβές, τσιτώνου, τσιφλίκι, τσιφτσής,
τσιχρές, τφέκι, τφικώ,

Φαράσι, φαρσί, φέσι, φιλτζάνι, φιντάνι, φουκαράς, φουρ-
φούρι, φσέκι, φτίλια,

Χάδκους, χαιάτι, χαιβάνι, χαϊμανάς, χαβαλές, χαβάνι, χαβάς,
χαβούζι, χαζίρκους, χάκι, χαϊνέτις, χαϊρι, χαϊρλίθκους,
χαϊρσίζκους και χαϊρσίζ ή χαϊρσούκι, χαϊρσζιές, χάλι,

χαλαλίζου, χαλές, χαλιαμάς, χαμάλα, χαμπάρι, χαμπέρι,
χαντούμις, χαραμής, χαραμίζου, χαράτσα, χαρτζίδου, χάρ-
τσι, χαρχάλι, χασαπλιό, χασίλι, χατάς, χατζηλίκι, χατζής,
χατζίνα, χατίλια, χνέρι, χούι, χουζμέτι, χουζιμικιάρας, χου-
ζούρι, χουιλούς, χουρουέτι, χουτζούμι, χράμι,

Ψουρουμπέηδης.

β) Σλαβικά

Η περιοχή της Κοζάνης όντας στο σύνορο των συμπαγών νεοελληνικών ιδιωμάτων και της γλωσσικής μεταβατικής περιοχής (βλ. 1.4.5 και Κατσάνης και Ντίνας 2004) είναι φυσικό να έχει δεχτεί γλωσσικές σλαβικές επιδράσεις περισσότερες από ό,τι άλλα ιδιώματα του ελληνικού χώρου που είναι μακριά από αυτή τη γλωσσική μεταβατική περιοχή και περιλαμβάνουν μόνο τις πανελλήνιες σλαβικής αρχής λέξεις. Λέξεις σλαβικής αρχής στο ιδίωμα της Κοζάνης:

Αζμπόρστους, αστρέχα,

Βαένι, βιοβιρίτσα, βίτσα, βόντα, βούγγρα, βουζιλιά, βρουκό-
λακας, βυζουκρανιά,

Γάβρους, γιατρόβις, γίζμπα, γκαθανίτσα, γκαβανούλα, γχιόσα,
γκίρλίτσα, γκλάβα, γκλαβανή, γκόγκανου, γκόλιαβους,
γκουλιαρίδα, γκουρτσά, γκουστι(ια)ρίτσα, γκουτδούνι,
γκουτσινούλι και γκουτδουνούλι, γρέντα, γριντιά,

Ζαγκότσι, ζακόνι, ζαλίκι, ζαντούχας, ζβάρονα, ζμπουρίζου,
ζντρόμπλις, ζουλότα, ζάμπα, ζάρι,

Θάρουμ...

Καλίγκα, καρούτα, κλέτσα, κνάβι, κόρις πιτιμέξι, κόσα, κότσι,
κουπάνα, κούρβα, κούρκους, κουτδάνι, κούτι και κούτιου,
κούτικας, κρέχτους,

Λαβουδά, λίγκαβους, λίγκαρος, λίγκου, λίμαβους, λόξι, λόξι-
ους, λουβουδά,

Μασίσκους, μισίρκα, μισίρκους, μόλτσα, μουζίκους, μπαζ-
ντραβίτσα, μπαμπόγρα, μπάμπου, μπάρα, μπέλου, μπίμπα,
μισισιρά, μπόντους, μπούκουβου, μπράβα, μπράτιμους,

Νουβουρός και νουβρός, ντάμκαβους, ντρόμπλα, ντρούγκα,

Λεξιλόγιο

- 1.6 Πηλίγους, πισινί, πουγκρόβι, πουλίτσα, πούρτζους, πουχός, προύχαβους,
Ρόπουτους, ρουγκατδάρια, ρουγκατδίκους, ρούσκου,
Σκλέντζα, σουλουτόχιουνου και σουλτόχιουνου, σούρβα, στέ-
ζιρους και στέντζιρους, στούμπους, δούσκα, δούτους,
Τδόκους, τδόμκα, τδούσκα, τδουκαλίδι, τδουκαλνώ, τδου-
κάνι, τζαντίλα, τικνίζι, τίκφας, τσίτσα, τσέλιγκας, τσίπα,
τσάλα, τσάλι, τσουρτσούλα,
Χίρλιας, χουιάζου, χουλιάζου.

γ. Λατινικά - Νεολατινικά

Είναι γνωστό ότι η παρουσία των Ρωμαίων στον Δυτικο-μακεδονικό χώρο υπήρξε έντονη και πολύ παλιά. Λατινικές επιδράσεις επισημαίνονται πολλές και στην κοινή νεοελληνική (πβ. Ανδριώτης 1995:75 κ.ε.), με σημαντικότερο κατάλοιπό τους βέβαια τις αρκετές λατινόφωνες νησίδες που συνιστούν τους σημερινούς βλαχόφωνους Έλληνες (βλ. Κατσάνης 1977). Λατινικής ή νεολατινικής προέλευσης λέξεις στο ιδίωμα:

Αβραιά, αγκούσα, αλακάπα, αλαμπρατσέτα και λαμπρατσέτα,
αλαντόνι, αμάκα, αμερινόζι, αμπάρα, άντζα, αράδα,
Βαρέλα, βατσίνα, βιζικατόρι, βίζιτα, βιργίτσα,
Γαζέτα, γκέτα, γκραν κάσα, γράδου, γραπατσώνου,
Ζουρλός,
Ιντιρέσου,
Καβαλέτου, καβαλίκα, καβίλα, καγκιλουτός, κάδρου,
καλτσούνι, καμηλότια, κανάρι, καναρίνι, καπιτάλι, καρρα-
μπουνάτου και καρμπουνάτου, καρρανάνα, καρπέτα, κασέ-
λα, κασιλαχ, κασκαρίκα, κινίνου, κουμμός, κουμπανιά, κου-
ντότα, κουρδέλι, κουρντίζου, κουστάρου, κρασουπάπαρα,
Λαβουμάνου, λαδουπάπαρα, λέτδους, λιγδουπάπαρα, λόρδα,
λουδέβουμι, λουκάντα, λουλουπαντέρα, λουντίνι, λούσα,
Μαϊστρα, μάκινα, μαλαφράντζα, μανιφατούρα, μαντζουράνα,
μανταλόνι, μαντέκα, ματσούκα, μόκουν, μούζικου, μπάγκα,
μπάγκους, μπαρμπιριζίου, μπίλα, μπίλις, μπινζίνις, μπιρ-
λάντια, μπιστιόλια, μπότσα, μπουγανί, μπουλντούρα,

μπουνάτσα, μπουρλότου, μπούφους, μπρούσικους,
Ντάρα, ντραμπαλίζουμι,
Ουρλιούμι, ουρλιάζου,
Παλάντζα, πανσές, παντβές, παπαρδέλις, παραμίνα, παρα-
σόλι, πασαμάντι, πατσαβούρα, παταρά, πατατούκα, πέτσα,
πιργουλιά, πιρτσίνι, πιτσάρον, πλίκους, πόλκα, πόστα,
πουρτουμανές,
Ρακουπάπαρα, ριτσέτα,
Σάλα, σάλτους, σαντακρούτα, σκαρπέλου, σκούφια, σουλά-
τσου, σουλφάτου, σπιρτάδα, σιόφα, σιβάλι, σφουρλατί-
ζου, δαλβέτα, δάλι,
Τδούγκους, ταμπακιέρα, τζαμπούνα, τίλιου, τιπόξιτου, τουλ-
πάνι, τράμπα, τσαμπινώ, τσάπα ή τσαπί, τσατσάρα, τσίρ-
κουλου, τσιτσι, τσάλα και τσάλι,
Φανέλου, φασούλι, φιούπα, φιρμάρον, φλανίλι, φόρτσα, φου-
ντανέλλα, φούρια, φούρα, φουρτζάλι, φούστα, φουστάνι,
φουτέγια, φρανέλι.

iv) Αλβανικά

Η γειτνίαση με τις γειτονικές αλβανόφωνες περιοχές της
Ηπείρου και της Αλβανίας είχε κι αυτή τις δικές της επιπτώ-
σεις, π.χ.

Αγρόγκουρτσου, αμαρκάλτσους,
Γκιόντς, γκιόσα, γκλαμπάτσα, γκόρτσου, γκούδα, γκούβα,
γκουρτσά,
Ζλάπι,
Καλαμπούκι, καρούτα, κατδούλα, κουπέλι, κουρέτσι,
Μαλλιότου, μαρκάλα, μαρμάγκα, μούτσα, μπούμπα, μπραμ,
ντάλα,
Πέριπρας, πραχάλα, πραχαλνώ,
Σαντέθκους, σβέρκους, Σκίρκα, σκρούμπους, δούτους,
Τδάπου, τδόκους, τδούγκους, τδουκάνι, τδούπρα, τρούμπα,
τσίντζιρας, τσίντζιφου,
Φέριμιλι, φιριμέλα, φλουέρα,
Χαοχάλι.

- 1.6 | Ακροτελεύτια παρατήρηση: Ένα θέμα το οποίο είναι πολύ δύσκολο να διευκρινιστεί όσο αφορά το λεξιλόγιο είναι η διαδρομή που ακολούθησε ο δανεισμός. Μια λέξη π.χ. που αναφέρεται ως τουρκικής προέλευσης μπορεί να είναι σλαβική που την δανείστηκαν οι Τούρκοι και στη συνέχεια τη δάνεισαν, π.χ. στους Αλβανούς, απ' όπου τη δανείστηκαν οι Έλληνες. Αν και περίπλοκο, το σενάριο αυτό μπορεί να είναι πραγματικό, και για το λόγο αυτό πρέπει να δέχεται κανείς με επιφύλαξη ισχυρισμούς για την ακριβή προέλευση (όλων τουλάχιστον) των λέξεων.

Επώνυμα

1.7.1

Πριν μερικά χρόνια εκδόθηκε από το Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης ένα βιβλίο με τον τίτλο: Ντίνας, Κ. 1995. *Κοζανίτικα επώνυμα (1759-1916)*, στο οποίο περιλαμβάνονται και σχολιάζονται ποικιλοτρόπως τα επώνυμα που εντοπίστηκαν στους 36 Κώδικες Βαπτίσεων, οι οποίοι φυλάσσονται στο Ιστορικό Αρχείο Κοζάνης. Για το λόγο αυτό δε θα ασχοληθούμε στην παρούσα εργασία με το θέμα αυτό. Απλώς θα παραθέσουμε ασχολίαστα κάποια επώνυμα που προέκυψαν από την αποδελτίωση των κειμένων ή από τη συλλογή του πρωτογενούς υλικού, τα οποία δεν περιλαμβάνονταν στους κώδικες βαπτίσεων:

Αιδόναρους, Γκαγκαλίνα (η γυναίκα του Γκάγκαλια, βλ. Ντίνας 1995:113), *Θιουχάρινα* (η γυναίκα του Θεοχάρη, βλ. Ντίνας 1995:133), *Ιντζές, Κακαμάντζας, Καστανάρας, Κλιούκαρος, Λιλίτσας (Νάνους τς Λιλίτσας), Μουμουζάϊνα* (η γυναίκα του Μουμουζιά, βλ. Ντίνας 1995:178), *Μπακάμς (Ντιόντινα ντ' Μπακάμ), Μπαλατζάς ή Σακαλής, Μπουμπός τς Νάξους, Ντιόντη (Λένι Ντιόντη), Νιανιάτσινας, Ντανταμάκας, Ντιλιβουριάς, Ντουνούις, Παρασκιβούς (Γιαννάκς τς Παρασκιβούς), Πουπνάρας, Τθάντζους, Τθώνινας (Στέργιους Τθώνινας), Τζιτζιούρης, Τζιτζιούρου, Τσιτσέλις, Χάλαζας, Χαλιούρας.*

Επώνυμα

Βαφτιστικά

1.7.2

Τα βαφτιστικά ονόματα της Κοζάνης δε διαφέρουν σε γενι-

1.7.2 κές γραμμές από τα βαφτιστικά των άλλων ελληνικών περιοχών, πβ. Μπουντώνας 1892:68-69, Μπούτουρας 1912, Κατσάνης 1996

Οι υποκοριστικές καταλήξεις των βαφτιστικών της Κοζάνης είναι:

α. για τα αρσενικά οι:

-ας, -άς, -ές, -ης, -ής, -ις < -σης, -ός, -ους < -ος, -Σς < -Σης

β. για τα θηλυκά οι:

-α, -ά, -η, -ή, -ι < -η, -ώ, -ου < -ω, -Σ' < -Σ (κ, γ, χ)η

Αβραάμ: *Αβράμς*

Αγαθή: *Αγαθή*

Αγαθοκλής: *Αγαθουκλής*

Αγαμέμνονας: *Μένιους*

Αγγελική: *Αγγέλου, Αγγιλική, Αγγιλικούλα*

Άγγελος: *Άγγιλους*

Αγησίλαος: *Αγησίλαους*

Αγλαΐα: *Αγλαΐτσα*

Αγνή: *Αγνούλα, Αγνίτσα, Νίτσα*

Αγόρω: *Αγουρίτσα*

Αδάμ: *Αδάμς*

Αθανασία: *Θανάσου*

Αθανάσιος: *Νιάτδους, Νάτδους, Νιανιάτδους,*

Θανασάκς, Θανάκς, Θανασούλτς,

Θανασούλας

Αθηνά: *Αθηνά*

Αικατερίνα: *Κατιρονούλα, Κατίνα, Κατίνκου,*

Κατιρίνι, Τίνκου, Κακαλίγκου (Μπούτουρας, 35),

Κατιρίνου, του Κατιρονούλι, Νινιούλα,

Ρίνα, Ρινούλα, Ρινούλι, Ρινούλου,

Καλλίνου, Κανιούλα

Αλεξάνδρα: *Ξιάγκλια, Λιάγκα, Κάντα, Καντούλα,*

Τσιάντα, Αλιξάντρα, Αλιξαντρούλα

Αλέξανδρος: *Αλέκους*

Αλίκη: *Αλίχ*
Αναστασία: *Τασίτσα, Τασούλα, Τσιττά, Ττάττα, Τσιττούλα, Τταττούλα, Ττάττιου, Ταθάνα, Ταθά*
Αναστάσιος: *Αναστάις, Τάττους, Ταθούλας, Ταθούλτς, θούλας, θούλτς, Τάθους, Τάκας*
Ανατολή: *Ανατουλή*
Ανδρέας: *Αντρέας*
Ανδρομάχη: *Αντρομάχ*
Ανέστης: *Ανέστς*
Ανθή: *Ανθίτσα*
Άνα: *Σάνα, Νιάνια, Σανούκου, Σαννούλα, Αννίκα*
Αντιγόνη: *Αντιγόνη, Νόνη*
Αντωνία: *Αντουνία*
Αντώνιος: *Αντώντς, Αντουνάκς, Ντώνας*
Απόστολος: *Απουστόλτς, Πουτιόλτς, Τιόλτς, Τόλιους*
Αργύρης: *Αργύρς, Αργυράκς*
Αργυρώ: *Αργυρή, Αργυρούλα*
Αρετή: *Αριτή*
Αριάδνη: *Αριάδνη*
Αριστείδης: *Αρίστους*
Αριστοτέλης: *Αριστουτέλτς, Τέλης*
Άρτεμις: *Αρτιμισία, Άρτιμι*
Ασημάκης: *Ασημάκς*
Ασημίνα: *Ασιμίνου*
Ασπασία: *Ασπασία, Παθούλα*
Αστέριος: *Στέργιους, Στιργιούλτς, Τσέλιους*
Αφράτη: *Αφρατούλα, Αφρατή*
Αφροδίτη: *Αφρώ, Αφρατή, Αφρούλα, Αφρατούλα*
Αχιλλέας: *Χιλέας*
Βάια: *Βάια, Βαΐτσα, Βαιούλα*
Βάιος: *Βάιους*
Βαλασή, Βαλασία: *Μπαλάσου, Βαλασία*
Βασίλειος: *Τσίλης, Βασιλάκς, Βασίλτς*

- Βασιλική: *Κουκούλα, Βασιλκούλα, Τσιτδώνα, Μπήλιου, Τσιπούλα, Κουλίτσα, Βασίλου*
- Βικτωρία: *Βιτουρούλου, Βιτώρια*
- Βλάσιος: *Βλάις*
- Γαβριήλ: *Γαβριήλ*
- Γεωργία: *Γιουργία, Γιουργίτσα, Γίτσα*
- Γεώργιος: *Γιωρς, Γιουρίκας, Λιόλιους, Γιουργούλτς, Γούτσιους, Γούλας, Γούλιας, Τζιώρτζης, Τζιουρτζιάκς, Γιώργους, Γάκης, Γάκς, Γιουργάκας, Γουγούλτς, Γούλτς, Γούσιας, Γούτσιους, Γάτσους, Γώγους, Λιούτσιας*
- Γλυκερία: *Γλυκιρία, Γλύκα, Βιλίκου*
- Γρεβενά: *Γριβινό*
- Γρηγόριος: *Γρηγόρς, Γκουλιάκας, Γκουλιάκς, Γκόρης, Γόρας*
- Δαβίδ: *Δαβίδ*
- Δαμιανός: *Δαμιανός*
- Δάφνη: *Δάφνη*
- Δέσποινα: *Τσέπου, Τσιπούλα, Πουπούλα, Δέσπου, Ντέπου*
- Δήμητρα: *Δημητρούλα*
- Δημήτριος: *Μήκας, Μπήτιας, Μήτσιους, Τάκης, Τάκς, Τακούλτς, Δημητρούλτς, Μτούλας, Μτιούλτς, Τιούλτς, Δημητροάκς, Μήτρους, Μήτλις, Δήμους*
- Δημοσθένης: *Δημουστέντς*
- Διαμαντής: *Διαμαντής*
- Διαμάντω: *Διαμάντου*
- Διονύσιος: *Διουνίς*
- Δόμνα: *Ντόμνα*
- Δωροθέα: *Δουρουθέα*
- Ειρήνη: *Ρήνα, Ρηνούλα*
- Ελένη: *Λένη, Λένου, Ιλινίτσα, Λέγκου, Λένκου, Λιένκου, Λινάκ, Λινάκου, Λένου*
- Ελευθερία: *Λιφτιρία, Λιφτέρου*

- Ελευθέριος: *Λιφτέρος, Λιφτιράκς*
- Ελισάβετ: *Βέτα, Λισάβη, Λισάβου, Λισαβέτα, σαβούλου, Μπούλου*
- Ελπίδα: *Ιλπίδα*
- Ελπινίκη: *Ιλπινίχ*
- Εμμανουήλ: *Μπατζόλας, Μανόλτς, Μανόλας, Μανουλάκς, Μάνους, Τζωλτς*
- Επαμεινώνδας: *Ιπαμεινώντας, Νώντας*
- Ερασμία: *Ιραζμία*
- Ερμιόνη: *Ιρμιόνη*
- Ευαγγελία: *Βαγγιλούδα, Βαγγιλιώ, Βαγγιλίτσα*
- Ευαγγελία: *Γκαλή*
- Ευάγγελος: *Βαγγέλτς, Γκέλας, Γκιγκέλας*
- Ευανθία: *Βανθία, Ιβανθία*
- Ευγενία: *Ιβγινία, Ιβγινούλα, Βγινούλα, Νούλα*
- Ευδοκία: *Μπούκου, Βούκου*
- Ευδοξία: *Μπούκου, Βούκου*
- Ευθαλία: *Ιφθαλία, Θάλεια*
- Ευθυμία: *Φθυμία, Ιφθυμούλα, Μιμία, Μιμίτσου, Τσιμούλα, Ιφιμούλα, Φημούλα, Μουμούλου*
- Ευθύμιος: *Θύμιους, Θυμνιούλτς, Τζήμιους, Τσίμιους*
- Ευλαμπία: *Ιβλαμπία*
- Ευριπίδης: *Ιβριπίδης*
- Ευροδίκη: *Ιβριδίκη, Βιροδίκου, Βιροδίζικου, Βροδίκη, Φρούδου*
- Ευστάθιος: *Στάθης*
- Ευστράτιος: *Στράτους*
- Ευτέρπη: *Ιφτέρπη*
- Ευτυχία: *Ιφτυχία*
- Ευφημία: *Ιφθυμούλα, Μιμία, Μιμίτσου, Τσιμούλα, Φημούλα, Μουμούλου*
- Ευφροσύνη: *Φρόσου, Φροουσινούλα, Φροουσύνι*
- Ζαφείρης: *Ζαφείρς*
- Ζαφείρω: *Ζαφείρου*

Ζαχαρίας:	<i>Ζαχαρίας</i>
Ζαχαρούλα:	<i>Ζαχαρούλα</i>
Ζαχαρένια:	<i>Ζαχαρένια</i>
Ζήνων:	<i>Τζήκας, Ζήνους</i>
Ζήσης:	<i>Ζήις, Ζησός, Τζήκας, Ζήνους, Ζηδούλας, Ζήσους, Ζηδούλτς, Τζήκας, Τσούλιας</i>
Ζωή:	<i>Ζήσου, Ζουίτσα, Ζουή</i>
Ζώης:	<i>Ζώης</i>
Ηλέκτρα:	<i>Ηλέκτρα</i>
Ηλίας:	<i>Λίας, Λιας, Λιάκους, Τζάλιας</i>
Ηρακλής:	<i>Ηρακλής</i>
Ηρώ:	<i>Ηρώ</i>
Θανάσης:	<i>Θανασούλτς</i>
Θεανώ:	<i>Θιανώ, Μπούντιου, Μπουζίτσα, Μπουζάνα</i>
Θεμιστοκλής:	<i>Θιμιστουκλής, Θέμις</i>
Θεοδοσία:	<i>Θιουδουσία</i>
Θεοδόσιος:	<i>Θιουδόις</i>
Θεοδότα:	<i>Ντόντου, Ντότα</i>
Θεοδότα:	<i>Ντότα</i>
Θεοδώρα:	<i>Θουδώρα, Ζόλια, Λόλα, Θουδουρίτσα</i>
Θεόδωρος:	<i>Θόδουρους, Θουδουράκς, Ντιόντιους, Ντιντιούλας, Λιόλιους</i>
Θεολογία:	<i>Θιουλουγία, Θόλου</i>
Θεολόγος:	<i>Θιουλόγους</i>
Θεοχάρης:	<i>Θιουχάρς</i>
Θεοφάνης:	<i>Θιουφάντς</i>
Θεόφιλος:	<i>Θιόφιλους</i>
Θωμαή:	<i>Θουμαή, Κουτμαή</i>
Θωμάς:	<i>Θουμάς, Θουμούλτς, Τσιόμους, Τσιμούλτς, του Τσιμούλι</i>
Ιάκωβος:	<i>Ιάκουβους</i>
Ιορδάνης:	<i>Ιουρδάντς</i>
Ιφιγένεια:	<i>Ιφιγένεια</i>
Ιωάννα:	<i>Ιουάννα, Γιαννούλα, Γιάννου</i>

- Ιωάννης: *Γιαντζ, Γιαννάκς, Γιαννούλας, Γιαννούλτζ, Γιάνναρους, Νάννους, Νιάκους, Νούλτζ, Νιούλτζ, Γιουβάντζ, Τσιάνας*
- Καλλιόπη: *Καλλιόπι, Καλλιουπίτσα, Καλλιόπου, Λιόπου*
- Κασσιανή: *Καδανή*
- Κλειώ: *Κλειώ*
- Κλεοπάτρα: *Κλιουπάτρα, Πάτρα*
- Κοσμάς: *Κουζιάς*
- Κρυστάλλω: *Κρυστάλλου*
- Κυριαζής: *Κυριαζής*
- Κυριακή: *Κυριακούλα, Κικίτσα*
- Κυριάκος: *Κυριάκους*
- Κωνσταντίνα: *Κουσταντινιά*
- Κωνσταντίνος: *Κουσταντής, Κουτιούλτζ, Κουσταντούλας, Κουσταντούλτζ, Κώτδους, Κουτδούλτζ, Κώστας, Κουστουλάς, Κουσταρίκους, Κώτιας, Γκουντής, Ντίνας, Κουτδώλι*
- Λάζαρος: *Λάζους, Λαζαράκς, Λιάλιας*
- Λαμπρινή: *Λαμπρινή*
- Λάμπρος: *Λάμπρους*
- Λεμονιά: *Λιμουνιά*
- Λευκή: *Λιφκή*
- Λεωνίδα: *Λιοννίδα*
- Λουκάς: *Λουκάς*
- Λουκία: *Λουκία*
- Μαγδαληνή: *Μαγδάλου, Μάγδα, Μυγδάλου*
- Μαλαματή: *Μαλάμου, Ματή, Ματιώ, Ματίνα*
- Μαργαρίτα: *Μαργαρίτα*
- Μαργαρίτης: *Μαργαρίτς*
- Μαρία: *Μαγότδου, Μαριγώ, Μαλιούκου, Μαριγούλα, Μαριγούλου, Μαργώ, Μαργούλα, Μάρου, Μαρίτσα, Μαλίτσου,*

	<i>Μαλίνα, Μαλιώ</i>
Μαρία + Αννέτα:	<i>Μαργιαννέτα</i>
Μαριάνθη:	<i>Μαριάνθη</i>
Μαρίνα:	<i>Μαριγώ, Μαργώ, Μαριγούλα, Μαλίνα</i>
Μάριος:	<i>Μάριους</i>
Μάρκος:	<i>Μάρκους, Μαρκούλτς</i>
Ματθαίος:	<i>Μαθιός, Μάνθους</i>
Ματίνα, Μαλαματή:	<i>Μαλαματή, Ματιώ, Ματούλα, Ματιούκου, Ντίγκου</i>
Μελπομένη:	<i>Μιλπουμένη, Μέλπου, Μένη</i>
Μερκούριος:	<i>Μιρκούρος</i>
Μεταξία:	<i>Μιτάξου</i>
Μηνάς:	<i>Μηνάς</i>
Μιλτιάδης:	<i>Μιλτιάδης</i>
Μιχαήλ:	<i>Μιχάλτς, Μιχαλάκς, Μίχους, Μιχαλούις, Μίδους</i>
Ναούμ:	<i>Ναούμς, Ναουμάκς, Νούμτδους, Νιούμτδας</i>
Νεάπολη:	<i>Λειψίσι</i>
Νέστωρ:	<i>Νέστουρας</i>
Νικάνορας:	<i>Νικάνουρας</i>
Νικήτας:	<i>Νικήτας</i>
Νικηφόρος:	<i>Νικηφόρους</i>
Νικόλαος:	<i>Νίκους, Νικόλας, Νκόλας, Νικουλάκς, Νικουλής, Κουκόλτς, Κουκόλας, Κουκουλιός, Κουλιός, Λάκας</i>
Νικολέτα:	<i>Νικουλέτα</i>
Ξανθή:	<i>Ξανθή</i>
Ξανθίππη:	<i>Ξανθή</i>
Ξενοφών:	<i>Φώνης</i>
Οδυσσέας:	<i>Ουδυσσέας</i>
Όμηρος:	<i>Όμηρους</i>
Ορέστης:	<i>Ουρέστης</i>
Ουρανία:	<i>Ουρανία, Ουράνου</i>
Παναγιώτα:	<i>Πανάιου</i>

Παναγιώτης: *Παναγιώτς, Παναγιουτάκς, Πάνους, Μπζιώτας, Νιώτας*
Παντελεήμων: *Παντιλής*
Παρασκευάς: *Παρασκιβάς, Τσιβάς*
Παρασκευή: *Παρασκιβούλα, Τσιβούλα, σαβούλου*
Παρμενίων: *Παρμνίουν*
Πασχάλης: *Πασχάλτς, Πασκάλτς*
Πασχαλιά: *Πασχαλιά, Πασκαλιά*
Πάτροκλος: *Πάτρουκλους*
 Πάυλος: *Παύλους, Πανλάκς, Παύλης*
 Πελαγία: *Γίτσα*
 Περικλής: *Πιρικλής*
 Περιστέρα: *Πιριστέρα, Τέλια*
 Περσεφόνη: *Πιρσιφόνι*
 Πέτρος: *Πέτρους*
 Πετρούλα: *Πιτρούλα*
 Πηνελόπη: *Μπίλιου*
 Πηνελόπη: *Πηνιλόπι, Μπήινα, Μπηίνα, Μπηνούλα, Μπινιώ*
 Πολυξένη: *Πουλξένη*
Πολυχρόνης: *Πουλυχρόντς*
Πρόδρομος: *Προόδρουμους*
Προκόπιος: *Προυκόπς*
 Ρούσα: *Ρουσούλα*
 Ρούσης: *Ρούις*
 Ρωμός: *Ρουμνιός*
 Σάββας: *Σάββας*
 Σαράντης: *Σαράντς*
 Σίμος: *Σίμους, Τζιμουλάς*
 Σμαράγδα: *Ζμαράγδα*
 Σουλτάνα: *Τάνα, Τιανούλλα*
 Σοφία: *Σουφία, Σουφούλα*
 Σπυρίδων: *Σπύρους*
 Σταμάτα: *Σταμάτου*
 Σταμάτης: *Σταμάτς, Στάμκους, Στάμους, Σταμούλτς*

Σταύρος:	<i>Σταύρους, Σταύρης</i>
Σταυρούλα:	<i>Σταυρούλα</i>
Στεργιανή:	<i>Στιργιανή, Στιργιανούλα, Στιργιάνου</i>
Στέφανος:	<i>Στέφανους, Στέφους, Στιφανάκης, Στιφούλτς</i>
Στυλιανός:	<i>Στέργιους</i>
Συμεών:	<i>Σίμους</i>
Σωκράτης:	<i>Σουκράτς</i>
Σωτήρης:	<i>Σουτήρης, Σώτους</i>
Σωτηρία:	<i>Σουτηρούλου</i>
Τερψιχόρη:	<i>Τιρψιχόρη</i>
Τηλέμαχος:	<i>Τηλέμαχους</i>
Τριανταφυλλιά:	<i>Τρανταφλλιά</i>
Τριαντάφυλλος:	<i>Τραντάφυλλους</i>
Τρύφων:	<i>Τρύφουνας</i>
Φανή:	<i>Φώτου, Φουτούλου, Φανούλα</i>
Φιλήμονας:	<i>Φιλήμουνας</i>
Φίλιππος:	<i>Φίλππας</i>
Φιλόλαος:	<i>Φιλόλαους</i>
Φιλομίλα:	<i>Φιλονμίλα</i>
Φρειδερίκη:	<i>Βιρδίκου, Βιρδιρικού</i>
Φρίξος:	<i>Φρίξους</i>
Φωτεινή:	<i>Φώτου, Φουτούλου</i>
Φώτης:	<i>Φωτς</i>
Χάιδω:	<i>Χάιδου</i>
Χαρά:	<i>Χαρά</i>
Χαράλαμπος:	<i>Χαριλάκς, Καλίτδας, Χαρίμς, Χαρσούλτς, Λίτσας</i>
Χαρίκλεια:	<i>Χαρίκλεια1.8</i>
Χαρίλαος:	<i>Χαριλάκς, Καλίτσιας</i>
Χαρίσιος:	<i>Καλίτδας, Χαρίης, Χαρσούλτς</i>
Χιονία:	<i>Χιόνου, Χιουνάτα</i>
Χρήστος:	<i>Χρήστους, Χρστάκς</i>
Χριστίνα:	<i>Χριστίνα</i>
Χριστόδουλος:	<i>Χριστόδουλους, Τόλιους</i>

Χρίστος: Χρίστους, Χριστάκης, Κίτδους, Λίτδους
 Χριστόφορος: Χριστόφουρους, Φόρης
 Χρύσα: Χρυσή, Χρυσούλα
 Χρυσάνθη: Χρυσάνθη
 Χρύσανθος: Χρύσανθους
 Χρυσανγή: Αυγούλα
 Χρυσή: Χρυσούλα
 Χρυσόστομος: Χρυσόστουμους

Βαπτιστικά

1.7.3 Τοπωνύμια

1.7.3

Είναι γνωστό (πβ. Κατσάνης 1990:75, Κατσάνης 1995:169) ότι τα τοπωνύμια αποτελούν ένα σημαντικό έγγραφο “αρχείο” όπου καταγράφονται σημαντικά ιστορικά και όχι μόνο γεγονότα που συνδέθηκαν με τις τύχες ενός τόπου. Για το λόγο αυτό θεωρήσαμε σκόπιμο, παρόλο που δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας μελέτης, να παραθέσουμε ασχολίαστα στο σημείο αυτό όσα τοπωνύμια προέκυψαν από την αποδελτίωση των δημοσιευμένων κειμένων ή από τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Για μια συλλογή τοπωνυμίων της Κοζάνης, βλ. Κούντουρας 2001.

Αθήνα	Ζουπάνι
Αρίνταγας	Ιντζέκαρας
Αρμακιά	Ισκιουπλέο
Βάντσα	Καλιάργια
Βγιέννα και Ιβγέννα	Κάλλιανι
Βιλβιντό	Καραγάτς
Γιούφτκα	Καραμπουνάο
Γιτιά	Καρατζιλάο
Γκιουλέρο μαχαλάς	Καδλάς
Γκόμπλιτσα	Κατράντσα
Γοιβινό	Κατοκάθκα

Τοπωνύμια

<i>Κιραμαριό</i>	<i>Πηγαδούλι</i>
<i>Κλιούγκι</i>	<i>Σμάθκου</i>
<i>Κόζανι</i>	<i>Σν Αιγάργουαρι</i>
<i>Κουινιάρακα</i>	<i>Σπούρα</i>
<i>Κουνσκό</i>	<i>Στ' Γιατρού τα κλαδιά</i>
<i>Κουρί</i>	<i>Στουν Αιώρι</i>
<i>Κριβατάκια</i>	<i>δάτσα</i>
<i>Λαηνάθα</i>	<i>δόπουτου</i>
<i>Λειψίστι</i>	<i>Τ' Κακαμάντζα ου πλάτανους</i>
<i>Μιλουτίνι</i>	<i>Τ' Μπαντιαμάκα η μπιστιρά</i>
<i>Μισκιάθκου, Μισχιάθκου</i>	<i>Τ' Νιούλι του πιγάδι</i>
<i>Μπιτόλια</i>	<i>Τ' Ντούσι η μπιστιρά</i>
<i>Μπουντανάθα</i>	<i>Τ' Τιόλι ου αβλαγάς</i>
<i>Μπούρινους</i>	<i>Τζαμάρα</i>
<i>Μπουτζάκια</i>	<i>Τζιτζιλέο</i>
<i>Νεμσιά</i>	<i>Τδαμπούντς</i>
<i>Νταμπακαριά</i>	<i>Τδαρούσινου</i>
<i>Ντιλιαλάθα</i>	<i>Τδούκα</i>
<i>Ντούναβους</i>	<i>Χαντιολί</i>
<i>Ντραβουντάνστα</i>	<i>Χατζηλίτζ</i>

Δείγμα διαλεκτικού κειμένου

Κλείνοντας το πρώτο μέρος αυτής της εργασίας θεωρούμε σκοπίμο να παραθέσουμε ένα δείγμα διαλεκτικού κειμένου, για να έχει ο αναγνώστης την ευκαιρία να επαληθεύσει -σε ένα βαθμό- με ένα συνεχές κείμενο όσες παρατηρήσεις έχουν προηγηθεί. 1.8

Για το λόγο αυτό αναδημοσιεύουμε από το περιοδικό Ελλειμακά (τ. 31, σελ. 167-169) ένα ηθογράφημα του Δημητρίου (Μήτσιου) Διάφα με τον γενικό τίτλο "Γράμματα στο Λιόλιο". Το κείμενο "ορθογραφήθηκε" σύμφωνα με το σύστημα που ακολουθήθηκε σ' αυτή την εργασία, βλ. 1.1.2.

Εν Σαλονική απ' του μήνα Ουκτώβριου 1952

Αγαπητέ αξάδιρφι Λιόλιο,

*Ωρα μι ν ώρα σι καρτιρούσαμι σν Έκθισι. Δε γίγκις μουκα-
έτς να ρθεις. Δεν πειράζι. Τ' χρόν' νά 'χουμι υγεία -πρώτα ου
Θός. Του σόι δεν μας άφκιν μι του παράπουνου. Ήρθαν κι ήρ-
θαν. Είχαμι καμόσι παράδις σν άκρα, τς έφαγάμι κι απόμει-
νάμι πανί μι πανί. Μας κόστσιν η Έκθισι ίδα μι μια φτιά
στον Τδαμπούνι.*

*Δεν άφκα φασούλια τς Ούνρρας κι φακή μι πλιά απ' τα μπα-
κάλλα. Πού να γιουμόγς τόσα στόματα; Αν πεις για ύπνουν, σα
σν Αιγάρογιορ ήμασταν. Δανκά βιλέντζις, κιλίμια, μαξιλάρια
απ' όλι τ' γειτουσιά κι πάλι απόμνησιν κι απού κάνας ξισκέ-
παστους. Η φουκαρού η Τιάτιου ξιμιδάσιν να μαιρεύι κι να
πλένι αγγειά.*

*Κι ν' ακούγς του ιφχαριστώ απ' όλνους; Κουρμός κι μαδη-
μός. Αμ μας είπαν κι λόγια.*

*Δείγμα
διαλεκτικού
κειμένου*

Ήρθιν η Τέλια τ' Γούτσι μι τρία μικρα απ' αλόυρα 'π' τα φου-
στάνια τς, μ' ένα στο βζι κι ένα σην κλια. Μια κλια ίσα μι τα
μάτια. Θάρσα ήρθιν να φασκιώσι ιδώ. Ν πήγα σν Έκθισι, τ'
σιογιάντσα όλι τ' Σαλουνίχ κι φεύγουντας ξέρος τι μ' είπιν;

-Σ' ήξιρα για σφιχτόν, μπρε Μπατζόλα, μα έτσα πάλι... Αμ
να μη μι παρς ένα φουστάνι ιμένα, απού κάνα ζιβγάρι στιβά-
λια τα μικρά να χαρούν κι αυτά;

-Μαν είμι στον Καναδά, μαρ Τέλια, ή έχου τα ιμπόρια; Μι
του μοριγιάτκου μ' τα φέρονου βόλτα. Δε φτάνι του ντιολίχ 'πό
'καμς κι συ κι τα λυκόπλα σ', θέλτς κι δώρα; Τι μι κίντσις κι
ήρθις απού ν Κόζανι μι μια ζάρι φαμπλιά κι μη ν κλια ως τα
μάτια;

Άκου, ρα Λιόλιου, απαιτήσι! Λέι ου άνθρουπους να μην πει.
Η μουρντάρου, ιμένα τα πει σφιχτόν; Ιγώ 'π' θυσιάσκα για
του σόι; Τι να ν κάμου τ' λίγκου; Δε θέλου να τα χαλάσου μι
του Γούτδου, ειδημή κι δεν θα τν έδουνα να καταλάβι. Τν
άπλυτι! Έχ να πλύνι του λιμό τς αφόντς στιφανώθκιν. Ν αχτέ-
ντσι! Ένα χτένι ν αγόρασιν ου Γούτδους όταν αρραβουνιά-
σκαν κι μι αυτό παλεύι ακόμα. Τα δόντια 'π' του χτένι από-
μναν σαν τς μαμάνας μ'!...

Ιμένα τα πει σφιχτόν. Η ξισυλόιαστι! Αυτή που έδισιν του
μανάρι στον κουφουτύλι απ' του βαένι, κι τράβηξιν του μα-
νάρι του κουφουτύλι κι χύθκιν όλου τ' άσπρου. Αν δεν ήμαν
ικείνι τηλ μέρα ικεί χα να τ' σκουτώσι ου Γούτδους. Κι καλά
χα να κάμι. Τ' δούροδα! Δεν τουν άφηνα να γλιτώνι απού τότι;

Τα μι κάψι ου Θος αν πω κακόν λόγουν για του Ντιόντιου
κι ν Τσιττά. Ήρθαν οι ανθρώπι μι τα καλά τς όλα. Όλι έφα-
γάμι απ' όλα. Σώθηκαν τα θκά τς, τς φίλιψάμι κι μεις. Ιφχρι-
στήθηκαν, έφυγαν μι του γέλιου κι μι του "ιφχαριστώ" στο στό-
μα. Τέτοιουν συγγινή μάλιστα! Κι μια κι δυο μέρις, 'π' λέι ου
λόγους να τς φλέψ.

Σι παρακαλώ μη γράψ τίπουτα στον Γούτδου. Δε θέλου να
χαλάσι η καρδιά τ'. Έχ από 'χ γυναίκα ν Τέλια. Τουν φτάνι
αυτό.

Κι απ' λες, Λιόλιου, έπρπι να ρθεις σν Έκθισι. Ω, ρα, πα-
νηϋρι να ιδούν τα μάτια σ'. Μούσουν σκουτίνιαζιν, φιγγου-
βουλούσιν όλους ου τόπους σα μέρα. Βιλόνι νά 'χανις, τό
'βουρικις. Αν πεις κι για κόζμουν; Ικατουμμύρια.

Όπους μαζώνιτι ου κόζμους στα Κλαδιά τ' Ανικάνουρα,
σπν Παναΐα του Δικαπιντάυγουστου, στου χαμπηλό τουν Αι
Λιά τς Αι Σουτήρας, έτσι ήταν πάσα βράδι σν Έκθισι. Μήλου
νά 'ριχις δεν έπιφτιν καταής. Σαν τς μιλίσις στριμώνουνταν
ου κόζμους να ιδεί. Κι τι να προυτουιδείς: Ό,τι βάλτς μι του
νου σ' ήταν ικει. Ιμένα μι άρισαν παραπάν' απ' όλα τα πυρου-
κρουτήματα.

Είχαν έαν κτίριου ίδα μι του θκό μας του δικαστήριου 'π'
κάκιν. (Να τδουγκαθούν τα χέρια τ' 'πό 'βαλαν φουτιά.
Κάκκαν κι τα χαρτιά απ' τ' δίκ' πού 'χα μι του Γκουζντίνου, 'π'
απόλκιν τα πρόβατα τ' στουν αυλαγά κι μ' έφαγαν του χασίλι).
Κι ουπάν' στου κτίριου άναβαν φουτιές κι έβγιναν μπουμπου-
ρουτίς. Χνιούνταν οι μπουμπουρούτις δαπάν' ίδα μι τρία κα-
μπαναριά ψηλουν. Γένουνταν ύστιρα ουχιές κι φίδια τρανά.
Κι απ' τα φίδια τα τρανά, γένουνταν χέλια γιαννιώτκα, κι απ'
τα χέλια, άλλα τσιρόνια κι νυφίτις, άλλα μπακακαίι κι
ζάμπις κι άλλα γκαχιλώνις κι μπαμπλιάτσκις κι ύστιρα όλα
αντάμα γένουνταν τσαγκαολίθρις κι έσβηναν δαματάς σα
στον πόλιμου τα πουλυβόλα. Κι ξανά πάλι απ' ν αρχή μπου-
μπουρούτις γαλάξις, κόκκιανις, πράσινις (μι τά 'λιγιν η
Τιάτχου τα χρώματα μι κάτ' αλαμπουρνέζκα ουνόματα) κι
άντι πάλι μιτά... φίδια κι ούτου... κάθιξι.

Απ' τα πυρουκρουτήματα πιαλούσαμι να προυφτάσουμι τς
μπαλιάτσκι. Είχαν ένα παλούκ' στημένου ψηλό ίδα μι καβάκ κι
βάλι. Κι ουπάν' στου παλούκ' ένα αλώνι μι σανίδα. Κι ουπάν'
στ' αλώνι έναν πουρδαλά. Κι ουπάν' στουν πουρδαλά δυο
άντρι κι μια γυναίκα γκόλιαβι. Τριουρνούσιν η μουσικλέτα μι
αφνούς καβάλα. Κι άπλουναν κια οι τρεις τα χέρια κι τα που-
δάρια σαν παλιαγκαίι. Κι έβαναν του κιφάλι κάτ' κι σήκουναν
τα πουδάρια δαπάν', κι οι άντρι κι η γυναίκα, ανακατώνου-
νταν κι αναβουδίζουνταν, δεν ήξιρις απού ποιον, πουδάρι κι

Δείγμα
διαλεκτικού
κειμένου

1.8 | κιφάλι είναι θκό τ', κι ου πουρδαλάς πιαλούσιν, σταματιμόν δεν είχαν. Πώς δεν έπιφταν, ένας Θιός του ξερι. Να πέις, Λιόλιου, να μάσν στου ιχράμι τα παρτδάδια σ' κι αγλήουρα στουν Αιώρι αδιάβαστουν να σι παέν. Τγλιπα κι μι κόβουνταν τα γόνατα κι μ' έρχουνταν αχαμνά. Κάτι καλά δεν ήταν η Τιχάτιου αγκαστρουμένη ν' απουροίξι ιπί τόπου απ' τ' λαχτάρα. (Τα είδιν κι η Τέλια αυτά κι δεν έπαθιν τίπουτα η σκρόφα).

Μια βραδά είδαμι κι ν "Στάρ Ελλάς" σν Έκθισι. Θυμούμι απ' τα θκά μ' τα χρόνια για όμουρφι τ' Μπιζάτινα. Δεν έπιφτιν παρακάτ' κι η Βαγγιλή τς Μπαζάκουσ "καλέ". Μπουρεί νά 'χουμι κι τώρα όμουρφισ, μα ιτούτι είναι άσκουλσουν τσιβιρίτ. Νιάτα να ιδεις, η ουρσουζα. Μαλλιιά μαύρα κι τδούκραβα, φρούδι γαιτάνι, πρόσσουπου γαλατέινου (μούγκι του στόμα τς είναι σα γκιριζι τρανό, μα δεν πειράξι) "μαύρα μάτια έχεις φως μου" 'π' λεί κι του τραγούδι, κατδαούλι μικρό κι λιμόν σαν ταϊλιάκ. Τι τα θέλτς!. όμουρφι, γραμμένη σαν κονκόνα απ' τ' λατέρονα.

Αυτά 'π' λες, Λιόλιου, για ν Έκθισι. Μπουρεί να ξιζούμσαν αυτά, μα άρκσις να μι γράψ, (όχι!, καλά 'π' αδουκήθκα να τα γράψου κι στου Νιάτδου. Τα τουν κάμου να σκάσι. Μη θαορεί μούγκι στα Σικάγα κι στα Ντηντροίτα έχν Έκθισι), δεν φταίγου που στα γράφου τώρα.

Γλέπου, αξάδιρφι, χίρσις ν' ανακατώνισι σην πουλιτική. Σαν τρανύτιαρους που είμι, τα σι δώσου συμβουλή. Μπουρεί ως τότι να σι φουτίσι κι ου Θός να τραβήξ χέρι απ' αυτήν τη δλειά. Ως τότι ρώτσι κι τουν Τσουλία να σι πει για του Χρήστου τουν Άκατου, "Το κορδόνι". Θάρρουμι συμμορφώνισι.

Τα δέουντα σι όλνουσ.

Μπατζόλας

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Andriotis, N. 1974. *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*. Βιέννη
- Bouè, A. 1854. *Recueil d' itinéraires dans la Turquie d' Europe. Détails topographiques et statistiques sur cet empire*. τ. II. Βιέννη
- Browning, R. 1985. *Η ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα*. Αθήνα: Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα.
- Gjini, N. 1971. *Λεξικό Αλβανο-Ελληνικό Λεξικό*. Τίρανα: Εκδοτικός οίκος σχολικών βιβλίων
- Hatzidakis, G.N. 1892. *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Leipzig: Breitkopf-Härtel (Ανατύπωση της Α' εκδόσεως, Λειψία 1892, Λεξικογραφικόν Δελτίον, Παράρτημα 3. Εν Αθήναις 1975, σελ. ιστ' – 464)
- Holton, D., Mackridge, P. & Φιλίππακη-Warburton, E. 1999. *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Leake, W.M. 1835. *Travels in Northern Greece*. Λονδίνο
- Mackridge, P. 1987. *Η νεοελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Martinet, A. 1955. *Economie des changements phonétiques. La phonologie diachronique*. Bern: A. Franke
- Martinet, A. 1956. *La description phonologique, avec application au parler franco-provençal d' Hauteville (Savoie)*. Geneve-Paris
- Martinet, A. 1968. *La Linguistique Synchronique*. Paris: Etudes et Recherches. Presses Universitaires de France
- Martinet, A. 1976. *Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών

- Meillet, A. 1935⁴. *Aperçu d' une histoire de la langue grecque*. Paris
- Meyer, G. 1895. *Neugriechische Studien, II*. Βιέννη
- Mirambel, A. 1978. *Η νέα ελληνική γλώσσα. Περιγραφή και ανάλυση*. Θεσσαλονίκη
- Mounin, G. 1984. *Κλειδιά για την Γλωσσολογία*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
- Newton, B. 1961. The rephonemicization of Modern Greek. *Lingua* 10:275-84
- Newton, B. 1972. *The generative interpretation of dialect*. Cambridge: Cambridge University Press
- Papahagi, T. 1974. *Dictionarul dialectului Aromân*. Bucuresti
- Pernot, 1905. *La dissimilation du σ intervocalique dans les dialectes néo-grecs*. Paris
- Pernot, H. 1907. *Etudes de linguistique néo-hellénique. I. Phonétique des parlers de Chio*. Paris
- Portius S. - Meyer-Lübke. 1989. *Grammatica graecae vulgaris*.
- Redhouse, 1968. *Turkish - English Dictionary*. Istanbul: Redhouse Yayınevi
- Saussure, F. de. 1979. *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας, (μετάφραση Φ. Αποστολόπουλου)*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Setatos, M. 1969. *Phonological problems of modern Greek Koine*. Thessaloniki.
- Sihler, A.L. 1995. *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. New York-Oxford: Oxford University Press.
- Trubetzkoy, N.S. 1949. *Principes de phonologie (μετάφραση στα γαλλικά του γερμανικού πρωτοτύπου Gründzuge der Phologie, 1939)*. Paris: Klincksieck.
- Ακαδημία Αθηνών. 1933. Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης και Ιστορικών Λεξικόν της Νέας Ελληνικής της τε κοινώς ομιλουμένης και των ιδιωμάτων. Αθήναι: Τυπογραφείον Εστία

- Αλευράς, Ν. 1964, ²1979. *Μ' είπιν η μάνα μ'*. Κοζάνη.
- Ανδριώτης, Ν. 1932α. Περί της αποβολής των νόθων φωνηέντων *ι* και *υ* εν τη ελληνική. Αθήνα: *Αθηνά* 45
- Ανδριώτης, Ν. 1932β. Φωνητικά των βορείων ιδιωμάτων της νέας ελληνικής, Αθήνα: *Αθηνά* 45.
- Ανδριώτης, Ν. 1933. Περί της αρχής των βορείων γλωσσικών ιδιωμάτων της Ν. ελληνικής. Αθήνα: *ΕΕΒΣ* 10
- Ανδριώτης, Ν. 1971. *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
- Ανδριώτης, Ν. 1974. *Le loi de la prophylaxie dans le vocalisme péo-grec*. Θεσσαλονίκη
- Ανδριώτης, Ν. 1995. *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)
- Ανδριώτης, Ν. (στοιχικόν) Λ(εξικόν) 538, «Συλλογή γλωσσικού υλικού εκ της πόλεως Κοζάνης και των πέριξ αυτής κωμών», σσ. β+43. Περιλαμβάνει φωνητική και γραμματική σσ. α-β και λεξιλόγιον μετά παραδειγμάτων, σσ. 1-43
- Αραβαντινός, Π. 1909. *Ηπειρωτικόν Γλωσσάριον*. Αθήνα: Τυπ. Π. Α. Πετράκου
- Βανίδης, Γ. 2000. Ταχιά ξημιρών' Μαρτς. *Ελμειακά* 44
- Βανίδης, Γ. 2002. Σώθακμι. *Ελμειακά* 48
- Βέλκος, Γρ. 1998. *Τα επώνυμα και τα βαφτιστικά ονόματα της Σέλιτσας (Εράτυρας) 1650-1940*. Ελασσόνα
- Βλαστός, Π. 1931. *Συνώνυμα και συγγενικά*. Αθήνα: Εστία
- Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών. 1960. *Βουλγαροελληνικόν Λεξικόν*. Σόφια: Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών
- Γουναρόπουλος, Κ. Α. 1872. Κοζανικά. Αθήνα: *Πανδώρα* ΚΒ
- Δελιαλής, Ν. 1940. Συμπληρωματικά περί της εκ Κοζάνης οικογενείας των εν Αυστρία διαμενόντων Καραγιάννης - von Karajan. Θεσσαλονίκη: *Μακεδονικά* 1
- Δημητράκος, Δ. 1956. Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου
- Διάφας, Δ. 1993α. Κοζανίτικα ηθογραφήματα: Γράμματα στο Λιόλιο. *Ελμειακά* 30, 31, 36

- Διάφας, Δ. 1993β. Κοζανίτικα ηθογραφήματα: Γράμματα προς Νιάκον. *Ελιμειακά* 33
- Διάφας, Δ. 1994. Ου Κουκόλτς κι η Ζιώλια. *Ελιμειακά* 32
- Διάφας, Δ. 1995. Κοζανίτικα ηθογραφήματα: Η Ξιάγκλια. *Ελιμειακά* 34
- Δουγά-Παπαδοπούλου, Ε. 1997. Συγκριτική προσέγγιση του ιδιώματος Βελβεντού και χωριών της ορεινής Πιερίας. Στο *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Κοζάνης*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης.
- Ηλιαδέλης, Σ. 1982α. Ου Μήτσιους ου χουργιάτς, *Ελιμειακά* 1
- Ηλιαδέλης, Σ. 1982β. Μιθαύρου, *Ελιμειακά* 2
- Ηλιαδέλης, Σ. 1983α. Στς γκλίστρις. *Ελιμειακά* 4
- Ηλιαδέλης, Σ. 1983β. Μαρούκοντας. *Ελιμειακά* 5
- Ηλιαδέλης, Σ. 1984α. Η θκιά τ'. *Ελιμειακά* 8
- Ηλιαδέλης, Σ. 1984β. Ου μύθους. *Ελιμειακά* 9
- Ηλιαδέλης, Σ. 1984γ. Μπουρντάμισουν!... *Ελιμειακά* 10
- Ηλιαδέλης, Σ. 1984δ. Κόλιαντα (λαογραφικό διήγημα). *Ελιμειακά* 11
- Ηλιαδέλης, Σ. 1985. Η Χαρά (λαογραφικό διήγημα) *Ελιμειακά* 12-13
- Ηλιαδέλης, Σ. 1987. “Λιαούντς Μπιρντέγκας” (Ιστορικολαογραφικό) *Ελιμειακά* 16-19
- Ηλιαδέλης, Σ. 1988. “Τα κυπρά κι τα κουδούνια”. Λαογραφικό διήγημα της παλιάς Κοζάνης. *Ελιμειακά* 21
- Ηλιαδέλης, Σ. 2003. Το κοζανίτικο χιούμορ, ανάλυση και ερμηνεία. *Ελιμειακά* 50
- Ηλιαδέλης, Σ. 2004. Το κοζανίτικο χιούμορ: ανάλυση και ερμηνεία. Στο: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών. *Κοζάνη και Γρεβενά - Ο χώρος και οι άνθρωποι*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Θαβώρης, Α. 1958-59. Η προέλευση του άρθρου “ι” των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων. *Ελληνικά* 16:189-202
- Θαβώρης, Α. 1977. Μορφολογικά μερικών ιδιωμάτων της Δυτικής Μακεδονίας. Στο *Πρακτικά του Α' Συμποσίου Γλωσσ-*

σολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου. Θεσσαλονίκη:
IMXA

- Θαβώρης, Α. 1980. Το προύν(ε)ικος του Ηρώνδα και η παλαιότητα των γνωστών γνωρισμάτων των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων. *Δωδώνη* 9: 401-439
- Θαβώρης, Α. 1997. Τα γλωσσικά ιδιώματα του Νομού Κοζάνης ως βόρεια και οι κυριότερες ιδιορρυθμίες τους. Στο *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Κοζάνης*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης
- Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. 1998. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)
- Καλινδέρης, Μ. 1939. Σημειώματα ιστορικά εκ της Δυτικής Μακεδονίας. Πτολεμαΐς
- Καλινδέρης, Μ. 1940. *Γραπτά μνημεία από την Δυτικήν Μακεδονίαν χρόνων Τουρκοκρατίας*. Πτολεμαΐς
- Καλινδέρης, Μ. 1958. *Αι συντεχνίαι της Κοζάνης επί Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη.
- Καλινδέρης, Μ. 1982. *Ο βίος της Κοινότητος Βλάστης επί Τουρκοκρατίας*. Θεσσαλονίκη: Μακεδονική Βιβλιοθήκη 58.
- Καραβάς, Γ. 2000. Κοζανίτικα ανέκδοτα. *Ελιμειακά* 44
- Καραγκούνη, Ά. 1999. Κοζανίτικα ανέκδοτα. *Ελιμειακά* 43-4
- Κατσάνης, Ν. & Ντίνας, Κ. 1986. Συμβολή στη λειτουργία της γενικής ηθικής. Θεσσαλονίκη: *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*.
- Κατσάνης, Ν. & Ντίνας, Κ. 1990. *Γραμματική της Κοινής Κουτσοβλαχικής*, Θεσσαλονίκη: Αρχείο Κουτσοβλαχικών Μελετών.
- Κατσάνης, Ν. & Ντίνας, Κ. 2004. Τα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής Κοζάνης – Γρεβενών. Στο: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών. *Κοζάνη και Γρεβενά - Ο χώρος και οι άνθρωποι*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Κατσάνης, Ν. 1977. *Ελληνικές επιδράσεις στα Κουτσοβλάχικα*. Θεσσαλονίκη

- Κατσάνης, Ν. 1979. Ανθρωπωνυμικό Πενταλόφου. Θεσσαλονίκη: *Πρακτικά Β΄ Συμποσίου Βοϊακής Εστίας*.
- Κατσάνης, Ν. 1982. Ανθρωπωνυμικό Γαλατινής και Ροδοχωρίου. Θεσσαλονίκη: *Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου Βοϊακής Εστίας*
- Κατσάνης, Ν. 1984. Διαλεκτικά Ι. Οι καταλήξεις –Σιά και –Σγά στα χωριά Δρυμός και Μελισσοχώρι. Στο *Αντίχαρη. Αφιέρωμα στον καθηγητή Σταμάτη Καρατζά*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο
- Κατσάνης, Ν. 1984α. Τελικά σύμφωνα - συμφωνικά συμπλέγματα του ιδιώματος Δρυμού: απόπειρα συστηματοποίησής τους. Θεσσαλονίκη: *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*
- Κατσάνης, Ν. 1985. Διαλεκτικά ΙΙΙ. Φωνολογικά των βορείων ιδιωμάτων. Θεσσαλονίκη: *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*
- Κατσάνης, Ν. 1987. Ελληνο-οσκοουμπρικά: η περίπτωση του kalešus. Θεσσαλονίκη: *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*.
- Κατσάνης, Ν. 1990. *Το ονομαστικό του Νυμφαίου*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών
- Κατσάνης, Ν. 1993. Γλωσσογεωγραφία Επαρχίας Λαγκαδά. Θεσσαλονίκη: *Ελληνική Διαλεκτολογία 3/ Αφοί Κυριακίδη*
- Κατσάνης, Ν. 1996. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Σαμοθράκης*. Θεσσαλονίκη
- Κατσάνης, Ν. 1997. Λεξικογραφική διαστρωμάτωση του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης. Στο *Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Κοζάνης*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης.
- Κούντουρας, Α. 2001. Τα τοπωνύμια της Κοζάνης. *Ελιμειακά* 47
- Κριαράς, Ε. 1968. Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδου Γραμματείας 1100-1669. Θεσσαλονίκη
- Λιάλιας, Ν. 1977. Το γλωσσικό ιδίωμα της Αρέθουσσας Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη: *Α΄ Συμπόσιο Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*
- Λιούφης, Π. 1924. *Ιστορία της Κοζάνης*. Αθήνα

- Μαγουλάς, Γ. 1977. Δομολογική θεώρησι του φωνηεντισμού των βορείων ιδιωμάτων. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ, *Πρακτικά του Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*
- Μαργαρίτη, Μ. 1977. Παρατηρήσεις στην αποβολή των άτονων ι, υ στο ιδίωμα της Σιάτιστας. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ, *Πρακτικά του Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*
- Μαργαρίτη-Ρόγκα, Μ. 1985. *Φωνολογική ανάλυση του σιατιστινού ιδιώματος* (Διδακτορική διατριβή). Θεσσαλονίκη
- Μαργαρίτη-Ρόγκα, Μ. 1986. Η εξέλιξη των ακολουθιών ΣεΦ και ΣιΦ στο Καταφυγιώτικο ιδίωμα, Θεσσαλονίκη: *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*.
- Μαργαρίτη-Ρόγκα, Μ. 1988. Ο τύπος [ίδα] σε νεοελληνικά ιδιώματα. Θεσσαλονίκη: *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*
- Μεγδάνης, Χ. 1820. *Αγγελία περί της αρχής προόδου της Ελληνικής Σχολής κ.λπ.* Βιέννη.
- Μεντεσίδου, Γ. 1993. Κοζάνη, πόλη Ελιμιώτιδος. Θεσσαλονίκη
- Μεντεσίδου, Γ. 1994. Άνω Μακεδονία – Ο Νομός Κοζάνης. Στο: Νομαρχία Κοζάνης. *Νομός Κοζάνης*.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1977. Το πρόβλημα της χρονολογήσεως των κωφώσεων στα βόρεια ελληνικά ιδιώματα. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ, *Πρακτικά του Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας
- Μπόγκας, Ε. 1964. *Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου*. Ιωάννινα
- Μπουντώνας, Ε. 1892. Μελέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος Βελβεντού και των περιχώρων αυτού. Αθήνα: *Αρχαία Κοραή*
- Μπούτουρας, Α. 1912. *Τα νεοελληνικά ονόματα ιστορικά και γλωσσικώς ερμηνευόμενα*. Αθήνα
- Νικολαΐδης, Κ. 1909. *Ετυμολογικόν Λεξικόν της Κουτσοβλαχικής γλώσσης*. Αθήνα

- Ντίνας, Κ. 1980. Το τοπωνυμικό της Σαμαρίνας Γρεβενών. *Μακεδονικά Κ'*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών
- Ντίνας, Κ. 1986. *Το Κουτσοβλαχικό Ιδίωμα της Σαμαρίνας. Φωνολογική ανάλυση*. Θεσσαλονίκη
- Ντίνας, Κ. 1995. *Κοζανίτικα επώνυμα (1759-1916)*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και ανάγνωσης.
- Ντίνας, Κ. 1997. Κοζανίτικα οικογενειακά ονόματα (1759-1916). Στο *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Κοζάνης*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης.
- Ντίνας, Κ. 2004. Η γλωσσική - κοινωνική ετερότητα και η ονοματολογία: μια κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση των κοζανίτικων επωνύμων. Έκδοση σε ψηφιακή μορφή των Πρακτικών του συνεδρίου του ΕΚΚΕ «Ετερότητα και Κοινωνία»
- Οικονόμου, Κ. 1991. *Τοπωνυμικό της περιοχής Ζαγορίου*. Ιωάννινα
- Παπαδόπουλος, Άνθ. 1926. *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα
- Παπαϊωάννου, Μ. 1976. *Το γλωσσάριο των Γρεβενών* Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών
- Παπακωνσταντίνου, Μ. 1992. Μια βορειοελληνική πόλη στην Τουρκοκρατία, ιστορία της Κοζάνης (1400 - 1912). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Παπασιώπης, Λ. 1972. *Η παλιά η Κοζάνη*. Θεσσαλονίκη
- Παπασιώπης, Λ. 1973. *Τότε κι τώρα*. Θεσσαλονίκη
- Παπασιώπης, Λ. 1977. *Απ' ότ' απόμιν*. Θεσσαλονίκη
- Παπασιώπης, Λ. 1988. *Αδουκήθ'κα*. Θεσσαλονίκη
- Πασχαλίδης, Β. 1999. *Το αρχοντικό των Σακελλάριων στην Κοζάνη*. Κοζάνη: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης
- Παφίλης, Γ. χ.χ. *Νιάνια*. χ.τ.
- Πιτένης, Ζ. 1971. *Κουζιανιώτ'κα μπέντια* Αθήνα .
- Πλαδή, Μ. 1992. Η συνίχιση των ακολουθιών -ea, -eo και ia, -ιο στο ιδίωμα του Λιτοχώρου Πιερίας. Θεσσαλονίκη: *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*.

- Ρεπανά, Α. 1989α. Τουν γύρ'σιν του δαχ'λιδ'. *Ελιμειακά* 22
- Ρεπανά, Α. 1989β. Η Βασιλιάτ' πίττα τς Λένκουσ. Πρωτοχρονιατικό διήγημα της παλιάς Κοζάνης. *Ελιμειακά* 23
- Ρεπανά, Α. 1992. Όκανταρ μπουϊά, Όκαντάρ παρά. *Ελιμειακά* 28
- Σετάτος, Μ. 1974. *Φωνολογία της κοινής νεοελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Συμεωνίδης, Χ. 1977. Παρατηρήσεις στα κύρια χαρακτηριστικά των βορείων ελληνικών ιδιωμάτων. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ, *Πρακτικά του Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*
- Τζάρτζανος, Αχ. 1989. Νεοελληνική Σύνταξις (της κοινής δημοτικής). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Τζάρτζανος, Αχ. 1909. *Περί της συγχρόνου θεσσαλικής διαλέκτου*. Αθήνα: Π.Α. Πετράκου (*Ελληνική Διαλεκτολογία* 1, φωτοτυπική ανατύπωση)
- Τζιτζιλής, Χρ. 1982. Μακεδονικά ετυμολογικά II. *Μακεδονικά ΚΒ'*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών
- Τομπαΐδης, Δ. 1967. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Θάσου*. Θεσσαλονίκη
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1978. *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1981. *Νεοελληνική Γραμματική. Ιστορική Εισαγωγή (1938)*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (ανατύπωση).
- Τσικόπουλος, Ι. 1892. Μελέτη περί Λεξικού της καθ' ημάς δημόδους γλώσσης. Αθήνα: Αρχαία Κοραή
- Τσοπανάκης, Α. 1953. Το σιατιστινό ιδίωμα. Θεσσαλονίκη. *Μακεδονικά*: 266-298
- Τσοπανάκης, Α. 1954. Διαλεκτικά Μακεδονίας. *Μακεδονικά* 3:448-457
- Τσοπανάκης, Α. 1994. *Νεοελληνική γραμματική*. Θεσσαλονίκη-Αθήνα: Αφοί Κυριακίδη-Εστία
- Φόρης, Β. 1956. Το αρσενικό άρθρο «i» στα βόρεια νεοελληνι-

- κά ιδιώματα. Κοζάνη: Τυπογραφία Σταύρου Θεοδοσιάδη
- Φόρης, Β. 1960. Ορθογραφικά του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης. *Ημερολόγιον Δυτικής Μακεδονίας* 1960:212-214
- Φόρης, Β. 1974. Λεξιλογικά Κοζάνης. *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* (Ν. Σφενδόνη)
- Φόρης, Β. 1991. Ιδιορρυθμίες στην αποβολή του (καταληκτικού ιδίως) ι στο γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης. *Ελιμειακά* 27:145-154
- Φόρης, Β. 2003. *Γλωσσολογικά Μελετήματα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)
- Φόρης, Β. (Βασίλτς τς Λένκουσ). 1990. Ένας παλιός πρόσκουπος αδουκιέτι: Μι τς προυσκόπ' ... *Ελιμειακά* 24
- Χαλκιόπουλος, Α. 1910. *Εθνολογική στατιστική των βιλαετιών Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου*. Αθήνα
- Χαραλαμπίδου, Α. 1980. *Φωνολογική ανάλυση της Τσακωνικής διαλέκτου*. Θεσσαλονίκη
- Χατζηγιάννου, Μ.-Χ. 2000. Η ιστορική εξέλιξη των οικισμών στην περιοχή του Αλιάκμονα κατά την Τουρκοκρατία. Ο κώδικας αρ. 201 της Μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Ζάβορδας. Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών / Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών
- Χατζησαββίδης, Σ. 1985. *Φωνολογική ανάλυση της ποντιακής διαλέκτου (ιδίωμα της Ματσούκας)*. Θεσσαλονίκη
- Χατζιδάκις, Γ. 1905. Περί της συνιζήσεως εν τη νεωτέρα ελληνική. Στο *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* (α' τόμος), σελ. 332-355. Αθήνα.
- Χατζιδάκις, Γ. 1905α. Περί των φωνηέντων της νεωτέρας ελληνικής. Στο *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* (α' τόμος), σελ. 202-265. Αθήνα.
- Χατζιδάκις, Γ. 1907. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* (β' τόμος). Αθήνα.
- Χατζιδάκις, Γ. 1907α. Περί τονικών μεταβολών εν τη μεσαιωνική και νεωτέρα ελληνική. Στο *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* (β' τόμος), σελ. 82-175. Αθήνα.

Χελδράιχ, Θ. & Μηλιαράκης, Σ 1909. *Τα δημώδη ονόματα των φυτών προσδιοριζόμενα επιστημονικώς*. Αθήνα: Επιστημονική Επετηρίς Πανεπιστημίου Αθηνών.

Χριστοδούλου, Χ. 2003. *Τα κουζιανιώτ'κα*. Κοζάνη: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση - Σύλλογος «Κασμιρτζήδες»

Το βιβλίο «Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης», του Κώστα Δ. Ντίνα, τυπώθηκε τον Ιανουάριο του 2005 στο Συγκρότημα Γραφικών Τεχνών «ί+δ» στην Κοζάνη, σε 2000 αντίτυπα. Η βιβλιοδεσία έγινε στο βιβλιοδετείο του Ιωακείμ Τρικαλιάρη στη Θεσσαλονίκη.

Κώστας Δ. Ντίνας

Το γλωσσικό ιδίωμα
της Κοζάνης

Κοζάνη 2005

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΟΣ

Γλωσσάριο του
ιδιώματος της Κοζάνης

Το Διοικητικό Συμβούλιο
του Ινστιτούτου Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης

Πρόεδρος	Χάρης Γελαδάκης
Αντιπρόεδρος	Κατερίνα Διάφα
Μέλη	Αναστάσης Βιστωνίτης Γιώργος Κορδομενίδης Γιώργος Μητλιάγκας Κώστας Σιαμπανόπουλος Γιάννα Στεργιοπούλου
Διευθυντής	Κώστας Ντίνας

Το Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης λειτουργεί βάσει προγραμματικής σύμβασης του Υπουργείου Πολιτισμού και του Δήμου Κοζάνης από τους οποίους και συγχρηματοδοτείται.

Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης

ISBN: 960-7973-38-0

Copyright: ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

Γενικά

3.1

Κλείνοντας την εργασία αυτή για το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης θεωρούμε σκόπιμο να παραθέσουμε ένα ιδιωματικό γλωσσάριο, το οποίο μπορεί να αποτελέσει πρωτογενές γλωσσικό υλικό για όποιον θα ήθελε να ασχοληθεί περαιτέρω με το ιδίωμα.

Το υλικό που παρατίθεται προήλθε από την αποδελτίωση του δημοσιευμένου στο ιδίωμα υλικού και από την πρωτογενή έρευνα. Ένας σοβαρός προβληματισμός υπήρξε ως προς το ποιες λέξεις έπρεπε να συμπεριληφθούν στο γλωσσάριο αυτό. Μετά από πολλές σκέψεις και συζητήσεις καταλήξαμε στις εξής επιλογές, τις οποίες τηρήσαμε στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων:

- ι) ως προς τη σημασία τους περιλάβαμε:
 - α) λέξεις ιδιωματικές που δεν απαντούν σε ένα λεξικό της κοινής νεοελληνικής, και
 - β) λέξεις που απαντούν στην κοινή αλλά στο ιδίωμα έχουν κάποια ιδιαίτερη σημασία, π.χ. πουλιμώ = α. πολεμώ, β. πετάω, ρίχνω μακριά.
- ιι) ως προς τη μορφή τους:
 - α) περιλάβαμε λέξεις οι οποίες απαντούν στην κοινή αλλά έχουν υποστεί μορφολογικές ή φωνητικές αλλαγές τέτοιες, ώστε καμιά φορά καταντούν αγνώριστες.
 - β) λέξεις οι οποίες έχουν υποστεί πολύ μικρές αλλαγές, οι

Γενικά

οποίες υπάγονται σε γενικούς και μεγάλης εμβέλειας εφαρμογής κανόνες, π.χ. κώφωση, δεν περιλαμβάνονται καθώς είναι πολύ εύκολο να αναγνωριστούν, π.χ. εγώ > ιγώ.

Στο υλικό περιλαμβάνονται και όσα τοπωνύμια ή ανθρωπωνύμια προέκυψαν από την αποδελτίωση του υλικού και παρουσιάζουν κάποιο γλωσσικό ενδιαφέρον.

Η σειρά κατάταξης των λέξεων ακολουθεί κατά βάση το ελληνικό αλφάβητο με ελάχιστες παρεμβολές φωνημάτων ή φθόγγων που δεν απαντούν στην κοινή:

α, β, γ, γ̣, δ, ε, ζ, ζ̣, η, θ, ι, ι̣, κ, κ̣, λ, λ̣, μ, ν, ν̣, ξ, ο, π, ρ, σ, σ̣, τ, υ, φ, χ, χ̣, ψ, ω

Η μορφή των λημμάτων είναι κατά βάση η ακόλουθη:

λήμμα: ακολουθείται η ορθογραφία της κοινής με τις προσθήκες που αναλύθηκαν στο κεφ. 1.1.2

φωνητική καταγραφή: ακολουθείται το φωνητικό αλφάβητο, βλ. κεφ. 1.1.2

ερμηνεία: δίνεται η σημασία ή οι σημασίες της λέξης και όπου αυτό ήταν δυνατό- παρατίθενται χαρακτηριστικά παραδείγματα που αντλούνται από τα δημοσιευμένα κείμενα ή από το πρωτογενές υλικό, τα οποία βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση της σημασίας των λέξεων.

παραπομπή στις πηγές από όπου αντλήθηκε το υλικό. Κάποιες λέξεις που εντοπίστηκαν σε δημοσιευμένες πηγές παλιότερων ετών μπορεί σήμερα να μην είναι πολύ γνωστές σε όλους τους ομιλητές της γλώσσας. Για το λόγο αυτό η αναφορά στην πηγή βοηθά στην επαλήθευση των τύπων και την περαιτέρω έρευνα

ετυμολόγηση: Εδώ καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια να βρεθούν οι ετυμολογικές αρχές της κάθε λέξης. Αυτό βέβαια δεν κατέστη δυνατόν για το σύνολο του υλικού καθώς αυτό προέρχεται από πολλές και ποικίλες πηγές (πβ. 1.6).

Το γλωσσάριο

A

αβάρτους [anártus], επίθ. = αχτύπητος, που δεν έχει χτυπηθεί.

Από το α (στερητ.) + βαρ- (θέμα του ρ. *βαραίνου*, ό.βλ.), + κατάλ. ρημ. επίθ. -τους < -τός, πβ. Ακαδημία Αθηνών 1933, Α:9 αβάρετος.

αβασκαίνου, βασκαίνου [(a)vaskénu], ρ. = βασκαίνω, ματιάζω,

π.χ. *Φτύστου να μην τ' αβασκάντζ*. Πιτένης 1971:11, 177, 195. Από το ελλ. βασκαίνω με ανάπτυξη προτακτικού α-, βλ. 1.2.3.8. Η συνεκφορά του με το να ή το θα οδήγησε σε ανασυλλαβισμό: na v > παν > n av, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1, 264.

αβάσκαμα, βάσκαμα [anáskama], ουσ. ουδ. = βασκανία, μάτια-

σμα. Καλινδέρης 1982:251. Από το ρήμα *αβασκαίνω*, ό.βλ., + -μα, κατάληξη ρηματικών ουσιαστικών, αντίστοιχο του νεοελληνικού βασκανία, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:264.

αβάσταγους [anástayus], επίθ. = αυτός που δε βασιέται, ανυ-

πόμονος, π.χ. *Σκώθκιν αξιμέρουτα να πααίν' στου μαγαζί· αβάσταγους / Πουλύ αβάσταγους είσι*, βλ. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το α (στερητ.) + βαστώ.

αβδέλλα [andéla], ουσ. θηλ. = βδέλλα. Από το ελλ. βδέλλα με

ανάπτυξη προτακτικού α- (βλ. λ. 1.2.3.8) από συμπροφορά με το αόριστο άρθρο και ανασυλλαβισμό: mia-vδ > miavδ > mi-avδ, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:3.

αβλαγάς [avlayás], ουσ. αρσ. = α. χωράφι ποτιστικό, κυρίως

για κηπευτικές καλλιέργειες, β. οικόπεδο, αχρησιμοποίητος χώρος όπου βόσκουν ζώα, αλάνα, π.χ. *Είχιν στ' Τιόλι τον αβλαγά γιλάδια κι πράματα*. Ελιμειακά 44:65. Πβ. το τουρκ. avlu (= αυλή, προαύλιο), Redhouse 1968:98.

αβλαγάς

- αβραιά [avɾaíá], ουσ. θηλ. = α. βραγιά, το καθένα από τα καλλιεργημένα τμήματα κήπου που είναι φυτεμένος με άνθη ή λαχανικά, β. ο σπόρος για φύτεμα. Καλινδέρης 1982:367. Ίσως από το ιταλ. διαλεκτ. bra(ia), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:284. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.
- αβραιάζου [avɾaíazu], ρ. = κάνω βραγίες. Καλινδέρης 1982:388. Από το αβραιά, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζου και απλοποίηση των δύο α.
- αβτζής [avdzis], ουσ. αρσ. = κυνηγός. Καλινδέρης 1982:374. Από το τουρκ. avci, Redhouse 1968:96.
- αγαλαντζής [aɣalandzís], ουσ. αρσ. = γανωτής, βλ. λ. γαλαντζής. Καλινδέρης 1982:374. Από το τουρκ. kalayci, Redhouse 1968:584.
- αγάλια [aɣá'lia], επίρρ. = σιγά σιγά, αργά, βαθμιαία, π.χ. *Τι βία σας τσάκουσιν; Απ' αγάλια*. Από το ελλ. αγάλι < μεσαιων. ελλ. αγάλιν· ο τύπος αγάλια κατά τα άλλα επιρρήματα σε -α, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:5.
- άγανου, πληθ. άγανα [áɣana], ουσ. ουδ. = α. λεπτά θρύμματα άχυρου μετά το αλώνισμα, τα οποία δεν δένονται σε μπάλες, β. λεπτές βελονοειδείς αποφύσεις στο πάνω μέρος του σταχυού. Καλινδέρης 1982:414. Από το ελλ. άγανο < ελληνιστικό άκανος (= αγκαθωτό κεφάλι φυτού) ή αρχ. ελλ. άγανον (ξύλον) (= ξερόκλαδο για προσάναμμα), βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:6.
- αγανουτζής [aɣanudzís], ουσ. αρσ. = γανωτής. Από το προτακτικό α- + το νεοελληνικό κοινό γανωτής + τουρκ. παραγ. επαγγελματική κατάλ. -ci.
- αγανώνου [aɣánuɾan], ρ. = α. γανώνω, επικασσιτερώνω, β. μτφ. ζαλίζω, πιέζω, π.χ. *Ν είχα δυο ώρις να μι λέι για του κόμμα· μι αγάνουσιν του κιφάλι*. Πιτένης 1971:240. Από το ελλ. γανώνω < ελληνιστικό γανώ (= λάμπω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:296, με ανάπτυξη προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8). Η συνεκφορά του με το να ή το θα οδήγησε σε

ανασυλλαβισμό: $na \gamma > na\gamma > n \alpha\gamma$. Καλινδέρης 1982:323. Ανδριώτης Ι.Α. 538.

αγάς [aγάς], ουσ. αρσ. = α. αφέντης, β. τουρκικός τίτλος, γ. μτφ. καλοπερασάκιας. Έκφραση: (κουντός) αγάς απ' του Πουρτουράζι (σημ. Πρωτοχώρι περιοχής Κοζάνης). Από το τουρκ. ağa (= κύριος), Redhouse 1968:18.

αγγαστροιά [angastríá], ουσ. θηλ. = εγκυμοσύνη, η κατάσταση του (α)γγαστρώνου, βλ.λ. Πιτένης 1971:188.

αγγαστρώνου, -μι [angastrónu], ρ. = α. αφήνω / μένω έγκυος, β. μτφ. σκάζω κάποιον ώσπου να ολοκληρώσω κάτι, π.χ. Άντι σώνι. Μας αγγάστρουσις. Καλινδέρης 1982:325. Από το ελληνιστικό εγγαστρώνω < εν + γαστήρ, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:298, με υποχωρητική αφομοίωση e-a > a-a.

αγγειό [aγγίό], ουσ. ουδ. = α. αγγείο, δοχείο, καθίκι, π.χ. *Είνι μακριά τα νύχια σ' τώρα κι βαμμένα γιατί δε φκιάντι ραλλίκια κι δεν πλέντι αγγειά...* β. στον πληθ. αγγειά = τα γεννητικά όργανα του άντρα, πβ. την έκφραση: *Ξύσ' τ' αγγειά σ' = μη δίνεις σημασία*, γ. (στον πληθ.) όλα τα κουζινικά σκεύη, δ. μτφ. αγγειό αγάνουτου = άχρηστος άνθρωπος. Ελμειακά 44:63. Από το μεσαιων. ελλ. αγγειό < αρχ. ελλ. αγγειόν με συνίζηση για αποφυγή της χασμωδίας, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:7. Ελμειακά 11:240, 32:88. Πιτένης 1971:158.

αγγιλουκρούουμι [aγγilukrúumi], ρ. = ψυχομαχώ, ψυχορραγώ, έχω παραισθήσεις (για ετοιμοθάνατο), π.χ. *Άμα αγγιλουκρούιτι ου άρρουστους, κινάι* (είναι ετοιμοθάνατος). Καλινδέρης 1982:251, 262. Από το ελλ. αγγελοκρούουμαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:8.

αγγόνι [aγγόνι], ουσ. ουδ. = εγγόνι, χωρίς διάκριση γένους. Πιο συνηθισμένο στα κοζανίτικα το: *αμψίδι, ό.βλ., π.χ. Μι τ' αγγόνια μ' τι τραβώ ον τηλ ν ώρα ιμένα ρώτα*. Παπασιωπης 1973:69. Από το ελλ. αγγόνι < εγγόνι με αλλαγή του e >

αγγόνι

α από συμπροφορά με το αόριστο άρθρο και ανασυλλαβισμό: ena-eng > enang > en-ang, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:9.

αγγουνή [anguní], ουσ. θηλ. = γωνία, π.χ. *Ου Καλίτσα κατέφκιν σακάτ' στν αγγουνή τ' Νταβάνι, που μαζώνουντι όλι οι αργάτιδς / Τσάκουσι ν αγγουνή κουντά στου τζάκ.* Αλευράς 1964:7. Από το νεοελλ. γωνία με προσθήκη ενός προτακτικού α- αναλογικά προς άλλα, π.χ. *ιβγιλιά*, ό.βλ.

αγγούρι [angúri], ουσ. ουδ. = αγγούρι. Από το μεσαιων. ελλ. αγγούρι(ν), βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:9. Βλ. και λήμμα *αντζούρι*.

αγγουράιδς [anguráidis], ουσ. αρσ. = αυτοί που καλλιεργούν αγγούρια. Προσωνυμία που αποδίδεται στους κατοίκους των Σερβίων, π.χ. *Είνι ιδώ κι λίγ Σιρβιώτι αγγουράιδς, πβ. καρπουζάιδς, ξινουγαλιάιδς, πραδάιδς.* Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 19/5/1952. Από το αγγούρι, ό.βλ., + την παραγ. κατάλ. -άις, βλ. 1.4.9.3, πβ. και Ακαδημία Αθηνών 1933, Α:84 αγγουράς.

αγένουτους, -τι, -του [agénutus], επίθ. = α. αγίνωτος (κυριολεκτείται για ζύμη που δε φούσκωσε), π.χ. *Τά 'φαγάμι αγένουτα τα σταφύλια φέτου*, βλ. *απουχέροστους*. Καλινδέρης 1982:252. β. ανώριμος άνθρωπος, π.χ. *Ντιπ αγένουτους είνι*. Από το στερ. α- + ρηματικό επίθετο του ρήματος γίνομαι, αυτός που δεν έγινε.

αγιάντς [aǵántς], ουσ. αρσ. = είδος ευώδους αγριολούλουδου, το οποίο φυτρώνει τον Ιούνιο, οπότε γιορτάζεται ο Αϊ Γιάννης ο Κλήδονας. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. Δημητράκος 1956, Α:26 αγιάνης και αγιανίτης = ιαματικό αγριόχορτο, αγριοβασιλικός (βοταν. *salvia sclarea*), Ακαδημία Αθηνών 1933, Α:100. Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

αγιάρι [aǵári], ουσ. ουδ. = βλ.λ. *αμάρι*.

αγιρκό [aǵirkó], ουσ. ουδ. = αερικό, συνήθως κακοποιό πνεύμα κατά τις λαϊκές παραδόσεις. Καλινδέρης 1982:275. Από

- το ελλ. α(γ)ερικό, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:28.
- αγκαθιρός* [angathirós], επίθ. = ακανθώδης, αγκαθωτός, π.χ. *Αγκαθιρό κλαδί / δέντρου / λούδι*, Ανδριώτης Ι.Α. 538.
- αγκαρίζου* [angarízu], ρ. = γκαρίζω, π.χ. *Κι προουτού να σκάσι η μέρα κι αγκαρίσι τ' Τζέτζι του γουμάρι*. Παπασιώπης 1972:42. Πιτένης 1971:25. Από το ελλ. γκαρίζω < ελληνιστικό ογκαρίζω, ίσως αντιδάνειο < λατ. oncare < αρχ. ελλ. ογκώμαι, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:312. Ο τύπος του ιδιώματος είναι παλιότερος από αυτόν της κοινής, όπως δείχνει το α- στην αρχή της λέξης: ελληνιστ. ογκαρίζω > αγκαρίζου με υποχωρητική αφομοίωση, ο-α > α-α.
- αγκουνάρι* [angunári], ουσ. ουδ. = μεγάλη παραλληλεπίπεδη πέτρα για τις γωνίες της οικοδομής. Πασχαλίδης 1999:219. Καλινδέρης 1982:367. Από το μεσαιων. ελλ. αγκωνάριον < αρχ. ελλ. αγκών, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:12.
- άγκουνας* [ángunas], ουσ. αρσ. = αγκώνας, π.χ. *Έσπασα τον άγκουνα μ'*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το μεσαιων. ελλ. αγκώνας, με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9, πβ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:12.
- αγκουνή* [anguní], ουσ. θηλ. = γωνιά του δωματίου, π.χ. *Τα κριμάσου τα κάδρα σ ν αγκουνή / Κάτσι σ ν αγκουνή*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:14, 210. Από το ελλ. αγκώνας. Η σημασία “γωνιά” προκύπτει από την ομοιότητα της γωνίας προς τον αγκώνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:330.
- αγκούσα* [angúsa], ουσ. θηλ. = δυσφορία, στενοχώρια, δυσκολία. Από το βενετ. angossa, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:11.
- αγλείφου* [aglífufu], ρ. = γλείφω, π.χ. *Όλις οι χλιάρις τς Κόζαντς δλειά βρήκαν ν' αγλείφν*, Ανδριώτης Ι.Α. 538 / Προλήψη: *Μην αγλείφς του τηγάνι· τα βρέχ στ' χαρά σ'*. Πιτένης 1971:33. Από το ελλ. γλείφω < αρχ. ελλ. λείχω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:314. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.

αγλείψαβους, -βι, -βου [αγλίψανυς], επίθ. = αυτός που γλείφεται, που γλείφει την κατσαρόλα. Καλινδέρης 1982:384. Από το ρ. γλείφω, ό.βλ., + την παραγ. κατάλ. -αβους, βλ. 1.4.9.3.

αγλήγουρα [αγλίγουρα], επίρρ. = γρήγορα. Παπασιώπης 1973:21. Από το γλήγορα, λαϊκότροπος τύπος του γρήγορα, με ανομοίωση r-r > l-r, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:314. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.

αγλήγουρους [αγλίγουρος], επίθ. = γρήγορος, βλ. λ. αγλιούγουρα. Έκφραση: *Κουντές κι αγλήγουρις* = να μην παρατείνεται η ζωή κάποιου όταν η υγεία του είναι επιβαρημένη ή τα γεράματά του δύσκολα.

αγλιούγουρα, τ' αγλιούγουρα, αγλιούγρα, αγλήγουρα, αγλιούγουρας [αγλίγουρα], επίρρ. = γρήγορα, π.χ. *Σην πόρτα αγλιούγουρα έβγινε να σ' αντικρύσου λίγου / Τρέξι, μαρ, αγλιούγουρα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώπης 1973:51. Από το αρχ. ελλ. εγρήγορα (πρωκ. του ρ. γρηγορώ) > εγρήγορος > γρήγορα. Ο τύπος γλήγορα είναι λαϊκότροπος τύπος του γρήγορα, με ανομοίωση των r-r σε l-r. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:314, 326. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.

άγνιστους [άγνιστύς], επίθ. = αυτός που δεν έχει γνεστεί, πβ. την έκφραση: *Άγνιστα κι άφαντα κι στουν πλακό ριγμένα*, βλ. λ. *πλακός*. Από το α- (στερητ.) *γνεστός < ρ. γνέθω.

άγνουμους, -μι, -μου [άγνυμύς], επίθ. = βλάκας, ανόητος. Καλινδέρης 1982:367. Από το α (στερητικό) + γνώμη = αυτός που δεν έχει γνώμη, μυαλό.

αγόπλου [αγόπλυ], ουσ. ουδ. = α. γιος του αγά, αφεντόπουλο, β. στον πληθ. *αγόπλα* = προσωνυμία για τους Πόντιους. Καλινδέρης 1982:382. Από το τουρκ. ağa (= κύριος, αφέντης, Redhouse 1968:18) + την υποκορ. παραγ. κατάλ. -όπλου, βλ. 1.4.9.1.

αγούλι [αγύλι], ουσ. ουδ. = αφεντόπουλο, κυρίως στην έκφραση - περιπαικτική ευχή: *Γεια σου, αγά μ', να ζήσιν τ' αγούλια σ'.* Από το τουρκ. ağa (= κύριος, αφέντης, Redhouse 1968:18) + την υποκορ. παραγ. κατάλ. -ούλι.

αγουρίδα [αγυρίδα], ουσ. θηλ. = το άγουρο σταφύλι, π.χ. *Έδισιν αγουρίδα τ' αμπέλι*. Καλινδέρης 1982:434. Από το ελλ. άγουρος < αρχ. ελλ. άωρος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:14.

αγραδά [αγτάδα], ουσ. θηλ. = α. αγριάδα, είδος ζιζανίου (φυτολογία), β. άγρια διάθεση, γ. (στον πληθ.) *αγραδεις* (= ακοινωνήτα άτομα) αποκαλούσαν οι Κοιζανίτες τους χωριάτες. Από το μεσαιων. ελλ. αγριάδα < άγριος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:15. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

αγρανθρουπους [αγράφθυρπυς], ουσ. αρσ. = αγριάνθρωπος, χωρίς τρόπους. Από το άγριος + άνθρωπος. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3

αγρέυω [αγρένω], ρ. = αγριεύω. Χρησιμοποιείται και για έμφυχα και για άφυχα, π.χ. *Άγριψαν τα πράματα / Του Νου έμβρι αγρέύι ου κινός ιδώ δαπάν*. Η προφορά του ιε (< αγριεύω) ακολουθεί την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

αγροικώ [αγρικό], ρ. = καταλαβαίνω.

αγρόιδα, αγρόιδου [αγρόϊδα], ουσ. θηλ. / ουδ. = αγριόγίδα, αγριοκάτσικο. Καλινδέρης 1982:344. Από το μεσαιων. ελλ. αγριόγίδα < άγριο + γίδα, (βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:15), με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

αγρόγατος [αγρόγατος], ουσ. αρσ. = αγριόγατα, αγριόγατος. Από το μεσαιων. ελλ. αγριοκάτος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:15.

αγρόγκουρτσου [αγρόγκυρτσου], ουσ. ουδ. = μικρό άγριο αγλάδι, πβ. και λ. γκόρτσου. Από το ελλ. άγριος + αλβ. goritse, βλ. Ανδριώτης 1971:65. Μπουντώνας 1892:11-12. Τσοπανάκης 1953:271.

αγρόσκιου [αγρόσκιου], ουσ. ουδ. = α. άγριο σκυλί, β. μπφ. (στον πληθ.) *αγρόσκιλα*: Προσωνυμία για τους κατοίκους της Γα-

αγρόσκιου

λατινής, τους Κοντσιώτες. Καλινδέρης 1982:396. Από το αγριόσκυλο με αποβολή του άτονου -i- και μεταφορά της ουρανικότητας στα προηγούμενα σύμφωνα, βλ. 1.2.2.ε, Κατσάνης 1985 και Κατσάνης 1993.

άγρου άξμα [άγτυ άξμα], ουσ. ουδ. = δυόσμος των σκυλιών. Από το άγριο + άξμα, ό.βλ.

αγρουγκουρτδά [αγρυγυρτδά], ουσ. θηλ. = αγριαχλαδιά. Από το άγριος + γκουρτσιά, βλ. Ανδριώτης 1971:65.

αγρουγουόρου [αγρυγύρου], ουσ. ουδ. = αγριογουόρουνο. Από το ελλ. άγριο(ς) + γουρούνι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:15.

αγρουμηλιά και αγρουμπλιά [αγρυμιλιά, αγρυμβλιά], ουσ. θηλ. = αγριομηλιά. Από το ελλ. άγριο(ς) + μηλιά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:16.

αγρουπιρίστιρου ή αγρουπίστιρου [αγρυπιρίστιρου], ουσ. ουδ. = αγριοπερίστερο, π.χ. *Μι τς φουλιές απ' τ' αγρουπιρίστιρα*. Ελιμειακά 44:68. Αλευράς 1964:14. Από το ελλ. άγριο(ς) + περιστέρι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:16, και με συγκοπή συλλαβής αγρουπίστιρου.

αγρουπιριστιρώνας [αγρυπιριστιρόνας], ουσ. αρσ. = χώρος με φωλιές άγριων περιστεριών, κυρίως σε απόκρημνα βράχια. Γνωστοί αγρουπιριστιρώνες στην περιοχή *Αρίνταγα*, πίσω από τον Προφήτη Ηλία, *Ψηλός Αι Λιας*. Από το αγρουπιρίστιρου, ο.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνας, πβ. αχυρώνας.

άγρους, άγρα, άγρου [άγτυς, άγτα, άγτυ], επίθ. = άγριος. Ελιμειακά 46:81. Από το άγριος, -α, -ο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:16. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

αγρουτζόμπανους [αγρυτζόβανους], ουσ. αρσ. = αγενής, ακοινωνήτος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:379. Από το ελλ. άγριο(ς) + τσομπάνος < τουρκ. ζοβαν = βοσκός, Redhouse 1968:259.

αγρουτραναφιλιά [αγρυτρανδαφιλιά], ουσ. θηλ. = αγριοτριαντα-

φυλλιά. Από το ελλ. άγριο(ς) + τριανταφυλλιά, βλ. Μπου-
ντώνας 1892: 11-12, Τσοπανάκης 1953: 271.

Αδάμς [adámς], ουσ. αρσ. = α. Αδάμ, κυριωνύμιο, β. το σήμα-
ντρο του Αγ Νικόλα, της κεντρικής εκκλησίας. Από το
εβραϊκό όνομα Αδάμ + κατάλ. αρσ. -ς για την ένταξή του
στο ελληνικό μορφολογικό σύστημα.

άδαρτους [ádartus], = αυτός που δεν έχει δαρθεί, πβ. και λ.
αβάρτους. Έκφραση: κλαις άδαρτους = διαμαρτύρεσαι χω-
ρίς να έχεις πάθει τίποτα από όσα θα μπορούσες να πάθεις.
αδειάζου [adýázu], ρ. = διαθέτω ελεύθερο χρόνο, ευκαιρώ, π.χ.
Δεν αδειάζου να κάτσου να τ' αραδήσου τώρα. Καλινδέρης
1982:323. Από το μεσαιων. ελλ. αδειάζω, Ινστιτούτο Νεοελλη-
νικών Σπουδών 1998:19.

αδέξα [adéksa], επίρρ. = δεξιά. Αλευράς 1964:91. Από το ελλ. δε-
ξιά, με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9. Για το προτακτικό
α- βλ. 1.2.3.8.

αδέσπουτους, -τι, -του [adésputus], επίθ. = αδέσποτος, για ζώα
(αιγοπρόβατα ή κατοικίδια) που βόσκουν χωρίς τσομπάνο,
περιφέρονται ελεύθερα. Από το λόγιο αδέσποτος < αρχ.
αδέσποτος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:21.

αδέτσι [adétsi], επίρρ. = όπως είναι, χωρίς αλλαγή, βλ. και λ.
ούδι έτσι. Έκφραση: κιφτέδεις αδέτσι (= χωρίς σάλτσα) σε
αντιδιαστολή προς το: κιφτέδεις μι ζμι.

αδεύτιρου [adéftiru], επίρρ. = για δεύτερη φορά, άλλη φορά,
μετά, κάποια άλλη στιγμή, π.χ. Θα σας τς πω κι αφνούς
αδεύτιρου. Παπασιώπης 1972. Ελιμειακά 21:63, 30:68. Από το
ελλ. δεύτερο(ς). Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.

αδιά [adýá], ουσ. θηλ. = βιασύνη, π.χ. Απου ν αδιά μ' κόντιπα
ν αστουχήσου του ζικέτου μ'. Καλινδέρης 1982:323. Από το
ελλ. βια, λαϊκότροπος τύπος του βία < το αρχ. ελλ. βία, με
κατέβασμα του τόνου για την αποφυγή χασμωδίας, Ινστι-
τούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:271. Για την τροπή του ν
σε δ βλ. 1.2.3.11.

αδιά

αδιάζουμι | αδιάζουμι [adýázumi], ρ. = βιάζομαι, π.χ. *Γιατί αδιάζισι να πααίντς απού τώρα*; Ανδρωίτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 43:160. Καλινδέρης 1982:343. Από το ελλ. βιάζομαι κατά το βία > βιά > αδιά, βλ. λ. αδιά.

αδιασκά [adýaská], επίρρ. = βιαστικά, π.χ. *Γιόμουσιν αδιασκά του βουγγί μι ν καλή τ' ρακή*. Ελιμειακά 4:52, 22:44, 23:79. Για την τροπή του β > δ βλ. 1.2.3.11. Το τελικό τεμάχιο -σκά < -στικά μετά την αποβολή του άτονου ι, βλ. 1.2.1.3.4.

αδιαφόρητα [adýafórita], επίρρ. = άσκοπα, χωρίς συμφέρον, ανώφελα, χωρίς κέρδος, π.χ. *Ποιος γνουμικός πχιαλάι στα χιόνια αδιαφόρητα*; Ελιμειακά 4:50. Από το ελληνιστικό διάφορον με την αρχαία σημασία “διαφορά”, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:369. Η κατάληξη -ητα αναλογικά προς άλλες λέξεις. Πβ. και Ακαδημία Αθηνών 1933, Α:260, Δημητρόκος 1956, Α:74, Κριαράς 1968, Α:94

αδικέου [adikénu], ρ. = αδικώ, π.χ. *Τα του προικίσου του κου-ρίτσι μ'. Δεν τα τ' αδικέψου*. Από το άδικος + παραγ. κα-τάλ. -εύω.

αδίμου και δίμου [adímtu], ουσ. ουδ. = δίμιτο, χοντρό και πυκνούφασμένο μάλλινο ύφασμα. Από το ελλ. δίμιτο < δι (= δύο) + μίτος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:379. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.

άδιξιους, άδιξι, άδιξιου [ádikšus], επίθ. = καθόλου άσχημο, πολύ καλό, κατάλληλο, π.χ. *Άδιξιου πιχνίδι τα σι πω του κλιτς-κλιτς*. Ελιμειακά 33:163. Από το ελλ. δεξιός, με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.

αδιρπάντσους, -τι, -του [adirpántstus], επίθ. = αθέριστος. Καλινδέρης 1982:352. Από το ελλ. δρεπάνι (< αρχ. ελλ. δρέπανον) με αναγραμματισμό > διρπάνι κι απ' αυτό διρπανίζου κατά τα ρήματα σε -ίζω. Το αδιρπάντσους με στερητικό α- κατά το αδούλευτος.

αδιρφουμοίρι [adirfumíri], ουσ. ουδ. = μέρος περιουσίας που αναλογεί σε κάθε αδερφό. Από το αδερφο- + *μοίριον <

μοίρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:21.

αδουκιούμι, αδουκιέμι [aduquími], ρ. = θυμάμαι, π.χ. *Τ' αδουκιούμι, Σάννα, ακόμα / Καλά π' αδουκήθικις / Δεν αδουκιούμι ντιπ πότι πάνάμι στον Αϊ-Νικάνουρα*. Ελιμειακά 44:66, 71, 46:73. / *Πώς έτσι μας αδουκήθικις σήμιρα*; Ανδριώτης Ι.Α. 538. Και στην ενεργητική φωνή: *Καλά που μ' αδόκσις*. Παπασιώπης 1972:30, 54. Από το αρχ. ελλ. δοκώ, δοκεί μοι, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

αδράζου και αδράχνου [adrázu], ρ. = α. αρπάζω, πιάνω, π.χ. *Άδραξιν του πκάμσου στον σίδιρου ή άδραξιν του φαϊ*, Έκφραση: *αδράθκιν* (π.χ. η πίτα ή ρούχο από το σιδέρωμα) = κήγχε, έπιασε λίγο. Καλινδέρης 1982:323. β. παίρνω κάτι με βία και δύναμη. Από το μεσαιων. ελλ. δράχνω, με ανάπτυξη προτακτικού α- από συμπροφορά με τα ρηματικά μόρια θα/να και ανασυλλαβισμό: na-dr > nadr > n-adr, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:27, αρχαϊσμός.

αδράχτι [adráχti], ουσ. ουδ. = αδράχτι, το επιμήκες κυλινδρικό ξύλο στο οποίο τυλίγεται το νήμα που παράγεται κατά το γνέσιμο του μαλλιού. Από το μεσαιων. ελλ. αδράχτι < αδράχτι < ελληνιστικό αδράκτιον, υποκορ. του άδρακτος < αρχ. ελλ. άτρακτος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:27, πβ. και Κατσάνης 1997.

αδρέινους, -νια, -νου [adréipus], επίθ. = α. δρύινος, β. ακαλλιέργητος, π.χ. *Του χαντάκουσαν του κουρίτσι. Τι τον ζήλιψαν αυτόν τον αδρέινου;*, γ. ισχυρογνώμων. Καλινδέρης 1982:324. Από το ελλ. δρύς με την κατάληξη -ένιος κατά τα ομοιοκατάληκτα επίθετα από λέξεις που δηλώνουν ύλη, βλ. 1.4.9.3, π.χ. ασημένιος > ασημένους. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > ένους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

αδρουφόκαλου [adrufókalu], ουσ. ουδ. = κοντή φουντωτή σκούπα από σκληρό χορτάρι. Από το ελλ. αδρός < μεσαιων. ελλ. αδρός (αρχαϊσμός) + φουκάλι, ό.βλ.

αζβισταρά [azvistará], ουσ. θηλ. = ασβεσταριά. Αλευράς 1964:27.

αζβισταρά

Από το ασβέστ(ης) + παραγ. κατάλ. -αριά, κατά το λιμός (= λαιμός) > λιμαρά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

αζβιστώνου [azvistónu], ρ. = α. ασβεστώνω, β. βάφω γενικώς.

αζέροβα [azérvna], επίρρ. = αριστερά. Αλευράς 1964:91. Από το ελλ. ξερβά με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9, και ανάπτυξη προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:559.

άζμα [ázma], ουσ. ουδ. = άσθμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ελλ. άσθμα < αρχ. ελλ. άσθμα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:215. Η φωνητική μορφή της λέξης προέκυψε από την απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος -sth- (βλ. 1.2.3.12) και ηχηροποίηση του s πριν από το ηχηρό m [zm].

αζμπόρστους, -τι, -του [azbórstus], επίθ. = απλησίαστος, ακοινωνήτος, αμίλητος, σκουντούφλης, π.χ. *Ιδέ τουν. Πάλι μαναχός τ' ου αζμπόρστους*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σλαβ. zbor (= λόγος) παράγεται με την παραγωγική κατάληξη -ίζου το ρήμα *ζμπουρίζου* = μιλώ. Με τη διαδικασία της παραγωγής των ρηματικών επιθέτων και το στερητικό α- το *αζμπόρστους* = αμίλητος, πβ. και Κατσάνης 1997.

αζούρστους [azúrstus], επίθ. = αεράτος, άνετος, βλ.λ. *άσκαστους*. Ρηματικό επίθετο < α (στερητ.) + ρ. ζορίζω < τουρκ. zor (= δυσκολία), Redhouse 1968:1289.

αθέρας [athéras], ουσ. αρσ. = α. ακμή κοφτερών οργάνων, β. μτφ. το πιο εκλεκτό μέρος οποιουδήποτε πράγματος ή συνόλου, η αφρόκρεμα. Από το ελλ. αθέρας < αρχ. ελλ. αθήρ, αρχαϊσμός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:32.

αϊρκό [airkó], ουσ. ουδ. = αερικό, βρικόλακας. Καλινδέρης 1982:345. Από το αερικό, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:28.

αϊσκιουτους, -τι, του [aískutús], επίθ. = άχαρος, δύσμορφος. Καλινδέρης 1982:347.

αιάρι, *αγιάρι* [ajári], ουσ. ουδ. = επιβεβαίωση ότι το καντάρι

ζυγίζει καλά. Έκφραση: *Τό 'φριν στ' αγιάρι* = τό 'φερε στα ίσια. Από το τουρκ. *ayar* (= ρύθμιση), Redhouse 1968:101.

Αιδήμα και *αιδήμους* [ajdima], ουσ. θηλ. / αρσ. = Άγιο Βήμα. Καλινδέρης 1982:265. Από το ελλ. Άγιο Βήμα με αλλαγή γένους και τροπή του ν > δ, βλ. 1.2.3.11.

Αι- Δημητρού, τ' [tajdimitrú], ουσ. αρσ. = του Αγίου Δημητρίου. Ελιμειακά 5, 117.

άιζμα [ájizma], ουσ. ουδ. = δυόσμος. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ελλ. δυόσμος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:400.

αηλί [ajlí], επιφ. = αλί, αλίμονο, συμφορά μου, π.χ. *Αηλί τον ανθρώπου κι τρις αηλί*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 16-19:50. Από το μεσαιωνικό ελλ. αϊλί < συμφουρό άι + αλί, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:64.

α μαρ, *ε μαρ* [ámar, émar], επιφ. = μωρή, καλέ, π.χ. *Α μαρ*, *δεν έρχιστι τ' απόγιουμα σι μένα...* / *Ε μαρ*, *τς λέξ αυτός*; Ελιμειακά 44:71, 72. Από το ελλ. μωρή, με αλλαγή του ο σε α, βλ. Καλινδέρης 1982:324. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:898.

Αινάργυροι, η, γενική *τς Αι-Νάργυρος* [ajnárǵari], ουσ. θηλ. = Άγιοι Ανάργυροι. Τοπωνύμιο: *Σν Αινάργυροι*. Ενδιαφέρουσα η αλλαγή γένους και αριθμού. Παπασιώπης 1988:21. Ελιμειακά 12-13, 94, 42:72. Αλευράς 1964:21.

άιντι, πληθ. *άστι* [áidi], επιφ. = άντε, εμπρός, πάμε, πβ. και λ. *άντιστι*, *άιστι*, *άστι*. Ελιμειακά 44:70. Από το ελλ. αι < αρχ. ελλ. άγε (= εμπρός) και σε συμφουρό με το άντε (ίσως από το τουρκ. aydi, βλ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1, 133). Οι τύποι *άντιστι*, *άιστι*, *άστι*, προέρχονται από την προσθήκη της κατάληξης του πληθυντικού (-στι) κατά το *είμιστι*, *είστι*. Καλινδέρης 1982:371.

άιντυμα [ájindima], ουσ. ουδ. = το εσωτερικό της φλούδας του κάστανου. Από το ένδυμα, αρχαϊσμός.

Αι-Ντώντς [ajndónts], ουσ. αρσ. = α. Άγιος Αντώνιος, β. εκ- *Αι-Ντώντς*

κλησία Αγίου Αντωνίου στη Βέροια. Οι Κοζανίτες με τη φράση: *Είνι για τουν Αι-Ντώνι* αναφέρονται στην εκκλησία του Αγίου Αντωνίου της Βέροιας, όπου πήγαιναν τους τρελούς είτε για να τους “διαβάσουν”, είτε για να τους αφήσουν στην φροντίδα των ανθρώπων εκεί. Αλευράς 1964:72.

αισταύρατους [aɪstávratus], ουσ. αρσ. Ο τύπος παραδίδεται από τον Καλινδέρη (1982:423) με τη σημασία: σταυραετός, αλλά δεν επιβεβαιώθηκε από την επιτόπια έρευνα. Στη φωνητική μορφή της λέξης παρατηρείται συμφυρμός του αι < άγιος + σταυραετός.

αισταύρατους, -τι, -του [aɪstávrutus], επίθ. Ο τύπος παραδίδεται από τον Καλινδέρη (1982:265) με τη σημασία: σατανάς, βλ. και λ. *μακρά 'που 'δω*, αλλά δεν επιβεβαιώθηκε από την επιτόπια έρευνα. Από το στερ. α- + σταυρωτός (= σταυρωμένος). Στη φωνητική μορφή της λέξης παρατηρείται συμφυρμός του αι < άγιος + σταυρωτός.

άιστι [áɪsti], επιφ., βλ. *άιντι*. Ελιμειακά 44:70. Καλινδέρης 1982:371.

Αιώρς [aiórs], ουσ. αρσ. = Αϊ-Γιώργης, π.χ. *Ιδώ τα ζήσουμι, Θουδώρα. Απού δω κι στον Αιώρι* (Πρόκειται για το νεκροταφείο της πόλης). Παπασιωπής 1972:35. Από το ελλ. αι (< άγιος) + Γεώργιος. Στη φωνητική μορφή της λέξης παρατηρείται αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

ακαλιασμένους [akalíazménus], μτχ. = καλεσμένος. Από το ακαλν(ώ) + παραγ. κατάλ. -μένους.

ακάλιαστους [akálíastus], επίθ. = απρόσκλητος. Από το α (στερητ.) + ακαλ(νώ), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. ρηματικών επιθέτων -τους (< -τος). Τα δύο α συναιρούνται.

ακαλνώ [akalnó], ρ. = καλώ, προσκαλώ, π.χ. *Έτσχ ν ίλιγαν αυτή που τς ακάλτσιν*. Ελιμειακά 44:71. Πιτένης 1971:209. Από το ελλ. καλώ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:651. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8. Για την προσθήκη του -ν- βλ. 1.4.5.2.

ακαμπέτι [akabéti], επίρρ. = πράγματι, π.χ. *Κι ακαμπέτι μια βραδά ικεί που τυ ουμιλούσιν η Ζιώλια η νύφι τς...* Αρχείο Μ. Μόμτσιου, Ελιμειακά 32:72. Από το τουρκ. âkibet, Redhouse 1968:34.

ακέριους [akérýus], ρ. = ολόκληρος. Έκφραση: *μσα κι ακέρια* = λόγια άλλα σωστά κι άλλα όχι, π.χ. *Χίρσιν να μας λέι μσα κι ακέρια*. Από το μεσαιων. ελλ. *ακέριος* < αρχ. ελλ. *ακέριος* με συνίζηση για την αποφυγή χασμωδίας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:48.

α κι α [a ki a], φράση = όπου να 'ναι, πλησιάζει ο καιρός, π.χ. *Τα τσίπουρα; Α κι α. Στς αρχές απ' τον άλλουν του μήνα τα πααίνουμι στου καζάνι.*

α κιμ μπιλίρ [ákimbilir], φράση = α, ποιος ξέρει; Πιτένης 1971:209. Πρόκειται για την τουρκική έκφραση: *Kim bilir?* = ποιος ξέρει;

άκλουθου [ákluθu], ουσ. ουδ. = ο υμένας μέσα στον οποίο βρίσκεται το νεογέννητο ζώο, το ύστερο, βλ. και λ. *ύστιρνον*. Από το ουσιαστικοποιημένο επίθ. *ακόλουθος* (= αυτός που έπεται, που ακολουθεί), καθώς το ύστερο βγαίνει από την μήτρα μετά τη γέννα. Εντύπωση προκαλεί η αποβολή του τονιζόμενου -ό-.

ακλουθώ [akluθó], ρ. = ακολουθώ. Αλευράς 1964:63.

άκλουστους, -τι, -του (νήμα) [áklostu níma], επίθ. = νήμα που δεν είναι (καλά) κλωσμένο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το στερητικό α- + ρήμα κλώθ(ω) + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.

ακοινώντστους, -τι, -του [akínóntstus], επίθ. = αυτός που δεν έχει μεταλάβει, ακοινώνητος, π.χ. *Ακοινώντστους δεν κάμι να πιθάνι*. Καλινδέρης 1982:251. Από το ελλ. *κοινωνώ* (μεταλαμβάνω των αγράντων μυστηρίων)· στο ρηματικό επίθετο *ακοινώνητος* παρεισέφρησε κατάληξη των ρημάτων σε -ίζω, σαν να ήταν ο αρχικός τύπος **ακοινώνιστος* (< **κοινωνίζομαι*).

ακόλλα | *ακόλλα* [akólla], ουσ. θηλ. = κόλλα (χαρτί), π.χ. *Παίρονι ου Νίκους μια τρανή ακόλλα κι γράφι / Αγόρασα ακόλλα κι πλίκουν να γράψου γράμμα. Έκφραση: γράφιτι σαν ν ακόλλα = στολίζεται / Η γυναίκα είναι ακόλλα κι χαλεύει απ' όλα, παρομιώδης φράση που λεγόταν σε άντρες που ήθελαν να παντρευτούν χωρίς να το έχουν πολυσκεφετεί. Ελιμειακά 44:71. Από το κόλλα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:731. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.*

ακόντζμα και αικόντζμα [a(j)kóndzma], ουσ. ουδ. α. Οι τύποι αυτοί παραδίνονται από τον Καλινδέρη (1982:367) με τη σημασία: εικόνισμα. Στη δεύτερη φωνητική μορφή της λέξης παρατηρείται συμφυρμός του αι < άγιος + εικόνισμα, β. Ο τύπος *ακόντζμα* (= ακόνισμα) αποτελεί ρηματικό ουσιαστικό του ρ. *ακοννίζου*.

ακουή [akuí], ουσ. θηλ. = άκουσμα. Έκφραση: *τό 'χου ακουή* = το έχω ακουστά. Καλινδέρης 1982:265. Από το ακοή, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:50. Εντυπωσιάζει ο αρχαϊσμός στη χρήση της λέξης ακοή στο ιδίωμα.

ακουλνώ [akulnó], ρ. = κολλάω, π.χ. *Ιμείς οι μικροί ακουλνούσαμι τς μύτις στα τζάμνια... / Δε φτάνι απ' μας ακόλτσέτι τ' άντιρα στα πλιβρά... Ελιμειακά 46:74. Αλευράς 1964:12. Πιτένης 1971:442. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ελλ. ρήμα κολλώ, -άω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:731. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8. Για την προσθήκη του -ν- βλ. 1.4.5.2.*

ακουλτά [akultá], επίρρ. = κολλητά, π.χ. *Στου σπίτι ακουλτά τ' Βούρακα... Ελιμειακά 44:63, 46:77. Από το κολλητά + το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.*

ακουνούστους [akunúststus], επίθ. = ακοινώνητος άνθρωπος, αυτός που δεν *κουνουστάι*, βλ.λ.. Από το α- (στερ.) + κουνουστώ, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -τος.

ακούντους, -τι, -του [akúntus], επίθ. = ακούνητος, ακίνητος, π.χ. *Σαν άκσιν του χαμπάρι απόμνιν ακούντους σαν του ντουντζέινου του μανάλι. Ελιμειακά 23:81. Από το ακούνη-*

τος, -η, -ο, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:53. Για την προφορά του συμπλέγματος nt (< nit) βλ. 1.2.3.1.

ακούριφτους, -τι, -του [akúriftus], επίθ. = ακούρευτος· λέγεται για πρόβατο ή κατσίκι πολύ νέο σε ηλικία, που δεν κουρεύτηκε ακόμη. Από το ακούρευτος, -η, -ο, βλ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:53.

ακουτώ, *κουτώ* [akutó], ρ. = τολμώ, π.χ. *Αμ, ακουτάς να τς κάμς παρέα τς νιόχαρι; / Απ' δεν ακουτούσιν να βάλι του πουδάρι τ' στον κατώφιλου*. Έκφραση: *Σι ακουτάμ = τολμάς*. Ελμειακά 16-19:51, 36:79. Πιτένης 1971:24. Καλινδέρης 1982:372. Από το μεσαιων. ελλ. κοτώ (= ρισκάρω) < ελληνιστικό κόττος (= κύβος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:745.

άκρα [ákra], ουσ. θηλ. = άκρη. Ο τύπος του πληθ. *άκρις* σημαίνει και το σκάσιμο των χειλιών στις άκρες. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από τον σπάνιο λαϊκότροπο τύπο *άκρια* < το μεσαιων. ελλ. *άκρια* < *άκρη* μεταπλασμένο σε *άκρια* κατά τα άλλα θηλυκά σε -α, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:54. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρα < ρια βλ. 1.2.3.3.

ακραμπάς [akrabás], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: βοηθός, π.χ. *Δεν έχου κάναν να μι βγει ακραμπάς / Δε μι χρήξι ακραμπάς*. Από το τουρκ. *akraba*, Redhouse 1968:38.

ακριδούς [akríšus], ουσ. αρσ. = το νερό που βγάζει το γιαούρτι στις άκρες όταν έχει πήξει. Από το *άκρη* + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

ακριβαλός [akrivalós], ουσ. αρσ. = γραβάτα, π.χ. *Έναν κινούργιου ακριβαλό πράσινουν... / Αν πεις απού καδένις στου γιλέκου, ακριβαλόν μι σχέδια... άλλου πράγμα*. Ελμειακά 30:67, 36:78.

ακρουαλή [akrualí], ουσ. θηλ. = είδος μεταξωτού υφάσματος. Πασχαλίδης 1999:219. Καλινδέρης 1982:324.

ακρουαλή

- ακρώτς* | *ακρώτς, ακρώτσα* [akróts], ουσ. αρσ. = αυτός που κατοικεί στις άκρες της πόλης και είναι φτωχός και κοινωνικά κατώτερος. Από το *άκρη* + παραγ. πατριδωνυμική κατάλ. -ιώτης. Για την προφορά του τεμαχίου -ριώτης > ρώτς πβ. 1.2.3.3.
- ακτιέρι* [aktiéri], ουσ. ουδ. = ξεφτέρι, π.χ. *Χουζμέτια βαρά κι αλαφρά χάλιβις; Ήταν ακτιέρι*. Ελμειακά 23:80.
- αλαθείου* [alathénu], ρ. = κάνω λάθος. Από το *αλάθους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.
- αλάθουν* [aláθun], ουσ. ουδ. = λάθος, π.χ. *μέκαμα αλάθουν*. Αλευράς 1964:18. Πιτένης 1971:185. Από το λάθος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:776, μεταπλασμένο κατά τα σε -ος αρσενικά: αξιοσημείωτη η διατήρηση του τελικού -ν στην αιτιατική.
- αλακάπα* [alakápa], επίρρ. Συνηθίζεται στην έκφραση: *μι πήριν αλακάπα* = μου επιτέθηκε φραστικά χωρίς να μου αφήσει περιθώρια αντίδρασης, π.χ. *Πήγα να τς κράξου στ' χαρά κι μι πήραν αλακάπα*. Από το ιταλ. *alla carpa* (= με μαϊναρισμένα τα πάνω πανιά σε περίπτωση φουρτούνας), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:59.
- αλαμπρατσέτα, λαμπρατσέτα* [alabratséta], επίρρ. = από το μπράτσο, αγκαζέ, π.χ. *Τσακώθηκαν αλαμπρατσέτα κι κίντσαν δακάτ*. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το ιταλ. *a braccetto* με αντικατάσταση *a* > *alla* > *αλα-* και τροπή σε θηλυκό κατά τα ιταλικά που αρχίζουν από *alla*, π.χ. *αλατούρα*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:60.
- αλαντόνι* [alandóni], ουσ. ουδ. = κλειστή τετράτροχη επιβατική άμαξα που την έσερναν δύο άλογα, π.χ. *Δε βρήκα άλογα, δε βρήκα άμαξις, ούτι αλαντόνια*. Παπασιωπής 1977:13. Από το γαλλ. *landau* < γερμαν. τοπων. *Landau*, πβ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:779, πβ. και Κατσάνης 1997.
- άλας* [álas], ουσ. ουδ. = αλάτι. Καλινδέρης 1982:275. Από τον λόγο τύπο *άλας* για το χλωριούχο νάτριο, το αλάτι < το αρχ. ελλ. *άλας*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:61.

αλατάρι [alatarí], ουσ. ουδ. = θήκη για το χοντρό αλάτι, αλατίστρα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αντίστοιχο του νεοελληνικού αλαταριά (= το μέρος ή η τοποθεσία όπου οι βοσκοί ταΐζουν με αλάτι τα ζώα τους), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:61.

αλατζάκ βερετζέκ [aladžák veredzék], φράση = δοσοληψία, δούναι - λαβείν, π.χ. *Μι του Γιώρι; Κάνας δεν είχιν αλατζάκ βερετζέκ τέτοιους που ήταν.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *alaca verece* (= δούναι - λαβείν), Redhouse 1968:42.

αλατζάς [aladžás], ουσ. αρσ. = χοντρό βαμβακερό ύφασμα, συνήθως δίχρωμο, αλατζιάς, π.χ. *Αν πεις κι ντύσιμου, ας είναι καλά του σαϊάκι κι οι αλατζάδεις.* Ελμειακά 32:72. Πασχαλίδης 1999:2199. Από το τουρκ. *alaca*, Redhouse 1968:42, πβ. και Κατσάνης 1997.

αλατζέινους, -νια, -νου [aladžéinus], επίθ. = από αλατζιά. Ελμειακά 22:41. Από το *αλατζάς*, ό.βλ., + την παραγωγική κατάληξη -ένιος > -έινους, βλ. 1.4.9.3 και 1.2.3.3.

αλαφρίτικους, -ά, -κου [alafritikus], επίθ. = αυτός που κάνει χαζομάρες. Έκφραση: *δουρδίτικα κι αλαφρίτικα* = πολύ μεγάλες χαζομάρες. Ελμειακά 30:66. Από το *αλαφρός*, ό.βλ., + την παραγωγική κατάληξη -ίτικος > -ίτικους.

αλαφρόιδα [alafróida], ουσ. θηλ. = πολύ επιπόλαιος άνθρωπος, συνήθως γυναίκα. Από το *αλαφρός*, ό.βλ., + γίδα, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5, και διφθογοποίηση: *οι > οϊ*.

αλαφρός, -ά, -ό [alafros], επίθ. = α. ελαφρύς, β. μτφ. με λίγο μυαλό, χαζός, π.χ. *Είναι καλός άνθρωπος κι ψίχα αλαφρός.* *Αλαφρά γιουρτή* = πολύ επιπόλαιος άνθρωπος, ολιγόμυαλος, π.χ. *Ιά τ' θκη σ' ν αμπδά τα ν πάρι αυτός; Αλαφρά γιουρτή* (= μυαλό που έχεις), Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελμειακά 42:70, 44:69. Πιτένης 1971:262, 185. Από το *αλαφρός*, λαϊκότροπος τύπος *ελαφρός*, -ύς με υποχωρητική αφομοίωση: *e-a > a-a*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:61. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

αλαφρός

αλαφρουκάντιλου [alafrukándilu], ουσ. ουδ. = πολύ επιπόλαιος άνθρωπος, χαζός, πβ. και λ. αλαφρουντάμαρου. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 17/11/1952. Από το αλαφρός, ό.βλ. + καντήλι.

αλαφρουντάμαρου [alafrudámaru], ουσ. ουδ. = πολύ επιπόλαιος άνθρωπος, χαζός, π.χ. Σάματι δεν ξέρουμε ότι είναι μπαμπάν μπαμπαντέν αλαφρουντάμαρου, πβ. και λ. αλαφρουκάντιλου. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 17/11/1952. Από το αλαφρός, ό.βλ. + νταμάρι, ό.βλ.

άλειμμα [álima], ουσ. ουδ. = το βήψιμο του τοίχου. Από το αλείφου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

αλείφου, αλείφτου [alífu, alíftu], ρ. = α. αλείφω, β. περνάω, βάφω τον τοίχο με πολύ ασβέστη ή με χρώμα.

άλειφτους [áliftus], επίθ. = άβαφος. Από το α (στερητ.) + αλείφ(ου) + παραγ. κατάλ. -τος. Τα δύο α (στερητ. + α του θέματος) συναιρούνται.

αλιβράμπουρου [alivrámburu], ουσ. ουδ. = αποθήκη αλεύρων και σιτηρών. Πασχαλίδης 1999:219. Από το ελλ. αλεύρι + αμπάρι < τουρκ. ambar (= αποθήκη), Redhouse 1968:55, με υποχωρητική αφομοίωση: a-u > u-u.

αλιβρίτζ [alibvríts], ουσ. αρσ. = στοματίτιδα.

αλιζβιρίσι [alizvirísij], ουσ. ουδ. = συναλλαγή, δόσοληψία. Από το τουρκ. alisveriş, Redhouse 1968:49.

αλιμούρα [alimúra], ουσ. θηλ., βλ.λ. λιμούρα.

αλιστικά [alistiká], ουσ. ουδ. = αλεστικά, η αμοιβή για το άλεσμα. Καλινδέρης 1982:338. Από το αλεστικά, πβ. μεσαιων. ελλ. αλεστικόν (= αμοιβή του μυλωνά), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:63.

αλιπού [alipú], ουσ. θηλ. = αλεπού, βλ. και λ. αλούπα, αλούπου. Από το αλεπού. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Αλευράς 1964:63.

αλιπούμι [alipúmi], ρ. = λυπάμαι, π.χ. Πώς τ' αλιπούμι τα καμένα τα πιδιά τα σημιρνά. Παπασιώπης 1972:45. Ελιμεια-

κά 5:119, 44:71. Από το λυπούμαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:806. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.

αλιπούμινους, -νι, -νου [alipúminus], μτχ. επίθ. = πονόψυχος, εύσπλαχνος. Καλινδέρης 1982:323. Από το ρήμα *αλιπούμι*. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η επιθετική χρήση της μετοχής του παθητικού ενεστώτα, η οποία στη νεοελληνική κοινή είναι πολύ περιορισμένη ως προς τη χρήση της, πβ. και *διχούμινους*, *πριπούμινους*, *φιρσούμινους*.

αλλάχβερμεσίν [aláxvermesin], φράση = να μη δώσει ο Θεός. Πιτένης 1971:247. Από το τουρκ. Allah vermesin = να μη δώσει ο Θεός.

άλλιφουράς [álfugas], επίρρ. = κάποτε, άλλη φορά, π.χ. *Μι ν Πανδώρα πάλι άλλιφουράς πήγαμι...* / *Αμ σι ξέρου κι απ' άλλιφουράς*. Ελιμειακά 46:77. Αλευράς 1964:8. Από το: *άλλη φορά με την προσθήκη της κατάληξης -ς αναλογικά προς άλλα επιρρήματα*.

άλλουης [áluis], επίρρ. = α. άλλου είδους, άλλης λογής, διαφορετικός, β. ξεχωριστός, ιδιαίτερος, μεγάλος, π.χ. *Ήταν άλλουης άνθρωπος. Κι του βρακί τ' να βγάλι να σ' του δώσει / Κι τραβάμι ένα συζυμόν; Άλλουης*, γ. επίρρ. διαφορετικά: *Ισείς κάθι χρόνου αντάμα, πάινέτι, άλλουης φέτου;* Ελιμειακά 11:239. Απλοποίηση της έκφρασης: άλλης λογής > *άλληλουής > άλλουής.

αλλούθι [alúthi], επίρρ. = προς άλλο μέρος, άλλη κατεύθυνση.

αλλφουρσνός, -ή, ό [alfursnós], επίθ. = αλλοτινός, π.χ. *Πάντα ικείνα τ' αλλφουρσνά χάλιβάμι*. Παπασιωής 1972:46. Από το *άλλη φορά* + την παραγωγική κατάληξη -σινός, κατά το *πιοσινός* (< περισινός), *χτισινός* (< χτεσινός).

αλμπάνκους [albánkus], επίθ. = άπειρος και αδέξιος. Από το *αλμπάντς*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ικος.

αλμπάντς [albántς], ουσ. αρσ. = α. πεταλωτής, β. μτφ. άπειρος και αδέξιος, π.χ. *Τι μαρ; Αυτόν τουν αλμπάνι έβαλις να σι* αλμπάντς

καρφώσι τ' θύρα; Πιτένης 1971:281. Από το τουρκ. - περσ. *nalbant* (= πεταλωτής), πβ. Redhouse 1968:864, με αποβολή του αρχικού *n* από τη συμπροφορά του με το άρθρο της αιτιατικής: *to-nal* > *tonal* > *ton-al*.

αλμπίμπς [albíbɪs], ουσ. = αφελής, χαζός, πβ. και λ. *μπίμπα*.

αλουγιά [alu'ɣía], ουσ. θηλ. = το δέρμα του αλόγου. Καλινδέρης 1982:419. Από το άλογο + -ιά, κατά το πρόβατο > προβιά.

αλουγόμυγα, αλουγόμυγα [alu'ɣómɪɣa], ουσ. θηλ. = αλογόμυγα, οίστρος των ζώων. Από το άλογο + μύγα.

άλουγου, άλαγου, πληθ. άλουγα και αλόγατα [áluɣu], ουσ. ουδ. = άλογο. Από το άλογο με προχωρητική αφομοίωση: *a-u* > *a-a*. Καλινδέρης 1982:418.

Αλουνάρις [alunáris], ουσ. αρσ. = ο μήνας Ιούλιος, ο μήνας του αλωνίσματος. Καλινδέρης 1982:405. Από το αλών(ι) + παρ. κατάλ. -άρις.

αλούπα, αλούπου [alúpa], ουσ. θηλ. = α. αλεπού, βλ. και λ. *αλιπού*, β. γούνα αλεπούς. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:63. Από το αλούπου < αλεπού, με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9, και υποχωρητική αφομοίωση: *e-u* > *u-u*. Ο τύπος *αλούπα* αποτελεί συμμόρφωση προς τα υπόλοιπα θηλυκά σε -α.

αλούρα [alóɣra], επίθ. = ολόγυρα, π.χ. *Ικεί σν κουρώνα αλούρα - αλούρα όλι σκυμιένη*. Παπασιωπής 1972:47. Ελμειακά 4:53, 32:88, 46:80. Πιτένης 1971:158. Από το ολόγυρα με ανομοίωση των φωνηέντων: *o-o* > *a-o*.

αλπόπουρις [al'pópurdis], ουσ. θηλ. = είδος μανιταριού. Καλινδέρης 1982:435. Από το αλεπού + πορδή.

αλτσάκς, -κου [altšáks], επίθ. = αφιλότιμος, αδιάφορος, σκληρός. Καλινδέρης 1982:252. Από το *alçak* (= ποταπός, πρόστυχος), Redhouse 1968:45.

αλτσάρκους [altšárkus], επίθ. = λυσσασμένος. Από το α (προτακτικό) + λυσσάρικος.

αλτζάς [aldžás], ουσ. αρσ. = ζώο (άλογο π.χ.) με ξανθοκόκκινο

τρίχωμα. Καλινδέρης 1982:419. Από το τουρκ. *alca* (= κοκκινωπό άλογο), Redhouse 1968:45.

αλτός, -ή, -ό [altós], επίθ. = λυμένος. Από το α (προτακτικό) + λυτός.

αλτσίδα [altsída], ουσ. θηλ. = αλυσίδα λεπτή, κυρίως κόσμημα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αλυσίδα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:72. Για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -t- βλ. 1.2.1.3.2.

άλτσους [áltsus], ουσ. αρσ. = χοντρή αλυσίδα (όχι κόσμημα), π.χ. *Του θιρομάρι να ιδώ στον άλτσου κι χρ χρ ν' απου κοιμθώ*. Παπασιώπης 1972:73. Ελιμειακά 9:94. Αλευράς 1964:64. Πιτένης 1971:214. Έκφραση: *Να μην κόψι η αρκούδα τον άλτσου = να μην απουλύκι καμιά πουρδη*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το άλυσος (αρχαϊσμός) < αρχ. ελλ. άλυσις, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:72. Για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -t- βλ. 1.2.1.3.2.

αλυχτώ [alixtó], ρ. = α. αλυχτώ, γαβγίζω, π.χ. *Θάρουμι είναι ένα μπουρί 'π' αλιχτάι κι σι κάμι ν' αδουκιέσι του βνο*. β. μτφ. βρίζω. Πιτένης 1971:17. Ελιμειακά 46:80. Από το αλυχτώ (λογιότερος τύπος για το γαβγίζω) < αρχ. ελλ. υλακτώ με ανομοίωση του kt > xt και τροπή του i > a από τη συμπροφορά με τα μόρια θα/να: na il > nal > n-al, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:72, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

αλφάδι [alfádi], ουσ. ουδ. = το εργαλείο με το οποίο γίνεται το αλφάδιασμα, αεροστάθμη. Καλινδέρης 1982:442. Από το μεσαιων. ελλ. αλφάδιον, υποκορ. του άλφα, από την ομοιότητα του σχήματος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:72.

αλφιδόνιρου [alfadóniru], ουσ. ουδ. = το εργαλείο για το αλφάδιασμα, σωλήνας που περιέχει νερό, βλ. και *νιρουζύγ*. Καλινδέρης 1982:442. Από το *αλφάδι*, ό.βλ. + νερό.

αλφίτσου [alfítsu], ουσ. θηλ. = α. νυφίτσα, μικρό σαροβορό θηλαστικό, συγγενικό προς το κουνάβι, βλ. και *νυφίτσα*, β. μτφ. πονηρός και ύπουλος άνθρωπος. Από το ελλ. νυφίτσα.

αλφίτσου

Ο τύπος *αλφίτσου* πρέπει να προήλθε ως εξής: με την προσθήκη του προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8) και αποβολή του άτονου -i- > *ανφίτσα, με ανομοίωση του n-f > lf και προσθήκη της κατάληξης -ου, όπως π.χ. *αλούπου*, > *αλφίτσου*.

αλφιάς [alfiás], ουσ. αρσ. = πονηρός και ύπουλος, άρπαγας.

αλώνη [alóɲi], ουσ. = α. αλώνη, β. αλώνη του φεγγαριού.
Έκφραση: *μιθαύρου στ' αλώνια* = προσδιορισμός του χρόνου εξόφλησης των χρεών των αγροτών.

αλώντστους, -τι, -του [alóntstus], επίθ. = ο μη αλωνισμένος.
Καλινδέρης 1982:338. Από το α (στερ.) + αλώνιστος (< ρήμα αλωνίζουμι), με συναίρεση των δύο α και υπερίσχυση του στερητικού. Για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -t- βλ. 1.2.1.3.2 .

άλκου, *άλικ*, *άλκου* [álkus, álik, álku], επίθ. = αυτός που έχει ζωηρό κόκκινο χρώμα, κατακόκκινος, άλκος, π.χ. *Κάτι φουστάνια... μι άλκα τρανά τραντάφυλλα*. Ελιμειακά 30:67. Πασχαλίδης 1999:219. Από το τουρκ. al (κόκκινος) + την παραγ. κατάλ. -ικός, Redhouse 1968:41. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:64.

αμά [amá], σύνδ. = αλλά, π.χ. *Καλά κι τώρα. Αμά τότε ήταν αλλιώς*. Παπασιώτης 1972:57. Ελιμειακά 23:80, 24:50. Πιτένης 1971:31. Από το τουρκ. ama (= αλλά, όμως, μα), Redhouse 1968:55.

αμάκα [amáka], ουσ. θηλ. = τράκα, τζάμπα. Από το βενετικό a maca (= με έξοδα άλλου), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:74.

αμακατζής, -ού [amakadzís], επίθ. = τρακαδόρος, αυτός που προσπαθεί να απολαμβάνει χωρίς να πληρώνει. Πιτένης 1971:25. Από το *αμάκα*, ό.βλ., + την τουρκ. παραγ. κατάλ. -ci > -τζής.

αμανάτι, *αμανέτι* [amanátɪ], ουσ. ουδ. = ενέχυρο, π.χ. *Μι τ' άφκιν (μι απόμνιν) αμανέτι*. Πιτένης 1971:35. Από το τουρκ.

emanet / amanat (= αντικείμενο για φύλαξη, παρακαταθήκη), Redhouse 1968:337, 55, πβ. και Κατσάνης 1997.

αμανές [amanés], ουσ. αρσ. = αμανές. Έκφραση: *Σήκουσι ψηλά τον αμανέ / τ' μύτι*. Από το τουρκ. mân(i) (= είδος λαϊκής μουσικής), ίσως και από παρετυμολογία προς το αμάν, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:74.

αμάρι [amári], ουσ. ουδ. = συρτάρι ή ράφι, βλ. και λ. *ιωμαρί*. Πασχαλίδης 1999:219. Από το μεσαιων. αρμάρι(ν) < αρμάριον < λατ. armarium, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:527.

αμαρκάλτσους, -τι, -του [amarkáltstus], επίθ. = αζευγάρωτος, ο μη γονιμοποιημένος. Καλινδέρης 1982:252. Από το στερητ. α- + παθητική μετοχή του ρήματος μαρκαλίζουμι < αλβ. meri (βατεύομαι) + kal(ë) (= άλογο) + -ίζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:823.

αμάχ [amách], ουσ. θηλ. = μάχη, έχθρα. Καλινδέρης 1982:367. Από το ελλ. μάχη με την ανάπτυξη προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8).

αμερινόζι [amerinózi], ουσ. θηλ. = νήμα ή ύφασμα που κατασκευάζεται από μαλλί προβάτων της εκλεκτής ποικιλίας μερινός. Πασχαλίδης 1999:219. Από το μερινός < γαλλ. mérinos < ισπαν. merinos.

αμέτι μουχαμέτι [améti muxaméti], φράση = με το ζόρι, ντε και καλά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από τα τουρκ. κύρια ονόματα Ahmed (= ένα από τα ονόματα του προφήτη Μωάμεθ), Redhouse 1968:28 + Muhammed (= επίσης ένα από τα ονόματα του προφήτη Μωάμεθ), Redhouse 1968:790.

αμίκους, πληθ. *αμίκιδις* [amíkus], ουσ. αρσ. = πολύ μελαχρινός, βλ.λ. *γιούφτους*, *σίνακας*, *μαύρους*, *γκαβαράπς*. Η ονομασία *αμίκας* σχετίζεται με τους Ινδούς που είχαν έρθει μαζί με τους Άγγλους μετά την απαλευθέρωση. *Αμίκιδις*: οι νέγροι τους οποίους είχαν μαζί τους οι Γάλλοι κατά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο. Καλινδέρης 1982:435.

αμιντέν

αμιντέν και αμιτέν [amindén], επίρρ. = όλοι μαζί, αδιακρίτως, π.χ. *Σκώθηκαμι όλχ αμιντέν / ... μια διουποίησι ότι όλχ οι Κουζανιώτις απ' κάθουντι ιδώ αμιτέν τα δκουθούν κι τα πααίν φαμπλιακώς*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 42:69.

αμιτάλαφτους, -τι, -του [amitálaftus], επίθ. = αυτός που δε μετάλαβε, κοινώνησε, π.χ. *Αμιτάλαφτους δεν κάμι να πιθάχι*. Καλινδέρης 1982:251. Από το στερ. α- + μεταλαβ(αίνου), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:77.

αμουκαϊτιά, αμουκαϊφτιά [amukaitjá], ουσ. θηλ. = αμέλεια, αδιαφορία, παραμέληση καθήκοντος, π.χ. *Ακόμα να του σώσι του ζικιτάχ... Αμουκαϊφτιά*. Καλινδέρης 1982:375. Από το στερ. α- + τουρκ. mukayyed (= αφοσιωμένος σε κάτι) + παραγ. κατάλ. -ιά.

αμπαλώνου [abalónu], ρ. = μπαλώνω. Ελιμειακά 16-19:51, 21:63. Πιτένης 1971:27. Από το μπαλώνω < *εμπαλώνω < αρχ. ελλ. εμβάλλω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:881. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.

αμπανόζι [ambanózji], ουσ. ουδ. = α. έβενος, β. όχι λιωμένος, αχάλαστος (για νεκρό). Η σημασία προκύπτει από το έντονο μαύρο χρώμα του έβενου, πβ. τουρκ. abanoz gibi = μαύρο σαν έβενος, Redhouse 1968:3, π.χ. *Να ψουφήσι κι αμπανόζι να βγει*. *Αμπανόζι των έβγαλαν* (= ολόκληρο και άλιωτο). Καλινδέρης 1982:257. Από το τουρκ. abanoz (= έβενος), Redhouse 1968:3.

αμπάρα [ambára], ουσ. θηλ. = ξύλινος ή σιδερένιος μοχλός, χοντρός σύρτης που ασφάλιζε εσωτερικά την εξώπορτα ή την αυλόπορτα. Πασχαλίδης 1999:219. Από το μεσαιων. ελλ. αμπάρα < ιταλ. barra με ανάπτυξη προτακτικού α- από τη συμπροφορά με το αόριστο άρθρο και ανασυλλαβισμό: *mia ba > miaba > mi-aba*.

αμπάρι [ambári], ουσ. ουδ. = ειδικός χώρος στο σπίτι για τη φύλαξη σιτηρών. Από το τουρκ. ambar, Redhouse 1968:55.

αμπαρμπέρστους [abarbérstus], επίθ. = αξύριστος, βλ.λ. *μπαρμπιρίζου*.

αμπαρόνου [ambaróno], ρ. = κλειδώνω. Από το αμπάρ(α), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνου.

αμπάς, πληθ. αμπάδια [ambás], ουσ. αρσ. = χειμερινό εξωτερικό ρούχο από χοντρούφασμένο μάλλινο ύφασμα που το φορούσαν συνήθως γεωργοί. Πασχαλίδης 1999:219. Από το aba (= κάπα, αμπάς), Redhouse 1968:2.

αμπασκάλι [ambaskáli], ουσ. θηλ. = μασχάλη. Ελιμειακά 8:58, 21:66. Πιτένης 1971:218. Από το μεσαιων. ελλ. αμασκάλη < αμασχάλη με ανομοίωση sx > sk < αρχ. μασχάλη. Το προτακτικό α- από τη συμμοφορά με το αόριστο άρθρο: mia ma > miama > mi ama, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:824. Ανεξήγητη η τροπή του m > b.

αμπλάζου [amblázu], ρ. = πετυχαίνω κάποιον, π.χ. *Τουν άμπλαξα στον δρόμου / Να μη σι αμπλάζου πουθινά*. Ίσως σχετίζεται με το μπλ(έκω) + παραγ. κατάλ. -άζω με ανάπτυξη προτακτικού α-.

αμπλάς [ablás], ουσ. αρσ. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538): *Ήρθιν μι τουν αμπλά του κουρίτσι να μας κιράσι γλυκό*, βλ. και λ. απλάς.

αμπόδιον [ambódýu], ουσ. ουδ. = εμπόδιο. Από το εμπόδιο με ανομοίωση του αρχικού φωνήεντος και συνίζηση για την αποφυγή της χασμωδίας.

αμπόλι [ambóli], ουσ. ουδ. = α. εμβόλιο, β. μικρό τμήμα βλαστού που χρησιμοποιείται στο μπόλιασμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ελληνιστ. εμβόλιον (προφ. mb) με ανομοίωση του e > a > αμπόλι.

αμπόλιασμα [ambó'iazma], ουσ. ουδ. = α. εμβολιασμός, β. μπόλιασμα στα φυτά, γ. εμβόλιο (βατσίνα). Από το ρήμα αμπουλιάζ(ον), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

αμπότι [ambóti], επίρρ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει στη φράση: *όπουτι κι αμπότι* = οποτεδήποτε. Από το όποτε + κι αν + πότε.

άμπουγμα [ámbuɣma], ουσ. ουδ. = σπρώξιμο, π.χ. *Τα φάα άμπουγμα απ' τα νά 'νι όλου θγο τ'.* Αλευράς 1964:45. Από το αμπώχ(νου), βλ.λ., + παραγ. κατάλ. -μα.

άμπουδώ [ambudó], ρ. = εμποδίζω, π.χ. *Έβγαλιν τα κουρδέλια να μη τουν άμπουδούν κι χίρσιν να πχιαλάμ.* Αλευράς 1964:72. Καλινδέρης 1982:325. Από το αντίστοιχο του νεοελληνικού εμποδίζω (< αρχ. ελλ. εμποδίζω) με ανομοίωση e > a. Για τη μετάταξη του στην τάξη των βαρυτόνων βλ. 1.4.5.2.

άμπουλιάζου [ambulíazu], ρ. = α. εμβολιάζω, β. μπολιάζω τα φυτά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αμπόλι, ό.βλ., > + παραγ. κατάλ. -άζου.

άμπουριάζι η γης [aburíazi], ρ. = βγάζει αχνό η γη, π.χ. *Ύστιρα απ' τουν Αι Θανάσι χιρνάι η γης ν' άμπουριάζι.* Από το άμπουρους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζου.

άμπουρους [áburus], ουσ. αρσ. = αμός, αχνός, άχνα, αναπνοή, π.χ. *Απάντισιν μι μσο χείλι κι πάγουσιν ου άμπουρους στα χείλια τ'.* Ελμειακά 4:53, 11:239. Κατά τον Parahagi (1974:100) η λέξη σχετίζεται με την κουτσοβλαχική λέξη aburɨ και τις λέξεις που απαντούν σε ηπειρωτικά ιδιώματα: άμπρος, άβουρους. Άγνωστης ετυμολογίας.

άμπρέ [abré], επιφ. = βρε, π.χ. *Αμπρέ, ακούου / Πού είσι, άμπρέ;* Καλινδέρης 1982:324. Από το μπρε, λαϊκότροπο τύπος για το βρε, μωρέ < μεσαιων. μπρε, πβ. και τουρκ. bre, bire, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:893. Από το αρχ. ελλ. μωρέ (= κουτέ) με σύντμηση > ωρέ > ρε και με ανομοίωση προήλθαν οι τύποι του ιδιώματος αρά, ρα.

άμπρουστά [ambrustá], επίρρ. = μπροστά, π.χ. *Αμπρουστά απ' του πουλυβουλείου όλου έπιφτιν ου δρόμους.* Ελμειακά 44:64. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:25. Από το μπροστά + το προτακτικό α-, βλ. 1.2.3.8.

άμπρουστίτρα [ambrustítira], επίρρ. = πιο πριν, νωρίτερα, π.χ. *Είχαν συννουηθεί άμπρουστίτρα να μη μιλήσι κάνας.*

Αλευράς 1964:15. Από το *αμπρουστά*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. συγκριτικού βαθμού -ίτιρα, όπως π.χ. *νουρίς* > *νουρίτιρα*.

αμπδούμι και *αμπδίζουμι* [ambḏúmi], ρ. = μισώ, σιχαίνομαι, αποστρέφομαι, δεν αντέχω άλλο, π.χ. *Σ' αμπδίσκιν η καρδιά μ'.* *Ωσπου στον πάτου τς αμπδίσκιν / Σι αμπδίσκαν όλους ου κόζμους*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:393. Από το μισώ με ανάπτυξη ενός προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8) και αποβολή στη συνέχεια του άτονου -i-: *μισιούμαι* > *αμδούμι* > *αμπδούμι* με την ανάπτυξη και συνοδίτη φθόγγου -p- (βλ. 1.2.1.3.2).

αμπώχνου [ambóχnu], ρ. = σπρώχνω, π.χ. *Αμπώχνου τ' θύρα κι σιβαίνου μέσα*. Ελιμειακά 4:52, 21:55. Αλευράς 1964:38. Από το αρχ. ελλ. *αμπώθω* < το *απωθώ*, βλ. Ακαδημία Αθηνών 1933, Α:550, Κριαράς 1968, Β:30.

αμυγδαλιές [amiγδαλίές], ουσ. θηλ. = α. αμυγδαλές (οι αδένες), β. αμυγδαλίτιδα, βλ. *λιμά*, *παρδάγκαλα*. Η λέξη αμυγδαλιά δε χρησιμοποιείται στο ιδίωμα για να δηλώσει το δέντρο αμυγδαλιά: αντ' αυτής χρησιμοποιείται η λέξη: *μπαλαμιά*, πληθ. *μπαλαμίες*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αμυγδαλ(ή) + -ές, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:82.

αμψίδι [ampsídi], ουσ. αρσ. = ανεψιός, εγγονός. Παπασιώπης 1988:68. Ελιμειακά 46:78. Καλινδέρης 1982:334. Από το *αμψιός*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίδι (< -ίδιον, υποκορ.), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:127.

αμψιός, *αμψιά* [ampḥós], ουσ. αρσ. = ανεψιός. Παπασιώπης 1988:68. Ελιμειακά 46:78. Καλινδέρης 1982:334. Από το μεσαιων. ελλ. *ανιψιός* < αρχ. ελλ. *ανεψιός* (= πρώτος εξάδελφος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:127. Μετά την αποβολή του άτονου i το n αφομοιώθηκε ως προς τον τόπο άρθρωσης προς το χειλικό που ακολουθεί (p) > m, *ανιψιός* > **ανψιός* > *αμψιός*.

αμψιούκας [ambḥúkas], ουσ. αρσ. = ανεψιός, υποκορ., π.χ. *Κάμι, αμψιούκα μ', τη δλειά σ', κι γω τα νά 'μι πάλι θεια σ'.*

αμψιούκας

Καλινδέρης 1982:381. Από το ανιπι(ός) + -ούκας, υποκορ. παραγ. κατάλ. (βλ. 1.4.9.1).

ανάβαλμα [anávalma], ουσ. ουδ. = συκοφαντία, πβ. και λ. *διάβαλμα*. Από το *αναβάνου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα, με ανομοίωση nm > lm ίσως και με συσχετισμό προς το *διάβάλλω*, *διάβαλμα*.

αναβάνου [apanánu], ρ. = *διαβάλλω*, *ανακατώνω*, πβ. Ανδριώτης Ι.Λ. 538: *Αυτήνια όπ' πααίνι τς αναβάνι να τσακώνουντι κ ύστια φεύγ*. Από το *ανά* + *βάλλω* (*βάνου* στο ιδίωμα, ό.βλ.).

αναβέτα [apanéta], ουσ. θηλ. = *ασανσέρ*, π.χ. *Ου νους μ' πάι στου χνέρι τς αναβέτας*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/2/1952. Από το θέμα του ρ. *ανεβαίνω*.

αναβότζμα [apanódzma], ουσ. ουδ. = το πέρασμα του νήματος ανάμεσα από τα *μάτια*, ό.βλ. Ρηματικό ουσιαστικό του ρ. *αναβουδίζου*, ό.βλ.

αναβουδίζου [apanudízu], ρ. = *στερεώνω* το *στημόνι* στα *μάτια* (βλ.λ.) και το *χτένι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: α. *διάζομαι* *πανί* και β. *κάνω* *θόρυβο*, π.χ. ... *ανακατώνουνταν κ αναβουδίζουνταν*. Ελμειακά 31:169. Ο Papahagi (1974:856) παράγει το κουτσοβλαχικό (a)nǎvǎdésku από το παλαιοσλαβικό *navedo* (= *aduccere*, *inferre*).

αναβρώ, *αναβρούζου* [apanró, anavrízu], ρ. = *αναβρούζω*. Για τον μεταπλασμό των ρημάτων βλ. 1.4.5.2.

αναγκαίους, *αναγκαίου* [anagéus], ουσ. αρσ. = α. *αναγκαίος*, β. *αποχωρητήριο* (*χωριστό κτίσμα* στην αυλή του σπιτιού, πολύ κοντά στην πόρτα), *τουαλέτα*, π.χ. *Δίπλα στου νουντά αναγκαίου*; βλ. και λ. *ρούγα*, *χρεία*. Παπασιώπης 1972:35. Πασχалиδης 1999:219.

ανάγκ [anǎng], ουσ. θηλ. = α. *ανάγκη*, π.χ. *Να τουν μάσι η ανάγκ* = *να πάθει μεγάλο κακό*, β. *αποπάτηση*, π.χ. *Βγήμι να κάμι ν ανάγκη τ'*. Καλινδέρης 1982:251.

αναδρομώνουμι [anadromónumi], ρ. = αναστατώνομαι. Από το ανάδρομος (= αυτός που κινείται προς τα πίσω) + παραγ. κατάλ. -ώνομαι.

ανακάτουμα [anakátuma], ουσ. ουδ. α. ανακάτεμα, β. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: ο καρπός (κριθάρι, ρεβύθια κ.λπ.) που καβουρντίζεται μαζί με τον καφέ, π.χ. *Έβαλάμι στον καφέ ανακάτουμα.*

ανακατώνου [anakatónu], ρ. = ανακατεύω. Από το αντίστοιχο του πιο συχνόχρηστου στην κοινή νεοελληνική: ανακατ(εύω) + παραγ. κατάλ. -ώνω.

ανακού(ρ)κουρα, τ' [t anakú(r)kura], επίρρ. = σταυροπόδι, με λυγισμένα γόνατα και με το σώμα να στηρίζεται στα δάχτυλα, π.χ. *Πότι ουρθοί κι πότι τ' ανακούκουρα... / Έκατσιν τ' ανακούκουρα ν αδειάσι ν κλιά τ'.* Αλευράς 1964:15. Πιτένης 1971:163. Ελιμειακά 4:50. Από το ανακούκουρδα, ανακούκουρδα, ίσως από το ελληνιστικό ανά + κλωκυδά < το αρχ. ελλ. οκλαδόν, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:94.

αναλάου [analaú], ρ. = διαλύομαι, π.χ. *Όποια σταυρώνι μι τ' άλας λέι: Πώς αναλάι τ' άλας ν' αναλύσι του κακό / Όταν μπει στου μάτι σκουπίδι, λέμι: αν είναι μπάμπυλου να βγει κι αν είναι χώμα ν' αναλύσι.* Καλινδέρης 1982:265. Από το αναλ(ύω) + -άω, κατά τα οξύτονα σε -άω, όπως π.χ. το λαϊκότροπο: διαλάω.

ανάλλαγους, -γ, -γου [análagus], επίθ. = α. αυτός που δεν άλλαξε (ρούχα, όψη), β. ντυμένος με πρόχειρα, βρόμικα ρούχα. Καλινδέρης 1982:358. Ελιμειακά 44:68. Από το στερητ. α- + αλλαγ(ος) (< αλλαγή, αλλάζω) + -ος. Ανάμεσα στα δύο α αναπτύσσεται για ευφωνικούς λόγους ένα π.

ανάμι [anámi], ουσ. θηλ. = όνομα, φήμη, π.χ. *Ανάμι αφήνι όπ' πααίνι.* Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. nam (= φήμη), Redhouse 1968:865. Για το προτακτικό α- βλ. 1.2.3.8.

αναμμούρα [anamúra], ουσ. θηλ. = έξαψη, π.χ. *Ύστιρα όμους* αναμμούρα

απού ν κούπα, όλι χάλιβαν σόδις· είχαν αναμμούρα. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το άναμμα + παραγ. κατάλ. -ούρα.

αναπάν μαμπαντάν [anadán babadán], φράση = πάππου προς πάππον. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. ana (= μητέρα) + επίθημα -dan + baba (= πατέρα) + επίθημα -dan.

αναπαμός [anapamós], ουσ. αρσ. = ανάπαυση. Από το ρ. αναπαύ(ω) + παραγ. κατάλ. -μός, αναλογικά προς άλλα ουσιαστικά.

ανάριγμα [anáriγμα], ουσ. ουδ. = η προσθήκη μιας ακόμα θηλιάς στο πλέξιμο. Από το ρ. αναρίζ(νου), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

αναρίζνου [anarígnu], ρ. = προσθέτω μια ακόμα θηλιά στο πλέξιμο. Από το ανα + ρίπτω > ρίζνω, αρχαϊσμός.

ανάρτους, -τι, -του [anártus], επίθ. = νηστήσιμος, πβ. *ανάρτου φαϊ*. Καλινδέρης 1982:387. Από το στερητ. α(ν)- + *αρτ(ητος) (< αρταίνω) με απλοποίηση συλλαβής: *ανάρ(τη)τος > *ανάρτους*, πβ. και Ακαδημία Αθηνών 1933, Β:125, Δημητράκος 1956, Α:447.

ανασάτι [anasátí], ουσ. ουδ. = αναφορά, π.χ. *Άντι τώρα να δίντς ανασάτι στον άλλου*. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951.

ανασείζουμι, κυρίως στον αόρ. *ανασείσκα* [anasízumi], ρ. = μου έρχεται αναγούλα, αναστατώνομαι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. ανασείομαι = ταράττομαι, θορυβούμαι, Ακαδημία Αθηνών 1933, Β:130. Κριαράς 1968, Β:132.

ανασκιλώνου [anaskilónu], ρ. = ρίζνω κάποιον με τη ράχη προς τα κάτω. Καλινδέρης 1982:394. Από το ανάσκιλ(α) (< ανά + σκέλ(η) επίρρ. -α) + παραγ. κατάλ. -ώνου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:106.

ανασκίρζμα [anaskírzma], ουσ. ουδ. = τακτοποίηση, π.χ. *Απού κει κι πέρα, καθαριότητα, ανασκίρζμα τα στρώματα*. Ελιμειακά 24:54. Από το ρήμα *ανασκίρνω / ανασκίρίζ(ου)* + παραγ. κατάλ. -μα.

ανασκιρνών [anaskírnó], ρ. = τακτοποιώ, συγγυρίζω, π.χ. *Σήκου, μαρ τιμπέλου, ν' ανασκιρίζς του νουντά*. Έκφραση: *Του ανασκίρσιν* = το καταχώνιασε. Παπασιώπης 1988:125. Καλινδέρης 1982:252. Από το ανασκιρνάω(-ώ), ανασγυρνών = καθαρίζω έκταση, Δημητράκος 1956, Α:452. Ο Parahagi (1974:156) παράγει και το κουτσοβλαχικό *anăskirsésku* < το ελλ. ανασκυράω.

ανατρουμάζου [anatrumāzu], ρ. = δυσκολεύομαι, κάνω κάτι με κόπο και δυσκολία, π.χ. *Ανατρόμαζιν να σικουθεί τ' χαραή 'π' του στρώμα*. Ελιμειακά 5:117. Από το ανά + το αντίστοιχο του νεοελληνικού συχνόχρηστου τρομάζω.

αναφέρνου [anaférnu], ρ. = μιλώ για κάποιον. Δοξασία: *Άμα βουίξι τ' αφτί σ', σι αναφέρν*. Καλινδέρης 1982:251. Από το ανα + φέρνω, λαϊκός τύπος του φέρω. Αξιοσημείωτη η συνύπαρξη της λόγιας πρόθεσης ανά και του λαϊκότροπου ρήματος φέρνω.

ανάφτου, ανάβου [anáftu, anánu], ρ. = ανάβω. Ελιμειακά 8:57. Από το ανάφτω < το λόγιο ανάπτω με ανομοίωση: *pt > ft*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:110.

ανέγνουμους [anégnumus], επίθ. = άμυαλος. Από το α(ν) στερητ. + άγνωμος (α στερητ. + γνώμη), με ανομοίωση *a-a > a-e*. Χαρακτηριστική εδώ η παρουσία δύο αρνητικών μορίων.

ανέδουτους, -τι, -του [anédutus], επίθ. = ανένδοτος. Παπασιώπης 1988:84. Από το ανένδοτος (αρχαϊσμός) με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος -nd-, πβ. 1.2.1.3.4.

ανέμι [anémī], ουσ. θηλ. = άνέμη, το στροφείο που μαζεύει το νήμα, εργαλείο υφαντικής. Έκφραση: *στραβιά ανέμι* = άνάπηρος. Από το ελληνιστ. άνέμη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:115.

ανέσουστους, -τι, -του [anésustus], επίθ. = α. μικροκαμωμένος β. εφταμηνίτης. Καλινδέρης 1982:252. Από το στερ. α(ν)- + σωστός με (εμφατική;) παρεμβολή του e, ο μη σωστός.

ανέσουστους

Ανθήνα [anθína], ουσ.θηλ. = Αθήνα. Παπασιώπης 1973:33. Αλευράς 1964:34. Παπασιώπης 1988:97.

ανθουστήλι [anθustíli], ουσ. θηλ. = ψηλό ξύλινο έπιπλο πάνω στο οποίο παλιότερα τοποθετούσαν ανθοδοχείο ή γλάστρα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ανθο- + στήλι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:122.

ανθράκιφσι [anθrákifsɿ], ουσ. θηλ. = α. προμήθεια, εφοδιασμός των πλοίων με άνθρακα, που χρησιμοποιούνταν για την κίνησή τους, β. παρασκευή ξυλάνθρακα. Πιτένης 1971:39. Από το λόγιο ρήμα ανθρακεύ(ω) (< άνθραξ) + παραγ. κατάλ. -ση.

ανιβατό [anivató], ουσ. ουδ. = α. τουλουμίσιο τυρί, β. είδος κεντήματος.

ανιβατόρι [anivatóri], ουσ. ουδ. = μηχανήμα για την ανύψωση υλικών στις οικοδομές. Από το ρ. ανεβάζω, βλ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:85, λ. αναβατόριο.

ανιμίδα [animída], ουσ. θηλ. = α. το λεπτότερο και ελαφρύτερο περίβλημα του καρπού των σιτηρών ή των οσπρίων, που το παίρνει ο αέρας κατά το λίκνισμα, β. φλούδα από το σιτάρι που χρησιμοποιούνταν στον ασβέστη σαν οικοδομικό υλικό. Από το άνεμ(ος) + ίδ(ι) και με αλλαγή γένους στο ιδίωμα -α, βλ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:115.

ανιμίζου [animízu], ρ. = α. ανεμίζω, β. (μτφ.) ξεσηκώνω κάποιον. Καλινδέρης 1982:390. Από το άνεμ(ος) + παραγ. κατάλ. -ίζου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:115.

ανιμουπύρωμα [animuríguma], ουσ. ουδ. = είδος εξανθηματικής (δερματικής) ασθένειας, ερυσίπελας. Καλινδέρης 1982:251. Από το μεσαιων. ελλ. ανεμοπύρωμαν < ανεμο- πύρωμα (< πυρώνω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:115.

ανιμουσούρι [animusúri], ουσ. ουδ. = ανεμοστρόβιλος, σφοδρός άνεμος με βοή. Παπασιώπης 1988:77. Ελμειακά 46:81. Καλινδέρης 1982:327. Από το ελληνιστ. ανεμόσουρο(ις) + υποκορ. κα-

τάλ. -ι(ον), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:116.

ανιμουσούριγμα [animusúriɣma], ουσ. ουδ. = ανεμοσούρισμα, συσσώρευση χιονιού εκεί που γίνεται ρεύμα, π.χ. *Του ανιμουσούριγμα θούκουνιν τα κιραμίδια / Ένα ανιμουσούριγμα του χειμώνα απ' τα Καίλιχάρια*. Παπασιάωπης 1988:77. Ελιμει-
ακά 46:81. Καλινδέρης 1982:327. Από το ρήμα *ανιμουσουρίζω*,
ό.βλ., > ανεμοσούρισμα και το λαϊκότερο ανιμουσούριγμα.

ανιμουσουρίζω [animusurízɔ], ρ. = φυσάει δυνατά και μαζεύει
το χιόνι σε ένα μέρος. Καλινδέρης 1982:390. Από το *ανιμο-*
σούρι, ό.βλ. + την κατάλ. -ίζω > ανεμοσουρίζω.

ανιμουστάτς [animustáts], ουσ. αρσ. = θέση για την *ανέμη*, βλ.λ.
Από το *ανέμη* + -στάτης, πβ. φανο-στάτης.

ανιπάντιχα [anipándixa], επίρρ. = χωρίς να το περιμένει κα-
νείς. Από το *ανεπάντεχα* (< στερητ. α(ν) + απαντέχω, με
αντικατάσταση ανα- > ανε-), βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών
Σπουδών 1998:101.

ανιπάντιχους [anipándixus], επίρρ. = απροσδόκητος. Καλινδέ-
ρης 1982:387. Από το *ανεπάντεχος* (< στερητ. α(ν) + απαντέ-
χω), με αντικατάσταση ανα- > ανε-, βλ. Ινστιτούτο Νεοελλη-
νικών Σπουδών 1998:101.

ανιχόρταγους, -ή, -γους [anixórtayus], επίθ. = αχόρταγος, π.χ.
Σουμόν δεν έχ. Ανιχόρταγους άνθρωπους. Καλινδέρης
1982:252. Από το *αχόρταγος*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπου-
δών 1998:250. Το στερητικό α- > ανε- αναλογικά, π.χ. κατά
το *ανεπάντεχος*.

άνξι [ánskɔ], ουσ. θηλ. = άνοιξη, π.χ. *Βάρισι, μύρσι, πήρι άνξι*.
Καλινδέρης 1982:404. Από το αρχ. ελλ. άνοιξις, επειδή ανοί-
γει ο καιρός μετά το χειμώνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπου-
δών 1998:129.

ανουσιά [anustɔ́a], ουσ. θηλ. = έλλειψη ιδιαίτερα ευχάριστης
γεύσης. Καλινδέρης 1982:377. Από το μεσαιων. ελλ. ανοστία
με συνίζηση για αποφυγή χασμωδίας: άνοστ(ος) + -ία > -ιά,
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:131.

ανουσιά

αντάμα | αντάμα [andáma], επίρρ. = μαζί, π.χ. *Όλι όλι αντάμα κι ου ψώ-
ραβους αχώρια / Στουν Αϊ-Κουσαντίνου αντάμα μι τονν
δισπότι τονν Πλατή.* Ελιμειακά 46:74. Ανδριώτης Ι.Λ. 538.
Έκφραση: *Δεν αφήνι τα δυο αντάμα* = τα ανακατεύει όλα.
Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από την ελληνιστ. φράση: εν τω άμα,
με αποφυγή της χασμωδίας > εντάμα και με υποχωρητική
αφομοίωση: e-a > a-a, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
1998:131-2.

ανταμώνου [andamónu], ρ. = συναντώ, π.χ. *Αρά κι πού απού
τα μέρη σ' ν' ανταμώνις κάνα γνουστό.* Παπασιώπης 1972:60,
1977:14. Από το *αντάμα*, ό.βλ., + παρραγ. κατάλ. -ώνου.

αντάρα [andára], ουσ. θηλ. = ομίγλη. Καλινδέρης 1982:279. Από
το μεσαιων. ελλ. *αντάρα*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
1998:132.

ανταριαζμένους [andarýazménu], μτχ. = α. ομιχλώδης, π.χ.
Ανταριαζμένους φαίνιτι ου κιρός, β. μτφ. *ταραγμένος, ανα-
στατωμένος.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 22:43.

ανταριάζω, -ουμι [andarýázu, -mi], ρ. = αναστατώνω / αναστα-
τώνομαι, σκοτεινιάζει το πρόσωπό μου, συγχύζομαι, είμαι
έτοιμος να εκραγώ, π.χ. *Χίρσιν η Σία ν' ανταριάζιτι κι να
μουτσουκλαίι / Όλους ου κόσμους ανταριάσκιν απ' τα ιν-
νιά τα μισάνιχτα.* Ελιμειακά 10:152. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πι-
τένης 1971:23. Από το *αντάρα(α)* + -ιάζου, Ινστιτούτο Νεοελλη-
νικών Σπουδών 1998:132.

άντα(ς) / αντά, όντα(ς) [ánda], σύνδ. = όταν. Ελιμειακά 6-7:175,
42:75, 46:72. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:21. Από το όντας,
λαϊκότεροπος ή λογοτεχνικός χρονικός σύνδεσμος < το μεσαι-
ων. ελλ. όντας < τη χρονική μετοχή. Οι τύποι του ιδιώματος
προκύπτουν από υποχωρητική αφομοίωση: o-a > a-a.

αντέτι [adéti], ουσ. ουδ. = έθιμο, συνήθεια, π.χ. *Δεν τα ξέρουμι
τα θα τς τ' αντέτια.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:185.
Ελιμειακά 12-13:86, 21:67. Από το τουρκ. *âdet* (= συνήθεια),
Redhouse 1968:14.

άντζα [ándza], ουσ. θηλ. = γάμπα, φλογέρα ποδιού, π.χ. *Στιβά-
λια απού τά 'διναν ψηλά τς άντζις / ...που έφταναν λίγου
παρακάτ' απ' τς άντζις ή λίγου παραπάν απ' τα κότσα.*
Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:35. Ελιμειακά 22:42. Από το
μεσαιων. ελλ. άντζα < παλ. γερμαν. *ankja ή μέσω του με-
σαιων. λατ. *ancia, πβ. και γαλλ. anche, hanche (= μηρός),
βλ. Ακαδημία Αθηνών 1933, Β:255 Δημητράκος 1956, Α:620,
Κριαράς 1968, Β:248, Κατσάνης 1995:134, 151.

αντζουφόρι [andzufóri], ουσ. ουδ. = ρούχο μακρύ ως τη γάμπα.
Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το άντζα, ό.βλ., + φόρι (από φο-
ράω, πβ. πανω-φόρι).

αντζάκ [andžák] = όπου νά 'ναι, π.χ. *Αντζάκ έρχιτι, καρτέρα
τουν, μη φέγς.* Πιτένης 1971:25. Από το τουρκ. ancak (= μό-
λις, με τα βιάς, μόνο), πβ. και Κατσάνης 1997.

αντζούρι [andžúri], ουσ. ουδ. = μικρό αγγούρι για τουρσί. Από
το τουρκ. / αραβ. acur, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
1998:135. Βλ. και λ. αγγούρι.

αντηριούμι [andiríumi], ρ. = ντρέπομαι, συστέλλομαι, διστά-
ζω, π.χ. *Τ' άλλα τα δώρα είναι ψίχα φανταχτιρά κι αντηρι-
ούμι να τα βάλουν... / Αντηριούμι, μαρ, να ρθω άμα είναι ου
Γιώρς.* Παπασσιώπης 1988:112. Ελιμειακά 21:55, 24:56, 30:67.
Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το αρχ. ελλ.
εντηρώ, εντηρούμαι, πβ. και Κατσάνης 1997.

αντί [andí], ουσ. ουδ. = ξύλινο κυλινδρικό εξάρτημα του πα-
ραδοσιακού αργαλειού, στο οποίο τυλίγεται το στημόνι
(πισινό αντί) ή το ύφασμα (μπροστινό αντί). Έκφραση:
Φεύγα μην τσακώσου τ' αντί = φύγε μη σε δείρω. Από το
αρχ. ελλ. αντίον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:134.

άντι ντε [ádi de], επιφ. = άντε καλέ, π.χ. *Άντι ντε, καρτιρούμι.*
Ελιμειακά 44:72. Από το άντε (βλ.λ. άντε) + ντε (< τουρκικό
διαλεκτικό επιφωνηματικό μόριο de), Ινστιτούτο Νεοελληνι-
κών Σπουδών 1998:921, Redhouse 1968:277.

αντικουτώ [andikutó], ρ. = αντηχώ, αντανακλώ, π.χ. *Ύστιρα αντικουτώ*

χίρσιν πάλι να τραγουδάει κι ν αντικουτούν οι ράχισ... Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 26/2/1951. Από το αντικοττώ < πρόθ. αντί + κοττώ, Κριαράς 1968, Β:257, Δημητράκος 1956, Α:638.

άντικρα [ándikra], επίρρ. = αντίκρυ, π.χ. *Ου Καραμάροκους άντικρα απ' του Γκάτζαρι /... άντικρα... ήταν ένα πολύ τρανό χάνι.* Αλευράς 1964:17. Ελιμειακά 21:54, 44:63, 64. Από το αντίκρυ, με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9, και συμμόρφωση της κατάληξης προς τα σε -α επιρροήματα.

αντίκρουτα [andikrita], επίρρ. = απέναντι. Πιτένης 1971:153. Από το αντίκρυ + -τα, κατ' αναλογία προς τα ουδέτερα, π.χ. *πράμα - πράματα.*

αντιλουιούμι [andiluíumi], ρ. = απαντώ, ανταπαντώ. Αλευράς 1964:85. Από το αντί + -λουιούμι (< -λογούμαι, π.χ. απολογούμαι), κατά το *απιλουιούμι*, ό.βλ.

αντίμαχους, -χί, -χου [andímaxus], επίθ. = αυτός που αντιμάχεται κάποιον ή κάτι άλλο, άθλιος, π.χ. *Ουχ ου αντίμαχους τι μ' έκαιμιν. Μι σύσιν.* Καλινδέρης 1982:357. Από το ελληνιστ. αντίμαχος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:140.

αντιρί [andirí], ουσ. ουδ. = σκουρόχρωμο μακρύ πανωφόρι ανδρών, με μανίκια, συνήθως μπλε με λεπτές κόκκινες ρίγες, π.χ. *Αντιργιά ικείνα, μαρ, τα χρόνια κι άντρι φουρούσαν κι πιδιά / Κι πράσινα αντιργιά κι ζνάρι για του γαμπρό.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώπης 1977:66. Ελιμειακά 9:93, 12-13:87. Πασχαλίδης 1999:219. Από το τουρκ. *anteri* < αραβ. *entari*, Redhouse 1968:343.

άντιρου [ándiru], ουσ. ουδ. = έντερο. Από το μεσαιων. άντερον < αρχ. ελλ. έντερον με τροπή του αρχικού e > a κατά τη συμμορφορά του με το αόριστο άρθρο: *epa-en > epaη > ep-an*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:134.

άντιστι [ádisti], επιφ. βλ.λ. *άντι.* Ελιμειακά 44:70. Καλινδέρης 1982:371.

Αντριάς [andriás], ουσ. αρσ. = α. η γιορτή του Αγίου Αντρέα.

β. Δεκέμβριος, καθώς η γιορτή του αποστόλου Ανδρέα είναι στο τέλος Νοεμβρίου. Καλινδέρης 1982:367.

αντραδιρφους, θηλ. *αντραδιρφή* ή *αντραδέρφη* [andrádirfus], ουσ. αρσ. = ο αδερφός του συζύγου, ο κουνιάδος, -α. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Λόγιος τύπος < το ελληνιστ. ανδράδελφος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:112.

αντράλα [andrála], ουσ. θηλ. = ίλιγγος, ζάλη, π.χ. *Αντράλα μ' ήρθιν / Κάλλια μείς οι φουκαράδις, δεν έχουμι τέχης αντράλις σα τς πλούσιμ*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πβ. Δημητράκος 1956, Α:676.

αντραλίζουμι [andralízumi], ρ. = ζαλίζομαι, π.χ. *Άμα τουν εΐδιν, αντραλίσκιν*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 5:118. Καλινδέρης 1982:265. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 28/8/1950. Από το *αντράλ(α)*, ό.βλ., + παρραγ. κατάλ. -ίζουμι.

αντρέπουμι [andrépitι], ρ. = ντρέπομαι, π.χ. *Φαίνιτι δυσκουλεύιτι ου Μήκας κι αντρέπιτι να μι του πει*. Ελιμειακά 44:69. Πιτένης 1971:33. Από το μεσαιων. ντρέπομαι (< ελληνιστ. εντρέπομαι, με αποβολή του άτονου αρχικού ε), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:924, με την ανάπτυξη ενός προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8).

αντρουμοίρη [andrumírη], ουσ. ουδ. = μέρος περιουσίας του συζύγου. Από το άντρας- + *μοίριον < μοίρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:21.

αντρόννου [andróinu], ουσ. ουδ. = ανδρόγυνο. Καλινδέρης 1982:397. Παρατακτικό σύνθετο < μεσαιων. ελλ. αντρόγυνον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:148, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ (βλ. 1.2.3.5).

αντρουπή [andrurípη], ουσ. θηλ. = ντροπή. Ελιμειακά 44:69. Καλινδέρης 1982:325. Από το ελληνιστ. εντροπή, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:924, με ανομοίωση του αρχικού φωνήεντος: e > a.

αντρουπιάζου, -μι [andrurípázumi], ουσ. θηλ. = ντροπιάζω, π.χ.

αντρουπιάζου

Τήρσι μη χιρίξ τα ξικάκι κι μι αντρουπιάξ. Ελιμειακά 44:69. Καλινδέρης 1982:325. Από το *αντρουπή*, ό.βλ., + παραγ. κα-τάλ. -ιάζου.

αντρουπουδιά [andrɥmɥdíá], ουσ. θηλ. = η ανδρική παρουσία μέσα στο σπίτι, που εξασφάλιζε προστασία και κοινωνική θέση. Χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά στην έκφραση: *πιάνουμι απού αντρουπουδιά* = παντρεύομαι και νοικοκυρεύομαι, π.χ. *Τήρσι να πιαστείς απού αντρουπουδιά κι μην έχς τόσου ψηλά τουν αμανέ*. Από το άντρας + ποδιά.

αντύμα [andíma], ουσ. ουδ. = το εσωτερικό χνουδωτό στο κάστανο. Από το προτακτικό α- + ντύμα (< ρ. ντύνω).

αντρώνουμι [andrónumi], ρ. = δυναμώνω, κυρίως στην έκφραση: *αντρώνουντι τα χιόνια* (= δυναμώνουν, πυκνώνουν).

ανώγι [anóji], ουσ. ουδ. = ανώγειο, όροφος, αλλά και ο ηλιακός εξώστης (σε αγροτικά κυρίως σπίτια), εξωτερικό σκεπαστό κτίσμα σα χαμηλό μπαλκόνι με σκαλιά και ξύλινα κάγκελα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:219. Πιτένης 1971:163. Από το μεσαιων. ελλ. ανώγι(ν) (< ελληνιστ. ανώγειον) με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ (βλ. 1.2.3.5), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:150.

ανώφιλους [anófilus], επίθ. = υπέρθυρο, το πάνω μέρος του φατνώματος της πόρτας, οριζόντιο δοκάρι που κλείνει το επάνω μέρος ενός ανοίγματος και συγκρατεί τα βάρη της τοιχοποιίας. Καλινδέρης 1982:265. Από το ανώφλι < ελληνιστ. ανώφλιον < άνω + αρχ. φλιά (= παραστάδα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:151. Ο τύπος στο ιδίωμα εμφανίζει ί ίσως από αντικώφωση, πβ. καπνός > καπινός σε κάποια νότια ιδιώματα.

αξάδιρφους [aksádirfus], ουσ. αρσ. = ξάδερφος, π.χ. *Ου αξάδιρφους μ' ου Γιάντς ου Μπαλατζάς ή Σακαλής*. Ελιμειακά 30:66, 44:64, 46:72. Παπασιώπης 1988:25. Από το εξάδερφος με υποχωρητική αφομοίωση e-a > a-a.

αξάκι [aksáki], ουσ. ουδ. = α. πληρωμή του μυλωνά, β. φόρος σε

είδος. Καλινδέρης 1982:367. Από το *εξάγι(ον) (< εξάγω) με υποχωρητική αφομοίωση e-a > a-a.

αξάμουμα [aksámuma], ουσ. ουδ. = ψηλάφηση, θωπεία, πιάσιμο, βλ. και λ. αξαμώνου. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ρήμα αξαμώ(νου), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

αξαμώνου [aksamónu], ρ. = α. αγγίζω, ψαύω, π.χ. *Τήρσι μην αξαμώσι κάνας τα σαλιάρια, β. καταπιάνομαι με κάτι, π.χ. Ό,τι κι αν αξαμώσι απ' όλα πιάγι του χέρι τς* (= είναι επιδέξια), Ανδριώτης Ι.Α. 538 / *Ξερος τι τιμπέλου είνι; Καντίπουτα δεν αξαμώνει*, Ελιμειακά 42:70. Αλευράς 1964:70. Πιτένης 1971:259, γ. ψαύω ερωτικά, π.χ. *Τό 'χ' χούι ν' αξαμώνι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το λατ. *examinare*, πβ. και Κατσάνης 1997, Κριαράς 1968, Β:293.

αξιάδα [akśáda], ουσ. θηλ. = αξιοσύνη, ικανότητα. Καλινδέρης 1982:340. Από το άξι(ος) + παραγ. κατάλ. -άδα, αναλογικά προς το ίσιος - ισιάδα.

αξιάρστους, -τι, -του [akśárstus], επίθ. = που δεν έχει καθαριστεί, κυρίως από χιόνι ή ακαθαρσίες, βλ.λ. *ξιαρίζου*, π.χ. *αξιάρστους απόμνιν ου νουβρός*. Έκφραση: *χαλές αξιάρστους* = αθυρόστομος άνθρωπος.

άξιφας, άξιφους [áksifas, áksifus], ουσ. = γκρι σκόνη που χρησιμοποιούνταν για την παρασκευή παλιάς μάσκας ομορφιάς (φκιασίδι), πβ. και Δημητράκος 1956, Α:695. Καλινδέρης 1982:278.

αξούγγι, ξούγγι [aksúnǵ], ουσ. ουδ. = ξίγκι. Έκφραση: *βγάνου απ' τ' μύγα αξούγγι* = βγάζω κέρδος από κει που δε βγαίνει. Πιτένης 1971:51. Καλινδέρης 1982:324. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το ελληνιστ. οξύγγιον, αξύγγιον (αρχ. προφορά αξούγγιον), υποκορ. της λ. αξουγγία < λατ. *axungia*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:946. Αξιοσημείωτο ότι στο ιδίωμα διατηρείται η αρχαία προφορά του υ (= υ).

αξυάλι [akśáli], ουσ. ουδ. = α. βούκεντρο, β. εμπειρικός τρόπος υπολογισμού της ώρας, π.χ. *Κάτ' ου ήλιους μιαν αξυάλι / αξυάλι*

Ου ήλιους μιν αξυάλι απάν' απ' του χαμπηλό τουν Αϊλιά. Ελμειακά 32:87. Πιτένης 1971:213, 165. Παπασιωπης 1972:43. Από το αρχ. ελλ. ξυάλιον, ξυάλη, ξυήλη (αρχαϊσμός), βλ. Κατσάνης 1993:94, πβ. και Κατσάνης 1997.

αόρστους, -τχ, -του [aórstus], επίθ. = απρόθυμος, που δεν ορίζεται, που δεν μπορεί κανείς να τον προστάξει για κάτι. Καλινδέρης 1982:252. Από το στερ. α- + ρηματικό επίθετο του ρήματος ορίζω (με τη σημασία δίνω εντολή, διατάζω) *όριστους > *αόριστους > αόρστους.

αουτλάρι, πληθ. *αουτλάρια* [autlári], ουσ. ουδ. = πόντιος, με απαξιωτική χροιά. Από το *αούτους*, όβλ., + τουρκ. παραγ. επίθημα του πληθ. -lar, το οποίο θεωρήθηκε ενικός αριθμός, με πληθ. *αουτλάρια*.

αούτους [aútus], ουσ. αρσ. = πόντιος. Από το α (προθ.) + ούτος = αυτός, χαρακτηριστική λέξη της ποντιακής, μέσω της οποίας χαρακτηρίζονται οι πόντιοι από τους άλλους.

απ' απχάτ' [apaxát], επίρρ. = από κάτω, π.χ. *Η φουτουγραφία έγγραφιν απ' απχάτ'...* Παροιμία: *Του μήλου απχάτ' σ' μηλιά τα πέσι* (= τα παιδιά θα μοιάσουν τους γονείς τους), Ανδριώτης Ι.Α. 538. Ελμειακά 32:74. Καλινδέρης 1982:362. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιωπης 1988:63. Από το από + από κάτω > *απ' απχάτ'* > *απ' απχάτ*, με ανομοίωση των δύο κλειστών συμφώνων (pk > px). Αξιοσημείωτη η επανάληψη της πρόθεσης από.

απ' τα ιννιά μισάνυχτα [apta íná misánixta], φράση = πάρα πολύ πρωί, βαθιά μεσάνυχτα, π.χ. *Σκόθκα σήμιρα απ' τα ιννιά μισάνυχτα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:23. Ανδριώτης Ι.Α. 538.

απ' του κατόπι [ap tu katóri], επίρρ. = αργότερα, ύστερα, κατόπιν. Ελμειακά 46:73. Αλευράς 1964:60. Από το μεσαιων. ελλ. κατόπι < αρχ. ελλ. κατόπιν, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:699.

απάλα [apála], ουσ. θηλ. = ποσότητα λαναρισμένου μαλλιού.

Από το κουτσοβλαχικό *apală*, Parahagi 1974:171.

απαλάμι [apalámi], ουσ. θηλ. = η εσωτερική πλευρά του χεριού μας, παλάμη. Από το παλάμη με ανάπτυξη ενός προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8).

απανουθό μ', απανουθό σ', απανουθό τ' κ.λπ. [apanuθó], επίρρ. = πάνω μου, πάνω σου, πάνω του κ.λπ., π.χ. *Απουκοιμήθκα απανουθό τ' κι χα να τον πλακώσου / Χνιέτι απανουθό σ' άγρα ή μαλακά*. Παπασιώπης 1973:75, 1988:76. *Ελμειακά* 46:81. Από το απάνωθεν με συμμόρφωση της κατάληξης αναλογικά προς τα σε -ο επιρρήματα, π.χ. ιδώ.

απανουσάμαρα [apanusámará], επίρρ. = α. πάνω στο σαμάρι, β. υπέρβαρο. Από το πάνω + σαμάρι(ι) + παραγ. επίρρ. κατάλ. -α.

απανσίζ [apansíζ], επίρρ. = απροσδόκητα, εξ απροόπτου, π.χ. *Κουβαλιέτι απανσίζ κι η τζίτζίκου μ'*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:363. Πιτένης 1971:200. Από το τουρκ. *apansız* (= ξαφνικά, χωρίς προειδοποίηση), Redhouse 1968:65, πβ. και Κατσάνης 1997.

απαντουχή [apanduxí], ουσ. θηλ. = ελπίδα. Από το μεσαιων. *απαντέχω*, όπως *αντέχω* > *αντοχή*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:157.

απαρατώ [aparató], ρ. = εγκαταλείπω, αφήνω, παρατώ, π.χ. *Η μουσική τη μνιαν σι γκριμάι κι ν άλλι σι σγκώνι μα δε σι απαρατάι κάγκαμιάφρας / Μας απαράτσιν ου Θεος*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. *Ελμειακά* 10:154, 16-19:52, 46:81. Από το παρατάω με ανάπτυξη ενός προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8).

απέθαντους, -τι, -του [apéthanδus], επίθ. = θάνατος. Καλινδέρης 1982: 349, 357. Από το στερ. α- + πέθαν- (< πεθαίνω) + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:159.

απεικάζου [apikázu], ρ. = συμπεραίνω, υποθέτω, καταλαβαίνω, π.χ. *Απείκασα τι είπης / Ούδι απείκασαν πώς γίγκαν κια*

απεικάζου

οι δυο τούρλα στον μυθίσχ. Αλευράς 1964:42, 80. Ελιμειακά 21:66, 25:83. Από το αρχ. ελλ. απεικάζω (αρχαϊσμός), πβ. και Κατσάνης 1997.

απιλουιούμι, απουλουιούμι [apilujúmi], ρ. = απαντώ, π.χ. *Πριν λαλήσιν τ' αρνίθια, άμα ακούξς τ' όνουμα, δεν κάμν ν' απηλουιθίς ουρίστι, γιατί μπουρεί να παθς κακό.* Καλινδέρης 1982:251, 393. Από το απολογούμαι με ανομοίωση του -ο- και αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ (βλ. 1.2.3.5).

απιραδά [apiraḗá], ουσ. θηλ. = πέρασμα, περασιά, π.χ. *Ου νουβρός μας ήταν απιραδά για πουλύν κόζμου.* Από το προθ. α- + περασιά.

απιρνούντα(ς) (η ώρα) [apirnúnda], μτχ. = καθώς περνούσε η ώρα, π.χ. *Ε, απιρνούντα(ς) η ώρα αρχίντσαν να μαζώνουντι όλι οι προουκόπι.* Ελιμειακά 24:50. Από το ενεργητική μετοχή του ρήματος απιρνώ, ό.βλ., χωρίς τελικό -ς.

απιρνώ, απιρνίεμι [apirná], ρ. = α. περνώ, περνίεμαι, π.χ. *Καθώς απιρνούσαν οι μέρις...* β. το παθητικό έχει και τη σημασία: διαγωνίζομαι, π.χ. *Είσι να πιραστούμι ποιος τα ριχτεί μακρότιρα;* Ελιμειακά 5:116, 44:63, 64. Πιτένης 1971:12. Ανδριώτης I.A. 538. Από το περνώ με ανάπτυξη προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8).

απιτάχνου, -ουμι [apitáχnu], ρ. = α. πετώ, β. πετιέμαι, πάω γρήγορα, π.χ. *Πιτάξ να μι φέρς του φαῖ.* Αλευράς 1964:87. Από το πετά(ω) + το τελικό τεμάχιο -χνω κατ' αναλογία προς το ρίχνω.

απιτχάινου [apitchénu], ρ. = πετυχαίνω, π.χ. *Τ' φουρλιάξι μιαν κι σι απιτχάινι στον κιφάλι...* Ελιμειακά 24:53. Πιτένης 1971:209. Από το πετυχαίνω με ανάπτυξη προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8).

απκάζου [apkázu], ρ. βλ.λ. απεικάζου.

απλάδα [apláda], ουσ. θηλ. = ρηχό, μπακιρένιο πιάτο, απλάς, ό.βλ., π.χ. *Τα κανίσκια κουβαλονούσιν σι μιαν απλάδα η*

Σουλτάνα / Απλάδα καλαϊδα = μεγάλο πιάτο από κασσίτερο, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:376. Από το απλά(ς) + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -άδα, πβ. και Ακαδημία Αθηνών 1933, Β:401, Δημητράκος 1956, Α:755, Κριαράς 1968, Β:360.

απλάς [aplás], ουσ. αρσ. = δίσκος για κέρασμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:219. Ελμειακά 22:43. Πιτένης 1971:243. Από το απλός = αβαθές μαγειρικών σκεύος χαλκούν, είδος ταψιού, Ακαδημία Αθηνών 1933, Β:403.

απλόχειρου [aplóxiɾu], ουσ. ουδ. βλ.λ. πλόχειρου. Ελμειακά 8:60. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:246.

απόγιουμα [apóɣiɯma], ουσ. ουδ. = απόγευμα, π.χ. *Α μαρ, δεν έρχιστι τ' απόγιουμα σι μένα...* Ελμειακά 44:71. Από το μεσαιων. ελλ. απόγιομα(ν), κατά το γεύμα > γιόμα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:167.

απόδημα [apóðima], ουσ. ουδ. = μάγια στον άντρα ώστε να καταστεί ανίκανος σεξουαλικά. Καλινδέρης 1982:267. Από το ρήμα *απουδένου*, ό.βλ., + την παραγ. κατάλ. των ρηματικών ουσιαστικών -μα.

απόθαρρους [apótharus], ουσ. αρσ. = απόφαση ότι δε γίνεται αλλιώς, π.χ. *Κι άμα τς τό 'κουψα, πήραν τουν απόθαρρου τς* = το πήραν απόφαση. Ελμειακά 11:237. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/21952. Από το αποθαρρ(ύνομαι) + παραγ. κατάλ. -ος, βλ. και Ακαδημία Αθηνών 1933, Β:466, Δημητράκος 1956, Α:784, Κριαράς 1968, Γ:31.

απόγρας [apóɣras], ουσ. αρσ. = χείμαρρος, θολό νερό που κατεβαίνει σε ξερόλακκο όταν βρέξει πολύ, π.χ. *Του σπίτι τ' Χατζηντάμ' μιάφρας μ' έναν απόγρα γιόμουσιν η αυλή τ' χαλάξι...* Ελμειακά 44:64, 46:81. Πιτένης 1971:159, 228.

απόπατους [apópatus], ουσ. αρσ. = αφοδευτήριο, αποχωρητήριο. Πασχαλίδης 1999:219. Από το αρχ. ελλ. απόταπος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:180.

απόρριγμα [apóɾiɣma], ουσ. ουδ. = α. αποβληθέν έμβρυο (για *απόρριγμα*

ανθρώπους και ζώα), β. (μτφ.) κοντός και μικροκαμωμέμος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:279. Από το ρήμα *απουρίζ(νου)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. ρηματικών ουσιαστικών -μα.

απόσουμα, τ' [arósuma], ουσ. ουδ. = το τέλος, η κατακλείδα, π.χ. *Τ' απόσουμα τς μέρας όμους ήταν του βράδι...* Ελιμειακά 24:55. Από το ρ. αποσώ(νω) + παραγ. κατάλ. -μα.

απού [arú], αναφ. αντ., αναφ. επίρρ., αιτ. σύνδ., χρον. σύνδ., συμπ. σύνδ., ειδ. μόριο για κατάρες = που, ο οποίος, π.χ. *Όλι αυτοί απού σας είπα / Απ' γάνουνιν τ' αγγιά / Απού λέτι, ήταν τέτοιους ψόφους... Απ' λες... Ιδώ 'π' τα λέμι... Μπα, 'π' να ξιπατουθείς κι να μη φανείς / Τι είν' αυτά που γλέπουμι, Αλήθεια, κι απ' ακούμι;* Παπασιώπης 1972:14. Ελιμειακά 44:63. Παπασιώπης 1973:66, 1977:36. Πιτένης 1971:11. Από το μεσαιων. οπού με ανομοίωση του αρχικού φωνήεντος: ο-u > a-u.

απού κοντά [aru kundá], επίρρ. = σύντομα, με τοπική και χρονική σημασία, π.χ. ... *μέρχουνταν η πασκαλιά κι απού κοντά ου Μάις.* Ελιμειακά 44:63.

απού δούρα [arú dúrta], επίρρ. = έμμεσα, λοξά, πβ. *τού 'φιρ-νιν απ' αλόουρα.* Πιτένης 1971:158.

απού τι μας [aru ti mas], πρόθ. = από μας, π.χ. ... *απ' κρύβουνταν ουπίσου απού τι μας απ' τραγδούσαμι...* Ελιμειακά 46:77. Ενδιαφέρουσα η παρεμβολή του *τι* στην έκφραση. Πβ. αντίστοιχες περιπτώσεις: *σν άκρα τι* (προσταγή σε πολλούς να παραμερίσουν), βλ. 1.4.5.3.1.

απού τρία αρνιά [arú tría arná], φράση = πρόβατο με δυο γέννες, ευρηματική περίφραση για να δηλωθεί η ηλικία του θηλυκού προβάτου.

απουβάλλουμι [arunálumi], ρ. = κάνω αποβολή, π.χ. *Φέρ' την να φάξ ψίχα κουκουρέτσι που τ' ουρέγιτι, να μην απουβαλθεί.* Καλινδέρης 1982:262. Από το ρήμα αποβάλλομαι· ενδιαφέρουσα η χρήση του μεσοπαθητικού τύπου αντί του ενεργητικού. Θα ήταν ίσως τολμηρό να μιλήσει κανείς για επι-

βίωση της μέσης φωνής / διάθεσης στο ιδίωμα, καθώς δεν υπάρχουν ικανά σε αριθμό παραδείγματα.

απουγιουμόζου [αρυγυμόζου], ρ. = γεμίζω ως απάνω, συμπληρώνω, π.χ. *Κρατούσαν ψίχα κρασί στις ντραματζάνις κι άμα σώνουνταν ου βραζμός στις βαρέλις τς απουγιόμουζαν ύστιρα*. Πιτένης 1971:47. Από το γιομίζω, κι αυτό από το γεμίζω με αφομοιωτική αλλαγή ε > ο, λόγω της επίδρασης του χειλικού [m], Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:310. Ενδιαφέρουσα η επιβίωση της πρόθεσης απο- ως πρώτου συνθετικού με τη σημασία: αποτελειώνω, συμπληρώνω κάτι.

απουδέλιπους, απουδέλιπι, απουδέλιπου [αρυδέλιπυς], επίθ. = υπόλοιπα, π.χ. *Πάρι σιδέρουσι ένα πκάμισου τώρα κι τ' απουδέλιπα ταχιά*. Ελιμειακά 21:65. Λαϊκότροπος τύπος < μεσαιων. ελλ. αποδέλοιπος < απο δελιοπός (με μετακίνηση του τόνου κατά τη σύνθεση) < τη φράση (ο) δε λοιπός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:168.

απουδένου [αρυδένου], ρ. = κάνω μάγια στον άντρα ώστε να καταστεί ανίκανος σεξουαλικά, π.χ. *Τουν απόδησαν φαίνιτι κι δε μπορεί να φκιάσι πιδιά*. Καλινδέρης 1982:267. Πρόκειται για μάλλον μεταφορική χρήση του ρήματος, καθώς με τα μάγια δένεται κάποιος και δεν μπορεί να ενεργεί όπως θέλει, βλ. και λ. *απόδημα*.

απουκόβου [αρυκόβου], ρ. = απογαλακτίζω, π.χ. *Κουντεύι τα δυόμισι κι δε μπορεί ακόμα να τ' απουκόψι*. Πιτένης 1971:43. Καλινδέρης 1982:265. Μεταφορική και ειδική χρήση του ρήματος.

Απουκρά [αρυκρά], ουσ. θηλ. = Αποκριά. Ελιμειακά 44:63. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

απουκρένουμι [αρυκρένουμι], ρ. = απαντώ. Ελιμειακά 16-19:52. Από το αποκρίνομαι (αρχαϊσμός).

απουκρένου [αρυκρένου], ρ. = γιορτάζω την Αποκριά, νηστεύω, τρώω για τελευταία φορά κρέας πριν την αρχή της νηστείας. Από το *Απουκρά*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύου.

απουκρένου

απουκρομνιούμι [arukrimíúmi], ρ. = εξαρτιέμαι από κάποιον, στηρίζομαι πάνω του, π.χ. *Τι 'πουκρομιάσκιν κι αυτήν απού μένα; Τι να κάμου;* Από το από + κρεμιέμαι.

απουλκαίνου [arulf'kénu], ρ. = α. ελευθερώνω, αφήνω να φύγει, β. ξελασκάρω, π.χ. *Απόλκι ψίχα του ζουνάρι. Τα σκάις.* Καλινδέρης 1982:251. Ενδιαφέρουσα η παραγωγή του από το ρήμα απολύω > απόλκα στο αόριστο, και με βάση το θέμα αυτό + την παραγ. κατάλ. -αίνου > ενεστώτας: *απουλκαίνου*.

απουλνώ [arupló], ρ. = α. αμολάω, αφήνω ελεύθερα, π.χ. *Απόλνα ράμμα* = εντολή κατά το πέταμα του χαρταετού στον χειριστή του σχοινιού που συγκρατεί τον χαρταετό, β. απολύω, τελειώνω, π.χ. *Απουλύθκιν (από φαντάρος) ιπέροχ ν Πασχαλιά,* γ. μτφ. στην έκφραση: *Απόλκα τα μπλά-ρια* = έκανα εμετό, ξέρασα. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Αλευράς 1964:28. Πασχαλίδης 1999:219. Ελμειακά 10:152. Από το ρήμα απολύω· για τη μετάταξη βαρύτονων ρημάτων στην τάξη των οξύτονων βλ. 1.4.5.2.

απουλτός, -ή, -ό [arultós], επίθ. = αφημένος, λυμένος. Καλινδέρης 1982:386. Από το ρήμα *απουλνώ*, ό.βλ., + -τός, παραγ. κατάλ. ρηματικών επιθέτων.

απουμεινάδι [arumipáði], ουσ. ουδ. = υπόλοιπο. Από το *απου-μέν(ου)*, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άδι.

απουμένου [aruménu], ρ. = α. απομένω, π.χ. *απόμναν μούγκι τρεις μέρις*, β. μένω γεροντοκόρη, δεν παντρεύομαι, π.χ. *Ου ένας τ' μύρζιν, ου άλλους τ' βρουμούσιν... στον πάτου απόμνιν κι ησύχασιν.* Πιτένης 1971:13.

απουρρίχνου [aruríχnu], ρ. = α. αποβάλλω (για ζώο ή για έγκυο γυναίκα), π.χ. *Απόρριξιν τς έξι μήνις...* β. τελειώνω, στην έκφραση: *Απουρρίχνι ου χειμώνας* = ξεθυμαίνει, τελειώνει. Βλ. και λ. *απουβάλλουμι*.

απουσταίνου [arusténu], ρ. = κουράζομαι, π.χ. *Αφού απόστα-σαν να ουμιλούν.* Ελμειακά 44:72. Πιτένης 1971:193. Από το μεσαιων. έλλ. αποστáινω (με τη σημερινή σημασία) < αρχ.

- ελλ. αφίσταμαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:183.
- απουσώνου* [arusoṇu], ρ. = τελειώνω, αποτελειώνω, π.χ. *Δεν απόσουσιν του λόγου*. Παπασιωπής 1972:224. Από το μεσαιων. ελλ. αποσώνω (< αρχ. αποσώζω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:186.
- απουχέρστους*, -τι, -του [aruxérstus], επίθ. = αυτός που δεν έχει επιχειρηθεί, κυριολεκτείται για ζύμη που δε φούσκωσε, βλ. και λ. *αγένουτους*. Καλινδέρης 1982:252. Από το ρήμα *απουχιρνώ*, ό.βλ., + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.
- απουχιρνώ*, *απουχιρνιούμι* [aruxírnó], ρ. = αρχίζω, επιχειρώ, π.χ. *Ουόλα τά 'φκιανιν, τοίμαζιν τ' απιτούμινα, του πλάσμιου δεν τ' απουχιρνιούνταν...* Ελιμειακά 23:79. Καλινδέρης 1982:392. Από το επιχειρώ, με ανομοίωση του αρχικού φωνήεντος e > a. Για την μετάπλαση σε -ώ > -νώ βλ. 1.4.5.2.
- απουχτώ* [aruxtó], ρ. = κυρίως με τη σημασία: γεννώ. Καλινδέρης 1982:265.
- άπριπους*, -πι, -ου [ápripus], επίθ. = όχι *πριπούμινους*, βλ.λ. Καλινδέρης 1982:356. Από το απρεπ(ής) με μεταπλασμό κατά τα σε -ος και με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9, κατά τα επίθετα με στερητικό α-, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:192.
- αρά* [ará], επιφ. = βρε, π.χ. *Μπράβου, αρά Νιανιάτδου*, βλ. λ. *αμπρέ*. Αλευράς 1964:5. Ελιμειακά 36:78.
- αραβάνι* [araváni], ουσ. ουδ. = α. ωραίος καλπασμός του αλόγου με μικρά γρήγορα βήματα, β. (επιρρηματικά) τρέχοντας (με άλογο συνήθως), π.χ. *Του μαζώνι αραβάνι ίδα για ν' Κόζ'ανι*. Αλευράς 1964:31, 63. Πιτένης 1971:238. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. rahvan, revan (= βάδισμα αλόγου), Redhouse 1968:947, πβ. και Κατσάνης 1997.
- αραβανίδους*, -α, -ου [aravaníðus], επίθ. = κυριολεκτείται για άλογο συνηθισμένο να τρέχει με ωραίο καλπασμό, *αραβάνι*, βλ. λ., Καλινδέρης 1982:419.

άραγισ | άραγισ [áragís], επίρρ. = άραγε. Παπασιώπης 1977:12. Προφορικός ή λογοτεχνικός τύπος για το άραγε με την προσθήκη ενός -ς αναλογικά προς άλλα επιρρήματα, π.χ. μήπως, χτες, τότε(ς) κ.λπ.

αράδα [aráda], ουδ. / επίρρ. = α. σειρά, β. (με επιρρηματική χρήση) συνεχώς, π.χ. *Κι τ' θκη μ' σαν άκουγιν τ' φουνή, αράδα χλιμιντρούσιν / Κι ιδώ απ' τα λέμι αράδα μι καδμι- ρέβν...* Εκφράσεις: *Μ' έριξιν σ' άλλη αράδα* = αποσυντονί- στηκα / *Πιάνου αράδα* = υπολογίζω, δίνω σημασία, π.χ. *Η αλήθεια είναι ότι ούτι τουν ένοιαζιν, ούτι τά 'πιανι αράδα αυτά...* Ελμειακά 5:116, 32:87. Καλινδέρης 1982:251. Από το μεσαιων. ελλ. αράδα < βεν. arada (= περιεχόμενο αλωνιού, αλετριά), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:196.

αραδώ, αραδίζου [aradó], ρ. = ψάχνω, ερευνώ, βλ. και λ. *γκουζγκουτεύου, κουταλεύου, μουζμουτεύου*, π.χ. *Κατέφκα ν' αραδήσου κάναν αργάτι να ξιλακίσουμι τ' αμπέλι*. Αλευ- ράς 1964:7, 15, 33. Ελμειακά 22:49. Πιτένης 1971:162. Από το αράδα, ό.βλ. + -ώ.

αραθμώ [arathmó], ρ. = νοσταλγώ, θυμάμαι, π.χ. *Αραθμώ τα πι- ραζμένα τα πιγνίδια, τα παλιά*. Παπασιώπης 1972:46. Ελμεια- κά 22:42. Πιτένης 1971:157. Από το ραθυμώ, με ανάπτυξη ενός προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8) και αποβολή του άτονου -i.

αραλίχ [aralík], ουσ. ουδ. = άνετη ξάπλα, τεμπέλιασμα, π.χ. *Τέ- ντα κι αραλίχ απ' τ' χαραή ίδα μι τα μισάνυχτα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:375. Από το τουρκ. aralik (= α. διάστημα, β. άνοιγμα, απόσταση), Redhouse 1968:69.

αραμπάς [arabás], ουσ. αρσ. = κάρο, άμαξα. Πιτένης 1971:195. Από το τουρκ. araba (= αυτοκίνητο, άμάξι), Redhouse 1968:67.

αρβανίκους [arvaníkus], ουσ. αρσ. = πηγάδι σκεπασμένο στην αυλή του σπιτιού, με μαγκανοπήγαδο ή χωρίς, π.χ. *Να μην του πεις ούτι στουν αρβανίκου* (για μυστικό που δεν πρέπει να μαθευτεί) / *Μι τουν τρανό του μπαχτσέ κι τουν αρβανί- κου...* / *Βγάζου νιρό 'π' τουν αρβανίκου*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 44:66. Πιτένης 1971:256, 193. Το Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών (1933, Γ:27) το θεωρεί αγνώστου ετύμου.

αρβανκίδους [arvankíðus], επίθ. = από τον *αρβανίκου*, ό.βλ., π.χ. *αρβανκίδου νιρό*.

αργά, τ' *αργά* [arǵá], επίρρ. = α. *αργά*, β. ο έναρθρος τύπος με επιρρηματική σημασία: το βράδυ.

αργαζιμένου [arǵazménu], μτχ. = σιτεμένο, ώριμο. Από το ρ. *αργάζου*, ό.βλ.

αργάζου [íχip arǵásj], ρ. = α. δουλεύω, κατεργάζομαι (π.χ. δέματα), π.χ. *Είχιν αργάσι του πιτσι τς / Απάλυναν τα δάχτυλα σ' πού 'χαν αργάσι να κουβαλάς νιρό*, β. σιτεύω, ξεκουράζομαι (για ζύμες κ.λπ.), π.χ. *άφκι τ' αλεύρι ν' αργάσι*. Παπασιωπής 1988:22. Ελιμειακά 32:88. Καλινδέρης 1982:325, 388. Από το αρχ. ελλ. οργάζω με τροπή του ο > α από τη συμπεροφορά του με τα ρηματικά μόρια θα/να: na-or > nar > n-ar, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:197.

άργανα [árganá], ουσ. ουδ. = τα όργανα, μουσικό σχήμα με χάλκινα, βιολιά κ.λπ., τα νταούλια, π.χ. *Τ' άργανα μας ξικούφιναν / Λαούτα, άργανα, βιουλιά ακούουνταν ως τον Αι Λια / ... Άκουγάμι έναντόνα άργανα κι τραγούδια*. Κατάρα: *άργανου να γέντς* = να πεθάνεις, να γίνεις τούμπανο, να ξεκουμπιστείς. Παπασιωπής 1972:52, 1977:20. Ελιμειακά 12-13:87, 46:73. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το όργανο με υποχωρητική αφομοίωση ο-a > a-a.

άργαστους, -τι, -του [árgastus], επίθ. = ακατέργαστος, π.χ. *άργαστου πιτσι*. Καλινδέρης 1982:456. Από το στερ. α- + ρήμα *αργάζου*, ό.βλ., + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους, με συναίρεση των δύο α και υπερίσχυση του στερητικού.

αργάτς, πληθ. *αργάτδς* [arǵáts, arǵátðis], ουσ. αρσ. = εργάτης, π.χ. *Πίτις, κιφτέδς κι κιχιά τοίμαζαν για τς αργάτδς*. Πιτένης 1971:22. Παπασιωπής 1973:30, 1988:105. Από το εργάτης με υποχωρητική αφομοίωση ο-a > a-a.

αργάτς

αρζάρι | *αρζάρι* [arzári], ουσ. ουδ. = ριζάρι, φυτό που καλλιεργούνταν για την κόκκινη χρωστική ουσία που περιέχουν οι ρίζες του. Καλινδέρης 1982:324. Από το μεσαιων. ριζάριον < ριζάριον < ρίζα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1181, με την ανάπτυξη ενός προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8) και στη συνέχεια αποβολή του άτονου i.

αρζόγαλου [arzógalu], ουσ. ουδ. = ρυζόγαλο, πβ. και *ουρζόγαλου*. Μπουντώνας 1892: 24. Από το ρυζόγαλο, με την ανάπτυξη ενός προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8) και στη συνέχεια αποβολή του άτονου i.

αρθάξουγκου [artháksungu], ουσ. ουδ. = πρακτικό γιατρικό με βάση το λίπος (ξίγκι) της κότας, που χρησιμοποιείται σε περίπτωση επίμονου βήχα σε μαλακτικό (αλοιφή). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το όρνιθα + ξίγγι(ι) + παραγ. κατάλ. -ο.

αριάνι [aríáni], ουσ. ουδ. = γιαούρτι αραιωμένο με νερό. Από το τουρκ. ayran, Redhouse 1968:106.

αριβάνι [arivaní], ουσ. ουδ. = ωραίος καλπασμός, βλ. *αραβάνι*. Καλινδέρης 1982:324.

αριβανίδου άλογο [arivanišu álygu], ουσ. ουδ. = άλογο με ωραίο καλπασμό, βλ. και λ. *αραβανίδου*. Καλινδέρης 1982:324.

αρίδα [arída], ουσ. θηλ. = είδος τρυπανιού (ξυλουργικού, γεωτρήσεων κλπ.). Καλινδέρης 1982:442. Από το μεσαιων. ελλ. αρίδα < αρχ. αρίς, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:200.

αριμπούμπλικου [aribúbliku], ουσ. ουδ. = είδος ανδρικού καπέλου από χοντρό ύφασμα (κετσέ) με γύρο, ρεπούμπλικα. Καλινδέρης 1982:324. Από το ρεπούμπλικα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1178, με αλλαγή γένους και ανάπτυξη προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8).

Αρίνταγας [arídaγας], ουσ. αρσ. = τοπωνύμιο. Ελιμειακά 4, 51, 16-19, 51. Από το τουρκ. ari (= μέλισσα, Redhouse 1968:71) + dağ (= βουνό, Redhouse 1968:265) = μελισσόβουνο.

αριτδουμένους [aritʂuménus], ουσ. αρσ. = αργιμένος. Από το αριτδῶ(νονι), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μένος. Αλευράς 1964:39. Καλινδέρης 1982:327.

αριτδους [aritʂus], ουσ. αρσ. = σκαντζόχοιρος, π.χ. *Καλύτιρα να έπιρnis έναν άντρα αριτδου 'π' θα τον χόριβις στον ταψί*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αλευράς 1964:39. Καλινδέρης 1982:327. Από το λατ. epiceus, πβ. και Κατσάνης 1997, πβ. και το κουτσοβλαχικό aritʂu.

αριτδώνουμι [aritʂónumi], ουσ. αρσ. = γίνουμι σαν αριτδους, βλ.λ., αργιεύω. Από το αριτδους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνουμι. Αλευράς 1964:39. Καλινδέρης 1982:327.

άρκλα [árkla], ουσ. θηλ. = θήκη μέσα στο σεντούκι για τη φύλαξη του ψωμιού, π.χ. *Η άρκλα ήταν ένα πουλύ τρανό σιντούκι που έφτανιν απ' τη μια ως τν άλλη μιρά του μαιριού*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώπης 1988:132. Καλινδέρης 1982:329. Από το λατ. arcula. Η λέξη μαρτυρείται ήδη τον 6ο αι. με τις σημασίες: τάφος χριστός, κιβώτιο, σεντούκι, βλ. Κριαράς 1968, Γ:191.

αρκούδα [arkúda], ουσ. ουδ. = αρκούδα. Καλινδέρης 1982:381. Από το μεσαιων. ελλ. αρκούδα < αρκούδ(ιν) + μεγεθ. κατάλ. -α, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:202.

αρκούδι [arkúdi], ουσ. ουδ. = αρκούδα, πιο οικείος τύπος για το: *αρκούδα*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:381. Από το μεσαιων. ελλ. αρκούδι(ν) < αρκούδιον, υποκορ. του άρκ(ος) -ούδι(ν) (αρχ. ελλ. άρκτος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:202.

αρκουδιάς [arkudiájs], επίθ. = α. αρκουδιάρης, β. άγαρμπος άνθρωπος, βλ. και λ. *αρκουδιάρς*. Καλινδέρης 1982:374, 421. Από το *αρκουδ(α)*, ό.βλ., -ιάς (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

αρκουδιάρς [arkudýárs], επίθ. = α. αρκουδιάρης, β. άγαρμπος άνθρωπος, βλ. και λ. *αρκουδιάς*. Καλινδέρης 1982:374, 421. Από το *αρκουδ(α)* -ιάρης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:202.

αομιά | *αομιά* [armiá], ουσ. θηλ. = λάχανο τουρσί (χρησιμοποιείται στα *γιαπράκια*, βλ.λ.), π.χ. *Απόξου τονν βάρισιν στις μύτις η αομιά 'πό 'βραξαν τα γιαπράκια*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 10:155. Πασχαλίδης 1999:219. Από το *άρμ(η)* + *-ιά*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:203.

αομάζου, μέλλ. *θ' αομάζου* [armázu], ρ. = κερδίζω, π.χ. *Ποιος άρμαξιν στα γκουργκόλια*; Πιτένης 1971:154. Από το ρημάζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1180, με ανάπτυξη ενός προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8) και αποβολή του άτονου *i*. Ενδιαφέρουσα η αλλαγή σημασίας.

Αομακιά [armaká], τοπων. = Ερμακιά, χωριό της επαρχίας Εορδαίας και συνεκδοχικά: νερό, καθώς αποτελεί βασική πηγή τροφοδοσίας της Κοζάνης με νερό. Πιτένης 1971:155.

αομένι [arméni], ουσ. ουδ. = χαμομήλι. Από το αρχ. ουσ. *όρμινον* κατά παρετυμολογία προς το *Αρμένις*, Ακαδημία Αθηνών 1933, Γ:85. Πβ. και Δημητρόγος 1956, Β:969.

αομέντζμα [arméndzma], ουσ. ουδ. = παραισθήσεις από μεγάλο πυρετό (κυρίως για λεχώνες). Καλινδέρης 1982:265. Από το ρήμα *αρμινίζ(ου)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

αρμινίζουμι [arminízumi], ρ. = α. έχω παραισθήσεις από μεγάλο πυρετό (κυρίως για λεχώνες), π.χ. *Ου πάσα μένας είχαν κι από 'ναν αρμιντζμένουν απ' λαλούσιν βραχνά απού κι-ρόν...*, β. βάζω κάποιον να οσφρανθεί *αομένι*, ό.βλ., (επί βασκανίας). Αλευράς 1964:71. Καλινδέρης 1982:265, 390. Από το μεσαιων. *αρμενίζω*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:203.

αρμόζιμους [armózmus], ουσ. αρσ. = το ζουμί που σχηματίζεται από την άλμη και τα υγρά του λάχανου κατά τη διαδικασία της ζύμωσης της *αομάς*, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:219. Πιτένης 1971:185. Ανδρωίτης Ι.Α. 538. Από το *αρμ(-ιά)*, ό.βλ., + *ζωμός* > *ζουμός > *ζιμους.

αομός, ου [armós], ουσ. αρσ. = φόρα, π.χ. *Ύστιρα όπους πάμι μι τονν αομόν πό 'χουμι κια οι δυο μας τα φτάσουμι τα δι-*

καίφτά κι βάλι... / *Κι μι τουν αρμόν απού 'χαν τα πήραν όλα ζβάρνα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:48. Ελιμειακά 10:153, 16-19:53, 32:73. Πιθανόν < ορμή και με αλλαγή του αρχικού φωνήεντος λόγω συμπροφοράς με το αόριστο άρθρο (ο > α) και αλλαγή του γένους > αρμός.

αρνάρι [arnári], ουσ. ουδ. = ράσπα, ξυλοφάγος, λίμα. Από το ρίνα, ρινάρι (= λίμα < αρχ. ελλ. ρίνη) με ανάπτυξη προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8) και αποβολή του άτονου ι. Καλινδέρης 1982:324.

αρναρίζου [arnarízu], ρ. = λιμάρω. Έκφραση: *Μι αρνάρισιν του μυαλό* = με τρέλανε. Καλινδέρης 1982:324. Από το αρνάρι(ι), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζου.

αρνάριστους, -τι, -του [arnárstus], επίθ. = α. που δεν έχει λιμαριστεί, στρογγυλέψει, β. μτφ. ισχυρογνώμων, τραχύς. Καλινδέρης 1982:324. Από το στερητ. α- + αρναρίζ(ου), ό.βλ., + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους, με συναίρεση των δύο α και υπερίσχυση του στερητικού.

αρνέι [arnék], ουσ. ουδ. = δείγμα, σχέδιο, π.χ. *Φέρι τ' αρνέι να ιδούμι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538 / Έκφραση: παίρνου αρνέι = μιμούμαι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:35. Από το τουρκ. örnek (= δείγμα), Redhouse 1968:910, πβ. κουτσοβλαχικό jurnécă, νεοελλ. διαλεκτικό ορνέκι, βλ. Parahagi 1974:686.

αρνίθα [arníθa], ουσ. θηλ. = κότα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:273. Από το αρχ. ελλ. όρνις, αιτ. όρνιθα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:979, με μετακίνηση του τόνου και ανομοίωση του αρχικού φωνήεντος (ο > α).

αρνίθι [arníθi], ουσ. ουδ. = μικρή κότα, π.χ. *Ρίξι καλαμπούκι στ' αρνίθια*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:273. Από το αρνίθα, ό.βλ., + -ι (< -ιον), υποκοριστική κατάληξη.

αρνουπόκι [arnupók], ουσ. ουδ. = α. το κουρεμένο μαλλί μικρού αρνιού, β. κατώτερης ποιότητας μαλλί, όχι ρούντου, βλ.λ. Καλινδέρης 1982:252. Από το αρνί + αρχ. ελλ. πόκι(ος)

αρνουπόκι

(= η ποσότητα μαλλιού που προέρχεται από το κούρεμα ενός προβάτου) + υποκορ. κατάλ. ουδετέρου -ι (αρχαϊσμός).

αρουτιούμι [arutjúmi], ρ. = αναρωτιέμαι, π.χ. *Όλου αφκρού-νταν κι αρουτιούνταν*. Παπασιώτης 1972:14. Από το ερωτιέμαι με αλλαγή του e > a από συμπροφορά με τα μόρια να / θα και ανασυλλαβισμό: na-er > nar > n-ar.

αρπάχνου, αρπάχτου [arápχnu], ρ. = αρπάζω. Από το αρπ(άζω) + παραγ. κατάλ. -χνω, με μεταπλασμό αναλογικά προς άλλα ρήματα, π.χ. *δείχνου, δείχτου*.

αρπαχιτάις [arapχitájs], ουσ. αρσ. = αρπακτικός, άρπαγας, π.χ. *Μας σταύρουσαν τα χέρια οι αρπαχιτάιδις τς πουλιτείας*, Ανδριώτης I.Λ. 538. Από το αρπάχτου, ό.βλ., + παραγ. -τάις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

αρρουσκό [aruskó], ουσ. ουδ. = δώρο, συνήθως φαγώσιμο, που προσφέρεται σε άρρωστο, π.χ. *Πήγιν να τον ιδεί απ' δε μπουρούσιν κι τον πήρι κι κανα δυο πουρτουκάλια αρ-ρουσκό*. Από το άρρουστους + παραγ. κατάλ. -ικός· μετά την αποβολή του άτονου i παρατηρείται απλοποίηση του τρισυμφωνικού συμπλέγματος stk > sk.

αρρουστώ [arustó], ρ. = αρρωσταίνω. Για τον μεταπλασμό των ρημάτων βλ. 1.4.5.2.

αρταίνουμι [arténumi], ρ. = δεν κρατώ νηστεία. Καλινδέρης 1982:387. Από το μεσαιων. ελλ. αρτ(ώ) και με μεταπλασμό σε -αίνω (< αρχ. ελλ. αρτ(ύω) (= μαρινάρω κρέας), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:207.

άρτηκας [ártikas], ουσ. αρσ. = νάρθηκας. Από το νάρθηκας με αποκοπή του αρχικού n λόγω της συμπροφοράς του με το οριστικό άρθρο: tun ná > tuná > u á. Για το αντίστροφο ββ. *νουρά*.

αρτιρμά [artirmá], ουσ. αρσ. = α. άλμα εις μήκος, άλμα τρι-πλούν, β. είδος παιδικού παιχνιδιού, π.χ. *Ή του ζουναράά*,

ν καμήλα, τς κλέφτδης ή τουν αρτιρομά. Παπασιώπης 1972:47. Ελιμειακά 33:164. Από το τουρκ. artir (= επαυξάνω, ανυψώνω), Redhouse 1968:76.

αρτιρονώ [artirnó], ρ. = περισσεύω, π.χ. *Αρτίρσιν φέτου πουλ- λές παράδης.* Πιτένης 1971:164. Καλινδέρης 1982:284. Από το τουρκ. artir (= επαυξάνω, ανυψώνω), Redhouse 1968:76.

αρύς [aris], επίθ. = αραιός. Από το αρ(αιός) + -ύς.

αρχάνου, αρχαίνου [arxánu], ρ. = δροσίζομαι, βλ. και λ. *ξιαρχαίνου* π.χ. *Έκατσιν όλι νύχτα π' απχάτ' να τουν βρέχ' του μαϊΐδου στς πλάτις ν' αρχάνη.* Ελιμειακά 5:121, 25:85.

αρχίντους [arxíntus], επίθ. = αυτός που δεν έχει αρχίσει, που δεν τον έχει αρχίσει κάποιος, π.χ. *Αρχίντου γλυκό/φαϊ,* βλ.λ. *αχίρτους.* Καλινδέρης 1982:357. Από το στερ. α- + ρήμα αρχινώ, ό.βλ., + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.

αρχινώ [arxínó], ρ. = αρχίζω, π.χ. *Άντ' αρχινούσιν η μάνα μ' να φκιάνη αυτέδα τς δλεις.* Βλ. και λ. *χιρονώ.* Αλευράς 1964:19. Παπασιώπης 1973:30. Ελιμειακά 4:50, 44:63, 46:72. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. αρχινώ (< αρχ(ίζω) και μεταπλασμό σε -ινώ κατά το ξεκινώ κλπ.), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:211.

αρχιρώτιρα [arxirótira], επίρρ. = νωρίτερα, π.χ. *Γιατί δε μ' έγραψις αρχιρώτιρα;* βλ. και λ. *αρχύτιρα.* Ανδριώτης Ι.Λ. 538, Πιτένης 1971:36. Καλινδέρης 1982:358. Από το αρχ(ή) + παραγ. κατάλ. επιθέτων -ιρός (πβ. *σούγλα > σουγλιρός*) + κατάλ. συγκριτικού -τιρα.

αρχός, -ιά, -ό [arxós], επίθ. = δροσερός, π.χ. *Είνι τόπους αρχός,* πβ. και λ. *αρχότι.* Καλινδέρης 1982:324.

αρχότι, αρχάτι [arxótī], ουσ. θηλ. = δροσιά, πβ. και λ. *αρχός.* Πιτένης 1971:235. Καλινδέρης 1982:324.

αρχουντάθκους, -ή, -κου [arxundáthkus], επίθ. = αρχοντικός, π.χ. *αρχουντάθκου σόι.*

αρχουνταίνου [arxundénu], ρ. = γίνομαι άρχοντας, πλουτίζω.

αρχουνταίνου

Παροιμία: *Πότι, κυρά μ, αρχόντιψις; Τώρα του βράδου - βράδου* (για νεόπλουτους). Καλινδέρης 1982:260. Από το άρχοντας + παραγ. κατάλ. αίνω.

αρχύτιρα [arxítira], επίρρ. = λαϊκότροπος τύπος για το νωρίτερα, βλ. και λ. *αρχιρώτιρα*. Καλινδέρης 1982:358. Πιτένης 1971:36. Από το μεσαιων. ελλ. αρχύτεραν (< αρχή(ή) κατά το ταχύ > ταχύτερα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:212.

ασανσέρια [asansérga], ουσ. ουδ. = (τα) ασανσέρ, π.χ. *Σι βαν μέσα στ' ασανσέρια κι σι ανιβάζν στ' αστέρια*. Παπασιωπής 1972:34, 1977:14. Ενδιαφέρουσα η ένταξη της λέξης στο μορφολογικό σύστημα του ιδιώματος και ο σχηματισμός του πληθυντικού κατά το αστέρι > αστέρια.

ασιγούριφτους, -τι, -του [asiγúriftus], επίθ. = ανήσυχος, αεικίνητος, αυτός που δε μένει στην ίδια θέση, π.χ. *Τέτοιουν ασιγούριφτουν άνθρωπου δεν είδα ξανά. Ένας ύπνους τουν ησυχάξι*. Καλινδέρης 1982:358. Από το στερρ. α- + ρήμα σιγουρεύ(ου) + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.

ασικλέτσους [asikléstus], επίθ. = άνθρωπος που δεν στενοχωριέται εύκολα. Από το α- στερητ. + *σικλιτίζ(ουμι)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. ρηματικών επιθ. -τους < -τος.

ασκαίνουμι [askénumi], ρ. = σιχαίνομαι. Πιτένης 1971:210. Από το μεσαιων. σιχαίνομαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1212. Στο ιδίωμα προηγήθηκε η ανάπτυξη ενός προτακτικού α- από συμπροφορά με τα μόρια να / θα και ανασυλλαβισμό: na-s > nas > n-as, στη συνέχεια αποβλήθηκε το άτονο i και τέλος ανομοιώθηκε το συμφωνικό σύμπλεγμα sx > sk: σιχαίνομαι > *ασκαίνουμι > ασκαίνουμι.

άσκαστους [áskastus], επίθ. = άνθρωπος που δεν αγχώνεται, δε σκάει. Από το α- (στερητ.) + σκαστός (< το ρ. σκάζω).

ασκέρι [askéti], ουσ. ουδ. = στρατός. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με την επισήμανση: άνευ άρθρου, π.χ. *Τα πααίνι φέτου ασκέρι του πιδί*. Από το τουρκ. asker, Redhouse 1968:82.

ασκιάδα [askáda], ουσ. θηλ. = α. μέρος που έχει πυκνή σκιά (από δέντρα συνήθως), β. σκίασμα με το χέρι στο μέτωπο, π.χ. *Έβαλιν του χέρι τ' ασκιάδα στον μέτουπον.* Αλευράς 1964:14. Από το μεσαιων. ισκιάδα (< ίσκι(ος) + άδα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:617. Ο τύπος ασκιάδα ανέπτυξε προτακτικό α- (βλ. λ. 1.2.3.8) από συμμορφορά με το αόριστο άρθρο και ανασυλλαβισμό: *mia-is > miais > mi-as.*

άσκουλσουν [áskulsun], επίρρ. φράση = μπράβο, μακάρι, π.χ. ... *μα ιτούτι είναι άσκουλσουν τσιβιρίτ.* Ελιμειακά 31:169, 33:164. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:156, 210. Από το τουρκ. *ask olsun* (= μπράβο, καλώς καμωμένο), Redhouse 1968:87.

ασλάνι [asláni], ουσ. ουδ. = α. λιοντάρι, β. σπουδαίος, γενναίος. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:39. Πιτένης 1971:39. Από το τουρκ. *aslan*, Redhouse 1968:83, πβ. και Κατσάνης 1997.

ασλούπιαστους [aslúrchastus], επίθ. = άγαρμπος. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το α- (στερητ.) + σουλούπι, ίσως και σε συμμορφισμό προς το άπιαστος.

ασούρντσου ή ασούρτσου (πλι) [asúrdstu], επίθ. = α. πουλί που δεν ξέρει να πετάει β. (μτφ.) ανώριμος άνθρωπος, που δεν έχει βγει στη ζωή, π.χ. *Τι να σι πει ου Χαρίζ, μπρε; Αυτός είναι ασούρντσου πλι ακόμα.* Από το α (στερητ.) + ρ. σουρντίζου, ό.βλ.

άσουτους, -τι, -του [ásutus], επίθ. = άσωτος, που δεν τελειώνει, αμέτρητος, πολύ μεγάλος, π.χ. *Έχ πουλλές παράδισ. Άσουτις.* Αλευράς 1964:81. Πιτένης 1971:25. Ελιμειακά 8:55, 42:73. Από το στερ. α- + ρήμα *σώ(νου)*, ό.βλ., + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.

ασούφρουτους, -τι, -του [asúfrutu], επίθ. = που δε σουφρώθηκε / σούφρωσε, βλ.λ. *σουφρώνου*. Πιτένης 1971:25. Από το στερ. α- + ρήμα *σουφρώ(νου)*, ό.βλ. + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.

ασπάζουμι [aspázumi], ρ. = φιλώ. Από το αρχ. ελλ. *ασπάζομαι* (αρχαϊσμός).

- ασπρίζου | ασπρίζου [asprízu], ρ. = α. ασπρίζω, π.χ. Έβαναν φκιασίδι ιτό-
τι ν ασπρίζν, β. βάφω με ασβέστη. Πασχαλίδης 1999:219.
- ασπρόκουλους, -λι, -λου [asprókulus], ουσ. αρσ. = είδος πτη-
νού με άσπρα φτερά στην ουρά και στην κοιλιά μέχρι τον
κώλο. Καλινδέρης 1982:397. Από το άσπρος + κώλος.
- ασπρούλιαβους, -βι, -βου [asprúfávus], επίθ. = μειωτική ανα-
φορά σε κάποιον για το άσπρο, άτονο, ωχρό χρώμα του, βλ.
και λ. ξιασπρούλιαβους. Καλινδέρης 1982:384. Από το αντί-
στοιχο του νεοελληνικού ασπρουλιάρης < ασπρ(ος) + -ου-
λια (όπως ασπρουλιάρης) + -αβους, κατάληξη που επιδίδει
στο ιδίωμα, βλ. 1.4.9.3.
- άσπρους, -ρι, -ρου [ásprus], επίθ. = α. άσπρος, β. (στον πληθ.
του ουδ.) τα γρόσια. Ελιμειακά 12-13:88.
- ασπρούσκις [asprúskis], ουσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Αν-
δριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: είδος σταφυλιών με
άσπρες στρογγυλές ρόγες.
- ασπρουτσάκας [asprutšákas], ουσ. = άνδρας ξανθός.
- ασπρόχαρους [asprócharus], ουσ. αρσ. = ο χάρος που παίρνει
συνήθως γέρο άνθρωπο κι ο πόνος δεν είναι μεγάλος, πβ.
όμως μαυρόχαρους, ό.βλ., π.χ. Είναι κι ασπρόχαρους είναι κι
μαυρόχαρους. Καλινδέρης 1982:251. Από το άσπρος + χάρος.
- αστάρι [astárij], ουσ. ουδ. = υλικό με το οποίο καλύπτουν μια
επιφάνεια που πρόκειται να ελαιοχρωματιστεί, αστάρι.
Από το τουρκ. astar (= επίστρωση), Redhouse 1968:84.
- αστήθι [astíθi], ουσ. ουδ. = στήθος. Πιτένης 1971:35. Αρχείο Μ.
Μόμτσιου. Από το στήθ(ος) + παραγ. κατάλ. ουδ. -ι, με ανά-
πτυξη προτακτικού α- (βλ. λ. 1.2.3.8) από συμπροφορά με
το οριστικό άρθρο και ανασυλλαβισμό: ta-st > ta-st > t-ast.
- άστι [ásti], επιφ. βλ.λ. άχντι. Ελιμειακά 44:70. Καλινδέρης
1982:371.
- αστουχώ, αστουχνώ, αόρ. αστόμισα [astuxnó], ρ. = ξεχνώ. Στο
ιδίωμα δεν έχει τη λόγια σημασία της νεοελληνικής (= δεν

πετυχαίνω το στόχο μου), π.χ. *Αστόμισα κι πώς πιρπατούν / Μας κέρασιν τρεις φουρές, αστουχούσαμι κι μεις κι τον ίπινάμι / Δεν αστουχνούσιν μια χρουσιά τ' Αγιαννιού την μέρα*. Παπασιώτης 1972:34. Ελιμειακά 4:50, 21:52, 42:70, 44:67, 71, 72. Αλευράς 1964:23. Πιτένης 1971:156. Ανδριώτης I.A. 538. Από το αστοχώ (αρχαϊσμός). Για την μετάπλαση των ρ. σε -ώ > -ώ βλ. 1.4.5.2.

αστράκα [astráka], ουσ. θηλ. = οστρακιά, π.χ. *Όσου να τρα-νέψν... αστράκισ κι βλουγιές* (αναφέρεται στις κύριες αρρώστιες που αποδεκάτιζαν τα νήπια ή υπαινίσσεται ότι ώσπου να μεγαλώσουν θα τα βρουν οστρακίες και βλογιές και πολλά δε θα επιβιώσουν), βλ.λ. *αστρακιά*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το οστρακ(ιά) + κατάλ -α με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9.

αστρακιά [astraká], ουσ. θηλ. = οστρακιά. Από το οστρακιά με υποχωρητική αφομοίωση του αρχικού φωνήεντος ο > α.

αστραπουκαμένους [astrapukaménus], μτχ. = αυτός που τον έκαψε η αστραπή. Πρόληψη: *Τουν αστραπουκαμένου δεν τον θαβν στα μνήματα*. Καλινδέρης 1982:251. Από το αστραπή + καμένος.

αστρέχα [astrécha], ουσ. θηλ. = η άκρη της στέγης, η υδρορροή, κυρίως αυτή που δεν έχει λούκια. Πασχαλίδης 1999:219. Ο Ανδριώτης (1971:39) σχετίζει τη λέξη *αστρέχα* / *αστράχα* με την αρχ. ελλ. λέξη *όστρακον*. Ο Meyer (1895, τ. 2:13) την παράγει από το σλαβ. *streha*, βουλγ. *streha*, *strjaha*, πβ. και Κατσάνης 1997. Στο ιδίωμα αναπτύχθηκε ένα προτακτικό α- (βλ. λ. 1.2.3.8) από συμπροφορά με το αόριστο άρθρο και ανασυλλαβισμό: *mia-str > mia-str > mi-astr*.

άστρου τς μέρας [ástru ts méras], ουσ. αρσ. = αυγερινός, βλ.λ. Καλινδέρης 1982:400.

ασυνάστριγους, -γύ, -γου [asinástriγus], επίθ. = ανήσυχος. Καλινδέρης 1982:252. Από το στερ. α- + στέργω, στρέγου στο ιδίωμα, ό.βλ.

ασφούγκστους [asfúngstus], επίθ. = ασκούπιστος. Από το α (στερητ.) + ελληνιστ. ρ. σφογγίζω < αρχ. ελλ. σπόγγος.

ασφύρστους [asfírstus], επίθ. = ακοινώνητος άνθρωπος, μονόχωνος, που δεν αντιλαμβάνεται εύκολα τι γίνεται. Από το στερητ. α- + σφυρίζου + παραγ. κατάλ. ρηματικών επιθ. -τους < -τος.

ατζαμής, ατζαμίτκί, ατζαμίτκου [adžamís, adžamítk, adžamítku], επίθ. = πρόσωπο που δεν ξέρει ή δεν κάνει καλά την τέχνη του, το επάγγελμά του κ.λπ., ατζαμής. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. acami < αραβικό acemi (= α. αμάθητος, πρωτόπειρος, β.κακότεχνος), Redhouse 1968:7.

ατιόμπει [atíõbeĩ], επίρρ. βλ.λ. τιόμπει. Πιτένης 1971:157, 186.

ατδούμπστου σταφύλι [atðúmbstu stafilĩ], φράση = έκφραση για γυναίκα ανέγγιχτη ερωτικά, βλ. και λ. τσιμπώ.

άτιχους, άτιχί, άτιχου [atixus], επίθ. = άτυχος. Καλινδέρης 1982:338.

ατέκνιστους, -τι, -του [atéknistus], επίθ. = άτεκνος, χωρίς παιδιά. Καλινδέρης 1982:265. Από το στερ. α- + τεκνίζ(ου) (< τέκνο + παραγ. κατάλ. -ίζου) + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.

ατζέμκους, -ί, -κου [adzémkus], επίθ. / ουσ. ουδ. = περσικό (ύφασμα), π.χ. Ατζέμκί νταρτιμάδης. Πασχαλίδης 1999:219. Ελμειακά 12-13:87. Από το τουρκ. Acem (= Περσικός) + ελλ. παραγ. κατάλ. -ικος, Redhouse 1968:7.

ατλάζι [atlázi], ουσ. ουδ. = γυαλιστερό και σκληρό ύφασμα από μετάξι και βαμβάκι ή λινό. Πασχαλίδης 1999:219. Από το τουρκ. atlas (< αραβ. atlaz) (= γυαλιστερό ύφασμα), Redhouse 1968:94.

ατράνταχτους, -τι, -του [atrándaxtus], επίθ. = α. αυτός που δεν ταράζεται, π.χ. Γ' αρχοντικό του παλιό μι πόρτα ατράνταχτι όξου, β. πολύ δυνατός, βαρύς, σπουδαίος, π.χ. Πουλύ βαρύς ήταν ιτότι ου θάνατους. Ατράνταχτους / Ήταν νοικονκίρος ατράνταχτους. Ελμειακά 11:241. Από το στερ.

- α- + τραντα(ζου) + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.
ατρώντσους, -τι, -του [atróntstus], επίθ. = γεμάτος, τίγκα, π.χ. *Τόχ του μαγαζί ατρώντσου*. Καλινδέρης 1982:358.
- ατσάκστους* [atsákstus], επίθ. = α. άσπαστος, β. καλοδιατηρημένος, γ. στητός. Έκφραση: *ατσάκστου μύγδαλου* = αγέραςτος. Από το α- (στερητ.) + τσακιστός (< το ρ. τσακίζω).
- αυγαταίνου* [avγaténu], ρ. = αυξάνω, π.χ. *Τουν κόντυνιν του παλτό τώρα που τράνιψιν κι τ' αυγάτσα ψίχα απού κάτ'*. Πιτένης 1971:226. Πιθανώς < το λατ. augere. Βλ. και Δημητράκος 1956, Α:5.
- αυγιρινός* [ανγίirinós], ουσ. αρσ. = αυγερινός, βλ. και λ. *άστρου τς μέρας*, βλ.λ. Καλινδέρης 1982:400.
- αυλάκι, αυλακιά* [avlák, avlaká], ουσ. ουδ. / θηλ. = αυλάκι, αυλακιά. Από το αυλάκι, αυλακιά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:234.
- αυλουχάρς* [avlujárs], ουσ. αρσ. = βλογοιοκομμένος, που έχει στο πρόσωπό του ουλές από ευλογία. Καλινδέρης 1982:383. Από το ευλογ(ιά) + παραγ. κατάλ. -ιάρης και αλλαγή του e > a από συμπροφορά με το αόριστο άρθρο.
- αυλουγιά* [avlujá], ουσ. θηλ. = ευλογία. Καλινδέρης 1982:275. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ευλογία, με συνίζηση για αποφυγή της χασμωδίας και αλλαγή του αρχικού φωνήεντος από συμπροφορά με το αόριστο άρθρο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:543.
- αυτάμας* [aftámas], αντ. = αυτά εδώ, π.χ. *Πώς ν' αστουχθούν όλα αυτάμας*. Ελιμειακά 42:70. Από το αυτά + δεικτικό μόριο ια, βλ. 1.4.4.3.
- αυτέδα* [aftéða], αντ. = αυτές εδώ, π.χ. *Άντ' αρχινούσιν η μάνα μ' να φκιάνι αυτέδα τς δλειες*. Αλευράς 1964:19. Ελιμειακά 46:72. Από το αυτές + δεικτικό μόριο ια (βλ. 1.4.4.3).
- αυτόια* [aftóia], αντ. = αυτό εδώ. Παπασιώτης 1988:83. Από το αυτό + δεικτικό μόριο ια (βλ. 1.4.4.3).

αυτόδαμά | *αυτόδαμά* [aftóðajá], αντ. = αυτός εδώ (με έμφαση). Από το αυ-
τό + δυο φορές το δεικτικό μόριο *ια* (βλ. 1.4.4.3) για λόγους
έμφασης, πβ. και Καλινδέρης 1982:360.

αυτούϊα [aftúja], επίρρ. = εδώ / εκεί ακριβώς. Παπασιώπης
1988:82. Από το αυτού (= εκεί) + δεικτικό μόριο *ια* (βλ.
1.4.4.3).

αφ' όντς, φόντς, φόντα, φόντας [afónds], σύνδ. = από τότε
που..., π.χ. *Έχ να πλύνι του λιμό τς αφ' όντς στιφανώθ-*
κιν... Ελμειακά 10:151, 31:168. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέ-
ρης 1982:251. Από το από + όντας (βλ. λ. *άντας*). Αξιοσημεί-
ωτη η δάσυνση του *p* πριν από λέξη που αρχίζει από δασυ-
νόμενο φωνήεν (αρχαϊσμός).

άφαντους [áfandus], επίθ. = άφαντος.

άφαντους [áfandus], επίθ. = που δεν έχει υφανθεί, πβ. την έκ-
φραση: *Άγιιστα κι άφαντα κι στουν πλακό ριγμένα*, βλ. και
λ. *πλακός*. Από το *α* (στερητ.) + υφαντός, με ανέβασμα του
τόνου > *αϋφαντους και στη συνέχεια έκκρουση του πιο
κλειστού φωνήεντος *i*.

αφέντι [aféndi], ουσ. αρσ. = *α*. πάτερ, προσφώνηση σε ιερέα,
βλ.λ. *αφέντς*, π.χ. *Τουν φώναζαν: αφέντι*. Ελμειακά 44:67.

αφέντς [afénds], ουσ. αρσ. = *α*. αφέντης, *β*. αρχηγός της οικο-
γένειας, *γ*. κουνιάδος, *δ*. παπάς, *ε*. μτφ. κώλος, π.χ. *Έπισα*
ιπρουχτέ κι ακόμα μι πουνάμ ου αφέντς. Ελμειακά 44:67.
Από το μεσαιων. αφέντης (< αρχ. ελλ. αυθέντης), Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών 1998:243.

αφιόνι [afíoni], ουσ. ουδ. = *α*. η ναρκωτική ουσία όπιο και το
φυτό από το οποίο παράγεται, *β*. μτφ. πολύ ξινό φαγώσιμο
π.χ. *Έφαγα κάτι κουρόμπηλα, αφιόνι τ' άτιμα*. Από το με-
σαιων. ελλ. αφιόνι(ον) αντιδάνειο < τουρκ. *afyon* < ελληνι-
στ. όπιον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:245.

άφιρτους, -τι, -του [áfirtus], επίθ. = αγενής, που δεν έχει καλή
συμπεριφορά, καλά *φιρσίματα*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:252.

Από το στερ. α- + ρήμα φέρ(νου) + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.

άφκιαστους, -τι, -του [áfkastus], επίθ. = άφκιαχτος, ατέλειωτος, μη τακτοποιημένος, τελειοποιημένος, π.χ. Έφκιανιν καζάνια κι γχιούμια απού μπακίρι στ' άφκιαστου τς Νιανιάτσινας. Ελιμειακά 44:63. Από το άφτιαστος [áfhtkastus], με απλοποίηση του τρισυμφωνικού συμπλέγματος ftχ > fχ και ανομοίωση των δύο τριβόμενων στη συνέχεια fk.

αφκροούμι [afkriúmi], ρ. = αφουγκράζομαι. Πιτένης 1971:179, 215. Ελιμειακά 21:66, 24:57. Από το μεσαιων. ελλ. αφουγκρούμαι (< αρχ. ελλ. επακροώμαι), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:247 (αρχαϊσμός).

άφμα [áfma], ουσ. ουδ. = άφημα, π.χ. Μώρι πώς μι πεφν κανα δυο παραδεις κι να ιδεις άφμα του παλιουντάμι (= για πότε αφήνω το παλιόσπιτο). Από το αφή(νω) + παραγ. κατάλ. -μα.

αφνούς, 'π' τι αφνούς [afnús], αντ. = αυτούς, από αυτούς, π.χ. Θα σας πω αφνούς που ξέρου / Βουηθούσαμι στ' γειτονιά αφνούς που 'χαν μαζώξι τα καλαμπούκια... Ελιμειακά 21:52, 46:74. Παπασιώπης 1972:13. Από το αυτουνούς με αποβολή του άτονου υ > *αυτνούς [aftnús] και απλοποίηση στη συνέχεια του τρισυμφωνικού συμπλέγματος: ftn > fn. Ενδιαφέρουσα η παρεμβολή του τι στην έκφραση. Πβ. αντίστοιχες περιπτώσεις: σν άκρα τι (προσταγή σε πολλούς να παραμερίσουν), βλ. 1.4.5.3.1, βλ. και λ. απού τι μας.

αφουκάλτους, -τι, -του [afukáltus], επίθ. = α. ασκούπιστος, β. αφουκάλτου (ουδ.) = ασκούπιστο, με αναφορά στο σπίτι ή σε χώρο του σπιτιού, π.χ. Μας συμπαθάς. Μας βρήμης αφουκάλ(σ)του... (Λέγεται όταν έρχεται κάποιος επισκέπτης και βρίσκει το σπίτι ασυγύριστο). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το στερ. α- + ρήμα φουκαλ(νώ), ό.βλ., + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους.

αφουκάλτσους, -τι, -του και αφουκάλσους [afukáltstus], επίθ. βλ.λ. αφουκάλτους. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ο τύπος προ-

αφουκάλτσους

υποθέτει ρήμα σε -ίζω (*φουκαλίζω), που δεν απαντά στο ιδίωμα· ο σχηματισμός αφουκάλτστους μπορεί να δικαιολογηθεί ως αναλογικός προς τα σε -ίζω ρήματα. Για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου τ βλ. 1.2.1.3.2.

άφουρους, -ρι, -ρου [áfufus], επίθ. = αμεταχείριστος, κυριολεκτικά που δεν έχει φορεθεί, π.χ. *Άμα χαλεύν να φκιάσν μάγια, παίρν ένα τσάλι άφουρου...* Καλινδέρης 1982:265. Από το στερ. α- + φορ(ώ) + παραγ. κατάλ. -ους.

αφριά [afriá], ουσ. θηλ. = αφρός, π.χ. *Αφρές έβγανιν απ' του στόμα τ'.* Καλινδέρης 1982:265. Από το αφρ(ός) + -ιά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ριά < ριά βλ. 1.2.3.3.

αφρατεύου [afraténu], ρ. = χτυπώ για να γίνει αφράτο π.χ. *τ' αυγά.* Από το *αφράτους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

αφράτους, -τι, -του [afrátus], επίθ. = α. αφράτος, στρουμπουλός, πβ. αποκριάτικο τραγούδι: *κι μι λέει παρακάτου - στου αφράτου, στου μουσχάτου*, β. προβατίνα / γίδα που αρμέγεται εύκολα.

αφρουντιδά [afrundišá], ουσ. θηλ. = αδιαφορία, ξενοιασιά. Ελιμειακά 6-7:211. Από το μεσαιων. αφροντισία > αφροντισιά για την αποφυγή της συνίζησης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:248.

αχαΐριφτους, -τι, -του [axaíriftus], επίθ. = ανεπρόκοπος. Πιτένης 1971:157, 190. Από το στερ. α- + τουρκ. hayir (προκοπή, όφελος), Redhouse 1968:466, + -ευτος κατά τα ρηματικά επίθετα των σε -εύου ρημάτων, π.χ. *δλεύου > αδούλιφτους.*

αχάλαστους, -τι, -του [axálastus], επίθ. = α. αχάλαστος, β. νεκρός που κατά την ανακομιδή των λειψάνων βρίσκεται άλιωτος, π.χ. *Να σι βγάλν αχάλαστον (κατάρα).* Καλινδέρης 1982:251.

αχαμνά [axamná], ουσ. ουδ. = αντρικά γεννητικά όργανα, βλ. λ. αχαμνός. Πιτένης 1971:207. Από το μεσαιων. αχαμνός (< αρχ. ελλ. χαύνος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:249.

αχαμνά [axamná], επίρρ. = άσχημα, π.χ. *Υγλιπα κι μι κόβου-
νταν τα γόνατα κι μ' έρχουνταν αχαμνά* = αισθανόμουν
άσχημα, ναυτία, αναγούλα κ.λπ., βλ. και λ. *χαμνά*. Ελιμεια-
κά 5:116.

αχαμνός, -ή, -ό [axamnos], επίθ. = α. αδύνατος, λιπόσαρκος,
στομαχικό ανακάτεμα, αναγούλα, β. κακός, δεινός, π.χ.
*Έχουμι κι ώρις αχαμνές που χράζουντι τα ρούχα τα καλά...
/ Ή καλό ή 'χαμνό, μι τουν κόσμου του πιρνάς*. Ελιμειακά
31:169, 43:157. Από το μεσαιων. αχαμνός (< αρχ. ελλ. χαύ-
νος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:249.

αχαμνώ [axamno], ρ. = διώχνω, στέλνω κάπου αλλού κάποιον
για να απαλλαγώ, π.χ. *Άμα τα μπιξιρνάς τα μικρά, σι μένα
τ' αχαμνάς;*

άχαρα [áxara], επίρρ. = ζάλη, ναυτία, αναγούλα. Συνήθης έκ-
φραση: *Μ' ήρθιν άχαρα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμ-
τσιου. Ίσως από το στερ. α- + χάρη. Ενώ είναι επίρρημα, οι
ομιλητές του ιδιώματος πρέπει να το θεώρησαν σιγά σιγά
ουσιαστικό, γι' αυτό και σχηματίστηκε και πληθυντικός:
άχρισ ή αχαρίλις, π.χ. *Κίντσιν αγκαστρουμένη κι χίρσαν οι
άχρισ κι οι 'μιτοί*. Ελιμειακά 24:51. Πιτένης 1971:256. Ανδριώ-
της Ι.Λ. 538.

αχίρτους, -τι, -του [axirtus], επίθ. = που δεν τον έχει αρχίσει
κανείς, βλ.λ. *αρχίντους*. Καλινδέρης 1982:357. Από το στερ.
α- + χιρ(νώ), ό.βλ., + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους. Κα-
λινδέρης 1982:358.

αχμάκς [axmáks], επίθ. = χαζός, αφελής, αργόστροφος, νω-
θρός. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:346. Από το
τουρκ. *ahmak* (= χαζός, ηλίθιος, μωρός), Redhouse 1968:28, +
ελλ. παραγ. κατάλ. -ης.

αχνάτους, -τι, -του [axnátus], επίθ. = *αχνάτους* - *παχνάτους*,
έκφραση για κάποιον που είναι ευδιάθετος και αργός, που
δεν βιάζεται, π.χ. *Ικεί απού κόντιβάμι να κλείσουμι, τουν
γλέπου έρχουνταν αχνάτους παχνάτους*. Καλινδέρης

αχνάτους

1982:252. Από το άχν(η) + παραγ. κατάλ. -άτους.

αχός [axós], ουσ. αρσ. = βοή, π.χ. *Τουν αχό 'π' τ' απουκράτκα τα τραγούδια*. Ελιμειακά 8:61. Από το ρήμα ηχώ, μεσαιων. αχώ (< συνεκφορά του με το να ή το θα: na ix > paix > n ax), + -ός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:251.

αχούρι [axúri], ουσ. ουδ. = σταύλος. Πασχαλίδης 1999:219. Από το τουρκ. ahur (< περσ. axir = σταύλος), Redhouse 1968:26.

αχράντζ [axránts], ουσ. αρσ. = κακός, απότομος, αγριάνθρωπος, που δεν ευχαριστείται με τίποτα.

άχρεια λόγια [áxria lója], φράση = κακά λόγια και πράξεις, π.χ. *Μαμάκα, αυτός θέλι να μι κάμι άχρεια λόγια* (π.χ. σεξουαλική παρενόχληση). Από το αχρείος, αρχαϊσμός.

άχρισ ή αχαρίλις [áxris, axarilis], ουσ. θηλ. βλ. λ. άχαρα.

αχρόντσους, -τι, -του [axróntstus], επίθ. = που δεν έχει χρονίσει, π.χ. Δοξασίες: *Αχρόντστι νύφι δε φτεύι λούδια γιατί δεν κάμι μικρα / Αχρόντστι νύφη δεν κάμι να δίνι σάρι 'π' τουν πιθαμένου*. Καλινδέρης 1982:251. Από το στερ. α- + χρουνίζ(ου) + κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:251. Για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου t βλ. 1.2.1.3.2.

αχώρια [axógi'a], επίρρ. = χωριστά, π.χ. *Κι αχώρια η σκασίλα*. Ελιμειακά 33:164. Από το χώρια με την ανάπτυξη ενός προτακτικού α- (βλ. 1.2.3.8) από τη συμφορορά του με το οριστικό άρθρο.

αψιχώ [apxó], ρ. = λυπάμαι, οικτίρω κάποιον, π.χ. *Ν αψύχσα ν έρωι τόσα βάσανα που τ' βρήκαν / Ν αψύχσα κι ν έβαλα 'που μέσα*. Καλινδέρης 1982:324.

απιώνουμι [apónumi], ρ. = ερεθίζομαι. Έκφραση: *Μι ν πουρ-δή τ' απιώνιτι* (για άνθρωπο που παρεξηγείται εύκολα). Καλινδέρης 1982:392. Από το αψύ(ς), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνουμι, βλ. και Ακαδημία Αθηνών 1933, Γ: 400.

άψτους, -τι, -του [ápstus], επίθ. = άψητος. Καλινδέρης 1982:338.

αψύς, αψιά, -ο [apsís, apšá], επίθ. = α. φαγώσιμο με έντονη και πικάντικη γεύση, π.χ. *αψιά ρακή*, β. αψύς, οξύθυμος, ευέξαπτος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:356. Από το αψύς (< αρχ. ελλ. απίκορος) Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:252-3.

B

βαγμούρα (κυρίως στ' αυτιά) [vaɣmúra], ουσ. θηλ. = βουητό, βαβούρα, βοή, π.χ. *Μια βδουμάδα είχα βαγμούρα 'π' τα φτχιά μ'*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:172. Καλινδέρης 1982:378. Η λέξη παράγεται από το ρήμα *βάζου*, ό.βλ., ως εξής: από το θέμα βαγ- (πβ. μέλλοντας: τα βάξι = θα βουίξει) + παραγ. κατάλ. -μός > *βαγμ(ός) + παραγ. κατάλ. -ούρα, βλ. 1.4.9.3, > *βαγμούρα*.

βαένι [vaéni], ουσ. ουδ. = ξύλινο βαρέλι μεγάλων διαστάσεων για κρασί, π.χ. *Στου κάθι σπίτι, στην κάθι αυλή βαένια κι βαρέλις / Γιόμουσάμι ιφέτου όλα τα βαένια μούστουν*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιώπης 1973:30. Ελμειακά 31:168. Πασχάλιδης 1999:220. Από το σλαβ. *vagan*, Ανδριώτης 1971:45, Meyer 1895, τ. 2:15.

βάζου [vázu], ρ. = βουίζω, π.χ. *Τα βάξι Βαγγέλι* (απειλή πατέρα προς γιο ότι θα τον δείρει)... *Έβαξιν* (μετά το χαστούκι) / *Βάξι του ζιρβί μ' του φτι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Το ρήμα στο ιδίωμα δεν έχει τη σημασία: *βάζω*, όπως στην κοινή νεοελληνική (βλ.λ. *βάνου*). Έκφραση: *Τό 'βαξαν* = το κοινοποίησαν, π.χ. για αρραβώνα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αρχ. *βού* > *βοΐζω*.

βαθά [vaθá], επίρρ. = βαθιά, π.χ. *Σην ψυχή μας όμους βαθά θα τά 'χουμι όσου ζούμι*. Παπασιώπης 1988:96. Έκφραση: *Μην του βάντς βαθά* = μή λυπάσαι πολύ. Παπασιώπης 1977:60. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -θά < θιά βλ. 1.2.3.3.

βαθά

βαΐζου | βαΐζου [vaízu], ρ. = πλαγιάζω, γέρνω, κοιμάμαι, π.χ. Όσου είχαν βαΐσι άκσαν απ' γιόμοσιν ου νουβουρός φουνές / Έναν κόμπου δε μας άφκιτι να βαΐσουμι όλου του μισιμέρι... Ελιμειακά 8:58, 16-19:50. Από το ουσ. βάγιο καθώς και λύγος - λυγίζω = κατακλίζομαι και εφησυχάζω, Ακαδημία Αθηνών 1933, Γ:409, Δημητράκος 1956, Β:1302.

βακέτα [vakéta], ουσ. θηλ. = δέρμα δαμαλιού. Από το κουτσοβλαχικό vākă, Parahagi 1974:1251, + παραγ. υποκορ. κατάλ. -έτα.

βακούφι [vakúfi], ουσ. ουδ. = α. εκκλησία, β. κτήμα αφιερωμένο σε ιερό ίδρυμα. Από το τουρκ. vakıf, Redhouse 1968:1216.

βακούφους [vakúfkus], ουσ. ουδ. = ό,τι ανήκει σε ιερό ίδρυμα. Από το βακούφι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ικος.

βαλάνι [valáni], ουσ. ουδ. = καρπός της βελανιδιάς, βελανίδι, χρήσιμος για βάψιμο υφαντών. Ελιμειακά 21:63. Από το μεσαιων. έλλ. βαλάνιν < αρχ. βαλάνιον, υποκορ. του βάλανος, Ανδριώτης 1971:46.

βαλανίδι [valanídji], ουσ. ουδ. = καρπός της βελανιδιάς. Καλινδέρης 1982:380. Από το ελληνιστ. βαλανίδι(ον), υποκορ. του αρχ. βάλανος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:257. Ανδριώτης 1971:46.

βαλάς [valás], ουσ. αρσ. = εκχριστιανισμένος Τούρκος. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. vallahı και vallah, Redhouse 1968:1217.

βαλμάς [valmás], ουσ. αρσ. = βοσκός μεγάλων ζώων. Καλινδέρης 1982:440. Ο Parahagi (1974:1271) το παράγει από το παλαιοσλαβικό dvalma = πωλοδάμνης. Το Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών (1933, Γ:432) το θεωρεί αγνώστου ετύμου, πβ. και Δημητράκος 1956, Β:1324.

βαλτώνου [valtónu], ρ. = α. βυθίζομαι στη λάσπη, β. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: περιπλέκομαι, μπερδεύομαι, π.χ. Αχ πώς βάλτουσα σι τέτχιου χαλέ, ιγώ η νταϊλιάνου, κατά λέξη πώς βυθίστηκα σε τέτοιο

αποχωρητήριο, μτφ. πώς έμπλεξα με τέτοιον άνθρωπο εγώ η λεβέντισσα.

βαμβακιρός [vambakirós], επίθ. = α. βαμβακερός, β. μαλακός, όχι πολύ βίαιος και σκληρός, π.χ. *βάρινιν βαμβακιρές*.

βαμπακουτός, -ή, -ό [vambakutós], επίθ. = από βαμβάκι. Το ουδ. *βαμπακουτό*: κομμάτι απορροφητικού υφάσματος που το έβαζαν στις κούνιες των μωρών για να μη βρέχουν το στρώμα. Καλινδέρης 1982:383. Από το *βαμπάκι* + παραγ. κατάλ. επιθέτων -ουτός, όπως *μιτάξι* > *μιταξουτός*.

βαμπακώνου [vambakónu], επίθ. = σουφρώνου, παίρνω χρήματα με το βαμβάκι(;), χωρίς πολύ θόρυβο, π.χ. *Τάχατι δε χάλιβιν παράδεις κι στον πάτου του βαμπάκουσι του χιλιάρχου*. Καλινδέρης 1982:383. Η λέξη πρέπει να σχετίζεται με το *βαμπάκι*(ι) + παραγ. κατάλ. -ώνου.

βάνου [vánu], ρ. = βάζω. Έκφραση: *βάνου φτί* = κρυφακούω. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Λαϊκότροπος τύπος του βάζω < μεσαιων. βάνω < βάλνω < αρχ. ελλ. βάλλω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:258.

Βάντσα [vántsα], τοπων. = Άνω-Κάτω Κώμη, χωριά της περιοχής. Παπασιώπης 1988:78.

βάξιμου [váksimu], ουσ. ουδ. = βούισμα. Από το θέμα *βαξ-* του ρ. *βάζου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιμο.

βάρ κι βουρ [var ki vur], φράση = α. ποδόσφαιρο, π.χ. *Μια τόπα μι τζιοτζέλια για του βαρ κι βουρ...*, β. γρήγορα και πρόχειρα, π.χ. *Βάρ κι βούρ έφκιασιν τις δλιές η Μπουζίτσα...* δηλαδή *στου φτι κι στου κιφάλι*. Ελμειακά 33:163. Ηχομιμητική λέξη.

βαρά, η [vará], ουσ. θηλ. = μεγάλο και βαρύ σφυρί. Καλινδέρης 1982:441. Από το αρχ. ελλ. βαρεία με κατέβασμα του τόνου για αποφυγή της συνίζησης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:260. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

βαρά

βαραίνου | *βαραίνου* [varénu], ρ. = α. χτυπώ, ξυλοκοπώ, π.χ. *Κι χιρονάι να τον βαραίνι όπ' τον σφάζι κι όπ' τον πουνεί*, β. είμαι βάρος, π.χ. *Να μη σας βαρύνουμι κι μεις μισμυριάτκα*, γ. επιδεινώνομαι (επί εγκύου ή ετοιμοθάνατου), π.χ. *χίρσιν να βαραίνι*, δ. συμμετέχω σε δημοπρασία, π.χ. *Δεν τού 'χαμι αντέτι να βαρούμι τς εικόνις τα Φώτα*, π.χ. Έκφραση: *Βάρ' τα πίσου να τ' αρμέξουμι...* (λέγεται σε περιπτώσεις όπου κάποιος αρχίζει να ξαναμιλάει για κάτι που έχει ή εξα-ντληθεί) / *Μαν σι βαραίνι ου νους / η γνώμη* = μήπως έχεις μυαλό να σ' εμποδίσει να κάνεις... Από το βαρ(ύς) παραγ. κατάλ. -αίνου.

βαράκι [varák], ουσ. ουδ. = χρυσόχαρτο που το χρησιμοποιούσαν για να κατασκευάζουν τις χρυσές λαμπάδες.

βαράου [varáu], ρ. = χτυπάω. Εκφράσεις: *Βαριμένους απού νύχτα* = ονειροπαρμένος. *Βάρισιν ουκιανόν* = ταξίδεψε μέσω ωκεανού, π.χ. *Αμ απού καλό ου Νάτδους σκώθκιν κι βάρισιν ουκιανόν*; Πιτένης 1971:177.

βαρβατίλα [varvatíla], ουσ. θηλ. = α. κακοσμία τράγου, β. συνωστισμός αρσενικών. Από το *βαρβάτ(ους)*, ό.βλ., + παραγ. καταλ. -ίλα.

βαρβάτους, -τι, -του [varvátus], επίθ. = μη ευνουχισμένο τραγί ή κριάρι, καλός επιβήτορας. Καλινδέρης 1982:437. Από το ελληνιστ. βαρβάτος < λατ. barbatus, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:259.

βάρδα [várda], ουσ. θηλ. = πολλή δουλειά, π.χ. *Τώρα μι τ' χαρά* (= το γάμο) *έχ γιρη βάρδα*. Καλινδέρης 1982:353. Ίσως από το τουρκ varta, Redhouse 1968:1219.

βαρέλα [varéla], ουσ. ουδ. = ξύλινο βαρέλι μικρών και μεσαίων διαστάσεων για κρασί, π.χ. *Στου κάθι σπίτι, σην κάθι αυλή βαένια κι βαρέλις*. Παπασιώπης 1973:30. Ελιμειακά 31:168. Πασχαλίδης 1999:220. Από το μεσαιων. βαρέλι < ιταλ. διαλεκτικό varrili, varrile + μεγεθ. κατάλ. -α, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:259.

βαριά [varǵá], ουσ. θηλ. = έγκυος, π.χ. *Είναι βαριά, δεν ν αφήν να πααίνι στου χουράφι*. Ουσιαστικοποιημένο επίθετο (< βαρύς), πβ. και το κουτσοβλαχικό greauă (= βαριά, έγκυος).

βαριάζουμι [varǵázumi], ρ. = λιποθυμώ, π.χ. *Απ' του τρανό του βάσανου βαριάσκιν*. Αλευράς 1964:77. Καλινδέρης 1982:265. Από το επίθετο βαρύς + παραγ. κατάλ. -ιάζουμι.

βαρίδι [varidǐ], ουσ. ουδ. = α. μικρό βάρος από μολύβι, β. το αντίβαρο της κρεμαστής λάμπας του οντά. Πασχαλίδης 1999:220. Από το μεσαιων. βαρίδι(ον), υποκορ. του αρχ. βάρο(ς), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:260..

βαριμός [varimós], ουσ. αρσ. = βαριεστημάρα, ανία, π.χ. *Ου κόζιμους απ' τουν βαριμό τ' ... χίρσιν να λακκίξι*. Παπασιώπης 1988:79. Από το ρήμα βαρ(άου) + παραγ. κατάλ. -μός, αντίστοιχο του νεοελληνικού κοινού βαρεμάρα, βλ. και Ανδριώτης 1971:47.

βάρακα [váraka], ουσ. θηλ. = α. βάρκα, β. στενόμακρη τσίγκινη πιατέλα, συνήθως για ρυζόγαλο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

βαρκό [varkó], ουσ. = (χωράφι) που έχει υγρασία και λασπώνει συνήθως. Ο Ανδριώτης (1971:47) το παράγει από το επίθετο βαρ(ύς) + παραγ. κατάλ. -ικός.

βαρόσι [varósǐ], ουσ. ουδ. = α. χριστιανική συνοικία, β. εμπορική, αρχοντική συνοικία του κέντρου μιας πόλης, π.χ. ... *κι έφτασαν στου δρόμου τουν καλό, απού 'νι του βαρόσι, σαν ου τζαντές ου θκος μας*. Ελμειακά 10:153. Έκφραση: *Είνι απ' του βαρόσι* = είναι άρχοντας. Από το τουρκ. varos (= χριστιανικό προάστιο), Redhouse 1968:1219, πβ. και Papahagi 1974:1254.

βαρτζίνι [vardzínǐ], ουσ. = είδος φύλλου που έβγαζε χρωστική ουσία χρήσιμη για τη βαφή αυγών, υφαντών κ.λπ., π.χ. ... *λίγου βαρτζίνι για τ' αυγά*. Ελμειακά 33:163.

βαρύς, βαρά, βαρύ [vará], επίθ. = βαρύς. Έκφραση: *Του πήριν βαρά (επίρρ.)*, π.χ. *Του πήριν βαρά κι σκώθκιν κι έφρυγν*.

βαρύς

Ελιμειακά 44:62. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3. Βλ. και Τσοπανάκης 1953:270, 271.

βασιλιάδης [vasil'ádis], ουσ. αρσ. = παιχνίδι με κότσια. Υπήρχαν τριών ειδών βασιλιάδης: *μουσχαριΐδους*, *αρνίδους*, *γρουνιΐδους*. Πιτένης 1971:31. Καλινδέρης 1982:280. Ελιμειακά 33:163.

βασκαίνου [vaskénu], ρ. = βασκαίνω, ματιάζω, βλ.λ. *αβασκαίνου*. Πιτένης 1971:11, 177, 195.

βάσκαμα [váskama], ουσ. ουδ. = βασκανία, βλ.λ. *αβάσκαμα*. Καλινδέρης 1982:251.

βασταγός [vastagós], ουσ. αρσ. = διχαλωτό ξύλο για υποβοήθηση της φόρτωσης ενός ζώου, *φούρκα*, βλ.λ. Από το ρ. *βαστώ* (= στηρίζω).

βαστώ [vastó], ρ. = α. κρατώ, κρατιέμαι β. υπομένω, υποφέρω, π.χ. *Δίνι ου Θός δύναμι να βαστάξ του κακό*, γ. νηστεύω, π.χ. *Ιμείς βαστούμι όλι τ' Σαρακουστή*. Πιτένης 1971:15.

βαδάτικους και *βασιάτικους* [vaðátikūs / vasthátikus], επίθ. = επίθετο που συνοδεύει τη λέξη *νοντάς*: καθιστικό δωμάτιο, αλλά και δωμάτιο υποδοχής, π.χ. *Του πέρασαν για βαδάτικουν νοντάν*. Αλευράς 1964:23. Ελιμειακά 21:54. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ίσως από το τουρκ. *baş* (με σημασίες όπως κεφάλι, πρώτος, καλός) + παραγ. κατάλ. -άτικους < -άτικος.

βατσίνα [vatsína], ουσ. θηλ. = α. το εμβόλιο κατά της ευλογιάς, δαμαλισμός, βατσίνα, β. το σημάδι στο δέρμα που αφήνει ο δαμαλισμός. Από το ιταλ. / βενετικό *vaccina*.

βατσνιά [vatsná], ουσ. θηλ. = βάτος, αγκαθωτός θάμνος. Καλινδέρης 1982:414. Από το βάτος + παραγ. κατάλ. -ινιά, π.χ. κατά βυσσινιά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:265.

βάφου [váfu], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: *απατώ, κοροϊδεύω*, π.χ. *Δε μπουρεΐς να μι βάψ μπρουστά στα μάτια μ'*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

βάχτι [váχti], επίρρ. / ουσ. ουδ. = πολλή ζέστη ή πολύ κρύο (πβ. *βάχτι χειμώνας, βάχτι καλουκαίρι*), π.χ. ... *λούτσα στον ιδρουντα, τέτοιου βάχτι από 'καμνιν στις Λάρσας τον κάμπου*. Ελμειακά 5:119. Καλινδέρης 1982:403. Από το τουρκ. *vakt, vakit* (ώρα, καιρός). Η σημασία στο ιδίωμα προέκυψε συνεκδοχικά από την έκφραση: η ώρα της ζέστης (κυρίως) / του κρύου (πιο σπάνια).

βάψη [vápsi], ουσ. θηλ. = α. χρωματισμός. Έκφραση: *Είνι να μη σι πάρι η βάψη* = η μπόρα, β. στον πληθ. *βάψις* = ποικιλία σταφυλιού που έδινε χρώμα στο κρασί. Καλινδέρης 1982:252. Από το *βάψη* < *βάψ-* θέμα μέλλοντα του ρήματος *βάφω*, + παραγ. κατάλ. -η.

βαψίμι [vapsími], ουσ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: βαμμένο νήμα. Από το *βαψ-* (θέμα μέλλοντα του ρ. *βάφω*) + παραγ. κατάλ. *ίμι*, πβ. *σκασίμι, ριχτίμι, ό.βλ.*

βγαίνου [vǵénu], ρ. = α. *βγαίνω*, β. *ενεργούμαι*, σε περίπτωση ευκοιλίας, π.χ. *Μι τσάκουσιν ένα κόψιμου, ένας τσίλταρους, μα τί. Πέντι φουρές βγήκα απ' τ' χαραή. Τρία χέρια βγήκα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

βγαλτός και βγαλτό [vǵaltós], ουσ. αρσ. / ουδ. = *καλόγηρος*, το σπυρί. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ρηματικό επίθετο του ρήματος *βγάνου*: *βγαλτός* κατά το *βαλτός*.

βγάλτσιμου [vǵáltsimu], ουσ. ουδ. = *ευκοιλία, διάρροια*, π.χ. *Άμα σι τσακώσι κάνα τρανό βγάλτσιμου, πιε ψίχα τδάι ιβρουπαϊκό*, πβ. και λ. *καρδιά, κόψιμου, κουφουτύλι πάινιν όλι τ' νύχτα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:251. Από το *βγάλσιμο*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:267. Για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου τ βλ. 1.2.1.3.2.

βγάνου [vǵánu], ρ. = *βγάζω*. Πιτένης 1971:11. Αναλογικά προς το *βάνου*, ό.βλ.

βγιαζί [vǵazí], ουσ. ουδ. = είδος μαντιριού. Καλινδέρης 1982:437.

Βγιέννα και Ιβγέννα, [vǵéna], τοπων. = Βιέννη. Ελμειακά 9, 93.

Βγιέννα

βέργα [vérga], ουσ. θηλ. = α. βέργα, Έκφραση: *μι τ' βέργα* = στην τριχα, π.χ. *Ένα σίτι η τζιτζούκου μ', μι τ' βέργα, έτοιμου να κινήσι*, β. το καθαρό σιτάρι που μένει μετά το λίχνισμα. Από το μεσαιων. βέργα < λατ. *virga* = ο επιμήκης σωρός του σίτου ο σχηματιζόμενος εν τω αλωνίω μετά το λίχνισμα, Ακαδημία Αθηνών 1933, Γ:518, πβ. και Κατσάνης 1997.

βζαίνου [vzénu], ρ. = βυζαίνω. Από το *βζι*, ό.βλ. + παραγ. *κατάλ.* -αίνου.

βζι [vzi], ουσ. ουδ. = βυζί. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

βιγλάου [víglaú], ρ. = παραμονεύω. Καλινδέρης 1982:367. Από το βίγλα (= σκοπιά) < μεσαιων. ελλ. βίγλα < λατ. *vigilia* ή από το ρήμα **viglare* < *vigilare*, Ανδριώτης 1971:51, Meyer 1895, τ. 3:14.

βιζικατόρι [vizikatóri], ουσ. ουδ. = χόρτο που χρησιμοποιούνταν για να δημιουργήσει πληγή σε πονεμένο σημείο του σώματος, η οποία πίστευαν ότι θα βοηθούσε να φύγει ο πόνος μαζί με τα υγρά που θα έτρεχαν. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ιταλ. *vesicatorio* = εκδόριον, βλ. Ακαδημία Αθηνών 1933, Γ:531, Δημητράκος 1956, Β:1410. Καλινδέρης 1982:275.

βίζιτα [vízita], ουσ. θηλ. = επίσκεψη, π.χ. *Στς βίζιτις θα τα ίλιγαν*. Παπασιωπής 1977:72. Από το όψιμο μεσαιων. βίζιτα < ιταλ. *visita*, Ανδριώτης 1971:51.

βίλα [vília], ουσ. θηλ. = α. πιρούνι, π.χ. *Όλι μι τς βίλλις ή τα χλιάρια καρτιρούσαμι τ' στιγμή...* β. εργαλείο του αργαλειού που έμοιαζε με πιρούνι. Παπασιωπής 1977:30. Ελμειακά 24:52. Από το < λατ. *vilum*.

Βιλβινός, -νιά [vilvínós], ουσ. αρσ. = κάτοικος του Βελβεντού. Ελμειακά 30, 68. Πιτένης 1971:33.

βιλέντσα [viléntsa], ουσ. θηλ. = χοντρό και βαρύ μάλλινο υφαντό που χρησιμοποιείται για κλινοσκεπάσμα, βελέντζα, π.χ. *Μι τς κόκκιανις τς βιλέντσις κι τα χάμουρα*. Ελμειακά

46:73. Από το τουρκ. *velense* (= βελέντζα), Redhouse 1968:1224.

βιλιάζου [vilíazu], ρ. = βελάζω. Από το μεσαιων. ελλ. βελάζω, ηχομιμητικής αρχής λέξη, πβ. και το αρχ. ελλ. βληχή (= φωνή των προβάτων), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:268.

Βιλιζνός, -νιά [viliznós], ουσ. = κάτοικος της Λευκοπηγής (*Βιλίστι*).

βιλιντζιάς [vilindziás], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που κατασκευάζει βελέντζες. Από το *βιλέντσα*, ό.βλ., + παραγ. -ιάς (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

βιλόνα [vilóna], ουσ. θηλ. = το μεγάλο *βιλόνη*, βλ.λ.

βιλόνη [vilóni], ουσ. ουδ. = βελόνι. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) παραδίδει την έκφραση: *Σι καμόσι ου Θος μι του σακί τα πααίνι κι σι μας μι του βιλόνη*.

βιλουνιάζου [viluńazu], ρ. = α. περνά την κλωστή στη βελόνα, β. τσιμπώ με βελόνα, γ. μτφ. βιλουνιάζι (το κρύο) = τρυπάει. Ελιμειακά 4:52. Από το μεσαιων. βελόνι (υποκορ. του αρχ. ελλ. βελόνη) + παραγ. κατάλ. -άζου.

βινέτικους, -ί, -κου [vinétkus], επίθ. / ουσ. ουδ. = α. από τη Βενετία, βενετσιάνικος, μτφ. μεγάλη αξίας, β. βενέτικο φλουρί (από καθαρό χρυσό). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:220.

βιντούζα [vindúza], ουσ. θηλ. = βεντούζα, π.χ. *κόβου βιβτούζις* (για αφαίμαξη) / *βάνου βιντούζις* (για το κρύωμα) / *βιντούζις κουφτές*: χάραζαν το δέρμα με ειδικό εργαλείο και στη συνέχεια έβαζαν τις βεντούζες με τον γνωστό τρόπο (βαμβάκι με οινόπνευμα αναμμένο μέσα στη βεντούζα, που στη συνέχεια μπαίνει στην πλάτη). Μαζί με τη σάρκα τραβούσε και αίμα από το χαραγμένο σημείο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

βιο [nýo], ουσ. ουδ. = α. το βιος, η περιουσία (κινητά και ακίνητα), β. άτομο δύσκολο, ανάποδο, κυρίως στην έκφραση: *βιο*

γινό βιο. Πιτένης 1971:25. Από το μεσαιων. το βίος (ουδ.) με αποβολή του τελικού s κατά τα άλλα ουδέτερα σε -ο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:274.

βιουλιά [vɨˈɰiˈá], ουσ. ουδ. = μουσική κομπανία, βλ.λ. *ιβγιλιά*.
βιράγκους, -γά, -γκου [viráŋgus, viráŋg, viráŋgu], επίθ. = α. άτιμος, αφιλότιμος (χαρακτηρισμός χωρίς ιδιαίτερη έμφαση στο χαρακτήρα), π.χ., *Πώς πέρασαν έτδα τα βιράγκα τα χρόνια;* β. αχαΐρευτος, π.χ. *Μια ζουή βιράγκους / βιρανές*, γ. έρημος, μόνος, ανύπαντρος, π.χ. *Απόμνιν βιράγκους*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 24:49, 46:75. Πιτένης 1971:187. Από το τουρκ. viran (βλ.λ. *βιρανές*) + ελλ. παραγ. κατάλ. -ικός, και με αποβολή του άτονου i > *viran-ikus > *virankus > virangus.

βιρανές, -νιά [viranés], επίθ. = α. άχρηστος, επιβλαβής, γουρσοσύζης, βλ. λ. *βιράγκους*, β. άτιμος (με θετική σημασία), π.χ. *Όι φουνή η βιρανιά*. Ελιμειακά 16-19:50. Πιτένης 1971:25. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. virane, viran (= ερείπιο, παλιόσπιτο, ρημάδι), Redhouse 1968:1229, πβ. και Κατσάνης 1997.

βιρανλίξ [viranlík], ουσ. ουδ. = μοναξιά, μοναχικότητα, π.χ. *Μπικιαρλίκι - βιρανλίκι* (εργένης - έρημος). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. viran (βλ. και λ. *βιρανές*) + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik = κατάσταση που δηλώνει η θεματική βάση της λέξης (= το να είναι κανείς μόνος, ερείπιο κλπ.).

βιβριρίζου [virvirizu], ρ. = βογγά από τον πόνο, αισθάνομαι οξύ, καυστικό πόνο, π.χ. *Τα χέρια τ' χίρσαν να μιλιανάζν κι να βιβριρίζν 'π' του κρύου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 4:53, 10:154. Το ρήμα ίσως σχετίζεται με τη λέξη *βιβριρίτσα*, ό.βλ.

βιβριρίτσα [virviritsa], ουσ. θηλ. = α. νυφίτσα, β. ευκίνητη γυναικά, αναλογικά προς την ταχύτατη κίνηση της βιβριρίτσας. Καλινδέρης 1982:381. Από το σλαβ. ververitsa, Ανδριώτης 1971:50, Meyer 1895, τ. 2:18.

βιογίτσα [virǵítsa], ουσ. θηλ. = α. μικρή βέργα, β. οι λεπτοί ξύλινοι πήχεις που σχηματίζουν τα διακοσμητικά τετράγωνα στο ταβάνι. Πασχαλίδης 1999:220. Από το < βεργί(ον) (< βέργα < ιταλ. verga < λατ. virga) + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ίτσα.

βιρέφκα [viréfkα], επίρρ. = πλάι-πλάι, σιγανά, πονηρά, λοξά, π.χ. *Μι τήρσιν ψίχα βιρέφκα κι μ' είπιν / Έβαλιν ν τραιάσκα τ' βιρέφκα.* Πιτένης 1971:173, 227.

βιοισέ [virisé], επίρρ. = α. επί πιστώσει, βλ.λ. βιοισές, β. μτφ. μάταια, π.χ. *Έτσι τζάμπα κι βιοισέ τό 'χασιν του χουράφι.* Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το τουρκ. veresiye (= η αγορά επί πιστώσει), Redhouse 1968:1226.

βιοισές, πληθ. βιοισέδια [virisés], ουσ. αρσ. = α. αγορά επί πιστώσει, β. χρηματικές οφειλές, π.χ. *Τι έφκλιανιν ου μπαμπάκας όταν δε μάζουνιν τα βιοισέδια;* Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το τουρκ. veresiye (= η αγορά επί πιστώσει), Redhouse 1968:1226. Αξιοσημείωτος ο μεταπλασμός του αρσενικού σε ουδέτερο στον πληθυντικό, βλ. και 1.4.2.2.2.

βιτούλα, βιτούλι [vitúla, vitúli], ουσ. θηλ. / ουδ. = απογαλακτισθέν κατσίκι ενός έτους. Πιτένης 1971:271. Από το μεσαιων. *βιτούλ-ιον, υποκορ. του λατ. vitulus.

βίτσα [vítsa], ουσ. θηλ. = βέργα. Από το μεσαιων. ελλ. βίτσα < σλαβ. vitsa, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:275.

βλάθκους [vláθkus], επίθ. = βλάχικος. Από το βλάχικος με ανομοιωτική τροπή του συμπλέγματος xk > θκ, βλ. 1.2.1.3.3.

βλάσους [vlásus], ουσ. αρσ. = λαναρισμένο μαλλί.

βλάφκα, αόρ. (μάλλον δεν απαντά σε άλλους χρόνους) [vláfka], ρ. = α. έβγαλα κήλη, β. με χτύπησε μια αρρώστια. Από το βλάπτομαι, βλάφτηκα > *βλάφτκα > βλάφκα, βλ. 1.2.1.3.4.

βλάψιμου [vlápsimu], ουσ. ουδ. = κήλη. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βλάπ(τομαι) + παραγ. κατάλ. -σιμου.

βλάψιμου

βλιάζου βλιάζου [v'íazu], ρ. = βλ.λ. βιλιάζου. Καλινδέρης 1982:394.

βλίτρου [v'lítu], ουσ. ουδ. = βλίτο. Καλινδέρης 1982:435. Από το αρχ. ελλ. βλίτον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:277.

βλουγιά [vlu'gía], ουσ. θηλ. = ευλογιά, βλ. και λ. αυλουγιά. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Καλινδέρης 1982:275. Από το ευλογία, με αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος και συνίζηση για αποφυγή της χασμωδίας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:277.

βλουγούδι [vlu'gúði], ουσ. ουδ. = μικρό ψωμάκι που ζύμωναν για τα παιδιά μαζί με τα πρόσφορα. Καλινδέρης 1982:433. Από το βλουγιά, ό.βλ., + υποκρ. κατάλ. -ούδι.

βνίδους, -α, -ου [vni'dus], επίθ. = βουνίσιος.

βόιθχιου και βουήθχιου [vóiθxu], ουσ. ουδ. = βοήθεια, π.χ. *Απού καμπουθινά δεν είχαμι βόιθχιου.* Από το βοήθεια + παραγ. κατάλ. -ο, μεταπλασμένο σε ουδ. με ανέβασμα του τόνου και συνίζηση για την αποφυγή της χασμωδίας.

βόλους [vólus], ουσ. αρσ. = πέτρα που εμφανίζεται στο σημείο που πέφτει κεραυνός και στην οποία αποδίδουν ιαματικές ιδιότητες. Τη διατηρούν μέσα σε νερό για κάποιες μέρες και το νερό αυτό το δίνουν να το πει άνθρωπος που φοβάται -κυρίως αγόρια. Καλινδέρης 1982:262-3. Από το αρχ. ελλ. -βόλος (< βάλλω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:279.

βόμπιρας ή βόμπουρας [vómpiras], ουσ. αρσ. = κοντός άνθρωπος ή μικρό παιδί. Πβ. και το κουτσοβλαχικό νόμπιρι, Parahagi 1974:1278, το νεοελλ. μπόμπιρας, ηχομιμητικής αρχής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:889. Βλ. και Δημητράκος 1956, Β:1448.

βουβάλι [vunáli], ουσ. ουδ. = α. βουβάλι, βουβάλα, β. μτφ. χοντρος, π.χ. *Γίνκιν σα βουβάλι χουντρος.* Καλινδέρης 1982:378. Από το μεσαιων. βουβάλι(ον) (< αρχ. ελλ. βούβαλος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:281.

βουβάλα [vunála], ουσ. θηλ. = α. θηλυκό βουβάλι, β. μτφ. χον-

- ντρή γυναίκα. Καλινδέρης 1982:378. Από το βουβάλ(ι) + -α.
- βουβαλουπέτσι* [vunvalupétsi], ουσ. ουδ. = κατεργασμένο δέρμα βουβαλιού. Καλινδέρης 1982:418. Από το βουβάλι + πετσι (βλ.λ. *πιτσι*), με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9.
- βούβαλους* [vúvalus], ουσ. αρσ. = αρσενικό βουβάλι. Καλινδέρης 1982:378. Από το ελληνιστ. βούβαλος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:281.
- βουγγί* [vunǵí], ουσ. ουδ. = μικρό μπουκαλάκι, φιαλίδιο, ροῦ, π.χ. *Γιόμουσιν αδιασκά του βουγγί μι ν καλή τ' ρακή*. Ελιμειακά 22:41, 4:52.
- βούγγρα* [vúgra], ουσ. θηλ. = παράσιτο, σκουλήκι που αναπτύσσεται στα δέρματα, βιβλία, κ.λπ., τσιμπούρι ζώων. Καλινδέρης 1982:427. Από το βουλγ. *vagre*, βλ. Κατσάνης 1997. Πβ. και Δημητράκος 1956, Β:1460 βούγγαρος = γένος ερπετών της οικογενείας των προτερογλυφιδών.
- βουδώνου* [vudónu], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: απατώ, ξεγελώ, π.χ. *Οι Κουζανιώτισι βουδών χουρίς να του καταλάβς*.
- βουζιλάνθη* [vuzilánthi], ουσ. θηλ. = α. καρπός κουφοξυλιάς, ζαμπούκος (φάρμακο), β. αφροξυλάνθη (ακτή η μελαίνη), γ. το άνθος του δέντρου βουζιλιά που το χρησιμοποιούσαν για την παρασκευή αφεψήματος για αντιπυρετικό και για τον πονόλαιμο, π.χ. *Έβραζάμι τήλιου, τῶάι, δυόξιμου ή κι βουζιλάνθη*. Παπασιωπής 1972:22. Αρχείο Μ. Μόμισιου. Πασχαλίδης 1999:220. Καλινδέρης 1982:275. Από το *βουζιλιά*, ό.βλ., + άνθος.
- βουζιλιά* [vuzilía], ουσ. θηλ. = κουφοξυλιά, π.χ. *Στ' μέσι στον νουβουρό ήταν ένα τρανό δέντρου - βουζιλιά μι φαίνιτι πως ήταν*, βλ. και *κουφοξυλιά, ζαμπούκος*. Παπασιωπής 1988:131. Καλινδέρης 1982:277. Από το σλαβ. βούζια, το φυτό *sambuco* (*albero*), η βρομοξυλιά. Ο Αραβαντινός 1909:29 “τα βούζια, φυτόν αχρείον, κάκοσμον, παράγον καρπόν εν είδει βότρουσ”, πβ. Μπόγκας 1964:81, Βλαστός 1931:450, *βουζιλιά*

Papahagi 1974:1280. Ο Κατσάνης 1997 το σχετίζει με τη σλαβ.
- βουλγ. λέξη baze.

βουινιά, πληθ. *βουινές* [vuiiá], ουσ. θηλ. = α. βουινιά, κοπριά του βοδιού, β. μικρό και παχουλό κορίτσι. Παπασιώπης 1988:93. Αλευράς 1964:62. Πιτένης 1971:33. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ελληνιστ. βουνία < βοων-ία < αρχ. βοών (= στάβλος βοδιών), Ανδριώτης 1971:54, βλ. και 1.2.3.3.

βουινίζου [vuiiízu], ρ. = κοπρίζω. Πιτένης 1971:33. Από το βουινιά, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζου.

βούλουμα [vúluɱa], ουσ. ουδ. = η τάπα στα μπουκάλια, π.χ. *Κι καμόσα κονκότσα τά 'φκιανάμι βουλώματα για τα μπουκάλια*. Ελμεισκά 46:73.

βουργάρκου [vurǵárku], ουσ. ουδ. = α. είδος σταφυλιού, μαύρο με μεγάλες αραιές ρόγες, β. *βουργάρκου κιφάλι* = αγύριστο κεφάλι. Καλινδέρης 1982:252. Έκφραση: *Τι τριουρνάς σα βουργάρκους παπάς*; = άσκοπα.

βουρίζου [vurízu], ρ. = θέλω να ζευγαρώσω (για ζώα) π.χ. *βουρτζιμένους γούτους*.

βουρλαίνουμι [vurleínumi], ρ. = τρελαίνομαι (για ασθένεια προβάτου). Καλινδέρης 1982:252. Από το βούρλου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνουμι.

βουρλαμάρα [vurlamára], ουσ. θηλ. = τρέλα (ασθένεια προβάτων), βλ.λ. *βουρλαίνουμι*. Από το βούρλ(ου), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αμάρα, όπως χαζός > χαζαμάρα.

βουρλίζουμι [vurlízumí], ρ. = κάνω πράγματα βιαστικά. Από το μεσαιων. ελλ. βουρλίζω = τρέμω σαν βούρλο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:283.

βούρλιου ή *βούρλου* [vúrlíu], ουσ. θηλ. = βιαστική, παράφορη κι απρόσεκτη γυναίκα. Από το μεσαιων. βούρλον < αρχ. ελλ. βρούλον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:283.

βούρλου [vúrlu], ουσ. ουδ. = α. ποώδες υδρόφιλο φυτό, β. μτφ. ανόητος άνθρωπος, γ. *βούρλου πρόβατου* = τρελαμένο. Κα-

λινδέρης 1982:252. Από το μεσαιων. βούρλον < ελληνιστ. βρούλον με μετάθεση του ρ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:283.

βουσκιáis [vuskájs], ουσ. αρσ. = κυριολεκτείται για περισσότερι που δεν επιστρέφει στη βάση του. Για το λόγο αυτό δεν το αφήνουν να πετάξει. Από το ρ. βουσκ(άου) + παραγ. κατάλ. -χáis (= αυτός που χαρακτηρίζεται για κάτι).

βουτάνι [vutáni], ουσ. ουδ. = α. βότανο, β. φάρμακο, γιατρικό, π.χ. *Χίλια βουτάνια τον έδονκάμι αμά δε γίνκιν καλά*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. *Γαλάζου βουτάνι* = μίγμα ζάχαρης και μιας μπλε ουσίας (πιθανόν λουλάκι), τα οποία κοπάνιζαν μαζί και έβαζαν λίγο στο στόμα (γλώσσα) των μωρών όταν ήταν ανήσυχια και έκλαιγαν. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το μεσαιων. βοτάνι(ον) < αρχ. ελλ. βοτάνη.

βουτυρές, μόνο στον πληθ. [vutirés], ουσ. θηλ. = μυρωδιά βούτυρου, π.χ. *Μύρζιν βουτυρές όλου του μαιριό*, βλ. και λ. *βουτυρίλα*. Καλινδέρης 1982:376. Από το βούτυρο + παραγ. κατάλ. -ιά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

βουτυρίλα [vutiríla], ουσ. θηλ. = μυρωδιά βούτυρου, βλ. και λ. *βουτυρές*. Καλινδέρης 1982:376. Από το βούτυρο + παραγ. κατάλ. -ίλα, κατά τα όμοια, π.χ. ξινός - ξινίλα.

βραγκάλας [vrangálas], ουσ. αρσ. = χοντρος.

βραγκαλνώ [vragalnó], ρ. = α. κουνουνίζω, κυρίως κέρματα, β. πληρώνω τοις μετρητοίς, π.χ. *Τς βραγκαλτσιν* = πλήρωσε με μετρητά. Καλινδέρης 1982:394.

βραδά, πληθ. *βραδές* [vradá], ουσ. θηλ. = βραδιά. Ελιμειακά 4:52, 46:73. Από το βραδιά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:284. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -δά < διά βλ. 1.2.3.3.

βρακί [vrakí], ουσ. ουδ. = βρακί· το φορούσαν κατάσαρκα. Εκφράσεις: *απόχτσιν κι ου γιούφτους βρακί* = κέρδισε κάτι κι

βρακί

ο φτωχός / Τουν σέφκιν ου διάουλους στου βρακί = άρχισε να ερωτεύεται.

βρακουζούνα [vɾakuzúna], ουσ. θηλ. = α. ζώνη της βράκας ή του βρακιού, ό.βλ., β. το γυναικείο βρακί. Το *μπαμπίτκου βρακί* ήταν μακρύ, μέχρι το κότσι. Έκφραση: *Λέι λόγια τς βρακουζούνας* = ό,τι νά 'ναι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βρακί + ζώνη, πβ. νεοελλ. βρακοζώνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:285.

βραδά [vɾaðá], ουσ. θηλ. = α. βρασιά, π.χ. *Άφκέ του να πάρι μια βραδά / βράσι*, β. ποσότητα τροφής για μιας φοράς βράσιμο. Καλινδέρης 1982:376. Από το ρήμα βράζω. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ιά βλ. 1.2.3.3.

βρίζα [vrízɾa], ουσ. θηλ. = σίκαλη. Από το ελληνιστ. βρίζα, θρακικής προέλευσης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:287.

βριζαμιά [vrizamíá], ουσ. θηλ. = χειρόβολα, βλαστός βρίζας που χρησιμοποιούνταν για το δέσιμο των δεματιών και για γέμιση στα σαμάρια, σε προσκέφαλα κ.λπ. Καλινδέρης 1982:376. Πβ. βρίζα, ό.βλ.

βρόμι [vrómɿ], ουσ. θηλ. = είδος δημητριακού, βρόμη.

βρόμαβους, -αβι, -αβου [vrómavus], επίθ. = βρόμικος. Από το βρόμ(α) + παραγ. κατάλ. -αβους.

βρόμαρς, θηλ. *βρόμου* [vrómars], ουσ. αρσ. = βρομιάρης. Από το βρόμα + παραγ. κατάλ. -άρης με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου.

βρόνταγμα [vrónɾaɣma], ουσ. ουδ. = πέταγμα άχρηστου αντικειμένου. π.χ. *Τώρα μύλους; Έφαγιν βρόνταγμα απόύ πήγιν γόνα*. Από το βρουντάζου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα, ρηματικό ουσιαστικό.

βρόνταρους [vrónɾarus], ουσ. αρσ. = μεγάλη, δυνατή βροχή, η οποία συνοδεύεται από δυνατό ήχο. Από το βρόντους, ό.βλ., + τη μεγεθ. κατάλ. -αρους.

βρόντους [vrónðus], ουσ. αρσ. = δυνατός θόρυβος. Καλινδέρης 1982:379.

βρούβα [vrúva], ουσ. θηλ. = διάφορα αυτοφυή χόρτα και βλαστοί που τρώγονται. Καλινδέρης 1982:435. Από το μεσαιων. βρούβα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:289.

βρουκόλακας [vrukólakas], ουσ. αρσ. = α. βρικόλακας, β. ηλίθιος, π.χ. *Πού πααίνιτς, αρά βρουκόλακα, μι τρία κι ζουλότα; (χωρίς χρήματα)*. Πιτένης 1971:31. Από το μεσαιων. βουρκόλακας < βουλγ. vîtkolak, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:287.

βρουκουλακιάζου [vrुकulakázu], ουσ. αρσ. = βρικόλακιάζω. Από το βρουκόλακας, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζου.

βρουμούσα [vrumúsa], ουσ. θηλ. = βρομούσα, ονομασία διάφορων δένδρων ή εντόμων με δυσάρεστη οσμή. Από το βρομ(ώ) + παραγ. κατάλ. -ούσα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:289.

βρουντάζου [vrundázu], ρ. = πετώ κάτι άχρηστο π.χ. *Τι να του κάμου του παλιούρι; Του βρόνταξα κι γω κι ησύχασα*. Από το βρουντώ, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

βρουντουκαλιά [vrundukalíá], ουσ. θηλ. = δενδρογαλιά. Ίσως συμφυρμός: βροντώ + (δεντρο)γαλιά, λόγω του θορύβου που κάνει το συγκεκριμένο ερπετό.

βρουντώ [vrundó], ρ. = ηχώ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την παροιμία: *Βρουντούν τα σίδηρα, βρουντούν κι οι σακουράφισ* (= επί αναξίων μιμουμένων τους σπουδαίους).

βρουχικά [vruchiká], ουσ. ουδ. = βρογχικά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βρογχικά με αποβολή του η και απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος, βλ. 1.2.1.3.4 και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:289.

βρόχινου [vróχinu], ουσ. ουδ. = νερό της βροχής. Χρησιμοποιούνταν για πλύσιμο και πότισμα. Καλινδέρης 1982:401. Πβ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:289, Δημητράκος 1956, Β:1512.

βρόχινου

βυζαχτάρι | *βυζαχτάρι* [vizaxtári], ουσ. ουδ. = αρνί ή παιδί που βυζαίνει.
Καλινδέρης 1982:437. Από το ρήμα βυζαίνω.
βυζουκρανιά [vizukrafiá], ουσ. θηλ. = κρανιά. Από το σλαβ.
βούζια, βλ.λ. *βουζιλιά* + *κρανιά*, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
βυσσινάτου [visinátu], επίθ. = γλυκό βύσσινο. Καλινδέρης
1982:384. Από το βύσσινο + παραγ. κατάλ. -άτου < -άτο(ς).

Γ

γάβρους [gávrus], ουσ. αρσ. = είδος δέντρου. Καλινδέρης
1982:410. Από το μεσαιων. γράβιον, με αναγραμματισμό βλ.
Ανδριώτης 1971:69. Κατά τον Meyer (1895, τ. 5:24) < το
σλαβ. gabru < grabu.

γαζέτα [gazéta], ουσ. θηλ. = εφημερίδα. Παπασιώπης 1988:80.
Από το βενετ. gazeta, Ανδριώτης 1971:58.

γαίμα [gáima], ουσ. ουδ. = αίμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέ-
ρης 1982:275. Από το αίμα, με ανάπτυξη ενός προτακτικού
(ευφωνικού ίσως) γ, πβ. και Ανδριώτης 1971:57.

γαίμιου [gémíu], ουσ. ουδ. = πύον, βλ.λ. *έμπγιου*. Αρχείο Μ.
Μόμτσιου. Πιτένης 1971:224. Ο τύπος πρέπει να προήλθε από
συμφυρμό των λέξεων αίμα > γαίμα και έμπυο > έμπγιου.

γαλαζιόπιτρα [galazíopitra], ουσ. θηλ. = διάλυμα θεικού χαλ-
κού για το ράντισμα των αμπελιών, γαλαζόπετρα, π.χ. *Τι*
καραμποιές τα 'ριχιν τι γαλαζιόπιτρες. Εφημ. Κοζανίτικοι
Αντίλαλοι. Από το γαλάζι(ος) + πέτρα.

γαλαντζής [galandzís], ουσ. αρσ. = γανωτής, βλ.λ. *αγαλαντζής*.
Καλινδέρης 1982:374.

γαλάρι, *γαλάρα* [galári], ουσ. = πρόβατο που αρμέγεται, γόνι-
μο πρόβατο. Καλινδέρης 1982:367. Από το γάλα + παραγ. κα-
τάλ. -άρι(ος) + -ι.

γαλατέμνους, -νια, -νου [galatémpus], επίθ. = άσπρος σαν γάλα, π.χ. *Απλώνη κάτι ρούχα η κισατίνα γαλατέμνα*. Καλινδέρης 1982:383. Για τα επίθετα σε -ένιος > έμνους βλ.1.2.3.3 και 1.4.9.3.

γαλασιίδα [galatsída], ουσ. θηλ. = χόρτο με γαλακτώδη χυμό. Από το μεσαιων. ελλ. γαλασιός < αρχ. ελλ. γαλακτίς.

γαλίκι [galík], ουσ. ουδ. = κοφίνι, μεγάλο ψάθινο καλάθι για φόρτωμα στα ζώα, π.χ. *Τρυγούσιν, γιόμζιν του καλάθι τ' άδειαζιν στα γαλίκια*, βλ. και λ. *κουσόρα*. Παπασιωπής 1973:31. Πασχαλίδης 1999:220. Από το κουτσοβλαχικό *gílikä*, Parahagi 1974:627.

γαμπρίζου [gambrízu], ρ. = παντρολογιέμαι.

γανουτζής και γανουτής [ganudzís], ουσ. αρσ. = γανωτής. Καλινδέρης 1982:323. Από το γανω(τής) (< αρχ. ελλ. γανώ = λάμπω) + τουρκ. παραγ. κατάλ. -τζής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:296.

γαργάλα [garγάla], ουσ. θηλ. = γαργάρα, με ανομοίωση: r-r > r-l.

γαργαλιάνους [garγαlíanus], ουσ. αρσ. = πουλί με ψηλό λαιμό. Έκφραση: *γαργαλιάνκου πλι* = άνθρωπος ψηλός και άχαρος, με ψηλό λαιμό.

γαργαλτζέμνους [garγαldzénus], μτχ. = γάργαρος, καθαρός, π.χ. *Έτσι βγαίντς κι συ καθαρός κι γαργαλτζέμνους σαν του μικρο από ν κουλυμπήθρα*. Ελιμειακά 46:81. Από μετοχή που προϋποθέτει ρήμα *γαργαλίζου (= κάνω κάτι γάργαρο, καθαρό) < γαργάλα, ό.βλ.

γαρδαλνώ και γαρδαλώνου [garδαlnó], ρ. = α. ξύνω εσωτερικά, αποξύνω, π.χ. *Τουν βρήκα γραδαλνούσιν του τσάλι*, β. ενοχλώ, σκαλίζω, π.χ. *Κι όλου τ' αναφέρουμι κι όλου μας γαρδαλώνη*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:177.

γάρους [gárus], ουσ. αρσ. = γάρος, το υγρό που μένει στο καζάνι αφού πάρουν το τυρί, άρμη για τη διατήρηση του τυριού στον τενεκέ. Από το αρχ. ελλ. γάρος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:297.

- γδι [γδι], ουσ. ουδ. = γουδί. Από το μεσαιων. ελλ. ιγδίων < αρχ. ελλ. ιγδισ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:320.
- γεινουρεύουμι [γίνουρένυμι], ρ. = ονειρεύομαι. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιωπής 1977:12. Ελμειακά 25:84. Από το γείνουρου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύουμι. Το ρήμα μάλλον νεολογισμός, αφού στο ιδίωμα συνηθίζονται πιο πολύ οι εκφράσεις με το γείνουρου, π.χ. βλέπου γείνουρου.
- γείνουρου [γίνουρου], ουσ. ουδ. = όνειρο, π.χ. Τα μας ακλουθάι σα γείνουρου ώσπου να σώσοιμι. Παπασιωπής 1972:13. Ελμειακά 4:54, 44:67. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:205. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το όνειρο, με αντιμετάθεση των φωνηέντων και στη συνέχεια ανάπτυξη ενός προτακτικού γ, πβ. αίμα > γαίμα: όνειρο > *είνορο και με κώφωση *είνουρου > γείνουρου.
- γέννημα, πληθ. γινηήματα [γένημα], ουσ. ουδ. = δημητριακά γενικώς. Από το αρχ. ελλ. γέννημα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:301.
- γίνουμι [γέனுμι], ρ. = α. γίνομαι, β. ωριμάζω, π.χ. Γιένκαν τα τζέριτζιλα ή ακόμα; βλ. και γίνουμι. Πιτένης 1971:19. Ελμειακά 16-19:51. Από το γίνομαι.
- γήμερους [γίμιγους], επίθ. = ήμερος. Η εκδοχή αυτή με την προσθήκη ενός γ παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538), πβ. όμως και ημιράδια, ήμυρα δέντρα, ό.βλ. Από το ήμερος, με ανάπτυξη ενός προτακτικού γ, πβ. αίμα > γαίμα, όνειρο > γείνουρου, ό.βλ.
- γης [γίσι], ουσ. θηλ. = γη. Καλινδέρης 1982:344. Από το μεσαιων. ελλ. γης από φράσεις με τη λέξη στη γενική: επί γής, κατά γής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:306-7.
- γήσκα [γίσκα], ουσ. θηλ. = ήσκα. Καλινδέρης 1982:265. Από το μεσαιων. ήσκα < λατ. esca, με ανάπτυξη προτακτικού ευφωνικού γ- για την αποφυγή χασμωδίας κατά τη συμφορορά με το οριστικό άρθρο και ανασυλλαβισμό στη συνέχεια: η ήσκα > [iíska]+ [iγíska] > [γíska], πβ. και Κατσάνης 1997.

για ταύτου [γ'atáftu], φράση = γι' αυτό, π.χ. για ταύτου σι αρουτώ. Αλευράς 1964:8. Από την έκφραση για τι αυτό, βλ.λ., με ανέβασμα του τόνου στην συμπροφορά: για τι αυτό > [γ'atjáftu > γ'atáftu].

για τι αυτό [γ'atjáftó], φράση = α. γι αυτό, π.χ. Για τι αυτά από 'γραφα σν ιφημιρίδα, β. γι αυτό το λόγο, π.χ. Για τι αυτό σκάθκιν κι έφυγιν. Αλευράς 1964:5. Ενδιαφέρουσα η παρεμβολή του τι στην έκφραση. Πβ. αντίστοιχες περιπτώσεις: σν άκρα τι (προσταγή σε πολλούς να παραμερίσουν), βλ. 1.4.5.3.1.

γιαγκίνι [γ'angíni], ουσ. θηλ. = φωτιά, πυρκαγιά. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/6/1952. Από το τουρκ. yangin (= πυρκαγιά, φωτιά), Redhouse 1968:1241, + την ελλ. παραγ. κατάλ. των ουδετέρων -ι, το γιαγκίνι.

γιαζίκ [γ'azík], επιφ. = κρύμα, να πάρει η ευχή, π.χ. Γιαζίκ να σι γένι. Πιτένης 1971:20. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το yazik (= κρύμα, ντροπή), Redhouse 1968:1249, πβ. και Κατσάνης 1997.

γιάντις [γ'ádis] = ξεγέλασμα. Παιχνίδι μνήμης, όπου χάνει όποιος παίρνει αντικείμενο από τα χέρι άλλου χωρίς να του θυμίσει προηγούμενο στοίχημα, π.χ. Μας έκαμιν γιάντις = μας ξεγέλασε. Καλινδέρης 1982:284. Από το < τουρκ. yâdes / lâdes (= στοίχημα με στήθικό οστούν πτηνού), Redhouse 1968:701.

γιαπρακί [γ'aprák], ουσ. ουδ. = λαχανοσαρμάς που γίνεται με λάχανο τουρσί. Ελιμειακά 21:67, 10:155. Πασχαλίδης 1999:220. Από το τουρκ. yaprak (= αμπελόφυλλο), Redhouse 1968:1242.

γιαραμπής [γ'arabís], ουσ. αρσ. = ο Αλλάχ, ο Θεός, π.χ. Δόξα νά 'χ' ου Γιαραμπής. Από το τουρκ. ya Rabbi (= ω Θεέ μου), από τα περσικά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:308.

γιαρμάς [γ'armás], ουσ. αρσ. = ζωοτροφή, καλαμπόκι και ρόβι άλεσμένα, πβ. και λ. ταή. Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. yarma (= άλεσμα, ξεφλούδιασμα), Redhouse 1968:1244.

- γιάσασίν | γιάσασίν [γ'ásasín], επιφ. = μπράβο, συγχαρητήρια, π.χ. *Ε, είπα. Γιάσασίν, Νάτδου*. Ελιμειακά 30:68. Από το τουρκ. *yasasin* (= ζήτω, μπράβο), Redhouse 1968:1245.
- γιατάκι [γ'aták], ουσ. ουδ. = κατάλυμα, κρεβάτι, μέρος όπου ξεκουράζεται και κοιμάται κανείς. Παπασιώπης 1988:90. Ελιμειακά 5:117. Από το τουρκ. *yatak* (= κρεβάτι, κλίνη), Redhouse 1968:1246.
- γιατρόβα [γ'atróna], ουσ. θηλ. = γιατρίνα, π.χ. *Οι πρακτικές οι γιατροίβις, που ήταν πουλλές τότε στην Κόζ'ανι...* Παπασιώπης 1988:60-1. Από το γιατρ(ός) + την σλαβ. μάλλον θηλ. παραγ. κατάλ. -όβα.
- γιατροσόφια, συνήθως στον πληθ. [γ'atrusófxa], ουσ. ουδ. = γιατροσόφια, βλ. και λ. *γιατρόφια*. Από το μεσαιων. *ιατροσόφι*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:309.
- γιατρόφια, συνήθως στον πληθ. [γ'atrófxa], ουσ. ουδ. βλ. λ. *γιατροσόφια*. Από το γιατροσόφι με συγκοπή της συλλαβής -so-.
- γιαχνί [γ'axní], ουσ. ουδ. = φαγητό με σάλτσα χωρίς κρέας. Από το τουρκ. *yahni*, Redhouse 1968:1236.
- γίγκλα [γ'íngla], ουσ. θηλ. = ίγκλα, το δερμάτινο λουρί που συγκρατεί το σαμάρι ή τη σέλα περνώντας κάτω απ' την κοιλιά του ζώου, π.χ. *Τα χάμουρα τα 'τοίμαζάμι, τ' γίγκλα, τς χάντρις, του λουρί / Κι χάντρις στ' σέλα, στου λουρί, στ' γίγκλα κι στα γκιουζνάνια*. Έκφραση: *γίγκλα κοινιάρκι* = λουρί κάτω από την κοιλιά του αλόγου που δεν είναι σφιχτοδεμένο, καθώς οι Κονιάρκοι δεν έδεναν συνήθως σφιχτά τη γίγκλα. Παπασιώπης 1972:42, 1977:24. Από το μεσαιων. ελλ. *ίγκλα* < *γίγκλα* < *κίγκλα* < λατ. *cingula*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:604, πβ. και Κατσάνης 1997.
- γιδιάζου [γ'ídýazu], ρ. = ετοιμάζω το στημόνι για ύφαμα, το βάζω στο αντί, βλ.λ. Καλινδέρης 1982:345. Από το μεσαιων. ελλ. *διάζομαι*, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

γιδόμαλλου [γίδομαλυ], ουσ. ουδ. = μαλλί γίδας. Από το γίδι + μαλλί, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:309.

γίζμπα [γίζβα], ουσ. θηλ. = υπόγειος χώρος, συνήθως χωρίς φωτισμό. Χώρος αποθήκευσης τροφίμων, τα οποία χρειάζονται χαμηλές θερμοκρασίες. Ελιμειακά 22:44. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σλαβ. izba (= κατώγι, υπόγειο), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:353.

γίκνα [γίκνα], ουσ. θηλ. = χρωστική ουσία φυτικής προέλευσης. Πιτένης 1971:35, 224. Καλινδέρης 1982:345. Από το τουρκ. kina, πβ. και Κατσάνης 1997.

γιλάδα [γιλάδα], ουσ. θηλ. = αγελάδα. Από το αγελάδα, με αποβολή του αρχτικού α από συμπροφορά με το αόριστο άρθρο και ανασυλλαβισμό: mia-αγ > miag > mia-γ.

γιλανταρά [γιλανταρά], ουσ. θηλ. = κομμάτι δέρματος από το λαιμό της αγελάδας, πβ. και λ. *κιφαλαρά*. Από το *γιλάδα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

γιλαντάγου [γιλαντάγου], ουσ. θηλ. = θηλυκό του *γιλαντάρος*, ό.βλ., αλλά με εντελώς διάφορη σημασία: γυναίκα με απρεπή συμπεριφορά. Καλινδέρης 1982:353.

γιλαντάρος [γιλαντάρος], ουσ. αρσ. = γελαντάρος. Καλινδέρης 1982:374. Από το *γιλαντά(α)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρ(η)ς.

γιλέκου [γιλέκου], ουσ. ουδ. = γιλέκο, βλ. και λ. *ιλέκ*.

γιλιά, πληθ. *γιλιές* [γιλιά, γιλιές], ουσ. θηλ. = ελιά (δέντρο και καρπός), βλ. και λ. *ιλιά*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:186. Από το ελιά με ανάπτυξη ενός ευφωνικού γ που προέκυψε για την αποφυγή χασμωδίας κατά τη συμπροφορά της λέξης με το οριστικό άρθρο και με ανασυλλαβισμό στη συνέχεια: η ελιά > [iil'á] > [i'íil'á] > [γ'íil'á].

γιλιάτσι [γιλιάτσι], ουσ. ουδ. βλ. λ. *ιλιάτσι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 4:50. Πασχαλίδης 1999:222. Πιτένης 1971:189.

γιλούμινους [γιλύμινους], μτχ. = γελαστός, ευχάριστος. Καλιν-

γιλούμινους

δέξης 1982:358. Από το γιλώ, ό.βλ., μετοχή του παθητικού ενεστώτα, παρόλο που το ρήμα δεν απαντά ως παθητικό, αναλογικά προς άλλα, πβ. και *ιχούμινους, πριπούμινους, φισσούμινους*.

γιλώ [γίιλό], ρ. = α. γελώ, π.χ. *Δε γιλούν τα κουρίτσα*, β. εξαπατώ, π.χ. *Ιμείς στην Κόζανι γιλούμι του Μάρτι*, γ. περιγελώ, κοροϊδεύω, π.χ. *Μη φριάντς δουρδίτκα κι σι γιλάει ου κόζ-μους*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

γμίσγια [γίμισία], ουσ. ουδ. = καραμέλες, λουκούμια, ξηροί καρποί ως σύνολο, π.χ. *μαρκάτι κι άλλα λουκού ντου λουμού γμίσγια*, βλ. και λ. *γιουμίδα, κακανέλια*. Ελμειακά 42:70. Από το τουρκ. *yemiş*, Redhouse 1968:1252.

γίνα [γίίνα], ουσ. θηλ. = ίνα, η ακίδα που βγάζει το ξύλο όταν δεν είναι καλά πλανισμένο. Καλινδέρης 1982:443. Από το ίνα, με ανάπτυξη ενός ευφωνικού γ που προέκυψε για την αποφυγή χασμωδίας κατά τη συμπροφορά της λέξης με το οριστικό άρθρο και με ανασυλλαβισμό στη συνέχεια: η ίνα > [iína] > [iγίίνα] > [γίίνα], αρχαϊσμός.

Γινάρς [γίινάρς], ουσ. αρσ. = Ιανουάριος. Καλινδέρης 1982:405. Από το Γενάρης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:300.

γινάτι [γίινάτι], ουσ. ουδ. = θυμός, πείσμα, π.χ. *Μ' έπιασι κι μένα του γινάτι μ' / Παροιμία: του γινάτι βγάνι μάτι*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:160. Από το τουρκ. *inat* (= πείσμα, επιμονή), Redhouse 1968:535, με ανάπτυξη προτακτικού ευφωνικού γ- για την αποφυγή χασμωδίας κατά τη συμπροφορά με το οριστικό άρθρο και ανασυλλαβισμό στη συνέχεια: το ινάτι > [tuinátɨ]+ [tuγίινάτι] > [γίινάτι], πβ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:309.

γινατζής, -ού [γίινadzís], επίθ. = πεισματάρης, αυτός που θυμώνει εύκολα. Καλινδέρης 1982:252. Από το *γινάτι*, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -ci.

γινατιάζου, γινατιάζουμι [γίινatχázumi], ρ. = κάνω κάποιον να θυμώσει, θυμώνω, πεισιμώνω, π.χ. *Γινατιάζουμι κι γω κα-*

μιά φουρά κι μαλώνουμι, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:35. Πιτένης 1971:14, 15, 188. Ελιμειακά 16-19:52, 188. Από το γινάτι + παραγ. κατάλ. -ιάζου(μι).

γίνουμι [γίνουμι], ρ. βλ. λ. γένουμι. Πιτένης 1971:19. Ελιμειακά 16-19:51.

γιντδάρκου [γίντšárku], ουσ. ουδ. = νεογέννητο, π.χ. *Αυτό μας έλειπιν να ρουτούμι κι τα γιντδάρκα τα πιδιά*. Από το γεννησ- (θέμα του ρ. γεννώ) -ιάρικο. Μετά την αποβολή του άτονου i αναπτύσσεται συνοδίτης φθόγγος t: nis > ns > nts, πβ. 1.2.1.3.2.

γιόμα [γίομα], ουσ. ουδ. = μεσημέρι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. γιόμα (< γεύμα), με τροπή του e > o από επίδραση του χειλικού [m], πβ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:310. Πιτένης 1971:199.

γιόμασι [γίομασι], ουσ. θηλ. = γέμιση του φεγγαριού. *Στ' χάσι κι στ' γιόμασι μας έρχιτι* = αραιά, κάποτε - κάποτε. Καλινδέρης 1982:334. Από το γέμιση, με τροπή του e > o από επίδραση του χειλικού [m].

γιούκουσ [γίοκουσ], ουσ. αρσ. = στοίβα από κλινοσκεπάσματα. Από το τουρκ. yük, Redhouse 1968:1264.

γιουματίζου [γιοματίζου], ρ. = γευματίζω. Από το γιόμα, ό.βλ.

γιουμάτους, -τι, -τον [γιομάτους], επίθ. = γεμάτος, π.χ. *Ήταν γιουμάτι μι μαγαζά*. Πιτένης 1971:18. Ελιμειακά 44:63. Από το γεμάτος, με τροπή του e > o από επίδραση του χειλικού [m], Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:310.

γιουμίδα [γιομίδα], ουσ. ουδ. = καραμέλες, λουκούμια, ξηροί καρποί ως σύνολο, βλ. και γιμίσγια, κακανέλια. Καλινδέρης 1982:367.

γιουμόζου [γιομόζου], ρ. = γεμίζω.

γιουντζές ή γιόντζα [γιοντζές], ουσ. = τριφύλλι, βλ. και λ. ιντζές. Από το τουρκ. yonca (= τριφύλλι), Redhouse 1968:1261.

γιουντζές

- γιοργάνη | γιοργάνη [γ'υργάνη], ουσ. ουδ. = πάπλωμα, παπλωματάκι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 22:42. Καλινδέρης 1982:251. Από το τουρκ. yorgan (= πάπλωμα, σκέπασμα), Redhouse 1968:1261.
- γιοργανόπλου [γ'υργανόπλου], ουσ. ουδ. = παπλωματάκι για μικρά παιδιά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 22:42. Καλινδέρης 1982:251. Από το γιοργάνη, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -όπουλο > -όπλου.
- γιοργουβάνη [γ'υργυβάνη], ουσ. ουδ. = πασχαλιά, το λουλούδι, π.χ. *Κι οι τοίχ' δε φαίνονταν καλά απού τα λούδια τα πουλλά κι απού τα γιοργουβάνια.* Παπασιώπης 1977:19. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:220. Από το τουρκ. erguvan (το δέντρο του Ιούδα, με πορφυρό χρώμα), Redhouse 1968:345, πβ. και Κατσάνης 1997.
- γιοργουβανιά [γ'υργυβανά], ουσ. ουδ. = πασχαλιά, το φυτό. Από το γιοργουβάνη + παραγ. κατάλ. -ιά. Παπασιώπης 1977:19. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:220.
- γιορντάνη [γ'υρντάνη], ουσ. ουδ. βλ. λ. γκιουρντάνη. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώπης 1977:24. Ελιμειακά 9:93, 30:68.
- γιορτάσιου [γ'υρτάσιου], ουσ. ουδ. = ονομαστική γιορτή, π.χ. *Καρτιρούσαμι να ρθει κάνα γιορτάσιου να φάμι ψίχα γλυκό.* Παπασιώπης 1988:23. Ελιμειακά 23:79. Από το γιορτάσι, λαϊκότροπος τύπος για τη γιορτή, + παραγ. κατάλ. -ο > ου, κατ' αναλογία προς τα σε -ο ουδέτερα.
- γιορτιάτικους, -ή, -κου [γ'υρτζάτικους], επίθ. = γιορτινός, π.χ. *γιορτιάτικους ουντάς* (= το σαλόνι), βλ. λ. Ελιμειακά 12-13:89, 25:85. Πιτένης 1971:250. Από το γιορτ(ή) + -ιάτικος > ιάτικους, πβ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:310.
- γιορτόπιασμα [γ'υρτόρπιασμα], ουσ. ουδ. = απαξιωτικός χαρακτηρισμός για παιδί του οποίου η σύλληψη έγινε μέρα γιορτής, πράξη απαγορευμένη από τη θρησκεία. Από γιορτή + *πιάσμα < ρ. πιάνω.

γιουρτύκα [γ'urtíka], ουσ. ουδ. = ορτύκι, βλ. και λ. οουρτύκ. Από το μεσαιων. ελλ. ορτύκι < αρχ. *ορτύκιον, υποκορ. του όρτυξ.

Γιούφτκα [γ'uftka], τοπων. = Γύφτικα, συνοικία της πόλης.

γιουφτόκαρφα [γ'uftókarfa], ουσ. ουδ. = μεγάλα χειροποίητα καρφιά κατασκευασμένα από τους γύφτους (= σιδεράδες). Καλινδέρης 1982:443. Από το γιούφτο(υς), ό.βλ., + καρφ(ί) + -ο με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου κατά τη σύνθεση, βλ. 1.2.3.9. Χαρακτηριστική η διατήρηση της αρχαιότροπης προφοράς του υ [ju / ü].

γιουφτόπιασμα [γ'uftópiazma], ουσ. ουδ. = υβριστική-μειωτική αναφορά σε γύφτικη καταγωγή. Καλινδέρης 1982:396. Από το γιούφτο(υς), ό.βλ. + *πιάσμα (< πιάνω).

γιούφτους, γιούφτσα [γ'úftus], ουσ. αρσ. = α. γύφτος, β. σιδερός, π.χ. Του πήγαμι τ' αλέτρι στου γιούφτου να του μιρομιτίσι, Ανδριώτης Ι.Α. 538, γ. μελαχρινός, βλ. αμίκους, σίνακας, μαύρους, γκαβαράπς. Καλινδέρης 1982:435. Από το μεσαιων. ελλ. γύφτος (< αρχ. ελλ. εθνικό Αιγύπτιος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:330.

γιουφύρι [γ'ufiri], ουσ. ουδ. = μικρή γέφυρα, γεφύρι.

γιάς [γ'iras], ουσ. αρσ. = πληγή που δεν κλείνει. Καλινδέρης 1982:265. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το < τουρκ. yara (= πληγή), Redhouse 1968:1243.

γιομάς [γ'irmás], ουσ. αρσ. βλ.λ. γιαρμάς. Καλινδέρης 1982:265.

γιορόντσα [γ'iróndsá], ουσ. = γιοιά, γερόντισσα, Ανδριώτης Ι.Α. 538.

γιορός, -ή, -ό [γ'iros], επίθ. = α. γερός, δυνατός, π.χ. Να 'στι γιοροί να τα χαρείτι / Γιρά = προτροπή για περισσότερη προσπάθεια, αντοχή κ.λπ. (ίσως νεωτερισμός), β. μεγάλος, σε μεγάλο βαθμό (και με ειρωνική χροιά), π.χ. Έχν γιορή δουρδαμάρα / Γιρός μπιλιάς / Γιρό βιο / Γιρό γουμάρι = χρησιμοποιείται με ειρωνικό τρόπο υπονοώντας ότι κάποιος ή κάτι δεν αξίζει τίποτα ή είναι κακός. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

γιορός

γιτιά | *γιτιά* [jítiá], ουσ. θηλ. = α. ιτιά, β. Γιτιά: τοπωνύμιο, συνοικία της Κοζάνης. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:345. Ελιμειακά 44:63. Από το ιτιά, με ανάπτυξη προτακτικού ευφωνικού γ- για την αποφυγή χασμωδίας κατά τη συμμορφορά με το οριστικό άρθρο και ανασυλλαβισμό στη συνέχεια: η ιτιά > [iitχά]+ [i'ítχά] > [ýitχά].

γίτσι, πληθ. *γίτσα* [jítsi, jítsa], ουσ. ουδ. = ίο, μενεξές, π.χ. *Στις πιρπιρούνις κι στα γίτσα όλου γέλια κι χαρές*. Πιτένης 1971:11. Καλινδέρης 1982:345. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ί(ο) + υποκορ. κατάλ. -τσι, με ανάπτυξη προτακτικού ευφωνικού γ- για την αποφυγή χασμωδίας κατά τη συμμορφορά με το οριστικό άρθρο και ανασυλλαβισμό στη συνέχεια: του ίτσι [tuítsi]+ [tu'ítsi] > [ýitsi].

γκαβάδι [gaváði], ουσ. ουδ. = τυφλός (απαξιωτικά). Καλινδέρης 1982:358. Από το *γκαβός*, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άδι, πβ. *σαλός - σαλάδι*.

γκαβαίνου [gavénu], ρ. = τυφλώνω. Πιτένης 1971:38. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *γκαβός*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνου.

γκαβαμάρα [gavamára], ουσ. θηλ. = τύφλωση, τυφλότητα, π.χ. *Ου, γκαβαμάρα (= σιγά, τυφλός είσαι;) Μπορεί να το πει κανείς και για τον εαυτό του και να σημαίνει: Τι έπαθα, βρε παιδάκι μου; Δε βλέπω;* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 5:115. Καλινδέρης 1982:376. Από το *γκαβός*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μάρα, κατά το *σαλός - σαλαμάρα*.

γκαβαμένου [gavaménu], μτχ. = α. τυφλωμένο, β. άτιμο παιδί (χαϊδευτικά), π.χ. *Δε τι πήγι κι ανακάτουσι του γκαβαμένου*. Πιτένης 1971:158. Από το *γκαβαίνου*, μετοχή παθητικού παρακειμένου.

γκαβανούλα [gavanúla], ουσ. θηλ. = α. κουδούνι λίγο μικρότερο απ' το κυπρί, β. σουπιέρα, π.χ. *Έφαγα μια γκαβανούλα τραχανά*. Καλινδέρης 1982:275. Από το κουτσοβλαχικό *gǎnǎpǎ* (< σλαβ. ξύλινο γουδί, γαβάθα) + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούλα.

γκαβαράψ, γκαβαράψα [gavaráps], ουσ. αρσ. = μελαχρινός, βλ. αμίκους, γιούφτους, σίνακας, μαύρους. Από το γκαβός, ό.βλ., + αράπ(η)ς. Καλινδέρης 1982:435. Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

γκαβόλαμπα [gavólamba], ουσ. θηλ. = λάμπα που δε φέγγει καλά. Καλινδέρης 1982:396. Από το γκαβός, ό.βλ., + λάμπα.

γκαβός, -ιά, -ό [gavós], επίθ. = α. τυφλός, αόμματος, β. μτφ. αγράμματος, π.χ. *Κι συ κι ου Νάτδους απόμνέτι για οι δυο γκαβοί*, γ. μτφ. ο ύπνος, δ. μτφ. και απαξιωτικά: τα μάτια, π.χ. *Κουκκίντσαν οι μύτις τς κι προήσαν τα γκαβά τς*. Έκφρασεις: *λύκους γκαβός* = απογοήτευση. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την έκφραση: *κάνου γκαβά μάτια* = κάνω πως δε βλέπω. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό γάνϋ < λατ. canus. Ελιμειακά 11:238, 21:66, 36:78, 44:67.

γκαβουκάντηλου [gavukándilu], ουσ. ουδ. = καντήλι που φέγγει λίγο. Από το γκαβός, ό.βλ., + καντήλι, με ανέβασμα του τόνου.

γκαβουκούταβους, -βου [gavukítavus], ουσ. αρσ./ουδ. = α. τυφλό μικρό σκυλί, β. άνθρωπος που δε βλέπει καλά. Καλινδέρης 1982:385. Από το γκαβός, ό.βλ., + κουτάβ(ι) + μεγεθ. κατάλ. -ους, με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.39.

γκαβούλιακας [gavúľakas], ουσ. αρσ. = τυφλός. Από το γκαβός, ό.βλ., + ίσως κατάλ. -ούλης + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -ακας.

γκαβουσόκακου [gavusókaku], ουσ. ουδ. = σοκάκι που οδηγεί σε αδιέξοδο και δεν έχει φωτισμό. Από το γκαβός, ό.βλ., + σουκάκι, ό.βλ.

γκαβουτύχ [gavutíχ], ουσ. θηλ. = κακή τύχη, κακοτυχία. Από το γκαβός, ό.βλ., + τύχη.

γκαβουφάναρου [gavufánaru], ουσ. ουδ. = φανάρι που φέγγει λίγο. Από το γκαβός, ό.βλ., + φανάρι με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου.

γκαγκιζά, γκαγκιτζά πληθ. γκαγκιζές [gagžá, gagžés], ουσ. θηλ. = βάτος, βατομουριά, τσαπουρνιά, αγκαθιά, ακανθώδης θά-

γκαγκιζά

μνος, π.χ. *Κάνα μούρου απ' τς γκαγκζές / ζ'γώνη μέσα απ' τς γκαγκζές σιρνάμινους*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:11, 188. Ελιμειακά 16-19:52.

γκαγκαράντζα [gagarándza], ουσ. θηλ. = περιττωμα αιγοπροβάτων, κυρίως κατσίκας. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αλευράς 1964:16. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό gägäreatsä (ίσως < λατ. *cacaricia), Papahagi 1974:583.

γκάγκαρους [gángarus], ουσ. αρσ. = α. ευχουχισμένο τραγί, β. απαξιωτικό παρατσούκλι, π.χ. *Αυτός του Νίκου του φίλου μ' τον φώναζιν γκάγκαρου*. Ελιμειακά 44:67. Από το κουτσοβλαχικό gágurǫ (= ευνουχισμένο τραγί), με προχωρητική αφομοίωση a-u > a-a.

γκάγκζα [gágza], ουσ. θηλ. = άχνα, π.χ. *Πόσα μ' είπης, γκάγκζα δεν έβγαλα*. Καλινδέρης 1982:251.

γκάζι [gázi], ουσ. ουδ. = πετρέλαιο, π.χ. *Τα γιουρτάσια έφκιανάμι μι γκάζι τς καρέκλις*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

γκαζγκαλνώ [gazgalnó], ρ. = γαργαλώ, πβ. *Απ' τη μια φουβούνταν μη τουν ιδεί καένα μάτι, κι απ' ν άλλη τουν γκαζκαλούσιν* (μτφ. χρήση), βλ. και λ. γκανταλνώ. Καλινδέρης 1982:392.

γκαζιρό [gaziró], ουσ. ουδ. = δοχείο για το καθαρό πετρέλαιο. Καλινδέρης 1982:346. Από το γκάζι, ό.βλ., + -ιρό (-ερό), αναλογικά προς το λάδι - λαδιρό (= δοχείο λαδιού).

γκαζόλαμπα [gazólamba], ουσ. θηλ. = λάμπα πετρελαίου. Ελιμειακά 42:75. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το γκάζι, ό.βλ., + λάμπα.

γκαζουκάντηλου [gazukándilu], ουσ. ουδ. = α. είδος λυχναριού, β. άσχημος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:346. Από το γκάζι, ό.βλ. + καντήλ(ι) + -ο, με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9.

γκαζώνου [gazónu], ρ. = α. περνά με πετρέλαιο κάτι για να γυαλίζει, π.χ. *Τς γκάζουσις τς καρέκλις*; β. πατώ το γκάζι

στο αυτοκίνητο, τρέχω. Από το *γκάζι*, ό.βλ., + παραγ. κα-
τάλ. -ώνω.

γκαϊλές [gailés], ουσ. αρσ. = καημός, στεναχώρια, βάσανο, πί-
κρα, π.χ. *Σαν τς άκουγα να έχν γκαϊλέν / Γκαϊλέδισ κι ντέο-
τια έχου μι αυτόν τουν άντρα μ' / Έχν κι οι πλούσιμ τς
γκαϊλέδισ τς*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Έκφραση: *Ια γκαϊλές* = πο-
λύ που με νοιάζει. Παπασιώπης 1973:51. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
Αλευράς 1964:7. Από το τουρκ. *gaile* (= στενοχώρια, καημός,
βάσανο), Redhouse 1968:381.

γκαϊλντιούμι, γκαϊλντιζουμι [gaildýumi, gaildízumí], ρ. = σκά-
ζω, στενοχωριέμαι. Καλινδέρης 1982:262. Από το τουρκ.
gaile, (= στενοχώρια, καημός, βάσανο), Redhouse 1968:381, +
-di-, πρόσφυμα του αορίστου στην τουρκική μορφολογία, +
παραγ. κατάλ. -ιούμι / -ίζουμι.

γκαϊρέτι [gairéti], ουσ. ουδ. = κουράγιο, π.χ. *Κι έκαμιν γκαϊ-
ρέτι να τς ακλουθήσξ / Άιντι, αρά Βασίλι, λέου, γκαϊρέτι!*
Καλινδέρης 1982:340. Ελιμειακά 4:53, 24:57. Από το τουρκ.
gayret (= ζήλος, προσπάθεια, επιμονή, μόχθος), Redhouse
1968:387.

γκαλίνου [galínu], ουσ. θηλ. = ψηλή και αδύνατη γυναίκα.

γκαλντιρίμι [galdirími], ουσ. ουδ. = λιθόστρωτος δρόμος, δρο-
μάκι στρωμένο με πλάκες ή πέτρες, π.χ. *Τα λούδια κι τα
χουρτάρια στς αυλές κι στα γκαλντιρίμια χιρονούσαν να
πρασνίζν*. Ελιμειακά 44:63, 67. Πασχαλίδης 1999:220. Από το
τουρκ. *kaldırım* (= λιθόστρωτο δρομάκι), Redhouse 1968:585.

γκάλτσα [gáltsa], ουσ. θηλ. = κάργα, καλιακούδα, π.χ. *Καλός
είνι ου κιρός, να οι γκάλτσισ πιτούν*, Ανδριώτης Ι.Α. 538.
Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:64. Πασχαλίδης 1999:220.

γκαλτσέινους, -νια, -νου [galtséinús], επίθ. = α. αδύνατος σαν
γκαλτσι, ό.βλ., β. απαξιωτικός χαρακτηρισμός, π.χ. *Ου, ου
γκαλτσέινους, τα μας σώσι του τζιρτζιλάτου*. Ελιμειακά
21:61. Από το *γκάλτσα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -έινους (< -
ένιος), βλ.1.2.3.3 και 1.4.9.3.

γκαλτσέινους

γκαλτσι | γκαλτσι [galtsí], ουσ. ουδ. = α. νεογνό της γκάλτσας (= μαυροπούλι), β. αδύνατος και άσχημος άνθρωπος, ιδίως κορίτσι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το γκάλτσα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ί.

γκαλγκούτσι [gal'gútsi], επίρρ. = καβάλα στους ώμους ενός άλλου, στην πλάτη, π.χ. *Μπάκα, πάρι μι ψίχα γκαλγκούτσι / Πότι μι κρατούσαν απ' του χέρι, πότι μ' έπιρριν γκαλγκούτσι ου παπάς*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασσιώπης 1988:20.

γκαμάγκου [gamángu], ουσ. θηλ. = ψηλή και άχαρη γυναίκα (απαξιωτικό). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Βλ. Δημητράκος 1956, Β:1624 γκαμήλα = η κάμηλος / (μτφ.) ο καθ' υπερβολήν υψηλός και άκομπος στο σώμα.

γκαμήλα του σκυφτάκι [gamíla], ουσ. θηλ. = μακριά γαϊδούρα (παιδικό παιχνίδι). Παιζόταν με δυο ομάδες και όσοι ήταν καβάλα τραγουδούσαν δείχνοντας 2, 3 κ.λπ. δάχτυλα το εξής τραγουδάκι: *Λίνα μαρλίνα, στον κόλου σ' μια σουλήνα, πόσα είναι αυτά; Όσοι ήταν από κάτω έπρεπε να μαντέψουν τον αριθμό αυτό και αν τον εύρισκαν άλλαζαν θέση οι ομάδες, π.χ. Του ζουναράκι, ν καμήλα, τς κλέφτιδς, ή των αριτριμά*. Παπασσιώπης 1972:47. Καλινδέρης 1982:281.

γκαμπινίτσα [gabínitsa], ουσ. θηλ. = χοντρό, βαρύ πανωφόρι, π.χ. *Κρέμασι κι απ' τον ώμου τ' γκαμπινίτσα*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 26/2/1951. Πβ. Κριαράς 1968, Δ:294 γκαμπάνα < το βενετ. gabana = επανωφόρι, μανδύας // γαμπάς = πανωφόρι από χοντρό μάλλινο ύφασμα, πβ. και το κουτσοβλαχικό gäbün, Papahagi 1974:582.

γκαμπλαρώνου [gablarónu], ρ. = αρπάζω, συλλαμβάνω, μπαγλαρώνω, π.χ. *Τουν γκαμπλάρουσαν κι του ερξαν στου γκουζντάνι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:252.

γκανταλνώ [gadalnó], ρ. = γαργαλώ. Αλευράς 1964:83. Ελμειακά 5:118, 9:92, 22:50. Πβ. το κουτσοβλαχικό gädälic, Papahagi 1974:582.

γκουλντιζου [gauldízu], ρ. = κλείνουν τα μάτια μου από τη

νύστα, π.χ. *Πέ μι κι άλλα, γιαγιά, ίλιγα κι γκαούλτζαν τα μάτια μ'.* Ελιμειακά 9:93.

γκαραβέλι [garanél̥i], ουσ. ουδ. = α. μαυροπούλι, β. μτφ. μαυρισμένος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:425. Από το κουτσοβλαχικό gărănél̥u, Papahagi 1974:586.

γκαργκάλια [gargá'la], ουσ. ουδ. = δυνατά γέλια, ηχομιμητική λέξη, π.χ. *Κι θ' αρχινούσαν νιες κι γρες τα γέλια, τα γκαργκάλια*, βλ. και *καρκάλια*. Παπασιώπης 1977:59.

γκαργκαλιούμι [gargalúmi], ρ. = γελώ δυνατά, *Χαχανίζν κι γκαργκαλντιούντι*. Παπασιώπης 1972:26. Από το *γκαργγάλι(α)*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ούμι.

γκαργκούλι [gargúli], ουσ. ουδ. = κεφαλομάντιλο, κυρίως για να μη σκονίζεται το κεφάλι ή για να μην πέφτουν τρίχες στο μαγείρεμα, άσπρο για τις νεότερες και μαύρο για τις μεγαλύτερες ή τις χήρες γυναίκες (για τις τελευταίες ήταν επίσης εξάρτημα του καθημερινού ντυσίματος), π.χ. *Πόσου σι πάϊ-νι ό,τι κι τι: γκαργκούλι, φουστάνι, μισάλα, πβ. και λ. νταρ-τιμάς, φακιόλι*. Παπασιώπης 1973:46. Ελιμειακά 23:81. Ο Ανδριώτης (I.A. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: τσεμπέρι γυναικείο λευκό. Πβ. το κουτσοβλαχικό gărgúli (= στρογγυλή πέτρα), ίσως αναλογικά λόγω του σχήματος.

γκαρδιακός [ngardýakós], επίθ. = εγκάρδιος, στενά φιλικός. Από το εγκάρδι(ος) + παραγ. κατάλ. -ακός, με αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

γκαρμπουλάχανου [garbuláxanu], ουσ. ουδ. = είδος λάχανου. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 16-19:51. Πιτένης 1971:185. Ανδριώτης I.A. 538. Από το μεσαιων. κραμπολάχανο με μετάθεση του γ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:669.

γκαρνότα [garnóta], ουσ. θηλ. = ιγμορίτιδα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

γκαρνότας [garnótas], ουσ. αρσ. = αυτός που έχει φλέγματα και μύξες. Από το *γκαρνότ(α)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

γκαρούφα [garúfa], ουσ. θηλ. = κάτοικος της Καστοριάς, π.χ.

γκαρούφα

Όσου για τς Καστουριανοί, τς γκαρούφισ... Ελιμειακά 36:79. Από το τη λέξη: γκαρούφα = τρόπος μαγειρέματος του γριβαδιού στην Καστοριά.

γκαρουφύλι [garufilj], ουσ. ουδ. βλ.λ. καρουφύλι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 8:58. Καλινδέρης 1982:416.

γκαδανίτσα [gaðanítsa], ουσ. θηλ. = κάμπια, βλ. λ. γκουσιανίτσα. Από το σλαβ. gisenitsa (= κάμπια), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:185.

γκατζουιάνντς [gadzujánts], ουσ. αρσ. = κίτρινη και μαύρη μεγάλη πεταλούδα. Πιθανότατα από κάποιο επώνυμο: Γκατζογιάννης, βλ. Ντίνας 1995:116. Καλινδέρης 1982:427.

γκαυλουμούνου [gavlumúnu], ουσ. θηλ. = γυναίκα μητρομανής. Καλινδέρης 1982:397.

γκαχιλώνα [gaxilóna], ουσ. θηλ. = χελώνα, π.χ. Φτέρνις κι πατούνις ξιλένις κι σκαζμένις σαν πιτσι που γκαχιλώνα / Γάμμα κι συ γκαχιλώνα, όσου να πιράσι ου αμσταύρατους. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 5:120, 31:168. Αλευράς 1964:56, Καλινδέρης 1982:426. Από το χελώνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1471.

γκέλμπιρι [gélbirj], ουσ. ουδ. = ξύλο μακρύ που τελείωνε σε σανίδι και το οποίο το χρησιμοποιούσαν για να βγάζουν τα τσίπουρα και να πλένουν τα βιάνια, βλ.λ. Από το τουρκ. gelbiri (= τσιμπίδα, μασιά), Redhouse 1968:393.

γκέλμπιρι σιδηρέινου [gélbirj sidiréjnu], ουσ. / ουδ. = εργαλείο για το μάξιμα και καθάρισμα των κάρβουνων του φούρνου, των βαρελιών ή των μπάζων. Καλινδέρης 1982:449. Από το τουρκ. gelbiri (= τσιμπίδα, μασιά), Redhouse 1968:393.

γκέτα [géta], ουσ. θηλ. = σύστημα από λωρίδες υφάσματος που τυλίγονταν γύρω από τη γάμπα του φουστανελά. Από το ιταλ. ghetta, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:312.

γκζότι [gzótj], ουσ. ουδ. = διάλυμα οξέος για απολύμανση.

γκιβέτσι [gívetsj], ουσ. ουδ. = α. πηλίνο πλατύ και χαμηλό

- σκεύος για το ψήσιμο φαγητών, β. το φαγητό που ψήνεται σ' αυτό, γιουβέτσι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *güveç*, Redhouse 1968:426.
- γκιβρέκ ή γκιουβρέκ [gívnék], ουσ. ουδ. = κουλούρι, π.χ. *Μας έδουνιν μιάς καναδινό δραχμές για να πάρουμε κάνα γκιουβρέκι ή μαντζούνι*. Παπασιώπης 1988:135.
- γκιζάπι [gízápɪ], ουσ. ουδ. = βιτριόλι, διάλυμα οξέος. Πιτένης 1971:37. Πασχάλιδης 1999:220. Από το τουρκ. *kezzap* (= υδροχλωρικό οξύ), Redhouse 1968:648.
- γκιζέρι [gizéri], ουσ. ουδ. = περίπατος, άσκοπη βόλτα. Από το τουρκ. *g. gezer* (= τριγυρίζω), Redhouse 1968:398.
- γκιζιρνά [gízirnó], ρ. = τριγυρνά, π.χ. *Ξισκώνουντι κι απ' τ' άλλα τα μέρια να ρθουν να τ' γκιζιρίσιν*. Αλευράς 1964:10. Ελιμειακά 21:62. Από το τουρκ. *gezer* (= τριγυρίζω), Redhouse 1968:398, πβ. και Κατσάνης 1997.
- γκιζντάνι ή γκιουζντάνι, συνήθως στον πληθ. [gízdáni], ουσ. ουδ. = α. παρωπίδες, κλάπες, π.χ. *Κι χάντρις στ' σέλα, στου λουρί, στ' γίγκλα κι στα γκιουζντάνια*, Παπασιώπης 1977:24, β. φυλακή, το φρέσκο, π.χ. *Τουν γκαμπλάρουσαν κι του έρξαν στου γκιουζντάνι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:22.
- γκιλέπι [gílépɪ], ουσ. ουδ. = κούκλα μαλλιού. Έκφραση: *λουζιάσκιν του γκιλέπι* = μπλέχτηκε η υπόθεση, π.χ. *Όπους λουζιάσκιν τώρα του γκιλέπι, να ιδούμι πώς θα ξιλασπώσουμι*. Πιτένης 1971:18. Από το τουρκ. *kelep, gilep* (= αδράχτι, μασούρι), Redhouse 1968:633, πβ. και Κατσάνης 1997.
- γκιλτσουί [gíltsuí], ουσ. ουδ. = μυροδοχείο με το οποίο έραιναν τη νύφη όταν πήγαινε στην εκκλησία την πρώτη Κυριακή μετά το γάμο, π.χ. *Κι άμα ήρθιν η Κυριακή ν παν σν ικκληδά κι ν έραναν μι γκιλτσουί*. Ελιμειακά 12-13:94, 103. Από το τουρκ. *gül suyu* (= ροδόνηρο), Redhouse 1968:420.
- γκιντέρι [gídéri], ουσ. ουδ. = βάσανο, σαράκι. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. *keder* (= καημός, βάσανο), Redhouse 1968:630, με ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου.

γκιόντς | γκιόντς [gʝónts], ουσ. αρσ. = νυκτόβιο πουλί που ανήκει στην ίδια οικογένεια με την κουκουβάγια, γκιόνης. Από το αλβ. gjon, Gjini 1971:152.

γκιόσα [gʝósa], ουσ. θηλ. = γριά γίδα. Καλινδέρης 1982:438. Ο Ανδρωίτης (1971:64) το παράγει από το σλαβ. kozje -δια της αλβανικής- παραπέμποντας στον Meyer 1895, τ.2:65.

Γκιουλέρ μαχαλάς [gʝuléɾ maxalás], τοπων. = η συνοικία που δημιούργησε ο Χ. Τράντας στο κέντρο της Κοζάνης. Πασχαλίδης 1999:220.

γκιούμμ [gʝúmtʃ], ουσ. ουδ. = μπακιρένιο κωνικό δοχείο, με ή χωρίς καπάκι, για το κουβάλημα ή το ζέσταμα νερού. Εκφράσεις: *Γκιούμμ τ' Αι-Νικόλα* = άνθρωπος που τον χρησιμοποιούν για όλες τις δουλειές, που δεν κάνει τίποτε άλλο από το να εξυπηρετεί τους άλλους. Η φράση προέρχεται από τη χρήση ενός δοχείου νερού (*γκιούμμ*) της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου της Κοζάνης από όλο τον κόσμο (χρησιμοποιούνταν κυρίως για τα βαφτίσια) / *Τρουπάι τα γκιούμια* = είναι κοντός· όταν κουβαλάει τα γκιούμια, αυτά σέρνονται στο χώμα και τις πέτρες και τρουπάνε. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 44:63, 46:72. Πασχαλίδης 1999:220. Από το τουρκ. güğüm, Redhouse 1968:419.

γκιουμάκ [gʝumák], ουσ. ουδ. = μικρό γκιούμμ, όβλ. Από το γκιούμμ, όβλ., + υποκορ. παραγ. καταλ. -άκι.

γκιουμούλι [gʝumúli], ουσ. ουδ. = μικρό γκιούμμ, όβλ. Από το γκιούμμ, όβλ., + υποκορ. παραγ. καταλ. -ούλι.

γκιουμπέρι [gʝumbéɾi], ουσ. ουδ. = χονδρό μάλλινο ύφασμα. Πασχαλίδης 1999:220.

γκιουμπές [gʝumbés], ουσ. αρσ. = γούνινος επενδύτης. Πασχαλίδης 1999:220. Από το τουρκ. kubbe (= θόλος, τρούλος), Redhouse 1968:680.

γκιουρντάνι [gʝurdáni], ουσ. ουδ. = κολιέ, περιδέραιο, π.χ. *Κι χίλια δυο γκιουρντάνια χα να τουνβάλου του ντουρη /*

*Μπιλτζίκια, γκιουρντάνια, δαχλίδια κι σκλαρίκια ένα σου-
ρό.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώπης 1977:24. Ελμειακά 9:93,
30:68. Από το τουρκ. *gerdan* (= λαιμός), Redhouse 1968:395.

γκιρίτζι [gírízji], ουσ. ουδ. = α. φαρδύ αυλάκι, β. πήλινος σωλή-
νας απορροής, υπόνομος, π.χ. *Μούγκι του στόμα τς είνι σα
γκιρίτζι τρανό μα δεν πειράζι.* Ελμειακά 31:169. Πασχαλίδης
1999:2.

γκιρμπίζικου (χουράφι) [gírβíziku (xuráfi)], ουσ. ουδ. Η λέξη
παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία:
παχύ, εύφορο χωράφι, πβ. και λ. *ζαΐφκους*.

γκισέμι [gísémi], ουσ. ουδ. = το κριάρι, το τραγί ή το περιστέρι
που οδηγεί το σύνολο, π.χ. *Πέταξα του γκισέμι* (για περιστέ-
ρια). Έκφραση: *τουν έχουμι γκισέμι* = πρωτοπόρος, ανώτε-
ρος. Πιτένης 1971:45, 175, 209, 217. Καλινδέρης 1982:438. Από το
τουρκ. *kösem*, Redhouse 1968:679, πβ. και Κατσάνης 1997.

γκίκ [gík], φράση: *δεν έβγαλαν ούτι γκίκ* = δεν έβγαλαν άχνα,
ηχομιμητική λέξη, πβ. κιχ. Ελμειακά 46:75.

γκίρλιακας [gírliakas], ουσ. αρσ. = α. λάουγγας, λαιμός (για
πουλερικά), β. ο μικρός που μεγαλοπιάνεται, πβ. την έκ-
φραση: *Έβγαλιν γκίρλιακα*. Πιτένης 1971:29. Ελμειακά 5:117.
Από το τουρκ. *girtlak*, Redhouse 1968:490.

γκίρλίτσα [gírliṣa], ουσ. θηλ. = βήχας με πνιγμό που δε στα-
ματάει. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ο Papahagi (1974:605) παράγει
την κουτσοβλαχική λέξη *gurlitsä* (= βήχας με πνιγμό) με τη
βουλγ. λέξη *gîrlitsa*.

γκίρτα [gírta], ουσ. = (περισσότερο για γυναίκες αλλά και για
άντρες) γκρινιάρια, χολέρα, βλ. και *γκούρτα - μούρτα*. Πι-
θανότατα από το κουτσοβλαχικό *xîrtă* (= κυνηγόςκυλο),
Papahagi 1974:662.

γκίρτσιλιάνους [gírtsilíanus], ουσ. αρσ. βλ. *γκρίτσιλιάνους*.
Αλευράς 1964:11. Πιτένης 1971:246. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από
το *γκίρτσιλιάνους* με αναγραμματισμό του *γ*.

γκλάβα | γκλάβα [gláva], ουσ. θηλ. = α. φτσέλα, ό.βλ., β. μεγάλο στρογγυλό κεφάλι. Από το σλαβ. glava (= κεφάλι), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960: 158, πβ. και Κατσάνης 1997.

γκλαβανή [glavaní], ουσ. θηλ. = α. ξύλινη καταπακτή που σκεπάζει την εισοδο προς το υπόγειο, β. μτφ. κάτι που είναι πολύ ανοιχτό, χάσκει, π.χ. *Άνξιν ένα στόμα σαν γκλαβανή*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:47. Πιτένης 1971:21. Πασχαλίδης 1999:220. Λέξη που σχετίζεται με τη σλαβικής αρχής λέξη glava (βλ.λ. γκλάβα), πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:312 (< σλαβ. glavan(ija) + -ή), πβ. και Κατσάνης 1997.

γκλάκας [glákas], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που τρώει πολύ και κατεβάζει αμάσητη την τροφή. Καλινδέρης 1982:379. Μάλλον ηχομιμητική λέξη.

γκλαμπάτσα [glabátsa], ουσ. θηλ. = αρρώστια των προβάτων. Καλινδέρης 1982:440. Διαβαλκανική λέξη, πβ. αλβ. gëlbazë (= φλέγμα, πτύελο), κουτσοβλαχικό gëlbádzä, Papahagi 1974:583, πβ. και Κατσάνης 1997.

γκλιάγκουρας [gl'águfas], ουσ. = σωματώδης, ψηλός και άχαρος άντρας, π.χ. *Κι σένα, γκλιάγκουρα, χαμπάρι δε σι πήραμι / Σαν βγήκιν ραχατμένι χέπισιν ουπάν σ' χέναν γκλιάγκουραν απ' τν αγριουτηρούσιν*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ειμειακά 33:162, 11:241. Αλευράς 1964:37. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με την εκδοχή γκλιαγκουράς, πληθ. γκλιαγκουραί(ι).

γκλιανός [gl'ánós], ουσ. αρσ. = γουλιανός. Από το ελληνιστ. γλάνιος > μεσαιων. γλιανός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:321.

γκλιανόστουμους και γλιανόστουμους [gl'ánóstumús], επίθ. = λαίμαργος, που ανοίγει το στόμα του σαν γκλιανός, ό.βλ., Καλινδέρης 1982:397. Από το γκλιανός, ό.βλ., + στόμα + παραγ. κατάλ. -ος.

γκλιαρώνου [gl'arónu], ρ. = πνίγω σφίγγοντας στο λαιμό. Καλινδέρης 1982:352. Το παθ. και με τη σημασία: πνίγομαι κα-

ταπίνοντας κάτι αμάσητο, π.χ. *Μην τρως έτδα, μπρε, τα γκλιαρουθείς.*

γκλίστρα [glístra], ουσ. θηλ. = α. γλίστρα, β. μέρος με πατημένο χιόνι, που το χρησιμοποιούν τα παιδιά για να διασκεδάσουν γλιστρώντας και παίζοντας επάνω του, π.χ. *Κι κει ουπάν έφκιανάμι γκλίστρα.* Περιφνημη ήταν η *Γκλίστρα* τς *Αγιάννας*, γ. γλιστερός βράχος πάνω στον οποίο γλιστρούσαν τα παιδιά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώπης 1988:21. Ελμειακά 4:50, 46:73. Πιτένης 1971:175. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το μεσαιων. έλλ. γλίστρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:314, με ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου.

γκλιστρώ [glistró], ρ. = γλιστρώ, π.χ. *Κι οι τοίχ κι όλα γκλιστρούν.* Παπασιώπης 1972:34, 1988:21. Από το *γκλίστρα*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ώ.

γκόγκανου [góganu], ουσ. ουδ. = α. καρπός αγριοτριανταφυλλιάς· σταματά την ευκοίλια, π.χ. *Ουλίγα τσίντσιφα κι γκόγκανα να μην τονν βγάνι πουλλά χέρια άμα χαλνιέτι,* β. στον πληθ. *γκόγκανα* = τίποτα, κάτι ανάξιο λόγου, π.χ. *-Ίφιρις τίπουτα; -Γκόγκανα* = τίποτα (δυστυχώς). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 30:67, 33:163. Πιτένης 1971:167. Πβ. Δημητράκος 1956, Ε:3968 κογκία (βοταν.) = γένος φυτών της οικογενείας των βερβενοειδών.

γκόγκους [gógus] = μαχαίρι με ξύλινη λαβή.

γκόλιαβους, -βι, -βου [góliavus], επίθ. = γυμνός, π.χ. *Λούζου-νταν γκόλιαβις κι ουρθές στα πλακάκια / Πααίνουμι στου θέατρον κι βλέπουμι γκόλιαβις μου (= μόνο) στου τσίτσι (= τσίτσιδες).* Έκφραση: *γκόλιαβου κιφάλι* = φαλάκρα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σλαβ. gol (= γυμνός), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:166, + παραγ. κατάλ. -αβους, βλ. 1.4.9.3, πβ και Τσοπανάκης 1953: 281. Ελμειακά 5:117, 21:61, 31:169, 36:79, 44:64. Πιτένης 1971:207.

Γκόμπλιτσα [góblitsa], τοπων. = Κρόκος, χωριό της περιοχής. Ελμειακά 5, 116.

γκόρμπιτους [górbitus], βλ.λ. γκουρμπέτς.

γκόρτσου [górtsu], ουσ. ουδ. = αχλάδι, πβ. και αγρόγκουρτσου.

Από το αλβ. gorricë-a (= αγριαπιδιά), Gjini 1971:140. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 9:92.

γκουζάντα [gujánda], ουσ. θηλ. = μαύρισμα στις άκρες των δακτύλων, βλ. και λ. *μαυρίτσα*. Για θεραπεία έβαζαν το δάκτυλο σε φρέσκα περιττώματα μωρού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

γκούβα [gúva], ουσ. θηλ. = τρύπα, γούβα. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 26/2/1951. Από το αλβ. gunë-a (σπήλαιο, κουφάλα, βαθούλωμα), Gjini 1971:145, πβ. και το κουτσοβλαχικό gúnă, Papahagi 1974:607.

γκουβιάζι [gynǎzi], ρ. = κάνει γούβα, κοίλωμα ο τόπος ή το στρώμα. Καλινδέρης 1982:407. Από το γκούβα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζου.

γκούβραβους, -βι, -βου [gúnvanus], επίθ. = μπουτζοιμένοις, ό.βλ., αγέλαστος, κρυψίνους, κακής διάθεσης άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:385. Από το κουτσοβλαχικό gúnvu (= μωτρωμένος, άγριος), Papahagi 1974:607, + παραγ. κατάλ. -αβους, βλ. 1.4.9.3.

γκούβρου [gúnvu], επίθ. = αγέλαστη, μωτρωμένη, κακιά, βλ. λ. γκούβραβους. Καλινδέρης 1982:385. Από το κουτσοβλαχικό gúnvu (= μωτρωμένος, άγριος), Papahagi 1974:607.

γκουγκανιά, πληθ. γκουγκανές [gugańá], ουσ. θηλ. = αγριοτριανταφυλλιά. Πιτένης 1971:270. Από το γκόγκανου, βλ.λ. + παραγ. κατάλ. -ιά.

γκουγκόσα [gugóša], ουσ. θηλ. = μείγμα τυριού και ψίχας ψωμιού συμπιεσμένο στο μαντίλι. Καλινδέρης 1982:439. Από το κουτσοβλαχικό gugúšũ (= τηγανίτα, σφαίρα), Papahagi 1974:601.

γκουγκούνι [gugúńi], ουσ. ουδ. = οι χωριάτες (για τους Κοζανίτες). Καλινδέρης 1982:396.

γκουγκουρέλι [guguréli], ουσ. ουδ. = μικρό παιδί, πιτσιρίκι,

π.χ. *Άμα χίρσαν να μας καῶμιρεύν κι τα γκουγκουρέλια, βάλι κι λουγάργιασι / Έναν κόμπου πιδιά, γκουγκουρέλια, να τ' αγουράζιν πουδήλατα...* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 33:163. Πιτένης 1971:221. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951.

γκουζγκούτας και γκουζγκούτς [guzgútas], ουσ. αρσ. = αυτός που ψάχνει να βρει κάτι. Καλινδέρης 1982:388.

γκουζγκουτεύου [guzguténu], επίθ. = ψάχνω, βλ. και λ. *αραδά, κουταλεύου, μουζμουτεύου*. Καλινδέρης 1982:388. Από το γκουζγκούτας, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

γκουλιασάνια [gu'ášańá], ουσ. θηλ. = γύμνια. Καλινδέρης 1982:377. Από το κουτσοβλαχικό *gulišán* (= γυμνός), Parahagi 1974:602, + παραγ. κατάλ. -ιά.

γκουλιαμπίζου [gu'ambízu], ρ. = παίζω μέσα στο νερό, βλ. και λ. *κουλιουμπίζουμι*. Καλινδέρης 1982:390. Από το κολυμπώ + παραγ. κατάλ. -ίζω, με ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου.

γκουλιαρίδα [gu'arída], επίθ. = α. γυμνή γάμπα, κνήμη, π.χ. *Σα μας είδαν ιμάς μι τα κουντά τα πανταλόνια, ου, ου, αρχί-ντσαν: οι γκουλιαρίδεις! / Πού πιαλάς έτδα μι τς γκουλιαρί-δεις; / Σκόθκιν του ζντράνι μ' κι φάνκιν η γκουλιαρίδα μ',* Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. στον πληθ. *ξηρά κλωνάρια δέντρου*. Παπασιώπης 1988:21. Πιτένης 1971:12. Καλινδέρης 1982:410. Από το σλαβ. *gol*, βλ.λ. *γκόλιαβους*, + παραγ. κατάλ. -ρής, πβ. *σουλταρής*, ό.βλ.

γκουμούλι [gumúli], ουσ. ουδ. = α. σκυλόψωμο από μαζέματα ζύμης, β. *χοντροκαμωμένη πίτα*. Καλινδέρης 1982:367. Από το κουτσοβλαχικό *gumúli* (= σβώλος), Parahagi 1974:603.

γκουμπές [gumbés], ουσ. αρσ. βλ.λ. *κουμπές*.

γκουμπτζάλνώ [gubdžalnó], ρ. = φαγουρίζω, π.χ. *Είχα κάτι μι γκουμπτζάλνούσιν του λιμό*. Από το γκούμπτζαλους, ό.βλ., + -νώ.

γκούμπτζαλους [gúbdžalus], ουσ. αρσ. βλ. και λ. *κουρνιαχτός*.

Κυριώς στην έκφραση: *γκούμπτζαλους κι κουρνιαχτός* = γκούμπτζαλους

ό,τι θέλει ας γίνει, να χαθεί και να μη φανεί. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:188.

γκουργκόλι [gurǵóli], ουσ. ουδ. = μπίλια, βώλος (το παιχνίδι), π.χ. *Έπιζάμι τα γκουργκόλια*. Παπασιώπης 1972:47, 1988:119. Ελιμειακά 16-19:52. Πιτένης 1971:256, 156. Από το κουτσοβλαχικό gurǵúlǐ (= στρογγυλή πέτρα) κι αυτό από το λατ. gurgulio, βλ. Parahagi 1974:604.

γκουργκουλιάγκου [gurǵulǎngu], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (I.Λ. 538) με την έκφραση: *γκουργκουλιάγκου λαϊνι* = λαϊνι με στενό στόμιο που όταν αδειάζει κάνει γκουρ - γκουρ - γκουρ, μτφ. γυναίκα με ψηλό λαιμό. Ελιμειακά 33:163. Πιτένης 1971:246. Από το λατ. gurgulio, -onis (= οισοφάγος), πβ. και Κατσάνης 1997.

γκουργκουλίζου [gurǵulízu], ρ. = γουργουρίζω. Από το γουρ-γουρίζω, ηχομιμητική λέξη, με ανομοίωση r-l και ηχηροποίηση του γ.

γκουργκουλουτός, -ή, -ό [gurǵulutós], επίθ. = α. στρογγυλός σα γκουργκόλι, βλ.λ., β. γουρλωμένος. Καλινδέρης 1982:386. Από το γκουργκόλι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ουτός < -ωτός.

γκουργκύλι [gurǵíli], ουσ. ουδ. = σιδερένιος ή συρμάτινος τροχός, τσέρκι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το πβ. γκουργκόλι, ό.βλ.

γκουργκυλώ [gurǵiló], ρ. = κατρακυλώ, π.χ. *Πόσου μι άρζιν αδουκιούμι του σουφρά να γκουργκυλώ*. Παπασιώπης 1977:31. Ελιμειακά 4:54, 24:54. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:176. Από το γκουργκύλι, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ώ.

γκουρλώνου, -ουμι [gurlónu], ρ. = πνίγω, -ομαι, π.χ. *Πήγι να φάι μια πιτλίδα κι γκουρλώθκιν*. Καλινδέρης 1982:351. Από το μεσαιων. ελλ. *γουρλώνω < αρχ. ελλ. γρύλος (κωμική ζωγραφιά, φιγούρα) με μετακίνηση του r, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:321.

γκουρμπάσι [gurbási], ουσ. ουδ. = πελεκημένος κορμός δέντρου για ταΐστρα.

γκουρμπάτσι [gurbátsi], ουσ. ουδ. = μαστίγιο. Από το τουρκ. kirbaç, Redhouse 1968:653.

γκουρμπέτι [gurbéts], ουσ. αρσ. = ο εκτός του σπιτιού χώρος, η πιάτσα. Έκφραση: βγήκιν στου γκουρμπέτι = έγινε ανήθικος. Από το τουρκ. gurbet (= ξενιτιά, εξορία), Redhouse 1968:416.

γκουρμπέτς, -σα [gurbéts], ουσ. αρσ. = α. τσιγγάνος (απαξιωτικά και υβριστικά), β. μαυριδερός, μελαχρινός, άσχημος, π.χ. Να ξιπατουθείς, γκουρμπέτσα / Μαρ, γκουρμπέτσα, μαρ στραβουκατσάουλου, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, πβ. και παλιουγκόρμπιτσα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. gurbet (= ξενιτιά, εξορία), Redhouse 1968:416.

γκουρδούμι [guršúmĭ], βλ.λ. κουρδούμι.

γκουρτσά [gurtšá], ουσ. θηλ. = άγρια αχλαδιά, π.χ. Δεν έχ γκουρτσά να τσακουθεί: λέγεται για τη θάλασσα και αποτελεί τρόπο έκφρασης του φόβου των ορεισίβιων Κοζανιτών για αυτήν / Αυτή δεν είναι μπαλαμιά, μπρε δούρδι, είναι γκουρτσά, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελμειικά 44:63. Παπασιώπης 1977:19. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:221. Από το αλβ. gorrícë-a (= αγριαπιδιά), Gjini 1971:140, πβ. και βουλγ. gornica, Κατσάνης 1997.

γκούρτα - μούρτα [gúrta - múrta], ουσ. θηλ. βλ.λ. γκίρτα.

γκουστιανίτσα [gustĭjanítsa], ουσ. θηλ. = κάμπια, βλ.λ. γκαδανίτσα, πβ. και γκουτδανίτσα. Προφανώς πρόκειται για συμφυρόμο των λέξεων γκουστι(α)ρίτσα, ό.βλ., και γκαδανίτσα, ό.βλ.

γκούστι(μ)ρας [gústiras, gústĭaras], ουσ. αρσ. = α. σαύρα μεγάλη, πράσινη σαύρα, β. χλωμός άνθρωπος (απαξιωτικά). Από το γκουστι(α)ρίτσα, ό.βλ., + μεγεθ. παραγ. κατάλ. -ας. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:152.

γκουστι(μ)ρίτσα [gustirítsa, gustĭarítsa], ουσ. θηλ. = α. σαύρα μεγάλη, πράσινη σαύρα, β. χλωμός άνθρωπος (απαξιωτικά), βλ.λ. γκούστι(α)ρας, πρασινουγκούστι(α)ρας. Αρχείο

γκουστι(μ)ρίτσα

Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:152. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το κουτσοβλαχικό *guštirítsä*, Parahagi 1974:606, < σλαβ. *gústertse*, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:182.

γκουόσα [gúša], ουσ. θηλ. = λαιμός, προγούλι, βρογχοκήλη, π.χ. *Ιδέ γκούσις 'π' απόλκιν / Πάχινιν κι κρέμασιν γκουόσα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:14. Από το κουτσοβλαχικό *gúše* (= λαιμός), Parahagi 1974:605-6, πβ. και αλβ. *gushë-a* (= πρόλοβος, βρογχοκήλη, το έμπροσθεν του λαιμού), Gjini 1971:145.

γκουτζάμ, γκουτζαμάν και γκουτζά [gudžám, gudžamán], επίρρ. = μέγας, τόσο μέγας, π.χ. *Δεν αντρέπισι να φκιάντς έτσι, γκουτζάμ πιδί*; βλ. και *κουτζάμ*. Πιτένης 1971:13. Από το τουρκ. *koca* (= μέγας, τεράστιος) + το κτητικό πρόσφυμα *m* (δικός μου), Redhouse 1968:669· το *γκουτζαμάν* από το τουρκ. *kocaman* (πελώριος, τεράστιος), Redhouse 1968:670.

γκουτζαμπάις [gudžambájs], ουσ. αρσ. = δημογέροντας, κοτζαμπάσης. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. *kocabası* (= δημογέροντας, κοτζαμπάσης), Redhouse 1968:669.

γκουτσινούλι, γκουτσουνούλι [gutsinúli, gutšunúli], ουσ. ουδ. = μικρό γουρουνάκι. Καλινδέρης 1982:381. Πβ. το σλαβ. *cutšina* (= ξύλινο σπίτι γουρουνιού).

γκουτσανίτσα [gutšanítsa], ουσ. θηλ. βλ.λ. *γκουστιανίτσα*.

γκουτσουνί [gutšúni], ουσ. ουδ. = γουρούνι. Καλινδέρης 1982:381. Από το πβ. το σλαβ. *cutšina* (= ξύλινο σπίτι γουρουνιού).

γκούχλιου [gúχliu], ουσ. θηλ. = φυματική. Ηχομιμητική λέξη.

γκραν κάσα [gran kása], ουσ. θηλ. = το πολύ μεγάλο τύμπανο των μουσικών, μπάσο τύμπανο, π.χ. *Αδουκιέσι του Θουμούλι του Ντούρβα μι τ' γκραν κάσα*; Ελιμειακά 46:76. Από το < ιταλ. *grancassa*.

γκρεκ [grek] = θέση στα κότσια. Πιτένης 1971:157.

γκρέμουρας [grémuras], ουσ. αρσ. = μεγάλος γκρεμός. Καλινδέρης 1982:407. Από το γκρεμός + μεγεθ. κατάλ. -ουρας.

γκρίμπλους [gríblus], επίθ. = καμπούρης.

γκριμπλώνου [griblónu] = καμπουριάζω, διπλώνομαι στα δυο. Από το γκρίμπλους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

γκριμώ ή γκριμνώ [grimó], ρ. = γκρεμίζω, π.χ. *Η μουσική τη μιναν σι γκριμάι κι ν άλλι σι σικώνι*. Έκφραση: *Τουν γκριμάι μι του μάτι = έχει πολλή επιρροή πάνω του / Του μάτι γκριμάι άνθρουπουν* (για τη δύναμη της βασκανιάς). Ελιμειακά 46:81. Από το γκρεμίζω· για την μετάταξή του στα σε-ώ οξύτονα ρήματα βλ. 1.4.5.2.

γκριτσιλιάνους [gritsilíanus], ουσ. αρσ. βλ.λ. γκρίτσιλιάνους. Αλευράς 1964:11. Πιτένης 1971:246. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το γκρίτσιλιάνους με αντικατάσταση του î, που δεν απαντά στο φωνολογικό σύστημα της νέας ελληνικής, με το í.

γκρίτσιλιάνους [grítzilíanus], ουσ. αρσ. = λάρυγγας, λαϊμός, οισοφάγος, π.χ. *Καλάμια κι παλιούρια στου γκρίτσιλιάνου τς*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:11. Πιτένης 1971:246.

γκρόντι [gróndi], ουσ. ουδ. = χοντρό μεταξωτό ύφασμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το κουτσοβλαχικό gróndu (= μετάξι), βλ. Papahagi (1974:599), ο οποίος το σχετίζει και με το τουρκ. ghrondan (= μεταξωτός).

γκρούντις [grúndis], ουσ. θηλ. = μεγάλα και ακανόνιστα κομμάτια, π.χ. *γκρούντις ούρδα*, βλ.λ. Ελιμειακά 33:163. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το κουτσοβλαχικό grúndă (κομμάτι), Papahagi 1974:600.

γκτζούπι [gdžúpi], ουσ. ουδ. = α. κομμάτι ξύλου που χρησιμοποιούταν για σανίδα όπου λιανίζονταν το κρέας, β. μπφ. κοντόχοντρος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:367.

γκύλιαντρος [gíliandrus], ουσ. αρσ. = καρούλι, κουβαρίστρα. Καλινδέρης 1982:367. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το κύλινδρος με ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου (αρχαϊσμός).

γκύλιαντρος

- γκυλιούμι | γκυλιούμι [gíliúmi], ρ. = κυλιέμαι, κατακυλώ, π.χ. *Ἡ στον ἀμμουμι γκυλιούντι / Κι γκυλιούσασαν ουπάν στα μαῖῶα τα στήρια πίσου 'π' τον Αἰ-Θανάσι.* Παπασιώπης 1972:26, 1988:120. Ελιμειακά 5:120, 46:74, 80. Πιτένης 1971:221. Από το κυλιέμαι με ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου (αρχαϊσμός).
- γκυλτστάρι [gíltstári], ουσ. ουδ. = α. κομμένος κορμός δέντρου, β. κοντόχοντρη γυναίκα. Καλινδέρης 1982:378. Από το ρήμα γκυλώ, γκυλιούμι, ό.βλ., + την παραγ. κατάλ. -τάρι (< τάριον, πβ. κισαστάρι, ό.βλ.).
- γλάρακας [gláarakas], ουσ. αρσ. = βάτραχος.
- γλέπου [glépu], ρ. = βλέπω, π.χ. *Αχ, Νάνου, νά 'ξιρις πώς σι γλέπου.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:11, 151, 155. Ελιμειακά 12-13:94, 44:69. Από το βλέπω με αλλαγή του αρχικού συμφώνου.
- γλήγουρα [glíguɾa], επίρρ. = γρήγορα, π.χ. *Γλήγουρα στ' φουτιά του ιμπρίζ,* βλ. λ. *αγλήγουρα.* Παπασιώπης 1973:21. Πιτένης 1971:24.
- γλίστρα [glístra], ουσ. θηλ. = α. γλίστρα, βλ.λ. γκλίστρα, β. σκουλήκι εντέρων. Καλινδέρης 1982:427. Από το γλίστρα (= γλιστερό έδαφος) με αναλογική συσχέτιση.
- γλιτσάζμένου [glitšazménu], μτχ. = στρωμένο με γλίτσα, λιπαρή βρομιά που κάθεται συνήθως στα τοιχώματα των μαγειρικών σκευών. Καλινδέρης 1982:401. Από το γλιτσιάζω < γλίτσα, πβ. το ελληνιστ. γλίπτον (= κόλλα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:315.
- γλυκάδια [glíkadýa], ουσ. ουδ. = διάφοροι αδένες στα σφάγια. Από το μεσαιων. γλυκάδιν < ελληνιστ. < γλυκάδιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. γλυκός.
- γλυκάντσους [glíkántsus], ουσ. αρσ. = γλυκάνισος, αρωματικό φυτό με τους σπόρους του οποίου αρωματίζουν γλυκά και οινοπνευματώδη ποτά, στην Κοζάνη το τσίπουρο. Παπασιώπης 1977:43. Πασχαλίδης 1999:221. Από το ελληνιστ. γλυ-

κάνισον < γλυκ(ύς) + άνισον < αρσβ. *yansum*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:315. Για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου t βλ. 1.2.1.3.2.

γλυκιά [γλικά], ουσ. θηλ. = δέντρο με μικρούς γλυκούς καρπούς, π.χ. *Είχαμι στις μπαχτσέδεις μαχαίρις, γλυκιές*. Ελιμειακά 44:36.

γλυκιρίνα [γλικιρίνα], ουσ. θηλ. = γλυκερίνη, π.χ. *Ιδέ πώς έσκασαν τα χέρια μ'. Έχς ψίχα γλυκιρίνα;* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το γλυκερίνη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:315.

γλυκουπατάτσα [γλικυπατάτσα], ουσ. θηλ. = γλυκοπατάτα, είδος πατάτας που έχει γλυκιά γεύση. Από το γλυκός + πατάτα. Ενδιαφέρουσα η ύπαρξη ενός s στην κατάληξη, πβ. *ντουμάτσα, πατάτσα*.

γλώσσα τς πιθιράς, φράση = κακτοειδές φυτό με κόκκινο λουλούδι.

γνέμα [γνέμα], ουσ. ουδ. = το νήμα, το αποτέλεσμα του ρ. γνέθου. Από το ρ. γνέ(θου) + παραγ. κατάλ. -μα.

γνουμκός, -ιά, -ό [γνουμκός], επίθ. = συνετός, μυαλωμένος, γνωστικός, π.χ. *Ποιος γνουμκός πχιαλάι στα χιόνια αδιαφρόρητα;* Ελιμειακά 4:50. Από το γνωμικός (αρχαϊσμός).

γνουσταίνου [γνουστένου], ρ. = γίνομαι γνωστικός, π.χ. *Πότι να τρανέψν να γνουστίσν*. Καλινδέρης 1982:387. Από το γνωστικός + παραγ. κατάλ. -αίνου > *γνουστικαίνου > γνουσταίνου.

γόμαρους [γόμαγους], ουσ. αρσ. = γομάρι. Καλινδέρης 1982:378. Από το *γουμάρι*, ό.βλ., + μεγεθυντ. κατάλ. -αρους (< αρσος, πβ. Γιάννης > Γιάνναρος).

γόνα [γόνα], ουσ. ουδ. = γόνατο. Έκφραση: *μένα γόνα = πολύ*, π.χ. *Ένα γόνα λάσπι / Έφκιασιν μένα γόνα κιφτέδεις*. Από το γόνα, λαϊκότροπος τύπος για το γόνατο < τον πληθ. γόνατα, κατά το σχήμα *πράμα - πράματα*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:319.

γόνα

γουμάρι | γουμάρι [γυμάρι], ουσ. ουδ. = γαϊδούρι, π.χ. *Καζακλαριώτκου γουμάρι* = καλής ράτσας (από Kazaklar = Αμπελώνας Λάρισας). Έκφραση: *γουμάρι ξισαμάρουτου* = αφιλότιμος άνθρωπος. Παροιμία: *Μι ν αράδα ξιούντι τα γουμάρια*. Καλινδέρης 1982:420. Από το ελληνιστ. γομάριν, υποκορ. του αρχ. ελλ. γόμος (= φορτίο), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:319.

γουμάρα [γυμάρα], ουσ. θηλ. = γαϊδούρα. Ανδριώτης I.Λ. 538. Από το *γουμάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. θηλυκ. -α.

γουμαράγκαθου [γυμαράγκαθου], ουσ. ουδ. = γαϊδοράγκαθου. Από το *γουμάρι*, ό.βλ., + αγκάθι.

γουμαρέλι [γυμαρέλι], ουσ. ουδ. = μικρό γαϊδουράκι. Καλινδέρης 1982:380. Από το *γουμάρι*, ό.βλ., + υποκορ. παραγ. κατάλ. -έλι, πβ. *πιδί - πιδαρέλι*.

γουμαρνός, -ή, -ό [γυμαρνός], επίθ. = α. γαϊδουρινός, β. πολύ μεγάλος και άχαρος, π.χ. *Τι τς έφκιασις έτδα γουμαρνές τς κιφτέδης*; Καλινδέρης 1982:384. Από το *γουμάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. επιθέτων -ινός.

γουμαρούλι [γυμαρούλι], ουσ. ουδ. = γαϊδουράκι. Από το *γουμάρι*, ό.βλ., + υποκορ. παραγ. κατάλ. -ούλι, πβ. *πηγάδι - πηγαδούλι*.

γουνάτζμα [γυνάτζμα], ουσ. ουδ. = α. γονάτισμα, β. ο εσπερινός της γονυκλισίας (Κυριακή της Πεντηκοστή). Από το γουνατίζ(ου) + παραγ. κατάλ. ουσ. -μα.

γουνατώ, γουνατίζου (σπανιότερα) [γυνατό], ρ. = α. γονατίζω, β. λυγίζω, καταβάλλομαι. Πιτένης 1971:47. Καλινδέρης 1982:265. Από το γονατίζω με μετάταξη στην κατηγορία των οξύτονων ρημάτων σε -ώ για την οποία βλ. 1.4.5.2.

γουνής, πληθ. γουνήδης [γυνής], ουσ. αρσ. = γονιός, π.χ. *Ή μαναχοί μας ή μι τς γουνήδης μας*. Καλινδέρης 1982:354. Από το γονι(ός) + παραγ. κατάλ. -ής αναλογικά προς άλλα σε -ής ουσιαστικά.

γούπους [γύpus], ουσ. αρσ. = α. γούπος, κουπάκι, κεςές, π.χ.

Ένα γούπου πιλτέν απού κράνα. β. πήλινο σκεύος όπου έπηξαν το γιαούρτι, γ. σκεύος κεράσματος σε μορφή μπολ με καπάκι, μέσα στο οποίο φυλάσσονταν το γλυκό του κουταλιού. Οι επισκέπτες έπαιρναν μια ποσότητα γλυκού από το γούπου με κουτάλι καθαρό το οποίο στη συνέχεια έβαζαν σε ποτήρι που βρίσκονταν γι αυτήν τη δουλειά πάνω στο δίσκο. Το γλυκό δεν κερνιούνταν σε πιατάκια, ένα για κάθε επισκέπτη. Αρχείο Μ. Μόμισιου. Παπασιώπης 1988:130. Ελμειακά 33:163. Αλευράς 1964:60. Πασχαλίδης 1999:221. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ελληνιστ. κούπα < λατ. cup(p)a, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:750, με αλλαγή του αρχικού συμφώνου.

γοργουθά [γυργυθά], ουσ. θηλ. = οι τούμπες που κάνει ο χαρταετός. Ίσως ηχομιμητική λέξη.

γορρθά [γυρθά], ουσ. θηλ. = γροθιά. Έκφραση: *Του μαχαίρι γορρθά κρούιτι*; = δεν μπορείς να πας κόντρα σε όλα. Ελμειακά 21:55. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το γροθιά με αναγραμματισμό του γ. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -θια βλ. 1.2.3.3.

γορρλίζου [γυρλίζυ], ρ. = γρρλίζω. Καλινδέρης 1982:279. Από το γρρλίζω με αναγραμματισμό του γ. Ενδιαφέρουσα η αρχαϊκή προφορά του υ [u].

γούρνα [γύrna], ουσ. θηλ. = α. γούρνα, λάκκος, β. τάφος, π.χ. *Θα σι φκιάσου τ' γούρνα σ' / Να τουν γένι η γούρνα τ' / Όποιους σκάφτι άλλουν τ' γούρνα να τιμάξι για τουν ιαυτό τ',* Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:251, 407. Από το μεσαιων. γούρνα < αρχ. γρρώνη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:321.

γορρριάξι [γυρριάξι], ρ. = κάνει γούρνα ο τόπος ή το στρώμα. Καλινδέρης 1982:407. Από το γούρνα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάξου.

γορρριάτκου [γυρριάτκυ], ουσ. ουδ. = ο φόρος που πληρώνει ο γορρριάτκου

κάτοχος γουρουνιού. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/1/1952. Από το γρούνη < γουρούνη + παραγ. κατάλ. άτιχους (< -άτικός).

γουρνόπικου [γυρνόπικου], ουσ. ουδ. = γουρουνόπουλο, βλ. και λ. γουρνόπλου. Καλινδέρης 1982:381. Από το γουρούνη + παραγ. υποκορ. κατάλ. -όπικου, βλ. 1.4.9.1.

γουρνότριχα [γυρνότριχα], ουσ. θηλ. = α. τρίχα του γουρουνιού με την οποία έκαναν βούρτσες, β. μτφ. σκληρή και άγρια τρίχα, βλ.λ. γρούνη, γουρνότριχα. Καλινδέρης 1982:420. Από το γουρούνη + τρίχα.

γουρνοντσάρουχα [γυρνουτσάρουχα], ουσ. ουδ. = παπούτσια φτιαγμένα από δέρμα γουρουνιού, βλ.λ. γρούνη, γουρνοντσάρουχα. Από το γουρούνη + τσαρούχι.

γούτους [γύτους], ουσ. αρσ. = α. αρσενικό περιστέρι, β. βλάκας, π.χ. Πού πααίνι αρά χαραμάτκα μι του γαμπριάτκου του κουστούμι, ου γούτους; Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:50. Βλ. και Δημητράκος 1956, Β:1687 = το άρρεν της περιστεράς.

γόφους [γόφους], ουσ. αρσ. = γοφός. Από το γοφός με ανέβασμα του τόνου, φαινόμενο για το οποίο βλ. 1.2.3.9.

γρα [γρα], ουσ. θηλ. = γριά. Πιτένης 1971:17. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το γριά: για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

γραβαλνώ [γρβαλνώ], ρ. = μασουλώ κάτι σκληρό, κυρίως κόκαλο, π.χ. Λύκους να σι φάι κι αλιπού να σι γραβαλίσι· λέγεται αποδοκιμαστικά σε κάποιον που κάνει ή πιστεύει κάτι ανόητο κ.λπ. Πιτένης 1971:18. Καλινδέρης 1982:393.

γράδου [γράδου], ουσ. ουδ. = βαθμός περιεκτικότητας οينوπνεύματος αλλά και όργανο μέτρησης, π.χ. Πόσα γράδα είναι η ρακή;. Πασχαλίδης 1999:221. Από το ιταλ. (βενετ.·) grado, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:322.

γραμματιάις [γρματιάις], ουσ. αρσ. = αυτός που ασχολείται με τα γραμματικά, βλ.λ. Από το γραμματιά, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

γροαμματζμένους [γροαματζμένους], μτχ. = μορφωμένος, π.χ. *Κι γροαμματζμένους ήταν κι τουν κιορό τ' τουν είχιν* (= την οικονομική του άνεση). Πιτένης 1971:18. Ελιμειακά 5:115. Από το γροαμματισμένος.

γροαμματί [γροαματί], ουσ. ουδ. = καρδερίνα. Πιτένης 1971:210. Έκφραση: *Του γροαμματί 'π' δε λαλάι του βγάνουμι τν ουρά κι τ' απουλνούμι*: για άνθρωπο που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες μας.

γροαμμένους [γροαμένους], μτχ. = α. γροαμμένος, β. πολύ όμορφος, π.χ. *Φάσκουσιν ένα μικρό η Μπουζίτσα, γροαμμένου*.

γροαπατσώνου, -ουμι [γροαπατσόπου], ρ. = α. αρπάζω, γροαπώνω, π.χ. *Ποιος σι γροαπάτσουσιν ιδώια στον χέρι*; / β. στην παθητ. φωνή ι) αρπάζομαι, π.χ. *κι γροαπατσώνιτι 'που ν τδάντα*, ιι) μαλώνω με κάποιον, π.χ. *Ούτι κι γω κατάλαβα πώς γροαπατσώθηκαν στ' μέσ' 'π' του δρόμου*. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Αλευράς 1964:58. Ελιμειακά 16-19:53. Πιτένης 1971:153. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το νεοελλ. γροαπώνω < ιταλ. grappa (= έλασμα που κρατάει ενωμένα αρχιτεκτονικά τμήματα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:324.

γροάφτου [γροάφτου], ρ. = γροάφω. Ελιμειακά 46:78. Από το γροάφω με ανάπτυξη ενός τ στην κατάληξη κατά τα *ανάφτου, αλείφτου, ό.βλ., κλπ.*

γροέκι [γροέκι] = φυσικό μαντρί για προσωρινή παραμονή κοπαδιού. Από το τουρκ. eğrek, Redhouse 1968:329.

γροαίνου [γροαίνου], ρ. = ανοίγω το μαλλί με τα χέρια για να γίνει αφράτο. Από το μεσαιων. ελλ. γροαίνω, στον Ησύχιο: γροάω, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

γροέντα [γροέντα], ουσ. θηλ. = ξάπλα, ξερός, π.χ. *Σιβαίνου κι τουν γλέπου γροέντα καταής*. Καλινδέρης 1982:265. Πβ. το κουτσοβλαχικό grendă (= ξύλινο δοκάρι) < βουλγ. greda, Parahagi 1974:595-6.

γροηπίδα [γροηπίδα], ουσ. θηλ. = τα μεγαλύτερα ξύλα ή πέτρες που *γροηπίδα*

εξείχαν της σκεπής. Από το αρχ. ελλ. κρηπής, αρχαϊσμός.

γριβάδι [γρινάδι], ουσ. ουδ. = λιμνίσιο ψάρι, γριβάδι. Καλινδέρης 1982:428. Από το μεσαιων. ελλ. γριβάδι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:326.

γρίβας και γρίβους [γρίνας], επίθ. = γκρίζος. Από το μεσαιων. γρίβας < γοτθ. grēwa (= γκρίζος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:326.

γριβιάζου [γρινιάζου], ρ. = ασπρίζω, αρχίζω να έχω άσπρες τρίχες. Από το γρίβας, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζου.

γριβιασμένους, -νι, -ου [γρινιάζμένους], επίθ. = γκρίζος (συνήθως για μαλλιά). Από το γριβιάζου, ό.βλ.

Γριβινό [γρινινό], τοπων. = Γρεβενά. Παπασιώπης 1977:26, 1988:72.

γρίβους [γρίνους], επίθ. = γκρίζος, π.χ. Γρίβου άλουργου, βλ. γρίβας. Καλινδέρης 1982:367.

γριντιά [γριντιά], ουσ. θηλ. = οριζόντιο ξύλινο δοκάρι της οροφής. Παροιμία: *Χάλασιν τ' γριντιά κι έφκιασιν του μάνταλου*. Για κάποιον που ξοδεύει πολλά για να κάνει κάτι απλό και εύκολο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:70. Πασχαλίδης 1999:221. Πβ. το κουτσοβλαχικό grendă (= ξύλινο δοκάρι) < βουλγ. greda, Papahagi 1974:595-6, πβ. και Κατσάνης 1997.

γριντώνου, -μι [γριντόνου], ρ. = ρίχνω κάποιον καταγής. Το παθ. γριντώνουμι = ξαπλώνω, πέφτω, π.χ. *Γριντώθκιν καταγής*. Ελιμειακά 4:50. Από το γριντιά, ό.βλ., + ώνου, -ώνουμι.

γρουθά [γρυθά], ουσ. θηλ. = γροθιά, βλ.λ. γουρθά.

γρουθίζου [γρυθίζου], ρ. = ζυμώνω με τις γροθιές μου π.χ. *Έριχνάμι ζιστό νιρό κι γρόθζάμι αγλήγουρα να μην κρουάσι*.

γρούνη [γρύνη], ουσ. ουδ. = γουρούνη, π.χ. *Τα Χστούνα τα σφάξουμι του γρούνη*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:281. Ελιμειακά 21:62. Από το γουρούνη με αποβολή του άτονου -u-. Αξιοσημείωτο είναι ότι από τη λέξη αυτή παράγονται τύποι σε άλλους από τους οποίους αποβάλλεται το άτονο u (βλ.

λ. γρουνίδους, γρουνόπλου κ.λπ.) και σε άλλους το δεύτερο (τονισμένο στη λέξη γουρούνι) υ, όταν αυτό για λόγους σύνθεσης και εφαρμογής του νόμου της τρισυλλαβίας μετατρέπεται σε άτονο (βλ.λ. *γουρνοντσάρουχα, γουρνιαίκου*).

γρουνίδους, -α, -ου [γρυνίðus], επίθ. = χοιρινός, γουρουνίσιος. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το γρούνη + παραγ. κατάλ. -ίδους (< -ίσιος).

γρουνόπλου [γρυνόπλυ], ουσ. ουδ. = γουρουνάκι, πβ. *γουρνόπλου*. Από το γουρούνη + όπουλου > -όπλου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:321.

γρουνότριχα [γρυνότριχα], ουσ. θηλ. βλ.λ. γρούνη, *γουρνότριχα*. Καλινδέρης 1982:396.

γουρνοντσάρουχα [γρυνουτσαρούχα], ουσ. ουδ. βλ.λ. γρούνη, *γουρνοντσάρουχα*.

γυαλί [γάλι], ουσ. ουδ. = α. γυαλί, β. μπουκάλι με ποτό, π.χ. *Ήπιαμι δυο τρία γυαλιά κι τό 'μασάμι, γ. καθρέφτης, π.χ. (Δίστιχο από δημοτικό τραγούδι) Αυτός λαλάει τον ιβγίλι κι αυτή τηριέτι στον γυαλί*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

γυαλίζουμι [γάλίζουμι], ρ. = καθρεφτίζομαι.

γυαλιούρια, μόνο στον πληθ. [γάλύργα], ουσ. ουδ. = γυαλικά, π.χ. *Ήταν κι του γυαλέινου του ντουλάπι απού μάζουνάμι τα γυαλιούρια*. Καλινδέρης 1982:367. Από το γυαλί + παραγ. κατάλ. -ούρι.

γυμνασιάρχης [γίμνσιάρχης], ουσ. αρσ. = γυμνασιάρχης. Πιτένης 1971:67. Ο τύπος καταγράφεται για να δειχθεί το νεολογικό για το ιδίωμα στοιχείο της μη αποβολής του -η- της κατάληξης. Μια συζήτηση σχετική βλ. στο Μπουντώνας 1892:38 για τα *Αζαντώνους / Αντώνης, Μιρκούρος / αμικούρους, τ' αινικουλά / Νκόλας, τ Νκόλα*.

γυμνουσάλιαγκας [γίμνουσάλιαγκας], ουσ. αρσ. = είδος σαλιγκαριού χωρίς όστρακο.

γυνί [γίνι], ουσ. ουδ. = υνί, η αιχμηρή μεταλλική πλάκα του *γυνί*

αρότρου, π.χ. παροιμία: *Χάλασάμι του γυνί να φκιάσουμι βιλόνι*: όταν σπαταλιέται κάτι σημαντικό ή πολύτιμο για να γίνει κάτι μικρότερης αξίας. Από το μεσαιων. *ύνιον < ελληνιστ. ύνιον, υποκορ. του ύνις, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1389.

γυφαίνου [γ'ífénu], ρ. = υφαίνω. Ελιμειακά 21:63. Ανάπτυξη προτακτικού ευφωνικού γ- για την αποφυγή χασμωδίας κατά τη συμπροφορά με τα μόρια θα/να και ανασυλλαβισμό στη συνέχεια: να υφ > [naif]+ [paγ'if] > [γ'if]. Καλινδέρης 1982:344.

γύφαμα [γ'ífama], ουσ. ουδ. = ύφαμα. Ελιμειακά 21:63. Από το *γυφαίνου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα. Καλινδέρης 1982:344.

γυφτόκαρφα [γ'iftókarfa], ουσ. ουδ. = μεγάλα χειροποίητα καρφιά κατασκευασμένα από τους γύφτους (= σιδεράδες). Πασχάλιδης 1999:221. Από το γύφτος + καρφί, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:330. Επίδραση της κοινής νεοελληνικής στην προφορά του υ, πβ. και λ. *γιουφτόκαρφα*.

γυφτουφάσουλου [γ'iftufásulu], ουσ. ουδ. = μαυρομάτικο φασόλι, γυφτοφάσουλο, βλ. και λ. *γυφτόκαρφα*. Από το γύφτος + φασόλι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:330.

Δ

δαγκουδά [danɣuḑá], ουσ. θηλ. = μπουκιά, π.χ. *Δο μ' μια δαγκουδά*. Καλινδέρης 1982:251. Από το δαγκώνου + παραγ. κατάλ. -σιά κατά το πατώ > πατḑά.

δαγκουρούφηγμα [danɣurúfiɣma], ουσ. ουδ. = το δεκατιανό, αυτό που έτρωγαν οι μεγαλύτεροι κυρίως κατά τις 10-11 το πρωί, π.χ. κρασοπάπαρα, τραχανά, παπάρα κ.λπ. Παρατακτικό σύνθετο από δάγκωμα + ρούφηγμα.

δαγκώνου [dangónu], ρ. = δαγκώνω. Έκφραση: *θέλτς δάγκου-
νι κι ρούφα, θέλτς ρούφα κι δάγκουνι* = φρόντισε να σου
φτάσει το φαγητό γιατί είναι λίγο.

δαμάλι [damáli], ουσ. ουδ. = νεαρός ταύρος. Καλινδέρης
1982:418. Από το μεσαιων. ελλ. δαμάλιον, υποκορ. του αρχ.
ελλ. δάμαλις, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:333.

δαμάλα [damála], ουσ. θηλ. = νεαρή αγελάδα πριν ή λίγο μετά
την πρώτη της γέννα. Καλινδέρης 1982:418. Από το αρχ. ελλ.
δαμάλ(η) με μεταπλασμό σε -α κατά το αγελάδα, Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών 1998:333.

δαμίτσα [damítsa], επίθ. = μικρούλα, π.χ. *Ου τζάναμπέτς,
βγάνι μια δαμίτσα ιφημιριίδα...* Ελιμειακά 30:66. Από το <
δαμί(ν) < *δαγμίον, υποκορ. του αρχ. ελλ. δαγμός, Κριαράς
1968, Δ:412, πβ. και Δημητράκος 1956, β:1754.

δανκός, -ιά, -κό [dankós], επίθ. = δανεικός, π.χ. *Τα πααίνου
στου φίλου μ' του Νίκου να μι δώσι πινίντα δανκές.* Ελι-
μειακά 44:69. Από το δανεικός· για την προφορά του συμ-
φωνικού συμπλέγματος -nk- βλ. 1.2.3.1.

δαρμός [darmós], ουσ. αρσ. = ξύλο, π.χ. *Τουν ψόφσαν απού
δαρμόν.* Καλινδέρης 1982:377. Από το δαρ (< θέμα παθ. αρσ.)
+ παραγ. κατάλ. -μός.

δανλί [danlí], ουσ. αρσ. = πυρσός, καιόμενο ξύλο. Από το με-
σαιων. ελλ. *δανλί(ον) < αρχ. ελλ. δαυλός.

δανλός [danlós], ουσ. αρσ. = αρρώστια του σιταριού που το
σύμπτωμά της είναι να γίνεται σαν κάρβουνο μαύρο.

δαχλήθρα [daxlíθra], ουσ. θηλ. = δαχτυλήθρα. Καλινδέρης
1982:351. Από το δαχτυλήθρα· για την απλοποίηση του συμ-
φωνικού συμπλέγματος -xtl- > xl, βλ. 1.2.1.3.4.

δαχλίδι [daxlíði], ουσ. ουδ. = δαχτυλίδι. Από το δάχλου, ό.βλ.,
+ παραγ. κατάλ. -ίδι.

δάχλου [dáchlu], ουσ. ουδ. = δάχτυλο, π.χ. *Τα ψιλά τάκουβιν
ίθα μ' ένα δάχλου φαρδά σα φυλλουρίδια.* Αρχείο Μ. Μόμ-

δάχλου

τσιου. Ελιμειακά 46:78. Από το δάχτυλο· για την απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος -xtl- > xl βλ. 1.2.1.3.4.

δάχτυλου [dáchtilu], ουσ. ουδ. = δάχτυλο. Ο τύπος είναι επηρεασμένος από την κοινή νεοελληνική, βλ.λ. *δάχλου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 46:45.

δγιάργυρους [dǵárgirus], ουσ. αρσ. = υδράργυρος. Καλινδέρης 1982:278. Ο τύπος πρέπει να προέκυψε από την αποβολή του αρχικού άτονου i και ανομοίωση στη συνέχεια του r-r > ǵ-r.

δγιασταυρώνου [dǵastavrónu], ρ. = συναντώ, π.χ. *Να τ' δγιασταυρώς στου δρόμου κι να καμώνισι πως δεν τ' γλέπς*. Από το διασταυρώνω, αρχαϊσμός.

δγιούρι [dǵiúri], ουσ. ουδ. = το δυάρι στην τράπουλα. Από το δυο + παραγ. κατάλ. -ούρι.

δε κι μη [de ki mi], φράση = αν όχι, αλλιώς, π.χ. *Άμα έρχονταν κάνας γείτονας ουμιλούσαν ψίχα, δε κι μη κουβέντα δεν ίλιγαν σ' άνθρουπουν όλ τηλ μέρα*. Πιτένης 1971:43.

δέ νι [déni], ρ. = δεν είναι, π.χ. *Δέ 'νι λόγους για τς παράδεις*. Παπασιώπης 1988:19. Ελιμειακά 5:115. Από το δεν είναι με αποκοπή της μιας από τις δύο τονιζόμενες διαδοχικές συλλαβές του ρήματος: [dénini] > [déni].

δειλνό [dilnó], ουσ. αρσ. = α. το δειλινό, β. απογευματινό φαγητό, π.χ. *Κατά τς πέντι χανά έτρουγαν δειλνό*. Αλευράς 1964:7. Πιτένης 1971:169. Από το αρχ. ελλ. δειλινόν, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

δειλνός, ου [dilnós], ουσ. αρσ., βλ.λ. δειλνό, π.χ. *Μούσουν είχιν πέσι ου δειλνός*. Αλευράς 1964:7. Πιτένης 1971:169. Από το δειλινό, με μεταπλασμό ως προς το γένος.

δειλνώ [dilnúsamí], ρ. = α. παίρνω δείπνο, β. δίνω σε κάποιον να φάει απογευματινό, π.χ. *Τς δειλνησα κι ύστια τς έστειλα στ' μάνα τς*. Παπασιώπης 1988:131. Ελιμειακά 9:91. Από το δειλνό, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώ.

δείχνου και δείχτου [díchnu], ρ. = α. δείχνω, π.χ. *Μη δείχτς μι*

του δάχλου, δεν κάμι, β. φανερώνω αρραβώνα, π.χ. Έκφραση: *έδειξαν*: φανέρωσαν τον αρραβώνα / *Πότι θα δείξοιμι*; γ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: επαλήθεύω, π.χ. *Του γείνουρου μ' έδειξιν ένα κι ένα* (= το όνειρό μου επαλήθευσε αμέσως).

δέντρινους, -νι, -νου [déndrinus], επίθ. = κατασκευασμένο από ξύλο δρυός. Πασχαλίδης 1999:221. Από το *δέντρον*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ινους.

δέντρον, του [déndru], ουσ. ουδ. = δέντρο, κυρίως η δρυς. Καλινδέρης 1982:410.

δέντρος, ου [déndrus], ουσ. αρσ. βλ.λ. *δέντρον*, π.χ. *Ήταν ένας κούφιους δέντρος κι είχι μέσα χουχουβιάλις* (από αποκριάτικο τραγούδι). Καλινδέρης 1982:410. Από το *δέντρο*, με μεταπλασμό ως προς το γένος.

δέξα [dékxa], επιθ. / επίρρ. = δεξιά (επίρρ.), π.χ. *Μας ήρθαν όλα δέξα* = βολικά, βλ.λ. *διξά*. Πιτένης 1971:47. Από το δεξιά, με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9 και Τσοπανάκης 1953:283.

δέξους [dékxus], επιθ. = δεξιός. Πιτένης 1971:47. Από το δεξιός, με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9.

δέουντα [déunda], τα, ουσ. ουδ. (μόνο πληθ.) = χαιρετίσματα. Η έκφραση από το αρχ. ελλ. τα δέοντα = τα πρόποντα, με την έννοια: *κάνε αυτό που πρόπει, που ταιριάζει στην περίπτωση, αρχαϊσμός*.

δέσπουτας [désputas], ουσ. αρσ. = δεσπότης. Νέος σχηματισμός ονομαστικής από την κλητική: *δέσποτα*

δεύτjαρους, -ρι, -ρου [détjarus], επίθ. = δεύτερος, π.χ. *Αρχί-ντσα απ' τ' δεύτερι γυμνασίου να καπνίζου*. Ελιμειακά 46:75. Από το δεύτερος.

δέχουντας, μετοχή του ρ. δέχομαι [dékhnundas], μτχ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) στην έκφραση: *Δέχουντας κι ξιπρουβουδούντας* = δεχόμενοι μουσαφιρέους και κατευοδώνοντάς τους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η

δέχουντας

δημιουργία ενεργητικής μετοχή από αποθετικό ρήμα.

δηλαδής [dilaðís], επίρρ. = δηλαδή. Πιτένης 1971:21. Από το δηλαδή + -ς, κατ' αναλογία προς τα σε -ς επιρρήματα, π.χ. *μήπως, ιτότι(ς), ιχτέ(ς)*.

διαβαδά [δύαναθά], ουσ. θηλ. = αυλάκι οργώματος. Από το διάβασ(η) + παραγ. κατάλ. -ιά.

διαβαίνου [δύανένου], ρ. = α. περνώ, π.χ. *Κι άμα σέφκαμι στον νουβουρό τουν άσουτου κι διάφκαμι τ' στινούρα, β. ξεπερνώ κάποιον σε κάτι, Καγκάνας δε μπουρεί να σι διαβεί στα ψέματα*. Ελιμειακά 11:241.

διάβαλμα [διάβαλμα], ουσ. ουδ. = συκοφαντία, πβ. και λ. *ανάβαλμα*. Από το διαβάλ(λω) + παραγ. κατάλ. -μα.

διακουνιάρος [δύακυιάρος], ουσ. αρσ. = ζητιάνος. Καλινδέρης 1982:265. Από το *διακονιά* + παραγ. κατάλ. -άρης· η *διακονιά* απ' τους διακόνους που γύριζαν στα σπίτια και μάζευαν ελέη για το μοναστήρι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:355.

διαόλια [δύαόλια], ουσ. ουδ. μόνο στον πληθ. = οι διαβόλοι, κυρίως στην έκφραση: *Τουν τσάκουσαν τα διαόλια* = εκνευρίστηκε, διαολίστηκε. Από το *διάουλος* + παραγ. υποκορ. κατάλ. -όλι.

διαουλόπλου [δύαυλόπλου], ουσ. ουδ. = διαβολάκι, διαβολόπαιδο, συνήθως χαϊδευτικά, π.χ. *Μαρ, ποιο διαουλόπλου τδουκαλνά ν πόρτα*; Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:382. Από το *διάουλος* + παραγ. κατάλ. -όπουλου > -όπλου.

διαουμίζου [δύαυμίζου], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: καταστρέφω κάποιον οικονομικώς, γδύνω, ξεγυμνώνω, π.χ. *Τα τουν διαουμίστι του σκουντό να σας κουβαλά πασαμυρνός*, Ανδριώτης Ι.Α. 538.

διάργους [δύάργους], ουσ. αρσ. = διάγρος, ο χώρος ανάμεσα σε δυο αυλάκια.

διάτανους [dýatanus], ουσ. αρσ. = ηπιότερη ίσως εκδοχή του διάβολος. Από συμφυρμό των διά(βολος) + (σα)τανάς, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:366.

διατέρους [diatérus], επίρρ. = ιδιαιτέρως. Ελιμειακά 42:70. Από το ιδιαιτέρως, με αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

διάφουρου [dýáfuuru], ουσ. ουδ. = λαϊκότερολη λέξη για το κέρδος, όφελος, πβ. *Του πήριν διάφουρου* = το απόλαυσε, κέρδισε απ' αυτό. Από το ελληνιστ. διάφορον (αρχ. σημασία = διαφορά), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:369.

διαφυντής, διφυντής [diafindís], ουσ. αρσ. = διευθυντής. Αλευράς 1964:54. Ελιμειακά 46:74. Από το διευθυντής, με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος fθ και αλλαγή φωνήεντος e > a.

διβόλτσμα [dívoldzma], ουσ. ουδ. = διβόλισμα, το δεύτερο όργανο που γίνεται στα χωράφια. Από το ελληνιστ. διβολ(ώ) > διβολίζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:371. Για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -d- βλ. 1.2.1.3.2.

διδυμάρκους, -ί, -κου [didimárkus], επίθ. = δίδυμος, π.χ. *Η δεινα φάσκιουσιν απόμι δυο τσούτσανα διδυμάρκα, ένα πιδί κι ένα κουρίτσι*. Καλινδέρης 1982:252. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει ως δουδυμάρκους. Από το δίδυμος + παραγ. κατάλ. -άρκους < -άρικος), πβ. *βουλγάρκους, ξαβιάρκους, κ.λπ.*

διήθκιν [diíthkin], ρ. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) = διηγήθηκε, π.χ. *Αδουκήθηκα κάτι απ' μι διήθκιν ου πατέρας μ' ου σχουρημένους*. Από το διηγήθηκε· μετά την αποσιώπηση του άτονου γ, βλ. 1.2.3.5 παρατηρείται συναίρεση των δύο i.

δικανίξ [dikaníξ], ουσ. ουδ. = α. ψηλό μπαστούνι που χρησιμοποιούν για στήριξη τους κυρίως οι ανάπηροι, β. ξύλο, πβ. την έκφραση: *θέλτς δικανίξ* = θέλεις ξυλοδαρμό, π.χ. *Να πάρον του δικανίξ να κάμου του κιφάλι σ' μπουμπότα κι κατδαμάκα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το μεσαιων. δεκανίκιον, ραβδί του δεκανού, του δεκανέα (= δεσμοφύλακας, ραβδούχος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:338.

δικανίξ

δικαπιντίτζι (ου μήνας) [dikapindízi], ρ. φράση = έγινε δεκαπέντε (του μηνός), π.χ. *Σα δικαπέντσιν ου Αύγουστους σην Κόζ'ανι...* Πιτένης 1971:39 / Παρουσιώδης έκφραση: *Δικαπιντίτζι ου Αύγουστους, πυρώσ' κι μην αντρέπισι*. Ελμειακά 12-13:85. Από το δεκαπέντ(ι) + παραγ. κατάλ. -ίζου.

δικαρά [dikará], ουσ. θηλ. = δεκαριά, π.χ. *Γλέπου να σιβαίν καμιά δικαρά μικρά*. Παπασιωπής 1988:56. Από το δεκαριά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:339. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

δικαρίδους λόγους, πληθ. *δικαρίσι λόγ* [dikaríšus lóγus], φράση = λόγος χωρίς ιδιαίτερη αξία, τυπικός επετειακός. Πιτένης 1971:181. Από το *δικαρ(ά)* + παραγ. κατάλ. -ίδους (< -ίσιος), πβ. *μαϊδούς, βουνίδους κλπ*.

δικιώματα [dikiómata], ουσ. ουδ. = α. δικαιώματα. β. Ο Ανδριώτης (I.A. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: τα κτήματα που προικίζει ο πατέρας στο κορίτσι, π.χ. *Να τιμάσουμι τα δικιώματα τ' κουριδού*.

δικούλα [dikúla], ουσ. θηλ. = αγροτικό εργαλείο.

δικουχτούρα [dikuxtúra], ουσ. θηλ. = είδος αγριοπερίστερου. Καλινδέρης 1982:425. Από το δεκαοχ(ώ) > δεκοχ(ώ), για αποφυγή της χασμωδίας, + παραγ. κατάλ. -ούρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:340.

δικράνι [dikráni], ουσ. ουδ. = διχαλωτό γεωργικό εργαλείο, κατάλληλο για το λίχνισμα σιτηρών. Έκφραση: *σα να σι έριξαν μι του δικράνι* = έμεινες στον τόπο και δεν κουνήθηκες καθόλου π.χ. *δούκου, μαρ, να πααίνουμι σν ικκλησιά, έκατεις σα να σι έριξαν μι του δικράνι*. Από το μεσαιων. ελλ. δικράνιν, υποκορ. του αρχ. ελλ. δίκρανον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:378.

διμάτι [dimáti], ουσ. ουδ. = δέσμη από χερόβολα ή από κλήματα. Από το μεσαιων. ελλ. δεμάτιν < ελληνιστ. δεμάτιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. δέμα, Δημητράκος 1956, Β:1797, Κριαράς 1968, Ε:10, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:340.

διματικό [dĩmatĩkó], ουσ. ουδ. = σκoinί φτιαγμένο από βρίζα με το οποίο έδεναν τα δεμάτια. Από το *διμάτι*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ικό(ς).

διμουνόπλου [dĩmunóplu], ουσ. ουδ. = δαιμονόπουλο, διαβολόπουλο, π.χ. *Πάπους είσι κι φαίνισι, διμουνόπλου*. Πιτένης 1971:188. Ελιμειακά 30:68. Από το δαίμον(ας) + παραγ. κατάλ. -όπλου < όπουλο.

δίμτου [dĩmtu], ουσ. ουδ. βλ.λ. *αδίμτου*.

δίνου μιδακά [dĩnu miðaká], ρ. = πακτώνω, δίνω τα χωράφια μου σε άλλον να τα καλλιεργήσει, βλ. και λ. *νοικιάζου*. Από το μέσ(η) + παραγ. κατάλ. -ιακός.

διντρίδους, -δα, -δου [dĩndriðus], επίθ. = δρύινος. Καλινδέρης 1982:324, 410. Από το δέντρου, ό.βλ., + -ίδους, βλ. 1.4.9.3.

διζά [dĩksá], επίρρ. = δεξιά, π.χ. *Πίσου páλι άντικρα κι διζά απ' του φούρνου*, βλ. λ. *δέξα*. Ελιμειακά 44:64. Από το δεξιά.

διουποίηση [dĩurĩsĩ], ουσ. θηλ. = ειδοποίηση. Ελιμειακά 42:69. Από το ειδοποίηση, με αναγραμματισμό *id > di*.

διωματί [dĩwmátĩ], ουσ. ουδ. = ασκί, το δέρμα τράγου που το χρησιμοποιούμε για να βάζουμε τυρί, κρασί, λάδι κ.λπ. Από το δέρμα + παραγ. κατάλ. -άτι.

διωματίδους, -α, -ου [dĩwmatĩðus], επίθ. ουδ. = δερμάτινο, π.χ. *Τα χουντρά τά 'τριβιν στον διωματίδου του κόσκινου* (κόσκινο που γίνεται από δέρμα τράγου). *Διωματίδου τυρί* = είδος μαλακού τυριού, σαν κρέμα, τουλουμοτύρι. Ελιμειακά 46:72. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *διωματί*, ό.βλ. + -ίδους, βλ. 1.4.9.3.

διωμόνη [dĩwmónĩ], ουσ. ουδ. = δερμόνη, κόσκινο με μεγάλες τρύπες για το κοσκίνισμα του λιχνισμένου σιταριού. Από το δέρμα + παραγ. κατάλ. -όνη, Κριαράς 1968, Ε:19, πβ. και Δημητράκος 1956, Γ:2112.

διωμόντζμα [dĩwmóndzma], ρ. = κοσκίνισμα. Από το *διωμουνίζ(ου)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα. Για την ανάπτυξη συνο-

διωμόντζμα

δίτη φθόγγου d βλ. 1.2.1.3.2.

διουμονίζου [dirmunízu], ρ. = κοσκινίζω με δερμόνι. Από το *διουμόνι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζου.

διουράνι [diráni], ουσ. ουδ. = δρεπάνι. Από το δρεπάνι, με αναγραμματισμό του r.

δισάκι [disák], ουσ. ουδ. = διπλός σάκος, δισάκι, βλ. και λ. *τσάκι*. Αλευράς 1964:90. Από το μεσαιων. ελλ. *δισάκιον* < ελληνιστ. *δισάκιον*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:384.

δισπουτικό [disputkó], επίθ. = μητροπολιτικό μέγαρο, π.χ. *Κουντά στου δισπουτικό, στου σπίτι ακουλά μι τ' Βούρα*. Ελιμειακά 44:63. Από το δεσποτικός < δεσπότης.

διφτέρτζμα [diftértzma], ουσ. ουδ. = το δεύτερο σκάψιμο του αμπελιού, το φρεσκάρισμα. Από το ρ. *διφτιρίζου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

διφτιρίζου [diftirízu], ουσ. ουδ. = οργώνω ή σκάβω για δεύτερη φορά, φρεσκάρω. Από το ρ. *δευτερίζω* < δεύτερος.

διφτιρουβυζαγμένους [diftirunizagménous], μτχ. = άνθρωπος που βύζαξε σε δύο περιόδους (μετά από διακοπή), π.χ. *Ου διφτιρουβυζαγμένους έχ τέτοιου μάτι απού μπουρεί κι απ' τ' άλουγου να σι γκοιμήσι*. Παροιμία: *Του σκλι διουμάτι δε γένιτι*, αντίστοιχη της: *Ο λύκος κι αν εγέρασε...* Καλινδέρης 1982:265. Από το δευτεροβυζαγμένος.

διουόλα [dixúla], ουσ. θηλ. = διχάλι, εργαλείο με ξύλινα δόντια για το γύρισμα του τριμμένου άχυρου στο αλώνι. Από το *διχ(άλα)* < αρχ. ελλ. *δίχηλος*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:386, + υποκορ. κατάλ. -ούλα, ανάλογα με τα άλλα ομοιοκατάληκτα υποκοριστικά.

διουόμινους [dixúminous], μτχ. = καταδεχτικός, π.χ. *Κι τα καλά διουόμινα κι τα κακά διουόμινα*. Καλινδέρης 1982:372. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η επιθετική χρήση της μετοχής του παθητικού ενεστώτα, η οποία στη νεοελληνική κοινή είναι

πολύ περιορισμένη ως προς τη χρήση της, πβ. και *ιχούμι-
νους, πριπούμινους, φισσούμινους*.

δίχους [díchus], επίρρ. = δίχως, χωρίς. Ελιμειακά 16-19:52.

διχώς [dichós], επίρρ. = χωρίς, π.χ. *Αϊβασίλτς διχώς βασιλόπτα
δεν πρέπει*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το δίχως με κατέβασμα
του τόνου.

δλειά [dlía], ουσ. θηλ. = εργασία, δουλειά. Ελιμειακά 4:50. Πιτέ-
νης 1971:13.

δλεύου [dlénu], ρ. = δουλεύω. Από το *δλειά*, ό.βλ., + παραγ. κα-
τάλ. -εύου.

δόγα [dóga], ουσ. θηλ. = το καμπύλο ξύλο το βαρελιού, βαρε-
λοσανίδα. Από το ιταλ. *doge*, Κριαράς 1968, Ε171, Δημητρά-
κος 1956, Γ:2076.

δόξα [dóksa], ουσ. θηλ. = α. δόξα, β. ουράνιο τόξο. Καλινδέρης
1982:251.

δούλους, δούλα [dúlus], ουσ. αρσ. = *χουζμικιάρς*, ό.βλ., υπη-
ρέτρια.

δραγκώνουμι [dragónumi], ρ. = πιάνομαι, αισθάνομαι οξείς
πόνους στο σώμα μου, π.χ. *Κι έκαμνιν ούδι κει κι ψίχα
σουλάτσου μην δραγκουθεί η μέση τ'*. Ελιμειακά 23:81. Κατά
τον Τζιτζιλή (1982:425) η λέξη πρέπει να συνδέεται με το ρ.
γαγγρώνω (< επίθ. *γαγγρός*) = παραλύω, πβ. και Δημητράκος
1956, Γ:2106.

δραγουμάνους [dragumánus], ουσ. αρσ. = α. μεταφραστής, β.
αφεντικό, κυρίαρχος, π.χ. *Δραγουμάνου τα σι βάλου στου
σπίτι μ'*; Από το μεσαιων. ελλ. *δραγουμάνος* < αρσβ.
targuman, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:394.

δρασκιλνώ [draskilnó], ρ. = δρασκελώ. Για τον μεταπλασμό
των ρημάτων σε -ώ > -νώ βλ. 1.4.5.2.

δρασκλιά [drasklíá], ουσ. θηλ. = δρασκελιά. Πιτένης 1971:174.

δριπάνι [dripani], ουσ. ουδ. = δρεπάνι, βλ. λ. *διρπάνι*.

δριπάνι

- δρόκινου | δρόκινου [dʁókiɲu], ουσ. ουδ. = ροδάκινο. Από το ροδάκινο με αναγραμματοσισμό των δ - γ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
- δρουκινιά [drukiɲía], ουσ. θηλ. = ροδακινιά. Από το δρόκινου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά. Πιτένης 1971:214.
- δρώπικας [dʁópikas], ουσ. αρσ. = υδρώπικας, πρήξιμο της κοι-
λιάς. Καλινδέρης 1982:278. Από το δρώπικας < λατ.
hydropicus, αντιδάνειο, < αρχ. ελλ. υδρωπικός, Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών 1998:397 (αρχαϊσμός).
- δύαρα [dýara], ουσ. θηλ. = μικρό ψωμάκι σε σχήμα παραλλη-
λόγραμμο. Καλινδέρης 1982:377. Από το δυάρα, Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών 1998:397, πβ. και Δημητράκος 1956,
Γ:2125 διάρα = παλαιότερον χάλκινο νόμισμα.
- δνώτικους, -ά, -κου [dýótikʉs], επίθ. = δύο ετών. Καλινδέρης
1982:386. Από το δύο + παραγ. κατάλ. -τικός.

Ε

- έγνοια [éɣɲia], ουσ. θηλ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει
στην έκφραση: έχου έγνοια = φυλάγω.
- ειδύζματα (sic) [idízματα], ουσ. ουδ. βλ. λ. ηδύζματα. Βλ. Αν-
δριώτης (Ι.Λ. 538).
- εικουσαρά [ikusará], ουσ. θηλ. = εικοσαριά, πβ. και πινινταρά,
τριανταρά. Πιτένης 1971:31. Για την προφορά του τελικού
τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.
- έκζμα [éɣzma], ουσ. ουδ. = έκζεμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
- Έλυμπος [élimbus], ουσ. αρσ. = Όλυμπος. Καλινδέρης
1982:332. Ελυμειακά 12-13:89. Από το Όλυμπος με αλλαγή
του αρχικού φωνήεντος ό > έ.

εμ [em], σύνδ. = α. και, π.χ. *Γλέπτι εμ έφκιασάμι τ' μουζαβιο-
για, έμ ήθιλάμι να μας αφήκν να φύβγουμε*, β. επιφ. = ε, μα,
π.χ. *Εμ, πώς χαλέβς; Έτσι είναι αυτά τα πράματα*. Ελιμειακά
44:65. Πιτένης 1971:18. Από το τουρκ. hem (= επίσης),
Redhouse 1968:472.

έμπγιου [émbýu], ουσ. ουδ. = πύον, βλ. και γαίμγιου. Πιτένης
1971:224. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το έμπυο, Ινστιτούτο Νεοελλη-
νικών Σπουδών 1998:460, με συνίζηση του -υο για την αποφυγή
χασμοδιάς και ανάπτυξη ενός συνοδίτη φθόγγου, πβ. 1.2.3.3.

ένα κι ένα(ς) [éna kéna], επίρρ. = αμέσως, μονομιάς, π.χ. *Μας
έδουνιν τ' δραχμή 'π' τ' σκότουνάμι ένα κι ένα / Φόρτου-
σάμι ένα κι ένα όλα τα χρειαζούμινα / Μόλις τούπις, ένα κι
ένα του κατάλαβα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώτης 1988:27.
Καλινδέρης 1982:363. Ελιμειακά 24:51 Πιτένης 1971:193. Η
προσθήκη ενός -ς αναλογικά προς άλλα επιρρήματα, π.χ.
μήπως, χτες, τότε(ς) κλπ.

ένα κι μπρώτου [éna kimbrótu], επίρρ. = πρώτα-πρώτα, π.χ.
*Πού να βγεις όξου μι τουν Αλέκου. Ένα κι μπρώτου είναι
παντριμένονυς*. Καλινδέρης 1982:363. Με ηχηροποίηση του
αρχικού συμφώνου στο πρώτου > [mbrótu], πβ. énanóna.

έναν κόμπου [énan gómbu], επίρρ. = πολύ λίγο, π.χ. *Έναν κό-
μπου δε μας άφκιτι να βαΐσουμι όλου του μισιμέρι. / Έναν
κόμπου μικρο μας φκιάνι ότι θέλι / Έναν κόμπου πουδα-
ρούλια είχαν*. Ελιμειακά 16-19:50.

έναντόνα [énanóna], επίρρ. = διαρκώς, συνεχώς, π.χ. *Έπιζά-
μι έναντόνα ή τσουλνάτα ή ν κουρώνα / Άκουγάμι έναντό-
να άργανα κι τραγούδια*. Παπασιώτης 1972:46. Ελιμειακά
46:78. Από το ένα το ένα > ένατόνα, και με ηχηροποίηση
[énanóna], πβ. éna kimbrótu.

έναργα - έναργα [éna rga], επίρρ. = σιγά - σιγά, π.χ. *Τουν κρέ-
μασιν τόνα του χέρι τ' απ' τουν ώμου τ' να νταϊκώνιτι κι
έναργα-έναργα τουν πήγιν στου σπίτι τ'*. Αλευράς 1964:15. Ελι-
μειακά 22:43, 23:82, 24:55. Πιτένης 1971:199. Από το ένα αργά,

έναργα

κατά τα: *μένα γόνα, ένα κι μπρώτου, έναν κόμπου, έναντώνα.*

έντισα, μόνο στον αόριστο [éndisa], ρ. = έμπλεξα, συνάντησα κάτι κακό, π.χ. *Έντισις αυτήν; γύρνα πίσου κακός άγγιλουσ.* Η 11η εντολή: *Ου ντέξ = να μη μπλέξεις, βλ. και λ. ντέσιμου.* Καλινδέρης 1982:265. Από το κουτσοβλαχικό *ndisésku* (= μπλέκω), αντιδάνειο < το ελλ. αντάω, -ώ, Papahagi 1974:866-7, πβ. και τα διαλεκτικά νδαινου, ντέζου, Μπόγκας 1964:267.

έτδα [étša], επίρρ. = έτσι. Ελιμειακά 21:51. Από το έτσι + δεικτικό μόριο -ια, βλ. 1.4.4.3, βλ. και λ. *ξέτδα.*

έτιμουσ, έτιμμ, έτιμου [étimu], επίθ. = έτοιμο, π.χ. *Έτιμου κρασί 'π' τ' μπουκάλα.* Παπασιώπης 1973:33.

έχου [éxu], ρ. = έχω. Εκφράσεις: *Έχου κάποιουν = κερδίζω κάποιον, προηγούμαι, π.χ. Σξ έχου = σε κερδίζω (σε παιχνίδι) / Έχου πού κι τι (κάποιον) = περιποιούμαι κάποιον, π.χ. Όχ κι δε σι χουνεύι. Αυτός σ' έχ πού κι τι / Έχου τουν κιρό μ' = έχω οικονομική άνεση, π.χ. Κι γραμματζμένους ήταν κι τουν κιρό τ' τουν είχιν / Καλά τό 'χτι (= το έχετε) ισείσ ιδώ = είστε πολύ καλά.* Καλινδέρης 1982:362, 368. Ελιμειακά 5:115.

έχουσ, του [éxus], ουσ. ουδ. = περιουσία, π.χ. *Καντίπουτα δεν τς έλειπιν, κι υγιά κι έχουσ.* Καλινδέρης 1982:368. Από το ρήμα έχ(ου) + παραγ. κατάλ. ουδετέρων -ους < -ος, πβ. δάσος > δάσουσ.

Z

ζαβά [zavá], επίρρ. = στραβά. Από το *ζαβός*, ό.βλ., + παραγ. επιρρ. κατάλ. -α.

ζαβιά [zavíá], ουσ. θηλ. = ζαβολιά, π.χ. *Μή βάντι ζαβιές / Τα φανεί η ζαβιά σ'.* Καλινδέρης 1982:285. Από το ζαβός, ό.βλ., πβ. και μεσαιων. ελλ. ζαβιά (= ανοησία).

ζαβιάροκους, -ί, -κου [zavíárkus], επίθ. = ζαβολιάρης. Καλινδέρης 1982:285. Από το ζαβιάρος, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ικους < ικος.

ζαβιάρος, -ου [zavíárs], επίθ. = ζαβολιάρης, π.χ. *Δεν τα τουν ξαναπαίξουμι τουν Τάξ. Είναι ζαβιάρος.* Καλινδέρης 1982:285. Από το ζαβός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάρος (< -ιάρης).

ζαβίζου [zavízu], ρ. = βλέπω με δυσκολία.

ζαβλακώνουμι [zavlakónumi], ρ. = αποχαυνώνομαι, π.χ. *Τουν ζαβλάκουσιν ου ήλιους.* Καλινδέρης 1982:252.

ζαβός [zavós], ρ. = με μισόκλειστα μάτια, με πρόβλημα στην όραση. Καλινδέρης 1982:251. Από το μεσαιων. ελλ. ζαβός (= αγκύλος, στρεβλός, άμυαλος) < αραβ. zāwīyah (= γωνία), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:556.

ζαβούλιακας [zavúliakas], ουσ. αρσ. = με μισόκλειστα μάτια, με πρόβλημα στην όραση, τυφλός. Από το ζαβός, ό.βλ., κατά το γκαβούλιακας, ό.βλ.

ζαβουτηρώ [zavutiró], ρ. = α. αλληθωρίζω, β. έχω μισάνοιχτα μάτια (λέγεται για πεθαμένο). Καλινδέρης 1982:251. Από το ζαβός, ό.βλ., + τηρώ.

ζαβράνι [zavráni], ουσ. ουδ. = ξύλο, π.χ. *Τι πστράφι έχς να φας. Δηλαδή; Ζαβράνι / Τουν πάτσιν ένα ζαβράνι, ακόμα του θυμάτι.* Παπασιώπης 1988:34.

ζαγάρι [zavári], ουσ. ουδ. = α. ζαγάρι, κυνηγετικό σκυλί, β. άθλιος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:420. Από το τουρκ. zağar (= κυνηγόσκυλο, λαγωνικό), Redhouse 1968:1269.

ζαγαρόσκυλου [zavagóskilu], ουσ. ουδ. = μτφ. άθλιος άνθρωπος. Από το ζαγάρι, ό.βλ., + σκυλί.

ζαγκότσι [zagótsi], ουσ. αρσ. = το ειδικό ξύλο που βοηθάει στο ζαγκότσι

ζαγοί σφίξιμο των δεματιών. Πβ. ζάγκλον = δρέπανον θερισμού, Δημητράκος 1956, Δ:3182 .

ζαγοί [zagií], ουσ. ουδ. = παλιόγρια, μπαμπόγρια (έντονα απαξιωτική έννοια), π.χ. *Κι τα μι πει ιμένα του ζαγοί πώς τα τρανέψου τα πιδιά μ'.*

ζαϊφκους, -ί, -κου [zaifkus], επίθ. = αδύνατος. Πιτένης 1971:226. Ο Ανδριώτης (Γ.Λ. 538) παραδίδει και την έκφραση: *ζαϊφκου χουράφι* = άγονο χωράφι, πβ. λ. *γκιρομπίξιμου* (*χουράφι*). Από το τουρκ. *zayıf* (= αδύναμος, υποτονικός, αδύνατος), Redhouse 1968:1275.

ζάκατα [zákata], ουσ. ουδ. = πράγματα μικρής αξίας, ξεπεσμένα, ριγμένα εδώ κι εκεί. Από το κουτσοβλαχικό *zacate* (= πράγματα μικρής αξίας, τιποτένια), Papahagi 1974:1288.

ζακατίζου [zakatízu], ρ. = καταχωνιάζω, π.χ. *Του ζακάτσιν. Δηλαδή; Του καταχώνιασιν / Ποιος ξέρι πού του ζακάτσιν κι δε μπουρεί να του βρει.* Παπασιώπης 1988:125. Από το *ζάκατα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζου. Καλινδέρης 1982:390.

ζακατούρι [zakatúri], ουσ. ουδ. = τιποτένιο πράγμα (με μειωτική σημασία). Καλινδέρης 1982:382. Από το *ζάκατα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ούρι.

ζακόνι [zakóni], ουσ. ουδ. = συνήθεια, έθιμο, π.χ. *Απ' όλα τα ιθίματα κι απ' τα ζακόνια όλα, θυμούνταν μούγκι ν Απουκρά.* Παπασιώπης 1972:50. Από το σλαβ. *zakon* (= νόμος), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:304.

ζαλικώνουμι [zalikónumi], μτχ. = φορτώνομαι, π.χ. *Αυτήν ήταν χαζίρόκ στ' μιθά ζαλικουμένι μι του μπουχτσά σν αμπασκάλι.* Ελμειακά 23:80. Από το *ζαλίξ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνου.

ζαλίξ [zalı́k], ουσ. ουδ. = φόρτωμα, βάρος. Η λέξη σλαβικής πιθανόν προέλευσης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:556.

ζάλφια [zálfía], ουσ. ουδ. = μεταλλικές θήκες με πλατιά βάση

και πλούσια διακόσμηση για μικρά πορσελάνινα φλιτζάνια, βλ. και *ζάρφια*. Πασχαλίδης 1999:221. Από το τουρκ. *zarf* (= δοχείο, κάλυμμα), Redhouse 1968:1273.

ζαμάνι [zamáni], ουσ. ουδ. = χρόνος, καιρός, π.χ. *Έναν κιρό κι ένα ζαμάνι / Έχουμε να τον ιδούμε χρόνια κι ζαμάνια*. Καλινδέρης 1982:400. Από το τουρκ. *zaman* (= χρόνος, καιρός, εποχή, περίοδος, ώρα), Redhouse 1968:1272.

ζαμανίδους, -α, -ου [zamaníðus], επίθ. = α. μικρομέγαλος, β. πρόωμης ευφυΐας, γ. αναχρονιστικός, αυτός που έχει νοοτροπία του παλιού καιρού, π.χ. *Ποιος τς τά 'μαθιν αυτά τα ζαμανίδα*; Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *ζαμάνι*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ίδους, πβ. και *καναγκιρίδους*, ό.βλ.

ζαμάνου [zamántis], επίθ. = α. μικρομέγαλη, β. κορίτσι με πρόωμη ευφυΐα, π.χ. *Άκου την, άκου την, τ' ζαμάνου. Ξέρς τι μας είπιν ιχτέ*; Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *ζαμάνι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ης· για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου τ βλ. 1.2.1.3.2.

ζαμπακόνου [zambakónu], ρ. = βουλώνω, στουπώνω, π.χ. *Τς είχαμι ζαμπακώσι κίόλαντς*. Ελιμειακά 46:75.

ζαμπαχτιάρος, -ου [zambaxtjárts], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Γ.Λ. 538) με τη σημασία: φθισικός.

ζαμπούκου [zambúkus], ουσ. αρσ. = κουφοξυλιά, ό.βλ., καθώς και βουζιλιά. Από το φυτό *sambucus ebulus*, η βρομοξυλιά.

ζαμπουνί(ά)ζου [zambuní(á)zu], ρ. = αδυνατίζω. Καλινδέρης 1982:252. Πβ. το κουτσοβλαχικό *zábún* (= αρωστιάρης, αδύνατος), Parahagi 1974:1290, + παραγ. κατάλ. -ίζου / -ιάζου. Ο Parahagi (1974:1290) το παράγει από τουρκ. *zabun*, με την ίδια σημασία.

ζαμπούνκαβους, -βι, -βου [zambúnkavus], επίθ. = καχεκτικός. Καλινδέρης 1982:385. Από το *ζαμπούνκου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους, 1.4.9.3.

ζαμπούνκας [zabúnkas], επίθ. βλ.λ. *ζαμπούνκου*.

ζαμπούνκας

- ζαμπούνκουσ | ζαμπούνκουσ, -ά, -κου [zabúnkus], επίθ. = αδύνατος, π.χ. *Του μουσκάρι είνι ζαμπούνκου, τάισέ του λίγου*. Από το ζαμπούν(η)ς, βλ.λ. ζαμπουννί(ά)ζου, + παραγ. κατάλ. -κους (< -ικος).
- ζαμπόχιλου και ζαμπόχιλου [zambóχilu], ουσ. ουδ. = μικρό παστό χέλι, π.χ. *Λακέρδισ, ρέγγισ, ζαμπόχιλα στου τσιμπίδι / Να πιτάχνουντι μπρουστά σα ζαμπόχιλα διμένα στου σκνι*. Ελιμειακά 5:120, 22:41. Παπασιωύπησ 1988:126. Πιθανόν από ζάμπα, ό.βλ., + χέλι.
- ζαναγκαντές [zanagandés], ουσ. αρσ. = είδος νάρκισσου με κίτρινο θυσανώδες άνθος. Πασχαλίδης 1999:221.
- ζανάτι [zanátj], ουσ. ουδ. = επάγγελμα, τέχνη, επιτήδευμα. Ελιμειακά 23:80, 25:84. Από το τουρκ. zanaat (= επάγγελμα, τέχνη), Redhouse 1968:1272.
- ζανατζής [zanadzís], ουσ. αρσ. = τεχνίτης, επαγγελματίας. Καλινδέρης 1982:374. Από το ζανάτι, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -ci > τζής. Ανδρωώτης Ι.Λ. 538.
- ζάνουζας [zánuzas], ουσ. αρσ. = εξάρτημα του αργαλειού που έμοιαζε με γάντζο και χρησίμευε για να σφίγγει το πανί στο μπροστινό αντί, βλ.λ.
- ζαντούχας, -ου [zandúxas], ουσ. αρσ. = αυτός που τρώει και ντύνεται πολύ. Ελιμειακά 5:117. Πβ. το κουτσοβλαχικό zădúh (< βουλγ. zîduh), Papahagi 1974:1290 και Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:298.
- ζάπι [zápj], ουσ. ουδ. = σύλληψη, έλεγχος. Έκφραση: *κάνου ζάπι* = ελέγγω, υποτάσσω. Από το τουρκ. zabt, Redhouse 1968:1268.
- ζαπιές [zaptiés], ουσ. αρσ. = αστυνομικός. Από το τουρκ. zaptiye, Redhouse 1968:1272.
- ζαράλι [zaráli], ουσ. ουδ. = α. αρρώστια, αναπηρία, ελάττωμα, π.χ. *Ένα κιαμέτι ζαράλια τουν βροίσκν τουν άνθρουπου άμα τρανέψι*, β. (μτφ.) χούι, κακή συνήθεια, π.χ. *Τό 'χ αυτό του ζαράλι. Τουν αρέζν ψίχα οι καλές / Έχου ένα ζαράλι*. Αγα-

πώ του πιουτό. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώπης 1977:42. Ελμειακά 5:115, 16-19:51, 36:79. Από το τουρκ. *zarar* (= βλάβη, ζημιά), Redhouse 1968:1273 με τροπή του $\gamma > \lambda$.

ζαραλίζ ή *ζαράλζ*, θηλ. *ζαραλίτσα* [zaralíʃs], επίθ. = α. αρωστιάρης, ασθενικός, β. κάποιος που υποφέρει από συγκεκριμένη πάθηση (= ζαράλι). Από το τουρκ. *zararlı* (= βλαβερός, επιζήμιος), Redhouse 1968:1273, με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος, βλ. 1.2.1.3.4.

ζαραλίθκος, -ί, -κου [zaralíθkus], επίθ. = ελαττωματικός, με κουσούρι. Πιτένης 1971:189. Από το *ζαράλι*, ό.βλ., + ελλ. παρ. κατάλ. -ίθκος (< -ίδικος), πβ. *ζαραλίζ*.

ζαραλί [zaralík], ουσ. ουδ. = κακή συνήθεια. Καλινδέρης 1982:375. Από το *zararlık* (= βλαπτικότητα, βλαβερότητα), Redhouse 1968:1273, πβ. και *ζαραλίζ*.

ζαρζαβάτι [zarzavátɪ], ουσ. ουδ. = λαχανικό, ζαρζαβάτι. Από το τουρκ. *zerzavat*, *zerzevat*, Redhouse 1968:1281.

ζαρζαβούλτς [zarzavúʎts], ουσ. αρσ. = διαβολάκος, σκανδαλιάρης. Καλινδέρης 1982:382. Από το εβραϊκό Βεελζεβούλ, αρχηγός των δαιμόνων. Για την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -t- βλ. 1.2.1.3.2.

ζαρίζου [zarízu], ρ. = διακρίνω, ξεχωρίζω, π.χ. *Θέλι ν' αλλάξου τα γυαλιά. Καντίπουτα δε ζαρίζου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 16-19:53.

ζαρπόζι [zarpóʒɪ], ουσ. ουδ. = τσούλι στα καπούλια του αλόγου. Καλινδέρης 1982:365.

ζαρτ [zart], επιφ. = επιφώνημα για να σκάσουμε / σκανιάσουμε κάποιον. Ηχομμητική λέξη.

ζάρφια [zárfɪa], ουσ. ουδ. = βλ.λ. *ζάλφια*. Πασχαλίδης 1999:221.

ζαρώνου [zarónu], ρ. = α. ζαρώνω, π.χ. *Ίθαξι του καρέ τα ζαρώξι*, β. κάθομαι ήσυχα, ζαρώνω από φόβο ή συστολή, π.χ. *Ζάρουξι του μικρό κι του πήρα κι γω λίγοι / Να ζαρώις αυτούα πού 'σι κι να μη σπαράξισι / Ζάρουνι, ρα*. Ελμειακά 9:91.

ζαρώνου

- ζαχαράτου | ζαχαράτου [zaxarátu], ουσ. ουδ. = καραμέλα, π.χ. *Άντα είμα-
σταν μικρά, μας άριζαν τα ζαχαράτα*. Αρχείο Μ. Μόμπσιου.
Από το ζάχαρη + παραγ. κατάλ. -άτου < -άτο(ς).
- ζαχαρουμπίμπιλα [zaxarubíbila], ουσ. ουδ. = στραγάλια με ζά-
χαρη απέξω ή μάλλον είδος στρογγυλών κουφέτων που
έχουν μέσα ένα στραγάλι, π.χ. *Από 'φκιανιν λουκούμια, ζα-
χαρουμπίμπιλα*, βλ. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 44:64. Από
το ζάχαρη + μπιμπίλια, ό.βλ.
- ζαχαρώνουμι [zaxarónumi], ρ. = ερωτοτροπώ, π.χ. *Είνοι αλή-
θεια ότι ζαχαρώνισι μι αυτήν τ' φουράδα τ' Ζαχαρούλα
όπουτι σας έρχιτι 'που ράστι*; Πιτένης 1971:29.
- ζαχιρές [zaxirés], ουσ. αρσ. = ζωοτροφή. Πιτένης 1971:162. Κα-
λινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. zahire (= απόθεμα σιτηρών
ή τροφίμων), Redhouse 1968:1270.
- ζβαρλιάγκου [zvarl'ángu], ουσ. θηλ. = ζβάρνου, ό.βλ.
- ζβανάς [zvanás], ουσ. αρσ. = μεγάλο μαχαίρι.
- ζβάρνα [zvárna], ουσ. θηλ. = α. σβάρνα, βολοκόπος. Έκφραση:
τουν παίρνου σβάρνα = κατατροπώνω, αποστομώνω κά-
ποιον, π.χ. *τουν πήριν σβάρνα κι δεν τουν άφκιν να πει τί-
πουτα*. Πιτένης 1971:13. Από το μεσαιων. σβάρνα < σλαβ.
barna, brana, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1198, πβ.
και Κατσάνης 1997.
- ζβαρνιαός, θηλ. ζβάρνου [zvarn'árs], ουσ. αρσ. = άνθρωπος
απεριποίητος και νωθρός, που σέρνει (ζβαρνίζι) τα πόδια
του. Από το ζβάρνα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρης.
- ζβαρνίζου [zvarn'ízu], ρ. = α. διαλύω με τη σβάρνα του βόλους,
σβαρνίζω, β. σέρνω τα πόδια μου, π.χ. *Μη σβαρνίζ τα που-
δάρια κι ξιστρώνις τα σκτχια*. Ελιμειακά 10:154. Καλινδέρης
1982:251. Από το ζβάρνα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.
- ζβαρνουκάπδισ [zvarnukápd'is], ουσ. αρσ. = οι κάτοικοι του
Τᾶρουσίνου (Μικροκάστρου). Από το ζβαρν(ίζου), ό.βλ.,
+ κάπα.

ζβέροκους [zvérkus], ουσ. αρσ. = τράχηλος. Από το αλβ. zverk, Gjini 1971:492.

ζβιρκιά [zvirká], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: χτύπημα στο σβέροκο, π.χ. *Όν τηλ μέρα τρώι απ' τον άντρα τς ζβιρκιές. Τέτχ άντρι να μη γένουντι.* Από το σβέροκο + παραγ. κατάλ. -ιά.

ζβόμπουρας ή ζβόμπουρδας [zvémbur(δ)as], ουσ. αρσ. βλ.λ. βόμπιρας.

ζβός [zvnós], επίθ. = μικροκαμωμένος. Πιτένης 1971:25. Μάλλον από το ασβός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:214, με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

ζβστος, -ή, -ό [zvnstós], επίθ. = σβηστός. Καλινδέρης 1982:386.

ζβω [zvo], ρ. = σβήνω. Ελιμειακά 5:116. Από το σβήνω με μεταπλασμό κατά τα σε -ώ.

ζγι [zǵí], ουσ. ουδ. = α. ζυγαριά, ζύγισμα, π.χ. *Κλέβι στου ζγι, β. στον πληθ. ζγια* = το ζύγισμα του χαρταετού. Από το ζύγι (< μεσαιων. ελλ. ζύγιον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:563), με κατέβασμα του τόνου.

ζγια [zǵá], (πληθ.) ουσ. ουδ. = α. ζυγός για τα βόδια, π.χ. *Βάλι τα ζγια απόυ παν, β. ξύλα και σχοινιά που ρυθμίζουν την ισορροπία του χαρταετού.* Πιτένης 1971:234. Πασχαλίδης 1999:221. Από το αρχ. ζυγ(ός) (= ζευγάρι) + παραγ. κατάλ. -ιά, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:563.

ζγιαζου [zǵázu], ρ. = ζυγίζω. Συνήθης έκφραση: *ζγιαζι απ' τς αλαφρές* = δεν έχει πολύ μυαλό. Καλινδέρης 1982:344. Από το ζυγιάζω (< αρχ. ελλ. ζυγός), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:563.

ζγκόμπι [zǵóbi], ουσ. ουδ. = ακανόνιστο κομμάτι τυρί στρογγυλό σα μεγάλος σβόλος. Από το κουτσοβλαχικό zǵábă, Papahagi 1974:1297.

ζγκούρα [zǵúra], ουσ. θηλ. = ακαθαρσία, βρομιά κολλημένη στο δέρμα από την πολλή απλυσία, π.χ. *Τρίψι τα χέρια σ' να φύβγ* ζγκούρα

η ζγκούρα. Από το σκουρ(ιά) + παραγ. κατάλ. -α, με ανέβασμα του τόνου και ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου.

ζγκούραβους, -βι, -βου [zɡúranus], επίθ. = σκουριασμένος, κυρίως όμως λερωμένος, βρόμικος, πβ. και ζγκούρας. Καλινδέρης 1982:385. Από το ζγκούρ(α), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους.

ζγκούρας, -ου [zɡúras], επίθ. = λερωμένος, βρόμικος. Καλινδέρης 1982:385. Από το ζγκούρ(α), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας, πβ. και ζγκούραβους.

ζγκουρμπαλάκια [zɡurbaláka], ουσ. ουδ. = α. βόλοι, πεντόβολα β. μικρές πέτρες, όπως βότσαλα, για το ομώνυμο παιχνίδι, βλ. και ζγκουρμπαλάκια, π.χ. *Αντάμα επιζάμι τα ζγκουρμπαλάκια, του τξιβουτό, γ. ογκίδιο, π.χ. Έχου ένα ζγκουρμπαλάκι στου λιμό.* Παπασιώπης 1973:50. Καλινδέρης 1982:284. Από το λατ. grumulus.

ζγκράνα [zɡrána], ουσ. θηλ. = χτένα, τσουγκράνα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τσουγκράνα: μετά την αποβολή του άτονου υ > *tsgrána, και με ανομοίωση και ηχηροποίηση ταυτόχρονα > zgrána.

ζγκρανίζου [zɡranízu], ρ. = γρατσουνώ, βλ. και λ. ζγκρανώ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ο τύπος πρέπει να προέρχεται από ένα ρήμα *τσουγκρανίζου (< τσουγκράνα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1377, *τσκρανίζου > *τζγκρανίζου με υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας > ζγκρανίζου. Για τον μεταπλασμό ρημάτων βλ. 1.4.5.2.

ζγκρανσταρά, ζγκραντσταρά [zɡranstará], ουσ. θηλ. = γρατσουνιά, π.χ. *Μι ζγκρανσταρές ή φουλτακέι ίσα μι τρανά μπαλάμια.* Πιτένης 1971:21. Από το ζγκρανίζου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

ζγκράντζμα [zɡrándzma], ουσ. ουδ. = γρατσούνισμα. Πιτένης 1971:21. Από το ζγκρανίζου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

ζγκρανώ [zɡranó], ρ. = γρατσουνώ, π.χ. *Ήταν κι καναδυό απ'*

ζγκρανούσαν *καμιά κιθάρα ή κάνα μαντουλίνο*. Βλ. και λ. ζγκρανίζου. Ελιμειακά 5:120, 46:77. Από το γρατσουνώ, γρατσουνίζω: μεσαιων. ηχομμητική λέξη από τον ήχο γρατς-γρατς, Μπαμπινιώτης 1998:496.

ζγκρουβάλα, ζγκρουμπάλα [zɡruvála], ουσ. θηλ. = σβόλος, χωμάτινη πέτρα, χοντρό κομμάτι τυριού κλπ. Καλινδέρης 1982:439. Πιτένης 1971:14. Από το < λατ. grumulus

ζγκρουβαλιάζου [zɡruvaʎázu], ρ. = σβολιάζω. Καλινδέρης 1982:349. Από το ζγκρουβάλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω

ζγκρουμπαλάκια [zɡrurbaláka], ουσ. ουδ. βλ. ζγκουρμπαλάκια. Παπασιώπης 1973:50. Καλινδέρης 1982:284.

ζγκρούντα [zɡrúnda], ουσ. θηλ. = ακανόνιστο κομμάτι τυρί στρογγυλό σα μεγάλος σβόλος, βλ. και λ. γγκρούντις.

ζγός [zɡós], ουσ. αρσ. = α. ζυγός β. γάμος, π.χ. *Μπήκιν μι ν ώρα τς στου ζγό*, γ. δουλειά, βιοπάλη (αρνητικά και με μια χροιά απειλής), πχ *Άμα δε μαθαίντς γράμματα, στου ζγό*. Από το ζυγός με αποβολή του άτονου i.

ζέρβα [zérva], επίρρ. = αριστερά, βλ.λ. ζέρβους. Πιτένης 1971:27.

ζέρβους [zérvus], επίθ. = αριστερόχειρας ή αριστεροπόδαρος. Πιτένης 1971:27. Από το μεσαιων. ζερβός < αρχ. ελλ. ζαβός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:559, με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9.

ζεύου [zénvu], ρ. = προσαρμόζω το αλέτρι σε ένα ζώο για να οργώσει, ζεύω. Από το μεσαιων. ελλ. ζεύω < αρχ. ελλ. ζεύγω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:560.

ζητλαρόπλου [zitlaróplu], ουσ. ουδ. = παιδί που προέρχεται από κατώτερη κοινωνικά οικογένεια, π.χ. *Σούντσαν όλα τα ζητλαρόπλα στς μπουμπουνιέρις*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ζητλάρς, ό.βλ., + υποκορ. παραγ. κατάλ. -όπουλο > -όπλου.

ζητλάρς, -ου [zitlárs], επίθ. = α. κατώτερος κοινωνικά άνθρωπος, άνθρωπος χωρίς αξιοπρέπεια, π.χ. *Κι ου Ντιόντιους*

ζητλάρς

ήταν σα ζητλάρος, β. άνθρωπος κατώτερης καταγωγής που μεγαλοπιάνεται, π.χ. *Πού, ρα, ζητλάρι, μι τρία κι ζουλότα;* (= πού πας άνθρωπέ μου, αφού δεν έχεις την οικονομική δυνατότητα;), γ. ζήτουλας, ζητιάνος. Η λέξη έχει έντονα απαξιωτικό χαρακτήρα αλλά χρησιμοποιείται και ως προσφώνηση οικειότητας: *Πού 'σι, ρα, ζητλάρι;* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώπης 1988:71. Ελμειακά 4:50, 11:237, 43:157. Πιτένης 1971:186. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το μεσαιων. ελλ. ζήτουλας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:561, + παραγ.κατάλ. -άρης, πβ. και λ. *ζήτλαρους, παλιουζητλάρος.*

ζήτλαρους [zítlarus], ουσ. αρσ., μεγεθυντικό του *ζητλάρος*, ό.βλ., πβ. και *παλιουζητλάρος.*

ζιαφέτι [ziféti], ουσ. ουδ. = γλέντι, χαρά, διασκέδαση, π.χ. *Χίρσιν του τρανό του ζιαφέτι.* Παπασιώπης 1972:14. Ελμειακά 21:66, 22:43. Από το τουρκ. ziyafet (= γιορτή, διασκέδαση), Redhouse 1968:1288.

ζιβγάρι [zivrári], ουσ. ουδ. = α. ζεύγη, ζευγάρια, β. ζευγάρι βοδιών, βλ. και λ. *ζουβγάρι.* Πιτένης 1971:47. Ελμειακά 12-13:87. Βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:559.

ζίγρα [zígra], ουσ. θηλ. = βάτος με αγκάθια, βατομουριά, π.χ. *Σα ζίγρα κόλτσιν απανουθό μ'.* Καλινδέρης 1982:413. Πβ. το μεσαιων. ελλ. ζύγρα = ελώδης γη, Δημητράκος 1956, Δ:3207.

ζίγραβους, -βι, -βου [zígrava], επίθ. = μπερδεμένος, π.χ. *ζίγραβα μαλλιά* = αχτένιστα μαλλιά. Από το *ζίγρα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους.

ζιζάνιου [zizániu], ουσ. ουδ. = α. ζιζάνιο, β. άνθρωπος που διαβάλλει. Καλινδέρης 1982:434.

ζεματίζου [zimatízu], ρ. = α. ζεματίζω, κατακαίω, β. σιροπιάζω γλυκά, γ. ζεματίζω φαγώσιμα, π.χ. χόρτα ή εντόσθια, πριν τα μαγειρέψω. Το ρήμα απαντά και στην παθητική φωνή, κυριολεκτικά και μεταφορικά, π.χ. *Πήγα να ιφρηθώ για ν αρραβώνα, αλλά μ' είπαν τα χάλασαν. Καταζεματίσκα.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:176, 194. Ελμειακά 23:79.

Καλινδέρης 1982:275. Από το ζεματίζω, ζεματιέμαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:558.

ζιματστός κουραμπγές [zimasttós kurambgés], ουσ. αρσ. = σπενσιαλιτέ της περιοχής Κοζάνης. Πρόκειται για κουραμπιέ ο οποίος δεν τυλίγεται στην άχνη, αλλά ζεματίζεται και παίρνει και ένα αμύγδαλο στη μέση. Από το ζεματίζ(ω) + παραγ. κατάλ. -τός.

ζίμπρα [zibra], ουσ. θηλ. = παντελόκι φαρδύ πάνω, που στένευε στις γάμπες, κιλότα, π.χ. *τα λιαρώσου τ' ζίμπρα*. Ελιμειακά 21:66.

ζιρβίτκουσ, -ά, -κου [zirvítkus], επίθ. = αριστερός, βλ.λ. ζέρβουσ. Πιτένης 1971:176. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: χτύπημα με το αριστερό χέρι, π.χ. *Τα φας καμιά ζιρβίτκ*. Από το ζερβής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:559, + παραγ. κατάλ. -ίτικουσ (< -ίτικος).

ζιρβός, ζιρβίνα, ζιρβί (ουδ.) [zirvós], επίθ. βλ.λ. ζέρβουσ. Από το ζερβός.

ζιστό [zistó], ουσ. ουδ. = α. ζεστό, β. ζεστό αφέψημα, π.χ. *Δώσ' τουν να πει κάνα ζιστό. Δεν ακούσ πώς βηχά;* Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ζίκακασ [zíkakas], ουσ. αρσ. = πολύ κινητικός, ανήσυχος, π.χ. *Ου ζίκακασ ου Αλέκουσ ου Μπλιούρας έφκιασιν ένα πανώ*. Παπασιώπης 1988:37.

ζλάπι [zlápi], ουσ. ουδ. = α. ζουλάπι, μικρό άγριο ζώο, π.χ. *νυφίτσα*, β. μτφ. ζωηρό, άτακτο παιδί, π.χ. *Θαρρούσιν θα τα φύλαγιν έτσι απ' τ' ιμάσ τα ζλάπια*. Παπασιώπης 1977:35. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 16-19:53. Διαβαλκανική λέξη, πβ. *κουτσοβλαχικό zlápe*, Papahagi 1974:1301, αλβ. *zullap*, Gjini 1971, πβ. και Κατσάνης 1997.

ζιλιάρας, θηλ. -ου [zil'áras], ουσ. αρσ. = ζηλιάρης

ζλίγου [zli'gu], ρ. = ζουλώ, πιέζω, π.χ. *Τα ζλίγουμι αλόυρα γι- ζλίγου*

ζμι

ρά κι ρουφούμι του ζμι. Έκφραση: ζλιξ αυτού, ρα = μην κάνεις τον μάγκα. Ελμειακά 10:152. Από το μεσαιων. ελλ. ζουλίζω < αρχ. ελλ. διυλίζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:562.

ζμι [zmi, zmía], ουσ. ουδ. = α. ζουμί, π.χ. Ζμνιά μαύρα κι ό,τι θέλτς άλλου, β. κόκκινη σάλτσα, π.χ. κιφτέδισ μι ζμι. Πιτένης 1971:168. Παπασιώπης 1977:47, 1988:62. Από το ζουμί, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:563.

ζμιγό [zmiǵó], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) ως ζμιγό ψουμί = κριθίνο ψωμί. Προφανώς από σμίγω = ανακατεύω, επειδή γινόταν με αλεύρι ανάμικτο.

ζμπόμπα [zbóm̥ba], ουσ. θηλ. = κοπάνα, σκασιαρχείο από το σχολείο, πβ. και λ. κρουψάνα.

ζμπόμπουρδας [zbómbur̥das], ουσ. αρσ. βλ.λ. βόμπιρας.

ζμπούμι [zbúm̥], επιφ. Κυρίως στην έκφραση: Ζμπούμι του κανόνι = έμεινε στην ίδια τάξη (για μαθητές).

ζμπουρίζου [zburízu], ρ. = α. μιλάω, απαντώ, π.χ. Σαν τς τάπα αυτάμα, μπρε, ντιπ κι ντιπ δε μι ζμπόρσιν, Ανδριώτης Ι.Α. 538, β. το παθητ. ζμπουρίζουμι = μιλέμαι, δέχομαι να μου μιλήσουν, π.χ. Ούτι ζμπουρίζισι ούτι κρένισι / Αλευράς 1964:84. Πβ. το κουτσοβλαχικό zburǵasku (= μιλάω), Paphagi 1974:1294, σλαβικής αρχής.

ζμπραστ [zbrást], επιφ. = καταγής· χρησιμοποιείται κυρίως σε εκφράσεις όπως: ... κι πάρτον ζμπραστ καταής.

ζμπρώξιμου [zbróks̥imu], ουσ. ουδ. = σπρώξιμο. Ελμειακά 24:51. Ρηματικό ουσ. του ρ. ζμπρώχνου, ό.βλ.

ζμπρώχνου [zbróχnu], ρ. = α. σπρώχνω, β. δεν ασχολούμαι με κάποιον, π.χ. Ι, σμπρώξ τουν, αρά. Έκφραση: άι μη σι ζμπρώξου = άσε με ήσυχο, πβ. και Παπαδόπουλος 1926: 31. Από το σπρώχνω με ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου.

ζμώτρα [zmótra], ουσ. θηλ. = ζυμωταριά, σκάφη όπου γίνεται το ζύμωμα, πβ. και σκαφίδι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ζυ-

μώ(νω) + παραγ. κατάλ. -τρα, πβ. σταχομαζώχτρα.

ζνάρι [znári], ουσ. ουδ. = α. ζωνάρι, π.χ. *που είχαν βάλι του χλιάρι στου ζνάρι*, β. (συν. στον πληθ.) τα ξύλινα δοκάρια των εξωτερικών τοίχων του σπιτιού, τα οποία συνήθως ήταν βαμμένα σε χρώμα θαλασσί ή σκούρο κόκκινο (μπορντώ) ή μαύρο όταν πενθούσαν, γ. ζώνη υφασμάτινη, συνήθως μάλλινη. Το ζνάρι αποτελούσε εξάρτημα της μαύρης αντρικής ενδυμασίας (αυτή που σήμερα ονομάζουν *παπούθκα*) και έβγαине σε χρώμα κόκκινο ή εκρού. Υπήρχε όμως και ζνάρι (ανοιχτόχρωμο) που φοριόταν εσωτερικά για να ανακουφίσει πόνους στη μέση (αντρικό ρούχο πάντα), π.χ. *Κι πράσινα αντιογιά κι ζνάρι για του γαμπρό*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:186. Ελμειακά 12-13:87, 25:83, 43:157. Από το ζωνάρι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:556.

ζνίχους [zníxus], ουσ. αρσ. = αυχέννας, σβέρκος, η βάση λαιμού και ωμοπλάτης, π.χ. *μέχ ου λύκους μαλλιά στου ζνίχου*; Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:46-7. Πιτένης 1971:246.

ζντουμπανίζου [zdumbanízu], ρ. = χτυπώ σαν σε τύμπανο, π.χ. *Τουν λάτσιν ένα ζντουμπάντζμα που ήταν όλου θκό τ'.* Καλινδέρης 1982:390. Ηχομιμητική λέξη.

ζντράνας, -ου [sdránas], ουσ. = απεριποίητος, που του κρέμονται τα ρούχα, τα ζντράνια, ό.βλ.

ζντράνια, τα [zdráña], ουσ. ουδ. = α. μεσοφόρια, με αρνητική συνήθως φόρτιση, π.χ. *Ν αδουκιέσι που δούκουνιν τα ζντράνια τς χουρίς ντρουπή; / Μάσι τα ζντράνια σ' να μην κρέμουντι*, β. φορεσιές και σκεπάσματα κτηνοτρόφων, βλ. και λ. *στράνια*. Καλινδέρης 1982:401. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 28/8/1950. Από το κουτσοβλαχικό *stráñu*, πληθ. *stráñe*, Papahagi 1974:1119.

ζντρόμπλα [zdróbla], ουσ. θηλ. = α. αγριόπαπια, β. χοντρή και άχαρη γυναίκα, π.χ. *Κι άλλις σα ζντρόμπλις, μαυρουχαρχαλιαζμένις στιγνουπάιδις*. Αλευράς 1964:64. Καλινδέρης ζντρόμπλα

1982:425. Ελιμειικά 5:120. Από το σλαβ. *dropla* (= άγρια μισίρα), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:241.

ζντρουβόλι [zdruvóli], ουσ. ουδ. = χοντρός σβόλος, π.χ. *Τουν τάισιν, τουν τάισιν, τουν έφκιασι ζντρουβόλι.*

ζούζουλου [zúzuļu], ουσ. ουδ. = α. έντομο, β. μικρό ζώο, π.χ. νυφίτσα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:54. Πιτένης 1971:174.ν Καλινδέρης 1982:265.

ζουκούμι [zukúmi], ουσ. ουδ. = πικροδάφνη. Από το τουρκ. *zikkim / zakkum*, Redhouse 1968:1271, 1283. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ζούλιαβους, -βι, -βου [zúliavus], επίθ. = α. παραγινωμένος, β. άνθρωπος μαραμένος, σουρωμένος στο πρόσωπο. Καλινδέρης 1982:330. Από το νεοελλ. κοιν. ζουλι(ίζω) + παραγ. κατάλ. -αβους, βλ. 1.4.9.3.

ζουλότα [zulóta], ουσ. θηλ. = α. κάτι χρυσό, β. νόμισμα. Έκφραση: *μι τρία κι ζουλότα* = με ελάχιστα χρήματα, π.χ. *Πού πας, αρά, μι τρία κι ζουλότα*; Πιτένης 1971:208. Από το σλαβ. *zlato* (= χρυσάφι), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:344, πβ. πολωνική νομισματική μονάδα: ζλότι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:562, πβ. επίσης το επώνυμο Ζολώτας.

ζουμπάς [zumbás], ουσ. αρσ. = α. το όργανο με το οποίο τρυπούσαν τα αυτιά των ζώων για σημάδι, β. εργαλείο του μαραγκού με το οποίο χτυπάει τα κεφάλια από τα καρφιά για να μη φαίνονται, γ. μτφ. κοντός. Από το τουρκ. *zimba* (= τρυπάνι), Redhouse 1968:1283.

ζουμπίλι [zumbíli], ουσ. ουδ. = μεγάλος σάκος από ψάθα, χοντρώ ύφασμα ή δέρμα, ζεμπίλι. Καλινδέρης 1982:332. Από το τουρκ. *zembil* (= πλεκτό ψάθινο καλάθι), Redhouse 1968:1277.

ζουμπούλι [zumbúli], ουσ. ουδ. = υάκινθος, ζουμπούλι. Καλινδέρης 1982:417. Από το τουρκ. *zümbül / sümbül* (= υάκινθος), Redhouse 1968:1039.

ζούμπουν [zúmbun], επίρρ. = το πέταμα χρημάτων στον αέρα (π.χ. σε μια βάφτιση) για να τα πάρει όποιος προφτάσει, π.χ. *Γιόμουζαν του τζέπι παράδεις κι τς πουλιμούσαν ζούμπουν όπ' να πάιναν*. Ελιμειακά 10:151. Καλινδέρης 1982:281.

ζουναράκι [zunarák], ουσ. ουδ. = α. στενή ζώνη, β. είδος παιδικού παιχνιδιού, π.χ. *Δεν τα μαθαίν τα έρμα τουν αρτιομά, τα σκλαβάκια, τα σκαμνάκια ή του ζουναράκι*. Παπασιώτης 1972:47. Ελιμειακά 33:163. Πασχαλίδης 1999:221. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ζουνάρι(ι) + υποκορ. κατάλ. -άκι > άκι.

ζουντάγρα [zundágra], ουσ. θηλ. = φρονιμίτης. Καλινδέρης 1982:252. Από το δοντάγρα (< αρχ. ελλ. οδοντάγρα), οδοντιατρικό εργαλείο, είδος τανάλιας που χρησιμοποιείται για την εξαγωγή δοντιών.

ζουντανό βιο [zundanó vḡó], ουσ. ουδ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: τα ζώα που ανήκουν σε κάποιον, π.χ. *έχουμι ζουντανό βιο*.

ζουντόβουλου [zundónulu], ουσ. ουδ. = επιτιμητικός χαρακτηρισμός ανθρώπου, κουτός, άξεστος. Καλινδέρης 1982:418. Από το μεσαιων. ελλ. ζωντόβολον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:567.

ζουπίζου, ζουπιώ [zurízu], ρ. = πιέζω κάτι δυνατά με το χέρι μου, ζουλώ. Καλινδέρης 1982:390. Από το αρχ. ελλ. διοπίζω (= βγάζω τον οπό, το ζουμί), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:563. Για τον μεταπλασμό σε -ώ, βλ. 1.4.5.2.

ζούρα [zúra], ουσ. θηλ. = α. κατακάθι λιπαρής ουσίας, β. πύον. Από το μεσαιων. ελλ. ζούρα < αρχ. ελλ. σούρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:563.

ζουρζουβίλτς [zurzuvíltz], ουσ. αρσ. βλ.λ. *ζαρζαβούλτς*. Καλινδέρης 1982:382.

ζουρλαίνουμι [zurlénumi], ρ. = τρελαίνομαι. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ζουρλός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνομαι.

ζουρλαμός [zurlamós], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον ζουρλαμός

Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: τρέλα, π.χ. *Αρά, ζουρλή είσι κι απού ζουρλαμόν να μη γλυτώις*. Από το ζουρλός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αμός.

ζουρλός, -ιά, -ό [zurlos], επίθ. = α. τρελός (ασθενής), β. ζουρλός, που κάνει παλαβομάρες. Από το μεσαιων. ελλ. ζουρλός < βενετ. zurlo (= άστατος, ελαφρόμυαλος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:563.

ζουρλουπαντιέρα [zurlopandýera], ουσ. θηλ. = άστατος, ελαφρόμυαλος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:397. Από το ζουρλός, ό.βλ., + παντιέρα (= σημαία).

ζουρμπαλίκι [zurbalík], ουσ. ουδ. = χρήση βίας, αυθαιρεσία, π.χ. *Ιού να γιμώις μι του ζουρμπαλίκι σ' κι μεις να κάθου-μέστι*; Ανδριώτης Ι.Α. 538 / *μπήκι μι του ζουρμπαλίκι τ'*. Από το τουρκ. zorbalik, Redhouse 1968:1288.

ζουρμπάς [zurbás], ουσ. αρσ. = βίαιος, ταραχοποιός. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. zorba (= βίαιος, αυταρχικός, καταπιεστικός), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:562.

ζουρνάς, -δισ [zurpás], ουσ. αρσ. = α. μουσούδα γουρουνιού, π.χ. *Όλα τα γρούνια ίδιου ζουρνάν έχν*, β. είδος πνευστού λαϊκού οργάνου με διπλό γλωσσίδι και με οξύ διαπεραστικό ήχο, καραμούζα, πίπιζα. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Ελιμειακά 12-13:90. Από το τουρ. zurna, Redhouse 1968:1290.

ζώνου [zónu], ρ. = φορώ πάνω μου σα ζώνη. Έκφραση: *ζώνου τουν άγιου* = δένω την εικόνα του αγίου με βαμβακερή κλωστή: την κλωστή αυτή αργότερα έκαναν κερί και το έκαιγαν στον άγιο. Καλινδέρης 1982:251.

ζώντα, στα [zónða], επίρρ. = α. εν ζωή ων, β. χωρίς νόρκωση, π.χ. *Ν άνξαν ν κλοια τα ζώντα*. Καλινδέρης 1982:371. Από την ενεργητική μετοχή ζώντας με παράλειψη του -ς κατά τα επιρρήματα χωρίς -ς.

Ž

ζάμπα [žába], ουσ. θηλ. = μεγάλος βάτραχος της ξηράς, π.χ. *Γέ-
νονταν άλλα μπακακιά κι ζάμπις κι άλλα...* Ελιμειακά
31:168. Καλινδέρης 1982:426. Από το σλαβ. žába (= βάτρα-
χος), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:272.

ζάμπακας [žábakas], ουσ. θηλ. = μεγάλος βάτραχος. Ελιμειακά
31:168. Καλινδέρης 1982:426. Από το ζάμπα, ό.βλ., + μεγεθ.
παρ. κατάλ. -ακας (βλ. 1.4.9.2).

ζάρι [žárij], ουσ. θηλ. = α. ζεστή στάχτη, χωνεμένα κάρβουνα, β.
μτφ. πλήθος, π.χ. *Του κάθι σπίτι μια ζάρι φαμπλιά / Μου-
νάτουν (ενν. καφέ) μι μια ζάρι φαμπλιά μπουρούσα κάθι
μέρα; / Ου Ντιόντιους κι η Ματιώ είχαν μια ζάρι φαμπλιά.*
Παπασιώπης 1973:14, 1977:48, Πιτένης 1971:230, Ελιμειακά
21:54, 43:157. Από το σλαβ. žar (= θρόακα, πυρά, μτφ. θέρη,
ζέστη), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:273, πβ. και Κα-
τσάνης 1997.

ζγούρι [žgúrij], ουσ. ουδ. = αρνί ηλικίας δύο χρόνων, ζυγούρι,
διετές πρόβατο. Από το ελληνιστ. ζυγούριν, υποκορ. του
ζυγός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:564.

ζγουράδα [žguraða], ουσ. θηλ. = θηλυκό ζυγούρι, π.χ. *Πιάνι μια
ζγουράδα, ν κόβι του κιφάλι.* Εφημ. Ελληνική Μακεδονία,
26/2/1951. Από το ζγούρι, ό.βλ., + κατάλ. -άδα για το θηλυκό,
ίσως από αναλογία προς άλλα θηλυκά ζώα, π.χ. φουράδα.

ζγώνου [žgónu], ρ. = α. πλησιάζω, β. βάζω στο ζυγό τα ζώα. Πι-
τένης 1971:24. Από το ζυγώνω < αρχ. ελλ. ζυγός.

ζντιάν [žndián] = θέση στο παχνίδι: τα κότσια. Πιτένης
1971:157.

ζουβγάρι [žuvgárij], ουσ. ουδ. = ζεύγος, βλ. και λ. ζιβγάρι. Ελι-
μειακά 12-13:87. Πιτένης 1971:47. Από το ζευγάρι, Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών 1998:559.

ζούλα [žúla], ουσ. θηλ. = πολύ ώριμο, παραγινωμένο φρούτο,
π.χ. *Νά 'χς του νου σ' να μη σι γιλασ ου μανάβς κι σι δώσι* ζούλα

τίπουτα ζούλις. Πιτένης 1971:187. Καλινδέρης 1982:411.

ζούλιαβους, -βι, -βου [ζύλιανους], επίθ. = παραγινωμένος, μαλακός και νερούλος, π.χ. *Τι γλυκό τα φκιάς, μαρ, μι αυτά τα τζέριτζιλα; Αυτά είναι ντιπ ζούλιαβα*. Παπασιώπης 1972:31. Από το ζούλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους, βλ. 1.4.9.3.

ζουματίζου [zumatizu], ρ. βλ.λ. ζιματίζου. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:176, 194. Ελιμειακά 23:79. Καλινδέρης 1982:275.

ζούμουμα [ζύμουμα], ουσ. ουδ. ζύμουμα. Ελιμειακά 21:63, 32:72.

ζουνταβιάζου [zudavázou], ρ. = αδυνατίζω. Καλινδέρης 1982:385. Από το ζούνταβους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ζούνταβους, -βι και ζούντου [ζύδανους], επίθ. = α. ζαρωμένος, β. κρουλιάρης. Καλινδέρης 1982:385.

ζουντούρι [zundúri], ουσ. ουδ. = κυνόδοντας. Καλινδέρης 1982:367.

Ζουπανιώτις [zupaíótis], ουσ. αρσ. = οι Πενταλοφίτες. Καλινδέρης 1982:396.

ζούνταρς, θηλ. ζούντου [ζύνταρς], ουσ. αρσ., βλ. λ. ζούνταβους.

ζουρου- [zuru-], πρόθεμα = καημένη, φουκαρά. Προθετικό μόρφημα που μπορεί να συνοδεύει όποια λέξη επιθυμεί ο ομιλητής, π.χ. *Τι φκιάντς ζουρου Γιώρι; δούρτσις; / Ι, ζούρου Καλίτσα, κι συ κι τα σακάδια σ' / Μπά, ζουρου Βάια, ζουρλάθκις; Ανδριώτης Ι.Α. 538, ζουρουγουνίδις, ζουρουκόρτσου, ζουρουπαίδια κ.λπ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:7.*

Η

ηδύζματα [idízmata], ουσ. ουδ. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) παραδίδοντας τη λέξη με τη σημασία: διάφορα τρόφιμα αναρω-

τιέται αν πρέπει να τη ορθογραφήσει με ει- ή με υ-, π.χ. *Του σπίτι τς είνι γιουμάτου απ' όλα τα ηδύσματα, αρχαϊσμός.*

ηλιακός [i'lákós], ουσ. αρσ. βλ.λ. *σαχνισί.*

ήλιους [ílus], ουσ. αρσ. = α. ήλιος, β. το φυτό ηλιοτρόπιο.

ήμερα δέντρα, επίθ. = οπωροφόρα δέντρα, βλ. και *ιπουρά.*
Καλινδέρης 1982:410.

ημιράδια [imiráða], ουσ. ουδ. = βελανιδιά, τα καλύτερα καυσόξυλα, π.χ. *Φέρι μας καναδυό φουρτιά ημιράδια, γιατί αυτά τ' αγουράζουμι ιδώ.* Ελιμειακά 33:164. Από το ήμερος + υποκορ. κατάλ. -άδι.

ησκιώνου [iskíonu], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: προβάλλω, εμφανίζομαι, π.χ. *Σαν τς είδα κι ήσκιουσαν...* Από το ήσκιος + παραγ. κατάλ. -ώνω.

Θ

θαγμαζμός [θαγμαζμός], ουσ. αρσ. = θαυμασμός. Αλευράς 1964:20. Από το θαυμασμός με αλλαγή συμφώνου ν > γ.

θάμα [θάμα], ουσ. ουδ. = θαύμα.

θαραπαύουμι [θαγαράνυμι], ρ. = απολαμβάνω, ευχαριστιέμαι, π.χ. *Έφαγα ψίχα αρμά, ήπια κι ένα κύπλου αρμόζιμον κι τι να σι πω· θαραπαύκα.* Ελιμειακά 21:64. Από το θεραπεύομαι με υποχωρητική αφομοίωση e - a > a - a.

θάρουμι [θάρυμι], επίρρ. = μήπως, π.χ. *Θάρουμι είνι ένα μπουρί 'π' αλιχτά κι σι κάμ' ν αδουκιέσι του βνο.* Ελιμειακά 4:53, 31:169, 46:80. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:28. Καλινδέρης 1982:364. Ο Μπουντώνας (1892:48) θεωρεί βουλγαρική (:) την κατάληξη -αμ στο θάρουμι, στην Κοζάνη θάρουμι.

θάρουμι

- θαρορώ | θαρορώ [θaɾó], ρ. = νομίζω, π.χ. *Θάροσα γύρζαν απ' τ' αλώνια*. Παπασσιώπης 1972:25. Ελιμειακά 4:51.
- θάφτου [θáftu], ρ. = θάβω. Από το θάβ(ω) μεταπλασμένο σε θάφτου αναλογικά προς τα ανάφτου, γράφτου κ.λπ.
- θεία, πληθ. *θχιές και θχιούδεις* [θχία, θχύδεις], ουσ. θηλ. = α. θεία, β. ηλικιωμένη γυναίκα (απαξιωτικά), κυρία (προσφώνηση σε γυναίκα). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το θεία με κατέβασμα του τόνου και συνίζηση για αποφυγή της χασμωδίας.
- θειάκου [θχάku], ουσ. θηλ. = θείτσα. Υποκοριστικός τύπος του *θεία*, ό.βλ.
- θέλου [θέlu], ρ. = α. θέλω, βλ. και λ. *χαλεύου*, β. χρωστώ, πβ. τις εκφράσεις: *Πόσις σι θέλου ακόμα;* = πόσα σου χρωστώ; / *Δεν παρα θέλου* = δε θέλω και πολύ. Πιτένης 1971:17.
- θέρμη [θέɾmɨ], ουσ. θηλ. = πυρετός, βλ. και *θιρμαδά*. Από το αρχ. ελλ. θέρμη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:589.
- θέρους, ου [θέɾus], ουσ. αρσ. = θερσιμός, π.χ. *Κάθι χρόνου όντας σώνουνταν ου θέρους*. Ελιμειακά 46:72. Πιτένης 1971:25. Από το αρχ. ελλ. θέρος, με αλλαγή γένους κατά το τρύγος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:590-591.
- θηγκός(ς, -ιά, -κό) [θɨlkó], επίθ./ουσ. ουδ. = το θηλυκό αρνί που είναι πάνω από ενός έτους.
- θημιρίδα [θɨmirída], ουσ. θηλ. = εφημερίδα. *Ελιμειακά 42:69. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 11/2/1952*. Από το εφημερίδα με αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος και αλλαγή συμφώνου f > θ.
- θημουριά [θɨmuɾía], ουσ. θηλ. = σωρός από δεμάτια σιτηρών έτοιμος για αλώνισμα. Από το ελληνιστ. θημωνιά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:594.
- θηριακή [θɨrɨákɨ], ουσ. θηλ. = υπνωτικό φάρμακο. Παπασσιώπης 1972:22. Από το θηραϊκή γη, είδος χώματος που προέρχεται από τα ηφαιστειακά κατάλοιπα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:594.

θιλλός, -ή, -ό, και θουλλός [θιλός], επίθ. = θολός, π.χ. *Θουλό του νιρό 'π' του λάκκου*. Καλινδέρης 1982:251. Από το θολός με αλλαγή του φωνήεντος ο > ι.

θιουρώ [θιυρό], ρ. = υπολογίζω, φοβάμαι κάποιον, π.χ. *Τουν ήξιραν 'π' δε θιουρούσιν καγκαέναν*. Ελμειακά 16-19:51. Από το αρχ. ελλ. θεωρώ, αρχαϊσμός.

θιουσκουτουμένους, -νι, -νου [θiuskutuménus], επίθ. = α. αθεόφοβος, π.χ. *Κι όταν φώναζαν οι μάνις, πού είστι, μπρε, θιουσκουτουμένι*; β. που μακάρι να τον σκοτώσει ο Θεός (κατάρα). Παπασιώπης 1972:47. Από το θεο- + σκοτωμένος (< σκοτώνω).

θιουτικός, -ιά, -ό [θiutičós], επίθ. = θεϊκός, εκ Θεού, π.χ. *Θιουτικά πράματα, θιουτικές δλιές*. Πιτένης 1971:27. Από το Θεός(ς) + -οτικός > ουτικός με κατέβασμα του τόνου.

θιριδά [θιριśá], ουσ. θηλ. = θανατικό, π.χ. *Τ' θιριδά ν πανούκλα κι του χάρου*. Παπασιώπης 1988:26. Από το θιρίζ(ου) + παραγ. κατάλ. -ιά.

Θιριστής, Θιροτής [θiристίς], ουσ. αρσ. = Ιούνιος. Καλινδέρης 1982:405. Από το θεριστής (= αυτός που θερίζει με δρεπάνι), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:588, επειδή θεωρείται ο κατ' εξοχήν μήνας θερισμού, πβ. και Κριαράς 1968. Ο Καλινδέρης (1982:405) τον ταυτίζει με τον Ιούλιο.

θιρμαδά [θiρmaśá], ουσ. θηλ. = πυρετός, π.χ. *Τουν έρχιτι θιρμαδά*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, βλ. και *θέρμ*. Από το *θέρμ(ι)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -σιά > -δά, κατά το *δαγκώνου* > *δαγκουδά*, *πατώ* > *πατśά*, ό. βλ.

θιρμαζμένους [θiρmazménus], μτχ. = εμπύρετος. Πιτένης 1971:208. Ο τύπος προϋποθέτει ρήμα θιρμαίνουμι (= έχω πυρετώ).

θιρμαίνουμι [θiρménumi], ρ. = με πιάνει θέρμη, πυρετός, ελονοσία, π.χ. *Εχ' γούστου να θιρμαίνισι κι να μην του καταλαβαίντς*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το *θέρμ(ι)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνομαι, αρχαϊσμός.

θιρμαίνουμι

θιρμάρι | θιρμάρι [θιρμάρι], ουσ. ουδ. = μπακιρένιο δοχείο κωνικού σχήματος, συνήθως με καπάκι, για το ζέσταμα του νερού. Είναι μικρότερο από το γκιούμι, ό.βλ., και το έβαζαν συχνά στο τζάκι κρεμασμένο από μια αλυσίδα πάνω από τη φωτιά, π.χ. *Του θιρμάρι να ιδώ στον άλτσου κι χρ χρ ν' απουκοιμθώ*. Παπασιωπής 1972:73. Πασχαλίδης 1999:222. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. θερμάριον, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

θιρμαρούλι [θιρμαρούλι], ουσ. ουδ. = μικρό θιρμάρι, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:222.

θκέλι [θκέλι], ουσ. ουδ. = δικέλι. Από το μεσαιων. ελλ. δικέλιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. δίκελλα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:377.

θκος, θκη μ' / θκια μ', θκο μ' [θkos], αντ. = δικός, π.χ. *Μση αντρουπή θκη τ' μση θκη μ'*. Παπασιωπής 1977:76. Ελιμειακά 4:51, 44:69. Ελιμειακά. Πιτένης 1971:11. Από το δικός μου, δική μου / δικιά μου, δικό μου με αποβολή του άτονου i και υποχωρητική αφομοίωση στη συνέχεια δ - k > θ - k.

θλιά [θ'li], ουσ. θηλ. = θηλιά. Καλινδέρης 1982:334. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το θηλιά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:593.

θλυκώνου [θλικόπου], ρ. = α. κουμπώνω θηλιές, β. αρπάζω κάποιον, συλλαμβάνω, π.χ. *Μούγι μη σι θλυκώσν, φουκαρά μ'*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:222. Από το θηλυκώνω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:599.

θλύκι [θλίκι], ουσ. ουδ. = α. πόρπη, β. θλήκια, (συνεκδοχικά) η ζώνη με την πόρπη που φοριέται με τα ντόπια φορέματα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:222. Από το θηλύκι (= κουμπί, κουμπότρυπα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:593.

Θος [θos], ουσ. αρσ. = Θεός, π.χ. *Ου Θος σας πήριν τα μυαλά; / Τα Χστούινα, πρώτα ου Θος, τα τς έχου*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιωπής 1972:65. 1988:30. Ελιμειακά 4:50, 44:70. Από το Θεός με συναίρεση e+o > o.

θρόαψους [θράψυς], ουσ. αρσ. = το δέντρο μελιά. Καλινδέρης 1982:414. Από το *φράξι(νος) (που θεωρήθηκε επίθετο) + -ος λατ. fraxinus .

θρηνίζουμι [θρινίσκαμι], ρ. = θρηνώ, π.χ. *Κι όταν έφτασάμι ικεί, θρηνήσκαμι αντάμα*. Παπασιώπης 1973:57. Από το θρην(ώ) + παραγ. κατάλ. -ίζουμι. Για τον μεταπλασμό των ρημάτων βλ. 1.4.5.2.

θριφτάρι [θριφτάρι], ουσ. ουδ. = αρνί που τρέφεται ειδικά, επειδή προορίζεται για σφάξιμο, βλ. και *μανάρι*. Καλινδέρης 1982:437. Από το ελληνιστ. θρεπτάριον με ανομοίωση του τρόπου άρθρωσης $pt > ft$, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:597.

θρουνιάζουμι [θρουνιάζουμι], ρ. = στρογγυλοκάθομαι, π.χ. *Θρουνιάσκαν στις πουλιθρόνις*. Ελμειικά 44:71, 72. Από το θρόνος + παραγ. κατάλ. -ιάζουμι.

θυμητικό [θιμιτικό], ουσ. ουδ. = μνήμη, π.χ. *Να ρουτήσουμι του Νιάκου. Ξέρς τι θυμητικό έχ;*

θυμιάμα [θιμιάμα], ουσ. ουδ. = θυμιάμα, με κατέβασμα του τόνου για αποφυγή της χασμωδίας.

θυμιατό ή θυμιατήρα [θιμιάτό], ουσ. ουδ. / θηλ. = θυμιατήρι.

θύρα [θίρα], ουσ. θηλ. = πόρτα, π.χ. *Δεν κοιτώ. Μας τσάκσαν τ' θύρα* (ειρωνικά, όταν θέλουμε να δηλώσουμε ότι μια κόρη της παντρείας δεν τη ζητάει κανένας). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αρχ. ελλ. θύρα, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

I

ι [i], επιφ. = ε, π.χ. *Ι, μαν ήρθαν οι ξαστουχμένις. / Ι, η μάνα σ' ούτι καφέν δε μας κέρρασιν*. Ελμειικά 44:72.

- ιβγιλιά* | *ιβγιλιά* [ivɣilíá], ουσ. ουδ. = βιολιά, γενικά τα μουσικά όργανα που έπαιρναν στους γάμους. Πιτένης 1971:158. Ελμειακά 12-13:92, 42:70. Από το βιολιά με ανάπτυξη ενός προτακτικού ι.
- ίγκλα* [íngla], ουσ. θηλ. βλ.λ. *γίγκλα*.
- ιγραίνου* [iɣrénu], ρ. βλ.λ. *γραίνου*
- ιδιάζου* [idýazu], ρ. βλ.λ. *γιδιάζου*.
- ιδιαιτίρου* [idiétiru], ουσ. ουδ. Λέξη ταμπού για το αποχωρητήριο, πβ. λ. *χαλές*.
- ιδρουτας* [ídrutas], ουσ. αρσ. = ιδρώτας. Από το ιδρώτας με ανέβασμα του τόνου.
- ιδώλα* [idóla], επίρρ. = εδώ, εδώ ακριβώς. Πιτένης 1971:13. Παπασιώπης 1988:34. Ελμειακά 6-7:178, 44:66. Από το εδώ + *ιά*, ό.βλ.
- ιδώθι* [idóθi], επίρρ. = α. πιο δω, π.χ. *Λίγον ιδώθι απ' τον ανήφουρου*, β. προς τα δω, π.χ. *Έλα ψίχα ιδώθι να σι πω*. Πιτένης 1971:13. Παπασιώπης 1988:34. Ελμειακά 6-7:178, 44:66. Από το εδώ + *θε* (αρχ. ελλ. πρόσφυμα -θεν (= από), αρχαϊσμός).
- ίζμπα* [ízba], ουσ. θηλ. βλ.λ. *γίζμπα*.
- ιθίματα* [iθímata], ουσ. ουδ. = έθιμα, π.χ. *Απ' όλα τα ιθίματα κι απ' τα ζακόνια όλα, θυμούνταν μούγκι ν Απουκρά*. Παπασιώπης 1972:50. Ελμειακά 44:68. Ο τύπος προϋποθέτει ονομ. ενικού σε -μα (*έθιμα, του), οπότε σχηματίζεται αναλογικά προς τα σε -μα (ρηματικά κυρίως) ουσιαστικά πληθυντικός σε -ματα, πβ. *πράμα > πράματα*.
- ικεία* [ikíia], επίρρ. = εκεί. Παπασιώπης 1988:34. Από το εκεί + *ιά*, ό.βλ.
- ικκλιδά* [iklilíða], ουσ. θηλ. = εκκλησία, π.χ. *Ήταν τέδαρος μπάμπις κι είχαν πααίνι σν ικκλιδά*. Ελμειακά 44:71. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951.
- ιλέκ* [ilék], ουσ. ουδ. = γιλέκο, βλ. και λ. *γιλέκου*. Από το τουρκ. *yelek*, Redhouse 1968:1261, πβ. και Κατσάνης 1997.
- ιλιάτσι*, πληθ. *ιλιάτσα* [ilíatsi], ουσ. ουδ. = γιατροσόφι, π.χ. *Γι-*

λιάτσα να μη σι τσακώνη η σιομή / Για γιλιάτσι. Πιτένης 1971:189. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 4:50. Πασχαλίδης 1999:222. Από το τουρκ. ilâc (= φάρμακο, γιατρικό), Redhouse 1968:526, πβ. και Κατσάνης 1997.

ιλιές [il'és], ουσ. θηλ. = κρεατοελιές, βλ. λ. γιλιά.

ίλιμα [ílima], ουσ. ουδ. = τα αυγά από τα ποταμίσια και τα λιμνίσια ψάρια.

ιλπίδα [ilpída], ουσ. θηλ. = α. ελπίδα, β. παιδικό παιχνίδι, π.χ. *Επιζάμι κει τζιβουτό κι ιλπίδις*. Ελιμειακά 44:65.

ιμάνη [imáni], ουσ. ουδ. = πίστη, φιλότιμο, π.χ. *Μην τον βάνης ντιπ απού μέσα. Δεν έχ ιμάνη*. Καλινδέρης 1982:334. Από το τουρκ. iman (= πίστη), Redhouse 1968:533.

ιμπνές [ibnés], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: ο μπινές, ο κίναϊδος. Από το τουρκ. ibne, Redhouse 1968:508.

ιμπόριμα [imbórima], ουσ. ουδ. = εμπόρευμα. Πιτένης 1971:162. Από το εμπόρευμα με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος nm > m, βλ. 1.2.1.3.4.

ιμπρέτι [ibréti], ουσ. ουδ. = προειδοποίηση, προτροπή, π.χ. *Απού τ' μπέσα τς για του ιμπρέτι τ' Γούτσι του κατάφιριν του μπουρέκι*. Ελιμειακά 23:82. Από το τουρκ. ibret (= προειδοποίηση, προτροπή), Redhouse 1968:508.

ιμπρίκι [ibríki], ουσ. ουδ. = μικρό μεταλλικό κυλινδρικό σκεύος με μακριά λαβή για το ψήσιμο καφέ ή αφεψήματος, ιμπρίκι, π.χ. *Γλήγουρα στ' φουτιά του ιμπρίκι*. Παπασιώπης 1972:21. Ελιμειακά 4:50, 44:71. Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. ibrik, Redhouse 1968:509.

Ιντζέκαρας [indzékaras], τοπων. = ο Αλιάκμονας ποταμός. Πιτένης 1971:180. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/1/1952.

ιντζές [indzés], ουσ. αρσ. = τριφύλλι, βλ. και λ. γιουντζές. Από το τουρκ. yonca (= τριφύλλι), Redhouse 1968:1261.

ιντικάμι [indikámi], ουσ. ουδ. = εκδίκηση, π.χ. *Τ' βγάνου τα ιντικάμι*

ιντικιάμια κι όσα μι έκαμιν. Πιτένης 1971:27. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/9/1950. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *intikam* (= εκδίκηση), Redhouse 1968:543.

ιντιά [indí:k], ουσ. ουδ. = βαμβακερή κλωστή, το ινδικό άσπρο νήμα, βλ.λ. *χίντικου*.

ιντιρέσου [indirésu], ουσ. ουδ. = κέρδος, συμφέρον. Παπασιώ-
πης 1988:71. Από το ιταλ. *interesso*. Πιτένης 1971:159.

ιντσάφι [intsáfí], ουσ. ουδ. = αρκετά, φτάνει πια, νισάφι, π.χ. *Όσα κι αν τς δώσν δεν έχν ιντσάφι.* Παπασιώπης 1973:17. Από το τουρκ. *inçaf* (= αρκετά), πβ. και το κουτσοβλαχικό *nisafe*, Papahagi 1974:897.

ιξόν [iksón], επίρρ. = εκτός, π.χ. *Ιξόν κι αν μας γυρίσν σην κά-
σα.* Ελιμειακά 44:67. Από το αρχ. ελλ. *εξόν* (= που είναι δυ-
νατόν, που επιτρέπεται), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
1998:487, αρχαϊσμός.

ιξουρίς [iksuriís], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Αν-
δριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: ανοησίες, π.χ. *Τέτχισ ιξου-
ρίς δεν μπουρώ να τς ακούου.*

ιπειδή(ς) [ipidís], σύνδ. = επειδή, π.χ. *Κι ιπειδής ύστιρα απ' ν
21η Απριλίου μας είχαν ψουφίσι στα κλαρίνα.* Ελιμειακά
46:79. Από το *επειδή* + -ς κατ' αναλογία προς τα σε -ς επιρρ-
ρήματα, π.χ. *μήπους, ιτότι(ς), ιχτέ(ς).*

ιπιτώργια, ιπιτώργια [ipitíórga], επίρρ. = πρωτύτερα, εδώ και
λίγη ώρα, π.χ. *Σ' είχα στον μυαλό ιπιτώργια.* Παπασιώπης
1972:24.

ιπιτρόπι [ipitrópi], ουσ. αρσ. = επίτροποι της εκκλησίας. Πιτέ-
νης 1971:204. Από το *επίτροποι* με κατέβασμα του τόνου,
πβ. *άνθρωποι > ανθρώπι.*

ιπουρκά, τα [ipurká], επίθ. = οπωροφόρα δέντρα, βλ. και ήμι-
ρα δέντρα. Καλινδέρης 1982:410. Από το *οπώρ(α)* + παραγ.
κατάλ. -ικός με ανομοίωση του αρχικού φωνήεντος *υ* - *υ* >
ι - *υ*.

ιπρουχτέ(ς) [ipruχtés], επίρρ. = προχθές. Πιτένης 1971:151. Ελιμειακά 30:66, 42:69. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το προχτές με πρόταξη ενός ι (< ε-) κατά το χθες - εχθές / εχτές.

ιπρουψέ(ς) [iprupsé(s)], επίρρ. = προχθές το βράδυ, π.χ. *Ιπρουψές σ' είδα στον ύπνου μ'.* Πιτένης 1971:21. Παπασιωπής 1972:13. Από το προψές με πρόταξη ενός ι (< ε-) κατά το ψες - εψές.

ιρμάδι [irmáði], ουσ. ουδ. = ρημάδι, π.χ. *Ιδέ τα ιρμάδια* (π.χ. οι κότες) *τι μ' έφκιασαν.* Καλινδέρης 1982:252. Από το ρημάδι με αναγραμματισμό του ρ: ri > ir.

ιρμάρι [irmári], ουσ. ουδ. = ντουλάπι, συρτάρι, ερμάρι, π.χ. *Ντουλάπια σι κάθι νουντά, ντουλάπια κι ιρμάρια,* βλ. και λ. *αμάρι.* Παπασιωπής 1977:35.

ίσκιουμα [ískuma], ουσ. ουδ. = α. σκιά, σκιερό μέρος, β. φάιντασμα, βλ. και λ. *ίσκιους.* Καλινδέρης 1982:262. Ελιμειακά 16-19:53. Από το ισκί(νω) + παραγ. κατάλ. -μα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:617.

Ισκιουπλέρ [iskuplér], ουσ. = το χωριό Κοιλιάδα της Κοζάνης. Πιτένης 1971:167.

ίσκιους [ískus], τοπων. = σκιά, σκιερό μέρος, π.χ. *μα πιδιά, μά μάλαμα. Να μι βγάλν απ' τον ίσκιου να μη βάλν στον ήλιου,* βλ. και λ. *ίσκιουμα.* Καλινδέρης 1982:262. Ελιμειακά 16-19:53. Από το μεσαιων. ελλ. *ίσκιος* < σκιά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:617.

ισλί, πληθ. ισλιά [islí], ουσ. ουδ. = είδος σιροπιαστού γλυκίσματος που μοιάζει με κουραμπιέ.

ισνάφι [isnáfi], ουσ. ουδ. = συντεχνία. Πιτένης 1971:47. Πασχαλίδης 1999:222. Από το τουρκ. *esnaf* (= συντεχνία), Redhouse 1968:348, πβ. και Κατσάνης 1997.

ίσα, ίσατι (πληθ.) [íša], επίρρ. = ίσα, πληθ. ως προτροπή σε πολλούς. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Ενδιαφέρουσα η προσθήκη του *τι* για δημιουργία πληθυντικού, πβ. *ίσα*

αντίστοιχες περιπτώσεις: *σν άκρα τι* (προσταγή σε πολλούς να παραμερίσουν), βλ. 1.4.5.3.1, βλ. και λ. *απού τι μας*.

ισάδα [iʃáða], ουσ. θηλ. = α. επίπεδο, ίσιο μέρος, β. αλήθεια, το σωστό, π.χ. *Για να λέμι ν ισάδα, παν τα παλιά, είπιν μαναχός τ' / Για να πούμι ν ισάδα έχν κι οι πλούσι τς γκαϊλέδισ τς*. Ελμειακά 16-19:52, 4:52. Από το ίσι(ος) + παραγ. κατάλ. -άδα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:617.

ίδουμα [iʃuma], επίρρ. = α. ίσιωμα, π.χ. *Ου, στου ίδουμα σκόνταψις*; β. (επίρρ.) κατ' ευθείαν. Πιτένης 1971:173. Παπασιωπης 1972:42.

ίτσα [ítʃa], ουσ. ουδ. = ία, βλ.λ. *γίτσι*. Από το ία, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:601.

ιτζάκ [idžák], ουσ. ουδ. = τζάκι, π.χ. *Γκρέμπσιν του ιτζάκ κι του μπουχάρι*, βλ. και λ. *τζάκ*. Παπασιωπης 1977:18, 75. Από το τουρκ. *ocak*, Redhouse 1968:896.

ιτζούκ [idžúk], ουσ. ουδ. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (I.A. 538) για τη λ. *ϑουτζούκ*, ό.βλ.

ιτότι(ς) [itóti(s)], επίρρ. = τότε, π.χ. *Ιτότι όξου απού κάθι ανλόπουρα / Τι συνζυμόν τράβηξάμι ιτότι*, Ανδριώτης I.A. 538, βλ. και λ. *τότι(ς)*. Πιτένης 1971:13. Ελμειακά 44:63, 46:73. Από το τότε με πρόταξη ενός ι (< ε-) κατά το χθες - εχθές / εχτές.

ιτούτους [itútus], αντ. = αυτός, π.χ. *Ιτούτου του κακό 'π' μας βρήκιν, άλλουής*. Πιτένης 1971:20. Από το ετούτος (< τούτος με ανάπτυξη ενός προτακτικού ε- κατά το εκείνος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1351, και με κώφωση: e > i.

ιφκή [ifkí], ουσ. θηλ. = ευχή. Ελμειακά 12-13:86. Από το μεσαιων. ελλ. ευκή (< αρχ. ελλ. ευχή, με ανομοίωση στον τρόπο άρθρωσης *xf* > *fk*), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:541.

ιφκουλία [ifkulía], ουσ. θηλ. = α. ευκολία, β. διευκόλυνση. Έκφραση: *Ιφκουλίς τ' Μπουντρούμα* = λέγεται όταν κάποιος κοιτάζει να βολευτεί εις βάρος άλλων (Ο Μπου-

ντρούμας ήταν ιδιοκτήτης χανιού στην Κοζάνη αλλά φαίνεται ότι πρόσφερε και άλλες εξυπηρετήσεις, οικονομικής φύσεως, στους συμπολίτες του). Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ιφκουλιάς [ifku'ías], ουσ. αρσ. = αυτός που κάνει ευκολίες. Πιτένης 1971:47. Από το ευκολί(α) + παραγ. κατάλ. -άς.

ιφτάρκου, -ή, -κου [iftárkus], επίθ. = α. επτά ετών, Καλινδέρης 1982:386. β. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: επταμηνίτικος, π.χ. *Η δείνα φάσκιουσιν ένα ιφτάρκου*. Από το επτά + παραγ. κατάλ. -άρικος > -άρκου.

ιχούμινους [ixúminus], μτχ. = εύπορος. Καλινδέρης 1982:368. Από το *έχου*, ό.βλ., μετοχή του παθητικού ενεστώτα παρόλο που το ρήμα δεν απαντά ως παθητικό, αναλογικά προς άλλα, π.χ. *διχούμινους, πριπούμινους, φιρσούμινους*.

ιχράμι [ixrámi], ουσ. ουδ. = υφαντό στρωσίδι από χοντρό μαλλί, χράμι, π.χ. *Τα κιλίμια έστρουνάμι κι τα ιχράμια τα υφαντά*. Παπασιώπης 1972:42. Ελμειακά 31:169. Από το τουρκ. *ihram* (= χράμι), Redhouse 1968:519.

ιψέ(ς) [ipsés], επίρρ. = ψες. Πιτένης 1971:47.

ι

ιά [iá], επίρρ. = δεικτικό με τη σημασία του: να, π.χ. *ιά κι ου Σιάντζους*. Με αναδιπλασιασμό του ια: *ιά μι ιά*, π.χ. *Κι ιά μι ιά*. *Γύρσα ουπίσου, ιά τους / Η ώρα δεν πάι πέντι ακόμα κι ιά τις οι συμπιθιρές*. Παπασιώπης 1972:14.

ιά μι, ια σι, ιά τους, ιά την, ιά του, ιά 'μιστι, ιά 'στι, ιά τς, ιά τις, ιά τα [iámi, iási, iátus, iátin, iátu, iámisti, iásti, iáts, iátis, iáta], φράση = να 'μαι, να 'σαι κλπ., π.χ. *Η ώρα δεν πάει πέντι ακόμα κι ιά τις οι συμπιθιρές / ιά τους· στέκιτι ικείια κι καριράι*. Ελμειακά 4:54, 44:71, 46:75.

ιά μι

μάτουδά | μάτουδά, μάτηνιά, μάτουιά [játus já], αντ. = νάτος, π.χ. *Κι ου Λιόλιους μάτουδά*. Παπασιώπης 1972:30. Από το *μάτους*, ό.βλ. + *ιά*, ό.βλ.

μένα γουνιό [jéna γυιό], επίρρ. = πολύ, βλ. λ. *γόνα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ο τύπος *γουνιό* από μεταπλασμό του γόν(α) + -ιό.

μέτσα [jétsa], επίρρ. = έτσι, π.χ. *μέτσα τά 'σπιρναν οι Μπουγδανιώτισς τα κουκιά* (από αποκριάτικο τραγούδι), βλ. και λ. *έτσα*. Αλευράς 1964:5. Από το έτσι, με ανάπτυξη σε φωνητικό επίπεδο ενός ημιφώνου λόγω του τονιζόμενου αρχικού φωνήεντος (βλ. 1.2.3.7) + *ιά*, ό.βλ.

Κ

καβάιζ, πληθ. *καβάιζδισ* [kanáiz], ουσ. αρσ. = κλητήρας, φύλακας. Πιτένης 1971:262. Από το τουρκ. *kavas* (= φύλακας, κλητήρας), Redhouse 1968:620.

καβαλαρά [kavalará], ουσ. θηλ. = λυγαριά.

καβαλάρς [kavalárs], ουσ. αρσ. = α. ιππέας, β. εργαλείο του εργαλείου. Καλινδέρης 1982:252. Από το *καβαλάρης*, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:625.

καβαλέτου [kavalétu], ουσ. ουδ. = εργαλείο των βυρσοδεψών ειδικό σανίδι στο οποίο απλώνεται το δέρμα για κατεργασία. Καλινδέρης 1982:44, 48. Από το βενετ. *cavaletto*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:625.

καβαλίκα [kavalíka], ουσ. θηλ. = απολαυστική διαδρομή καβάλα σε ζώο ή όχημα, π.χ. *Ανέφκαμι στ' αμάξι κι μας πήγαν καβαλίκα ως τουν Αι Θανάσι*. Καλινδέρης 1982:343. Από το μεσαιων. ελλ. *καβάλα* (= φοράδα, καβάλα) < βενετ. *cavala* ή υστερολ. *caballa*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:625,

+ παραγ. κατάλ. -ίκα, πβ. καβαλικεύω.

καβάκι [kanák], ουσ. ουδ. = είδος λεύκας που μοιάζει με κυπαρίσσι, λεύκα, βλ. και λ. *λιφκάδι*. Από το τουρκ. *kavak* (= λεύκα), Redhouse 1968:620.

καβίλα [kaníla], ουσ. θηλ. = ξύλινο καρφί για την άρθρωση κουφωμάτων. Καλινδέρης 1982:442. Από το ιταλ. *caviglia* (= ξυλόκαρφο).

καβούρι [kanúri], ουσ. ουδ. = κάβουρας, βλ. και *κάβουρας*. Από το μεσαιων. υποκορ. *καβούριν, υποκορ. του *κάβαρος, κάβουρος.

κάβουρας [kánuras], ουσ. αρσ. = κάβουρας, βλ. και *καβούρι*. Από το ελληνιστ. *κάραβος* (= καραβίδα) > μεσαιων. *κάβαρος, κάβουρος.

καβουρμάς [kanurmás], ουσ. αρσ. = καβουρνωμένο κρέας που διατηρείται μέσα σε λίπος. Από το τουρκ. *kavurma*, Redhouse 1968:622.

κάγκαμιάφρα(ς) [kángamíáfra], επίρρ. = απολύτως καμιά φορά, π.χ. *Σαν ιτούτου πουτές και κάγκαμιάφρα(ς)*, Ανδριώτης Γ.Λ. 538, βλ. και *κάγκαμινιάλας*, *καμινιάφρας*, *μιάφρας*. Παπασιωπής 1988:62. Ελμειικά 16-19:52, 46:81. Από το καν, επιτατικό, + καμιά φορά + -ς, κατ' αναλογία προς άλλα επιρρήματα σε -ς, π.χ. *μήπους*, *ιχτές*, *ιτότις* κλπ., πβ. και Παπαδόπουλος 1926:49.

κάγκαμινιάλλας [kángamíálas], επίρρ. = καμιά φορά, π.χ. *Κι δεν τς αστουχώ κάγκαμινιάλας*, βλ. και *κάγκαμιάφρα(ς)*. Ελμειικά 42:71. Από το καν, επιτατικό, + καμιά άλλη φορά + κατ' αναλογία προς άλλα επιρρήματα σε -ς, π.χ. *μήπους*, *ιχτές*, *ιτότις* κλπ. Στη συνέχεια απλοποιήθηκε ο τύπος *κάγκαμιιάλλ(ιφουο)α(ς) > *κάγκαμινιάλλας*.

κάγκαμπώς [kángambós], επίρρ. = με κανένα τρόπο. Καλινδέρης 1982:361. Από το καν, επιτατικό με διπλή επανάληψη, + πώς.

καγκάνας | καγκάνας [kangánas], αντ. = κανένας, π.χ. *Κι χουρίς καγκάνα λόγου / I, λίγου καγκάνα παλιό σην Κόζανι δε θα βρούμι;* Παπασιώπης 1972:21, 1977:57, 1988:73. Αλευράς 1964:7. Πιτένης 1971:255. Ελμειικά 46:75. Από το καν, επιτατικό, + κανένας με αποσιώπηση του η για ανομοιοτυπικούς λόγους, και συναίρεση στη συνέχεια των φωνηέντων a+e > a· ενδιάμεσος τύπος: *καν καένας*, ό.βλ.

καγκαντίπουτα(ς) [kángandíputa(s)], αντ. = τίποτα απολύτως, π.χ. *Τώρα για του καντίπουτα ου ένας σκουτώνι τουν άλλου / Είχαμι κι έναν 'π' δεν έκαμινι κάγκαντίπουτας.* Παπασιώπης 1973:68, 1977:63. Πιτένης 1971:164. Ελμειικά 4:51, 43:158, 44:67, 70. Εμφατικός τύπος του καντίπουτα(ς), ό.βλ., με την επανάληψη του καν-.

καγκιλουτός, -ή, -ό [kangilutós], επίθ. = α. καγκελωτός, β. χορός με πολλά καγκέλια, γυρίσματα. Καλινδέρης 1982:367. Από το κάγκιλου, κι αυτό από το ιταλ. cancello, πβ. και Κατσάνης 1997, + παραγ. κατάλ. -ωτός.

καδί [kadí], ουσ. ουδ. = α. μακρόστενο ξύλινο βαρέλι ανοιχτό στο επάνω μέρος, όπου χτυπούν το γάλα για να βγάλει το βούτυρό του, β. σκεύος όπου έβαζαν τα λάχανα για την αρμιά, βλ.λ. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:439. Από το ελληνιστ. καδίον, υποκορ. του κάδος, αρχαϊσμός.

κάδρου [kádrɔ], ουσ. ουδ. = α. φωτογραφία κορνηζαρισμένη, π.χ. *Σι στέλνου του κάδρου μ' νάχς να μι βλέπς,* Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Έκφραση: *βγαίνου στου κάδρου* = βγαίνω φωτογραφία, β. πίνακας ζωγραφικής, γ. κάδρο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κάντρο, < ιταλ. quadro, και με λόγια επίδραση: κάδρο.

καένας [kaénas], αντ. = κανείς, π.χ. *Μα πώς καένας να του πει;* βλ. λ. *καν καένας.* Παπασιώπης 1973:78.

καζ [kaz] = η στάση του κοτσιού με το πολύ επίπεδο μέρος προς τα πάνω στο παιχνίδι βασιλιάδες, π.χ. *Επιζάμι τς βασιλιάδς τσίφλια, καζ, τουτί, τουτιμά.* Παπασιώπης 1972:47. Πιτένης 1971:31. Καλινδέρης 1982:280.

καζαναριό [kazanaɾíɔ], ουσ. ουδ. = ο χώρος όπου είναι στημένο το ρακοκάζανο. Από το *καζάν(ι)* + *παραγ. κατάλ. -αριό*, πβ. *νταμπακαριό, παπουτσαριό, ό.βλ.*

καζάντγιου [kazándɣiu], ουσ. ουδ. = κέρδος. Από το *καζαντί(ζου)*, ό.βλ., + *παραγ. κατάλ. -ο* με συνίζηση για την αποφυγή της χασμωδίας.

καζαντίζου [kazandízu], ρ. = κερδίζω, πλουτίζω, π.χ. *Δε γένιτι. Τα καζαντίσου / Ου Γιωρς 'π' καζάντισιν κι κάθιτι σν Ανθήνα*. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Ελιμειακά 30:68. Από τον άόριστο *kazandi*, του τουρκ. ρήματος *kazanmak* (= κερδίζω), Redhouse 1968:627, + την ελλ. *παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω*.

καζάς [kazás], ουσ. ουδ. = διοικητική περιφέρεια, μέρος του βιλαετιού που κυβερνιέται απ' τον καΐμακάμη. Ελιμειακά 22:44, 23:81. Από το τουρκ. *kaza*, Redhouse 1968:626, + *παργ. κατάλ. -ς*.

καζικόνου [kazikónu], ρ. = τη σκάω με κάποιον. Καλινδέρης 1982:342. Από το *καζικό*, ό.βλ., + ελλ. *παραγ. κατάλ. -ώνου < -ώνω*.

καζικό [kazík], ουσ. ουδ. = πάθημα, ατυχία. Καλινδέρης 1982:285. Από το τουρκ. *kazik* (= απάτη, παλιότερα: παλούκι, πάσσαλος), Redhouse 1968:627.

καζμάς [kazmás], ουσ. αρσ. = κασμάς, σκαπάνη. Από το τουρκ. *kazma*, Redhouse 1968:628.

καθαρνό [katharnó], ρ. = καθαρίζω. Αλευράς 1964:27. Καλινδέρης 1982:347. Για τον μεταπλασμό των ρημάτων σε *-ίζω > -ώ* βλ. 1.4.5.2.

καθόρι [kathóɾi], ουσ. ουδ. = δυνατή μπόρα, π.χ. *Ήταν ένα καθόρι, τα πήριν όλα ζβάρνα*.

καΐπιώνου, *-ουμι* [kairchónu], ρ. = τρυνώνω, κρύβω, εξαφανίζω από τη θέα, π.χ. *Πού του καΐπιουσις του τζιριτζιλάτου*; Πιτένης 1971:25. Ελιμειακά 4:52, 8:58. Από το τουρκ. *kaɾı / kaɾı* (= γλυστρώ, εξαφανίζομαι), Redhouse 1968:625.

καΐπιώνου

- καΐσι* | *καΐσι* [kaísɪ], ουσ. ουδ. = ποικιλία βερίκοκου. Από το τουρκ. kayısı, Redhouse 1968:624.
- καΐτι*, πληθ. *καΐτια* [kaítɪ], ουσ. ουδ. = οι οριζόντιοι και κατακόρυφοι πήγεις που συγκροτούσαν τα τζάμια στο τζαμλίκι. Πασχαλίδης 1999:222. Από το τουρκ. kayıt (= περιορισμός, διάσωση), Redhouse 1968:625.
- καϊαντώ* [kaɪandó], ρ. = ανέχομαι. Καλινδέρης 1982:392.
- καϊβές* [kaivés], ουσ. αρσ. = καφές. Πιτένης 1971:255. Από το τουρκ. kahve, Redhouse 1968:582.
- Καϊλιάργια* [kaɪlárɣa], τοπων. = Πτολεμαΐδα. Παπασιώπης 1988:72.
- καϊμακάμς* [kaɪmakáms], ουσ. αρσ. = διοικητής επαρχίας, *καζά*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. kaymakam, Redhouse 1968:625.
- καϊμακλίδους* [kaɪmaklíðus], επίθ. = με καϊμάκι. Από το τουρκ. kaymak, Redhouse 1968:625, + τουρκ. παραγ. κατάλ. -li + ελλ. παραγ. κατάλ. -ίσιος.
- κακάβι* [kakávi], ουσ. ουδ. = μπακιρένιο κύπελλο για νερό, γάλα, το λιώσιμο λίγδας κλπ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. κακκάβιν, υποκορ. του αρχ. ελλ. κακκάβη (= τρίποδο δοχείο).
- κακαμπάκας*, -*κου* και *κικιμπάκας* [kakabákas], επίθ. = τραυλός. Καλινδέρης 1982:251. Μάλλον ηχομιμητική λέξη.
- κακανέλια* [kakanéʎa], ουσ. ουδ. = καραμέλες, λουκούμια, ζαχαρωτά, κουφέτα, ξηροί καρποί ως σύνολο, γενικά τα ζαχαρώδη προϊόντα. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:367.
- κακαρίτς* [kakaríts], ουσ. αρσ. = μακαρίτης. Αλευράς 1964:39. Από το ρήμα *κακαρώνου*, ό.βλ., κατά το *μακαρίτς* < *μακαρίτης*.
- κακαρώνου*, -*ουμι* [kakarónu], ρ. = α. υποχωρώ, β. πεθαίνω. Καλινδέρης 1982:392. Από το αρχ. ελλ. καρ(ώ) (= πέφτω σε λήθαργο) με αναδιπλασιασμό + παραγωγ. κατάλ. -ώνου < ώνω, πβ. καρώ, κάρος.

κακίστρα [kakístra], ουσ. θηλ. = μοχθηρή γυναίκα. Από το κακ(ός) + παραγ. κατάλ. -ίστρα.

κάκου [káku], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: θειά, κυρά, π.χ. *Μια κάκου ήλιγιν πως ταχιά είναι γιουρτή / Ήταν καναδυό κάκισ ικεί, καρτιρούσαν.*

κακούν τ' κάκ [kakúp t kak], φράση = κακήν κακώς, π.χ. *Τό 'μασάμι κι μεις κακούν τ' κάκ κι έκαμάμι δαπέρα.*

καλάι [kaláí], ουσ. ουδ. = κασσίτερος, υλικό για επικασσιτέρωση, γάνωμα. Πασχαλίδης 1999:222. Από το τουρκ. kalay, Redhouse 1968:584.

καλάθι [kaláθi], ουσ. ουδ. = α. καλάθι, β. το σκεύος από βούρλα ή λυγαριά, στο οποίο βάζουν τη μυζήθρα ή το τυρί, για να πάρει σχήμα.

καλαϊδους, -α, -ου [kalaišus], επίθ. = από κασσίτερο, πβ. *Απλάδα καλαϊδα* = μεγάλο πιάτο από κασσίτερο, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το καλάι, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

καλαμιά, πληθ. καλαμές [kalamjá], ουσ. θηλ. = το υπόλοιπο του σταχτού που μένει στο χωράφι μετά τον θερισμό.

καλαμίδα [kalamída], ουσ. θηλ. = α. καλάμι, β. αδύνατο και ψηλό πόδι. Από το καλάμι + παραγ. κατάλ. -ίδα.

καλαμίδι [kalamídi], ουσ. ουδ. = α. καθεμιά από τις βέργες που έμπαιναν ανάμεσα στα νήματα του στημονιού, β. μακριά πόδια. Έκφραση: *μαξιμού 'π' του καλαμίδι* = μικροσκοπικός και άσχημος άνθρωπος, συνήθως γυναίκα. Από το μεσαιων. ελλ. καλαμίδιν, υποκορ. του ελληνιστ. καλαμίδς, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:642.

καλαμίζου [kalamízu], ρ. = βάζω μασούρια στον αργαλειό. Από το καλάμι + παραγ. κατάλ. -ίζω.

καλαμουβίζι [kalamunízki], ουσ. θηλ. = προβατίνα / γίδα με αδύνατες ρόγες. Πβ. και Δημητράκος 1956, Δ:3559 *καλαμοβύζω*, *καλαμοβύζα*, *καλαμοβυζού* = η έχουσα αδυνάτους καχεκτικούς μαστούς.

καλαμπαλί [kalabalík], ουσ. ουδ. = α. φασαρία, οχλαγωγία, β. αφθονία αντικειμένων σκόρπιων εδώ κι εκεί. Πιτένης 1971:200. Από το τουρκ. kalabalik (= φασαρία, πλήθος), Redhouse 1968:584.

καλαμπούκι [kalambúki], ουσ. ουδ. = καλαμπόκι (καρπός και ρόκα), π.χ. *Η νησικιά η αρκούδα καλαμπούκια ονειρεύτι.* Από το αλβ. kalambok, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:642.

καλαούτζ [kalaútz], ουσ. αρσ. = οδηγός, ξεναγός, κολαούζος. Πιτένης 1971:15. Από το τουρκ. kilavuz, Redhouse 1968:650.

καλέμι [kalémi], ουσ. ουδ. = μικρό σίδερο με το οποίο σκάβουν την πέτρα. Καλινδέρης 1982:441. Από το τουρκ. kalem (= μολυβι, στυλό, γραφίδα), Redhouse 1968:586.

καλέσους, -α, -ου [kaléšus], επίθ. = το πρόβατο ή το κατσίκι που έχει λευκό κεφάλι με μαύρα στίγματα ή κηλίδες στο μέτωπο και γενικά στο πρόσωπο. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 26/2/1951. Η λέξη είναι διαδεδομένη σε όλη την Ελλάδα, καθώς και σε όλο τον βαλκανικό χώρο· πρόκειται για ποιμενικό αρχαίο όρο που επέζησε με το πέρασμα του χρόνου και η αρχή του πρέπει να αναζητηθεί σε παλιότερες περιόδους και φάσεις της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας. Πιθανότατα είναι μεσογειακή ή πρωτο-ινδοευρωπαϊκή λέξη που συναντούμε και σε πολλές άλλες μεσογειακές χώρες, βλ. Κατσάνης 1987.

καλή σακούλα [kalí sakúla], ουσ. θηλ. = προβατίνα / γίδα με καλά μαστάκια.

καλημιρούδια [kalimirúdi̯a], ουσ. ουδ. = επί τρυφερού χαιρετισμού. Καλινδέρης 1982:381. Από το καλημέρα + υποκορ. κατάλ. -ούδι.

καλιαζμένους [kaʎazménus], μτχ. = καλεσμένος, π.χ. *Θά 'τρουναν όλι οι καλιασμένι κι τς νύφς οι φιλινάδης.* Παπασιωπής 1973:25. Από το καλεσμένος με προχωρητική αφομοίωση a-e > a-a.

καλιακούδα [kafakúða], ουσ. θηλ. = κάργα, πουλί με μαύρο πτέρωμα που φωλιάζει σε ρωγμές βράχων. Καλινδέρης 1982:381. Ίσως από το *κολοιακούδα με υποχωρητική αφομοίωση ο-a > a-a < το αρχαίο κολοιός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:644.

καλίγκα [kalínga], ουσ. θηλ. = ρόδι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 16-19:51. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το σλαβ. kalinka, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:429.

καλιγκιά [kalingá], ουσ. θηλ. = ροδιά, π.χ. *Ανέβα ουπάν σην καλιγκιά να κόψ καμιά καλίγκα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πασχαλίδης 1999:222. Από το *καλίγκα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά.

καλιγουσφύρια [kalygusfirya], ουσ. ουδ. = σύνεργα για το πετάλωμα. Από το *καλιγ(ώνου)*, ό.βλ., + σφυρί.

καλιγώνου [kalygónu], ρ. = πεταλώνω. Πιτένης 1971:281. Από το μεσαιων. *καλλιγώνω* < *καλλίγ(α)* = παπούτσι < λατ. callig(a), + παραγ. κατάλ. -ώνου < -ώνω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:644.

καλιμκιάρτζι [kalimkárτζι], ουσ. ουδ. = κεφαλομάντιλο για το ζύμωμα. Πβ. κουτσοβλαχικό kalimkérǎ, Papahagi 1974:309 < το τουρκ. kalemkâr (= διακοσμητικό στολίδι), Redhouse 1968:586.

καλιστής, πληθ. *καλιστάδεις* [kalistís], ουσ. αρσ. = νέοι που προσκαλούν στο γάμο. Ελιμειακά 12-13:87. Από το ρήμα *καλώ*, θέμα μέλλ. *καλεσ-* + παραγ. κατάλ. -τής.

καλίδους, -α, -ου [kalíðus], επίθ. βλ. λ. *καλέδους*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 26/2/1951.

καλμμάφι [kalyfáfi], ουσ. ουδ. = καλημαύχι, π.χ. *Μ' ένα σκούφου απού αστρακάν για καλμμάφι κι χουρίζ ράσου*. Παπασιωπής 1988:20. Από το *καλημαύχι* με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος, 1.2.1.3.4.

κάλκους, *κάλκι*, -ου [kálkus], επίθ. = κάλπικος, π.χ. *Κάλκους παράς*. Από το κάλπικος με συγκοπή συλλαβής.

κάλκους

- Κάλλιανι* | *Κάλλιανι* [káʎani], τοπων. = Αιανή, χωριό της περιοχής. Ελιμειακά 44, 66.
- καλόιρους* [kalóirus], ουσ. αρσ. = καλόγερος. Καλινδέρης 1982:326. Από το καλόγερος με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.
- καλός νουντάς* [kalós nudás], επίθ. = ο χώρος υποδοχής, βλ. λ. *ουντάς*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
- καλούδια*, χωρίς ενικό [kalúdía], ουσ. ουδ. = α. μικρά δώρα για παιδιά, γλυκά κ.λπ., π.χ. *Άντα παινάμι να ν ιδούμι, μας γιόμζιν καλούδια*, β. τα αγαθά του σπιτιού, π.χ. *Χουρταίνουμι λουιού ντου λουιού καλούδια*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:381. Από το καλός + υποκορ. κατάλ. -ούδια.
- καλούπι* [kalúpi], ουσ. ουδ. = α. καλούπι, β. σαπούνι.
- καλουσκάμι* [kaluskámti], φράση. Η έκφραση παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: καλώς κάμετε, -ευχή προς κατασκευάζοντάς τι- = καλή επιτυχία. Από το καλώς + κάμετε.
- καλπάκι* [kalpák], ουσ. ουδ. = κάλυμμα κεφαλιού, είδος καπέλου χωρίς γύρο, από γούνα ή τσόχα. Πασχαλίδης 1999:222. Ελιμειακά 12-13:87. Από το τουρκ. kalpak, Redhouse 1968:589.
- καλτσούνι* [kaltšúni], ουσ. ουδ. = α. κοντό πλεκτό χοντρό καλτσάκι σκέτο ή με κορδόνι, που φοριόταν το χειμώνα πάνω από τις κάλτσες σαν ελαφριά παντόφλα, β. κοντή πλεχτή κάλτσα μόνο για το πέλμα, π.χ. *Μ' έσπαζιν η μάνα μ' μι ν κλούτσα 'πό 'φκιανιν τα καλτσούνια*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 46:73. Από το ιταλ. calzone.
- καλύβια* [kalínʎa], ουσ. ουδ. = α. καλύβες, β. εγκαταστάσεις κτηνοτρόφων. Καλινδέρης 1982:437.
- καλύτιαρους, -ρι, -ρου* [kalítjarus], επίθ. = καλύτερος, βλ. και λ. *καλύτιρους*. Πιτένης 1971:13. Παπασιώπης 1988:61. Ελιμειακά 42:75, 44:66.
- καλύτιρους, -ρι, -ρου* [kalítirus], επίθ. = καλύτερος, βλ. και λ. *καλύτιαρους*.

κάλφας [kálfas], ουσ. αρσ. = μάστορας, αρχιτέκτονας σε κτίσ-
τες. Καλινδέρης 1982:441. Από το τουρκ. kalfa, Redhouse
1968:587.

κάμα [káma], ουσ. ουδ. = ζέστη. Από το μεσαιων. ελλ. κάμα <
αρχ. ελλ. καύμα, αρχαϊσμός.

κάμα [káma], ουσ. θηλ. = κομπρέσα που την έκαιγαν ώσπου να
μαυρίσει, την έριχναν στο ζεστό λάδι και τη χρησιμοποιού-
σαν για να μαλακώσουν τις πληγές. Από το ρ. κα(ίω) + πα-
ραγ. κατάλ. -μα.

καμάρα [kamára], ουσ. θηλ. = περηφάνια, καμάρι. Έκφραση:
έχν κάποιουν σι τρανή καμάρα = περηφανεύονται πολύ γι'
αυτόν, π.χ. *Τουν έχν σι τρανή καμάρα του γιο τς του για-
τρό.* Καλινδέρης 1982:368.

καμάρα [kamára], ουσ. θηλ. = α. η κοιλότητα που σχηματίζεται
στην εσωτερική πλευρά του πέλματος, *Ήταν τς μόδας οι
χουλέβις, τα σκφούνια χουρίς πατούνις μ' ένα λουρί σην κα-
μάρα*, β. τοξοειδής αψίδα. Παπασιώπης 1988:22. Από το αρχ.
ελλ. καμάρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:655.

καμαρώνου [kamarónu], ρ. = καμαρώνω. Έκφραση: *Τς καμά-
ρουσι τς μασκαρέτις* (= άκρες των παπουτσιών) = πέθανε.
Μάλλον προήλθε από την εντύπωση που δίνει ο νεκρός ότι
κοιτάει τις άκρες των παπουτσιών του.

καμηλότια [kamilótía], ουσ. ουδ. = α. μάλλινα υφάσματα από
την Ολλανδία, β. είδος γυναικείου φορέματος. Ελμειακά 12-
13:87. Πασχαλίδης 1999:222. Από το γαλλ. camelot.

κάμι μπρακ, φράση = μη μιλάς, βούλωσέ το. Από το τουρκ.
birak, Redhouse 1968:171.

καμιάλλας, μιάλλας [kamíálas], αντ. = καμιά (άλλη) φορά, π.χ.
*Κι αν τονν απουμένι κιρός να ουμιλάα απού καμιάλλας /
Πού ξέρος; καμιάλλας μας ν ξαναπλάτι πάλι / Κόμ' μιάλλας
πέτι του αυτοάας*, Ανδρωίτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:17, 203.
Ελμειακά 33:162, 36:79, βλ. και λ. *κάγκαμινιάλλας*. Από το

καμιάλλας

καμιά άλλη φορά + κατ' αναλογία προς άλλα επιρρήματα σε -ς, π.χ. *μήπους, ιχτές, ιτότις* κλπ. Στη συνέχεια απλοποιήθηκε ο τύπος *καμιάάλλ(ιφουρ)α(ς).

καμνιάφρας [kamnιάfras], επίρρ. = καμιά φορά, κάπου κάπου, π.χ. *Καμνιάφρας αργούσαν τα βιράγκα τα λιφουρεία*, βλ. λ. *κάγκαμιάφρα(ς)*. Ελμειακά 46:75. Από το καμιά φορά + -ς, κατ' αναλογία προς άλλα επιρρήματα σε -ς, π.χ. *μήπους, ιχτές, ιτότις* κλπ., πβ. και Παπαδόπουλος 1926:49.

καμόσους, πληθ. *καμόσι*, αιτ. *καμόσιγους* [kamósus], αντ. = κάμποσοι, κάμποσους, π.χ. *Εκαμνάμι παρέα κι μι καμόσιγους τρανύτιαρι / Είναι καμόσα χρόνια απού τότι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:168. Ελμειακά 21:51, 44:67, 46:79. Καλινδέρης 1982:361. Από το κάμποσοι με κατέβασμα του τόνου και απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος, mb > m, βλ. 1.2.1.3.4.

καμπάθκου [kabáθku], επίθ. = πυκνούφασμένο, χοντρό, ντούρο ύφασμα. Από το τουρκ. kaba, Redhouse 1968:571, + ελλ. παραγ. κατάλ. -τικός.

καμπαρντίζου [kabardízu], ρ. = περηφανεύομαι, καμαρώνω. Από το αόριστο kabardi, του τουρκ. ρήματος kabarmak (= φουσκώνω), Redhouse 1968:572, + την ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.

καμπίδους, -α, -ου [kambíšus], επίθ. = καμπίσιος.

καμπιάζου [kambýázu], ρ. = πιάνω κάμπιες, σκουληκιάζω, π.χ. *Κάμπιασαν τα τραχανά*. Από το κάμπια + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

κάμπουθινά [kámbuθiná], επίρρ. = πουθενά, π.χ. *Μούγκι η Κόζ'ανι κι κάμπουθινά αλλού*. Παπασιώπης 1988:124. Από το καν, επιτατικό, + πουθενά. Ελμειακά 4:51.

καμπούρος, -ου [kambúrs], ουσ. αρσ. = καμπούρης, καμπουρισμένος, βλ. και λ. *τούμπαβους*. Από το τουρκ. kambur, Redhouse 1968:590.

καμπούλ [kambúl], κυρίως στην έκφραση: *Τα κάμου όλα καμπούλ* = τα παραβλέπω

καμπώς [kambós], επίρρ. = με κανένα τρόπο, καθόλου, με τίποτα, π.χ. *Καμπώς δεν ταίριαζιν*. Αλευράς 1964:62. Από το καν, επιτατικό, + πώς.

καν καένας [kangaénas], αντ. = κανένας. Παπασιώπης 1972:21. Από το καν, επιτατικό, + κανένας με αποσιώπηση του η για ανομοιοτυπικούς λόγους· πιο προωθημένος τύπος: *καγκάνας*, ό.βλ. Αλευράς 1964:7. Πιτένης 1971:255. Παπασιώπης 1977:57, 1988:73. Ελιμειακά 46:75.

καν κι καν [kán ki kán], φράση = ένα σωρό, πολλοί, π.χ. *Αυτόν τα πάρου; Ιδώ μας ίφιραν καν κι καν*. Καλινδέρης 1982:365. Από το επανάληψη του επιτατικού καν, βλ. και *καγκαμιάφρα(ς)* κ.λπ.

καναγκιρίδους, -α, -ου [kanangiríðus], επίθ. = παλιομοδίτικος, της παλιάς εποχής, π.χ. *Πού πήγι κι τα βρήκιν αυτά τα καναγκιρίδα τα φουστάνια*; Καλινδέρης 1982:358. Από το κανένα > κάνα, βλ. λ. *καγκάνας*, + *κιρίδους < *καιρίσιος < καιρός + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

κανακεύου [kanakénu], ρ. = χαϊδεύω. Ελιμειακά 21:66. Από το *κανάκ(ια)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύου < -εύω.

κανάκια [kanáka], ουσ. ουδ. = χάρδια και γενικά πολύ τρυφερή φροντίδα, π.χ. *Του γέρου τα κανάκια* (ενν. του χρειάζονται). Παπασιώπης 1972:53. Πιτένης 1971:279. Από το μεσαιων. ελλ. *κανάκιον* < αρχ. ελλ. *καναχή* = οξύς ήχος, από τις κραυγές που κάνουν τα μικρά όταν τα κανακεύουν, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:655.

κανάρι [kanaríni], ουσ. ουδ. = καναρίνι. Από το ιταλ. *canario*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:655. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951.

κανάρα [kanára], ουσ. θηλ. = θηλυκό καναρίνι. Από το *κανάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -α για τα θηλυκά.

κανάρα

καναρίνι | καναρίνι [kanarínɪ], ουσ. ουδ. = καναρίνι. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Από το βενετ. canarin, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:655.

κάννας [kána], αντ. = κανέννας, κάποιος, π.χ. *Κάνα σφάχτι μούγκι κι ψίχα 'π' αστουχνούσαν*, βλ. και λ. *καγκάνας*. Ελιμειακά 44:71. Από το *κανέννας* με αποσιώπηση του π για ανομοιωτικούς λόγους, και συναίρεση στη συνέχεια των φωνηέντων a+e > a.

κανάτι, πληθ. *κανάτια* [kanátɪ], ουσ. ουδ. = α. παραθυρόφυλλο, πορτόφυλλο ή παντζούρι, β. τα πλαϊνά του κάρου, που μετέφερε τα δεμάτια από το χωράφι στο αλώνι, γ. πλήνιο ή πορσελάνινο δοχείο. Πασχαλίδης 1999:223. Ελιμειακά 11:238. Από το τουρκ. kanat, Redhouse 1968:593.

κανέστρα [kanéstra], ουσ. θηλ. = μεγάλο πλεχτό καλάθι χωρίς χερούλι, πανέρι. Έκφραση: *Άντι καλή κανέστρα* = καλόν παράδεισο. Λέγεται για μεγάλους σε ηλικία ανθρώπους και αναφέρεται στην κανέστρα όπου γίνεται η ανακομιδή των λειψάνων. Πιτένης 1971:256. Από το αρχ. ελλ. *κάνιστρον*, αρχαϊσμός.

κανισκάρος, πληθ. *κανισκάροις* [kaniskárs], επίθ. = αυτοί που φέρνουν τα κανίσκια, βλ.λ. Ελιμειακά 12-13:89. Από το *κανίσκι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρος < -άρης < -άριος < -arius.

κανίσκι και κανίσι [kanískɪ], ουσ. ουδ. = α. μικρό πανέρι που το γέμιζαν με δώρα και το έστελναν σε επίσημες οικογενειακές τελετές, π.χ. γάμοι, βαφτίσια, π.χ. *Απ' τς χαραές χίρσαν τα κανίσκια νά 'ρχουντι 'π' τά 'στειλναν οι χαρότδεις*, β. δώρο των καλεσμένων σε μελλόνυμφους. Καλινδέρης 1982:346. Ελιμειακά 12-13:89. Από το μεσαιων. ελλ. *κανίσκιν* < αρχ. ελλ. *κανίσκιον* = *καλαμένιο καλαθάκι*.

κάνουρα [kánura], ουσ. θηλ. = μαλλί έτοιμο για γνέσιμο. Καλινδέρης 1982:265. Από το κουτσοβλαχικό *canură* κι αυτό απ' το λατ. *cannula*, Papahagi 1974:312.

καντάρι [kandári], ουσ. ουδ. = στατήρας, είδος ζυγού, το οποίο

κρεμόταν από ένα σταθερό σημείο. Από το τουρκ. *kantar*, Redhouse 1968:595.

κανταρόξυλον [kandaróksilu], ουσ. ουδ. = το ξύλο απ' όπου κρέμεται το καντάρι για το ζύγισμα. Από το *καντάρι*, ό.βλ., + ξύλο.

καντιλίνα [kandilína], ουσ. θηλ. = φασκόμηλο, π.χ. *Να μαζώξου καντιλίνα ή τσιμπρίτσα άμα βρω*. Πιτένης 1971:233. Παπασιωπής 1972:71, 1988:85. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

καντιλουιός, -ά, -ό [kandiluíós], επίθ. = άσχημος, κακής ποιότητας, π.χ. *Έτρουγάμι μαναχοί μας κι φαγά καντιλουιά*. Παπασιωπής 1977:29. Από το επιτατικό *καν*, πβ. *καγκαένας* κλπ., + ερωτηματική αντωνυμία *τι* + *λο(γής)* με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού *γ*, βλ. 1.2.3.5, + παραγ. κατάλ. αρσ. -ός, **καντιλογιός* > *καντιλουιός*.

καντίπουτα(ς) [kandíputas], αντ. = τίποτα, π.χ. *Είχαμι κι έναν 'π' δεν έκαμνιν καντίπουτας*. Έκφραση: *για του καντίπουτα* = για ασήμαντο λόγο, π.χ. *Τώρα για του καντίπουτα ου ένας σκουτώνχ τουν άλλου*. Παπασιωπής 1973:68, 1977:63. Πιτένης 1971:164. Ελιμειακά 4:51, 43:158, 44:67. Από το *καν* + τίποτα + -ς, κατ' αναλογία προς άλλα επιρρήματα σε -ς, π.χ. *μήπους*, *ιτότι(ς)* κ.λπ.

καπαρνίζου [kapardízu], ρ. βλ. λ. *καμπαρνίζου*. Καλινδέρης 1982:452.

καπίστρι [kapístri], ουσ. ουδ. = καπίστρι. Από το μεσαιων. ελλ. *καπίστριν* < λατ. *capistrum* = σκοινί για το οδήγημα μεγάλων ζώων, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:661.

καπιτάλι [kapitáli], ουσ. ουδ. = καπιτάλι, κεφάλαιο, π.χ. *Κι ό,τι είναι ου τόκους κι του καπιτάλι, υγειά νά 'χ του πιδί*. Ελιμειακά 32:73. Από το ιταλ. *capitale*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:661.

καπνουπάνι [karpnuráni], ουσ. ουδ. = ύφασμα για την αποθήκευση καπνού. Από το *καπνός* + *πανί*, με ανέβασμα του τόνου.

καπνουπάνι

κάπουτι
κι άλλου

κάπουτι κι άλλου [káputi kálu], επίρρ. = κάποια στιγμή, επιτέλους, π.χ. *Κάπουτι κι άλλου, γιά του κι του φουρτηγού*. Ελιμειακά 24:51.

κάπουτις [káputis], επίρρ. = κάποτε. Πιτένης 1971:17, 41. Από το κάποτε + -ς, κατ' αναλογία προς άλλα επιρρήματα σε -ς, π.χ. *μήπους, ιτότι(ς)* κλπ.

καρά μπουνάς [karabunás], ουσ. αρσ. = κατάμαυρος, π.χ. *Θα ρίχνουμι τόσα μαύρα (στην ψηφοφορία) που θα γλεψ του μαύρου καβαλάρι να γένιτι καρά μπουνάς*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 15/9/1952.

καρά, πληθ. καρές [kará], ουσ. θηλ. = α. καρυδιά, π.χ. *Τα πιδιά κι τα κουρίτσα στα πλατάνια κι στις καρές*, Παπασιώπης 1972:42, β. καρές: περιοχή στο κέντρο της πόλης. Από το μεσαιων. ελλ. καρυά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3, βλ. επίσης Τσοπανάνκης 1953: 270.

καραβαντῶτκα [karavantšótka], επίρρ. = ρίξιμο της πέτρας με αιώρηση του χεριού στον πετροπόλεμο, π.χ. *Κι άλλα πιγνίδια αλλιῶτκα φίτδουν κι караβαντῶτκα*, Παπασιώπης 1972:47 / *Απ' τς πέτρις 'π' ζύαζαν τα караβαντῶτκα οι Σκαρκιώτι / Πουλέμισα πέτρα κι έφτασιν στα караβαντῶτκα*. Παπασιώπης 1988:31. Ελιμειακά 16-19:51.

καραγάτσι [karagátsi], ουσ. ουδ. = α. φτελιά, β. το ξύλο της φτελιάς που χρησιμοποιούνταν στην οικοδομική και την επιπλοποιία. Έκφραση: *Σαν τ' Τῶουμούλι τα караγάτσα* = πολύ ψηλός. Καλινδέρης 1982:413. Πασχαλίδης 1999:223. Από το τουρκ. karaağaç, Redhouse 1968:601.

Καραγάτς [karagáts], τοπων. = Μαυροδέντροι, χωριό της περιοχής.

καραδόντας, -ου [karadóndas], επίθ. = άνθρωπος που έχει στραβά δόντια, βλ. και *στραβουδόντς, στραπουδόντς*. Καλινδέρης 1982:397. Από το τουρκ. kara (= μαύρος) + δόντι + παραγ. κατάλ. -ας.

καρακάξα [karakáksa], ουσ. θηλ. = το πουλί κίσσα, *καρακάξα*. Από

το κόρακας + κίσσα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:665.
καρακόλι [karakól̩i], ουσ. ουδ. = αστυνομία. Παπασιωπής
1988:75. Από το τουρκ. karakol, Redhouse 1968:603.

καρακούσκους, -ή, -κου [karakúʃkus], επίθ. = αετίσιος, γρήγο-
ρος. Καλινδέρης 1982:383. Από το τουρκ. karakus (= αετός),
Redhouse 1968:603.

καραμπάσα [karabása], ουσ. θηλ. = προβατίνα / γίδα με κοκκι-
νωπό πρόσωπο και το υπόλοιπο άσπρο. Πιθανόν < το
τουρκ. karabaş (= τσοπανόσκυλο), Redhouse 1968:601, πβ. και
Κατσάνης 1997.

καραμπάσκους(ς, -ή, -κου) [karabášku], επίθ. / ουσ. ουδ. = πρό-
βατο ή κατσίκι με άσπρο κορμί και μαύρο κεφάλι. Από το
τουρκ. kara (= μαύρος) + baş (= κεφάλι) + παραγ. κατάλ. -
ικος = μαυροκέφαλος, πβ. και Κατσάνης 1997.

καραμπουιά [karabujiá], ουσ. θηλ. = α. μαύρη μπογιά, κάθε μαύ-
ρη βαφή και γενικά το μαύρο χρώμα, π.χ. *Μαύρα σαν καρ-
αμπουιά*, β. μτφ άνθρωπος μαυριδερός. Παπασιωπής 1977:29.
Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το τουρκ. kara boya.

Καραμπουνάο [karabunár], τοπων. = Μαυροπηγή, χωριό της
περιοχής Εορδαίας.

καραμπουνάτου και *καρμπουνάτου* [karbunátu], ουσ. ουδ. =
ανθρακικό άλας (χρησιμοποιείται στην παρασκευή μπισκό-
των), π.χ. *Η μυρουδιά απ' του καρμπουνάτου τς φαίνου-
νταν ιβουδιά καλή / Κι τς πααίνι κι μπισκότα μι καρμπου-
νάτου*. Ελιμειακά 44:72. Παπασιωπής 1977:48. Από το < ιταλ.
carbonato = σόδα, πβ. και Κατσάνης 1997.

καραμπουτδάκι [karabutšák], ουσ. ουδ. = βίκος, είδος δημη-
τριακού, βλ. και λ. ρόβι. Καλινδέρης 1982:434. Από το τουρκ.
karaburçak, Redhouse 1968:602.

καραντάνα [karandána], ουσ. θηλ. = α. μπακιρένιο νόμισμα,
π.χ. *Είχιν σαλντίσι ου άτιμους δυο καραντάνις, τς είχιν λι-
μάοι καλά...*, β. παιχνίδι με καραντάνες και τενεκεδάκι, π.χ.

καραντάνα

*Ερχναμι τα πιντάρια, είχαμι καραντάνις τότις τς έφκιανά-
μι κι μι κόθαρουν.* Παπασιώπης 1988:135. Ελμειακά 21:55.
Από το ιταλ. quarantina, πβ. και Κατσάνης 1997.

καράς [karás], ουσ. αρσ. = α. μαύρο άλογο, β. το τρένο που λει-
τουργεί με άκρβουνο. Πιτένης 1971:33. Από το τουρκ. kara (=
μαύρος), Redhouse 1968:600.

Καρατζιλάρ [karadzilár], τοπων. = Δρέπανο, χωριό της περιοχής.

καραφούντα [karafúnda], ουσ. θηλ. = η μεγάλη φούντα του φε-
σιού, π.χ. *Φουρώ φέσι μι καραφούντα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.
Από το τουρκ. kara (= μαύρος) + φούντα.

καργιά [karǵía], ουσ. θηλ. = *καρδιά*, ό.βλ. Η εκδοχή αυτή πα-
ραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538), π.χ. *Ραΐζουνταν η
καργιά μ'*, βλ. και λ. *καρδιά*.

καρδαμώνου [kardamónu], ρ. = τονώνομαι σωματικά, δυνα-
μώνω. Καλινδέρης 1982:393. Από το αρχ. ελλ. *κάρδαμο* + πα-
ραγ. *κατάλ.* -ώνου < ώνω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
1998:666.

καρδάρι [kardárij], ουσ. ουδ. = το δοχείο στο οποίο πέφτει το
γάλα, όταν αομέγουμε. Από το μεσαιων. ελλ. *καρδάρι* <
καλδάριον < λατ. *caldarium* = δοχείο για βράσιμο, Ινστιτού-
το Νεοελληνικών Σπουδών 1998:666, πβ. και Κατσάνης 1997.

καρδιά [kardǵía], ουσ. θηλ. = α. *καρδιά*, β. *ευκοίλια* (κυρίως ευ-
φημιστικά, για λόγους κοινωνικής ευπρέπειας), πβ. και λ.
κόψιμου, βγάλτσιμου, κουφουτύλι πάινιν όλι τ' νύχτα, π.χ.
Είχα μια καρδιά υπέ... Μι ξιτίναξιν. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

καριά, πληθ. *καρές* [karǵía], ουσ. θηλ. = *καουδιά*.

καρκάλας, -ου [karkálas], ουσ. αρσ. = αυτός που γελά δυνατά
και πολύ. Πιτένης 1971:31. Ηχομμητική λέξη.

καρκάλια [karkála], ουσ. ουδ. = ηχηρά γέλια, βλ. και λ. *γκαρ-
γκάλια, καρκαλίγματα*. Πιτένης 1971:31. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
Ηχομμητική λέξη.

καρκαλιούμι [karkalíumi], ρ. = γελώ, ξεκαρδίζομαι, γελώ ηχη-
ρά, π.χ. *Όταν μας πήρην χαμπάρι ότι καρκαλιούμασταν,*
σταμάτσιν / Ισύ, μάτια μ', έσκουζις, τσούρζις, γιλούσις,
καρκαλιούσαν. Ηχομιμητικής αρχής λέξη. Ελιμειακά 5:116,
24:53. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:20, 194.

καρκαλόβηχας [karkalónixas], ουσ. αρσ. = κοκίτης. Καλινδέρης
1982:275. Το πρώτο μέρος (καρκαλ-) είναι ηχομιμητικό, πβ.
καρκαλιούμι, + βήχας.

καρκάλου [karkálu], ουσ. θηλ. = γυναίκα που γελάει πολύ και
ηχηρά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

καρκάλτζμα, συν. στον πληθ. καρκαλίζματα [karkáldzma],
ουσ. ουδ. = ηχηρό γέλιο, π.χ. *Είχαμι μι τι αυτόν γέλια κι*
καρκαλίζματα, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, βλ. και λ. καρκάλια.
Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:31. Ηχομιμητική λέξη.

καρκανάτιγκου [karkanátku], ουσ. ουδ. = είδος περιστεριού με
μαυριδερό χρώμα και άσπρη ουρά.

καρκατσέλι [karkatséli], ουσ. ουδ. = χερούλι εσωτερικής πόρτας.

καρμέζι [karmézi], επίθ. = κατακόκκινος, π.χ. *Κι τα χείλια σ'*
καρμέζι απ' τ' μπουιά. Ελιμειακά 32:89. Από το τουρκ.
kirmizi (= κόκκινος), Redhouse 1968:655.

καρντάις [kardájs], ουσ. αρσ. = α. αδελφός, β. αδελφικός φί-
λος. Από το τουρκ. kardaş, Redhouse 1968:606.

καρούλια [karú'la], ουσ. ουδ. = α. καρούλια, μτφ. αυτιά, π.χ.
Έχ τρανά καρούλια, β. στον αργαλειό τα καρούλια από τα
σχοινιά των οποίων συγκρατούνται τα μιτάρια. Από το με-
σαιων. ελλ. καρούλιν (= τροχαλία), υποκορ. του αρχ. ελλ.
κάρουον = σφαιρικό σώμα για τύλιγμα σκοινιού, Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών 1998:669.

καρούτα [karúta], ουσ. θηλ. = α. μεγάλο πατητήρι σταφυλιών,
β. σωλήνας φαρδύς που μεταφέρει το νερό σε μύλο, μαντά-
νι, κ.λπ., π.χ. *Κι καρούτις για να πατούν τα σταφύλια.* Αν-
δριώτης 1971:147. Πασχαλίδης 1999:223. Ελιμειακά 44:63. Πβ.

καρούτα

αλβ. *karrutë* < σλαβ. *koryto*, πβ. και ελλ. κορύτα.

καρουτουστάσι και *καρτουστάσι* [karutustási], ουσ. ουδ. = α. το μέρος όπου στήνεται η *καρούτα*, βλ.λ., β. χώρος αποθήκευσης των εξαρτημάτων του τρύγου. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *καρούτα*, ό.βλ. + *στάσι*, κατ' αναλογία προς άλλα, π.χ. *εικονοστάσι*.

καρουφέλου [karufélu], ουσ. ουδ. = χόρτο που χρησιμοποιε, κοπανισμένο με αλάτι, σαν γιατρικό για την παρωτίτιδα, π.χ. *Είχαμι στου μπαχτσέ μας καρουφέλου κι μακιδουνίσι*. Ελιμειακά 44:63.

καρουφύλι [karufilí], ουσ. ουδ. = γαρίφαλο. Ελιμειακά 8:58. Καλινδέρης 1982:416. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *καρούφυλλον*, *καρούφαλον* < *κάρουον* + *φύλλον* = *μοσχοκάρφι*, Κριαράς 1968, Ζ:378.

καρόφυλλον [karófilu], ουσ. ουδ. = φύλλο καρυδιάς, π.χ. *Του γουνάτζμα* (βλ. λ.) *γουνατίζουμι πουπάν σι καρόφυλλα*. Από το *καρούα* + *φύλλο*.

καρέτα [karéta], ουσ. θηλ. = σκληρή ραβδωτή τσόχα. Πασχαλίδης 1999:223. Από το γαλλ. *carpett(e)* < αγγλ. *carpet*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:669.

καρπουζάτου [karpuzátu], επίθ. / ουσ. ουδ. = γλυκό καρπούζι. Καλινδέρης 1982:384. Από το τουρκ. *karpuz*, Redhouse 1968:610, + παραγ. κατάλ. -άτου < -άτο(ς), πβ. *κουλουνκθάτου*.

καρπουζάιδις [karpužáidis], ουσ. αρσ. = αυτοί που καλλιεργούν καρπούζια. Προσωνυμία που αποδίδεται στους κατοίκους του Βελβεντού, πβ. *αγγουράιδις*, *ξινουγαλιάιδις*, *πραδάιδις*. Από το *καρπούζι* + παραγ. κατάλ. -χάις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

καρπουλόι [karpulóji], ουσ. ουδ. = δικράνι, το εργαλείο με μύτες, σαν φτυάρι, με το οποίο λιχνίζουν τον καρπό, πηρούνα. Πιτένης 1971:25. Από το αρχ. ελλ. *καρπολόγιον* με αποβολή

- του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5, πβ. και Κατσάνης 1997.
- καρσί* [karsí], επίρρ. = απέναντι. Καλινδέρης 1982:363. Από το τουρκ. *karsi*, Redhouse 1968:610.
- καρτιρώ* [kartiró], ρ. = περιμένω, π.χ. Έκφραση: *Ουχ τι χρόνια καρτερίσάμι* = τι χρόνια μας επιφυλάσσονταν. Περιμέναμε δηλ. για καλό τα νέα χρόνια και μας ήρθαν για κακό, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Ελιμειακά 6-7:178, 44:69, 70,71. Πιτένης 1971:163. Από το αρχ. ελλ. *καρτερώ* (= υπομένω, αντέχω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:670.
- καρτόνη* [kartóni], ουσ. ουδ. = λεπτό βαμβακερό ύφασμα σε διάφορους χρωματισμούς, που χρησιμοποιείται για πουκάμισα, κουρτίνες, επένδυση επίπλων κ.λπ. Πασχαλίδης 1999:223. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. *καρτός* = κεκαρμένος, λείος επί υφασμάτων ή ιματίων, Δημητράκος 1956, Δ:3644-5.
- καρτσανίζου* [kartsanízu], ρ., βλ.λ. *κρατσανίζου*.
- κασέλα* [kaséla], ουσ. θηλ. = μπαούλο, σεντούκι, *Βάλι, μαρ, τα σπτιχιά μέσ' στην κασέλα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το βενετ. *cassela*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:672.
- κασέρι* [kaséri], ουσ. ουδ. = *κασέρι*, είδος σκληρού κίτρινου τυριού. Καλινδέρης 1982:439. Από το τουρκ. *kaşer / kaşar*, Redhouse 1968:616.
- κασίδα* [kasída], ουσ. θηλ. = δερματοπάθεια του τριχωτού της κεφαλής, που προκαλεί κατά τόπους τριχόπτωση.
- κασιδιάρς*, -ου [kasidýars], ουσ. αρσ. = αυτός που έχει *κασίδα*, ό.βλ., π.χ. Παροιμία: *Τι σι λείπι κασιδιάρι; Σκούφια μι μαργαριτάρι*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:383. Από το *κασίδα* < μεσαιων. ελλ. *κασίδι(ν)*, υποκορ. του *κάσις* < λατ. *cassis* = κράνος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:672, + παραγ. κατάλ. -άρς < -άρης < -arius.
- κασιλαί* [kasiláki], ουσ. ουδ. = μικρή *κασέλα* επενδυμένη με βελούδο και διακοσμημένη με μπρούτζινα ανάγλυφα, χρησιμοποιούμενη συνήθως για κοσμηματοθήκη. Πασχαλίδης

1999:223. Από το κασέλα, < βενετ. cassela, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:672, + παραγ. κατάλ. υποκορ. -ά< -άκι.

κασκαρίκα [kaskaríka], ουσ. θηλ. = πάθημα, αθώα φάρσα, νίλα, ζημιά, π.χ. *Να μι φκιάξ ισύ τέτοια κασκαρίκα δεν του καρτιρούσα / Μ' έφκιασιν μια κασκαρίκα αυτόδα ου ζητλάρς, ακόμα τ' θυμούμι.* Ελμειακά 24:55. Ίσως από κάποια ιταλική λέξη (;), πβ. και το τουρκ. kaşkariko (= απάτη), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:672, Redhouse 1968:616.

κασταλαή [kastalaí], ουσ. θηλ. = σταχτόνερο, υγρό που προέρχεται από το βράσιμο στάχτης και νερού, π.χ. *Παν κι τα σαλιάρια μι ν κασταλαή.* Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελμειακά 44:67. Από το κατασταλαγή (< κατασταλάζω) με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5, και ανομοιοτυπική έκπτωση της συλλαβής -τα-, βλ. και Μπουντώνας 1892, 32, Τσοπανάκης 1953: 282.

κασταλαϊδους [kastalaíšus], ουσ. αρσ. = είδος κουραμπιέ για τη ζύμη του οποίου χρησιμοποιείται *κασταλαή*, βλ.λ. *Κασταλαϊδσα γλυκά*: γλυκά που γίνονται με *κασταλαή*, π.χ. *πιτιμέζι, μουσταλευριά*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πασχαλίδης 1999:223. Από το *κασταλαή*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίδους < -ίσιος.

καδαμπάς [kaðambás], ουσ. αρσ. = πρωτεύουσα, αρχοντική περιοχή, π.χ. *Καμπάρτζιν σα νά 'ταν απ' τον καδαμπά.* Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. kasaba (= κομόπολη, κεφαλοχώρι), Redhouse 1968:613.

καδαντίζου [kaðandízu], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: χύνω ιδρώτα και ανακουφίζομαι, καθώς πιστεύεται ότι όταν τα φορτωμένα ζώα χύσουν ιδρώτα ανακουφίζονται από την κούραση, π.χ. *Σταμάτσαν ψίχα να καδαντίσιν τα πράματα.*

Καδλάς [kaðlás], τοπων. = περιοχή της Κοζάνης, ανατολικά της πόλης. Αλευράς 1964:8. Ελμειακά 10:154. Από το τουρκ. kişla, Redhouse 1968:658, πβ. και Κατσάνης 1997

καῶμέρι και πιο συχνά στον πληθ. καῶμέρια [kašméri], ουσ. ουδ. = α. κοροΐδιες, επικρίσεις, β. χαζομάρες, βλακειές, ξεγελάσματα, π.χ. *Τι καῶμέρια εἶνι αυτά; / Σι μένα γινάτια κι καῶμέρια δεν πιρονούν*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:33. Παπασιώπης 1972:25. Από το τουρκ. kaşmer (= παλιάτσος, γελωτοποιός, κλόουν), Redhouse 1968:617, πβ. και Κατσάνης 1997.

καῶμέρας [kašmérias], ουσ. ουδ., βλ. λ. καῶμιρτζής. Παπασιώπης 1972:25. Πιτένης 1971:33.

καῶμέριου, πληθ. καῶμέρια [kašmériu], ουσ. ουδ., βλ. λ. καῶμέρι. Παπασιώπης 1972:25. Πιτένης 1971:33.

καῶμιρενίου [kašmirénu], ρ. = πειράζω, κάνω αστεία, κοροΐδεύω, σατιρίζω, επικρίνω, κουτσομπολεύω, ειρωνεύομαι, π.χ. *Κι ιδώ απ' τα λέμι αράδα μι καῶμιρέβν / Κι δε φτάνι αυτό, μας καῶμιρέβς κιόλαντς*. Αλευράς 1964:7. Πιτένης 1971:18. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 10:153, 30:66, 32:87. Από το καῶμέρι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύου < -εύω.

καῶμιρτζής [kašmirdzís], ουσ. αρσ. = πειραχτήρι, κουτσομπόλης, χιουμορίστας. Αλευράς 1964:8. Πιτένης 1971:179. Από το καῶμέρι, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -ci > -τζής.

κατά παν', κατά κατ' [katapán, katakát], επίρρ. = προς τα πάνω, προς τα κάτω. Καλινδέρης 1982:362.

κατά πούθι [katá rúthi], επίρρ. = κατά πού, προς τα πού, π.χ. *Κατά πούθι πέφτι του Δισπουτκό*. Ελιμειακά 42:73. Από το κατά + πόθεν με αποβολή του τελικού -π.

κατά ώρας [kataóras], επίρρ. = προσωρινά, π.χ. *Κατά ώρας εἰμιστι καλά· τι τα γένι ταχιά δεν ξέρου*. Καλινδέρης 1982:359.

καταής [kataís], επίρρ. = καταγής, κάτω, π.χ. *Ένα κιამέτι σακούλια καταής / Χαλιά, κιλίμια καταής*. Παπασιώπης 1977:19. Ελιμειακά 4:50, 44:64. Καλινδέρης 1982:251. Από το καταγής με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

κατανάς [katanás], ουσ. αρσ. = επιθετικός, νευρικός άντρας ή *κατανάς*

γυναίκα με άσχημη γλώσσα, π.χ. *Ιδέ τι γλώσσα κι γινάτι ου κατανάς*. Πιτένης 1971:172.

κατάπαντα [katápanða], επίρρ. = πάντοτε. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538), π.χ. *Η μακαρίτσα η πιθιρά μ' ήλιγιν κατάπαντα*. Από το κατά- (με τη σημασία: ολοκληρωτικά, εντελώς) + πάντα.

καταρρονή [kataruñ], ουσ. ουδ. = εγκεφαλικό επεισόδιο.

καταρρουιάζουμι και κατουριάζουμι [kataruñiázumi], ρ. = μένω εμβρόντητος, παθαίνω *καταρρονή*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:389. Από το ελληνιστ. καταρροή (= χύσιμο προς τα κάτω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:688, + παραγ. κατάλ. -άζουμι. Ο τύπος κατουριάζουμι ίσως δέχτηκε και την επίδραση του ρ. κατουρώ.

κατασάρκι [katasárk], ουσ. ουδ. = μάλλινο εσώρουχο που φοριέται κατάσαρκα. Από το κατά + σάρκα + παραγ. κατάλ. -ι.

καταστιναχουρεύουμι [katastinaxurénumi], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: στενοχωριέμαι πολύ, π.χ. *Καταστιναχουρεύκαν, μα τι να καμν;*

κατήνα [katína], ουσ. θηλ. = πλάτη. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το < λατ. catena. Κριαράς 1968, Η:95.

κατής [katis], ουσ. αρσ. = Τούρκος δικαστής που δικάζε με βάση τον μουσουλμανικό νόμο. Από το τουρκ. kadı, Redhouse 1968:576.

κατιβαδά [kativaśá], ουσ. θηλ. = α. καταρροή, δυνατό συνάχι, β. πλημμύρα, γ. λούκι. Καλινδέρης 1982:402. Από το κατεβάσ(ου), μέλλ. του ρ. κατεβ(αίνω) + παραγ. κατάλ. -ιά.

κάτι, πληθ. *κάτια* [kátça], ουσ. ουδ. = τμήματα, π.χ. *Έβανάμισι αυτήν κι τ' αλεύρι γιατί ήταν χωρισμένη σι δυο κάτια*. Παπασιωπής 1988:132. Από το τουρκ. kat, Redhouse 1968:617.

κατιφές, κατφές [katifés], ουσ. αρσ. = α. κατιφές, βελούδο, π.χ. *Όλα μέσα στον κατιφέ*, β. είδος λουλουδιού. Παπασιωπής 1972:17. Πασχαλίδης 1999:223. Από το τουρκ. kadife / katife (= βελούδο), Redhouse 1968:577.

κατούρμα [katúrma], ουσ. ουδ. = α. κατούρημα, β. κάτουρο.

κατουρέζ [katurés], ουσ. ουδ. (πληθ.) = μυρουδιά από κατούρημα, π.χ. *Κατουρέζ βρουμάι όλους ου νουντάς*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

κατουρώ [katuró], ρ. = κατουράω, π.χ. *Σαν του Μπουμπό τς Νάζους απ' κατουρούσιν τα σέλνα για να φυτρώσν* (για ηλίθιο άνθρωπο) / *Αυτός δεν ξέρι από πού κατουράι η γάτα* (για ανίδεο άνθρωπο).

κατουσταρίδους [katustaríšus], ουσ. ουδ. = σκεύος περιεκτικότητας εκατό δραμιών. Πιτένης 1971:246. Από το κατοστάρι (= σκεύος που χωράει εκατό δράμια) + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

κατουστάρκου [katustárku], ουσ. ουδ. = χαρτονόμισμα εκατό δραχμών. Πιτένης 1971:246.

κατράνι [katráni], επίθ. = ρευστή πίσσα, προϊόν αποστάξεως ρητινούχων ξύλων. Καλινδέρης 1982:385. Από το τουρκ. / αραβ. *katran*, Redhouse 1968:619.

κατράναβους, -βι, -βου [katránavus], επίθ. = καημένος, μαύρος σαν κατράνι μτφ. Καλινδέρης 1982:385. Από το *κατράνι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους, βλ. 1.4.9.3.

κατρανουσάπουνου [katranusárunu], ουσ. ουδ. = μαύρο σαπούνι φτιαγμένο από κατράμι. Καλινδέρης 1982:276. Από το *κατράνι*, ό.βλ., + σαπούνι.

κατράντσα [katrántsa], ουσ. θηλ. = α. ποικιλία άσπρου σιταριού, β. το χωριό Πύργοι της επαρχίας Εορδαίας, τοπωνύμιο. Καλινδέρης 1982:433. Ανδριώτης Ι.Α. 538.

κατρατσάρος, -ου [katratšárs], επίθ. = ζωηρός, άτακτος, πονηρός, αυτός που δεν αφήνει ήσυχο κανέναν, π.χ. *Κατρατσάρδισ κι δαϊτάνδισ μπουρεί νά βγαλιν η Κόζανι ένα κιαμέτι, κι νέοι κι παλιοί*. Παπασιωπής 1973:85, 1988:72. Ελιμειακά 16-19:50.

κατσαβαλίδα [katskavalíša], επίθ., βλ. λ. ούρδα. Από το τουρκ. *kaşkaval*, Redhouse 1968:617, + ελλ. παραγ. -ίσιος.

κατσαβαλίδα

Κατοκάθκα [katskáθka], τοπων. = συνοικία της Κοζάνης. Ελιμειακά 12-13, 86, 44, 63.

κατοκέλα [katskéla], ουσ. θηλ. = ελιγμός. Καλινδέρης 1982:284.

Πβ. νεοελλ. κουτσουκέλα, άγνωστης ετυμολογίας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:754.

κατσά [katšá], ουσ. θηλ. = α. καθισιά, β. χορευτική φιγούρα, π.χ. *Σα χίρσιν τς κατσές κι τς φούρλις, θάμαξαν όλι*. Καλινδέρης 1982:378. Από το καθισιά: μετά την αποβολή του άτονου -i- παρατηρείται ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθωσης: θ-s > t-s.

κατσάκς [katšákς], ουσ. αρσ. = αυτός που το σκάζει από το σχολείο, το σπίτι κ.λπ. Καλινδέρης 1982:346. Από το τουρκ. kaçak (= φυγόδικος, δραπέτης, φυγάς), Redhouse 1968:575.

κατσαμάκα [katšamáka], ουσ. θηλ. = χυλός με καβουρδισμένο καλαμποκίσιο αλεύρι και νερό, μέλι ή πετιμέζι, π.χ. *Έλατι, μαρ, να φάτι, σας έφκιασα κατσαμάκα*. Έκφραση: *μπουμπότα κι κατσαμάκα* = συντριβή, π.χ. *Να πάρου του δικανί να κάμου του κιφάλι σ' μπουμπότα κι κατσαμάκα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. kaçamak, Redhouse 1968:575.

κατσαούλι [katšauíli], ουσ. ουδ. = σαγόνι, πιγούνι, π.χ. *Βάριναν τα κατσαούλια μ', ψόφους / Στραβά παιίνι του κατσαούλι τ*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 4:52, 11:239. Πιτένης 1971:217. Καλινδέρης 1982:265.

κατσαούλας /-ου [katšauílas], ουσ. αρσ. / θηλ. = άνθρωπος με μεγάλο σαγόνι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κατσαούλι, ό.βλ., + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -ας.

κατσαρντί [katšardí], ουσ. ουδ. = τρέλα, π.χ. *τό 'χ κατσαρντί = τρελάθηκε*. Καλινδέρης 1982:326, 392. Από το kaçardi, βλ. λ. *κατσαρντώ*.

κατσαρντώ και κατσαρντίζου [katšardó], ρ. = χάνω το μυαλό μου, τρελαίνομαι. Έκφραση: *του κατσάρτσιν* = τρελάθηκε,

π.χ. *Τό 'χ' κατσαρντί / Του κασίρτσιτι μαρ όλι αντάμα; Καλινδέρης 1982:326, 392.* Από το τουρκ. *kaşır*, Redhouse 1968:575, + *-di-*, πρόσφυμα του αορίστου στην τουρκική μορφολογία, + παραγ. κατάλ. *-ώ / -ίζου.*

κατσαρουτά [katʃarutá], επίρρ. = με ανοιχτά τα σκέλη. Από το *κατσαρ(ώνου)*, ό.βλ., + παραγ. επιρρ. κατάλ. *-ωτά.*

κατσαρώνου [katʃarónu], ρ. = ανοίγω τα σκέλη μου, π.χ. *Μας ψουφούσιν η μάνα μ': -Δεν κατσαρώνουντι τα κουρίτσα.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:393. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951.

κατσαβάλι [katʃkaváli], ουσ. ουδ. = κεφαλοτύρι. Από το τουρκ. *kaşkaval*, Redhouse 1968:617.

κατσαβαλίδους [katʃkaválíʃus], ουσ. ουδ. Χρησιμοποιείται κυρίως στην έκφραση: *ούρδα κατσαβαλίδα* = α) *ούρδα*, βλ.λ., που παρασκευάζονταν από το τυρόγαλα που έβγαине από το κεφαλοτύρι (*κατσαβάλι*, βλ.λ.), β) χαρακτηρισμός ανόητου ανθρώπου, π.χ. *Ξέρος τι ούρδα κατσαβαλίδα είναι; σινιρίζιτι τα μικρα τα πιδιά γκουτζά παλιάντρας.* Από το *κατσαβάλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. *-ίσιος.*

κατσακέφαλα [katʃkéfala], επίρρ. = πάνω στο κεφάλι, κατακέφαλα, π.χ. *Τουν ήρθιν μια δούσκα κατσακέφαλα, πάρ τουν κατ'.* Καλινδέρης 1982:365.

κατσίμου [katʃmú], ουσ. ουδ. = καθισιό, αργία, π.χ. *Χόρτασα κατσίμου ιφέτου*, Ανδριώτης Ι.Α. 538.

κατσό [katʃó], ουσ. ουδ. = καθισιό, βλ. λ. *κατσά.* Καλινδέρης 1982:330.

κατσούλα [katʃúla], ουσ. θηλ. = κατσούλα, κουκούλα, συνήθως μάλλινη, πλεχτό κάλυμμα του κεφαλιού, που κάλυπτε το κεφάλι και το λαιμό αφήνοντας ακάλυπτο μόνο το πρόσωπο. Τη φορούσαν το χειμώνα άντρες και παιδιά, π.χ. *Του σακούλι του τρανό 'πό 'βανα τα κόλιαντα, ν κατσούλα, του λαχούρι.* Ελμειακά 11:238. Πβ. το αλβ. *kaçul* (= το λοφίο των πτηνών, το λειρί του πετεινού), Gjini 1971:178, πβ. επίσης το κουτσοβλαχικό *cătşúľă.*

κατσούλα

- κατσούλι | κατσούλι [katsúli], ουσ. ουδ. = μικρή κατσούλα, βλ.λ.
- κατώι [katóji], ουσ. ουδ. = ημιυπόγειος χώρος του σπιτιού που χρησιμοποιούνταν κυρίως σαν αποθήκη, π.χ. *Ίφιριν κι του βάζου μι του κυδουνάτου του γλυκό απ' του κατώι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 44:71. Από το μεσαιων. ελλ. κατώγι(ν) (< ελληνιστ. κατώγειον) με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ (βλ. 1.2.3.5), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:702.
- κατώφιλος [katófilus], ουσ. αρσ. = κατώφλι, π.χ. *Κι τα κριμνούσαμι όξου 'π' του κατώφιλου που μι πόρτα / Μι του ζόρι ίγλιπιν τονν κατώφιλου όλου του χειμώνα / Απ' δεν ακουτούσιν να βάλι του πουδάρι τ' στονν κατώφιλου*. Βλ. και λ. ανώφιλος. Απειλητική έκφραση: *τα σι σφάξου στονν κατώφιλου*. Καλινδέρης 1982:251. Ελιμειακά 4:50, 16-19:51, 42:70. Από το μεσαιων. ελλ. καταφλιά, πβ. και Κατσάνης 1997.
- κατώφλιος [katófilus], ουσ. αρσ. = κατώφλι, π.χ. *Ούτι να σι καταντήσι ου Θος να πατήις στου κατώφλιου τ'*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.
- καυκαλιά [kafkal'á], ουσ. θηλ. = μπάτσα, δάρσιμο στο κεφάλι, π.χ. *Έτοιμι ήταν για ανακατουμένες καυκαλιές*. Ελιμειακά 30:66. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:176. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Από το *καύκαλου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά.
- καύκαλου [káfkalu], ουσ. ουδ. = α. το όστρακο της χελώνας, β. μτφ. το κεφάλι, π.χ. *Κι τα καύκαλά μας δούσκις*. Παπασιώπης 1972:47. Από το μεσαιων. *καύκαλον* < αρχ. ελλ. *καύκος* (= κύπελλο), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:702.
- καυκί [kafkí], ουσ. ουδ. = α. μικρό μπακιρένιο σκεύος για λάδι, π.χ. *Χράζιτι ίσα μι ένα καυκί λάδι*, β. *μπακράτσι*, ό.βλ., όπου μάζευαν χρήματα για την εκκλησία, π.χ. *Σκώνουμά-σταν χαραή τα Φώτα να μάσουμι παράδεις μι του καυκί*, γ. ο κάλυκας του φυτού παπαρούνα από τον οποίο παράγονταν ο *μάκος*, βλ. λ. Καλινδέρης 1982:367. Από το αρχ. ελλ. *καύκος*, βλ. λ. *καύκαλου*, + υποκορ. παραγ. κατάλ. -ί (< ίον).
- καυκούλα [kafkúla], ουσ. θηλ. = λουλούδι σαν διπλή *φραγκίτσα*,

- βλ.λ. Από το *κανκί*, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούλα.
- καφαλτί* [kafaltí], ουσ. ουδ. = πρόγευμα, π.χ. *Χαραή-χαραή χα να τμιάσν καφαλτί οι καημένις οι μάνις*. Παπασιώπης 1973:82. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:188. Από το τουρκ. kahvaltı, Redhouse 1968:582, πβ. και Κατσάνης 1997.
- καφαλτώ* [kafaltó], ρ. = προγευματίζω. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το *καφαλτί*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.
- καφέθκους*, -ή, -κου [kaféθkus], ουσ. ουδ. = α. χρώματος καφετιού, π.χ. *Έβαλι του καλό του κουστούμι του καφέθκου*, β. χιλιάριχο. Πιτένης 1971:153. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/21952. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. kahve, Redhouse 1968:582, + ελλ. παραγ. κατάλ. -δικος > -θκους, με υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας μετά την αποβολή του άτονου -i-.
- καφικούτι* [kafikúti], ουσ. ουδ. = κουτί όπου φυλάγονταν ο καφές. Από το καφές + κουτί, με ανέβασμα του τόνου.
- καφίμπρικου* [kafibriku], ουσ. ουδ. = το μπρίκι του καφέ, π.χ. *Βάλι του καφίμπρικου να φκιάσουμι τον καφέ*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το καφέ + *μπρίκι*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ου < -ο.
- καφτάνι* [kaf táni], ουσ. ουδ. = α. φαρδύ και μακρύ ρούχο, β. μτφ. ξυλοφόρωμα, π.χ. *Τι πστράφι έχς να φας. Δηλαδή; Καφτάνι / Τα σι πατήσου ένα καφτάνι...* Παπασιώπης 1988:125. Από το τουρκ. kaftan (= φαρδύ και μακρύ ρούχο), Redhouse 1968:704.
- καφτανιάζου* [kaf tanázu], ρ. = χτυπώ στο κεφάλι, π.χ. *Τουν καφτανιάσα κι γά. Εμ, μ' είχι σκάσι*. Καλινδέρης 1982:389. Από το *καφτάνι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζου.
- καχίρ* [kahír], ουσ. ουδ. / θηλ. = α. σκασίλα, στεναχώρια, β. χτικιό, φθίση. Από το τουρκ. kahır, Redhouse 1968:581.
- καχπέ* [kahpé], ουσ. = προσφώνηση σε γυναίκα: άτιμη (με καλή έννοια). Πιτένης 1971:169. Από το τουρκ. kahpe / kahbe (= πουτάνα), Redhouse 1968:581.

- καψάλα | *καψάλα* [kapsála], ουσ. θηλ. = φευγάλα, π.χ. *Πάτσιν μια καψάλα, πού να τον τσακώις*, βλ. και λ. *καψαλτί*. Παπασιώπης 1973:82. Καλινδέρης 1982:378.
- καψαλιά* [kapsalía], ουσ. θηλ. = το πέος, λέξη ταμπού. Καλινδέρης 1982:377.
- καψάλια* [kapsá'lia], (πληθ.) ουσ. ουδ. = καμένα ξύλα που μάξεναν από το δάσος για καυσόξυλα. Από το *καψαλ(ί)ζω* (= καίω επιφανειακά) + παραγ. κατάλ. -ια.
- καψαλιάρς, -ου* [kapsalíars], ουσ. αρσ. = α. αυτός που κρυνώνει εύκολα και του αρέσει να ζεσταίνεται, β. μαζεμένος, αδύνατος, κακόμοιρος. Με την προσωνυμία: *καψαλιάρδης* οι Κοζανίτες ονόμαζαν τους κατοίκους του Κρόκου. Καλινδέρης 1982:339. Από το *καψάλα* (= καμένο μέρος) + παραγ. κατάλ. -άρς < -άρης < -arius.
- καψαλνώ* [kapsalnó], φράση = το σκάω. Έκφραση: *του καψάλτσαν* = την κοπάνισαν, το έσκασαν χωρίς να τους πάρουν είδηση, π.χ. *Είδαν του γουμάρι κι αντί να καφαλτίσιν του βαβαλίκιψαν κι του καψάλτσαν / Του καψάλτσιν για να μη σι δώσουμι κάνα γράμμα / Του καψάλτσιν σκλίτκα*, βλ.λ. Παπασιώπης 1988:25. Ελιμειακά 33:162. Καλινδέρης 1982:392. Από το *καψάλα* (= καμμένο μέρος) + παραγ. κατάλ. -ώ, πβ. νεοελλ. κοινό *καψαλίζω* για τον μεταπλασμό των ρημάτων σε -ώ > -νώ βλ. 1.4.5.2.
- καψαλτί* [kapsaltí], ουσ. ουδ. = φευγάλα, π.χ. *Μα μείζ... πού Σκουλειό. Απ' του σπít' καψάλτ*, βλ. και λ. *καψάλα*. Παπασιώπης 1973:82. Ο τύπος σχηματίστηκε αναλογικά προς άλλα τουρκογενή ουσιαστικά, π.χ. *καφαλτί*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:378.
- κάψι* [kápsi], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: ζέστη, π.χ. *Άναβιν κι γίνουνταν τσινιά τα μάλουγα τ' απού ν κάψι ν τρανή*.
- καψου-* [kapsu-], πρόθεμα = καημένη, φουκαρά, π.χ. *Τι τράβηξις καψου-Μαργούλα κι συ Καψου-Κώτδου*. Αρχείο Μ.

Μόμτσιον. Από το θέμα του μέλλοντα / αορίστου του ρήματος καίω: καψ(ω). Ελιμειακά 16-19:51.

κάψους, ου [kápsus], ουσ. αρσ. = σκεύος με ψηλό γύρο για το καθάρισμα δημητριακών. Καλινδέρης 1982:431. Από το θέμα του μέλλοντα / αορίστου του ρήματος καίω: καψ(ω) + παραγ. κατάλ. αρσ. -ους.

κέδαρους [kédarus], ουσ. ουδ. = κέδρο, βλ.λ. *κέδρον*. Από το αρχ. ελλ. κέδρος με ανάπτυξη ενός -a- αναλογικά προς άλλα ουσιαστικά, πβ. *κόθαρους*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:367.

κέδρον [kédru], ουσ. ουδ. = κέδρο, βλ. λ. *κέδαρους*. Καλινδέρης 1982:367.

κείτομι [kítumi], ρ. = είμαι ξαπλωμένος. Καλινδέρης 1982:251. Από το μεσαιων. ελλ. κείτομαι < αρχ. ελλ. κείμαι με μεταπλασμό κατά το θέτομαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:705.

κέμκους, -ί, -κου [kémkus], επίθ. = άσχημος, κατώτερος, π.χ. *Άμα έχς κι πλούτια κι καλά πιδιά, κέμκα είνι*; Πιτένης 1971:46. Από το τουρκ. kemkâse (= φτωχός), Redhouse 1968:637.

κέντουμα [kénduma], ουσ. ουδ. = ξάπλα. Καλινδέρης 1982:251. Από το τέντωμα με περιεργή ουράνωση του t > k, πβ. τις αντίστοιχες κουτσοβλαχικές ουρανώσεις των χειλικών, π.χ. λατ. *pinus* > κουτσοβλαχικό *kínx* (πέυκο).

κηράλειμμα [királima], ουσ. ουδ. = πρακτικό γιατρικό (αλοιφή) με βάση το κερί, για τα σκασμένα χέρια, σπυριά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. νεοελληνικό κηραλοιφή, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:711.

κηφήνας [kifínas], ουσ. αρσ. = α. αρσενική μέλισσα, κηφήνας, β. τεμπέλης.

κθάρι [kthári], ουσ. ουδ. = κριθάρι, π.χ. *Τς άλνους χουρίς να παρον χαμπάρι θα τς έβανα κι λίγου κθάρι*. Παπασιώπης 1977:47. Από το κριθάρι· μετά την αποβολή του άτονου -i-

κθάρι

το δυσπρόφερο συμφωνικό σύμπλεγμα κθθ απλοποιήθηκε σε κθ, βλ. 1.2.1.3.4.

κθαρέμινους [kθaré̞ɲɪnus], επίθ. = κριθαρένιος, κυρίως για καφέ, π.χ. *Μι τουν κθαρέμινου τουν καφέ*, βλ. και λ. *κριθαρένιους, κθαρίδους*. Παπασιώπης 1988:24. Από το *κθάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -έμινους < -ένιος, βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

κθαρίδους, -α, -ου [kθaríðus], επίθ. = κριθαρίσιος, κυρίως για ψωμί, βλ. και λ. *κθαρέμινους*. Πιτένης 1971:240. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *κθάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίδους < -ίσιος, βλ. λ. 1.4.9.3.

κθαριό [kθaríó], ουσ. ουδ. = γέμιση στρώματος από φύλλα κριθής. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *κθάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιό.

κι όσουν [ki ósun], αντ. = κι όσο, π.χ. *Κι όσουν πάμι του κακό γίνιτι πιο μιγάλου*. Παπασιώπης 1973:68. Αξιοσημείωτη η διατήρηση του τελικού -ν, βλ. 1.4.2.2.1.

κι πιτjαυτό [ki pitjaftó], επίρρ. = και γι' αυτό, επίτηδες, π.χ. *Κι πιτjαυτό πάλι ίλιγαν: ότι δίνις ικείνου παιρς*. Ελιμειακά 25:83.

κια [ka], σύνδ. = και (επιδοτικό), *Αντάμα κια τα τέσσιρα*. Ελιμειακά 44:66.

κιαμέτι [kiaméti], επίρρ. = πάρα πολλά, ένα σωρό, π.χ. *Ένα κιαμέτι σακούλια / Άκουγάμι ... κι ένα κιαμέτι άλνους*. Πιτένης 1971:172, 235. Ελιμειακά 4:53, 44:64, 46:79. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *kiyamet* (= μεγάλη καταστροφή), Redhouse 1968:660.

κιαρατάς [karatás], ουσ. αρσ. = κερατάς. Παπασιώπης 1988:76. Από το κέρατ(ο) + παραγ. κατάλ. -άς, με υποχωρητική αφομοίωση i-a > a-a.

κιαρατέμινους, -νια, -νου [karaté̞ɲɪnus], επίθ. = α. άτιμος (επιδοκιμαστικά και χαϊδευτικά), π.χ. *Πού πήγιν, αρά, του φόρτουμα του κιαρατέμινου*, β. άθλιος. Ελιμειακά 21:66,

25:84. Από το κιαρατάς + παραγ. κατάλ. -έιμους < -ένιος, βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

κιαρατόπλου [karatóplu], ουσ. ουδ. = κερατόπουλο, π.χ. *Είδις ισύ, τώρα, του κιαρατόπλου, λείσιμου απ' τα κάμυ;*. Αλευράς 1964:5. Από το κιαρατάς, ό.βλ., + υποκορ. παραγ. κατάλ. -όπλου < -όπουλο.

κιβούρι [kínurǐ], ουσ. ουδ. = φέρετρο, π.χ. *Μπα 'π' να σι βάλου στου κιβούρι να ησηχάσου*. Καλινδέρης 1982:366. Από το ελληνιστ. κιβώριον, αιγυπτιακής προέλευσης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:712.

κι(δ)θρουμπόμπαλου [ki(δ)θrubóbalu], ουσ. ουδ. = α. είδος βατομουριάς με κόκκινους καρπούς, β. καρπός του κέδρου που σαν αφέψημα γιάτρνε τις πέτρες των νεφρών. Καλινδέρης 1982:367. Ίσως < κεδρομπόμπολο.

κιμιπάκας [kakabákas], επίθ. βλ.λ. *κακαμπάκας*.

κικιρίκι [kikiríkǐ], ουσ. ουδ. = α. το φιστίκι μαζί με το κέλυφός του, β. μτφ. λέξη ταμπού για το σεξ, π.χ. *Ου νους τ' στου κικιρίκι*, πβ. *στου κιχρί*, ό.βλ.

κικλής [kiklǐs], ουσ. ουδ. = α. μικρό αρσενικό γεράκι, β. μτφ. άγαμος νεαρός. Πβ. το τουρκ. kıklâ, Redhouse 1968:664.

κιλάρι [kilári], ουσ. ουδ. = χώρος αποθήκευσης ρούχων και στρωσιδιών, πβ. και μαγαζί. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:225. Από το λατ. cellarium, cella, πβ. και Κατσάνης 1997.

κιλίμι [kilímǐ], ουσ. ουδ. = είδος χειροποίητου χαλιού χωρίς πέλμα. Από το τουρκ. kilim, Redhouse 1968:664.

κιμέρι [kiméri], ουσ. ουδ. = δερμάτινη θήκη για νομίσματα, πορτοφόλι ζώνης, π.χ. *Οι παραπάν' είμασταν φτουχοί κι δε βαστούσαν τα κιμέρια των πατιράδουν μας για ανώτιρις σπουδές*. Παπασιωπής 1988:39. Πασχαλίδης 1999:223. Από το τουρκ. kemer (= ιμάντας, ζώνη), Redhouse 1968:636.

κιμπάπι [kibápi], ουσ. ουδ. = κεμπάπ. Πιτένης 1971:39. Από το τουρκ. kebab (= ψητό κρέας), Redhouse 1968:628.

κινίνου

κινίνου [kinínu], ουσ. ουδ. = χάπι κινίνου, βλ. και λ. σουλφάτου. Αλευράς 1964:17. Από το ιταλ. chinina, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:714.

κινώ [kinó], ρ. = ξεκινώ. Εκφράσεις: *Κίντσιν αγκαστρουμένι* = έμεινε έγκυος / *Κίντσιν* = κοντεύει να ξεψυχήσει. Πιτένης 1971:24. Καλινδέρης 1982:25, 251, αρχαϊσμός.

κινώνου [kinónu], ρ. = α. σερβίρω, αδειάζω, π.χ. *Μην κλώθισι. Κένουσι να χιρίσουμι να τρώμι* / *Τού 'χιν κινώσι* *σι μια πιατέλλα* / *Κινώνου του φαϊ*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. τα μαρτυρώ, τα ξερνάω, π.χ. *Μόλις τουν φουβέρεξαν λίγου, τα κένουσι* *όλα*, γ. αποπατώ, π.χ. *Του παλιόσκυλου, τα κένουσι* *μες* *στου* *νουβρό*. Καλινδέρης 1982:265. Παπασιώπης 1988:23. Από το αρχ. ελλ. κενώνω (= αδειάζω), αρχαϊσμός.

κιόλαντς [kólants], επίρρ. = αμέσως, γρήγορα-γρήγορα, κιόλας, ήδη, π.χ. *Θα μας φύβγς κιόλαντς Κουγκόλι*; / *Χίρσα να πχιαλώ, γιατί ντρέπουμαν κιόλαντς* / *Κι δε φτάνι αυτό, μας κασμιρέβς κιόλαντς* / *Αμ ντε, μαρ... κουλάζουμέστι κιόλατνς*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιώπης 1972:70, 1988:22. Ελιμειακά 4:51, 30:66, 46:75.

κιούπι [kúpi], ουσ. ουδ. = πήλινο αγγείο με μεγάλο στόμιο. Πασσαλίδης 1999:223. Από το τουρκ. kîp (= κιούπι, αγγείο, πιθάρι), Redhouse 1968:697.

κιούρτς [kúrts], επίθ. = άθλιος, χαμένο κορμί. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. kurt (= λύκος, σκουλίκι), Redhouse 1968:687.

κιουσές [kusés], ουσ. αρσ. = γωνία, κυρίως ανάμεσα σε κεντρικό δρόμο και παράδρομο, π.χ. *Κατέβινα όλου* *στου* *μπαχτσέ κι όταν πιρνούσις τουν κιουσέ...* / *Πάινάμι ως τουν κιουσέ να φκιάσουμι ψίχα σιργιάνι κι πίσου σπίτι* *πάλι*. Παπασιώπης 1973:51. Ελιμειακά 23:81. Από το τουρκ. köşe, Redhouse 1968:679.

κιουστέκ [kusték], ουσ. ουδ. = χρυσή καδένα (κόσμημα) ή αλυσίδα για ρολόι, π.χ. *Φουρούσι* *στου* *λιμό τς* *κιουστέκ*, Αν-

δριώτης Ι.Λ. 538. Από το τουρκ. köstek, Redhouse 1968:679.

κιουτεύου [kuténu], ρ. = διστάζω, δειλιάζω, π.χ. *Άμα τουν σκούξ ψίχα, μένα κι ένα κιουτεύι*. Πιτένης 1971:161. Από το *κιουτής*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύου.

κιουτής [kutís], ουσ. αρσ. = δειλός. Από το τουρκ. kötu (= κακός, άσχημος, κακοήθης), Redhouse 1968:680, + παραγ. κατάλ. -εύου.

κιπέγκι [kírepéǵ], ουσ. ουδ. = α. ξύλινη προεξοχή στη βάση των παραθυρόφυλλων, των φούρνων ή των ρολών των καταστημάτων, π.χ. *Στα κιπέγκια τα πουδάρια μ' ήθιλα λίγου να κνω / Σι κιπέγκι ήθιλα, Μήκα, να κάθουμαν*, β. το σανίδωμα των φούρνων, στο οποίο εναπέθεταν τα φαγητά Παπασιώπης 1972:71, 1977:13. Από το τουρκ. kerpenk (= ξύλινο κάλυμμα), Redhouse 1968:639.

κιπιζές [kípirizés], ουσ. αρσ. = ρεζίλι, περιγέλος, π.χ. *Τα γένουμι καῶμέρι, κιπιζές σι όλουν του ντουνια*. Πιτένης 1971:222. Ελιμειακά 23:81. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. keraze, Redhouse 1968:639.

κιραμαριό [kiramaríó], ουσ. ουδ. = κεραμιδαριό, με αποκοπή συλλαβής.

κιράσι [kirásj], ουσ. ουδ. = κεράσι.

κιράς [kirás], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: ενοίκιο, π.χ. *Δεν πληρών τουν κιρά κι τς διώχν απ' του σπίτι / Έχου σπίτι κι του νοικιάζου κι ζω απ' τουν κιρά*. Από το τουρκ. kira, Redhouse 1968:666.

Κιρασάρος [kirasárs], ουσ. αρσ. = Ιούνιος. Καλινδέρης 1982:367. Από το *κιράσι*, ό.βλ., + -άρος < -άρης < -arius.

κιρασόζμου [kirasózmú], ουσ. ουδ. = πύον και αίμα μαζί, που έβγαινε όταν πατούσαν μολυσμένο σημείο του σώματος, σπυρί κλπ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *κιράσι*, ό.βλ., + ζουμ(ί) + παραγ. κατάλ. -ου.

κιρασόζμου

κιραστάρι | *κιραστάρι* [kirastári], ουσ. ουδ. = τετράγωνο ράφι πάνω από τη σκάλα όπου τοποθετούνται τα απαραίτητα για το κέρασμα. Σήμερα η λέξη χρησιμοποιείται για το ομοίωμα σπιτιού από το οποίο κερνιέται ο κόσμος στους φανούς, βλ.λ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κερασ- (< ρήμα κερνάω) + παραγ. κατάλ. -τάρι, πβ. *γκυλτσάρι*, ό.βλ.

κιράστρα [kirástra], ουσ. θηλ. = κοπέλα που κερνούσε όταν είχε κάποιος την ονομαστική του γιορτή. Από το κερασ- (θέμα του ρ. κερνάω) + παραγ. κατάλ. -τρα.

κιραδά [kirašá], ουσ. θηλ. = κερασιά. Από το *κιράσι*, ό.βλ., + -ιά.

κιρατάς [kiratás], ουσ. αρσ. = βλ. λ. *κιαρατάς*. Παπασιώπης 1988:76.

κιρατέινους, -νια / κιρατίνα -νου [kiratéinus], ουσ., βλ. λ. *κιρατέινιους*, π.χ. *Ιδέ την ντύσιμου ν κιρατίνα*. Πιτένης 1971:41.

κιρατζήθκουσ, -ζ, -κου [kiradzíthkus], επίθ. = *κιρατζήδικος*, του προματευτή, πβ. *κιρατζήθκα παπούτσα*, Καλινδέρης 1982:458. Από το *κιρατζής*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -δικος < θκουσ, μετά την αποβολή του άτονου -i- και την υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας dk > θk.

κιρατζής, πληθ. *κιρατζήδισ* [kiradzís], ουσ. αρσ. = *αγωγιάτης*, προματευτής, π.χ. *Είχιν πολλοί κιρατζήδισ ικεινά τα χρόνια η Κόζαν*. Αλευράς 1964:47. Πιτένης 1971:162. Ελμειακά 12-13:85. Από το *kiraci* (= *ενοικιαστής*, *μισθωτής*), Redhouse 1968:666.

κιρατόπλου [kiratóplu], ουσ. ουδ., βλ. λ. *κιαρατόπλου*. Αλευράς 1964:5.

κιρατούδους, -α, -ου [kiratúšus], επίθ. / ουσ. ουδ. = *προβατίνα / γίδα με κέρατα*. Από το *κέρατου* + παραγ. κατάλ. -ούδους < -ούσιος.

κιριστές [kiristéś], ουσ. αρσ. = *ξυλεία οικοδομών*. Καλινδέρης 1982:355. Από το τουρκ. *kereste* (= *χοντρή ξυλεία κατασκευών*), Redhouse 1968:640.

κιριστόξυλα [kiristóksila], ουσ. ουδ. = ξύλα για οικοδομή. Από το *κιριστές*, ό.βλ., + ξύλο.

κιρχανατζής [kirxanadzis], ουσ. αρσ. = α. ιδιοκτήτης μπορντέλου, β. βρισιά για άντρα. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το τουρκ. *kerhaneci* (= νταβατζής, προαγωγός, σωματέμπορος), Redhouse 1968:640.

κισάτια [kisátia], ουσ. ουδ. = αναδουλειές. Από το τουρκ. *kesat*, Redhouse 1968:642.

κισέμι [kisémi], ουσ. ουδ. βλ.λ. *γκισέμι*. Πιτένης 1971:175, 209, 217. Καλινδέρης 1982:438.

κισές [kisés], ουσ. αρσ. = μικρό στρογγυλό αβαθές δοχείο, κεσές. Από το τουρκ. *kese* (= μικρός σάκος), Redhouse 1968:642.

κίσσα [kísa], ουσ. θηλ. = αποδημητικό πουλί στο μέγεθος περιστεριού με ποικιλόχρωμο φτέρωμα και μακριά ουρά, κίσσα. Καλινδέρης 1982:425. Από το αρχ. ελλ. κίσσα, *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:715.

κίτιαρνον / *κίτιρνον λούδι* [kítirinu lúdi], ουσ. ουδ. = φυτό με κίτρινο λουλούδι, όμοιο με μικρό μανιτάρι, που το έβραζαν σαν θεραπεία για τον κοιλόπονο. Καλινδέρης 1982:272.

κίτιαρνος, -νι, -νου [kítirarnus], επίθ. = κίτρινος, π.χ. *Πλούσιν κίτιαρνου χόμα*, βλ. και λ. *κίτιρνος*. Καλινδέρης 1982: 265, 327. *Ελμειακά* 21:52, 44:64. Από το κίτρινος με αναγραμματισμό του γ, πβ. και *Τσοπανάκης* 1953:282.

κιτιρνονβότανου [kítirnovótanu], ουσ. ουδ. = βότανο για τη θεραπεία του ίκτερου. Το έβρισκαν στην κοιλιά σφαγμένου ζώου. Καλινδέρης 1982:265. Από το *κίτιρνος*, ό.βλ., + *βοταν(ι)* + *παραγ. κατάλ.* -ου < -ο.

κίτιρνος, -νι, -νου [kítirnis], επίθ. = κίτρινος, βλ.λ. *κίτιαρνος*. Καλινδέρης 1982:265. *Ελμειακά* 21:52, 44:64. Από το κίτρινος με αναγραμματισμό του γ.

κιτρινάδα και *κιτιρνάδα* [kítirináda], ουσ. θηλ. = ίκτερος, κιτρινάδα. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Καλινδέρης 1982:265.

κιτρινάδα

κιφαλαρά

κιφαλαρά [kifalará], ουσ. θηλ. = το μέρος του δέρματος των προβάτων κοντά στο κεφάλι. Χρησιμοποιούνταν σαν κατάπλασμα για θλάσεις, χτυπήματα κ.λπ., πβ. *γυλαδαρά*. Από το κεφάλι + παραγ. κατάλ. -αριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

κιφσίσκους, -ή, -κου [kifsískus], επίθ. = χωρίς κέφι, άκεφος, π.χ. *Ήταν ψίχα κιφσίσκους κι δε μας είπι πουλλά*. Πιτένης 1971: 47, 245. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 16/6/1952. Από το τουρκ. keyifsiz (= άκεφος), Redhouse 1968:648. Ενδιαφέρουσα η διατήρηση του φωνήματος ι [i] της τουρκικής, πβ. *καφαλιτί*, ό.βλ.

κιφτιδιάις, θηλ. *κιφτέδου* [kiftidjáis], επίθ. = παχύς και λαίμαργος άνθρωπος (μάλλον υπονοείται ότι όποιος έτρωγε πολλούς κεφτέδες γινόταν χοντρός). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. köfte (= κρεατοσφαιρίδιο), Redhouse 1968:677, πβ. και Κατσάνης 1997, + παραγ. κατάλ. -ιάις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

κιχαγιάς, *κιχαιάς* [kixagías], ουσ. αρσ. = α. οικονόμος, φροντιστής μεγάλης οικογένειας, β. επιστάτης, τοποτηρητής, π.χ. *Τι τον έβαλάμι; Κιχαγιά στον κιφάλι*; Από το kahya (= οικονόμος, διαχειριστής, αρχηγός υπηρετών), Redhouse 1968:582.

κιχί [kixí], ουσ. ουδ. = τυροπιτάκια σε σχήμα σπείρας, π.χ. *Τα ρυζόγαλα, τς κιφτέδς, τα κιχιά κι του μαρκάτι*. Παπασιώπης 1972:42. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 23:82. Ο Πασχαλίδης (1999:223) το παράγει από το γερμ. Küche.

κιχρί [kixrǐ], ουσ. ουδ. = α. γενική και κοινή ονομασία ποωδών φυτών που παράγουν σπέρματα και χρησιμοποιούνται για ζωοτροφή, β. στην έκφραση: *Του νου τ' τον έχ όλου στου κιχρί* = στα αφροδίσια, πβ. και *κιχιρί*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:434. Από το μεσαιων. ελλ. *κεγχιρί*(ν), υποκορ. του αρχ. ελλ. *κέγχρος*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:711.

κίρ [kír], ουσ. ουδ. = α. το μεγάλο ψύχος, π.χ. *Ρίχνουμάσαν κι χόριβάμι μες του κίρ*, β. κραυγή προς τα καρναβάλια. Καλινδέρης 1982:342.

κλαδαρά [klaðará], ουσ. θηλ. = μεγάλο κλαδί, σωρός από κλαδιά, πβ. *Κλαδαρές*, έθιμο των Θεοφανείων στη Σιάτιστα. Καλινδέρης 1982:326, 410. Από το κλαδ(ί) + παραγ. κατάλ. -αριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

κλαδί [klaðí], ουσ. ουδ. = α. κλαδί, β. φύλλωμα και θάμνος δρυός που χρησιμοποιούνταν ως ζωοτροφή. Στ' *Γιατρούτα Κλαδιά* = η περιοχή του Αγίου Νικάνορα πριν κτιστεί εκεί ο ομώνυμος ναός. Καλινδέρης 1982:410.

κλανιάς [klañájs], επίθ. = δειλός, αυτός που κλάνει απ' το φόβο του. Καλινδέρης 1982:383. Από το κλαν(ιά) + παραγ. κατάλ. -χιάς (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι), πβ. *κιφτιδιάς*.

κλανιάρια [klañára], ουσ. θηλ. = εξάρτημα σε σχήμα χωνιού, που εφαρμόζονταν στον πεινό για να κατευθύνει τις πορδές έξω από τα σκεπάσματα, όταν ο χρήστης της ήταν ξαπλωμένος (ίσως άρρωστος ή γέρος). Από το κλαν(ιά) + παραγ. κατάλ. -άρια.

κλάπα [klápa], ουσ. θηλ. = α. οριζόντια ξύλινα δοκάρια του τοίχου, τοποθετημένα εγκάρσια προς τα *χατίλια*, ό.βλ., β. μεγάλα και φαρδιά παπούτσια. Πασχαλίδης 1999:223. Από το ελληνιστ. κλάπα (= ξυλοπάπουτσο), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:717.

κλαρίζου [klarízu], ρ. = κόβω κλαριά, κλαδιά. Καλινδέρης 1982:391. Από το κλαρί < ελληνιστ. *κλαρίον, υποκορ. του αρχ. ελλ. κλάριος (= κλάδιος).

κλέβδισ [klévdís], ουσ. αρσ. βλ.λ. *κλέφτδισ*

κλειδουμάχιρου [kliðumáχiru], ουσ. ουδ. = μαχαιράκι που η λάμα του κλείνει. Από το κλειδί + μαχίρι, με ανέβασμα του τόνου.

κλειδουπίνακου [kliðurípaku], ουσ. ουδ. = βαθύ ξύλινο πιάτο με καπάκι για τη μεταφορά φαγητού έξω από το σπίτι. Από το κλειδί + πινάκι, βλ. και λ. *πνάκι*.

κλειδουπίνακου

- κλειδουστόμιασμα* [kliɞustómíazma], ουσ. ουδ. = ανορεξία.
Ρηματικό ουσ. του ρ. *κλειδουστουμιάζου*, ό.βλ.
- κλειδουστουμιάζου* [kliɞustumíazu], ρ. = μου κόβεται η όρεξη.
Από το κλειδί + *στομιάζω < στόμα + παραγ. κατάλ. -άζω.
- κλέτσκα* [klétška], ουσ. θηλ. = α. ξυλαράκι, β. λεπτό σίδερο ή σύρμα για την ασφάλεια της εξώπορτας, π.χ. *Ήταν έτμους να πιάσι ν κλέτσκα*. Παπασιώπης 1988:78. Από το σλαβ. kletška, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:454.
- κλέτδους* [klétšus], ουσ. αρσ. = κλαδί με φύλλα για τροφή αιγοπροβάτων. Καλινδέρης 1982:355. Από το κουτσοβλαχικό klétšũ (= βλαστός), Parahagi 1974:369, πβ. και *κλέτσκα*, ό.βλ.
- κλέφτεις* [kléftis], ουσ. αρσ. = παιδικό παιχνίδι, π.χ. *Ή του ζουναράκι, ν καμήλα, τς κλέφτεις ή τουν αοτιομά*, βλ. και λ. *κλέβεις*. Παπασιώπης 1972:47.
- κλέφτους, -ί, -κου* [kléftkus], επίθ. = κλέφτικος. Καλινδέρης 1982:358.
- κλέφτς, κλέφτρου*, πληθ. *κλέφτις, κλέφτεις και κλέβεις* [kléfts], ουσ. αρσ. = α. κλέφτης, β. *κλέφτεις / κλέβεις*: παιδικό παιχνίδι, βλ.λ. *κλέφτεις*, γ. *κλέφτις*: μηρμύγκια που κινούνται πολύ γρήγορα. Αλευράς 1964:80. Ο τύπος *κλέβεις* προέκυψε μετά την απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος ftd > *fd > νδ με υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας.
- κληματσίδα* [klimatsída], ουσ. θηλ. = κομμένη κληματόβεργα που χρησίμευε κυρίως ως καύσιμη ύλη. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το αρχ. ελλ. κληματίς + υποκορ. κατάλ. -ίδα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:720.
- κλήρα* [klíra], ουσ. θηλ. = γενιά, (λαϊκότροπο). Από το μεσαιων. ελλ. κλήρα < κληρώνω (= έχω κάτι σαν μερτικό μου), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:720.
- κλια*, πληθ. *κλιες* [klía], ουσ. θηλ. = κοιλιά.
- κλιάματα* [klíamata], ουσ. ουδ. = κλάματα. Παπασιώπης 1988:30.

κλιαμούτσας [k'lamútsas], ουσ. αρσ. = αυτός που παραπονιέται και κλαίει συνεχώς, βλ.λ. κλιάματα. Καλινδέρης 1982:377.

κλιάστρα [k'lástra], ουσ. θηλ. = γάλα φρεσκογεννημένης αγελάδας ή προβατίνας. Καλινδέρης 1982:439, βλ. και λ. κουλιάστρα. Από το κουτσοβλαχικό kulástrǎ < λατ. *colastra, Parahagi 1974:399, πβ. Τσοπανάκης 1953: 269.

κλιμιά [klimiá], ουσ. ουδ. = ξύλινα παλούκια που έμπαιναν στα πλαϊνά του κάρου (κανάτια, ό.βλ.)· πάνω τους κάρφωναν τα δεμάτια για να τα μεταφέρουν στο αλώνι.

κλιούγκι [k'língi], ουσ. ουδ. = πήλινος σωλήνας νερού. Παπασιώπης 1972:67. Από το τουρκ. künk (= πήλινος σωλήνας για ύδρευση), Redhouse 1968:697.

Κλιούγκι [k'língi], τοπων. = περιοχή της Κοζάνης.

κλιουτς [k'luʦ], επιφ. = πάει, απέτυχε, χάθηκε, π.χ. Πέρασαν όμους καναδυό χρόνια κι στην Δ' ν τάξι κλιουτς ου Γιώργους / Πάροδος: τς Γκρέτζινας ου νόχτους. Κλιουτς. Παπασιώπης 1988:30. Ελιμειακά 33:162.

κλιούφι [k'lífi], ουσ. ουδ. = η θήκη του μαξιλαριού που τη γεμίζουν βαμβάκι. Πιθανότατα από κλουβί με αλλαγή συμφώνου ν > f και ανέβασμα του τόνου.

κλιτδάδια (πληθ.) [klitšádja], ουσ. ουδ. = κλαδιά για τροφή των ζώων. Από το κλέτδους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άδι, -άδγα.

κλιτδάζι, γ' ενικ. ενεστώτα [klitšázi], ρ. = γίνεται σαν κλέτδους, ό.βλ., ξυλιάζει, γίνεται άκαμπτο, π.χ. Κλιτδάζντα πουδάρια απ' του κάτσιμου. Καλινδέρης 1982:389. Από το κλέτδους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζου.

κλιτσινίκους [klitsiníkus], ουσ. αρσ. = α. το μακρύ ξύλο που συγκρατεί το πισινό αντί (βλ.λ.) του αργαλειού σταθερό, ώστε να μη ξετυλίγεται, β. ξύλινος γάντζος για το δέσιμο του δεματιού, ζαγκότσι, βλ.λ., γ. ξύλινη βέργα που τελειώνει σε μικρό σκαλιστό χεράκι για το ξύσιμο της πλάτης. Από το

κλιτσινίκους

κουτσοβλαχικό klítšǔ (= γκλίτσα), Parahagi 1974:369, + ήικυ (= μικρός), Parahagi 1974:924.

κλιφτάκους [kliftákus], ουσ. αρσ. = κλέφτης (υποκορ., χαϊδευτικό). Καλινδέρης 1982:380. Από το κλέφτ(ης) + παραγ. κατάλ. υποκορ. -άκους < -άκος.

κλιφτουπάτιμα [klifturátima], ουσ. ουδ. = α. ανάλαφρο περπάτημα για να μη γίνεται κανείς αντιληπτός, β. μέρος που πατήθηκε από κλέφτες. Καλινδέρης 1982:396. Από το κλέφτ(ης) + πάτημα.

κλιψιμαίικους, -ί, -ου [klipsiméikus], επίθ. = α. κλοπιμαίος, β. το κρέας από κλεμμένο ζώο. Από το ελληνιστ. κλειψιμαί(ος) + παραγ. κατάλ. -ικος.

κλό [kló], ουσ. ουδ., κυρίως στην έκφραση: *φικιάνου κλο* = αποτυγχάνω. Η έκφραση παρμένη από το ποδόσφαιρο όπου σημαίνει: κλοτσάω αέρα.

κλόσα [klóša], ουσ. ουδ. = κρόσσια. Από το κρόσσια με ανομοίωση του γ.

κλουζμένου νήμα [kluzménu níma], ουσ. = στημόνι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κλωσμένος, παθητ. μετοχή του ρ. *κλώθου*.

κλούρα [klúra], ουσ. θηλ. = α. κουλούρα, π.χ. *Να μας καρτιράτι μι ν κλούρα*, β. τσουρέκι. Από το κουλούρα.

κλουσαρά [klusará], ουσ. θηλ. = κλώσα. Παπασιώπης 1988:102. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:25. Από το κλώσα + παραγ. κατάλ. -ριά· για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

κλουσούρας, -ου [klusúras], ουσ. αρσ. = χασομέρης, π.χ. *Ξέρς τι κλουσούρου είναι; Μιάφρα δεν ήρθι σν ώρα τς*, βλ. και *κλώθουμι*. Από το κλωσ- (θέμα του ρ. *κλώθου*, ο.βλ.) + παραγ. κατάλ. -ούρας.

κλουστάρι [klustári], ουσ. ουδ. = το κορδόνι που σχηματίζεται όταν γνέθουμε το μαλλί με τη ρόκα. Από το κλώθ(ου) + παραγ. κατάλ. -τάρι.

κλουσώ [klusó], ρ. = α. κλωσώ, β. κάθομαι και χασομερώ, π.χ.
Σιούκου, ρα, θαρρώ τα κλουσής.

κλούτσα [klútsa], ουσ. θηλ. = α. γκλίτσα, π.χ. Κλούτσα κρα-
νίδα, β. βελόνα για πλέξιμο, π.χ. απ' τς κουβαρίστρις κι τς
κλουστές ως στις κλούτσες κι τα βιλόνια / Μ' έσπαζιν η μά-
να μ' μι ν κλούτσα 'πό 'φκιανιν τα καλτδούνια. Έκφραση:
Σι τσάκουσιν η κλούτσα = πού πήγες και κόλλησες κι άρ-
γησες να γυρίσεις; Παπασιώπης 1988:95. Ελιμειακά 46:73. Πι-
τένης 1971:250. Καλινδέρης 1982:251. Από το κουτσοβλαχικό
clítșu (= γκλίτσα), Parahagi 1974:369 με αλλαγή φωνήεντος.

κλούτσους [klútsus], ουσ. αρσ. = συρμάτινη βέργα γυριστή
στην άκρη με την οποία κατευθύνονταν το γκουργκύλι,
βλ.λ. Από το κουτσοβλαχικό clítșu (= γκλίτσα), Parahagi
1974:369 με αλλαγή φωνήεντος.

κλώζμα [klózma], ουσ. ουδ. = α. στροφή, π.χ. Στου κλώζμα,
κατά ν Τράπιζα, αντάμουσιν του φίλου τ', β. κλωσμένο δι-
πλό νήμα για ύφανση στον αργαλειό. Αλευράς 1964:7. Από
το κλώθ(ου) + παραγ. κατάλ. -μα.

κλώθου [klóthu], ρ. = α. κλώθω, π.χ. νήμα, β. καθυστερώ, χασο-
μερώ, κυρίως στην έκφραση: του κλώθου, π.χ. Τι του
κλώθς; Σώνι.

κλώθουμι [klóthumi], ρ. = α. κλώθομαι, β. καθυστερώ, χασομε-
ρώ, π.χ. Άγντι μην κλώθισι, τα μας κριμάσν τα χλιάρια = θα
φάνε χωρίς να μας περιμένουν.

κλώθρα [klóθra], ουσ. θηλ. = μυκητίαση, είδος εξανθήματος
στρογγυλού σχήματος στα χέρια ή στα πόδια, μικρά κόκκι-
να σπυριά συνεχόμενα σαν έκζεμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

κλώσα [klósa], ουσ. θηλ. = κοτσίδα, πλεγμένα μαλλιά, π.χ. 'πού
'χιν μια αδιρφή μι μια τρανή ξανθιά κλώσσα στα μαλλιά τς.
Ελιμειακά 44:66.

κλώσιμου [klósimu], ουσ. ουδ. = καθυστέρηση, χασομέρια, π.χ. Ιδέ την
κλώσιμου. Ά, μαρ. Από το κλώθ(ουμι) + παραγ. κατάλ. -σιμο.

κλώσιμου

κλώστς κλώστς [klósts], ουσ. αρσ. = λεπτός και μακρός πλάστης για το άνοιγμα φύλλου για πίτες. Πάνω στον κλώστη έδεναν το ράμμα στην άλλη άκρη του οποίου στερέωναν αυγό ή χαλβά για να κάνουν τη χάσκα, βλ.λ., π.χ. *Ύστιρα άνοιγάμι μιλουν κλώστι τα χουντρά τα φύλλα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κλώθ(ω) + παραγ. κατάλ. -της. Ελμειακά 46:72. Πασχαλίδης 1999:223.

κνάβι [knávi], ουσ. ουδ. = μικρό καστανόμαυρο σαρκοφάγο θηλαστικό, κουνάβι. *Κνάβι πουταμίδου* [knávi putamíðu], ουσ. ουδ. = κουνάβι ποταμού. Από το σλαβ. kupa, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:750.

κνάρου [knáru], ουσ. θηλ. = γυναίκα που περπατάει και κουνιέται. Από το ρ. κνω, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρου, θηλ. του -άρης > -άρς.

κνούπι [knúpi], ουσ. ουδ. = κουνούπι.

κνώ [knó], ρ. = κουνώ, π.χ. *Κι δεν μπουρούσις να τα κνήμς ντιπ*. Έκφραση: *Κνούσα κι δεν ξισκέπαζα*: λέγεται για άνθρωπο που όταν ήταν μικρός δε φαινόταν πόσο κακός θα γινόταν όταν μεγάλωνε. Ελμειακά 46:73.

κόχ [kóχ], ουσ. θηλ. = α. γωνία στις δυο πλευρές του τζακιού, εσοχή, β. θέση για το σεβαστότερο πρόσωπο της οικογένειας, π.χ. τον παππού, π.χ. *Τουν έβαλαν κι έκατσιν σην κόχ*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:224. Από το ελληνιστ. κόγχη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:725.

κόγκουλι [kónguli], ουσ. θηλ. = α. αγριόχορτο που φύτρωνε μέσα στο σιτάρι, β. μαύρος σπόρος που μαζευόταν ανακατεμένος με τους σπόρους του σιταριού και που καθαριζόταν με το *μπουράτου*, βλ. λ. Καλινδέρης 1982:434. Από το κουτσοβλαχικό *congule / gongală*, πβ. το παλαιοσλαβ. *kokoli*, Parahagi 1974:379, 593.

κόθαρους και κόθουρους [kótharus], ουσ. αρσ. = α. η περιφέρεια της πίτας, β. οι γραμμώσεις στην περιφέρεια του νομίσματος, π.χ. *Έρχναμι τα πιντάρια, είχαμι καραντάνις τότις*,

τς *έφκιανάμι κι μι κόθαρον*, γ. η γωνιά του ψωμιού, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 21:55. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/6/1952. Από το αρχ. ελλ. κόθορονος με αλλαγή φωνήεντος.

κοιμούμι [kimúmi], ρ. = κοιμάμαι. Ελιμειακά 44:71.

κοιμητήριου [kimítiríu], ουσ. ουδ. = οστεοφυλάκιο. Από το κοιμητήριο.

κοίτασι [kítasi], ουσ. θηλ. = το κρεβάτι του πόνου. Καλινδέρης 1982:251. Από το αρχ. ελλ. κοίτη + παραγ. κατάλ. -άζου, ίσως παρετυμολογία μεταξύ κείτομαι (> *κείτομι*, ό.βλ.) και κοιτάζω (= προσέχω περιποιούμαι).

κοιτώ [kitó], ρ. = φροντίζω, προσέχω, περιποιούμαι, μτφ. εκτρέφω ζώα, π.χ. *Ιμένα ου πατέρας μ' κοιτούσιν γρούνια ικείνα τα χρόνια*.

κόκα [kóka], ουσ. ουδ. = σημάδι αναγνώρισης σε αντικείμενο ή σε ζώο. Ίσως από το αλβ. kokë = κεφάλι.

κόκαλου [kókalu], ουσ. ουδ. = α. κόκαλο, β. η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) και με τη σημασία: πυρήνας καρπού, κουνκούτσι, π.χ. *Κόκαλα τζιρτζιλίδα*, βλ.λ.

κόκκιανους, -νι, -νου [kókkanus], επίθ. = κόκκινος, π.χ. *Διάλιγιν άσπρις κι κόκκιανις κλουστές κι τοίμαζιν τς μάρτδισ*. Ελιμειακά 44:62.

κόκουρας [kókuras], ουσ. αρσ. = κόκορας, βλ. *κόκουρας, πέτνους, πιτνός*. Παπασιώπης 1988:71. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 23:79. Ηχομιμητική λέξη.

κόκουτας [kókutas], ουσ. αρσ., βλ.λ. *κόκουρας*

κόλιαντα [kól'anda], ουσ. ουδ. = κάλιαντα, π.χ. *Κόλιαντα, μπάμπου μ', κόλιαντα / Έφκιανιν τσόκι για τα κόλιαντα / Μικρά σαν ήμασταν έβγινάμι στα κόλιαντα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιώπης 1973:36. Πιτένης 1971:177. Ελιμειακά 44:64. Πασχαλίδης 1999:223. Πβ. το κοινό νεοελληνικό κάλιαντα < λατ. kalandae (= η πρώτη μέρα του ρωμαϊκού έτους), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:643.

κόλιαντα

- κόλι | κόλι [kól̥i], ουσ. ουδ. = σίδερο που αμπάρωνε την πόρτα.
- κόμα [kóma], επίρρ. = ακόμα, π.χ. *Καγκάνα ως τώρα, ρα, 'κόμα δε βρήκα / Δεν τς έμασα 'κόμα / 'κόμα βιβριρίζι ου άλλους ου κόρακας*. Παπασιώπης 1977:12. Ελμειακά 10:154, 44:70. Από το ακόμα με αποβολή του αρχικού άτονου φωνήεντος.
- κόμπους [kóm̥bus], ουσ. αρσ. = α. κόμπος, π.χ. *Τι γουμαρνός κόμπους είναι αυτός*; β. κομπόδεμα. Καλινδέρης 1982:346.
- κόντα [kón̥da], ουσ. θηλ. = κόνιδα, αυγά ψείρας. Από το κόνιδα με προχωρητική ανομοίωση του τόπου άρθρωσης μετά την αποβολή του άτονου -i-: nið > *n̥ð > n̥ð.
- κόντου [kón̥du], ουσ. θηλ. = γυναίκα βρόμικη και κακομοίρα. Από το κόντα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου < -ω.
- κόρακας [kórakas], ουσ. αρσ. = α. κόρακας, β. άτακτο παιδί, πβ. *κόρακας γραμμένους*. Εκφράσεις: *Τι κόρακας = τι στην ευχή / Σαν ου κόρακας μι του χαμπάρι*: όταν κάποιος δεν τελειώνει τη δουλειά που του ανατέθηκε.
- κόρδα [kór̥da], ουσ. θηλ. = α. το πρόχειρο μαντρί από κλαδί όπου συγκέντρωναν και άρμεγαν τα πρόβατα, β. το στενό πέρασμα όπου κάθεται ο αρμεχτής και περνούν τα πρόβατα για να αρμεχτούν, γ. σιδερένιο εργαλείο για το καθάρισμα των δερμάτων, δ. το νήμα που γυρνάει το ροδάνι, το τσικρίκι. Από το κουτσοβλαχικό koar̥d̥a, κι αυτό από το λατ. chorda, αντιδάνειο της αρχ. ελλ. λέξης: χορδή, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:741.
- κόρις πιτμέζι [kóris pitmézi], ουσ. θηλ. = στεγνά δαμάσκηνα, βερίκοκα και κομμάτια κολοκύθας που βράζουν μέσα στο πιτμέζι, βλ.λ. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το σλαβ. kora (= φλούδα, πέτσα), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:477, + πιτμέζι, ό.βλ.
- κόρμπα [kór̥ba], ουσ. θηλ. = μαύρη γίδα. Καλινδέρης 1982:438. Από το κουτσοβλαχικό kor̥bu (= μαύρος) κι αυτό από το λατ. corbus, Papahagi 1974:381.

κόρτσα [kórtsa], ουσ. θηλ. = κοριός, π.χ. *Κι έτσι γλίτουνάμι κι μεις ένα βράδι απ' τς δατσινές τς κόρτσες*. Πιτένης 1971:38. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 33:163, 46:73. Από το αρχ. κόρις, -ιδος, πβ. και κόρτζα στον Ιπποκράτη = αρρώστια των πουλιών, Κριαράς 1968, Η:299.

κόρφους, πληθ. κόρφι [kórfus], ουσ. αρσ. = στήθος, π.χ. *Τουν έβαλι λουκούμι στον κόρφου*. Πιτένης 1971:188. Από το μεσαιων. ελλ. κόρφος < ελληνιστ. κόλφος < αρχ. ελλ. κόλπος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:743.

κόσα [kósa], ουσ. θηλ. = κοπτικό εργαλείο για το κόψιμο χόρτων, κόσα. Από το σλαβ. kosá (= δρεπάνι), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:480.

κόσι, του [tu kósi], επίρρ. / ουσ. ουδ. = α. γρήγορα, τροχάδην, π.χ. *Ύστιρα πιαλούσα του κόσι να κράξου του Στέργιου Τζώνινας / Τα πιαλήσου ένα κόσι ως ν μιπιθιρά μ*, Ανδριώτης Ι.Α. 538, β. το τρέξιμο ως άθλημα. Ελιμειακά 42:70. Από το τουρκ. κοş, κοşu, Redhouse 1968:675.

κότσα [kótsa], επίρρ. = κόκαλο (επιρρηματικά), βλ. και λ. κουτσαβιάζου, π.χ. *Τουν βρήκαν κότσα* = παγωμένο. Καλινδέρης 1982:255.

κότσαλα, πληθ. [kótsala], ουσ. ουδ. = χοντρό άχυρο με κόμπους, που δεν έφευγε στο λίκνισμα. Από το κουτσοβλαχικό kótsală, Papahagi 1974:383.

κότσι [kótsi], ουσ. ουδ. = κότσι, αστράγαλος, π.χ. *...που έφταναν λίγου παρακάτ' απ' τς άντζις ή λίγου παραπάν' απ' τα κότσα*. Παπασιώπης 1988:21. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. κότσι(ν) < κόττιον (= αστράγαλος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:746, ή από το σλαβ. kost (κόκαλο), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:480, ή από το τουρκ. κοş, Redhouse 1968:670, πβ. και Κατσάνης 1997.

κότσιφας [kótsifas], ουσ. αρσ. = κοτσύφι. Καλινδέρης 1982:424. Από το μεσαιων. ελλ. κότσυφος < αρχ. ελλ. κόσσυφος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:746.

κότσιφας

- κούδα | κούδα [kúda], ουσ. θηλ. = ομάδα, όλοι μαζί, όχι χωριστά π.χ.
Παίναμι κούδα, όλις αντάμα.
- κουδούνι [kudúni], ουσ. ουδ. = κουδούνι.
- κουζίνι [kuzíni], ουσ. ουδ. = το δέρμα των προβατοειδών ή των
 γουρουνιών, πβ. την έκφραση: *Τα σι αργάσου του κουζίνι* =
 θα σε δείρω πολύ. Καλινδέρης 1982:275. Πβ. τουρκ. kizini,
 Redhouse 1968:663.
- κουζάκς [kužáks], ουσ. αρσ. = κοντός. Καλινδέρης 1982:356.
- κουζανιώτκους, -ί, -κου [kužaníotkus], επίθ. = κοζανίτικος.
 Παπασιώπης 1977:14. Από το *Κόζανι*, ό.βλ., + παρραγ. κατάλ.
 -ότικος > ότικους.
- Κουζανιώτς, -σα [kužaníots], ουσ. θηλ. = Κοζανίτης. Παπασιώ-
 πης 1977:14.
- κουινιάρκους, -ί, -κου [kuiinárkus], επίθ. = κονιάρικα, από το
 Ικόνιο της Μικράς Ασίας, π.χ. *Πούλτσαν τ' αμπέλι, τ' φτια*
στα κουινιάρκα... κι τον έστειλαν / Κουρδώνουμι... σαν
κουινιάρκους γαμπρός. Ελιμεικά 36:78. Εφημ. Ελληνική Μα-
 κεδονία, 18/21952.
- Κουινιάρους, Κουινιάρκα (τοπων.) [kuihárus, kuiháрка], ουσ.
 αρσ. = Τούρκος από το Ικόνιο. Καλινδέρης 1982:265.
- κουιάντα [kuiánda], ουσ. θηλ. = πρήξιμο των δαχτύλων από
 τράβηγμα των παρωνυχίδων, π.χ. *Σην κουιάντα έβανάμι*
μαγαρδά που μικρό πιδί. Παπασιώπης 1972:22.
- κουκκινουγούλι [kukkinuγúli], ουσ. ουδ. = παντζάρι. Καλινδέρης
 1982:435. Από το μεσαιων. έλλ. κοκκινουγούλι < κόκκινο +
 γουλί, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:729.
- κουκόνα [kukópa], ουσ. θηλ. = η κυρά, χαϊδευτικό γυναίκας και κυ-
 ρίως κόρης. Εκφράσεις: *Κουκόνα 'π' του λαΐνι* = μικρόσωμη, νό-
 στιμη γυναίκα / *Κουκόνα 'π' τα χαρτιά* = γυναίκα βαμμένη έντο-
 να, π.χ. *Είνι όμουρφι σαν κουκόνα 'π' τα χαρτιά*, Ανδριώτης Ι.Λ.
 538. Ελιμεικά 12-13:92. Από το κουτσοβλαχικό kukópã, Papahagi
 1974:392, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:729.

κουκόρι [kukógi], ουσ. ουδ. = κόκορας, βλ. *κόκουρας, πέτνους, πιτνός*. Παπασσιώτης 1988:71. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 23:79. Ηχομιμητική λέξη.

κουκότσι, πληθ. *κουκότσα* [kukótsi], ουσ. ουδ. = α. το ξύλο που μένει μετά το ξεσπύρισμα του καλαμποκιού, το στέλεχος της ρόκας, π.χ. *τα κουκότσα τά 'κιγάμι στ' σόμπα του χειμώνα*, β. στέλεχος ρόκας που χρησιμοποιείται σαν πάμα σε νταμιτζάνα. Ελιμειακά 46:73. Η λέξη σχετίζεται με το *κοκούτσι* = ο σκληρός πυρήνας των καρπών, πβ. Δημητράκος 1956, Ε:4079, Κριαράς, 1968, Η:321.

κουκουβάγια [kukunáva], ουσ. θηλ. = κουκουβάγια, βλ. και *κουκουβιάλα, χουχουβιάλα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ηχομιμητική λέξη.

κουκουβιάλα [kukuníala], ουσ. θηλ. = κουκουβάγια, βλ. και *κουκουβάγια, χουχουβιάλα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ηχομιμητική λέξη.

κουκούδαβους, -βι, -βου, και *κουκούδαρος* [kukúdavus], επίθ. = αυτός που έχει κουκούδια στη μύτη του, βλ. και λ. *κουκούδαρος*. Καλινδέρης 1982:385. Από το *κουκούδι*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -αβους, βλ. 1.4.9.3.

κουκούδαρος [kukúdrs], επίθ. = αυτός που έχει κουκούδια στη μύτη του, βλ. και λ. *κουκούδαβους*. Καλινδέρης 1982:385. Από το *κουκούδι*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -αρης, βλ. 1.4.9.3.

κουκουδιάζι [kukudíazi], ρ. = γεμίζει με κουκούδια (η μύτη π.χ.). Καλινδέρης 1982:389. Από το *κουκούδι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζου.

κουκούδι [kukúdi], ουσ. ουδ. = α. το κακάδι της μύτης ή το παγωμένο αίμα σε πληγή, β. εξάνθημα, π.χ. *Γιόμουσιν του πρόσουπου μ' κουκούδια / Έβγαλι του πιδί στου πρόσουπου κουκούδια*, Ανδριώτης Ι.Α. 538, γ. ανεπιθύμητος κόμπος σε ύφασμα, δ. μτφ. ενοχλητικός άνθρωπος, π.χ. *Σαν κουκούδι ακουλνάι*. Καλινδέρης 1982:381. Από το μεσαιων. ελλ. *κουκούδι(ν)*, υποκορ. του αρχ. ελλ. *κόκκος*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:748.

κουκούδι

κουκουλέμινους [kukuléjɲus], επίθ. = άσπρος, πεντακάθαρος, π.χ. *Απλώνη κάτι ρούχα η Λέγκου, κουκουλένια*. Από το κουκούλι = θετικός χαρακτηρισμός για κάτι πολύ άσπρο και μαλακό, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:748.

κουκουρίκους [kukuríkɯs], ουσ. αρσ. = σωρός από ομοειδή πράγματα τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο σε μορφή πυραμίδας, π.χ. *Γλέπου τς πέτρις κουκουρίκουν μέσ' στου μπαχτσέ*.

κουκουρίνους [kukurínɯs], ουσ. αρσ. = αλογάκια και κούνιες που ήταν στημένα στην περιοχή όπου βρίσκεται σήμερα το νομαρχιακό μέγαρο. Προφανώς από επώνυμο του ιδιοκτήτη τους.

κούκους [kúkɯs], ουσ. αρσ. = α. κούκος, το πουλί, β. κότσος, γ. στοίβα πιατικών, δ. μόνος, π.χ. *Απόμνα κούκους*. Πιτένης 1971:158. Εκφράσεις: *Έφκιασι τουν κούκου μπούφου* = απέτυχε παταγωδώς / *Τουν κουλούριασι τουν κούκου* = έχεσε. Ηχομιμητική λέξη, πβ. και αρχ. ελλ. λέξη κούκκος.

κουλαίνουμι, αόρ. κλάθκα [kulénumi], ρ. = δεν μπορώ να περπατήσω, μου πιάστηκαν τα πόδια. Από το μεσαιων. ελλ. κουλός < αρχ. ελλ. κυλλός (= κουτσός), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:749.

κουλάντιρου [kulándiru], ουσ. ουδ. = το τελευταίο τμήμα στο παχύ έντερο, πβ. και *παχάντιρου*. Καλινδέρης 1982:367. Πβ. το μεσαιων. ελλ. κωλόντερον < κωλο + έντερον και με αποφυγή της χασμωδίας ελληνιστ. κωλέντερον (= είδος λουκάκιου), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:772.

κουλαούιζ και κουλαούζους [kulaújɯz], ουσ. αρσ. = οδηγός. Από το τουρκ. *kilavuz*, Redhouse 1968:650.

κουλιά, πληθ. [kul'ía], ουσ. ουδ. = μπούτια, μεριά. Πιτένης 1971:176. Από το κώλ(ος) + υποκορ. κατάλ. -ί.

κουλιαντίνα [kul'andína], ουσ. θηλ. = χριστόψωμο που έδιναν οι νοικοκυρές στα παιδιά που έψαλλαν τα κάλαντα, π.χ. *Κό-*

λιαντα, μπάμπου μ', κόλιαντα κι μένα κουλιαντίνα. Παπασιώπης 1973:36. Από το κόλιαντα, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ίνα. κουλιαντίνους [kul'andínus], ουσ. αρσ. = παιδί που λέει τα κόλιαντα, ό.βλ.

κουλιάστρα [kul'ástra], ουσ. θηλ., βλ.λ. κλιάστρα.

κουλιουμπίζουμι [kul'umbízumi], ρ. = κολυμπώ, βλ. και λ. γκουλιαμπίζου.

κουλουκαθά [kulukaθά], επίρρ. = αναπαυτικά και με τις ώρες σα να μη συμβαίνει τίποτα (για τον τρόπο που κάθεται κανείς σε ξένο σπίτι), π.χ. Έκατσαν κουλουκαθά. Ελιμειακά 25:85. Πιθανότατα < κωλοκαθιστά.

κουλουκθάτου [kulukθάtu], ουσ. ουδ. = φαγητό ή γλυκό με κολοκύθια, π.χ. Τουν κικρονούσιν κουλουκθάτου μι μπαρμπιάρριζα. Ελιμειακά 44:64. Από το κολοκυθάτο < κολοκύθα + παραγ. κατάλ. -άτου < -άτο(ς).

κουλ(ου)κούρι [kul(u)kúri], ουσ. ουδ. = το μαλλί που προέρχεται από την κοιλιά και το πίσω μέρος του ζώου. Από το κώλος + κουρ(ά) (= κούρεμα) + παραγ. κατάλ. ουδ. -ι με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου.

κουλουκούρσα, αόρ. του *κουλουκουρεύου [kulukúrsa], ρ. = κούρεψα το πρόβατο στην κοιλιά και το πίσω μέρος του. Από το κουλ(ου)κούρι, ό.βλ., + -σα, κατάλ. αορίστου.

κουλουκίθα [kulukítha], ουσ. θηλ. = κολοκύθα.

κουλουριάζου [kuluγ'ázu], ρ. = α. τυλίγω, β. τουμπάρω κάποιον, κυρίως για παντρεία, π.χ. Του πότι τουν κουλούριασαν, χαμπάρι δεν πήριν, γ. κουλουριάζου τουν κούκου = χέξω, ό.βλ. Πιτένης 1971:47. Από το κουλούρα + παραγ. κατάλ. -ιάζου.

κουλουρόπτα [kuluρόpta], ουσ. θηλ. = πίτα σε σχήμα κοιλία. Από το κουλούρι + πίτα.

κουλουρρίζα [kuluρίζa], ουσ. ουδ. = παραφνάδες. Καλινδέρης 1982:410. Προφανώς < κώλος + ρίζα.

κουλουρρίζα

- κουλουφουτιά* | *κουλουφουτιά* [kulufutjá], ουσ. θηλ. = πυγολαμπίδα, κωλοφωτιά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. κωλοφωτία, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:773.
- κουλτσίδα* [kultsída], ουσ. θηλ. = κολλητσίδα. Από το μεσαιων. ελλ. κολλητσίδα < *κολλητίδα < κολλητ(ός) + ίδα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:731.
- κουλτσίδας* [kultsída], ουσ. αρσ. = κολλητσίδας, ενοχλητικός άνθρωπος. Από το *κουλτσίδ(α)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.
- κουλτσά* [kultšá], ουσ. θηλ. = κλοτσιά, με αναγραμματισμό.
- κουμάρου* [kumáru], ουσ. ουδ. = χαρτοπαιξία. Πιτένης 1971:39. Από το τουρκ. / αραβ. kumar (= τζόγος, τυχερά παιχνίδια), Redhouse 1968:684.
- κουμαρτζής* [kumardzís], ουσ. αρσ. = χαρτοπαίχτης. Πιτένης 1971:39. Από το *κουμάρου*, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -τζής (< ci).
- κουμάσι* [kumási], ουσ. ουδ. = α. κοτέτσι, χώρος για κότες ή περιστέρια, β. παλιοτόμαρο, αχρείος άνθρωπος, π.χ. *Ξέρος τι κουμάσι είναι*; Αλευράς 1964:50. Πιτένης 1971:21. Από το τουρκ. kumas (= ύφασμα, ρούχα, ποιότητα), με δείνωση της σημασίας, Redhouse 1968:685, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:749.
- κουμασλί* [kumaslík], ουσ. ουδ. = ύφασμα για ένα φουστάνι, π.χ. *Στον πιθιρό, πιθιρά, αντραδέρφια... φίρτις κι κουμασλίκια*. Ελμειακά 12-13:91. Από το *κουμάσι*, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik.
- κουμματιάς*, θηλ. *κουμματούδκου* [kumatjájs], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που τρώει πολύ ψωμί, π.χ. *ιά τους ου κουμματιάς μι τ' φιλίτσα στου χέρι*. Καλινδέρης 1982:382. Από το *κουμάτι* + παραγ. κατάλ. -ιάς (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).
- κουμματσούλι* [kumatšúli], ουσ. ουδ. = κομματάκι, π.χ. *Μι κουμπιά κι κουμματσούλια απού ζουγραφστά γναλιά*. Πα-

πασιώπης 1972:47, 1988:66. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κομμάτι + υποκορ. παραγ. κατάλ. -ούλι με ουράνωση του οδοντικού t > tš.

κομμός [kumós], ουσ. ουδ. = κομμός, έπιπλο με αλλεπάλληλα συρτάρια, π.χ. *Κι γλέπου ιχτέ τα πράγματα κι απ' του κομμό βγαλμένα*. Παπασιώπης 1977:76. Από το βενετ. -ισπαν. como, πβ. και Κατσάνης 1997.

κομούρα [kumúra], ουσ. θηλ. = αίσθημα, ατονία, γενική εξάντληση, κομμάρα. Καλινδέρης 1982:265. Από το κομμάρα, με κώφωση > κομάρρα και με προχωρητική αφομοίωση u - a > u - u > κομούρα.

κομπανιά [kumbańá], ουσ. θηλ. = παιδικό παιχνίδι. Προφανώς από το κοινό νεοελληνικό κομπανία (< ιταλ. compagnia) με κατέβασμα του τόνου.

κομπές [kumbés], ουσ. αρσ. = α. τρούλος, β. ο βαθουλωμένος ομφαλός στο κέντρο του ταβανιού, από όπου κρεμούσαν τη λάμπα, γ. μέτωπο. Πασχαλίδης 1999:224. Από το μεσαιων. ελλ. κομπές < kubbe / αραβ. (= τρούλος, θολωτός), Redhouse 1968:680, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:749.

κομπί [kumbí], = α. κομπί, β. μτφ. όμορφο, συμμαζεμένο, π.χ. *Όμορφου σαν κομπί / Είχιν ένα στόμα σαν κομπί*.

κομπιάζουμι [kumbýázumi], ρ. = α. δε μιλώ ελεύθερα π.χ. *Μίλα, ρα. Τι κομπιάζισι*; β. μου στέκεται το φαγητό στο λαιμό, π.χ. *Φέρι ψίχα νιρό, κομπιάσκα*.

κομπουβέλουνου [kumbunélunu], ουσ. ουδ. = βελόνα για τη στερέωση του μαντιλιού στο κεφάλι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κόμπος + βελόν(ι) + παραγ. κατάλ. ουδ. -ου.

κομπούλι [kumbúli], ουσ. ουδ. = όμορφο παιδί. Καλινδέρης 1982:382. Από το *κομπί*, ό.βλ., + υποκορ. παραγ. κατάλ. -ούλι.

κομπουλύτς [kumbulíts], ουσ. αρσ. = μαχαίρι με ξύλινη λαβή, βλ. και λ. *κλειδομαχίρου*. Από το κόμπος + λύτης, αυτός που λύνει τους κόμπους.

κομπουλύτς

- κουνάκι* | *κουνάκι* [kunaák], ουσ. ουδ. = σταθμός, κατάλυμα, κονάκι. Πιτένης 1971:162. Ελιμειακά 21:54. Από το τουρκ. konak (= αρχοντικό), Redhouse 1968:673.
- κουνεύου* [kuneúu], ρ. = σταθμέω, καταλύω, κουρνιάζω. Καλινδέρης 1982:366. Από το *κουνάκι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύου < -εύω, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:736.
- κουνζώνου* [kunzónu], ρ. = κοντοζυγώνω. Αλευράς 1964:41. Από το κοντοζυγώνω > *κουντουζυγώνου (με κώφωση) > *κουντζώνου (με διπλή αποβολή, του δευτερογενούς u και του πρωτογενούς i) > *κουνζώνου* (με απλοποίηση του τρισυμφωνικού συμπλέγματος), βλ. 1.2.1.3.4.
- κουνιάκι*, πληθ. *κουνιάκια* [kunaák], ουσ. ουδ. = κονιάκι. Παπασιώπης 1988:85. Αξιοσημείωτη η προσθήκη της κατάληξης πληθυντικού των ουδετέρων (-ια) στην ξενική λέξη.
- Κουνιάρς* [kunaárs], ουσ. αρσ. = Τούρκος ιδιαίτερα φανατικός, πβ. *κουνιάρκους*, ό.βλ.
- κουνούστιου* [kunuístiu], ουσ. ουδ. = παρέα, επικοινωνία, π.χ. *Εφκιασαν πολλή παρέα κι μι του πουλύ του κουνούστιου ν κάλισιν η Κουζανιώτσα να ρθει*. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίπαλοι. Από το *κουνουστά*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου < -ο.
- κουνουστά* [kunustó], ρ. = γνωρίζομαι, δημιουργώ σχέσεις, έχω επαφές, συναναστρέφομαι. Έκφραση: *Κουνούστεις μιζουρλόν, νταχάντα* = αν μπλέξεις με τρελό, κάνε πίσω. Πιτένης 1971:156. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/9/1950. Από το τουρκ. konus (= συνομιλώ, επικοινωνώ), Redhouse 1968:674.
- κουντακιανός*, -ή, -ό [kundaakanós], επίθ. = άνθρωπος μάλλον κοντός και αδύνατος, π.χ. *Πρώτι φουρά τον ίγλιπα. Ήταν έτσα στιγνός κι κουντακιανός*. Πιτένης 1971:151. Από το κοντός + παραγ. κατάλ. -ακιανός, κατά το ξερακιανός, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:737.
- κουντζουρεύου* [kundžureúu], ρ. = μικραίνω, κουτσορευώ, π.χ. *Ικεί είναι πιο πουλύ 'π' τα κουντζουρεύν*. Παπασιώπης

1972:18. Πβ. κούντουρος, κουντουρός, κουντούρης = κολοβός, κοντός, Δημητράκος 1956, Ε:4083.

κουντότα [kundóta], ουσ. θηλ. = εβδομαδιαία επίσκεψη γιατρού σε ένα χωριό, όπου καθόταν μια ολόκληρη μέρα και έβλεπε όσους είχαν ανάγκη περίθαλψης π.χ. *Ου Βαγγέλτσου Πασχαλίδης, ου γιατρός, μ' είπιν πήριν τ' Γκόμπλιτσα κουντότα*, εφημ. Χρόνος 21-3-04. Πβ. το κουτσοβλαχικό kundotă < ιταλ. condotta (= ετήσια συμφωνία γιατρού με ένα χωριό), Ραπαχάγι 1974:407.

κουντουπίθαρους [kundurípitharus], ουσ. αρσ. = μειωτικός χαρακτηρισμός για κοντόχοντρο άντρα, π.χ. *Δεν τον παίρνουν αυτόνια τον κουντουπίθαρου*. Καλινδέρης 1982:379. Από το κοντός + πιθάρι(ι) + παραγ. κατάλ. -ος.

κουντουστούπς και κουντουστούπκους [kundustúps], επίθ. = αρνητικός χαρακτηρισμός για πολύ κοντό άνθρωπο. Από το κοντοστούμπης < κοντός + στούμπος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:738.

Κουντσιώτς [kuntšóts], ουσ. αρσ. = ο κάτοικος της Γαλατινής. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/1/1952.

κουντιλιάζου [kundifázu], ρ. = γράφου. Αλευράς 1964:57. Ελιμειακά 21:54. Από το κουντύλι < κοντύλι < μεσαιων. ελλ. κοντύλι(ν) < ελληνιστ. κονδύλιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. κόνδυλος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:738, + παραγ. κατάλ. -άζου < -άζω.

κούπα [kúra], ουσ. θηλ. = γυάλινο χρωματιστό ποτήρι για κρασί ή νερό, π.χ. *Ήπιαμι άσουτις κούπις / Τσινιά 'που πιάτα, κούπις, δόλια*. Παπασιώπης 1972:47. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. κούπα < ελληνιστ. κούπα (= βαρέλι) < λατ. cup(p)a, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:750.

κουπάδι [kupáði], ουσ. ουδ. = ποιμνιο. Καλινδέρης 1982:436. Από το μεσαιων. ελλ. κοπάδι(ν) < ελληνιστ. κοπάδιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. κοπή, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:738.

κουπάδι

- κουπάνα* | *κουπάνα* [kupaána], ουσ. θηλ. = σκάφη, λεκάνη στενόμακρη, ξύλινη ή από λαμαρίνα, για το πλύσιμο των ρούχων. Παπασιώτης 1988:71. Από το σλαβ. korape (= σκάψιμο, σκάφη), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:476.
- κουπανιάς* [kupańájs], ουσ. αρσ. = περισσότερι που δεν επιστρέφει στη βάση του. Από το κοινό νεοελληνικό κοπάνα (= αδικαιολόγητη απουσία) + παραγ. κατάλ. -ιάς (= αυτός που χαρακτηρίζεται για κάτι).
- κουπατζήθκου* [kupaɗzítʰku], ουσ. ουδ. = κουτούκι. Από το *κουπατζής*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίδικο > -θκου, με υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας μετά την αποβολή του άτονου -i-.
- κουπατζής* [kupaɗzís], ουσ. αρσ. = αυτός που πηγαίνει σε κουτούκια και πίνει *κούπις*, βλ. λ. *κούπα*, (= ποτήρια κρασί). Από το *κούπα*, ό.βλ., + την τουρκ. παραγ. κατάλ. -ci > -τζής.
- κουπέλι* [kurelí], ουσ. ουδ. = α. νεαρό αγόρι, κορίτσι, π.χ. *Γκουτζά κουπέλι είσι, μαρ, του μικρό κάμς;* Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. εξώγαμο. Από το αλβ. koripil (= νόθος, εξώγαμος, υπηρέτης για βαριές δουλιές), Gjini 1971:206.
- κουπιλόπλου* [kupilóplu], ουσ. ουδ., υποκορ. του *κουπέλι*, ό.βλ.
- κουπούκι* [kupyík], ουσ. ουδ. = αλητόβιος. Από το τουρκ. koruk (= απένταρος), Redhouse 1968:674.
- κουπούσα* [kupyása], ουσ. θηλ. = *αριμά* (βλ.λ.) που γίνεται με τεμαχισμένο λάχανο προκειμένου να ξινίσει γρηγορότερα, π.χ. *Ας λέξ ου κόζμους· γύρσιν γιατί θυμήθκιν να φάι κουπούσα*. Ελιμειακά 32:88.
- κουπρίζου, ρίχνου κουπρά* [kupyrízu, ríχnu kupyrá], ρ. = κοπρίζω, λιπαίνω το χωράφι. Από το αρχ. ελλ. κοπρίζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:740.
- κουπχιάζου* [kupyházu], ρ. = προσέρχομαι κάπου, συνήθως στην προστακτική: *κουπχιάστι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Έκφραση: *Κόπιασι στου καλό* = σύρε στο καλό. Από το ελληνιστ. κοπιάζω

κουράι [kuraí], ουσ. ουδ. = κουράγιο, θάρορος, π.χ. *Μπράβου, μαρ γιναίκα, του κουράι απού 'χις / Δεν έχου πλια κουράι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

κουραβιά [kuranýá], ουσ. ουδ. = κουλουράκια από ζυμάρι με πετιμέτσι. Ελιμειακά 21:63.

κουραβιαζμένους [kuranýazménus], ρ. = μπαγιάτικος, π.χ. *κουραβιαζμένου γλυκό, πίτα κ.λπ.* Καλινδέρης 1982:389. Από το ρ. *κουραβιάζου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μένους.

κουραβιάζου [kuranýázu], ρ. = γίνομαι σκληρός από απλυσιά, π. χ. *Άλλαξι ψίχα πανταλόι να του πλύνουμι ιτούτου. Δεν του γλεπς πώς κουράβιασιν;* Καλινδέρης 1982:389. Από το κουραβιά, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζω.

κουρασάνι [kurasáni], ουσ. ουδ. = μίγμα ασβέστη με άμμο που χρησιμοποιούνταν για σοβάτισμα, αμμοκονίαμα. Από το τουρκ. *horasan* (= ασβεστοκονίαμα), Redhouse 1968:488.

κουράσι [kurašá], ουσ. ουδ. = κοπέλα. Η λέξη χρησιμοποιείται κυρίως στα τραγούδια, πβ. *Εβγάτι αγόρια στο χορό, κουράδα στον σιργιάνι.*

κουραχανεύου [kuraxanénu], ρ. = αστειεύομαι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *κουραχάνια*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύου < -εύω.

κουραχάνια [kuraxáña], ουσ. ουδ. = κοροϊδευτικές κουβέντες, αστεϊσμοί, π.χ. *Ένα κιαμέτι κουραχάνια μας έκαμιν σήμιρα.* Πιτένης 1971:25. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

κούρβα [kúrva], ουσ. θηλ. = πουτάνα. Από το παλαιό σλαβ. *kurva*, πβ. και κουτσοβλαχικό *kýrnǎ*, Papahagi 1974:421.

κουρδαρίκους [kurdaríkus], επίθ. = όρθιος, στητός, τεντωμένος.

κουρδέλι [kurdéli], ουσ. ουδ. = παπούτσι, π.χ. *Έβγανάμι τα παλιά τ' αντιριά κι τα κουρδέλια. Νυφιάτκα κουρδέλια:* εκτός από την κυριολεκτική τους σημασία, λεγόταν επίσης ειρωνικά για την περίπτωση που κάποια φορούσε άσπρα παπούτσια εκτός εποχής. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιωπής 1972:58, 91. Πιτένης 1971:230. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βε-

κουρδέλι

κουρδιλάς

νετ. cordella, πβ. και Κατσάνης 1997 και κουτσοβλαχικό kurđé'le, Papahagi 1974:417.

κουρδιλάς [kurdilás], ουσ. αρσ. = παπουτσής, π.χ. *Ιδώ δεν είναι νιάμμιρους, τς απουκρένιτι ου κουρδιλάς*. Αλευράς 1964:24. Από το κουρδέλι, ό.βλ., + επαγγελματική παραγ. κατάλ. -άς.

κουρδουμπούλια [kurdumbú'la], ουσ. ουδ. = ανδρικά γεννητικά όργανα.

κουρδώνουμι [kurdónumi], ρ. = τεντώνω αγέρωχα το κορμί μου και υψώνω το κεφάλι, π.χ. *Να τουν ιδείς πώς κουρδώνιτι άμα τους πεις τίπουτα για του γιο τ'*. Καλινδέρης 1982:393. Από το κόρδα (= χορδή) + παραγ. κατάλ. -ώνω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:741.

κουρέτσι [kurétsi], ουσ. ουδ. = κοκορέτσι, π.χ. *Παίνισέ μι ιμένα κουρέτσι κι σουγλιμάδα*. Παπασιώπης 1972:57. Από το αλβ. kokoretsi, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:729, με αποκοπή της πρώτης συλλαβής.

κουρί [kuri], ουσ. ουδ. = α. δάσος, συστάδα δέντρων, β. Κουρί, τοπωνύμιο, άλσος κοντά στην Κοζάνη. Καλινδέρης 1982:409. Από το τουρκ. kogu (= άλσος, δασάκι), Redhouse 1968:675.

κουρίθια [kuriθía], επίθ. = κορινθιακά, ποικιλία σταφυλιών, π.χ. *Κόκκινα, μαύρα ρουζακιά, μουσχάτα κι κουρίθια / Μι κουρίθια τα 'φκιανιν, μι ρουζακιά κι μι μαύρα σταφύλια*. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώπης 1973:30, 1977:43. Από το Κόρινθος + παραγ. κατάλ. -ι, πληθ. -ια και απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος πθ > θ, βλ. 1.2.1.3.4.

κουρ(ι)μός [kur(i)mós], επίρρ. = τέλος πάντων, έχει καλώς, πβ. τις εκφράσεις: *Κι να τά τρουγιν; Κουρμός / Κι ν ακούξ του ιφχαριστώ απ' όλνους; Κουρμός κι μαδημός*. Πιτένης 1971:206. Παπασιώπης 1972:29. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:377. Από το κουρεμός < κούρεμ(α) + παραγ. κατάλ. -μός. Ελιμειακά 31:167.

κουρμάδα και κουρμάδα [kur(i)máda], ουσ. θηλ. = καημένη,

Κ

π.χ. *Ουχ, κουριμάδα μ', τι λέπαθις*. Αλευράς 1964:33. Από το κουρ(ε)μ(ός) + παραγ. κατάλ. -άδα.

κουρκάρι [kurkári], ουσ. ουδ. = μικρά κρεμμύδια για σπόρο, βλ. *κρουκάρι*. Καλινδέρης 1982:352. Από το ελληνιστ. κοκκάριον, υποκορ. του αρχ. ελλ. κόκκος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:728, και προσθήκη του -r- με παρετυμολογία προς το κρόκος.

κούρκους [kúrkus], ουσ. αρσ. = γαλοπούλα, π.β και *μισίρκα*. Από το σλαβ. kúrka, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:496.

κουρκούτι [kurkúti], ουσ. ουδ. = α. κουρκούτι, β. άσχημα ανακατεμένο μίγμα ή φαγητό. Από το μεσαιωνικό κουρκούτιν, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:752.

κουρκουτιάζου [kurkutjázu], ρ. = ανακατεύω και χαλώ την καλή όψη ενός μίγματος, φαγητού κ.λπ. Από το *κουρκούτι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζω.

κουρμένους, -νι, -νου [kurménus], επίθ. / μτχ. = κακομοίρης, φουκαράς, κακότυχος, άθλιος, π.χ. *Ντιπ σφαλίσκιν μι τα μαύρα η κουρμάδα η Λένι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουρεμένος. Καλινδέρης 1982:376. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Ελιμειακά 8:60, 16-19:50, 22:45, 23:80.

κουρμός [kurmós], βλ.λ. *κουρ(ι)μός*.

κουρμπάνι [kurbánj], ουσ. ουδ. = ζώο που σφάζεται (σε πανηγύρι, σε θεμελίωση σπιτιού κ.λπ.), θυσία. Καλινδέρης 1982:265. Ελιμειακά 21:63. Από το τουρκ. kurban (= σφάγιο, θύμα), Redhouse 1968:686.

κουρμπέτς [kurbéts], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: ξένος, ιδίως αθίγγανος, βλ. και λ. *γκουρμπέτς*, -σα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

κουρνιαχτός [kurháxtós], ουσ. αρσ. = πυκνή σκόνη, π.χ. *Ξερός τι κουρνιαχτόν άφκιν*; (π.χ. ένα κάρο). Εκφράσεις: *Γίνκιν κουρνιαχτός* = εξαφανίστηκε, π.χ. *Άμα μ' είδιν, κουρνια-*

κουρνιαχτός

χτός γένκιν / Γκούμπτζαλους κι κουρνιαχτός = ας πάει στα κομμάτια, ας γίνει ό,τι θέλει (όταν δε φαίνεται να λύνεται μια υπόθεση). Πιτένης 1971:27. Ελιμειακά 43:159. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αρχ. ελλ. κονιορτός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:752.

κουρντίζου [kurdízu], ρ. = α. κουρδίζω, β. δουλεύω, εκνευρίζω κάποιον, π.χ. *Μαζώθηκαν κάτι καῶμιρτζήδης κι χίρσαν να τουν κουρντίζν*, γ. φορώ επιδεικτικά, π.χ. *Μι κουρντίζν τα μπραμ ον τηλ ν ώρα*. Παπασιώπης 1972:58. Από το ιταλ. corda (< αρχ. ελλ. χορδή) + παραγ. κατάλ. -ίζου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:751.

κουρόμπηλου και κουρόμπλου [kurómb(i)lu], ουσ. ουδ. = κορόμηλο, π.χ. *Τουν ίδιου τουν κισρό έφκιανιν πιλτέν απού κουρόμπηλα*. Παπασιώπης 1977:36. Ελιμειακά 16-19:51, 46:72. Από το μεσαιων. ελλ. κορόμηλον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:742, με αποβολή του άτονου i και ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου i, βλ. 1.2.1.3.2, > *κουρόμπλου*. Ο τύπος *κουρόμπηλου* προήλθε από διορθωτική ανάπτυξη ευφωνικού i, κατά το νεοελλ. κορόμηλο.

κουρουμπλιά [kurumblíá], ουσ. θηλ. = κορομηλιά, βλ. και λ. *κουρόμπλου*. Ελιμειακά 9:91, 44:63. Αλευράς 1964:78.

κουρουμπλιά [kurumblíá], ουσ. θηλ. = κορομηλιά. Από το κορομηλιά· μετά την αποβολή του άτονου i αναπτύσσεται συνοδίτης φθόγγος mil > ml > mbl, βλ. 1.2.1.3.2.

κουρουνιάζου και κουρνιαζου [kur(u)házu], ρ. = α. κουρνιαζώ, β. πηγαίνω κάπου ανεπιθύμητος. *Καλινδέρης 1982:389*.

κούρπιτου (μιτζμένι) [kúrpitu], επίρρ. = τύφλα στο μεθύσι, π.χ. *Κι οι παραπάν απ' τς μσοι ήταν ντιπ κούρπιτου*. Ελιμειακά 21:66, 46:74.

κουρσούμι [kuršúmi], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδρωήτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: σφαίρα, το χάλκινο περιβλήμα που γέμιζε με μολύβι, π.χ. *Τουν πήρι του κουρσούμι / Τουν βάρισι κουρσούμι στον πουδάρι κι από-*

μνι κτσός. Κατάρα: *Να σι φάξ του κουρδούμμ*. Από το τουρκ. *kursun*, Redhouse 1968:687.

κουρτζούμμ / κουρτζούνι [kurǰźúmǰ], ουσ. ουδ. = στοίβα από εννιά δέματα σπαρτών με τα οποία έκαναν στη συνέχεια τη θημωνιά σε τέτοια διάταξη ώστε να μη μουσκεύουν αν έβρεχε. Στον πληθ, *κουρτζούμια* [kurǰźúmǰia] = εννιά δέματα που τοποθετούνταν σε σχήμα σταυρού και παρέμεναν στο χωράφι μέχρι να τελειώσει ο θέρος.

κουρτσάκ [kurtsák], ουσ. ουδ. = μικρό κορίτσι. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:382. Από το *κουρίτσι* + υποκορ. παραγ. κατάλ. -άκι.

κουρτσόπλου [kurtsóplu], ουσ. ουδ. = μικρό κορίτσι, κοριτσάκι, π.χ. *Τι καλά να ήμαν κ ιγώ πάλι κουρτσόπλου*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:382. Από το *κουρίτσι* + υποκορ. παραγ. κατάλ. -όπλου.

κουρτσουκόπανους [kurtsukópanus], ουσ. αρσ. = αγόρι που του αρέσει να κάνει παρέα με κορίτσια, θηλυπρεπής. Καλινδέρης 1982:367. Από το *κουρίτσι* + *κόπανος*.

κουρφή [kurfí], ουσ. θηλ. = α. κορυφή, β. το καϊμάκι που πιάνει το γάλα ή το γιαούρτι, γ. το πιο ψηλό μέρος του κεφαλιού, βλ. και λ. σκούφια, π.χ. *Τα σι τσακίσου ν κουρφή / Όποιους έχ δυο κουρφές τα πάρι δυο γυναίκις*.

κουρφιάς και κουρφιιάτς [kurfǰás], ουσ. αρσ. = καρβαλάρης, το κεντρικό οριζόντιο δοκάρι της στέγης που συγκρατούσε τα ζευκτά. Πασχαλίδης 1999:224. Από το *κορφ(ή)* + παραγ. κατάλ. -ιάς, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:743.

κουρώνα [kuróna], ουσ. θηλ. = παιχνίδι με νομίσματα, το παιχνίδι *κουρώνα-γραμματα*, π.χ. *Έπιζάμι έναντόνα ή τσουλνάτα ή ν κουρώνα*. Παπασιώπης 1972:46, 1988:119, 134.

κουσεύου [kusénu], ρ. = τρέχω. Καλινδέρης 1982:388. Από το τουρκ. *kos*, Redhouse 1968:675, πβ. και Κατσάνης 1997.

κουσίζου [kusízu], ρ. = κόβω με την κόσα. Καλινδέρης 1982:414.

κουσίζου

Από το κόσα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζου (< -ίζω).

κουσκούρου [kuskúru], ουσ. θηλ. = γυναίκα που γυρνάει από πόρτα σε πόρτα στα γρήγορα και χωρίς διάθεση για κουτσομπολιά. Ίσως σχετίζεται με το κουτσοβλαχικό kúskurǎ > kúskrǎ (=πεθερά), Papahagi 1974:421.

κούσπα [kúspa], ουσ. θηλ. = α. πιτυρώδης τροφή των βοδιών, το υπόλοιπο του σουσαμιού και του βαμβακόσπορου που δίνουν στα ζώα, β. κόπρανα, π.χ. Σύρι να ν αλλάξ· έφκιασι μια κούσπα..., γ. χοντρή και αργή γυναίκα. Καλινδέρης 1982:434.

κουσπαρίκου [kuspáriku], ουσ. θηλ. = υποκοριστικό του κούσπου, ό.βλ. Λέγεται με ελαφρά στοργική διάθεση.

κούσπου [kúspu], επίθ. = α. παχιά γυναίκα (απαξιωτικά), β. γυναίκα νωθρή και άνευρη, π.χ. Πότι να σκουθεί η κούσπου. Προφανώς από το κούσπα, ό.βλ.

κουσταντινάτου [kustandinátu], επίθ. = φλουρί κωσταντινάτο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το Κωνσταντίνος + παραγ. κατάλ. -άτου < -άτο(ς).

κουσταντίνκαβους και κουσταντίνκους [kustadínkavus], επίθ. = καρύδια που δύσκολα βγαίνει η ψίχα τους. Καλινδέρης 1982:385. Από το λατ. constans (= σταθερός, πβ. κυριώνυμο Κωνσταντίνος, αντίστοιχο του ελλ. Ευστάθιος), γερός + παραγ. κατάλ. -αβους.

κουστάρου [kustáru], ρ. = κοστίζω. Ελμειακά 25:83. Από το ιταλ. costo (= κέρδος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:745, + παραγ. κατάλ. -άρου (< -άρω), αντίστοιχο του νεοελλ. κοστίζω.

κουσάφι [kusháfi], ουσ. ουδ. = βλ. λ. ξιάφι.

κουσές [kushés], ουσ. θηλ. = κοτσίδες. Πασχαλίδης 1999:224. Από το κουτσοβλαχικό kusjámǎ, Papahagi 1974:421.

κουσόρα [kushóra], ουσ. θηλ. = κοφίνι, βλ. και λ. γαλίξ. Καλινδέρης 1982:367. Από το κουτσοβλαχικό kušór, Papahagi 1974:423.

κουδός [kudós], επιφ. = τρέξιμο. Κυρίως στην έκφραση: *τον κουδό = γρήγορα, τρέχοντας, π.χ. Τουν κουδό η Κατίγκου τς φκιάνι κι δεύτιρουν καφέ. / Έτοιμους πάλι να χιρίμς απ' ν αρχή τουν κουδό για να φτάμς / Κατέφκαν τουν κουδό στην πλατέα να ιδούν τι γένιτι.* Αλευράς 1964:8. Ελιμειακά 8:60, 22:50, 44:72, 81. Από το *κουσέου*, ό.βλ. Πιτένης 1971:218.

κουτάλα [kutála], ουσ. θηλ. = α. μεγάλο κουτάλι, β. το ξύλο με το οποίο ανακατεύουμε το γάλα για να κάνουμε τυρί.

κουταλεύου [kutralénu], ρ. = ψάχνω κρυφά σε συρτάρια, τσάντες κλπ., π.χ. *Τουν τσάκουσα να κουταλεύι του ουπάν' του συρτάρι, βλ. και αραδώ, γκουζγκουτεύου, μουζμουτεύου.* Παπασιωπής 1988:71. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/6/1952.

κουτάρι [kutári], ουσ. ουδ. = φραγμένο μέρος όπου διανυκτερεύει το κοπάδι. Καλινδέρης 1982:437. Από το κουτσοβλαχικό *kutáru*, Papanagi 1974:424.

κουτζάμ [kudžám], επίρρ. = κοτζάμ, πολύ μεγάλος, π.χ. *Δεν είχι τότι σαμάρια κι κουβαλούσαμε κουτζάμ ντέγκ' στις πλάτις / Οι ρόζι απ' του τδουγκουφόκαλου που φουκαλνούσις κουτζάμ νουβουρόν..., βλ. και γκουτζάμ.* Παπασιωπής 1988:133. Ελιμειακά 32:88. Από το τουρκ. *koca(m)* (= τεράστιος, μεγάλος), Redhouse 1968:669.

κούτ(ι)κας [kút(i)kas], ουσ. αρσ. = το ινιακό κόκαλο, π.χ. *βάρισα στουν κούτικα = χτύπησα στο κεφάλι.* Έκφραση: *Του μπουαγλό τό 'χς πίσου στουν κούτκα = δεν έχεις μυαλό.* Ελιμειακά 24:53. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ο Ανδριώτης (1971:170) το παράγει από το μεταγενέστερο ελλ. κόττικοι (= περικεφαλαίες) ή από το αρχ. ελλ. κότις (= ινίον) και θεωρεί απίθανη την παραγωγή του από το αρχ. σλαβ. *ankotj*, την οποία παραδίδει ο Meyer 1895:13.

κούτιου [kútiu], ουσ. ουδ. = το μικρό σκυλί, στην παιδική γλώσσα. Καλινδέρης 1982:420. Ηχομιμητική λέξη, αλλά πβ. και το σλαβ. *kútše* (= σκυλί), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:497.

κούτιου

- κουτλουγιόμσι | κουτλουγιόμσι, κουτλουγιόμσι [kutluǰíóm(b)sí], ουσ. θηλ. = κενός χώρος στις γωνίες της στέγης, το μέρος μεταξύ τοίχου και στέγης. Καλινδέρης 1982:396.
- κουτμάτσι [kutmátsi], ουσ. ουδ. = α. είδος τυριού με κρεμώδη υφή, που παρασκευαζόταν μέσα σε ειδικό πήλινο δοχείο με καθημερινό χτύπημα και ανακάτεμα, β. το πήλινο δοχείο όπου παρασκευαζόταν το ομώνυμο τυρί.
- κουτνί [kutní], ουσ. ουδ. = μεταξωτό ριγωτό ύφασμα. Πασχαλίδης 1999:224. Από το αραβ. kutni = ύφασμα βαμβακερό, ατλάζι, Κριαράς 1968, Η:350.
- κουτουλουμίνα [kutulumína], επίρρ. = αδιακρίτως, χωρίς σειρά και έλεγχο.
- κουτουρνίθι [kuturníθi], ουσ. ουδ. = περιφρονητικός και ειρωνικός χαρακτηρισμός για κουτό άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:422. Από το κουτός + ορνίθι, υποκορ. του όρνιθα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:753.
- κουτουρού [kukurú], επίρρ. = α. χωρίς λεπτομερή υπολογισμό, β. επιτόλαια. Από το τουρκ. götürü (= με συνολική τιμή, με το σωρό), Redhouse 1968:411.
- κούτρα [kútra], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: δυστυχής, π.χ. *Ὡ τι έπαθιν η κούτρα / Ουχ τι τραύηξιν η κούτρα*. Πβ. το νεοελληνικό κούτρα = κεφάλι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:753.
- κουτρολουγιόμσι [kutrulugíómsi], ουσ. θηλ., βλ.λ. κουτλουγιόμσι,
- κουτσαβιάζουμι [kutsavǰázumi], ρ. = α. πιάνομαι, παθαίνω λουμπάγκο, β. κοκαλιάζω από το κρού, βλ. και λ. κότσα. Καλινδέρης 1982:255. Η λέξη προϋποθέτει τύπο *κούτσαβους < κουτσός + παραγ. κατάλ. -ιάζουμι (< -άζομαι), γίνομαι κουτσός.
- κουτσάκι [kutsák], ουσ. ουδ. = οι ξύλινες άκρες στο μπρουστάρι, βλ.λ. και στο πσάρι, βλ.λ., του σαμαριού όπου δένονται τα σκοινιά. Από το κουτσοβλαχικό kutsáke, Papahagi 1974:426.

κουτσιμπώ [kutsimbó], ρ. βλ.λ. *κουτσουτσιμπώ*.

κουτσιρός [kutsirós], ουσ. αρσ. = χώρος όπου αποθηκευόταν το άχυρο στο ύπαιθρο και σκεπαζόταν με *σάλουμα*, βλ.λ., όταν δεν υπήρχε *αχυρώνας*.

κουτσακλώ [kutsaklón], ρ. = α. ανακατεύω, β. γυρίζω ένα υγρό μέσα στο στόμα μου, π.χ. ρακή, όταν έχω πονόδοντο. Καλινδέρης 1982:392. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ίσως ηχομιμητικής αρχής λέξη.

κουτσαλάτσμα [kutsakáldzma], ουσ. ουδ. = α. ανακάτεμα, β. γύρισμα υγρού μέσα στο στόμα κυρίως σε περίπτωση πονόδοντου ή στοματόπονου. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *κουτσακλώ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

κουτσαλάτς, *κουτσαλάου* [kutsakálu], ουσ. αρσ. / θηλ. = πορτογυρίστρα, αυτή που χτυπάει πόρτες, τις *κουτσακλώ*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:383.

κουτσακούρου [kutsakúru], ουσ. θηλ. = αδιάκριτη γυναίκα, που προσπαθεί να μάθει ή να δει πράγματα που δεν την αφορούν, πβ. και λ. *χαμπέρου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

κουτσουδόντς, -ντου [kutsudónds], ουσ. θηλ. = αυτός που του λείπουν δόντια, συνήθως τα μπροστινά. Καλινδέρης 1982:397. Από το *κουτσός* + *δόντι*.

κουτσουκέρα γίδα [kutsukéra γίδα], επίθ. = γίδα που της λείπουν τα κέρατα, πβ. και *κουτσουδόντς*. Καλινδέρης 1982:438.

κουτσουκιφαλιάζου [kutsukifalázou], ρ. = αρρωσταίνω. Από το *κουτσο-* (με αρνητική έννοια, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:754) + **κεφαλιάζω* < *κεφάλι* + παραγ. κατάλ. -άζω.

κουτσουλιά [kutsulía], ουσ. θηλ. = *κουτσουλιά*, περιπτώματα πτηνών, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:754. Καλινδέρης 1982:421.

κουτσουλνώ [kutsulnó], ρ. = α. *κουτσουλάω*, β. δε δείχνω επιμέλεια σε μια δουλειά, π.χ. *τα κουτσούλτσι όλα κι έφυγιν* = άφησε τη δουλειά ημιτελή. Καλινδέρης 1982:391. Από το *κουτσουλάω* < *κουτσουλιά*.

κουτσουλουπόντικου [kutsulupóndiku], ουσ. ουδ. = α. κοπριά ποντικού, β. πολύ αδύνατο (ιδίως παιδί) στο πρόσωπο. Καλινδέρης 1982:421. Από το κουτσουλιά + ποντίκι.

κουτσουπέτνους [kutsupétnus], ουσ. αρσ. = α. κουτσός άνθρωπος, β. ήρωας παιδικού παραμυθιού (μτφ. άνθρωπος που δεν έκανε μεγάλα ταξίδια παρά τα όνειρά του), π.χ. *Πούπας κουτσουπέτνι; Ως ν κουπρά κι πίσου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσός + πετεινός, με ανέβασμα του τόνου, βλ. 1.2.3.9. Πιτένης 1971:239.

κουτσορέινους, -νια, -νου [kutsuréinus], επίθ. = άξεστος, αμόρφωτος. Ελιμειακά 5:115. Από το κούτσουρο + παραγ. κατάλ. -έινους < ένιος, βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

κουτσορουγόνατους, -τι, -του [kutsuruýónatus], επίθ. = ισχυρογνώμων, οπισθοδρομικός άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:367. Από το κούτσουρο + γόνατο.

κουτσοτσιμπώ και *κουτσιμπώ* [kutsutsimbó], ρ. = ακουμπώ λίγο με το πόδι την ομάδα και την μετακινώ χάνοντας, στο παιχνίδι: *κουτσό*. Από το κουτσός + τσιμπώ.

Κουτσουφλέβαρους [kutsuflévarus], ουσ. αρσ. = Φεβρουάριος, βλ. και *Φλιβάρς*, *θκούρτζ*. Καλινδέρης 1982:405. Από το κουτσός + Φλεβάρης, ό.βλ., λόγω των λιγότερων από 30 μέρες που περιέχει.

κουτσοφόκαλου [kutsufókalu], ουσ. ουδ. = τριμμένη χορταρένια σκούπα, βλ. και λ. *τδουγκουφόκαλου*. Από το κουτσός + *φουκάλι*, ό.βλ.

κουτσύφι [kutsífi], ουσ. ουδ. = υποκορ. του *κότσυφας*, βλ.λ.

κουτδάνι [kutšáni], ουσ. ουδ. = α. κοτσάνι, β. το μικρό στέλεχος φύλλου, καρπού, λάχανου. Εκφράσεις: *κουτδάνι στ' νουρά σ'* = είσαι πλέον άχρηστος / *N πιρνούσαμε κουτδάνι* = περνούσαμε μια χαρά. Καλινδέρης 1982:414. Από το σλαβ. *κοτšán*, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:482.

κουτδάκι [kutšák], ουσ. ουδ. = το σημείο στο σαμάρι απ' όπου

μπορούσε να κρεμάσει κανείς κάτι, π.χ. έναν τορβά.
Έκφραση: *βρήκισ κουτδάκι να πιαστείς* = βρήκες άνθρωπο να στηριχτείς. Πβ. το κουτσοβλαχικό *kutsáke*, Parahagi 1974:426.

κούτδκουσ, -ί, -κου [kútškus], επίθ. = μικρός, π.χ. *Κούτδκουσ απέρασιν κι την καλημέρισιν* (από αποκριάτικο τραγούδι). *Τα κούτδκα* = τα παιδιά. Καλινδέρης 1982:386. Από το τουρκ. *küçük*, Redhouse 1968:693.

κουτδνάρι [kutšnári], ουσ. ουδ. = το μέρος του ποδιού από την κνήμη ως το κότσι, π.χ. *Να μας αρχινίσιν μι τ' λουριδα στα κουτδνάρια, για να σικουθούμι*. Ελμειακά 24:54. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βλ. λ. *κότσι*.

κουτδουκόκουτας [kutšukókutas], ουσ. αρσ. = μικρός κόκορας. Από το *κουτσός* + *κόκοτας*.

κουτδουφόκαλου [kutšufókalu], ουσ. ουδ. = α. χορταρένια σκούπα (βλ.λ. *φουκάλι*) που έχει μικρύνει από τη χρήση, β. κοντοσούπης. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *κουτσός* + *φουκάλι*, ό.βλ.

κουφαμάρα [kufamára], ουσ. θηλ. = μειωτικός χαρακτηρισμός για τη βαρηκοΐα. Καλινδέρης 1982:376. Από το *κουφός* + *παραγ. κατάλ. -μάρα*, πβ. *γαβός - γαβαμάρα*.

κουφόβρασι [kufónrasɪ], ουσ. θηλ. = αποπνικτική ζέστη συνδυασμένη με υγρασία.

κουφουγούρνου [kufuɣúrnu], ουσ. ουδ. = αργόστροφος και νωθρός άνθρωπος.

κουφουξιλιά [kufuksilía], ουσ. θηλ. = κουφοξιλιά, βλ. και λ. *βουξιλιά, ζαμπούκουσ*. Από το μεσαιων. ελλ. *κουφοξιλέα* < *κούφος* (= κενός, κούφιος) + *ξύλον*.

κουφουτός, -ή, -ό, [kufutós], επίθ. = α. σε εσοχή, εντοιχισμένος, β. μισάνοιχτος (επί ανοιγμάτων). Πασχαλίδης 1999:224. Από το *κουφώ(νω)* + *παραγ. κατάλ. -τός*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:755.

κουφουτύλι | κουφουτύλι [kufutíli], ουσ. ουδ. = α. κάνουλα στο κάτω μέρος του βαρελιού, βλ. και λ. *τύλους*, β. μτφ. μεγάλη ευκοίλια, π.χ. *Όλι τ' νύχτα κουφουτύλι πίνιν*, βλ. και λ. *καρδιά, βγάλτσμου*.

κουχιά [κικά], ουσ. θηλ. = κόγχη, γωνία. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την παροιμία: *Κάλλια σ' γιού μ' ν κουπριά, παρά σ' γαμπρού μ' ν κουχιά* (= καλύτερα να ζει κανείς κοντά στο γιο του και κακοπερνώντας παρά κοντά στον γαμπρό του και καλοπερνώντας). Από το κόχη (< κόγχη) + παραγ. κατάλ. -ιά.

κουχιάρκου, -ί, -κου [kuxiárku], επίθ. = μικρό στρωσίδι (*σκι*, βλ.λ.) για την κόχη. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κόχη + παραγ. κατάλ. -άρ(ι)κος.

κούχλιου [kúxliu], ουσ. θηλ. βλ.λ. *γκούχλιου*.

κούχνη [kúxni], ουσ. θηλ. = α. χαμηλό μέρος του σπιτιού, β. χαμηλό χειμωνιάτικο δωμάτιο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

κουχτιαζμένους, -νι, -νου [kuxtázmenus], επίθ. = φυματικός. Η λέξη προϋποθέτει ρήμα: *κουχτιάζ(ουμι)* + παραγ. κατάλ. παρακ. -μένους.

κουχτιάς, -ου [kuxtíás], επίθ. = φυματικός. Από το *κούχτιας*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρ(η)ς.

κούχτιας [kúxtíás], ουσ. αρσ. = βήχας του φυματικού. Πιθανόν ηχομιμητική λέξη.

κόφνου [kófnu], ρ. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) για το ρ. κόβω, π.χ. *Κόφνου κόρτσα 'π' τ' γκουρτῶ*. Από το αρχ. ελλ. κόπτω μεταπλασμένο κατά τα σε -νώ, βλ. 1.4.5.2.

κόψιμου [kópsimu], ουσ. ουδ. = α. κόψιμο, β. ευκοίλια, διάρροια, πβ. και λ. *καρδιά, βγάλτσμου, κουφουτύλι*. Αλευράς 1964:11.

κουψιά [kupšá], ουσ. θηλ. = α. εμφάνιση, β. κόψιμο.

κράζου [krazu], ρ. = α. φωνάζω, κράζω, π.χ. *Αλλιώς πώς χα νά τουν κράζν; / Άιντι σας κραζν οι μάνις σας*, β. καλώ, προσκαλώ κάποιον, π.χ. *Έκραξιν τ' γυναίκα τ' κι ν είπι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538 / *Μας έκραξαν στ' χαρά*, γ. κοροΐδεύω κάποιον (νεολογισμός), π.χ. *Δεν του βάζου ιγώ ιτούτου. Τι; χαλέβς να μας κραξν;* Πιτένης 1971:23. Ελμειακά 5:115. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

κράκουρα [krákura], ουσ. ουδ. = βράχια, άγωνα μέρη. Πβ. το κουτσοβλαχικό *krak*, πληθ. *krákuri*, το διαλεκτικό ελλ. κράκουρα = τρύπαι εις τους βράχους, Papahagi 1974:384, Αραβαντινός 1909:54.

κράκουρας [krákuras], ουσ. ουδ. = ακίνητος άνθρωπος, π.χ. *ιδέ τουν πώς τηράι σαν κράκουρας*. Από το κράκουρα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

κρανάι, μι [kranáji], ρ. = φοβούμαι, με φοβίζει, βλ. και λ. κράνου. Καλινδέρης 1982:372.

κρανίδους, -θα, θου [kraníšus], επίθ. = από ξύλο κρानιάς, π.χ. *Ξέρς τι κρανίθα σι χαράζιτι;* (ενν. βέργα από ξύλο κρानιάς). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κρानιά + παραγ. κατάλ. -ίδους < -ίσιος. Πιτένης 1971:154, 176.

κρानιά [kranáji], ουσ. θηλ. = κρानιά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

κράνου [kránu], ουσ. ουδ. = κράνο, ο καρπός της κρानιάς, βλ. και λ. κρानάι. Εκφράσεις: *Δε σι γένουντι τα κράνα* = δε θα γίνει η δουλειά σου, δε θα περάσει το δικό σου / *Κράνα μι πααίγι άντας κατιβαίνου στου μπουντρούμι* = φοβάμαι πολύ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:34.

κρानουκόκαλου [kranukókalu], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: ο πυρήνας του καρπού της κρानιάς, π.χ. *Του σπυρι απ' του στιχάρι είναι ιφέτου σαν κρानουκόκαλου* (= μεγάλο, χοντρού).

κρασόμπλου [krasómbly], ουσ. ουδ. = α. μήλο που μπαίνει στο κρασί, β. δροσερός και φρέσκος άνθρωπος. Καλινδέρης

κρασόμπλου

1982:343. Από το κρασί + μήλο > *κρασόμηλο· μετά το ανέ-
 βασμα του τόνου αποβλήθηκε το άτονο i και αναπτύχθηκε
 συνοδίτης φθόγγος ml > mbl, βλ. 1.2.1.3.2.

κρασουπάπαρα [krasupápara], ουσ. θηλ. = κομμάτια ψωμιού
 βουτηγμένα στο κρασί, βλ. λαδουπάπαρα, λιγδουπάπαρα,
 ρακουπάπαρα. Καλινδέρης 1982:397. Από το κρασί + παπά-
 ρα (< ιταλ. pappara), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
 1998:1012.

κρατήρα [kratíra], ουσ. θηλ. Ο κρόκος από το αυγό της Πανα-
 γίας, τον οποίο άφηναν 7 χρόνια για να απολιθωθεί και να
 γίνει περίπου σαν κεχρμπάρι. Του απέδιδαν ιαματικές
 ιδιότητες, π.χ. σταματούσε τη ρινορραγία, βοηθούσε τις
 έγκυες γυναίκες να μην αποβάλουν κ.λπ. Αρχείο Μ. Μόμισι-
 ου. Καλινδέρης 1982:263.

κρατουκόβουμι [kratukónumi], ρ. = παθαίνω λουμπάγκο, π.χ.
 δούκουσα του σιντούκί μαναχή μ' κι κριτουκόπκα, βλ. και
 λ. κριτουκόβουμι. Από το κρ(ε)ατ- (θέμα του ουσ. κρέας) +
 κόβομαι.

κρατσανίζου [kratsanízu], ρ. = τρώω κάτι τραγανό. Καλινδέρης
 1982:390. Ηχομιμητική λέξη.

κρατσανός, -ή, -ό [kratsanós], επίθ. = α. τραγανός, β. μτφ. (για
 τα κορίτσια) = φρέσκια και δροσερή, π.χ. Ήταν άσπρι
 άσπρι κι κρατσανή, γ. (ουδ.) λοβός του αυτιού. Ελμειακά
 5:115. Από το κρατς, ηχομιμητική λέξη, + παραγ. κατάλ. επι-
 θέτων -ανός.

κρέμασι [krémasi], ουσ. θηλ. = α. βαριά σύννεφα και βροχή,
 όπως φαίνονται από μακριά, β. κλίση εδάφους, γ. λέγεται
 και για τη στέγη. Καλινδέρης 1982:279, 378. Από το κρεμώ +
 παραγ. κατάλ. -αση, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
 1998:759.

κρένου [krénu], ρ. = μιλάω, φωνάζω, π.χ. *Ιδώ, μαρ. Δε μι ακούς
 τι σι κρένου;* Αλευράς 1964:83. Καλινδέρης 1982:329. Από το με-
 σαιων. ελλ. κρένω < αρχ. ελλ. κρίνω μεταπλασμένο με βάση το

συνοπτικό θέμα κριν- κατά το σχήμα: μιν- (έμιναι) - μένω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:759.

κρέχτους, -τι, -του [kréxtus], επίθ. = δροσερός, φρέσκος, π.χ.

Μι κρινόν χειμώναι κι κρέχτου καλονκαιρι / Κρέχτου κρέχτου νιρό, κρέχτα κρέχτα σύκα, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:159. Ελμειακά 5:116. Από το σλαβ. κρέχικ, κρέκκο (= τρυφερός, εύθραυστος), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:487.

κριαρί [kriári], ουσ. ουδ. = κριαρί, αρσενικό πρόβατο με δυνατά συνεστραμμένα κέρατα, επιβήτορας. Από το μεσαιων. ελλ. κριαρίν, υποκορ. του αρχ. ελλ. κριός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:760.

κριβάτι [kriváti], ουσ. ουδ. = α. κρεβάτι, β. πέργολα για κληματαριά.

Κριβατάκια [krivatáka], τοπων. = περιοχή της Κοζάνης.

κριβατίνα [krivatína], ουσ. θηλ. = ξύλινος σκελετός για το κρέμασμα καπνού, σταφυλιών και άλλων γεννημάτων που έπρεπε να στεγνώσουν.

κριθαράκι [kriθaráki], ουσ. ουδ. = α. κριθαράκι, ζυμαρικό, β. εξάνθημα στο βλέφαρο, χαλάζιο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

κρικέλα [krikéla], ουσ. θηλ. = α. το σιδερένιο ρόπτρο της εξώθυρας, βλ. *τσουνκαλστάρι*. Πασχαλίδης 1999:224, β. κρίκοι βιδωμένοι σε ψηλό σημείο, από όπου κρεμούσαν διάφορα πράγματα. Από το κρικέλι, κι αυτό από το αρχ. ελλ. κρίκος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:760.

κρίκς, -κσα [kriks], ουσ. αρσ. = ψηλός και ασουλούπωτος, π.χ.

Τς χάλασιν του χαβά μένας κρίκς που ήταν σαν ντιρέκι / Παρέκεια δυο ξυλείνη κρίκιδις απού 'ταν για παντρά. Αλευράς 1964:25. Ελμειακά 11:241.

κριτουκόβουμι [kritukónumi], ρ. βλ.λ. *κρατουκόβουμι*.

κριτσάνι [kritšáni], ουσ. ουδ. = δυνατό κρύο, π.χ. *Ένας κριός κρύους, ένα κριτσάνι, δεν ήταν να νυχιάξς ούδι μι τς πα-*

κριτσάνι

τούνης. Ελμειακά 21:65. Από το κριτς, ηχομιμητική λέξη με την οποία αποδίδεται ψιλός και ξερός θόρυβος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:761.

κριτσάνελλα [kritʃanéla], επίθ. = πεντακάθαρα, που τρίζουν από καθαριότητα και καλοσιδερωμένα υφάσματα, π.χ. *Κι τσαρτσάφια κριτσάνελλα θα τον στρώσι για να κοιμηθεί*. Παπασιώπης 1972:61, 1988:91. Από το κριτσάνι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -έλλα.

κριτσμάς [kritʃmás], ουσ. αρσ. = α. σταυρός από στάχυα που κρεμούσαν στον τοίχο στο τέλος του αλωνισμού, β. το τελείωμα της δουλειάς. Καλινδέρης 1982:275. Από το τουρκ. *κιτς* (= τελειώνω), Redhouse 1968:654.

κριτσινίζου και κριτσινώ [kritsinízu, kritʃnó], ρ. = τρίζω, π.χ. *Πόρτις κι μισάντρις δεν είναι καλό να κριτσινούν*. Καλινδέρης 1982:271. Από το κριτσάνι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζου / -ώ.

κριχτάδα [krixtáda], ουσ. θηλ. = δροσιά. Καλινδέρης 1982:387. Από το κρέχτους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άδα.

κριχταίνου [krixténu], ρ. = δροσιζώ, π.χ. *Τουν Αύγουστου αρχινά κι κριχταίνι ου κρός*. Καλινδέρης 1982:387. Από το κρέχτους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνου.

κριχάς, και κρός [kriχás], ουσ. ουδ. = κρέας. Αλευράς 1964:30. Από το κρέας με κατέβασμα του τόνου. Για την προφορά του τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3. Ελμειακά 21:63.

κρίπ [kriπ], επίρρ. = α. ντυμένος όμορφα, π.χ. *Κάθι μέρα κατέβινι σακάτ' κρίπ. Κουστούμι, γραβάτα...* β. ταχτοποιημένος, συγυρισμένος, π.χ. *Έφυγιν κι τ' άφκιν όλα κρίπ γιατί καρτιρούσιν φιλινάδεις / Πήγαμι μπακιά τ' Αγιουργιού κι τά 'χιν όλα κρίπ*. Καλινδέρης 1982:251.

κρουκάρι [krukári], ουσ. ουδ. = μικρά κρεμμύδια για σπόρο, βλ. *κουρκάρι*. Καλινδέρης 1982:352. Από το ελληνιστ. *κοκκάριον*, υποκορ. του αρχ. ελλ. *κόκκος*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:728, και προσθήκη του -r- με παρετυμολογία

προς το κρόκος και αναγραμματισμό: kruk > kurk.

κρουκίδι [krukíði], ουσ. ουδ. = το καννάβι που χρησιμοποιούν οι υδραυλικοί.

κρουμ(υ)δάτου [krumdátu], ουσ. ουδ. = φαγητό με κρεμμύδια. Καλινδέρης 1982:384. Από το μεσαιων. κρομμύδιν, υποκορ. του αρχ. ελλ. κρόμμυον + παραγ. κατάλ. -άτου < -άτο(ς).

κρουμμίδια [krumdíða], ουσ. θηλ. = μυρωδιά κρεμμυδιού. Καλινδέρης 1982:376. Από το κρουμμύδι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ία, πβ. ξινός - ξινία.

κρουμμύδι [krumíði], ουσ. ουδ. = κρεμμύδι. Ελιμειακά 44:63. Από το μεσαιων. ελλ. κρομμύδιν, υποκορ. του αρχ. ελλ. κρόμμυον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:761.

κρουμμυδουφάγους, κρουμμυδουφάγης [krumidufáγus], ουσ. αρσ. = σκουλήκι που τρώει τους βολβούς. Από το κρουμμύδι, ό.βλ., + -φάγος < το ρήμα τρώω.

κρούου [krúu], ρ. = α. χτυπώ, ξυλοφορτώνω, π.χ. Ρουτιούνταν ου έρμους κι κρούουνταν μαναχός τ' (= χτυπιόταν μόνος του) / Μην του κρους του πιδί / Οι άντρι μας μαλών κι μας κρούν, Ανδριώτης Ι.Α. 538, β. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: παίζω, πάλλω, π.χ. Ακόμα κρούι του μάτι μ'. Εκφράσεις: Κρουν τα τφάνια = κάνει πολύ κρούο / Κρούου λέσι = εργασίες των βυρσοδεψών για την κατεργασία του δέρματος, βλ. και λ. πιτσι, λέδα / Του κρούι του μπακράτσι (φράση ταμπού για ομοφυλόφιλο). Ελιμειακά 16-19:50. Καλινδέρης 1982:251. Από το αρχ. ελλ. κρούω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:762, αρχαϊσμός.

κρουστάλια [krustá'la], ουσ. ουδ. = είδος σταφυλιού.

κρούσταλλον [krústalu], ουσ. ουδ. = κρύσταλλο. Καλινδέρης 1982:332. Αξιοσημείωτη η προφορά του υ ως u, αρχαϊσμός.

κρουάδα [kriáða], ουσ. θηλ. = α. ψύχος, β. σοκ, π.χ. Πώς παίρς ν πρώτι κρουάδα είναι του δύσκουλου. Ύστιρα μαθαίντς. Καλινδέρης 1982:376.

κρουάδα

κρουαδίξι | κρουαδίξι [kriadiʒi], ρ. = αρχίζει να κάνει κρούο, π.χ. *Ήταν τ' Σταυρού κι είχαν αρχίσι να κρουαδίξι.* Πιτένης 1971:39. Από το κρουάδα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.

κρούος [kriós], επίθ. = κρούος, π.χ. *Μι κρούον χειμώνα κι κρέχτου καλουκαίρι.* Ελιμειακά 5:116. Με κατέβασμα του τόνου για προσωδιακούς ίσως λόγους.

κρουονάκς ή κρουονάκουσ [kriunáks], ουσ. αρσ. = χαζός, κρουώντς, βλ.λ., με χαϊδευτική διάθεση. Από το κρουώντς, ό.βλ., + υποκορ. παραγ. κατάλ. -άκης.

κρουψάνα ή κρουψώνα [kripsána], ουσ. θηλ. = α. κρύπτη, τυφλός χώρος με μυστική είσοδο, στο ισόγειο ή το υπόγειο της κατοικίας σπιτιού όπου μπορούσε να κρυφτεί άνθρωπος διωκόμενος από τις αρχές ή ακόμα και πολύτιμα αντικείμενα ή χρήματα αν χρειαζόταν, β. κοπάνα, σκασιαρχείο από το σχολείο, πβ. και λ. *ζμπόμπα*, π.χ. *Κι ας έκαμνα κρουψάνα όλου μι τουν Κουκουλιό.* Παπασιωπής 1972:67. Πιτένης 1971:11, 156. Πασχαλίδης 1999:224. Από το κρουψ- (από το συνοπτικό θέμα του ρήματος κρύβω) + παραγ. κατάλ. -άνα.

κρουώντς, πληθ. κρουώνδισ [kriónts], ουσ. αρσ. = α. αυτός που του αρέσει να κάθεται κοντά στη φωτιά, β. ανόητος, άχαρος, άνοστος, μεγάλο παιδί που γυρνάει στους δρόμους, π.χ. *Όλου μι τι αφνούσ τς κρουώνδισ τα πααίντς;* Αλευράς 1964:6. Ανδριωτής Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 10:155. Από το ρήμα κρουών(ω) + παραγ. κατάλ. -ης > *κρουώνης, με αποβολή του άτονου i και ταυτόχρονη ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου: nis > ns > nts, 1.2.1.3.2.

κτάρι [ktári], ουσ. ουδ. = μαγιά για ξίδι.

κτι, πληθ. κτιχια [ktjá], ουσ. ουδ. = κουτί. Ελιμειακά 21:51.

κτούκ [ktúk], ουσ. ουδ. = α. κούτσουρο, ανόητος άνθρωπος, β. σφουγγαρόπανο, ξεσκονόπανο. Καλινδέρης 1982:382. Από το τουρκ. kütük (= κούτσουρο), Redhouse 1968:699.

κτσαίνου [ktsénu], ρ. = κουτσαίνω. Έκφραση: *Κτσαίνι η γκα-*

μήλα 'π' του φτί = παριστάνει τον άρρωστο για ασήμαντο λόγο. Από το *κτσός*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνου. Ελιμειακά 21:61. Καλινδέρης 1982:251.

κτσός, -ιά, -ό [ktsos], επίθ. = α. κουτσός, β. το ουδ. ως ουσ. = κουτσό, παιδικό παιχνίδι. Από το κουτσός με αποβολή του άτονου υ. Καλινδέρης 1982:283.

κυδουνάτου [kíduanátu], ουσ. ουδ. = γλυκό κυδώνι. Καλινδέρης 1982:384. Από το κυδώνι + παραγ. κατάλ. -άτου < -άτο(ς).

κυνάρια [kínárgia], ουσ. ουδ. = παιχνίδι με κότσια, π.χ. *Κι αράδα τα πιντάρια, του κρυφτό ή τα κυνάρια*. Πιτένης 1971:156. Παπασιώπης 1972:46.

κυπρί [kíprí], ουσ. ουδ. = μπρούτζινο κουδούνι που κρεμούσαν στο λαιμό των μεγάλων ζώων, π.χ. *Πήρα ένα κυπρί για τ' γουμάρα*, Αλευράς 1964:86. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το μεσαιων. ελλ. *κυπρίον < λατ. *cypriun* (= μέταλλο της Κύπρου, χαλκός), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:769.

κυπρουκούδουνου [kíprukúduɲu], ουσ. ουδ. = α. κουδούνι που κρεμούσαν στο λαιμό των ζώων, β. απαξιωτικός χαρακτηρισμός, π.χ. *Άλλου κυπρουκούδουνου ιτούτου πάλι*. Αλευράς 1964:51. Από το *κυπρί*, ό.βλ., + κουδούνι, σχήμα εν διάδουίν.

κυρά [kíra], ουσ. θηλ. = *αντραδέρφη*, βλ. λ.

κυράτσα [kírátσα], ουσ. θηλ. = γυναίκα φλύαρη, κουτσομπόλα και φωνακλού. Καλινδέρης 1982:380. Από το *κυρά* + παραγ. κατάλ. -άτσα.

κφάδι [káfáði], ουσ. ουδ. = κουφός (επιτιμητικά και απαξιωτικά). Καλινδέρης 1982:376. Από το *κφός*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άδι, πβ. *γκαβός - γκαβάδι*.

κφαίνουμι [kfénumi], ρ. = κουφαίνομαι. Από το *κφός*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνουμι.

κφάλας, -ου [káfalas], ουσ. = κεφάλας. Από το κεφάλας > *κφάλας* > *κφάλας*.

κφάλας

κφάλουγου | κφάλουγου [kʰáluɣu], ουσ. ουδ. = κουφός (έντονα απαξιωτικά). Από το κφός, ό.βλ., + άλογο.

κφίζου [kʰízu], ρ. = γίνομαι κούφιος, ζαρώνω, π.χ. Δοξασία: *Πε σάνταλα, μάντα κι κούφχις μπαζντραβίτσις κι τα κφίσον οι μπαζντραβίτσις*. Καλινδέρης 1982:265. Από το κούφιος + παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.

κφός, -ιά ή κφάλου, -ό [kʰos], επίθ. = α. κουφός, β. άνθρωπος απρόσιτος και βαρύς. Από το κουφός με αποβολή του άτονου υ. Ελιμειακά 23:82. Πιτένης 1971:25.

Λ

λάβα [láva], ουσ. θηλ. = α. θόρυβος από φωνές, π.χ. *Πάμι να φύβγουμι. Δε μπουρώ τέτοια λάβα*, β. υπόκωφη βοή νερού. Καλινδέρης 1982:402. Από το κουτσοβλαχικό Iánă (= φλυαρία), πβ. και Κατσάνης 1997.

λαβίζου [lavízu], ρ. = θορυβώ. Από το λάβα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.

λαβουδά [lavudá], ουσ. θηλ. βλ.λ. λουβουδά. Από το σλαβ. Ióbuda, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:518.

λαβουμάνου [lavumánu], ουσ. ουδ. = νιπτήρας, λαβομάνο. Πασχάλιδης 1999:224. Από το ιταλ. lavamano, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:774.

λαγαρός, -ή, -ό [laɣarós], επίθ. = πεντακάθαρος, διαυγής (για υγρά), πβ. και λάγκιρους. Καλινδέρης 1982:367. Από το αρχ. έλλ. λαγαρός (= χαλαρός, λεπτός, ευκίνητος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:774.

λαγγιόλι [lanɣióli], ουσ. ουδ. = λοξή πιέτα συνήθως στις φουστανέλες, π.χ. *Μπούντα μι λαγγιόλια*. Ελιμειακά 12-13:87. Βλ. και Δημητράκος 1956, Ε:4233.

λαγγίτα [laŋgíta], ουσ. θηλ. = χυλός τηγανισμένος και πασπαλισμένος με ζάχαρη, που προσφέρεται συνήθως στις λεχώνες, βλ. και λ. *πιτλίδα*. Καλινδέρης 1982:367. Από το κουτσοβλαχικό (lǎ)lǎngítǎ, Papahagi 1974:729, 730.

λάγκιρους [láŋgirus], επίθ. = α. καθαρός, διαυγής, πβ. και λαγρός, π.χ. *Είχαν ένα λάδι, λάγκιρους*, β. φυρός, ελαφρύς (αρν. έννοια), π.χ. *Είχαν ένα φιντέ... λάγκιρου*.

λαγόμυγα [laɣómiga], ουσ. θηλ. = αλογόμυγα. Καλινδέρης 1982:265. Από το αλογόμυγα με προχωρητική αφομοίωση (a-o > a-a) και στη συνέχεια αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος a.

λαγός [laɣós], ουσ. αρσ. = λαγός, π.χ. *λαγός τσαϊρίδους*, ό.βλ.

λαγουγαμίστρα [laɣuɣamístra], ουσ. θηλ. = ακαλλιέργητα, άγωνα χωράφια γεμάτα με κέδρα κ.λπ. όπου μπορούν να καταφεύγουν λαγοί. Καλινδέρης 1982:378. Από το λαγός + γαμίστρα.

λαγουκοιμούμι [laɣukimúmi], ρ. = κοιμάμαι ελαφρά. Καλινδέρης 1982:422. Από το λαγός + κοιμούμαι.

λαγούμι [laɣúmi], ουσ. ουδ. = στοά, άνοιγμα φωτισμού του υπογείου, λαγούμι. Πασχαλίδης 1999:224. Από το τουρκ. lađım (= αποχέτευση, υπόνομος, λαγούμι), Redhouse 1968:701.

λαγουνίκα [laɣuníka], ουσ. θηλ. = σκύλα κυνηγετική, π.χ. *Λαγοί έβαναν στου καρτέρι, γουμάρια έβγαναν αμπρουστά τς οι λαγουνίκις / Καλή λαγουνίκα είναι τούτι η σκύλα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αλευράς 1964:13. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. ουσιαστικοποιημένο επίθετο λαγωνικό (σκυλί) κι αυτό από το αρχ. λακωνική κύων, με παρετυμολογία προς το λαγός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:775.

λαγουνουρά [laɣunurá], ουσ. θηλ. = αλογοουρά. Καλινδέρης 1982:348. Από το άλογο + νουρά, ό.βλ., κατά το λαγόμυγα, ό.βλ.

λαγουνουρά

λαγουτσιμπδου | λαγουτσιμπδου [laɣutsimbɔ̃du], ουσ. ουδ. = τανάλια. Από το λα-
γός + τσιμπίδι, με ανέβασμα του τόνου.

λαδιρό [laðirõ], ουσ. ουδ. = μικρό τενεκεδένιο δοχείο για λάδι,
με λεπτό στόμιο. Καλινδέρης 1982:346. Από το λάδι + παραγ.
κατάλ. -ερός.

λαδκό και λαθκό [laðkõ, laθkõ], ουσ. ουδ. = α. δοχείο για λάδι,
λαδικό, βλ. και λ. λαδιρό, β. γριά και άσχημη γυναίκα. Κα-
λινδέρης 1982:252. Από το λάδι + παραγ. κατάλ. -ικός· μετά
την αποβολή του άτονου i παρατηρείται υποχωρητική αφο-
μοίωση ηχηρότητας: dik > *dk > θk.

λαδουκούτι και λαδουκούξ [laðukúti], ουσ. ουδ. = λαδωτήρι
για τις μηχανές. Καλινδέρης 1982:346. Από το λάδι + κουτί,
με ανέβασμα του τόνου. Ο τύπος λαδουκούξ προέρχεται
από προχωρητική αφομοίωση k-t > k-k.

λαδουπάρα [laðurápara], ουσ. θηλ. = παπάρα με λάδι και νε-
ρό. Τσιγάριζαν το λάδι ή τη λίγδα με ξερό ψωμί και στη συ-
νέχεια έριχναν ζεστό νερό και το άφηναν να φουσκώσει.
Τρώγονταν με τυρί (αν υπήρχε) ή ζάχαρη και κανέλα, βλ.
κρασουπάρα, λιγδουπάρα, ρακουπάρα. Αρχείο Μ.
Μόμτσιου. Από το λάδι + παπάρα (< ιταλ. pappara), Ινστι-
τούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1012.

λαήνι, λαήνα [laíni], ουσ. ουδ. = πήλινη στάμνα, λαγήνι.
Γκουργουλιάνκου λαήνι = λαγήνι με ψηλό λεπτό λαιμό,
από το οποίο έπιναν κατευθείαν νερό. Υπήρχαν και κάποια
μικρά λαγήνια με δεύτερο πλαϊνό στόμιο που έβγαине από
το λαιμό, πράγμα που επέτρεπε την ανατάραξη του νερού
μέσα σ' αυτό με το φύσημα ή και το σφύριγμα. Δίνονταν
σαν δώρο σε μικρά παιδιά, κυρίως για το Πάσχα. Πιτένης
1971:186. Ελιμειακά 12-13:89.ν Καλινδέρης 1982:344. Αρχείο Μ.
Μόμτσιου. Από το ελληνιστ. λαγύνιον, υποκορ. του αρχ.
έλλ. λάγυνοσ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:774.

Λαηνάθα [laínaθka], τοπων. = Λαηνάδικα, συνοικία της
πόλης.

λάμου(ς, -α, -ου) [lámu], επίθ. / ουσ. ουδ. = το μαύρο πρόβατο.

Από το κουτσοβλαχικό lámu, Parahagi 1974:722.

λάγκους [lákus], ουσ. αρσ. = α. λάγκος, β. φυσικό κοίλωμα μέσα στο οποίο έρεε νερό, χείμαρρος. Καλινδέρης 1982:406.

λακούμι [lakúmi], ουσ. ουδ. = λουκούμι, μικρό κυβοειδές γλύκισμα από άμυλο και ζάχαρη. Από το τουρκ. lokum, Redhouse 1968:713.

λαλάου [laláu], ρ. = α. μιλάω, β. κεληδών, γ. διώχνω τα πρόβατα για να περάσουν από τον αρμεχτή, δ. μτφ. τρελαίνομαι. Εκφράσεις: *Λαλάου βραχνά* = είμαι χαζός / *Λάλτσιν* = τρελάθηκε. Από το αρχ. ελλ. λαλώ (= φλυαρώ, τιτιβίζω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:777.

λαλούμινα [lalúmina], ουσ. ουδ. = τα μουσικά όργανα, π.χ. *Απού μακρά ακούουνταν τα λαλούμινα 'π' του χουρό / Στο γάμου τα λαλούμινα λαλούν απ' τα προυζύμια ως τα ποτρόφια*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το λαλώ. Ο τύπος (μετοχή παθητικού ενεστώτα) προϋποθέτει παθητικό ρήμα *λαλούμι.

λαμνί [lamní], ουσ. ουδ. = σωρός από καθαρό, αλωνισμένο σιτάρι ή κριθάρι σε σωρό. Από το μεσαιων. ελλ. λαμνίον, υποκορ. του λάμνα < λατ. lamna, Ανδριώτης 1971:179.

λάμνια [lámnia], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: υβριστική προσωνυμία γυναίκας: μέγαιρα, κακούργα. Από το αρχ. ελλ. λάμια (= μπαμπούλας), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:778.

λαμπίκους [lambíkus], ουσ. αρσ. = α. είδος θερμαριού με καπάκι και με κάνουλα στο κάτω μέρος για την απόσταξη π.χ. ροδόνηρου, β. πεντακάθαρος, π.χ. *Τό 'φκιασι λαμπίκουν*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το λαμπίκος (= διυλιστήριο) < μεσαιων. ελλ. λαμπίκον < αρσβ. al-ambik < αρχ. ελλ. άμβυξ, Ανδριώτης 1971:179.

λανάρι [lanári], ουσ. ουδ. = λανάρι, εργαλείο για την κατεργασία του μαλλιού ώστε να είναι έτοιμο για κλώσιμο. Ο Αν-

λανάρι

δριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία “ελεγκτής” στη έκφραση: *Τουν έχου λανάρι στου κιφάλι μ’, π.χ. Ίσύ να τηράς τη δλειά σ’, δε σι έβαλα λανάρι ουπάν στου κιφάλι μ’*. Ελιμειακά 25:84. Έκφραση: *Βάρτι βούρτι τα λανάρια* = εμπρός δουλειά!, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το λατ. lanarium < lana (= μαλλί), Ανδριώτης 1971:179, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:779, πβ. και Κατσάνης 1997.

λάπατου [lápatu], ουσ. ουδ. = λάπαθο, είδος ποώδους φυτού που χρησιμοποιούνται για πίτες και σαρμάδες. Από το αρχ. λάπαθον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:780. Καλινδέρης 1982:435.

λαρσνός, -ή, -ό [larsnós], επίθ. = λαρισινός, π.χ. *Όπουσ συντούσαν τα λαρσνά τα πιριστέρια*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 4:50. Πιτένης 1971:203.

λασπαριό [lasparió], ουσ. ουδ. = πολλές λάσπες, π.χ. *Βάλι γαλότσις· ξέρος τι λασπαριό έχ όξου*; Καλινδέρης 1982:408.

λασπίζου [laspízu], ρ. = λασπώνω, γεμίζω λάσπες, π.χ. *Λασπίζου τόπους*. Καλινδέρης 1982:391.

λάφι, θηλ. λαφίνα [láfi], ουσ. ουδ. = ελάφι. Από το ελάφι με αποκοπή του αρχικού άτονου α.

λαχούρι [laxúri], ουσ. ουδ. = α. λεπτό σάλι ή κασκόλ, π.χ. *Του σακούλι του τρανό πό βανα τα κόλιαντα, ν κατσούλα, του λαχούρι*, β. λεπτό μάλλινο ή μεταξωτό ύφασμα πολυτελείας. Πιτένης 1971:199. Πασχαλίδης 1999:224. Ελιμειακά 11:238. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. lâhurî (= ύφασμα από τη Λαχώρη των Ινδιών), Redhouse 1968:702.

λέι [léi], ρ. = το λέγειν, η ευφράδεια, π.χ. *Ξέρος τι λέι έχ*; Καλινδέρης 1982:344. Από το ουσιαστικοποιημένο κατάλοιπο του αρχαιοελληνικού απαρεμφάτου: λέγειν.

λέξιμου [léxsimu], ουσ. ουδ. = ομιλία, κουβέντα. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: πράγμα που είναι για να λέγεται, π.χ. *Αυτά δεν είναι για λέξιμου / Σώπα*,

σώπα, δεν είμιστι για λέξιμου. Ελιμειακά 44:71. Από το ρήμα λέ(ου) + παραγ. κατάλ. κατά τα σε -σιμου (< -σιμο) ρηματικά ουσιαστικά: *ρίχνου - ρίξιμου.*

λειψανάβατους [lipsanánatus], επίθ. = ισχνός και καχεκτικός άνθρωπος, ωχρός. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Φόρης 1974:293. Από το λειψός με τη διαδοχική προσθήκη παραγ. καταλ. -ανους, -αβους, -ατους.

λείψανου [lípsanu], ουσ. ουδ. = α. λείψανο, β. πτώμα.

λειψιάνκου(ς, -ί, -κου) [lipśánpkus], επίθ. / ουσ. ουδ. = πολύχρωμο ύφασμα από τη Λειψία, μαύρο μαντίλι με χρωματιστή συνήθως μπορντούρα. Πασχαλίδης 1999:224. Από το Λειψία + παραγ. κατάλ. -ν(ι)κους, πβ. Σκόδρα - *σκουδριάνκους.*

Λειψίστι [lipsíistj], = Νεάπολη, κωμόπολη της περιοχής. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951.

λέλικας [lélikas], ουσ. αρσ. = α. το πουλί πελαργός, λελέκι, πελεκάνος, β. μτφ. λεπτός και αδύνατος άνθρωπος. Από το τουρκ. *leylek*, Redhouse 1968:710.

λέρα [léra], ουσ. θηλ. = βρομιά, ακαθαρσία, λίγδα. Καλινδέρης 1982:378. Από το μεσαιων. *λέρα* < *λερός*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:788.

λέραβους, -βι, -βου [léranus], επίθ. = βρομερός, ακάθατος. Καλινδέρης 1982:385. Από το *λέρα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους.

λέσα, τα [lésa], ουσ. ουδ. = α. επεξεργασμένα δέρματα, π.χ. *Να βρω καμιά δλεια καλύτjαρι απ' τα λέσα που μι καρτιρούσαν*, β. μτφ./νβριστ. ιταμός, βρόμικος άνθρωπος, π.χ. *Τι κουνουστάς μι τι αυτά τα λέσα;* Πιτένης 1971:157. Καλινδέρης 1982:448. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/2/1952. Από το τουρκ. *leş* (= ψοφίμι, λέσι), Redhouse 1968:709, πβ. και Κατσάνης 1997.

λέτδους [létsus], ουσ. αρσ. = ατημέλητος, κουρελιάρης. Από το ιταλ. *lezzo* (= βρόμα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:788.

λέτδους

- λιάκατα* | *λιάκατα* [ʎákata], ουσ. ουδ. = λέγεται για τα εντόσθια όταν βγαίνουν βίαια από το σώμα, π.χ. *Έναργα, μπρε. Τι ζλιγς έτσα; Τα μι βγάλτς τα λιάκατα.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:180.
- λιακούτια* [ʎakútʃa], ουσ. ουδ. = νεροπλύματα, ανακατεμένα και αηδιαστικά πράγματα, νερόβραστα και άνοστα φαγητά, π.χ. *Κάτι φαγά σι φκιάν, λιακούτια.* Παπασιώπης 1972:57.
- λιανίζου* [ʎanízʉ], ρ. = α. λιανίζω, β. δέρω πολύ κάποιον, π.χ. *Τουν λιάντσιν απού δαρμόν.* Καλινδέρης 1982:391. Από το *λιανός*, ό.βλ., + *παραγ. κατάλ.* -ίζου (< -ίζω).
- λιανός, -ή, -ό* [ʎanós], επίθ. = λεπτός, π.χ. *Είμαν κι λίγου λιανός κι δεν μπουρούσα να...* Έκφραση: *λιανό βιο* = τα μικρά παιδιά, π.χ. *Να φύβγ του λιανό του βιο κι ύστιρα τα πούμι τα μασκαραλίτκα,* ό.βλ. Ελιμειακά 46:75. Από το μεσαιων. ελλ. *λιανός* < αρχ. ελλ. *λείος* + *-ανός* και ορθογραφική απλοποίηση, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:792.
- λιανότουπους* [ʎanótʉpus], ουσ. αρσ. = τόπος με πέτρες μικρές συνήθως, αδύνατος, μη αποδοτικός. Καλινδέρης 1982:405. Από το *λιανός*, ό.βλ., + *τόπος*.
- λιανουκατουριούμι* [ʎanukaturíʉmi], ρ. = έχω συχνουρία. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *λιανός*, ό.βλ., + *κατουριούμι*.
- λιανουπατώ* [ʎanupató], ρ. = περπατώ στις μύτες ή με δυσκολία. Από το *λιανός*, ό.βλ., + *πατώ*.
- λιανούρια* [ʎanúrga], ουσ. ουδ. = α. ψιλά πράγματα, β. κέρματα. Από το *λιανός*, ό.βλ., + *παραγ. κατάλ.* -ούρι.
- λιανώματα* [ʎanómata], ουσ. ουδ. = κέρματα μικρής αξίας, π.χ. *Τα πααίντς στα κόλιαντα, τα μαζώξ λιανώματα.* Πιτένης 1971: 27, 207. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το *λιανός*, ό.βλ., + *παραγ. κατάλ.* -ώματα, πληθ. του -ουμα (< -ωμα).
- λιαούντς, -τσα* [ʎaúnts], ουσ. αρσ. = ο μικρόσωμος αλλά έξυπνος και αεικίνητος, που χώνεται παντού, που είναι ικανός για όλα, π.χ. *Λιαούντς, καλά τουν είπαν κι απόμνιν τ'*

όνουμα τ'... Πιτένης 1971:25. Ελμειακά 16-19:50. Ίσως προέρχεται από ομώνυμο επώνυμο.

λιάρους, -α, -ου [l'árus], επίθ. = παρδαλός, (άσπρος - μαύρος), σταχτής. Καλινδέρης 1982:419. Από το κουτσοβλαχικό Γάγμ, Parahagi 1974:759.

λιβάκουμα [lívákuma], ουσ. ουδ. = ηλίαση, καύσωνας, π.χ. *Πουλλά μικρα πάθιναν λιβάκουμα στ' αλώνια ικείνα τα χρόνια*. Πιτένης 1971:173. Καλινδέρης 1982:275. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *λιβακώ(νουμι)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

λιβακουμός [lívakumós], ουσ. αρσ. = μεγάλη ζέστη, καύσωνας, π.χ. *Όου. Τι ζέστα έχτι, μαρι ιδώ μέσα; Λιβακουμός*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *λιβακώ(νουμι)*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -μός.

λιβακώνουμι [lívakónumi], ρ. = ζεσταίνομαι πολύ, ανάβω από τη ζέστη, π.χ. *Πού τα πας βάχτι μισιμέρι; Τα λιβακουθείς...* Αλευράς 1964:39. Ελμειακά 9:91. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *λίβα(ς)* + παραγ. κατάλ. -κώνουμι, ίσως αναλογικά προς άλλα ρήματα, όπως π.χ. *πλακώνουμι*.

λιβίθρις [lívíθris], ουσ. θηλ. = λεβίθες, έλμινθες (σκουλήκια στο πεπτικό σύστημα), παρασιτικό σκουλήκι των εντέρων, Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Βλ. και Δημητράκος 1956, Ε:4277, Κριαράς 1968, Θ:122.

λιβότανου [lívótanu], ουσ. ουδ. = ηλιοτρόπιο. Από το ήλιος + βοτάνι, με αποκοπή του άτονου μετά τη σύνθεση αρχικού φωνήεντος *i*.

λιβρέντς [lívρέnds], ουσ. αρσ. = εξάρτημα του αργαλειού που έμοιαζε με κλώστι (βλ.λ.) και χρησίμευε για να ελέγχει τη ροή του στημονιού.

λίγδα [lígda], ουσ. θηλ. = ζωικό λίπος που χρησιμοποιείται στα φαγητά, κυρίως στις πίτες. Πιτένης 1971:176. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. *λίγδα* (= στάχτη, αλισίβα), *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:793.

λίγδα

λιγδουπάπαρα [liɣduˈpaˌpaɾa], ουσ. θηλ. = ψωμί τριμμένο σε λίπος γουρουνιού, βλ. *κρασουπάπαρα, λαδουπάπαρα, ρακουπάπαρα*. Ελμειακά 21:64. Από το *λίγδα*, ό.βλ., + *παπάρα* (< ιταλ. *pappara*), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1012.

λίγκαβους, -βι, -βου [liˈɣavus], επίθ. = λερωμένος, βρόμικος, π.χ. *Ακάθαρτους κι λίγκαβους*. Παπασιώπης 1988:33, 106. Από το σλαβ. *liga* (= σάλιο), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:514, + *παραγ. καταλ. -αβους*.

λίγκαρς [liˈɣars], ουσ. αρσ. = βρόμικος. Από το σλαβ. *liga* (= σάλιο), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:514, + *παραγ. καταλ. -αρς < -αρης*.

λιγκέρι [linˈɣéɾi], ουσ. ουδ. = βαθύ χάλκινο πιάτο ή ταψί, π.χ. *Κένουσα του λιγκέρι*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

λίγκου [liˈɣu], επίθ. = βρομερή, γεμάτη λεκέδες στα ρούχα της, π.χ. *Τι να ν κάμου τ' λίγκου; Δε θέλου να τα χαλάσου μι του Γούτδου...* Ελμειακά 31:168. Από το σλαβ. *liga* (= σάλιο), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:514.

λιγουβιργάι [liɣuˈviriɣái], ρ. = περπατάει προσπαθώντας να ισορροπήσει. Ελμειακά 21:61. Από το < *λυγίζω* + *βέργα*.

λιγώνου [liˈɣónu], ρ. = προκαλώ τάση για εμετό, αναγούλα, π.χ. *Μι λίγουσι του φαϊ / Λιγώνι τα μάτια*. Καλινδέρης 1982:393. Το παθ. = *λιγώνομαι*, μου κόβεται η ανάσα από το πολύ κλάμα (συνήθως στα μικρά παιδιά), π.χ. *Μην τ' αφήντς να κλαίι ζουρου Μαρίτσα. Τα λιγουθεί πάλι κι...* Από το ελληνιστ. (ο)λιγώ (= λιγοστεύω, στενοχωριέμαι), με αποβολή του άτονου αρχικού ο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:794.

λιένι και *λεϊνι* [liéni], ουσ. ουδ. = λεγένι, λεκάνη, π.χ. *Κι του λιένι ροιμαζμένου μι του σνι απ' τ' μέσι*. Αλευράς 1964:32. Πασχαλίδης 1999:224. Από το τουρκ. *leğen*, Redhouse 1968:707.

λιλέκι [liˈléki], ουσ. ουδ. = α. πελαργός, βλ. και λ. *λέλικας*, β. μι-

κρό δρεπάνι. Καλινδέρης 1982:355. Από το τουρκ. *leylek*, Redhouse 1968:710.

λιλί [lilí], ουσ. ουδ. = χρώμα. Έκφραση: *Να λιλί, δό μ' τσιτσι:* λέγεται για κάποιον που αγοράζει με απειρισκεψία χωρίς να ρωτάει την τιμή. Νηπιακή λέξη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:795.

λιλιά [lilía], (πληθ.) ουσ. ουδ. = α. κουμπιά, β. είδος παιχνιδιού με κουμπιά, π.χ. *Όταν ήμασταν πιο μικρότιαρι επίζαμι τα λιλιά*, γ. παρόσημα, διακριτικά μετάλλια, π.χ. *Ίδα ουπάν σι αυτόν μι του ψηλό του καπέλου κι τα λιλιά στις νόμι απ' φύλαγιν τ' θύρα*. Παπασιώπης 1972:47. 1988:135. Ελμειακά 10:152. Νηπιακή λέξη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:795.

λιλίτσι [lilítsi], ουσ. ουδ. = παγοκρύσταλλο. Καλινδέρης 1982:345. Πβ. το κουτσοβλαχικό *lilítše* (= λουλούδι), Parahagi 1974:738.

λιμά [limá], ουσ. ουδ. = αμυγδαλές. Από το *λαιμά*, μεταπλασμένος σε ουδέτερο πληθυντικός του αρσενικού ουσ. *λαιμός*.

λίμα [líma], ουσ. θηλ. = έντονη πείνα. Από το μεσαιων. ελλ. *λίμα* < αρχ. ελλ. *λιμός*.

λίμαβους, -βι, -βου [límanus], επίθ. = *λαίμαργος*, *αχόρταγος*, *λιμάρης*, βλ. και *λίμαρος*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:385. Από το μεσαιων. ελλ. *λιμά(ρης)*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:795, + σλαβ. πραγ. κατάλ. -αβους.

λιμάζου [limázu], ρ. = *κατέχομαι από λαιμαργία*, πβ. Δημητράκος 1956, Ε:4342. Καλινδέρης 1982:389. Από το αρχ. *λιμώσσω*, Κριαράς 1968, Θ:180, πβ. και Δημητράκος 1956, Ε:4342.

λιμαρά [limará], ουσ. θηλ. = α. *λαιμαριά των ζώων*, β. πρόσθετος *γιακάς* και πάνω μέρος *πουκαμίσου*, είδος *μπλαστρόν*, που έβαζαν οι γυναίκες μέσα από ένα ρούχο που είχε άνοιγμα στο *λαιμό*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:224. Καλινδέρης 1982:265. Από το *λαιμός* + πραγ. κατάλ. -αριά,

λιμαρά

Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:777. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

λίμαρς, θηλ. *λίμου* [límars], επίθ. = λαίμαργος, λιμάρης, βλ. και *λίμαβους*. Καλινδέρης 1982:385. Από το μεσαιων. ελλ. λιμάρης, Δημητράκος 1956, Ε:4342, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:795.

λιμνιώνι [limnióni], = γίνεται σαν λίμνη. Το ρήμα χρησιμοποιείται στην έκφραση: *Να λιμνιώσι του φαΐ* = να έχει πολύ ζουμί. Από το λίμνη + παραγ. κατάλ. -ώνω.

λιμούρα, *αλιμούρα* [limúra], ουσ. θηλ. = έφοδος, πλιάτσικο, λεηλασία, π.χ. *Όλου φρίζι κι όλου τριμούρα οι τρανοί μην καμν λιμούρα / Έκαμνιν λιμούρα κι τς τα μάζουνιν*. Παπασιώπης 1972:47. Ελμειακά 16-19:52.

λιμπά [limbá], ουσ. ουδ. = όρχεις, βλ. και λ. *μπουμπόλια*. Πβ. *λιμπάροριζα* = το φυτό όρχις ο μακροσκελής, Δημητράκος 1956, Ε:4345.

λιμπαντές [libadés], ουσ. αρσ. = πολυτελές γιλέκο γυναικών χρυσοκεντημένο, π.χ. *Τ' φέρομιλι κι του λιμπαντέ*, πβ. και *φέρομιλι*. Παπασιώπης 1972:26, 1988:111. Ελμειακά 12-13:87. Από το τουρκ. libâde, Redhouse 1968:711.

λιμπεύουμι [limbénumi], ρ. = λιμπίζομαι, λαχταρώ, ζηλεύω, π.χ. *Άντα κίντσιν αγκαστρουμένι χίρσιν να λιμπεύιτι ό,τι ίγλιπιν*. Αλευράς 1964:88. Πιτένης 1971:283. Από το ελληνιστ. λιμβός (= λαίμαργος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:796, + παραγ. κατάλ. -εύουμι, αντίστοιχο του νεοελλ. λιμπίζομαι.

Λιόλιους [lío'liu], ουσ. αρσ. = α. υποκορ. του Γεώργιος, β. ελαφρόμυαλος, γ. νερόβραστο φαγητό, π.χ. *Ρίξι, ρίξι νιρό σς πατάτις, γίνκαν λιόλιους*. Καλινδέρης 1982:330, 402. Από το Λιόλιος, υποκορ. του βαπτιστικού Γεώργιος, βλ. Ντίνας 1995:164.

λιόκι [lío'ki], ουσ. ουδ. = είδος δέρματος. Καλινδέρης 1982:330.

λιούρου [l'íuru], ουσ. θηλ. = ρακή κατώτερης ποιότητας. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ίσως προέρχεται από τη γλώσσα των μαστόρων, τα κουδαρίτικα.

λιθά [liðá], ουσ. ουδ. = πλέγμα από κληματσίδες που έβαζαν πάνω στην αρομιά, βλ.λ., για να την πατάει και να την κρατάει μέσα στην άλμη. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

λιτρουπόδι [litrupóði], ουσ. ουδ. = το πλαϊνό πόδι του αλετριού, όπου το στερέωναν. Καλινδέρης 1982:367. Από το αλέτρι + πόδι, με αποκοπή του άτονου αρχικού α.

λιφκάδι [lifkáði], ουσ. ουδ. = καβάκι, λεύκα, βλ. και λ. καβάκι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:77. Από το αρχ. ελλ. λεύκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:788, + παραγ. κατάλ. -άδι.

λιφουρείου [lifuríu], ουσ. ουδ. = λεωφορείο.

λιφτόκαρου [liftókara], ουσ. ουδ. = φουντούκι, λεπτοκάρου. Από το λεφτόκαρο, λαϊκότροπος τύπος του ελληνιστ. λεπτοκάρου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:787.

λιφτουκαρά [liftukará], ουσ. θηλ. = φουντουκιά, λεπτοκαρούα. Από το λιφτόκαρου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

λιχνίζου [lixnízou], ρ. = λιχνίζω. Από το αρχ. ελλ. λικμώ > ελληνιστ. λικμίζω, λιχνίζω, με επίδραση της λ. λίκνον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:797.

λιχνιούμι [lixn'íumi], ρ. = κλαίω με αναφιλητά. Πιθανότατα σχετίζεται με το κουτσοβλαχικό ρ. lixnédzu (= κλαίω γοερά).

λιχούδαβους, -βι, -βου [lixúðavus], επίθ. = λαίμαργος, λιχούδης. Καλινδέρης 1982:385. Από το μεσαιων. ελλ. λιχούδης, < αρχ. ελλ. λείχω (=γλείφω) + παραγ. κατάλ. -ούδης < -ούδι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:797, + παραγ. κατάλ. -αβους, βλ. 1.4.9.3.

λιχτρικό [lixtrikó], ουσ. ουδ. = α. ηλεκτρικό ρεύμα, π.χ. Όταν ήρθι του λιχτρικό, φούρλιαξάμι όλις τς γκαζόλαμπις, β. λιχτρικό

ηλεκτρική λάμπα, π.χ. *Ψηλός ίδα μι του λιχτρικό*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/9/1950. Από το ηλεκτρικό με αποκοπή του αρχικού άτονου i και ανομοίωση του τρόπου άρθρωσης: ktr > xtr.

λιχώνα [lixóna], ουσ. θηλ. = α. λεχώνα, β. άνθρωπος ξαπλωμένος στο κρεβάτι επειδή νομίζει ότι είναι άρρωστος, π.χ. *Έχουμι τον Κώτδου λιχώνα*.

λιπούμινους, -νι, -νου [lirúminus], μτχ. επίθ., βλ.λ. *αλιπούμινους*. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538), π.χ. *λιπούμινους άνθρωπους, λιπούμινι γυναίκα*.

λόγα [lój̥a], ουσ. ουδ. = λόγια. Πιτένης 1971:23. Παπασιώπης 1988:98. Από το λόγια, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

λόξι [lój̥i], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: κουβάρι κλωστή μπλεγμένη, μπερδεμένη, π.χ. *Λόξι γίνκιν του χίντικου, δεν μουρώ να του ξιλουζιάσου*. Ίσως σχετίζεται με το σαλβ. lóze (= αμπέλι), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:519.

λόζιασμα [lój̥áz̥ma], ουσ. ουδ. = μπέρδεμα. Πιτένης 1971:22. Από το λουζιάζου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

λόξιους [lój̥ús], ουσ. αρσ. = α. ανακατωσιά, σύγχυση, π.χ. *Γένονταν ένας λόξιους μι τς παράδις. Τι να σι πω...*, β. το άχυρο της βρίζας και του κριθαριού που χρησιμοποιούνταν για το γέμισμα στρωμάτων, βλ.λ. *λόξι*. Πιτένης 1971:22. Καλινδέρης 1982:433. Από το βουλγ. lozja, πβ. και Κατσάνης 1997.

λοιμκή [limkí], ουσ. θηλ. = μεταδοτική θανατηφόρα αρρώστια, π.χ. *Η λοιμκή απ' τα βόδια*. Από το λοιμός, μεταδοτική νόσος, αρχαϊσμός.

λοιμκιάρκους, -ά, -κου [limkárkus], επίθ. = α. προσβεβλημένος από μεταδοτική αρρώστια, ασθενικός, β. βρόμικος, λερωμένος. Καλινδέρης 1982:348. Από το *λοιμκή*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρκους < -άρικος.

λόρδα [lórdɔ], ουσ. θηλ. = μεγάλη πείνα. Από το βενετ. *lorða*,
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:802.

λουβουδά [luvuðá], ουσ. θηλ. = είδος λαχανικού με πράσινα λε-
πτά φύλλα κατάλληλα για χορτόπιτα ή μαγείρεμα. Καλινδέ-
ρης 1982:435. Από το σλαβ. *lóbuda*, Βουλγαρική Ακαδημία Επι-
στημών 1960:518.

λούγκα [lúŋga], ουσ. θηλ. = προσημένοι αδένες (παιδική αρρώ-
στια). Καλινδέρης 1982:267. Από το κουτσοβλαχικό *lúngă* (=
πρήξιμο των ποδιών), *Parahagi* 1974:754.

λουγκατσάρια [lugatšárɔ], ουσ. ουδ. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται
από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) για τη λ. *ρουγκατσάρια*, ό.βλ.

λούδι [lúði], ουσ. ουδ. = λουλούδι, π.χ. *Μι στιφάνια κι μι λού-
δια φουρτουμένι κάθι τσασίτι / Καμόσις ζιματίζιν μι λούδι
απ' τον ιπιτάφιου*. Παπασιώπης 1972:43, 1977:19. Ελιμειακά
44:63. Πασχαλίδης 1999:224. Από το λουλούδι με αποκοπή
της πρώτης συλλαβής.

λουζγέρι [luzǵéri], ουσ. ουδ. = μπερδεμα, ανακάτωμα, βλ. και
λ. *λουζιάζου*.

λουζιάζου [luzǵázu], ρ. = μπερδεύω, περιπλέκω, ανακατώνω,
αναστατώνω, π.χ. *Κατέβαζιν δυο γραμμές παρακάτ' κι
λουζιάζουμαν / Σα δαΐνια χνίθκαν ουπανουθό τς δυο μι
λουζιασμένα τα μαλλιά*. Έκφραση: *λουζιάζου του γκιλέπι* =
μπερδεύω τα πράγματα, π.χ. *Όπους λουζιάσκιν τώρα του
γκιλέπι, να ιδούμι πώς θα ξιαλασπώσουμι*. Πιτένης 1971:45.
Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 10:153, 46:75. Από το *λόζιους*,
ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζου < -ιάζω.

λουής [luís], ουσ. θηλ. = είδους, λογής, π.χ. *Κι στα μιντέρια όλα,
λουής βιλέντσις κι ιχράμια / Τι λουής ικδροιμή*. Παπασιώπης
1977:19. Ελιμειακά 4:51. Καλινδέρης 1982:265. Από το λογής με
αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

λουιός, τι λουιός, λουιά, λουιό [lujós], αντ. = είδους, λογής, π.χ.
Μας κάμι έναν χειμώνα μα τι λουιόν. Ελιμειακά 33:164. Κα-

λουιός

λουχούν
του λουχού

λινδέρης 1982:361. Από το λουής, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ός.

λουχούν του λουχού [luχúnduluχú], αντ. = λογής λογής, π.χ. *Λουχούν του λουχού μιζέδης / Μαρκάτι κι άλλα λουχού ντου λουχού γιμίσγια*, βλ. και *ντουλουχού-ντουλουχού*. Πιτένης 1971:201. Παπασιώπης 1972:42, 1988:60. Ελιμειακά 5:119, 42:70, 30:67. Από το λογίων των λογίων = λογίων λογίων.

λουκάγκου [lukángu], ουσ. ουδ. = λουκάνικο.

λουκάντα [lukándis], ουσ. θηλ. = εστιατόριο, πανδοχείο, π.χ. *Ή στυς λουκάντυς έτρουγάμι ή στου πόδι όλου ικεί*. Πιτένης 1971:25. Παπασιώπης 1977:28. Από το ιταλ. - βενετ. locanda, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:802, πβ. και Κατσάνης 1997.

λουκούμι [lakúmi], ουσ. ουδ., βλ.λ. λακούμι.

λουκί [lúkí], ουσ. ουδ. = υδροροή. Πιτένης 1971:5. Από το τουρκ. oluk, Redhouse 1968:899.

λουλαίνουμι [lulénumi], ρ. = τρελαίνομαι, π.χ. *Τουν γλέπου ίφιρνι φούρλις· είπα πάι λουλάθκιν*. Από το λουλός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνομαι.

λουλάκ [lulák], ουσ. ουδ. = λουλάκι, χρωστική ουσία σε βαθύ γαλάζιο χρώμα που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο ασπρόρουχων. Από το μεσαιων. λουλάκιν < αραβ. lilak, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:803.

λουλός, -ή, -ό [lulos], επίθ. = άμυαλος. Από το λωλός (< αρχ. ελλ. ολωλός), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:807.

λουλούδου [lulúdu], επίθ. = γυναίκα που της αρέσουν τα στολίδια, π.χ. *Απού μζρη φαίνονταν τι λουλούδου χα νά γένη*. Πιτένης 1971:241. Ο Ανδριώτης (I.A. 538) το παραδίδει και ως όνομα γυναίκας. Από το λουλούδι + παραγ. κατάλ. -ου για θηλυκό.

λουλουπαντέρα [lulupandéra], ουσ. θηλ. = τρελός, παλαβός άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:397. Από το λουλός, ό.βλ., + ιταλ. bandiera, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1010.

λουμάκι [lumák], ουσ. ουδ. = ίσιο κλωνάρι από μεγάλο άκαρπο δέντρο. Καλινδέρης 1982:367, 410. Από το αρχ. ελλ. λείμαξ, πβ. κουτσοβλαχικό lumáke.

λούνι [lúni], ουσ. θηλ. = η λάσπη γενικώς, π.χ. στον πάτο του βαρελιού.

λουντίνι [lundíni], ουσ. ουδ. = προσόψι υφασμένο με μετάξι, π.χ. *Λουντίνια κι τσαρτδάφια 'π' τα καλά, στρώματα, προυσκέφαλα...* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Μάλλον από το < ιταλ. londrina -ni = από το Λονδίνο.

λουξάτους, -τι, -του [luksátus], επίθ. = λοξός, ιδιόρρυθμος άνθρωπος. Παπασιώπης 1988:33. Από το λοξός + παραγ. κατάλ. -άτος.

λούρα [lúra], ουσ. θηλ. = α. μεγάλο λουρί, β. μακρύ ξύλο για το τίναγμα δένδρων, π.χ. καρδιάς. Καλινδέρης 1982:410. Από το λουρί, < μεσαιων. ελλ. λουρί(ν), υποκορ. του ελληνιστ. λώρος < λατ. lorum, + μεγεθ. κατάλ. -α με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου.

λούσα [lúsa], ουσ. ουδ. = στολίδια, π.χ. *Ν είχαν βασίλτσα. Μι τα λούσα τς, τα σιργιάνια τς...* Από το ιταλ. lusso, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:804.

λούστρα [lústra], επίρ. = μούσκεμα, π.χ. *Μας τσάκουσιν μια δαρδάρου...* Λούστρα γένκαμι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

λουστός [lustós], ουσ. αρσ. = λοστός. Καλινδέρης 1982:441. Από το μεσαιων. λοστός κι αυτό από αρχ. ελλ. λοίσθος (= κοντάρι καραβιού), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:802.

λουδέβουμι [luθένυμι], ρ. = καλωπίζομαι, στολίζομαι, π.χ. *Τι να μην του χουιάξου, μαο μαμάννα μ', λουδέβιτι κι ντουζι-νιάζιτι ου πέρπιρας...* Ελιμειακά 22:41. Από το ιταλ. lusso, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:804, + παραγ. κατάλ. -εύουμι.

λυγαρά, πληθ. λυγαρές [lugará, lugarés], ουσ. θηλ. = λυγαριά. Από το μεσαιων. ελλ. λυγαρέα, υποκορ. του αρχ. ελλ. λυ-

λυγαρά

γός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:805. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

λυγκιάζου [lɪŋgázu], ρ. = έχω λόξιγκας, με πιάνει λόξιγκας, Σώπατι, μπρε. *Τα λυγκιάζν οι ανθρώπι.* (Λέγεται επειδή πιστεύεται ότι αν αναφέρεις κάποιον, τον πιάνει λόξιγκας). Καλινδέρης 1982:251. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. και Δημητράκος 1956, Ε:4392.

λύγκιασμα [lɪŋgáɣma], ουσ. ουδ. = λόξιγκας, π.χ. *Μπα, λύγκιαζμα. Ποιος ξέρι ποιος μι αδουκήθκιν...* Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

λύκινα [líkina], ουσ. θηλ. = λύκαινα, πβ. και λύκσα.

λυκόπλα [likópla], ουσ. ουδ. = λυκόπουλα, μτφ. παιδιά, π.χ. *Έντικα ψχες, ιννιά λυκόπλα... / Δε φτάνι του ντιολίκι 'πό 'καμς κι συ κι τα λυκόπλα σ'.* Ελιμειακά 31:167, 32:72. Από το λύκος + υποκορ. κατάλ. -όπλου < -όπλουλο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:805.

λύκους, λίκινα [líkus], ουσ. αρσ. = α. λύκος, β. μτφ. ανόητος, άνθρωπος που δεν αξίζει, π.χ. *Ω, ρα λύκι, πού κίντσις δαπάν στα ντραόρια μαναχός; γ. γερός, υγιής, π.χ. Ποιος, αρά, δε μπορεί; Δεν τονν γλεπς απού είνι λύκους κι μσός; Εκφράσεις: Σαν του λύκου σν αντάρα:* λέγεται για κάποιον που εκμεταλλεύεται μια άσχημη κατάσταση για δικό του όφελος / *Λύκους να σι φάι κι αλιπού να σι γραβαλίσι:* λέγεται αποδοκιμαστικά σε κάποιον που κάνει ή πιστεύει κάτι ανόητο κ.λπ. / *Λύκους μι τα πέταλα* = διεστραμμένος άνθρωπος ή βλάκας, ανεκδιήγητος / *Λύκους γκαβός:* φράση που δηλώνει απογοήτευση / *Λύκους τς Ιβγέννας* = ηλίθιος (από το άγαλμα της λύκαινας στη Βιέννη, με τον Ρωμύλο και τον Ρέμο) / *Ντου... λύκους* = για αποδοκιμασία, τρομαγμα / *Λύκους να σι φάι* = α, να χαθείς. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:18, 193. Καλινδέρης 1982:422.

λυκουστάτς [likustáts], ουσ. αρσ. = άγαρμπος, μονοκόμματος. Από το λύκος + -στάτης, πβ. φανοστάτης.

λύσσα (μόνο μεταφορικά για δύστροπη γυναίκα) [líksa], ουσ.
θηλ. = λύκαινα, πβ. και *λύκινα*.

Λυμπιακός [limbiakós], ουσ. αρσ. = Ολυμπιακός. Αλευράς
1964:39. Με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

λυπμένους [lipménus], μτχ. = αυτός που πενθεί.

λυσίδι [lisíði], ουσ. ουδ. = κλώνος από μαλλί, κλωστή . Από το
αλυσίδ(α) + παραγ. κατάλ. -ι, με αποκοπή του άτονου αρ-
χικού φωνήεντος.

λυθάρκους, -ά, -κου [liθárkus], επίθ. = λυσσασμένος, π.χ. *Κι σα
ζουρλό λυθάρκου σκλι συντάι στου ίσουμα*. Ελιμειακά
10:154. Από το λύσσα + παραγ. κατάλ. -άρκους < -άρικος.

λυχτώ [lixtó], ρ. = βλ.λ. *αλυχτώ*.

M

μα (κλητική προσφώνηση) [ma], επιφ. = μάνα. Αρχείο Μ. Μόμ-
τσιου. Από το μάνα με αποκοπή της τελευταίας συλλαβής.
Αλευράς 1964:5.

μαγαζί [magazí], ουσ. ουδ. = χώρος αποθήκευσης ρούχων και
στρωσιδιών, πβ. και *κιλάρι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλί-
δης 1999:225. Από το βενετ. *magazen, magazin* κι αυτό από
αραβ. *maxzen* = οίκημα χρησιμοποιούμενο ως αποθήκη,
εμπορικό κατάστημα ή εργαστήριο, Δημητράκος 1956, Ε:4420,
πβ. και Κριαράς 1968, Θ:260.

μαγαρζμένους [magarzménus], μτχ. = α. βρόμικος από κόπρα-
να, β. άθλιος. Καλινδέρης 1982:391. Από το *μαγαρίζουμι* +
παραγ. κατάλ. -μένους < -μένος.

μαγαρίζουμι [magarízoumi], ρ. = λερώνομαι από κόπρανα. Κα-
λινδέρης 1982:252. Από το μεσαιων. ελλ. *μαγαρίζω* < *μεγα-

μαγαρίζουμι

ρίζω < ελληνιστ. μέγαρα (= οι λάκκοι που έριχναν χοίρους κατά τα Θεσμοφόρια), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:808.

μαγαροδά [magarðá], ουσ. θηλ. = κόπρανα, π.χ. *Μαγαροδά που μικρό πιδί*. Παπασιωπής 1972:22. Καλινδέρης 1982:275. Από το μαγαρίσ- (θέμα του ρ. μαγαρίζουμι, ό.βλ.), + -ιά < -ία, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:808.

μάγκανου [mánganu], ουσ. ουδ. = α. τροχός με τον οποίο αντλούσαν νερό από πηγάδι εξωτερικό (π.χ. στα αλώνια) με τα ζώα, β. τροχός βασανισμού, π.χ. *Τουν πέρασαν απ' του μάγκανου* (= βασανίστηκε πολύ). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. *μαγγάνι(ον), υποκορ. του ελληνιστ. μάγγανον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:810.

μαγκούτα [magúta], ουσ. θηλ. = α. φυτό ύψους μισού μέτρου με στενόμακρα φύλλα που χρησίμευε για να απομακρύνει τους κοριούς, π.χ. *μια χειριά μαγκούτα για τς κόρτσις*, β. αφέψημα από μαγκούτα, πολύ πικρό στη γεύση, δηλητηριώδες φυτό, κώνειο (αν το έτρωγαν τα βόδια, φούσκωναν και έσκαζαν). Πιτένης 1971:242. Ελιμειακά 33:163. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: είδος βρόμικου χόρτου που φυτρώνει σε ακάθαρτα αυλάκια. Στο λεξικό του Δημητράκου (1956, Ε:4427) αναφέρεται: μαγκούστις -ίδος (η) (βοταν.) = το φυτό κώνειον // μαγούτα (η) = 1. το φυτό κώνειον, 2. το φ. νάρθηξ, 3. το φ. θαψία, 4. το φ. τοριλίζ.

μαγλικώνου [maglikónu], μτχ. = δένω με *μαγλίξ*, ό.βλ., π.χ. *Α, χα να βγω μαγλικουμένους απ' την ουραία Κοζάνη*. Ελιμειακά 30:66.

μαγλίξ [maglík], ουσ. ουδ. = α. χρυσοκέντητη ταινία στα μάγουλα, π.χ. *Μιταξουτά μαντίλια κι μαγλίγια / Φουρούμι μαγλίγια στη δλειά*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. δέσιμο του κεφαλιού με μαντίλι σε περιπτώσεις πονόδοντου, πονόλαιμου κ.λπ. Ελιμειακά 12-13:87. Πασχαλίδης 1999:225. Ο Ανδριώτης

(Ι.Α. 538) το ετυμολογεί < μαγουλίκι < μάγουλο + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ίκι.

μαειριό [mairíó], ουσ. ουδ. = κουζίνα και συνήθως πλυσταριό μαζί. Συνήθως ήταν εξωτερικό κτίσμα, στην αυλή, π.χ. *Οι τέσσαρς τα μι βγάλν. Ιδώ τα κάτσου. Στου μαειριγιό 'πό'χ νταβάνι.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 43:160. Από το μεσαιων. ελλ. μαγειριόν < ελληνιστ. μαγειρείον, βλ. και Δημητράκος 1956, E:4424.

μαέριμα [maérima], ουσ. ουδ. = μαγείρεμα, π.χ. *Του Σαββάτου πριν του γάμου χιρονούσαν τα μαϊρέματα.* Ελιμειακά 21:63. Από το μαγείρεμα με υποχωρητική ανομοίωση i - i (λόγω της κώφωσης) > e - i.

μαζούκας, θηλ. -κου [mazúkas], ουσ. αρσ. = α. αυτός που τα μαζεύει και τα θέλει όλα δικά του, β. κοντός και μαζεμένος. Καλινδέρης 1982:381. Από το μαζ(ώνου) + παραγ. κατάλ. -ούκας.

μαζώνου [mazónu, -mí], ρ. = μαζεύω, συγκεντρώνω, π.χ. *Μαζώνουμάσταν κι άκουγάμι ... τη σειραιική κι ηλικτρουνική κι άλλα τ'σασίτια ένα σουρό... / Μαζώνουμάσταν κι άκουγάμι ... δίσκι ιξόν απ' τς κλασικοί.* Εκφράσεις: *Τα μαζώνου* = φεύγω, π.χ. *Για πού τό 'μασις;* = για πού ετοιμάστηκες; πού πας; Ανδριώτης Ι.Α. 538 / *Τς έμασιν* = έφαγε ξύλο / *Μάσ' του!* = φύγε! / *Μαζώνι υπουγραφές / μαζώνουντι οι μέρις τ'* = είναι ετοιμοθάνατος. Πιτένης 1971:11, 151. Παπασιώπης 1977:13. Ελιμειακά 24:50, 44:71, 46:79. Από το μεσαιων. ελλ. μαζώνω < μάζα + -ώνω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:812.

μαθαίνου [mathénu], ρ. = μαθαίνω. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τύποι του παρατατικού, σε -ησκα: *μάθησκα*, όπως *πέθησκα* κ.λπ., βλ. 1.4.5.2, πβ. και Κατσάνης και Ντίνας 2004.

μαθητούργια [mathitúrgia], ουσ. ουδ. = μαθητές, π.χ. *Μι τα δαΐνια απού είχαν για μαθητούργια.* Αλευράς 1964:50. Από το μαθητ(ής) + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούρι, πβ. το νεοελληνικό κοινό μαθητούδι.

μαθητούργια

μαϊδους | μαϊδους, -α, -ου [maĩðus], επίθ. = που γίνεται το Μάη. *Μαϊδου τυρί* = το καλύτερο ποιοτικώς, μαϊδου (κρασί) = κρασί που ανοίγεται το Μάη, π.χ. *Έβγαλιν ψίχα απ' του μαϊδου για να μας περιποιηθεί*. Καλινδέρης 1982:439. Από το Μά(ης) + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

μαϊστρα [maĩstra], ουσ. θηλ. = γυναίκα που ξέρει να κάνει μάγια. Από το μεσαιων. ελλ. μαϊστρα < βενετ. *maistra (πβ. βενετ. maistro = δάσκαλος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:813.

μαιατάπια [maiatárxa], ουσ. ουδ. = κόλπα, πανουργίες. Καλινδέρης 1982:340. Από το τουρκ. maytap (= αστείο), Redhouse 1968:739-40.

μαιμένους [maiménus], ουσ. = άνθρωπος μικρόσωμος ή μικρός σε ηλικία αλλά δυσάρεστος, που του έχουν κάνει μάγια, καχεκτικός, π.χ. *Μ' είπιν να φύβου του μαιμένου*. Από το μαγεμένος· μετά την αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5, παρατηρείται διφθογοποίηση για την αποφυγή της χασμωδίας.

μαιμού, πληθ. μαιμές [maimés], ουσ. θηλ. = α. μαϊμού, π.χ. *Ακλουθώντας ν αρκούδα κι τς μαϊμές έφτασιν στ' Γκόμπλιτσα*, β. μτφ. μικρός και πονηρός, γ. άσχημος. Εκφράσεις: *Μαιμού 'π' του καλαμίδι* = μικρόσωμος και πονηρός άνθρωπος (αναφορά στο καλάμι που κρατούσε ο μαϊμουδιάρης για να την ελέγχει) / *Σαν η μαιμού του γιούφτου* = με φόβο, π.χ. *Τουν τηρούσιν σαν η μαιμού του γιούφτου / Σαν τς μαιμούς τουν κώλου* = κατακόκκινος, π.χ. *Τα μάλουγα τς ήταν σκαζμένα κι κόκκιανα σαν τς μαιμούς τουν κώλου / Είδιν η μαιμού του κώλου τς κι θάρσιν πληγή* = για κάποιον που υπερβάλλει σχετικά με πόνο ή πληγή που έχει. Παπασιωπής 1988:89. Καλινδέρης 1982:355. Από το μεσαιων. ελλ. μαϊμού < αραβ. maymun, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:813.

μακαβάς [makavás], ουσ. αρσ., βλ.λ. μουκαβάς

μακαράς [makarás], ουσ. αρσ. = καρούλι.

μακάτι [makátɪ], ουσ. ουδ. = κομμάτι ύφασμα από άσπρο χασέ και γαρνιρισμένο με δαντέλα, που στρώνεται / στερεώνεται πάνω στο προσκέφαλο, βλ. λ., και στα μιντιρλίκια, βλ.λ., π.χ. *Αλόυρα μι τ' άσπρα τα μακάτια*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. makat, mak'ad (= κάλυμμα), Redhouse 1968:724. Πασχαλίδης 1999:225. Ελιμειακά 11:238, 21:63.

μακιδουνίσι [makidunísɪ], ουσ. ουδ. = μαΐντανός, μακεδονίσι, π.χ. *Είχαμι στον μπαχτσέ μας καρουφέλου κι μακιδουνίσι*. Ελιμειακά 44:63. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:275. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το Μακεδον(ία) + παραγ. κατάλ. -ίσιος < macedonensis.

μακιλεύου, -ουμι [makilénu], ρ. = σφάζω, γενικά σκοτώνω με κοφτερό αντικείμενο, π.χ. *Αρπάθκαν στα χέρια ξιμαλλιόσκαν ... μακιλεύκαν κι τσούρζαν*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 17/11/1952. Από το μεσαιων. / ελληνιστ. μακελλεύω (= κρατώ στάβλο), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:814.

μάκινα [mákina], ουσ. θηλ. = α. μηχανή, β. μηχανήμα που δίνει το κατάλληλο σχήμα στο φέσι π.χ. *Χτύπσιν του φέσι στ' μάκινα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ιταλ. machina, πβ. και Δημητράκος 1956, Ε:4441.

μάκουσ [mákus], ουσ. αρσ. = μήκων, είδος παπαρούνας με υπνωτικές ιδιότητες· χορηγούνταν κυρίως στα μωρά για να ησυχάζουν, π.χ. Παπασιώπης 1972:22. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μήκων (η υπνοφόρος), φυτό από το οποίο παράγεται το όπιο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:854. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο δωρικός τύπος με α αντί η, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

μακρά 'που 'δω, φράση, π.χ. *ου μακρά 'που 'δω* = έκφραση ταμπου για τον σατανά, βλ. και λ. *αισταύρουτους*.

μακρουνούρα [makrunúra], ουσ. θηλ. = καρανάξα. Από το μακρός + νουρά, ό.βλ., = πουλί που έχει μακριά ουρά.

μακρυναρίκι [makrinarík], ουσ. ουδ. = οτιδήποτε μακρύ ή μα-

μακρυναρίκι

κροσκέλες, π.χ. *Πού κίντσις μι του μακρυναροί;* (ίσως ρούχο με πολύ μακριά μανίκια). Καλινδέρης 1982:375. Από το μεσαιων. ελλ. μακρυνάρι < αρχ. μακρύνω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:815. Πβ. και μακρινάρι, μακρυνάρι = τετράπλευρον έχον μήκος δυσαναλόγως μέγα εν σχέσει προς το πλάτος του, Δημητράκος 1956, Ε:4443.

μακφαρά [makfará], ουσ. θηλ. Λέξη ταμπού για το πέος.

μακφάρκουσ, -ή, -κου [makfárkus], επίθ. = α. ποντσαράς, π.χ. *Ω, τα μακφάρκα, τι έπαθαν κι καμν μέτσα; / Κι τι αρά μακφάρκι, γκόλιαβουσ κοιμάσι;* Αλευράς 1964:75. Ελιμειακά 21:61. Από το *μακφαρά*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ικος.

μάλαθρουσ [málatrus], ουσ. αρσ. = άνθηθος. Από το αρχ. ελλ. μάραθον μεταπλασμένο σε αρσ. σε -ος, με υποχωρητική ανομοίωση γ - θτ > ι - θτ.

μαλάματα [malámata], ουσ. ουδ. = τα χρυσαφικά. Ελιμειακά 12-13:87. Από το μεσαιων. ελλ. μάλαμα < ελληνιστ. μάλαγμα (= μαλακό υλικό) με αφομοίωση γμ > mm, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:817.

μαλάσ [malás], ουσ. αρσ. = μυστρί. Καλινδέρης 1982:278, 442. Από το τουρκ. mala, Redhouse 1968:727.

μαλαφράντζα [malafrándza], ουσ. θηλ. = σύφιλη και κατ' επέκταση κάθε αφροδίσιο νόσημα. Από το male di Francia (= αρρώστια της Γαλλίας), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:817.

μάλη [máli], ουσ. θηλ. = μητέρα, μάνα, π.χ. *Σαν έρθι η μάλη μ' τα σι πω / Η μάλη σ' ήταν μια μπάμπου σκρόφα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:3. Ελιμειακά 21:65, 22:41. Πιτένης 1971:25.

μάλια [má'ia], ουσ. θηλ. = τερματοφύλακας, π.χ. ... *'πού 'ταν παλιότιρα μάλια στον Ουλυμπιακό* (Κοζάνης). Ελιμειακά 44:64.

μαλιουμάτια [ma'iumát'ia], (πληθ.) ουσ. ουδ. = προσποίηση, ψέματα, π.χ. *Να ιδεί αν κουλιμπάει ή τς κάμ' μαλιουμάτια.*

Αλευράς 1964:35. Από το τουρκ. *ma'ûmat*, Redhouse 1968:728. *μάλιστας* [málistas], επίρρ. = μάλιστα, π.χ. *Κάθι άλλου μάλιστας*. Ελιμειακά 46:77. Από το μάλιστα με προσθήκη ενός -s στο τέλος αναλογικά προς άλλα επιρρήματα, πβ. *τότις, άλλουτις, πουτές* κ.λπ.

μαλλί μι σούκου [malí mi súku], ουσ. ουδ. = ακάθαρο μαλλί προβάτου. Το νερό από το πλύσιμο του μαλλιού χρησιμοποιούνταν στη βαφή ή στο πλύσιμο ρούχων. Από το κουτσοβλαχικό *súku* < λατ. *succus*, Papahagi 1974:1128.

μαλλιάρας, -ου [mal'áras], επίθ. = α. άτομο με μακριά μαλλιά, μορφή μη κοινωνικά αποδεκτή, β. κυρίως νεαρά κορίτσια (απαξιωτικά), π.χ. *Μαζώθηκαν όλις οι μαλλιάρις κι μας πήρσαν του κιφάλι*. Πιτένης 1971:25. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μαλλί + παραγ. κατάλ. -άρας.

μαλλιότου [mal'ótu], ουσ. ουδ. = μάλλινη κάπα. Πβ. το κουτσοβλαχικό *mal'ótu* και το αλβανικό *mallotë*, Papahagi 1974:767.

μαλλίτικους, -ή, -κου [malítkus], επίθ. = μάλλινος, π.χ. *μαλλίτι όπλατα* = κομπρέσα από μάλλινο ύφασμα για το λαιμό ή το στήθος, σε περίπτωση κρυολογήματος ή βήχα / ... *έβαλιν ό,τι μαλλίτικα είχαν κι δεν είχαν*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 4:52. Από το μαλλί + παραγ. κατάλ. -ίτικος.

μάλουγου [máluɣu], ουσ. ουδ. = μάγουλο, πβ. την έκφραση: *Άμα δε χαλεύου να σι φλήσου, σι ρουτώ πού 'ν του μάλουγου σ'*: λέγεται σε περίπτωση απροθυμίας κάποιου να κάνει κάτι. Πιτένης 1971:35. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μάγουλο με αναγραμματισμό των γ και λ.

μαμάκα, μάκα, μα [mamáka], ουσ. θηλ. = προσφωνήσεις της μητέρας, π.χ. *Μα, πού είναι ου κλώστς;*

μαμαλίγκα [mamalínga], ουσ. θηλ. = α. χυλός με καλαμποκάλευρο και λίπος, β. αποτυχημένο αρτοσκεύασμα, γλυκό κ.λπ., π.χ. *Ντιπ μαμαλίγκα γένκιν του κεκ*. Καλινδέρης

μαμαλίγκα

1982:434. Στο λεξικό Δημητράκου (1956, Ε:4464) αναφέρεται ως κουτσοβλαχική λέξη = έδεσμα παρασκευαζόμενο εξ αραβοσίτου, ύδατος και ζωικού λίπους.

μαμάνα [mamána], ουσ. θηλ. = γιαγιά, π.χ. *Γιλούσαν τ' παππ' ως κι τ' αυτιά. Έκλιγιν η μαμάνα.* Πιτένης 1971:207. Παπασιώπης 1973:24. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 21:67, 32:72. Από το μάνα με επανάληψη της αρχικής συλλαβής.

μαμούνη [mamúni], ουσ. ουδ. = μαϊμόνι. Από το μεσαιων. έλλ. μαμούνιν, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:818.

μαν [man], σύνδ. = μήπως, π.χ. *Μαν στου δρόμου τι, μαρ Νιάνια; / Αμ πώς. Μαν χα να κάτσουμι. Γλυκό ιμείς να μη φάμι; / Τα πεις ισύ, μαν τα κληρουνουμήσν απ' τι μένα τα τσιφλίκια.* Παπασιώπης 1972:26, 1977:37. Καλινδέρης 1982:365. Ελμειακά 16-19:51, 30:67. Από το μη + αν.

μάνα μανίτσα [mána manítsa], ουσ. θηλ. = παιδικό παιχνίδι, είδος κυνηγητού με ζευγάρια παικτών. Καλινδέρης 1982:284.

μανάρι [manári], ουσ. ουδ. = α. αρνί κυρίως που τάιζαν για να το σφάξουν το Πάσχα, β. οικόσιτο ζώο, βλ. και *θριφτάρι*, γ. χαϊδευτικό για παιδιά κυρίως, π.χ. *Πού 'σι, μανάρι μ'; Ίσως από μάνα + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άρι*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:818.

μαναχός, -ιά, -ό, μάναχους [manaxós], επίθ. = μόνος, π.χ. *Μαναχός μ' παρατουρζμένους θά 'μι σα διντρι στον άμμου / ... ή μαναχοί μας ή μι τς γουνίδις μας...* Παπασιώπης 1972:75, 1977:29. Ελμειακά 46:73. Από το μοναχός με υποχωρητική αφομοίωση ο-a > a-a.

μάνα [mána], ουσ. θηλ. = το πρώτο ξίδι που γινόταν με ειδική μαγιά, το *κτάρι* (βλ.λ.), όπου πρόσθεταν κρασί ξιτισμένο για να γίνει και κείνο ξίδι μετά τη σχετική ζύμωση. Καλινδέρης 1982:284.

μανιφατούρα [manifatúra], ουσ. θηλ. = μονάδα παραγωγής αγαθών, κυρίως υφασμάτων. Από το ιταλ. manifattura, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:819.

μανόγαλου [manógalu], ουσ. ουδ. = μίγμα γάλακτος από μάνα και κόρη που θηλάζουν ταυτόχρονα. Χρησιμοποιούνταν και για μάγια. Από το μάνα + γάλα.

μανούρι [manúri], ουσ. ουδ. = μαλακό άσπρο τυρί ανώτερης ποιότητας. Καλινδέρης 1982:439. Από το μεσαιων. ελλ. μαν(ός τυρός) = αραιό τυρί, + παραγ. κατάλ. -ούρι.

μανταλίδι [mandalídi], ουσ. ουδ. = τούβλο.

μανταλόνη [mandalóni], ουσ. ουδ. = περιδέραιο, συνήθως χρυσό, π.χ. *Δώρσαν τ' νύφι φλουριά κι μανταλόνια, σκλαρικόια...* Ελμειακά 12-13:91. Από το λόγιο γαλλικό medaillon με υποχωρητική αφομοίωση e-a > a-a.

μάνταλου [mándalu], ουσ. ουδ. = μάνταλο, σύρτης. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το μεσαιων. ελλ. μάνταλον με μεταπλασμό σε ουδέτερο από το ελληνιστ. μάνδαλον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:820.

μαντάνη [mandáni], ουσ. ουδ. = α. μηχανή που λειτουργεί με ροή νερού για την επεξεργασία μάλλινων υφασμάτων, β. μτφ. ξυλοδαρμός, π.χ. *Τουν έριξα ένα μαντάνη*. Πβ. και Δημητράκος 1956, E:4472.

μαντάρα [mandára], ουσ. θηλ. / επίρ. = α. μεγάλο μανιτάρι. Από το μανιτάρι κι αυτό από το ελληνιστ. αμανίτης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:819. Ο τύπος στο ιδίωμα από μανιτάρ(ι) + παραγ. μεγεθυντ. κατάλ. -α με ταυτόχρονη αποβολή του άτονου φωνήεντος ι, β. ως επίρ. με τη σημασία που έχει στην κοινή νεοελληνική, π.χ. *Τά 'φκιασις μαντάρα. Ιά να ιδούμι τι τα κάμς τώρα*.

μαντέκα [mandéka], ουσ. θηλ. = βαφή μουστακιού. Πιτένης 1971:182. Από το ιταλ. manteca, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:820.

μαντέμι [madémi], ουσ. ουδ. = μαντέμι, χυτοσίδηρος, π.χ. *Είχιν κι παγκάκια απού μαντέμι κι ξύλου...* Ελμειακά 46:73. Από το maden, Redhouse 1968:717, διαλεκτικά madem, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:820.

μαντέμι

μαντεύου | μαντεύου [mandénu], ρ. = κάνω μαγικά, σταυρώνω για να φύγει κάποια πάθηση, κυρίως δερματική, π.χ. *Μάντιβαν ν κλώθρα μι σκόρδου κι στάχτι* (το έτριβαν επάνω) / *Μάντιβαν τ' μπαζντραβίτσα του βράδι στ' άστρα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:265.

μαντζούνι [mandžúni], ουσ. ουδ. = α. φάρμακο (από βότανα), π.χ. *Επιρνάμι μαντζούνια απ' του Ρέντζιου*, β. είδος γλειφιτζουριού, π.χ. ... *ν' αγγύφι τα μαντζούνια κι τα ζαχαράτα*, γ. είδος εδέσματος σα μαρμελάδα που γινόταν με βάση το πετιμέξι και κομματάκια κολοκύθας που δεν τα έβαζαν στον ασβέστη, δ. δυναμωτικό, π.χ. *Να παρς μαντζούνι, μαρ, να δυναμώις κι χάλασιν ου τσαχρές σ'*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώπης 1972:21. Καλινδέρης 1982:275. Ελμεισικά 33:162. Από το τουρκ. ma'cup (= θεραπευτικό παρασκεύασμα με ζάχαρη), Redhouse 1968:716.

μαντζουράνα [mandžurána], ουσ. θηλ. = μαντζουράνα. Καλινδέρης 1982:416. Από το βενετ. mazorana, ίσως αντιδάνειο από το αρχ. ελλ. αμάρακος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:820.

μάντιμα [mándima], ουσ. ουδ. = σταύρωμα. Καλινδέρης 1982:265. Από το μαντεύου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. ρηματικών ουσιαστικών -μα.

μαντρί [mandrí], ουσ. ουδ. = περιφραγμένος χώρος για τη φύλαξη κυρίως προβάτων. Έκφραση: *Τουν βάνου στου μαντρί* = τον περιορίζω. Καλινδέρης 1982:436. Από το μεσαιων. μαντρί, υποκορ. του αρχ. ελλ. μάνδρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:821.

μαντροόσκυλου [mandróskilu], ουσ. ουδ. = μεγαλόσωμο συνήθως σκυλί για τη φύλαξη κοπαδιών. Καλινδέρης 1982:437. Από το μαντρί, ό.βλ., + σκυλί, με ανέβασμα του τόνου.

μαξούλι [maksúli], ουσ. ουδ. = σοδειά κτηνοτρόφου: τυρί, βούτυρο κ.λπ. Καλινδέρης 1982:436. Από το τουρκ. mahsul (= προϊόν), Redhouse 1968:723.

μάξους [máksus], επίρρ. = επίτηδες, οπωσδήποτε, π.χ. *Θαρρείς κι τό 'καμινι μάξους, για να σκανιάξι τς άλνους / Του μπακαλιάρου μι του κριμμινύδι μάξους... τα τουν φκιάσουμι δυ φουρές του χρόνου.* Αλευράς 1964:35, 69. Καλινδέρης 1982:364. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το τουρκ. mahsus, Redhouse 1968:723, πβ. και Κατσάνης 1997.

μαουδίτσα [maudítsa], ουσ. θηλ. = πασχαλίτσα.

μαρ [mar], επιφ. = μωρέ, βρε, π.χ. *Τι έπαθέτι, μαρ Βιλίκου; / Στας', μαρ, έρχουμι...* Παπασιωπής 1972:21. Ελιμειακά 4:54. Από το μωρέ με αλλαγή φωνήεντος.

μαράγκιαβους, -βι, -βου [maráŋgavus], επίθ. = αρρωστιάρης. Καλινδέρης 1982:372. Από το μαραγκιά(ζω) + παραγ. κατάλ. -αβους.

μαραγκιαζμένους, -νι, -νου [maranǵazménus], μτχ. = μαραμένος, π.χ. *Μαραγκιαζμένα ξιμαραγκιαζμένα τά 'φαγαν φουβιρά!*

μαραζουμένους [marazuménus], μτχ. = μαζεμένος και λυπημένος, π.χ. *Κάθουνταν σν άκρα μαραζουμένους.*

μαραζάρος, -ου [marazárs, -u], επίθ. = αρρωστιάρης, π.χ. *Όλις οι νιες παντρέφκαν κι πήραν παλικάρια, παντρέφκα κι γω η σκουντή κι πήρα μαραζάρι (από αποκριάτικο τραγούδι).* Από το τουρκ. maraz, Redhouse 1968:732, + παραγ. κατάλ. -ιάρης > ιάρος.

μαραίνου [marénu], ρ. = α. μαραίνω, β. στον αόρ. *μι μάρανιν = μού 'λειψε, με την έννοια ότι υπάρχουν και σπουδαιότερα πράγματα, π.χ. *Ιδώ δεν έχουμι να φάμι, του σαλόνη μας μάρανιν.** Πιτένης 1971:33.

μαραμής [maramís], επίθ. = αρρωστιάρης, αδύνατος. Καλινδέρης 1982:372. Η λέξη μάλλον σχετίζεται προς το ρ. μαραίνω και το ουσ. μαραμός, Κριαράς 1968, Θ:339.

μάραντου [márandu], ουσ. ουδ. = το φυτό αμάραντος. Καλινδέρης 1982:327. Από το αμάραντος με αποκοπή του αρχικού άτονου φωνήεντος και μεταπλασμό σε ουδέτερο.

μάραντου

μαραφέτι | μαραφέτι [maraféti], ουσ. ουδ. = α. μικρό εργαλείο, β. κάθε αντικείμενο που δεν ξέρουμε ή δε θέλουμε να αναφέρουμε το όνομά του. Από το τουρκ. ma'rifet (= μηχανήμα), Redhouse 1968:732.

μάρκα [márka], ουσ. θηλ. = α. ανακοπή παίχτη, τρικλοποδιά, π.χ. *Τουν έβαλιν μάρκα*, β. έμπειρος και πονηρός άνθρωπος, π.χ. *Ξέρος τι μάρκα είναι*; Έκφραση: *Μάρκα μ' έκαμης*.

μαρκάλα [markála], ουσ. θηλ. = α. ζευγάριωμα ζώων, β. είδος βαμβακόπιτας που έδιναν στους τράγους για να έχουν γενετήσιες ορμές. Καλινδέρης 1982:252. Ίσως από το αλβ. merr (= βατεύομαι) + kal(ë) (= άλογο), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:823 ή από το παλαιοσλαβικό mrbkati.

μαρκαλνώ, μαρκαλνιούμι [markal'no], ρ. = βατεύω (για ζώα). Καλινδέρης 1982:252. Από το μαρκάλα, όβλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω ή -ιούμαι.

μαρκάτι [markáti], ουσ. ουδ. = γιαούρτι, π.χ. *Τα ρυζόγαλα, τς κιφτέδης, τα κιχιά κι του μαρκάτι*. Αλευράς 1964:17. Πιτένης 1971:277. Παπασιωόπης 1972:42. Από το κουτσοβλαχικό mǎrkátǔ, Paphagi 1974:780-1.

μαρμάγκα [marmán̄ga], ουσ. θηλ. = α. είδος φαρμακερής αράχνης, β. μτφ. συμφορά, γ. μτφ. μεγάλη κούραση, π.χ. *Δε φτάνι πάσα μέρα που μι τρώι η μαρμάγκα για του χαρτζίδου...* Ελιμειακά 34:87. Από το αλβ. merimang(ë) (= αράχνη), Gjini 1971:250.

μαρμαρουτό [marmarutó], ουσ. ουδ. = παιδικό παιχνίδι με έναν από τους παίχτες να κυνηγάει τους άλλους, οι οποίοι αν στεκόταν ακίνητοι (μαρμάρωναν) δεν κινδύνευαν να πιαστούν. Από το μαρμαρωτός < το ρ. μαρμαρώνω.

μαρμάτσου [marmátsu], ουσ. θηλ. = γάτα. Καλινδέρης 1982:421.

μαρούκοντας [marúkotas], επίρρ. = γρήγορα, βιαστικά, χωρίς λέξη, π.χ. *Μας γύρσιν τς πλάτις κι σέφκιν μέσα μαρούκοντας*. Ελιμειακά 5:117. Καλινδέρης 1982:364. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι.

Μάρτι, μάρτι, μάρτι [márti], έκφραση = σε γέλασα· λέγεται όταν κάποιος καταφέρει να ξεγελάσει κάποιον και σχετίζεται με το έθιμο του ξεγελάσματος την πρώτη Μαρτίου στην Κοζάνη κι όχι την Πρωταπριλιά, όπως γίνεται αλλού. Παπασιώτης 1988:90.

μάρτζ, πληθ. μάρτζις [márddis], ουσ. αρσ. = μάρτης, τυλιγμένη άσπρη και κόκκινη κλωστή. Την έβαζαν στον καρπό ή στο δάχτυλο συνήθως για να μην τους κάψει ο ήλιος, π.χ. *Κι τοίμαζιν τς μάρτζις*. Ελιμειακά 44:62.

μάσα [mása], ουσ. θηλ. = χαμηλό τραπέζι μπροστά στο τζάκι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 23:82. Από το κουτσοβλαχικό *mjásă* < το λατ. *mensa*. Ο Τσοπανάκης (1953: 269) το θεωρεί στοιχείο που δείχνει την αφομοίωση βλάχικου πληθυσμού στη Σιάτιστα.

μασάλι [masáli], ουσ. ουδ. = α. ιστορία, ανέκδοτο, π.χ. *Κι όλα αφού τλειούναν, τα γλέντια, τα μασάλια* / β. λόγια που στερούνται σοβαρότητας, σαχλαμάρες, π.χ. *Δεν αφήντς τα μασάλια; Άιντι*. Πιτένης 1971:19, 155, 159. Παπασιώτης 1972:54. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *masal*, Redhouse 1968:734, αραβ. *mesel*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:824.

μασάτι [masáti], ουσ. ουδ. = κομμάτι σίδερο για να ακονίζονται οι κόρδες και τα μαχαίρια των χασάπηδων, βυρσοδεψών κ.λπ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μασίσκους [masískus], ουσ. αρσ. = χωρίς βούτυρο, πβ. *μπάτζους μασίσκους = μπάτζους χωρίς βούτυρο*. Πιτένης 1971:156. Καλινδέρης 1982:439. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σλαβ. *maz* (= βούτυρο, λίπος), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:529, + στερητικό τουρκικό πρόσφυμα *siz* (= χωρίς) + έλλ. παραγ. κατάλ. -ικος.

μασκαραλίκια [maskarálíka], ουσ. ουδ. = ενέργεια, συμπεριφορά που προκαλεί ντροπή, π.χ. *Τι είναι αυτά τα μασκαραλίκια, ρα Λιόλιου*; Ελιμειακά 30:66. Από το τουρκ. *maskaralık*, Redhouse 1968:735.

μασκαραλίκια

μασκαραλίτκους, -ή, -κου [maskaralítka], επίθ. = α. άσεμνος, πβ. *μασκαραλίτκα λόγια* = αισχρολογίες, π.χ. *Όλου μασκαραλίτκα λεν* Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. άσεμνο αποκριάτικο τραγούδι. Πιτένης 1971:208. Ελιμειακά 36:79. Από το τουρκ. maskaralik, βλ. λ. *μασκαραλίγια*, + παραγ. κατάλ. -ίτκους < -ίτικος.

μασκαρέτα και συνήθως στον πληθ. *μασκαρέτις* [maskarétis], ουσ. θηλ. = η άκρη των παπουτσιών. Έκφραση: *Τς καμάρουσιν τς μασκαρέτις*, βλ.λ. *καμαρώνου*.

μασκαρένου [maskarénu], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: διαφθείρω, βιάζω κόρηνη, π.χ. *Η καρδιά μ' τρέμι, θαρωώ ντιρβέναγας μι κνηηγάι να μι μασκαρέψι*. Από το τουρκ. maskara (= γελοίος), Redhouse 1968:735.

μασλάτι [maslátɨ], ουσ. ουδ. = α. συζήτηση, κουβέντα, ομιλία, β. στον πληθ. κούφιες, ανούσιες κουβέντες, π.χ. *Κι αρχινούν τα μασλάτια κι τα κουτσομπουλιά*. Εκφράσεις: *τσακώνου του μασλάτι* = πιάνω την κουβέντα / *Μασλάτια* = αναληθή λόγια. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 21:62, 44:72. Από το τουρκ. maslahat (= υπόθεση, δουλειά), Redhouse 1968:735, πβ. και Κατσάνης 1997.

μασλάτας [maslátas], επίθ. = πολυλογάς, που του αρέσει η κουβέντα, βλ. και *μασλατζής*. Καλινδέρης 1982:375. Από το *μασλάτι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

μασλατεύου [maslaténu], ρ. = κουβεντιάζω, π.χ. *Να βρει κάναν θκο τ' να μασλατέψν*. Αλευράς 1964:7. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μασλάτι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύου < -εύω.

μασλατζής, -ού [masladzís], ουσ. αρσ. = πολυλογάς, που του αρέσει η κουβέντα, βλ. και *μασλάτας*. Καλινδέρης 1982:375. Από το *μασλάτι*, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -ci > -τζής.

μασούρι [masúri], ουσ. ουδ. = α. ποσότητα νήματος ή κλωστής μαζεμένη ώστε να σχηματίζει κύλινδρο, β. το καλάμι που το γεμίζουμε με νήμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. / περσικό masur(a) Redhouse 1968:736, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998: 825.

μάστιουρας, πληθ. *μαστιόρι* ή *μαστόρια* [mástɣuras, mastióri], ουσ. αρσ. = α. μάστορας, μαστόροι, π.χ. *Απιρνούσαν οι μαστιόρι τα σιδιρένια τα σιφάνια*, β. χτίστης. Πιτένης 1971:18. Ελιμειακά 44:63, 64. Από το αντίστοιχο του νεοελληνικού μάστορας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:825, με διφθογγοποίηση του άτονου ο [u] < το λατ. magister, πβ. και Κατσάνης 1997.

μαστιουρίδους [mastɣuríðus], επίθ. = για τους μαστόρους, κατώτερης ποιότητας, π.χ. *Τι κουνιάκι μαστουρίδου είναι αυτό πάλι*; Από το *μάστιουρας*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

μαστραπάς [mastrapás], ουσ. αρσ. = κύπελλο με χερούλι, με το οποίο έπιναν γάλα ή τσάι ή το χρησιμοποιούσαν για τη μέτρηση υγρών. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *maşraba / maşrapa*, Redhouse 1968:836.

μαδά [maðá], ουσ. θηλ. = τσιμπίδι (του τζακιού). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *maşa*, Redhouse 1968:736.

ματαπαάινου [matapaénu], ρ. = ξαναπηγαίνω. Αλευράς 1964:63. Από το μετά (με τη σημασία του ξανά) + πηγαίνω, με υποχωρητική αφομοίωση e-a > a-a.

ματιούκου [matíuku], ουσ. θηλ. = ρακή, π.χ. *Μούγκι ματιούκου ρίχνου / Λέγκου, φέρι μας, μαρ, που μια ματιούκου ιδώμα μι του Γιώρι*. Αλευράς 1964:43. Ελιμειακά 21:62. Πιθανότατα από το υποκοριστικό *Ματιώ, Ματιούκου* του βαπτιστικού Μαλαματή, ό.βλ.

μάτκα [mátka], ουσ. θηλ. = ψηλή και στενή στάμνα όπου με ένα ειδικό ξύλινο εξάρτημα χτυπούσαν το γάλα για να βγάλουν το βούτυρο.

ματουγάλια [matuǵá'ia], ουσ. ουδ. = ματογυάλια. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μάτι + γυαλιά, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

ματουστάφι [matustáfi], ουσ. ουδ. = α. πολύτιμη καφέ πέτρα, β. κρόκος από το αυγό της Παναγίας, τον οποίο άφηναν 7 ή 5

ματουστάφι

χρόνια για να απολιθωθεί και να γίνει περίπου σαν κεχρί-μπάρι. Του απέδιδαν ιαματικές ιδιότητες, π.χ. σταματούσε τη ρινορραγία, βοηθούσε τις έγκυες γυναίκες να μην αποβάλουν κ.λπ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:263.

ματρακάς [matrakás], ουσ. αρσ. = μεγάλο σφυρί για το πελέκημα της πέτρας. Καλινδέρης 1982:441. Από το τουρκ. *matraka*, Redhouse 1968:738.

ματσκώνου [matskónu], ρ. = α. χτυπώ με ξύλο, δέρω, β. μαζεύω, π.χ. *Τα ματσούκουσι* = τα μάζεψε όλα (στο παιχνίδι). Καλινδέρης 1982:393. Από το *ματσούκα* + παραγ. κατάλ. -ώνω.

ματσούκα [matsúka], ουσ. θηλ. = μεγάλο και χοντρό ραβδί, κλίτσα. Από το ιταλ. / βενετ. *mazzoca*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:828.

ματσαλιάζου [matʂalázu], ρ. = μασάω ηχηρά ψωμί, φρούτα κ.λπ., π.χ. *Τα ματσάλτσιν κι τά 'φκιν ύστρα*. Καλινδέρης 1982:351. Πιθανότατα ηχομμητική λέξη.

ματῆκαλνώ [matʂkalnó], ρ. = τρώω από λίγο. Καλινδέρης 1982:392. Πβ. και Δημητράκος 1956, Ε:4498 *ματσουλίζω*.

μαυλίζου [mavlízu], ρ. = α. μαγεύω, υπνωτίζω, β. μιμούμαι τη φωνή ζώων για να τα συγκεντρώσω, π.χ. *Άκσις τι είπα; είπιν ου Μήτρους, κι μαύλιξι τα σκλια*. Από το ελληνιστ. *μαυλίζω*, Δημητράκος 1956, Ε:4498, Κριαράς 1968, Θ:366.

μαυρίτσα [mavrítsa], ουσ. θηλ. = μαύρισμα στις άκρες των δακτύλων. Λέγεται επίσης και *γκουϊάντα*, βλ.λ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μαύρος* + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ίτσα.

μαύρους [mávrus], ουσ. αρσ. = α. μελαχρινός, βλ. *αμίκους, γιούφτους, σίνακας, γκαβαράπς*, β. δυστυχημένος, π.χ. *Όι τι έπαθα η μαύρη μ'*. Καλινδέρης 1982:435.

μαυρουτσούκαλου [mavrutsúkalu], ουσ. ουδ. = μτφ. πολύ μελαχρινός άνθρωπος, κυρίως κορίτσι. Πιτένης 1971:193. Από το *μαύρος* + *τσουκάλι*.

μαυρουχαρχαλιαζμένους, -νι, -νου [mavruχarχaliazménus], επίθ. / μτχ. = μαυρισμένος και άσχημος, π.χ. *Κι άλλις σα ζντρομπλις, μαυρουχαρχαλιαζμένις στιγνουπάιδις*. Ελμειακά 5:120. Από το μαύρος + *χαρχαλεύου* < *χαρχάλι*, ό.βλ.

μαυρόχαρους [mavróχarus], ουσ. αρσ. = ο χάρος που παίρνει συνήθως νέο άνθρωπο, πβ. *ασπρόχαρους*. Καλινδέρης 1982:251. Από το μαύρος + χάρος.

μαφέξα [maféza], ουσ. θηλ. = κόκκινη ή μπλε κλωστή η οποία χρησιμοποιούνταν για ύφανση. Η κόκκινη μαφέξα χρησιμοποιούνταν και στον *μάρτι*, βλ.λ., που φορούσαν την 1η Μαρτίου, καθώς και για ξεμάτιασμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μαχαλάς [maxalás], ουσ. αρσ. = γειτονιά, συνοικία. Πιτένης 1971:158. Ελμειακά 16-19:52. Από το τουρκ. / αραβ. mahalle, Redhouse 1968:720, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998: 829.

μαχαλιώτσα [maxalíotsa], ουσ. θηλ. = γειτόνισσα. Από το τουρκ. mahall, Redhouse 1968:719, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ιώτισσα.

μαχιά [maxía], ουσ. θηλ. = ψαλίδι, ζευκτό της στέγης. Πασχαλίδης 1999:225.

μαχμάρου [maxmáru], ουσ. θηλ. = νωθρή, αργοκίνητη γυναίκα. Από το τουρκ. mahmur (= νυσταγμένος), Redhouse 1968:722.

μαχμουντιές [maxmudiés], ουσ. αρσ. = τουρκικά νομίσματα. Ελμειακά 12-13:90. Από το mahmudi, mahmudiye (= χρυσό νόμισμα του Μαχμούντ Β'), Redhouse 1968:722.

μαχραμάς [maxgramás], ουσ. αρσ. = είδος υφάσματος που χρησιμοποιείται ως σκέπασμα. Πασχαλίδης 1999:225. Από το mahrama, makrama (= μαντήλι), Redhouse 1968:722, 726.

μέγγινους [ménǵinus], ουσ. αρσ. = σφιγκτήρας, εργαλείο που χρησιμοποιούν οι τεχνίτες για να σφίγγουν αντικείμενα κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας τους. Καλινδέρης 1982:443. Αντιδάνειο από το τουρκ. mengene, Redhouse 1968:755, κι αυτό από το ελληνιστ. μάγγανον (= δοκάρι τροχαλίας), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:832.

μέγγινους

μέρομηγκας | *μέρομηγκας* [mérmingas], ουσ. αρσ. = μεγάλο μυρμήγκι, ό.βλ. Από το *μυρμήγκι*, ό.βλ., + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -ας, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:896.

μέρους, πληθ. *μέρια* [mérus, mérga], ουσ. ουδ. = μέρη, π.χ. *Ξι-σκώνουντι κι απ' τ' άλλα τα μέρια να ρθουν να τ' γκιζι-ρίσιν*. Αλευράς 1964:20. Ελιμειακά 9:93. Ενδιαφέρων ο τύπος για τον πληθυντικό.

μη κι δεν [mi ki den], φράση = *αμ δε...*, *όχι βέβαια*, π.χ. *Θελν οι καμμένι οι ξινητιμένι να διαβάζν πατριώτκί ιφημιρίδα. Μη κι δεν...* Ελιμειακά 30:66.

μηλίγγι [milíng], ουσ. ουδ. = κρόταφος, π.χ. *Μι κρουν τα μηλίγγια*, βλ. και *μηνίγγι*. Από το ελληνιστ. μηνίγγιον, υποκορ. το αρχ. ελλ. μήνιγγξ. Ο τύπος *μηλίγγι* από **μηνίγγι* με αφομοίωση [m-n > m-l], Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:855.

μηλόγωνα [milóɣuna], ουσ. θηλ. = κοκκινωπή γούνα χαμηλής ποιότητας που επενδύει και γαρνίρει το *σάκο* (βλ. λ.). Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: γούνα, πανωφόρι με γούνα από μέσα, π.χ. *Μι τ' αντιριά τ', μι του σάκου, μι τ' μηλόγωνα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 12-13:87. Από το < *μήλον* = πρόβατο + γούνα, γούνα από πρόβατο.

μηλονκέδουνου [milukédunu], ουσ. ουδ. = κυδωνόμηλο. Καλινδέρης 1982:397. Από το *μήλο* + *κυδώνι*, με αντικώφωση του *i* > *e*.

μηνίγγι [miníng], ουσ. ουδ. = κρόταφος, βλ. και *μηλίγγι*. Έκφραση: *Κρουν τα μηνίγγια μ'* = χτυπούν τα μηνίγγια μου.

μητρά και μτρα [mitrá], ουσ. θηλ. = μητριά. Καλινδέρης 1982:367. Από το *μητριά* με αποβολή του άτονου *i*. Για την προφορά του τελικού *τεμαχίου* -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

μιάλλας [míallas], επίρρ. = μια φορά, π.χ. *Του γυρόφιριν μιάλλας μι τα μάτια*. Αλευράς 1964:8. Από το μια άλλη φορά(ς), βλ. λ. *κάγκαμινιάλλας, καμιάλλας*.

μιαν κι μιαν [míánkimíán], επίρρ. = πολύ γρήγορα, χωρίς κόπο. Καλινδέρης 1982:363.

μιάφρας [míáfras], επίρρ. = μια φορά, κάποτε, π.χ. *Ήταν του σπίτι τ' Χατζηντάμ' που μιάφρας μ' έναν απόιρα γιόμουσιν η αυλή τ' χαλάζι*, βλ. και λ. *κάγκαμιάφρα(ς), καμνιάφρας*. Ελιμειακά 8:55, 44:64. Από το μιά φορά + -ς, κατ' αναλογία προς άλλα επιρρήματα σε -ς, π.χ. *μήπους, ιχτές, ιτότις* κλπ., πβ. και Παπαδόπουλος 1926:49.

μιγαμέρους [mígamérus], ουσ. ουδ. Ο Καλινδέρης (1982:265) το αναφέρει ως υγρό βοτάνι σε μπουκάλι με σκέπασμα, που κατέληγε σε ξυλάκι για να βγαίνει ευκολότερα το υγρό σε μικρές δόσεις (σα σταγονόμετρο). Το έδιναν στα παιδιά μετά τη μετάληψη.

μιγγιάνδης [míggándis], ουσ. αρσ. = οι γύφτοι.

μιζικλίκια και μιζιλίκια [miziklíka], ουσ. ουδ. = νόστιμοι μεζέδες. Ελιμειακά 42:72. Από το τουρκ. *mezelik*, Redhouse 1968:771, με την ανάπτυξη ενός *k*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:833.

μιθαύρου [míthánru], επίρρ. = α. μεθαύριο, β. αργότερα, στο μέλλον, π.χ. *Μιθαύρου στ' αλώνια*, γ. ειρων. του χρόνου, ποτέ, π.χ. *Άσι· μιθαύρου, άμα έχουμι παράδις...* Πιτένης 1971:13.

μιθούκας, -κου [míthúkas], επίθ. = μεθύστακας, μέθυσος. Καλινδέρης 1982:381. Από το μέθη + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούκας, πβ. *θιούκας* (= θείος).

μιντάνι [míhdáni], ουσ. ουδ. = πλατεία, ανοιχτός χώρος. Από το τουρκ. *meydan*, Redhouse 1968:769.

μιλαδέρφια [miladárfta], ουσ. ουδ. = ετεροθαλή αδέρφια. Από το τουρκ. *mel(ez)* (= υβρίδιο), Redhouse 1968:751, + αδέρφια, πβ. και λ. *μιλέζκους*.

μιλέζκους, -ζί, κου [milézkus], επίθ. = α. όχι γνήσιος, νόθος, π.χ. *Όχ' σα σήμωρα 'π' ακούν τα δουρδίτκα οι μικρές απ' αυτοί τς μιλέζζι*, β. πουλί από διασταύρωση, π.χ. *Μιλέζκου πλι απού γραμματίκι κι καναρίνι λαλάι γιρά*. Ελιμειακά *μιλέζκους*

46:74. Από το τουρκ. melez (= υβρίδιο), Redhouse 1968:751, + παραγ. κατάλ. -ικος.

μιλέτι [miléti], ουσ. ουδ. = φυλή, ράτσα, π.χ. *Ήταν κόσμους απού χίλια μιλέτια*. Έκφραση: *θκό μας μιλέτι* = άνθρωπος από τη δική μας γενιά. Ελιμειακά 16-19:50. Από το τουρκ. millet (= κοινότητα, έθνος), Redhouse 1968:777.

μίλιου [míliu], ουσ. ουδ. = είδος υφάσματος. Πασχαλίδης 1999:225.

μιλίσοι [milísi], ουσ. ουδ. = μελίσι.

μιλίσα [milísa], ουσ. θηλ. = α. μέλισσα, βλ. και *μπουντόσα*, β. μτφ. προκομμένη γυναίκα. Από το μέλισσα με κατέβασμα του τόνου.

Μιλουτίνι [milutíni], τοπων. = Μηλιά, χωριό της περιοχής. Πιτένης 1971:33, 167.

μιντέρι [mindérij], ουσ. ουδ. = α. στενός μόνιμος καναπές του οντά, β. στρώμα με άχυρο που έμπαινε στις κόχες (βλ. λ.). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:225. Από το τουρκ. minder, Redhouse 1968:778

μίντζι [míndzi], ουσ. ουδ. = χρυσό νόμισμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μιντιρλίκι [mindirlik], ουσ. ουδ. = α. χαμηλό και μακρόστενο ξύλινο ντιβάνι, ανάκλιτρο, β. μόνιμα ντιβάνια αριστερά και δεξιά του τζακιού, γ. κτιστοί καναπέδες γύρω-γύρω στο δωμάτιο σκεπασμένοι με μάλλινα στρωσίδια, π.χ. *Ξαπλώ-νου ιδώ στα μιντιρλίκια / Τουν τρανό του νουντά 'πού 'ταν τα μιντιρλίκια αλούρα*. Παπασιώπης 1972:35. Ελιμειακά 11:238. Από το τουρκ. minder, Redhouse 1968:778, + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik.

μιρά, 'που μιρά [mirá], ουσ. θηλ. / επίρρ. = μεριά, από δίπλα, στην άκρη, π.χ. *Απ' του Σιόπουτου μιρά... / Τουν τηρούσαν λί-γου 'που μιρά... / Τηρούσαν όλι τ' μιρά τς* (= το συμφέρον τους) *κι καγκάνας δεν έρχουνταν*. Ελιμειακά 8:57, 44:62. Από το μεριά για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

μιράδι [miráði], ουσ. ουδ. = μερίδιο.

μιρακλής, μιρακλού [mirkalís], ουσ. αρσ. = αυτός που έχει έντονη αγάπη και φροντίδα για κάτι. Από το τουρκ. merakli, Redhouse 1968:757.

μιρακλίδους, -α, -ου [miraklíðus], επίθ. = αυτός που έγινε με-
ρόακι, φροντίδα και αγάπη. Ελιμειακά 25:83. Από το merakli,
Redhouse 1968:757, + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

μιράκι [mirák], ουσ. ουδ. = πολύ έντονη επιθυμία. Από το
τουρκ. merak, Redhouse 1968:757.

μιργιάτκου [miríátku], ουσ. ουδ. = μεροκάματο, π.χ. *Όποιους
τράνιψιν ιννιά πιδιά μι μιργιάτκου να μας πει: πουδένου-
ντι; / Μι του μιργιάτκου μ' τα φέρνου βόλτα...* Αλευράς
1964:90. Ελιμειακά 23:80, 31:167, 32:72. Από το ημέρα + πα-
ραγ. κατάλ. -άτικος και αποβολή στη συνέχεια του άτονου
αρχικού φωνήεντος.

μιρμέτι [mirméti], ουσ. ουδ. = α. επιδιόρθωση, πρόχειρο βάψι-
μο, β. ξυλοδαρμός, πβ. *σουλτάν μιρμέτι* = γερό ξύλο. Αρχείο
Μ. Μόμτσιου. Από το meremet / meremmet / meramet (=
επιδιόρθωση μικρής βλάβης), Redhouse 1968:757.

μιρμιτίζου, παθ. μιρμιτιούμι [mirmítizu], ρ. = α. μερμετίζω,
επιδιορθώνω κάτι, επισκευάζω (π.χ. βάφω επί τόπου μέρος
του τοίχου που είχε χαλάσει), β. ξυλοφορτώνω κάποιον, π.χ.
*Τουν μιρμέτσιν καναδνό νά 'χ του νου τ', γ. τσιμπολογώ για
να σπάσω την πείνα μου, π.χ. Τι μιρμιτιέσι αυτούγια;* Αρχείο
Μ. Μόμτσιου. Από το μιρμέτι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζου.

μιρουμήνια [mirumíña], ουσ. ουδ. = λαϊκή μετεωρολογική ετή-
σια πρόγνωση με βάση τις πρώτες μέρες του Αυγούστου·
κάθε μέρα αντιστοιχεί σε έναν μήνα. Από το ημέρα + μήν(α)
+ παραγ. κατάλ. -ι, πληθ. -ια.

μιρώνου [mirónu], ρ. = ημερώνω, ηρεμώ. Καλινδέρης 1982:367.
Από το ημερώνω με αποβολή του άτονου αρχικού φωνή-
εντος.

μισάλι | μισάλι [misáli], ουσ. ουδ. = ένα μακρύ ύφασμα που το έριχναν στην αγκαλιά όταν καθόταν γύρω από το τραπέζι για φαγητό. Το χρησιμοποιούσαν και στην πινακωτή. Από το λατ. mensalis (< mensa = τραπέζι), Papahagi 1974:806, πβ. και Κατσάνης 1997.

μισάλα, μσάλα [misála], ουσ. θηλ. = πρόχειρη ποδιά δουλειάς, π.χ. *Μι τν άσπρι τι μισάλα οι μπρατίμι / Φόρισι τ' μισάλα σ' να μη λιαρουθείς / Ν καθιμιρνή φουρούσαμι τς μισάλις κι τ' σκόλι τς φίριτις μας*, Ανδριώτης Ι.Α. 538, βλ.λ. μισάλι. Παπασιωπής 1973:25. Ελιμειακά 5:115, 12-13:89, 22:49. Από το λατ. mensalis (< mensa = τραπέζι), Papahagi 1974:806, πβ. και Κατσάνης 1997.

μισάντρα [misándra], ουσ. θηλ. = ξύλινη ντουλάπα εντοιχισμένη για κλινοσκεπάσματα, π.χ. *Γκρέμπσιν ν παρσιτιά, τ' μισάντρα, του κιλάρι*. Παπασιωπής 1977:75. Ελιμειακά 4:50. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό misándră, κι αυτό από το τουρκ. mouçandra, Papahagi 1974:806.

μισίρκα, μισίρκους [misírka], ουσ. θηλ. / αρσ. = α. γαλοπούλα, διάνος, πβ. και λ. κούρκους, β. μτφ. άνθρωπος με ψηλό λαιμό. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:355. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μισιδόλα [misiðóla], ουσ. θηλ. = α. μισή σόλα, που χρησιμοποιούνταν για να σολιάζουν μόνο το μέρος του παπουτσιού που ήταν χαλασμένο, β. μτφ. πολύ σκληρό, π.χ. *Δεν τρώγονταν αυτό του κρέας. Σα μισιδόλα ήταν*. Ελιμειακά 25:85. Από το νεολατ. mezzusola.

Μισκιάθκου, Μισχιάθκου [miskáθku, mischáθku], τοπων. = συνοικία της Κοζάνης, βλ. και Ντίνας 1995: 125, π.χ. *Κι στα χασαπλιά να μπαίνουν, στα μισκιάθκα να γυρνά / Σ' όλις τς συνοικίες αδουκιούμι έκατσάμι: στα Μισκιάθκα...* Παπασιωπής 1972:72, 1988:21, 72. Ελιμειακά 11:240, 16-19:52.

μισουκιρίς [misukirís], επίρρ. = στα μέσα μιας χρονικής περιόδου, π.χ. *Τουν πλιαρώνου μισουκιρίς του τζουμπάνου*. Καλινδέρης 1982:367. Από το μεσοκαιρίς κατά το μεσουρανίς,

μεσοχρονίς κλπ., πβ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:843-4.

μισουκουμείου [misukumíu], ουσ. ουδ. = νοσοκομείο, βλ. και *μισουκουμείου*. Πιτένης 1971:195. Από το νοσοκομείο με αλλαγή της πρώτης συλλαβής.

μισουρανίς [misuranís], επίρρ. = στη μέση του ουρανού, πβ. και *μισουκιρίς*. Καλινδέρης 1982:387.

μιστριώτικους, -ή, -κου [mistríótiku], επίθ. = ζώο από διασταύρωση. Καλινδέρης 1982:419. Πβ. και το κουτσοβλαχικό *mistretsu*.

μιδά [mišá], ουσ. θηλ. = προθάλαμος στο κυρίως κτίσμα του σπιτιού, είσοδος με πέτρινο ή ξύλινο πάτωμα ή με πάτωμα που έχει χωμάτινο επίχρισμα (*παλάμζμα*, βλ.λ.), σάλα, π.χ. *Ακούσκιν απού μέσα απ' τ' μιδά η τζιτζίκου μ' / Μπήκαν οι μουσαφίριδισ στην μιδά*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αλευράς 1964:66. Ελμειακά 21:63. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μέση + παραγ. κατάλ. -ιά.

μιδακός, -κιά, -κό [mišaká], επίθ. = α. μισός - μισός, β. παραγωγή που την παίρνουν μισή-μισή ο ιδιοκτήτης κι αυτός που καλλιεργεί ένα χωράφι. Από το *μιδά*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -κός.

μιδμέρι [mišmérī], ουσ. ουδ. = μεσημέρι, π.χ. *Άιντι μιδμέρι πήγιν* = πέρασε η ώρα. Ελμειακά 8:55, 44:71.

μιδμιριάζου [mišmiríázu], ρ. = α. κοιμούμαι το μεσημέρι, π.χ. *Όντας έφρυβγιν ου Μαντρέλας για να μιδμιριάσι...*, β. ως τριτοπρόσωπο *μιδμιριάζι* = κοντεύει μεσημέρι. Ελμειακά 44:64. Από το μεσημέρ(ι) + παραγ. κατάλ. -άζω.

μιδό [mišó], ουσ. ουδ. = τετράγωνο κιλίμι που τοποθετείται στο κέντρο του δωματίου. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μιδά*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ό.

μιταβγαλμένους, -νι, -νου [mitavgalménus], επίθ. / μτχ. = α. ρακή που προέρχεται από δεύτερο βρασμό, β. μτφ. πολύ έξυ-

μιταβγαλμένους

πνος άνθρωπος. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μετά (με τη σημασία του ξανά, πβ. *ματαπααίνου*) + βγαλμένος (< το ρ. βγάνου).

μιτάγγιζμα [mitáŋgizma], ουσ. ουδ. = το μετασύρσιμο του κρασιού, μετάγγιση. Από το μεταγγίζω + παραγ. κατάλ. -μα.

μιταγίνιτι [mitaǵín̄gin̄], ρ. = ξαναγίνεται, π.χ. *Δε μιταγίνκιν, κι ούτι τα μιταγένι*. Ελιμειακά 16-19:50. Από το μετά (με τη σημασία του ξανά, πβ. *ματαπααίνου, μεταβγαλμένους*) + γίνεται.

μιταγυρνώ [mitaǵírn̄ó], ρ. = ξαναγυρνώ. Καλινδέρης 1982:275. Από το μετά (με τη σημασία του ξανά, πβ. *ματαπααίνου, μιταγίνιτι*) + γυρνώ.

μιταλαβιά [mitalav̄iá], ουσ. θηλ. = μετάληψη. Καλινδέρης 1982:251. Από το μεταλαβαίνω, λαϊκότροπος τύπος του μεταλαμβάνω.

μιταπέφτου [mitap̄éftu], ρ. = ξαναπέφτω. Καλινδέρης 1982:275. Από το μετά (με τη σημασία του ξανά, πβ. *ματαπααίνου, μιταγίνιτι*) + πέφτου.

μιταρόνημα [mitarón̄ima], ουσ. ουδ. = χοντροή και δυνατή κλωστή με την οποία κατασκευάζονταν τα *μτάρια*, βλ.λ. Χρησιμοποιούνταν και για *ράμμα*, βλ.λ., στο πέταγμα του αετού, κυρίως όταν είχε πολύ δυνατό αέρα. Από το μιτάρι, βλ. λ. *μτάρια*, + νήμα.

μιτζίτι [midzít̄i], ουσ. ουδ. = μικρής αξίας νόμισμα. Πιτένης 1971:164. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *mecit, Mecidiye* (= ασημένιο νόμισμα 20 πιάστων), Redhouse 1968:743.

μιτζμένους [midzm̄énus], μτχ. = μεθυσμένος. Αλευράς 1964:59. Από το μεθυσμένος > *miθzm̄énus > *mitzm̄énus (ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης) > midzm̄énus (αφομοίωση ηχηρότητας).

μιτιλί, μιτλί [mitilík], ουσ. ουδ. = α. ψιλά, β. χρήματα γενικώς. Καλινδέρης 1982:375. Από το μεταλλίκι, μικρό μεταλλι-

κό κέρμα, με προχωρητική αφομοίωση: μεταλλίκι > *μιταλλί > μιτιλί, και μιτλί με αποβολή του υστερογενούς *i*.

μισουκάρκου [mɪsukárkus], επίθ. = α. σκεύος χωρητικότητας μισής οκάς, π.χ. *Πού είναι του μισουκάρκου του κανάτι;* β. ελαφρόμυαλος. Από το μισό(ς) + οκά + παραγ. κατάλ. -άρι-κος, κυριολεκτικά: αυτός που το μυαλό του ζυγίζει μισή οκά.

μκράτκου, -ή, -κου [mkrátikus], επίθ. Κυρίως στον πληθ. του ουδ.: ανώριμα πράγματα, παιδιαρίσματα, π.χ. *Τι μκράτκα είναι αυτά, κουτζά φουράδα;* Πιτένης 1971:31. Από το μικρός + παραγ. κατάλ. -άτικος.

μκρεύνουμι [mkrénumi], ρ. = παριστάνω το μικρό, φέρομαι σαν μικρός, π.χ. *Άντα γέντσα του Βασίλι, η τρανή χίρσιν να μκρεύτι.* Αλευράς 1964:38. Καλινδέρης 1982:334. Από το μικρός + παραγ. κατάλ. -εύω, -ομαι.

μκρος, -ή, -ό [mkrɔs], επίθ. = α. μικρός, β. μικρό παιδί, ιδίως στον πληθυντικό, π.χ. ... *για να μη σιβαίν τα μκρα κι πατούν τα λούδια...* Παροιμία: *Μκρον κώλουν δεν έδειρις τρανόν μη φουβριόξ.* Πιτένης 1971:23. Ελμειακά 46:73. Αρχείο Μ. Μόμπσιου.

μλιούκι [mlíuk], ουσ. ουδ. = μπουλούκι, παρέα, βλ. και *μπλιούκι*. Πιτένης 1971:256. Από το τουρκ. bölük (= ασύντακτη ομάδα ανθρώπων, μικρό τμήμα άτακτου στρατού), Redhouse 1968:195, πβ. και κουτσοβλαχικό blúke, Papahagi 1974:279-80.

μνήσκου, *έμνησκιν* (παρατατικός) [émniskin], ρ. = έμενε. Αλευράς 1964:46. Για τον μεταπλασμό κάποιων ρημάτων σε -σκω βλ. 1.4.5.2.

μόκουν [mókun], επίρρ. = σιωπή, μόκο, π.χ. *Να σι παίρον τς παράδεις, να σι φουκαλνούν κι να καμς κι μόκουν.* Ελμειακά 10:154. Από το παλιό ιταλ. moco (= τίποτα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:865.

μόλαβους, -βι, -βου [mólavus], επίθ. = ήσυχος, πράος. Από το κουτσοβλαχικό mólavm, Papahagi 1974:819-20.

μόλαβους

- μόλια* | *μόλια* [mólja], ουσ. ουδ. = χαλίγια. Καλινδέρης 1982:409.
- μόλιουμα* [móljuma], ουσ. ουδ. = κόλλημα μιας μεταδοτικής αρρώστιας. Από το *μουλιώνου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα, πβ. Κριαράς, 1968, I:218.
- μόλτσα* [móltsa], ουσ. θηλ. = α. σκόρος, βώτριδα, π.χ. *Τ' βιλέντσα ν είχι μσουφάι η μόλτσα*, β. μτφ. μικρή ή μικρόσωμη και επίμονη γυναικά. Από το κουτσοβλαχικό móltsă, Parahagi 1974:820 κι αυτό από το σλαβ. molets, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:563. Καλινδέρης 1982:251.
- μόνους* [mónus], επίθ. = μονός, σε περιττό αριθμό, π.χ. *Τα γλυκά που παίναν στ' λιχώνα ίχριζιν να 'νι μόνα*. Από το κοινο νεοελληνικό μονός με ανέβασμα του τόνου.
- μόρσου* [mórsu], ουσ. ουδ. = ξυλόδεσμος. Πασχαλίδης 1999:225.
- μότσαλι* [mótšali], ουσ. θηλ. = α. υγρασία, π.χ. *Να μη σιβαίνι η μότσαλι μέσα κι μι φκιάσι τα πουνάριμα μ' μπλιόντα*, β. το λιωμένο χιόνι, π.χ. *Μα νε μότσαλι νε πάγους...* Ελμειακά 4:52.11:238. Από το κουτσοβλαχικό mutšale (= μούσκεμα, υγρασία), Parahagi 1974:826. Πβ. και σχετικά τοπωνύμια όπως Μουσίλα, Μότσιαλη στην Ήπειρο.
- μου* [mu], σύνδ. = μόνο, π.χ. *Μου στου τσίτσι* = ολόγυμνος. Καλινδέρης 1982:365. Από το μόνο με αποκοπή της τελευταίας συλλαβής.
- μουαμπέτι* [muabéti], ουσ. ουδ. = γλέντι, διασκέδαση, ευχάριστη ατμόσφαιρα σε παρέα με αστεία και γέλια, π.χ. *Είχαμι ένα μουαμπέτι ιψέ...* Πιτένης 1971:157. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το muhabbet, Redhouse 1968:788.
- μουαμπιτλής*, -ού [muabitlís], επίθ. = άνθρωπος που κάνει ευχάριστη ατμόσφαιρα συζήτησης, *μουαμπέτι*, βλ.λ. Πιτένης 1971:161. Από το τουρκ. muhhabetli, Redhouse 1968:788.
- μούγκι* [múnǵi], επίρρ. = μόνο, π.χ. *Μούγκι μ' ένα μικρο πανί / Καλά είναι, ζουή νάχν μούγκι*, Ανδρωίτης I.A. 538. Πιτένης 1971:153. Παπασιωπής 1972:25. Ελμειακά 4:50, 30:67, 44:67, 46:75.

μουζαβέζικους [muzavézīkus], επίθ. = όχι ευθύς, ασαφής, αοριστολόγος, π.χ. *Άφκέ τα τα μουζαβέζικα τα λόγια. Πήγεις ή δεν πήγεις;* Από το τουρκ. müşevves (= συγκεχυμένος), Redhouse 1968:837.

μουζαβιργιά [muzavirǵá], ουσ. θηλ. = διαβολή, συκοφαντία, ανακατωσιά, βλ. και λ. μουζαβιρλίγια, π.χ. *Γλέπτι εμ έφκιασάμι τ' μουζαβιργιά, έμ ήθιλάμι ...* Ελιμειακά 44:65. Από το μουζαβίρ(ς), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά.

μουζαβιρλίγια [muzavirliká], ουσ. ουδ. = διαβολές, συκοφαντίες, ανακατώματα, βλ. και λ. μουζαβιργιά. *Βάνου μουζαβιρλίγια / μουζαβιργιά = διαβάλλω, συκοφαντώ, π.χ. Είναι τρανή μουζαβίρου. Άλλι δλεια, δεν έχ. Όλι ν ώρα βάνι μουζαβιρλίγια / Έβανιν μουζαβιρλίγια για να μας κάμι να μάλώσουμι,* Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/1/1952. Πιτένης 1971:260. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μουζαβίρ(ς), ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik.

μουζαβίρς, -ρου [muzavírs], ουσ. = α. συκοφάντης, αυτός που μεταφέρει λόγια από τον ένα στον άλλο, που διαβάλλει κάποιον, π.χ. *Είνι τρανή μουζαβίρου. Άλλι δλεια, δεν έχ. Όλι ν ώρα βάνι μουζαβιρλίγια,* β. μτφ. το ξύλο που βάζουμε στο τζάκι για να ενισχύσουμε τη φωτιά. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:199. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. müşevvir, Redhouse 1968:857.

μούζγκα [múzga], ουσ. θηλ. = πολύ έντονο κόκκινο χρώμα, π.χ. *... μι πλάτις μαύρις σαν κατράνι ή μούζγκα κόκκιανις / ... μι μύτις μούζγκα κόκκιανις να σταζν καμόσις...* Πιτένης 1971:194. Ελιμειακά 5:120, 11:239. Από το κουτσοβλαχικό múzga κι αυτό από το παλαιοσλαβικό muzga, Papahagi 1974:845.

μούζγκαβους, -βι, -βου [múzgavus], επίθ. = κατακόκκινος. Καλινδέρης 1982:385. Από το μούζγκα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους.

μούζικου [múziku], ουσ. ουδ. = μουσικό όργανο, φουσαρόμωνα. Αλευράς 1964:88. Από το ιταλ. muzico. Ελιμειακά 24:55.

μούζικου

μουζίκους | μουζίκους [muzíkus], ουσ. ουδ. = χωρικός, αγροίκος, π.χ. Που-
λύ αργότερα χίρσαν νά 'ρχουντι μουζικά απ' δαπάν. Ελιμει-
ακά 46:78. Από το σλαβ. - ρωσ. mužik (= ανθρωπάκος, κα-
τώτερης ποιότητας άνθρωπος, χωριάτης), Ινστιτούτο Νεοελ-
ληνικών Σπουδών 1998:875.

μούζμουλου [múzmulu], ουσ. ουδ. = μούσμουλο, καρπός δέ-
ντρου με μικρό μέγεθος, σφαιρικό σχήμα, κίτρινο χρώμα,
λίγη σάρκα και πολλά κουκούτσια. Καλινδέρης 1982:414.
Από το μεσαιων. έλλ. μούσπουλο < αρχ. μέσπιλον, Ινστι-
τούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:877.

μουζμούταβους, -βι, -βου [muzmútavus], επίθ. = αυτός που
ανακατεύει κρυφά για να βρει κάτι, πβ. και μουζμούτας.
Καλινδέρης 1982:385.

μουζμούτας, -ου και μουζμούταρς [muzmútas, muzmútars],
επίθ. = αυτός που ανακατεύει κρυφά για να βρει κάτι, πβ.
και μουζμούταβους. Καλινδέρης 1982:377.

μουζμουτεύου [muzmutévu], επίθ. = ψάχνω κρυφά, βλ. και
αραδώ, γκουζγκουτεύου, κουταλεύου. Καλινδέρης 1982:377.
Από το μουζμούτας, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

μούζου [múzu], ουσ. θηλ. = γυναίκα μουλωχτή.

μούιαβους, -βι, -βου [mújavus], επίθ. = κοιμισμένος, νωθρός
αλλά και ύπουλος ταυτόχρονα, πβ. και λ. μούιας. Καλινδέ-
ρης 1982:358.

μούιας [mújas], ουσ. αρσ. = κοιμισμένος, νωθρός αλλά και
ύπουλος ταυτόχρονα, πβ. και λ. μούιαβους. Καλινδέρης
1982:358.

μουκαβάς [mukavás], ουσ. αρσ. = χοντρό χαρτόνι, πεπιεσμένο
χαρτί, π.χ. Πήρα ένα κουμμάτι απ' του κατ' του φύλλου
που ήταν σαν μουκαβάς, πβ. και λ. μακαβάς. Παπασιώρας
1988:63. Από το τουρκ. mukavva, Redhouse 1968:796.

μουκαέτς, -σα [mukaéts], ουσ. αρσ. = ικανός, καπάτσος, επιτή-
δειος, καταφερτζής. Έκφραση: Γένουμι μουκαέτς = αποφα-

σίζω τελικά να ασχοληθώ, να καταπιαστώ με κάτι / *Δε γίγκισ μουκαέτς να ρθεις*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. mukayyed (= επιμελής, εργατικός), Redhouse 1968:796. Πιτένης 1971:228. Ελιμειακά 22:42, 23:80, 31:167.

μουκουδά [mukušá], ουσ. θηλ. = μπουκιά, π.χ. *Μουτδαλνούσα τ' μουκουδά / Τρανή μουκουδά φάι, τρανό λόγου μην πεις / Δεν πρόκανα να φάου μια μουκουδά*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:158, 199. Παπασιώπης 1972:30. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 16-19:52.

μούκου ή μούκου του [múku], επίρρ. = τσιμουδιά, π.χ. *Πού είστι, μπρε, θιουσκουτουμένι; Μούκου ιμείς*, πβ. και *μόκουν*, ό.βλ. Παπασιώπης 1972:47. Ελιμειακά 23:80. Από το αρχ. ελλ. μυκός, κατά τον Ησύχιο: άφωνος, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

μούλα [múla], ουσ. θηλ. = θηλυκό μουλάρι, π.χ. *Κι δέφκιν στ' αχούρι να δώσι ταή στ' μούλα τ'*. Αλευράς 1964:68. Από το ελληνιστ. μούλα < λατ. mula, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:875.

μουλιώνου [mu'íonu], ρ. = α. κολλώ μεταδοτική αρρώστια, π.χ. *Έβγαλιν ιλαρά κι μόλιουσαν κι τ' άλλα*, β. παρασύρομαι, αποκτώ συνήθεια, π.χ. *Εμ μι αυτές τς πτάνις που πααίνι πώς να μη μουλιώσι; Τέτοια τα γένι κι αυτήν*. Από το λαϊκότροπο μολεύω με αλλαγή κατάληξης.

μουλουγμός [muluγmós], ουσ. αρσ. = διήγηση, ομολογία. Έκφραση: *Τα θκά μας μουλουγμόν δεν έχν* = δεν είναι να τα πούμε πουθενά. Καλινδέρης 1982:333. Από το *ομολογημός < ομολογώ + παραγ. κατάλ. -μός, με αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

μουλουγώ [muluγó], ρ. = διηγούμαι, αναφέρω, π.χ. *Του μουλόξιιν ου Νάνους; / Τι να σι πω κι τι να σι μουλουήσου / Τού 'λιγαν κι του μουλουγούσαν χρόνια κι χρόνια*. Πιτένης 1971:11. Από το ομολογώ με αποκοπή του αρχικού άτονου φωνήεντος.

μουλουγώ

μουλόχα

μουλόχα [mułóxa], ουσ. θηλ. = α. ποώδες φυτό με άνθη ροζ ή μοβ χρώματος, μολόχα, β. γεράνι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πα-
σχαλίδης 1999:225. Από το αρχ. ελλ. μολόχη, Ινστιτούτο Νεο-
ελληνικών Σπουδών 1998:866.

μουλώνου [mułónu], ρ. = σωπαίνω, βουβαίνομαι, π.χ. Μού-
λουνη, μα κι συ / Μούλουξα... κατάλαβα πού 'ταν για τ' ιμέ-
να. Από το μεσαιων. ελλ. μουλώνω < ελληνιστ. μύλλ(ον) (=
το χείλι), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:875, αρχαι-
σμός. Αλευράς 1964:8. Ελμειακά 11:239, 16-19:51, 22:50, 43:160.

μουμούδι [muμúdi], ουσ. ουδ. = ζώυφιο. Καλινδέρης 1982:381.

μουνάντιρους, -ρι, -ρου [munándirus], επίθ. = αδύνατος και
ψηλός άνθρωπος, ο οποίος τρώει πολύ και δε χορταίνει.
Καλινδέρης 1982:326. Από το μονός + έντερο.

μουνάτους, -τι, -του [munátus], επίθ. = ανόθευτος, καθαρός,
γνήσιος (καφέ), π.χ. Μουνάτου (ενν. καφέ) μι μια ζάρι
φαμπλιά μουρούσα κάθι μέρα; / Για του σπίτι έχουμι κα-
φέ μουνάτου καθρήσιον (από σκέτο κριθάρι), Ανδριώτης
Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:250. Παπασιώπης 1977:48. Από το
μόν(ος) + παραγ. κατάλ. -άτους < -άτος.

μυναχουδά [muναxuđá], ουσ. θηλ. = μοναξιά. Ελμειακά
43:159. Από το μονάχος + παραγ. κατάλ. -ιά.

μουνούχ [muνúχ], ουσ. ουδ. = ζώο ευνουχισμένο, με κομμένα
τα γεννητικά του όργανα. Ο ευνουχισμός βοηθούσε κυρίως
στην πάχυνση του ζώου και στην έλλειψη βαριάς μυρωδιάς,
όταν σφαζόταν. Από το αρχ. ευνούχος με αποβολή του άτο-
νου αρχικού φωνήεντος > μεσαιων. *βνούχος > μνούχος με
τροπή νη > μη > μουνούχος με ανάπτυξη υ ανάμεσα στα
δύο πρώτα σύμφωνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
1998:875.

μουνουβύζι [muνuνúzi], επίθ. = προβατίνα / γίδα με μία ρώγα.
Από το μονό(ς) + βυζ(ί) + παραγ. κατάλ. -ικος.

μουνουκέρατους, -τι, -του [muνuκέrátus], επίθ. = με ένα κέρα-

- το, πβ. *μουνουκέρατι γίδα*. Καλινδέρης 1982:438. Από το μόνος) + κέρατ(ο) + παραγ. κατάλ. -ος.
- μουνουχίζου* [munuxízɔ], ρ. = ευνουχίζω. Από το *μουνούχ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.
- μουντζιά* [mundzǵá], ουσ. θηλ. = μπάτσα, π.χ. *Δεν ακουτούσα να πω τίπουτα, φραστ μουντζιά*. Από το μούντζα + παραγ. κατάλ. -ιά.
- μουρά* [murá], ουσ. θηλ. = μουριά, π.χ. *Είχαμι στις μπαχτσέδεις ... μουρές*. Ελιμειακά 44:63. Από το μουριά· για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.
- μουράδι* [muráðɪ], ουσ. ουδ. = μωρός, ανόητος. Καλινδέρης 1982:358. Από το μωρός + παραγ. κατάλ. -άδι, πβ. *σαλός > σαλάδι*.
- μουραίνου* [murénu], ρ. = μωραίνω, αποβλακώνω. Καλινδέρης 1982:387. Από το μωρός + παραγ. κατάλ. -αίνου < -αίνω.
- μουραφέτι* [muraféti], ουσ. ουδ. βλ.λ. *μαραφέτι*.
- μούργκαβους*, -βι, -βου [múrgavus], επίθ. = συνήθως για σκύλο: βρόμιος. Από το κουτσοβλαχικό mǵgu (= σκοτεινός), Papahagi 1974:836, + παραγ. κατάλ. -αβους.
- μουργάνα* ή *μούργκα* [murgána], ουσ. θηλ. = βρόμικο κατακάθι, π.χ. *Η μουργάνα απ' του μαρμαράθκου*. Πιτένης 1971:247. Από το βλ. Papahagi 1974:836.
- μούργκας* και *μούργκου* [múrgas], ουσ. αρσ. = α. σκουρόχρωμος και βρόμιος σκύλος, β. βλοσυρός, αγέλαστος άνθρωπος. Πιτένης 1971:200. Καλινδέρης 1982:403. Από το κουτσοβλαχικό mǵgɔ, Papahagi 1974:836.
- μούρμουρου* [múrmuru], ουσ. ουδ. = πυκνό δάσος, πλήθος, π.χ. *Ένα μούρμουρου μυρμήγκια*. Ηχομιμητική λέξη.
- μουρνταρές* [murdarés], ουσ. θηλ. = α. τα αγριόχορτα, β. βρόμικες δουλιές. Από το τουρκ. *murdar*, Redhouse 1968:799.
- μουρνταρέου* [murdarénu], ρ. = κάνω βρόμικα πράγματα. Από το *μουρντάρος*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

- μουρντάρος | μουρντάρος, -ου [murdárs], επίθ. = βρομερός, λιπαρός, μιαρός, ακόλαστος, π.χ. *Η μουρντάρου, ιμένα τα πει σφιχτόν*; Ελιμειακά 31:167. Από το τουρκ. murdar, Redhouse 1968:799.
- μούρδουμα [múrduma], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (I.Λ. 538) με τη σημασία: πληγή, ροή αίματος, π.χ. *Τα φας καμιά ζιοβίτκι κι τα σι παρν τα μουρδώματα από τέδαρς μιρές*. Από το μουρδώνουμι, ό.βλ., + παραγ. -μα.
- μουρδώνου, παθ. -ουμι [murđónu], ρ. = ματώνω (ιδίως στο πρόσωπο), στραπατσάρομαι, π.χ. *Τι κι αν όλι μουρδώνουμάσταν ή έβγανάμι κάνα μάτι*. Παπασιωπής 1972:48. Ανδριώτης I.Λ. 538.
- μουρτδόκι [murtdók], ουσ. ουδ. = α. μανιτάρι με σχήμα μακρόστενο σαν κυπαρίσσι, β. μτφ. μικροκαμωμένο παιδί, π.χ. *Ιδέ του ψίχα, σα μουρτδόκι είναι*. Καλινδέρης 1982:435. Από το πβ. τουρκ. murçe (= μικρό μυρμήγκι), Redhouse 1968:799.
- μούρτζους [múrdžus], επίθ. = άνιφτος, ακάθατος, λερωμένος στο πρόσωπο από καπνιά, χρώματα κ.λπ., π.χ. *Κουβάλτσιν τα κάρβουνα κι γένκιν μούρτζους*. Καλινδέρης 1982:403. Από το κουτσοβλαχικό murdžu, Papahagi 1974:836.
- μουρτζούλα [murdzúla], ουσ. θηλ. = λεκές, κηλίδα. Καλινδέρης 1982:403. Από το κουτσοβλαχικό murdzúlă, κι αυτό από το murdžu, Papahagi 1974:836.
- μουρτζουλώνου [murdzulónu], ρ. = λερώνω, μουντζουρώνω. Καλινδέρης 1982:393. Από το μουρτζούλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνου < -ώνω.
- μουρφάδα [murfáda], ουσ. θηλ. = ομορφιά, π.χ. *Ιδέ την μουρφάδα η κιρατίνα*. Ελιμειακά 42:70. Από το ομορφ(ος) + παραγ. κατάλ. -άδα, με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.
- μουσαφίρς [musafírs], ουσ. αρσ. = επισκέπτης, φιλοξενούμενος. Από το τουρκ. misâfir, musafir, Redhouse 1968:780.
- μουσκάρι [muskárij], ουσ. ουδ. = μοσχάρι. Από το μοσχάρι, με ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης sx > sk.

μουσκαρίδους, -α, -ου [muskaríðus], επίθ. = μοσχαρίσιος. Παπασιωπής 1988:126. Από το μουσκάρι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

μουσκόλδου [muskóldu], ουσ. ουδ. = βιολέτα, μοσχολούλουδο, π.χ. *Έφκιασις του πιρβάξι μπαχτσέ, μι βασιλ'κόν ...μουσκόλδα, μαντζουράνα*. Παπασιωπής 1973:58. Ελιμειακά 44:63. Πασχαλίδης 1999:225. Από το μόσχο(ς), με ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης [sx > sk] + λουλούδι, με αποκοπή της πρώτης συλλαβής.

μουσουκλέτα [musukléta], ουσ. θηλ. = μοτοσυκλέτα, με αποκοπή συλλαβής.

μούσουν, μούσου [músun], επίρρ. = μόλις, π.χ. *Μούσουν χίρσαν να τηρούν τα φουστάνια έπαθαν του χνέρι του τρανό*. Αλευράς 1964:7. Ελιμειακά 10:153, 23:80, 24:51, 30:66. Από το με + όσον.

μουστιρής και μουστιουρής [mustirís], ουσ. αρσ. = πελάτης, αγοράστης. Από το τουρκ. müşteri, Redhouse 1968:838.

μουστόπτα [mustópta], ουσ. θηλ. = μουσταλευριά. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πασχαλίδης 1999:225. Από το ελληνιστ. μούστος < λατ. mustum (= νέο κρασί), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:878, + πίτα.

μούταβους, βι, βου [mútavus], επίθ. = μουγκός, βλ.λ. μούτους.

μουταίνουμι [muténumi], ρ. = μου κόβεται η λαλιά, σταματά να μιλώ, π.χ. *Α, λέγι τώρα. Τι μουτάθκις;* Πιτένης 1971:23. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Ελιμειακά 22:50. Από το μούτους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνουμι < -αίνομαι.

μουταφτσής [mutaftsis], ουσ. αρσ. = κατασκευαστής ταγαριών, π.χ. *Τουν τρύπσιν κι ου Νάννους του Γιώργα του μουταφτσή τ' να τουν λιέει...* Ελιμειακά 22:42. Από το τουρκ. mutaf, (= κλωστή από γιδόμαλλο), Redhouse 1968:802, + παραγ. κατάλ. -τσή < τουρκ. -çi.

μουταφτσιθκου [mutaftsíθku], επίθ. = κατάστημα μουταφτσή-μουταφτσιθκου

δων, π.χ. *Έγνιθιν του γιδίσου του μαλλί στ' Γιώργα τς Κατίγκους του μουταφτσίθκου ψηλά στον πατάρι*, βλ. λ. *μουταφτσίης*. Ελμειακά 22:42. Από το *μουταφτσίης*, ό.βλ., + -ίθκου < -ίδικο.

μουτjατjάκας, -κου [mutjαtjάkas], επίθ. = τσευδός. Καλινδέρης 1982:395. Από το *μούτους*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -άκας και επανάληψη της μεσαίας συλλαβής, πιθανόν κατ' απομίμηση των ψευδών.

μούτjκα [mútjka], επίρρ. = μυστικά, μουλωχτά, π.χ. *Τά 'φκιασαν όλα στα μούτjκα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μούτjκ(ους)* + παραγ. κατάλ. -α.

μούτjκαβους, -βj, -βου [mútjkanus], επίθ. = α. ολιγόλογος, μη εκδηλωτικός, β. ολιγόλογος αλλά συνήθως έξυπνος και αποδοτικός, π.χ. *Ξέρς τι μούτjκαβου είνι; Όλα τα ξέρj*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μούτjκους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους.

μούτjκους, -j, -κου [mútjkus], επίθ. = μουλωχτός. Πιτένης 1971:23. Από το *μούτους*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ικος.

μουτjάλj [mutjάλj], ουσ. ουδ. = μονάδα βάρους, το 1/6 της ουγγιάς. Πασχαλίδης 1999:225. Ίσως από τουρκ. miskal, Redhouse 1968:780.

μουτjάκ [mutják], επίρρ. = οπωσδήποτε.

μουτjιάγκας, -γκου [mutjángas], ουσ. αρσ. = αυτός που δε μιλάει (ενώ θα έπρεπε), μη δραστήριος, π.χ. *Ά, ρα μουτjιάγκα, δε ρώτηξis πόσου τό 'χν*; Καλινδέρης 1982:379. Από το *μούτους*, ό.βλ., + πιθανόν τουρκ. παραγ. κατάλ. li + ελλ. παραγ. μεγεθ. κατάλ. -άγκας.

μούτους, -α, -ου [mútus], επίθ. = α. μουγκός, π.χ. *Αδουκιεσί ικείνj τ' μούτα τ' Γκαραλέα απού κουβαλούσιν τα καπάκια 'π' τα σιντούκια*; β. όχι ετοιμόλογος, λιγομίλητος, π.χ. *Μίλα, ρα μούτι*, γ. λιγόλογος, που όμως κατά καιρούς λέει έξυπνα πράγματα, π.χ. *Ξέρς τι μούτους είνι; Θαρρείς δεν ξέρj*

καντίπουτας. Ξέρος τι μ' είπιν ιψές; δ. παιχνίδι με κότσια (βασιλιάδης, βλ.λ.), ε. Φοβέρα: *Ου μούτους μι τα χλιάρια*. Έκφραση: *Έ ντε, κάμς του μούτου κι κρένι* = σκας άνθρωπο, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:23. Παπασιωπής 1988:89. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό *mútm* κι αυτό από το λατ. *mutus*, Papahagi 1974:842, πβ. και Κατσάνης 1997.

μούτσανου [mútsanu], ουσ. ουδ. = μούτρο, π.χ. *Του πέταξαν στα μούτσανα τ'*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

μούτσκα [mútska], ουσ. θηλ. = μούρη, π.χ. *Ιδέ μούτσκα. Σαν κώλους αφού μικρό πιδί*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. το κουτσοβλαχικό *mútskă* και το αλβ. *mutskë*, Papahagi 1974:844.

μουτσαναρά [mutskanará], ουσ. θηλ. = άσχημη μούρη, μεγάλη ή μακριά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μούτσκα*, ό.βλ. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

μουτσαλιαζμένα [mutšal'azména], μτχ. = μασημένα. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538), βλ. και λ. *μουτσαλνώ*.

μουτσαλνώ και *μουτσαλνιούμι* [mutšalnó], ρ. = α. μασώ έντονα ή με θόρυβο την τροφή, π.χ. *Μουτσαλνούσα τ' μουκουδά / Απ' τα μουτσαλνούσις μια ώρα κι δεν πάιναν σακάτ... / Όλου του δρόμου μουτσαλνιούμαν*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. *μασουλώ*, π.χ. *Όν τηλ μέρα μουτσαλνιέτι. Για τι αυτό γίνκιν σα γιλάδα*. Παπασιωπής 1972:30. Καλινδέρης 1982:392. Ελμειακά 10:152. Πιθανόν ηχομιμητική λέξη.

μουτσουνκλαίου [mutšukléu], ρ. = ψευτοκλαίω. Καλινδέρης 1982:340. Πιθανόν ηχομιμητική λέξη ως προς το α' της συνθετικό.

μουτσουνκλιάματα [mutšukl'ámata], ουσ. ουδ. = ψευτοκλάματα.

μουτφό [mutfó], ουσ. ουδ. = αμίλητος και ύπουλος άνθρωπος. Από το επίθ. μούταβους, με μετακίνηση του τόνου > *μουταβός και μετά την αποβολή του α > *μουτβός και με αφομοίωση ηχηρότητας > *μουτφός*.

μουτφό

μουφλιουζεύου [mufluzénu], ρ. = πέφτω έξω στα οικονομικά μου, π.χ. Παροιμία: *Άμα μουφλιουζέψι ου Ουβραίους, παλιά τιφτέρια αραδάμ*. Από το μουφλούιζ, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

μουφλούιζ, -ζα [muflúiz], ουσ. αρσ. = απένταρος, τσιγκούνης, μίξερος, κακοπληρωτής. Πιτένης 1971:31. Από το τουρκ. müflis, Redhouse 1968:813.

μουχλάδα [muxláda], ουσ. θηλ. = μουντή ατμόσφαιρα, ομίχλη. Καλινδέρης 1982:375, 403. Από το μεσαιων. ελλ. *μούχλα < ελληνιστ. ομίχλα < αρχ. ελλ. ομίχλη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:878, + παραγ. κατάλ. -άδα.

μούχλιαρος, θηλ. μούχλιου [múχlars], ουσ. αρσ. = νωθρός, άνευρος, μη αποτελεσματικός, που μουχλιάζει, π.χ. *Ι, η μούχλιου, ώσπου να σκάσι του ένα του πουδάρι βρουμάχ τ' άλλου*. Καλινδέρης 1982:403. Από το μούχλα + παραγ. κατάλ. -ου.

μουχλιένουμι [muxlénumi], ρ. = αργοπορώ, δεν κάνω γρήγορα, π.χ. *Αιντι μαρ, τι μουχλιεύισι έτσα;*. Από το μούχλια(ρος), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

μουχμουρλής, -ού [muxmurliš], επίθ. = νωθρός, νυσταγμένος, βαρούθυμος. Πιτένης 1971:165, 225. Από το mahmur(lu), Redhouse 1968:722.

μουχόζκους, -ζί, -νου [muxózkus], επίθ. = ευχάριστα ξινός και ενίοτε αρμυρός. Πιτένης 1971:185. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 21:64.

μουχτάρος [muxtárs], ουσ. αρσ. = πρόεδρος. Από το τουρκ. muhtar, Redhouse 1968:793.

μπα [ba], ουσ. αρσ. = κλητική προσφώνηση: μπαμπά, π.χ. *Τι λές, μπα, τώρα; Είσι μι τα σουστά σ';* πβ. και λ. μπάκας.

μπα... μπα [ba ... ba], σύνδ. = είτε.. είτε, π.χ. *Διαπρέπν σι όλουν τονν κόζμου, μπα μπόρι είναι, μπα γιατροί, μπα ... Παπασιώπης 1988:67. Από το κουτσοβλαχικό ba - ba (= είτε, ούτε), Papahagi 1974:251.*

μπάγκα [bánga], ουσ. θηλ. = τράπεζα. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/9/1950. Από το ιταλ. banca (= σκαμνί, τράπεζα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:882.

μπαγκλαρώνου [baglarónu], ρ. = α. δένω, φυλακίζω, β. αρπάζω κάποιον που προσπαθεί να φύγει, π.χ. *Κάμου να βγω, συντάξ η μάνα μ' κι μι μπαγκλαρώνι*. Καλινδέρης 1982:393. Από το τουρκ. bağla(mak) (= δένω, στερεώνω, συναρτώ), Redhouse 1968:120

μπάγκους [bángus], ουσ. αρσ. = μπάγκος, π.χ. *Αντί για καθίζματα είχαν δυο μπάγκι*. Παπασιώπης 1988:29. Από το μεσαιων. ελλ. πάγκος < ιταλ. *panco, με ηχηροποίηση κατά τη συμμορφορά με το άρθρο [ton-p > tomb > o b], Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:995.

μπαγνταντί [baɣɗadi], ουσ. ουδ. = λεπτός εσωτερικός τοίχος φτιαγμένος με πλέγμα από ξύλινες πήχεις ή καλάμια και σοβατισμένος με *κουρασάνι*, ό.βλ. Πασχαλίδης 1999:225. Από το τουρκ. Bağdat, Bağdadi (= Βαγδάτη), Redhouse 1968:119.

μπαζμάς [bazmás], ουσ. αρσ. = α. ύφασμα, β. φύλλο καπνού. Από το τουρκ. basma, Redhouse 1968:134.

μπαζμπάς [bazbás], ουσ. αρσ. = βαμβακερό σταμπωτό ύφασμα. Πασχαλίδης 1999:226.

μπαζντραβίτσα [bazdravítsa], ουσ. θηλ. = μυρμηγκιά, π.χ. *Δεισιδαιμονία: Μη τηράς τ' αστέρια. Τα βγάλτς μπαζντραβίτσις*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:265.

μπαζντραβουβότανου [bazdravunótanu], ουσ. ουδ. = βοτάνι για τη θεραπεία της *μπαζντραβίτσας*, βλ. λ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μπαζντραβίτσα*, ό.βλ., + βοτάνι + παραγ. κατάλ. -ο.

μπαθής, θηλ. *μπαθίτσα* [mbaθís, mbaθítsa], επίθ. = αυτός/-ή που πάσχει από χρόνιο νόσημα. Καλινδέρης 1982:356. Από το *εμπαθής* με αποκοπή του αοχικού άτονου φωνήεντος, αρχαϊσμός.

μπαϊλντίζου και μπαϊλντώ [baidízu, baidó], ρ. = αποκάμνω *μπαϊλντίζου*

από την κούραση, π.χ. *Πιρπατούσαν τρεις ώρες, ήταν κι λιβακουμός, ήρθαν κι μπαϊλτσαν*. Καλινδέρης 1982:390. Από το τουρκ. bayıl (= λιποθυμώ), Redhouse 1968:142. Ο ελληνικός τύπος προήλθε από το θέμα του αορίστου: bayıldı + παραγ. κατάλ. -ώ / -ίζου.

μπαϊλτζμάρα [baidzmaɾa], ουσ. θηλ. = μεγάλη κούραση. Καλινδέρης 1982:376. Από το τουρκ. bayıl (= κουράζομαι, εξασθενώ). Το ρήμα στα ελληνικά από τον τύπο του αορίστου bayıldı > μπαϊλντίζω. Το ουσιαστικό *μπαϊλτζμάρα* < *μπαϊλντίζ(ου)* + παραγ. κατάλ. -μάρα.

μπαϊλτζμένους [baidzmenús], μτχ. = καταβεβλημένος από μεγάλη κούραση. Πιτένης 1971:213. Ελιμειακά 11:239. Παθητική μετοχή του ρήματος *μπαϊλντίζου*, βλ.λ. *μπαϊλτζμάρα*.

μπαϊῖρι [bajiri], ουσ. ουδ. = χέρσο, χωράφι που μπαίνει ο γεωργός για πρώτη φορά για να το οργώσει, π.χ. *Τα γιλάδια βουσκούσαν στα μπαϊῖρια*. Ελιμειακά 44:64. Από το τουρκ. bayır, Redhouse 1968:143.

μπαιάτκουσ, -ί, -κου [bajátkus], επίθ. = χαλασμένος, μπαγιάτικος, π.χ. *Σάματι τ' άλλα είνι μπαιάτικα / Τς ιφιμιρίδισ πάλι τς διάβαζάμι μπαιάτικις, σα να πούμι...* Παπασιωπής 1972:29. Έκφραση: *σα μπαιάτκου κόλιαντου*: λέγεται για κάποιον που είναι κακόκεφος και μαραμμένος. Από το τουρκ. bayat, Redhouse 1968:142.

μπαιγκουφουλιά [bajngufulía], ουσ. θηλ. = ιστός της αράχνης, π.χ. *Ιμείς δεν τς λέμι αράχνης αυτές. Τς λέμι μπαιγκουφουλιές*, βλ. και *παγκουφουλιά*. Παπασιωπής 1988:94. Από το κουτσοβλαχικό rangu (= αράχνη), Parahagi 1974:943, με ηχηροποίηση του αρχικού r κατά τη συμροφορά.

μπαιμάκου [bajmáku], ουσ. θηλ. = βαρύς και άχαρος στο περπάτημα, χωρίς ζωντάνια.

μπαιμάτικου [bajmátiku], επίθ. Ο Καλινδέρης (1982:419) το παραδίδει με τη σημασία: “ζώο που χτυπούσαν τα κότσια του ένθεν και ένθεν από μέσα”.

μπαϊράκι [bajrák], ουσ. ουδ. = α. λάβαρο, σημαία, β. λάβαρο που προηγείται της πομπής του γαμπρού όταν πάει να πάρει τη νύφη. Καλινδέρης 1982:251. Από το τουρκ. bayrak, Redhouse 1968:143.

μπάκακας, πληθ. *μπακακέι* [bákakas], ουσ. αρσ. = α. βάτραχος, β. λέξη ταμπού για βαριά αρρώστια, π.χ. φυματίωση ή καρκίνο. Πιτένης 1971:43. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ηχομμητική λέξη, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:880.

μπακακούλι [bakakúli], ουσ. αρσ. = βατραχάκι. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:43. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μπάκακας*, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούλι.

μπακαλίμι [bakalím], φράση = να δούμε, π.χ. *Θάρουμι ανοίγ ψίχα ου κινός να φύβγουμι. Άιντι μπακαλίμι*. Καλινδέρης 1982:342. Από το bak(mak) (= κοιτάζω), Redhouse 1968:124. Ο ελληνικός τύπος προήλθε από το θέμα της υποτακτικής: bakalim (= να δω).

μπακάλτσ, πληθ. *μπακάλδισ* [bakálts], ουσ. αρσ. = παντοπώλης, μπακάλης. Ελιμειακά 44:66. Από το τουρκ. bakkal, Redhouse 1968:125.

μπακαλώ [bakaló], ρ. = μπουσουλώ. Καλινδέρης 1982:365. Νηπιακή λέξη.

μπακαρέινους, -νια, -νου [bakaréinus], επίθ. = χάλκινος. Καλινδέρης 1982:383. Από το *μπακίρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -έινους < -ένιος, βλ.1.2.3.3 και 1.4.9.3.

μπακαρτζής [bakardzís], ουσ. αρσ. = καζαντζής, χαλκωματάς. Καλινδέρης 1982:454. Από το *μπακίρι*, ό.βλ., + τουρκ. επαγγελματική κατάλ. -ci > -τζής.

μπάκας [bákas], ουσ. αρσ. = μπαμπάς, π.χ. *Μπάκα, σι χαλεύι η γιαγιά*, πβ. και λ. *μπα*. Από το μπαμπάκας με συγκοπή συλλαβής.

μπακιά [baká], επίρρ. = επίσκεψη για τα χρόνια πολλά μετά *μπακιά*

την επίσημη μέρα της γιορτής. *Μπακιά* δεχόταν η οικοδέσποινα σαράντα μέρες μετά τη γιορτή και πήγαιναν σχεδόν αποκλειστικά οι γυναίκες, π.χ. *Μι τέτοιου ντουρλάπι πού να κινήσι ου κόσμους τς ιπισκέψεις. Αίλί 'π' τα μας ψουφήσν στς μπακιές*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. baka / beka (= παράταση, διάρκεια), Redhouse 1968:124, 150.

μπακίρι [bakíri], ουσ. ουδ. = χαλκός, π.χ. *Γκιούμια απού μπακίρι*. Ελμειακά 21:52, 44:63. Από το bakır, Redhouse 1968:125.

μπακλαβούδια [baklanúdi̯a], ουσ. ουδ. = μπακλαβαδωτά σχέδια στο ρυζόγαλο. Από το τουρκ. baklava, Redhouse 1968:126.

μπακράτσι [bakrátsi], ουσ. ουδ. = α. μπακιρένιο σκεύος για μεταφορά / αποθήκευση υγρών, κυρίως νερού και γάλακτος, π.χ. *Γιόμουσα ένα μπακράτσι νιρό / Τα γιουμώσουμι τα μπακράτδα γλυκά κασταλαϊδα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. το σκεύος που χρησιμοποιούσε ο παπάς για τη μεταφορά του αγιασμού. Πιτένης 1971:247. Παπασιώπης 1988:134. Καλινδέρης 1982:251. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Έκφραση: *Βάρσαν κουλτδά του μπακράτσι* = χάλασε η δουλειά, ο αρραβώνας κ.λπ. Από το τουρκ. bakrac, Redhouse 1968:126.

μπακράτσας, -ου [bakrátsas], επίθ. = χοντρος, κοιλαράς και νωθρός. Από το *μπακράτσι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

μπακρατσούλι [bakratsúli], επίθ. = μικρό *μπακράτσι*, ό.βλ. Από το *μπακράτσι*, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούλι.

μπαλάμι [balámi], ουσ. ουδ. = αμύγδαλο, π.χ. *Μας γέμουσι τζ τζέπδισ μπαλάμια*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελμειακά 24:57. Ίσως από τουρκ. badem, Redhouse 1968:117.

μπαλαμιά [balamiá], ουσ. θηλ. = αμυγδαλιά, π.χ. *Π' αυτήνια τ' μπαλαμιά μάζουξάμι φέτου πινήντα ουκάδισ μπαλάμια*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αλευράς 1964:12, 78. Πιτένης 1971:187, 234. Πασχάλιδης 1999:225. Από το *μπαλάμι*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -ιά.

μπαλαμός [balamós], ουσ. αρσ. = ντόπιος, στη γλώσσα των τσιγγάνων.

μπαλιάτσους [ba'fátsus], ουσ. αρσ. = παλιάτσος, π.χ. *Απ' τα πυρουνκρουτήματα πιαλούσαμε να προυφτάσουμι τς μπαλιάτσλ.* Ελιμειακά 31:168. Από το παλιάτσος με ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου λόγω συμπροφοράς με το άρθρο της αιτιατικής.

μπαλιγκούρι, μπαλγκούρι [balingúri], ουσ. ουδ. = χοντροαλεσμένο σιτάρι, μπλιγούρι. Καλινδέρης 1982:327. Από το τουρκ. bulgur, Redhouse 1968:199.

μπάλιους, -α, -ου [báfus], επίθ. = το άσπρο πρόβατο ή κατσίκι. Καλινδέρης 1982:438. Από το κουτσοβλαχικό báf'u, Parahagi 1974:255, πβ. και το αρχ. ελλ. βαλιός.

μπαλτίρς [baltírs], ουσ. αρσ. = χρωκοπημένος, μπατήρης, π.χ. *... δεν ήταν μπαλτίρς, μια χαρά τά 'βγανιν πέρα...*, βλ. και λ. και μπατίρς. Ελιμειακά 5:115. Από το τουρκ. batır (= χάνω χρήματα), Redhouse 1968:141.

μπαλτάς [baltás], ουσ. αρσ. = μεγάλο μαχαίρι. Από το τουρκ. balta, Redhouse 1968:128.

μπαμ μπασκιά [bam baská], φράση = ανήκουστο, απαράδεκτο, υπεράνω πάσης προσδοκίας, άνω ποταμών, π.χ. *Εμ να μι φκιάξ τη δλεια, εμ να σι πλιαρώσουμι; Τι λες, αρσ; Αυτό είναι μπαμ μπασκιά.* Πιτένης 1971:168. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. bambaska, Redhouse 1968:129.

μπάμια, η, (και συχνότερα) τα [bámía], ουσ. θηλ. / ουδ. = μπάμια. Καλινδέρης 1982:435. Από το τουρκ. bamya, Redhouse 1968:129.

μπαμπάκας [babákas], ουσ. αρσ. = πατέρας, χαϊδευτικό, π.χ. *Ου μπαμπάκας απ' του συμμαθητή μ' του Γιάννη.* Ελιμειακά 44:64, 46:74. Από το μπαμπάς, ό.βλ., + υποκορ. παραγ. κατάλ. -άκας.

μπαμπαλικά [babaljká], ουσ. ουδ. = τα υλικά της γέμισης, π.χ. μπαμπαλικά

Τοίμασιν κι τ' άλλα τα μπαμπαλιγά, τα κρουμμύδια, τα μυρουθκά... Ελιμειακά 21:65.

μπάμπαλου [bábalu], ουσ. ουδ. = α. σκουπιδάκι, β. μτφ. στον πληθ. κακίες, π.χ. *Καλός κόζιμους, χουρίς μπάμπαλα σην καρδιά τς / Τί 'νι αυτά τα μπάμπαλα στ' ζάχαρι;* Παροιμία: *Άμα χυθεί του γάλα, μι μπάμπαλα τα του μαζώξ* = άμα ραγίσει το γυαλί... / *Άμα είναι μπάμπαλου να βγει κι άμα είναι χώμα να τριφτεί* (λεγόταν όταν είχε κανείς ένα σκουπιδάκι στο μάτι). Ελιμειακά 24:55, 42:70. Από το κουτσοβλαχικό *bábale* (πληθ.) = σκουπιδάκια, κατακάθια.

μπαμπαράκια [bambaráka], ουσ. ουδ. = α. χαρτοπαίγνιο με χαμηλό κασέ, β. ξύλο στους νικημένους αντιπάλους, πβ. την έκφραση: *Τα στα βγάλου τα μπαμπαράκια* = θα μου το πληρώσεις, θα βγάλω το άχτι μου πάνω σου. Πιτένης 1971:39.

μπαμπάς [babás], ουσ. αρσ. = α. πατέρας, π.χ. *Μην τρωσ άμα βασιλέψι ου ήλιους, τα πιθάνι η μάνα σ' κι ου μπαμπάς σ'*, β. ορθοστάτης της στέγης. Πασχαλίδης 1999:225. Από το τουρκ. *baba*, Redhouse 1968:114.

μπαμπατζάντς και μπαμπατζάνκους [babadžántς], επίθ. = α. νέος και υγιής, νταβραντισμένος, β. μεγαλόσωμος και εμφανίσιμος, Πιτένης 1971:227. γ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: νοικοκύρης, π.χ. *Αυτός είναι καλός μπαμπατζάντς*. Από το τουρκ. *babacan*, Redhouse 1968:115.

μπαμπατζάκ [babadžák], ουσ. αρσ. = ενδιάμεσος ορθοστάτης του ζευκτού της στέγης. Πασχαλίδης 1999:225.

μπαμπάτσκους, -ά, -κου [babátškus], επίθ. = α. ικανός, τολμηρός, β. ευτραφής, γεροδεμένος. Καλινδέρης 1982:384. Από το τουρκ. *babaç*, Redhouse 1968:115.

μπαμπίτικους [babítikus], επίθ. = αντός που ταιριάζει σε γριά, κυρίως ρούχα, π.χ. *Τι τα πήρις αυτά τα μπαμπίτικα τα κουρδέλια; / Δε φουρώ ιγώ τέτοια μπαμπίτικα*. Από το *μπάμπου*, ό.βλ., + παραγ. επιρο. κατάλ. -ίτικος.

μπαμπίτσα [babítsa], ουσ. θηλ. = βρέξιμο, κατούρημα του κρεβατιού, π.χ. *Ν έφκιασι τ' μπαμπίτσα πάλι του μικρο.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μπαμπλιάτδκα [babl'átška], ουσ. θηλ. = μαύρο σκαθάρι, π.χ. ... *γένονταν ... άλλα μπακακαί κι ζάμπις κι άλλα... γκαχιλώ- νις κι μπαμπλιάτδκις / Σαν τς μπαμπλιάτδκις απ' πααίν η μια πίσου πν άλλι.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 4:52, 31:34.

μπαμπόγρα, πληθ. μπαμπόγρις [babógra], ουσ. θηλ. = γριά και άσχημη. Πιτένης 1971:207. Από το *μπάμπου*, ό.βλ., + γριά. Ενδιαφέρουσα η παρατακτική σύνθεση δύο λέξεων με την ίδια σημασία, μιας σλαβικής και μιας ελληνικής.

μπαμπόιρους [babóirus], ουσ. αρσ. = γέρος και άσχημος. Από το *μπάμπω* + γέρος, πβ. για το σχηματισμό και το λ. *μπαμπόγρα*.

μπάμπου [bábu], ουσ. θηλ. = γιαγιά, γριά, π.χ. *Πέντι μπάμπις χόριβαν* (από αποκριατικό τραγούδι). Ελμειακά 16-19:52. Από το < σλαβ. baba (= γριά), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:26.

μπαμπούρι [bambúri], ουσ. ουδ. = είδος λαϊνιού, σταμνάκι χωρίς χερούλι με φαρδύ στόμιο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μπανούκ [banúk], ουσ. ουδ. Ο Πασχαλίδης (1999:226) το παραδίδει με δύο σημασίες: α. οριζόντιο διακοσμητικό στοιχείο της στέγης, στην κορυφή του στύλου (πβ. κιονόκρανο), β. παπούτσι.

μπάντα [bánda], ουσ. θηλ. = τάπητας ή εργόχειρο στον τοίχο πάνω από το κρεβάτι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό bándă.

μπαντίκ [badík], ουσ. ουδ. βλ.λ. *μπατίκ*

μπάρα [bára], ουσ. θηλ. = μικρός λάκκος γεμάτος με νερό, π.χ. *Τα πράματα (= τα ζώα) πιν νιρό απ' τ' μπάρα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το σλαβ. bara, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:30.

μπάρα

- μπαρδάκι* | *μπαρδάκι* [bardák], ουσ. ουδ. = μικρό τσουνάλι. Από το τουρκ. bardak, Redhouse 1968:131, πβ. και Δημητράκος 1956, ΣΤ:4780.
- μπάριμι* [bárim], επίρρ. = τουλάχιστον, π.χ. *Μας κάτσου λίγου για να ιδώ, είπα, μπάριμι τον τρύγου / Να γένουνταν μπάριμι τα γιαπράκια*. Παπασιώτης 1973:33, 1988:131. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:364. Ελιμειακά 10:153, 32:72. Από το τουρκ. bari , Redhouse 1968:132.
- μπαρμπακόρτζα* [barbakórτζa], ουσ. θηλ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει με τη σημασία: ευώδες φυτό, π.χ. *Έκουψαν πόνα φύλλου μπαρμπακόρτζα κι κίντσαν για του παναΰρι*. Ελιμειακά 44:64. Καλινδέρης 1982:416.
- μπαρμπαρόριζα* [barbaróriza], ουσ. θηλ. = αριπαρόριζα, μοσκόφυλλο, π.χ. *Τον κιρνούσιν κουλουκθάτου μι μπαρμπαρόριζα*. Καλινδέρης 1982:416. Ελιμειακά 44:64. Από το επιστημονικό όνομα του φυτού: erba roza, πβ. Χελδράιχ - Μηλιαράκης 1909:21.
- μπαρμπιρίζου* [barbirízu], ρ. = κουρεύω και ξυρίζω. Από το ιταλ. barbier(e) + ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζω.
- μπαρμπούλα*, *μπαρμπούλι* [barbúla], ουσ. θηλ. / ουδ. = μαντίλι με το οποίο κουκουλώνουν το κεφάλι και μεγάλο μέρος του προσώπου. Καλινδέρης 1982:255.
- μπαρμπούλουμα* [barbúluma], ουσ. ουδ. = κουκούλωμα (για άνθρωπο). Καλινδέρης 1982:251. Από το *μπαρμπουλώ(νου)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.
- μπαρμπουλώνου* [barbulónu], ρ. = κουκουλώνω καλά (για άνθρωπο), π.χ. *Μπαρμπουλώθκιν καλά να μην κρωσί κι βγήκιν*. Καλινδέρης 1982:251. Από το *μπαρμπούλα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνου (< -ώνω).
- μπαρμπούνια* [barbúña], ουσ. ουδ. = α. ψάρια, β. ανεξάρτητα και ανυπάκουα περιστερία. Πιτένης 1971:204.
- μπάσι* [bási], ουσ. ουδ. = η ρακή της πρώτης απόσταξης, *τσιπουρίδα*, ό.βλ., π.χ. *Θέλου μαύρου κρασί κι μπάσι θέλου*

ρακή. Παπασιώπης 1977:42. Από το τουρκ. baş με πολλές σημασίες, π.χ. κεφάλι, αρχή, κορυφή, βάση κλπ., Redhouse 1968:135.

μπάσι [básɨ], επίρρ. = εντελώς, π.χ. Μπάσι Κουζιανιώτκους, μπάσι πτάνα. Παπασιώπης 1977:42. Από το τουρκ. baş με πολλές σημασίες, π.χ. κεφάλι, αρχή, κορυφή, βάση κλπ., Redhouse 1968:135.

μπαδά [mbaḁá], ουσ. θηλ. = η είσοδος του σπιτιού. Από το εμβαίνω > *εμπαίνω > *εμπασιά και με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος > μπαδά.

μπαδάς [baḁás], ουσ. αρσ. = πρόεδρος κοινότητας. Πασχαλίδης 1999:226. Από το τουρκ. baş (= κεφάλι), Redhouse 1968:135, + παραγ. κατάλ. -ιάς.

μπατζόσταμνα [badžóstamna], ουσ. θηλ. = πήλινο δοχείο, όπου φυλάγονταν ο μπάτζους, όβλ.

μπάτζους [bádžus], ουσ. αρσ. = είδος σκληρού τυριού, αποβουτυρωμένου, που διατηρείται σε γάρο, με τρύπες και έντονη μυρωδιά, πβ. μπάτζους μασίσκους, όβλ. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:156. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:439.

μπατακτσής, -ού [bataktsís], επίθ. = απατεώνας, κλέφτης, κακοπληρωτής, π.χ. Ένα χρόνου έκαμιν να μι πληρώσι ου μπατακτσής. Πιτένης 1971:25. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. batakçi (= κακοπληρωτής), Redhouse 1968:140.

μπατάλικους [batálɨkus], επίθ. = χοντρος. Από το τουρκ. battal, Redhouse 1968:142.

μπατάκ [baták], ουσ. ουδ. = πονηρός, άτιμος. Πιτένης 1971:213. Από το τουρκ. batak (= βάλτος, έλος), Redhouse 1968:140. Πιτένης 1971:25.

μπατίκ [batík], ουσ. ουδ. = α. άσπρο μεγάλο και μακρουλό σταφύλι, β. στον πληθ. το χρηματικό ποσό που έδιναν οι ιερείς στον δεσπότη για πάρουν μια ενορία. Καλινδέρης 1982:434.

μπατίκ

- μπατίρς | μπατίρς [batírs], ουσ. αρσ. βλ.λ. μπαλτίρς.
- μπατσαρόρπα [batsarórpa], ουσ. θηλ. = πίτα που γινόταν βιαστικά και πρόχειρα, με ζαρωμένο το πάνω φύλλο. Ελιμειακά 22:45.
- μπάφια [báfía], ουσ. ουδ. = παραμύθια, ψέματα, π.χ. *Μας τα λες σουστά ή μας κοβς μπάφια;* Αλευράς 1964:20. Πιτένης 1971:259.
- μπάχανα [báchana], ουσ. ουδ. = δυνατά γέλια, χάχανα, π.χ. *Εσκασαν στα γέλια κι στα μπάχανα.* Ελιμειακά 21:61.
- μπαχτῶαβάνους, πληθ. μπαχτῶαβανέι [baxtšavanús], ουσ. αρσ. = περιβολάρης, μπαχτσεβάνος, κηπουρός. Ελιμειακά 44:64. Από το τουρκ. bahçivan, Redhouse 1968:121.
- μπαχτιαβά [baxtíaná], επίρρ. = α. στα καλά καθούμενα, χωρίς λόγο, π.χ. ... *απ' χάλασιν έτῶα μπαχτιαβά τ' σειρά τ', β. τζάμπα, δωρεάν, π.χ. Έταν τρανοί γιατροί κι έδουναν ν υγεία στον κόσμου μπαχτιαβά, χουρίς παράδις.* Πιτένης 1971:259. Ελιμειακά Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 5:121, 9:94. Από το τουρκ. bedava (= δωρεάν), Redhouse 1968:146.
- μπαχτσές [baxtsés], ουσ. αρσ. = κήπος με λαχανικά και οπωροφόρα δέντρα. Ελιμειακά 44:63. Πασχαλίδης 1999:226. Από το τουρκ. bahçe, Redhouse 1968:121.
- μγυαλό [mbýaló], ουσ. ουδ. = α. μυαλό, β. κλωστή που δενόταν στη βέργα από τα μιτάρια. Καλινδέρης 1982:252. Ενδιαφέρουσα η φωνητική εκδοχή του τύπου αυτού· ο τύπος μυερός πρέπει να έδωσε *μγυαλό (κι όχι [mýaló] όπως στην κοινή) και στη συνέχεια με ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου, βλ. 1.2.1.3.2, μγυαλό.
- μπέλου [bélu], επίθ. = άσπρο (πρόβατο). Από το σλαβ. bjal / bel (= άσπρος), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:86, πβ. και Κατσάνης 1997.
- μπέντιους [bédius], ουσ. αρσ. = κώλος, π.χ. *Να τσακών τουν μπέντιου τ' κι μι τα δυο τα χέρια τ'.* Αλευράς 1964:15. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
- μπέντι, πληθ. μπέντγια [béndýa], ουσ. ουδ. = ανέκδοτο, αστεία

ιστορία για υπαρκτά πρόσωπα, π.χ. *Σι λίγου όμως τ' αστόισαμι κι είπαμι κι μπέντγια / Τι τραγούδια, μπέντια κι μασάλια ίλιγάμι*. Πιτένης 1971:156. Παπασιωπής 1973:39, 1988:40. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 24:55. Ίσως από το τουρκ. bent, Redhouse 1968:156.

μπέτσκους, -ή, -κου [bétškus], επίθ. = άσπρος, όμορφος. Καλινδέρης 1982:251.

μπήγου [mbígu], ρ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την παροιμία: *Του παίξι παίξι φέρονι κι μπήξι μπήξι* (= τα παιχνίδια μεταξύ νέου και νέας έχουν μοιραίως κακόν τέλος).

μπιαντές [biadés], ουσ. αρσ. = πεζοδρόμιο, π.χ. *Πήραν ζβάρνα τς τζ'αντέδης κι τς μπιαντέδης*. Αλευράς 1964:46.

μπιζαχτάς [bizaxtás], ουσ. αρσ. = ταμείο. Από το τουρκ. bezahta, Redhouse 1968:169.

μπιζιρζμός [bizirzmós], ουσ. αρσ. = βαριεστημάρα, π.χ. *Νύχτα μέρα κάθουμάσταν κι κιντούσαμι· μπιζιρζμός*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/21952. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:265. Από το *μπιζιρνώ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -(σ)μός.

μπιζιρνώ [bizirpó], ουσ. αρσ. = βαριέμαι, δυσανασχετώ, καταλαμβάνομαι από πλήξη, π.χ. *Τι να κάμου, ρα; Μπιζέρσα. Τα πααίνου, Απουστόλι / Κι άμα χόρτασαν κι μπιζέρσαν τα θα μας τα μέργια... / Μπιζέρσα ιδώ σην Κόζ'ανι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/21952. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:265. Παπασιωπής 1972:71. Ελιμειακά 10:151, 36:78. Από το τουρκ. bezdir (= αηδιάζω), Redhouse 1968:169, πβ. και Κατσάνης 1997.

μπίζντρα [bízdra], ουσ. θηλ. = α. νεύρο, σκληρό κομμάτι κολλημένο στο ψαχνό, που δεν τρώγεται, β. κρεμασμένη, σακουλιασμένη σάρκα σε άνθρωπο, π.χ. *Ιδέ μπίζντρις στου λιμό. Ασααχ, γέρσα / Είδιν μπίζντρις κριμαζμένις, ξιταντζμένις κι ζαρουμένις...* γ. μτφ. αδύνατη γυναίκα με κρεμασμένα κρέατα, γερασμένη. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 5:119.

μπίζντρα

μπίζντρου

μπίζντρου [bízɔru], ουσ. θηλ. = γυναίκα με κρεμασμένα κρέατα, γερασμένη, π.χ. *Είπαμι να παντριφτώ, αμά όχ κι να πάρου αυτήνια τ' μπίζντρου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μπίζντρα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου.

μπιντίζου και μπιντώ [biindízu], ρ. = ζηλεύω, καλοτυχίζω, π.χ. *Πήριν μια γυναίκα, τι να σι πω, τουν μπιέντσα*. Πιτένης 1971:47, 156. Από το πβ. τουρκ. beğen, Redhouse 1968:149.

μπικιαολίχ [bikarlık], ουσ. ουδ. = η εργένικη ζωή, π.χ. *Μπικιαολίχ βιωναλίχ*. Από το τουρκ. bekârlık, Redhouse 1968:150.

μπικιάρς [bikârs], ουσ. αρσ. = εργένης, ανύπαντρος. Από το τουρκ. bekâr, Redhouse 1968:150.

μπίλα [bila], ουσ. θηλ. = βώλος, παιδικό παιχνίδι. Καλινδέρης 1982:284. Από το ιταλ. biglia (= μπαλάκι του μπιλιάρδου), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:887.

μπιλαλίθκους, -ά, -κου [bilalíθkus], επίθ. = ενοχλητικός, δυσάρεστος, επικίνδυνος, π.χ. *Τέτοιου μαραφέτι μπιλαλίθκου πρώτι φουρά ίγλιπα*. Παπασιώπης 1988:70. Από το *μπιλιάς*, ό.βλ., + -ίθκους (< -ίδικος).

μπιλέμ [bilém], σύνδ. = ίσως, μπορεί και, πιθανόν και, ακόμα και, π.χ. *Δυο μπιλέμ κι τρία στρέμματα / Τα νά 'χ μπιλέμ κι σαράντα χρόνια*. Πιτένης 1971:11, 162. Παπασιώπης 1988:121. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. bile, Redhouse 1968:176.

μπιλιάς [bil'ás], ουσ. αρσ. = μπελάς, φασαρία, π.χ. ... *μα τα βρούμι κι κάνα μπιλιά...* Πιτένης 1971:206. Ελιμειακά 30:66. Από το τουρκ. belâ, Redhouse 1968:151.

μπιλτζίχ [bildzik], ουσ. ουδ. = βραχιόλι, κόσμημα, π.χ. *Κάνα σταυρό, κάνα μπιλτζίχ, κάνα δαχλίδι, κάνα σκλαριχ...* / *Σέφκιν σ' ένα στινόδρουμου απού 'χιν τα μπιλτζίγια τα καλά*. Παπασιώπης 1973:15. Ελιμειακά 10:153. Πασχαλίδης 1999:226. Από το τουρκ. bilezik, Redhouse 1968:176-7.

μπίμπα [bíba], ουσ. θηλ. = μεγάλη πάπια, π.χ. *Σαν μπίμπα στα*

νιρά, β. ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τις σημασίες: χήνα και ανόητη, π.χ. *Γιγώ δεν είμι τούρτα κι μπίμπα να του ποτέψου / Πού κίντσις, μαρ μπίμπα, μες στον ψόφου; Εκφράσεις: Χαμένι μπίμπα = χαμένο κορμί / Ου, τ' Τζουρτζάκ τ' Κουλούδα η μπίμπα (απαξιωτικά για άνθρωπο). Καλινδέρης 1982:423.*

μπιμπίλα [bibíla], ουσ. θηλ. = μικρή λεπτή δαντέλα, πβ. και Δημητράκος 1956, ΣΤ:4785.

μπιμπίλια [bibí'la], ουσ. ουδ. = στραγάλια. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. leblebi, Redhouse 1968:707.

μπινάς [binás], ουσ. αρσ. = α. σκελετός σπιτιού προτού μπουνοσβάδες, παράθυρα κ.λπ., π.χ. *Μπινάς ψηλότιρους απ' του θκο μας του καμπαναριό δεν υπάρχ, β. μεγάλο αρχοντικό σπίτι, γ. (μτφ.) ωραία γυναίκα, π.χ. Ήταν μπινάς γιρός η Ντόμνα 'κείνα τα χρόνια.* Πιτένης 1971:11, 172, 200. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. bina (= κτίριο, κτίσμα, οικοδομή, πολυκατοικία), Redhouse 1968:180.

μπινζίνις [binzínis], ουσ. θηλ. = βενζίνες, π.χ. *Πλούσιν γιάζα κι μπινζίνις.* Ελμειακά 44:67. Από το γαλλ. benzine, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:269.

μπιντέλια [bidé'la], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: κάθε είδους φόροι, π.χ. *Ρίχνι η κυβέρνησι μπιντέλια τς φουκαράδισ.* Από το τουρκ. bedel, Redhouse 1968:146.

μπιντέμια [bindémia], ουσ. ουδ. = α. δαντελένιες γλώσσες φτιαγμένες από μετάξι με το βελόνι, π.χ. *Στιόφισ μιταξουτές μι τα μπιντέμια, β. (συνεκδ.) δαντέλα αυτού του τύπου που χρησιμοποιείται κυρίως για γαρνίρισμα φορεμάτων.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 12-13:87.

μπιρικέτι [birikéti], ουσ. ουδ. = αφθονία, πλούτος, σοδειά, π.χ. *Πού να ζούσαν όλα τι μπιρικέτι τα είχαν του σόι μας;* Πιτένης 1971:46. Ελμειακά 30:67. Από το τουρκ. bereket, Redhouse 1968:158.

μπικικιά(β)ιρσουν [birikánvirsun], φράση = κυριολεκτικά: μακάρι να δώσει (ο Θεός) αφθονία. Από το τουρκ. bereket (= αφθονία), Redhouse 1968:158, + versin (= να δώσει).

μπικικιτλίθους, -ή, -κου [birikitlíθkus], επίθ. = που φέρνει κέρδος, αφθονία, π.χ. *Μπικικιτλίθκα χρόνια, δεν ήξιράμι να τα ιχτιμήσουμι*. Ελιμειακά 32:88. Από το bereketli, Redhouse 1968:158.

μπιρλάντια [birlándʒa], ουσ. ουδ. = μπριγιάν, μπριλάντια, π.χ. *Στουλίδια όσα κι να θέλτς. Διαμάντια κι μπιρλάντια*. Παπασιωπής 1973:17. Από το ιταλ. brillante, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:893, με αναγραμματισμό.

μπιρμπάτι [birbátɨ], ουσ. ουδ. = μουσκίδι, χάλια, μέσα στη βρόμα, π.χ. *Τουν έφκιασιν μπιρμπάτι*. Πιτένης 1971:24. Ελιμειακά 5:120, 25:84. Από το τουρκ. berbat, Redhouse 1968:157.

μπιρμπιλουτός, -ή, -ό [birbilitós], επίθ. = χρησιμοποιείται κυρίως για ζωηρά και παιχνιδιάρικα μάτια. Από το τουρκ. bülbül (= αηδόνι), Redhouse 1968:206.

μπιρντάκι [birdák], ουσ. ουδ. = ξυλοδαρμός, ξυλοφόρτωμα, π.χ. *Τουν πάτσαν κι ένα μπιρντάκι, όπ' τουν σφάζι κι όπ' τουν πουνεί*. Από το τουρκ. perdah (= γυάλισμα, ανάποδο ξύρισμα), Redhouse 1968:926.

μπιρντές [birdés], ουσ. αρσ. = παραπέτασμα πόρτας, μπερντές. Από το τουρκ. perde, Redhouse 1968:916, με ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου.

μπιρντόδουλος [birtódulus], ουσ. αρσ. = άχαρος και χαζός άνθρωπος, π.χ. *Ου, ιδέ πιρπάτμα ου μπιρντόδουλος*. Καλινδέρης 1982:352. Πιθανώς σχετίζεται με τον ομώνυμο ήρωα του Μολιέρου.

μπιρσίμι [birsími], ουσ. ουδ. = μεταξωτή χοντρή κλωστή, βλ. και *μπιρσίμι*. Πασχαλίδης 1999:226. Από το τουρκ. ibrişim, Redhouse 1968:509.

μπισίκι [bisíki], ουσ. ουδ. = α. κούνια μωρού, β. μικρό παιδί

(απαξιώτικα), π.χ. *Κατάλαβις τώρα; Να μας καδμιρεύν κι τα μπισίγια*. Παπασιωπής 1988:28. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *beşik*, Redhouse 1968:163.

μπίσκα [biska], ουσ. θηλ. = οπλή ζώου που χρησιμοποιούνταν στα παιχνίδια, π.χ. *Μι τς νομάδισ, τα σκλαβάκια, τς μπίσκισ ή τα ζγκουρμπαλάκια* (όλα αυτά παιδικά παιχνίδια). Έκφραση: *Μ' έβγαλιν τς μπίσκισ* = με εξάντλησε σε πορεία. Πιτένης 1971:156. Παπασιωπής 1972:46. Καλινδέρης 1982:275. Από το κουτσοβλαχικό *bîškă*, Parahagi 1974:275. Πβ. και το σλαβ. *bîška* = γουρούνα.

μπίσκουσ [bîskus], ουσ. αρσ. = α. μεγάλος υπόνομος, β. βρομόστομα, π.χ. *Φοίξι είχαμι μην ανοίξι του μπίσκου τς*. Πιτένης 1971: 24, 228.

μπιστιόλια [bistiólia], ουσ. ουδ. = πιστόλια, π.χ. *Έπιρνάμι τάπισ για τα μπιστιόλια*. Ελμειακά 44:65. Από το ιταλ. / γαλλ. *pistola / pistole*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1078, με ηχηροποίηση του *p* κατά τη συμπροφορά.

μπιστιρά [bistirá], ουσ. θηλ. = α. μεγάλη πέτρα, βράχος, π.χ. *Ε, καημένι. Ν' ανιβώ να ιδώ τι; Τς μπιστιρές; / Μουρδουμένουν χα να τουν φέρον απ' τς μπιστιρές / Κύλτσιν μια μπιστιρά κι τουν πλάκουσιν*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. ισχυρογνώμων άνθρωπος, π.χ. *Άμα είναι μπιστιρά ου άλλους, τι καρτιράς;* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:14. Πιτένης 1971:14, 153. Ελμειακά 16-19:51, 46:73. Από το σλαβ. *pištara* (= μεγάλη πέτρα, βράχος), πβ. και Κατσάνης 1997. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

μπιστιρέινους, -νια, -νου [bistiréinus], επίθ. = ισχυρογνώμων, που δεν αλλάζει γνώμη. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μπιστιρά*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. *έινους* < -ένιος. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > *έινους* βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

μπιστιρουκέφαλος, -ι, -ου [bistirukéfalus], επίθ. = ισχυρογνώμων, αγύριστο κεφάλι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *μπιστιρά*, ό.βλ., + κεφάλ(ι) + παραγ. κατάλ. -ος.

μπιτίζου | μπιτίζου, κυρίως στον αόρ. μπίτσα [bít̥sa], ρ. = τελείωσα, π.χ. Πάχ μπίτσιν η δλειά / Να μπιτίσι σήμυρα αυτή η δλειά, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:349. Από το τουρκ. bitir, Redhouse 1968:186.

μπιτινιού [bitińú], επίρρ. = α. απ' την κορφή ως τα νύχια, εξ ολοκλήρου, π.χ. Έφκιασάμι χουσμέτια μπιτινιού ... / Άλλαξιν μπιτινιού. Από το τουρκ. bütün (= ολόκληρος), Redhouse 1968:209.

Μπιτόλια [bitó'la], τοπων. = η πόλη Bitola της FYROM, με την παλιά ονομασία: Μοναστήρι. Πιτένης 1971:35.

μπιχλιμπίδι [bixlibíði], ουσ. ουδ. = μικρό αντικείμενο συνήθως διακοσμητικού χαρακτήρα και μικρής αξίας, στολίδι. Πιτένης 1971:182. Άγνωστης ετυμολογίας, πβ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:887.

μπιχλιμπίδου [bixlibídu], ουσ. θηλ. = γυναίκα που αρέσκεται να στολίζεται με μπιχλιμπίδια, ό.βλ.

μπιχουτζής [bixudzís], ουσ. αρσ. = τζαμπατζής, άνθρωπος που κάνει η δουλειά του σε βάρος των άλλων, π.χ. Μαζώθηκαν όλι οι μπιχουτζήδισ να ντιρλικώσιν χουρις να πλιαρώσιν.

μπιάγκαβους, -βι, -βου [b'ágavus], επίθ. = α. άσπρο και μαύρο χρώμα ανακατεμένα, συνήθως μαλλί μπιάγκαβου, π.χ. Ύστια μ' έστειλιν ένα σάκκου μπιάγκαβουν, δυο σαν ιμένα χουρούσιν... β. ξασπρουλιάρης, ξανθός (απαξιωτικά), π.χ. Μας ίφιριν κι τ' νύφι τ' γιομανίδα, μια γκαμάγκου, μπιάγκαβι κειί... κάντιλουιά. Παιδικό στιχάκι: Μπιάγκαβους κι μπιαγκαβίνα χόριβαν σι μια λαΐνα. Ελιμειακά 30:67. Από το κουτσοβλαχικό bágavũ, Papahagi 1974:253.

μπλάζου [mbázu], ρ. = βλ. λ. αμπλάζου.

μπλάνα [blána], ουσ. θηλ. = χοντρό και ακανόνιστο κομμάτι τυριού, πέτρας, δέντρον, π.χ. Βγάλι μια μπλάνα τυρί απ' τον τινκέ για του μισμέρι. Καλινδέρης 1982:439. Από το κουτσοβλαχικό blánã, Papahagi 1974:278-9.

μπλαντάζου [blandázu], ρ. = αισθάνομαι έντονη δυσφορία, αγανάκτηση, οργή, ταραχή· σκάζω. Καλινδέρης 1982:390. Από το μεσαιων. ελλ. πλαντάσσω < αρχ. ελλ. πλατάσσω (= χτυπώ δύο επίπεδα αντικείμενα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1082, με ηχηροποίηση του ρ κατά τη συμπροφορά.

μπλάρι [mbláɾi], ουσ. ουδ. = α. μουλάρι, *Όταν σι ανέβασαν στου μπλάρι κι ίδα για του Καστλιγκάρ...* β. πεισματάρης και άξεστος άνθρωπος, π.χ. *Πού να τουν γυρίζς τ' γνώμι; Ξέρος τι μπλάρι είναι;* Αλευράς 1964:81. Παπασιώπης 1973:57. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 9:93. Από το μεσαιων. ελλ. μουλάριον, υποκορ. του ελληνιστ. μούλα, βλ.λ., Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:875. Στο ιδίωμα μετά την αποβολή του άτονου υ αναπτύσσεται συνοδίτης φθόγγος, βλ. 1.2.1.3.2, πβ. και Παπαδόπουλος 1926:38.

μπλάρα [mbláɾa], ουσ. θηλ. = μουλάρα, κυριολεκτικά και μεταφορικά, πβ. και λ. μπλάρι. Από το μπλάρι(ι), ό.βλ., + μεγαθυντική παραγ. κατάλ. -α.

μπλαρούλι [mblarúli], ουσ. ουδ. = μουλαράκι. Από το μπλάρι, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούλι, βλ. και Παπαδόπουλος 1926:38.

μπλιόντα [b'ónɗa], επίρρ. = μούσκεμα, π.χ. *Άου μπλιόντα γένκα / Να μη σιβαίνι η μότηδαλι μέσα κι μι φκιάσι τα πουδάρια μ' μπλιόντα.* Πιτένης 1971:174. Παπασιώπης 1988:122. Καλινδέρης 1982:363. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 5:121, 11:238. Από το κουτσοβλαχικό b'ónɗă, Papahagi 1974:280.

μπλιόρα [b'óra], ουσ. θηλ. = πρόβατο με μια γέννα. Πβ. και το κουτσοβλαχικό bliǎră.

μπλιουντίζου [b'undízu], ρ. = μουσκεύω, π.χ. *Κι χιωνάι μια δαρδάρου, βλ.λ., μπλιόντσαν όλα τα ζνάρια.* Καλινδέρης 1982:390. Από το μπλιόντα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.

μπλιούκι [b'úki], ουσ. ουδ. = μπουλούκι, παρέα, π.χ. *Μπλιούκια - μπλιούκια έφιβγαν τα πιδιά...*, βλ.λ. μλιούκι. Ελιμειακά 32:72. Καλινδέρης 1982:278.

μπλιούκι

μπλιούρι | μπιλιούρι [b'liúti], ουσ. ουδ. = πολύ καθαρός π.χ. Λούσκιν, ξι-
γαργαλίσκιν, μπιλιούρι γένκιν. Από το σλαβ. bel (= άσπρος)
+ παραγ. κατάλ. -ούρι.

μπόι [b'oi], ουσ. ουδ. = α. φούστα, β. μπόι, ανάστημα, γ. μονά-
δα μήκους περίπου όσο το ύψος ενός ανθρώπου. Αρχείο Μ.
Μόμτσιου. Από το τουρκ. boy, Redhouse 1968:192.

μπόλικους, -ί, -κου [b'olika], επίθ. = μεγάλη, ευρύχωρα, π.χ.
Λίγου μπόλικα τς έρχουνταν μα τά βαναν. Ελιμειακά
32:72. Από το τουρκ. bol, Redhouse 1968:190, + ελλ. παραγ.
κατάλ. -ικος.

μπόμπουρας [b'oburas], ουσ. αρσ. = μεγάλη πεταλούδα. Αλευ-
ράς 1964:55. Από το μπάμπουρας, γενική ονομασία για διά-
φορα σκαθάρια, < το μεσαιων. ελλ. μπάμπουλας, ηχομιμη-
τική λέξη, πβ. και το αρχ. ελλ. βομβυλιός, Ινστιτούτο Νεοελ-
ληνικών Σπουδών 1998:882. Στον τύπο του ιδιώματος παρα-
τηρείται υποχωρητική αφομοίωση ως προς τον τόπο άρ-
θρωσης [a-u > o-u].

μπόντους [b'odus], ουσ. αρσ. = α. μεγάλη σφήκα, π.χ. Χίρσιν να
τμάξιτι στου λιφτό σα να τουν τσίμπσιν ου μπόντους, β. κε-
ντρί, γ. η άκρη της βουκέντρας, π.χ. Αυτός θέλι μι τουν μπό-
ντου = κέντρισμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 8:60. Από
το σλαβ. bod (= αιχμή, βελονιά), Βουλγαρική Ακαδημία Επι-
στημών 1960:66.

μπορτζ, μπορτζ [borts], ουσ. ουδ. = χρέος, δανεικά, π.χ. Κι
απόμναν χουρίς μαμάννα κι μι μπορτζ έντικα ψχες... Πιτέ-
νης 1971:47. Ελιμειακά 32:72. Από το τουρκ. borç, Redhouse
1968:191.

μπόσκους, -ί, -κου [b'oskus], επίθ. = χαλαρός, όχι αρκετά σφι-
χτός. Καλινδέρης 1982:384. Από το τουρκ. boş, Redhouse
1968:191, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ικος.

μπότσα [b'otsa], ουσ. θηλ. = μεγάλο μπουκάλι. Από το κουτσο-
βλαχικό bótsă ή το ιταλ. bozza, Papahagi 1974:282.

μπουιά, πληθ. *μπουιές* [buiá], ουσ. θηλ. = α. μπογιά, β. οι φιγούρες της τράπουλας, π.χ. *Μμ, όλου μπουιές μ' ήρθαν*. Αλευράς 1964:17. Ελιμειακά 5:119. Από το τουρκ. *boya*, Redhouse 1968:193.

μπουιατζής [buiadzís], ουσ. αρσ. = μπογιατζής, βαφέας. Από το *μπουιά*, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. επαγγελματική κατάληξη -ci. Ελιμειακά 25:83.

μπουιατίζου [buiatízu], ρ. = βάφω με μπογιά. Ελιμειακά 25:83. Από το τουρκ. *boya*, Redhouse 1968:193, + -di-, πρόσφυμα του αορίστου στην τουρκική μορφολογία, + παραγ. κατάλ. -ίζου.

μπουλκαίνου και ξιμπουλκαίνου [bul'kénu], ρ. = χαλαρώνω, π.χ. *Ν ξιμπόλκιναν ψίχα τ' λιμαρά να πάρι ανάσα*. Καλινδέρης 1982:387. Από το *μπόλκους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνου < αίνω. Το αξεχώριστο μόρφωμα ξε- σημασιολογικά είναι μάλλον πλεοναστικό.

μπουγάξι [bui'gázi], ουσ. ουδ. = α. στενό πέραςμα όπου δημιουργείται και ρεύμα αέρα, π.χ. *Ξέρος τι μπουγάξι έχ' στ' στινούρα τς Κατιρονούλας*; β. δυνατή φωνή με μεγάλη αντοχή, π.χ. *Ξερος τι μπουγάξι είχαν άμα άνοιγιν του στόμα τ' κι χιρονούσιν να τραγάι*. Καλινδέρης 1982:407. Από το τουρκ. *boğaz*, Redhouse 1968:188.

μπουγανίξ [bui'gani'k], ουσ. ουδ. = α. δώρο για τη λεχώνα ή το γάμο, π.χ. *Μας έστιλιν μπουγανίξια η Βαγγιλούδα*, β. ανεπιθύμητος επισκέπτης, π.χ. *Τι μας κουβαλήθκιν του μπουγανίξ*; Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό *buğanıke*, *buğanıtsä* (= δώρο στη λεχώνα), Papahagi 1974:291.

μπουγάς [bui'gás], ουσ. αρσ. = α. ταύρος, επιβήτορας, β. χοντροός και ψηλός. Πιτένης 1971:33. Καλινδέρης 1982:418. Από το τουρκ. *boğa*, Redhouse 1968:188, πβ. και Κατσάνης 1997.

μπουγιουρντί [bui'urdí], ουσ. ουδ. = επίσημη διαταγή, συνήθως με δυσάρεστο περιεχόμενο. Από το τουρκ. *buyultu*, Redhouse 1968:204.

μπουγιουρντί

μπουγτζής

μπουγτζής [bʉgdzís], ουσ. αρσ. = αυτός που έχει ταύρο επιβήτορα και τον νοικιάζει. Καλινδέρης 1982:374. Από το μπουγάς, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. επαγγελματική κατάληξη -ci.

μπούζι, άκλιτη λέξη [búzi], = πολύ παγωμένο, π.χ. *Ήπιαμι κι ένα κρέχτου νιρό, μπούζι, παγωμένου*. Από το τουρκ. buz (= πάγος), Redhouse 1968:204.

μπουζένιους, -α, -ου [buzénius], επίθ. = πολύ κρύος. Καλινδέρης 1982:401. Από το μπούζι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ένιος > ένιους.

μπουζμάς [buzmás], ουσ. αρσ. = κατσάδιασμα. Από το τουρκ. bozma, Redhouse 1968:194.

μπούκλα [búkla], ουσ. θηλ. = α. μπούκλα μαλλιών, β. στενόμακρο ξύλινο δοχείο κρασιού. Καλινδέρης 1982:251. Από το κουτσοβλαχικό búklă, Parahagi 1974:289.

μπούκουβου [búkuvu], ουσ. ουδ. = καρύκευμα από κόκκινη καυτερή τριμμένη πιπεριά. Πιτένης 1971:213. Από το σλαβ. búkono (= καυτερή πιπεριά).

μπουλάκιμ [bulákim], επιφ. = μακάρι, μπορεί και... π.χ. *Μπουλάκιμ να τό 'παφτιν ως τς χαραές* (π.χ. τη χιονόπτωση). Ελμειακά 11:238.

μπουλασίκς, -σα [bulasíks], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: ψεύτης. Από το τουρκ. bulasik (= βρόμικος), Redhouse 1968:199.

μπουλντούρα [buldúra], ουσ. θηλ. = α. μπουρντούρα, β. διακοσμητικά σχέδια που έφτιαχναν στα *σκαφούνια*, βλ.λ. Από το ιταλ. bordura, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:889, με αλλαγή συμφώνου r > l.

μπούμπα [búba], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: ψείρα, π.χ. *Είνοι του κιφάλι τς γιουμάτου μπούμπις / Φουρτουμένα τα σκτχιά τ' μπούμπις, μην πάτι κουντά τ' / Έκατσι στον ήλιου κι σκουτώνη τς μπούμπις 'π' τ' ζνιράνια τ'*. Από το κουτσοβλαχικό

bubǎ, Papahagi 1974:287 ή το αλβ. bubë, Gjini 1971:60.

μπούμπακους [búmbakus], ουσ. αρσ. = πρησμένο πράγμα, π.χ. *Πρήσαν τα πουδάρια μ', μπούμπακους γένκαν, βλ. και λ. μπούμπαρους*. Αλευράς 1964:11. Καλινδέρης 1982:265. Από το *μπουμπ(άρ)ι*, ό.βλ., + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -ακους με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου.

μπούμπανους, πληθ, *μπουμπανέι* [búbanus], ουσ. αρσ. = α. μαύρο μεγάλο έντομο σα μέλισσα, χρυσοκάνθαρος, π.χ. *Μαζώθηκαμι όλι σαν τς μπουμπανέι στου σκατό* (σε περίπτωση μεγάλου συνωστισμού γύρω από κάτι), πβ. και λ. *στρέκλα*, β. μόνος και έρμος, γ. αρνητικός χαρακτηρισμός για άνθρωπο με ατημέλητα μαλλιά. Έκφραση: *Θα κόψι ου μπούμπανους του ράμμα* = για άνθρωπο που θέλει να ελευθερωθεί, π.χ. δούλος στους μαστόρους. Πιτένης 1971:155. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:378. Πιθανώς από το κουτσοβλαχικό *bumbárǫ* (= βοϊδόμυγα, αλογόμυγα), Papahagi 1974:295.

μπουμπάρι [bumbári], ουσ. ουδ. = α. κοιλιά αρνιού γεμιστή με ρύζι, κιμά και μπαχαρικά, που ψήνεται στο φούρνο, π.χ. *στου φούρνου τότι ίγλιπς μπουμπάρια, κονκουρέτσα...* β. πρησμένα πόδια, χέρια. Παπασιώπης 1977:70. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μπούμπαρους, πληθ. *μπουμπαρέι* [búmbarus], ουσ. αρσ. = α. πρησμένο πράγμα, βλ. και λ. *μπούμπακους*, β. απαξιωτικός χαρακτηρισμός για ανόητους ανθρώπους, π.χ. *Τι σι λεν, αρά δάσκαλι, οι μπουμπαρέι;* Αλευράς 1964:11. Καλινδέρης 1982:265. Από το *μπουμπάρ(ι)*, ό.βλ., + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -αρους με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου.

μπουμπόλια [bubó'ia], ουσ. ουδ. = όρχεις, βλ. και λ. *λιμπά*. Από το κουτσοβλαχικό *bubó'ie* (= ξερά φασόλια βραστά), Papahagi 1974:287.

μπουμπός [bubós], ουσ. αρσ. = χαζός, αφελής. Έκφραση: *μπουμπός τς Νάζους*. Μάλλον πρόκειται για κάποιο άτομο που ήταν γνωστό για την αφέλεια του. Πιο συγκεκριμένα αν

μπουμπός

αποκαλούσαν κάποιον *μπουμπό τς Νάζους* συμπλήρωναν: *που κατοουρούσιν τα σέλνα για να φουντώσιν.*

μπουμπότα [bubóta], ουσ. θηλ. = καλαμποκόπιτα, π.χ. *Να πά-
ρου του δικανίχ να κάμου του κιφάλι σ' μπουμπότα κι
κατδαμάκα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το
κουτσοβλαχικό bubótă, Parahagi 1974:287.

μπουμπουδάγια [bubušárġa], ουσ. αρσ. = καρναβάλια στην πε-
ριοχή Βοΐου κατά το Δωδεκαήμερο. Καλινδέρης 1982:251.
Από το κουτσοβλαχικό bubušárġu, Parahagi 1974:288.

μπουμπούκα [bubúka], ουσ. θηλ. = μικρό φουσκωτό ψωμάκι,
που το ζύμωναν, κυρίως για τα μικρά παιδιά, με ζύμη που
περίσσευε, πβ. και *μπουμπούκου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Προ-
φανώς από τη νηπιακή λέξη *μπουμπού* και *μπουμπούκα*,
για παχουλό και ροδαλό κορίτσι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών
Σπουδών 1998:891.

μπουμπούκου [bubúku], ουσ. θηλ. = μικρό κοριτσάκι, πβ. και
μπουμπούκα. Νηπιακή λέξη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπου-
δών 1998:891.

μπουμπουνίζι [bubunízi], ρ. = α. *μπουμπουνίζει*, β. *ανάβει η
φωτιά*, *δυναμώνει*, γ. *αναψοκοκκινίζω*, π.χ. *Μπουμπούντσαν
τα μάλουγα τς*. Καλινδέρης 1982:404. Ηχομιμητική λέξη.

μπουμπουντζιμένους [bubundzmenús], μτχ. = *αναψοκοκκινισμέ-
νος*, *έξαλλος*, π.χ. *Γύρσιν κι τς τήρσιν μπουμπουντζιμένους*.
Πιτένης 1971:215. Ελιμειακά 10:154. Από το *μπουμπουνίζι*,
ό.βλ., + κατάλ. μετοχής παθητικού παρακειμένου -μένους.

μπουμπουρούτα [buburúta], ουσ. θηλ. = α. *φωτιά*, π.χ. *Κι ου-
πάν στον κτίριου άναβαν φουτιές κι έβγιναν μπουμπου-
ρούτις*, β. *έξαψη από πυρετό*, αλλά και από ντροπή, π.χ. *Τά
'χασιν η παπαδιά. Ν έπιασιν μπουμπουρούτα*. Παπασιώπης
1972:21, 1988:36. Ελιμειακά 31:168.

μπουνάτσα [bunátsa], ουσ. θηλ. = ομιχλώδης, υγρός καιρός.
Καλινδέρης 1982:403. Από το ιταλ. bonaccia ή το βεν.

bonazza, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:891.

μπούντα [búnda], ουσ. θηλ. = α. επίσημο κεντημένο μαντό με γούνα γύρω-γύρω, π.χ. *Μπούντα μι λαγγιόλια*, β. χρυσή φορεσιά της νύφης, γ. υγρασία, π.χ. *Είχιν μια μπούντα ως του κόκκαλου σι πιρνούσιν*, δ. εξάνθημα στο πρόσωπο με μεγάλες υπόλευκες κηλίδες σαν αμύγδαλα. Πιτένης 1971:231. Καλινδέρης 1982:251. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:226. Ελιμειακά 12-13:87. Από το κουτσοβλαχικό búndă, Parahagi 1974:296.

μπουνταβάς [budavás], ουσ. αρσ. = υφαντή ταινία που δένονταν κάτω από το γόνατο είτε για να συγκρατεί τα *πουνδονάρια*, βλ.λ., στη στολή του φουστανελά ή απλώς σα διακοσμητικό στοιχείο.

μπουνταλάς [budalás], ουσ. αρσ. = βλάκας. Από το τουρκ. budala, Redhouse 1968:197.

Μπουντανάθκα [budanáthka], τοπων. = συνοικία της Κοζάνης. Παπασιώπης 1988: 21. Ελιμειακά 44, 63.

μπουντάκι [budák], ουσ. ουδ. = προεξοχή, κόμπος σουβλερός σε βέργα, π.χ. *Αυτήν η βέργα είχιν κι μπουντάκια 'π' άφναν, λέι, κάτι φυλλουρές στα πουνδάγια σαν απαλάμις / Θέλτς δικανί (ή βίτσα) μι μπουντάκια = πολύ ξύλο*. Ελιμειακά 9:92. Καλινδέρης 1982:430. Από το *μπόντους*, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άκι.

μπουντίνους [budínus], ουσ. αρσ. = μεταξοσκώληκας. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Λέξη που επίσης σχετίζεται με το *μπόντους*, ό.βλ.

μπουντόσα [budósa], ουσ. θηλ. = μέλισσα, βλ. και *μιλίσσα*. Από το *μπόντους*, ό.βλ., λόγω προφανώς του κεντριού της μέλισσας (= αυτή που τσιμπάει). Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μπουντουβέζα [buduvéza], ουσ. θηλ. = καλτσοδέτα, υφαντή ταινία που δένονταν κάτω από το γόνατο είτε για να συγκρατεί τα *πουνδονάρια*, βλ.λ., στη στολή του φουστανελά ή απλώς σα διακοσμητικό στοιχείο, π.χ. *Είχα φουστανελά κι φέσι, χουλέβις κι μπουντουβέζις πραγματικές*. Ελιμειακά 46:75.

μπουντουβέζα

μπουντουρλής [budurlís], ουσ. αρσ. = α. μεγάλη καφέ νυχτόβια πεταλούδα, β. νυσταλέος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:427. Ίσως σχετίζεται με το κουτσοβλαχικό bútyry (= ρινικός κατάρρους), Parahagi 1974:299, κυρίως ως προς τη δεύτερη σημασία της λέξης.

μπουντρούμι [budrúmí], ουσ. ουδ. = α. υπόγειο, μπουντρούμι, π.χ. *Τα πααίνου να σκάψου στου μπουντρούμι / Κατέφκα στου μπουντρούμι να βγάλου ψίχα αρομόζιμουν*, Ανδριώτης Ι.Α. 538, β. κελί φυλακής. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 5:116, 12-13:90, 16-19:53, 44:69. Από το τουρκ. bodrum, Redhouse 1968:188, πβ. και Κατσάνης 1997.

μπουντρούμας [budrúmas], ουσ. αρσ. = σβάρνας. Από το μπουντρούμι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

μπουντρουμίδους, -α, -ιου [budrumíšus], επίθ. = α. αυτός που βρίσκεται ή έχει σχέση με μπουντρούμι, β. μτφ. δυνατός βήχας, π.χ. *Είχιν ένα μπουντρουμίδου· Ζιτραντάθκιν / Σιγά, μπρε... Μπα, μπα, τι μπουντρουμίδους βήχας είνι αυτός;* Πιτένης 1971:209. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μπουντρούμι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

μπουντώνου [budónu], ρ. = τσιμπώ, π.χ. *Τουν έρμου είχιν τουν μπουντώσι μια μιλίσσα κι είχαν προηστεί τα χείλια τ'.* Ελμειακά 24:55. Από το μπόντους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ωνω.

μπουρανί [buraní], ουσ. ουδ. = είδος σπανακόρυζου που το βάζουμε στο φούρνο στην τελική φάση μαγειρέματός του, π.χ. *Ψητά, κιφτέδεις, μπουρανιά, ταφιά μι μπακλαβάδεις κι για πρώιμα του ξιάφι, του ντουρμαλίχ κι του μπουρανί.* Παπασιώπης 1977:70. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. buranı, boranı (= σκεύος για σιγανό βράσιμο και ψήσιμο λαχανικών), Redhouse 1968:190, πβ. και Κατσάνης 1997.

μπουρατίζου [buratízu], ρ. = περνώ το σιτάρι απ' το μπουράτου, ό.βλ.

μπουράτου [burátu], ουσ. ουδ. = α. μεταλλικό μηχάνημα, μεγάλη σήτα, που ξεδιάλεγε το σιτάρι από την κόγκουλι, βλ.λ.,

και τα σκύβαλα, β. μτφ. ηλικιωμένη γυναίκα με νοητική σύγχυση π.χ. *Χίρσιν να λέι ό,τι να 'νι πάλι του μπουράτου. μπουρδουκλώνου* [burduklónu], ρ., βλ.λ. *πιρδικλώνου*.

μπουρέκ [burék], ουσ. ουδ. = α. είδος τυρόπιτας, β. είδος γλυκίσματος (γλυκιά πίτα) με φύλλο και γέμιση ρύζι και κανέλα. Ελιμειακά 12-13:93. Πασχαλίδης 1999:226. Από το τουρκ. börek, Redhouse 1968:196.

μπουρί [burí], ουσ. ουδ. = σωλήνας από λαμαρίνα που χρησιμοποιείται για τη διοχέτευση του καπνού κυρίως της θερμάστρας. Έκφραση: *τνάζου τα μπουριά* = κανονίζω κάποιον, του δίνω να καταλάβει, π.χ. *Έλα να σι παίζου μια ξιρή να σι τνάζου τα μπουριά*. Πασχαλίδης 1999:226. Από το τουρκ. boru, Redhouse 1968:191.

Μπούρινους [búrinus], τοπων. = α. το βουνό Βούρινος, β. μτφ. μεγάλο ύψος, γ. αιωνιότητα, δ. συνοφρωμένος άνθρωπος. Πιτένης 1971:34. Καλινδέρης 1982:403.

μπουρλότου [burlótu], ουσ. ουδ. = α. φωτιά, πυρπόληση, π.χ. *Έδονάμι μπουρλότου κι κάθουμάσταν αλούρα*, β. παιχνίδι με χαρτιά, μπουρλότ. Ελιμειακά 24:55. Από το παλιό ιταλ. burlotto, πβ. βεν. burlotto, γαλλ. brûlot, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:892.

μπουρμάς [burmás], ουσ. αρσ. = α. μεταλλικό μέρος της γκαζόλαμπας όπου στερεώνεται το λαμπογυάλι, β. άνθρωπος με χοντρή μύτη και στραβά δόντια, β. κατσούφης και σκυθρωπός άνθρωπος.

μπουρντάμίσιν [burdámîsîn], επίρρ. = εδώ είσαι; μήπως είσαι εδώ; π.χ. *Ωσπου να φύβν γάτς πάλι. Μπουρντάμίσιν*; Ελιμειακά 10:155. Από το τουρκ. burda / burada (= εδώ), Redhouse 1968:201.

μπουρουτζικέινους, -νια, -νου [burudzikéïnu], επίθ. = ύφασμα καλής ποιότητας για επίσημα ενδύματα ή και άλλα αντικείμενα, βλ. και λ. *μπρουτζικένιους*, π.χ. *Τα κουκούλουσιν σ'*

μπουρουτζικέινους

γιένα μποουρουτζικέινου πισκίρι. Ελιμειακά 22:43. Από το τουρκ. *buğucu* (= στρίβω, τυλίγω, πλέκω), + παραγ. κατάλ. - (κ)ένιος. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > ένους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

μπουρτζόβλαχος [burdzónlaxus], ουσ. αρσ. = αγροίκος, απολίτιστος άνθρωπος (μειωτικό). Καλινδέρης 1982:396. Από το μπουόρτζι (= κάστρο) + βλάχος, ίσως από την έννοια: καστροφύλακας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:892.

μπουρτζουμένους και μπουτζουμένους [burdzuménus], μτχ. = μουτρωμένος, π.χ. *Ποιος ξέρι τι καημός σι τρώει κι είσι έτθα μπουρτζουμένους / Τα καράβια σι πνίχχαν; Τι είσι έτσι μπουτζουμένους κι αζμπόροστους;* Αλευράς 1964:7.

μπουρτζώνουμι και μπουτζώνουμι [burdzuménus], μτχ. = θυμώνω και κατεβάζω τα μούτρα. Πιτένης 1971:230. Παπασιωπής 1988:92. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μπουρώ [mburó], ρ. = μπορώ. Έκφραση: *δεν μπουρώ* = είμαι άρρωστος, π.χ. *Τι, βιντούζις γλέπου; Δε μπουρεί κάνας;*

μπουστάνι [bustáni], ουσ. ουδ. = χωράφι φυτεμένο με καρπούζια, πεπόνια ή λαχανικά, μπουστάνι. Από το τουρκ. *bostan*, Redhouse 1968:191.

μπούτι [búti], ουσ. ουδ. = μηρός, μπούτι.

Μπουτζάκια [budžáka], τοπων. = τα χωριά που ανήκουν στον καποδιστριακό δήμο Ελλησπόντου του νομού Κοζάνης. Αλευράς 1964:21.

μούφους [búfus], ουσ. αρσ. = α. μούφος, β. ηλίθιος, π.χ. *Κοιτούν σαν τς μούφι.* Ελιμειακά 46:77. Από το ιταλ. διαλ. *bufo* κι αυτό από το λατ. *buffo*, -onis, πβ. και το μεσαιων. έλλ. βούφος (< ιταλ. *bufo*). Το νεοελληνικό είναι αναδανεισμένο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:892, πβ. και Κατσάνης 1997.

μπουχάρι [buxári], ουσ. ουδ. = α. το επάνω απ' το τζάκι κυλινδρικό κτίσμα, στην επίπεδη επιφάνεια του οποίου έβα-

ζαν διάφορα πράγματα, λάμπα, καθρέφτη κ.λπ., π.χ. *Γκρέμψιν του ιτζάκι κι του μπουχάρι*, β. το γείσο γύρω από το τζάκι. Παπασιωπής 1977:75. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το τουρκ. buhari, Redhouse 1968:198.

μπουχαρί [buxarí], ουσ. ουδ. = κεντημένο ύφασμα που στερεώνεται στο *μπουχάρι*, ό.βλ., τζακόπανο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:226.

μπουχασέινους, -νια, -νου [buxaséipus], επίθ. = από ύφασμα *μπουχασί*, ό.βλ., π.χ. *φίρτις απ' τς πρώτις σαγιάδισ μπουχασέινι*. Πιτένης 1971:275. Ελιμειακά 12-13:87. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > έινους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

μπουχασί [buxasí], ουσ. ουδ. = βαμβακερό ύφασμα, π.χ. *Πάι κι πήριν μπουχασί κι έφκιασιν κι αυτήν βρακί* (από αποκριάτικο τραγούδι). Πιτένης 1971:275. Ελιμειακά 12-13:87. Από το τουρκ. buhasi, boğasi, Redhouse 1968:188.

μπουχνίζου [buxnizu], ρ. = μουλιάζω, π.χ. *Έβαλιν τ' άσπρα απ' του βράδι σην κουπάνα να μπουχνίσιν*.

μπουχός [buxós], ουσ. αρσ. βλ.λ. *πουχός*.

μπουχτδάλι [buxtšalík], ουσ. ουδ. = α. πανί για πουνκάμισα ή και για σώβρακο. Δώρα της νύφης τυλιγμένα στο *μπουχτδά* (μεγάλο μαντίλι), β. *μικρός μπουχτδάς*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:356. Ελιμειακά 12-13:91. Από το *μπουχτδάς*, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik.

μπουχτδάς [buxtšás], ουσ. αρσ. = μεγάλη πετσέτα πάνινη όπου μάζευαν ποικίλα πράγματα για φύλαξη ή και για μεταφορά, π.χ. *Μάζουξαν σ' ένα μπουχτδά τα σέα τς κι κατά τς πέντι του πρού...* Αλευράς 1964:32. Ελιμειακά 21:61, 33:163, 42:75. Πασχαλίδης 1999:226. Από το τουρκ. bohça, Redhouse 1968:189.

μπράβα [bráva], ουσ. θηλ. = σύρτης, π.χ. *Τ' αργήις να ρθεις αλά τα βρεις τ' μπράβα*. Πασχαλίδης 1999:226. Από το σλαβ. bráva, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:72.

μπράβα

μπράγκα

μπράγκα [bránga], ουσ. θηλ. = α. η αλυσίδα, β. το ειδικό σίδερο στα μπροστινά πόδια του ζώου για να μη φεύγει όταν βόσκει ελεύθερο, π.χ. *Απουλήθκιν απ' τς μπράγκις κι χνίθκιν ιδα ουπανουθό τς*, γ. χειροπέδες, π.χ. *Μπουρεί να σι βάλν κι τς μπράγκις κι να σι απουλύνκν*, δ. εργαλεία με τα οποία σιδέρωναν τους τροχούς των κάρων. Παπασιώπης 1972:61. Ελιμειακά 21:51, 10:151. Από το κουτσοβλαχικό brangă, Parahagi 1974:283.

μπραμ [bram], ουσ. άκλιτο = α. τα καλά ρούχα, π.χ. *Κατέφκιν δακάτ' ντυμένους τα μπραμ...* / *Μι κουρντίζν τα μπραμ ον τηλ ν ώρα*, β. τα καλά στρωσίδια. Η λέξη απαντά πάντα στον πληθυντικό μαζί με το οριστικό άρθρο: *τα μπραμ*. Πιτένης 1971:24. Παπασιώπης 1972:58. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό ή αλβ. bran (= μακρύ ρούχο, που σέρνεται ως το χόμα), Parahagi 1974:283, Gjini 1971:57, προφανώς επειδή τα καλά ρούχα ήταν συνήθως και μακριά.

μπραστ [brást], επιφ. βλ.λ. ζμπραστ.

μπράτιμους, θηλ. μπρατίμσα, πληθ. μπρατίμια [brátimjus], ουσ. αρσ. = αδελφοποιτός, νέος άντρας ή έφηβος, στενός φίλος του γαμπρού ή της νύφης, που βοηθάει στο γάμο. Ανδριώτης Ι.Λ. 538 . Από το σλαβ. bratimja se (= αδελφοποιούμαι), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:74, βουλγ. brat, πβ. και Κατσάνης 1997.

μπρε [abré], επιφ. = βρε, βλ.λ. αμπρέ, π.χ. *Μπρε, μπρε, μπρε*, μοτίβο των περισσότερων αποκριάτικων τραγουδιών της Κοζάνης.

μπρισίμι [brisiǵi], ουσ. ουδ. = μεταξωτή κλωστή, βλ. και *μπιρσίμι*. Καλινδέρης 1982:378. Από το τουρκ. ibrişim, Redhouse 1968:509, πβ. Δημητράκος 1956, ΣΤ:4792.

μπρόλου(γ)κας [bróluk(g)as], ουσ. αρσ. = α. πρήξιμο της κοιλιάς ή του λαιμού, π.χ. *Ιδέ ψίχα. Τα μάτια μ' σα μπρόλουγκα γίγκαν*, β. μικρό αυγό χωρίς κρόκο, γ. φουσκωμένα, πρησμένα μάτια. Καλινδέρης 1982:251. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

Η λέξη είναι διαδεδομένη σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, βλ. Τζιτζιλής 1982:423, αλλά και σε άλλες βαλκανικές γλώσσες, πβ. το κουτσοβλαχικό *grólog* (= αυγό χωρίς κέλυφος, αυγό ατελής), Papahagi 1974:1017, το βουλγαρικό *porok* = μικρό αυγό κότας χωρίς κίτρινάδι.

μπρούμτα [brúm̥ta], ουσ. θηλ. = ανόητη, χαζή γυναίκα.

μπρούμτα, τα [brúm̥ta], επίρρ. = μπρούμτα. Καλινδέρης 1982:371. Από το *προ* + *μύτ(η)* + *παραγ. κατάλ. επιρρ. -α*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:893.

μπρουσνός, -ή, -νό [mbrusnós], επίθ. = α. μπροστινός, β. το κρέας της ωμοπλάτης με τα μπροστινά πόδια. Από το μπροστινός: μετά την αποβολή του άτονου *i* απλοποιήθηκε το τρισυμφωνικό σύμπλεγμα, *μπροστινός* > **μπρουσνός* > *μπρουσνός*, βλ. και 1.2.1.3.4.

μπρουστά (απού) [mbrustá], επίρρ. = α. μπροστά, βλ. και λ. *αμπρουστά*, β. πριν από, π.χ. *Μπρουστά απού 20 χρόνια είχα παμ ...* Καλινδέρης 1982:265.

μπρουστάρι [mbrustáři], ουσ. ουδ. = το μπροστινό μέρος του σαμαριού, βλ. και *πστάρι*. Από το *μπρουστά* + *παραγ. κατάλ. -άρι*.

μπρουστιλίνα [mbrustilína], ουσ. θηλ. = η γίδα η προπορευόμενη του ποιμνίου. Καλινδέρης 1982:379. Από το *μπρουστά*, πβ. και το κουτσοβλαχικό *mbrustéla* (= ποδιά), Papahagi 1974:790.

μπρουστουκέρα (γίδα) [mbrustukéra γίδα], επίθ. = με τα κέρατα προς τα μπρος. Καλινδέρης 1982:438. Από το *μπρουστά* + *κέρας*, αρχαϊσμός.

μπρουστουμούνι, -να [mbrustumúni], ουσ. ουδ. θηλ. = ποδιά. Από το *μπρουστά* + *μουνί*, πβ. και Δημητράκος 1956, Γ:2490 *εμπροστοκούρβιον, εμπροσθέλλα, (ε)μπροστέλλα* = *περιζώμα*, ποδιά προς προφύλαξιν των ενδυμάτων.

μπρουστούρας, -ου [brustúras], επίθ. = κοιλαράς. Από το κου-

μπρουστούρας

τσοβλαχικό *plăstură*, Papahagi 1974:995, με αλλαγή συμφώνου $l > r$ και ηχηροποίηση του αρχικού p λόγω συμπροφοράς.

μπροούδκους, -κια, -νου [brúškus], επίθ. = χρησιμοποιείται κυρίως για κρασί: με δυνατή και στυφή γεύση. Ελιμειακά 22:44. Από το ιταλ. *brusco*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:893.

μπροουτζικέινους, -νια, -νου [brudzikéinus], επίθ. = μεταξωτό υφαντό, βλ. λ. *μπουρουτζικένιους*. *Μπροουτζικέινου σιντόνι* = νεκροσέντονο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

μπροουτζάλιζου, *μπροουτζάλνω* [brudžalizu], ρ. = φρυγανίζω το ψωμί στη σόμπα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό *păržálă* (= κάψα), Papahagi 1974:960, + παραγ. κατάλ. -ίζω.

μπροουτζάλτζιμένους [brudžaldzmenús], ρ. = φρυγανισμένος στη σόμπα, π.χ. *Φιλίτσα μπροουτζάλτζιμένι κι μπάτζουν στου τσιμπίδι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό *păržálă* (= κάψα), Papahagi 1974:960, + παραγ. κατάλ. -ίζω.

μπροουχαβιαζιμένους, -νι, -νου [bruxanázmenús], επίθ. = φουσκωτός, αρρωστημένα παχύς, βλ.λ. *μπροούχαβους*. Καλινδέρης 1982:386.

μπροούχαβους, -βι, -βου [brúxavus], επίθ. = φουσκωτός, αρρωστημένα παχύς, βλ. και λ. *προούχαβους*. Καλινδέρης 1982:386.

μψός, -ή, -ό [mbsos], επίθ. = μισός, π.χ. *Μψός απόμνιν* = αδυνάτισε πολύ, βλ. και λ. *μισός*. Παπασιώπης 1977:43. Από το μισός: μετά την αποβολή του άτονου i αναπτύσσεται συνοδίτης φθόγγος b , 1.2.1.3.2, πβ. όμως και λ. *μσος*.

μπως κι δεν [mbóskiđen], φράση = κάθε άλλο, π.χ. *Ήθιλιν να είμιστι ένας ένας για να μην κλέβουμι. Μπως κι δεν. Όλι αντέγραφαν*. Παπασιώπης 1988:33.

μισίτκα [msítka], επίθ. = μισόλογα, χαζά λόγια, π.χ. *Όλα τ' άλλα είναι χαζά, μασάλια κι μισίτκα*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 11/2/1952. Από το μισ(ός) + παραγ. κατάλ. -ίτικος με αποβολή και του άτονου i .

μοίτσα [msítsa], ουσ. θηλ. = μαμούνι της φακής. Από το μουσίτσα με αποβολή του άτονου υ. Η λέξη μουσίτσα σχετίζεται στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:877 με την τουρκ. λέξη mus(a) (= ξυράφι).

μσόζουρλος, -λι, -λου [msózurlos], επίθ. = μισόζουρλος, μισόχαζος. Ελμειακά 42:70. Από το μισός + ζουρλός.

μισός, -ή, -ό [msos], επίθ. = μισό, π.χ. *Τήρσιν μι μσο μάτι ν Τσιτδούλα*. Έκφραση: *χαζά κι μσα* = ανοησίες, βλ. και λ. μπσός. Ελμειακά 4:52. Από το μισός με αποβολή του άτονου ι χωρίς όμως την ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου, πβ. λ. *μποςος*.

μσότριβου [msótrivu], ουσ. ουδ. = μεταχειρισμένο ρούχο. Από το μισό(ς) + τριβ(ή) + παραγ. κατάλ. -ο.

μσουκουμείου [msukumiú], ουσ. ουδ. = νοσοκομείο, βλ. και *μισσουκουμείου*. Μετά την αποβολή του άτονου ο > υ παρατηρείται ανομοίωση του n-s > m-s.

μσούρα [msúra], ουσ. θηλ. = πήλινο βαθύ και μεγάλο πιάτο, σουπιέρα, π.χ. *Δεν είχαμι μσούρα να κινώσουμε τον φαϊ*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελμειακά 21:64. Από το κουτσοβλαχικό *misúra*, Papahagi 1974:808.

μτάρια [mtárja], ουσ. ουδ. = μιτάρια, εξαρτήματα του αργαλειού που ελέγχουν τη ροή του νήματος. Έκφραση: *λόξιασιν τα μτάρια* = μπέρδεψε την κατάσταση. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ελληνιστ. μιτάριον, υποκορ. του αρχ. ελλ. μίτος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:863, αρχαϊσμός.

μτάφι [mtáfj], ουσ. ουδ. = υφαντό που χρησιμοποιούνταν ως σκέπασμα σε φορτώματα ζώων όταν έβρεχε. Από το τουρκ. *mutaf*, (= κλωστή από γιδόμαλλο), Redhouse 1968:802.

μύθια, μόνο στον πληθ. [míthja], ουσ. αρσ. = α. αστεία, παραμύθια, β. ντροπές, διασυρμός, π.χ. *Μπα μύθια, αστόμισα τουν άντρα μ' ... μια ζουή αντάμα*. Αλευράς 1964:56. Πιτένης 1971:21. Ελμειακά 44:71. Από το *μύθους*, ό.βλ., μεταπλασμένο σε ουδέτερο, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

μύθια

μύθους | μύθους [míthus], ουσ. αρσ. = α. μύθος, β. επεισόδιο που μένει αξέχαστο και/ή προκαλεί το διασυρμό των εμπλεκομένων, π.χ. *Γέγινιν μύθους / Απόμινιν μύθους*. Πιτένης 1971:21. Από το αρχ. ελλ. μύθος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:895, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

μύξαβους, -βι, -βου [míksavus], ουσ. αρσ. = α. μυξιάρης, β. μικρός και ανώριμος, πβ. και λ. μύξαρος, π.χ. *Αυτόν τουν μύξαβου θέλτς; / Σι ασχάθκα, μύξαβι*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αλευράς 1964:57. Από το μύξα + παραγ. κατάλ. -αβους.

μύξαρος, θηλ. μύξου [míksars], ουσ. αρσ. = α. μυξιάρης, β. μικρός και ανώριμος, π.χ. *Ήρθιν κι ου μύξαρος ου Κώτιας να μας πει πώς να του πράξουμι*. Αλευράς 1964:57. Από το μύξα + παραγ. κατάλ. -άρης > -αρς με ανέβασμα του τόνου.

μυξουμάντιλου [miksumándilu], ουσ. ουδ. = μαντίλι για τη μύτη, πβ. και *μυτουμάντιλου*. Από το μύξα + μαντίλι.

μύξους [míksus], ουσ. αρσ. = φλέγμα, φτύμα, π.χ. *Φέγα μη σι πατήσου μύξουν*. Έκφραση: *Μύξους παπτσιθκους*: α. ροχάλα, β. αποδοκιμαστική και εχθρική έκφραση: *Τα σι φτύσου μύξουν παπτσιθκουν*. Αλευράς 1964:85. Ελιμειακά 25:85. Από το μύξα με αλλαγή γένους.

μυρμηγκιάζου [mirmingázuz], ρ. = α. αισθάνομαι μυρμηγκιασμα, β. ιδιωμ. *μυρμηγκιάζι η ραχουκουκκαλιά μ'* = αναστατώνομαι, ανάβω, π.χ. *Όσου τά 'γλιπιν αυτά, τόσου μυρμηγκιαζιν η ραχουκουκκαλιά τ'*. Πιτένης 1971:14, 241. Από το *μυρμήγι* + παραγ. κατάλ. -ιάζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:896.

μυρμηγκουβότανου [mirmingunótanu], ουσ. ουδ. = πικρό βοτάνι που γιατρεύει τα σκουλήκια του εντέρου. Καλινδέρης 1982:275. Από το *μυρμήγι* + βοτάν(ι) + -ο, με ανέβασμα του τόνου κατά τη σύνθεση.

μυρμήγι [mirmíng], ουσ. ουδ. = μυρμήγκι, βλ. και λ. *μέρμηγκας*.

μυρουθκά [miruθká], ουσ. ουδ. = μυρωδικά, αρωμάτια στη μα-

γειρική με αρωματική οσμή και πικάντικη γεύση. Ελιμειακά 21:65. Από το μυρωδικ(ός)· μετά την αποβολή του άτονου i παρατηρείται υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας [dik > *dk > θk].

μυτουμάντιλου [mitumándilu], ουσ. ουδ. = μαντίλι για τη μύτη, πβ. και *μυξουμάντιλου*. Ελιμειακά 22:43. Από το μύτη + μαντίλι + παραγ. κατάλ. -ο.

μχάνι [mχání], ουσ. ουδ. = το φουσερό του σιδερά, π.χ. *Τι ρα φσας σα γιούφτκου μχάνι*; Από το μηχανή με ανέβασμα του τόνου και αλλαγή γένους.

N

ναν τηλ μέρα [nándilméra], επίρρ. = την άλλη μέρα, π.χ. *Δεν έπριπι να πααίνουμι ναν' τηλ' μέρα στου σκουλειό*. Πιτένης 1971:21. Ελιμειακά 44:62. Από το: την άλλη την μέρα > *tnaltinméra, απλοποίηση του συμπλέγματος tn > *naltinméra και με αναγραμματισμό nándilméra, πβ. και *ον τηλ μέρα*.

νασούκι [nasúk], ουσ. ουδ. = εργόχειρο με κέντημα πάνω σε σατέν. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ναστινάζου [nastinázu], ρ. = αναστενάζω. Από το αναστενάζω με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

νάχτι [náxti], ουσ. ουδ. = α. η προίκα σε χορήμα, π.χ. *Τώρα σην τιλιφταία δεν έφταναν οι λίρις για του νάχτι / Τάζουμι νάχτι*, Ανδριώτης I.Λ. 538, β. χορήματα σε λίρες για να γίνει ο αρραβώνας· τα έδινε ο πατέρας της νύφης στον πατέρα του γαμπρού. Ελιμειακά 12-13:88. , 44:69. Από το τουρκ. nakd / nakid (= μετροητά), Redhouse 1968:863.

νάχτι

νε [ne], σύνδ. = ούτε, π.χ. *Νε ρακή, νε κρασί δε θα πιω*. Παπασιώπης 1977:43. Ελιμειακά 4:52. Από το τουρκ. ne, Redhouse 1968:872.

νέισα [néjsa], επίρρ. = έστω, δεν πειραάζει, εν πάση περιπτώσει, π.χ. *Νέισα. Άλλλι φουρά*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:21, 153. Ελιμειακά 42:70. Από το τουρκ. ne ise > neyse (= ό,τι και να είναι, τέλος πάντων).

Νεμτσιά [nimtšá], τοπων. = Αυστρία / Γερμανία. Ελιμειακά 12-13, 85.

νηλλικό [nilikó], ουσ. ουδ. = ελληνική κατοχή. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538), π.χ. *Τότις ακόμα δεν είχιν έρθι του νηλλικό*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ελληνικό, με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος και αναγραμματισμό.

νημόρι [nimórij], ουσ. ουδ. = μνήμα, τάφος, μνημόρι. Γνωστή η έκφραση: *Τς Μπήλιους τα νημόρια* σύμφωνα με την παράδοση δυο αδέρφια κουδουνοφόροι και με μάσκες, την περιόδο του Δωδεκαημέρου, αλληλοσκοτώθηκαν χωρίς να αναγνωριστούν και τάφηκαν στο σημείο του συμβάντος. Καλινδέρης 1982:251. Ελιμειακά 43:159. Από το ελληνιστ. μεμόριον (παρετυμολογούμενο από το μνήμα) < λατ. memoria (= μνήμη), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:864. Στον τύπο του ιδιώματος παρατηρείται ανομοίωση m-m > n-m.

νησκός, -ιά, -ό [niskós], επίθ. = νηστικός. Παροιμία: *Η νησιά η αρνίθα καλαμπούκια ονειρεύιτι* (για ό,τι κανείς δεν έχει και το επιθυμεί). Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 10:151. Από το νηστικός· μετά την αποβολή του άτονου i απλοποιείται το τρισυμφωνικό σύμπλεγμα: νηστικός > *nistkós > niskós.

νησκούρας, θηλ. -ου [niskúras], ουσ. θηλ. = α. πεινασμένος, ξελιγωμένος από πείνα, φτωχός, π.χ. *Όλις οι νησκούρις ικει ψηλά κάθουνταν*, β. λαίμαργος, π.χ. *Ου, νησκούρου, σιγά μαρ τα μας χαψ κι μας*. Από το νησκός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ούρα, πβ. και Μπουντώνας 1892.

νησκουσύνι [niskusíni], ουσ. θηλ. = πείνα, π.χ. ... 'πού 'ταν χου-
ρίς δόντια κι ψόφιου 'π' νησκουσύνι / Δε φτάνι απ' μας
ακόλτσέτι τ' άντιρα στα πλιβρά απ' τ' νησκουσύνι. Αλευράς
1964:12. Ελιμειακά 10:151. Από το νησκόζ, ό.βλ., + παραγ. κα-
τάλ. -οσύνη.

νιαμιρογιώτκουζ, -ή, -κου [ńáimiroǵótkus], επίθ. = πανηγυριώτι-
κος, από το νιάμιρου, ό.βλ., π.χ. Του τρανό του χάλκουμα
'πό 'φκιανιν του νιαμιρογιώτκου του χαλβά. Ελιμειακά 10:151.

νιάμιρουζ [ńáimirus], ουσ. αρσ. = α. ετήσια εμποροπανήγυρη στα
Σέρβια, κυρίως, και λιγότερο στην Κοζάνη, β. μτφ. μεγάλη
αναστάτωση κυρίως όταν υπάρχουν πολλά αντικείμενα ανα-
κατωμένα, π.χ. Μπήκα να τ' αραδήσου στου κιλάρι, αμά ικεί
γένουνταν νιάμιρουζ. Από το εννιά + μέρα + παραγ. κατάλ. -
ουζ (< -οζ), λόγω των εννιά ημερών που διαρκούσε.

νίβουμι [ńínumi], ρ. = πλένω το πρόσωπο και τα χέρια μου.
Καλινδέρης 1982:251. Από το ελληνιστ. νίβω, -μαι, Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών 1998:912.

νικέιζ, -ζα [ńikéiz], επίθ. = φιλάργυρος. Καλινδέρης 1982:340.
Από το τουρκ. nekes, Redhouse 1968:876.

νιμπιλμπί [ńibilbí], ουσ. ουδ. = στραγάλι, π.χ. Κι αράδα μαύ-
ρου στζ κούπιζ κι στζ απλάδιζ... νιμπιλμπί / του καλό μας
του πιδι π' αγαπάει τον νιμπιλμπί (ταχτάρισμα) / Αγόρασι
κι ικατό δράμια νιμπιλμπί για τα πιδιά, Ανδριώτης Ι.Α. 538.
Παπασιώπης 1972:14. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 23:79,
44:64. Από το τουρκ. leblebi, Redhouse 1968:707 με ανομοίω-
ση του αρχικού Ι.

νινέ [ńiné], ουσ. θηλ. = γιαγιά απ' την πλευρά της μητέρας. Πα-
πασιώπης 1977:77. Από το τουρκ. nine, Redhouse 1968:887.

νινιό [ńiníó], ουσ. ουδ. = μυαλό.

νιόγαμπρα [ńióǵambra], ουσ. ουδ. (πληθ.) = νιόπαντροι, νεό-
νυμφοι. Από το νέος + γαμπρός.

νιόχαρουζ, -ρι, -ρου [ńióchari], επίθ. = α. νιόπαντροι, νιόχαροι, νιόχαρουζ

π.χ. *Αμ ακουτάς να τς κάμς παρέα τς νιόχαρι*; β. αδύνατος, ανυπόφορος (πβ. νωχαλός στον Ησύχιο). Ελιμειακά 36:79. Από το νέος + χαρ(ά) + παραγ. κατάλ. -ος.

νιρόπιασμα [nirópiazma], ουσ. ουδ. = υδρωπικία, π.χ. *Θάρσαν όλι κίντσιν αγκαστρουμένη η Αφρατή, αμά ήταν νιρόπιασμα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ο τύπος προϋποθέτει ρήμα *νι-ρουπιάν(ου) + παραγ. κατάλ. -μα.

νιρουδιάβασι [nirudýavasj], ουσ. θηλ. = ρεύμα νερού. Καλινδέρης 1982:251. Από το νερό + διάβαση, αρχαϊσμός.

νιρουζύγι [niruzíj], ουσ. ουδ. = αεροστάθμη, το εργαλείο για το αλφάδιασμα, σωλήνας που περιέχει νερό, βλ. και *αλφαστόνιρου*. Καλινδέρης 1982:442. Από το νερό + ζύγι < μεσαιων. ελλ. ζύγιον < αρχαίο ζυγός. Ενδιαφέρων λαϊκός σχηματισμός κατ' έννοιαν.

νιρουκουλουκίθα [nirukulukítha], ουσ. θηλ. = α. νεροκολοκύθα, β. ανόητος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:396. Από το νερό + κολοκύθα.

νιρουκρόμδου [nirukrómdu], ουσ. ουδ. = νεροκρόμμυδο, πβ. και *ξιρουκρόμδου*. Καλινδέρης 1982:435. Από το νερό + κρεμμύδ(ι) + παραγ. κατάλ. -ο.

νιρουμπλιάγκαβους, -βι, -βου, *νιρουμπλιάγκας* [nirublíaganus, nirublíagas], επίθ. = α. αυτός που πίνει πολύ νερό, β. νερολός και άγευστος. Καλινδέρης 1982:386. Από το νερό + *μπλιάγκα(βου)ς*, η οποία ως προς το ριζικό της μόρφωμα είναι μάλλον λέξη ηχομιμητική.

νιρουφαγά [nirufiá], ουσ. θηλ. = μέρος που το διάβρωσε το νερό. Από το νερό + φαί (< θ. του ρ. τρώω) + παραγ. κατάλ. -ά.

νιρουφίδα, *νιρόφιδου* [nirufída], ουσ. θηλ. = ύδρας, νερόφιδο. Από το νερό + φίδι + παραγ. κατάλ. -α / -ο.

νισιντίρι [nisisdírij], ουσ. ουδ. βλ. λ. *νιδαντίρι*. Παπασσιώπης 1972:22. Πιτένης 1971:247.

νιδάνι [nیشانj], ουσ. ουδ. = α. σημάδι, στόχος, π.χ. *Εβαλαν*

νιδάν' καμιά στάμνα η κτι, β. κακοκαιρία, κακό, συμφορά. Παπασιωπής 1973:83. Ελιμειακά 11:238. Από το τουρκ. nişan (= σημάδι, αρραβώνας, παράσημο, στίγμα), Redhouse 1968:888.

νιδαντίρι [nişandiri], ουσ. ουδ. = χλωριούχο αμμώνιο, νισαντίρι. Χρησιμοποιούνταν στη συγκόλληση μετάλλων αλλά και σαν φάρμακο για τις πυώδεις αμυγδαλές. Ο πρακτικός γιατρός φυσούσε με ένα καλάμι το νισαντίρι ίσα πάνω στις αμυγδαλές, το πύο ξεκολλούσε και διαλύονταν και στη συνέχεια ο ασθενής το απέβαλλε φτύνοντάς το, π.χ. *Φσούσαμι του νιδαντίρι κι ου άρρουστος πιρδίκι*. Χρησιμοποιούνταν και για τον καθαρισμό της *χαβιάς*, βλ. λ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. nişadır, Redhouse 1968:884.

νιφραμιά [niframiá], ουσ. θηλ. = κομμάτι από τα πλευρά σφαγμένου ζώου μαζί με τα νεφρά. Από το *νεφραριά (< νεφρά + -αριά, όπως σκωταριά) με ανομοίωση r-r > r-m.

νίψιμου [nípsimu], ουσ. ουδ. = το πλύσιμο του προσώπου. Πασχαλίδης 1999:226. Από το μεσαιων. ελλ. νίψιμον < νίβω.

νοικιάζου [dínu mişaká], ρ. = α. νοικιάζω, β. πακτώνω, δίνω τα χωράφια μου σε άλλον να τα καλλιεργήσει, βλ. και λ. *δίνου μιδακά*.

νότι [nóti], ουσ. θηλ. = υγρασία, π.χ. *Όξου έχ νότι*. Καλινδέρης 1982:403. Από το νότ(ος) + παραγ. κατάλ. -η. Από την υγρασία που δημιουργεί συνήθως ο νότιος άνεμος, πβ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:918.

νότιους, -α, -ου [nótixus], επίθ. = υγρός, βρεγμένος, π.χ. *Ξι-ντήσ' Μην κάθισι μι τα νότια*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το νότ(ι), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιος.

νουβουρός, νουβρός [nuv(u)rós], ουσ. αρσ. = αυλή του σπιτιού, π.χ. *Βουίζιν ου νουβρός σα μιλίσσα· μένα κιαμέτι μικρα τρα-νιβάμι ικεί μέσα*. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:153. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σλαβ. οβόг (= στάβλος), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:714, με ανάπτυξη ενός η λόγω της συμπροφοράς, πβ. και Κατσάνης 1997.

νουβουρός

νουγώ | νουγώ [nygó], ρ. = αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω, π.χ. *Μα εί-
νι ξόγανα καμόσις κι δε νουγούν*. Καλινδέρης 1982:265. Από
το αρχ. ελλ. νοώ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:920,
αρχαϊσμός, και ανάπτυξη ενός ευφωνικού γ για την απο-
φυγή χασμωδίας.

νουμάς, πληθ. νουμάδης [numás], ουσ. αρσ. = α. το κότσι που
έχει κολλημένο μολύβι για να στέκεται πάντα από την ίδια
πλευρά στο παιχνίδι βασιλιάδης, π.χ. *Νουμάν για τα κυνά-
ρια / Μι τς νουμάδης, τα σκλαβάκια, τς μπίσκις ή τα
ζγκουρμπαλάκια*, β. ομάδα των παιχνιδιών, β. παράς, πολύ
χρήμα, π.χ. *Έχ νουμάν η δλεια*. Καλινδέρης 1982:280. Ελιμει-
ακά 33:163. Από το ομάδες / ομάδες με ανάπτυξη ενός π
στην αρχή της λέξης λόγω της συμμορφοράς.

νουματέι (μόνο πληθ.) [numatéi] = άτομα, πρόσωπα, π.χ. *Ιχτέ
στου καφινείου ήμασταν τρεις νουματέι μαναχά*.

νουματζμένους, -νι, -νου [numadzmenús], ρ. = ορισμένος, βλ.
και λ. νουματίζου, π.χ. *Να τ' αφήις ήσυχου τ' αμπέλι*. *Είνι
νουματζμένους*. Καλινδέρης 1982:265. Από το νουματίζου,
ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μένος.

νουματίζου [numatízu], ρ. = ονοματίζω, ορίζω ως ιδιοκτήτης
ποιος θα πάρει κάτι ή για ποιον προορίζεται κάτι, π.χ. *Του
χουράφι του νουμάτσιν ου πατέρας μ', είπιν: Τα του παρι
ου Κώτδους*. Καλινδέρης 1982:265. Από το ονοματίζω με
αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

νούμις [númdis], ουσ. αρσ. = είδος παιδικού παιχνιδιού. Πα-
πασιώπης 1988:135.

νουμπέτι [nubéti], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Αν-
δριώτη (Ι.Λ. 538) με τη διευκρίνιση: λέγεται επί του ύπνου,
π.χ. *Πάρι κάνα νουμπέτι αυτού κατά παρσιτιάς*. Από το
τουρκ. nöbet, Redhouse 1968:891.

νούμτα [númta], ουσ. θηλ. = αφελής, χαζή γυναίκα. Καλινδέρης
1982:330. Μάλλον από κάποιο κύριο όνομα, π.χ. *Ναούμα*.

νούνους, θηλ. νούνα [núpus], ουσ. αρσ. = νονός ή κουμπάρος, π.χ. *Ου Λιόλιους τ' Ζάγκ' ήταν ου νούνους*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιώπης 1972:14. Από το ελληνιστ. νόννος (+ πατέρως, καλόγερος) < υστερλατ. nonnus (= μοναχός), Νικολαΐδης 1909:356, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:917.

νουντάς [nundás], ουσ. αρσ. βλ. λ. ουντάς. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

νουντόπλου [nundóplu], ουσ. ουδ. = μικρό δωμάτιο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το νουντάς, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -όπουλο.

νουρά [nurá], ουσ. θηλ. = ουρά, π.χ. *Τά 'δινάμι 'π' τς νουρές τι-νικέδισ*. Πιτένης 1971:24. Καλινδέρης 1982:348. Από το ουρά με ανάπτυξη ενός η σε αρχική θέση λόγω της συμπροφοράς στην αιτιατική και ανασυλλαβισμό, [tin-ur > tinur > i nur], Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:919, Παπαδόπουλος 1926: 38.

νουρατζάς [nuradžás], ουσ. αρσ. = αρρώστια των αλόγων, εγκεφαλίτιδα, που εκδηλώνεται με πόνο στο λαιμό και μπορεί να είναι και θανατηφόρα, π.χ. *Τιντώθκιν στου μιντιρλίκι κι δε σπαράζουνταν σα να τουν βάρισιν ντουρατζάς*. Η έκφραση: *βάρισιν νουρατζάς* χρησιμοποιείται και μεταφορικά για να δηλώσει μεγάλο σοκ, π.χ. *Άμα είδα που μι τά 'χαν όλα στου νουβουρό, νουρατζάς μι βάρισιν*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

νουρίτσα [nurítsa], ουσ. θηλ. = κόκκυγας. Παπασιώπης 1973:84. Από το νουρά, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. ίτσα.

νουρλός [nurílos], επίθ. = νερουλός (π.χ. για αυγό). Έκφραση: *νουρλό αυγό*: ανώριμος, αφελής άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:384, 402. Από το νερουλός, με υποχωρητική αφομοίωση *νουρουλός, πβ. *νουρλουτός*, ό.βλ., και στη συνέχεια αποβολή του πρώτου υ > νουρλός.

νουρλουτός, -ή, -ό [nurlutós], επίθ. = νερουλός, πβ. και λ. *νουρ-λός*. Καλινδέρης 1982:384, 402. Από το νερουλός, με υποχωρητική αφομοίωση *νουρουλός + παραγ. κατάλ. -ωτός.

νουστιμάδισ [nustmádis], ουσ. θηλ. = ανοστιές (ευφημισμός), νουστιμάδισ

εξυπνάδες, π.χ. *Χίρσιν ύστρα να λέι κάτι ξίγκα, τι να σι πω. Νουσιμάδις. Καλινδέρης 1982:375.*

νουσμεύουμι [nustménumi], ρ. = επιθυμώ κάτι έντονα, π.χ. *Νουσιμεύκιν η Λούλα κουκουρέτσι κι πάι ο Ντιόντιους στον Ταρτάρα να τ' φέρι. Είναι στον μήνα τς, ντε. Ελιμειακά 22:50.*

νουσιμίζου [nustmízu], ρ. = νουσιμίζω, π.χ. *Έριχναν κι ψίχα μπούκουβου, να νουσιμίσι του φαϊ. Καλινδέρης 1982:391.*

νουτίζου [nutízu], ρ. = υγραίνω / -ομαι, μουσκεύω / -ομαι, π.χ. *Τά 'φκαν όξου όλι τ' νύχτα τα ρούχα κι νότσαν. Καλινδέρης 1982:275. Ελιμειακά 44:68. Από το νότι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.*

νουφαλός [nufalós], ουσ. αρσ. = ομφαλός, π.χ. *Μι κόπκιν ου νουφαλός απ' τ' φριξι. Αλευράς 1964:21. Πιτένης 1971:34. Καλινδέρης 1982:275. Από το ομφαλός, με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος και κώφωση του ο > *ουφαλός, και με ανάπτυξη ενός η σε αρχική θέση από συμπροφορά με στην αιτιατική και ανασυλλαβισμό: tun-uf > tunuf > u-nuf.*

νουχτάρι [nuxtári], ουσ. ουδ. = μικρός όχτους, ό.βλ. Από το όχτους με ανάπτυξη ενός η σε αρχική θέση λόγω της συμπροφοράς στην αιτιατική και ανασυλλαβισμό, [tun-ό > tunό > u νό], + παραγ. κατάλ. -άρι.

νουά, [nuó], ρ., βλ.λ. νουγώ

νόχτους, ου [nóxtus], ουσ. αρσ. = ύψωμα, όχθη, το σύνορο μεταξύ δύο χωραφιών, π.χ. *πάροδος: τς Γκρέτζινας ου νόχτους. Καλινδέρης 1982:338. Ελιμειακά 33:162. Από το αρχ. ελλ. όχθος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:992, με ανάπτυξη ενός η σε αρχική θέση λόγω της συμπροφοράς στην αιτιατική και ανασυλλαβισμό, [tun-ό > tunό > u νο].* ν

νταβάνι (1) [daváni], ουσ. ουδ. = ταβάνι, π.χ. *Τς ρούσκis τς κριμνούσαμι στον νταβάνι για του χειμώνα. Ελιμειακά 43:160, 46:73. Από το τουρκ. tavan, Redhouse 1968:1106, με ηχηροποίηση του αρχικού t λόγω της συμπροφοράς.*

νταβάνι (2) [davaníni], ουσ. ουδ. = ντάβανος, οίστρος, η μύγα που απειλεί κυρίως το καλοκαίρι τα πρόβατα και τα κατσίκια. Πβ. το κουτσοβλαχικό *dávanu* (= οίστρος, αλογόμυγα), Parahagi 1974:461, και το ντάβανος που απαντά σε αρκετά μέρη της Ηπείρου, βλ. Αραβαντινός 1909:66, Μπόγκας 1964:267. Από το λατ. *tabanus*, πβ. και Κατσάνης 1997.

νταβανιάζου [davaníazu], ρ. = α. καρφώνω ταβάνι. Ελιμειακά 24:51. β. ως τριτοπρόσωπο ρήμα: νταβανιάζει = σκοτεινιάζει, ετοιμάζεται για βροχή, π.χ. *Ου ουρανός είχιν αρχινίσι να νταβανιάζει*. Από το νταβάνι (1), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ντάβανους [davanus], ουσ. αρσ., βλ.λ. νταβάνι (2).

νταβάς [davas], ουσ. αρσ. βλ.λ. ταβάς.

νταβέρινα [daverina], ουσ. θηλ. = ταβέρινα. Ελιμειακά 46:74. Από το ελληνιστ. ταβέρινα < λατ. *taberna* (= σκηνή), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1318, με ηχηροποίηση του αρχικού *t* λόγω της συμπροφοράς.

νταβραντζμένους [davrantzmenús], μτχ. = δυναμωμένος, γεροδεμένος, στιβαρός, με ερωτική διάθεση, π.χ. *Πήριν έναν αργάτι γιρόν κι νταβραντζμένου να τουν σκάψι τ' αμπέλι*. Πιτένης 1971:213. Ελιμειακά 21:61. Από το νταβραντίζου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μένος.

νταβραντώ / -ίζου [davrando], μτχ. = δυναμώνω, π.χ. *Δός του ψίχα κρέας του πιδί να νταβραντίσι. Σαν τ' πλιματικού του γατί γίνκιν*. Πιτένης 1971:213. Ελιμειακά 21:61. Από το τουρκ. *davran* (= ενεργώ, είμαι δραστήριος), Redhouse 1968:275. Ο ελληνικός τύπος νταβραντώ / νταβραντίζου από το θέμα του αορίστου *davran* + πρόσφυμα -di-.

νταγιαντώ [davidó], ρ. = κάνω κουράγιο, π.χ. *Του μαχαίρι γρουθά κρούιτι; Χράζι τώρα να νταγιαντίσι· εχς κι πιδιά να τρανέψ / Είδις ζουρλόν; νταγιάντα!*. Καλινδέρης 1982:349. Από το τουρκ. *dayan* (= στηρίζω), Redhouse 1968:276. Ο ελληνικός τύπος νταγιαντώ / νταγιαντώ, βλ.λ., από το θέμα του αορίστου *dayan* + πρόσφυμα -di-.

νταγιαντώ

- νταγκ [dang], επιφ. = το καμπαναριό του Αγίου Νικολάου. Πι-
τένης 1971:203. Ηχομιμητική λέξη.
- νταγκλαράς [daglarás], ουσ. αρσ. = πολύ ψηλός και άχαρος,
κρεμανταλάς. Καλινδέρης 1982:379. Από το τουρκ. dağlar,
πληθ. της λέξης dağ (= βουνό), ίσως από φράση όπως dağlar
kadar = σαν τα βουνά, δηλ. τεράστιος, Ινστιτούτο Νεοελληνι-
κών Σπουδών 1998: 920.
- νταϊρές [dairés], ουσ. αρσ. = μεγάλο ντέφι, νταούλι, π.χ. *Μι τα
βιουλιά / ιβγιλιά παίζν κι του νταϊρέ*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.
Από το τουρκ. daire (= κύκλος), Redhouse 1968:268.
- νταιακώνου, -ουμι και νταικώνου [dajakónu], ρ. = στηρίζω,
στηρίζομαι, π.χ. *Τουν κρέμασιν τό 'να του χέρ' τ' απ' τουν
ώμου τ' να νταικώνιτι*. Καλινδέρης 1982:392. Από το νταιάκ,
ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.
- νταιάκ [dajáka], ουσ. ουδ. = α. στήριγμα γενικώς, β. κατακόρυ-
φος ξύλινος στύλος που στηρίζει τη στέγη. Πασχαλίδης
1999:226. Από το τουρκ. dayak, Redhouse 1968:276.
- νταιλιάνου [dajl'ánu], ουσ. θηλ. = ωραία, ευπαρουσίαστη, κα-
λοφτιαγμένη, π.χ. *Αχ μαρ τσούφου, αχ μαρ νταιλιάνου,
ξέρς τι φούρα σ' έχου*; Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Εφημ. Ελληνική
Μακεδονία, 18/9/1950. Από το κουτσοβλαχικό dail'ánu,
dail'ánă, Papahagi 1974:457.
- ντάιμα [dájima], επίρρ. = πάντοτε. *Αλευράς 1964:16*. Από το
τουρκ. daima, Redhouse 1968:267.
- νταιντανάδης [dajdanádis], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από
τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: φασαρίες, ταραχές,
π.χ. *Χα να έχουμε νταιντανάδης στον κόζμου*.
- νταιάντζμα [dajándza], ρ. = κουράγιο. Καλινδέρης 1982:349.
Από το ρ. νταιαντώ, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.
- νταιαντώ, νταιαντίζου [dajandó], ρ., βλ.λ. νταγιαντώ
- ντάλα [dála], ουσ. θηλ. = χτυπημένο γάλα, νερωμένο γιαούρτι.
Καλινδέρης 1982:381. Διαβαλκανική λέξη, πβ. κουτσοβλαχι-

κό dálǎ, Parahagi 1974:457, αλβ. dhallë, ρουμανικό zarǎ, πβ. και Κατσάνης 1997.

νταλάκα [daláka], ουσ. θηλ. = φουσκωμένη κοιλιά. Καλινδέρης 1982:252. Από το τουρκ. dalak (= σπλήνα), Redhouse 1968:269.

νταλάκας, -ου [dalákas], επίθ. = κοιλαρός. Καλινδέρης 1982:351. Από το τουρκ. dalak (= σπλήνα), Redhouse 1968:269.

νταλακιάζου [dalakázu], ρ. = φουσκώνω στην κοιλιά, π.χ. Έχαψιν μσή πίτα στου κάτσημου κι ήρθιν κι νταλάκισιν. Δεν ήξιράμι τι να τον φκιάσουμι. Καλινδέρης 1982:351. Από το νταλάκα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ντάλια [dál'a], ουσ. θηλ. = ντάλια, διακοσμητικό λουλούδι. Καλινδέρης 1982:416. Από το λόγ. νεολατ. dahlia, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:920.

νταλντώ [daldó], ρ. = τολμώ, π.χ. Ντάλτσιν κι απέτχιν. Καλινδέρης 1982:408.

ντάμι [dámɪ], ουσ. ουδ. = άφτιαστο ή κακοδιατηρημένο σπίτι. Από το τουρκ. dam, Redhouse 1968:270.

ντάμα [dáma], ουσ. θηλ. = μεταλλικό εργαλείο με το οποίο πατούσαν το χώμα για να στρώσει ή έσπαζαν τις πέτρες για να στρώσουν ένα δρόμο.

νταμάρι [damári], ουσ. ουδ. = α. σόι, οικογένεια, π.χ. Πάρι γυναίκα 'που νταμάρι κι σκύλα 'που κουπάδι = από καλή οικογένεια, β. λατομείο. Καλινδέρης 1982:436. Από το τουρκ. damar (= φλέβα, νταμάρι, φλέβα πετρώματος, λατομείο), Redhouse 1968:270.

νταμαρλίδους, -α, -ου και νταμαρίδους [damarlıšus], επίθ. = από νταμάρι, από τζάκι, π.χ. νταμαρλίδου γουμάρι. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 16/6/1952. Από το τουρκ. damarlı, Redhouse 1968:270, + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

νταμάσι [damási], ουσ. ουδ. = είδος μεταξωτού υφάσματος. Πασχαλίδης 1999:226.

νταμάσι

- ντάμκα | ντάμκα [dámka], ουσ. θηλ. = μεγάλος λεκές, βούλα, π.χ. *Τήρσι μη φκιάξ καμιά ντάμκα στον πκάμσου πάλι*. Ελιμειακά 11:237. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι, 35. Από το τουρκ. damga (= σφραγίδα, σημάδι, στίγμα), Redhouse 1968:271.
- ντάμκαβους, -βι, -βου [dámkanus], επίθ. = αυτός που λεκιάζεται εύκολα και συχνά. Καλινδέρης 1982:385. Από το ντάμκα, ό.βλ., + σλαβ. κατάλ. -αβους.
- Νταμπακαριά [dabakarǵá], τοπων. = συνοικία της Κοζάνης, βλ. και λ. νταμπακαριό. Παπασιώπης 1988:85. Πιτένης 1971:157. Ελιμειακά 9, 94.
- νταμπακαριό [dabakarǵó], ουσ. ουδ. = βυρσοδεφείο, ταμπάκι-κο. Πιτένης 1971:157. Παπασιώπης 1988:85. Ελιμειακά 9:94. Από το τουρκ. tabak, Redhouse 1968:1073, + παραγ. κατάλ. -αριό.
- νταμπάκους [dabákus], ουσ. αρσ. = βυρσοδέψης. Πιτένης 1971:49. Από το τουρκ. tabak, Redhouse 1968:1073.
- ντάμπαρα [dámbara], επίρρ. = ορθάνοιχτα, π.χ. π.χ. *Άφκιν του σπίτι μάναχου κι ν πόρτα ντάμπαρα ανοιχτή*. Αλευράς 1964:79. Ελιμειακά 11:241.
- νταμπλάς [dablás], ουσ. αρσ. = α. ξύλινος ορθογώνιος δίσκος, β. κομμάτι σανιδιού στη μέση ενός πλαισίου σε κουφώματα, γ. σοκ, π.χ. *Νταμπλάς μ' ήρθιν σαν του είδα σα σβαίνι*, βλ. και λ. ταμπλάς. Καλινδέρης 1982:442. Πασχαλίδης 1999:226. Από το τουρκ. tabla, Redhouse 1968:1075.
- νταουλτζής [dauldzís], ουσ. αρσ. = αυτός που χτυπάει το νταούλι, οργανοπαίχτης. Καλινδέρης 1982:374. Από το τουρκ. davul (= τύμπανο), Redhouse 1968:275, + τουρκ. παραγ. επαγγελματική κατάλ. ci > -τζής.
- ντάρα [dára], ουσ. θηλ. = απόβαρο, κατακάθι. Από το ιταλ. tara με ηχηροποίηση του t λόγω συμπροφοράς.
- νταρντάρζμα [dardárzma], ουσ. ουδ. = α. ενοχλητική φλυαρία, β. γκρινιά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το νταρνταρίζου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

νταρνταρίζου [dardarízu], ρ. = α. φλυαρώ δυνατά και ενοχλητικά, β. γκρινιάζω επίμονα και για πολλή ώρα, π.χ. *Δεν μπουρώ να τς ακούου άλλου να νταρνταρίζν.* Καλινδέρης 1982:265. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ηχομμητική λέξη.

νταρτμάς [dartmás], ουσ. αρσ. = μαντίλι που φοριόταν μέσα από το φέσι και πάνω στο οποίο στηριζόταν οι κοτσίδες, κεφαλομάντιλο. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: *νταρτμάς* = γυναικείο τσεμπέρι μαύρο, πβ. και λ. *γκαργκούλι, φακιόλι.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:227. Ελμειακά 12-13:87. Από το κουτσοβλαχικό *dártmä* (= μαντίλα), Papahagi 1974:459.

ντβάρι [dnári], ουσ. ουδ., βλ.λ *ντβάρι*

ντέγκι [dénǵ], ουσ. ουδ. = φόρτωμα, ό,τι φορτώνεται στη μια μεριά ενός ζώου (περίπου 50 οκάδες), π.χ. *Δεν είχι τότι σαμάρια κι κουβαλούσαμι κουτζάμι ντέγκι στις πλάτις / Ντίγκα τα ντέγκια τς τά 'χαν στα πράματα ριγμένα.* Ειρωνική έκφραση: *Ι, τα μας στείλι του ντέγκι* = θα μας σώσει. Αλευράς 1964:80. Πιτένης 1971:161. Καλινδέρης 1982:265. Παπασιωπής 1988:133. Ελμειακά 9:93. Από το τουρκ. *denk*, Redhouse 1968:283.

ντέρτι [dérti], ουσ. ουδ. = καημός, συνήθως ερωτικός. Από το τουρκ. *dert*, Redhouse 1968:286.

ντέσιμου [ndésimu], ουσ. ουδ. = α. κακό συναπάντημα, μπλέξιμο, β. μάγια, βλ. και λ. *έντισα.* Καλινδέρης 1982:275. Από το κουτσοβλαχικό *ndisésku* (αντιδάνειο από το ελλ. *αντάω*, *αντώ*), Papahagi 1974:866, πβ. και τα νεοελληνικά ηπειρωτικά *νδαίνου* και *ντέζω*, Μπόγκας 1964:267.

ντηλιακός [di'akós], ουσ. αρσ. = ημιυπαίθριος χώρος στον όροφο κατοικίας, εξώστης. Πασχαλίδης 1999:227. Ίσως από *ηλιακός* με προσθήκη του *nd* στην αρχή λόγω συμπροφοράς.

ντίγκα [dínǵa], επίρρ. = πολύ, ασφυκτικά γεμάτος, π.χ. *Ντίγκα τα ντέγκια τς τά 'χαν στα πράματα ριγμένα.* Πιτένης 1971:161. Ελμειακά 9:93. Καλινδέρης 1982:363. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. και το κουτσοβλαχικό *dínǵa*, Papahagi 1974:472.

ντίγκα

ντιγκιντάγκας [dingidangas], ουσ. αρσ. Λέξη ταμπού για τον ομοφυλόφιλο. Ηχομιμητική λέξη.

ντιζγκιράς [dizgirás], ουσ. αρσ. βλ.λ. ντισκιρές

ντίκτα [díkta], ουσ. θηλ. = είδος μάλλινου υφάσματος. Πασχαλίδης 1999:227.

ντιλαντίνι [diladínɿ], ουσ. ουδ. = είδος ακριβού δέρματος για τσαρούχια, τελατίνι. Ελιμειακά 12-13:93. Από το τουρκ. telâtin (= ρωσικό δέρμα), Redhouse 1968:1131, με ηχηροποίηση του αρχικού t λόγω συμπροφοράς.

Ντιλιαλάθκα [di'áláθka], τοπων. = των Δελιαλήδων, συνοικία της Κοζάνης. Ελιμειακά 11, 240.

ντίλιμι, ντίλιμμα [dílɿmɿ], σύνδ. = αφού, μιας και, π.χ. *Δεν τα πααίν καλά οι δλιες, ντίλιμμα γύρσις / Ντίλιμι πήριν του σακούλι, σόθκιν η δλειά μας*. Καλινδέρης 1982:262. Από την τουρκική φράση değil mi (= δεν είναι έτσι;) < değil (= όχι) και το ερωτηματικό μόριο mi. Η φράση αυτή απαντά και στα βουλγαρικά ως delmi και dilmi, στα κουτσοβλαχικά ως délme και dírmɿ και στην αλβανική ως dilmi, βλ. Τζιτζιλής 1982:439-40.

ντιλιμές [dilmés], επίθ. = άνθρωπος τεμπέλης, αχαϊρευτος, όχι σταθερός στις ιδέες του, βλ και ντουλιμές, παλάντζα. Καλινδέρης 1982:355. Από το κουτσοβλαχικό dulmétsɿ, Parahagi 1974:505.

ντιπ [díp], επίρρ. = εντελώς, καθόλου, π.χ. *Δεν αδοικιούμι ντιπ πότι πάνάμι στον Αϊ-Νικάνουρα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 4:50, 44:66, 46:73. Από το dip (= βυθός, έγκατα, πυθμένας), Redhouse 1968:301.

ντιπόγουνα [dipóɣuna], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: γούνα κατώτερης ποιότητας φοδραρισμένη με δέρμα λύκου. Από το ντιπ, ό.βλ., + γούνα.

ντιπισίτζ [dipsíʒz], επίθ. = παλιάνθρωπος. Καλινδέρης 1982:251. Από το ντιπ, ό.βλ., + τουρκ. στερητικό πρόσφυμα -siz, = χω-

ρίς τίποτα, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ης, *ντιπισίξης > ντιπισίξ,
βλ. 1.2.3.4.

ντιρέξ [dirék], ουσ. ουδ. = α. ξύλινο στήριγμα, β. κατακόρυφος
ξύλινος στύλος που στηρίζει τη στέγη, γ. μτφ. ψηλός και δυ-
νατός άντρας, π.χ. *Κι σιβαίνι μέσα ένα ντιρέξ, ψηλός ίσα μι
του λικτρικό.* Από το τουρκ. direk (= δοκάρι, κολόνα, στύ-
λος), Redhouse 1968:302.

ντιρικλί [diriklí], ουσ. ουδ. = κολονάτο (νόμισμα), π.χ. *Πότι
ρουμπιέδισ να μοιράξι κι ντιρικλιά να δίνι τα μικρα στα χέ-
ρια.* Ελμειακά 12-13:89. Από το τουρκ. direk (= δοκάρι, κο-
λόνα, στύλος), Redhouse 1968:302, + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lí.

ντιρλίκουμα [dirlikuma], ουσ. ουδ. = λαίμαργο φαγητό, π.χ. *Ιδέ
ντιρλίκουμα. Σιγά, μπρε. Τα γκουρλουθείς.* Πιτένης
1971:167, 183, 155. Από το ντιρλικώ(νου), ό.βλ., + παραγ. κα-
τάλ. -μα.

ντιρλικώνου [dirlikónu], ρ. = καταβροχθίζω, π.χ. *Όταν ισείς
πέθινέτι, ιγώ ντιρλίκουνα του κόζμου τα καλά.* Πιτένης
1971:13. Παπασιώτης 1988:52. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το
ντιρλίξ, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

ντιρλίξ [dirlik], ουσ. ουδ. = φαγοπότι, π.χ. *Δε φτάνι του ντιρ-
λίξ 'πό 'καμιας κι συ κι τα λυκόπλα σ'.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
Ελμειακά 31:167. Από το τουρκ. dirlik (= άνετη ζωή),
Redhouse 1968:302.

ντισκιρέξ [diskirés], ουσ. ουδ. = φορείο, π.χ. *Τουν χτύπσαν ου-
πάν στον ντισκιρέ κι τουν πχιάλτσαν στου μσουκουμείου.*
Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. teskere, Redhouse
1968:1157.

ντιστέξ [disték], ουσ. ουδ. = αντηρίδα του ζευκτού της στέγης.
Πασχαλίδης 1999:227. Από το τουρκ. destek (= υποστήριξη,
ενίσχυση), Redhouse 1968:288.

ντιάντιους [djadjus], ουσ. αρσ. = α. πισινός, κώλος, β. μτφ. τίπο-
τα, π.χ. *-Τι τα φάμι σήμωρα; -Ντιάντιουν.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ντιάντιους

ντιβάρι | ντιβάρι [dɪvári], ουσ. ουδ. = α. τοίχος, β. μτφ. άνθρωπος αμετάπειστος, κούτσουρο, π.χ. *Καλά, τόσην ώρα σι λέου τι γένκιν. Ντιβάρι είσι κι δε νουάς; Έκφραση: μαν είμι ντιβάρι, λέγεται για κάποιον που είναι έτοιμος να αποκηρύξει κάτι που πριν υποστήριζε.* Ανδριώτης I.A. 538. Πιτένης 1971:31. Από το τουρκ. duvar, Redhouse 1968:315, με αποβολή του άτονου υ.

ντιορνάλ [dijórtnál], επίρρ. = καλπασμός, π.χ. *Ικεί που έτριχαν ντιορνάλ, αμέσους σταματούσαν.* Παπασιωπής 1977:24. Από το τουρκ. dört nala, Redhouse 1968:311-2, πβ. και Κατσάνης 1997.

ντουαλέτις [dualétis], ουσ. θηλ. = τουαλέτες, π.χ. *Χώλια, αντρέδισ, ντουαλέτις κι ουφίς.* Παπασιωπής 1972:34. Από το τουαλέτα με ηχηροποίηση του αρχικού t λόγω συμμορφοράς.

ντουβαρτζής [duvardzís], ουσ. αρσ. = κτίστης ασχολούμενος με την τοιχοποιία. Καλινδέρης 1982:441. Από το τουρκ. duvar (= τοίχος), Redhouse 1968:315, πβ. και λ. ντιβάρι, + τουρκ. παραγ. επαγγελματική κατάλ. -ci > -τζής.

ντουβουρλίγκα(ς) [duvurlínga(s)], ουσ. αρσ. / θηλ. = α. ζάλη από ισχυρό σοκ ή χτύπημα, π.χ. *Μ' ήρθιν ντουβουρλίγκα / Άντα τ' άκσιν τα χαμπάρια, ντουβουρλίγκα(ς) τουν ήρθιν.* Παπασιωπής 1988:68. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 46:77. Από το κουτσοβλαχικό divãrlíga (= γύρω - γύρω), Papahagi 1974:491.

ντουγραματζής [dugramadzís], ουσ. αρσ. = τεχνίτης που σκαλίζει πόρτες, μεσάντρες, ταβάνια, μαραγκός. Καλινδέρης 1982:441. Από το τουρκ. dođramacı (= ξυλουργός), Redhouse 1968:306.

ντουγρού [duɣrú], επίρρ. = ίσια μπροστά, π.χ. *Τουν γλέπου τραβάι ντουγρού στουν καλό του νουντά.* Καλινδέρης 1982:252. Από το τουρκ. dođru, Redhouse 1968:306.

ντουζένι [duzénj], ουσ. ουδ. = α. καλλωπισμός, αρμονία, π.χ.

Τουν είχαν τουν κιρό κι έβγιναν κρόπ. Μούγκι στου ντουζένι τουν είχαν του νου τς, β. μεγάλα κέφια (κυρίως στον πληθυντικό), π.χ. *Ήταν στα ντουζένια τ' ου Τζώμους ιψές κι μας ίφιρι κι τ' άργανα*. Καλινδέρης 1982:389. Από το τουρκ. *diizen*, Redhouse 1968:321.

ντουζένιαζμα [duzéhazma], ουσ. ουδ. = στόλισμα, καλλωπισμός, πβ. και ντουζένι, π.χ. *Κοιτάμ μι του ντουζένιαζμα να βρει κάνα γαμπρό*. Πιτένης 1971:36. Από το ντουζινιάζουμι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -σμα.

ντουζινιάζουμι [duziházumí], ρ. = στολίζομαι, καλλωπίζομαι, π.χ. *Τι να μην του χονιάξου, μαρ μαμάνα μ', λουσέβιτι κι ντουζινιάζιτι ου πέροπιρας*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:36. Ελιμειακά 22:41. Από το ντουζένι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζουμι < -ιάζομαι.

ντουίδα [duíða], ουσ. ουδ. = σκάνδαλο, αιτία κοντσομπολιού, μεγάλο σχόλιο, π.χ. *Ντουίδα, τζάνου μ', να φκιάσουμι*; Ελιμειακά 23:81.

ντουλαμάς [dulamás], ουσ. αρσ. = επίσημη ανδρική φορεσιά από βαμβακερό σταμπωτό ύφασμα. Ελιμειακά 12-13:87. Πασχαλίδης 1999:227. Από το τουρκ. *dolama* (= είδος επανωφοριού), Redhouse 1968:308.

ντουλάπι [dulápi], ουσ. ουδ. = α. ντουλάπι, π.χ. *Γυαλέινου ντουλάπι* = μπουφές, β. τενεκεδένιο κυλινδρικό δοχείο με συρταρωτό άνοιγμα, χρησιμοποιούμενο για το καβούρδισμα του καφέ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:227. Από το τουρκ. *dolap*, Redhouse 1968:308.

ντουλμές [dulmés], επίθ., βλ.λ. ντιλμές. Καλινδέρης 1982:355.

ντουλουιού-ντουλουιού [ndulujúndulujú], αντ. = λογής λογής, βλ. και λουιούν του λουιού. Πιτένης 1971:201. Παπασιωπής 1972:42, 1988:60. Ελιμειακά 5:119, 30:67, 42:70. Από το: των λογίων των λογίων = λογίων λογίων με ηχητοποίηση του *t*.

ντουμι τσιτδέκ [dúm tšitšék], ουσ. ουδ. = λουλούδι που μοιάζει

ντουμι τσιτδέκ

με σκυλάκι, π.χ. *Φουστάνια κίτιαρα μι μαύρα ντουμ τσιτδέκια κι γριβάλδα δόλια*. Ελιμειακά 30:67.

ντουμάνι [dumáni], ουσ. ουδ. = καπνός από πυρκαγιά, π.χ. *Βάνου ντουμάνι*. Καλινδέρης 1982:389. Από το τουρκ. *duman* (πυκνός καπνός που δημιουργεί αποπνικτική ατμόσφαιρα), Redhouse 1968:314.

ντουμανιάζω [dumańázu], ρ. = α. βάζω φωτιά, β. (μτφ.) διαδίδω κάτι. Καλινδέρης 1982:389. Από το τουρκ. *duman* (= καπνός), Redhouse 1968:314, + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ντουμάτσα [dumańsa], ουσ. θηλ. = ντομάτα, π.χ. *Στέγγουνιν κι ντουμάτσισ στον ήλιου*. Ελιμειακά 46:72.

ντουμπέκι [dubék], ουσ. ουδ. = α. πέτρινο μεγάλο γουδί για κοπάνισμα δημητριακών και καφέ, βλ. και λ. *στούμπους*, π.χ. *Κι μι του στούμπου του ντουμπέκι καλά νά 'νι στουμπζμένους* (ο καφές), 2. μτφ. κοντή γυναίκα. Παπασιώπης 1977:47. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το τουρκ. *dibek*, Redhouse 1968:294, πβ. και Κατσάνης 1997.

Ντούναβους [dúnavus], τοπων. = Δούναβης. Ελιμειακά 12-13, 85.

ντουνιας [duńás], ουσ. αρσ. = κόσμος. Εκφράσεις *γιαλάν ντουνιας* = ψεύτικος κόσμος, *μπιρ ντουνια* = κυριολεκτικά: ένας κόσμος· μεταφορικά χρησιμοποιείται με τη σημασία: ποτέ, στον αιώνα τον άπαντα. Πιτένης 1971:159. Από το τα τουρκ. *dünya* (= γη, υφήλιος, κόσμος), Redhouse 1968:318, *yalan* (= ψέμα, ψευτιά), Redhouse 1968:1238, *bir* (= ένας), Redhouse 1968:181.

ντούπου ντούπου [dúpu dúpu], επιφ. = ο χτύπος της καρδιάς, π.χ. *Γιατί σι έρχιτι του νου ου φούντους κι του ντούπου ντούπου τς καρδιάς 'π' σι τσάκουσιν όντας φλούσις...* Ελιμειακά 46:80. Ηχομιμητική λέξη.

ντουρατζάς [nuradžás], ουσ. αρσ. βλ. λ. *νουρατζάς*. Πιτένης 1971:158, 154. Καλινδέρης 1982:376. Ελιμειακά 8:60, 22:50, 36:78.

ντουρης [durís], ουσ. αρσ. = κοκκινότριχο άλογο. Πιτένης

1971:33. Από το τουρκ. *dor(u)*, Redhouse 1968:310, + παραγ. κατάλ. -ής.

ντουρλάπι [durɫápi], ουσ. ουδ. = (χιονο)θύελλα, δρολάπι, τρελός αέρας, π.χ. *Του έχν ρημάξι οι ανέμη κι τα ντουρλάπια / Κι είχαν ένα ντουρλάπι κι ένα τφάνη...* Παπασιώπης 1977:34, 1988:90. Ελιμειακά 10:155, 11:239. Από το δρολάπι < μεσαιων. ελλ. υδρολαίλαπ-ι(ον), υποκ. του αρχ. ελλ. υδρο + λαίλαψ.

ντουρμαλίκι [durmalík], ουσ. ουδ. = σούπα με κομμένα κολοκύνθια, ξινά κορόμηλα και ρύζι, π.χ. *Κι για πρώιμα του ξιάφι, του ντουρμαλίχι κι του μπουρανί.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 32:89.

ντουρντουκεύου [durdukénu], ρ. = σεργιανώ και διασκεδάζω (απαξιοτικά). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *dürt*, *dürtükle*, Redhouse 1968:319.

ντουρντούκου [durdúku], ουσ. θηλ. = γυναίκα που της αρέσουν τα σεργιανίσματα, οι έξοδοι (απαξιοτικά). Πιτένης 1971:35. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ρ. *ντουρντουκεύου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου < -ω.

ντουρντούκι, συν. στον πληθ. *ντουρντούκια* [durdúk], ουσ. ουδ. = άσκοπα γυρίσματα, εκδρομές, σεργιάνια, π.χ. *Ου νους τς στα ντουρντούκια.* Πιτένης 1971:157, 183. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *dürt*, *dürtükle*, Redhouse 1968:319.

ντουρός [durós], ουσ. αρσ. = ίχνος από περπάτημα, π.χ. Παροιμία: *του λύκου τονν γλέπς, τονν ντουρό αραδάς;* (για πράγματα ολοφάνερα), βλ. και λ. *τουρός*. Πιτένης 1971:169. Καλινδέρης 1982:251. Πβ. και Δημητράκος 1956, ΣΤ:4938, ντουριά.

ντουρού [durú], επίρρ., βλ.λ. *ντουγρού*

ντουσμάνους [dušmánus], επίθ. = α. κακός και δυνατός, β. εχθρός. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. *düşman* (= εχθρός, αντίθετος, πολέμιος), Redhouse 1968:320.

ντουτζέινους, -νια, -νου [dudzéinus], επίθ. = σιδερένιο, βαρύ, αμετακίνητο, π.χ. *Σαν άκσιν του χαμπάρι, απόμνιν ακού-*

ντουτζέινους

ντους σαν του ντουντζέινου του μανάλι. Ελιμειακά 23:81. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > έινους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

Ντραβουντάντσα [dravudántsta], τοπων. = Μεταμόρφωση, χωριό της περιοχής. Ελιμειακά 46, 72.

ντραγάτς [dragáts], ουσ. αρσ. = δραγάτης, φύλακας των αμπελιών. Πιτένης 1971:187. Ελιμειακά 21:52, 32:88. Από το μεσαιων. ελλ. δραγάτης, πβ. και Δημητράκος 1956, Γ:2105.

ντραγατσίκα [dragatsíka], ουσ. θηλ. = μεγάλο υφαντό ή δερμάτινο σακούλι, τορβάς. Από το κουτσοβλαχικό trǎgǎtsíkă και tǎgǎrtsíkă κι αυτό από το ελλ. ταγάρι, όβλ.

ντραμπαλίζουμι [drambalízumi], ρ. = κάνω τραμπάλα, κουνιέμαι πέρα δώθε. Καλινδέρης 1982:390. Από το ιταλ. traballa, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1354, + παρραγ. κατάλ. -ίζουμι < -ίζομαι.

ντραόρια [draórga], ουσ. ουδ. = βουνά, κατσάβραχα (απαξιωτικά), π.χ. Ω, ρα λύκι, πού κίντσις δαπάν στα ντραόρια μαναχός; Από τα Όντρια, βουνά του Βοΐου.

ντριστελλά [dristéla], ουσ. θηλ. = υδρίστρα, δίνη νερού όπου έβαζαν τις φλοκάτες για να σφίξουν. Καλινδέρης 1982:348. Από το κουτσοβλαχικό drišteálă, Parahagi 1974:502, πβ. και ηπειρωτικό dριδέλα, Μπόγκας 1964:270.

ντρομπλα [bróbla], ουσ. θηλ. = α. αγριόπαπια, β. άχαρη και ατσούμπαλη γυναίκα, π.χ. Ήταν κάτι Αγγλίδις, σουστές ντρομπλις. Πιτένης 1971:13.

ντρομπλιακας [dróbliakas], ουσ. αρσ. = καρκίνος. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ντρούγκα [drúga], ουσ. θηλ. = ρόκα, ηλακάτη, το ξύλο, σε σχήμα Ψ συνήθως, όπου στερεώνεται το μαλλί για γνέσιμο με το χέρι. Πβ. το κουτσοβλαχικό drúgă και το σλαβ. drug, Parahagi 1974:502.

ντρουμάκας, -ου [drumákas], επίθ. = παχύς και βαρύς.

ντρομπουριό [dʌmpɾuɣíó], ουσ. ουδ. = θόρυβος από χτυπήματα μεταλλικών αντικειμένων, π.χ. *Κι να μην ξιαραθμήσι του ντρομπουριό απού γένουνταν ικει ὀακάτ' μι τα σφυριά απ' ἔφκιαναν τα κουδούνια κι τα σφυριά*. Πιτένης 1971:33. Ηχομιμητική λέξη.

ντσάφι [ntsáfi], επίρρ. = βλ.λ. *ιντσάφι*. Πιτένης 1971:241.

ντώ, παθ. ντιούμι [ndó, ndýmɪ], ρ. = α. φορώ, β. ντύνω κάποιον. Ελμειακά 5:115. Από το ντύνω με μεταπλασμό κατά τα σε -ώ > ντώ.

ντώνας [dónas], ουσ. αρσ. = σίδηρο που αμπάρωνε την πόρτα. Πιθανόν από το όνομα κάποιου ομώνυμου σιδερά, βλ. Ντίνας 1995:200.

νύσταζους [nístazus], επίθ. = νυσταλέος. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την παροιμία: *Νύσταζις κι πόρδαβις του Μάη νυχτυρεύουν*.

νυφαδιά [nɪfadá], ουσ. θηλ. = νύφη, π.χ. *Πού μαρ, τώρα να σα αφή η νυφαδιά φρέσικα αυγά μι τα πιδιά...* Παπασιώπης 1972:29.

νυφίτσα [nɪfítsa], ουσ. θηλ. = μικρό σαρκοβόρο θηλαστικό, βλ. και *αλφίτσου*. Από το μεσαιων. ελλ. νυφίτσα < νυμφίτσα, υποκ. του νύμφη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:926.

νυχιάζου [nixázɹu], ρ. = πατώ με τα νύχια, π.χ. *Δεν ήταν να νυχιάς ούδι μι τς πατούνις*. Ελμειακά 21:65. Από το νύχ(ι) + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

νυχτουπούλι [nixtuɾúli], ουσ. ουδ. = κοινή ονομασία νυκτόβιων πουλιών. Καλινδέρης 1982:425. Από το νύχτα + πουλί με ανέβασμα του τόνου.

νυχτουφκιάσμα [nixtuɾfkiázma], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: ψιμίθιο, καλλυντικό με υδράργυρο. Από το νύχτα + *φκιάσμα (< *φκιάν(ου)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα).

νώμους [nómus], ουσ. αρσ. = ώμος, ωμοπλάτη, π.χ. *Μ' ἔφυγιν* νόμους

ου νόμους. Από το ώμος με ανάπτυξη ενός η σε αρχική θέση λόγω της συμπροφοράς στην αιτιατική και ανασυλλαβισμό του tun-ό > tunό > u-νό. Ελμειακά 16-19:53.

Ξ

ξαμώνου [ksamónu], ρ. = πιάνω, αγγίζω, βλ.λ. *αξαμώνου*, π.χ. *Ό,τι ξαμώνου να κάμου δεν του βγάνου πέρα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

ξανακινώ [ksanakinó], ρ. = ξαναξεκινώ. Πιτένης 1971:24. Από το ξανά + κινώ, αρχαϊσμός.

ξανθόφειρας [ksanthópsiras], επίθ. = ξανθός (με αρνητική φόρτιση). Από το ξανθός + ψείρ(α) + παραγ. κατάλ. -ας.

ξέσκιπα [kséskipa], επίρρ. = φανερά, π.χ. *Τα (= θα) τα πούμι ξέσκιπα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ξέσκεπος < ξε (αρν. μόριο) + σκεπή.

ξέταγμα [ksítagma], ουσ. ουδ. = α. δοξασία που πρέπει να τηρείται, β. κυρίως στον πληθ. προκαταλήψεις και δεισιδαιμονίες, π.χ. *Ένα σουρό ξιτάγματα είχαμι ικείνα τα χρόνια: μην αφήντς τ' μονκουδά σ' τα σι αφήγ ου γαμπρός, μην τρωσ άμα σιμάνι, τα πιθάνι ου μπαμπάς*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:270. Από το ρηματικό ουσιαστικό του ρ. *ξιτάζου*, ό.βλ.

ξιάγκλια [kšángl'a], ουσ. θηλ. = χαζή. Από το *Ξιάγκλια*, υποκ. του βαπτιστικού Αλεξάνδρα, βλ. 1.7.2, προφανώς από ομώνυμη γυναίκα που δεν έστεκε καλά στα μυαλά της.

ξιακρίζου [kšakrízu], ρ. = α. παραμερίζω, β. βγάζω το νερό που βγαίνει στις άκρες από το σπιτικό γιαούρτι ή το τυρί, βλ.λ. *ακρίδους*, γ. καθαρίζω ως τις άκρες. Από το ξε- (αρν. μόριο) + ακρίζω (< άκρη + παραγ. κατάλ. -ίζω).

ξιαλλάζου [kʂalázu], ρ. = αλλάζω ρούχα, ξεντύνομαι. Από το Ξε (στερητ.), πλεοναστικό, + αλλάζω.

ξιανασέρονου και ξανασέρονου [kʂanapásɛɾnu], ρ. = επισκευάζω τη στέγη αλλάζοντας τα σπασμένα κεραμίδια, π.χ. *Μ' είχιν κι γινάτι γιατί όλου ξιανάσουνιν τα κιραμίδια*. Παπασιωπής 1988:31. Καλινδέρης 1982:392. Από το Ξε- + ανασύρω.

ξιανάχομα [kʂanáchuma], ουσ. ουδ. = ανακομιδή λειψάνων. Καλινδέρης 1982:251. Από το ρηματικό ουσιαστικό του ρ. ξιαναχώνου, ό.βλ.

ξιαναχώνου [kʂanaxónu], ρ. = εκθάπτω νεκρό. Καλινδέρης 1982:251. Από το Ξε + ανά + χώνω.

ξιανέντροπους, -πι, -που [kʂanéndrupus], επίθ. = α. ξεδιάντροπος, β. τα φαλλικά τραγούδια της Αποκριάς, π.χ. *Κι ύστια τα ξιανέντροπα για ν Καθαρουδιφτέρα*. Παπασιωπής 1972:54, 1988:45. Από το ξεδιάντροπος, παρασύνθετο επιθ. < εξ + αδιάντροπος < α + διάντροπος < δια + εντρέπομαι, εξ-αδιάντροπος, ξαδιάντροπος, με αποκοπή του ε.

ξιανοίγου [kʂanígu], ρ. = α. ξανοίγω, διακρίνω, π.χ. *Όταν γύριζα στην πατρίδα, αυτό ξιάνξα 'που μακριά*, β. αρχίζω σιγά σιγά να βγάζω τα μαύρα ρούχα του πένθους. Παπασιωπής 1972:66. Από το μεσαιων. ελλ. *εξανοίγω < αρχ. ελλ. εξανοίγω (= ανοίγω) Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:930, αρχαϊσμός.

ξιαντρουπιάζουμι [kʂandrupházumí], ρ. = βγαίνω από την υποχρέωση, π.χ. *Μι έφαγαν του κουλουκθάτου κι δεν είχα να ξιντρουπιαστώ*. Πιτένης 1971:206. Από το Ξε-, αρνητικό αξε-χώριστο μόρφημα, + αντρουπιάζουμι, ό.βλ.

ξιαπουλνώ, -νιούμι [kʂapulnó], ρ. = α. στέλνω, ξαποστέλνω, π.χ. *Να φέρι νιρό απ' του Γκουργκόλι συχνά τουν ξιαπουλνούσα / Ξιαπουλνιούνταν 'π' του χαμπηλό τουν Αϊ-Λια*, β. (το παθ.) βγάζω τα παπούτσια, π.χ. *Τα γλεπς όλα ξιπουλήθηκαν κι πλιατσκαρίζν στα νιρά*. Παπασιωπής 1977:64. Ελμειακά 4:50, 24:54. Από το εξ + αρχ. υπολύω, -ομαι = βγά-

ξιαπουλνώ

ξω τα παπούτσια μου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:948.

ξιαπουμένου [kʃapuménu], ρ. = α. μένω από κάτι, δεν έχω αρκετά π.χ. *ξιαπόμναμι απόυ παράδης*, β. μένω γεροντοπαλίκαρο ή γεροντοκόρη π.χ. *Απ' του πουλύ του διάλιγμα ξιαπόμνιν κι ησύχασιν*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ξιαπουσταίνου [kʃapusténu], ρ. = ξεκουράζομαι, π.χ. *Ικεί θα ξιαπόστιναν κι οι άντρω... / Κοιμήσ' να ξιαπουστάις ψίχα απ' παλαμόδιρις όν τηλ μέρα όξου*. Πιτένης 1971:14. Παπασιωπής 1977:59. Ελμειακά 9:91. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξε-, αξεχώριστο αρνητικό μόρφημα, + αποσταίνω, βλ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:931.

ξιαπουχτώ [kʃapuxtó], ρ. Κυρίως στην έκφραση: *Ξιαπόχτσαμι κι...* = χάσαμε κάποιον (που πέθανε), π.χ. *Έμαθης; Ξιαπόχτσαμι κι τον Κουκόλι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξε- (στερητ.) + αποχτώ.

ξιαραδιάζου [kʃaradýazu], ρ. = παίρνω τη σειρά κάποιου. Από το ξε- + αραδιάζω.

ξιαραθμώ [kʃarathmó], ρ. = μού 'ρχεται στο νου, π.χ. *Είδαμι μια τρανή ικκληδά, ξιαραθύμσαμι του θκο μας του Αι Νικόλα. Τουν είδα κι ξιαραθύμσα τουν τδούτδου μ' του Γούτδου*. Πιτένης 1971:33, 157. Παπασιωπής 1972:46. Ελμειακά 22:42. Από το ξε + αραθμώ, ό.βλ.

ξιαρίζου [kʃarízu], ρ. = καθαρίζω με φτυάρι το χιόνι, την κοπριά κ.λπ., π.χ. *Του φκνάρι απ' ξιάρσιν του χιόνι ως σν πόρτα...* Ελμειακά 11:239, 21:54. Καλινδέρης 1982:346. Πβ. και Δημητρόκος 1956, ΣΤ:4963 ξιαρίζω = καθαρίζω, συγυρίζω.

ξιαρχαίνου [kʃarxénu], ρ. = α. δροσίζομαι, π.χ. *Έφαγιν κι δυο κουταλιές μαρκάτι να ξιαρχάνι*, β. ξεθυμαίνω, π.χ. *Τς τά 'πιν να ξιαρχάνι*. Καλινδέρης 1982:324. Από το ξε + αρχαίνου, ό.βλ.

ξιασπρούλιαβους [kʃasprú'lvus], επίθ. = μειωτική αναφορά σε

κάποιον για το άσπρο, άτονο κι ωχροό χρώμα του, π.χ. *Δεν του πέτχιτι του χρώμα. Ντιπ ξιασπροούλιαβου γέννιν*, βλ. και λ. *ασπροούλιαβους*. Από το αντίστοιχο του νεοελληνικού ασπροουλιάρης < ξε + ασπρο(ος) + -ουλια (όπως ασπροουλιάρης) + -αβους, κατάληξη που επιδίδει στο ιδίωμα, βλ. 1.4.9.3.

ξιαστουχμένους [kʂastuxménus], μτχ. = αφηρημένος, ξεχασιάρης (απαξιωτικά), π.χ. *Αστόμισιν να πάρι τα ματουχάλια τ', ου ξιαστουχμένους*. Πιτένης 1971:35. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξε + παθητική μετοχή του ρ. *αστουχώ, αστουχνώ*, ό.βλ.

ξιαστουχνιούμι [kʂastuxnúmi], ρ. = α. αφαιρούμαι, π.χ. *Είχιν ξιαστουχθεί μι τι αυτά τα μύθια, που 'γλιπιν*, β. *ξεχνιέμαι* στο πέρασμα του χρόνου. Ελιμειακά 5:120. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξε + *αστουχώ, αστουχνώ*, ό.βλ.

ξιαστουχώ [kʂastuxó], ρ. = λησιμονώ, πβ. *αστουχώ, αστουχνώ*, π.χ. *Ντιπ ξιαστοίσα νάρτου*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

ξιάφι [kʂáfɨ], ουσ. ουδ. = κομπόστα με ξερά φρούτα και σταφίδες. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 32:89. Πασχαλίδης 1999:224. Από το < κουτσοβλαχικό *hušáfe, cušáfe*, Parahagi 1974:423, κι αυτό από το τουρκ. *hoşaf*, Redhouse 1968:489.

ξιαφρίζου [kʂáfrízu], ρ. = α. αφαιρώ τον αφρό που δημιουργείται κατά το βρασμό, β. κλέβω.

ξιβαφτίζου [ksiváftízu], ρ. = πλένω πάρα πολύ σε σημείο ώστε να φύγει το μύρο που βάζει ο παπάς κατά τη βάφτιση, π.χ. *Φτάνι, μαρ, πλύθκις. Κουντεύς να ξιβαφτστεις*.

ξιβράκουτους [ksivrákutus], επίθ. = α. ξεβράκωτος, β. φτωχός.

ξιβρακόνουμι [ksivrakónumi], ρ. = α. ξεβρακώνομαι, β. αποκαλύπτω όλα τα μυστικά σε κάποιον. Από το ξε- (στερητ.) + βρακόνουμι.

ξιγαργαλίζου [ksiyarǵalízu], ρ. = πλένω καλά και καθαρίζω, π.χ. *Πλύθκιν καλά, ξιγαργαλίσκιν κι χίρσιν ύστρα να ντύνιτι / Τρία νιρά τά 'πλυνιν. Τα ξιγαργάλτσιν*. Ελιμειακά 12-

ξιγαργαλίζου

13:86. Από το $\xi\epsilon$ + γαργαλίζω < γαργαρίζω με ανομοίωση ($r > r-l$) < γάργαρος.

Ξιγλασοῦδια [ksígilasúdía], ουσ. ουδ. = ξεγελάσματα. Καλινδέρης 1982:381. Από το ξεγελασ(ω) + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούδι.

Ξιγκαλντιριμώνου [ksigaldirimónu], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: χαλνώ το καλντερίμι. Από το $\xi\epsilon$ - (αρνητ. μόριο) + γκαλντιρίμι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

Ξιγκιλνώ και Ξιγκιλίζου [ksingilízu], ρ. = τανύζω και προκαλώ διάστρεμμα σε κάποιον, π.χ. *Σιγά, μπρε, μη μι τραβάς του χέρι, τα μι Ξιγκιλίς*. Καλινδέρης 1982:391.

Ξιγκουγκουστρένου [ksigugustrénu], ρ. = (για μωρά) αρχίζω να περπατώ, π.χ. *Ξιγκουγκούστριψιν κι ου Παναγιουτάκς κι χίρσιν να βγάνη γλώσσα*. Από το πβ. γκουγκουρέλι, ό.βλ.

Ξιγκουλιαβιάζου [ksigul'ánázuz], ρ. = γδύνω. Το ρήμα (στην παθητική φωνή: Ξιγκουλιαβιάζουμι = γδύνομαι) χρησιμοποιείται συνήθως με έννοια αποδοκιμαστική, γδύνω, -ομαι δηλ. όταν δεν πρέπει, π.χ. *Τι σι τσάκουσιν κι Ξιγκουλιαβιάσκις χειμουριάτκα; / Τι τα Ξιγκουλιαβιάζ έτδα τα μικρα, μαρ; Δε γλεπς τι ψόφουν έχει;* Το γδύνωμαι χωρίς απαξιωτική φόρτιση αποδίδεται στο ιδίωμα με το ξιντώ, ξιντιούμι, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 5:119. Από το $\xi\epsilon$ + γκόλιαβους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζου (< -άζω).

Ξιγκουλιαβιάσματα [ksigul'ánázmata], ουσ. ουδ. = ξεγυμνώματα, π.χ. *Δεν τα σκώνη τέτοια Ξιγκουλιαβιάσματα η Κόζανη*. Παπασιωπης 1972:24. Ρηματικό ουσιαστικό από το ρ. Ξιγκουλιαβιάζου, ό.βλ.

Ξιγκουλιαβιασιτιά [ksigul'ánástiá], ουσ. θηλ. = ξεγύμνωμα, γύμνια. Ουσιαστικό από το ρ. Ξιγκουλιαβιάζου, ό.βλ.

Ξιγλιντώ [ksíglindó], ρ. = διασκεδάζω κάποιον.

Ξιδιαλέγου [ksidýalégu], ρ. = α. Ξεχωρίζω, π.χ. *Πήριν Ξιδιάλι-*

ξιν τα τρανύτιρα τα τζέριτζιλα να τα φκιάσι γλυκό, β. μπφ. καταλαβαίνω καλύτερα, π.χ. Τώρα ξιδιάλιγα τα λόγια τς παραπάν. Ελμειακά 11:239, 16-19:52. Από το ξε + διαλέγω.

ξιζγκαλίζου [ksizgalízu], ρ. = ξετροπώνω. Καλινδέρης 1982:391. Ίσως από ξεσκαλίζω = ανακινώ, ανερευνώ, αναδιφώ, ανασκαλεύω, Δημητράκος 1956, ΣΤ:4987.

ξιζώνατους, -τι, -του [ksizónatus], επίθ. = α. ο χωρίς ζώνη, ζουνάρι, β. ατημέλητος, αφηρημένος, π.χ. Ω ρά ξιζώνατι Λιόλιου, δεν έμαθις ότι ου Νάτδους παντρέφκιν μιαν... Πιτένης 1971:253. Από το ξεζώνω + παραγ. κατάλ. -ατος.

ξιζώνουμι [ksizónumi], ρ. = βγάζω τη ζώνη, ξεκουράζομαι, π.χ. Ξιζώσ' να ξιαλαφρώις...

ξιθληκόνου [ksiθlikónu], ρ. = ξεκουμπώνω τα θηλύκια π.χ. Ξιθλήκουσι, μπρε, ψίχα του γιλέκου! Πακ, τα κάμς! Το παθ. ξιθληκόνουμι= ξεκουμπώνομαι (όταν φοράω ρούχο με θηλύκια) π.χ. Άμα σι σφίγγ', ξιθληκώσ'. Από το ξε- + θηλυκώνω. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ξικαίπιώνου [ksikairiónu], ρ. = ξετροπώνω, βρίσκω πού είναι κρυμμένο κάτι, π.χ. Πάκ κι ξικαίπχιουσιν απ' του μαιριγιό τς αρβύλις. Ελμειακά 4:52. Από το ξι (< ξε-, αρνητικό πρόθεμα) + καίπιώνου, ό.βλ.

ξικαλαίνι [ksikaléni], ρ. = (για τον καιρό) γίνεται ακόμα καλύτερος, π.χ. Άμα ξικαλύνι ου κιρός, τα πααίνουμι. Από το ξε- + καλαίνω < καλός. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ξικαπνίζου [ksikapnizu], ουσ. θηλ. = καθαρίζω χώρο που καπνίζεται, τζάκι, φούρνο κ.λπ. Από το ξε (στερητ.) + καπνίζω.

ξικαπνιστήρι [ksikapnistíri], ουσ. θηλ. = καλάμι με πανί στην άκρη για ξεκάπνισμα. Από το ξικαπνίζ(ου) + παραγ. κατάλ. -τήρι.

ξικαπνιστήρου [ksikapnistíru], ουσ. θηλ. = ψηλή, αδύνατη και ατημέλητη γυναίκα. Από το ξικαπνιστήρι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου.

Ξικαχτίζου, Ξικαχτώνου [ksikaxtízu], ρ. = α. βγάζω την κάχτα, την καρδιά, του καρδιού, β. μτφ. βγάζω από ρίζα, ξεπατώνω, π.χ. *Ξικαχτίσκιν ντιπ για ντιπ του ντβάρι* (όταν έφευγε ο σοβάς και φαινόταν οι πέτρες) / *Ξικαχτώθηκαν τα κουρδέλια απ' του πιρπάτμα*, γ. (για ξενητεμένους) όταν έφευγαν από τον τόπο τους. Πιτένης 1971:238. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

Ξικλιάζουμι [ksikl'ázumi], ρ. = διασκεδάζω με την ψυχή μου, π.χ. *Να μπούμι μέσα στου χουρό, να Ξικλιαστούμι στου χουρό*. Αλευράς 1964:6. Παπασιώπης 1972:51. Καλινδέρης 1982:334. Ελιμειακά 44:66. Από το Ξεκοιλιάζομαι.

Ξικλιάσματα [ksikl'ázmata], ουσ. ουδ. = γλέντια με πολύ κέφι, πειράγματα και αστεία, και πολύ φαΐ, π.χ. *Κι ποιος δεν αγαπάι τα σακάδια κι τα Ξικλιάσματα; / Αυτά 'π' λες, συμπιθιρέ, μι τα μασάλια... τα Ξικλιάζματα*. Πιτένης 1971:159, 155. Ελιμειακά 22:49. Ρηματικό ουσιαστικό από το ρ. Ξικλιάζουμι, ό.βλ.

Ξικλιαστιάις [ksikl'astíajis], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που αγαπάει τα αστεία και τα Ξικλιάσματα, βλ.λ., π.χ. *Μαζώθαμι όλι οι Ξικλιαστιάις κι Ξιαστουχήθαμι. Έσκουζιν ύστρα η κυρά*. Από το Ξικλιάζουμι + παραγ. κατάλ. χάις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

Ξικλώθου [ksiklóθu], ρ. = α. Ξεκλώθω, β. μτφ χαλώ κάτι, π.χ. *Γιώ κλώθου κι συ Ξικλώθς*; Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

Ξικόβου [ksikónu], ρ. = εξοικονομώ, π.χ. *Ξικόβου κι βρίσκου κιρόν* = εξοικονομώ ευκαιρία, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 24:59. Από το Ξε + κόβω.

Ξικόβουμι [ksikónumi], ρ. = απομακρύνομαι, π.χ. *Γιώ ήρθα στ' Σαλουνίκι, Ξικόπκα πέρα πέρα απ' τς προουσόπι...* Ελιμειακά 24:59. Από το Ξε + κόβομαι.

Ξικουπή [ksikupí], ουσ. θηλ. = θεσμός, συνήθεια, π.χ. *Κάθι χρόνου πααίνου σν Ικαρία, στα μπάνια, τόχου Ξικουπή, τα Ξέρς αυτά...* Ελιμειακά 22:49. Από το Ξεκοπή, ουσιαστικό από το ρ. Ξεκόβω.

ξικούρνιασμα [ksikúrñazma], ουσ. ουδ. = αποχώρηση, υστέρηση, π.χ. *Σν Ιμπουρική Σχουλή τν ιπουχή που βρίζουνταν στα ξικουρνιαζματα τς, γιατί δεν πάιναν πουλλά πιδιά.* Παπασιωπης 1988:56. Από το ξε (στερητ.) + κούρνιασμα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:752. Πβ. και την ερμηνεία του Δημητράκου (1956, ΣΤ:4971), ξεκουρνιαζω (επί πτηνών) = φεύγω, απέρχομαι εκ της κούρνιας και μτφ. απομακρύνομαι, φεύγω.

ξικουρνιαζου [ksikurñázu], ρ. = υποχωρώ, υστερώ, βλ.λ. ξικούρνιασμα.

ξικουρνιαχτίζου [ksikurñázu], ρ. = ξεσκονίζω, π.χ. *Να ξικουρνιαχτίς του μπουντρούμι κι να βγάλτς τς μπαϊγκουφουλιές.* Πιτένης 1971:27. Από το ξε + κουρνιαχ(τός) + παραγ. κατάλ. -ίζω.

ξικουρνιαχτήρι [ksikurñáxtíri], ουσ. ουδ. = ξεσκονιστήρι. Καλινδέρης 1982:378. Από το ξε + κουρνιαχ(τός) + παραγ. κατάλ. -τήρι.

ξικριμασταρά [ksikrimastará], ουσ. θηλ. = ψηλή άχαρη γυναίκα. Από το ξε (στερητ.) + *κρεμασταριά (< το ρ. κρεμάω).

ξικριμιούμι [ksikrimíumi], ρ. = κρεμιέμαι από κάποιον, γίνομαι βάρος, π.χ. *Μια χαρά. Ξικριμάσκιν απ' τ' μάνα τς κι δεν τ' μέλι καντίπουτα.* Από το ξε- (αρν. μόριο) + κρεμιέμαι.

ξικώ [ksikó], ρ. = σχίζω, π.χ. *Απ' του πουλύ του τράβηγμα του ξέκσιν κι ησύχασιν.* Έκφραση: *του ξέκσιν του χουσμέτι* = το παραξήλωσε. Καλινδέρης 1982:392. Από το ξε + σχ-ίζω με μεταπλασμό του ρήματος κατά τα σε -ώ > *σχώ και με ανομοίωση του τρόπου άρθρωσης *σκώ: *ξεσκώ > *ξισκώ > *ξικκώ > ξικώ.

ξικό [ksík], ουσ. ουδ. = ελλιποβαρής ζύγιση, π.χ. *Είνι λειψό. Βάνι ξικό.* Έκφραση: *ξικό να γένι* = να πάει στο καλό, το παραβλέπω, π.χ. *Ξικό να γένι κι η θάλασσα κι του καλό τς.* Αλευράς 1964:37. Μεταφραστικό δάνειο της τουρκ. έκφρα-

ξικό

σης: eksik olsun, από το τουρκ. eksik (= που λείπει), Redhouse 1968:332, + olsun (του ρ. olmak) = ας γίνεи.

ξικόκους, ξικόκί, -κου [ksíkkus], επίθ. = λιποβαρής, κλέβοντας στο ζύγι, π.χ. *Καγκάνας δεν τόλμησιν να πει 400 δρόμια, γιατί ήταν ξικόκί.* Καλινδέρης 1982:251. Παπασιωπής 1988:83. Από το ξικό, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ικός.

ξιλακκίζου [ksilakízú], ρ. = ξελακκίζω (το αμπέλι), π.χ. *Κατέφκα ν' αραδήσου κάναν αργάτι να ξιλακκίσουμι τ' αμπέλι.* Αλευράς 1964:7. Από το ξε-, στερητικό αξεχώριστο μόρφημα, + λακκίζω < λάκκος + -ίζω.

ξιλακτδάις [ksilaktdáis], ουσ. αρσ. = α. ξελακκιστής, β. (απαξ.) άνθρωπος χωρίς ιδιαίτερες τεχνικές γνώσεις. Από το ξιλακκίζου + παραγ. κατάλ. -ιάις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

ξιλιμνιάζουμι [ksilimnázumi], ρ. = α. μου βγαίνει ο λαιμός στην προσπάθεια να βγάλω φωνή, π.χ. *Ξιλιμνιάσκιν να βγάλι φουνή,* β. τεντώνω το λαιμό για να δω, π.χ. *Ξιλιμνιάσκα σην παρέλασι να σι δω.* Ελμειικά 8:56. Από το ξελαιμιάζομαι < ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + λαιμός + παραγ. κατάλ. -ιάζομαι.

ξιλιχουνιάζου [ksilixuníazu], ρ. = περιποιούμαι λεχώνα ώσπου να συνέλθει. Από το ξε (στερητ.) + λεχωνιάζω < λεχώνα.

ξιλόζιαζμα [ksilózázma], ουσ. ουδ. = ξεμπέρδεμα, βλ.λ. λόζιαζμα. Πιτένης 1971:22.

ξιλουζιάζου [ksiluzíazu], ρ. = α. ξεμπερδεύω, βλ.λ. λουζιάζου, β. βρίσκω την άκρη, πβ. την έκφραση: *ξιλουζιάζου του γκιλέπι,* π.χ. *Όπους λουζιάσκιν τώρα του γκιλέπι, να ιδούμι πώς τα του ξιλουζιάσουμι.* Πιτένης 1971:262. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + λουζιάζου, ό.βλ. Ελμειικά 10:153, 46:75.

ξιμαλλιάζουμι [ksimalíazuμι], ρ. = τραβώ τα μαλλιά μου, ξεμαλλιάζομαι. Πιτένης 1971:153. Από το μεσαιων. ελλ. ξεμαλ-

λιάζω (μαρτυρείται στη σημασία του: μαίνομαι) < ξε + μαλ-
λι(ά) + -άζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:936.

ξιμαλνώ [ksimalnó], ρ. = ξεμαλλιάζω. Από το ξε- (αρν. μόριο)
+ μαλ(λί) + παραγ. κατάλ. -ώ.

ξιμανίκουτους [ksimanícutus], επίθ. = χωρίς μανίκια, π.χ. φέρο-
μιλξ ξιμανίκουτι, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

ξιμέτουχος, -χ, -χου [ksimétuxus], επίθ. = α. άχαρος, απρόσε-
χτος, ατσούμπαλος, π.χ. *Οι ξιμέτουχ απ' μας πάτσαν τ' αμπέλι*, β. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: ξένοιαστος, χωρίς φροντίδες, π.χ. *Πέρασα όλι τ' ζουή μ' ξιμέτουχα / Έσουσις τς δλειές κι κάθισι ξιμέτουχα*; Αλευράς 1964:11. Πιτένης 1971:160, 197. Από το ξε- (αρνητ. μόριο) + μέτοχος, πβ. το κοινό νεοελλ. αμέτοχος, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

ξιμέτρομα [ksimétrima], ουσ. ουδ. = ειδικό τελετουργικό μασάζ στα χέρια, στις πλάτες και στη μέση, βλ.λ. ξιμιτρώ. Αρχείο Μ. Μόμπσιου.

ξιμιδάσκιν [ksimiđáskin], ρ. = ξεμεσιάστηκε, πόνεσε η μέση από βάρος, κούραση, π.χ. *Η φουκαρού η Τιτάτιου ξιμιδάσκιν να μαιρεύι*. Ελμειακά 31:167. Από το ξε + μέσ(η) + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ξιμιτρώ [ksimitró], ρ. = κάνω ειδικό τελετουργικό μασάζ στα χέρια, στις πλάτες και στη μέση. Περιγραφή: Η μασέξ έκανε το σταυρό της και στη συνέχεια μετρούσε με τις παλάμες από τον ώμο μέχρι τον καρπό περίπου και κρατούσε σημάδι με το άλλο χέρι. Επαναλάμβανε την ίδια μέτρηση και, αν η παλάμη δεν έφτανε στο ίδιο σημάδι, ο/η ασθενής ήταν κριτουκομένους = πιασμένος. Το ίδιο επαναλαμβανόταν και στην πλάτη από την ωμοπλάτη, λοξά πάνω από τη σπονδυλική στήλη και μέχρι τη μέση, αλλά και προς άλλες κατευθύνσεις. Στη συνέχεια ο/η ασθενής ξάπλωνε μπρούμυτα και η μασέξ τον πατούσε με τις δυο παλάμες ανοιχτές κατά μήκος της σπονδυλικής στήλης στη μέση και τις ωμοπλάτες.

ξιμιτρώ

Κατόπιν έπαιρνε το χέρι και το αντίθετο πόδι του ασθενούς και προσπαθούσε να τα ενώσει πίσω στην πλάτη. Το ίδιο επαναλαμβανόταν και με το άλλο χέρι και πόδι. Αδυναμία ένωσης σήμαινε πρόβλημα στη μέση. Αργότερα στο σπίτι του ο/η ασθενής ζέσταινε χοντρό αλάτι στο τηγάκι και το απίθωνε σε διάφορα μέρη της πλάτης και της μέσης, για να πάρει τον πόνο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *ξε + μετρώ*.

Ξιμπουλκαίνου [ksibuľ'kénu], ρ. βλ. *μπουλκαίνου*. Καλινδέρης 1982:387. Από το *μπόλιγκους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνου < αίνω. Το αξεχώριστο μόρφημα *ξε-* σημασιολογικά είναι μάλλον πλεοναστικό.

Ξιμπουρνταλεύουμι [ksiburdalénumi], ρ. = χαλώ, διαφθείρομαι, π.χ. *Ξιμπουρνταλεύουιν ου κόσμους*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538..

Ξιναδές, ενικ. **Ξιναδιά* [ksinadés], ουσ. θηλ. = μυρωδιά ξινισμένου πράγματος. Καλινδέρης 1982:336. Από το *ξινός + παραγ. κατάλ. -αδιά*· για την προφορά του τελικού τεμαχίου -διά βλ. 1.2.3.3.

Ξινέντρουπους, -πι, -που, *ξινέντραπους* [ksinéndrupus], επίθ. = αδιάντροπος, ο χωρίς ντροπή, βλ.λ. *Ξιανέντρουπους*, -πι, -που. Τα *ξινέντραπα* = τα φαλλικά τραγούδια του φανού. Καλινδέρης 1982:357.

Ξινήθρα [ksiníθra], ουσ. θηλ. = ξινήθρα, είδος άγριου χόρτου με κίτρινα άνθη και ξινή γεύση. Από το *ξιν(ός) + παραγ. κατάλ. -ήθρα*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:946.

Ξινησκυμένους [ksiniskuménus], μτχ. = θεονήστικος. Από το *ξε + *νηστικωμένος < νηστικός + την παραγ. κατάλ. της παθητικής μετοχής -μένος*· μετά την αποβολή του άτονου *i > *nistkuménus*, και με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος *> niskuménus*.

Ξινίλα [ksiníla], ουσ. θηλ. = ξινίλα, άσχημη ξινή μυρωδιά, π.χ. *Ξινίλις έχει; Μπα; Λες να κίντισιν αγκαστρουμένη;* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *ξινός + παραγ. κατάλ. -ίλα*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:946.

ξινό προζύμι [ksinó pruzím̃i], ουσ. ουδ. = το προζύμι που χρησιμοποιούνταν για το ζύωμα του καθημερινού ψωμιού σε αντιδιαστολή με το ρουφτέινου, βλ.λ.

ξινόμπλου [ksinómbly], βλ.λ. ξινόμπλου

ξινουγαλιάδης [ksinuɣalíadis], ουσ. αρσ. = αυτοί που παράγουν ή συνηθίζουν να καταναλώνουν ξινόγαλο. Προσωνυμία που αποδίδεται στους κατοίκους του χωριού Χτένι της περιοχής Κοζάνης, πβ. *αγγουράδης, καρπουζιάδης, πραδάδης*. Από το ξινόγαλο + παραγ. κατάλ. -άις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

ξινουμιρίτς, -τσα [ksinumirit̃i], επίθ. = ξενομερίτης, ξένος, π.χ. *Ιμείς οι Ρουμιοί σαν ιδούμι άνθρωπουν ξινουμιρίτι...* Παπασιώπης 1972:61. Από το ξένος + μέρ(ος) + παραγ. κατάλ. -ίτης > -ίτς.

ξινουμώ [ksinumó], ρ. = ξαποστέλνω, διώχνω, πετώ, απαλλάσσομαι, π.χ. *Μωρέ ήξιρα πώς να τς ξινουμήσου ιγώ τς ζητλάδης, αμά δε μ' άφκιν η κυρά / Τι τα κρατάς όλα ιτούτα τα φουκαλίδια ήθιλα νάξιρα κι δεν τα ξινουμάς ν' αδειάζι ου τόπους*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Πιτένης 1971:174. Από το αρχ. ελλ. εκνομή, εκνέμω, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

ξινουστζμένους [ksinusdzménus], επίθ. = άνοστος. Από το ξε (στερητ.) + *νοστισμένος < νόστ-ιμος + ίζω.

ξινουφαλιάζουμι [ksinufalázumi], ρ. = α. μου βγαίνει ο ομφαλός, β. σκάω από το πολύ φαγητό, ποτό, γέλια κ.λπ. Καλινδέρης 1982:347. Ελμειακά 21:64. Από το ξε + νουφαλός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζομαι.

ξιντιούμι [ksindýumi], ρ. = ξεντύνομαι. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + ντώ, ντιούμι, ό.βλ.

ξιντιολικόνουμι [ksidirlíikónumi], ρ. = ξελιγώνομαι της πείνας, π.χ. *που ν πείνα ξιντιολικώθκα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:13. Παπασιώπης 1988:52. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξε- + ντιολικόνου, ό.βλ.

ξιντροάχλιαβους, -βι, -βου [ksindráxl'avus], επίθ. = κακοντυμέ-
νος, με ξεκούμπωτα ρούχα, ασουλούπωτος, π.χ. *Κουμπώσ'*
ψίχα. Πού πααίντς έτδα ξιντροάχλιαβους; / Κι είδιν άλλις
ξιντροάχλιαβις δουρδέκλις. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά
5:120.

ξιόλτου [ksóltu], ουσ. θηλ. = πορτογυρίστρα. Από το κουτσο-
βλαχικό ksóltu (= ελεύθερος, αδέσμευτος).

ξιουπιαζμένους [kšurpázmenús], μτχ. = άχρωμος, άσχημος.
Καλινδέρης 1982:356.

ξιουρτανέμι, ξιουρτανύζουμι, [kšurtañémi, kšurtanízumi], ρ. =
τεντώνομαι και ευχαριστιέμαι. Καλινδέρης 1982:251. Από το
ξεροτανύζομαι, αναλογικά προς άλλα, π.χ. ξεροκαταπίνω.

ξιπανιάζου [ksipañázu], ρ. = καθαρίζω το φούρνο με πανί από
τα κάθβουνα και τις στάχτες πριν φουρνίσω το ψωμί. Από
το ξε- (στερητ.) + πανί + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ξιπαραχώνου [ksiparaxónu], ρ. = βγάζω από κάπου βαθιά. Πι-
τένης 1971:210. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα,
+ παραχώνω (= βάζω κάτι μέσα στη γη, σε λάκκο, και το
σκεπάζω με χώμα).

ξιπατουμάρα [ksipatumára], ουσ. θηλ. = ξεπάτωμα, απαξιωτι-
κή προσφώνηση, π.χ. Είπιν: *ξιπατουμάρα, ας γένι ό,τι είναι*
να γένι. Ελμειακά 4:51. Από το *ξιπατώνου*, ό.βλ., + παραγ.
κατάλ. -μάρα.

ξιπατώνου [ksipatónu], ρ. = χαλώ, καταστρέφω, ξεθεώνω, κυ-
ριολ. βγάζω τον πάτο. Πιτένης 1971: 27, 205. Από το ξε-, αρ-
νητικό αξεχώριστο μόρφημα, + πάτ(ος) + παραγ. κατάλ. -
ώνω.

ξιπιλαδώνουμι [ksipiladónumi], ρ. Χρησιμοποιείται στην έκ-
φραση: *Ξιπιλαδώθκιν η κατσαρόλα* = έφηνγε το σμάλτο της.

ξιπιταρούδι [ksipitarúdi], ουσ. ουδ. = παιδί που μπαίνει στην
εφηβεία και μεγαλώνει απότομα. Καλινδέρης 1982:381. Από
το ξεπετ(ώ) + παραγ. κατάλ. -αρούδι, Ινστιτούτο Νεοελληνι-

κών Σπουδών 1998:939, πβ. και Δημητράκος 1956, ΣΤ:4983 = νεοσσός πτηνού αρχόμενος να πετά.

ξιπλατίζουμι [ksiplatízumi], ρ. = με πονούν υπερβολικά οι πλάτες από κουβάλημα πολλών και βαριών πραγμάτων. Καλινδέρης 1982:391. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + πλάτ(η) + παραγ. κατάλ. -ίζομαι.

ξιπροουβουδώ [ksiprouvidó], ρ. = α. συνοδεύω για λίγο και ως ένα σημείο κάποιον που φεύγει, αποχαιρετώ, π.χ. *Έφυγαν, τς ξιπροουβότσαμι κι γά μι μι τα κουφέτα / Μι γέλια σι ξιπροουβουδούν κι απού πίσου σι καδμιρεύν*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. στέλνω κάποιον οπουδήποτε μόνο και μόνο για να μη τον έχω στα πόδια μου, π.χ. *Σας ξιπροουβουδούν οι μάνις σας κι έρχιστι ιδώ να μι πάρι του κιφάλι*; Παπασιώπης 1973:22, 1988:28. Ελιμειακά 12-13:89.

ξιρατό [ksirató], ουσ. ουδ. = ξέρασμα. Καλινδέρης 1982:378. Από το ξερα- (< το ρ. ξερνώ) + παραγ. κατάλ. -ατός, πβ. και Δημητράκος 1956, ΣΤ:4985, Κριαράς 1968, ΙΒ:59.

ξιρκός, -ιά, -κό [ksirkó], επίθ. = α. χωράφι μη ποτιστικό, που έχει ξερό χώμα και οργώνεται δύσκολα, β. λαχανικό από τέτοιο χωράφι, γ. (μτφ) άνθρωπος που δεν πίνει πολύ νερό. Από το ξερ(ός) + παραγ. κατάλ. -ικός.

ξιρνούμι [ksirnúmi], ρ. = ξερνώ, π.χ. *Δηλαδή σ' έρχιστι να ξιράις μι τα κουζανιώτκα*; Ελιμειακά 32:87. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξερνώ < αρχ. ελλ. εξερώ, μεταπλασμένο κατά το περώ > περνώ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:940.

ξιρουκρόμδου [ksirukrómdu], ουσ. ουδ. = κρεμμύδι ξερικό, πβ. και *νιρουκρόμδου*. Από το ξερός + κρομμύδ(ι) < κρεμμύδι + παραγ. κατάλ. -ο και ανέβασμα του τόνου.

ξιρουστρίβουμι [ksirustrívumi], ρ. βλ.λ. *ξιστρίβουμι*.

ξιρουτάγαρου [ksirutágaru], ουσ. ουδ. = το κεφάλι υποτιμητικά, ξεροκέφαλο. Από ξερός + *ταγάρι*, ό.βλ.

ξιρουτανιούμι, ξιρουτανίζουμι [ksirutaníumi], ρ. = τεντώνομαι *ξιρουτανιούμι*

και το ευχαριστιέμαι, π.χ. *Δεν πρόφτασάμι ούτι να ξιρου-
ταντσοτούμι ψίχα απού ν κλεισούρα τόσις ώρις*. Καλινδέρης
1982:251. Ελιμειακά 24:51. Από το ξερός + τανύζουμι / τανι-
ούμι, πβ. ντύνομαι > ντιούμι, ό.βλ.

ξισουιντώ [ksisuindó], ρ. Ο Καλινδέρης (1982:392) το παραδί-
δει με τη σημασία: κερδιζω.

ξισπυρίζου [ksispirízu], ρ. = αφαιρώ τους σπόρους του καλα-
μποκιού από το κοτσάνι τους, π.χ. *Βουηθούσαμι στ' γει-
τουσιά αφνούς που 'χαν μαζώξει τα καλαμπούκια να τα ξι-
σπυρίσιν*. Ελιμειακά 46:73. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο
μόρφημα, + σπυρί + παραγ. κατάλ. -ίζω.

ξιστρίβουμι [ksistrívumi], ρ. = τριγωνώ γύρω από κάποιον
επιδιώκοντας κάτι (βλ. και ξιρουστρίβουμι) π.χ. *Σύρι ψίχα
παραπέρα! Σ' ασχάθκα να ξιστρίβισι ιδώ αλόυρα!*

ξιστιφάνουτους [ksistifánutus], επίθ. = άνθρωπος που δεν έχει
στεφανωθεί ακόμα.

ξιστρουγκιάζου [ksistrungázuz], ρ. = α. κλείνω τη στρούγκα (δε
λειτουργεί πια), β. τελειώνω μια δουλειά. Καλινδέρης
1982:252. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, +
στρούγκ(α) + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ξιστρουφιάζουμι και ξιστρουφλιάζουμι [ksistrufházumi], ρ. =
τρώνω πολύ και καλά, π.χ. *Είχαμι κάτι γιαπράκια σήμυρα...
ξιστρουφλιάσκαμι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ξισυλλόιαστους, -τι, -του [ksisilóǰastus], επίθ. = α. απερίσκεπτος,
π.χ. *Ιμένα τα πει σφιχτόν. Η ξισυλλόιαστι...* β. ψηλός και άχα-
ρος. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + συλλουιού-
μι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. ρηματικού επιθέτου -τους < τος, βλ.
και συλλουιασμένους. Πιτένης 1971:217. Ελιμειακά 31:168.

ξισυλλουιάζουμι, ξισυλλουιούμι [ksisilujázumi], ρ. Ο Καλινδέ-
ρης (1982:389) το παραδίδει με τη σημασία: κουράζομαι
σκεπτόμενος. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, +
συλουιάζουμι, ξισυλλουιούμι, ό.βλ.

ξισυνιρίζουμι [sinirízumi], ρ. = ξεσυνερίζομαι, κοντράρω, βλ. και λ. *συνιρίζουμι*. Πιτένης 1971:253, 153. Από το ξε- + συνερίζομαι.

ξιδουρτζμός [ksišurdzmós], ουσ. αρσ. = φασαρία κι ανακατωσιά (βλ. και λ. *δουρτζμός*) π.χ. *Μαζώθηκαν κιόλα τα μικρά; Ξισουρτζμός!* Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ξιτάζου [ksitázu], ρ. = λαμβάνω υπόψη (προλήψεις και δεισιδαμονίες), π.χ. *Μη ράβισι ουπανουθό σ'. Δεν ξέρος 'π' του ξιτάζουμι;* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:265. Από το εξετάζω με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

ξιτανύζουμι [ksitanízumi], ρ. = τεντώνομαι, τανύζομαι, π.χ. *Τ' βρήκα ξιτανύζουνταν να φτάσι του κουλουγκθάτου στου ψηλό του ντουλάπι / Είδιν μπίζντρις κριμαζμένις, ξιταντζμένις κι ζαρουμένις*. Ελμειακά 5:119. Από το ξε + τανύζομαι < αρχ. ελλ. τανύω με μεταπλασμό κατά τα σε -ζω με βάση το συνοπτικό θέμα τανύσ-.

ξιτζουφλιάζου [ksidzufflázau], ρ. = α. βγάζω την καρδιά από λαχανικό (π.χ. λάχανο), β. ξεπαραδιάζω, π.χ. *Εφκιασάμι δυ γάμμι σι ένα χρόνου, ξιτζουφλιάσκαμι*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/6/1952. Πιτένης 1971:31. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + τζούφ(ους), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ξιτουπίζουμι [ksitupízumi], ρ. = φεύγω απ' τον τόπο μου, π.χ. *Δεν είχαν ψουμί να φαν κι ξιτουπίσκαν στ' Γερμανία να καζαντίσιν*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξε + τόπ(ος) + παραγ. κατάλ. -ίζομαι κατά το αρχ. ελλ. εκποπίζομαι με αντικατάσταση της πρόθεσης εκ από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, αρχαϊσμός.

ξιτρυγάου [ksitriγáu], ρ. = τελειώνω τον τρύγο, τρυγώ, π.χ. *Είχιν τόσα αμπέλια, μια βδομάδα έκαμιν να ξιτρυγήσι*. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + τρυγάω.

ξιφιγγαριάζουμι [ksifingarázumi], ρ. = γιατρεύομαι με σταύρωμα από το *φιγγάρισμα*, βλ.λ., π.χ. *Τουν σταύρουνταν κι*

ξιφιγγαριάζουμι

ένα κι ένα ξιφιγγαριάσκιν. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + φιγγαριάζουμι, ό.βλ.

ξιφτιρνίζου [ksiftirnízu], ρ. = χαλώ τη φθαρομένη φτέρνα της κάλτσας και πλέκω καινούργια, π.χ. Πήρα κι τ' δλειά μ' να ξιφτιρνίσου κάλτσες, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ξε- (αρνητικό μόριο) + φτέρν(α) + παραγ. κατάλ. -ίζω.

ξιφυραίνου [firénu], ρ. βλ.λ. φυραίνου.

ξιχειλιάζου και ξιχλιάζου [ksixil'ázu], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: απαντώ σε κείνον που με βρίζει ώστε να ξεθυμάνει, π.χ. Δεν μουρωώ παραπάν' να σι ξιχλιάσου, σκύλα 'π' τ' χασαπλιά / Να τον πω λόγια να ξιχειλιάσου. Καλινδέρης 1982:366. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + χείλ(η) + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ξιχειριάζουμι [ksixirí'ázumi], ρ. = μου φεύγουν τα χέρια από έντονη προσπάθεια, π.χ. Ξιχειριάσκιν η έρμι όσου ν' αλείψι όλα τα ζνάρια. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + χέρι + παραγ. κατάλ. -ιάζομαι.

ξιχιρσώνου [ksixirsónu], ρ. = ανοίγω χωράφι σε έναν τόπο χέρσο. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + χέρσ(ος) + παραγ. κατάλ. -ώνω.

ξιχύνου [ksixínu], ρ. = βγάζω σπυριά στο στόμα από τον πυρετό. Λέγεται στην περίπτωση που τα σπυριά από το εσωτερικό του στόματος επεκτείνονται και στο έξω του μέρος, π.χ. Ξένσα. Έμ μι τόσουν πυριτό... Καλινδέρης 1982:340. Από το ξε-, αρνητικό αξεχώριστο μόρφημα, + χύνω.

ξιψουμιάζι [ksipsumházi], ρ. = (για το ψωμί) ξεραίνεται, μπαγατιάζει. Από το ξε (στερητ.) + *ψουμιάζει < ψωμί + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

ξινάδα [kšnáda], ουσ. θηλ. = το παρακράτημα του γιαουρτιού για μαγιά. Καλινδέρης 1982:376. Από το ξινός + παραγ. κατάλ. -αδα.

ξινάδια [kšináda], ουσ. ουδ. = μικρές γεμιστές μελιτζάνες ή πιπεριές τουρσί, με γέμιση από σκόρδο, σέλινο, μαϊντανό,

καρότο και κόκκινη πιπεριά, που διατηρούνται σε ξίδι, π.χ. *Στου τραπέζι δε μας λείπν τα ξινάδια*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:20. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ξινός + παραγ. κατάλ. -άδι.

ξινόμπλου [kšnómbly], ουσ. ουδ. = ξινόμηλο. Καλινδέρης 1982:397. Από το ξινό + μήλο· μετά την αποβολή του άτονου i αναπτύχθηκε συνοδίτης φθόγγος b, βλ. 1.2.1.3.2.

ξνάρι [ksnári], ουσ. ουδ. = αξινάρι, π.χ. *Α βρε, ρα, ξνάρι κι ένα γκουργκουλιάγκου λαϊνι κι ρίγανι απ' τ' Σκούλιαρι σν Αμιρική*. Ελιμειακά 33:163. Από το αξίνα, < αρχ. ελλ. αξίνη, + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άρι με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

ξόγανου [ksóγany], ουσ. ουδ. = α. ξόανο, άσχημος άνθρωπος, β. χαζός, π.χ. *Μα είναι ξόγανα καμóσις κι δε νουγούν*. Καλινδέρης 1982:265. Από το αρχ. ελλ. ξόανον με ανάπτυξη ενός ευφωνικού γ μεταξύ των φωνηέντων ο-α, αρχαϊσμός.

ξόδγιου [ksódgy], ουσ. ουδ. = έξοδο, ξόδεμα, π.χ. *Γίγκιν κι αυτό του ξόδγιου*. Από το εξόδιον με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος και συνίζηση για την αποφυγή της χασμωδίας.

ξουδιάζου [ksudýazu], ρ. = ξοδεύω. Ελιμειακά 25:83. Από το έξοδο + παραγ. κατάλ. -ιάζου με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

ξουράφι [ksuráfj], ουσ. ουδ. = ξυράφι. Καλινδέρης 1982:332. Από το μεσαιων. ελλ. ξουράφι < ελληνιστ. ξυράφιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. ξυρός, χωρίς μετατροπή του u > i, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:947.

ξουραφίζουμι [ksurafízumi], ρ. = ξυρίζομαι. Αλευράς 1964:35. Από το ξουράφι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζουμι.

ξτρα [kstra], επίρρ. = έξω έξω, λίγο, π.χ. *Τουν πήριν ξστρα στου πλάτρι*. Από το έξτρα, με κατέβασμα του τόνου και αποβολή στη συνέχεια του άτονου αρχικού φωνήεντος.

ξτρα

ξτροι [kstri], ουσ. ουδ. = είδος ξύστρας για να ξύνουν την πλάτη των αλόγων. Από το ελληνιστ. ξυστρίον, υποκορ. του αρχ. ελλ. ξύστρον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:949.

ξυλέινους, -νια, -νου [ksiléipus], επίθ. = α. ψηλός και δυσκίνητος, π.χ. *Παρέκεια δυο ξυλέινι κρόκιδις απού 'ταν για παντρά*, β. ισχυρογνώμων, μονοκόμματος. Πιτένης 1971:163, 239. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 11:241. Από το ξύλο + παραγ. καταλ. -ένιος· για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > έινους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

ξυλουθήκι [ksiluθíki], ουσ. θηλ. = χώρος αποθήκευσης ξύλων. Από το ξύλο + θήκη.

ξυλουκέρατου [ksilukératu], ουσ. ουδ. = α. χαρούπι, β. μπφ αδύνατος (όχι παχύς). Από το ξύλο + κέρατο.

ξυλουφάις [ksilufáis], ουσ. αρσ. = δρυοκολάπτης, πουλί του ξύλου. Από το ξυλοφάγος με αλλαγή της παραγ. κατάληξης σε -ης και αποβολή του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

ξυλόφκναρου [ksilófkaru], ουσ. ουδ. = α. ξυλόφτυαρο, εργαλείο των φουρνάρηδων συνήθως, β. εργαλείο για λίχνισμα. Από το ξύλο + φτυάρι· για την αλλαγή φτ > φκ βλ. 1.2.1.3.3.

ξυλόχτινου [ksilóχtinu], ουσ. ουδ. = α. το ξύλο που μετακινείται με τα χέρια της υφάντρας και χτυπάει το υφάδι για να πήξει, β. μπφ άνθρωπος ψηλός και αδύνατος. Από το ξύλο + χτέν(ι) + παραγ. κατάλ. -ο.

ξυπουλνιούμι [ksipulníumi], ρ. βλ. λ. ξιαπουλνώ.

ξυστάρι [ksistári], ουσ. ουδ. = ξυστρί, όργανο για το ξύσιμο του τριχώματος του αλόγου. Από το ξυσ- (θέμα του ρ. ξύνω) + παραγ. κατάλ. -τάρι.

ξύστρους [ksístrus], ουσ. αρσ. = α. τριγωνική μεταλλική πλάκα με λαβή με την οποία έξυναν τα ξεραμένα ζυμάρια από το *σκαφίδι*, βλ.λ., β. μπφ. δεν έμεινε τίποτα, φαγώθηκαν όλα, π.χ. *Κοιτώ του σνι. Ξύστρους. Νε μπακλαβάς νε καντίπου-*

τα. Από το αρχ. ελλ. ξύστρον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:949, με αλλαγή γένους, πβ. και Δημητράκος 1956, ΣΤ:4989, Κριαράς 1968, ΙΒ:155.

ξω, παθ. ξιούμι [ksó], ρ. = ξύνω, π.χ. *Δεν τα γλεπς τα μικρα που ξουν τα ντβάρια; / Μι ν αράδα ξιούντι τα γουμάρια.* Έκφραση: *Ξάι κλιές κι φκιάνι φανάρια* = δεν κάνει τίποτα. Καλινδέρης 1982:251. Από το ξύνω με μεταπλασμό κατά τα σε -ώ, πβ. ντύνω > ντώ, ντιούμι. Παπασιώτης 1988:108.

Ο

οινόπλιμα [inóplima], ουσ. ουδ. = οινόπνευμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το οινόπνευμα με αλλαγή συμφωνικού συμπλέγματος ρη > ρι, πβ. πνευματικός > πλιματικός.

όκαχτους, -τι, -του [ókaxtus], επίθ. = ολόιδιος, πολύ όμοιος, π.χ. *Είνι όκαχτους ου πάπους τ'.* Πιτένης 1971:185, 235. Ελιμειακά 21:67.

ον τηλ μέρα [óndilméra], επίρρ. = όλη τη μέρα, π.χ. *Ικεί τα γιλάδια βουσκούσαν όν τηλ μέρα δακάτ' στα μπαΐρια.* Παπασιώτης 1977:20. Καλινδέρης 1982:361. Ελιμειακά 4:50, 44:64. Από το: όλη την μέρα > *óltinméra, και με αναγραμματισμό óndilméra, πβ. και ναν τηλ μέρα.

ον τηλ ν ώρα [óndilnóra], φράση = όλη την ώρα, π.χ. *Που μι τα ταΐξι ον τηλ'ν ώρα.* Παπασιώτης 1972:29. Από το όλη την ώρα > *óltinóra, και με αναγραμματισμό óndilóra, πβ. και ναν τηλ μέρα.

όντα(ς) [óndas], σύνδ. = όταν, π.χ. *Όντας έφυβγιν ου Μαντρέ-λας για να μισμιριάσι.* Ελιμειακά 44:64, 46:72. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βλ. άντα.

όντα(ς)

- όξου | όξου [óksu], επίρρ. = έξω. Ελμειακά 44:63. Από το έξω με υποχωρητική αφομοίωση e-o > o-o.
- όπλατα [óplata], ουσ. θηλ. = α. μπάλωμα, π.χ. *Να του βάλου μια όπλατα στον γόνα (το παντελόκι) να μη φαίνιτι ξικζιμένου / Βάνου όπλατις στον πιμβρέι, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. κομπρέσα, π.χ. Άμα έχς κάναν μπουντρουμίδου (βήχα), βάλι μια όπλατα μι κόκκινου πιπέρι κι οινόπλιμα. Πιτένης 1971:152. Παπασιώπης 1988:106. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.*
- όργουζ [órguz], ουσ. αρσ. = τμήμα χωραφιού, όσο μπορεί να οργώσει ένα ζευγάρι βόδια ή να θερίσει ένας θεριστής, βλ. και λ. *ουργιά. Πβ. ουργώνου, ό.βλ.*
- όρνιου [órñu], ουσ. ουδ. = α. όρνιο, β. βλάκας, απρόσεκτος άνθρωπος.
- ότι κι αν τι [óti kantí], φράση. Παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: οτιδήποτε, π.χ. *Άντρας δεν τς φτάνι κι ότι κι αν τι.*
- ούβγια [ún̄ɣa], ουσ. θηλ. = ούγια. Πβ. και το κουτσοβλαχικό ύν̄γε, Papahagi 1974:1250.
- ούδι δω, ούδι κει [údi do, údi ki], επίρρ. = εδώ / εκεί (με έμφαση) και όχι κάπου αλλού, π.χ. *Τα κιράζματα γίνκαν ούδι κει, δεν τς πήραν σπίτι. Καλινδέρης 1982:251.*
- ούδι έτσι [údi étsi], επίρρ. = όπως είναι, χωρίς αλλαγή, π.χ. *Μη φκιάντς καντίπουτα. Άφκέ τα όλα ούδι έτσι, βλ. και λ. αδέτσι. Καλινδέρης 1982:251.*
- ούδι τότε [údi tóti], επίρρ. = την ίδια στιγμή. Ελμειακά 44:69.
- ούδι τώρα [údi tóra], επίρρ. = αμέσως τώρα, αυτή την ώρα, π.χ. *Κι ρουτάς; Ούδι τώρα. Ελμειακά 44:69.*
- ουκνεύου [uknénu], ρ. = τεμπελιάζω. Καλινδέρης 1982:388. Από το ουκνός, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -εύω, αρχαϊσμός.
- ουκνός, -ή, -ό [uknós], επίθ. = τεμπέλης. Καλινδέρης 1982:251. Από το αρχ. ελλ. όκνος (= δισταγμός, φόβος), αρχαϊσμός.

ουλίγους, -ύ, -γου [ulíγus], επίθ. = λίγος. Πιτένης 1971:14. Από το αρχ. ελλ. ολίγος με κώφωση αλλά χωρίς αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος, πβ. το κοινό νεοελληνικό λίγος.

ομάδα [umáda], ουσ. θηλ. = πλατιά και στρογγυλή πλάκα με την οποία έπαιζαν το παιχνίδι: αμάδες. Από το μεσαιων. αμάδα, ίσως < ομάδα, επειδή είναι ομαδικό παιχνίδι, με υποχωρητική αφομοίωση, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:73.

ομιλία [umilía], ουσ. θηλ. = ομιλία, π.χ. Έσουςιν μι ν ομιλία στου στόμα = πέθανε με πλήρη πνευματική διαύγεια. Καλινδέρης 1982:251. Από το ομιλία, χωρίς αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

ομιλώ [umiló], ρ. = μιλώ. Από το ομιλώ με κώφωση αλλά χωρίς αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος, πβ. το κοινό νεοελληνικό μιλώ.

ομουλουγμός [umuluγmós], ουσ. αρσ. βλ.λ. μουλουγμός. Από *ομολογημός χωρίς αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος

ομουλουγώ [umuluγó], ρ. βλ.λ. μουλουγώ. Από το ομολογώ χωρίς αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

ομούρια [umúrga], (πληθ.) ουσ. ουδ. = α. νάζια, καμώματα, π.χ. Να τ' αφήξς αυτά τα ομούρια, β. μεγαλοποιημένες ιστορίες, παχιά λόγια, π.χ. Συμφώντσαν κι οι άλλι ότι πρόκειτι για ομούρια. Παπασιώπης 1988:68. Από το τουρκ. numara (= αριθμός, κόλπο, τέχνασμα, νάζια, καμώματα), Redhouse 1968:892.

ομουρτζής, -ού [umurdzís], επίθ. = αυτός που τα ψειρίζει όλα, ιδιότροπος, γεμάτος ιδιοτροπίες. Καλινδέρης 1982:343. Από το τουρκ. numaracı, βλ. και λ. ομούρια.

ομπλή [umblí], ουσ. θηλ. = α. οπλή, β. πατημασιά, ίχνος ποδιού. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) παραδίδει την παροιμία: Του λύκου τον γλέπουμι, ν ομπλή τ' χαλεύουμι; (= ενώ βλέπουμε τον ίδιο το λύκο τι γυρεύουμε τα ίχνη του;). Καλινδέρης 1982:276. Από το οπλή με ηχηροποίηση του p > b.

ομπλή

ονουματίζου [unumatízu], ρ. βλ.λ. *νουματίζου*. Καλινδέρης 1982:391. Από το ονοματίζω χωρίς αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

ουντάς [undás], ουσ. αρσ. = δωμάτιο (εκτός από κρεβατοκάμαρες), βλ. και *βαδάτικους / βασιιάτικους νουντάς, καλός νουντάς*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *oda*, Redhouse 1968:897.

ουντίζου [udízu], ρ. = ταιριάζω, μοιάζω, π.χ. *Ουντίζουμι κι συμπιθιριάζουμι*. Πιτένης 1971:185. Ελιμειακά 23:79. Από τον αόριστο *uydi*, του τουρκ. ρήματος *uymak* (= ταιριάζω), Redhouse 1968:1203, + την ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.

ουξιά [ukdá], ουσ. θηλ. = οξιά. Από το οξιά < αρχ. ελλ οξύα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:968.

ουξώπουρα [uksópurta], ουσ. θηλ. = εξώπουρα, πόρτα της αυλής. Από το *όξου*, ό.βλ., + πόρτα.

ουόχ [uóχ], επίρρ. = όχι. Πιτένης 1971:14, 153. Από το όχι με ανάπτυξη ενός ημιφωνικού u [y], βλ. 1.2.3.7.

ουόλου [uólu], επίρρ. = όλο, συνεχώς, π.χ. *Κι ουόλου μ' ίλιγιν φεύγα*. Αλευράς 1964:5. Από το όλο με ανάπτυξη ενός ημιφωνικού u [y], βλ. 1.2.3.7.

ουπάν' [urán], επίρρ. = επάνω, π.χ. *Παπχάτ' κουμπούσιν καταιής κι ουπάν' στα καδαούλια / Τά 'φκιασα τα χουζμέτια ουπάν' ουπάν' = επιφανειακά / Ουπάν' σ ν ουμιλία μας*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώπης 1972:26, 1973:15, 1988:66. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 44:63, 46:72. Από το επάνω με υποχωρητική αφομοίωση.

ουπανουθό [urapuθó], επίρρ. = πάνω, π.χ. *Τώρα 'πό 'χ ένα κιαμέτι παγουμένα χιόνια ουπανουθό τ' ακόμα*. Αλευράς 1964:33. Πιτένης 1971:174. Ελιμειακά 44:68. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το επάνωθεν με υποχωρητική αφομοίωση και κατέβασμα του τόνου.

ουπαντοί, -ές, -ά [urantí], επίθ. = όλοι μαζί, απανωτοί, π.χ. *Κι*

αράδα άδειαζάμι πνάκια, πνάκια ουπαντά /... να κρουν ανακατουμένες ουπαντές στην πόρτα μας. Έκφραση: αρχινά τς ουπαντές = αρχίζω κάποιον στο ξύλο. Ελιμειακά 11:238. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το απανωτός με υποχωρητική αφομοίωση.

ουπίσου [urísu], επίρρ. = πίσω, π.χ. *Κι ουπίσου ακουλά μι του τρανό του σπίτι*. Καλινδέρης 1982:353. Ελιμειακά 44:66. Από το οπίσω χωρίς αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

ουργιά [urǵá], ουσ. θηλ. = όργος, το μέρος που παίρνει ο κάθε θεοιστής για να το θερίσει, βλ. και λ. *όργους*. Από το ελληνιστ. οργυιά < αρχ. ελλ. όργυια, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:975.

ουργώνου [urǵónu], ρ. = οργώνω. Από το *εργώνω < έργον με υποχωρητική αφομοίωση e-o > o-o, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:975.

ούρδα [úrda], ουσ. θηλ. = α. μυζήθρα, τυρί κακής ποιότητας που βγαίνει από το τυρόγαλα, β. άνθρωπος ανόητος ή νωθός, π.χ. *Ούρδα ανάλατι ή κατσκαβαλίδα*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό úrdă, úrdă, Parahagi 1974:1240, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:988.

ουρέγουμι, ουρεύουμι [urégumi, urénumi], ρ. = θέλω κάτι πάρα πολύ. Καλινδέρης 1982:251. Από το αρχ. ελλ. ορέγομαι, αρχαϊσμός.

ουρζόγαλου [urzǵalu], ουσ. ουδ. βλ.λ. *αρζόγαλου*. Μπουντώνας 1892: 24.

ουρθάξουγκου [urtháksungu], ουσ. ουδ. βλ.λ. *αρθάξουγκου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ουρθό γουμάρι [urthó gumári], φράση = η στάση του κοτσιού με το πιο στενό τμήμα όρθιο στο παιχνίδι βασιλιάδες.

ουρθός, -ή, -ό [urthós], επίθ. = όρθιος, ορθός, π.χ. *Είχιν τρανά δέντρα κι λούδια κι ουρθά σιδιρένια σιφάνια*. Ελιμειακά 46:73. Από το ορθός, αρχαϊσμός.

ουρθός

ουρίζου

ουρίζου [urízu], ρ. = α. ορίζω, είμαι ιδιοκτήτης, π.χ. *Του σπίτι τ' άφκιν στ' αμψίδα τ' κι η γυναίκα τ' δεν ουρίζι καντίπουτα*, β. μτφ. αισθάνομαι, ελέγχω, νιώθω (ένα μέρος του σώματος), π.χ. *Ξιπατώθκα στα χουζμέτια. Δεν ουρίζου νε μέσχ νε πουδάρια*, γ. διατάζω, π.χ. *Όρσι* = στις διαταγές σου, ορίστε. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ορίζω.

ουρλιούμι, ουρλιάζου [urlíumi], ρ. = ουρλιάζω, π.χ. *Καλά, καλά, μην ουρλιέσι, τα πααίνου*. Καλινδέρης 1982:265. Από το *ουριιάζω < αρχ. ελλ. ωρύομαι, με επίδραση του ιταλικού urlare, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:988.

ουρμάνι [urmáni], ουσ. ουδ. = πυκνό, άγριο δάσος, βλ. και λ. ρουμάνι. Καλινδέρης 1982:409. Από το τουρκ. orman, Redhouse 1968:902.

ουρμηνεύου [urminénu], ρ. = συμβουλεύω, π.χ. *Δεν έχου κι κανέναν να μι ουρμηνέψι τι να κάμου / Ως πότι θα ζω να σι ουρμηνεύου;* = βαρέθηκα να σου δίνω συμβουλές. Πιτένης 1971:24. Από το μεσαιων. ελλ. ορμηνεύω < αρχ. ελλ. ερμηνεύω (= εξηγώ) με κράση u-e > ο από τη φράση: σου ερμηνεύω.

ουρμήνια [urmínia], ουσ. θηλ. = συμβουλή, π.χ. *Μπιζέροσα όλου σκούξιμου κι ουρμήνις*. Ελιμειακά 12-13:85, 23:79. Από το μεσαιων. ελλ. *ορμήνια < ορμηνεύω με αναδρομικό σχήμα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:979.

ουρσουζλούκια, ουρσουζλίκια [ursuzlúka], ουσ. ουδ. = παλαβομάρες, πονηρές αταξίες, π.χ. *... από 'καμιναν χίλια δυο άλλα ουρσουζλούκια όσου να νυχτώσι*. Ελιμειακά 9:92. Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. uğursuzluk, Redhouse 1968:1196.

ουρσουζά, πληθ. ουρσουζές [ursuzá], ουσ. θηλ. = γρουσουζιά, σκανδαλιά, αταξία, π.χ. *Χίλις δυο ουρσουζές έφκινάνάμι 'που μικροί*. Πιτένης 1971:173. Παπασιώπης 1973:82. Καλινδέρης 1982:265. Από το ουρσουζ, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά.

ουρσουζί, -α [ursúziz], επίθ. = α. άτυχος, γουρσουζής, γρουσου-

ζης, π.χ. *Ουρσούζι άνθρωπους, ουρσούζα γυναίκα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. *κακός, κυρίως γυναίκα* αμφίβολης ηθικής (ουρσούζα), γ. με θετική έννοια: *άτιμος*, π.χ. *Νιάτα να δεις η ουρσούζα* / Καλινδέρης 1982:265. Ελμειακά 31:169. Από το τουρκ. *uğursuz*, Redhouse 1968:1196, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ης. Για την κατάληξη -ούζης > -ούζι βλ. 1.2.3.4.

ουρσούδκου, -ί, -κου [ursúškus], επίθ. = *κακότεροπος*, άτακτος (κυρίως για παιδί). Αλευράς 1964:50. Παπασιωπής 1988:133. Ελμειακά 22:45. Από το τουρκ. *uğursuz*, Redhouse 1968:1196, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ικος.

ουρτιλί [urtík], ουσ. ουδ. = *ορτύκι*, βλ. και λ. *γιουρτύκα*.

ουτζάκι [udžák], ουσ. ουδ. = *τζάκι*. Πιτένης 1971:175. Από το τουρκ. *ocak*, Redhouse 1968:896.

ουτουμουμπίλι, πληθ. *ουτουμουμπίλια* [utumubilí], ουσ. ουδ. = *αυτοκίνητο*, π.χ. *Ακου, Μάμι ουτουμουμπίλια*. Παπασιωπής 1972:41. Από το λατινικής αρχής *auto-mobile* (= αυτοκίνητο).

ουχιά [učá], ουσ. θηλ. = *οχιά*.

όφιους [ófíus], ουσ. αρσ. = *φίδι*. Καλινδέρης 1982:338. Από το αρχ. ελλ. *όφης* με προσθήκη της νεοελλ. κατάλ. -ος, *αρχαϊσμός*.

όχτικας [óchtikas], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: *χτικιό, φθίση, πβ. χτικιάρς, ό.βλ., π.χ. Όχτικας τον ήρθι κι πέθανι / Απού όχτικαν τα πααίνι αυτήν η γυναίκα / Πώς δεν τον βροισί κάνας όχτικας να ψουφήσι*.

όχτους [óchtus], ουσ. αρσ. = α. *ύψωμα*, β. *ένα μέρος του χωραφιού που δεν οργώνεται, κυρίως στην άκρη*. Πιτένης 1971:173. Από το αρχ. ελλ. *όχθος*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:992, *αρχαϊσμός*, βλ. και Δημητράκος 1956, ΣΤ:5311.

Π

πααίνου [raénu], ρ. = πηγαίνω, π.χ. *Δεν έπριπι να πααίνουμι στου σκουλειό / Πρώτα πάεινάμι στου Σιώπουτου*. Αλευράς 1964:8. Παπασσιώπης 1977:12. Καλινδέρης 1982:373. Ελιμειακά 4:52, 44:62, 64. Από το αρχ. ελλ. υπάγω > *υπαγαίνω, και με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος και αποβολή του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5, > *πααίνου*, αρχαϊσμός.

παγάλια παγάλια [paǵáɭja paǵáɭja], επίρρ. = σιγά σιγά, π.χ. ... *τονν έβγαλιν παγάλια παγάλια σ' ένα μακρού δρόμου...* Καλινδέρης 1982:364, 371. Ελιμειακά 4:51. Ο τύπος πρέπει να προήλθε από την έκφραση: από + *αγάλι(α)*, ό.βλ., > *απαγάλια και με αποκοπή του αρχικού άτονου φωνήεντος > *παγάλια*.

παγάλιας, θηλ. *παγάλια* [paǵáɭas], ουσ. αρσ. = αργός, -ή, σιγανός, -ή. Από το παγάλια, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

παγκουφουλιά [paŋguful'á], ουσ. θηλ. = α. η φωλιά της αράχνης, β. ιστός της αράχνης, π.χ. *Πήριν να ξιαραχνιασί, γιατί ήταν γιουμάτις παγκουφουλιές οι γουνίς*, βλ. και λ. *μπαγκουφουλιά*. Αλευράς 1964:17. Καλινδέρης 1982:265. Ελιμειακά 21:62. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό *paŋgu* (= αράχνη), κι αυτό από το παλαιοσλαβικό *paŋku*, Parahagi 1974:943, πβ. και Κατσάνης 1997.

παγουτή [paɣuti], ουσ. θηλ. = πάγος, παγετός, παγωνιά. Ελιμειακά 5:116, 11:238. Από το πάγ(ος) + παραγ. κατάλ. -ωτή, πβ. *πινάκι(ο)* > *πινακωτή*.

παζάρι [paʒáɾi], ουσ. ουδ. = αγορά. Από το τουρκ. *pazar*, Redhouse 1968: 922.

παζαριώτς [paʒaɾíots], ουσ. αρσ. = αυτός που πηγαίνει στα παζάρια. Από το *παζάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιώτης.

παζαρλίκια [paʒaɾlíka], ουσ. ουδ. = προσπάθεια για μείωση της τιμής, σκόντο. Από το τουρκ. *pazarlık*, Redhouse 1968: 923.

παζαρόσκυλου [paʒaɾóskilu], ουσ. ουδ. = σκυλί που περιφέρεται άσκοπα στο παζάρι.

παζαρόστρατα [pazaróstrata], ουσ. θηλ. = δρόμος που οδηγεί στο παζάρι. Από το *παζάρι*, ό.βλ., + *στράτα*, ό.βλ.

παζβάντς [pazvánds], ουσ. αρσ. = Τούρκος χωροφύλακας, νυχτοφύλακας. Καλινδέρης 1982:252. Ελμειακά 16-19:53. Από το τουρκ. pazvant, Redhouse 1968:923, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ης.

παζά [pažá], ουσ. ουδ. = είδος χορταρικού, σαν σπανάκι, που χρησιμοποιείται κυρίως για πίτες. Καλινδέρης 1982:435.

παθίτς, -τσα [paθίts], ουσ. αρσ. = παθών, π.χ. *Λεν οι άλλις, μαρ Μαλίνα, λες κι ισύ πού 'σι παθήτς*; Παπασιώπης 1972:33. Από το θέμα παθ- του ρ. πάσχω + παραγ. κατάλ. -ίτης.

παθμένους [paθménus], μτχ. = τρελός. Από το παθ- (θέμα του ρ. παθαίνω) + παραγ. κατάλ. -μένος του παθητικού παρακειμένου, πβ. *παθός*.

παθός [paθός], ουσ. αρσ. = αυτός που γνωρίζει από δικό του πάθημα, π.χ. *Τι να σι πω, είμι παθός*. Από το παθ- (θέμα του ρ. παθαίνω) + παραγ. κατάλ. -ός, πβ. και *παθμένους*.

παϊδι [paϊδι], ουσ. ουδ. = α. παγίδες, τα μακρόστενα ξύλα που ενώνουν το *μπρουστάρι*, βλ.λ., και το *πστάρι*, βλ.λ., β. πλευρά, π.χ. *Μι τσάκσαν τα παϊδια*. Από το ελληνιστ. παγίδιον, (με σύγηση του μεσοφωνηεντικού -γ-), υποκ. του αρχ. παγίς, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:998.

παίρνον [pépnu], ρ. = παίρνω. Εκφράσεις: *πάρθηκαν* = παντρεύτηκαν μεταξύ τους, έγιναν ζευγάρι, π.χ. *Στουν πάτου πάρθηκαν κι ησύχασαν / παίρνον αρμόν* = παίρνω φόρα / *παίρνον του συμπάθειου*: ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: *ζητώ συγγνώμη / παίρνον του ψιλό* = κοροϊδεύω κάποιον, δεν τον παίρνω στα σοβαρά.

πάαγκας [páangas], ουσ. αρσ. = αράχνη, βλ. και λ. *πάλιαγκας*. Καλινδέρης 1982:265. Από το κουτσοβλαχικό páangu (= αράχνη), Papahagi 1974:941.

παμβάνια [paivána], ουσ. ουδ. = δερμάτινο λουρί με το οποίο

παμβάνια

πάμις

έδεναν τα μπροστινά πόδια των αλόγων, για να μαθαίνουν καλπασμό. Καλινδέρης 1982:419.

πάμις [pájis], (πληθ.) ουσ. θηλ. = μαύρα, πράσινα ή μπλε μεταξωτά υφάσματα από την Χάγη ή τη Φλωρεντία. Πασχαλίδης 1999:227.

πάμμα [pámma], ουσ. ουδ. = πηγαιμός. Από το ρηματικό ουσιαστικό του ρ. πααίνου, ό.βλ.

πάλα, πληθ. πάλις [pális], ουσ. θηλ. = πλατύ και κυρτό σπαθί. Ελμειακά 12-13:93. Από το τουρκ. palá, Redhouse 1968:915.

παλαβουμάρα [palavumára], ουσ. θηλ. = έλλειψη σύννεσης, σωφροσύνης, τρέλα, ζούρλα. Καλινδέρης 1982:376.

παλαμαρά [palamará], ουσ. θηλ. = ξύλινο εργαλείο που κάλυπτε τα δάχτυλα του ενός χεριού, χρήσιμο για να μαζεύει μια χεριά των σπαρτών και να προφυλάσσει τα χέρια από το δρεπάνι. Από το παλάμ(η) + παραγ. κατάλ. -αριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

παλάμιζμα [palámizma], ουσ. ουδ. = α. πασάλειμμα, π.χ. Δεν είναι βάψιμο αυτό, είναι παλάμιζμα, β. βάψιμο του τοίχου ή του χωμάτινου δαπέδου με πηλό. Ελμειακά 23:80, 44:64. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ρηματικό ουσ. από το ρ. παλαμιζου, ό.βλ.

παλαμιζου [palamízu], ρ. = α. λερώνω πασαλείβοντας, π.χ. Σιγά να μη σι πέσι η φιλίτσα κι παλαμοστείς, β. βάφω με κόκκινο χρώμα το χωμάτινο δάπεδο, π.χ. Μιρμέτσα ψίχα κι του παλάμσα του πάτουμα / Έχου κι να παλαμίσου του κατώι. Ελμειακά 4:52, 25:83. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το παλάμ(η) + παραγ. κατάλ. -ίζω.

παλαμουδέρονου [palamudérnu], ρ. = ταλαιπωρούμαι, κουράζομαι πολύ, π.χ. Παλαμόδιρα όλι μέρα μι τα χουζιμέτια. Καλινδέρης 1982:324. Πβ. Δημητράκος 1956, ΣΤ:5347 παλαμιονέω (-ώ) = παλαίω, μάχομαι.

παλαμοστιάις [palamstjáis], ουσ. αρσ. = μπογιατζής απρόσεκτος, σοβατζής. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το παλαμιζ(ου),

ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

παλάντζα [palándza], ουσ. θηλ. = α. ζυγαριά, παλάντζα, β. ασταθής άνθρωπος, π.χ. *Πού να τον πάρς πάτουν μι ποιο κόμμα είναι. Αυτός είναι παλάντζα*, πβ. και ντιλμές, ντουλμές. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βενετ. balanza με αποχηροποίηση του b, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1002.

παληγοριά [paliguríá], ουσ. θηλ. = α. παρηγοριά, β. το φαγητό που φέρνουν για τους οικείους του πεθαμένου οι κοντινότεροι συγγενείς και φίλοι για λίγες μέρες μετά την κηδεία. Αλευράς 1964:16. Καλινδέρης 1982:251. Από το παρηγοριά με ανομοίωση του r: r-r > l-r.

πάλιαγκας [pá'angas], ουσ. αρσ. = αράχνη, βλ.λ. *πάιαγκας*, π.χ. *Κι άπλουναν για οι τρεις τα χέρια κι τα πουδάκια σαν παλιαγκαίμ*. Ελμειακά 31, Καλινδέρης 1982:265.

παλιόρατους [palí'oratus], ουσ. αρσ. = εργάτης (υποτιμητικά). Πιτένης 1971:22. Από το παλιο- + εργάτ(ης) + παραγ. κατάλ. -ος.

παλιαρούτι, παλιουρούτι [pa'arúti], ουσ. ουδ. = παλιό πράγμα (συνήθως ρούχο), συχνά με αρνητική έννοια, π.χ. *Μπιζέρσα να φουρώ τα παλιαρούτια που πουλιμούν οι άλλι*. Καλινδέρης 1982:251.

παλιόβουιδους [pa'ónuɪdus], ουσ. αρσ. Ο Καλινδέρης (1982:379) το παραδίδει με τη σημασία: παρηκμασμένος άντρας. Από το παλιο- + βόιδ(ι) + παραγ. κατάλ. -ος.

παλιόιρους [pa'óirus], ουσ. αρσ. = παλιόγερος. Πιτένης 1971:208. Από το παλιο- + γέρος με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

παλιουγκόρμπιτσα [pa'ugórbitsa], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: παλιοτσιγάνα (ύβρις). Από το παλιο- + γκουρμπέτσα, ό.βλ., με ανέβασμα του τόνου.

- παλιουζητλάρος* | *παλιουζητλάρος* [pa'uzitlárs], ουσ. αρσ., μεγεθυντικό του *ζητλάρος*, ό.βλ., πβ. και *ζητλαρους*.
- παλιούκιαρους*, -ρι, -ρου [pa'úkarus], επίθ. = του παλιού καιρού, π.χ. *Απού 'χαν πόρτα τρανή παλιούκιαρι...* / *Απαρ-τήθηκαμι απ' όλα τα παλιούκιαρα* (τα παλιά έθιμα), βλ. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 11:237. Από το παλιο- + καιρός.
- παλιονκόρδιλου* [pa'ukórdilu], ουσ. ουδ. = παλιοπάπουτσο, π.χ. *Δεν πααίνου καμπουθινά μι αυτά τα παλιονκόρδιλα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το παλιο- + *κουρδέλι*, ό.βλ.
- παλιουμέντιρου* [pa'uméndiru], ουσ. ουδ. = α. παλιό μιντέρι, β. (μτφ) γριά και σπασμένη γυναίκα (απαξιωτικά), π.χ. *Πού πήγιν κι του βρήκιν του παλιουμέντιρου;* (για κάποιον που παντρεύεται μεγάλη γυναίκα). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το παλιο- + *μιντέρι*(ι), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου < -ο.
- παλιουμπίκιαρου* [pa'ubíkaru], ουσ. ουδ. = εργένης (απαξιωτικά). Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το παλιο- + *μπικιάρι*(ς) < τουρκ. *bekâr* (= άγαμος), Redhouse 1968:150, + παραγ. κατάλ. -ου < -ο.
- παλιούρι* [pa'úri], ουσ. ουδ. = αγκαθωτός θάμνος, π.χ. *Καλάμια κι παλιούρια στον γκριτσιλιάνου τς*. Αλευράς 1964:11. Καλινδέρης 1982:251. Από το *παλιούρι-ιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. παλίουρος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1005.
- παλιουρονκόπους* [pa'urukópus], ουσ. αρσ. = κλαδοκόπος. Από το *παλιούρι*, ό.βλ. + -κόπος (< το ρ. κόβω).
- παλιουσαπίμι* [pa'usapími], ουσ. ουδ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: α. σάπιο πράμα, β. ύβρις, π.χ. *Ιού τα πεις για τι μένα, παλιουσαπίμι*. Από το παλιο- + *σαπίμι*, ό.βλ.
- παλιουσάψαλου* [pa'usápsalu], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: α. ξεχαρβαλωμένο πράμα, και β. ως ύβρις, π.χ. *Ιού τα πεις για τι μένα*,

παλιουσάφαλου. Από το παλιο- + τουρκ. *şarşal* (= κακο-ντυμένος), Redhouse 1968:1049.

παλιουσουργκουνου [pa'ʎusúrgunu], ουσ. ουδ. Πιο έντονα φορτισμένος τύπος του: *σουργκούνι*, ό.βλ.

παλιουφόραδα [pa'ʎifóraða], ουσ. θηλ. = α. παλιά φοράδα, β. μτφ. και επιτιμητικά γυναίκα μεγάλης ηλικίας, π.χ. *Ιδέ ρίξιμον η παλιουφόραδα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το παλιο- + *φουράδα*, ό.βλ., με ανέβασμα του τόνου.

παλιουχώριατους [pa'ʎixórg'atus], ουσ. ουδ. = απαξιωτικός χαρακτηρισμός χωρικού. Από παλιο- + *χωριάτ(ης)* + *κατάλ.* -ος, με ταυτόχρονο ανέβασμα του τόνου.

παλισπάνι [palispa'ni], ουσ. ουδ. = παντεσπάνι. Πιτένης 1971:35. Από το παντεσπάνι, με τροπή του *d > l*.

παλτό [paltó], ουσ. ουδ. = χοντρό μάλλινο πανωφόρι που το φορούσαν το χειμώνα οι άντρες.

πάλτσις, πληθ. [pa'ʎtsis], ουσ. θηλ. = α. το μαλλί που έβγαζαν από το λανάρι, β. χοντρό φιτίλι. Πβ. Δημητράκος 1956, ΣΤ:5353 *παλέτσα* (ιταλ.) μεσαιων., *παλέτσι* (το) = είδος χονδρού υφάσματος εξ ου κατασκευάζονται οι σάκοι, τα σακιά, λινάτσα.

παμπόρι [pampóri], ουσ. ουδ. = χαρταετός. Έκφραση: *κατιβάζου παμπόρια* = λέω ή κάνω τρελά πράγματα. Πιτένης 1971:156, 234. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. το νεοελλ. *παπόρι* < *βαπόρι*, με υποχωρητική αφομοίωση *v-p > p-p*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1013.

πάνα [pa'na], ουσ. θηλ. = α. πάνα, πανί με το οποίο καθάριζαν το φούρνο, β. εργαλείο για τον καθαρισμό του φούρνου, γ. λεπτή μεμβράνη που καλύπτει το έμβρυο, βλ.λ. *ύστιρον*.

πανάδα [panáða], ουσ. θηλ. = θάμπωμα, π.χ. *Είχιν μια πανάδα ουπάν' του τραπέζι*. *Δε γυάλτζιν πώς ήταν παλιά*. Καλινδέρης 1982:375. Από το πάνα (= μούχλα σε τρόφιμα) + *παραγ.* *κατάλ.* -άδα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1006.

πανάδα

- Παναΐα* | *Παναΐα, Παναμά, Παναγιά* [panaía], ουσ.θηλ. = Παναγία, π.χ. *Παναμά η ξισπιρίτσα* = η γιορτή των Εισοδίων της Παναγίας (21 Νοεμβρίου), εποχή που τελείωνε συνήθως η σπορά. Καλινδέρης 1982:433. Ελμειακά 46, 73.
- πανηύρι*, πληθ. *πανηύρια* [paniíri], ουσ. ουδ. = πανηγύρι, π.χ. *Χιρονούσαν κι τα καλουκιρνά τα πανηύρια*. Ελμειακά 46:73. Από το μεσαιων. ελλ. πανήγυριν < ελληνιστ. πανηγύριον (= υπαίθρια αγορά), υποκ. του αρχ. πανήγυρις (= γενική συγκέντρωση), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1008.
- πανηυριώτς* [paniiríóts], ουσ. αρσ. = πανηγυριώτης. Παπασιώ-πης 1988:60. Από το *πανηύρι*, ό.βλ., + *παραγ. κατάλ. -ιώτς < -ιώτης*.
- πανί* [paní], ουσ. ουδ. = πανί. Από το λατ. panum, πβ. και Κα-τσάνης 1997.
- πανιάζου* [panázu], ρ. = θολώνω (κυρίως για τα μάτια, όταν δε βλέπουν καθαρά). Από το *πανί*, ό.βλ., + *παραγ. κατάλ. -άζω*.
- πανιάζου* [panázu], ρ. = θαμπώνω, π.χ. *Μι πανιάζν τα φώτα απ' τ' αμάξια*.
- πανουγόμ* [panu Gómez], ουσ. ουδ. = α. το φορτίο που μπαίνει πάνω-πάνω στο άλογο, συνήθως υπέρβαρο, β. ανεπιθύμητος άνθρωπος ή πράγμα που μας φορτώνουν, π.χ. *Δε μας έφτανιν του ιγγλέζικου του φουρτιό, μας κουπάντσαν κι του τουρκαλάθκου του πανουγόμ*. Πιτένης 1971:17, 171. Από το πάνω (< επάνω) + αρχ. ελλ. γόμ(ος) (= φορτίο) + *παραγ. κατάλ. -ι*.
- πανουκλιάρκου*, -ί, -κου [panuklíarkus], επίθ. = α. που έχει προσβληθεί από πανούκλα, β. (χαϊδευτικά) παλιόπαιδο, π.χ. *Χόρτιναν πατδάν, χνιούνταν όλα τα πανουκλιάρκα*. Ελμειακά 32:72. Από το πανούκλ(α) + *παραγ. κατάλ. -άρκου* < άρικός.
- πανουκλιάρς* [panuklíás], επίθ. = αυτός που έχει προσβληθεί

από πανούκλα, που να τον κόψει η πανούκλα, π.χ. *A, τον πανουκλιάρι, τι μι έφκιασι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 32:72. Από το πανούκλ(α) + παραγ. κατάλ. -άρης.

πανσές [pansés], ουσ. αρσ. = πανσές. Καλινδέρης 1982:417. Από το γαλλ. pansée, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1009.

πανταλουνάτους, -τι, -του [pandalunátus], επίθ. = αυτός που φοράει παντελόνι. Καλινδέρης 1982:384. Από το πανταλόν(ι) + παραγ. κατάλ. -άτους < -άτος.

παντβές [padnés], ουσ. αρσ. = Ο Πασχαλίδης (1999:227) το παραδίδει με τη σημασία: μάλλινο ύφασμα από την Padona της Ιταλίας.

παντζάρι [pandžárĭ], ουσ. ουδ. = παντζάρι, ποώδες κηπευτικό φυτό, ποικιλία τεύτλου. Καλινδέρης 1982:435. Από το τουρκ. pancar, Redhouse 1968:916.

πάντιους ράντιους [pándŷus], αντ. = τέτοιος κι αλλιώτικος, π.χ. *Χίρσιν να σκούζι: τέτχι, πάντγι, ράντγι* (υβρεολόγιο). Παπασιώπης 1988:129. Καλινδέρης 1982:360. Από το αρχ. ελλ. παντοίος = κάθε λογής.

παντλίκα [pandlíka], ουσ. θηλ. = α. αγγλικά μάλλινα υφάσματα, β. λεπτή κορδέλα για τα μαλλιά. Πασχαλίδης 1999:227. Καλινδέρης 1982:460.

παντουχή [panduxí], ουσ. θηλ. βλ.λ. *απαντουχή*.

παντρά [pandrá], ουσ. θηλ. = παντρεία, π.χ. *Χαλεύι παντρά, αμά ακόμα να ζιώνι δεν έμαθιν / Παρέκεια δυο ξυλένι κρόκιδις απού 'ταν για παντρά*. Παπασιώπης 1988:75. Ελιμειακά 11:241. Από το παντρεία: για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

παξιμαδαρές [paksimadarés], ουσ. θηλ. = ρεβυθένιο στρογγυλό ψωμί με σταυρό στη μέση που το μοίραζαν σαν κάλεσμα στα μνημόσυνα, π.χ. *Παν κι οι ρουφτένις οι παξιμαδαρές*. Ελιμειακά 44:67. Από το παξιμάδ(ι) + παραγ. κατάλ. -αριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

παξιμαδαρές

παπαδεύου | παπαδεύου [paraðénu], ρ. = ντύνω κάποιον παπά, π.χ. *Για παπάν παπαδεύουμι ή γάδαρου σαμαρώνουμι;* (ειρωνεία σοβαρής πράξης). Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 20/8/1950. Από το παπάδ-, θέμα του πληθ. του ουσ. παπάς, + παραγ. κατάλ. -εύου < -εύω.

παπαδλίγκ [paraðlík], ουσ. ουδ. = το να είναι κανείς παπάς. Παπασιώπης 1988:62. Από το παπάδ-, θέμα του πληθ. του ουσ. παπάς, + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik.

παπαμανώλτς [paramanólts], ουσ. αρσ. = μεγάλο μπουκάλι χωρητικότητας 5 οκάδων για κρασί, ρακή κ.λπ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Προφανώς από ομώνυμο κυριωνύμιο.

παπανικουλής [papanikulís], ουσ. αρσ. = μεγάλο μπουκάλι χωρητικότητας 5 οκάδων. Πασχαλίδης 1999:227. Προφανώς από ομώνυμο κυριωνύμιο.

παπάρα μι ρακή [papára mi rakí], ουσ. θηλ. = ψίχα ψωμιού μουσκεμένη σε ρακή, χρήσιμη για κατάπλασμα σε κρουρογήματα, ρακουπάπαρα, βλ. και *κρασουπάπαρα, λαδουπάπαρα, λιγδουπάπαρα*. Πασχαλίδης 1999:227.

παπαρδέλις [papardélis], ουσ. θηλ. = αερολογίες, φλυαρίες, ανοησίες, π.χ. *Χίρσαν να λεν παπαρδέλις*. Ελιμειακά 21:66. Από το ιταλ. rappardella (αρχική σημασία στον πληθυντικό rappardelle = λαζάνια), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1012.

παπάς [papás], ουσ. αρσ. = α. παπάς, β. κάθετος στύλος που στήριζε τη στέγη.

παπίλα [papíla], ουσ. θηλ. = σκάσιμο των χειλιών. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:376.

παπούρα [papúra], ουσ. θηλ. = α. πάπια, β. γυναίκα που περπατάει σαν πάπια. Καλινδέρης 1982:423. Πβ. Δημητράκος 1956, ΣΤ:5401 πάπος (ο) = η άρσην νήσσα.

παπουτσαριό [raputsaríó], ουσ. ουδ. = στενός διάδρομος στη μία πλευρά του οντά, όπου άφηνε ο επισκέπτης τα παπού-

τσια του, άλλως ρούγα. Πασχαλίδης 1999:229. Από το παπούτσ(ι) + παραγ. κατάλ. -αριό (= μέρος όπου υπάρχει ή γίνεται κάτι, πβ. πλυσταριό).

παππούθκα [parúθka], ουσ. ουδ. = α. ρούχα που φορούν συνήθως οι γέροι, β. τα ντόπια αντρικά ρούχα (μαύρο γιλέκο και παντελόνι και κόκκινο ή άσπρο ζωνάρι). Από το *παππούθκ(ους)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -α.

παππούθκους, -ί, -κου [parúθkus], επίθ. = που ταιριάζει σε γέρο, π.χ. *Τι παππούθκί τραιάσκα είναι αυτήν;* Από το *παππούς* + παραγ. κατάλ. -δικος > -θκος.

παπτσής [papsís], ουσ. αρσ. = παπουτσή, αυτός που πουλάει παπούτσια. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το παπούτσ(ι) + παραγ. κατάλ. -ής.

παπτσίθκου [papsíθku], ουσ. ουδ. = παπουτσίδικο. Αλευράς 1964:85. Ελιμειακά 25:85. Από το *παπτσής*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίθκου < -ίδικο. Στην κατάλ. -ίδικο μετά την αποβολή του άτονου i παρατηρείται υποχωρητική αφομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης: δ-k > θ-k.

παπτσίθκους [papsíθkus], επίθ. Βλ.λ. *μύξους*.

παπχάτ [parxát], επίρρ. = από κάτω, π.χ. *Έδιναν κι κάτι μακρά γιρά ξύλα παπχάτ' απ' τς αρβύλις...* Ελιμειακά 4:50, 16-19:50. Από το από + κάτω μετά την αποβολή του άτονου u, [*arukát > *arkát], παρατηρείται προχωρητική ανομοίωση του τρόπου άρθρωσης στο σύμπλεγμα rk > rx.

παραθύρι [parathíri], ουσ. ουδ. = παράθυρο. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το μεσαιων. ελλ. παραθύριον, υποκ. του ουσ. παράθυρα (= παραπόρτι), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1019.

παραθυρόπλου [parathiróplu], ουσ. ουδ. = μικρό παράθυρο. Ελιμειακά 16-19:53. Από το *παραθύρι*, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -όπλου < -όπουλο.

παρακατιάις [parakatjáiς], επίθ. = καθηγητής που βάζει το πα-

παρακατιάις

ρακάτω μάθημα χωρίς να το διδάξει, π.χ. *Ήταν παρακατιάς. -Πάρι παρακάτ' απ' τ' ιδιώγα ίθα μι κεία.* Από το παρακάτ(ω) + παραγ. κατάλ. -μάις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι). Προφανώς λέξη πλασμένη από τον Παπασιώπη (1988:37)· παρατίθεται μόνο για να δειχθεί η λογοπλαστική δύναμη του ιδιώματος.

παρακείθι [paraquíθi], επίρρ. = πιο πέρα. Ελιμειακά 10:153. Από το παρά + εκείθεν (αρχαϊσμός).

παράκιρα [paraquíra], επίρρ. = παράκαιρα, πρόωρα, π.χ. *Γέρασα παράκιρα.* Καλινδέρης 1982:252. Από το παρά + καιρ(ός) + παραγ. επιρρημ. κατάλ. -α.

παρακούτι [paraquíti], ουσ. ουδ. = θήκη ενσωματωμένη μέσα στο σεντούκι, κυρίως για τη φύλαξη τιμαλφών. Καλινδέρης 1982:398. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το παρά (= δίπλα, κοντά) + κουτί, πβ. παραθαλαμίδι, με ανέβασμα του τόνου.

παραλίς [paralís], ουσ. αρσ. = παραλής, πλούσιος, ο έχων *παράδις*, βλ.λ. *παράς*. Από το τουρκ. *parali*, Redhouse 1968:918.

παραλαλώ [paralaló], ρ. = παραμιλώ, λέω ασυνάρτητα λόγια. Ελιμειακά 11:242. Από το παρά + αρχ. ελλ. λαλώ (= φλυαρώ), αρχαϊσμός.

παραλλάζω [paralázu], ρ. = αλλάζω όψη (για άνθρωπο που αδυνάτισε πολύ). Καλινδέρης 1982:398. Από το παρά + αλλάζω.

παραμάζουμα [paramázuma], ουσ. ουδ. = κατσάδιασμα, σβάρνα, φόρα, π.χ. *Χίρσιν να μι λέι κάτι ξίγκα, τον πήρα κι γω παραμάζουμα κι σμαζώθκιν.* Πιτένης 1971:3. Ρηματικό ουσιαστικό του ρ. *παραμαζώνου*, ό.βλ.

παραμαζώνου [paramazónu], ρ. = κατσαδιάζω, μαλώνω κάποιον, π.χ. *Παλιά τον γιόρταζα, αμά τώρα του παραμαζώνου· ανάσα δεν παίρνι / Σαν τον παράμασιν μι τ' βέργα...* Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 19/5/1952. Από το παρά + μαζώνω (= μαζεύω).

παραμάννα [paramána], ουσ. θηλ. = μητριά.

παραμίνα [paramína], ουσ. θηλ. = λεπτός λοστός για τρύπημα βράχου προκειμένου να μπει φουρνέλο. Καλινδέρης 1982:252. Από το ιταλ. *barramina*, με αποχηροποίηση του αρχικού *b*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1024.

παρανόμι [paranóm̃i], ουσ. ουδ. = παρατσούκλι, παρωνύμιο, π.χ. *Για όλνους είχιν βγάλι παρανόμια*. Ελιμειακά 44:67, 46:79. Από το *παρά* + *όνομ(α)* + *παραγ. κατάλ. -ι*.

παραντζούκλι [parandzúkli], ουσ. ουδ. = παρατσούκλι, παρωνόμι, παρωνύμιο, βλ.λ. *παρατσούκλι*. Παπασιώπης 1988:80. Από το μεσαιων. ελλ. *παρατσούκλιον*, ίσως από **παρατίτλιον* < *παρά* + *τίτλ(ος)*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1030.

παραουμνιάζου και παρουμνιάζου [paraumnιάzu], ρ. = παρομοιάζω, π.χ. *Δεν ήταν ου Βαγγέλτς τον παρόμνιασις*. Καλινδέρης 1982:398. Από το *παρά* + *ουμνιάζω* < *ομοιάζω*.

παράουρα [paraúra], επίρρ. = παράωρα, παρά την ώρα του. Καλινδέρης 1982:252. Από το *παρά* + *ώρα*.

παραπατέρας [parapatéras], ουσ. αρσ. = πατριός. Αναλογικά προς το *παραμάννα*, ό.βλ.

παράς, κυρίως στον πληθ. *παράδις* [parás], ουσ. αρσ. = α. νόμισμα, β. χρήματα, γ. το φλουρί της βασιλόπιτας. Από το τουρκ. *para*, Redhouse 1968:917.

παρασόκακου [parasókaku], ουσ. ουδ. = παράδρομος σε *σουκάκι*, ό.βλ. Καλινδέρης 1982:398. Από το *παρά* + *σουκάκι*.

παρασόλι [parasól̃i], ουσ. ουδ. = ομπρέλα για τη βροχή και τον ήλιο. Από το ιταλ. *parasol(e)*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1028.

παραστάφυλα [parastáfila], ουσ. ουδ. = σταφύλια που ωριμάζουν αργότερα, μαζεύονται και πατιούνται μετά τον κυρίως τρύγο και δίνουν κρασί κατώτερης ποιότητας.

παραστάφυλα

παρατουρίζου | παρατουρίζου [paraturízu], μτχ. = τρομάζω, ζαλίζομαι, χάνω τα νερά μου, π.χ. *Παρατόρσα απ' του προυί, μια τον ένα μια τον άλλου. / Μαναχός μ' παρατουρζμένους θά μι σα διντρι στον άμμου.* Παπασιώπης 1972:75. Καλινδέρης 1982:391. Από το παρά + τουρός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω. Πιτένης 1971:229.

παρατσούκλι [paratsúkli], ουσ. ουδ. βλ.λ. *παραντζούκλι.* Ελιμειακά 46:74.

παραφουριάζουμι [parafuríázumi], ρ. = φέρομαι παράφορα, π.χ. *Να μην ν πείς τίπουτα. Ν ξέρος πώς παραφουριάζιτι.* Καλινδέρης 1982:398. Από το παράφορος + παταγ. κατάλ. -ιάζομαι.

παραχώνου [paraxónu], ρ. = θάβω, π.χ. *Να σι παραχώσου (κατάρα).* Καλινδέρης 1982:251. Από το παρά + χώνω.

παρδάγκαλα [pardánga]lα], ουσ. ουδ. = πρησμένος αδένας, π.χ. *Έβγαλα ένα παρδάγκαλου σν αμπασχάλη / Ου λιμός τ' είνι γιουμάτους παρδάγκαλα,* Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

παρδαλός, -ή, -ό [pardalós], επίθ. = α. παρδαλός, β. πρόβατο με διάφορα χρώματα.

παρδάλτσαν (για σταφύλια), αόρ. του ρ. *παρδαλίζου [pardáaltsan], ρ. = έγιναν παρδαλά, άρχισαν να ωριμάζουν, π.χ. *Αυτά δεν παρδάλτσαν ακόμα. Τς αγουρίδισ τρων;* Αλευράς 1964:10. Από το παρδαλός + παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.

παρέκεια [paréka], επίρρ. = παραπέρα, π.χ. *Τουν πήρι παρέκεια κι χίρσι να τον κανουναρχάι.* Ελιμειακά 30:66. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το μεσαιων. ελλ. παρέκει < ελληνιστ. παρεκεί (= εκεί κοντά), με μετακίνηση του τόνου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1032, + το δεικτικό μόριο -α, πβ. *ιδώμα, ικεΐα.*

παρμακλίκι [parmaklíki], ουσ. ουδ. = είδος καφασωτού παντζουριού. Από το τουρκ. *parmaklik*, Redhouse 1968:919.

παρῶά [parṓá], ουσ. θηλ. = α. η εξωτερική βάση του τζακιού, ο χώρος γύρω απ' το τζάκι, β. η εστία του τζακιού, βλ. και παρσιτιά. Παπασιώπης 1973:51. Ελιμειακά 16-19:52, 22:42. Από το παρῶά + εστία (αρχαϊσμός), με κατέβασμα του τόνου για την αποφυγή της χασμωδίας.

παρσιτιά [parstṓá], ουσ. θηλ. βλ.λ. παρῶά. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την έκφραση: *μια παρσιτιά = ένα σωρό, π.χ. Έχονμι μια παρσιτιά πιδιά κι ν πιθιρά μ' αχώρια*. Παπασιώπης 1973:51. Ελιμειακά 16-19:52, 22:42. Από το παρῶά + εστία (αρχαϊσμός), με κατέβασμα του τόνου για την αποφυγή της χασμωδίας.

παρτάλι [partáli], ουσ. ουδ. = κουρέλι, κυριολεκτικά και μεταφορικά, π.χ. *Ντυμένι μι ό,τι παρτάλια έβρισκιν / Έμαθιν τα χαμπέρια κι γίνκιν παρτάλι*. Παπασιώπης 1972:51. Από το τουρκ. *partal*, Redhouse 1968:919.

παρτάλας, -ου [partálas, partálu], επίθ. = α. φτωχός, κακοντυμένος, κουρελής, β. χαμηλής καταγωγής άνθρωπος που μεγαλοπιάνεται, πβ. ζητλάρος, π.χ. *Η σαμπάνια τ' μάρανιν. Ν παρτάλου*. Αίνιγμα: *Μια παρτάλου, μια τζιρτζέλου μεσ' του λακου πάμ γκυλιέτι (= η αριμά), βλ. και λ. τζιρτζέλου*. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Πιτένης 1971:163. Από το *παρτάλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

παρταλέινους, -νια, -νου [partaléinus], επίθ. = από κουρέλια, παρτάλια, ό.βλ., π.χ. *παρταλένια τόπα*. Από *παρτάλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ένιος.

παρταλιά [partalṓá], ουσ. θηλ. = α. φτώχεια, β. ράκη, παλιά ρούχα, π.χ. *Τς έφαγιν η παρταλιά*. Έκφραση: *παρταλιά ση παρταλιά = μεγάλη φτώχεια*. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Καλινδέρης 1982:376. Από το *παρτάλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά.

παρταλόπλου [partalóplu], ουσ. ουδ. = α. φτωχό, κακοντυμένο παιδί, β. μαθητής του 2ου Δημ. Σχολείου στη παλιά Κοζάνη, πβ. *Στ' Αι Δημήτρη του σκουλειό / πααίν' τα παρταλόπλα / να μαθαίνουν γράμματα / να παίζουν μι τα όπλα*. Πι-

παρταλόπλου

θανόν το τραγούδι σχετίζεται με τη χαμηλή κοινωνική στάθμη των κατοίκων της συγκεκριμένης γειτονιάς και την επιθετικότητά τους. Αρχείο Μ. Μότσιου. Από το *παρτάλας*, ό.βλ., + *παραγ. κατάλ.* -όπλου < -όπουλο.

παρτσακλά [partsaklá], επίρρ. = ως επίρρ. κυρίως για το βάδι-
σμα με τις μύτες των ποδιών προς τα μέσα, πβ. *Πιρπατούν
παρτσακλά*, Καλινδέρης 1982:252. Ίσως από το τουρκ. *parçak*
(= κουρελιασμένο), Redhouse 1968:918.

παρτσακλώνουμι [partsaklónumi], ρ. = θυμώνω, π.χ. *Μα τι σ’
είπα κι παρτσακλώθικis ένα κι ένα;* Ίσως από το τουρκ.
parçak, Redhouse 1968:918.

παρτσαλνώ, παρτσαλνιούμι [partsalnó, partsalníumi], ρ. = α. πι-
τσιλίζω, π.χ. *Παρτσαλνιούντι μι νιρό*, β. πετώ σπίθες, π.χ.
Παρτσαλνούσαν τα κάρβουνα στου μαγγάλι. Παπασιώπης
1972:26. Καλινδέρης 1982:251. Ηχομιμητική λέξη.

παρτσάδι [partśáði], ουσ. ουδ. = κομμάτι, π.χ. ... *να μασν στου
ιχράμι τα παρτσάδα σ’* (κατάρα). Ελμειακά 31:169. Από το
τουρκ. *parça* (= μικρό κομμάτι), Redhouse 1968:918.

πάσα [pása], αντ. = κάθε, π.χ. *Δε φτάνι πάσα μέρα που μι τρώ
η μαρμάγκα για του χαρτζίδου...* / *Κι του πάσα ένα μι του
τυχιρό τ’*. Πιτένης 1971:19. Ελμειακά 32:87. Υπόλειμμα του
θηλυκού της αρχ. αόρ. αντωνυμίας *πας*, *πάσα*, *παν*, το
οποίο χρησιμοποιείται για όλα τα γένη, αρχαϊσμός.

πασαμάντι, πληθ. *πασαμάντια* [pasamándi], ουσ. ουδ. = α.
χρυσοκεντημένα διακοσμητικά ενδυμάτων, β. χρυσό σιρίτι
που το έβαζαν γύρω στα πουκάμισα και τις λαιμαριές, π.χ.
Λιμαρές μι πασαμάντι. Ελμειακά 12-13:87. Πασχαλίδης
1999:227. Από το ιταλ. διαλεκτικό *passamento* < γαλλ.
passement (= πολυτελές ύφασμα που μπαίνει σαν στολίδι
σε έπιπλα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1039.

πασαμιρνώς [pasamirnós], επίρρ. = κάθε μέρα, Ανδριώτης Ι.Λ.
538. Η λέξη αποτελεί συμφυρμό των λέξεων *πάσα*, ό.βλ., +
-μερινώς (< *καθι(μερινώς)*), αρχαϊσμός.

Πασκαλιά [paskalía], ουσ. θηλ. = Πάσχα, Πασχαλιά. Ελιμειακά 44, 63.

πασπάκια [paspáka], ουσ. ουδ. = ερωτικά χαϊδέματα. Καλινδέρης 1982:367. Συγγεκομμένος τύπος του *πασπατάκια < πασπα(εύου), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άκια.

πασπατεύου [paspaténu], ρ. = α. ψαχουλεύω, πασπατεύω, β. ψαύω ερωτικά, π.χ. *Πασπατεύου παρακάτου, έπισα ουπάν στου γόνα* (από αποκριάτικο τραγούδι). Από το μεσαιων. ελλ. πασπατεύω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1039.

παστός [pastós], ουσ. αρσ. = α. παστό, τρόφιμο διατηρημένο σε αλάτι, β. το λίπος του χοίρου, π.χ. *Παστόν 'π' του γρούνη πό 'σφαξαν*. Ελιμειακά 11:238. Από το αρχ. ελλ. παστός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1040.

παστρεύου [pastrénu], ρ. = καθαρίζω, νοικοκυρεύω, π.χ. *Πάστρηπάμι του μαιριό απού ήταν μέσ στ' βρόμα*. Πιτένης 1971:33. Από το μεσαιων. ελλ. σπαστρεύω < σπαρτεύω (= καθαρίζω με σκούπα από σπάρτο), Μπαμπινιώτης 1998:1366.

παδάθκα [paśáθka], επίρρ. = σαν παδάς, ό.βλ., π.χ. *Πιρνούσα παδάθκα*. Καλινδέρης 1982:367. Από το παδάς, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άθικο > -άθκου.

παδάς [paśás], ουσ. αρσ. = α. πασάς, β. μτφ. όμορφος, γ. μτφ. καλοπερασάκιας, π.χ. *Σαν παδά τονν εχν κι τονν προυσέχν*. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. paşa, Redhouse 1968:920.

παδόπλου [paśóplu], ουσ. ουδ. = μτφ. όμορφο αγόρι. Καλινδέρης 1982:367. Από το παδάς, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -όπλου < -όπουλο.

παταρά, πληθ. *παταρές* [patará], ουσ. θηλ. = σφαλιάρα, μπάτσα, χαστούκι, π.χ. *Φραπ... αράδα παταρές τά 'δουνάμι... πβ και λ. πάταρους*. Παπασιώπης 1972:31. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Πβ. το νεοελλ. μπαταριά <

παταρά

τουρκ. *batar(ya)* < βενετ. *bataria*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:884. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου - ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

πάταρους [pátarus], ουσ. αρσ. = σφαλιάρα, μπάτσα, χαστούκι, πβ. και λ. *παταρά*. Παπασιώπης 1972:31. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το *παταρά*, ό.βλ., + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -ους < -ος.

πατατούκα [patatúka], ουσ. θηλ. = είδος ανδρικού κοντού παλτού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βεν. *patatuc(o)* -a, κατά τη λ. κάπα (αρχικά για ναυτικούς), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1041.

πατάτσα [patátσα], ουσ. θηλ. = πατάτα, π.χ. *Φαϊμι πατάτσις* = κρέας με πατάτες στο φούρνο.

πατέα [patéa] = θέση του κοτσιού στο παιχνίδι *βασιλιάδης*, ό.βλ. Πιτένης 1971:157.

πατήτρα [patíttra], ουσ. θηλ. = εξάρτημα αργαλειού: τα δυο ξύλα στα οποία πατά τα πόδια της η υφάντρα για να ανεβοκατεβάζει τα *μτάρια*, βλ.λ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το πατώ + παραγ. κατάλ. -ήτρα.

πατίκ [patík], ουσ. ουδ. = είδος ξύλινου τσόκαρου, π.χ. *Πούμι κίντσις μι τα πατίκια σακάτς*. Καλινδέρης 1982:285. Από το κουτσοβαλαχικό *pătíke* (τα πεντάλ του αργαλειού), Papahagi 1974:964.

πατιράθκους, -ή, -κου [patiráθkus], επίθ. = του πατέρα. Πιτένης 1971:37. Από το πατέρας + ελλ. παραγ. κατάλ. -δικος > -θκους, με υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας μετά την αποβολή του άτονου -i-.

πατιροντί [patiróni], ουσ. ουδ. = μεγάλη φασαρία που προκαλείται από ανθρώπους που μαλώνουν ή διασκεδάζουν. Από το τουρκ. *patirndi*, Redhouse 1968:921.

πάτιρου [pátiru], ουσ. ουδ. = χονδρό οριζόντιο δοκάρι που στηρίζει τη στέγη. Πασχαλίδης 1999:228. Από το μεσαιων.

ελλ. πατερόν < πάτ(ος) -ερόν (με μετακίνηση του τόνου);
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1041.

πατλάζου [patlázu], ρ. = σκάω, βλ. και λ. *πλαντάζου*. Καλινδέ-
ρης 1982:390. Ηχομιμητική λέξη.

πατλιά [patl'ía], ουσ. θηλ. = πατημασιά. Από το πάτη- (θέμα του
ρ. πατώ) + παραγ. κατάλ. -λιά, πβ. και *πατησιά* > *πατῶά*.

πατλιτζάνι, -α [patlidžáni], ουσ. ουδ. = μελιτζάνα, π.χ. *Πότι
μούγκι μια φιλίτσα, πότι πατλιτζάνι ξινό / Ξινά πατλιτζάνια
παραγιουμζιμένα μι σκόρδου*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιώπης
1972:46, 1977:30, 1988:126. Ελμειακά 4:50. Από το τουρκ.
patlıcan, Redhouse 1968:921, πβ. και Κατσάνης 1997.

πατλιτζάνι [patlidžani], επίθ. = μελιτζανί, το χρώμα της μελι-
τζάνας, π.χ. *Δυο κινούργια πκάμσα άσπρα μι πατλιτζανές
ζουγραφιές... / Πού πήγεις κι του βρήγεις ιτούτου του πατ-
λιτζάνι του φουστάνι*; Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιώπης
1972:46, 1977:30, 1988:126. Ελμειακά 4:50, 30:67. Από το πατ-
λιτζάνι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά, πληθ. -ιές.

πατόζα [patóza], ουσ. θηλ. = αλωνιστική μηχανή, π.χ. ... *έφυ-
βγαν οι πατόζις απ' τον Αϊ-Θανάσι*. Ελμειακά 46:72.

πατούνα [patúna], ουσ. θηλ. = α. πατούσα, πέλμα, β. πληθ. πα-
τούνις = χοντροές, πλεχτές μάλλινες κάλτσες μόνο για την
πατούσα, π.χ. *Σκφούνια μι διπλές πατούνις*. Από το κου-
τσοβλαχικό pătúnă, Papahagi 1974:964.

πάτους [pátus], ουσ. αρσ. = α. πάτος (με όλες τις έννοιες της
κοινής), π.χ. *Μι βγήκιν ου πάτους* (= ξεπατώθηκα), β. *στον
πάτου* = στο τέλος, π.χ. *Τ' αγουνίζματα κι τς χουροί στον
πάτου / Κι στον πάτου πριν χιρίσιν τα σκουλειά...* Πιτένης
1971:20, 177. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 4:52, 16-19:51,
46:73, 75. Από το αρχ. ελλ. πάτος (= βήμα, πατημένος δρό-
μος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1042.

πάτους [pátus], επίθ. = τελευταίος, π.χ. *Ήρθιν πάτους στον
σκουλειό*, βλ. και λ. *πάτους*, ουσ. Πιτένης 1971:20, 177. Αρχείο
Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 4:52, 16-19:51, 46:73, 75.

πάτους

πατσά | πατσά, πληθ. πατσές [patšá], ουσ. θηλ. = πατημασιά, π.χ. *Πρώ-
τις οι θκες μας οι πατσές στον χιόνι*. Καλινδέρης 1982:251.
Ελιμειακά 11:240. Από το ρ. πατώ + παραγ. κατάλ. -ησιά, πβ.
και πατλιά.

πατσαβούρα [patšavúra], ουσ. θηλ. = πατσαβούρα. Έκφραση:
πατσαβούρις έριχνιν = έριχνε πολύ χιόνι. Από το βενετ.
sprazzadura (= βρομιά για σκούπισμα), Ινστιτούτο Νεοελληνι-
κών Σπουδών 1998:1044.

πατσάς [patšás], ουσ. θηλ. = πατσάς. Καλινδέρης 1982:251. Ελι-
μειακά 11:240. Από το τουρκ. paça, Redhouse 1968:913.

πατσούραβους, -βι, -βου [patšúranus], επίθ. = πλακουτσωτός,
π.χ. *πατσούραβι μύτι*. Καλινδέρης 1982:386. Πβ. Δημητράκος
1956, Z:5596 πατσουρομύτης (επίθ.) δημ. ή πατσομύτης =
πατσός, ο την ρίνα σιμός.

πατσούρου [patšúru], ουσ. θηλ. = με πλακουτσωτή μύτη, βλ.
και λ. πατσούραβους. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/9/1950.

πατώ [pató], ρ. = α. πατώ, π.χ. *Άμα πιρνούσιν ου πιθαμένους,
τα σήκουναν τα μικρά· φουβούνταν μη δεν πατήσιν*, β. περ-
πατώ για πρώτη φορά (για νήπιο). Έκφραση: *τς πατώ* =
έχω χρήματα, είμαι πλούσιος, π.χ. *Στς κηδείς απ' αυτούς
'π' τς πατούσαν*. Ελιμειακά 46:75.

παύου [pávu], ρ. = σταματώ, παύω, π.χ. *Μπουλάκιμ να τό 'πα-
φτιν ως τς χαραές* (το χιόνι). Ελιμειακά 11:238.

πάφιλας [páfilas], ουσ. αρσ. = ορείχαλκος, λεπτό μεταλλικό
έλασμα, π.χ. *Κι κουβάδις απού πάφιλαν για τα γάλατα / Τι
φύλλου είνι αυτό; Σαν πάφιλας*. Ελιμειακά 44:64. Αβέβαιης
ετυμολογίας. Σύμφωνα με μια εκδοχή η λ. προέρχεται από
συμφυρμό του τουρκ. Pafta “μεταλλική πλάκα” και του
ουσ. φύλλο. Από άλλη άποψη η λ. ανάγεται στο ρ. παφλά-
ζω από τον ήχο που παράγει το μεταλλικό έλασμα, Μπα-
μπινιώτης 1998:1373.

παφιλέινους [pafiléinūs], επίθ. = τενεκεδένιος, π.χ. *Γκιούμι πα-*

φιλέινου, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το *πάφιλας*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -έινους < -ένιος. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > έινους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

παχάντιρου [paxándiru], ουσ. ουδ. = α. το παχύ έντερο, πβ. και *κουλάντιρου*, β. παχύ έντερο παραγεμισμένο με κιμά και ρύζι. Από το παχύς + *άντιρου*, ό.βλ.

παχνάτους, -τι, -του [paxnátus], επίθ. = βλ. λ. *αχνάτους*. Καλινδέρης 1982:252. Από το *πάχν(η)* + παραγ. κατάλ. -άτους.

Παχμιστής [paxnistís], ουσ. αρσ. = ο μήνας Νοέμβριος, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:367. Προφανώς επειδή το μήνα αυτό πέφτουν οι πρώτες πάχνες.

πέγκα [pánga], ουσ. θηλ. = κηλίδα. Καλινδέρης 1982:386.

πέγκαβους, -βι, -βου [pángavus], επίθ. = γεμάτος *πέγκες*, βλ.λ. *πέγκα*, π.χ. *Ποιον όμοιασιν του μικρο κι είναι έτδα πέγκαβου*; Καλινδέρης 1982:386. Από το *πέγκα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβος.

πέθνησκα [péthniska], ρ. = β' τύπος παρατατικού του ρ. *πεθαίνω*, βλ. 1.4.5.2. Καλινδέρης 1982:370.

πέλλα [péla], ουσ. θηλ. = λεπτή, στενή σανίδα, συνήθως για ταβάνια. Καλινδέρης 1982:251. Από το αρχ. ελλ. *πέλλα*, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

πέρα [péra], επίρρ. = *πέρα*. Έκφραση: *γέννα πέρα - πέρα* = λερώθηκα.

πέριξ [périkis], επίρρ. = εκτός από..., παρά, π.χ. *Πέριξ Μίμη, Σάκη, Λάκη...* / *παραπάν ικεί, πέριξ ιδώ*. Πιτένης 1971:362. Παπασιωπής 1972:18. Από το αρχ. ελλ. *παρέξ* με μετακίνηση του τόνου > *πάρεξ*. Στο ιδίωμα παρατηρείται υποχωρητική αφομοίωση a-e > e-e πριν την κώφωση του δεύτερου e: *πάρεξ* > **πέρεξ* > *πέριξ*.

πέρπιρας [péripiras], ουσ. αρσ. = α. πεταλούδα, β. τρέλα, συνήθως στην έκφραση: *έχ πέρπιραν* = είναι ελαφρόμυαλος, π.χ. *Έχ γιρόν πέρπιραν ιτούτους*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αλευράς 1964:56. Πβ. *πέρπερος* -ον (ο) *μγν.* = ο κενόδοξος, ο αλαζόνας και

πέρπιρας

ψευδολόγος, ο φαντασμένος, Δημητράκος 1956, Ζ:5772.

πέτνους, πληθ. *πιτινέι* [pétnus], ουσ. αρσ. = πετεινός, βλ. *πιτνός, κόκουρας, κουνκόρι*. Έκφραση: *έχ πέτνουν* = είναι ζωντανός άνθρωπος. Από το ελληνιστ. πετεινός (= πετούμενος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1066, με ανέβασμα του τόνου.

πέτουρου, πληθ. *πέτουρα* [péturu], ουσ. ουδ. = α. το φύλλο της πίτας, β. στον πληθ. χυλοπίτες, ντόπια ζυμαρικά, γιοφκάδες, π.χ. ... *Να φτιάσι τα πέτουρα κι τουν τραχανά τς χρουνιάς*. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Ελιμειακά 23:79, 46:72. Πασχαλίδης 1999:228. Από το κουτσοβαλαχικό *péturu*, Parahagi 1974:970.

πέτσα [pétsa], ουσ. θηλ. = δέρμα, φλούδα, π.χ. *Πέτσα απού γάλα ή γιαούρτι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. πέτσα < ιταλ. *pezza* (= κομμάτι υφάσματος), Μπαμπινιώτης 1998:1409.

Πέφτι [péfti], ουσ. θηλ. = Πέμπτη. Έκφραση: *Ν κόκκιανι ν Πέφτι* = ποτέ, π.χ. *Πότι τουν γλέπς να στιφανώνιτι; Ν κόκκιανι ν Πέφτι* (κυριολεκτικά: τη Μεγάλη Πέμπτη που βάφουν τ' αυγά κόκκινα). Καλινδέρης 1982:262. Ελιμειακά 12-13:86. Από το Πέμπτη με απλοποίηση του τρισυμφωνικού συμπλέγματος > *Πέπτη και στη συνέχεια ανομοίωση του *pt* > *ft*.

πηγάδι, πιγάδι [píγádi], ουσ. ουδ. = βρύση με τρεχούμενο νερό. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:382. Πασχαλίδης 1999:228. Από το μεσαιων. *πηγάδιον*, υποκ. του αρχ. *πηγή*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1069.

πηγαδούλι [píγádi], ουσ. ουδ. = βρυσούλα. Καλινδέρης 1982:382. Πασχαλίδης 1999:228. Από το *πηγάδι*, ό.βλ., + υποκ. *παραγ. κατάλ.* -ούλι.

πηριτώ [píritó], ρ. = υπηρετώ, με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος.

πηριφάγκους [pírifángus], επίθ. = περήφανος, π.χ. *Κι τ' ασλάνι*

του χαλέβου πηραφάγκου. Ελιμειακά 25:84.

πηχτώνου [rixτόnu], ρ. = γίνομαι παχύρρευστος, πήζω, π.χ. Άμα πήχτουςιν καλά, του κένουσιν σι μιαν απλάδα, Ανδριώτης Ι.Α. 538.

πιθαμή [pθami], ουσ. θηλ. = πιθαμή. Καλινδέρης 1982:334. Ελιμειακά 12-13:89.

πιαλνώ και πιαλώ [pχάλnó], ρ. = τρέχω, π.χ. Πχιαλούσιν κι δεν έφτανιν = προσπαθούσε να προλάβει κάποια πράγματα αλλά δεν τα κατάφερε / Ποιος γνουμικός πιαλάι στα χιόνια αδιαφόρητα; Παπασιώπης 1988:19. Ελιμειακά 4, 44:67. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. απολαλώ (= φλυαρώ) ή από το επιλαλώ (= διακόπτω το συνομιλητή μου, φλυαρώ), Μπαμπινιώτης 1998:1414. Για τον μεταπλασμό των ρημάτων σε -ώ > -νώ βλ. 1.4.5.2.

πιαλύντας [pχάλύνdas], μτχ. = τρέχοντας. Καλινδέρης 1982:365. Μετοχή του ρ. πιαλνώ, ό.βλ.

πιαλτόν [pχάλτόn], επίρρ. = τρέχοντας, γρήγορα, π.χ. Όν τηλ μέρα, κι απ' λέτι, πχιαλτόν κει στα γραφεία... / Όρθιν πχιαλτόν στου σπίτι. Πιτένης 1971:153. Ελιμειακά 24:49. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το πιαλτός.

πιαλτός [pχάλτός], ουσ. αρσ. = πιάλα, τρεχάλα, π.χ. Απ' τον πιαλτό τον πουλύ ζιστάθκαν τα μέσα μας... Πιτένης 1971:153. Παπασιώπης 1988:19. Ελιμειακά 11:241. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το πιαλ(νώ), ό.βλ., + -ός.

πιδαρέλι [pidareli], ουσ. ουδ. = παιδάκι. Καλινδέρης 1982:380. Από το πιδί, ό.βλ. + υποκορ. παραγ. κατάλ. -ρέλι, ίσως αναλογικά προς άλλα, π.χ. γουμάρι > γουμαρέλι.

πιδί [pidi], ουσ. ουδ. = α. αγόρι, γιος, π.χ. Η δείνα φάσκιουσιν απόφι δυο τδούτδανα διδυμάρακα, ένα πιδί κι ένα κουρίτσι, β. παιδί γενικώς, χωρίς διάκριση γένους, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώπης 1988:74. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

πιδιμένους [pidiménus], μτχ. = βασανισμένος, τυραννισμένος, *πιδιμένους*

π.χ. .. 'π' πέθανιν κι αυτός νέους κι πιδιμένους κι αδικημένους. Ελμειακά 46:79. Παθητική μετοχή του ρ. παιδεύομαι.

πιδουκουμώ [pidukumó], ρ. = γεννώ και ανατρέφω παιδιά, π.χ. *Σι τούτου του σπίτι πιδουκόμοσιν κι τράνιφι τα πιδιά τς η μάλη μ' (= μάνα μου).* Από το ελληνιστ. παιδοκομώ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:999, αρχαισμός.

πιζιβέγκς, -γκσα [pizivéngs], επίθ. = ψεύτης, παλιάνθρωπος. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. pezevenk, Redhouse 1968:932.

πιζμουταβάς [pizmutavás], ουσ. αρσ. = ταβάς για πετιμέξι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *πετιμεξοταβάς, με συγκοπή < *πιτιμέξι*, ό.βλ., + ταβάς (= μικρό στρογγυλό ταψί) < τουρ. tava, Redhouse 1968:1106.

πιζούλι [pizúli], ουσ. ουδ. = πέτρινος πάγκος δεξιά και αριστερά της εξώπορτας, όπου κάθονταν οι γείτονες για *χουρατά*, βλ.λ. Πασχαλίδης 1999:228. Από το μεσαιων. ελλ. πεζούλλιν, υποκορ. του ελληνιστ. πέξ(α) (= μπορντούρα υφάσματος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1047.

πιζούλα [pizúla], ουσ. θηλ. = χαμηλός τοίχος που χωρίζει την αυλή από τον κήπο. Πασχαλίδης 1999:228. Από το *πιζούλι*, ό.βλ., + μεγεθ. παραγ. κατάλ. -α.

πιθαμένους [pithaménus], μτχ. / ουσ. αρσ. = α. πεθαμένος, β. το λείψανο, η σορός του νεκρού πριν ταφεί. Χρησιμοποιείται και για γυναίκες. Πρόληψη: *Δεν πααίν σι λιχώνα μιτά τουν πιθαμένου, π.χ. Δεν κάμι να πάμι στ' Λένι τώρα πού 'ρχουμέστι απ' τουν πιθαμένον· είνι λιχώνα.*

πιθαμός [pithamós], ουσ. αρσ. = θάνατος, πεθαμός, π.χ. *Είπαμι δεν μπουρώ, αμά δεν είμι κι για πιθαμόν.* Καλινδέρης 1982:377. Από το πεθαν- (από το ρ. πεθαίνω) + παραγ. κατάλ. -μός.

πικραγγουρά [pikrangurá], ουσ. θηλ. = α. πικρή αγγουριά, χρησιμοποιείται για αλοιφή κατά των ρευματισμών, β. μτφ. άν-

θρωπος πικρόχολος και στεγνός (για άντρες και γυναίκες).
Πιτένης 1971:186. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το πικρός + αγ-
γουριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά
βλ. 1.2.3.3.

πικράγγουρου [pikránguru], ουσ. ουδ. = πικράγγουρο. Από το πι-
κρός + αγγούρ(ι) + παραγ. κατάλ. -ο, με ανέβασμα του τόνου.

πιλατεύου [pilatényu], ρ. = τυραννώ, παιδεύω, βασανίζω, συζη-
τώ για να κάνω κάτι. Καλινδέρης 1982:388. Από το μεσαιων.
*πιλατεύω < Πιλάτος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
1998:1075.

πιλιγόδους [piliγódu:s], ουσ. αρσ. = κουλούρα από χοντρό τυ-
λιγμένο πανί που έβαζαν στο κεφάλι για να στηρίζει το σι-
νί ή την πινακωτή, όταν τα πήγαιναν στο φούρνο, π.χ. *Μι
των πλιγόδου στου κιφάλι κι ουπάν του σινι του τρανό...*
Καλινδέρης 1982:275. Ελιμειακά 12-13:89. Πβ. Δημητράκος,
1956, Ζ:5818 πιλίδιον (το) (υποκορ. του πίλος), παν το εκ πι-
λήματος κάλυμμα της κεφαλής, είδος σκούφου, σκούφια.
Πβ. επίσης Μπουντώνας 1892: 10, 99: εν Σιατίστη *πιδιλόγου*
= επίδεσμος φορούμενος επί της κεφαλής, όταν επ' αυτής
πρόκειται να σηκώσουν βάρος.

πιλικάνους, πληθ. *πιλικανέι* [tspilikanéi], ουσ. αρσ. = α. πελε-
κάνος, π.χ. *Στου τζαμί μι τς πιλικανέι ήταν του καπνουμά-
γαζου...* β. πελεκητής, μάστορας που πελεκούσε πέτρες. Ελι-
μειακά 44:63. Πρόκειται για δύο διαφορετικής αρχής λέξεις:
η μία προέρχεται από το αρχ. πελεκάν, η άλλη από το ρ. πε-
λεκώ < πέλεκυς, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1049.

πιλικούδι [pilikúdi], ουσ. ουδ. = μικρό άχρηστο κομμάτι ξύ-
λου. Καλινδέρης 1982:381. Από το μεσαιων. ελλ. πελεκού-
δα(α) (= κομμάτι πέτρας) + υποκορ. κατάλ. -ι, Ινστιτούτο Νε-
οελληνικών Σπουδών 1998:1050.

πιλτές [piltés], ουσ. αρσ. = πελτές (γλυκό από χυμό φρούτων)
που βράζει με ζάχαρη, π.χ. *Τουν ίδιου τουν κιρό έφκιανιν
πιλτέν απού κουρόμπηλα / Ένα γούπου πιλτέν απού κρά-*

πιλτές

να... Καλινδέρης 1982:410. Ελμειακά 33:163, 46:72. Από το τουρκ. *pelte*, Redhouse 1968:924, πβ. και Κατσάνης 1997.

πινακουτή [pinakutí], ουσ. θηλ. = πινακωτή, ξύλινη κατασκευή με σειρά από τετράγωνα θήκες όπου τοποθετείται το ψωμί για να ωριμάσει πριν ψηθεί. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το πινακ(ι), βλ. λ. *πνάκ*, + παραγ. κατάλ. -ωτή, θηλ. του -ωτός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1076.

πινέζα [pinéza], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: ψεύτικο φλουρί, π.χ. *Φουρούσα στον λιμό μ' πινέζις*.

πινιβρέκ [pinivrék], ουσ. ουδ. = μάλλινο βρακί μέχρι το κότσι, που φοριόταν από τους άντρες, κυρίως για να ζεσταίνει. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιθανότατα από το πάνω + βρακί > πανωβράκι.

πινινταρά [pinidará], ουσ. θηλ. = πενηνταριά, πβ. *εικουσαρά*, *τριαναρά*. Πιτένης 1971:31. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

πινιρλί [pinirli], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: γιοφκάδες (ζυμαρικά) με τυρί. Από το τουρκ. *peynirli* (= ανακατεμένο με τυρί), Redhouse 1968:931.

πινταϊτίγκους, -ί, -ου [pindaitíkus], επίθ. = πέντε ετών. Καλινδέρης 1982:386. Από το αρχ. ελλ. πενταε(τής) + παραγ. κατάλ. -ίτικος, αρχαϊσμός.

πιντάρια [pindária], ουσ. ουδ. = παιδικό παιχνίδι με κέρματα που παίζονταν στο έδαφος, π.χ. *Κι αράδα τα πιντάρια του κρουφτό ή τα κινάρια / Έρχναμι τα πιντάρια, είχαμι καραντάνις τότις, τς έφκιανάμι κι μι κόθαρον*. Πιτένης 1971:156. Παπασσιώπης 1972:46. Ελμειακά 16-19:52, 21:55. Από το πέντε + παραγ. κατάλ. -άρι.

πινώ [pinó], ρ. = επαινώ, π.χ. *Νασκαίνουμι άντα χιρνάχ να πινάχ τα πιδιά τς*. Καλινδέρης 1982:367. Από το επαινώ με απο-

κοπή του αρχικού άτονου φωνήεντος > *παινώ και με κώ-
φωση > πινώ.

πιπιράτους, -τι, -του [pipirátus], επίθ. = καυτερός, μτφ. οξύδεο-
κής. Πιτένης 1971:159. Από το πιπέρι + παραγ. κατάλ. -άτος.

πιπιριά [pipiría], ουσ. θηλ. = πιπεριά.

πιρατνός, -ή, -ό [piratnós], επίθ. = οι πέραν του Αλιάκμονα κά-
τοικοι. Καλινδέρης 1982:395. Από το πέρατ- (θέμα του πέρας,
πέρατος) + παραγ. κατάλ. -εινός, πβ. φως > φωτεινός.

πιργέλι [pirígelí], ουσ. ουδ. = περιγελος, κοροΐδο. Από το περι-
γελ(ος) μεταπλασμένο σε ουδέτερο (κατάλ. -ι) και με κατέ-
βασμα του τόνου.

πιργιλαντζής [piríilandzís], ουσ. αρσ. = αυτός που κοροΐδεύει.
Από το *πιργέλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ατζής, πβ. καυγατζής.

πιργουλιά [piríuľía], ουσ. θηλ. = κληματαριά, π.χ. *Σπίτια να
ίγλιπα... που να τα ίσκιουναν πιργουλιές όμουρφις*, βλ. και
λ. *πιρουγλιά*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιώπης 1977:14. Από
το ιταλ. pergola, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1055.

πιρδίκια [pirídika], ουσ. θηλ. = α. *πέρδικια*, *πιρδίκια βινίδα* (= *πέρδικια*
του βουνού), *πιρδίκια καμπίδα* (πέρδικια του κά-
μπου), π.χ. *πιρδίκια τζ'αντέθι* = (μτφ) ωραία γυναίκα, β. τα
πολύχρωμα πασχαλινά αυγά. Έκφραση: *Του λέι η πιρδι-
κούλα τ'* = είναι γενναίος, τολμηρός. Πιτένης 1971:37. Κα-
λινδέρης 1982:424. Πασχαλίδης 1999:228. Από το πέρδικια, με
κατέβασμα του τόνου.

πιρδικλουδά [pirídklušá], ουσ. θηλ. = τρικλοποδιά. Από το
πιρδικλώνου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -σιά, πβ. *πατησιά* >
πατδά.

πιρδικλουτός, -ή, -ό [pirídklutós], επίθ. = μπερδεμένος. Καλιν-
δέρης 1982:386. Από το *πιρδικλ(ώνου)*, ό.βλ., + παραγ. κα-
τάλ. -ωτός.

πιρδικλώνου [pirídklónu], ρ. = μπερδεύω, πεδικλώνω, πβ. και
λ. *μπουρδουκλώνου*, π.χ. *Κάμι να σιβεί, πιρδικλώνουντι τα*

πιρδικλώνου

πουδάρια τ' κι μπραστ καταής. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:347. Από το μεσαιων. ελλ. πεδικλώ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1045.

πιρίδους, -α, -ου [piríðus], επίθ. = αυτός που έχει ελεύθερο χρόνο, π.χ. Άδειους κι πιρίδους (ειρων.), *Μι προουστάζι αράδα. Είμι γλεπς άδεια κι πιρίδα*. Καλινδέρης 1982:252. Από το περιόσιος < αρχ. ελλ. περισσός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1061.

πιρικιντές [pirikindés], ουσ. αρσ. = παράσιτο, τεμπέλης. Καλινδέρης 1982:355. Από το τουρκ. perakende (= διασκορπισμένος, όρος που σχετίζεται με την αποφυγή φορολογίας), Redhouse 1968:925.

πιριλαίμι [pirilémi], ουσ. ουδ. = λαιμαριά. Από το περί + λαιμ(ός) + παραγ. κατάλ. -ι, με ανέβασμα του τόνου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1058.

πιριόνι [piríóni], ουσ. ουδ. = πριόνι. Καλινδέρης 1982:442. Από το ελληνιστ. πριόνιον, υπόκ. του αρχ. πριών, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1123, με ανάπτυξη ενός ι στο αρχικό σύμπλεγμα pr.

πιριουννομάχιρου [piríunumáχiru], ουσ. ουδ. = το σιδερένιο εργαλείο σε σχήμα μισοφέγγαρου για το κόψιμο μικρών κλαδιών, σταφυλιών και το ξεσπύρισμα του καλαμποκιού. Από το πιριόνι, ό.βλ., + μαχάιρι + -ο, με ανέβασμα του τόνου.

πιρισκιλέα [piriskiléa], ουσ. θηλ. = περισκελίδα, π.χ. *Κάτι πανταλόνια σα στρατιοντικές πιρισκιλείς*. Παπασιώπης 1988:21. Από το αρχ. ελλ. περισκελής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1061.

πιριστέρι [piristéri], ουσ. ουδ. = περιστέρι.

πιριστιράις [piristiráis], ουσ. αρσ. = αυτός που εκτρέφει και ασχολείται με τα περιστέρια, π.χ. *Ικείνι ν ώρα γλέπου έναν πιριστιράι να σibaίνι στον κουμάσι*. Παπασιώπης 1988:129. Από το πιριστέρι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. λάις (= άνθρωπος

- που χαρακτηρίζεται για κάτι), βλ. και 1.2.2 ρ.
- πιρίτου* [pirítu], επίρρ. = περιίπου, π.χ. *Ήταν ιφτά η ώρα πιρίτου*. Πιτένης 1971:153.
- πικάλι* [pikáli], ουσ. ουδ. = είδος λεπτού βαμβακερού υφάσματος, συχνά κεντημένου. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό *pricálǎ*, Papahagi 1974:977.
- πιρλιγκιάζου, πιρλιγκίζου* [pirlingázu], ρ. = θυμώνω, π.χ. *Σν αρχή κι μι σένα πιρλιγκίσκα μα πάλι στα κάμνον όλα χόκιμ*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/9/1950.
- πιρουγιά* [pirugíá], ουσ. θηλ. βλ.λ. *πιρογουλιά*. Παπασιώπης 1977:14.
- πιρπατώ* [pirpató], ρ. = α. περπατώ, β. ως μεταβατικό = περνώ, π.χ. *Ούλι τς μαχαλάδισ τς πιρπάτσαν*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.
- πιρπιρούνα* [pirpirúna], ουσ. θηλ. = παπαρούνα, π.χ. *Στς πιρπιρούνις κι στα γίτσα όλου γέλια κι χαρές*. Παπασιώπης 1972:42. Από το κουτσοβλαχικό *pirpirúnǎ*, Papahagi 1974:979.
- πιρσάνια* [pirsáña], ουσ. ουδ. (πληθ.) = μικρές τούφες μαλλιών, οι αφέλειες.
- πιρσιγένι* [pirsiyéni], ουσ. ουδ. = είδος υφάσματος. Πασχαλίδης 1999:228.
- πιρσίνι* [pirtsíni], ουσ. ουδ. = μεγάλο καρφί με πλατύ κεφάλι και μεγάλη μύτη. Ίσως από το ιταλ. *perzin, *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:1124.
- πισκέσι* [piskési], ουσ. ουδ. = α. δώρο, β. μτφ. κάτι ανεπιθύμητο, π.χ. *Τ' Ζδρου του πισκέσι* = ανεπιθύμητος άνθρωπος που έρχεται σαν επισκέπτης, π.χ. *Σ' ίφιρα τ' Ζδρου του πισκέσι* (μπορεί να λέγεται και από την κόρη που φέρνει το μωρό της στη μάνα της για να της το φυλάξει, π.χ. *Μι τού 'φιριν πισκέσι του μικρο*). *Ελιμειακά* 12-13:91. Πιτένης 1971:210. Από το τουρκ. *peşkes*, Redhouse 1968:930.
- πισκίρι* [piskíri], ουσ. ουδ. = πετσέτα για σκούπισμα των χε-

ριών και του σώματος, π.χ. *Του σουφρά τότι έστρουνάμι, έβανάμι του πισκίρι / Τα κονκούλουσιν σ γένα μπουρου-ντζικέινου πισκίρι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώτης 1977:29. Ελμειακά 22:41, 43. Από το τουρκ. *peşkir*, Redhouse 1968:930, πβ. και Κατσάνης 1997.

πισνικάς, -νού [pisnikás], επίθ. Ο Καλινδέρης (1982) το παρα-δίδει με τη σημασία: ο καταλύων πισνίκια. Από το *πισνίξ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άς.

πισνίξ [pisník], ουσ. ουδ. = α. δώρα σε γάμο ή λεχώνα, β. σινί, βλ.λ. *σνι*, για κάλεσμα. Καλινδέρης 1982:280.

πίσου, πληθ. *πίσουτι* [písu], επίρρ. = α. ξανά, π.χ. *Χόριψάμι τι έφκιασάμι στον Τόαρούσινου κι απού κει πήγαμι στ' Σιά-τστα του Αϊ- Νικάνουρα κι πίσου κι κει χουρόν*, β. Εκ-φράσεις: *πίσου* και πληθ. *πίσουτι* (< πίσω + ρηματική κα-τάλ. β' πληθυντικού) = κάνε, κάντε πίσω / *Πίσου κι αντα-πουδώσι* = όταν ακούμε κάποιον να εύχεται κακό για μας. Καλινδέρης 1982:362, 371.

πισουκέρατι (γίδα) [pisukératj], επίθ. / ουσ. θηλ. = με τα κέρα-τα προς τα πίσω. Καλινδέρης 1982:438. Από το πίσω + κέ-ρατ(ο) + παραγωγ. κατάλ. -η.

πιτικούρου [pitikúru], ουσ. θηλ. = α. θηλυκού γένους πουλί, κυρίως *γραμματίξ*, ό.βλ., β. κορίτσι (απαξιοτικά).

πιταρίζου, *πιταρίζουμι* [pitarízu], ρ. = α. χτυπώ τα φτερά μου, β. (παθ.) χτυπιέμαι. Εκφράσεις: *μι πιτάρσαν* = με έδιωξαν με πλάγιο τρόπο (μεταφορά από την τέχνη των *πυριστιριγάδων*, βλ.λ.), π.χ. *μας πιτάρσαν, Σία. Στην Κόζανι ταχιά*. Ελμειακά 8:55, 10:155. Συμφυρμός των ρημάτων πετ(ώ) + (λαχτ)αρίζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1066.

πιταστάρι [pitastárij], ουσ. ουδ. = α. αυτό που πετάει, φουρ-φουρίζει, π.χ. *Ρουκώθκιν ένα πιταστάρι στα στήθια τ' κι πι-ταρίζουνταν*, β. το περιστέρι που κρατούσαν ψηλά με το χέ-ρι οι *πυριστιριγάδεις*, βλ.λ., για να καλεί τα υπόλοιπα να επι-

στρέψουν, γ. μτφ. πολύ αδύνατο παιδί. Ελιμειακά 8:55. Από το πετάσ- (θέμα το ρ. πιτάου, μελλ. τα πιτάσου) + παραγ. κατάλ. -τάρι.

πιτάχνουμι [pitáchnumi], ρ. = α. πετιέμαι, σηκώνομαι, π.χ. *Πιτάχνιτι μι μια φόρτσα κι μι λέι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538 / *Του βάνι ου Ντιόντιους, πιτάχνιτι ουρθή η Ματιώ...* β. πάω κάπου σύντομα ή πρόχειρα, π.χ. *Πιτάξ ψίχα ίσα μι του μπακάλι*. Αλευράς 1964:82. Πιτένης 1971:154. Ελιμειακά 5:120, 43:158. Συμφυρμός του ρήματος πετ(άω) και του τελικού τεμαχίου άλλων ρημάτων, πβ. ψ(άχνου).

πιτιφρός [pitifrís], ουσ. αρσ. Λέξη ταμπού για τον κόλο. Από το ομώνυμο κυριώνυμο.

πιτλίδα, -δεις [pitlída], ουσ. θηλ. = χυλός τηγανισμένος και πασπαλισμένος με ζάχαρη, που προσφέρεται και ως δώρο στις λεχώνες, βλ. και λ. *λαγγίτα*. Πιτένης 1971:193. Καλινδέρης 1982:265. Ίσως < πίτα, πιτλίδα ή ίσως και ηχομιμητική λέξη από τον ήχο που παράγεται κατά το τηγάνισμά της.

πιτιμέζι [pitmézi], ουσ. ουδ. = πετιμέζι, βρασμένος μούστος με ζάχαρη. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την παροιμιώδη έκφραση: *Νκουκυρές είστι κι πιτιμέζι φάτι* = κανονίστε τα, κάνετε όπως νομίζετε σωστό. Ελιμειακά 21:63. Πασχαλίδης 1999:228. Από το τουρκ. pekmez (= χυμός σταφυλιού βρασμένος με ζάχαρη), Redhouse 1968:924.

πιτνάρι [pitnári], ουσ. ουδ. = κοκοράκι, π.χ. *Τσακώνουντι σαν τα πιτνάρια*. Πιτένης 1971:153, 162. Από το *πιτνός*, ό.βλ., + υποκορ. παραγ. κατάλ. -άρι.

πιτνός, πληθ. *πιτινέι* [pitnós], ουσ. αρσ. = πετεινός, βλ.λ. *πέτνους, κόκουρας, κουνκόρι*. Από το ελληνιστ. πετεινός (= πετούμενος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1066.

πιτρά [pitrá], ουσ. θηλ. = πετριά. Καλινδέρης 1982:339. Από το πέτρ(α) + παραγ. κατάλ. -ιά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

πιτρά

πιτρίκι | *πιτρίκι*, πληθ. *πιτρίκια* [pitríki], ουσ. ουδ. = ποσότητα μαλλιού που λαναρίζουμε κάθε φορά και είναι έτοιμη για το αδράχτι, π.χ. *'που παν' έρχουνταν ένα σουλουτόχιουνου πυκνό κι χουντρό σαν πιτρίκια*. Ελμειακά 21:61. Από το κουτσοβλαχικό *pitríke*, Papahagi 1974:986.

πιτρόστρουγκα [pitróstrunga], ουσ. θηλ. = στρούγκα φτιαγμένη με πέτρες. Καλινδέρης 1982:396, 436. Από το πέτρα + στρούγκα.

πιτσι [pitsi], ουσ. ουδ. = πετσι, δέρμα. Εκφράσεις: *Σκώθκιν του πιτσι μ'* = ανατριχιασα από φρίκη, τρόμο / *Ξω πιτσά*: εργασίες των βυρσοδεψών για την κατεργασία του δέρματος, βλ. και *κρούου λέσχ*. Καλινδέρης 1982:456, 448. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. *πετσίν* < πέτσ(α) + παραγ. *κατάλ*. -ιον ή *πεσκίον, υποκ. του ελληνιστ. *πέσκος* (= δέρμα, φλούδα), Μπαμπινιώτης 1998: 1409. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1068.

πιτσκάρου [pitskári], ρ. = πετσικάρω, στραβώνω, π.χ. *Πέτσκαρι του σανίδι* / *Πιτσκάρισιν η πόρτα*. Καλινδέρης 1982:443. Από το ιταλ. *pizzicar(e)* (= τσιμπάω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1068.

πιτυρίθρα [pitiríθra], ουσ. θηλ. = πιτυρίδα. Από το αρχ. ελλ. *πιτυρίς* (ελαία) (= είδος ελιάς, η οποία ομοιάζε στο χρώμα με φλούδι σιτηρών (πίτυρο), *πιθ*. < *πίτυρον* (με ανομοίωση), Μπαμπινιώτης 1998:1428. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1080.

πιτυρουπέτσι [pitirupétsi], ουσ. ουδ. = η φλούδα από τα πίτυρα. Καλινδέρης 1982:396. Από το *πίτυρο* + *πέτσα*.

πιφκιά [pifká], ουσ. θηλ. = φυτώριο πεύκων. Από το *πέυκ(ο)* + παραγ. *κατάλ*. -ιά.

πικάμσου [pkámsu], ουσ. ουδ. = γυναικείο εσώρουχο με μανίκια που φοριόταν όπως το κομπινεζόν πάνω από το *φρανέλι*, βλ.λ., και κάτω από τη φούστα. Ελμειακά 5:120. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

πλαιά [plaiá], ουσ. θηλ. = πλαγιά του βουνού. Καλινδέρης 1982:405. Από το πλαγιά με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ.

πλάκα [pláka], ουσ. θηλ. = α. πλάκα, β. κόσμημα με φλουριά που στερεώνεται στο φέσι, γ. δίσκος πικάπ, δ. σαπούνη. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 46:79.

πλακός [plakós], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: φράχτης με βάτους και λυγαριές και την ετυμολογεί από το αρχ. ελλ. πλοκός, πβ. και την έκφραση: *Άγνωστα κι άφαντα κι στον πλακό ριγμένα*: για κάτι που παρουσιάζουμε σαν τελειωμένο, ενώ ακόμα δεν το έχουμε αρχίσει, π.χ. *Τι προίκα έχ; Τ' άφαντα κι τ' άγνωστα κι στον πλακό ριγμένα*. Αρχαϊσμός.

πλακουκόντυλου [plakukóndilu], ουσ. ουδ. = το κοντύλι της πλάκας για γραψίμο. Καλινδέρης 1982:351. Από το πλάκα + κοντύλι(ι) + παραγ. κατάλ. -ο, με ανέβασμα του τόνου.

πλάκουμα [plákuma], ουσ. ουδ. = κομπρέσα με βότανα, χορταρικά, λιναρόσπορο κ.λπ., τα οποία τσιγαρίζαν και τοποθετούσαν στο πονεμένο μέρος. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

πλακουτούρι [plakutúri], ουσ. ουδ. = παιχνίδι που παίζεται με χαρτιά της τράπουλας.

πλαντάζου [plandázu], ρ. = σκάω, π.χ. *Είχιν πλαντάξι· δυο ώρις έκλιγιν κι δεν του σήκουνιν καγκάνας*, βλ. και λ. πατλάζου. Έκφραση: *να σκάις κι να πλαντάξ* = να σκάσεις, σχήμα εν δια δυοίν. Καλινδέρης 1982:390. Από το μεσαιων. ελλ. πλαντά(σσω) < αρχ. ελλ. πλατάσσω (= χτυπώ δύο επίπεδα αντικείμενα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1082.

πλάρι [plári], ουσ. ουδ. = πουλάρι, αλογάκι. Από το μεσαιων. πουλάρι(ν) < αρχ. ελλ. πωλάριον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1117.

πλαρούλι [plarúli], ουσ. ουδ. = πουλαράκι, αλογάκι. Από το πλάρι, ό.βλ., + υποκορ. παραγ. κατάλ. -ούλι.

πλαρούλι

- πλαστάρας, πλαστάρας, -ου [plastáras], ουσ. αρσ. = παχύς και πλαδαρός. Από το πλαστάρι, υποκορ. του πλαστό, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.
- πλαστήρι [plastíri], ουσ. ουδ. = α. πλατιά στρογγυλή τάβλα πάνω στην οποία πλάθεται η ζύμη, β. χαμηλό στρογγυλό τραπέζι για το άνοιγμα των φύλλων της πίτας. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:228. Από το πλάθ(ω) + παραγ. κατάλ. -τήρι.
- πλαστό [plastó], ουσ. ουδ. = καρβέλι από ζυμωτό ψωμί. Πιτένης 1971:241. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το πλάθ(ω) + παραγ. κατάλ. -τός.
- πλατάνι [platáni], ουσ. ουδ. = πλατάνι. Καλινδέρης 1982:414.
- πλάτανους [plátanus], ουσ. ουδ. = πλάτανος, βλ. και λ. πλατάνι. Καλινδέρης 1982:414.
- πλατάρι [platári], ουσ. ουδ. = φτερά πτηνού, ράχη, νώτα. Έκφραση: *Τουν κόπκιν τα πλατάρια* = έχασε τους προστάτες, τη δύναμή του. Καλινδέρης 1982:422. Από το πλάτη + υποκ. παραγ. κατάλ. -άρι.
- πλατέα [platéa], ουσ. θηλ. = πλατεία. Πιτένης 1971:13, 151. Ελιμειακά 46:73. Από το πλατεία ίσως από επίδραση και του κουτσοβλαχικού platée το πλατεία > πλατέα.
- πλατίκα [platíka], ουσ. θηλ. = είδος ποταμίσιου ψαριού.
- πλάτρι [plátri], ουσ. ουδ. = φτερό πουλιού, πβ. και πλατάρι. Έκφραση: *Τουν πήριν ξστρα στου πλάτρι* = ίσα που τον χτύπησε, τον επηρέασε ελάχιστα. Από το πλατάρι, ό.βλ., με ανέβασμα του τόνου.
- πλάτς, ου [plats], ουσ. αρσ. = α. πλάτη, β. το κόκαλο της ράχης του σφαχτού, συνήθως αρνιού, με βάση την διαφάνεια του οποίου οι ειδικοί προέβλεπαν τα μελλούμενα π.χ. *Γιουμάτους ου πλάτς. Γιουμάτι τα να 'νι κι η σακούλα μας ιφέτου*. Από το πλάτ(η) + παραγ. κατάλ. -ης, με μεταπλασμό σε αρσενικό γένος.

πλέχτρα [pléxtra], ουσ. θηλ. = δέμα από σκόρδα, κρεμμύδια κ.λπ. Από το πλέκ(ω) + παραγ. κατάλ. -τρα.

πλι [pli], ουσ. ουδ. = πουλί γενικά. Εκφράσεις: *Λάλτσιν του πλι του κουλουβό* = λέγεται για κάτι αδύνατο ή αφύσικο / *Πέταξιν του πλι* = χάθηκε η υπόθεση / *Πέταξαν τα πλια* = μεγάλωσαν τα παιδιά / *Ασούροντσου πλι* = α. πουλί που δεν ξέρει να πετάει, β. ανώριμος και άμαθος άνθρωπος. Από το πουλί.

πλια [p'la], επίρρ. = πια, π.χ. *Τ' χαραή πλια σκώνουμάσταν*. Παπασιώπης 1972:22.

πλιαρώνου [p'la'rónu], ρ. = πληρώνω, π.χ. *Τα πλιαρώστι τώρα ή τα τ' απουλύκου όλα να σας φαν;* / *Άιντι, όλα ιδώ πλιαρώνουντι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:15. Ελμειακά 10:152. Από το πληρώνω με διφθογοποίηση του φωνήεντος e > ja.

πλιαρουμή [p'la'rumí], ουσ. θηλ. = πληρωμή.

πλιατσακάλνώ [p'la'tsalkalno], ρ. = πλατσουρίζω, π.χ. *Χίρσιν να πλιατσακάλνά μι τα χέρια*. Αλευράς 1964:34. Καλινδέρης 1982:394. Ηχομιμητική λέξη.

πλιατσακαρίζου [p'la'tsakarízu], ρ. = παίζω με το νερό, π.χ. *Παινάμι στον χαβούζι τ' κι πλιατσακαρίζουμάσταν*. Έκφραση: *πλιατσακαρίζου τα μάτια* = ανοιγοκλείνω τα μάτια ναζιάρικα. Ελμειακά 44:65. Ηχομιμητική λέξη.

πλιάφι [p'la'fi], ουσ. ουδ. = α. πιάφι, β. ξύλο, π.χ. *Τι ποστράφι έχς να φας*. Δηλαδή; *Πλιάφι*. Παπασιώπης 1988 Από το τουρκ. pilân, Redhouse 1968:933.

πλιάφουμα [p'la'fuma], ουσ. ουδ. = ξυλοφόρτωμα, δαρμός, π.χ. *Πώς απουφεύγν του πλιάφουμα;* *Τι να σκιφτώ;* Παπασιώπης 1977:39. Ρηματικό ουσιαστικό του ρ. *πλιαφώνου*, ό.βλ.

πλιαφώνου [p'la'fónu], ρ. = ξυλοφορτώνω, π.χ. *Κι δος του κι μι πλάφουνιν η παπαδιά*. Πιτένης 1971:226. Παπασιώπης 1988:21, 136. Ελμειακά 11:237. Από το *πλιάφι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

πλιβριτουμός | πλιβριτουμός [plivritumós], ουσ. αρσ. = μεγάλη υγρασία και κρύο, π.χ. *Δεν είναι να βγεις όξου μι τέτοια μούντα. Πλιβριτουμός*. Καλινδέρης 1982:377. Ρηματικό ουσιαστικό του ρ. *πλιβριτώνουμι*, ό.βλ.

πλιβριτώνουμι [plivritónumi], ρ. = αρρωσταίνω από πνευμονία, π.χ. *Είμασταν δυο ώρις όξου στ' βρουχή κι πλιβριτώθηκα*. Πιτένης 1971:217. Από το πλευρίτ(ης) + παραγ. κατάλ. -ώνω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1087.

πλιθί [pliθi], ουσ. ουδ. = α. πλίνθος, τούβλο φτιαγμένο από χώμα, β. τοίχος κτισμένος με πλιθιά, π.χ. *Τι ήταν του ντβάρι πλιθί ή μπαγναντί*; Από το αρχ. ελλ. πλινθί(ον) με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος.

πλίκους [plíkus], ουσ. αρσ. = φάκελος, π.χ. *Ανοίγ' τον πλίκου κι γλέπι μέσα έναν τισκιρέ κι δυο καφέθκα (= χιλιάρικα)*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ιταλ. *plico*, πβ. και κουτσοβλαχικό *plik*, Papahagi 1974:997.

πλιματικός [plimatíkos], ουσ. αρσ. = πνευματικός, εξομολόγος. Έκφραση: *Σαν τ' πλιματικού του γατί* = πολύ αδύνατος και μικρόσωμος. Από το πνευματικός με αλλαγή η > ι αναλογικά προς το πνευμόνι > *πλιμόνι*, ό.βλ.

πλιμόνι [plimóni], ουσ. ουδ. = πνευμόνι, βλ. και *πνιμόνι*. Πιτένης 1971:41. Καλινδέρης 1982:346. Από το *πνιμόνι*, ό.βλ., με ανομοίωση του συμφωνικού συμπλέγματος ρη > ρι.

πλιότιρου [pliótiru], επίρρ. = περισσότερο. Καλινδέρης 1982:251. Από το αρχ. ελλ. πλείο(ν) + παραγ. κατάλ. συγκριτικού -τερο.

πλιούμπου [plíumbu], ουσ. θηλ. = γυναίκα πλαδαρή και νωθρή, *Τι χουζμέτια καρτιράς να σι φκιάσι αυτήν η πλιούμπου; Όσπου να σκώσι του ένα του πουδάρι, τ' άλλου βρουμάι*.

πλλαταέτι [plataéti], φράση. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) παραδίδει την έκφραση με τη σημασία: πολλά τα έτη, π.χ. *Καλημέρα, Τσιτσιίκου, πλλαταέτι, κουτχιάστι*.

πλουκάρι [plukári], ουσ. ουδ. βλ.λ. *πουκάρι*. Πιτένης 1971:189.

πλούτια [plútiça], ουσ. ουδ. = πλούτη. Παπασιωπης 1988:53. Από το πλούτ(η) + παραγ. κατάλ. -ια.

πλόχειρου [plóxiɾu], ουσ. ουδ. = χούφτα, η ποσότητα που μπορεί να κρατήσει κανείς στο χέρι του, π.χ. Ένα πλόχειρου κουφιτί... / Μας γέμουσι τα πλόχειρα κακανέλια, Ανδριώτης Ι.Α. 538 / Τ' γλέπου έβανιν φκιασίδια μι του πλόχειρου. Πιτένης 1971:246. Ελμειακά 8:60. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ίσως από το απλόχερον.

πλύσι [plísi], ουσ. θηλ. = πλύσιμο, π.χ. ... γιατί είχαν πλύσι κι για τι αυτό είχαν σικουθεί απ' τς χαραές.

πλυσταριό [plistaríó], ουσ. ουδ. = χώρος για πλύσιμο ρούχων. Πασχαλίδης 1999:228. Από το πλύστρ(α) + παραγ. κατάλ. -αριό, με ανομοιωτική αποβολή του πρώτου γ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1093.

πλύστρα [plístra], ουσ. θηλ. = νεροχύτης, π.χ. ... όουλνάρασα σην πλύστρα τ' αγγεία, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το πλύσ(η) + παραγ. κατάλ. -τρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1092.

πνάκας [pnákas], ουσ. αρσ. = αυτός που τρώει πολύ, με τα πνάκια, βλ.λ. Από το πνάκ, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας, πβ. και Δημητράκος 1956, Ζ:5821.

πνακουτό [pnakutó], ουσ. ουδ. = ειδική ξύλινη κατασκευή για τα ψωμιά πριν φουρνιστούν, βλ.λ. πνακουτή. Καλινδέρης 1982:383. Από το πνακουτ(ή), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ό.

πνάκ [pnák], ουσ. ουδ. = ξύλινο πιάτο με καπάκι, κυρίως για τη φύλαξη ή μεταφορά μικρής ποσότητας φαγητού, π.χ. Κι αράδα άδειαζάμι πνάκια, πνάκια ουπαντά / ... ή μπάτζουν τηγαντζιμένου στου πνάκ. Αλευράς 1964:77. Παπασιωπης 1972:42. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 42:70. Από το πινάκι(ον), υποκορ. του αρχ. ελλ. πίναξ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1076.

πνιμόνι [pnimóni], ουσ. ουδ. = πνευμόνι, βλ. και πλιμόνι. Πι-πνιμόνι

πόθιν

τένης 1971:41. Καλινδέρης 1982:346. Από το πνευμόνι, με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος νη > μ.

πόθιν [ρόθιν], επίρρ. = από πού, π.χ. *Πόθιν μας ήρθιν τούτους, αρά;* Έκφραση: *πόθιν πού* = από πού κι ως πού, π.χ. *Πόθιν πού θκια σ' η γκουρτζά;* Πιτένης 1971:17. Ελιμειακά 16-19:50. Από το αρχ. ελλ. πόθεν, αρχαϊσμός.

πόλκα [ρόλκα], ουσ. θηλ. = ελαφρύ γυναικείο επανωφόρι, μαντό, π.χ. *Τζουμπέν κι πόλκα κι δυο μηλόγουνις.* Ελιμειακά 12-13:87. Από το αγγλ. polka < ιταλ. polca, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1102.

πόνηρους [ρόνιρυσ], επίθ./ουσ. = πονηρός, π.χ. *Τι σι έφκιασιν πάλι του πόνηρου;* Ελιμειακά 8:55. Από το πονηρός, με ανέβασμα του τόνου.

πόνια [ρόπια], ουσ. ουδ. = πόνοι, π.χ. *Έχου πόνια στα πουδά-ρια.* Από το πόνοι, με μεταπλασμασμό σε ουδέτερο, + παραγ. κατάλ. -ια.

πόντικας [ρόνδικας], ουσ. αρσ. = μεγάλο ποντίκι. Από το ποντίκι(ι) + μεγεθ. παραγ. κατάλ. -ας με ανέβασμα του τόνου.

πόπουρδας [ρόπουρδας], ουσ. θηλ. = αυτός που παρεμβαίνει ενοχλητικά σε μια συζήτηση. Καλινδέρης 1982:435. Από το *πόπουρδα*, βλ.λ., + παραγ. κατάλ. -ας.

πόπουρδα [ρόπουρδα], ουσ. θηλ. = μικρό στρόγγυλο μανιτάρι που σκάζει, όταν το πατάει κανείς και ανοίγει. Καλινδέρης 1982:435. Συγκεκριμένος τύπος του *αλόπουρδης*, ό.βλ.

πόρδαβους [ρόνδανυς], επίθ. = κλανιάρης. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την παροιμία: *Νύσταζις κι πόρδαβις του Μάη νυχτυρεύουν.* Από το πορδή + παραγ. κατάλ. -αβους.

πόρδους [ρόνδυσ], ουσ. αρσ. = βροντερή πορδή. Καλινδέρης 1982:379. Από το πορδή + μεγεθ. παραγ. κατάλ. -ους < -ος.

πόρους [ρόγυς], ουσ. αρσ. = ρηχό μέρος του ποταμού, πέ- ρασμα. Καλινδέρης 1982:367. Από το αρχ. ελλ. πόρος, αρχαϊσμός.

πόσι [pósi], = μαντίλι.

πόστα [pósta], ουσ. θηλ. = κατσάδα, κυρίως στην έκφραση: *βάνου πόστα*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 28/8/1950.

πού καταλλαχού [pu katalaxú], επίρρ. = τυχαία, ανεπάντεχα. Καλινδέρης 1982:252. Από το κατά + αρχ. ελλ. επίρρ. αλλαχού, αρχαϊσμός.

πουγκουφουλιά [pungufulía], ουσ. θηλ. βλ.λ. *παγκουφουλιά και μπαγκουφουλιά*. Αλευράς 1964:17. Καλινδέρης 1982:265. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Ελμεισικά 21:62.

πουδάρι [rudári], ουσ. ουδ. = πόδι. Από το μεσαιων. ελλ. ποδάριον, υποκ. του αρχ. ελλ. πους, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1095.

πουδαράτους [rudarátus], επίθ. = στο πόδι π.χ. *Ήπιαμι μια ρακή πουδαράτι*. Από το ποδάρι(ι) + παραγ. κατάλ. -άτος.

πουδαρίζουμι [rudarízumi], ρ. = χτυπώ τα πόδια μου υποδηλώνοντας μεγάλη επιθυμία να κάνω κάτι, π.χ. *Δεν πα να πουδαρίζισι· ιδώ τα κάτς*. Καλινδέρης 1982:391. Από το *πουδάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζομαι.

πουδαρίνα [rudarína], ουσ. θηλ. = ποδάρα (απαξιωτικά), π.χ. *Μάζουξι τς πουδαρίνις να μη βρουμούν*. Καλινδέρης 1982:379. Από το *πουδάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίνα.

πουδένομι [rudénumi], ρ. = φορώ παπούτσια, υποδένομαι, π.χ. *Τουν έβγανιν τα κουρδέλια κι τουν πόδινι τς παντόφλις / Όποιους τράνιψιν ιννιά πιδιά μι μιργιάτκου να μας πει: πουδένονντι*; Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώπης 1988:91. Από το μεσαιων. ποδένω < ελληνιστ. υποδένω < αρχ. ελλ. υποδέω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1095.

πουδιθά [rudithá], ουσ. θηλ. = υπόδηση, π.χ. *Ένα πιδί χράζιτι ρούχα, πουδιθά...* Καλινδέρης 1982:378. Από το υποδεσιά < υπόδηση(η) + παραγ. κατάλ. -ιά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1399.

πουδουνάρι [rudunári], ουσ. ουδ. = μπατζάκι, βρακοπόδι, το *πουδουνάρι*

ένα πόδι του παντελονιού, π.χ. *Γλέπου να βγαιν απ' του σακούλι κάτι πουδουνάρια*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιωάπης 1988:132. Από το υποκοριστικό του αρχ. ελλ. ποδεών, πβ. και Κατσάνης 1997.

πουκαμίστρα [rukamístra], ουσ. θηλ. = μακρύ αντρικό πουκάμισο, συνήθως μαύρο με μικρό όρθιο γιακά, π.χ. *Άλλαξι ν πουκαμίστρα σ' κι είνι λιαρουμένι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το πουκάμισο + παραγ. κατάλ. -στρα.

πουκάρι [rukáři], ουσ. ουδ. = α. το μαλλί της πλάτης του προβάτου, τούφα μαλλιού, άπλυτο μαλλί, β. πυκνό μαλλί, π.χ. *Ιδέ τονν. Κουντεύι τα ιξήντα κι ακόμα έχ ένα πουκάρι μαλλιά*. Από το ελληνιστ. ποκάριον, υποκ. του αρχ. πόκος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1099, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

πουκρόβι [rukρόνι], ουσ. ουδ. = χοντρό στρωσίδι ή πάπλωμα φτιαγμένο από γιδόμαλλο. Γύρω γύρω είχε άσπρο κορδόνι, *κλουστάρι*, βλ.λ. Αλευράς 1964:30. Πιτένης 1971:195. Από το σλαβ. rokron (= σάβανο), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:916, πβ. και Κατσάνης 1997.

πουλακίθα [pulakítha], ουσ. θηλ. = πουλάδα, π.χ. *Πουλακίθα που τσιμπάει τονν πέτνου στου χαρχάλι*. Παπασιωάπης 1988:71. Συμφυρμός μεταξύ των λέξεων πουλάκι + (πουλά)δα.

πουλιμώ [pulimó], ρ. = α. πολεμώ, β. πετάω, ρίχνω μακριά, π.χ. *Πουλιμούσαν πέτρις στου πουτάμι / Να ιδεί ποιος πουλιμούσιν τσόμκις στα παραθύρια τ', γ. πετώ στα σκουπίδια*, π.χ. *Τι τα σμαζώντς όλα τούτα τα παρτάλια; Πουλέμσέ τα ν' αδειάσι ου τόπους*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Αλευράς 1964:54. Πιτένης 1971:19. Ελμειακά 4:52, 44:63.

πουλίτσα [pulítsa], ουσ. θηλ. = ξύλινο διακοσμητικό ράφι που διέτρεχε όλο το μήκος των πλευρών του οντά, πάνω από τη μισάντρα, βλ.λ., και τα παράθυρα, πιατοθήκη, π.χ. *Αυτήν τ' απουμείν' σην πουλίτσα (= στο ράφι, ανύπαντρη) / Ν που-*

λίτσα ν έχουμι για να βάνουμι ουπάν λουιού ντου λουιού
πράματα, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά
21:63. Πασχαλίδης 1999:228.

πούλι [púli], ουσ. ουδ. = α. ζάρι, β. γραμματόσημο, π.χ. *Ακόλ-
τσα τα πούλια στουν πλίκου*, βλ.λ., γ. μτφ. άνθρωπος άσω-
τος, νυχτοπούλι, π.χ. *Ξέρος τι πούλι ήταν αυτός*; Καλινδέρης
1982:422. Από το τουρκ. pul, Redhouse 1968:940.

πούλι-πούλι [púli - púli], επιφ. = έτσι φωνάζουν τις κότες. Κα-
λινδέρης 1982:422. Από το πουλί με ανέβασμα του τόνου.

πουνεί, τριτοπρόσωπο ρ. μάλλον χωρίς α' πρόσωπο [puní], ρ.
= πονάει. Εκφράσεις: *Όπ' σι σφάζι κι όπ' σι πουνεί...* =
χτυπώ αδιακρίτως / *Ι, σι πουνεί ου κώλους* (όταν δεν πα-
ραδεχόμαστε ότι ο άλλος πονάει). Αρχαϊσμός ως προς τη
διατήρηση του κλιτικού συστήματος των σε -έω συνηρημέ-
νων ρημάτων.

πουνίδια [punídya], ουσ. ουδ. = πόνοι, π.χ. *Άμα φτάξ τα πι-
νήντα, αρχινούν τα ζαράλια κι τα πουνίδια*. Ο τύπος προϋ-
ποθέτει ενικό αριθμό: *πουνίδι < πόνος + υποκορ. παραγ.
κατάλ. -ίδι.

πουνιτικός [punitkós], επίθ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδί-
δει και με τη σημασία: συμπονετικός, π.χ. *πουνιτική γυναίκα*.

πουνικόλαδου [pundikóladu], ουσ. ουδ. = πρακτικό γιατρικό.
Βάζουμε ένα νεογέννητο *γκόλιαβου* (βλ.λ.) ποντίκι μέσα
στο λάδι και το αφήνουμε για 3-4 μήνες ώσπου να διαλυθεί.
Το μίγμα χρησιμοποιείται για επάλειψη σε κοψίματα ή σπυ-
ριά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ποντίκι + λάδι + παραγ.
κατάλ. -ου < -ο.

πουνικουκούραδου [pundikukúradu], ουσ. ουδ. = περιττώματα
ποντικιού. Καλινδέρης 1982:396. Από το ποντίκι + κουράδι.

πουντίκι [pundík], ουσ. ουδ. = ποντίκι.

πουρδαλάς [purdalás], ουσ. αρσ. = α. πορδαλάς, β. μτφ. μοτο-
συκλέτα, π.χ. *Μάι μι ουτουμουπίλια, πουρδαλάδισ κι ταξιά*

πουρδαλάς

πουρδότης

/ *Κι ουπάν στουν πουρδαλά δυ άντρι κι μια γυναίκα γκόλιαβι*. Παπασιώπης 1972:41. Ελιμειακά 31:169. Από το πορδ(ή) + μεγεθ. παραγ. κατάλ. -αλάς, πβ. Τούρκος > Τουρκαλάς.

πουρδότης [purdóts], ουσ. ουδ. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538), π.χ. *Μας πόρδουσαν οι πουρδότης οι σακαριώτις*. Από το προδότης με αναγραμματισμό.

πουρδουβότανου [purduvótanu], ουσ. ουδ. Κυρίως στην έκφραση: *Τι τα φάμι; Τιάφι κι πουρδουβότανου* = τίποτα. Καλινδέρης 1982:396. Από το πορδή + βοτάφι, με ανέβασμα του τόνου, πβ. και Δημητράκος, 1956, Ζ:6006 πορδόχορτο (το) δημ. κ. πορδοχόρταρο = το φυτόν νιγέλλη η δαμασκηνή.

πουρδουκλιά [purdukliá], ουσ. θηλ. = τρικλοποδιά, π.χ., *Τουν έβαλιν ένας μια πουρδουκλιά κι γριντώθκιν καταής*, βλ.λ. *πιρδικλώνου*. Πιτένης 1971:159.

πουρδουρούφας, -ου [purdurúfas], ουσ. αρσ. = αυτός που ρουφάει τις πορδές. Από το πορδή + ρούφας, βλ.λ. *ρούφου*.

πουρδώνου [purdónu], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: προδίδω, καταγγέλλω, π.χ. *Μας πόρδουσαν οι πουρδότης οι σακαριώτις*. Από το προδίνω με αναγραμματισμό pro > por και αφομοίωση i - o > o - u.

πουρεύνου [purénu], ρ. = εξοικονομώ, κυβερνώ, περνώ, π.χ. *Πουρεύνου του σπίτι μ'*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:388. Από το αρχ. ελλ. πορεύομαι.

πουρνάρι [purnári], ουσ. ουδ. = πουρνάρι. Έκφραση: *Θα πάμι για πουρνάρια* = θα γυρίζουμε ασκόπως. Καλινδέρης 1982:413. Από το μεσαιων. ελλ. *πουρνάριον, υποκ. του αρχ. ελλ. πρίνος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1118.

πουρναρόμυλους [purnarómilus], ουσ. αρσ. = μύλος όπου έσπαζαν το πουρνάρι για την κατεργασία των δερμάτων. Καλινδέρης 1982:413. Από το *πουρνάρι*, ό.βλ., + μύλος.

πουρτόπλου [purtóplu], ουσ. ουδ. = βοηθητική χαμηλή πόρτα, άλλως παραθύρι, π.χ. *Κι από 'να πουρτόπλου ρίθκαμι ου-*

πίσου... Ελιμειακά 11:241. Πασχαλίδης 1999:228. Από το πόρτα + υποκορ. παραγ. κατάλ. -όπλου < -όπουλο.

πουρτουμανές [purɥtumanés], ουσ. αρσ. = μικρό γυναικείο πορτοφόλι για ψιλά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το γαλλ. portemonnaie, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1113.

πουρτσίλα [purɥtsíla], ουσ. θηλ. = άσχημη μυρωδιά τράγου. Καλινδέρης 1982:392. Από το *πούρτσους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίλα.

πουρτσάδι [purɥtsáði], ουσ. ουδ. = α. τραϊ ή κριάρι επιβήτορας, β. αγοροκόριτσο. Καλινδέρης 1982:392. Από το *πούρτσους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άδι.

πουρτσάλνώ, -ιούμι [purɥtsalnó], ρ. = ζευγαρώνω. Καλινδέρης 1982:392. Από το *πούρτσους*, ό.βλ.

πούρτσους [purɥtsus], επίθ. = α. τράγος, β. άνθρωπος επιρρεπής στην πορνεία β. πολύ ζωηρό κορίτσι, αγοροκόριτσο, π.χ. *Ιμείς πιδι δεν είχαμι τον πούρτσου χόριβάμι*. Καλινδέρης 1982:437. Από το βουλγ. прас, πβ. και Κατσάνης 1997.

πουτούρα [putúra], ουσ. θηλ. = είδος γιλέκου, του οποίου τα μπροστινά τελείωναν σε τριγωνικές άκρες. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

πουτσαράς ή πούτσαρς [putskarás], ουσ. αρσ. = με μεγάλος πέος. Καλινδέρης 1982:379. Πβ. Δημητράκος 1956, Ζ:6033 *πουτσαράς* (ο) δημ. = ο έχων μέγα πέος // ο έχων εξαιρετική αντοχήν εις τα αφροδίσια, συνεκδ. άνθρωπος αντοχής // γενναιόκαρδος.

πουτσήρι [putstírɥ], ουσ. ουδ. = ποτιστήρι. Ελιμειακά 44:66.

πουχιρνά [purɥxirná], ρ. = επιχειρώ. Από το επιχειρώ, με αποκοπή της αρχικής άτονης συλλαβής. Η τελική του μορφή επηρεάστηκε ίσως και από το ρ. *χιρνά*, ό.βλ.

πουχός [purɥxós], ουσ. αρσ. = αποπνιχτική σκόνη, π.χ. *Φεύγα μην είσι μέσ στον πουχό. Δε γλεπς απού φουκαλνώ*; Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. το κουτσοβλαχικό *puhó* (= σύννεφο σκόνης), Parahagi 1974:1025. Ίσως να σχετίζεται με το σλαβ. *puh* (= πούπουλο), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1085.

πουχός

- πόχα* | *πόχα* [póxa], ουσ. θηλ. = σόλα. Καλινδέρης 1982:463. Πβ. το κουτσοβλαχικό *ρυάχă*, Parahagi 1974:1002.
- πρακτικός* [praktikós], επίθ. / ουσ. αρσ. = πρακτικός (γιατρός). Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
- πράματα* [práματα], (πληθ.), ουσ. ουδ. = α. πράγματα, εμπορεύματα, π.χ. *Τφιρναν τα πράματα τς οι χουργιατέοι κάθι Τρίτι*, β. ζώα, υποζύγια, π.χ. *Δεν έχουμι μείς πιδί, κάνα πράμα, ένα ζουντόβουλου είχαμι κι αυτό ψόφσιν*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:162. Καλινδέρης 1982:265. Ελμειακά 9:93, 44:64. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
- πρασάτου* [prasátu], επίθ. / ουσ. ουδ. = φαγητό με πράσα. Καλινδέρης 1982:384. Από το πράσο + παραγ. κατάλ. -άτου < -άτο(ς).
- πρασινουγκούστι(ια)ρας* [prasinugústiras, prasinugústjaras], ουσ. αρσ. = πράσινος + γκούστι(α)ρας, ό.βλ. Πιτένης 1971:152. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
- πρασνίκας, -κου (-καβου)* [prašnikas], ουσ. αρσ. = κιτρινάρης, φυματικός, π.χ. *Ξερς τι συνζιμόν ίφιριν η πρασνίκου*; Πιτένης 1971:34. Από το πράσιν(ος) + υποκορ. παραγ. κατάλ. -ίκας.
- πραδάιδις* [prašáid̥is], ουσ. αρσ. = πρασάδες, γεωργοί που παράγουν πράσα. Προσωνυμία που αποδίδεται στους κατοίκους της Άνω και Κάτω Κώμης, οι οποίοι κατά κύριο λόγο καλλιεργούσαν πράσα, Καλινδέρης 1982:435, πβ. *αγγουράιδις, καρπουζάιδις, ξινογαλιάιδις*. Από το πράσο + παραγ. κατάλ. -άις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).
- πρατσαλνώ* [pratsalnó], ρ. βλ.λ. *παρτσαλνώ*. Καλινδέρης 1982:394.
- πρατσακάλνώ* [pratskálnó], ρ. = τρελαίνομαι.
- πραχάλα* [praxála], ουσ. θηλ. = α. φαγοπότι, π.χ. *Ίχριζιν νά 'σαν ικει νι ιδείς τι λεν πραχάλα. Ως κι του σνι κόντιψαν να πραχαλήσν*, β. αγώνας και αγωνία να πετύχουμε κάτι, π.χ. *Τουν έφαγιν η πραχάλα να σπουδάσι τα πιδιά τ'.* Πιτένης 1971:153. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

πραχαλνώ [praxalḥó], ρ. = α. καταβροχθίζω, τρώω γρήγορα, π.χ. *Ν κέρασα ψίχα σαραλί, ένα κι ένα του πραχάλτσιν / Σιβαίν στ' αμπέλι σ' κι πραχαλνούν τα σταφύλια*, β. κάνω κάτι γρήγορα. Αλευράς 1964:10. Παπασιωής 1972:43, 1988:79. Ελμειακά 23:80.

πρέκνα [prékna], ουσ. θηλ. = φακίδα. Πβ. το κουτσοβλαχικό *précna*, Papahagi 1974:1009.

πρέκναβους, -βι, -βου [préknavus], επίθ. = γεμάτος φακίδες. Καλινδέρης 1982:386. Από το *πρέκνα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους.

πρέπου [prépu], ρ. Κυρίως στην έκφραση: *μι πρέπν* (π.χ. τα ρούχα) = μου πάνε, μου ταιριάζουν. Από το απρόσωπο νεοελλ. ρ. *πρέπει* μεταπλασμένο σε προσωπικό ρήμα.

πρησκάρια [priskár̥a], ουσ. ουδ. = πρήξιμο των αδένων του λαιμού, παρωτίτιδα. Καλινδέρης 1982:267. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. *πρήσκ(ω)* + παραγ. κατάλ. -άρι, αρχαϊσμός.

πριπούμινους, -νι, -νου [pripúminus], επίθ. / μτχ. = ευπρεπής, πρέπων. *Τα πριπούμινα* = τα καθιερωμένα, αυτά που πρέπει να γίνουν, π.χ. *Κι άμα είπαν τα πριπούμινα, ου Σακιλλίου ου προτουπαπάς...* Καλινδέρης 1982:357. Ελμειακά 12-13:88. Από το *πρέπ(ει)* + παραγ. κατάλ. μετοχής -ούμενος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1122, παρόλο που το ρήμα δεν απαντά ως παθητικό, αναλογικά προς άλλα, πβ. και *διχούμινους, γιλούμινους, φερσούμινους*.

πρόβατου [prónatu], ουσ. ουδ. = πρόβατο.

πρόζβαρους, -ρι, -ρου [prózvarus], επίθ. = βαρύτερος του κανονικού, το αντίθετο *ξίκους*, ό.βλ., π.χ. *Ζιγιάζι πρόσβαρα*. Καλινδέρης 1982:356. Από το *προς* (προσθετικό) + *βάρος*.

πρόθυμους, -μι, -μου [próthimus], επίθ. = α. πρόθυμος, β. παχουλός και όμορφος, π.χ. *Πρόθυμι - πρόθυμι σα γιουμάτου φιγγάρι στου πρόσσουπου*. Πιτένης 1971:35.

πρόμα [próima], ουσ. ουδ. = το πρωινό φαγητό, πρόγευμα, *πρόμα*

π.χ. *Χα να ρθω ύστιρα 'π' του πρόιμα να κάτσουμι ψίτσα.*
Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Από το πρόγευμα με
απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος nm > m.

πρόσουπου, πληθ. *τα προυσώπατα* [prósupu], ουσ. ουδ. = πρό-
σωπο. Εκφράσεις: *τρανά προυσώπατα* = σπουδαίοι άνθρω-
ποι / *Γαιδουρνός πρόσουπους χαριτουμένι ζουή* = άνθρω-
πος που δε σκάει για τίποτα. Καλινδέρης 1982:356. Εφημ. Ελ-
ληνική Μακεδονία, 20/8/1950.

πρόσουπους, ου [prósupu], ουσ. αρσ. = πρόσωπο. Καλινδέρης
1982:356. Από το πρόσωπο, με μεταπλασμό σε αρσενικό.
Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 20/8/1950.

προυβατίνα [pruvatína], ουσ. ουδ. = θηλυκό πρόβατο. Από το
πρόβατο + παραγ. κατάλ. -ίνα.

προυγκίδια [prunǵídǵa], ουσ. ουδ. = εξαρτήματα που έβαζαν
στις άκρες του υφαντού για να μη σουφρώνει το ύφασμα.

προυγόνι [prugóni], ουσ. ουδ. = προγόνοι, παιδί τού ή της συ-
ζύγου από προηγούμενο γάμο, π.χ. *Τρώουντι σαν τα κακά
τα προυγόνια.* Ελμειακά 16-19:50. Πιτένης 1971:21. Από το
μεσαιων. ελλ., υποκ. του πρόγονος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών
Σπουδών 1998:1128.

προυζύμια [pruzímĭa], ουσ. ουδ. = το πιάσιμο του προζυμιού
για το γάμο, π.χ. *Απού μακρά ακούουνταν τα λαλούμια
'π' του χουρό / Στου γάμου τα λαλούμια λαλούν απ' τα
προυζύμια ως τα πστρόφια,* Ανδριώτης Ι.Α. 538.

προυιμώ [pruimó], ρ. = προοιωνίζω. Καλινδέρης 1982:251. Από
το πρώιμ(ος) + παραγ. κατάλ. -ώ.

προυκάρι [prukári], ουσ. ουδ. βλ.λ. *πουκάρι.* Πιτένης 1971:189.

προυμή [prumí], σύνδ. = πριν. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από
τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538), π.χ. *Προυμή βγη ου μήνας.*

προυξιντής, προυξιντού [pruksintís], ουσ. = προξενητής, προ-
ξενήτρα. Για την προφορά του συμπλέγματος ντ [nt] βλ.
1.2.3.1.

προουθηλιάζου [prusθií'ázu], ρ. = βάζω τα νεογέννητα πρόβατα να βυζιάζουν από άλλες μάνες. Από το προς + θηλιάζω.

προουσκέφαλου [prusk'éfalu], ουσ. ουδ. = α. προσκέφαλο, β. μεγάλο μακρόστενο μαξιλάρι παραγεμισμένο με άχυρο, που τοποθετείται όρθιο σαν πλάτη στα *μιντιρολίκια*, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:228. Από το μεσαιων. ελλ. προσκέφαλον < προς + κεφάλ(ι) + -ο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1144.

προουσκιφαλιά [pruskifal'á], ουσ. ουδ. βλ.λ. προσκέφαλ(ου) + παραγ. κατάλ. -ιά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:228.

προουσκουλιάζου [pruskuí'ázu], ρ. = ενώνω το στημόνι που τελειώνει με το καινούργιο για να συνεχίσω το ύφασμα. Καλινδέρης 1982:324. Πβ. και Δημητράκος 1956, Ζ:6226 προσκολλώ(-άω) = κολλώ τι επί τινος, προσσαρμόζω.

προουσκυνήματα [pruskinímata], ουσ. ουδ. = α. προσκυνήματα, β. χαιρετισμούς σε κάποιον, π.χ. *Γράφι προσκυνήματα σι όλνους*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/6/1952. Πιτένης 1971:194. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

προουσλούχ [pruslú'k], ουσ. ουδ. = α. γιλέκο με τσέπες για να μπαίνουν χρήματα, β. γυναικείο εσώρουχο που αποτελείται από σουτιέν και κορσέ μέχρι τη μέση, ενισχυμένο με μπαλένες. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:228.

προουσόπι και *προουσόπι* [prusó'pi], ουσ. ουδ. = προσόπι, πετσέτα προσώπου. Πασχαλίδης 1999:228. Από το πρόσωπ(ο) + παραγ. κατάλ. -ι, με κατέβασμα του τόνου.

προουστάζου, -ομι [prustázu], ρ. = α. προστάζω, β. (το παθ.) δέχομαι εντολές, π.χ. *Όσου τρανεύι, τόσου δεν προστάζιτι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

προουστούρα [prustúra], ουσ. θηλ. = στομάχι. Από το κουτσοβλαχικό plăstúra (= κοιλιά), Papahagi 1974:995.

προουσφώλι [prusfól'i], ουσ. ουδ. = α. προσφώλι, β. δημοφιλής άνθρωπος που μαζεύει κόσμο γύρω του όπου κι αν πάει. Από το προς + φωλ(ιά) + -ι.

προσώρας | προσώρας [prusóras], επίρρ. = προσωρινά, π.χ. *Τα κάτσουμι ιδώ προσώρας κι ύστρα γλέπουμι*. Ελιμειακά 24:5. Από το προς ώραν, αναλογικά προς άλλα επιρρήματα, π.χ. καταγής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1153.

προτουπαίνου [prutupaénu], ρ. = πηγαίνω πρώτα, π.χ. *Πού να προτουπαίνου; Δεν τα γένου δέκα κουμμάτια*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το πρώτα + πααίνου, ό.βλ.

προτόψουμου [prutópsumu], ουσ. ουδ. = α. το πρώτο ψωμί που παρασκευάζεται για το γάμο, β. ψωμί που δίνει η μάνα της νύφης στην κόρης της για να το πάρει μαζί της στο καινούργιο της σπίτι. Καλινδέρης 1982:251. Ελιμειακά 12-13:86. Από το πρώτο + ψωμί.

προφταίνου [prufténu], ρ. = α. προφταίνω, β. *τα προφταίνου* = ανακοινώνω κάτι που δεν πρέπει ή πριν την ώρα του, π.χ. *Τα πήγισ κι τα προφτάσκις*, γ. παθητ. = βιάζομαι, κάνω κάτι πριν την ώρα του, π.χ. *Σ' είπα να καρτιρέγς να πααίνουμι αντάμα, αλλά ισύ προφτάσκις. Θάρσις χανά σουθούν / Ισένα πάλι, μη σι πουν μούτου*. Πιτένης 1971:13. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: βοηθώ, ελεώ, π.χ. *Πότι μας πρόφτασις*;

προύχαβους, -βι, -βου [prúxavus], επίθ. = φουσκωτός, αρρωστημένα παχύς. Καλινδέρης 1982:386. Από το κουτσοβλαχικό prúhavan̄, Parahagi 1974:1020, κι αυτό από το σλαβ. prǐhkan (= εύθρυπτος, ευκολόσπαστος), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1081.

πρόφτασι, για [próftasi], επίρρ. Κυρίως στις εκφράσεις: *για πρόφτασι* = προσωρινά, για να ξεγελάσουμε την πείνα μας, π.χ. *Είχαμι κρουμμύδια κι μαρούλια για πρόφτασι / Στην πρόφτασι* = όποιος προλάβει, π.χ. *Σούντατι. Στην πρόφτασι*. Ελιμειακά 44:63. Από το ρήμα προφτάνω + παραγ, κατάλ. ρηματικών ουσιαστικών -ση.

πρώτου [prótu], ουσ. ουδ. = το αρνί που γεννιέται το φθινόπωρο, οψιμάδι.

ποτιά [pɔtʲiá], ουσ. θηλ. = το δέρμα ή το σκοινί που περιβάλλει τα καπούλια του ζώου και περνάει κάτω από την ουρά του. Έκφραση: *Τα σι βάλουμι μια ποτιά για να ποτεψ* (απάντηση σε δύσπιστο, λογοπαίγνιο). Καλινδέρης 1982:348. Πιθανότατα από το οπισθία > *οπισθία για την αποφυγή της χασμωδίας > *πισθία με αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος > *πιστιά με ανομοίωση sθ > st > ποτιά.

ποτάρι [pɔtári], ουσ. ουδ. = το πισινό μέρος του σαμαριού, βλ. και *μπρουστάρι*. Από το πίσ(ου) κατά το *μπρουστάρι*.

ποτάρας, -ου [pɔtáras], επίθ. = αλαζόνας, ψωροπερηφάνος. Πιτένης 1971:23.

ποταρλί [pɔstarlík], ουσ. ουδ. = ψωροπερηφάνια. Πιτένης 1971:254. Από το *ποτάρας*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -λίκι < τουρκ. -lik.

ποτεύου [pɔsténu], ρ. = πιστεύω. Πιτένης 1971:18. Ελιμειακά 4:55.

ποτράφι [pɔstráfi], ουσ. ουδ. = ξύλο, ξυλοδαρμός, π.χ. *Έφαγα τέτοιου ποτράφι που ν παπαδιά, που δε θα του ξιχάσου*. Πιτένης 1971:177. Παπασιώπης 1988:22.

ποτρόφια, τα [pɔstrófiá], ουσ. ουδ. = επιστροφή, κυρίως της νύφης στο πατρικό της σπίτι, την Πέμπτη μετά το γάμο, π.χ. *Στα ποτρόφια γύρζαν ν Πέφτ' στον σπίτι*. Παπασιώπης 1973:25. Καλινδέρης 1982:251. Ελιμειακά 12-13:87. Από το επιστροφή + παραγ. κατάλ. ουδ. -ια.

πτια [ptiá], ουσ. θηλ. = α. πυτιά, φυσική η τεχνητή μαγιά, β. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: αναπνοή, π.χ. *Παγώνι η πτιά μ*. Από το αρχ. ελλ. πυτία, με συνίτηση για αποφυγή της χασμωδίας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1169.

πυκνάδα [piknáda], ουσ. θηλ. = α. η πυκνή σήτα, β. πυκνή φυλλωσιά, π.χ. *Πήγιν ουπίσου απού κάτι πυκνάδης*. Καλινδέρης 1982:376. Από το πυκνός + παραγ. κατάλ. -άδα.

πυροκρουτήματα [pɪrukrutímata], ουσ. ουδ. = πυροτεχνήμα-

πυροκρουτήματα

τα, π.χ. *Απ' τα πυροκρουτήματα πιαλούσαμε να προφυτάσουμι τς μπαλιάτσι*. Ελιμειακά 31:169. Ρηματικό ουσ. του ρ. πυροκροτώ.

πυρομάχους, πυριμάχους [pirimáxus], ουσ. αρσ. = το εσωτερικό μέρος του τζακιού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το πυρο- (< πυρ, πυρός) + μάχος (< μάχη).

πυροουσιά [pirustchá], ουσ. θηλ. = μεταλλικός τρίποδας που υποβαστάζει σκεύη πάνω από τη φωτιά του τζακιού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:228. Από το μεσαιων. ελλ. πυροουσία < πυρεστία < πυρ + εστία, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1169.

πυρώνου, παθ. *πυρώνουμι* [pirónu], ρ. = ζεσταίνω, πυρώνομαι, π.χ. *Έλα ψίχα σμότιρα να πυρώις τα χέρια σ' στ' φουτιά*. Καλινδέρης 1982:265. Από το πυρ + παραγ. κατάλ. -ώνω, -ώνομαι, αρχαϊσμός.

πυτιάζου (του τυρί) [pitcházu], ρ. = βάζω στο γάλα πυτιά για να πήξει. Καλινδέρης 1982:439. Από το πυτιά, βλ.λ. *πτιά*, + παραγ. κατάλ. -ιάζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1169.

πχι [rčí], ουσ. ουδ. = το ποτό, π.χ. *Του πουλύ του πχι τουν έρξιν σην τσέργα* = τον αρρώστησε. Καλινδέρης 1982:344. Από το πιεί(ν), απαρέμφατο του αρχ. ελλ. ρ. πίνω.

πώς [pos], επίρρ. = α. πώς, όπως στην κοινή, β. *πώς κι πώς* = με κάθε τρόπο, π.χ. *Κοιτούσιν πώς κι πώς να μας ξινουμήσι*, γ. *πώς κι τι* = πώς και πώς, π.χ. ... *κι τα πάι στον Νάνου κι στ' Ζόλια 'π' τα καρτιρούσαν πώς κι τι*, δ. *Πώς κι δεν* = σιγά να μη γίνει (= δε θα γίνει), π.χ. *Πώς κι δεν τα σι πάρου κουρδέλια*, ε. *Τι κι πώς* = τα καθέκαστα, π.χ. *Μας είπιν τι κι πώς...* Πιτένης 1971:17.

Ρ

ρα [ra], μόρ. = βρε, ρε, π.χ. *Σην Κόζ'ανι είμισιτι ή μη δε γύρσα-μι πίσου, ρα Μήκα; / Τ' Ντάλλα τ' αλώνι, (α)ρά, κι τα πλα-τάνια*. Παπασιώπης 1977:12, 13. Ελιμειακά 30:66. Από το αρχ. ελλ. μωρέ με σύντμηση ρε, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1176, και αλλαγή φωνήεντος > ρα.

ρακή [rakí], ουσ. θηλ. = τσίπουρο, απόσταγμα των στέμφυλων. Πασχαλίδης 1999:229. Από το τουρκ. rakı, Redhouse 1968:947.

ρακιάις, πληθ. ρακιάιδις [rakájis], ουσ. αρσ. = αυτός που πηγαί-νει σε κουτούκια και πίνει ρακές. Από το ρακή, ό.βλ., + πα-ραγ. κατάλ. -ιάις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

ρακίζου [rakízu], ρ. = πίνω ρακή. Καλινδέρης 1982:252. Από το ρακ(ή), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.

ρακόσταμνα [rakóstamna], ουσ. θηλ. = μεγάλο πήλινο δοχείο (στάμνα) για την αποθήκευση της ρακής. Πασχαλίδης 1999:229. Από το ρακή, ό.βλ., + στάμνα.

ρακότις [rakótis], ουσ. θηλ. = ρακές, τσίπουρα.

ρακουκάζανου [rakukázanu], ουσ. ουδ. = καζάνι για την από-σταξη ρακής. Καλινδέρης 1982:396. Από το ρακή + καζάνι.

ρακουπάπαρα [rakupápara], ουσ. θηλ. = ψίχα ψωμιού μουσκε-μένη σε ρακή, κατάλληλη για κατάπλασμα σε κρυολογήμα-τα, *παπάρα μι ρακή*, ό.βλ., βλ. και *κρασουπάπαρα, λαδου-πάπαρα, λιγδουπάπαρα*. Καλινδέρης 1982:396. Από το ρακή + παπάρα (< ιταλ. pappara), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπου-δών 1998:1012.

ραλίκια [ralíka], ουσ. ουδ. = τα διαστήματα ανάμεσα στις πλά-κες της αυλής, βαμμένα συνήθως με ασβέστη, αλλιώς *φρύ-δια*, π.χ. *Ζουγραφίζου τα ραλίκια / Να πλύνι, να σφουγγα-ρίσι, να βάψι τα ραλίκια*. Παπασιώπης 1972:35, 1988:72. Ελι-μειακά 21:62, 25:83, 32:88. Πασχαλίδης 1999:229. Από το τουρκ. aralık (= διάστημα, άνοιγμα, διάλειμμα), Redhouse 1968:68.

ραλίκια

ροαματιά | ροαματιά [ɾamatʰá], ουσ. θηλ. = αροαθιά.

ροάμμα [ɾáma], ουσ. θηλ. = α. κλωστή για ράψιμο, β. σπάγκος που χρησιμοποιούν οι κτίστες στο χτίσιμο, γ. κλωστή για το πέταμα του χαρταετού. Από το ράβ(ω) + παραγ. κατάλ. -μα.

ροαμματέινους, -νια, -νου [ɾamatéjnus], επίθ. = από βαμβάκι και μετάξι. Πασχαλίδης 1999:229. Από το ράμματ- (θέμα του ουσ. ράμμα) + παραγ. κατάλ. -έινους. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > έίνους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

ροάντιους, κλητ. ράντζι [ɾándʒus], αντ. / επίθ. = λέξη που τη λέμε όταν δε θέλουμε να επαναλάβουμε τα αρνητικά επίθετα με τα οποία μας χαρακτήρισε κάποιος σε καβγά, π.χ. *θούρδι, λαϊνά, τέτχι, πάντζι κι ράντζι*, βλ. και λ. *πάντιους*. Καλινδέρης 1982:360. Ελιμειακά 30:66.

ροαντστές [ɾantstés], ουσ. = πρόχειρη σούπα, η οποία γινόταν σε περιόδους μεγάλης ανέχειας.

ροάσις [ɾásis], (πληθ.) ουσ. θηλ. Ο Πασχαλίδης (1999:229) το παραδίδει με τη σημασία: *χοντρά πράσινα υφάσματα*. Η λέξη μάλλον σχετίζεται προς το ράσο < λατ. *rasum* (= ξυμένο, λειασμένο ύφασμα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1175.

ροάστι [ɾásti], επίρρ. = ευκολία, ευκαιρία, κυρίως στην έκφραση: *’που ράστι = εύκολα*, π.χ. *Πε τονν τίπουτα, άμα σι ρθει απού ράστι / Κι αν τονν έρχουνταν ’που ράστι, τ’ απουφάσιν, χάνα ν πει δυο λόγια*. Καλινδέρης 1982:363. Από το τουρκ. *rast* (= ευκολία), Redhouse 1968:949.

ροχάτι [ɾaxátɪ], ουσ. ουδ. = άνεση, ξάπλα, απραξία. Ελιμειακά 25:85. Από το τουρκ. *rahat* (= άνεση, ευκολία), Redhouse 1968:944, πβ. και Κατσάνης 1997.

ροχατεύου [ɾaxatényu], ρ. = ξαπλώνω και ξεκουράζομαι, βρίσκομαι σε κατάσταση απραξίας. Καλινδέρης 1982:388. Από το ροχάτι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

ραχατμένι [raxatméni], μτχ. = άνετη, χαλαρή, π.χ. *Σαν βγγήκιν ραχατμένι χέπισιν ουπάν σ' μέναν γκλιάγκουραν*. Αλευράς 1964:36. Από το ραχατ(εύου), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. παθητ. μετοχής -μένη.

ραχουκουκαλιά [raxukuka'á], ουσ. θηλ. = σπονδυλική στήλη. Από το ράχη + κόκαλο + παραγ. κατάλ. -ιά.

ρέμπιτι, μι, απρόσ. [rébiti], ρ. = δείχνω διάθεση να στολιστώ, να κάνω κάτι όμορφο, π.χ. *Δε σι ρέμπιτι, μαρ, ψίχα* = δε ζηλεύεις να μιμηθείς και συ;. Καλινδέρης 1982:372. Πβ. Δημητράκος 1956, Η:6401 ρέμπομαι μεσαιων. κ. δημ. = επαίρομαι, υπερηφανεύομαι.

ριζές [rizés], ουσ. αρσ. = μεντεσές, στρόφιγγα, π.χ. *Να ταράζιτι κι απ' τς δυο τς μιρές ουπάν στις ριζέδισ*. Ελμειακά 11:239. Πασχαλίδης 1999:229. Από το τουρκ. *reze*, Redhouse 1968:957.

ριματικά, τα [rimatiká], ουσ. ουδ. = ρευματισμοί, π.χ. *Όλου του χειμώνα μι ψόφσαν τα ριματικά*. Από το λόγιο ρευματικός, με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος *vm > m*.

ρίξαβους [ríksavus], επίθ. = ερωτιάρης, γυναικάς, αυθάδης, π.χ. *Ου Γιώρς ήταν ουλίγου ρίξαβους*. Πιτένης 1971:161. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:386. Από το θέμα ριξ-(του ρ. ρίχνω, -ομαι) + παραγ. κατάλ. -αβους.

ρίζιμου [ríksimu], ουσ. ουδ. = α. πήδημα, β. χορός, το να χορεύει κανείς, π.χ. *Ιδέ την ρίζιμου*. *Σαν αρκούδα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ριπάνι [ripáni], ουσ. ουδ. = ρεπάνι. Από το ρεπάνι < μεσαιων. ελλ. *ραπάνιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. ράπανος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1175.

ριτσέλια [ritsél'a], ουσ. ουδ. = κομμάτια από φλούδα κολοκύθας ή καρπουζιού βρασμένα με πετιμέξι, π.χ. *Ου πιλτές απού κουρόμπηλα ή κράνα, τα ριτσέλια*. Παπασιώπης 1977:36. Πασχαλίδης 1999:229. Από το τουρκ. *reçel*, Redhouse 1968:951.

ριτσέτα [ritséta], ουσ. θηλ. = συνταγή. Πασχαλίδης 1999:229. Από το βενετ. *receta*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1179.

ρίχνουμι [ríchnumi], ρ. = α. πηδώ, π.χ. *Είσι να ριχτούμι τς τρεις; (άλμα τριπλούν)*, β. χορεύω, π.χ. *Ριχνουμάσταν όλι τ' νύχτα...* γ. πάλλω, σκιριτώ, πετώ, σημασία που παραδίδει ο Ανδριώτης Ι.Α. 538, π.χ. *Απ' τ' χαρά μ' ρίχνουνταν η καρδιά μ'.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:210.

ριχτίμιξ [rixítimɨ], ουσ. ουδ. = ξυλοφόρτωμα, ξυλοδαρμός, π.χ. *Έφαγιν τέτοιου ριχτίμιξ... Έβαλιν κι στου τζόπι / Του τι ριχτίμιξ έφαγάμι όντας τό 'μαθιν η Στιγοριανή...* Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/6/1952. Πιτένης 1971:163. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:378. Ελμειακά 44:65. Από το το θέμα ριχτ-(του ρ. ρίχνω) + παραγ. κατάλ. -ίμι.

ρμαξ [rmáksɨ], ρ. = (να) ρημάξεις, π.χ. *Τι να πης κι τι να ρμαξ,* βλ. λ. *αρμάζου.* Παπασιώπης 1972:21.

ρόβι [róni], ουσ. ουδ. = βίκος, είδος δημητριακού, σαν αρακάς. Αλεσμένο χρησιμοποιούνταν ως ζωοτροφή, βλ. και λ. *καροαμπουτσάκι.* Καλινδέρης 1982:434. Από το αρχ. ελλ. ορόβιον, υποκορ. του όροβος, αρχαϊσμός.

ρόγα [róga], ουσ. θηλ. = ο μισθός του τσομπάνου. Από το μεσαιων ρόγα < λατ. *ego* (= πληρώνω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1183.

ρόκα [róka], ουσ. θηλ. = α. ρόκα: το εξάρτημα όπου στερεώνεται το μαλλί όταν γνέθεται· συνήθως είναι διχαλωτό, σε σχήμα Ψ ή μυτερό, β. ολόκληρος ο καρπός του καλαμποκιού, π.χ. *... κι μ' ένα παλιό πέταλου απού γουμάρι ξισπύριζαμι τς ρόκισ.* Ελμειακά 46:73. Από το μεσαιων. ελλ. ρόκα < λατ. *rocca*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1184.

ρόπουτους [róputus], ουσ. αρσ. = α. θόρυβος, κρότος, π.χ. *Ή κάνας ρόπουτους ακούουνταν 'που μέσα / Άμα ακούσον ρόπουτων, ταρτάρα μι πιάνι,* Ανδριώτης Ι.Α. 538, β. μτφ. ξυλοδαρμός, π.χ. *Τι ποτράφι έχς να φας. Δηλαδή; ρόπουτουν.* Πιτένης 1971:215. Παπασιώπης 1988:125. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά

8:57. Από το κουτσοβλαχικό (a)γόρυτι, Parahagi 1974:209, κι αυτό από το σλαβ. - βουλγ. gorot (= γογγυσμός), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1184, πβ. και Κατσάνης 1997.

ρουβίθι [ruvítʰi], ουσ. ουδ. = α. ρεβίθι, β. καφές με καβουρδισμένο ρεβίθι. Από το μεσαιων. ροβίθι < ρεβίθι, με αλλαγή του ε > ο λόγω του χειλικού ν, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1183.

ρούγα [rúga], ουσ. θηλ. = α. στενός διάδρομος στη μία πλευρά του οντά, όπου άφηνε ο επισκέπτης τα παπούτσια του, άλλως παπουτσαριό, ό.βλ., β. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει με τη συνεκδοχική σημασία: αποχωρητήριο, καθώς την παλιά εποχή δεν υπήρχαν τουαλέτες εντός του σπιτιού, π.χ. *Τσιτσιίκου, μαρ, πού είσι, δε σι γλέπον. Ια, μαρ, ιδώ είμι στ' ρούγα*, πβ. *αναγκαίους, αναγκαίου, χρεία*, ό.βλ. Πασχάλιδης 1999:229. Από το μεσαιων. ελλ. ρούγα < λατ. ruga, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1186.

ρουγκαλνώ, -ιέμι [rugalnó], ρ. = ρεύομαι, π.χ. *Να ρουγκαλνάς κι να ρουγκαλνιέσι ως νάν τηλ μέρα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ηχομμητική λέξη.

ρουγκάλτζμα [rugáldzma], ουσ. ουδ. = ρέψιμο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ρηματικό ουσιαστικό από το ρ. *ρουγκαλνιέμι*, ό.βλ.

ρουγκατσάγια [rugatšárǵa], ουσ. ουδ. = α. γιορτή μασκαρεμένων στη διάρκεια του Δωδεκαήμερου, β. μασκαράδες, καρναβάλια. Ελμειακά 21:51. Πιθανότατα η λέξη σχετίζεται με τη σλαβ. λ. rogat (= κερασφόρος), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1181, αν κρίνει κανείς από την αμφίεσή τους.

ρουγκατσκου κριάρι [rugátšku kriári], επίθ. / ουσ. ουδ. = κριάρι που δεν *τδουκαλίστηκε* (μουνουχίστηκε) καλά. Καλινδέρης 1982:437. Από το σλαβ. rogat (= κερασφόρος), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1181.

ρουγκούλια [rugú'lia], ουσ. ουδ. = σύνολο διάφορων μικροπραγμάτων, κυρίως ρούχων, π.χ. ... *κάλτσες, βρασιά κι ένα κιαμέτι ρουγκούλια*.

ρουγκούλια

ρουδάνι | ρουδάνι [ruðáni], ουσ. ουδ. = α. τροχός κλωστικής μηχανής, ροδάνι, β. ασταμάτητος, κυρίως στην έκφραση: ρουδάνι η γλώσσα τ' ή ρουδάνι παίρνει όλι τ' νύχτα (= για μεγάλη διάρκεια). Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/2/1952. Από το ελληνιστ. ροδάνη με μεταπλασμό σε ουδ. κατά τα μασούρι, καλάμι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1183.

ρουζαβιάζου [ruzanǵázu], ρ. = βγάζω ρόζους, π.χ. *Να βάλεις κουρδέλια στα πουδάκια που 'χαν ρουζαβιάσει οι φτέρνες*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Το ρήμα προϋποθέτει επίθετο *ρόζαβ(ους) (< ρόζος + παραγ. κατάλ. -βους) + παραγ. κατάλ. -ιάζου.

ρουί [ruí], ουσ. θηλ. = α. ρώγα, η θηλή του μαστού, π.χ. *Μαρο, βάλτου στου ρουί να βζάξει να ησυχάσει*, β. μπιμπερών, γ. λαδερό, λαδοκούτι. Από το αρχ. ελλ. ρωξ, αιτ. ρώγα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1188, + παραγ. κατάλ. ουδ. -ί.

ρουκάνι και ρουκάνια [rukáni], ουσ. ουδ. = εργαλείο του χειριού για την επεξεργασία ξύλινων επιφανειών. Καλινδέρης 1982:443. Από το μεσαιων. ελλ. ροκάνι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1184.

ρουκώνου [rukónu], ρ. = α. χώνω, βάζω μέσα, π.χ. *Ανοίγεις του σακί, ρουκώντας του χειρι σ' μέσα...*, β. παθ. *Μπαίνω μέσα, εισχωρώ, χώνομαι*. Αλευράς 1964:58. Πιτένης 1971:226.

ρουμάλις [rumális], ουσ. θηλ. Ο Πασχαλίδης (1999:229) το παραδίδει με τη σημασία: *μαντίλια με δαντέλα*.

ρουμάνι [rumáni], ουσ. ουδ. = πυκνό, κοντό, άγριο δάσος, κυρίως με κέδρα, βλ. και λ. *αρμάνι*. Έκφραση: *Ντουμάνι στου ρουμάνι* = φωτιά στο δάσος. Καλινδέρης 1982:409. Από το τουρκ. orman, Redhouse 1968:902.

ρουμπιές [rubíes], ουσ. αρσ. = τούρκικο χρυσό νόμισμα, π.χ. *Πότι ρουμπιέδεις να μοιράζι κι ντιρικλιά να δίνι τα μικρα στα χέρια*. Ελιμειακά 12-13:89. Από το τουρκ. rub'iyе, Redhouse 1968:961.

ρούντου (μαλλί) [rúdu], επίθ. = σγουρό και μαλακό μαλλί, βλ. και αρνουπόζ. Από το κουτσοβλαχικό (a)rúdu, Papahagi 1974:212.

ρουπουτώ [ruputó], ρ. = κάνω θόρυβο, όχι μεγάλο αλλά ενοχλητικό, υπόκωφο, π.χ. *Μ' έσπαζιν η μάνα μ' μι ν κλούτσα 'πό 'φκιανιν τα καλτσούνια, γιατί ρουπουτούσα κι δεν άφνα του μικρο να κοιμηθεί.* Ελιμειακά 8:57, 11:239, 46:73. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ρόπουτ(ους), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώ.

ρούσκου [rúsku], ουσ. θηλ. = ποικιλία καλαμποκιού κατάλληλου για φούσκες, π.χ. *Τς ρούσκισ τς κριμνούσαμι στου νταβάνι για του χειμώννα...* Ελιμειακά 46:73. Ίσως η λέξη σχετίζεται με τη σλαβ. λ. *rus, susko* (= ξανθός), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1186, λόγω του χρώματος του ώριμου καλαμποκιού.

ρουτώ [rutó], ρ. = ρωτώ, π.χ. *Ρουτούν, αρά κ.λπ.* (λέγεται κυρίως σε όσους αναγγέλλουν τον αρραβώνα τους, με τον υπαινιγμό ότι ο γάμος είναι σοβαρή υπόθεση) / *Ρουτχιούντας πααίντς σην Πόλκ.* Έκφραση: *Ένας δεν είχι ποιον να ρουτήσι ρουτούσι του μπαστούνι τ'.* Από το ερωτώ με αποκοπή του αρχικού άτονου φωνήεντος.

ρουφηξιά, ρουφδά [rufikšá, rufšá], ουσ. θηλ. = ρουφηξιά. Ελιμειακά 4:53. Από το θ. ρουφηξ- του αορ. ρουφηξα και την κατάλ. -ιά, Μπαμπινιώτης 1998:1574. Ο β' τύπος προέρχεται από απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος fkš μετά την αποβολή του άτονου i.

ρουφκαλνώ [rufkalnó], ρ. = ρουφώ, τρώω σούπα προκαλώντας θόρυβο, π.χ. *Πώς μι άρζιν να τουν ρουφκαλνώ τουν πατδά / Να ρουφκαλνάς κι να ρουγκάλνιέσι ως νάν τηλ μέρα.* Παπασιωπής 1977:47. Ελιμειακά 5:116, 21:61. Το ρήμα πρέπει να προήλθε από συμφυρμό του ρ. ρουφ(ώ) και του ρ. (κουτσο)καλνώ ή ματσιακαλνώ, ό.βλ.

ρούφου [rúfu], ουσ. θηλ. = πότης, γερό ποτήρι (για άντρες και γυναίκες), π.χ. *Ξερς τι ρούφου είνι ιτούτους ου Κώτδους απού γλέπς;* Από το ρουφ(ώ) + παραγ. κατάλ. -ου.

ρούφου

ρουφτέινου

ρουφτέινου [ruftéjnu], ουσ. / επίθ. ουδ. = α. ρεβιθένιο στρογγυλό ψωμί καλής ποιότητας, που χρησιμοποιούνταν κυρίως για πρόσκληση σε γάμο ή μνημόσυνο, β. χρησιμοποιείται και για καλής ποιότητας προϊόντα, π.χ. *Φέρι μια τσιγάρα απ' αυτέςα τς ρουφτέινις*, γ. μτφ. αφράτη γυναίκα. Πιτένης 1971:153. Καλινδέρης 1982:332. Ελιμειακά 12-13:87. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ρουβίθ(ι), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ένιος. Η εξέλιξη: ρουβιθένιος > *ρουβθένιους με αποβολή του άτονου i > ρουφθέινους με υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας > ρουφτέινους με ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > έινους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3. ν

ρουφτός, -ή, -ό [ruftós], επίθ. / ουσ. ουδ. = αυτός που τρώγεται ή πίνεται με ρούφηγμα, π.χ. αυγό. Καλινδέρης 1982:386. Από το ρουφηχτός· μετά την αποβολή του άτονου i παρατηρείται απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος fxt > ft.

ρουχάζου [ruχázu], ρ. = φεύγω, κατασιγάζω, λουφάζω, π.χ. *Άλειψέ του ψίχα μι νόπλιμα, φκιάσ' τουν κι κána ζιστό, να ρουχάξι του κακό*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ρουχέινους [ruχéjnu:s], επίθ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: από ρούχο, τσόχα, π.χ. *Καλπάκ ρουχέινου*. Από το ρούχο + παραγ. κατάλ. -έινους < -ένιος, βλ. 1.4.9.3.

Σ

Σαββάτου [savátu], ουσ. ουδ. = Σάββατο. Πιτένης 1971:21.

σαβουρνίζου [savurdízu], ρ. = πετώ άχροιστα πράγματα, π.χ. *Τα σαβούρνιτσα όλα τα παλιαρούτια*. Καλινδέρης 1982:391. Από το αόριστο savurdi, του τουρκ. ρήματος savurmak, Redhouse 1968:989, + την ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.

σαγιάς [sa'jás], ουσ. αρσ. = εξωτερικό βαμβακερό ή μεταξωτό ρούχο με μανίκια, π.χ. *Φίρτις απ' τς πρώτις σαγιάδισ μπουχασέινι*. Ελιμειακά 12-13:87. Πασχαλίδης 1999:229. Από το τουρκ. saya, Redhouse 1968:989, βλ. και Δημητράκος 1956, Η:6453.

σάιζμα [sáizma], ουσ. ουδ. = α. τσούλι από γιδίσιο μαλλί, β. υφαντό που το στρώνουν πάνω στο άλογο πριν βάλουν το σαμάρι. Καλινδέρης 1982:252. Από το σα(γ)ίζω, σαγιάζω = επισάττω, σαμαρώνω, Δημητράκος 1956, Η:6453.

σαϊζου [saízu], ρ. = βάζω *σάιζμα*, βλ.λ., πάνω στο άλογο.

σαϊτα [saíta], ουσ. θηλ. = α. σαϊτα του αργαλειού, β. είδος φιδιού πολύ ευκίνητου, γ. χάρτινη κατασκευή σαν μικρό αεροπλανάκι που έφτιαχναν και πετούσαν τα παιδιά, δ. μτφ. έξυπνος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:426. Από το ελληνιστ. σαγίττα < λατ. sagitta, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1190, πβ. και Κατσάνης 1997.

σαιά [sajá], ουσ. ουδ. Ο Καλινδέρης (1982:367) το παραδίδει με τη σημασία: μακριά φουστάνια. Από το τουρκ. saya, Redhouse 1968:989.

σαιάκ [saják], ουσ. ουδ. = α. μακρύ χοντρό σακάκι, π.χ. *Σαιάκ, δαλβάρι χοντρό απ' του κούμπουναν ως του γόνατου*, β. χοντρό ύφασμα για αντρικά κυρίως ρούχα. Ελιμειακά 21:52. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. saya, Redhouse 1968:989.

σαισανάς, πληθ. *σαισανάδισ* [sajasanás], ουσ. αρσ. = εφεδρικό άλογο που χρησίμευε για αλλαγή στο δρόμο, προκειμένου να ξεκουραστούν κάποια άλλα, π.χ. *Κι σαισανάδισ ν' ακλουθούν στον άσουτου του δρόμου*. Ελιμειακά 12-13:85.

σακαιάρος, *σακαιάρου* [sakajárs], επίθ. = α. φτωχική αγελάδα, β. βελέντζα που φθάρηκε. Καλινδέρης 1982:383. Από το κουτσοβλαχικό sākājárku, Papahagi 1974:1053.

σακαή [sakaí], ουσ. θηλ. = αρρώστια των ζώων με καταρροή της μύτης και πόνο στο λαϊμό. Καλινδέρης 1982:252. Από το

σακαή

κουτσοβλαχικό *sacái*, Parahagi 1974:1049, βλ. και Δημητρόκος 1956, Η:6455 = η ριζική μορφή της νόσου μάλιος.

σακάρα [sakára], επίθ. = προβατίνα / γίδα με μαύρο τρίχωμα γύρω στα μάτια.

σακάτικους, -ί, -ου [sakátikūs], επίθ. = ανάπηρος. Από το τουρκ. *sakat*, Redhouse 1968:976, + παραγ. κατάλ. -ικος.

σακατεύου [sakaténu], ρ. = α. προξενώ σε κάποιον μόνιμη αναπηρία, β. δέρονω άγρια, π.χ. *Τουν σακάτιπιν στου ξύλου*. Καλινδέρης 1982:388. Από το τουρκ. *sakat*, Redhouse 1968:976, + παραγ. κατάλ. -εύω.

σακατλίχ [sakatlík], ουσ. ουδ. = φυσικό σωματικό ελάττωμα. Από το τουρκ. *sakatlik*, Redhouse 1968:977.

σάκιαζμα [sákazma], ουσ. ουδ. = αποθήκευση των δημητριακών σε σάκους. Ρηματικό ουσ. του ρ. *σακιάζου* < σακί + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

σακίν [sakín], επιφ. = σιωπή, άχνα, π.χ. *Τα στου πω, μα σακίν πουθινά*. Καλινδέρης 1982:251. Από το *sakin* (= μη τυχόν, πρόσεξε καλά), Redhouse 1968:977.

σακούλι [sakúli], ουσ. ουδ. = μάλλινη συνήθως τσάντα όπου έβαζαν οι μαθητές τα σχολικά τους είδη. Από το *σακούλ(α)* + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ι.

σακουλιάρς [sakuíárs], ουσ. αρσ. = πλανόδιος έμπορος βοτάνων. Από το *σακούλα* + παραγ. κατάλ. -άρης, προφανώς επειδή κουβαλούσαν τα βότανά τους σε *σακούλα*.

σακουράφα [sakuráfa], ουσ. θηλ. = μεγάλη και χοντρή βελόνα που χρησιμοποιείται για ράψιμο με σπάγκο. Καλινδέρης 1982:396. Από το μεσαιων. *σακκοράφιον*, υποκορ. του ελληνιστ. *σακκοράφος* (ενν. βελόνη), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1191.

σάκους [sákūs], ουσ. αρσ. = γυναικείο παλτό με γούνινη επένδυση (*μηλόγουννα*, βλ.λ.) και γούνινο γαρνίρισμα γύρω από το λαιμό και τα μπροστινά (καμιά φορά και στον ποδόγυ-

- ρο), π.χ. *Μι τ' αντιριά τς, μι του σάκου, μι τ' μηλόγounα*. Πιτένης 1971:199. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώπης 1988:26. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το αρχ. ελλ. σάκκος.
- σάλα* [sála], ουσ. θηλ. = μεγάλο δωμάτιο υποδοχής, σαλόνι. Πασχαλίδης 1999:229. Από το ιταλ. sala, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1192.
- σαλαμάντρα* [salamándra], ουσ. θηλ. = πορσελάνινη θερμάστρα που έχει το σχήμα και το χρώμα του μικρού αυτού αμφίβιου ερπετού. Πασχαλίδης 1999:229.
- σαλβέτα* [salvéta], ουσ. θηλ. = πετσέτα, π.χ. *Τα σκούπιν μι τ' σαλβέτα*. Πιτένης 1971:219. Παπασιώπης 1988:62.
- σαλιακούτας*, -ου [salákútas], επίθ. = σαλιάρης, που του πέφτουν τα σάλια, πβ. και Δημητράκος 1956, Η:6460.
- σαλιάρι*, πληθ. *σαλιάρια* [salárga], ουσ. ουδ. = νηστίσιμο γλυκισμα, είδος κουραμπιέ, π.χ. *Παν κι τα σαλιάρια μι ν κασταλαή*. Ελιμειακά 23:79, 44:67. Πασχαλίδης 1999:229.
- σάλιαρος* [sálfars], ουσ. αρσ. = σαλιγκάρι, βλ. και *σαλιάγκ*. Από το σάλιο + παραγ. κατάλ. -ιάρης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1192.
- σαλντίζου* [saldízu], ρ. = πετάω, σκορπάω, π.χ. *Είχιν σαλντίσου άτιμους δυο καραντάνις, τς είχιν λιμάρι καλά*. Παπασιώπης 1988:134. Από το αόριστο saldi, του τουρκ. ρήματος salmak (= πετάω), Redhouse 1968:978, + την ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.
- σάλουμα* [sáluma], ουσ. ουδ. = α. άχυρο από βρίζα για το γέμισμα σαμαριών, β. φορτίο από άχυρο.
- σαλοννικό* [salunfó], επίθ. = α. θεσσαλονικιό, β. μαύρο σταφύλι με μεγάλες ρόγες. Καλινδέρης 1982:252. Από το Σαλονίκη(η) (= Θεσσαλονίκη) + παραγ. κατάλ. -ιό.
- σαλτανάτι* [saltanáti], ουσ. ουδ. = άνεση, περηφάνια, π.χ. *Κι όσου τράνιβάμι, τόσου τού 'χαμι για σαλτανάτι / Κι έτριχι τ' άλουγου σαν άτι μι λιβιντιά κι σαλτανάτι*. Παπασιώπης *σαλτανάτι*

1972:47, 1977:24. Ελμειακά 23:82. Από το τουρκ. saltanat, Redhouse 1968:981.

σάλτους [sáltus], ουσ. αρσ. = ελεύθερο πήδημα. Από το ιταλ. salto, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1193.

σαμάρι [samári], ουσ. ουδ. = σαμάρι. Από το μεσαιων. σαγμάριον, υποκορ. του αρχ. έλλ. σάγμα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1193.

σαμαρ(ου)σκουτί [samar(u)skúti], ουσ. ουδ. = υφαντό που χρησιμοποιούνταν στην κατασκευή σαμαριών. Από το σαμάρι + σκουτί, με ανέβασμα του τόνου.

σάματι, σάματι χα [sámati], σύνδ. = μήπως, μάλλον, π.χ. *Σάματι σι κνηηγούσαν οι χουρουφυλάξ...* Πιτένης 1971:18, 158. Παπασιώτης 1972:18. Ελμειακά 21:51, 33:162. Από το μεσαιων. *ως + άματι (< φρ. άμα ότι= αμέσως όταν), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1194.

σαμουρουπατζά [samuropadžá], ουσ. ουδ. Ο Πασχαλίδης (1999:229) το παραδίδει με τη σημασία: παλτό από γούνα ζιμπελίν. Από το τουρκ. samur, Redhouse 1968:982.

σαμπαϊ [sabaí], ουσ. ουδ. = είδος μουσικού σκοπού και χορού.

σαν ικείνου 'π' λέξ, φράση. Η έκφραση παραδίδεται από τον Ανδριώτη (I.A. 538) με τη σημασία: που λέει ο λόγος, π.χ. *Δεν προφυτάνου ψουμί, σαν ικείνου 'π' λέξ, να φάου.*

σανός [sanós], ουσ. αρσ. = το χόρτο που κόβεται και ξηραίνεται για τροφή των ζώων το χειμώνα. Από το σαλβ. seno, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1195.

σαντακρούτα [sandakrúta], ουσ. θηλ. = υφαντό από ακατέργαστο μετάξι με το οποίο έκαναν γιορτινά πουκάμισα για τους άντρες. Από το ιταλ. seta cruda (= ακατέργαστο μετάξι), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1197.

σαντέθκους, -ή, -κου [sadétkus], επίθ. = σκέτος, αληθινός, καθαρός, π.χ. *Μι διαμαντόπιτρις, μι σαντέθκις πέτρις τιουρλού-τιουρλού χρώματα.* Καλινδέρης 1982:278. Ελμειακά

- 30:68. Ο Papahagi (1974:1049) για το κουτσοβλαχικό *sadéθku*, *sadém* παραπέμπει στο αλβ. *sade* (= σκέτος).
- σαούλι* [sauíli], ουσ. ουδ. = νήμα της στάθμης. Καλινδέρης 1982:442.
- σαουλιάζου* [sauíazu], ρ. = παίρνω την ευθεία με το νήμα της στάθμης. Καλινδέρης 1982:442. Από το *σαούλι*, ό.βλ., + *παραγ. κατάλ.* -ιάζω.
- σαπίμι* [sarími], ουσ. ουδ. = α. σάπιο ξύλο, β. άνθρωπος με προβληματική υγεία. Καλινδέρης 1982:378. Από το θέμα *σαπ-* του ρήματος *σαπίζω* + την *παραγ. κατάλ.* -ίμι, πβ. *ψοφίμι*.
- σαπνίδια* [sapníða], ουσ. ουδ. = σαπουνάδες, π.χ. *Ρίξει τα σαπνίδια στον νουβρό*. Καλινδέρης 1982:251. Από το *σαπύνι* + *παραγ. κατάλ.* *ίδι*, *πληθ.* -ίδια.
- σαπνόλαδου* [sapnóladu], ουσ. ουδ. = σαπουνόλαδο. Από το *σαπύνι* + *λάδι*.
- σαραγλί, σαραγλί* [sarajíli], ουσ. ουδ. = είδος σιροπιαστού γλυκίσματος ταψιού. Πιτένης 1971:245. Πασχαλίδης 1999:229. Από το τουρκ. διαλεκτικό *sarağli*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1196.
- σαραντάμιρου* [sarandámiru], ουσ. ουδ. = σαρακοστή. Από το *σαράντα* + *ημέρα* + *παραγ. κατάλ.* -ου (< -ο).
- σαρανταπόδαρους* [sarandapódarus], ουσ. αρσ. = σαρανταποδάρουσα. Από το *σαράντα* + *ποδάρι* + *παραγ. μεγεθ. καταλ.* -ους < -ος.
- σαρανταρά* [sarandará], ουσ. θηλ. = σαρανταριά. Παπασιώπης 1988:49. Από το *σαράντα* + *καταλ.* επίθημα -αριά. Για την προφορά του τελικού *τεμαχίου* -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.
- σαράντζμα* [sarándzma], ουσ. ουδ. = α. ξεμάτιασμα, β. σαραντισμός της λεχώνας. Καλινδέρης 1982:262. Ρηματικό ουσ. του ρ. *σαραντίζου*, ό.βλ.
- σαραντίζου* [sarandízu], ρ. = α. ξεματιάζω, β. διαβάζω την ευχή

του σαραντισμού (για λεχώνα). Καλινδέρης 1982:262. Από το σαράντα + παραγ. κατάλ. -ίζω.

σαράκι [sarák], ουσ. ουδ. = α. σκουλήκι που τρώει το ξύλο, β. μτφ. στενοχώρια. Από το μεσαιων. σαράκιον, υποκ. του ελληνιστ. σάραξι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1196.

σαράφκου [saráfku], ουσ. ουδ. = το μαγαζί του *σαράφη*, ό.βλ., αργυραμοιβείο, π.χ. *Απού υφαντάδκου τού 'χιν φκιάσι σαράφκου*. Παπασιώπης 1988:74. Από το σαράφ(ς) + παραγ. κατάλ. -ικο.

σαραφλίγια [saraflika], ουσ. ουδ. = τσιγκουνιές. Καλινδέρης 1982:351. Από το σαράφς, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik.

σαράφς [saráfς], ουσ. αρσ. = α. αργυραμοιβός, β. τοκογλύφος, γ. τσιγκούνης. Πιτένης 1971:43. Από το τουρκ. sarraf, Redhouse 1968:987.

σαργκιά [sargá], ουσ. ουδ. = είδη προς πώληση, π.χ. *Κι τι μαγαζά, κι τι σαργκιά αραδιασμένα*. Αλευράς 1964:21. Από το τουρκ. sergi (= έκθεση, πρόσοψη καταστήματος), Redhouse 1968:1003.

σαρκώνου [sarkónu], ρ. = χορταίνω, π.χ. *Σάματι δε σάρκουσα... φέρι καμιά κιφτέδα ακόμα*.

σαρμάδια [sarmádya], ουσ. ουδ. = ντολμάδες, π.χ. *Έκουψα φύλλα 'π' ν πιργουλιά κι έφκιασα σαρμάδια*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το τουρκ. sarma (= τύλιγμα), Redhouse 1968:987.

σατσάκι [satsák], ουσ. ουδ. = πλάγιο δοκάρι της στέγης, γείσωμα. Πασχαλίδης 1999:229. Από το τουρκ. saçak (= γείσο, υπόστεγο), Redhouse 1968:968.

σαχνισί ή σαχνισίνι [saxnisini], ουσ. ουδ. = α. η προεξοχή του οντά του ορόφου (προστώο) και κατ' επέκταση το υπερυψωμένο δάπεδο, β. είδος χαμηλής βεράντας με κτισμένες τις δύο πλαϊνές πλευρές, κλειστό μπαλκόνι, π.χ. *Θέλου σπίτια μι ραλίγια, σιχνισίνια κι χαγάτια*. Πασχαλίδης 1999:230. Από το τουρκ. şahniş, şahnişin, Redhouse 1968:1046, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1198.

σαχτσί [saxtʃí], ουσ. ουδ. = είδος χτιστής ζαρντινιέρας κολλητής στον τοίχο. Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. saksı, Redhouse 1968:978.

σέα, τα [ta séa], ουσ. ουδ. = α. τα υπάρχοντα, τα πράγματα, π.χ. *Μάζουξαν σ' ένα μπουχτσά τα σέα τς κι κατά τς πέντι του προυί...* β. συνολικά τα διάφορα αντικείμενα της στάνης. Ελιμειακά 42:75. Ίσως από την ύστερη λατινική φράση: mea (= δικά μου), *sea (= δικά σου), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1200.

σειούμι [sχύμι], ρ. = κουνιέμαι. Καλινδέρης 1982:252. Από το σειέμαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1200.

σειρά [sirá], ουσ. θηλ. = κοινωνική τάξη π.χ. *Στ' θκη μας τ' σειρά δεν έφκινάμι τέτοια ακριβά λικέρια. Μούγκι στου Βαρόσι, πβ. και σειριά.* Καλινδέρης 1982:367.

σειρεύου [sirénu], ρ. = συγγενεύω. Καλινδέρης 1982:356. Από το σειριά, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

σειριά [sir'ýá], ουσ. θηλ. = συγγενολόι, π.χ. *Παντρεύουμι κι χουρίζουμι απ' τ' σειριά, πβ. και σειρά.* Καλινδέρης 1982:367. Από το σειρά (με τη σημασία: οικογένεια).

σειρταρά [sirtará], ουσ. θηλ. = σειρά από ομοειδή πράγματα, π.χ. *Μια σειρταρά μαγαζά.* Καλινδέρης 1982:339. Από το σειρ(ά) + παραγ. κατάλ. -(τ)αριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

σέλα [séla], ουσ. θηλ. = σέλα. Από το λατ. sella, πβ. και Κατσάνης 1997.

σέμπτι [sémpɾi], επίρρ. = εύκολα, βολικά, κοντά, π.χ. *Αυτός ο δρόμος μ' έρχιτι σέμπτι.* Από το τουρκ. semt (= περιοχή, γειτονιά), Redhouse 1968:999.

σέπουμι [sérumi], ρ. = σαπίζω, π.χ. *Να στείλου μήλου σέπιτι, κυδώνι μαραγκιάζει* (δημοτικό τραγούδι). Από το αρχ. σήπομαι, αρχαϊσμός.

σέρτικους, -ή, -κου [sértikus], επίθ. = αφύς, βαρύς. Καλινδέρης σέρτικους

1982:367. Από το τουρκ. *sert*, Redhouse 1968:1005, + ελλ. παρ. κατάλ. -ικος.

σήμαντρος [símandrus], ουσ. αρσ. = το σήμαντρο, η καμπάνα. Πιτένης 1971:23. Ελιμειακά 12-13:87. Από το νεοελλ. λ. σήμαντρο με μεταπλασμό κατά το γένος.

σημειούμενος [simiuménus], επίθ. = άνθρωπος που έχει σημάδι από τη γέννησή του.

σήμιρας [símiras], επίρρ. = σήμερα, π.χ. *Απού σήμιρας οι άντρες θα είναι 'που κάτ' κι οι γυναίκες ουπάν'*, Ανδριώτης Ι.Α. 538.

σήπι [sípi], ουσ. ουδ. = είδος υφάσματος. Πασχαλίδης 1999:229.

σήτα [síta], ουσ. θηλ. = πολύ λεπτό συρμάτινο διάτρητο πλέγμα για το κοσκίνισμα του αλευριού. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το αρχ. ελλ. σήθω (= κοσκινίζω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1207.

σιβαίνου [sivénu], ρ. = εισβαίνω, μπαίνω, π.χ. ... *για να μη σιβαίν τα μκρα κι πατούν τα λούδια...* / *σέβα - έβγα = μπες - βγες / Δε θέλου να σιβά στα βάσανα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:151. Ελιμειακά 46:73. Από το αρχ. ελλ. εισβαίνω με αναγραμματισμό *is > si*, αρχαιΐσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

σίγουρεύουμι [sígyrénumi], ρ. = είμαι σίγουρος για κάτι. Ελιμειακά 16-19:53.

σίγουρος, -ρι, -ρου [sígyrus], επίθ. = α. σίγουρος, β. φερέγγυος. Πιτένης 1971:23.

σιδιρέινους, -νια, -νου [sidiréinus], επίθ. = α. σιδερένιος, π.χ. *Απιρονούσαν οι μαστιόρι τα σιδιρέινα τα σιφάνια / Είχιν τρανά δέντρα κι λούδια κι ουρθά σιδιρέινα σιφάνια...* β. μτφ. υγιής, δυνατός, οδυνηρός, π.χ. *Άιντι κι σιδιρέινους / Βάρινιν σιδηρέινις*. Ελιμειακά 46:73, 44:71. Από το ελλ. σίδερο με την κατάληξη -ένιος κατά τα ομοιοκατάληκτα επίθετα από λέξεις που δηλώνουν ύλη, βλ. 1.4.9.3, π.χ. *ασημένιος > ασημέινους*. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > *έινους* βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

σιδιρόπιτρα [sidiropitra], ουσ. θηλ. = σιδερόπετρα, σιδηροπυρίτης. Καλινδέρης 1982:267. Από το σίδερο + πέτρα.

σικλέτι [siklétj], ουσ. ουδ. = στενοχώρια, π.χ. *Δεν μας κουλνάι ύπνους απ' του σικλέτι μας*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 21:64. Από το τουρκ. siklet, Redhouse 1968:1012.

σικλιτίζουμι [siklitízumi], ρ. = στενοχωριέμαι, π.χ. *Μη σικλιτίζισι, μαρ, μι τέτοιου πράμα*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 21:65. Από το σικλέτι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζουμαι.

σικτιρίζου [siktirízu], ρ. = βρίζω και αποπέμπω κάποιον. Καλινδέρης 1982:391. Από το τουρκ. siktir (= στα ξεκουμπίδια), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1212, Redhouse 1968:1012.

σιληνιάζουμι [siliniázumi], ρ. = παθαίνω, πάσχω από επιληψία. Από το ελληνιστ. σεληνιάζομαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1201.

σιλιλιάχ [silil'ách], ουσ. ουδ. = γιλέκο με τσέπες, π.χ. *Έβαλι του χέριχ στου σιλιλιάχ να πει κάνα χλιβιρό*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 26/2/1951.

σίλτσιν, αόρ. του ρ. *σιλντίζου [síltsin], ρ. = τελείωσε ή έλιωσε με τη χρήση, π.χ. *Σίλτσιν του μουλύβι / Σίλτσαν τα κουρδέλια*. Από το αόριστο sildi, του τουρκ. ρήματος silmak (= σβήνω, λιώνω), Redhouse 1968:1018, + την ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.

σίνακας [sínakas], ουσ. αρσ. = μελαχρινός, γύφτος, βλ. *αμίκους, γιούφτους, μαύρους, γκαβαράπς*. Καλινδέρης 1982:435.

σιντζίφι [sindzífj], ουσ. ουδ. βλ.λ. *σιντζίφι*.

σιντουκουπάνι [sindukupáni], ουσ. ουδ. = υφασμάτινο κάλυμμα του σεντουκιού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *σιντούκ*, ό.βλ., + πανί.

σιντούκ [sindúk], ουσ. ουδ. = α. σεντούκι, κασέλα, μπαούλο, β. φέρετρο. Πασχαλίδης 1999:229. Από το μεσαιων. σεντούκιον < αραβ. sanduk, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1203.

σιντούκί

- σιργιάνι | σιργιάνι [sirǵáni], ουσ. ουδ. = σεργιάνι, π.χ. *Έκατσαν στου χου-
ρατά κι έκαμαν σιργιάνι ποιοι πιρνούσαν*. Καλινδέρης
1982:375. Από το *σιργιάνι* < τουρκ. *seyran*, Redhouse 1968:1008.
- σιργιανίζματα [sirǵanízmata], ουσ. ουδ. = επισκέψεις της νύ-
φης στη μάνα της, στον κουμπάρο, στα μπρατίμια. Καλινδέ-
ρης 1982:251. Από το *σιργιανίζου* < *σιργιάνι* < τουρκ.
seyran, Redhouse 1968:1008, + παραγ. κατάλ. ρηματικού ουσ.
-μα, πληθ. -ματα.
- σιργιαντζής, -ού [sirǵandzís], επίθ. = αυτός που σεργιανάει,
που βολτάρει. Καλινδέρης 1982:375. Από το *σιργιάνι* <
τουρκ. *seyran*, Redhouse 1968:1008, + παραγ. κατάλ. -τζής <
τουρκ. -ci.
- σιργιαντζίθκος [sirǵandzítkus], επίθ. = που έχει σεργιάνι, π.χ.
σιργιαντζίθκου σπίτι. Από το *σιργιαντζής*, ό.βλ., + παραγ.
κατάλ. -ίδικος > -ίθκος.
- σιργιανώ [sirǵanó], ρ. = κάνω σεργιάνι. Από το *σιργιάνι*, ό.βλ.,
+ παραγ. κατάλ. -ίζω.
- σιρκός, -ιά, -ό [sirkós], επίθ. = αρσενικός, π.χ. *Αρά κι πού μείς
σιρκόν ιτότι ίγλιπάμι*. Πιτένης 1971:182. Παπασσιώπης 1973:14.
Από το αρσενικός > *σερνικός με αποκοπή του άτονου αρ-
χικού φωνήεντος > *σιρκός με αποκοπή της συλλαβής -νι-
και εφαρμογή της κώφωσης.
- σιρκουθήλκος, -ί, -κου [sirkuθítkus], επίθ. = αρσενικοθήλυ-
κος, ερμαφρόδιτος. Καλινδέρης 1982:397. Από το *σιρκός*,
ό.βλ., + θηλυκός.
- σιρμαές [sirmaés], ουσ. αρσ. = κεφάλαιο. Από το τουρκ.
sermaye, Redhouse 1968:1004.
- σιρμπέτι [sirbétí], ουσ. ουδ. = κάτι υπερβολικά γλυκό. Από
τουρκ. (< αραβ.) *şerbet*.
- σιρνάμινους [sirnáminus], μτχ. = σερνόμενος, που σέρνεται,
π.χ. *Ζιγώνι μέσα απ' τς γκαγκιζές σιρνάμινους*. Ελιμειακά
24:58. Μετοχή παθ. ενεστώτα του ρ. σέρνομαι.

σιρνικουβότανου [sirnikuvótanu], ουσ. ουδ. = αρσενικοβότανο.
 Από το αρσενικός, με αναγραμματισμό *ασιρικός, με αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος *ασιρικός + βοτάνι, με ανέβασμα του τόνου.

σιτζούκι [sidžúk], ουσ. ουδ. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) για τη λ. *θουτζούκι*, ό.βλ. Παπασιωπης 1988:66. Ελιμειακά 4:50. Πασχαλίδης 1999:230.

σιτζίμι [sidzímj], ουσ. ουδ. = γερό σκοινί, κορδόνι. Καλινδέρης 1982:378. Από το τουρκ. sicim, Redhouse 1968:1016.

σιφέρι [siférij], ουσ. ουδ. = στράτευμα. Από το τουρκ. sefer, Redhouse 1968:994.

σιφτές [siftés], ουσ. αρσ. = πρώτη πώληση της ημέρας, π.χ. *Κισάτια, ακόμα σιφτέν δεν έκαμάμι*. Καλινδέρης 1982:355. Από το τουρκ. siftah, Redhouse 1968:1016.

σιχνισίνι [sixnisinij], ουσ. ουδ. βλ. *σαχνισί ή σαχνισίνι*, π.χ. *Θέλου σπίτια μι ραλίκια, σιχνισίνια κι χαϊάτια*. Πιτένης 1971:200. Παπασιωπης 1972:73. Ελιμειακά 21:62. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

σκαλίζου, σκαλνώ [skalízu, skalnó], ρ. = σκαλίζω. Πιτένης 1971:11. Από το ελληνιστ. σκαλίζω < αρχ. ελλ. σάλλω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1213.

σκάλις [skális], (πληθ.) ουσ. θηλ. = σκάλες, δυο σκοινιά στα πλάγια του σαμαριού που σχηματίζουν ημικύκλια και χρησιμεύουν στο φόρτωμα του ζώου. Από το ελληνιστ. σκάλα < λατ. scala, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1213.

σκαλτστήρι [skaltstírj], ουσ. ουδ. = σκαλιστήρι. Καλινδέρης 1982:378.

σκαμάγκι [skamángj], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: *άκλωστο μαλλί*, π.χ. *Έχου κανα-δυο σκαμάγκια να γνέσου*. Πβ. και το κουτσοβλαχικό scămánge, Papahagi 1974:1065.

σκαμνάκια [skamnáka], ουσ. ουδ. = παιδικό ομαδικό παιχνίδι,

σκαμνάκια

όπου ο κάθε παίχτης πηδούσε τον προηγούμενο και έσκυβε κι αυτός με τη σειρά του να τον πηδήσουν οι άλλοι, π.χ. *Δεν τα μαθαίν τα έρμα τουν αρτιρμά, τα σκλαβάκια, τα σκαμνάκια*. Ελμειακά 33:163. Από το *σκαμνί*, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άκια.

σκαμνί [skamni], ουσ. ουδ. = το κάθισμα εκείνου που αομέγει. Από το μεσαιων. *σκαμνί* < ελληνιστ. *σκάμνον* < λατ. *scamnum*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1213, + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άκια.

σκαμπέκας [skmbékas], ουσ. αρσ. = κουτσός.

σκαμπιριάζου [skambiríázu], ρ. = βάζω με το νου μου. Καλινδέρης 1982:390. Πβ. Δημητράκος 1956, Η:6543 *σκαμπάζω* = εννοώ, αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω.

σκανιάζω [skañázi], ρ. = κάνω κάποιον να ζηλέψει, σκάζω, φθονώ, π.χ. *Θαρρείς κι τό 'καμνιν μάξους, για να σκανιάζι τς άλλους*. Αλευράς 1964:69. Από το *σκά(ν)ω* + παραγ. κατάλ. -ιάζω, πβ. και κουτσοβλαχικό scãñisésku, Papahagi 1974:1065.

σκαπιτώ [skapitó], ρ. = το σκάω, κρύβομαι. Πβ. Δημητράκος 1956, Η:6545 *σκαπετώ(-άω)* (ιταλ.) δημ. κ. -άω κ. *σκαπετίζω* = φεύγω, δραπετεύω, διαφεύγω, γλιτώνω.

σκαρδάγι [skarðáŋi], ουσ. ουδ. = φυτό με βολβό που τρώγεται, π.χ. *τ'δουμπρίτσα, καντιλίνα, σκαρδάγια, καρουφέλλον*. Ελμειακά 30:67.

σκαρίζου [skarízu], ρ. = σταθμεύω κάπου το βράδυ για να ξεκουραστούν τα πρόβατα. Καλινδέρης 1982:252. Από το ελληνιστ. *σκαρίζω* (= αναπηδώ), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1214.

σκαρκάλι [skarkáli], ουσ. ουδ. = ακρίδα, π.χ. *Ρίχνουνταν σα σκαρκάλι*. Πβ. κουτσοβλαχικό scãrcalétsu, Papahagi 1974:1065. Πιτένης 1971:188. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

σκαρκιάις [skarkájis], ουσ. αρσ. = αυτός που προηγείται και

φέρει χαρούμενες ειδήσεις, συχαρίκια, πβ. και σχαρίκας. Από το συχαρίκια + παραγ. κατάλ. χάρης (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

σκαρκιώτκους, -ή, -κου [skar'kót'kus], επίθ. = της περιοχής Σκάρκας, π.χ. *Δε μπουρούσαμε να προυσαρμουστούμι στ' σκαρκιώτ' νουουτρουπία*. Παπασιώπης 1988:21. Από το σκαρκιώτ(ς) + παραγ. κατάλ. -ικος.

σκαρκιώτς, πληθ. σκαρκιώτ'ι [skar'kóts], ουσ. αρσ. = ο κάτοικος της Σκάρκας, π.χ. *Απ' τς πέτρ'ις 'π' ζύαζαν τα καρβα-ντότ'κα οι Σκαρκιώτ'ι άντα έφκ'ιαναν πόλιμουν...* Ελιμει-κά 16-19:51. Από το Σκάρκα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιώτης.

σκάρους [skárus], ουσ. αρσ. = στάθμευση για να ξεκουραστούν τα πρόβατα. Καλινδέρης 1982:252. Από το ελληνιστ. σκάρος (= το πηδηματάκι), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1214.

σκαρπέλου [skarpélu], ουσ. ουδ. = κοπήρας για το σκάψιμο αυλακιών σε σανίδια. Καλινδέρης 1982:443. Από το ιταλ. scarpello, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1215.

σκάρφι [skárfi], ουσ. θηλ. = δηλητηριώδες φυτό. Πβ. και Δημη-τράκος 1956, Η:6547 σκάρφη (η), σκάρφι (το) = α. το ποώδες και πολυετές φυτόν ελλέβορος ο μέλας, β. το ποώδες φυτόν άδωνις ο κυλλήνιος, γ. το ποώδες φυτόν βέρατρον το μέλαν.

σκασίμι [skasími], ουσ. ουδ. = εύρωστος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:378. Από το σκάσ- (θέμα του ρ. σκάω) + παραγ. κατάλ. -ίμι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1215.

σκασίμκους, -ή, -κου [skasím'kus], επίθ. = σκασμένος, π.χ. *Όι του σκασίμκου τι λέξιμου τα κάμι*. Καλινδέρης 1982:263. Από το σκασίμι + παραγ. κατάλ. -ικος.

σκατό [skató], ουσ. ουδ. = α. σκατό, β. μικρός κι αντιπαθητι-κός άνθρωπος, π.χ. *Κι γυρνά κι τι μι λέξ του σκατό*.

σκατούρι [skatúri], ουσ. ουδ. = επί μη ανδρωθέντος νέου. Καλιν-δέρης 1982:382. Από το σκατό + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούρι.

σκατούρι

σκατόφκναρου [skatófkaru], ουσ. ουδ. = φτυάρι για τη συλλογή και απομάκρυνση των περιττωμάτων. Καλινδέρης 1982:397. Από το σκατό + φτυάρι.

σκατόχλιαρα [skatóxliara], ουσ. θηλ. = παλιογλωσσού (έντονα απαξιωτικά). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σκατό + χλιάρι, ό.βλ.

σκαφίδι [skafíði], ουσ. ουδ. = ξύλινη σκάφη για ζύμωμα, πβ. και ζμώτρα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ελληνιστ. σκαφίδιον, υποκ. του αρχ. σκάφη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1215.

σκαφτιάς [skaftjáis], επίθ. = σκαφτιάς. Καλινδέρης 1982:383. Από το σκαφτιάς + παραγ. κατάλ. -ιάς (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

σκάφτου [skáftu], ρ. = σκάβω. Από το *σκάφτω < το λόγιο σκάπτω με ανομοίωση: pt > ft, πβ. ανάφτου, ό.βλ.

σκέπασι [sképasɪ], ουσ. θηλ. = σκεπή. Καλινδέρης 1982:265. Από το σκέπασ- (θέμα του ρ. σκεπάζω) + παραγ. κατάλ. -η.

σκέπι [sképi], ουσ. θηλ. = σκέπη, λεπτή μεμβράνη που καλύπτει τα εντόσθια των ζώων.

σκέτου [skétu], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: βραστό κρέας, π.χ. Μαγειρεύου σήμερα σκέτου.

σκιαγμένους, -νι, -νου [skaɣménus], επίθ. = δειλός και ακοινωνητος άνθρωπος, π.χ. Άμα ιδεί κόσμουν, πααίνι κι σφαλνιέτι μέσα, του σκιαγμένου. Από το σκιάζου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μένος.

σκιάζου, -ουμι [skázumi], ρ. = τρομάζω. Πιτένης 1971:22. Ελιμειακά 24:57. Από το αρχ. ελλ. σκιάζω.

σκιάχτρου [skáχtru], ουσ. ουδ. = σκιάχτρο.

σκιδιρός, -ή, -ό [skidirós], επίθ. Ο Καλινδέρης (1982:356) το παραδίδει με τη σημασία: όμορφος και γερός.

σκίζα [skíza], ουσ. θηλ. = σφήνα που χρησιμοποιείται για το σχίσμο μεγάλων κορμών δέντρων. Από το σκίζ(ω) + παραγ. κατάλ. -α.

σκιζαρίζομι [skizarízumi], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: σκίζομαι.

σκιπάρι [skípári], ουσ. ουδ. = σκεπάρι. Καλινδέρης 1982:346.

σκιπή [skipí], ουσ. θηλ. = στέγη, σκεπή, βλ. και τῶατί.

Σκίγκα [skíŋka], ουσ. θηλ. = συνοικία της Κοζάνης. Πασχαλίδης 1999:230. Από το κουτσοβλαχικό scíŋcǎ (= πετρώδης τόπος), κι αυτό < αλβ. skërkë, βλ. Parahagi 1974:1067.

σκλαβάκια [sklaváka], ουσ. ουδ. = ομαδικό παιχνίδι, αμπάριζα, π.χ. Δεν τα μαθαίν τα έρμα τουν αρτιρμά, τα σκλαβάκια, τα σκαμνάκια. Παπασιωπής 1972:23. Ελιμειακά 33:163. Από το σκλάβ(ος) + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άκια.

σκλάβους [sklávus], ουσ. αρσ. = μεγάλο κοκαλάκι με περόνη για τα μαλλιά, που στερεώνει τον κότσο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

σκλαρίκι [sklaríki], ουσ. ουδ. = σκουλαρίκι. Από το ελλ. σκουλαρίκι.

σκλέντζα [skléndza], ουσ. θηλ. = ξυλίκι, παιδικό παιχνίδι, π.χ. Τ' σκλέντζα ιμείς κι του σκλιντζάρι / Μια σκλέντζα κι ένα σκλιντζάρι. Παπασιωπής 1972:46. Καλινδέρης 1982:284. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 33:163. Από το κουτσοβλαχικό škíéndzǎ, κι αυτό από το σλαβ. klenza, Parahagi 1974:1145.

σκλήθρου [sklíθru], ουσ. ουδ. = α. κομμάτι ξύλου, β. θάμνος ή δέντρο που, όταν βράσει, βγάζει χρωστική ουσία. Καλινδέρης 1982:349. Από το ελληνιστ. κλήθρος < αρχ. κλήθρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1219.

σκληκουβότανου [sklikunótanu], ουσ. ουδ. = σκόνη από σκουληκοφαγωμένο ξύλο που χρησίμευε για φάρμακο για να κλείσουν οι πληγές. Καλινδέρης 1982:273. Από το σκουλήκι + βότανο - βοτάνι < ελληνιστ. βοτάνιον, υποκ. του αρχ. βοτάνη, Μπαμπινιώτης 1998:1633, 384.

σκληκουβότανου

σκληκουφάγουμα [sklikufáγouma], ουσ. ουδ. = σκόνη που μένει από τη δράση του σαρακιού. Χρησιμοποιούνταν ως ταλκ για το σύγκαμα. Από το σκουλήκι + φάγωμα < θ. φαγ- (του αορ. φαγείν, φαγητό), Μπαμπινιώτης 1998:1633, 1887.

σκληλί [sklík], ουσ. ουδ. = σκουλήκι. Έκφραση: *Έχ σκληλία στουν κώλου τ'* = είναι υπερκινητικός, δε μπορεί να σταθεί στιγμή ήσυχος. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το νεοελλ. σκουλήκι < αρχ. ελλ. σκώληξ, Μπαμπινιώτης 1998:1633.

σκληρώνουμι [sklirónumi], ρ. = στενοχωριέμαι, π.χ. *Αιλί 'π' τα ξιτάιζ κι σκληρώνισι* = μην το ψάχνεις και στενοχωριέσαι. Από το σκληρός + παραγ. κατάλ. -ώνω.

σκλη [skli], ουσ. ουδ. = σκυλί. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) παραδίδει την παροιμία: *Φύλαξι του σκλη του χιμόνα να σι φάι του καλουκαίρι* (επί αχαρίστων). Έκφραση: *Ου, σκληια!* = κραυγή που χρησιμοποιείται για αποδοκιμασία αλλά και εμπύχωση μιας ομάδας. Πιτένης 1971:17. Καλινδέρης 1982:420. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το νεοελλ. σκυλί < μεσαιων. υποκ. του ελληνιστ. σκύ(λ)ος, Μπαμπινιώτης 1998:1636.

σκληιάς [sklías], ουσ. αρσ. = αυτός που αγαπάει πολύ τα σκυλιά ή άχει σκυλιά από αγάπη προς αυτά και όχι από ανάγκη.

σκληίδι [sklíði], ουσ. ουδ. = σκελίδα. Καλινδέρης 1982:251. Από το σκελίδ(α) + παραγ. κατάλ. -ι, με μεταπλασμό σε ουδέτερο.

σκληντζάρι [sklindzári], ουσ. ουδ. = α. ξυλαράκι για το παιχνίδι σκλέντζα, βλ.λ., π.χ. *Τ' σκλέντζα ιμείς κι του σκληντζάρι*, β. αδύνατος (όχι παχύς), σαν *σκλέντζα*, βλ.λ. Από το *σκλέντζ(α)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρι.

σκληόσκατου [sklíóskatu], ουσ. ουδ. = α. περιπτώματα σκύλου, β. μτφ κάτι που μοιάζει μ' αυτά, π.χ. *Ιδέ κάτι κιφτέδισ! Σα σκληόσκατα*.

σκληντζαράκι [sklindzarák], ουσ. ουδ. = α. κομματάκια πορτοκαλόφλουδα σχηματισμένα σε βραχιολάκι που χρησιμοποιούνταν για το ομώνυμο παιχνίδι, β. παιχνίδι που παιζόταν

με σκλιντζαράκι. Παπασιωπής 1972:46. Από το σκλιντζάρι + παραγ. κατάλ. -άκι. Καλινδέρης 1982:284.

σκλίτκα [sklítka], επίρρ. = α. σαν το σκυλί, β. μουλωχτά και φοβισμένα, π.χ. *Του σκαπέτσιν* (= το 'σκασε) σκλίτκα. Από το σκλι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίτικος.

σκνί [skní], ουσ. ουδ. = α. σκoinί, β. έκφραση: *σκνί ου δρόμους* = γεμάτος κόσμος. Ελιμειακά 4:51.

σκνίπα [sknípa], ουσ. θηλ. = α. σκνίπα, β. μτφ. πολύ μεθυσμένος. Από το αρχ. ελλ. σκνιψ, αιτ. σκνίπα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1220.

σκόλι [skóli], ουσ. θηλ. = διακοπές, αργία. Πιτένης 1971:175. Από το αρχ. ελλ. σχολή (= ανάπαυση, απραξία), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1313, με ανομοίωση sx > sk.

σκόρπιους, -α, -ου [skórpíus], επίθ. = α. σκόρπιος, βλ. και λ. *σχροπίους*, β. χορός κατά τον οποίο οι χορευτές δεν πιάνονται μεταξύ τους, γ. (στο ουδ.) το 11, κοζανίτικος χορός, π.χ. ... *κι του καλύτερου 'πό 'πιζαν κι γένουνταν ου χαμός τ' χαμού, ήταν του σκόρπιου...* Ελιμειακά 46:74.

σκουδριάνκουσ, -ί, -κου [skudriánkus], επίθ. = από τη Σκόδρα, πόλη της Αλβανίας, συνεκδοχικά αρβανίτικος. Ελιμειακά 12-13:93.

σκούζου [skúzu], ρ. = α. μιλώ δυνατά, φωνάζω, σκούζω, π.χ. *Σκάσι, μπρε, τι σκούζι έτθα*, β. κατσαδιάζω, μαλώνω, π.χ. *Μην του σκούζι του πιδί*. Ελιμειακά 22:41. Από το ενεργητικό του αρχ. ελλ. σκούζομαι (= είμαι εξαγριωμένος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1222.

σκουλειό [skulíó], ουσ. ουδ. = σχολείο, π.χ. *Δεν έπριπι να πααίνουμι στου σκουλειό*. Πιτένης 1971:11. Ελιμειακά 44:62. Από το σχολείο > σχολειό με κατέβασμα του τόνου για την αποφυγή χασμωδίας και ανομοίωση sx > sk.

σκουλνώ [skulnó], ρ. = σχολώ, π.χ. *Σκόλασιν του σκουλειό / η ικκλιθά*.

σκουλνώ

- σκούνια | σκούνια [skúña], (πληθ.) ουσ. ουδ. Απλοποιημένος τύπος του σκφούνη, ό.βλ.
- σκουνταμμάρα [skundamára], ουσ. θηλ. = ατυχία, π.χ. Σκουνταμμάρα... καντίπουτα δε γένκιν σουστά. Καλινδέρης 1982:378. Από το σκόνταμμα (< σκοντάφτω) + παραγ. κατάλ. -άρα.
- σκουντός, -ή, -ό [skundós], επίθ. = καημένος, κακομοίρης, δυστυχής, π.χ. Τα τουν διαουμίσι του σκουντό να σας κουβαλά πασαμιρνώς, Ανδριώτης Ι.Α. 538 / Απόμνιν χήρα απ' τα τριάντα η σκουντή. Ελιμειακά 21:62.
- σκουντου-, ρ. = πρώτο συνθετικό με τη σημασία μισο- και μια ιδιαίτερη χροιά συμπάθειας, π.χ. σκουντουήθιλα, σκουντουάριζιν, π.χ. Τουν σκουντουάριζιν του δάσκαλου του έρμου του κρασί. Παπασιώπης 1988:76.
- σκουρδιάξ [skurdjájs], ουσ. αρσ. = αυτός που αγαπάει τα σκόρδα. Καλινδέρης 1982:383. Από το σκόρδο + παραγ. κατάλ. -ιάξ (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).
- σκουρδάρι [skurdárij], ουσ. ουδ. = σκουρδαλιά. Καλινδέρης 1982:380. Ίσως < σκουρδάλη (σκόρδο + άλμη) > σκουρδάρη, πβ. σκουρδάρη στο Δρυμό Θεσσαλονίκης, και με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος: σκουρδάρι.
- σκουρδές [skurdés], (πληθ.) ουσ. θηλ. = μυρωδιά σκόρδου, βλ. και λ. σκουρδίλα. Παροιμία: *Νε σκόρδα έφαγιν, νε σκουρδές μύρσιν* = ούτε γάτα, ούτε ζημιά. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Καλινδέρης 1982:376. Από το σκόρδο + παραγ. καταλ. -ιά, πληθ. -ιές. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -δά < -διά βλ. 1.2.3.3.
- σκουρδίλα [skurdíla], ουσ. θηλ. = μυρωδιά σκόρδου, βλ. και λ. σκουρδές. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Καλινδέρης 1982:376. Από το σκόρδο + παραγ. καταλ. -ίλα.
- σκουρδόλαδου [skurdóladu], ουσ. ουδ. = γιατροσόφι με βάση το σκόρδο και το λάδι για την αντιμετώπιση του πόνου στο αυτί. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σκόρδο + λάδι.

σκουρτέκα [skurtéka], ουσ. θηλ. = κοντό γυναικείο πανωφόρι με γούνα χωρίς μανίκια, μαντό, π.χ. *Τ' φίρτα, τ' λιμαρά, τ' σκουρτέκα...* Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Παπασιώπης 1972:26. Πασχαλίδης 1999:230. Από το κουτσοβλαχικό škúrty (= κοντός), Papahagi 1974:1073.

σκουτινός [skutiṅós], επίθ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: δυστυχής, π.χ. *Δεν είδιν μια καλή μέρα ου σκουτινός.*

σκουτίδα [skutiða], ουσ. θηλ. = σκοτάδι, π.χ. *Μες στου μπουντρούμι, σκουτίδα, πίσσα.* Αλευράς 1964:31. Ελιμειακά 16-19:53. Από το σκότ(ος) + υποκ. παραγ. καταλ. -ίδα.

σκουτίδια, τα [skutiðía], (πληθ.) ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: βαθύ σκοτάδι, π.χ. *Ήταν σκουτίδια, πίσσα, κι δεν έγλιπα.* Από το σκότ(ος) + υποκ. παραγ. καταλ. -ίδι, πληθ. -ίδια.

σκουτουμένους [skutuménu:s], μτχ. = α. σκοτωμένος, β. χτυπημένο ή μελανιασμένο μέρος του σώματος, π.χ. *Είνι σκουτουμένον τα μαυρίσι τώρα.*

σκουτουμός [skutumós], ουσ. αρσ. = α. σκοτωμός, β. μεγάλη φασαρία. Καλινδέρης 1982:377.

σκούφια [skúfía], ουσ. θηλ. = α. σκουφάκι για μωρό παιδί, β. το πιο ψηλό μέρος του κεφαλιού, βλ. και *κουρφή*, π.χ. *Μην τρως πουλύ τυρί, τα τρυπήσι η σκούφια σ'.* Έκφραση: *Βγάλι τ' σκούφια σ' κι βάρρα* (= εσύ τα λες αυτά που είσαι χειρότερος;). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ιταλ. scuffia ή βενετ. scufia, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1223.

σκούφους [skúfu:s], ουσ. αρσ. = ανδρικό κάλυμμα κεφαλής, γούνινο ή και όχι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

σκόρπιους, πληθ. *σκόρπχ* [skrópχus], επίθ. = σκόρπιος, βλ. και *σκόρπιους*. Αλευράς 1964:68. Πιτένης 1971:168.

σκρουβάλι [skrunáli], ουσ. ουδ. βλ.λ. *ζγκρουβάλα*.

σκούμπους [skúmbu:s], ουσ. αρσ. = σφιχτό και ξερό ή καμένο

σκούμπους

πράγμα, π.χ. *Σκορούμπους γένκιν του ψουμί. Ντιπ δε φού-σκουσιν.* Ο Parahagi (1974:1071) θεωρεί την κουτσοβλαχική λέξη *skrúm* (= το καρβονιασμένο υπόλειμμα της καύσης) άγνωστης προέλευσης· τη συσχετίζει με την ελληνική *σκορούμους* (πβ. και Μπόγκας 1964:353) και με την αλβανική *shkrump*.

σκορουπίδι [skrupíði], ουσ. ουδ. = μικρός σκορπιός, είδος μαυριδερός σαύρας με φαρμακερό τσίμπημα, σαμιαμίδι. Από το σκορπ(ιός) + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ίδι με ταυτόχρονο αναγραμματισμό από αναλογική επίδραση ίσως του σκόρπιος > σκρόπιος. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

σκορουπά [skrupó], ρ. = σκορπώ, διαλύομαι, π.χ. *Έκλασιν η νύφι, σκρόπσιν ου γάμους.* Από το σκορπώ με αναγραμματισμό.

σκρόφα [skrófa], ουσ. θηλ. = α. γουρούνα, β. κακιά και μοχθηρή γυναίκα, π.χ. *Πήγιν κι τα κένουσιν όλα η σκρόφα.* Από το ελληνιστ. *σκρόφα* < λατ. *scrofa*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1223. Πιτένης 1971:187. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

σκιτί, πληθ. *σκιτιά* [skítí], ουσ. ουδ. = α. στρωσίδι υφαντό για το πάτωμα ή για τα μιντιρλίκια, π.χ. *Δεν έχ' άλλις μπακιές. Έδουκάμι πίσου τα σκιτιά.* (χιουμοριστική άρνηση για περισσότερες επισκέψεις 'μπακιά', βλ.λ.). Η δικαιολογία ανταποκρινόταν πάντως στην πραγματικότητα παλιότερων εποχών, όπου οι άνθρωποι δανείζονταν πολλά πράγματα από τη γειτονιά και τους συγγενείς τους (μεταξύ των οποίων και τα *σκιτια*) για να γιορτάσουν αξιοπρεπώς μια ονομαστική γιορτή, β. το στρώμα που μπαίνει κάτω από τον ξύλινο σκελετό του σαμαριού και αποτελείται από δέρμα, χόρτο και ύφασμα, γ. χοντρό ύφασμα, φόρεμα. Παπασιώπης 1988:25. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 21:63. Από το μεσαιων. ελλ. σκουτίον, υποκορ. του αρχ. ελλ. σκύτος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1223. Κατ' άλλη εκδοχή από το λατ. *scutum*, πβ. και Κατσάνης 1997.

σκύβαλα [skívala], ουσ. ουδ. = εκείνο που μένει στο αλώνι και είναι μίγμα από σιτάρι και καλαμιές, μικρά κομματάκια, που τα δίνουμε συνήθως στις κότες. Από το ελληνιστ. σκύβαλον (= βρομιά για πέταμα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1223.

σκούνη, πληθ. σκούνια [skúni], ουσ. ουδ. = κοντή μάλλινη κάλτσα ως κάτω από το γόνατο, συνήθως με ωραία έγχρωμα σχέδια, π.χ. *Σκούνια μι διπλές πατούνις / Ήταν τς μόδας οι χουλέβις, τα σκούνια χουρίς πατούνις*. Πιτένης 1971:250. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 12-13:91.

σλιαμ σλιούτς [s'ám slíúts], φράση. Απαξιοτική έκφραση που αποδίδεται σε σύγχυση, κομπούζιο και κακό χειρισμό καταστάσεων, π.χ. ολόκληρη η έκφραση είναι: *Σλιαμ' σλιούτς, Κουκόνα Μαριγώ*.

σλιάρι [s'ári], ουσ. ουδ. βλ.λ. στλιάρι

σλιαρότρυπα [s'arótripa], ουσ. θηλ. = στειλιαρότρυπα. Από το στλιάρι, σλιάρι, ό.βλ., + τρύπα.

σλιαρώνου [s'arónu], ρ. = χτυπώ, ξυλοκοπώ κάποιον. Καλινδέρης 1982:338. Από το σλιάρι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

σλιέζις [s'ézis], ουσ. θηλ. Ο Πασχαλίδης (1999:230) το αναφέρει με τη σημασία: υφάσματα της Σιλεσίας.

σλούπκους, -ί, -κου [slúpkus], επίθ. = σουλουπωμένος. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. üslûp, Redhouse 1968:1210, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ικος.

σμα [sma], επίρρ. = σιμά, κοντά. Έκφραση: *σιμά κουντά* = πολύ μακριά. Καλινδέρης 1982:338. Από το μεσαιων. ελλ. σιμά < αρχ. ελλ. σιμός (= με ανασηκωμένη, κοντή μύτη), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1210.

σμάδι, πληθ. σμάδια [smáði], ουσ. ουδ. = α. σμάδι, β. ένα μικρό κομμάτι που έμενε αθέριστο στο τέλος του θερισμού, γ. (στον πληθ.) δαχτυλίδια που σφράγιζαν έναν αρραβώνα, δ. κοντή και μαζεμένη γυναίκα, π.χ. *Μ λάτην. Του σμάδι τ' χουριού*. Ανδριώτης Ι.Α. 538.

σμαζούκας

σμαζούκας, -ου [smazúkas], επίθ. = αυτός που παίζει για δικό του ό,τι βρίσκει και του αρέσει, βλ. και μαζούκας. Καλινδέρης 1982:338. Από το σμαζώνου, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούκας, πβ. αμψιούκας, ό.βλ.

σμαζουγμός [smazuγmós], ουσ. αρσ. = συμμαζέμα, π.χ. Όλου τρουιρόνάμ, σμαζουγμόν δεν έχ. Από το σμαζώνου, ό.βλ.

σμαζουχτούρας [smazuxtúras], ουσ. αρσ. = σμαζούκας, ό.βλ.

σμαζώνου [smazónu], ρ. = α. συμμαζεύω, τακτοποιώ, π.χ. Σμάζουξέτι ψίχα, έρχουντι φιλινάδισ, β. συγκροτώ, χαλιναγωγώ, π.χ. Τι έπαθάμι μι αυτό του κουρίτσι. Δε μπουρούμι να του σμαζώξουμι / μά σύμασι του στόμα σ να μη φας καμιά ζιοβίτχ, Ανδριώτης Ι.Α. 538, γ. έκφραση: τουν σμάζουξιν ου Θεος = πέθανε, τον λυπήθηκε ο Θεός. Πιτένης 1971:13. Από το συμμαζ(εύω) + παραγ. κατάλ. -ώνω.

σμαζώνουμι [smazuχτό], ρ. = α. συμμαζεύομαι, ευπροεπίζομαι, παίρνω πιο σεμνή στάση, π.χ. Σμαζώξ ψίχα. Συμπιθιροί καρτιρούμι / Σμαζώξ, μαρ γουμάρα. Δεν αντρέπισι; β. σταματώ δραστηριότητες κοινωνικά ανεπίτρεπτες, π.χ. Ξέρσ τι σουργκούνου ήταν; Αμά, απού τότι που παντρέφκιν σμαζώθκιν κι νοικουκυρέφκιν, γ. συγκεντρώνομαι στη δουλειά μου, γυρνώ επιτέλους στο σπίτι, π.χ. Σμαζώξαστι. Θέλι να χιρίσουμι να τμάζουμέστι / Ακόμα δε σμαζώθκαν τα μικρά; Έκφραση: Σμαζώθκαν οι μέρις = έφτασε ο καιρός. Πιτένης 1971:13. Παπασιώπης 1973:45. Βλ. λ. σμαζώνου.

Σμάθκου [smáθku], τοπων. = περιοχή κοντά στα Παλιόσπιτα Κοζάνης, όπου θεωρείται ότι είναι η πρώτη θέση της πόλης. Ελιμειακά 5, 121.

σμάινι, τριτοπρόσωπο ρ. [sméni], ρ. = χτυπάει η καμπάνα, π.χ. Είνι τρανή γιουρτή ταχιά, γι' αυτό σμάινι. Από το σημαίνει.

σνάζου, (παθ.) σνάζουμι [snázu], ρ. = α. τινάζω, π.χ. Έσκουξιν σνάζουντας του χαοχάλι, β. μτφ. πίνω, π.χ. Σίναξιν μι μια ανάσα τ' ρακή, γ. παθητ. κουνιέμαι. Αλευράς 1964:31. Ελιμειακά 4:55. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το τινάζω.

σνι [sni], ουσ. ουδ. = πολύ ρηχό στρογγυλό μπακιρένιο ταπί για πίτα, σνί, π.χ. *Ιβουδιάζειν η γειτουριά, όταν τον άπλουνα στα σνια*. Παπασιώπης 1977:47. Ελιμειακά 8:58, 21:63. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *sini*, Redhouse 1968:1020.

σουβαή [sunaí], ουσ. θηλ. Ο Πασχαλίδης (1999:230) το αναφέρει με τη σημασία: είδος υφάσματος.

σουγγάρι [sugári], ουσ. ουδ. = α. αρνί που θηλάζει, σουγγάρι, β. στερονοπαίδι, π.χ. *Ιτότι γιννήθκιν κι του σουγγάρι, ου Κώστας*. Αλευράς 1964:69. Παπασιώπης 1988:21. Από το κουτσοβλαχικό *sugáru*, Papahagi 1974:1131.

σούγλα [súgla], ουσ. θηλ. = σούβλα (το όργανο για το ψήσιμο), σουβλερός, π.χ. *Μα σαν τρουυρνούσα τ' σούγλα, μι άρξιν τ' χόβουλι να συμπώ*. Παπασιώπης 1972:58. Καλινδέρης 1982:343. Από το μεσαιων. σούβλα < λατ. *subula*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1228, με ανομοίωση νι > γι.

σουγλί [suglí], ουσ. ουδ. = εργαλείο του υποδηματοποιού για να ανοίγει τρύπες. Καλινδέρης 1982:456. Από το σούγλα, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ί.

σουγλιά, σουγλιές [suglíá], ουσ. θηλ. = οξύς πόνος που φεύγει γρήγορα. Πιτένης 1971:241. Από το σούγλ(α), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά.

σουγλίζου [suglízou], ρ. = σουβλίζω. Καλινδέρης 1982:343. Από το σούγλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.

σουγλιμάδα [suglimáda], ουσ. θηλ. = το περιεχόμενο μιας σούβλας, κομμάτια κρέατος περασμένα στη σούβλα, κοντοσουβλι, π.χ. *Παίνισέ μι ιμένα κουρέτσι κι σουγλιμάδα / Πνάκια μι κιφτέδισ, μι ρυζόγαλα, ντραματζάνισ, σουγλιμάδισ, ότι ίβρισκιν*. Παπασιώπης 1972:57. Ελιμειακά 5:117. Πασχαλίδης 1999:230. Από το σούγλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μάδα, πβ. και το κουτσοβλαχικό *suglimă*, Papahagi 1974:1131.

σουγλιρός [suglirós], ουσ. θηλ. = σουβλερός, π.χ. *Ήταν ένα σουγλιρό πράμα, σαν κλούτσα*. Παπασιώπης 1972:58. Από το σούγλ(α), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ερός. Καλινδέρης 1982:343.

σουγλιρός

σουγλίτσις | σουγλίτσις [suylítsis], ουσ. θηλ. = α. φαγητό φούρνου που αποτελείται από μπάλες κιμά και ρύζι (σαν γιουβαρλάκια). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σούγλα, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ίτσα.

σουκάκαβους, -βι, -βου [sukákavus], επίθ. = αυτός που γυρνάει στα σοκάκια. Καλινδέρης 1982:386. Από το σουκάκί, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους, βλ. 1.4.9.3.

σουκακιάρου [sukakáru], επίθ. = πορτογυρίστρα, αυτή που δε συμμαζεύεται από τα σοκάκια (απαξιωτικά). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σουκάκί, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρης, θηλ. -άρου.

σουκάκου [sukáku], επίθ. = πορτογυρίστρα, αυτή που δε συμμαζεύεται από τα σοκάκια (απαξιωτικά). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σουκάκί, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. θηλ. -ου.

σουκάκ [sukák], ουσ. ουδ. = πολύ στενός και μακρύς δρόμος. Καλινδέρης 1982:398. Από το τουρκ. sokak, Redhouse 1968:1026.

σούκου [súkus], ουσ. αρσ. = το λιπαρό νερό που βγαίνει από το πλύσιμο των μαλλιών, κατάλληλο για πλύσιμο βρόμων ρούχων. Από το λατ. suscus, πβ. και Κατσάνης 1997 και το κουτσοβλαχικό usúku, Papahagi 1974:1249.

σουλάτσου [sulátsu], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (I.Λ. 538) με τη σημασία: περίπατος, π.χ. *Δε χόρτασις σουλάτσου; / Βγήκαμι του βράδι στου σουλάτσου*. Από το ιταλ. solazzo (= διασκέδαση), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1229.

σουλουτόχιουνου και σουλτόχιουνου [sul(u)tóχunu], ουσ. ουδ. = χιονόνερο, π.χ. *Απού παν έρχουνταν ένα σουλουτόχιουνου πυκνό κι χουντρο σαν πιτρίκια*. Ελμειακά 21:61. Από το κουτσοβλαχικό sloátă < παλαιό σλαβ. slota (= καταιγίδα), Papahagi 1974:1110, + χιόνι.

σουλτάν μιρμέτι [sultán mirméti], ουσ. ουδ. = άγριος ξυλοδαρ-

μός, π.χ. *Τι πιστόραφι έχς να φας. Δηλαδή; Σουλτάν μιρμέτι.* Παπασιώπης 1988:125. Από το τουρκ. *sultan* (= βασιλιάς), Redhouse 1968:1035, + *μιρμέτι*, ό.βλ. Πιτένης 1971:177.

σουλτάνα [sultána], ουσ. θηλ. = μητέρα ή σύζυγος του σουλτάνου, βασίλισσα. Καλινδέρης 1982:375. Από το τουρκ. *sultan* (= βασιλιάς), Redhouse 1968:1035, + παραγ. κατάλ. -α.

σουλταρής [sultarídis], ουσ. αρσ. = αυτός που περιφέρεται άσκοπα, ακαμάτης, π.χ. *Δεν είναι για τμ μιάς αυτά. Είναι για τς σουλταρήδς.* Πιτένης 1971:173, 175. Παπασιώπης 1973:80. Ελιμειακά 21:62.

σουλτουχανές [sultuxanés], ουσ. αρσ. = τεμπέλης και αχαϊρευτος. Από το τουρκ. *sürtük hane*, πβ. και *σουρτουκού, σουρτουκλιμές*, Redhouse 1968:1042.

σουλφάτου [sulfátu], ουσ. ουδ. = α. γενική ονομασία για τα χάπια, β. χάπι κινίνου, βλ. και λ. *κινίνου*. Αλευράς 1964:17. Από το ιταλ. *solfato*, πβ. και Κατσάνης 1997, πβ. και το κουτσοβλαχικό *sulfátμ*, Papahagi 1974:1132.

σούμα [súma], ουσ. θηλ. = α. άθροισμα, β. (στο μαλλί) το εκλεκτό. Από το μεσαιων. *σούμα* < λατ. *summa*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1229.

σουμένους [suménus], ουσ. ουδ. = α. τελειωμένος, π.χ. *-Ίδς πουθινά του κουλουκθάτου; -Ποιο κουλουκθάτου; του σουμένου;* β. μτφ. τελειωμένος, π.χ. *σουμένου φουγκάλι, βλ.λ. φουγκάλι.*

σουμός [sumós], ουσ. αρσ. = τελειωμός, π.χ. *Τα βάσανα τα θα μας σουμόν δεν έχν.* Παπασιώπης 1988:83. Πιτένης 1971:182. Από το ρ. *σώ(νω)* + παραγ. κατάλ. -μός.

σουμπάρα [sumbára], ουσ. θηλ. = είδος καλύμματος της κεφαλής. Αρχείο Μ. Μόμισιου.

σουμπουργειό (sic) [sumburýó], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: *ταραχή, αναστάτωση*, π.χ. *Δεν ξέρς τι φασαρία κι τι σουμπουργειό είχαμι.*

σουμπουργειό

σουντώ | σουντώ [sundó], ρ. = ορμώ, πβ. και λ. *χνιούμι*, π.χ. *Σαν έφυγιν η Μπουζίτσα, σούντσαν όλι κι σαν τα βόδια ρουφ-ρουφ τν άδειασαν όλι ν κουπάνα / Όπους σουντούσαν τα λαρσνά τα πιριστέρια*. Πιτένης 1971:214. Παπασιώπης 1988:71, 81. Ελιμειακά 4:50, 16-19:52.

σούρβα [súrva], ουσ. ουδ. = α. τα κάλαντα ανήμερα του νέου έτους, β. τα κουλούρια που προσφέρονται αυτή τη μέρα, π.χ. *Κουδούνια, σούρβα, κόλιαντα*. Πιτένης 1971:177. Παπασιώπης 1973:90. Ελιμειακά 11:237, 23:79. Είτε από το *surbum*, Καλινδέρης 1982:412, ή από το σλαβ. *súrva*, Papahagi 1974:1139.

σουργκούνη [surgúñi], ουσ. ουδ. = γυναίκα αμφιβόλου ηθικής. Πιτένης 1971:187. Από το τουρκ. *sürgün*, Redhouse 1968:1041.

σουργκουριάζου [surguíázu], ρ. = περιφέρομαι με ανήθικους σκοπούς. Καλινδέρης 1982:390. Από το *σουργκούνη*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

σούριγμα [súrigma], ουσ. ουδ. = σφύριγμα. Καλινδέρης 1982:265. Ρηματικό ουσ. του ρ. *σουρίζου*, ό.βλ.

σουρίζου [surízu], ρ. = σφυρίζω (με τα χείλη), π.χ. *Κι αυτός ου αέρας 'π' σούρζιν σα ζουρλός*. Λαϊκότροπο ρήμα < αρχ. ελλ. *συρίζω*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1230. Πιτένης 1971:188. Καλινδέρης 1982:265. Ελιμειακά 4:52, 11:238, 22:41.

σουρίχτρα [suríxtra], ουσ. θηλ. = σφυρίχτρα. Καλινδέρης 1982:378. Από το *σουρίζου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -τρα.

σουρντίζου [surdízu], ρ. = μαθαίνω σε πουλί (κυρίως περιστέρια) να πετάει, π.χ. *Είχιν να σουρντίσι τα κινούργια τα πιριστέρια*.

σουρός [surós], ουσ. αρσ. = α. σωρός, β. το αλωνισμένο στάχυ που μαζεύεται στην άκρη του αλωνιού για να ξεχωριστεί μετά ο σπόρος από το στάχυ.

σουρούκας [surúkas], ουσ. ουδ. = άνθρωπος με μεγάλη μύτη. Παπασιώπης 1988:130. Από το *σουρούκ*, ό.βλ., + παραγ. κα-

τάλ. -ας. Πιτένης 1971:174, 203. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 11:238.

σουρουκλιμές [suruklimés], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που γυρίζει από δω κι από εκεί, αχαϊρευτος, π.χ. *Να σιργιανούμι στα σουκάκια σα σουρουκλιμέδισ*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Καλινδέρης 1982:355. Από το τουρκ. *sürükle(n)mek* (= σέρνομαι), Redhouse 1968:1042.

σουρούκ [surúk], ουσ. ουδ. = ράμφος πτηνού, π.χ. *Του τιμπούσαν κι αν ήταν τρανό του τσάκξαν μι του σουρούκ κι τόδουναν στα πλια*. Πιτένης 1971:174, 203. Παπασιωπής 1988:130. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 11:238.

σουρουπιάζι [surupházi], ρ. = σουρουπώνει, βραδιάζει, σκοτεινιάζει, π.χ. *Άμα σουρουπιάσι, τα φάμι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

σούρπιτους, -τι, -του [súrpitɨ], επίθ. = γρήγορος. Ελιμειακά 21:62.

σουρτουκλιμές [surtuklimés], ουσ. αρσ. = σουρουκλιμές, ό.βλ. Ο τύπος σουρτουκλιμές παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: άνθρωπος του δρόμου, τυχαίος, τιποτένιος, π.χ. *Οι καλοί ανθρώπι δεν πααίν σι τέτχισ δλειές, ιά κάτι σουρτουκλιμέδισ κι κάτι απ' τς σκουντάβς στου δρόμου*.

σουρτούκου [surtúku], ουσ. θηλ. = πορτογυρίστα. Από το τουρκ. *sürtük* (= γυρίστρα, ανήθικη γυναίκα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1230, Redhouse 1968:1042.

σουρτούκ [surtúk], ουσ. ουδ. = άνθρωπος που αποφεύγει την οικογενειακή ζωή και γυρίζει διασκεδάζοντας και αλητεύοντας. Καλινδέρης 1982:382. Από το τουρκ. *sürtük* (= γυρίστρα, ανήθικη γυναίκα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1230, Redhouse 1968:1042.

σουσουράδα [susuráda], ουσ. θηλ. = α. ωδικό μεταναστευτικό πτηνό, σουσουράδα, β. γυναίκα που ακκίζεται, που φέρεται επιτηδευμένα. Από το μεσαιων. ελλ. σουσουράδα < σεισουράδα < σεισ- (< σείω) + ουρά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1231.

σουσουράδα

σουστός | σουστός, -ή, -ό [sustós], επίθ. = σωστός, όπως στην κοινή νεο-ελληνική. Έκφραση: α. *μι τα σουστά σ'* = στα συγκαλά σου, π.χ. *Είσι μι τα σουστά σ'*; β. *μι τα σουστά ή στα σουστά* = στ' αλήθεια, κυριολεκτικά, π.χ. *Ήταν μι τα σουστά γινασιασμένους*, γ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την έκφραση: *σουστός λόγους* με τη σημασία: ακριβής υπόσχεση, π.χ. *Είχι μας δώσι λόγουν σουστόν πως τα του πάρι του κουρίτσι μας*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:13.

σουφράς [sufrás], ουσ. αρσ. = α. χαμηλό τραπέζι, συνήθως στρογγυλό, όπου έτρωγαν, π.χ. *Άντι να στρώσουμι σουφράν* = να φάμε, β. υφαντό τραπεζομάντιλο. Ελιμειακά 16-19:52, 23:80. Καλινδέρης 1982:251. Από το τουρκ. sofra, Redhouse 1968:1025.

σουφρώνου [sufrónu], ρ. = α. σουφρώνω, β. έκφραση: *τα σουφρουσιν* = τα πήρε. Πιτένης 1971:164.

σπάζου [spázu], ρ. = α. σπάζω, β. τσιμπώ, π.χ. *Μ' έσπαζιν η μάνα μ' μι ν κλούτσα πό 'φκιανιν τα καλτσούνια*. Ελιμειακά 46:73.

σπανουμαρία [spanumaría], ουσ. θηλ. = άντρας που από τη φύση του δεν έχει γένια και μουστάκια. Καλινδέρης 1982:377. Από το σπανός + βαπτιστικό όνομα Μαρία.

σπαράζουμι [sparázumi], ρ. = μετακινούμαι, π.χ. *Τιντώθκιν στου μιντιρλί κι δε σπαράζουνταν*. Αλευράς 1964:27. Ελιμειακά 8:60. Από το αρχ. ελλ. σπαράσσω.

σπαρμός [sparmós], ουσ. αρσ. = σπορά. Πιτένης 1971:47. Από το σπαρ- (θέμα του ρ. σπέρνω), + παρ. κατάλ. -μός.

σπαστρικός, -ιά, -κό [spastrikós], επίθ. = καθαρός, παστρικός.

σπίνουσ [spínus], ουσ. αρσ. = μικρό ωδικό πτηνό, σπίνος. Από το αρχ. ελλ. σπίνος.

σπιντζιρκά [spindzirká], ουσ. ουδ. = α. διάφορα μπαχαρικά που χρησιμοποιούνται στο ποτό για να γίνονται τα σου-

μαχικά, βλ.λ., β. σπιτικό ηδύποτο που γίνεται από διάφορα φρούτα (κυρίως βύσσινο, κράνα κ.λπ.) και κανελογαρίφαλο. Αφήνονται να μουλιάσουν σε ρακί ή κονιάκ και εκτίθενται στον ήλιο για ένα μήνα, π.χ. *Η παπάρα μι ρακί ή κι άλλα σπιντζιρικά*. (Ου Γκέρτσους *ιτότι μας τα πλούσιν*). Παπασιώπης 1972:23. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:230.

σπιρτάδα [spirtáda], ουσ. θηλ. = έντονα καυστική γεύση ή οσμή, οξύτητα, π.χ. *Σπιρτάδα πό 'χ η ρακή...* / *Η καρά έχ σπιρτάδα κι απουκοιμάι τονν άνθρουπου*. Καλινδέρης 1982:265. Από το σπίρτο, κι αυτό από το ιταλ. *spirto*, πβ. και Κατσάνης 1997, + παραγ. κατάλ. -άδα.

σπιτίδους, -α, -ου [spitíðus], επίθ. = σπιτικός, καμωμένος στο σπίτι, όχι του εμπορίου, π.χ. *σπιτίδα γλυκά*. Καλινδέρης 1982:251. Παπασιώπης 1988:28. Από το σπίτι, κι αυτό από το λατ. *hospitium*, πβ. και Κατσάνης 1997, + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

σπιτιακός, -ιά, -ό [spitíakós], επίθ. = σπιτικός, άνθρωπος του σπιτιού, της οικογένειας, π.χ. *Έλα να ιφχηθούμι τς σπιτιακοί κι φεύβουμι*. Παπασιώπης 1988:28. Από το σπίτι + παραγ. κατάλ. -ικός. Καλινδέρης 1982:251.

σπιτόπλου [spitóplu], ουσ. ουδ. = μικρό σπίτι. Πιτένης 1971:200. Από το σπίτι + παραγ. υποκορ. κατάλ. -όπουλο.

σπληνιάρς, -ου, -ρκου και σπληντζάρκου [splińárs], επίθ. = ζηλιάρης, π.χ. *Πουλύ σπληνιάρκου ιούτου του μικρό*. Καλινδέρης 1982:383. Από το σπλήνα + παραγ. κατάλ. -άρης.

σπληνίζουμι [splinízumi], ρ. = ζηλεύω, π.χ. *Κι γω τι να σας πω, κι σπληνίσκα μι του παραπάν κι στιναχουρέθκα...* / *Πέρασιν η άλλι μι ν πίτα κι τ' σπληνίσκα*. Ελιμειακά 42:69. Ελιμειακά 22:50. Από το σπλήνα + παραγ. κατάλ. -ίζουμι.

σπόρους [spórus], ουσ. αρσ. = α. (στη γεωργία) ο καρπός που χρησιμοποιείται για τη σπορά, β. κοντός.

σπουλάιτ [spuláit], ουσ. ουδ. / επίρρ. = α. το ευχαριστώ, ικανοποίηση, π.χ. *Μι βγάνι ν ψχή που ν πουλλή τη δλειά κι πά-*

σπουλάιτ

λι ένα σπουλάιτ δε λέι, Ανδριώτης Ι.Λ. 538 / Σπουλάιτ κι αυ-
τά 'π' μας έστειλεις, β. αρκετά, ικανοποιητικά. Ελμειακά
30:68. Πβ. το κουτσοβλαχικό *sputáite*, Papahagi 1974:1110, <
από την ελλ. έκφραση: εις πολλά έτη.

σπουρά [spurá], ουσ. θηλ. = α. το μέρος του χωραφιού που
μπορεί να σπείρει ο σπορέας σε μία διαδρομή, σποριά, π.χ.
Έχ έναν κώλου, μια σπουρά, β. σπορά, βλ. λ. *σπαρμός*. Από
το σποριά: για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά
βλ. 1.2.3.3.

σπουργίτι [spurǵítɪ], ουσ. ουδ. = σπουργίτι, π.χ. *Μαζώνουνταν
τα σπουργίτια κι γιόμζαν κουτσοιλιές*, βλ. και λ. *σπουρ-
λίτι*. Αλευράς 1964:13.

σπουρλίτι [spurlítɪ], ουσ. ουδ. = σπουργίτι, π.χ. *Τσάκουνάμι
καμιάν τδώνα κι κána σπουρλίτι*, βλ. και λ. *σπουργίτι*.
Αλευράς 1964:13.

Σπουρλίτας [spurlítas], ουσ. αρσ. = παρατσούκλι, αδύνατος
άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:425. Από το *σπουρλίτι*, ό.βλ., +
παραγ. κατάλ. -ας.

Σπούρτα [spúrta], τοπων. = Καρυδίτσα, χωριό της περιοχής.
Παπασιώπης 1988:79.

στα γκαβά [gavá], επίρρ. = χωρίς να βλέπει, π.χ. *Στα γκαβά τό
'ραβιν*. βλ. λ. *γκαβός*. Ελμειακά 43:158.

στάζου, παθ. *στάζουμι*, αόρ. *στάθκα* [stázu], ρ. = α. στάζω, β.
λερώνομαι από στάξιμο πάνω στα ρούχα μου.

στάλους [stáluɣ], ουσ. αρσ. = μέρος σκιερό όπου σταθμεύουν οι
βοσκοί με τα κοπάδια για κάποιες ώρες. Καλινδέρης
1982:367. Από το μεσαιων. ελλ. *στάλη* (= χώρος συγκέντρω-
σης κοπαδιού) με μεταπλασμό σε αρσ. σε -ος, Ινστιτούτο Νε-
οελληνικών Σπουδών 1998:1241.

σταλώ [staló], ρ. = οδηγώ τα πρόβατα στο στάλο. Καλινδέρης
1982:367. Από το *στάλους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώ.

σταμπόλι [stambóli], ουσ. ουδ. = ύφασμα Κωνσταντινούπο-

λης. Πασχαλίδης 1999:230. Από το Istanbul, τουρκ. όνομα της Κωνσταντινούπολης.

σταξιά [stakṣá], ουσ. θηλ. = α. σταγόνα, σταλαγματιά, β. μικρή ποσότητα ή μέγεθος, π.χ. *Μια σταξιά άνθρωπος*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αρχ. ελλ. στάξις (= στάξιμο), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1242.

σταυρόκουμπι [stavrókumbi], ουσ. αρσ. = κόμποι σταυρωτοί, που κάνουν συνήθως οι πρόσκοποι, οι ναυτικοί κ.λπ. Ελιμειακά 24:54. Από το σταυρός + κόμπος.

σταυροκούμπι [stavrukúmbi], ουσ. ουδ. = σταυροκούμπωμα. Ελιμειακά 24:54. Από το σταυρός + κόμπος.

σταύρουμα [stávruma], ουσ. ουδ. = α. σταύρωμα (με όλες τις σημασίες της κοινής), β. ιεροτελεστία ξεματιάσματος, κυρίως με λάδι ή τις χάρες, βλ. λ. *χάρις*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

σταυρώνου [stavrónu], ρ. = α. σταυρώνω (με όλες τις έννοιες της κοινής), β. ξεματιάζω με ειδική ιεροτελεστία χρησιμοποιώντας λάδι ή τις χάρες, βλ. λ. *χάρις*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

σταφυλίτς [staflítς], ουσ. αρσ. = σαρκώδης απόφυση που κρέμεται από το πίσω μέρος της μαλακής υπερώας, σταφυλή. Από το σταφυλή + παραγ. κατάλ. -ίτης.

σταφνιάζου [stafníazu], ρ. = κλαίω, δακρύζω, π.χ. *Κι σι έρχιτι να τα σταφνιάς γιατί αδουκιέσι ν πιθαμένι τ' μάνα σ'... /... μην τα ουμιλάς, κι μην τα διαβάιζ. Τι τα στάφνιασις;* Ελιμειακά 32:89, 46:80.

σταφυλαρμιά [stafilarmiá], ουσ. θηλ. = έδεσμα με βάση το πετιμέζι και ξερά φρούτα. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το σταφύλι + αρμιά.

σταφυλαρμόζιμους [stafilarmózmus], ουσ. αρσ. = το ζουμί της σταφυλαρμιάς, βλ.λ. Καλινδέρης 1982:397, 434. Από το σταφυλαρμιά + ζωμός.

σταχταρά [staxtará], ουσ. θηλ. = στάχτη με κάρβουνα. Από το στάχτη + παραγ. κατάλ. -αριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

σταχταρά

σταχτότουρτα [staxtóturta], ουσ. θηλ. = ψωμί που ψήνονταν στην εστία του τζακιού σκεπασμένο με στάχτη και θρόακα. Από το στάχτη + τούρτα.

σταχτουμπαμπαλιάρας - σταχτουμπλιάρας [staxtubabal'áras], επίθ. = αυτός που του αρέσει η ζέστη του τζακιού. Καλινδέρης 1982:367. Από το στάχτη + μπάμπαλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρας.

στέξιρους και στένξιρους [stézirus], ουσ. αρσ. = α. ο στύλος που ήταν στερεωμένος στο κέντρο του αλωνιού, π.χ. Ένας στέκουνταν στ' μέσι σα στέξιρους στ' αλώνι, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. (μτφ) γερός, βασικό στέλεχος ομάδας, π.χ. Τουν έχουμι στένξιρου = βασικός στην παρέα. Πιτένης 1971:201. Καλινδέρης 1982:432. Από το κουτσοβλαχικό stjǎžirǔ, κι αυτό από το παλαιό σλαβ. stežeru, Parahagi 1974:1114.

στείρος, -α, ου [stíra], επίθ. = α. στείρος, β. στον πληθ. του ουδ. τα στείρα = τα μη γόνιμα πρόβατα, γίδια. Στείρα βιλέντσα = η βελέντζα χωρίς φλόκια. Καλινδέρης 1982:437. Από το αρχ. ελλ. στείρος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1246.

στειρουβότανου [stírunótanu], ουσ. ουδ. = γιατροσόφι που γινόταν από εντόσθια στείρου ζώου (προβατοειδούς) που είχαν μέγεθος φασουλιού και εμφανιζόταν ανάμεσα στο συκώτι και τη χολή ή στο έντερο. Καλινδέρης 1982:272. Από το στείρος + βότανο.

στέκα (προστακτ.), πληθ. στέκατι [stéka, stékati], ρ. = στάσου, σταθείτε. Καλινδέρης 1982:371. Από τον παρακείμενο έστηκα του αρχ. ελλ. ίσταμαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1247.

στένουμι [sténumi], ρ. = μου αρέσει κάτι ή το ανέχομαι, π.χ. Γυρνούν μαύρις, κατράνι τώρα οι γυναίκες απ' τα μάνια· τα στένουντι φαίνιτι οι σημιρνοί οι άντρι τα μαυρίσματα.

στένουσι [sténusi], ουσ. θηλ. = ταχυπαλμία. Από το ελληνιστ. στένωσις, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1249. Καλινδέρης 1982:377, 378.

στέρφου [stérfu], επίθ. = το ζώο που γέννησε μόνο μια φορά αλλά δεν ξαναξευγάρωσε. Από το αρχ. ελλην. στέριφος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1251.

στημόνη [stimóni], ουσ. ουδ. = το νήμα που τυλίγεται στο πισινό αντί, βλ.λ. και λ. *στιμόνη*. Από το αρχ. ελλ. στημόνιον, υποκ. του στήμων, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1252.

στιβάλη [stiváli], ουσ. ουδ. = α. είδος ψηλής αντρικής μπότας, π.χ. *Να πάρεσ απού κάνα ξιβγάρι στιβάλια τα μικρα / Στιβάλια απού τά 'διναν ψηλά τς άντζις*, β. κομψό γυναικείο μποτάκι με κορδόνια. Πιτένης 1971:230. Ελιμειακά 12-13:91, 22:42, 31:167. Από το βενετ. *stival*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1253.

στιγνάδας -ου [stignádas], ουσ. αρσ. = ισχνός, αδύνατος. Καλινδέρης 1982:383. Από το στιγνός, ό.βλ., + καταλ. -άδας.

στιγμαμάρα [stignamára], ουσ. θηλ. = α. κυριολεκτείται στην έλλειψη λαχανικών, π.χ. *Είχαμι στιγμαμάρα φέτου στον μπαχτσέ*, β. μτφ. έλλειψη γενικώς, π.χ. *Φέρι ψίχα κρασί. Τι στιγμαμάρα είναι αυτήν;* Καλινδέρης 1982:376. Από το στιγνός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μάρα.

στιγνός, -ή, -ό [stignós], επίθ. = αδύνατος (όχι παχύς), π.χ. *Ήταν στιγνός· θαρούσις άμα τον φσύς χανά πέσι*. Από το αρχ. ελλ. στεγνός (= που δε μπάζει νερά), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1246.

στιγνουπάδις [stignupádis], ουσ. θηλ. = με στεγνά παΐδια, λεπτές, αδύνατες, π.χ. *Κι άλλις σα ζντρομπλις, μαυρουχαρχαλιαζμένις στιγνουπάδις*. Ελιμειακά 5:120. Από το στιγνός, ό.βλ., + παΐδια < μεσαιων. ελλ. παγίδιον, υποκ. του αρχ. ελλ. παγίς, Μπαμπινιώτης 1998:1313.

στιναρίκι [stinaríki], ουσ. ουδ. = στενό δρομάκι, π.χ. *Σέφκαμι σι κάτι στιναρίκια κι χίρσαμι ν' ανιβαίνουμι*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 2/6/1952. Από το στενός + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άριον > στενάριον + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ίκιον > στεναρίκιον.

στιναχουρέουμι [stinaxurénumi], ρ. = στενοχωριέμαι. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αλευράς 1964:46. Από το στεναχωρ(ιέμαι) + παραγ. κατάλ. -εύομαι.

στινόδρομους [stinódrumus], ουσ. αρσ. = στενόδρομάκι, σοκάκι, π.χ. *Σέφκιν σ' ένα στινόδρομου απού 'χιν τα μπιλτζίγια τα καλά*. Πιτένης 1971:11. Ελμειακά 10:153, 42:70. Από το στινός, ό.βλ., + δρόμος.

στινός [stiná], επίθ. = στενός. Έκφραση: *Είχαμι τη γρα στινά, μας φάσκιουσιν κι ου γέρουντας* = δε φτάνει που τα πράγματα είναι στραβά και δύσκολα, κάτι άλλο συμβαίνει και επιδεινώνει την κατάσταση.

στινούρα [stinúra], ουσ. θηλ. = α. στενόδρομάκι, το στένωμα μεταξύ δύο γειτονικών σπιτιών, αδιέξοδη πάροδος, β. άνθρωπος με στενόμακρο κεφάλι. Από το στινός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ούρα. Ελμειακά 16-19:52, 44:66. Πασχαλίδης 1999:230.

στιούμι [stxúmi], ρ. = πηγαίνω υπάλληλος (κυρίως τσομπάνος). Καλινδέρης 1982:367. Το ρήμα κατά πάσα πιθανότητα σχετίζεται με το θέμα του ρ. (ί)στ(αμαι) + παραγ. κατάλ. -ούμαι.

στιριώνου [stiríónu], ρ. = α. στερεώνω, β. ζω πολλά χρόνια παντρεμένος, πβ. την ευχή στους νεόνυμφους: *Να στιριώσν*. Πιτένης 1971:160.

στιρνάρα πέτρα [stirnára pétra] = πέτρα που πίστευαν ότι έπεφτε όπου χτυπούσε κεραυνός, χώνονταν στη γη για σαράντα μέρες και μετά έβγαινε έχοντας αποκτήσει έντονη γυαλάδα. Χρησιμοποιούνταν και για φυλαχτό. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

στιρνούλι [stirnurúli], ουσ. ουδ. = το τελευταίο παιδί της οικογένειας, στερνοπαιδί, π.χ. *Παντρεύου του στιρνούλι μ'*. Ελμειακά 44:69. Από το στερνός(ς) + πουλί, *Ινστιπούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:1250, με ανέβασμα του τόνου.

στιρνούπαδου [stirukóradu], ουσ. ουδ. = κοπάδι με στέρφα ζώα. Από το στείρος, ό.βλ., + κοπάδι + παραγ. κατάλ. -ο.

στιφάνι [stifáni], ουσ. ουδ. = α. στεφάνι (με όλες τις σημασίες της κοινής), β. μεταλλικό στεφάνι που συγκρατεί τις δόγες, βλ.λ., του βαρελιού.

σιτάρι [stjárɨ], ουσ. ουδ. = α. σιτάρι, β. κόλλυβα, π.χ. *Πάρι ισύ του σιτάρι κι φέρνου ιγώ του κονιάξ*. Παπασιώπης 1988:24. Ελιμειακά 44:65.

σιταρουπάζαρο [stjarupázaru], ουσ. ουδ. = σιταροπάζαρο. Καλινδέρης 1982:397. Παπασιώπης 1977:13. Ελιμειακά 46:72. Από το *σιτάρι*, ό.βλ., + *παζάρι* < τουρκ. pazar, Redhouse 1968:922.

στιμόνι [stjímónɨ], ουσ. ουδ. βλ.λ. *στημόνι*, Καλινδέρης 1982:338.

σιτόφα [stjófɔ], ουσ. θηλ. = στόφα, σκληρός ταφτάς από τον οποίο γινόταν τα καλά γυναικεία φορέματα, αυτά που σήμερα ονομάζουμε *ντόπια*, π.χ. *Στιόφισ μιταξουτές μι τα μπιντέμια*. Ελιμειακά 12-13:87. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχάλι-δης 1999:230. Από το ιταλ. stoffa, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1258.

στιχειό και σχειό [stixío], ουσ. ουδ. = α. η ψυχή σκοτωμένου ανθρώπου ή ζώου, στοιχειό, π.χ. *Κι τότε σα στιχειό, σα σι γείνουρου είδιν ν Τσιτδούλα*, β. άνθρωπος άσχημος, π.χ. *Πού να παντριφτεί τέτοιου στιχειό που είναι*, γ. γενικός αρνητικός χαρακτηρισμός που αφορά την εμφάνιση ή τη συμπεριφορά, π.χ. *Ου, σχειό*, π.χ. *Στιχειό τ' Αι Λάζαρι* (παρεκκλήσι του Αγίου Δημητρίου Κοζάνης όπου πίστευαν ότι έβγαινε ένα φάντασμα) / *Τα σι πατήσι του στιχειό* (δοξασία ότι κάποιες ασθένειες οφείλονταν στο ότι οι παθόντες κυκλοφορούν αργά, όταν βγαίνουν τα στοιχειά). Καλινδέρης 1982:338. Από το μεσαιων. ελλ. στοιχείον (= δαίμονας) > στοιχειό με κατέβασμα του τόνου για την αποφυγή χασμωδίας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1255.

στιάρι [stjárɨ], ουσ. ουδ. = α. στειλιάρι, β. μτφ. μονοκόμματος άνθρωπος, κούτσουρο. Καλινδέρης 1982:338. Από το μεσαιων. στειλιάριον, υποκ. του ελληνιστ. στειλειός < αρχ. ελλ.

στιάρι

στειλεός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1246, με απλοποίηση του αρχικού τρισυμφωνικού συμπλέγματος.

στόλτζμα [stóldzma], ουσ. ουδ. = α. στόλισμα, β. επίπληξη, γ. φιλοδώρημα, βλ. λ. *στουλίζου*.

στουλίζου [stulízu], ρ. = α. στολίζω, β. επιπλήττω, π.χ. *Τουν στόλτσιν χίλια λόγια*, γ. δωρίζω στα όργανα.

στουμαχικό [stumaxíko], ουσ. ουδ. = οινόπνευματώδες ποτό με σπιντζιρικά, βλ.λ., που κάνει καλό στο στομάχι. Από το ελληνιστ. στομαχικός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1257.

στουμπσά [stumpśá], ουσ. θηλ. = στούμπισμα. Από το στουμπισ- (θέμα του ρ. *στουμπίζου*, ό.βλ.) + παραγ. κατάλ. -ιά.

στουμπέτσι [stumbétsi], ουσ. ουδ. = α. μπογιά άσπρη για τα παπούτσια, ανθρακικός μόλυβδος, β. μτφ. οτιδήποτε φαγώσιμο που είναι άσπρο και σκληρό, π.χ. *Αδουκιέστι ένα άσπρου χαλβά που πλούσαν ιτότι, σκληρός στουμπέτσι*; Καλινδέρης 1982:275. Από το τουρκ. üstübec, Redhouse 1968:1211.

στουμπίζου [stumbízu], ρ. = α. τσακίζω, κοπανίζω με το στόμφο, π.χ. ... *ιά ψίχα του ντουμπέκ σας να στουμπίσου τουν καφέ*, Ανδριώτης Ι.Α. 538, βλ.λ., β. χτυπώ κάποιον άγρια, π.χ. *Τουν λιάντσαν, τουν στούμπσαν*, γ. τρώω ή ξεοδεύω τα πάντα, δεν αφήνω τίποτα, π.χ. *Τι ρα; Όλου του στούμπσις; / Πούλτσιν του σπίτι κι τς στούμπσιν όλις*. Πιτένης 1971:168. Παπασιωπής 1977:47. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 4:52, 21:65. Από το *στούμπους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.

στούμπους [stúmbus], ουσ. αρσ. = α. σιδερένιος κόπανος για το ντουμπέκ, βλ.λ., το χαβάνι και το γουδί, γουδοχέρι, π.χ. *Κι μι του στούμπου του ντουμπέκ καλά νά 'νι στουμπζμένους* (ο καφές), β. το βαρίδιο απ' το καντάρι, γ. πολύ κοντός άνθρωπος (απαξιωτικά), δ. κουρεμένος με την ψιλή, π.χ. *του Γιώργου... που ιτότι ήταν κουριμένους ντιπ στούμπους*. Παπασιωπής 1977:47. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 46:80. Ίσως από το σλαβ. stonpa, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1258.

στούπα [stúpa], επίρρ. = γεμάτος, φίσκα. Καλινδέρης 1982:252.
 Από το *στυπ(ί)* (< μεσαιων. *στυπί* < ελληνιστ. *στυππίον* < αρχ. ελλ. *στυππειόν*), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1258, + παραγ. κατάλ. -α.

στούπου [stúpu], επίρρ. = κοντή και χοντρή γυναίκα, βλ. και λ. *κουντουστούπς*. Καλινδέρης 1982:252.

στυπουτός, -ή, -ό [stupuτός], επίθ. = πυκνός, π.χ. *Αραιούσέ τα ψίχα· είνι πουλύ στυπουτά*. Καλινδέρης 1982:252. Από το *στούπα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ωτός.

στυπώνου [stupuónu], ρ. = βουλώνω, π.χ. *Γιόμσαν τα γκιρίζα κι στούπουσαν / Χαλές στυπουμένους* = άνθρωπος αθυρόστομος, με βρομόστομα. Πιτένης 1971:20. Από το *στούπα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

στραβουδόντς, -ου [stravuδόνds], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που έχει στραβά δόντια, βλ. και *στραπουδόντς*. Καλινδέρης 1982:397. Από το *στραβός* + *δόντι* + παραγ. κατάλ. -ης.

στραβουκατσαούλου [stravukatšaúlu], ουσ. θηλ. = γυναίκα με στραβό σαγόκι, απαξιωτικά και υβριστικά, π.χ. *Πού να σ' τα λένε τι μ' έφκιασιν η στραβουκατσαούλου*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το *στραβός* + *κατσαούλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου < -ω.

στραγγστάρι [strangstári], ουσ. ουδ. = σκεύος της κουζίνας που χρησιμοποιείται για σούρωμα. Καλινδέρης 1982:380. Από το *στραγγίζ(ω)* + παραγ. κατάλ. -τάρι / -τήρι.

στράνια, τα [stráña], ουσ. ουδ. βλ.λ. *ζντράνια*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 28/8/1950. Καλινδέρης 1982:401. Από το κουτσοβλαχικό *stráñu*, πληθ. *stráñe*, Papahagi 1974:1119.

στραπουδόντς, -ου [strapuδόνds], επίθ. = βλ.λ. *στραβουδόντς*. Καλινδέρης 1982:397.

στράτα [stráta], ουσ. θηλ. = δρόμος, διαδρομή. Πιτένης 1971:23. Από το ελληνιστ. *στράτα* < λατ. *strata* (ενν. *via*) = στρωμένος δρόμος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1261, πβ. και Κατσάνης 1997.

- στρέγου | στρέγου [strégu], ρ. = δέχομαι, συναινώ, π.χ. *Εστριξιν η Καλυψώ κι παντρέφιν τον Κώστα τον Τιάλιου...* / *Τα του πω του κουρίτσι μ' να δω αν στρέγῃ*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελμειακά 46:77. Από το μεσαιων. στρέγω < αρχ. ελλ. στέρω με μετάθεση του γ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1263.
- στρέκλα [strékla], ουσ. θηλ. = έντομο (τάβανος) που τσιμπάει τα βόδια και τρελαίνονται, πβ. και *μπούμπανους*. Καλινδέρης 1982:367. Από το κουτσοβλαχικό strék'le κι αυτό από το λατ. *oestricula, Papahagi 1974:1121.
- στρίβου, στρίφτου [strívu], ρ. = α. στρίβω, β. ευνουχίζω ζώο. Καλινδέρης 1982:353.
- στρικλιάζου [strik'ázuz], ρ. = τρελαίνομαι μετά από τσίμπημα στρέκλας. Καλινδέρης 1982:367. Από το στρέκλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.
- στρίμφια [strímf'ía], ουσ. ουδ. = λεπτές κάλτσες. Πασχαλίδης 1999:230.
- στρίφα [strífa], ουσ. θηλ. = πρόβατο με δυο γέννες. Πβ. το κουτσοβλαχικό strifă, Papahagi 1974:1122.
- στριφουκέρα γίδα [stifukéra 'ída], επίθ. / ουσ. θηλ. = γίδα με στριφτά κέρατα. Καλινδέρης 1982:438. Από το στριφτός + κέρας.
- στριφώνου [strifónu], ρ. = α. στριφώνω, β. στριφογυρίζω κάτι, στρίβω π.χ. *Είχαμι ούρδα, έβανάμι μέσα ψουμί κι το 'δινάμι σι μια πιτσέτα κι του στρίφουνάμι, του στρίφουνάμι κι γένουνταν γκουγκόσα*. Από το μεσαιων. ελλ. στρίφω < αρχ. ελλ. στρέφω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1264.
- στρογγυλους, -λι, -ου [stróngilus], επίθ. = στρογγυλός. Από το αρχ. ελλ. στρογγυλός με ανέβασμα του τόνου.
- στρούγκα [strúnga], ουσ. θηλ. = τυροκομείο, το μέρος όπου γίνεται το τυρί. Πβ. το κουτσοβλαχικό strúngă, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1265.
- στρογκιάζου [strungázuz], ρ. = βάζω *στρούγκα*, ό.βλ. Από το *στρούγκα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

στρουτός νουντάς [strutós], επίθ. = ισόγειος νουντάς, βλ.λ.

στρώμα [stróma], ουσ. ουδ. = α. στρώμα, β. το ύστρου, βλ.λ.

στρώσι [strósi], ουσ. θηλ. = α. στρώση, β. βάση για το μαγκάλι ή τη σόμπα. Αρχείο Μ. Μόμπσιον.

στχειό [stxío], ουσ. ουδ. = φάντασμα, βλ. και λ. στιχειό. Ελιμειακά 4:54.

σύβρασι [sínvasi], ουσ. θηλ. = α. συνήθως κρεμμύδι τσιγαρισμένο ως άρτυμα του φαγητού, β. μτφ. στην έκφραση: πήρα σύβρασι = άρχισα να ανάβω, να θυμώνω, π.χ. Όταν ν ήδα, πήρα σύβρασι. Καλινδέρης 1982:378. Από το σύν + βράση.

συγγινίδις [singiniðis], (πληθ.) ουσ. αρσ. = συγγενείς. Ελιμειακά 12-13:86. Από το συγγενή(ς) + κατάλ. πληθ. -δες.

συγκαθίζου [singathízu], ρ. = συνοδεύω με ενθαρρυντικές κινήσεις τους χορευτές, χωρίς να χορεύω ο ίδιος. Καλινδέρης 1982:367. Από το σύν + καθίζω.

συγκαστός [singastós], ουσ. αρσ. = είδος χορού. Από το συγκαθιστός < το ρ. συγκαθίζου, ό.βλ. Μετά την αποβολή του άτονου i παρατηρείται ανομοίωση του θ > t και στη συνέχεια ανομοιωτική απλοποίησή του: θist > *θst > *tst > st.

συγκιρνά [singirná], ρ. = ανακατεύω, π.χ. Κι να συγκιριάσν του μυγδαλάτου μι του στουμαχικό... Ελιμειακά 23:79. Από το συν + κερνά < αρχ. ελλ. κεράννυμι (= αναμιγνύω), αρχαϊσμός.

σύγνιφου [sígnifu], = σύνεφο, π.χ. Σαν τ' Γκαντιά του σύγνιφου, 'π' ακουμπάει 'ν κλια τ' στου Σιώπουτου.

συκαμιά [sikamíá], ουσ. θηλ. = μουριά. Πασχαλίδης 1999:230. Από το ελληνιστ. συκαμινέα < αρχ. ελλ. συκάμινος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1273.

συκάτου [sikátu], ουσ. ουδ. = γλυκό σύκο.

συλλουαζμένους [siluiazménu], μτχ. = συλλογισμένος, σκεφτικός. Αλευράς 1964:7. Ελιμειακά 21:66. Από το συλλογισμένος, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

συλλουιούμι | συλλουιούμι [siluúmi], ρ. = σκέφτομαι, π.χ. Ένα μούγκι δεν ήξερα. Ιμένα αν συλλουιούσαν. Πιτένης 1971:152. Παπασιω-
της 1973:46, 1977:18. Από το συλλογίζομαι με μεταπλασμό
σε -ιούμαι.

συλλογή [siluí], ουσ. θηλ. = βαθιά σκέψη, περισυλλογή, π.χ.
Άντι δούκου. Τι συλλογή σι τσάκουσιν; Πιτένης 1971:176.
Ελιμειακά 12-13:86. Από το συλλογή < το ρ. συλλογίζομαι με
αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

συμπιθιρός, -ά [simbiθirós], ουσ. αρσ. = α. συμπέθερος, -α, π.χ.
Τι να σι πω, συμπιθιρέ. Ιδώμα μι στάθκιν ιτούτους, β. προ-
σφώνηση σε κάποιον, κυρίως γυναίκα, που δεν ξέρουμε το
όνομά του, αλλά αισθανόμαστε κάποια οικειότητα μαζί
του, π.χ. Ήταν κάτι συμπιθιρές, κάθονταν... γ. ο τύπος,
αυτός (όταν δεν ξέρουμε το όνομα κάποιου ή προσπαθού-
με να το αποφύγουμε σκόπιμα), π.χ. Τουν άριζαν οι συμπι-
θιρές (οι γυναίκες γενικώς, μάλλον σκωπτικά). Πιτένης
1971:14, 164. Φόρης 1974:293-4. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

συμπώ [simbó], ρ. = συνδαυλίζω, π.χ. Μ' άρξιν τ' χόβουλι να
συμπώ / Άμα συμπούν πουλλοί τ' φουτιά, μαλών στου
σπίτι, β. μτφ. παρακινώ, τσιγκλίζω, π.χ. Κι παραπάν' απ'
όλα σι συμπά ν' αδουκιέσι αυτά πού 'θιλις να κάμς. Παπα-
σιώπης 1972:58, 1988:26. Ελιμειακά 46:81.

συμφάδα [simfáda], ουσ. θηλ. βλ.λ. δουμφάδα.

σύναγμα [sínaɣma], ουσ. ουδ. = α. τίναγμα, β. τσαλίμι, π.χ.
Κάτι συνάγματα η κιρατίνα που φκιάνι / Ιδέ σύναγμα τα
κυπριά. Πιτένης 1971:237. Από το μεσαιων. συνάζω, Ινστι-
τούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1285.

συναμιταξύ [sinamitaksí], επίρρ. = αναμεταξύ μας, σας κ.λπ., π.χ.
Οι τρανοί χίρσαν πάλι να τα λεν συναμιταξύ τς, μείς... Πιτένης
1971:18. Ελιμειακά 24:50. Από το συν + αναμεταξύ, με απλοποίη-
ση: sinana > sina, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1286.

συναξάρου [sinaksáru], ουσ. θηλ. = σκερτσόζα, ναζιάρρα, που
σνάξιτι = κουνιέται. Από το πβ. σύναγμα, ό.βλ.

συναστρέφουμι [sinastréfumi], ρ. = συναναστρέφομαι, κάνω συντροφιά. Από το συναναστρέφομαι με απλοποίηση συλλαβής: sinana > sina.

συναστρουφή [sinastrufí], ουσ. θηλ. = φιλική συγκέντρωση. Πιτένης 1971:35. Από το συναναστρουφή, με απλοποίηση: sinana > sina, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1286.

συνιρίζουμι [sinirízumi], ρ. = ξεσυνερίζομαι, κοντράρω, π.χ. *Τα μακρα κάθισι κι συνιρίτζ κι συ βλουγιμένι*; βλ. και λ. *ξεσυνιρίζουμι*. Πιτένης 1971:253, 153. Από το συνερίζομαι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1292.

συντρόφι [sindrófi], ουσ. ουδ. = βρακί, σάβρακο. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Ελμειακά 12-13:91. Πασχαλίδης 1999:230. Από το σύντροφος + παραγ. κατάλ. -ι.

συντρόφσα [sindrófsa], ουσ. θηλ. = φίλη, κορίτσι ίδια ηλικίας. Καλινδέρης 1982:367. Από το σύντροφος + παραγ. κατάλ. -ισσα.

σύξιλα [síksila], ουσ. ουδ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και στην έκφραση: *Γίνκιν για τα σύξιλα* = για το διάολο *πισκέσι*, κατάντησε σε ελεεινή κατάσταση. Από το σύξυλος = ολόκληρος, χωρίς να σωθεί τίποτε, κυρίως στην έκφραση: *μένω σύξυλος* = ακίνητος, άφωνος συνήθως από δυσάρεστη κατάπληξη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1302.

σύρι, προστ. [síri], ρ. = πήγαινε, π.χ. *Σύρι σπίτι σ' κι κοικουλώσ'*. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει ενεστώτα *σύρνου*, ο οποίος μάλλον δεν απαντά. Ελμειακά 4:50, 16-19:51. Από το αρχ. ελλ. σύρω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1204.

συρματιρός, -ή, -ό [sirmatirós], επίθ. = κατασκευασμένος με μικρές θηλιές από σύρμα, συρματένιος. Πασχαλίδης 1999:229. Από το σύρμα + παραγ. κατάλ. -ερός.

συρμή [sirmí], ουσ. θηλ. = συνάχι, π.χ. *Τουν τσάκουσιν γιρή συρμή*. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το ελληνιστ. συρμή (= αυλάκι, αχνάρι), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1302, αρχαϊσμός.

συστήματα [sistímata], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: έθιμα, συνήθειες, π.χ. *Τα παλιά τα συστήματα ήταν καλύτερα.*

συνζμάρα [siizmára], ουσ. αρσ. = σύγχυση, στενοχώρια, π.χ. *Απ' τ' συνζμάρα τς αστόμισιν να πάρι του κέντημα τς*, βλ. και λ. *συνζμός*. Αλευράς 1964:52. Ελμειακά 4:50, 10:155, 16-19:51. Από το *συνζ(ουμι)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μάρα.

συνζμός [siizmós], ουσ. αρσ. = σύγχυση, ενόχληση, στενοχώρια, πβ. *Ύστιρ' απ' τοιαυτόν του χατά κι μι τέτοιου συνζμό στου κιφάλι*, βλ. και λ. *συνζμάρα*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αλευράς 1964:52. Ελμειακά 4:50, 10:155, 16-19:51. Από το *συνζ(ουμι)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μός.

συνζουμι [siizumi], ρ. = συγχύζομαι, ταράζομαι, στενοχωριέμαι, π.χ. *Μη συνζίσι κι σι ρθει καμιά καταρουνή*. Αλευράς 1964:50. Ελμειακά 8:60, 22:50. Από το συγχύζομαι με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού χ μετά την απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος πχ, πβ. και 1.2.3.5.

σφάζου [sfázu], ρ. = α. σφάζω, β. ως τριτοπρόσωπο: *μι σφάζι = με πονάει*, π.χ. *Όπ' σι σφάζι κι όπ' σι πουνεί* (λέγεται για την περίπτωση που κάποιος ξυλοκοπείται άγρια).

σφαλνώ, σφαλνιούμι [sfalnó], ρ. = κλείνω, π.χ. *Δεν τς άφνις τς άλλνους να σφαλίσιν μάτι*. Το παθ. *σφαλνιούμι* και με την έννοια: κλείνομαι στο σπίτι, δε βγαίνω έξω, π.χ. *Άντα πέθανιν ου Νάννους, η Χιουνάτα σφαλίσιν ύστρα ντιπ για ντιπ*. Έκφραση: *σφαλίσιν τα ζώντανα* = κλείστηκε και δε βγαίνει, θάφτηκε ζωντανός. Ελμειακά 24:53. Από το μεσαιων. ελλ. με μεταπλασμό σε -νώ, βλ. και 1.4.5.2.

σφάλτζμα [sfáldzma], ουσ. ουδ. = κλείσιμο, π.χ. *Τα του πατήσου σφάλτζμα* (π.χ. για ένα μαγαζί). Πιτένης 1971:21. Από το θέμα σφάλις- του ρ. *σφαλνώ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα, 1.2.1.4.2.

σφάλτσα [sfálsa], ουσ. θηλ. = ομάδα από 10 ή 12 χερόβολα που δένονταν μαζί.

σφαλτσουχανές [sfaltsuxanés], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που δεν είναι για σπίτι, που κλείνει σπίτια. Μάλλον συμφυρμός του σφάλτσα (= έκλεισα < το ελλ. ρήμα σφαλνώ, ό.βλ.) + σουλτουχανές, ό.βλ.

σφάχτς [sfaxts], ουσ. αρσ. = ξαφνικός διαπεραστικός πόνος. Ελιμειακά 5:117, 44:71. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. σφάχτης < ελληνιστ. σφάκτης με ανομοίωση kt > xt, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1307.

σφήνα [sfína], ουσ. θηλ. = εργαλείο για το σχίσιμο της πέτρας ή του ξύλου. Καλινδέρης 1982:441. Από το αρχ. ελλ. σφην, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1308.

σφιχτάρμιχτι [sfixtármixti], επίθ. = προβατίνα / γίδα που αρμέγεται δύσκολα. Από το σφιχτός + αρμεχτός < το ρ. αρμέγω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1308.

σφιχτός, -ή, -ό [sfixtós], επίθ. = α. σφιχτός, β. μτφ. τοιγκούνης, π.χ. Σ' ήξιρα για σφιχτόν, μπρε Μπατζόλα, μα έτσα πάλι... Ελιμειακά 31:167.

σφουντύλι [sfundíli], ουσ. ουδ. = σφοντύλι, σφόνδυλος στη ρόκα. Έκφραση: Τουν ήρθιν ου ουρανός σφουντύλι = ζαλίστηκε. Από το μεσαιων. σφοντύλιν < ελληνιστ. σφονδύλιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. σφόνδυλος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1309.

σφουρατίζου [sfurlatízu], ρ. = πετώ, ιδίως πέτρα, βλ. και λ. φουρλιάζου. Καλινδέρης 1982:391. Από το φούρλα (< ιταλ. frulla, προστακτ. του ρ. frullo = περιστρέφομαι γρήγορα, με μετάθεση του r, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1437.

σχάδια [sxád'á], ουσ. ουδ. = αιμορροΐδες, ζοχάδες. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

σχαρίκας, -ου [sxaríkas], επίθ. = αυτός που φέρνει συχαρίκια, καλές ειδήσεις, βλ. και σκαρκιάς. Καλινδέρης 1982:349. Από το σχαρίκια, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

σχαρίκια [sxaríka], ουσ. ουδ. = συγχαρητήρια, αναγγελία για *σχαρίκια*

κάτι πολύ ευχάριστο, π.χ. *Ἦρθιν ου Κώτδους κι έφιριν τα σχαρίκια· γέγκιν αρραβώνα*. Καλινδέρης 1982:338. Από το μεσαιων. συγχαρίκια, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1306.

σχορνώ [sxuɾnó], ρ. = α. συγχωρώ, β. τρώω κάτι και εύχομαι να συγχωρεθούν οι αμαρτίες του νεκρού, για συχώριο, π.χ. *Κάτσι να φάτι μια μονκουδά να σχουρέστι...* Καλινδέρης 1982:251. Από το συγχωρώ με μεταπλασμό σε -νώ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1306, βλ. και 1.4.5.2.

σχώριον [sxóɾiɯ], ουσ. ουδ. = η συγχώρεση του πεθαμένου που γίνεται με κατανάλωση σιταριού ή κονιάκ κ.λπ., π.χ. *Πάρτι μια μονκουδά για σχώριον*. Καλινδέρης 1982:251. Από το μεσαιων. ελλ. συγχώριον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1306.

σώνου [sónu], ρ. = τελειώνω, π.χ. *Κάθι χρόνου όντας σώνου-νταν ου θέρους...* Εκφράσεις: *τουν σώθκιν του λάδι* = ήρθε η ώρα του να πεθάνει / *Σώθκιν του χουζμέτι* = τελείωσε, έκλεισε το θέμα. Πιτένης 1971:25. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Ελιμειακά 46:72. Από το μεσαιων. ελλ. σώνω < αρχ. ελλ. σώζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1315.

Ϝ

Ϝαιάκ [ʃaják], ουσ. ουδ. = χοντρό ύφασμα, π.χ. *Αν πεις κι ντύσιμου, ας είναι καλά του Ϝαιάκ κι οι αλατζάδισ...* Ελιμειακά 32:72. Από το τουρκ. saya, Redhouse 1968:989, + υποκορ. παρ. κατάλ. -άκι.

Ϝα(ν)τραβάνι [ʃandraváni], ουσ. ουδ. = σιντριβάνι, π.χ. *Γκρέμπσιτι τα Ϝαντραβάνια κι τα σπίτια τα παλιά*. Παπασιωής 1972:66, 1977:13. Ελιμειακά 44:64. Από το τουρκ. şadırvan, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1211.

δαϊτάντς [ʃajtánts], ουσ. αρσ. = α. γρήγορος, αεικίνητος, β. άτακτος και έξυπνος συγχρόνως, γ. διαβολάκι, σκανδαλιάρικο παιδί, π.χ. *δαϊτάντς αυτός ου μικρός / Κατρατδάρδης κι δαϊτάνδης μπουρεί νά 'βγαλιν η Κόζ'ανι ένα κιαμέτι κι νέι κι παλιοί...* Ελιμειακά 11:241, 16-19:50. Από το τουρκ. *zeytan*, Redhouse 1968:1059.

δαϊνι [ʃaini], ουσ. ουδ. = α. γεράκι, αρπακτικό πουλί, π.χ. *Σα δαϊνια χνίθκαν ουπανουθό τς δυο μι λουζγιαζιμένα τα μαλλιά*, β. μτφ. έξυπνος άνθρωπος. Πιτένης 1971:174. Ελιμειακά 10:153, 12-13:87. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *şahin* (= γεράκι), Redhouse 1968:1046.

δακάς, πληθ. δακάδια [ʃakás], ουσ. ουδ. = αστείο, ανέκδοτο, π.χ. *Σι τινικέδης κι σκαμνιά, μι γέλια κι δακάδια / I, ζούρου Καλίτδα, κι συ κι τα δακάδια σ'.* Αλευράς 1964:7. Πιτένης 1971:179. Παπασιώπης 1977:65. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 24:55. Από το τουρκ. *şaka* (= αστείο, ευθυμολόγημα, φάρσα), Redhouse 1968:1047, πβ. και Κατσάνης 1997.

δακάτ' [ʃakát], επίρρ. = προς τα κάτω, π.χ. *Ήθιλάμι κι τς ανάπουδας μι του κιφάλι δακάτ', πβ. δαπάν', δαπέρα*. Πιτένης 1971:14. Παπασιώπης 1988:21. Ελιμειακά 4:50, 44:63. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ίσια + κάτω.

δακατζής, -τζού [ʃakadzis], επίθ. = άνθρωπος που του αρέσουν τα αστεία, τα πειράγματα, π.χ. *Άντα είχαν νυχτέρι στου ραφείου, μαζώνουνταν ένα κιαμέτι κόζιμους· ήταν κι ου Γιάντς, γιρός δακατζής*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *sakaci* (= ευθυμολόγος, πλακατζής), Redhouse 1968:1047.

δακατζίθκους, -ί, -κου [ʃakadzithkus], επίθ. = αστείος, π.χ. *Τά 'πιν κι ένα δακατζίθκου μπέντι*. Αλευράς 1964:55. Από το δακατζής, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίδικος > -θκους, με υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας μετά την αποβολή του άτονου -i-.

δάλι [ʃáli], ουσ. ουδ. = συμπλήρωμα της γυναικείας αμφίεσης που προστατεύει την πλάτη και τους ώμους, σάλι. Αρχείο

δάλι

Μ. Μόμτσιου. Από το ιταλ. sciall(e) < γαλλ. châte (από τα περσικά), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1192.

δαλβάρι [šalvári], ουσ. ουδ. = φαροδύ παντελόνι, π.χ. *δαμάκι, δαλβάρι χουντρού απ' του κούμπουναν ως του γόνατου*. Ελιμειακά 21:52. Από το τουρκ. şalvar, Redhouse 1968:1048.

δαλβέτα [šalvéta], ουσ. θηλ. = α. πετσέτα, β. συνεκδοχικά, τα τυλιγμένα μέσα σε μεγάλο πανί μαχαιροπίρουνα και πιατικά που έφεραν μαζί τους οι καλεσμένοι στο γαμήλιο γεύμα. Ελιμειακά 12-13:93. Πασχαλίδης 1999:230. Από το γαλλ. serviette, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1203.

δαλί [šalí], ουσ. ουδ. = βαρύ μάλλινο ύφασμα. Πασχαλίδης 1999:230. Από το τουρκ. şal, Redhouse 1968:1048.

δαλιάχ [šal'áχ], ουσ. ουδ. = γιλέκο, ζώνη φουστανελοφόρων με θήκες για ανάρτηση όπλων. Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. silâh (= όπλο), Redhouse 1968:1018, πβ. και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1201.

δαλιάγκ [šal'áng], ουσ. ουδ. = α. σαλιγκάρι, β. μαλάκιο με άσπρο όστρακο με το οποίο έπαιζαν τα παιδιά, βλ. και *σάλιαρας*. Από το μεσαιων. σάλιακας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1192.

δάμι [šám], ουσ. ουδ. = είδος υφάσματος, δαμάσσκο. Πασχαλίδης 1999:230. Από το τουρκ. Şam (= Δαμασκός), Redhouse 1968:1048.

δαματάς [šamatás], ουσ. αρσ. = θόρυβος, φασαρία. Ελιμειακά 36:79. Από το τουρκ. şamata, Redhouse 1968:1048.

δαπάν' [šaráp], επίρρ. = *κατά πάνω*, πβ. *δακάτ', δαπέρα*. Παπασιώτης 1972:72, 1988:31. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 46:72. Από το ίσια + πάνω.

δαπέρα [šarépa], επίρρ. = *ίσια πέρα*, *πιο πέρα*, *μακριά*, π.χ. *Μι παίρν όλα τα πράγματα κι μι τα κάμν δαπέρα*, πβ. *δακάτ', δαπάν*. Πιτένης 1971:175. Παπασιώτης 1977:75. Καλινδέρης 1982:251. Από το ίσια + πέρα.

- δαρδάρου* [ʃarʒáru], ουσ. θηλ. = δυνατή βροχή, μπόρα, π.χ. *Τσάκουσιν μια δαρδάρου απ' τν χέριχιν ου Θος μι τα του- λούμια*. Αλευράς 1964:62. Καλινδέρης 1982:395. Εφημ. Κοζανί- τικοι Αντίλαλοι. Ελιμειακά 25:84. Ηχομιμητική λέξη.
- δαρσέμς, -μσα* [ʃarséms], επίθ. = ανόητος, μπουνταλάς. Πιτένης 1971:19, 209. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 11/2/1952. Από το τουρκ. *sersem*, Redhouse 1968:1005.
- δάρτια* [ʃártɰa], ουσ. ουδ. (πληθ.) = γαλόνια, μτφ. περγαμηνές, π.χ. *Ποια, μαρ; Αυτήν τ' λουλούδου λες; Αυτήν είναι πτάνα μι δάρτια*.
- δαρτώνου* [ʃartónu], ρ. = χαστουκίζω, δέρνω, π.χ. *Έχς να φύβς απ' του βάζου ή τα σι δαρτώσου;*. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλα- λοι. Πιθανόν ηχομιμητική λέξη.
- δαστιζμάρα* [ʃastizmára], ουσ. θηλ. = σαστισμάρα, π.χ. *Από- μναν μι του στόμα ανοιχτό αφού τ' δαστιζμάρα τς*. Καλινδέ- ρης 1982:378. Από το *δαστίζου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μάρα.
- δαστίζου* [ʃastízu], ρ. = σαστίζου. Καλινδέρης 1982:378. Από το τουρκ. *şas* (= εκπλήσσομαι), Redhouse 1968:1050. Ο τύπος στο ιδίωμα προέρχεται από τον αόριστο *şası* + την ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.
- δατσνός, -ή, -ό* [ʃatʃnós], επίθ. = σιατιστινός, αυτός που προ- έρχεται από τη Σιάτιστα. Ελιμειακά 46:73. Από το Σιάτιστα + παραγ. κατάλ. -νός, με συγκοπή της συλλαβής -τι- και εφαρμογή της αποβολής του άτονου *i* στη συνέχεια.
- δάτσα* [ʃátsta], τοπων. = Σιάτιστα. Ελιμειακά 46, 73.
- δαφλιώνου ή δαφλιακώνου* [ʃafliónu], ρ. = δέρνω, π.χ. *Α, να μη σι δαφλιώσου μνιαν*. Πιθανόν ηχομιμητική λέξη.
- δκλεύουμι* [ʃklénumi], ρ. = βρίσκομαι σε οίστρο, ελαύνομαι από γενετήσια ορμή (για σκυλιά). Καλινδέρης 1982:420. Από το σκυλεύομαι < σκύλος με αποβολή του άτονου -i- και με- ταφορά της ουρανικότητας στα προηγούμενα σύμφωνα, βλ. 1.2.2.ε, Κατσάνης 1985 και Κατσάνης 1993.

δκλιόδουντου [ʃkɫí'óduɲdu], ουσ. ουδ. = α. κυνόδοντας, β. δόντι που φυτρώνει στραβά και προς τα έξω πριν πέσει το προηγούμενο. Καλινδέρης 1982:396. Από το σκυλόδοντο με αποβολή του άτονου -i- και μεταφορά της ουρανικότητας στα προηγούμενα σύμφωνα, βλ. 1.2.2.ε, Κατσάνης 1985. Κατσάνης 1993.

δκλιόπλου [ʃkɫí'óplu], ουσ. ουδ. = α. σκυλάκι, β. μικρό και ζωνηρό παιδί (χαϊδευτικά), *Πού να τα χουρτάις τα δκλιόπλα*. Καλινδέρης 1982:382. Από το σκυλ(ος) με αποβολή του άτονου -i- και μεταφορά της ουρανικότητας στα προηγούμενα σύμφωνα, βλ. 1.2.2.ε, Κατσάνης 1985. Κατσάνης 1993, + παραγ. κατάλ. υποκορ. -όπλου < -όπουλο, βλ. 1.6.

δκουρτέκα [ʃkurtéka], ουσ. θηλ. = επανωφόρι. Καλινδέρης 1982:405. Ίσως από το κουτσοβλαχικό ʃkúrɫu = κοντός.

δκούρτζ [ʃkúrɫs], ουσ. αρσ. = Φεβρουάριος, βλ. και *Φλιβάρος, Κουτσοφλέβαρους*. Καλινδέρης 1982:405. Από το κουτσοβλαχικό ʃkúrɫu με τη σημασία: κοντός, λόγω των λιγότερων από 30 ημερών που περιέχει, Papahagi 1974:1148.

δκώτι [ʃkótɪ], ουσ. ουδ. = συνκώτι.

δμά [ʃmá], επίρρ. = κοντά, σιμά, π.χ. *Ικεί δμά στου λάκκου*. Πιτένης 1971:167, 174. Ανδριώτης I.A. 538. Ελιμειακά 8:56, 44:64.

δμάδγια [ʃmá'dɣa], ουσ. ουδ. = α. σημάδια, β. τα σημάδια του αρραβώνα. Ελιμειακά 22:43.

δμαδεύου [ʃma'dénu], ρ. = α. σημαδεύω, β. κάνω κάποιον ανάπηρο, π.χ. *Τουν κακό τουν άνθρουπου τουν δμαδεύι ου Θος*.

δμαδιμένους [ʃma'diménuɲs], μτχ. = α. σημαδεμένος, β. ανάπηρος. Καλινδέρης 1982:400.

δματινό, -ή, -ό [ʃmatɪnó], επίθ. = κοντινό, αυτό που είναι σιμά, π.χ. ... ή στου Σιόπουτου ή στ' *Καμάντζα τουν πλάτανου, ή σι κάνα δματινό χουργιό*. Ελιμειακά 42:70. Από το δμά, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -(τ)ινός, αναλογικά ίσως προς το κοντινός.

δμίτι [ʃmítɪ], ουσ. ουδ. = μικρό τετράγωνο ψωμάκι με ελαφρώς γλυκιά γεύση. Ελιμειακά 12-13:93. Από το τουρκ. simit (=

κουλούρι), Redhouse 1968:1019, ίσως αντιδάνειο από τα τουρκικά κι αυτό από το αραβικό *semiz* < το αρχ. ελλ. σεμίδαλις, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1210.

δόλι [dóli], ουσ. ουδ. = φλυτζάνι του καφέ, π.χ. *Τονιά 'που πιάτα, κούπισ, δόλια / Κι αυτό γιατί είχαν στον Κατοικά τρανά ιτότι δόλια / Έπλυναν τα δόλια, τοίμασιν του τρανό του μπριζί...* Παπασιώπης 1972:48. Ελιμειακά 44:71. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:230.

δόπι [dópi], ουσ. ουδ. = μικρό λαήνι με ζωγραφιά στο πλάι, την αποκαλούμενη “κουκόνια”, βλ.λ., π.χ. *Τα μικρά τα 'δουναν νιρό μι του δόπι στου τραπέζι.*

δόπουτου [dóputu], τοπων. = περιοχή της Κοζάνης, π.χ. *Σαν τ' Γκαντιά του σύγνιφου, 'π' ακουμπάι 'ν κλοια τ' στου δόπουτου.* Ελιμειακά 4:51, 46:72.

δουμφάδα [šumfáda], ουσ. θηλ. = συννυφάδα, π.χ. *Δεν μπουρεί να του φάι μι τ' δουμφάδα τς, βλ. και λ. συμφάδα.* Καλινδέρης 1982:330. Από το συν + νυφάδα < νύφη κατά το κουνιάδα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1295.

δούσκα, πληθ. δούσκis [šúška], ουσ. θηλ. = καρούμπαλο, εξόγκωμα στο κεφάλι από χτύπημα, π.χ. *Μι του κιφάλι γιουμάτου δούσκis κι γαίματα.* Ελιμειακά 16-19:51. Καλινδέρης 1982:330. Από το κουτσοβλαχικό *šúškă* (= εξόγκωμα), Papahagi 1974:1161, κι αυτό από το σλαβ. *šuška* (= ψίχουλο), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1461.

δουβντάς [šuvdás], ουσ. αρσ. = επιθυμία, αγάπη, π.χ. *Μι του μιράκι μ' τ' απουμείνου, πουλύ δουβντάν είχα να ρθω...* Ανδριώτης Ι.Α. 538. Ελιμειακά 42:70. Από το τουρκ. *sevda*, Redhouse 1968:1006.

δούκλα [šúkla], ουσ. θηλ. = α. καρπός κυπαρισσιού, κυπαρισσόμηλο, β. κουκούλι με κάμπιες που βγαίνει στα καραγάτσια. Έκφραση: *δούκλα καραρατσιίδα* = χάζη, αφελής γυναικά. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

- δούκονα* | *δούκονα* [ʒúkuɲa], ρ. = σήκωνα, παρατ. του ρ. *σκώνου* < σηκώνω. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει και ενεστώτα *δουκώνου*, ο οποίος μάλλον δεν απαντά. Πιτένης 1971:152, 193. Παπασιωπής 1972:54, 1988:32. Ελιμειακά 21:62, 42:73.
- δούκουτι* [ʒúkuɲi], ρ. = σηκωθείτε, προστακτ. του ρ. *σκώνου* < σηκώνω, βλ. και λ. *δούκονα*.
- δουλνάρι* [ʒulɲáɲi], ουσ. ουδ. = α. ο κρουνός της βρύσης, π.χ. *Κι του γαίμα 'π' τς φλέβις χίρσιν δουλνάρι καταής*, β. σωληνάριο, γ. μτφ. το υγρό όπως βγαίνει από το σωληνάριο. Έκφραση: *μι παιρν τα δουλνάρια* = αρχίζει να τρέχει κάτι από πάνω μου, π.χ. *Ν έσπασαν τα νιρά κι ν πήραν τα δουλνάρια*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 10:154, 16-19:53. Από το σωληνάριο, υποκ. του αρχ. ελλ. σωλήν, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1314, αρχαιΐσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.
- δουλναρίζου* [ʒulɲarízu], ρ. = βάζω κάτω από το σωλήνα της βρύσης και πλένω, π.χ. *Παίρνι η Κατίγκου τα δόλια μέσα, τα δουλναρίζι κι τα...* / *δουλνάρσα σην πλύστρα τ' αγγειά*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 44:72. Από το *δουλνάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.
- δουλντσαρά* [ʒulɲtsará], ουσ. θηλ. = λεκές από στάξιμο, πβ. *δουλνάρι*.
- δούμπεης* [súmbeis], ουσ. αρσ. = μυαλό, πβ. την έκφραση: *σι έφυγιν ου δούμπεης* = τρελάθηκες.
- δουρδαμάρα* [ʒurɲamáɲa], ουσ. θηλ. = τρέλα, ανοησία, π.χ. *Τι δουρδαμάρα τς έπιασιν κι τι βιασύνι κι φούγκα*; Παπασιωπής 1977:57, 1988:89. Από το *δούρδους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μάρα.
- δουρδέκλα* [ʒurɲékla], ουσ.θηλ. = εντελώς χαζή, παράλογη γυναίκα, π.χ. *Τι καρτιράς απ' αυτήνι; Ν' ακούις γνουμκό; Αφού ν ξέρις τι δουρδέκλα είναι / ...τ' Μαρία τς Γιάντσινας ντιπ δουρδέκλα..* / *Κι είδιν άλλις ξιντράχλιαβις δουρδέκλις*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 5:120, 42:70.

δουρδίζου [šurdízu], ρ. = τρελαίνω, -ομαι, π.χ. *Πού κινάς μι-
σμοριάτκα; δούρτσις; / δούρτσιν αυτήν άμα είδι τέτοιου
μπαχτσίσλ.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 36:79, 43:159. Από
το δούρδους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.

δουρδίτκα [šurdítkǎ], επίθ. = χαζά λόγια ή πράξεις, π.χ. *Να τ'
αφήξ αυτά τα δουρδίτκα / δουρδίτκα κι αλαφρίτκα* = πολύ με-
γάλες χαζομάρες. Αλευράς 1964:6. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά
30:66, 46:74. Από το δουρδίτκ(ους), ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -α.

δουρδίτκουσ, -ί, -κου [šurdítkus, šurdítkǎ, šurdítku], επίθ. =
ανόητος, χαζός, π.χ. *Πού πήγισ κι του βρήκισ ιτούτου του
δουρδίτκου του βιβλίου;* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το δούρ-
δους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίτικος.

δουρδόμιτρου [šurdómítru], ουσ. ουδ. = συσκευή για τη μέτρη-
ση της δουρδαμάρας των Κοζανιτών, π.χ. *Ισού μάνα μ', τσα-
κίξ κι του δουρδόμιτρου* (τόσο τρελός είσαι δηλ.). Αρχείο
Μ. Μόμτσιου. Από το δούρδους, ό.βλ., + μέτρο.

δουρδου- [šurdu-], πρόθεμα = πρώτο συνθετικό πολλών λέξε-
ων, αντίστοιχο προς το χαζο-, τρελο-, π.χ. *Τι τον τσάκου-
σιν πάλι, του δουρδουπαιδί;* Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

δουρδουκουμείου [šurdukumíu], ουσ. ουδ. = τρελοκομείο.
Αλευράς 1964:72. Από το δούρδους, ό.βλ., + -κομείο, όπως
νοσοκομείο.

δουρδουμπίμπα [šurdubíba], ουσ. θηλ. = χαζή, ανόητη, π.χ.
Μαρ δουρδουμπίμπα, πού μι κίντσις χαραμάτκα;. Από το
δούρδου-, βλ. λ. δούρδους, + μπίμπα, ό.βλ.

δουρδουντάμαρου [šurdudámaru], ουσ. ουδ. = παλαβός άνθρω-
πος (άντρας και γυναίκα), π.χ. *Γιρό δουρδουντάμαρου πή-
γισ κι ίφιρις κι συ* (απαξιωτικά) / *Όι του δουρδουντάμαρου
τι έφκιασιν.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το δούρδου(ς), ό.βλ.,
+ νταμάρι, ό.βλ.

δουρδουπαντέρα [šurdupandéra], ουσ. θηλ. = χαζός, ανόητος,
ανεξαρτήτως γένους.

δουρδουπούλι [šurɖurɖúli], ουσ. ουδ. = τρελός (αναφέρεται σε νεαρό άτομο), π.χ. *Ήρθιν κι τ' άλλου του δουρδουπούλι μι του κουντό του μπόλι, όλους ου κώλους τς απ' όξου ήταν...* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το δούρδους, ό.βλ., + πουλί.

δούρδους, -α, -ου [šúrɖus], επίθ. = α. χαζός, βλάκας παράλογος, π.χ. *δούρδους είμι να βγάλου ιγώ του φίδι απ' ν τρύπα;* β. τρελός (πολλές φορές με θετική έννοια), π.χ. *Άμα είπιν τα του φκιάσι... τα του φκιάσι. Ξέρος τι δούρδους είναι (θανμαστικά), γ. Κοζανίτης, π.χ. Τι; δούρδους κι αυτός; -Ναι... Στα ηπειρώτκα κάθιτι...* Ο Παπασιωπής (1988:89) αναφέρει πως με τη λέξη δούρντο (= κουφός) οι Κοζανίτες απέφευγαν στο εξωτερικό τις τιμωρίες. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αλευράς 1964:6. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 44:67. Από το λατ. surdus (= κουφός), πβ. και κουτσοβλαχικό súrdu, Parahagi 1974:1136, αλβ. shurdh, Gjini 1971:416. Ο Τσοπανάκης 1953:272, περιέργως, το σχετίζει με το σλαβ. surd (= οργισμένος, έξαλλος), παραπέμποντας στο Καφωμένος, Σ. Romaios, Cultes populaires de la Thrace, Athènes 1949, σ. 24,1.

δουρδουφαμπλιά [šurɖufambliá], ουσ. ουδ. = τρελοοικογένεια. Αλευράς 1964:72. Από το δούρδους, ό.βλ., + φαμπλιά, ό.βλ.

δουρτζμός [šurdzɖmós], ουσ. αρσ. = τρέλα, μεγάλη αναστάτωση, π.χ. *Κουβαλήθκιν η Πιτρούλα μι τα μικρα... Τι να σι πω... δουρτζμός.* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το δούρδ(ους), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μός.

δουτζούκας [šudžúkas], ουσ. αρσ. = παρατσούκλι συγκεκριμένου δασκάλου, π.χ. *Σαν τον παράμασιν ου Αλιξίους, ου δουτζούκας, ... μι τ' βέργα, δεν ξαναπάσιν σκουλιό.* Ελιμειακά 36:78. Από το δουτζούκ, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

δουτζούνι [šudžúnik], ουσ. ουδ. = α. γλύκισμα από μουσταλευριά και αρμαθιές καρύδια, π.χ. *Πάρι δουτζούνι απ' του Νταβάνη για του χαιρίλιθκου / Τα σπάσου καρύδια να φκιάσου δουτζούνια,* Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. σταλακίτης από πάγο στην άκρη της στέγης, π.χ. *Ήταν σαν τα δουτζούνια που*

κρέμουνταν απ' τς σκιπές. Παπασιώπης 1988:66. Πασχαλίδης 1999:230. Ελμειακά 4:50. Από το τουρκ. *sucuk*, Redhouse 1968:1033.

δούτους, -τα, -του [šútus], επίθ. = προβατίνα / γίδα χωρίς κέρατα. Διαβαλκανική λέξη, πβ. το κοντσοβλαχικό *šútɨ*, Parahagi 1974:1161, αλβ. *shut*, βουλγαρ. *sutu*, πβ. και Κατσάνης 1997.

δχώριου [šxóγɨ], ουσ. ουδ. = α. συγχώρεση, β. συχώριο (για πεθαμένο), π.χ. *Πήραμι κι ψίχα ψουμί για δχώριου*. Καλινδέρης 1982:378. Από το συγχώριο, με απλοποίηση του τρισυμφωνικού συμπλέγματος μετά την αποβολή του άτονου *i*.

T

τ' *απίπκα* [tarípka], επίρρ. = μπρούμυτα, π.χ. *Έπιφναν κάτι άλλι μπρούμυτα κι άλλι τ' απίπκα*, Ανδριώτης Ι.Α. 538 / *Τιντώθκιν τ' απίπκα κι απουκοιμήθκιν ένα κι ένα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τα επίκουπα > *ταπίκ'πα > *ταπίπκα*, βλ. και Τσοπανάκης 1953:269.

τ' *Κακαμάντζα ου πλάτανους* [t kakamándza u plátanus] τοπωνύμιο. Ελμειακά 42, 70.

τ' *Μπαντζαμάκα η μπιστιρά* [dbadjamáka i bistirá], τοπωνύμιο.

τ' *Νιούλξ του πιγάδι* [t nǔlj tu piγádi], τοπωνύμιο, πηγάδι κοντά στον Πλάτανο. Πιτένης 1971:24.

τ' *Ντούσι η μπιστιρά* [duɔʃibistirá], τοπωνύμιο, μεγάλος βράχος στο χωράφι του Δούσιου κοντά στο Νοσοκομείο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

τ' *Τιόλι ου αβλαγάς* [ttjóli u avlagás], τοπωνύμιο. Ελμειακά 44, 65.

τα [ta], μόρ. = θα, μόριο για το σχηματισμό του μέλλοντα, π.χ.

Κάμι, γιε μ', ισύ τη δλεια σ' κι πάλι ιγώ τα είμι θεια σ' / Τα τα

μας γιλούσαν / Αυτά 'π' τα σας πω... Ανδριώτης Ι.Α. 538. Αλευράς 1964:8. Παπασιώπης 1972:54. Ελιμειακά 44:62, 46:73.

τα γουνατάκια [ta ɣunatáka], επίρρ. = στα γόνατα, π.χ. Έκατσαν τα γουνατάκια κι τουν έβαλαν στου καρτέρι. Αλευράς 1964:14.

τα μπακακέλια, τα μπακαρέλια, τα μπάκα [ta bakaké'la], επίρρ. = μπουσουλώντας, π.χ. Πήγιν τα μπακακέλια ως του στρώμα / Κουντουζιγώνι τα μπακακέλια κι τι να ιδεί. Αλευράς 1964:15. Από το μπάκακας, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -έλια.

τα πασπατάκια [ta paspatáka], επίρρ. = ψηλαφώντας. Καλινδέρης 1982:364, 371. Από το ρ. πασπατεύω, ό.βλ.

τα τζιβουτά [ta dzivutá], επίρρ. = με κλειστά μάτια. Καλινδέρης 1982:365, 371. Από το ρ. τζιβώνου, ό.βλ.

ταβάς [tavas], ουσ. αρσ. = μικρό στρογγυλό ταψί με ψηλά χείλη για το ψήσιμο φαγητών. Από το τουρκ. tava, Redhouse 1968:1106.

ταγάρι [tagári], ουσ. ουδ. = α. ταγάρι, β. το ξύλινο σκεύος για το μέτρημα του σταριού κ.λπ. στο αλώνι (χωρούσε 10 οκάδες). Από το μεσαιων. ελλ. ταγάριον, υποκορ. του αρχ. ελλ. ταγή, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1318.

ταγαρονκέφαλος [tagarukéfalus], ουσ. αρσ. = με πολύ μεγάλο κεφάλι, κεφάλιας, πβ. και λ. τουρτουκίλας. Από το ταγάρι, ό.βλ., + κεφάλ(ι) + παραγ. κατάλ. -ος.

τάδις [tádis], αντ. = ο τάδε. Καλινδέρης 1982:361. Από το νεοελλ. τάδε + την παραγ. κατάλ. των αρσενικών -ς.

ταξέθκος, -ί, -κου [taxétkus], επίθ. = φρέσκος, κυρ. και μπφ., π.χ. ... τα πάρου... μια ταξέθί Βιβλβινιά να μι γιρουνκουμίσι / Να πάρου μια ταξέθί τσιγάρα; Ελιμειακά 21:67, 30:68, 36:79. Από το τουρκ. taze, Redhouse 1968:1110, + την ελλ. παραγ. κατάλ. -δικος > -θκος, με υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας μετά την αποβολή του άτονου -i-.

ταή [tai], ουσ. θηλ. = ταγή, ζωοτροφή (κριθάρι, ρόβι, καλαμπό-

κι) για υποζύγια, γιδοπρόβατα κ.λπ., π.χ. *Κι σέφκιν στ' αχούρι να δώσι ταή στ' μούλα τ', πβ. και γιομάς*. Αλευράς 1964:68. Καλινδέρης 1982:344. Από το ελληνιστ. ταγή, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1318, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

ταιιλιάκ [tai'íák], ουσ. ουδ. = μικρό αλογάκι, π.χ. *Ι, δεν τ' στόλ-τζις τ' φοράδα που ν ακλουθούσιν του ταιιλιάκ / Κατσαούλι μικρο κι λιμόν σαν ταιιλιάκ*. Αλευράς 1964:7. Πιτένης 1971:35. Παπασιώπης 1977:25. Ελμειακά 31:169. Από το τουρκ. tay (= πουλάρι), Redhouse 1968:1108.

τακιμιάζου [takimíazu], ρ. = ταιριάζω. Καλινδέρης 1982:342. Από το *τακίμι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

τακίμι [takími], ουσ. ουδ. = α. ίδια κατηγορία, κλάση, π.χ. *Αυτός είναι θκο μας τακίμι*, β. ταιρίασμα, π.χ. *Είχιν ένα ντύσιμου... τακίμι*. Καλινδέρης 1982:342. Από το τουρκ. takim, Redhouse 1968:1088.

ταλάτσι [talátsi], ουσ. ουδ. = άγριο μαλλί για γέμιση στρώματος. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ίσως η λέξη σχετίζεται με την τουρκ. talaz (= άγριο κύμα), Redhouse 1968:1090.

ταλιπουριούμι [talipuri'ými], ρ. = ταιλιπωρούμαι.

ταμαχιάρος, -ου [tamaχárs], επίθ. = άπληστος, πλεονέκτης, λαίμαργος, π.χ. *Όλα τα χάλιβιν, ου ταμαχιάρος*. Πιτένης 1971:47. Από το τουρκ. tamahkâr, Redhouse 1968:1092.

ταμάχ [tamách], ουσ. ουδ. = πλεονεξία. Από το τουρκ. tamah, Redhouse 1968:1092.

ταμπακιέρα [tabakéra], ουσ. θηλ. = α. ταμπακιέρα, β. μικρή μεταλλική θήκη για κοσμήματα ή νομίσματα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ιταλ. tabacchiera < παλ. γαλλ. tabaquièrre, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1321.

ταμπάν [tabán], επίρρ. = έτοιμος για ψήσιμο (για φούρνο). Από το τουρκ. taban, Redhouse 1968:1073.

ταμπλάς [tablás], ουσ. αρσ. βλ. λ. *νταμπλάς*. Πασχαλίδης 1999:231.

ταμπλάς

τανστάρας, -ου [tanstáras], ουσ. αρσ. = ψωροπερήφανος, αλαζονικός, επιδεικτικός άνθρωπος, π.χ. *Ιδέ τανύζματα η τανστάρου*, βλ. και λ. ταντστάρας. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το νεοελλ. ρ. τανύζω + παραγ. κατάλ. -τάρας.

ταντέλα [tantéla], ουσ. θηλ. = δαντέλα, με αλλαγή συμφώνου. Έκφραση: *απόμνιν ταντέλα* = έμεινε εντελώς απένταρος.

ταντστάρι [tantstári], ουσ. ουδ. = σφεντόνα με λαστιχένια λουριά, π.χ. *Μι σφιντόνις κι ταντστάρια έμοιαζάμι παλληκάρια / Ταντστάρια για τα σπουρλίτια*. Παπασιώπης 1972:48. Ελιμειακά 9:92, 16-19:52, 33:163. Από το νεοελλ. ρ. τανύζω + παραγ. κατάλ. -τάρι.

ταντστάρας, -ου [tantstáras], ουσ. αρσ. βλ.λ. τανστάρας. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ταντσαρλίκ [tantstarlík], ουσ. ουδ. = ψωροπερηφάνια. Καλινδέρης 1982:375. Από το τανστάρας, ό.βλ., + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik.

ταπί [tapí], ουσ. ουδ. = τίτλος ιδιοκτησίας. Καλινδέρης 1982:430. Από το τουρκ. tapu, Redhouse 1968:1095.

ταραγμός [taraγmós], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: σύγχυση, π.χ. *Σικλιτίσκα για του συζυμό κι τον ταραγμό απ' τράβηξις*. Από το ρ. ταράζ(ου) + παραγ. κατάλ. -μός.

ταρλατάνι [tarlatáni], ουσ. ουδ. = δικτυωτό ύφασμα, όπως το τούλι. Πασχαλίδης 1999:231.

ταρτάνα [tartána], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: ρίγος, π.χ. *Μι πιάνι ταρτάνα σαν του συλλουιάζουμι*, Ανδριώτης Ι.Α. 538

ταρτάρα [tartára], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: τρόμος.

ταρταρίζου [tartarízu], ρ. = α. μιλώ χωρίς σταματημό, π.χ. *Τι ταρταρίζ, μαρ, τόσην ώρα; Μι πήρις του κιφάλι*, β. μτφ. έχω κόψιμο με πορδή, γ. μτφ. τρέμω. Καλινδέρης 1982:394.

Από το *ταρτάρα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω, πβ. και Δημη-
τράκος 1956, Η:7112 ταρταρίζω μτγν. κ. μσν. = τρέμω εκ του
ψύχους, τουρτουρίζω.

ταρταρίκους [tartaríkus], ουσ. αρσ. = ευκοίλια. Αρχείο Μ. Μόμ-
τσιου.

ταταβράκας [tatavrákas], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που δεν έχει
μαζεμένα τα βρακιά του.

ταχατιάς [taxatíajs], ουσ. αρσ. = προσποιητός ή αλαζονικός
άνθρωπος. Από το *τάχατι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -χάις (=
άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

τάχατι, *ταχατιά* [táxatí], επίρρ. = δήθεν, π.χ. *Μι προυσκάλισαν*
στου Μόσχου να πιούμι, τάχατι, καμιά ρακή... Ελιμειακά
5:116, 30:66. Καλινδέρης 1982:363. Από το αρχ. ελλ. τάχα + -τε
αναλογικά προς το κάποτε, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
1998:1326. Ο τύπος *ταχατιά* < *τάχατι* + το δεικτικό *ιά*, ό.βλ.

ταχιά [taxá], επίρρ. = αύριο, π.χ. *Είνοι τρανή γιουρτή ταχιά, γι*
αυτό σμαίνι (= χτυπάει η καμπάνα). Πιτένης 1971:47. Παπα-
σιώπης 1988:70. Από το μεσαιων. ελλ. ταχιά < αρχ. ταχέα (=
πληθ. ουδ. του επιθ. ταχύς) με συνίζηση για την αποφυγή
της χασμωδίας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1326.

ταχνεύου [taxnénu], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη
(Ι.Λ. 538) με τη σημασία: έρχομαι το ταχύ, έρχομαι νωρίς.
Από το ταχιν(ή), βλ.λ. *ταχιά*, + παραγ. κατάλ. -εύω.

τειάφι [tjáfi], ουσ. ουδ. = θειάφι. Καλινδέρης 1982:338.

τειάφζμα [tjázma], ουσ. ουδ. = το θειάφισμα (του αμπελιού συ-
νήθως).

τειαφίζου [tjáfizú], ρ. = θειαφίζω (το αμπέλι συνήθως), π.χ.
Του τειάφσις τ' αμπέλι: Από το *τειάφι*, ό.βλ., + παραγ. κα-
ταλ. -ίζου, -ισμα.

τέλι [té'la], ουσ. ουδ. = α. χορδή, β. στολίδι του κεφαλόδεσμου
της νύφης από ασημένια κλωστή, απαραίτητο εξάρτημα του
νυφικού πέπλου, π.χ. *Κι μι τραγούδια στόλιζαν τι νύφι μι* τέλι

πέπλα κι μι τέλια, γ. λεπτή τριχά μαλλιών, δ. τηλέφωνο, π.χ. *Βάρισαν τα τέλια* (έγιναν τηλεφωνήματα). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώπης 1973:24. Από το τουρκ. tel, Redhouse 1968:1130.

τέλους, ου [télus], ουσ. αρσ. = το τέλος, π.χ. *Κόντιπιν να φεο τουν τέλου / Τέλους μ' έρχιτι / Μας έφιρι τουν τέλου*. Παπασιώπης 1972:29. Καλινδέρης 1982:377.

τέντζαρς [téndžars], ουσ. αρσ. = χάλκινη συνήθως κατσαρόλα, τέντζερης, π.χ. *Έβαλα του νιρό να βράσι σ' έναν τέντζαρι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το τουρκ. tencere, Redhouse 1968:1139.

τέντα [ténda], ουσ. θηλ. = στρωσίδι. Έκφραση: *τουν βροήκαν τέντα* = καταγής - πεθαμένο. Από το κουτσοβλαχικό tendă, Parahagi 1974:1175.

τέδαρς [téðars], αριθμ. = τέσσερις, π.χ. *Ήταν τέδαρς μπάμπις κι είχαν πααίνι σν ικκλιθά*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 43:160, 44:71.

τέτχιους, πάντγιους, ράντγιους [tétχus, rándχus, rándχus], αντ. / επίθ. λέξεις που τις λέμε όταν δε θέλουμε να επαναλάβουμε τα αρνητικά επίθετα με τα οποία μας χαρακτήρισε κάποιος σε καβγά, πβ. και Τσοπανάκης 1953:283 και σημ. 5. Καλινδέρης 1982:360. Ελιμειακά 30:66.

τζαβαλίζουμι [dzavalízumi], ρ. = αρπάζομαι, μαλώνω. Καλινδέρης 1982:391.

τζαλαμπέρος, -ρσα, -ρκου [dzalabérs], επίθ. = άτακτος, απειθής, π.χ. *τζαλαμπέρκου πιδί*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, τζαναμπέτης.

Τζαμάρα [dzamára] τοπωνύμιο, συνοικία της Κοζάνης. Ελιμειακά 44, 63.

τζαμπούνα [dzabúna], ουσ. θηλ. = α. λαϊκό πνευστό μουσικό όργανο, π.χ. *Ιγώ ξέρου κι φκιάνου τζαμπούνις*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. γκάνιτα, σουραύλι, γ. πίδακας (μτφ.), π.χ. *Τζαμπούνα πιτάθκιν του αίμα*. Καλινδέρης 1982:380. Από το

ιταλ. *zampogna* < ιταλ. *symphonia* < ελλ. συμφωνία, Ινστι-
τούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1371.

τζαντζαρίζου, *τζαντζαρίζου* [dzandzarízu], ρ. = ξανοίγω το
μαλλί με το με το *τζαντζάρι*, ό.βλ., το κάνω αφράτο. Ελιμει-
ακά 12-13:86. Από το *τζαντζάρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.

τζαντζάρι [dzandžári], ουσ. ουδ. = όργανο για το ξάνοιγμα του
μαλλιού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

τζαντίλα [dzadíla], ουσ. θηλ. = το πανί όπου βάζουμε το τυρί
δένοντάς το από τις τέσσερις άκρες και το κρεμούμε για να
στραγγίσει το τυρόγαλα. Από το σλαβ. *tsedilo*, Βουλγαρική
Ακαδημία Επιστημών 1960:1426, πβ. και Κατσάνης 1997.

τζαντιλίδους, -α, -ου [dzadilíšus], επίθ. = στραγγιστός, π.χ. ...
μα γρουθά *τζαντιλίδου μαρκάτι* = στραγγιστό γιαούρτι. Ελι-
μειακά 33:163. Από το *τζαντίλα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

τζαχείλας [dzaxílas], ουσ. αρσ. = άνθρωπος με μεγάλα και κακό-
σχημα χείλη, πβ. και *τραχείλας*, ό.βλ. Από το τουρκ. *cahil* (=
αδαής, αμαθής). Προφανώς πρόκειται για παρετυμολογία.

τζέντζαρς [dzéndžars], ουσ. αρσ. βλ. λ. *τέντζαρς*.

τζέπι [dzépi], ουσ. ουδ. = τσέπη, π.χ. *Κι έβγαλιν απ' του τζέπι*
τ' ένα φλουρί, βλ. και λ. *τζόπς*. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το
τουρκ. *cep*, Redhouse 1968:222. Παπασιώπης 1988:99.

τζέρτζιλον [dzérdžilu], ουσ. ουδ. = βερίκοκο, π.χ. *Τα μήλα, τα*
δαμάσκηνα, τζέρτζιλα, νιραντζάτου / Ιδέ μάγουλα, σα βιο-
γιότκου τζέρτζιλου. Από το τουρκ. *zardali*, Redhouse
1968:1280. Πιτένης 1971:187. Παπασιώπης 1977:35, 1988:119.
Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 16-19:51.

τζήпка [dzípka], ουσ. θηλ. Ο Πασχαλίδης (1999:231) το παρα-
δίδει με τη σημασία: διαφανές ύφασμα από ασημί ή χρυσα-
φί νήμα για την κάλυψη του προσώπου της νύφης κατά το
γάμο, τσεμπέρι, μαντίλα.

τζιβουτό, *τζιβουτάκι* [dzivutó], ουσ. ουδ. = το κρυφτό (παιχνί-
δι), π.χ. *Επιζάμι κει τζιβουτό κι ιλπίδις*. Ελιμειακά 44:65.

τζιβουτό

Καλινδέρης 1982:284. Από το *τζιβώνου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -τός, και υποκορ. παραγ. κατάλ. -άκι.

τζιβρές [dzivrés], ουσ. αρσ. = πολυτελές κεντημένο ύφασμα. Πασχαλίδης 1999:231. Από το τουρκ. *ζεντε* (= κύκλος), Redhouse 1968:250.

τζιβώνου [dzivónu], ρ. = α. κλείνω τα μάτια μου, β. πεθαίνω, π.χ. ... 'π' τον καμό σας θα γλιτώσου μούγκι όταν τα τζιβώσου. Αλευράς 1964:16. Καλινδέρης 1982:251. Παπασσιώπης 1972:48. Ελμειακά 9:92, 44:68.

τζιέρι [dziéri], ουσ. ουδ. = συγκώτι. Από το τουρκ. *ciğer*, Redhouse 1968:228.

τζίζ [dzíz], ουσ. ουδ. = είδος παιδικού παιχνιδιού. Ηχομιμητική λέξη.

τζιλάπι [dzilápi], ουσ. ουδ. = απολογία, π.χ. Δέ 'νι που θα ψουφήσι του γουμάρι, πώς δίνουμι τζιλάπι στον κόζμου. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 20/8/1950.

τζιλές [dzilés], ουσ. αρσ. βλ.λ. *τσιλές*. Από το τουρκ. *çile*, Redhouse 1968:255.

τζίμπρα [dzíbra], ουσ. θηλ. βλ.λ. *ζίμπρα*. Ελμειακά 21:66.

τζιπώνου, [dzirónu], ρ. = α. βάζω κάτι στην τσέπη, β. παίρνω κάτι, τ' αρπάζω, π.χ. τα τζέπουσι. Πιτένης 1971:164. Από το *τζέπι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

τζιριμές [dzirimés], ουσ. ουδ. = α. άδικη ζημιά, πρόστιμο, π.χ. Πλιαρώντς τζιριμέδισ, β. άχρηστος, τιποτένιος άνθρωπος. Από το τουρκ. *cereme*, Redhouse 1968:223.

τζιρτζέλι [dzirdzéli], ουσ. ουδ. = κουρέλι, παλιόρουχο, π.χ. Γιόμοσιν ου τόπους απού τζιρτζέλι... / Τι τα θέλς, μαρ, κι τάμασισ αντά τα τζιρτζέλια; Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:189. Καλινδέρης 1982:265. Ελμειακά 30:68.

τζιρτζέλου [dzirdzélú], ουσ. θηλ. = γυναίκα ντυμένη με κουρέλια, παρταλιασμένη, κουρελιασμένη, πβ. και λ. *παρτάλας*. Καλινδέρης 1982:265. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *τζιρτζέλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου (θηλ.).

τζιρτζιλιάτου [dzirdzilátu], ουσ. ουδ. = γλυκό του κουταλιού βε-
ρίκοκο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τζέρτζιλου, ό.βλ., + πα-
ραγ. κατάλ. -άτου < -άτο(ς).

τζιρτζιλιάδους, -α, -ου [dzirdzilíšus], επίθ. = από βερίκοκο, π.χ.
Μάζουνάμι κόκκαλα τζιρτζιλιάδα. Πιτένης 1971:11. Από το
τζέρτζιλου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίσιος. Εφημ. Ελληνική
Μακεδονία, 26/11/1951.

τζιρτζιλιά [dzirdzilíá], ουσ. θηλ. = βεριοκοιά. Από το τζέρτζι-
λου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά. Αλευράς 1964:78. Ελμειακά
44:63. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

τζιτζί [dzidzí], ουσ. ουδ. = φόρεμα, στην παιδική γλώσσα, π.χ.
Βάλι ψίχα του καλό του τζιτζί.

τζιτζιβές [dzidzvéš], ουσ. αρσ. = μπρίκι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
Από το τουρκ. cezve, Redhouse 1968:226.

τζιτζίκου [dzidzíkú], ουσ. θηλ. = θεία, π.χ. Πάχνάμι μι ν τζιτζί-
κου μ' τ' Ρούσα σι όλα τα πανηύρια. Παπασιώπης 1972:21.
Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

Τζιτζιλέρο [dzidzilér], τοπων. = Πετρανά, χωριό της περιοχής.
Πιτένης 1971:34.

τζίφους [dzífus], ουσ. αρσ. = ατυχία. Ίσως από το αραβ. zifa (=
αποτυχία), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1338.

τζουνάου [dzunáu], ρ. = τρουπώ, τσιμπώ, τσιγκλάω. Καλινδέρης
1982:413. Από το μεσαιων. ελλ. τσιν(ώ) < αρχ. ελλ. *τινώ,
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1375.

τζούφους [dzúfus], ουσ. αρσ. = α. το εσωτερικό σκληρό κομμά-
τι του λάχανου (η καρδιά), το στέλεχος, π.χ. Βγάλι του
τζούφου κι γιόμσέ του αλάτι χουντρού, β. ο πάτος, ο κώλος,
π.χ. Μι βγήκιν ου τζούφους = ξεπατώθηκα, ξετινάχτηκα /
Τα ζισταίνουμι ιμείς τα βιράνκα μι τ' ν ανάσα μας κι μας
βγαίνι ου τζούφους. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 33:164.

τζάκι [džák], ουσ. ουδ. = τζάκι, π.χ. Του χμώνα όταν ήμαν
μικρος κι κάθουμαν στου τζάκι ουμπρός, βλ. και λ. ιτζάκι. Πα-

τζάκι

πασσιώπης 1977:18, 75. Από το τουρκ. *ocak*, Redhouse 1968:896.

τζάλτας [džáltas], ουσ. αρσ. = ατημέλητος.

τζάμαντάνι [džamandáni], ουσ. ουδ. = σταυρωτό μαύρο γιλέκο.

Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *camadan*, Redhouse 1968:213.

τζάμι [džámi], ουσ. ουδ. = τζάμι, π.χ. *Γιουμάτοι οι τοίχ... χρου-
ματιστά τζάμια / Ίμείς οι μικροί ακουλνούσαμε τς μύτις στα
τζάμνια...* Παπασσιώπης 1977:19. Ελιμειακά 46:74. Από το
τουρκ. *cam*, Redhouse 1968:213.

τζάμι πλιάφι [džámi plífi], ουσ. ουδ. = ρύζι με φιδέ γλυκό.

τζαμλίχ [džamlík], ουσ. ουδ. = α. το τζαμωτό μέρος της πόρ-
τας, τζαμαρία, β. το κινητό φύλλο του παραθύρου. Καλιν-
δέρης 1982:375. Πασχαλίδης 1999:231. Από το τουρκ. *camlik* (=
χώρος κλεισμένος με τζάμι), Redhouse 1968:214.

τζάμπα [džába], επίρρ. = δωρεάν. Από το τουρκ. *caba*, Redhouse
1968:211.

τζαμπαζλίχ [džambazlík], ουσ. ουδ. = παζάρι ζώων και κατ'
επέκταση συμφωνία. Ελιμειακά 25:83. Από το τουρκ.
cambazlik, Redhouse 1968:213.

τζαμπάιζ [džambájz], ουσ. αρσ. = έμπορος ζώων, μεσάζων, π.χ.
Όπους τηράει ου τζαμπάιζ τ' φουράδα απ' ν παζαρέβι.
Αλευράς 1964:73. Καλινδέρης 1982:338, 375. Από το τουρκ.
cambaz, Redhouse 1968:213.

τζαναμπέτς, τσα [džanabéts], επίθ. = κακότροπος, στριμμένος,
στραβόξυλο, π.χ. *Ου τζαναμπέτς, βγάνι μια δαμίτσα ιφημι-
ρίδα κι...* Ελιμειακά 30:66. Από το τουρκ. *cenabet*, Redhouse
1968:221.

τζάνι [džáni], ουσ. ουδ. = ψυχή. Από το τουρκ. *can*, Redhouse
1968:214.

τζαντέθι πιρδίκια [džadéθk pirdíka], επίθ. / ουσ. θηλ. = (μτφ)
ωραία γυναίκα που αξίζει να τη βγάλεις έξω να τη δουν
(στο *τζαντέ*, βλ. λ.). Πιτένης 1971:38. Από το τουρκ. *cadde*,
Redhouse 1968:211, + ελλ. παραγ. κατάλ. -δικος.

τζαντές [džadés], ουσ. αρσ. = α. κεντρικός δρόμος, π.χ. *Απού
κει ένα στινό έβγανιν στου τζαντέ /... κι έφτασαν στου δρό-
μου τουν καλό, απού 'νι του βαρόσι, σαν ου τζαντές ου
θκος μας*, β. ο χώρος όπου γίνεται η βόλτα. Αλευράς 1964:21.
Πιτένης 1971:250. Παπασιώπης 1972:26, 1988:20. Ελιμειακά
10:153. Αρχείο Μ. Μόμπσιου. Από το τουρκ. *cadde*, Redhouse
1968:211, πβ. και Κατσάνης 1997.

τζαντιριάς [džandirmás], ουσ. αρσ. = Τούρκος στρατιωτικός,
χωροφύλακας, π.χ. *Οι τζαντιριάδες τουν πααίν δαπάν' δι-
μένουν*. Ελιμειακά 16-19:53. Από το τουρκ. *candarma*,
Redhouse 1968:215.

τζαντιδούς, -α, -ου [džadísus], ρ. = απ' του τζαντέ, ό.βλ., απ' την
πόλη, π.χ. *Πιρδίκις βνίσις κι τζαντίσις = πέρδικες του βου-
νού και της πόλης, και με μεταφορική χρήση, πβ. τζαντέθκι
πιρδίκια*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 16/6/1952. Από το τουρκ.
cadde, Redhouse 1968:211, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ίσιος.

τζαουνίζου [džaunízu], ρ. = γκρινιάζω, ζητώ κάτι μουρμουρίζο-
ντας. Καλινδέρης 1982:391, 394. Πιθανόν ηχομιμητική λέξη.

τζόπς, ου ή τζόπι, του [džópi], ουσ. αρσ. / ουδ. = τσέπη, βλ. και
λ. τζέπι. Αλευράς 1964:21. Καλινδέρης 1982:355. Από το
τουρκ. *cep*, Redhouse 1968:222.

τζονγκραβέλτς [džugravélts], ουσ. αρσ. = λεπτό χαλάζι. Καλιν-
δέρης 1982:401. Πιθανόν ηχομιμητική λέξη.

τζουμάκα [džumáka], ουσ. θηλ. = χοντρό ξύλο με κόπανο στην
άκρη για το χτύπημα της εξώθυρας στα κάλαντα, πβ. και λ.
τζουμανίκα, π.χ. *Κι αν πουθινά δεν άνοιγαν, χτυπούσαμε
μι τ' τζουμάκα*. Παπασιώπης 1973:37. Ελιμειακά 21. Από το
κουτσοβλαχικό *džumák*, Papahagi 1974:635

τζουμανίκα [džumaníka], ουσ. θηλ. = χοντρό και μακρύ ξύλο για
το χτύπημα της πόρτας στα κάλαντα ή για στήριγμα, π.χ. ...
*έναν τδόκου κι μια τζουμανίκα / Βαστούσαν τ' τζουμανίκα μι
πουρτουκάλι ουπάν'...* πβ. και λ. τζουμάκα. Ελιμειακά 11:237,
21:53, 33:163. Από το κουτσοβλαχικό *džumák*, Papahagi 1974:635.

τζουμανίκα

τζουμπανάρκους, -ή, -κου [dʒubanárkus], επίθ. = αυτός που έχει σχέση με τον τζουμπάνου, ό.βλ., π.χ. τζουμπανάρκου ὄκλι = τσοπανόσκυλο. Καλινδέρης 1982:420. Από το τζουμπάνους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρκος.

τζουμπάνους [dʒubánuſ], ουσ. αρσ. = τσοπάνης, αυτός που φυλάει τα πρόβατα και τα γίδια όταν βόσκουν. Ελμειακά 46:72. Από το τουρκ. çoban, Redhouse 1968:258.

τζουμπές [dʒubés], ουσ. αρσ. = λεπτό μαντό, γούνινος επενδύτης, μακρύ παλτό, γούνα χωρίς μανίκια, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, π.χ. Τζουμπέν κι πόλκα κι δυο μηλόγουνις. Ελμειακά 12-13:87. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:231. Από το τουρκ. cübbe, cüppe (= χιτώνας που φορούν οι ιμάμηδες, οι δικαστές κ.λπ., Redhouse 1968:233.

τζουτζουκλάρια [dʒudʒuklárɣa], ουσ. ουδ. = τα μωρά, τα μικρά παιδιά, π.χ. Έξι χρόνια είχα παντριμένι, πέντι τα τζουτζουκλάρια μ', Παπασσιώπης 1973:74. Ελμειακά 21:64. Από το τουρκ. çocuk, πληθ. çocuklar, Redhouse 1968:258.

τηγανότουρτα [tiɣanóturta], ουσ. θηλ. = είδος τηγανίτας από ζυμαρί ψωμιού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τηγάνι + τούρτα.

τηγαντζιμένι παντόφλα [tiɣandzénì patáta], μτχ. Έκφραση για αδύνατη και ρυτιδιασμένη γυναίκα.

τηρώ, (προστ. τήρσι και τήρα) [tiró], ρ. = κοιτάω, π.χ. Τήρα / τήρσι πώς τράνιψαν τα ουρσούσκα / Ισύ να τηράς τη δλειά σ'. Ελμειακά 6-7:179. Από το αρχ. ελλ. τηρώ (= παρατηρώ), αρχαϊσμός.

τι [ti], αντ. = τι, Εκφράσεις: τι κι πώς = τα καθέκαστα / τουν είχαν τι κι πώς = σε μεγάλη υπόληψη, τον περιποιούνταν ιδιαιτέρως / πού κι τι = στα όπα - όπα, π.χ. Ιδώ σι έχουμι πού κι τι κι ισύ χαλέβς να φύβς; Πιτένης 1971:13. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: διότι, π.χ. Σν άκρα τι έρχιτι η λάμνια. Μάλλον όμως πρόκειται για τον πληθυντικό την έκφρασης: σν άκρα, πβ. πίσου, πίσουτι.

τιζάχ [tižáč], ουσ. ουδ. = ξύλινος πάγκος στο τυροκομείο, στο φούρνο κ.λπ. Πιτένης 1971:262. Από το τουρκ. tezgâh (= αργαλειός), Redhouse 1968:1171.

τικλίφ [tiklif], ουσ. ουδ. = συστολή, τυπική συμπεριφορά, π.χ. *Να 'ρθώ σι ν Κόζανι να ζμπουρίσου χουρίς τικλίφ.* Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/9/1950. Από το τουρκ. teklif (= πρόταση, εισήγηση), Redhouse 1968:1129.

τικνίζι [tiknizi], ρ. = α. πιάνεται (επί μαγικών), βγαίνει σωστό, π.χ. *Τα λόγια 'π' του ξιμάτιασμα τα λεν σι άλλην μούγκι άντα κουντεύν να πιθάν. Δεν τικνίζι άμα τα πουν όποτι νά 'νι.* Καλινδέρης 1982:251, 391. Ο Parahagi 1974:1177 παράγει το κουτσοβλαχικό ρ. tiknésku (= πετυχαίνω) από το σλαβ. teknúna mi, με την ίδια σημασία.

τικνιφέζικους, -ί, -κου [tiknifézikus], επίθ. = ασθματικός (για ζώα). Καλινδέρης 1982:419. Από το τουρκ. tiknefes (= λαχανιασμένος), Redhouse 1968:1174, + την ελλ. παραγ. κατάλ. -ικος.

τίκφας [tikfas], επίθ. = κολοκύθας, απαξιωτική αποστροφή. Καλινδέρης 1982:395. Από το σλαβ. tikvár, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1337.

τιλατίνι [tilatini], ουσ. ουδ. βλ. λ. ντιλαντίνι.

τιλιάλτς [til'áltz], ουσ. αρσ. = τελάλης, αυτός που ανακοινώνει φωναχτά στους δρόμους αποφάσεις ή διαταγές της διοίκησης ή άλλα γεγονότα, π.χ. *Τού 'παν μούγκι στις σπιτιακοί, δεν τα βγάλν κι τιλιάλι.* Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. tellâl, Redhouse 1968:1133.

τιλιαλώ [til'álo], ρ. = διαλαλώ, ανακοινώνω ως τελάλης. Καλινδέρης 1982:367. Από το τιλιάλ(τς), ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώ.

τιλιμές [tilimés], ουσ. αρσ. = τελεμές, τυρί φέτα. Καλινδέρης 1982:355. Από το τουρκ. teleme, Redhouse 1968:1132.

τίλιου [tí'lu], ουσ. ουδ. = α. τα φύλα και τα άνθη της φλαμουριάς. β. το ρόφημα που δίνουν όταν βράσουν, βλ. και λ. φλαμούρι. Από το ιταλ. tiglio, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1341.

- τιλιτίνι | *τιλιτίνι* [tilitíni], ουσ. ουδ. = τεντωμένο δέρμα, συνήθως αλόγου, για επικάλυψη μπαούλων και κατασκευή παπουτσιών. Πασχαλίδης 1999:231. Από το τουρκ. *telâtin* (= ρωσικό δέρμα), Redhouse 1968:1131.
- τιμαρεύου* [timarénu], ρ. = χτενίζω με το ξυστρί, καθαρίζω, περιποιούμαι τα άλογα, π.χ. *΄που βραδίς τιμάριβάμι κι έπλυνάμι του ντουρή*. Παπασιώπης 1972:42. Από το τουρκ. *timar* και *timar* (= πρόνοια, πβ. βυζαντινό τιμάριο), Redhouse 1968:1174, πβ. και Δημητράκος 1956, Θ:7208 = περιποιούμαι ίππον, ξυστριζώ.
- τιμουλία* [timulía], ουσ. θηλ. = κιμωλία, π.χ. *Τιμουλία έπιασα κι ασβιστώθηκαν τα χέρια μ΄*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.
- τιμπέλτσ*, -ου [timbéłts], ουσ. αρσ. = τεμπέλης, -α. Αλευράς 1964:69. Από το τουρκ. *tembel*, Redhouse 1968:1135.
- τιμπιλούσκis* [timbilúsksis], (πληθ.) ουσ. θηλ. = τεμπέλες, χαϊδευτικό, π.χ. *Πάλι κάθιστι, τιμπιλούσκis*; Αλευράς 1964:68. Από το τουρκ. *tembel*, Redhouse 1968:1135, + υποκορ. παραγ. κατάλ. -ούσκis.
- τινικές* [tinikés], ουσ. αρσ. = τενεκές, βλ. και *δισάκ, τρουβάς*. Από το τουρκ. *teneke*, Redhouse 1968:1140. Αλευράς 1964:90.
- τιντιλίνα* [tindilína], ουσ. θηλ. = είδος αρωματικού φυτού. Πιτένης 1971:188. Πβ. και το κουτσοβλαχικό *tindilínă*, Papahagi 1974:1180.
- τιντώνουμι* [tindónumi], ρ. = α. τεντώνομαι, β. ξαπλώνω φαρδύς πλατύς. Καλινδέρης 1982:255.
- τιπές* [tipés], ουσ. αρσ. = μέτωπο, π.χ. *Τουν βάρσιν μιαν στον τιπέ, ντουβουρλίγκα τον ήρθιν*.
- τιπόζιτου* [tipóziitu], ουσ. ουδ. = δεξαμενή. Καλινδέρης 1982:439. Από το ιταλ. *deposito*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:921.
- τίπουτα(ς)*, *τίπτα* [típutas, típta], αντ. = α. τίποτα, π.χ. *Αν μας χράζονταν τίπουτας μπουρούσαμι να πιταχτούμι να του*

πάρομι, β. μήπως, π.χ. *Χαλέβς τίπουτα να σι πάρου κι σένα*; Παπασιώπης 1988:23. Από το νεοελλ. κοινό τίποτα + -ς αναλογικά προς άλλα επιρρήματα, π.χ. *ιτότις*, ό.βλ.

τιρατόρι [tiratóri], ουσ. ουδ. = είδος υδαρούς σκορδαλιάς (γίνεται με ψωμί, σκόρδο, νερό, ξίδι και αγγουράκι), που τρώγονταν κυρίως το καλοκαίρι, επειδή ήταν δροσιστική. Αλευράς 1964:36. Πιτένης 1971:156. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. tarator, Redhouse 1968:1097.

τιριάζου [tir'ázú], ρ. = α. *ταιριάζω*, β. *διορθώνω*, π.χ. *Μ' είπιν η Ματιώ να τιριάς του σακάά*. Ελμειακά 11:240, 43:158.

τιρλίχ [tirlik], ουσ. ουδ. = είδος κλειστής παντόφλας πλεχτής ή από μάλλινο ύφασμα. Πιτένης 1971:245. Από το τουρκ. terlik, Redhouse 1968:1151.

τιρμιντίνα [tirmindína], ουσ. θηλ. = άχρηστος, ανίκανος να κάνει κάτι. Καλινδέρης 1982:379.

τιρπιές [tirbiés], ουσ. θηλ. = καλοί τρόποι, καλή ανατροφή, π.χ. *Δεν έχς ντιπ τιρπιέν*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. terbiye, Redhouse 1968:1147.

τιρπλίχ [tirplik], ουσ. ουδ. = είδος χοντρού υφάσματος (γκοφρέ). Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

τισιρόμιντζου [tisirómindzu], ουσ. ουδ. = ένα τέταρτο από το μίντζι (τουρκική λίρα). Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τέσσερα + μίντζι, ό.βλ.

τισκιρές [tiskiré], ουσ. αρσ. = α. επιστολή, π.χ. *Μι του ένα κι μι του άλλου δε βρήκα κιρό ούτι ένα τισκιρέ να σι στείλου*, β. σημείωμα και οτιδήποτε έχει αυτή τη μορφή, π.χ. λογαριασμός. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 28/8/1950. Πιτένης 1971:229, 245. Καλινδέρης 1982:267. Από το τουρκ. teskere, Redhouse 1968:1157.

τισσιράγκουνους, -νι, -νου [tisirángunús], επίθ. = τετράγωνος. Καλινδέρης 1982:367. Από το τέσσερα + αγκώνας (= γωνία). Ανδριώτης Ι.Α. 538.

τιτίζους | *τιτίζους*, -α [titízus], επίθ. = ιδιότροπος, τελειομανής, π.χ. *Όλα κρόϊπ τά 'χιν. Ν ξέρος τι τιτίζα είνι;* Από το τουρκ. *titiz*, Redhouse 1968:1179.

τιτιούν [titíchun], ουσ. ουδ. = καπνός, λεπτό καλοπλασμένο φύλλο, π.χ. ... *μια πίπα τρανή, λίγου μιταχειρισμένι κι παίρνι ίδα μι πινήντα δρόμια τιτιούν...* Πιτένης 1971:47. Ελιμειακά 30:67. Από το τουρκ. *tütün*, Redhouse 1968:1193.

τιτιώνου [titíchunu], ρ. = α. φτιάχνω. Χρησιμοποιείται κυρίως όταν δεν μπορούμε να βρούμε το κατάλληλο για την περισταση ρήμα, π.χ. *Τα τίτιουσιν τα κουρδέλια τ';* (τα έδεσε ή τα έβαψε), β. λέξη ταμπού για το: συνουσιάζομαι, π.χ. *Λέι ότι τς... τίτιουσιν κια τς δυο τς αδιρφές.* Πιτένης 1971:18. Παπασιωπής 1988:127. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τέτοιος + παραγ. κατάλ. -ώνω.

τίτικας [títikas], ουσ. αρσ. βλ. λ. *τίτικας*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 5:120.

Τιτράδι [titrádi], ουσ. θηλ. = Τετάρτη. Παπασιωπής 1988:72.

τιτραπέτσι [trápétsi], ουσ. ουδ. = κατάξινο, π.χ. *Ρουφό ψίχα· ξνό τιτραπέτσι.*

τυλιγαδιάζου [tíliγadǵázu], ρ. = μαζεύω νήμα σε τυλιγάδι, ξύλινο όργανο όπου τυλίγεται το νήμα σε κουβάρι καθώς ξετυλίγεται από το αδράχτι. Καλινδέρης 1982:251. Από το μεσαιων. ελλ. τυλιγάδιον < τυλίγω + υποκ. καταλ. -άδιον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1378.

τιατζά [tjatǵá], ουσ. ουδ. = σκατά. Καλινδέρης 1982:327. Από την παιδική γλώσσα.

τιάτσιου [tǵátǵiu], ουσ. θηλ. = νωθρή, κοιμισμένη. Καλινδέρης 1982:327.

τιόμπει [tǵóǵbeǵ], επίρρ. = ποτέ, στον αιώνα τον άπαντα, π.χ. *Να ξιμαλώσουμι; Τιόμπει. Ιδώ κι στουν απάν τονν κόζμου.* Πιτένης 1971:157, 186.

τιουπουρούπου [tǵurupúru], ουσ. θηλ. = κοντή και γρήγορη αλ-

λά αθόρυβη γυναίκα, π.χ. *Θυμούμι, ένας ξάδιωφους μ', γνουστός ως τιουπουρούπου...* Παπασιώπης 1977:37.

τιούπτου [tjúptu], ουσ. θηλ. = μπάμπω. Ελμειακά 8:57.

τιουρλού-τιουρλού [tjurlí-tjurlí], επίθ. = α. πολλά μαζί, ανακατωμένα, π.χ. *Μι διαμαντόπιτρις, μι σαντέθικς πέτρις τιουρλού-τιουρλού χρώματα*, β. είδος φαγητού. Ελμειακά 30:68. Από το τουρκ. *türlü* (= είδος, ποικιλία), Redhouse 1968:1192.

τιουτιούνι [tjutiúni], ουσ. ουδ. = τα “μουστάκια” του καλαμποκιού.

τίτκας [títikas], ουσ. αρσ. = α. κίτρινος χόνδρος κάτω από τη γλώσσα της κότας προερχόμενος από έλλειψη νερού, εξαιτίας του οποίου, αν δεν της αφαιρούνταν ψοφούσε, π.χ. *Δίψασα στο χουράφι, τίτκαν χα να βγάλου*, β. ξερόβηχας (όταν στεγνώνει ο λαιμός), π.χ. *Πνίθκιν μι του νιρό κι είχιν έναν τίτκα όν τηλ μέρα / Να τς γλέπου στουν ύπνου μ' κι να μι τσακώνι τίτκας*, βλ. και λ. *τίτκας*. Καλινδέρης 1982:251.

τλιγάδι [tliγáði], ουσ. ουδ. = τυλιγάδι, διχαλωτό εργαλείο με το οποίο έκαναν το μαλλίτσιλέδες, κούκλες. Από το μεσαιων. ελλ. τυλιγάδιον < τυλίγω + υποκ. καταλ. -άδιον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1378. Καλινδέρης 1982:336.

τλιγαδιάζου [tliγαδýázu], ρ. = μαζεύω το μαλλί με το τλιγάδι, ό.βλ. Από το *τλιγάδι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

τλίγου [tliγú], ρ. = τυλίγω, π.χ. *Μην του τλίγς ούδι έτσι*. Καλινδέρης 1982:336.

τλούπα [tulúpa], ουσ. θηλ. βλ.λ. *τουλούπα*

τνάζου [tnázu], ρ. = α. τινάζω, β. έκφραση: *τα τίναξιν* = πέθανε. Καλινδέρης 1982:390.

τνάκας, -ου [tnákas], επίθ. = πότης, αυτός που *τνάξι* *κούπις*. Πιτένης 1971:161. Από το θέμα του ρ. *τνά(ζου)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άκας.

τνάκας

- τοιχάκι* | *τοιχάκι* [tixák], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: είδος παιδικού παιχνιδιού.
- τόκα* [tókə], ουσ. θηλ. = αγράφα ζώνης. Καλινδέρης 1982:460. Από το τουρκ. toka, Redhouse 1968:1180.
- τόπα* [tópa], ουσ. θηλ. = μπάλα, π.χ. *Μια τόπα μι τζιριτζέλια για του βαρ κι βουρ...* Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:281. Ελμειακά 33:163. Από το τουρκ. top, Redhouse 1968:1181.
- τότι(ς)* [tótí(s)], επίρρ. = τότε, π.χ. *(Ι)τότι(ς) όξου απού κάθι αυλόπουρτα*, βλ. και λ. *ιτότι(ς)*. Ελμειακά 44:63, 46:73. Πιτένης 1971:13.
- του όμοιον* [tu ómiun], φράση. Η φράση παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: παρομοίως, επί ανταποδόσεως ευχής, π.χ. *Ιφχαριστούμι, του όμοιον*.
- τουκάς* [tukás], ουσ. θηλ. βλ.λ. *τόκα*. Καλινδέρης 1982:460.
- τουλουμπατζίθκου* [tulumbadzíθku], ουσ. ουδ. = χοντρό και βαρύ παπούτσι, άκομφο, π.χ. *Ένα ζιβγάρι τουλουμπατζίθκα αγοράζιν ου Κοικόλτζ*. Πιτένης 1971:173, 177. Καλινδέρης 1982:460. Ελμειακά 25:85, 32:72. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. tulumbacı (= τραχύς, ακατέργαστος), Redhouse 1968:1187.
- τουλούπα* [tulúpa], ουσ. θηλ. = τούφα από μαλλί ή βαμβάκι έτοιμο για γνέσιμο. Έκφραση: *Τα μαλλιά τ' γίνκαν τουλούπα* = άσπρισαν. Από το αρχ. ελλ. τολύπη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1349.
- τουλπάνι* [tulpáni], ουσ. ουδ. = αραιοπλεγμένο βαμβακερό ύφασμα. Πασχαλίδης 1999:231. Από το μεσαιων. ελλ. τουλπάνι < ιταλ. tolpan(o) < τουρκ. tülbend, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1350, Redhouse 1968:1190.
- τουμάρι* [tumári], ουσ. ουδ. = δέρμα. Παροιμία: *Τέτχιου τουμάρι, τέτχιου νταμπακαριό* = τέτοιος που είναι έτσι πρέπει να πάθει, Ανδριώτης Ι.Λ. 538.

τούμπαβους και τούμπαρς, -ου [túmbavus, túmbars], επίθ. = καμπούρης, π.χ. *Δεν τον παίρνου τον τούμπαβου / τον τούμπαρι*, πβ. λ. τούμπου, καμπούρς. Καλινδέρης 1982:386, 406.

τουμπάκιαζμα [tumbákazma], ουσ. ουδ. = ξάπλωμα για ύπνο, π.χ. *Αρς, μαρς, τουμπάκιαζμα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ρ. *τουμπακιάζουμι*, ό.βλ.

τουμπακιάζουμι [tumbakázumi], ρ. = ξαπλώνω για να κοιμηθώ, π.χ. *Κάτι καλά τουμπακιάσκαν τα μικρα κι γένκιν ησυχία...* Πιτένης 1971:21. Ελμειακά 11:238. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τούμπα, με τη σημασία: λόφος λόγω του σχήματος που δημιουργεί ένας άνθρωπος ξαπλωμένος και σκεπασμένος με κουβέрта.

τούμπανου [túmbanu], ουσ. ουδ. = α. τύμπανο, β. μτφ. προήξιμο, π.χ. *Γίγκιν τούμπανου του πουδάρι*. Καλινδέρης 1982:332. Από το αρχ. ελλ. τύμπανον.

τούμπαρς, τούμπου [túmbars], επίθ. βλ.λ. τούμπαβους

τούμπου [túmbu], επίρρ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει στην έκφραση: *μαζώνουμι τούμπου* = ζαρώνω, γίνομαι καχεκτικός, π.χ. *Απ' του σικλέτι σ' κι απ' του καχίρ σ' όσουν πααίντς κι μαζώνουσι τούμπου*. Προφανώς από το νεοελλ. τούμπα (= λόφος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1350.

τονν Αδάμ [tun adám], επιφ. Ηχομιμητική λέξη για τον χτύπο της καμπάνας. Πιτένης 1971:205.

τούντζαρς [túndžars], ουσ. αρσ. = αγύριστο κεφάλι, βλ. και λ. τούντζι. Πιτένης 1971:47. Από το τούντζι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αρης > -αρς.

τούντζι [túndzi], ουσ. ουδ. = αγύριστο κεφάλι, βλ. και λ. τούντζαρς. Πιτένης 1971:47. Από το τουρκ. tunç (= μπρούτζος), Redhouse 1968:1187.

Τούρκσα [túrksa], ουσ. θηλ. = Τουρκάλα. Καλινδέρης 1982:251.

τουρλαίνου, -μι [turlénu], ρ. = τρελαίνω, ζαλίζω, π.χ. ... *έχου κι ισένα στου κιφάλι μ', μι τούρλανις...* / *Τουν τούρλαναν του τουρλαίνου*

κιφάλι. Αλευράς 1964:35. Καλινδέρης 1982:332. Ελιμειακά 4:51, 32:87. Ίσως το ρ. σχετίζεται με τη λέξη τούρλα, βλ. λ. *τουρλουτός*, πβ. τούρλα στο μεθύσι, + παραγ. κατάλ. -αίνω.

τουρλουτός, -ή, -ό [turlutós], επίθ. = που έχει φουσκωτό σχήμα, π.χ. *Έχ' μια κλοιά τουρλουτή. Πιδί (= αγόρι) τα φκιάσι*. Καλινδέρης 1982:386. Από το μεσαιων. ελλ. τρουλλωτός (= που έχει τρούλο) με αναγραμματισμό, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1351.

τουρλώνου [turliónu], ρ. = δίνω σε κάτι σχήμα τρούλου, το φουσκώνω, π.χ. *Τι μι τον τούρλουσις έτδα τον κώλου; Σμαζώξ ψίχα*. Βλ.λ. *τουρλουτός*.

τούρνα [túrna], ουσ. θηλ. = α. λούτσος, είδος ψαριού, β. παρατσούκλι για τους Καστοριανούς. Καλινδέρης 1982:428. Από το τουρκ. turna, Redhouse 1968:1188.

τουρός [turós], ουσ. αρσ. βλ. λ. *ντουρός*. Πβ. το νεοελληνικό ντορός, άγνωστης προέλευσης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:923.

τούρτα [túrta], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: χοντρή και ανόητη (γυναίκα), π.χ. *Ιγώ δεν είμι τούρτα κι μπίμπα να του ποτέφου*.

τουρτουκίλας [turtukilas], ουσ. αρσ. = με πολύ μεγάλο κεφάλι, κεφάλας, πβ. και λ. *ταγαρουκέφαλους*.

τουρτούρι, *τουρτούρα* [turtúri], ουσ. ουδ. / θηλ. = α. τρυγόνι, β. ελαφρόμυαλη γυναίκα, π.χ. *Πού κινάς δακάτ' ανάλλαγ, μαρ τουρτούρα*; Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το λατ. turtur (= τρυγόνι), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1351, πβ. και κουτσοβλαχικό turtúră (= δεκοχτούρα), Papahagi 1974:1207.

τουρτουφουλιά [turtufulía], ουσ. θηλ. = (μτφ) γυναίκα κοντή και με παχιά πσινά. Καλινδέρης 1982:397. Ίσως από *τουρτούρι*, ό.βλ., + φωλιά, με συγκοπή μιας συλλαβής.

τουτί, *τι* [tuti] = η στάση του κοτσιού με το κοίλο μέρος προς τα πάνω στο παιχνίδι *βασιλιάδης*, π.χ. *Επιζάμι τς βασιλιά-*

δισ τσίρλια, καζ, τουτί, τουτμά. Καλινδέρης 1982:280. Παπασιώπης 1972:47.

τουτμά, τμμά [tutmá] = η στάση του κοτσιού με το κοίλο μέρος προς τα κάτω στο παιχνίδι βασιλιάδες, π.χ. *Επιζάμι τς βασιλιάδισ τσίρλια, καζ, τουτί, τουτμά*. Παπασιώπης 1972:47. Καλινδέρης 1982:280.

τούτους [tútus], αντ. = αυτός, βλ. λ. *ιτούτους*. Πιτένης 1971:20.

τούφα [túfa], ουσ. θηλ. = α. πυκνό άθροισμα από δέντρα, χορτάρια, λουλούδια, β. τούφα μαλλιών, γ. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: βαρελότο με μπαρούτι που χρησιμοποιείται από τα παιδιά τις Αποκριές, π.χ. *Φκιάνου τούφισ για τς απουκρές*. Καλινδέρης 1982:415. Από το μεσαιων. ελλ. τούφα < λατ. tufa (= χαίτη κράνους), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1351.

τραιάσκα [trajáska], ουσ. θηλ. = τραγιάσκα, είδος κασκέτου που το φορούσαν συνήθως άνθρωποι της εργατικής τάξης. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ρουμανικό trăiáscă (= ζήτω), επιφώνημα που συνόδευε το πέταγμα της σκούφιας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1353.

τραγδώ [tragdó], ρ. = τραγουδώ. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:333. Παπασιώπης 1988:86. Ελιμειακά 46:75.

τραγουγέντς [traγυγέnts], επίθ. = α. με γένι σαν του τράγου, β. παπάς (απαξιωτικά). Καλινδέρης 1982:344. Από το τράγος + γένι + παραγ. κατάλ. -ης.

τράγους [tráγus], ουσ. ουδ. = κριάρι, τράγος, επιβήτορας (για τα γίδια), πβ. και λ. *τραϊ*. Πιτένης 1971:271.

τραϊ [trái], ουσ. ουδ. = κριάρι, τράγος, επιβήτορας (για τα γίδια), πβ. και λ. *τράγους*. Από το τράγους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ί, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5. Πιτένης 1971:271.

τραϊδους, -α, -ου [traišus], επίθ. = τραγίσιος. Καλινδέρης 1982:344. Από το *τραϊ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

τραϊδους

τράκα

τράκα [tráka], ουσ. θηλ. = λαμαρινένιο κουδούνι με επίπεδη επιφάνεια. Πβ. τράκα = ξερός και διαπεραστικός ήχος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1353.

τράμπα [trámba], ουσ. θηλ. = ανταλλαγή. Από το τουρκ. trampa < ιταλ. (διαλεκτ.) trampa (= εξαπάτηση), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1354.

τρανεύου [tranénu], ρ. = α. αυξάνω, μεγαλώνω, π.χ. *Γκρέμισαν του ντβάρι να τρανέψν ψίχα του νουντά*, β. αυξάνομαι, μεγαλώνω. *Τι σι κάμψ; Φτώχεια μια ζουή, όλου στα ξένα σπίτια τράνιψάμι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Έκφραση: *τράνιψιν η δλειά τ'...* (= δε μας καταδέχεται), π.χ. *Τράνιψιν η δλειά σ' τώρα κι ούτι ζμπουρίζισι ούτι κρένισι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:23. Από το τρανός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

τρανός [tranós], επίθ. = α. μεγάλος. Η λέξη *μεγάλος*, αν και κατανοείται από τους Κοζανίτες, δε χρησιμοποιείται, πβ. Φόρης 1974 και κεφ. 1.1.3, β. ο πατέρας ή ο παππούς, π.χ. *Καρτέρα να ρθει ου τρανός κι σι τιριάζι αυτός*. Εκφράσεις: *τά 'φκιασαν τρανά* = όξυναν την κατάσταση, τη χειροτέρεψαν. *Τρανό γουμάρι είσι κι συ...*, πβ. και λ. γιρός. Πιτένης 1971:11. Από το ελληνιστ. τρανός < αρχ. ελλ. τρανής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1354, αρχαϊσμός.

τρανοσπαράντου [transparándu], επίθ. = διαφανές, π.χ. *Μούγκι εί-νι ουλίγου τρανοσπαράντου, τα λέι η Τιάτιου...* Ελμειακά 30:68.

τρανταρά [tiandará], ουσ. θηλ. = τριανταριά, πβ. *εικουσαρά, πινινταρά*. Πιτένης 1971:31. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

τρανταφλλιά [trandaffía], ουσ. θηλ. = τριανταφυλλιά. Ελμειακά 44:63.

τρανταφλλίδους, -α, -ου [trandaflíšus], επίθ. = στο χρώμα του τριαντάφυλλου. Καλινδέρης 1982:381. Από το *τραντάφυλλου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

τραντάφυλλου [trandáfilu], ουσ. ουδ. = τριαντάφυλλο.

T

τραπίζους, ου [trápizus], ουσ. αρσ. = τραπέζι. Καλινδέρης 1982:379.

τραφώνουμι [trafónumi], ρ. = κακοπέφτω, δυστυχώ, π.χ. Αρ-
ραβουριάσκιν κι τραφώθκιν ντιπ ικεί μέσα. Πιθανότατα
από τάφρος > τράφος + παραγ. κατάλ. -ώνω.

τραχανιάξ [traxaíájs], ουσ. ουδ. = α. αυτός που αγαπάει να
τρώνει τραχανά, β. αφελής, βλάκας

τραχείλας [traxílas], ουσ. αρσ. = τζαχείλας, ό.βλ.

τριβου [trívu], ρ. = α. τριβώ, β. κάνω εντριβή, π.χ. Τριψτου ψί-
χα. Δεν ακούς τη βήχα μπουντρουμίδουν έχ; Αρχείο Μ.
Μόμτσιου.

τριλό [triló], ουσ. ουδ. = προβατίνα / γίδα που της αρέσει να
χάνεται από το κοπάδι.

τριμονκώτιας [trimukótias], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που
κρυώνει εύκολα. Από το τρέμω + Κώτιας, υποκορ. του
Κώστας, ό.βλ.

τριμπλιάζου [trimblázu], ρ. = τρέμω, ριγώ.

τριότκουσ, -ή, -κου [triótkus], επίθ. = α. τριετές ζώο, π.χ. άλο-
γο, π.χ. σαν τριότκου άλογου πχιαλάι = δε σταματάει μέ-
ρα - νύχτα, β. μτφ ζωηρός, νέος άνθρωπος. Καλινδέρης
1982:340.

τριότς [trióts], ουσ. αρσ. = είδος παιχνιδιού, τριλίτσα, π.χ. Πι-
διά, τριότι, μαρ, χα να παιξιν. Παπασιώπης 1977:59. Καλινδέ-
ρης 1982:284.

τριούρι [triúri], ουσ. ουδ. = α. τριάρι, β. γύρω - γύρω, βλ. και λ.
τροουούρι. Καλινδέρης 1982:330.

τριουρίζου, τριουρνά [triurná], ρ. = τριγυρίζω, π.χ. Ου νουσ
όλου σι σας τριουρνά /... όλου τουν κόζμου τουν τριουρ-
νούσαν... / Σα δούρδα τριουρνά κι τι χαλεύου χαμπάρι δεν
έχου, Ανδριώτης Ι.Α. 538, βλ. και λ. τροουρνά. Πιτένης
1971:25. Ελιμειακά 10:151, 11:237, 12-13:88, 42:70. Από το τρι-
γυρίζω, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

τριουρίζου

- τριουροστός | τριουροστός, -ή, -ό [triurstós], επίθ. = στριφογυριστός, π.χ. *Είχαμι μια σκάλα τριουροστή*. Καλινδέρης 1982:330. Από το τριουρίζου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -τός.
- τρίχα [tríxa], ουσ. θηλ. = α. τρίχα, β. η ασθένεια στο συνκώτι των προβάτων (διστομίαση).
- τριχιά [trixiá], ουσ. ουδ. = α. χοντρό τρίχινο σκοινί, β. το σκοινί που χρησιμεύει για το φόρτωμα του ζώου, βλ. και λ. *φόρτουμα*. Από το τρίχα + παραγ. κατάλ. -ιά. Ελιμειακά 25:84.
- τριχουριό [trixuríó], ουσ. ουδ. = ένα σωρό τρίχες (αρνητικά), π.χ. *Ιδέ τριχουριό πό 'χ' απανουθό τς*. Καλινδέρης 1982:347.
- τριχουφάγς [trixufáγς], ουσ. αρσ. = τριχοφάγος, αλωπεκία του τριχωτού της κεφαλής. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τρίχα + φάγς (θέμα του ρ. τρώω).
- τρουβάς [trunás], ουσ. αρσ. = τορβάς, το σακούλι του τσομπάνου όπου κουβαλάει το φαγητό του. Εκφράσεις: *Λόγια πουλλά κι πέτρις στον τρουβά* = πολλές υποσχέσεις και λίγα αποτελέσματα / *Τρουβάς απ' τα κράνα* = κοντόχοντρος άνθρωπος. Από το τουρκ. torba, Redhouse 1968:1183.
- τρουιούρι, τρουιούρου [truiúri], επίρρ. = γύρω - γύρω, βλ. και λ. *τριούρι*, β. Καλινδέρης 1982:364. Από το τριγύρ(ω) + παραγ. κατάλ. -ι, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.
- τρουμαριάζουμι [trumaríázumi], ρ. = αλαφιάζομαι. Καλινδέρης 1982:390. Προφανώς από τρομάρα + παραγ. κατάλ. -άζομαι.
- τρούμπα [trúmba], ουσ. θηλ. = α. το σχήμα που έπαιρνε το τυλιγμένο στο αντί, βλ.λ., στημόνι ή το τυλιγμένο υφαντό, β. μπρουτζικένιο (βλ. λ. *μπουρουτζικένιους*) ύφασμα για σεντόνι, που προσφέρεται άραφτο ως δώρο γάμου από τη νύφη στην πεθερά ή την κουνιάδα. Έκφραση: *απ' ν ίδια τρούμπα είσι κι συ* = για ανθρώπους με ίδιο χαρακτήρα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό trumbă, πβ. και αλβ. trumbë, Papahagi 1974:1198.

τρουρνάω [truirnó], ρ. = τριγυρίζω, π.χ. *Μα σαν τρουρνούσα τ' σούγλα, μι άρζιν τ' χόβουλι να συμπώ*, π.χ. βλ. και λ. τριουρίζου, τριουρνάω. Παπασιώπης 1972:58. Από το τριγυρνάω, με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

τρόχαλου [tróxalu], ουσ. ουδ. = κροκάλα, μεγάλη γυμνή πέτρα, χοντρό χαλίκι. Από το τρόχαλος μεταπλασμένο σε ουδέτερο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1367.

Τρυγητής [triyitís], ουσ. αρσ. = Σεπτέμβριος. Καλινδέρης 1982:367.

τρυπουσάκς, τρυπουσάκους [tripusáks], ουσ. αρσ. = α. είδος χόρτου με μυτερή άκρη, β. άτακτο μικρό παιδί, π.χ. *Τα δυο αντάμα δεν τ' αφήνι, ου τρυπουσάκς*. Καλινδέρης 1982:347, 396. Από το τρυπώ + σακί + παραγ. κατάλ. -ος.

τρυπουσκώτς [tripuskóts], ουσ. αρσ. = άνθρωπος δύσκολος, που σου τρυπάει το σκώτι. Καλινδέρης 1982:347. Από το τρυπώ + σκώτι + παραγ. κατάλ. -ης.

τρυπτό [triptó], ουσ. ουδ. = σουρωτήρι, σκεύος με διάτρητη βάση για το στράγγισμα φαγητών ή αφεψημάτων. Καλινδέρης 1982:407.

τρώου [tróu], ρ. = τρώω με όλες τις σημασίες της κοινής. Εκφράσεις: *Δεν μπουρεί να του φάι μι τ' δονμφάδα τς / Μ' έφαγιν τα τζιέρια*.

τς άλλιφουρας, τς άλλφουρας [ts álfuras], επίρρ. = άλλη φορά, προηγουμένως, π.χ. ... *Μ' ίλιγιν τς άλλφουρας ου Θουμάς τ' Παπαδέλι κι ου Γιώρς ου Τιάλιους...* Πιτένης 1971:253. Ελιμειακά 30:67. Από το: της άλλης φοράς, πβ. και τς ουμπρός, τς ουπίς, τς πουδαριάς, ό.βλ.

τς ουμπρός [tsumbρός], επίρρ. = προς τα μπρος. Καλινδέρης 1982:365. Από το της + ουμπρός (< εμπρός), πβ. και τς άλλιφουρας, τς ουπίς, τς πουδαριάς, ό.βλ.

τς ουπίς [tsupís], επίρρ. = προς τα πίσω, π.χ. ... *καμν δακάτ' κι ξανά τς ουπίς / Δεν τς βρήκαμι κι ξανά τς ουπίς*. Αρχείο Μ.

τς ουπίς

Μόμτσιου. Ελιμειακά 4:53. Από το της + ουπίσ(ου) (< οπίσω), πβ. και τς *άλλιφουρας*, τς *ουμπρός*, τς *πουδαριάς*, ό.βλ.

τς *πουδαριάς* [tspruðarǵás], επίρρ. = με τα πόδια. Από το της + ποδαριάς, πβ. και τς *άλλιφουρας*, τς *ουμπρός*, τς *ουπίς*, ό.βλ.

τσαγκάδα [tsangáða], ουσ. θηλ. = α. προβατίνα που της έσφαξαν το αρνί, β. ζώο που του αφαίρεσαν το νεογέννητο ή του ψόφησε. Πβ. Δημητράκος 1956, Θ:7322 τσαγγάδα (η) δημ. κ. τσαγγάδι (το) ή τσαγκάδι = αμνάς ή αιξ προώρως στερηθείσα του τόκου της.

τσαγκαολίθρα [tsangarlíθris], ουσ. θηλ. = α. σπίθα, σπινθήρας, β. φουσκάλα νερού είτε στην κατσαρόλα που βράζει είτε στο δρόμο σε μπάρες με νερό κ.λπ., π.χ. *Μούγκι οι τσαγκαολίθρις έσκαζαν στα τσάλια μι ν αρμιά μέσ στα κατώχα / Γένουνταν... άλλα μπακακαί κι ζάμπις κι άλλα... κι ύστιρα γένονταν τσαγκαολίθρις κι έσβηναν. Βγάνη τσαγκαολίθρις (για κάποιον που βιάζεται πολύ), π.χ. Τσαγκαολίθρις έβγαναν οι πλάτις. Καλινδέρης 1982:251. Ελιμειακά 5:120, 11:238, 31:168. Πασχαλίδης 1999:231.*

τσαγκαρσούλι [tsangarsúlǵi], ουσ. ουδ. = αιχμηρό εργαλείο, το σουβλί του τσαγκάρη με το οποίο άνοιγε τρύπες στα παπούτσια, για να περάσει την κλωστή προκειμένου να τα ράψει. Καλινδέρης 1982:367. Από το τσαγκάρης (< μεσαιων. ελλ. τσαγκάρης < ελληνισ. τζάγγα = είδος μαλακού παπουτσιού, λέξη περσικής προέλευσης) + σουβλί > *τσαγκαρσούβλι, πβ. το κοντσοβλαχικό tsîngîrsúlă, Papahagi 1974:1226.

τσαγκζμός [tsagzmós], ουσ. αρσ. = γκρεμοτσάκισμα, κυρίως ως κατάρα. Από το ρ. τσακίζ(ου) + παραγ. κατάλ. -μός.

τσαγκιρστούλι [tsangîrstúlǵi], ουσ. ουδ. βλ.λ. τσαγκαρσούλι.

τσακάλι [tsakáli], ουσ. ουδ. = τσακάλι, σαρκοβόρο τετράποδο που τρέφεται κυρίως με πτώματα, βλ. και *τσακάλι*. Από το τουρκ. çakal, Redhouse 1968:236.

τσάκνου, συνήθως στον πληθ. τσάκνα [tsáknu], ουσ. ουδ. = α. λεπτό ξερό κλαδί, που συνήθως χρησιμοποιείται για προσάναμμα, β. αδύνατος άνθρωπος. Από το ρ. τσακίζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1371.

τσακουστάρι [tsakustári], ουσ. ουδ. = παγίδα για τα πουλιά, π.χ. *Έβανάμι τσακουστάρια για γραμματίκια*. Πιτένης 1971:210. Από το θέμα τσακώσ- του ρ. τσακώνω, ό.βλ., + την παραγ. κατάλ. -τάρι.

τσακστάρας, -ου [tsakstáras], επίθ. = α. αυτός που κάνει πολλά τσακίσματα στο χορό, π.χ. *Χουριφταρά μ' κι τσακστάρα μ'!*, β. γυναίκα που κινείται με πολλά τσακίσματα, κουνιστή, σκερτσόζα και φιλάρεσκη. Πιτένης 1971:25. Αλευράς 1964:77. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το το θέμα τσακίς- του ρ. τσακίζω + την παραγ. κατάλ. -τάρας.

τσακώνου [tsakónu], ρ. = πιάνω, κρατώ, π.χ. *Άμα τσακώσου τ' φούρκα...* Πιτένης 1971:18. Ελιμειακά 24:50. Από το μεσαιων. ελλ. τσακώνω ίσως < τσακ = την τελευταία στιγμή + παραγ. καταλ. -ώνω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1371.

τσαλαπιτινός [tsalapitnós], ουσ. αρσ. = τσαλαπετεινός.

τσαλί [tsalí], ουσ. ουδ. = θάμνος, αγκάθια, ξερά χαμόκλαδα, βλ. και *τδάλι*. Καλινδέρης 1982:414. Από το τουρκ. çalı, Redhouse 1968:238.

τσάμι [tsámi], ουσ. ουδ. = πεύκο, το ξύλο από πεύκο, βλ. και *τδάμι*. Πασχαλίδης 1999:231. Από το τουρκ. çam, Redhouse 1968:238.

τσαμπνώ [tsamný], ρ. = φέρνω αντίρρηση, μιλώ κακότροπα, π.χ. *Τα παιδιά χαλέβν να σι σιργιανίσν κι τσαμπνάς κιόλαντς*; Ελιμειακά 4:51. Η λέξη είναι ίδια με το τσαμπνώ, ό.βλ.

τσαμπνώ [tsabný], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: φωνάζω, τσαμπουνίζω, π.χ. *Δεν πα να τσαμπνάς*. Από το ιταλ. zampogna < ιταλ. symphonia < ελλ. συμφωνία, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1371, πβ. και λ. *τζαμπούνα*.

τσαμπνώ

τσαμπούρι [tsambúri], ουσ. ουδ. = α. παραστάφυλο, β. το κεντρικό κοτσάνι του τσαμπιού με τις διακλαδώσεις του, όταν αφαιρεθούν οι ρόγες. Πιτένης 1971. Ίσως από το τσαμπί + ουρά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1371.

τσάκι [tsák], ουσ. ουδ. = δισάκι, π.χ. *Έφκιανιν τρουβάδια, τσάκια, τσουλέινα, διαδρομή...* βλ. και λ. *δισάκι*. Ελιμειακά 22:42. Από το *δισάκι*· μετά την αποβολή του άτονου ι παρατηρείται υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας και στη συνέχεια ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης στο σύμπλεγμα $\delta s > *\theta s > ts$.

τσάπα / τσαπί [tsápa], ουσ. θηλ. / ουδ. = τσάπα, π.χ. *Δόντια τσαπιά* = πεταγμένα έξω, στραβά. Καλινδέρης 1982:431. Από το μεσαιων. ελλ. τσάπα < ιταλ. *zappa*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1372.

τσαπαρδώνουμι [tsaparδónumi], ρ. = α. θυμώνω με το παραμικρό, π.χ. *Δεν είναι να ν ουμιλήξ· ένα κι ένα τσαπαρδώνιτι*, β. σηκώνω το κεφάλι, περηφανεύομαι. Καλινδέρης 1982:252. Ανδριώτης Ι.Α. 538.

τσάπζμα [tsábzma], ουσ. ουδ. = το σκάψιμο του αμπελιού, του καλαμποκιού κ.λπ. Καλινδέρης 1982:431. Από το ρ. *τσαπίζου*, ό.βλ.

τσαπίζου [tsarízu], ρ. = σκάβω με τσάπα, β. σκάβω το αμπέλι, το καλαμπόκι κ.λπ. Καλινδέρης 1982:431. Από το *τσάπα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.

τσαπουχαιίντς, -τσα [tsapuχaién-ts], ουσ. αρσ. = αδύνατος, λεπτός, *μαυρουχαρχαλιασμένος*, ό.βλ. Ελιμειακά 22:44.

τσαπουρνάκι [tsapurnáki], ουσ. ουδ. = είδος σταφυλιού με μικρές πυκνές ρόγες, που χρησιμοποιούνταν κυρίως για *σταφυλαρμά*, βλ. λ. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:252. Από το *τσάπουρνον*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άκι, λόγω της ομοιότητας του βατόμουρου με τη συγκεκριμένη ποικιλία σταφυλιού.

τσαπουρνιά [tsapurǵiá], ουσ. θηλ. = είδος βατομουριάς. Αλευράς 1964:32. Από το τσάπουρνου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά.

τσάπουρνου [tsápurǵnu], ουσ. ουδ. = είδος βατόμουρου με έντονο μπλε χρώμα. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει το τραγούδι: *Παν τα πιδιά για τσάπουρνα / πχιάλα, Βασίλου μ', τσάκου τα / Άγντι πιαλώ κι δεν τα φτάνου / μαρ Βασίλου, μαρ νταλιάνου*. Πβ. το κουτσοβλαχικό tsápurǵnă, Parahagi 1974:1214, και το τουρκ. sarpama, Redhouse 1968:984. Βλ. και Καλινδέρης 1982:280.

τσαρκαλνώ [tsarkalnó], ρ. = πιτσιλίζω, π.χ. *Πήριν να τηγανίσκι κιφτέδισ, τσαρκαλίσκιν, γέγκιν πέρα - πέρα / Πού πχιαλούσισ, ρα, κι τσαρκαλίσκισ*; Πιτένης 1971:176. Παπασιωπής 1988:97. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιθανότατα ηχομμητική λέξη.

τσαρκάλτζμα, πληθ. τσαρκαλίζματα [tsarkáldzma], ουσ. ουδ. = πιτσιλισμα. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τσαρκαλισ-, θέμα του ρ. τσαρκαλνώ, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

τσάρκουσ [tsárkus], ουσ. αρσ. = χώρος όπου φύλαγαν τα πρόβατα για να βγουν ένα-ένα για το άρμεγμα. Καλινδέρης 1982:252. Η λέξη, με την ίδια σημασία, απαντά και στα κουτσοβλαχικά, tsárku, Parahagi 1974:1214, και σε άλλα νεοελληνικά ιδιώματα, πβ. Μπόγκας 1964:398.

τσαρλίζουμι [tsarlízumi], ρ. = έχω διάρροια, βλ. και λ. τσιρλιούμι. Καλινδέρης 1982:394. Από το τσίρλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζουμι, με ανομοίωση $i - i > a - i$.

τσατσάρα [χτένι, tsatsára], ουσ. ουδ. / θηλ. = χτένα. Από το βενετ. zazzara (= ανδρικό μακρομάλλικο χτένισμα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1372.

τσέλιγκας [tsélingas], ουσ. αρσ. = ιδιοκτήτης μεγάλων κοπαδιών, αρχηγός τσελιγκάτου, κεφαλομανδρίτης. Από το σλαβ. čelnik (= πρωτοπόρος, αρχηγός), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1435.

τσέντζαρος [tséndžars], ουσ. αρσ. = κατσαρόλα συνήθως χάλκινη. *Πρώτους τσέντζαρος* = η δυνατή ρακή που χρησιμοποιείται για εντριβές. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *tencere*, Redhouse 1968:1139.

τσέργα [tsérga], ουσ. θηλ. = α. μάλλινο σκέπασμα, β. (συνεκδοχικά) το κρεβάτι του πόνου, π.χ. *Μι ήρθιν μια συρμή κι μ' έρξιν σην τσέργα*. Πιτένης 1971:163. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό *tšórgă*, Parahagi 1974:441.

τσήγκα [tsípka], ουσ. θηλ. βλ.λ. *τσήγκα*. Πασχαλίδης 1999:231.

τσιβί [tsiví], ουσ. ουδ. = α. καρφί, μυτερό αντικείμενο, β. κάτι ενοχλητικό, δυσάρεστο ή δύσκολο, π.χ. *Σι μπήκιν γιρό τσιβί, φουκαρά μ'*. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με την εκδοχή: *τ'σουβί* = καρφί γυρισμένο προς τα πάνω, χρήσιμο για κρέμασμα. Καλινδέρης 1982:375. Από το τουρκ. *çivî* (= ξύλινο καρφί), Redhouse 1968:257.

τσιβικουτός [tsivikutós], επίθ. = συμμαζεμένος, κομψός, σφιχτός, πβ. και λ. *τσιβί*.

τσιγάρα [tsigára], ουσ. θηλ. = το τσιγάρο. Έκφραση: *τσιγάρις παχιές*: λέγεται επιτιμητικά, όταν κάποιος καπνίζει χωρίς να κάνει άλλα πράγματα, ως όφειλε, π.χ. *Απού δλεια κάγκαντίπουτα. Τσιγάρις παχιές μούγκι*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

τσιγαράις, θηλ. *τσιγαρού* και πληθ. *τσιγαρούσκis* [tsigaráis], ουσ. αρσ. = καπνιστής, με απαξιωτική έννοια. Πιτένης 1971:161. Από το τσιγάρο + παραγ. κατάλ. -ιάις (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι).

τσιγαρίδα [tsigárida], ουσ. θηλ. = κομμάτι χοιρινού λίπους με λίγο κρέας, που τηγανίζεται και τρώγεται είτε σκέτη είτε ομελέτα. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:176. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 33:163. Από το ρ. *τσιγαρ(ίζω)* + παραγ. κατάλ. -ίδα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1373.

τσιγγινές [tsingínés], ουσ. αρσ. = α. γύφτος, β. τσιγκούνης. Καλινδέρης 1982:355. Από το τουρκ. *çingene* (= τσιγγάνος),

Redhouse 1968:256.

τσιγκαλίδια [tsingalídʝa], ουσ. ουδ. = διάφορα ασήμαντα πράγματα, μικροπράγματα, π.χ. *Ήταν του σπίτι γιουμάτου τσιγκαλίδια*. Αλευράς 1964:17.

τσιγκλίζου [tsinglízou], ρ. = α. χτυπώ με αιχμηρό αντικείμενο, β. πειράζω, π.χ. *Ου Γούτδους όλου τσίγκλιζιν τς μικρες...* Ελιμειακά 23:82. Ίσως από τσιγκέλι + παραγ. κατάλ. -ίζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1374.

τσικμιτζές [tsikmidzés], ουσ. αρσ. = α. συρτάρι για χρήματα στο μαγαζί, β. μτφ. το ταμείο της επιχείρησης. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Πιτένης 1971:47. Από το *çekmece* (= συρτάρι, κασετίνα), Redhouse 1968:246.

τσικνώνου [tsiknónu], ρ. = από απροσεξία καίω το φαγητό. Από το τσίκν(α) (ίσως από το αρχ. ελλ. κνίσα) + παραγ. κατάλ. -ώνω.

τσικρίκι [tsikríki], ουσ. ουδ. = τσικρίκι, χειροκίνητο μηχάνημα για το στρίψιμο του νήματος, ερριουργός τροχός. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *çikrik*, Redhouse 1968:252.

τσιλές [dzilés], ουσ. αρσ. = δέσμη νήματος, κούκλα. Από το τουρκ. *çile*, Redhouse 1968:255.

τσιλιγκού [tsilíngu], ουσ. θηλ. = γυναίκα του τσέλιγκα. Καλινδέρης 1982:356. Από το τσέλιγκας, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ού.

τσιλιούμι [tsilíumi], ρ. = με πιάνει ευκοίλια. Καλινδέρης 1982:367. Πιθανόν ηχομιμητική λέξη, πβ. και λ. *τσιλταρους*.

τσιλιστημένους, -νι, -νου [tsilistiménus], επίθ. = νοικοκυρεμένος, τακτικός, προκομμένος, σωστός, βλ. και λ. *τσαλιστημένους*. Πιτένης 1971:20. Παπασιώπης 1988:105. Ελιμειακά 4:53, 23:79, 46:78. Από το τουρκ. *çalış* (= δραστήριος, ενεργός, φιλόπονος), Redhouse 1968:238.

τσιλταρους [tsíltarus], ουσ. αρσ. = ευκοιλότητα, π.χ. *Κι όλου τσίλταρουν κακά*. Παπασιώπης 1972:30. Πιθανόν ηχομιμητική λέξη, πβ. και λ. *τσιλιούμι*.

τσιλταρους

- τσιμ τσιμ | τσιμ τσιμ [tsím tsím], φράση. Παιδικό παιχνίδι, π.χ. τσιμ τσιμ τσιμπαράκους κι κλιφτάκους (πάρι του χέρι σ' παραπέρα). Ηχομιμητική λέξη.
- τσιμλίξ [tsimlík], ουσ. ουδ. = χορτάρι, γρασίδι. Πιτένης 1971:39. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *çim*, Redhouse 1968:255, + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik, πβ. και Κατσάνης 1997.
- τσιμπίδι [tsimbíði], ουσ. ουδ. = α. τσιμπίδα, μαδά, ό.βλ., β. λεπτό δοκάρι που ένωνε τις γριντιές, βλ.λ. Πιτένης 1971:47. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τσιμπίδα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1375, + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ι.
- τσιμπλιάρς, -ου [tsimbjár̄s], ουσ. αρσ. βλ. λ. τσόμπλιαρς. Καλινδέρης 1982:383.
- τσιμπούρι [tsimbúri], ουσ. ουδ. = ψείρα που μπαίνει στο δέρμα των ζώων (προβάτων, κατσικιών, σκυλιών). Από το ελληνισ. τσιμούριον με παρετυμολογία προς το τσιμπώ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1375.
- τσιμπρίτσα [tšumbrítsa], ουσ. θηλ. βλ.λ. τσόμπρίτσα.
- τσιμπρός [tsimbrós], ουσ. αρσ. = τσιγκούνης. Από το τουρκ. *cimri*, Redhouse 1968:230.
- τσιμπρουβίζιξ [tsimbrunízik], επίθ. = προβατίνα ή γίδα με μικρές ρόγες. Από το τσιμπρός, ό.βλ., + βυζι + παραγ. κατάλ. -ικος.
- τσιμπώ [tsimbó], ρ. = τσιμπώ. Έκφραση: ατσίούμπστου σταφύλι = γυναίκα ανέγγιχτη ερωτικά.
- τσιμίσι, η [tsímisi], ουσ. θηλ. = η ελάττωση του φωτεινού δίσκου του φεγγαριού, π.χ. Σην τσίμισι κι στ' χάσι κι γλέπουμι, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παράγει από το: τσίμηση.
- τσινέινους, -νια, -νου [tsinéinus], επίθ. = τσίγκινος, σμαλτωμένος, π.χ. Του τσινέινου του πιάτου. Αλευράς 1964:59. Ελιμεικά 21:65. Από το τσινί, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ένιος. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > ένους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

τσινί [tsiní], ουσ. ουδ. = α. ρηχό πιάτο, τσίγκινο ή μπακιρένιο, επισμαλτωμένο, π.χ. *Άφκαν στου τσινί ουπάν' πέντι λίρις κι του μιράδι για τουν Αι Νικόλα*, β. πληθ. τσινιά = σπασμένα γυαλιά, π.χ. *τσινιά που πιάτα, κούπισ, δόλια*. Ελιμειακά 11:241, 12-13:89. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το όνομα της χώρας: Κίνα + παραγ. κατάλ. -ί.

τσινίζου [tsinízu], ρ. = ξινίζω (για κρασί), π.χ. *Πιέτι να του σώσουμι. Τσίντσιν μι φαίνιτι*. Από το ξινίζω με αλλαγή συμφώνου ks > ts.

τσινίθους, -ή, -κου, [tsiníθkus], επίθ. Κυρίως στην έκφραση: *τσινίθκα περιστέρια* = είδος περιστεριού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

τσιντσφύλλι [tsintšfilj], ουσ. ουδ. = πιπερόριζα, είδος μπαχαρικού, π.χ. *Μι τσιντσφύλλι ή μουσκουκάροδου*. Παπασιώπης 1972:23.

τσιντζιλι μίντζιλι [tsindzilj mǐndzilj], ουσ. ουδ. = μικροπράγματα.

τσιντζιρας [tsindziras], ουσ. αρσ. = α. τζίτζικας, β. μτφ. αδύνατος. Έκφραση: *μούτους τσίντζιρας* = ολιγόλογος άνθρωπος, σχήμα οξύμωρο. Πιτένης 1971:39. Πβ. το κουτσοβλαχικό tsindzir, το αλβ. cincir, Papahagi 1974:1221.

τσιντζιρέδια, [tsindziredǵa], ουσ. ουδ., πληθ. *του τσέντζαρς*, ό.βλ. = κατσαρολικά.

τσιντζίφι [tsindzifj], ουσ. ουδ. = σιρότι, γαρνιτούρα στο γιακά, στα μανίκια, στον ποδόγυρο.

τσιντζιφιά [tsindzifǵá], ουσ. θηλ. = δέντρο που βγάζει τσίντζιφα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *τσιντζιφου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά. Πιτένης 1971:238.

τσιντζιφου [tsindzifu], ουσ. ουδ. = καρπός δέντρου, π.χ. ... *ουλίγα τσίντζιφα κι γκόγκανα να μην τουν βγάνι πουλλά χέρια άμα χαλνιέτι...* Καλινδέρης 1982:412. Ελιμειακά 33:163. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Η λέξη απαντά και σε άλλες βαλκανικές γλώσσες, πβ. κουτσοβλαχικά tsindzifǵa, αλβ. tzintzife, xinxife, Papahagi 1974:1221.

- τσίπα* [tsípa], ουσ. θηλ. = α. το τούλι που σκέπαζε το πρόσωπο της νύφης, β. ντροπή, π.χ. *Ψίχα τσίπα δεν έχεις*; Καλινδέρης 1982:251. Ελιμειακά 12-13:91. Από το μεσαιων. ελλ. τσίπα κι αυτό από το σλαβ. tsipa, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1376, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1430.
- τσιπούνη* [tsirúni], ουσ. ουδ. = μακρύ γιλέκο με πιέτες στη μέση. Από το κουτσοβλαχικό tsirúne, Parahagi 1974:1222.
- τσιπουρίδα* [tsiruríða], ουσ. θηλ. = η ρακή της πρώτης απόστασης, βλ. και λ. *μπάσι*. Από το τσίπουρ(ο) + παραγ. κατάλ. -ίσιος.
- τσιπουτσίνα* [tsirutsína], ουσ. θηλ. = στέλεχος σταφυλιού, τα τσάμπουρα του σταφυλιού όταν αφαιρεθούν οι ρόγες.
- τσιράκι* [tsirák], ουσ. ουδ. = α. μαθητευόμενος τεχνίτης, βοηθός μάστορα, β. παρατρεχάμενος κάποιου ισχυρού (απαξιωτικά), π.χ. *Ήρθαν οι βουλιφτάδεις μι τα τσιράκια τς*. Καλινδέρης 1982:441. Από το τουρκ. çirak, Redhouse 1968:252.
- τσιράπι* [tsirápi], ουσ. ουδ. = σπασμένη στάμνα που την έκαναν γλάστρα. Ίσως η λέξη σχετίζεται με το κουτσοβλαχικό tširáp (= φούρνος), κι αυτό από το παλαιοσλαβικό tšerem, Parahagi 1974:442.
- τσιρέκι* [tsirék], ουσ. ουδ. = α. τέταρτο της ώρας, π.χ. *Κι όλι νύχτα γυρνιούνταν ένα τσιρέκι δεν τα σφάλτσαν*, β. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: το τέταρτο ενός *μιτζιτιού*, ό.βλ., π.χ. *Μ' έδουκαν για κανίσκι ένα τσιρέκι μιτζίτι*. Αλευράς 1964:58. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 10:155, 16-19:53, 21:66, 24:50. Από το τουρκ. çeyrek, Redhouse 1968:250, πβ. και Κατσάνης 1997.
- τσιριτσάντζουλις* [tsiritsándulis], ουσ. θηλ. = α. καμώματα, β. κινήσεις μπρος - πίσω.
- τσιρκατζής* [tsirkadzís], ουσ. αρσ. = υπεύθυνος τσίρκου. Παπασιώπης 1988:95. Από το τσίρκο + την τουρκ. παραγ. κατάλ. -τζής (< -ci).

τσιρκουλου [tsírkulu], ουσ. ουδ. = τσίρκο. Ελιμειακά 10:151.
 Από το ιταλ. *circulo* < λατ. *circulus*, υποκορ. του *circus*,
 Μπαμπινιώτης 1998:1834, πβ. και Κατσάνης 1997.

τσιρλα [tsírila], ουσ. θηλ. = ευκοίλια. Καλινδέρης 1982:367. Από
 το ελληνιστ. *τιλώ* (= έχω διάρροια), Ινστιτούτο Νεοελληνικών
 Σπουδών 1998:1376.

τσιρλιούμι [tsir'íumi], ρ. = έχω διάρροια, βλ. και λ. *τσαρλίζου-*
μι. Καλινδέρης 1982:394. Από το *τσιρλα*, ό.βλ., + παραγ.
 κατάλ. -ιούμι.

τσιρνιαζί [tsir'níazi], ρ. = βελονιάζει, δημιουργεί μούδιασμα.
 Καλινδέρης 1982:275.

τσιρνιασμα [tsir'nizma], ουσ. ουδ. = βελόνιασμα, μούδιασμα. Κα-
 λινδέρης 1982:275. Από το *τσιρνιαζί*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ.
 ρηματικού ουσ. -μα.

τσιρόνι [tsiróni], ουσ. ουδ. = μικρό ψάρι του γλυκού νερού,
 όμοιο με σαρδέλα. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:213. Από
 το αρχ. ελλ. *κηρίς*, Μπαμπινιώτης 1998:1834.

τσιρτσιβές [tsirtsivés], ουσ. αρσ. = το παραθυρόφυλλο, βλ. και
 λ. *τσορτζοβές*. Καλινδέρης 1982:354. Από το τουρκ.
çerçeve (= κάδρο, τελάρο παραθύρου), Redhouse 1968:248.

τσιτμάδι [tsit'máði], ουσ. ουδ. = α. άγουρο και στυφό φρού-
 το, β. μτφ. μικρό ζωηρό παιδί.

τσιτδόνα [tsit'sóna], ουσ. θηλ. = προσφώνηση προς γυναίκα,
 π.χ. *Αχ μαρ τσιτδόνα*.

τσιτδούργια, [tsit'súr'gia], ίσως χωρίς ενικό, ουσ. ουδ. = ρίγη,
 π.χ. *Χουρίς θέρμι, χουρίς τσιτδούργια*. Παπασιώπης 1972:21.

τσιτδούργιασμα [tsit'súr'gizma], ουσ. ουδ. = ανατρίχιασμα, βλ.
 και λ. *τσορτζοργιασμα*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το
τσιτδουργιάζου + παραγ. κατάλ. -μα.

τσιτδουργιάζου [tsit'sur'gázu], ρ. = ανατριχιάζω, ριγώ, βλ. και
 λ. *τσορτζοργιάζου*, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το
τσιτδούργια, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζω.

τσιτούρα | τσιτούρα, τσιτούρι [tsitúra], ουσ. θηλ. / ουδ. = α. στρογγυλό δο-
χείο κρασιού με στενόμακρο λαιμό (συνήθως σκαλιστό· το
έπαιρναν στα πανηγύρια), π.χ. ... *μια τσιτούρα άσπρου απ’
τη φτια μας...* β. μεγάλο και στρογγυλό κεφάλι. Καλινδέρης
1982:251. Ελμειακά 33:163. Από το κουτσοβλαχικό tšitúřă,
Paparagi 1974:444.

τσιτούρας / τσιτουρουκέφαλους [tsitúras], ουσ. αρσ. = κεφά-
λας, ξεροκέφαλος. Καλινδέρης 1982:251. Ελμειακά 33:163.
Από το τσιτούρα, ό.βλ., + κεφάλι

τίτσι [tsítsa], ουσ. θηλ. βλ. λ. τσίτσα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

τσισί, πληθ. τα τσιτῶ [tsitsí, tsitṣá], ουσ. ουδ. = α. κρέας, στην
παιδική κυρίως γλώσσα, π.χ. *Τα δουκίμασιν κι φαίνονταν
τα τσιτῶ τς* (τα κρέατα έξω από το ρούχο...), β. *αιδοίο*, π.χ.
Είχιν κάτσι σι κάτι τσουκνίδις ... κι τν έτσουξιν στου τσισί..
Έκφραση: *μου* (= μόνο) *στου τσίτσι* = γυμνός. Αλευράς
1964:30. Λέξη νηπιακή, πβ. και ιταλ. ciccía, ciccí, αρχ. ελλ. τιτ-
θός = μαστός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1376.

τσισιδί [tsitsíd̥i], ουσ. ουδ. = ολόγυμνος. Καλινδέρης 1982:380.
Από το τσιτσι(ί), ό.βλ., + παρ. κατάλ. -ίδι.

τίτσιλα [tsitsíla], ουσ. ουδ. = εντόσθια του αρνιού, π.χ. *Πού ν
τα τίτσιλα, ρα Μήκα, πού ’χαν τότε τέτοια γλύκα;* Παπα-
σιώπης 1972:57. Από το τσιτσι(ί), ό.βλ.

τσισιλάτου [tsitsilátu], ουσ. ουδ. = φαγητό με εντόσθια του αρ-
νιού (διαφορετικό από τη μαγειρίτσα). Παπασιώπης 1972:57.
Από το τσιτσι(ί), ό.βλ.

τσιτώνου [tsitónu], ρ. = τεντώνω κάτι πολύ καλά, π.χ. *Σα ντα-
ούλια ν τίτσιουσέτι*. Παπασιώπης 1972:32. Ίσως από το
τουρκ. çit (= ενώνω σφιχτά), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπου-
δών 1998:1376, Redhouse 1968:257.

τσιφλίχ [tsiflík], ουσ. ουδ. = μεγάλη αγροτική περιοχή ή και
ολόκληρο χωριό που ανήκε σε ιδιώτη στην Τουρκοκρατία,
τσιφλίκι, βλ. και λ. *τῶουφλίχ*. Καλινδέρης 1982:430. Από το
τουρκ. çiftlik, Redhouse 1968:254.

τσιφτοής [tsiftsís], ουσ. αρσ. = γεωργός, π.χ. *Τα χρόνια για έναν τσιφτοή, έναν αργάτι, έναν παπτοή ήταν δυστυχημένα*. Πιτένης 1971:46. Παπασιώπης 1973:56. Από το τουρκ. çiftçi, Redhouse 1968:254.

τσιχρές [tsixrés], ουσ. αρσ. = όψη, θωριά, το χρώμα του προσώπου, βλ. και *τσαχρές*, π.χ. *Τι 'σι έτδα μαρ, μι χαλασμένου τονν τσιχρέ; / Μήπους είσι άρρουστι; χάλασιν ου τσιχρές σ', μαρ*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:327. Ελιμειακά 22:44. Από το τουρκ. çehre, Redhouse 1968:245.

τσίκα [tsíka] = η στάση του κοτσιού με το λιγότερο επίπεδο μέρος προς τα πάνω στο παιχνίδι *βασιλιάδης*. Πιτένης 1971:31. Καλινδέρης 1982:280.

τσίν [tsín], επιφ. α. κυριολεκτείται στα γραμματίκια, ό.βλ., π.χ. *Δεν έκαμιν τσίν* = δεν λάλησε καθόλου, β. μτφ. *δεν βγάξει μιλιά, άχνα*, π.χ. *Τόσα λόγια τονν έτσουξα, τσίν δεν έκαμιν*.

τσίγλια [tsígl'a] = η στάση του κοτσιού με το λιγότερο επίπεδο μέρος προς τα πάνω στο παιχνίδι *βασιλιάδης*, π.χ. *Επιζάμι τς βασιλιάδης τσίγλια, κας, τουτί, τουτμά*. Πιτένης 1971:31. Παπασιώπης 1972:47. Καλινδέρης 1982:280.

τσίτσα [tsítsa], ουσ. θηλ. = μπουκάλι με μακρύ λαιμό με τρύπα στο πώμα για το σερβίρισμα της ρακής, π.χ. *Ν τσίτσα γιόμπζα, αδουκιούμι, για του δρόμου μι ρακί*. Παπασιώπης 1972:42. Η λέξη ίσως σχετίζεται με το κουτσοβλαχικό tsítsă (= θηλή, βυζί) < το λατ. *titia, Papahagi 1974:1226, λόγω του σχήματος και της χρήσης του (= για να βυζαίνει κανείς ρακί), πβ. και το σλαβ. tsítsa, υποκορ. tsítska (= βυζί, θηλή μαστού), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1430.

τοκάλα, τοκάλι [tskála], ουσ. θηλ. / ουδ. = α. πήλινη κατσαρόλα, στάμνα με μεγάλο άνοιγμα, π.χ. *Τοκάλις μι μουσκαρίδα κιφάλια*, β. μτφ. παιδί, π.χ. *Αράδιασιν τρία τοκάλια μέσα σι πέντι χρόνια η Κατιρίνι* (υπαινιγμός για το φαγητό που χρειάζονται όσο να μεγαλώσουν). Εκφράσεις: *είμιστι σαν τα λάχανα στου τοκάλι* = στριμωγμένοι, *Μαύρους τοκάλι* = τοκάλα

μαύρος σαν τον πάτο του τσουνκαλιού. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:163. Παπασιώπης 1988:126. Ελμειακά 32:72. Πα-σχαλίδης 1999:231. Από το μεσαιων. ελλ. τσουνκάλι ίσως από το ιταλ. zucca (= κολοκύθα), πβ. και Κατσάνης 1997, ή το σλαβ. tšúkal, tšukálo (= γουδί), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1378, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1448.

τσούζου [tsúzu], ρ. = α. τσούζω, β. πίνω (και μεθώ πιθανόν), π.χ. *Του τσούζι μι φαίνιτι κι τούτους*. Έκφραση: *τσούζου λόγια = κατασαδιάζω*, π.χ. *... μι χιρονούν να μι τσούζν λόγια...* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελμειακά 30:66.

τσουκαλάς [tsukalás], ουσ. αρσ. = αυτός που κατασκευάζει τσουνκάλια. Πιτένης 1971:179. Από το *τσουνκάλι, βλ. λ. *τσκά-λα*, *τσκάλι*, + παραγ. κατάλ. -άς, με επαναφορά του μη κω-φωμένου τύπου.

τσουλνάτα, τσουλουνάτα [tsulnáta], ουσ. ουδ. = παιδικό παι-χνίδι σαν το τζαμί, π.χ. *Επιζάμι έναντόνα ή τσουλνάτα ή ν κουρώννα*. Παπασιώπης 1972:46, 1988:135. Πβ. και Δημητράκος 1956, Θ:7330 τσουνά (τα) = είδος λαϊκού παιγνίου σφαιρο-βολίας [μοιάζει με τζαμί].

τσουλτάρος, -ου [tsultárs], ουσ. αρσ. = α. κουρελής, β. (για γυ-ναίκα) πορτογυρίστρα. Καλινδέρης 1982:353. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με τη σημασία (για γυναίκα): άτι-μη. Από το *τδούλι*, ό.βλ. + παραγ. κατάλ. -τάρης.

τσουπίλια [tsupí'la], (πληθ.) ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: γυναικεία μποτίνια από λουστρίνι.

τσούρα [tsúra], ουσ. θηλ. = αντρικό μόριο. Πβ. και Δημητράκος 1956, Θ:7330 τσουνά (η) δημ. κ. τσουτσουνά, το ανδρικών μό-ριον // τσουτσούνι.

τσούριγμα [tsúrigma], ουσ. ουδ. = τσιρίδα, τσίριγμα. Καλινδέ-ρης 1982:339. Από το *τσουρίζου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

τσουρίζου [tsurízu], ρ. = τσιρίζω, βγάζω δυνατή και διαπερα-

στική φωνή, π.χ. *Η παρηγοριά τς ήταν να πααίνι κάθι μέρα στον Αγιώρι κι να τσουρίζι... / μαζώθκιν κόσμους αλούρα, τσούρζιν η Σία... / ... ισύ, μάτια μ, έσκουζις, τσούρζις, γιλούσις, καρκαλιούσαν...* Αλευράς 1964:76. Πιτένης 1971:176. Ελμειακά 10:154. Από το αρχ. ελλ. συρίζω, με διατήρηση της προφοράς του αρχ. ελλ. υ [= u].

τσουρτσούλα [tsurtsúla], ουσ. θηλ. = α. το πιο ψηλό μέρος του κεφαλιού, β. τα μικρά βουναλάκια από πέτρες που σχηματίζονται μέσα στο χωράφι, όταν το καθαρίζουμε από τις πέτρες. Από το κουτσοβλαχικό tšutšúľă (= κορυφή), Parahagi 1974:446, κι αυτό από το σλαβ. tšutšúla, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1449.

τσουρτσουλιάνας [tsurtsul'ánuš], ουσ. αρσ. = κορδαλλός, πουλί με λοφίο. Από το κουτσοβλαχικό tšutšul'án, Parahagi 1974:446, κι αυτό από το tšutšúľă, βλ.λ. *τσουρτσούλα*.

τσουρτσούφι [tsurtsúfi], ουσ. ουδ. = ξύλο, π.χ. *Τι ποτράφι έχς να φας. Δηλαδή; τσουρτσούφι*. Παπασιώπης 1988:125.

τσούτσου [tsútsu], ουσ. θηλ. = εύθικτη, π.χ. *Τι τσούτσου είνι αυτήν; Δεν ακουτάς να ν ουμιλής*.

τσούφου [tsúfu], ουσ. θηλ. = α. χοντροκόκλη γυναίκα, β. μτφ. παχιά, π.χ. *πάβναμι... για να τραβήξουμι καμιά χαζίγκ ή τσούφου, όπους ίλιγάμι τότε τς τσιγάρις*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 28/8/1950. Παπασιώπης 1988:22.

τσφω [tsfó], ρ. Το ρήμα απαντά μόνο στον αόριστο: σβήνω, σκάω, π.χ. *Τσούφωσιν του φως*. Καλινδέρης 1982:392.

τᾶζου [tšázu], ρ. = ποθώ πολύ φαγητό που το στερήθηκα, ποθώ πολύ κάτι που μου έλειψε, π.χ. *Ετᾶξάμι ιδιώξα να φάμι κάνα κιμπάπι...* Ελμειακά 22:49.

τᾶιρές [tšairés], ουσ. αρσ. = α. γιατρικό, θεραπεία, κουμάντο, *Έκαμα τον τᾶιρέ μ' = έκανα το κουμάντο μου*.

τᾶιριᾶους [tšairišus], ουσ. αρσ. = του λιβαδιού, π.χ. *λαγός τᾶιριᾶους = α. λαγός καμπίσσιος και επομένως αδύνατος*

τᾶιριᾶους

τᾶϊρι

και όχι πολύ νόστιμος, β. μτφ. πολύ αδύνατος άνθρωπος.
Από το τᾶϊρι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

τᾶϊρι [tʃaǐrɪ], ουσ. ουδ. = λιβάδι. Έκφραση: *Τό ᾿φαγα του τᾶϊρι μ΄* = πέρασαν τα χρόνια μου. Από το τουρκ. çayır, Redhouse 1968:244.

τᾶί [tʃáɪ], ουσ. ουδ. = τσάι, π.χ. *Έβραζάμι τίλιου, τᾶί*. Πιτένης 1971:13. Παπασιώπης 1972:22. Από το τουρκ. çay κι αυτό από το ρωσικό tʃay, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1370.

Τᾶιπούντζ [tʃaɪpúnts], τοπων. *Στουν Τᾶιπούντζ*, περιοχή της Κοζάνης. Παπασιώπης 1972:46.ν Ελιμειακά 42, 70.

τᾶκάλι [tʃakáli], ουσ. ουδ. = τσακάλι, σαροκοβόρο τετράποδο που τρέφεται κυρίως με πτώματα, βλ. και τσακάλι. Καλινδέρης 1982:422. Από το τουρκ. çakal, Redhouse 1968:236.

τᾶκίραβους, -βι, -βου [tʃakíravus], επίθ. = α. με μάτια γκριζοπράσινα, β. αλλήθωρος, βλ. και λ. τᾶκίρκους. Καλινδέρης 1982:251. Από το τουρκ. çakır, Redhouse 1968:237, + παραγ. κατάλ. -αβους.

τᾶκίρκους [tʃakírkus], επίθ. = α. (για μάτια) γκριζοπράσινα, ναζιάρικα και όμορφα, βλ. και λ. τᾶκίραβους. Καλινδέρης 1982:251. Από το τουρκ. çakır, Redhouse 1968:237, + παραγ. κατάλ. -ικος.

τᾶκίλι και τᾶκίλι [tʃakíli], ουσ. ουδ. = α. ξεροντούβαρο, π.χ. *Καθώς τρίκλιζιν σκόνταψιν σ΄ ένα τᾶκίλι κι πάρ τον κατ΄ στου χαντάκ*, β. τα σημάδια με πέτρες που απαγορεύουν τη βοσκή των ζώων ή δηλώνουν καλλιεργημένα χωράφια, γ. χώρισμα στα όρια χωραφιών, που γινόταν με τις πέτρες που υπήρχαν εκεί γύρω, π.χ. ... *απ΄ ρίχνουνταν τς νόχτι κι τα τᾶκίλια στ΄ αμπέλια...* Πιτένης 1971:238. Καλινδέρης 1982:251. Παπασιώπης 1988:118. Από το τουρκ. çakıl (= χαλίκι), Redhouse 1968:237.

τᾶκμάκ [tʃakmák], ουσ. ουδ. = α. είδος αναπτήρα, β. Ο Αν-

T

δριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: νεύμα, κλείσιμο του ματιού, π.χ. *Τῶακμάκ μ' ἔκαμιν μι του μάτι*. Από το τουρκ. *çak(-mak)*, Redhouse 1968:236.

τῶακματίζου, τῶακματώ [tʃakmatízu, tʃakmató], ρ. = α. σκοπεύω, β. (αρν.) δε δίνω σημασία. Καλινδέρης 1982:391. Από το τουρκ. *çak(-mak)*, Redhouse 1968:236.

τῶακπίντς, -τσα [tʃakpínts], επίθ. = αυτός που με καμώματα προσελκύει το ενδιαφέρον των άλλων, τσαχπίνης. Καλινδέρης 1982:251. Από το τουρκ. *çarkın*, Redhouse 1968:240, με μετάθεση *pk > kp*.

τῶακτίζου [tʃaktízu], ρ. = ξεχωρίζω, βλέπω καλά, π.χ. *Γέρασα κι χίρσα να μην τῶακτίζου... / Δεν τῶακτίζι ντιπ απ' τα γιράματα*. Ελμειακά 32:87. Από το αόριστο *çakti*, του τουρκ. ρήματος *çakmak* (= διακρίνω), Redhouse 1968:236, + την ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζου < -ίζω.

τῶαλί [tʃalí], ουσ. ουδ. = θάμνος, αγκάθια, ξερό χαμόκλαδο, π.χ. *Μάζουξάμι τῶαλί ν' ανάψουμι τ' φουτιά*, βλ. και *τσαλί*. Καλινδέρης 1982:414. Από το τουρκ. *çali*, Redhouse 1968:238.

τῶαλιστημένους, -νι, -νου [tʃalistiménus], επίθ. = νοικοκυρεμένος, τακτικός, προκομμένος, σωστός, π.χ. *Ου Νιάκουσ... ἦταν τῶαλιστημένους αργάτς κι καλός κι τίμιους ἀνθρουπους / Ου Δημόπουλους, αυτό του τῶαλιστημένου του πιδί...* Παπασιώπης 1988:105. Από το τουρκ. *çalış* (= δραστήριος, ενεργός, φιλόπονος), Redhouse 1968:238. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:20. Ελμειακά 4:53, 23:79, 46:78.

τῶάμι [tʃámɪ], ουσ. ουδ. = α. μεταξωτό ύφασμα. Καλινδέρης 1982:251, β. πεύκο, το ξύλο από πεύκο, ξύλο κατώτερης ποιότητας, βλ. και *τσάμι*. Καλινδέρης 1982:251. Με τη δεύτερη σημασία < το τουρκ. *çam*, Redhouse 1968:238, πβ. και Δημητράκος 1956, Θ:7323.

τῶαμούσκους, -σί, -νον [tʃamúskus], επίθ. = ατίθασος, νευρικός, πεισματάρης, π.χ. *Τῶαμούσκου μπλάρι*. Καλινδέρης

τῶαμούσκους

1982:367. Από το τουρκ. *camış / çamış*, Redhouse 1968:239, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ικος.

τᾶμπάς [tʃambás], ουσ. αρσ. = α. καπίστρι, β. κόμμωση, π.χ. *Είχα το φέσι μου στραβά κι τον τᾶμπά κλουζμένου* (τραγούδι). Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. *cambaz* (= σχοινί), Redhouse 1968:213.

τᾶμτᾶκούσι [tʃamtʃakúsɪ], ουσ. ουδ. = υλικό για γέμισμα (συνήθως πίτας). Καλινδέρης 1982:347. Ο Parahagi 1974:430 παράγει το κουτσοβλαχικό *tʃamtʃakízä* (= κολοφώνιο) από το τουρκ. *çam + sakiz*.

τᾶανά [tʃanáʔ], ουσ. ουδ. = α. πήλινο σκεύος, β. άθλιος άνθρωπος. Από το τουρκ. *çanak*, Redhouse 1968:239.

τᾶούις [tʃaúɪs], επίθ. = α. Τούρκος λοχίας, π.χ. *Θα είχαν του νου τς σι κάναν τᾶούσι...* β μτφ ζωηρός, αυταρχικός. Καλινδέρης 1982:338. Παπασιώτης 1988:19. Από το τουρκ. *çavuş*, Redhouse 1968:244.

τᾶπόιδα [tʃapóɪða], ουσ. θηλ. = λίγο άγρια και ατημέλητη γυναίκα. Από το *τᾶπου*, ό.βλ. + γίδα με αποσιώπηση του μεσοφωνηεντικού γ, βλ. 1.2.3.5.

τᾶπου [tʃápu], ρ. = σκύλα κυνηγετική, λαγωνικό, π.χ. *Πήριν απ' τον άλτσου ν τᾶπου τ' κι έφκιασιν κατά του ξάγναντου*. Αλευράς 1964:64. Ο Ανδρωτής (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με μεταφορική σημασία (επί γυναικός), π.χ. *Αυτήν η τᾶπου έβανιν τα μουξαβιολίκια στον άντρα σ'.* Από το αλβ. *çap*, Gjini 1971:70.

τᾶπράζι [tʃaprazɪ], ουσ. ουδ. = α. κοσμήματα της ελληνικής εθνικής φορεσιάς, π.χ. *Κι δεν μπουρώ να σύρου τ' άρματα, τα έρημα τᾶπράζα*, β. μαχαίρια με τα οποία έκοβαν τα νύχια από τα ζώα. Καλινδέρης 1982:338. Από το τουρκ. *çapraz*, Redhouse 1968:240.

τᾶράπι [tʃarápi], ουσ. ουδ. βλ.λ. *τᾶουράπι*. Καλινδέρης 1982:265. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

τῶαρδάκ [tʃardák], ουσ. ουδ. = α. καλύβι ή υπόστεγο σκεπασμένο με άχυρο ή κλαδιά, β. ο χώρος όπου βρίσκονται τα πρόβατα, όταν περιμένουν να τα αρμέξει ο βοσκός. Από το τουρκ. çardak, Redhouse 1968:241.

τῶαρές [tʃarés], ουσ. αρσ. = α. καημός, π.χ. *Αχ αγιάτριφτι τῶαρέ*. Από το τουρκ. çare, Redhouse 1968:241.

τῶαρίσι [tʃarísij], ουσ. ουδ. = αμυλόκολλα που χρησιμοποιούν οι τσαγκάκηδες. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. çirisi, Redhouse 1968:256.

Τῶαρούσινου [tʃarúsínu], ουσ. ουδ. = το χωριό Μικροκάστρο και η ομώνυμη Μονή της Παναγίας. Ελιμειακά 46, 73.

τῶάρτια [tʃártixa], ουσ. ουδ. βλ.λ. *ῥάρτια*.

τῶαρτῶάφι [tʃartʃáfij], ουσ. ουδ. = σεντόνι, πάπλωμα, π.χ. *Κι τῶαρτῶάφια κριτσανέλλα θα τον στρώσι για να κοιμηθεί / Λουντίνια κι τῶαρτῶάφια 'π' τ' καλά, στρώματα*. Παπασιώπης 1988:91.. Ελιμειακά 12-13:87. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. çarşaf, Redhouse 1968:242.

τῶαρτῶαφώνου [tʃartʃafónu], ρ. = σεντονιάζω πάπλωμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *τῶαρτῶάφι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

τῶασίτι [tʃasítij], ουσ. ουδ. = α. είδος, π.χ. *Μι στιφάνια κι μι λούδια φουρτουμένι κάθι τῶασίτι*, β. τύπος ανθρώπου, π.χ. *Χράζι να ρουτήσουμι να μάθουμι τι τῶασίτι είναι*; Πιτένης 1971:182. Παπασιώπης 1972:43, 1988:118. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 46:79. Από το τουρκ. çesit, Redhouse 1968:249.

τῶατάλι [tʃatáli], ουσ. ουδ. = διχαλωτός πάσσαλος, φούρκα. Καλινδέρης 1982:379. Από το τουρκ. çatal, Redhouse 1968:243.

τῶαταλώνου [tʃatalónu], ρ. = μπήγω διχαλωτό πάσσαλο, φούρκα. Καλινδέρης 1982:393. Από το *τῶατάλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

τῶατάκ [tʃaták], ουσ. ουδ. = αλητάκι, π.χ. *Τι φκιάντς ικεί, αρά τῶατάκ*; Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. çatak, Redhouse 1968:243.

τῶατάκ

- τῳατί* [tʃati], ουσ. ουδ. = ο ξύλινος σκελετός της στέγης, οι οριζόντιες σανίδες της στέγης που υποβαστάζουν τα κεραμίδια, βλ. και *σκιπή*. Πασχαλίδης 1999:231. Από το τουρκ. *çati*, Redhouse 1968:243.
- τῳατμάς* [tʃatmás], ουσ. αρσ. = λεπτός εσωτερικός ξυλότοιχος κτισμένος μέσα σε ξύλινα πλαίσια και επιχρισμένος με ισχυρό ασβεστοκονίαμα. Πασχαλίδης 1999:23. Από το τουρκ. *çatma*, Redhouse 1968:244.
- τῳατόξυλου* [tʃatólulu], ουσ. ουδ. = ξύλο για το *τῳατί*, ό.βλ., οι *γριντιές*, βλ.λ., της σκεπής. Καλινδέρης 1982:397. Από το *τῳατί*, ό.βλ., + ξύλο.
- τῳατούρι* [tʃatúrri], ουσ. ουδ. βλ. λ. *τσιτούρα*.
- τῳαχρές* [tʃaxrés], ουσ. αρσ. = όψη, θωριά, πρόσωπο, π.χ. *Δε μι αρέξι ου τῳαχρές τ'*, βλ. και *τσιχρές*. Πιτένης 1971:174. Από το τουρκ. *çehre*, Redhouse 1968:245.
- τῳιράπι* [tʃirápi], ουσ. ουδ. βλ.λ. *τῳουράπι*. Καλινδέρης 1982:265. Αρχείο Μ. Μόμπσιου.
- τῳόκους* [tʃókus], ουσ. αρσ. = α. ειδικό ξύλινο σφυράκι με το οποίο χτυπούσαν τις πόρτες τα παιδιά στα κάλαντα, π.χ. *Έφκιανιν τῳόκι για τα κόλιαντα / ... έναν τῳόκουν κι μια τζουμανίκα... / Στου χέρι των τῳόκου είχαμι...* β. μτφ. γερός. Ελιμειακά 11:237, 21:65, 33:163, 44:64. Πασχαλίδης 1999:231. Πβ. το κουτσοβλαχικό *τῳόκμ*, το αλβ. *çok* και το σλαβ. *çonka*, Parahagi 1974:439.
- τῳόλι* [tʃólri], ουσ. ουδ. = α. φθαρμένο παλιό υφαντό, β. *κατσάδα*, βλ. και λ. *τῳόλιασμα*. Έκφραση: *των έφκιασιν ένα τῳόλι* = τον μάλωσε, τον προσέβαλε. Καλινδέρης 1982:330. Από το τουρκ. *çul* (= παλιόρουχο), Redhouse 1968:262.
- τῳόλιαζμα* [tʃóljazma], ουσ. ουδ. = *κατσάδιασμα*, βλ. και λ. *τῳόλι*. Καλινδέρης 1982:330. Από το τουρκ. *çul* (= παλιόρουχο), Redhouse 1968:262.
- τῳόμκα* [tʃómka], ουσ. θηλ. = χιονόμπαλα, π.χ. *Να ιδεί ποιος*

πουλιμούσιν τδόμεκις στα παραθύρια τ'. Πιτένης 1971:175. Ελιμειακά 4:52, 16-19:52. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. το κουτσοβλαχικό džúmka (= φουσκάλα) < το σλαβ. džúmka, Parahagi 1974:635.

τδόντς, [tšónts], πληθ. (τα) τδόνια, θηλ. τδónα, ουσ. = α. το πουλί σπίνος, π.χ. ... *καμιάν τδónα κι κάνα σπουρλίτι*, β. φλύαρος, άνθρωπος που μιλάει ακατάπαυστα. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:279. Άγνωστης ετυμολογίας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1377.

τδόμεανους [tšómanus], ουσ. αρσ. = πολύ ζωηρό κορίτσι, γλωσσού και ατίθαση, αγοροκόριτσο (με επιτιμητική έννοια).

τδουβάλι [tšunálij], ουσ. ουδ. = σακί, τσουβάλι. Από το τουρκ. çuval, Redhouse 1968:263.

τδουγκαίνουμι [tšungénumi], ρ. = παραλύει, πληγώνεται, αχρηστεύεται το χέρι μου, π.χ. *Μι τδουγκάθκιν (του χέρι) / Να τδουγκαθούν τα χέρια τ' 'πό 'βαλαν φουτιά (κατάρα)*. Πιτένης 1971:27. Ελιμειακά 31:168. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τδούγκους, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αίνομαι.

τδούγκους, -α, -ου [tšúngus], επίθ. = α. κουλοχέρης, β. του τδούγκου, μτφ. με αρνητική σημασία = παλιόχερο ή το χέρι όταν είναι άχρηστο, χτυπημένο ή ανίκανο, π.χ. *Μπα, 'π' να σι ξιραθεί του τδούγκου 'π' του λιμό* (το λέει π.χ. η γιαγιά στη μητέρα, όταν δέρνει το παιδί της), γ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: στάμνα που έσπασε το ένα χέρι της και της έμεινε μόνο ένα. Διαβαλκανική λέξη, πβ. το κουτσοβλαχικό tšúngu, Parahagi 1974:451, αλβ. cung, ρουμανικό ciung, ιταλ. cionco, πβ. και Κατσάνης 1997.

τδουγκουφόκαλου [tšungufókalu], ουσ. ουδ. = α. χορταρένια σκούπα, βλ.λ. *φουκάλι*, που έχει μικρύνει, τριφτεί από την πολλή χρήση, πβ. και λ. *κουτσοφόκαλου*, π.χ. *Οι ροζι απ' του τδουγκουφόκαλου που φουκαλνούσις...*, β. κοντοστούπης, -α. Ελιμειακά 32:88. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τδούγκους, ό.βλ., + *φουκάλι*, ό.βλ.

τδουγκόχειρου [tʃungóxiɾu], ουσ. ουδ. = το χέρι, με αρνητική χροιά. Ελιμειακά 32:88. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τδούγκους, ό.βλ., + χέρι.

τδουένι [tʃuénɿ], ουσ. ουδ. = ξύλο (σε μέγεθος ξύλου κανέλας) που το έσπαζαν, το έβραζαν και με το νερό του έπλεναν τα ρούχα. Από το τουρκ. çönen (= φυτική ουσία για τον καθαρισμό των ρούχων), Redhouse 1968:261.

τδούκα [tʃúka], ουσ. θηλ. = κορυφή. Καλινδέρης 1982:406. Παμβαλκανική λέξη άγνωστης ετυμολογίας, πολύ διαδεδομένη κυρίως ως τοπωνύμιο. Για λεπτομερή παρουσίαση των περιοχών όπου απαντά βλ. Ντίνας 1980:318-9, πβ. και Papahagi 1974:445.

τδουκαλίγματα [tʃukalízmata], ουσ. ουδ. = χτυπήματα στην εξώπορτα. Πιτένης 1971:199. Λέξη ηχομιμητικής αρχής, πβ. και λ. τδουκαλίδι.

τδουκαλνώ [tʃukalnó], ρ. = α. χτυπώ την πόρτα με το ρόπτρο, β. επισκέπτομαι κάποιον, του χτυπώ την πόρτα, π.χ. Απόμναμι μαναχοί μας, γιε μ'. Δεν έχουμι κáναν να μας τδουκαλίσχ τ' θύρα. Πιτένης 1971:200. Παπασιώπης 1988:36. Ελιμειακά 21:51. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Λέξη ηχομιμητικής αρχής, πβ. και το σλαβ. tʃúkam (= τσουγκρίζω, χτυπώ), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1448.

τδουκαλστάρι [tʃukalstáɾɿ], ουσ. ουδ. = ρόπτρο εξώθυρας, βλ. κρικέλα. Πασχαλίδης 1999:224. Λέξη ηχομιμητικής αρχής, πβ. και το σλαβ. tʃukálo (= γουδί), Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1448.

τδουκαλστάρου [tʃukalstáɾu], επίθ. = πορτογυρίστρα, αυτή που γυρίζει (τδουκαλνάι, βλ. λ.) τα σπίτια (απαξιωτικά). Ο Ανδριώτης (I.Λ. 538) παραδίδει τη λέξη ως τδουκαλτδάρου. Καλινδέρης 1982:383. Λέξη ηχομιμητικής αρχής.

τδουκαλτσάρι, τδουκαλστάρι [tʃukalstáɾɿ], ουσ. ουδ. = α. ρόπτρο, βλ. κρικέλα, τδουκαλίδι, β. άνθρωπος χαμηλής νοη-

- μοσύνης και επιπόλαιος (= αλαφρός, βλ.λ.). Αλευράς 1964:41. Ελιμειακά 11:240. Πασχαλίδης 1999:224. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Λέξη ηχομιμητικής αρχής, βλ. και λ. *τσουνκαλίδη*.
- τσουνκάνι* [tʃukáni], ουσ. ουδ. = α. σφυρί, β. είδος ψαριού. Διαβαλκανική λέξη, πβ. το κουτσοβλαχικό *tsucanǎ*, αλβ. *çokan*, βουλγαρικό *cukan*, πβ. και Κατσάνης 1997.
- τσούνκραβους*, -βι, -βου [tʃúkravus], επίθ. = σγουρός, π.χ. *Μαλλιά μαύρα κι τσουνκραβα*. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Ελιμειακά 31:169. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.
- τσουλέινους*, -νια, -νου [tʃuléinūs], επίθ. = χαμηλής ποιότητας, π.χ. *Έφκιανιν τρουβάδια, τσάκια, τσουλέινα, διαδρομί...* βλ. και λ. *δισάκ*. Ελιμειακά 22:42. Από το *τσούλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ένιος. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > έινους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.
- τσουλές* [tʃuléś], ουσ. αρσ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: θηλιά στο νήμα, βλ.λ. *τζιλές, τσιλές*. Από το τουρκ. *çile*, Redhouse 1968:255.
- τσουλιάζου* [tʃulíazu], ρ. = κατσαδιάζω. Καλινδέρης 1982:330. Από το *τσόλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζω.
- τσουλικέινους*, -νια, -νου [tʃulíkéini], επίθ. = γεροί σαν τσιλίκι (ξύλο, βέργα), π.χ. ... *για να είμισι σα τ' φύσα γιροί, τσουλικέινι*. Ελιμειακά 42:70. Από το *τσουλικί*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ένιος. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > έινους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.
- τσουλικί* [tʃulíki], ουσ. ουδ. = α. σίδερο γυαλιστερό στην κόψη του τσεκουριού, β. μτφ. γερός, π.χ. *Είνι γιρός τσουλικί*. Από το τουρκ. *çelik*, Redhouse 1968:246.
- τσούλι* [tʃulí], ουσ. ουδ. = είδος τάπητα, τσούλι, κουρελού, π.χ. ... *πό 'φκιανιν τα τσούλια στον ουρθό τουν αργαλειό*. Ελιμειακά 44:63. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *çul* (= κουρέλι, κακής ποιότητας ρούχο), Redhouse 1968:262.
- τσούλους*, -α, -ου [tʃúlus], επίθ. = α. κουτσαύτης, με κομμένο ή

μικρό αυτί, β. προβατίνα / γίδα με μικρά αυτιά. Από το κουτσοβλαχικό tšúly, Papahagi 1974:448.

τδούμα [tšúma], ουσ. θηλ. = α. προσημένος αδένας στο λαιμό, π.χ. *Ου λιμός τ' είναι γιουμάτους παρδάγκαλα κι τδούμης*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. ποσότητα μαλλιού. Καλινδέρης 1982:415. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό tšúmä, Papahagi 1974:449-50.

τδουμπάνους [tšubánuš], ουσ. αρσ. βλ.λ. τζουμπάνους

τδούμπλα [tšúmbla], ουσ. θηλ. = τσίμπλα, π.χ. *Νίψχ να φύβν οι τδούμπλις / Χίρσιν να παίρνι τηλέφουνα μι ν τδούμπλα στου μάτι* = πριν καλά-καλά ξυπνήσει. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. τσίμπλα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1375.

τδουμπλιάζου [tšumblíazu], ρ. = βγάζω τσίμπλες. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τδούμπλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω. Αλευράς 1964:6.

τδούμπλιαρς, -ου και τδούμπλου [tšúmblíars], επίθ. = α. αυτός που έχει τσίμπλες, β. με μικρά μισόκλειστα μάτια, βλ. και λ. τσιμπλιάρς. Καλινδέρης 1982:383. Από το τδούμπλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρς > -άρς.

τδουμπρίτσα [tšumbρίtsa], ουσ. θηλ. = α. ποικιλία θυμαριού, άγριο μυρωδικό, π.χ. *Να μαζώξου καντιλίνα ή τσιμπρίτσα άμα βρω*, β. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: σπιρτόζα, έξυπνη γυναίκα, π.χ. *Ξέρς τι τδουμπρίτσα είναι; Κουντή μα θαματουργή*. Παπασσιώπης 1972:71. Καλινδέρης 1982:416. Ελιμειακά 44:68. Από το αρχ. ελλ. θύμβρη, θύμβρα, θύμβρον, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

τδούνξι [tšúnkš], επιφ. = επιφώνημα για να σταματήσει υποζύγιο. Καλινδέρης 1982:366. Πβ. και το κουτσοβλαχικό tšúngš, Papahagi 1974:451.

τδουπίλι [tšurípili], ουσ. ουδ. = λουστρινένιο παπούτσι ή παντόφλα χωρίς τακούνι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

τδούπρα [tšúpra], ουσ. θηλ. = κοπέλα, κοριτσάκι τσαχπίνικο, πονηρούλα. Πιθανότατα από το αλβ. çupëri (= η εφηβική ηλικία των κοριτσιών, η παρθενία), Gjini 1971:77.

τδουράπι [tšurápi], ουσ. ουδ. = α. κοντή μάλλινη κάλτσα (κοντύτερη από το σκφούνι, ό.βλ.), β. τενεκεδένια γλάστρα, γ. σκεύος, σπασμένο συνήθως, όπου έβαζαν νερό για να πίνουν οι κότες. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. çorap, Redhouse 1968:260.

τδουρένου [tšurénu], ρ. = κλέβω.

τδουρμπατζής [tšurbadzís], ουσ. ουδ. = πρόκριτος, αφέντης, πλούσιος, π.χ. *Μαζώθηκαν όλι οι τδουρμπατζήδης να χδούν τι τα φκιάσν*. Πιτένης 1971:43. Από το τουρκ. çorbaci (= μάγειρας, πρόκριτος, συνταγματάρχης γενιτσάρων), Redhouse 1968:260.

τδουρτδουβές [tšurtšunés], ουσ. αρσ. = α. περβάζι, παραθυρόφυλλα, β. μπφ. το μάτι, βλ. και λ. τσιρτσιβές. Καλινδέρης 1982:443. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. çerçene (= κάδρο, τελάρο παραθύρου), Redhouse 1968:248.

τδούσκα [tšúška], ουσ. θηλ. = μικρή, πολύ καυτερή κόκκινη πιπεριά. Καλινδέρης 1982:435. Από το σλαβ. tšúška, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών 1960:1449.

τδουτδανέλι [tšutšanéli], ουσ. ουδ. = μικρούτσικο. Καλινδέρης 1982:380. Από το τδούτδανους, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -έλι.

τδούτδανους, -νι, -νου [tšútšanus], επίθ. = μικρός, π.χ. *Η δείνα φάσκιουσιν απόπι δυο τδούτδανα διδυμάρα, ένα πιδι κι ένα κουρίτσι*, Ανδριώτης Ι.Α. 538 / *Κάθισι κι παίξι μι τα τδούτδανα τα πιδιά*; Πιτένης 1971:172. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό tšútšu (= βρέφος, μικρός), Papaňagi 1974:446.

τδουτδούργιαζμα [tšutšúrǵazma], ουσ. ουδ. = ανατρίχιασμα, π.χ. *Ή είναι τάχα του τδουτδούργιαζμα 'π' σι απιρονούσιν του κουρμι...* βλ. και λ. τσιτδούργιαζμα. Ελιμειακά 46:80. Ρηματικό ουσ. του ρ. τδουτδουργιάζου, ό.βλ.

τδουτδούργιαζμα

τδουτδουργιάζου [tʃutʃurɣázu], ρ. = κρυνώνω και ανατριχιάζω, π.χ. *Μια ουμιλία, απού μας έκαμιν όλνους να τδουτδουργιάσουμι*, βλ. και λ. *τσιτδουργιάζου*. Ελιμειακά 4:50, 11:238, 24:52.

τδούτδους [tʃútʃus], ουσ. αρσ. = θείος, π.χ. ... *μάτους κι ου τδούτδους μ' ου Κουκόλτς 'πό 'βγινιν απ' του μαιριγιό / 'Ηρθιν ου τδούτδους μ' απόψι κι μ' ήφιριν κακανέλια*. Αλευράς 1964:67. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το κουτσοβλαχικό tʃútʃu (= βρέφος, μικρός), Parahagi 1974:446. Η σημασία θείος πρέπει να προέρχεται από την παιδική γλώσσα.

τδουφλίξ [tʃuflik], ουσ. ουδ. = μεγάλη αγροτική περιοχή ή και ολόκληρο χωριό που ανήκε σε ιδιώτη στην Τουρκοκρατία, τσιφλίκι, βλ. και λ. *τσιφλίξ*. Πιτένης 1971:17. Από το τουρκ. ciftlik, Redhouse 1968:254.

τδώρας [tʃóras], ουσ. αρσ. = κλέφτης. Ίσως από το ομώνυμο επώνυμο, βλ. Ντίνας 1995:244.

τύλους [tʃilus], ουσ. αρσ. = η ξύλινη κάνουλα του βαρελιού, βλ. και *κουφουτύλι*. Πβ. και Δημητράκος 1956, Θ:7334 τύλος (ο) κ. μον. κ. νεώτ. = σκληρόν εξόγκωμα, ξυλοκάραφι.

τυρές [tirés], (πληθ.) ουσ. θηλ. = μυρωδιά από τυρί, π.χ. *Τι μυρίζι τυρές; Άνξέτι κινούργιου τινικέ;* Καλινδέρης 1982:376. Από το τυρί + παραγ. κατάλ. -ιά, πληθ. -ιές. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

τυρόγαλου [tirógalu], ουσ. ουδ. = τυρόγαλα, το θολό υγρό που μένει μετά το στράγγισμα του τυριού και χρησιμοποιείται για την παρασκευή της μυζήθρας. Καλινδέρης 1982:439. Από το τυρί + γάλα + παραγ. κατάλ. -ο.

τυφλαμάρα [tiflamára], ουσ. θηλ. = τύφλωση (κυρίως σε κατάρα), π.χ. *Ν τυφλαμάρα να σι δω* = κατάρα. Καλινδέρης 1982:376. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τυφλός + παραγ. κατάλ. -μάρα, πβ. χαζός > χαζαμάρα.

τυφλουβδόμαδα [tiflunδόmada], ουσ. θηλ. = η βδομάδα κατά

την οποία ένας άντρας αποφασίζει να παντρευτεί, π.χ. *Δεν τα νά 'ρθιν η τυφλουβδόμαδα τ' ακόμα...* Αλευράς 1964:28. Από το τυφλός + βδομάδα.

τυφλουπανιάζου [tiflupaɲázu], ρ. = θαμπώνω, τυφλώνω, π.χ. *Ου ήλιους μι τυφλουπανιάζι.* Καλινδέρης 1982:390. Από το μεσαιων. ελλ. τυφλοπανιάζω μσν. = δι' επιδέσμου [τυφλο-πάνι] καλύπτω τους οφθαλμούς μου, αποκωλύω την όρα-σιν // συνεκδ. θολώ την όρασίν τινος, Δημητράκος 1956, Θ:7348 .

τύφους [tífus], ουσ. αρσ. = τύφος, βαριά λοιμώδης νόσος. Από το αρχ. ελλ. τύφος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1382.

τφάνι, πληθ. *τφάνια* [tʃáni, tʃáɲa], ουσ. ουδ. = τυφώνας, χιονο-θύελλα, π.χ. *Τα τφάνια δε μας τρόμαζαν, οι παγουινές, τα χιόνια / Κρουν τα τφάνια όξου... / Κι είχαν ένα ντουρλάπι κι ένα τφάνι...* Παπασιώπης 1973:37, 1988:77. Από το αρχ. ελλ. τυφών, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1382. Ελιμειακά 10:155, 33:164, 46:81.

τφέκι [tʃék], ουσ. ουδ. = τουφέκι. Έκφραση: *έχν κάποιουν στου τφέκι* = τον κατατρέχουν, π.χ. *Αυτός να συντρέξι; Πού, ρα. Στου τφέκι μ' έχ.* Καλινδέρης 1982:368. Από το τουρκ. tüfek, Redhouse 1968:1190.

τφικώ [tʃikó], ρ. = τουφεκίζω. Καλινδέρης 1982:392. Από το *τφέκι* (< τουρκ. tüfek, Redhouse 1968:1190) + παραγ. κατάλ. -ώ.

τωραιά, *τωραιάια* [toɾaíá], επίρρ. = τώρα δα, αυτή τη στιγμή, π.χ. *Α, πώς τ' αδουκιούμι όλα. Σα να ήταν τωραιά.* Αλευράς 1964:52. Πιτένης 1971:172. Παπασιώπης 1972:74. Ελιμειακά 46:73, 78. Από το τώρα + δεικτικό μόριο ια (βλ. 1.4.4.3). Στον δεύτερο τύπο το δεικτικό μόριο επαναλαμβάνεται δύο φορές.

Υ

ύπιργα [ípirɣa], ουσ. ουδ. = σύνεργα του αργαλειού. Από το υπό + έργο.

ύστιρα, ύστιρας, ύστρας [ístiras], επίρρ. = ύστερα. Αλευράς 1964:8. Πιτένης 1971:17. Από το ύστερα + κατάλ. -ς, αναλογικά προς άλλα επιρρήματα, όπως π.χ. (*ι*)χτε(ς), (*ι*)τότι(ς).

ύστιρου [ístiru], ουσ. ουδ. = ο υμένος μέσα στον οποίο βρίσκεται το νεογέννητο, το ύστερο, βλ. και *άκλουθου*. Από το ύστερα + παραγ. κατάλ. -ος.

υφάδι [ifáði], ουσ. ουδ. = το κατά πλάτος και κάθετο στο στημόνι νήμα του υφάσματος που υφαίνεται στον αργαλειό. Από το μεσαιων. ελλ. υφάδιον, υποκορ. του αρχ. υφή + παραγ. κατάλ. -άδιον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1407.

ύψουμα [ípsuma], ουσ. ουδ. = το πρόσφορο που “διαβάζει” (υψώνει) ο ιερέας ευχόμενος υγεία στους ζωντανούς και η σχετική θρησκευτική τελετή.

υψώνου [ípsónu], ρ. = α. σηκώνω, β. διαβάζω μέσω του ιερέα *ύψουμα*, βλ.λ., ευχή για τους ζωντανούς.

Φ

φάι [fai], ουσ. ουδ. = το φαγητό ως ενέργεια, π.χ. *Κόντιβιν να σκάσι απ’ του πουλύ του φάι*. Παπασιώπης 1972:50, 1977:29.

φαϊ [faí], ουσ. ουδ. = φαγητό, π.χ. *Έτρουγάμι μαναχοί μας κι φαιά καντιλουιά*, πβ. και την έκφραση: *Τι έχ η Κουτμαή, απ’ τουν ύπνου στου φαϊ* = για κάποιον που δεν κάνει πολλά πράγματα και εμφανίζεται κουρασμένος. Παπασιώπης 1972:50, 1977:29. Από το μεσαιων. ελλ. φαγί με αποσιώπηση

του μεσοφωνηεντικού γ < φαγίν < το ουσιαστικοποιημένο απαρέμφατο φαγείν, του αρχ. ελλ. ρ. εσθίω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1411.

φακιόλι [fakíli], ουσ. ουδ. = γυναικείο μαντίλι που δένεται στο κεφάλι για να προστατεύει κυρίως στις οικιακές εργασίες, πβ. και λ. γκαργκούλι, νταρτιάς. Ελιμειακά 42:70. Πασχαλίδης 1999:232. Από το μεσαιων. ελλ. φακιόλιον < ελληνιστ. φακιάλιον < ύστερο λατ. facial(e) = κεφαλόδεσμος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1412.

φαλαρά [falará], ουσ. θηλ. = τομάρι αγελάδας.

φαμπλιά [fambliá], ουσ. θηλ. = οικογένεια, π.χ. *Του κάθι σπίτι μια ζάρι φαμπλιά / Μουνάτουν (ενν. καφέ) μι μια ζάρι φαμπλιά μπουρούσα κάθι μέρα; / Ου Ντιόντιους κι η Ματιώ είχαν μια ζάρι φαμπλιά / Αιλί κι τρις αιλί από 'χουμι φαμπλιά κι τι τα φάμι δεν ξέρου*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:186. Παπασιώπης 1973:14, 1977:48. Ελιμειακά 5:115, 43:157. Από το λατ. familia, πβ. και Κατσάνης 1997· μετά την αποβολή του άτονου i αναπτύσσεται συνοδίτης φθόγγος b μεταξύ m - l, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1413, βλ. και 1.2.1.3.2.

φαμπλιακώς [fambliakós], επίρρ. = οικογειακώς, π.χ. ... *μια διουποίησης ότι όλι οι Κουζανιώτις απ' κάθουντι ιδώ αμιτέν τα σκουθούν κι τα πααίν φαμπλιακώς...* Πιτένης 1971:241. Ελιμειακά 42:69, 30:67. Από το φαμπλιά, ό.βλ., + παραγ. επίρρ. κατάλ. -κώς.

φανάρι [fanári], ουσ. ουδ. = α. φανάρι, β. κιβωτιόσχημη μεταλλική κατασκευή με πλευρές από σήτα, που κρεμιέται από την οροφή και χρησιμοποιείται για τη φύλαξη τροφών, οι οποίες χρησιμοποιούνται συχνά και δε χρειάζονται ψυχρό περιβάλλον για να συντηρηθούν. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. φανάριον < αρχ. ελλ. φανός + υποκορ. κατάλ. -άριον, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1413.

φανέλου [fanélu], ουσ. ουδ. = φανέλα, κυρίως μάλλινη, που τη φανέλου

φορούσαν κατάσαρκα οι άνδρες. Από το βενετ. *fanela* < ιταλ. *flanella*, *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:1413.

φανός [fanós], ουσ. αρσ. = εορταστική πυρά που ανάβεται τις μεγάλες Αποκριές σε καθορισμένα σημεία της πόλης της Κοζάνης. *Καλινδέρης* 1982:325. Από το αρχ. ελλ. φανός (= δαυλός), *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:1414, αρχαιϊσμός, πβ. και *Κατσάνης* 1997.

φαράσι [farásɪ], ουσ. ουδ. = είδος μεταλλικού φτυαριού για το μάζεμα σκουπιδιών, φαράσι, π.χ. *Τέτχ άντροι είνι για του φαράσι κι σν κουπριά*, *Ανδριώτης* Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *faraş*, *Redhouse* 1968:360.

φαρδύς, *φαρδά*, *φαρδύ* [farðís], επίθ. = φαρδύς, π.χ. *Τα ψιλά τά 'κουβιν ίθα μ' ένα δάχλου φαρδά σα φυλλουρίδια*. *Ελιμειακά* 46:72. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -δά < διά βλ. 1.2.3.3.

φαρμακουπτές [farmakuptés], (πληθ.) ουσ. θηλ. = γυναίκες φαρμακόγλωσσες. *Πιτένης* 1971:260.

φαρσί [farsí], επίρρ. = τέλεια, π.χ. *Ουμιλούσιν γιομανικά φαρσί*. Από το τουρκ. *farsi* (= περσικά), *Redhouse* 1968:361.

φαρσώνου [farsónu], ρ. = σφραγίζω για να μην περνάει αέρας ή ήλιος, π.χ. *Φάρσουσα τα παραθύρια*. Από το φάρσος, -ους (το) = τεμάχιον // φαρσίον (το) = γλωσσ. υποκορ. του φάρσος, *κομματάκι*, *Δημητράκος* 1956, Θ:7577.

φαρφάρας [farfáras], ουσ. αρσ. = πολυλογάς. *Ηχομιμητική λέξη*.

φασιμνιό [fasimíó], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον *Ανδριώτη* (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: η εποχή που τρώνε πασχάλινά, η εποχή που δεν υπάρχει νηστεία.

φασκιώνου [faskiónu], ρ. = α. τυλίγω σε φασκιές, β. γεννώ, π.χ. *Θάρσα ήρθιν να φασκιώσι ιδώ*, γ. μτφ. αρρωσταίνω, στην έκφραση: *Είχαμι τη γρα στινά, μας φάσκιουσιν κι ου γέροντας* = δε φτάνει που τα πράγματα είναι στραβά και δύσκολα, κάτι άλλο συμβαίνει και επιδεινώνει την κατάσταση.

- ση, βλ. και λ. *στινός*. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:265. Ελιμειακά 31:167. Από το μεσαιων. ελλ. φασκιώνω < ελληνιστ. φασκιώ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1418.
- φασούλι* [fasúli], ουσ. ουδ. = φασόλι. Παπασιώπης 1988:24. Από το ιταλ. αρσ. fasulo (= ψεύτικος), πληθ. fasuli που θεωρήθηκε ουδ. ενικό, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1418.
- φάσσα* [fása], ουσ. θηλ. = μεγάλο περιστέρι με πλατιά λευκή λωρίδα στις φτερούγες και στιλπνό πράσινο και πορφυρό χρώμα στο λαιμό. Καλινδέρης 1982:425. Αρχαία λέξη άγνωστου ετύμου, Μπαμπινιώτης 1998:1896.
- φέγγους* [féngus], ουσ. αρσ. = μικρό παράθυρο ή άνοιγμα που βρίσκεται στην οροφή ή σε τοίχο και εξυπηρετεί τον φωτισμό ή εξαερισμό, βλ. και *φιγγίτζ*. Καλινδέρης 1982:400. Από το αρχ. ελλ. φέγγος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1419, αρχαϊσμός.
- φέρμιλι* [férmili], ουσ. θηλ. = αντρικό γιλέκο λεπτότατα κεντημένο με πούλιες ή μετάξι, που φοριόταν μαζί με τη φουστανέλα, π.χ. *Έβανάμι ίδα μι δέκα: τι φέρμιλι κι του λιμπαντέ...* βλ. και *λιμπαντές, φιρομέλα*. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: γυναικείο γιλέκο. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώπης 1972:26. Ελιμειακά 12-13:87. Από το αλβ. fermel'έ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1420.
- φέσι* [fési], ουσ. ουδ. = φέσι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. fes, από το όνομα της πόλης Fez του Μαρόκου όπου κατασκευάζονταν, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1421.
- φθίσι* [fθísi], ουσ. θηλ. = φυματίωση. Από το αρχ. ελλ. φθίσις, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1423, αρχαϊσμός.
- φθισικός* [fθisikós], ουσ. αρσ. = φυματικός.
- φιγγαριάζουμι* [fingaríázumi], ρ. = α. δέχομαι την κακή επίδραση του φεγγαριού (κυρίως για σκυλιά, χωρίς να αποκλείεται και για ανθρώπους), β. σεληνιάζομαι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το φεγγάρι + παραγ. κατάλ. -ιάζομαι.

φιγγάρισμα [fingárġazma], ουσ. ουδ. = κακή επίδραση του φεγγαριού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *φιγγαριάζ(ουμι)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. ουσ. -μα.

φιγγαριάτικους, -ή, -κου [fingarġátĭkus], επίθ. = για άνθρωπο: πότε καλός, πότε ιδιότροπος, όπως πάει το φεγγάρι, πβ. την έκφραση: *Είνι μι τα φιγγάρια* = κυκλοθυμικός. Καλινδέρης 1982:399. Από το φεγγάρι + παραγ. υποκ. κατάλ. -άτικός.

φιγγίτς [fingíts], ουσ. αρσ. = μικρό παράθυρο ή άνοιγμα που βρίσκεται στην οροφή ή σε τοίχο και εξυπηρετεί τον φωτισμό ή εξαερισμό, βλ. και *φέγγους*. Καλινδέρης 1982:400. Από το ελληνιστ. φεγγίτης (= που δίνει φως), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1419.

φίδι [fíði], ουσ. ουδ. = φίδι. Έκφραση: *Είμι κρούους φίδι, έχου τα πουδάρια μ' κρούα φίδι*. Καλινδέρης 1982:426.

φιδέινους, -νια, -νου [fudéĭnus], επίθ. = α. αυτός που ανήκει, που αναφέρεται στο φίδι, β. κρούς, π.χ. *Τα πουδάρια σ' είνι κρούα, φιδέινα*. Καλινδέρης 1982:401. Από το φίδι + παραγ. κατάλ. -ένιος. Για την αλλαγή της κατάληξης -ένιος > έγνους βλ. 1.2.3.3 και 1.4.9.3.

φιδιασμα [fíðġazma], ουσ. ουδ. = τσίμπημα φιδιού. Η λέξη προϋποθέτει ρ. *φιδιάζου < φίδι + παραγ. κατάλ. -άζω.

φιδόκαμσου [fidókamsu], ουσ. ουδ. = πουκάμισο φιδιού. Από το φίδι + *κάμσου, συγκεκριμένος τύπος του πουκάμισο, πβ. και *πκάμσου*, ο.βλ.

φιλί [filí], ουσ. ουδ. = α. φιλί, β. κομμάτι πίτας, γ. φέτα κυρίως φρούτων. Καλινδέρης 1982:435. Από το μεσαιων. ελλ. οφέλλ(ιον) + παραγ. κατάλ. -ίον < υποκορ. του λατ. of(f)ella, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1419.

φιλίτσα [filítsa], ουσ. θηλ. = φέτα ψωμιού, π.χ. *Έπιρνάμι για δειλνό πότι μούγκι μια φιλίτσα...* Ελιμειακά 32:89. Παπασιώπης 1972:46. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το λατ. ofella, πβ. και Κατσάνης 1997.

φίλους, θηλ. *φιλινάδα* [filus], ουσ. αρσ. = α. φίλος, β. επισκέπτης, π.χ. *Ήρθαν πουλλοί φίλι απ' τ' χαραή*, γ. φιλοξενούμενος.

φιλτζάνι [fildžáni], ουσ. ουδ. = φλιτζάνι, π.χ. *Μες σι φιλτζάνι χουρίς χειρούλι*. Παπασιώπης 1977:49. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *filcan*, Redhouse 1968:374, 375.

φινούμινους [finúminus], μτχ. = εύπορος. Καλινδέρης 1982:372. Από το ρ. *φαίν(ουμι)* + παραγ. κατάλ. παθ. μετοχής ενεστώτα -ούμινους, πβ. *διχούμινους*, *γιλούμινους*, *πριπούμινους*, *φισσούμινους*.

φιντάνι [fidáni], ουσ. ουδ. = α. βλάστημα, β. μτφ. μικρά παιδιά που μεγαλώνουν. Καλινδέρης 1982:415. Αντιδάνειο από το τουρκ. *fidan* (Redhouse 1968:372) < το ελλ. φυτόν, *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:1429.

φιούπα [fjúpa], ουσ. θηλ. = αγκράφα. Πασχαλίδης 1999:232. Πβ. Δημητράκος 1956, Θ:7654 *φιούπα* (η) δημ. κ. *φλιούπα* = πόρπη υποδήματος, αγκράφα.

φιρμάρου [firmáru], ρ. = παρακολουθώ προσεκτικά τις κινήσεις κάποιου, ειδικά για κνηγετικά σκυλιά, π.χ. *Γι' αυτό φέρμαριν κι γανύγιζιν του άτιμου*. Παπασιώπης 1988:80. Από το ιταλ. *fermare* (= σταματώ, κλείνω το στόμα), *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:1420.

φιρμέλα [firméla], ουσ. θηλ. = λιμπαντές χωρίς μανίκια, βλ. και λ. *λιμπαντές*, *φέρμιλι*. Πασχαλίδης 1999:232. Από το αλβ. *fermel'ë*, *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:1420.

φισίματα, [firsímata], πληθ. κυρίως, ουσ. ουδ. = καλοί τρόποι συμπεριφοράς. Καλινδέρης 1982:353. Από το φέρσιμο < φέρομαι, πβ. και *φισσούμινους*.

φισσούμινους [firsúminus], μτχ. = με καλά *φισίματα*, βλ.λ., ευγενής. Καλινδέρης 1982:372. Από το φέρσιμο < φέρομαι. Ο τύπος σχηματίστηκε αναλογικά προς *διχούμινους*, *γιλούμινους*, *πριπούμινους*, *φινούμινους*, σαν να υπήρχε αντίστοιχο παθητικό ρήμα **φέρσουμι*.

φισσούμινους

φίρτα | *φίρτα* [fírta], ουσ. θηλ. = λινή ποδιά, επίσημη γυναικεία ποδιά, μεταξωτή, κεντημένη, που φοριέται με τα καλά ρούχα, π.χ. *Τ' φίρτα, τ' λιμαρά, τ' σκουρτέκα... / Στουν πιθιρό, πιθιρά, αντραδέρφια... φίρτις κι κουμασλίγια / Φίρτις απ' τς πρώτις σαγιαδिस μπουχασέινι.* Ο Ανδριώτης (I.Λ. 538) το παραδίδει με τη σημασία: μπροστέλλα πολυτελής, εορτάσιμος, π.χ. *Ν καθιμιωνή φουρούσαμι τς μισάλις κι τ' σκόλι τς φίρτις μας.* Παπασιωπής 1972:26. Πασχαλίδης 1999:232. Ελιμειακά 12-13:87, 91, 22:44.

φιρχάνι [firxáni], ουσ. ουδ. = κουρτίνα, κουρτινάκι παραθύρου, μπερντές. Ανδριώτης I.Λ. 538. Ελιμειακά 8:56. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:232.

φίτδους [fítšus], ουσ. αρσ. = α. κοντός και αδύνατος άνθρωπος, β. τενεκεδάκι που χρησιμοποιούνταν στο παιχνίδι “*φίτδους γάτους*”, ό.βλ. Από το κουτσοβλαχικό *fítšũ*, Paphagi 1974:547.

φίτδους γάτους [fítšus γátus], ουσ. αρσ. = ομαδικό παιχνίδι που παίζονταν με ένα τενεκεδάκι, το οποίο οι παίχτες προσπαθούσαν να χτυπήσουν και να ρίξουν με μια ομάδα, π.χ. *Ή κι άλλα πιγνίδια αλλιώτκα φίτδουν κι καραβαντδώτκα.* Παπασιωπής 1972:47, 1988:135. Καλινδέρης 1982:283. Από το κουτσοβλαχικό *fítšũ* (= μικρή στρογγυλή πέτρα που χρησιμοποιείται σε παιδικό παιχνίδι), Paphagi 1974:547-8.

φιτνός, -ή, -ό [fitnós], επίθ. = φετινός, π.χ. *Φιτνό είναι του κρασί;* Καλινδέρης 1982:387. Από το φέτος + παραγ. κατάλ. -ινός.

φκη [fki], ουσ. θηλ. = ευχή, π.χ. *Να σι παρι η φκη.* Παπασιωπής 1972:16. Από το ευχή. Μετά την αποβολή του άτονου αρχικού φωνήεντος ή την κατά συνεκφορά αποβολή του (i ef > iif > i f), παρατηρείται ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης στο συμφωνικό σύμπλεγμα fx > fk.

φκιάνα [fkána], ουσ. θηλ. = απάτη, π.χ. *Κατάλαβαν απ' τς είχι φκιάσι φκιάνα,* Ανδριώτης I.Λ. 538. Προφανώς από το ρ. *φκιάνου*, ό.βλ.

φκιάνου [fkánu], ρ. = φτιάχνω, π.χ. ... 'πό 'φκιανιν τα τσούλια στον ουρθό τον αργαλειό / ρημαδιά τα φκιάνι ου χρόνους όλα. Εκφράσεις: Έφκιασα τον κάμπου βνο = έκανα τα εύκολα δύσκολα / Τα φκιάνου = χέζω, ό.βλ. / Φκιάσι καμιά δλειά = προειδοποίηση να μη κάνει κανείς κάτι, π.χ. -Τα πααίνου να τον τσακώσου... -Φκιάσι καμιά δλειά... / Έφκιασάμι τον κούκου μπούφου = αποτύχαμε παρό τις προσπάθειες, π.χ. Πήγιν να τον ουρμινέψι θάρουμ σμαζώνιτι... κι έφκιαξι τον κούκου μπούφου / Φκιάνου τα μούτρα 'που κρέας = δεν καταφέρνω να χτυπήσω κάποιον παρό τις προσπάθειες / Φκιάνουμι = κάνω καμώματα, π.χ. Ε, μαρ, τι φκιάνισι έτσα; Πιτένης 1971. Παπασιώπης 1977:20. Ελμειακά 4:50, 44:63, 46:72. Από το φτιάχνω με αποβολή του t για απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος [ftx > fχ] και ανομοίωση του τρόπου άρθρωσης [fχ > fk], Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1429, βλ. και 1.2.1.3.3.

φκιασίδι [fkasíði], ουσ. ουδ. = κρέμα ομορφιάς. Καλινδέρης 1982:278. Από το φτιασίδι (< το θ. φτιάσ- του ρ. φτιάχνω + παραγ. κατάλ. -ίδι), με αποβολή του t για απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος [ftx > fχ] και ανομοίωση του τρόπου άρθρωσης [fχ > fk], Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1429, βλ. και 1.2.1.3.3.

φκιασίδου [fkasíðu], ουσ. θηλ. = φιλάρεσκη γυναίκα, που φτιασιδώνεται. Πιτένης 1971:35. Από το φκιασίδι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου < -ω.

φκιασιδώνουμι [fkasidónumi], ρ. = βάφομαι, καλλωπίζομαι. Καλινδέρης 1982:278. Από το φκιασίδι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνομαι.

φκινάρι [fkári], ουσ. ουδ. = φτυάρι. Ελμειακά 16-19:53. Από το φτυάρι με αποβολή του t για απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος [ftx > fχ] και ανομοίωση του τρόπου άρθρωσης [fχ > fk], Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1430, βλ. και 1.2.1.3.3.

φκναρά | φκναρά, φκναρά [fkará], ουσ. θηλ. = φτυαριά, η ποσότητα που χωράει ένα φτυάρι, π.χ. *Πίξι δυο φκναρές χώμα ιδώγα*. Καλινδέρης 1982:339, 376. Από το φκνάρι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

φκναρούλι [fkarúli], ουσ. ουδ. = μικρό φτυάρι, π.χ. *για το μάζεμα της στάχτης*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το φκνάρι, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ούλι.

φλαμούρι [flamúri], ουσ. ουδ. = το λευκοκίτρινο άνθος της φλαμουριάς, βλ. και λ. *τίλιου*. Από το μεσαιων. ελλ. *φλαμούριον, υποκορ. του ελληνιστ. φλάμμουλα < λατ. flammula, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1430.

φλανίλι [flaníli], ουσ. ουδ. = είδος υφάσματος. Πασχαλίδης 1999:232. Από το βενετ. fanela < ιταλ. flanela, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1413.

φλάστιρας [flástiras], ουσ. αρσ. = α. ξύλινη μήτρα για την (διακοσμητική) αποτύπωση συμβόλων πάνω στο ζυμωμένο ψωμί πριν από το ψήσιμο, κυρίως στο πρόσφορο, β. σφραγίδα με δύο όψεις, η μία για το πρόσφορο, η άλλη για να σηματοδούνται τα ψωμιά που στέλνονταν στο φούρνο για ψήσιμο (οικόσημο). Καλινδέρης 1982:265. Η λέξη πιθανότατα < σφραγιστερόν (< το ρ. σφραγίζω) > σφλαστερόν > φλαστερό με απλοποίηση του τρισυμφωνικού συμπλέγματος > φλάστιρας με μεταπλασμό σε αρσενικό.

φλεύου [flévu], ρ. = κάνω το τραπέζι σε κάποιον, φιλεύω, π.χ. *Τα νιόγαμπρα πάλι στις νυφς τ' μάνα φλέφκαν*. Ελμειακά 12-13:94. Από το φίλος + παραγ. κατάλ. -εύω.

φλιά [flía], ουσ. θηλ. = το φίλημα, το φιλοδώρημα, π.χ. *Νε τη φλία σ' θέλου νε τα μούτρα σ'*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το φιλία με κατέβασμα του τόνου για αποφυγή της χασμοδιάς.

Φλιβάρος [flivárs], ουσ. αρσ. = Φεβρουάριος, βλ. και *δκούρτζ*, *Κουτσοφλέβαρους*. Καλινδέρης 1982:405. Από το μεσαιων. ελλ. Φλεβάρης < *Φεβλάρης με μετάθεση του Ι < ελληνιστ.

*Φεβράριος < λατ. Februarius, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1430.

φλιβίτις [flivíts], ουσ. αρσ. = κίρσοι, φλεβίτης. Λαϊκότροπη λέξη για τη φλεβίτιδα: από το φλεβίτις με μεταπλασμό σε αρσενικό, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1430.

φλιτζάνι [fildžáni], ουσ. ουδ. βλ. λ. φιλτζάνι. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιώπης 1977:49.

φλιτζάνα [flidžána], ουσ. θηλ. = μεγάλο φλυτζάνι, κυρίως για γάλα ή παπάρα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το φιλτζάνι, ό.βλ., με μετάθεση του l, + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -α.

φλουέρα [fluéra], ουσ. θηλ. = α. φλογέρα, π.χ. *Μην είνι η φλουέρα απ' του τζουμπάνου...* β. είδος σιροπιαστού γλυκίσματος. Ελμειακά 46:80. Από το αλβ. flojë, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1431.

φλω [flo], ρ. = φιλώ, π.χ. *Άμα δε θέλου να σι φλήσου σι ρουτώ που 'νι του μάλουγου σ'* (για απρόθυμο άνθρωπο).

φνος [fnos], επίρρ. = φτηνός, π.χ. ... *ένα φνο ύφαζμα...* Καλινδέρης 1982:336. Ελμειακά 43:157, 46:78. Από το φτηνός > με αποβολή του άτονου i *fthnos > με ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης *ftnos > με απλοποίηση του τρισυμφωνικού συμπλέγματος fnos.

φνούρια [fnúrga], ουσ. ουδ. (πληθ.) = τα μικρά τραπουλόχαρτα (2, 3, 4 κ.λπ.).

φόβιους, -α, ου [fónýus], επίθ. = που προκαλεί φόβο, φοβερός. Αλευράς 1964:76. Από το φόβος + παραγ. κατάλ. -ιος, για την παραγωγή επιθέτου.

φόλα [fóla], ουσ. θηλ. = α. φόλα, β. καρφί με πολύ μεγάλο και πλατύ κεφάλι. Πασχαλίδης 1999:232. Πβ. Δημητράκος 1956, Θ:7676 φολίζ, -ίδος (η) = μετάλλινον πετάλιον επί τινος αντικειμένου [φολίζ χαλκού].

φόντι [fónði], ουσ. ουδ. = το δερμάτινο πάνω μέρος του παπουτσιού πριν συναρμολογηθεί.

φόντι

φόρτουμα | φόρτουμα [fórtuma], ουσ. ουδ. = α. φόρτωμα, β. το σκοινί που χρησιμεύει για το φόρτωμα του ζώου, βλ. και λ. *τριχιά*. Ελιμειακά 25:84.

φόρτσα [fórtsa], ουσ. θηλ. = οργή, πάθος, π.χ. *Πιτάχνιτι μι μια φόρτσα κι μι λέξ*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Από το ιταλ. forza, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1435.

φουβέρα [funéra], ουσ. θηλ. = αυτό που λέγεται για να προκαλέσει φόβο, φοβέρισμα. Καλινδέρης 1982:378. Από το φοβερός > φοβερ(ίζω) > φοβέρα.

φουβιρά και φουβιρούτσκα [funirá], επίρρ. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει και με τη σημασία: πολύ ωραία, π.χ. *Αν ρουτάτι για τι μας, είμιστι φουβιρά / Έψαμι κι κάστανα... φουβιρούτσκα*.

φουκάλι [fukáli], ουσ. ουδ. = σκούπα χορταρένια. Εκφράσεις: *σουμένου φουκάλι* = πολύ κοντή γυναίκα / *Μ' είπιν ... όσα σέρνι του φουκάλι*. Δοξασίες: *Μην πουλιμάς του φουκάλι*. *Τα κλάις ν πιθιρά σ' / Βάλι του φουκάλι ανάπουδα* (για να φύγει κάποιος ανεπιθύμητος επισκέπτης). Πιτένης 1971:33. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πασχαλίδης 1999:232. Από το ελλ. φρόκαλο < μεσαιων. ελλ. φιλοκάλιον (= σκούπα) < φλοκάλι με ανομοίωση των υγρών r-l, πβ. το αρχ. ελλ. ρήμα φιλοκαλώ = αγαπώ την ομορφιά, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1441, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

φουκαλίδι [fukalíði], ουσ. ουδ. = σκουπίδι (κυριολ. και μτφ.), π.χ. *Αυτήν είνι... ντιπ φουκαλίδι* (= κατωτάτης υποστάθμη) / *Τα ρίξου τα φουκαλίδια σην κουπριά*, Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 18/21952. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *φουκάλι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίδι ή από το *φουκαλ(νώ)*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίδι.

φουκαλνώ [fukalnó], ρ. = α. σκουπίζω, π.χ. *Οι ρόξι απ' του τδουγκουφόκαλου που φουκαλνούσις κουτζάμ νουβουρόν...* Δεισιδαιμονία: *Μη φουκαλνάς άντα φεύγ άνθρουπους απ' του σπίτι για ταξίδι*, β. μτφ. τρώω ως το τέλος,

αποτελειώνω, π.χ. *Του φουκάλτσιν* (= τό 'φαγε όλο το φαγητό) / *Τουν φουκάλτσαν* (όταν κάποιος πεθαίνει ή τον σκοτώνουν), γ. πεθαίνω, π.χ. *Πάχ αυτός. Φουκάλτσιν*. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:256. Παπασιώπης 1977:59, 1988:80. Ελιμειακά 32:88. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. φροκαλώ (αρχ. ελλ. φιλοκαλώ = αγαπώ την ομορφιά), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1441, αρχαιόμοζ, πβ. και Κατσάνης 1997.

φουκαράς, -ού [fukarú], επίθ. = φτωχός, κακόμοιρος, αξιολύπητος άνθρωπος, π.χ. *Η φουκαρού ή Τιάτχου ξιμιθάσιν να μαιρέβι*. Ελιμειακά 31:167. Από το τουρκ. αραβικής προέλευσης fukara, fikara, Redhouse 1968:378-9.

φούλτακας [fúltakas], ουσ. αρσ. = φουσκάλα στο δέρμα, π.χ. *Ήταν μικρα τα κουροδέλια κι έβγαλα νά έναν φούλτακα / Μι ζγκρανσταρές ή φουλτακέ ίθα μι τρανά μπαλάμια*. Πιτένης 1971:176. Ελιμειακά 5:120. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. το κουτσοβλαχικό fultákă και το νεοελληνικό διαλεκτικό φούλτακας, Papahagi 1974:570.

φουλτακιά [fulták], ουσ. ουδ. = φουσκάλα από κάψιμο ή από πολύ καυτερό φαγητό. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *φουλτάκ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά.

φουλτακιάζου [fultakázu], ρ. = γεμίζω φουσκάλες, π.χ. *Φουλτάκιασιν η γλώσσα μ' / Πόσα πιπέρια έρξις, μαρ. Μπα, μπα, μπα. Μας φουλτάκιασισ / Μι μια βιλόνα μι φουλτάκιασιν τα χέρια*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πιτένης 1971:253. Παπασιώπης 1988:19. Από το *φουλτάκ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άζω.

φουλτάκ [fulták], ουσ. ουδ. = φουσκάλα από κάψιμο ή από πολύ καυτερό φαγητό, π.χ. *Μι έφυγιν ψίχα του πιπέρι... κι τι να σι πω. Φουλτάκια έβγαλαν όλι*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *φούλτακ(ας)*, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -ι.

φούντα [fúnda], ουσ. θηλ. = α. δέσμη νημάτων, β. θύσανος δέ- *φούντα*

ντρων, γ. φούντα στον χαρταετό. Καλινδέρης 1982:415. Από το ελληνιστ. φούνδα < λατ. funda, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1437.

φουντανέλλα [fundanéla], ουσ. θηλ. = σύστημα αφαίμαξης με τη χρήση κεριού με το οποίο ανοίγουν τρύπα στο πόδι, απ' όπου τρέχει υγρό. Για να παραμένει ανοιχτή η πληγή, βάζουν ρεβίθι επάνω. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) αναφέρει τα εξής: πληγή την οποία ανοίγουν επίτηδες με ασβέστη στο πόδι εκείνου που πάσχει από στενοχώρια για να γίνει καλά. Καλινδέρης 1982:275. Πβ. Δημητράκος 1956, Θ:7689 φουντανέλλα (η) (ιατρ.) δημ. = βοθρίον ή φρεάτιον.

φουντούκου [fundúku], ουσ. θηλ. = κοντή γυναίκα ή κοριτσάκι με φουντωτά ρούχα. Από το φουντούκ(ι) + παραγ. κατάλ. -ου.

φούντουσι [fúndusi], ουσ. αρσ. = έξαψη, φούντωμα, π.χ. ... γιατί σ' έρχιτι στου νου η φούντουσι κι του ντούπου ντούπου τς καρδιάς. Ελιμειακά 46:80. Από το φουντώ(νω) + παραγ. κατάλ. -ση.

φουράδα [furaða], ουσ. θηλ. = το θηλυκό άλογο, φοράδα. Από το ελληνιστ. φοράς < αρχ. ελλ. φορβάς, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1433.

φούρια [fúrga], ουσ. θηλ. = βιασύνη, πολλή δουλειά. Από το μεσαιων. ελλ. *φούρια < ιταλ. furia, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:.

φούρκα [fúrka], ουσ. θηλ. = α. διχαλωτό ξύλο για υποβοήθηση της φόρτωσης ενός ζώου, *φουρτουτήρα*, ό.βλ. β. μτφ. ξύλο, π.χ. Ξέρος τι φούρκα σι χράζιτι; Από το ελληνιστ. φούρκα < λατ. furca, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1437.

φούρλα [fúrla], ουσ. θηλ. = στροφή προσώπου ή πράγματος γύρω από τον εαυτό του, π.χ. Να φέρονι φούρλις η Θιουχαρίνα... βλ. και λ. *φουρλιάτσκα*. Έκφραση: φέρονου φούρλα = κάνω δουλειές, οργανώνω, π.χ. Ουλόκληρου σπίτι έχ να φέρι φούρλα. Καλινδέρης 1982:349. Ελιμειακά 43:159. Από το ιταλ. furla, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1437.

φουρλαντίζουμι [furladízumi], ρ. = αναστατώνομαι, βιάζομαι να προλάβω, π.χ. *Τηρώ, μία η ώρα. Φουρλαντίσκα.* Από το φούρλα, ό.βλ.

φουρλιάζου και φουρλιατίζου [fur'ázu], ρ. = α. πετώ με δύναμη και περιστροφή, π.χ. *Μη του φουρλιάζ έτσα. Παρτάλι τό 'φκιασεις*, βλ. και λ. σφουρλατίζου, β. πετώ στα σκουπίδια, π.χ. *Του 'δα απού 'ταν ψίχα τσακζμένου σν άκρα κι του φούρλιαξα.* Ελιμειακά 24:53. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το φούρλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιάζω.

φουρλιάτσκα [fur'átška], ουσ. θηλ. = στροφή προσώπου ή πράγματος γύρω από τον εαυτό του, βλ. και λ. φούρλα. Καλινδέρης 1982:349. Ελιμειακά 43:159. Από το φούρλα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άτσικος, πβ. και ρουγκάτσικου κριάρι, ό.βλ.

φουρνόξυλου [furnókksilu], ουσ. ουδ. = το ξύλο στο οποίο δένονταν παλιό κουρέλι και χρησίμευε για τον καθαρισμό του φούρνου. Καλινδέρης 1982:281. Από το φούρνος, κι αυτό από το λατ. furnus, πβ. και Κατσάνης 1997, + ξύλο.

φουρνόφκκαρου [furnófkaru], ουσ. ουδ. = φτυάρι με το οποίο φουρνίζουν και ξεφουρνίζουν ό,τι ψήνεται στο φούρνο. Καλινδέρης 1982:281. Από το φούρνος + φκνάρι, ό.βλ.

φουρουζέλι [furuzéli], ουσ. ουδ. Ο Πασχαλίδης (1999:232) το παραδίδει με τη σημασία: ολόσωμη ποδιά.

φουρτζάλι [furdžáli], ουσ. ουδ. = μπαούλο. Πασχαλίδης 1999:232. Από το ιταλ. forciale = χρηματοκιβώτιο, πβ. και Δημητράκος 1956, Θ:7687 φορτσέρι (ιταλ.) δημ. = μπαούλο, κασέλα.

φουρτιό [furtió], ουσ. ουδ. = α. φορτίο, β. μονάδα μέτρησης = όσο μπορεί να κουβαλήσει ένα άλογο, π.χ. *Ιμείς είχαμι ινάμισι στρέμμα αμπέλι κι έβγανάμι δικαΐφτά φουρτιά στα φύλια*, γ. μεγάλη ποσότητα, ένα φουρτιό = ένα σωρό, π.χ. *Του χειμώνα φέτου δε τς άφκαν οι συρμές. Κι τώρα τήρσι, ένα φουρτιό μύξις έχν.* Πιτένης 1971:17. Καλινδέρης 1982:353. Από το λόγιο φορτιό(ν) με κατέβασμα του τόνου για αποφυγή της χασμωδίας.

φουρτουτήρα [furtutíra], ουσ. θηλ. = ξύλο διχαλωτό που υποβοηθά στη φόρτωση ενός ζώου. Από το φουρτώ(νου) + παραγ. κατάλ. -τήρα, πβ. και Δημητράκος 1956, Θ:7687.

φουρφουλιάζου [furfulázuz], ρ. = κάνω κάτι γρήγορα και πρόχειρα, χρησιμοποιείται κυρίως αρνητικά και απαξιωτικά, π.χ. *Τι καρτιράς; Σι δυο ώρις έσουσιν. Του φουρφουλιάξιν ικεί να σώνι. Για τι αυτό δε στρώνι ντιπ* (ένα φόρεμα π.χ.), βλ. και λ. *φουρφουρίζου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Καλινδέρης 1982:366. Από το *φουρφούρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω, ίσως με παρετυμολογία προς το *φουρλιάζου*, ό.βλ.

φουρφούρι [furfúri], ουσ. ουδ. = α. παιδικό παιχνίδι από χαρτί ή άλλο ελαφρύ υλικό που περιστρέφεται με το φύσημα του αέρα, β. ξερά φυλλαράκια, φύλλα για προσάναμμα. Καλινδέρης 1982:394. Από το τουρκ. *fırfır*(ı), ηχομιμητική λέξη, Redhouse 1968:371.

φουρφουρίζου [furfurízu], ρ. = κάνω κάτι γρήγορα και πρόχειρα, χρησιμοποιείται κυρίως αρνητικά και απαξιωτικά, π.χ. *Τι καρτιράς; Σι δυο ώρις έσουσιν. Του φουρφουρίζιν ικεί να σώνι. Για τι αυτό δε στρώνι ντιπ* (ένα φόρεμα π.χ.), πβ. και *φουρφουλιάζου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *φουρφούρι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω. Καλινδέρης 1982:366.

φούσκα [fúska], ουσ. θηλ. = α. φούσκα, β. το κυρίως τζάκι, ο καπνοσυλλέκτης, γ. στον πληθ. ψημένος καρπός καλαμποκιού, π.χ. ... *να τς φκιάνουμι στου τηγάνι φούσκis*, δ. ουροδόχος κύστη. Πασχαλίδης 1999:232. Από το αρχ. δωρικό διαλεκτικό φύσκη, αττικό φύσκα, χωρίς τροπή στην προφορά του υ [= u], Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1438.

φουσκαλίθρα [fuskalíθra], ουσ. θηλ. = φουσκάλα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το φούσκα + παραγ. κατάλ. -άλα + παραγ. κατάλ. -ίθρα (αντί του νεοελληνικού -ίδα), πβ. και *πιτυρίθρα*, ό.βλ.

φουσκουδέντρος [fuskudéndrɔs], επίθ. = ζεστός σχετικά ανοιξιātiκος αέρας που φουσκώνει (= βοηθάει να μπουμπουκιάσουν) τα δέντρα. Καλινδέρης 1982:401. Από το φουσκ(ώνω) + δέντρο.

φουσκώνου [fuskónu], ρ. = α. φουσκώνω, β. κανχιέμαι, φουσκώνω από περηφάνια, π.χ. *Αν για τ' ιμένα ντρέπισι, γι αφνούς ιγώ φουσκώνου*, γ. φορτώνω σε κάποιον κάτι ανεπιθύμητο, π.χ. *Μην αφήγς του μανάβι να σι φουσκώσι ό,τι νά 'νι / 'Ηρθιν, μι φούσκουσι τα μικρα κι τό 'μασιν*. Παπασιώπης 1977:77.

φούστα [fústa], ουσ. θηλ. = α. φούστα, βλ. και λ. μπόξ, β. αμάνικο γυναικείο μάλλινο ή βαμβακερό εσώρουχο, που φοριόταν πάνω από το φρανέλι, ό.βλ., και το πκάμσου, βλ.λ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βενετ. *fusta, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1438.

φουστάνι [fustáni], ουσ. ουδ. = εξωτερικό γυναικείο ρούχο, φόρεμα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το μεσαιων. ελλ. φουστάνι < βενετ. fustagno (= ρούχο από χοντρό ύφασμα), πληθ. fustagni, που θεωρήθηκε ουδέτερο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1438.

φουστάνας [fustánas], ουσ. αρσ. = άντρας που τρέχει πίσω από φουστάνια, γυναικάς. Καλινδέρης 1982:379. Από το φουστάνι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

φουστανέλα [fustanéla], ουσ. θηλ. = φουστανέλα. Έκφραση: βάνου τς φουστανέλις = μεθώ.

φουστάνου [fustánu], επίθ. = γυναίκα που συνήθως φοράει μακριά ή/και φουντωτά ρούχα (απαξιωτικά), π.χ. *Ν ξέρος, μαρ. Μια ψηλή, φουστάνου... ντιπ ξισυλλόιαστι...* Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το φουστάνι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ου (< -ω).

φουτέγια [futéγa], ουσ. ουδ. = πολυθρόνα, π.χ. *Τα ντιβάνια, τα φουτέγια, ου ταμπουρές...* Παπασιώπης 1972:34. Από το γαλλ. fauteil, δείγμα ενσωμάτωσης και ξένων λέξεων στο ιδίωμα, μετά από σχετική φωνητική και μορφολογική συμμόρφωση.

φουφτᾶρς και φουφτᾶρας -ρου [fuftḗárs], επίθ. = φοβητσιάρης. Καλινδέρης 1982:334. Από το φοβητσιάρης· μετά την αποβολή του άτονου ι παρατηρείται υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας vts > fts.

φραγκίτσα [franǵítsa], ουσ. θηλ. = φυτό με λουλούδια κίτρινα - καφέ, σαν μαργαρίτες. Καλινδέρης 1982:416.

φρανέλι [franéli], ουσ. ουδ. = μάλλινη αντρική φανέλα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βενετ. fanela < ιταλ. flanela, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1413, με ανομοίωση l-l > r-l.

φράσκουσιν (αόρ.) [fráskusin], ρ. = χαστούκισε, π.χ. *Μι φράσκουσιν κι μιάφρα η μάνα μ' 'π' μι πήριν χαμπάρι*. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Το ρ. *φρασκώνου προφανώς έχει ηχομιμητική αρχή, από το ήχο του χαστουκιού.

φράστα - φρούστα [frásta, frústa], επίρρ. Η φράση παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538) με τη σημασία: ο θόρυβος των συρομένων υποδημάτων, π.χ. *Φράστα - φρούστα έρχιτι μι τα παλιουπάπτα τς η Μπούντιου*. Ηχομιμητική λέξη.

φραψάνθι [frápsánθi], ουσ. θηλ. = καλαμοειδές φυτό, τα βούρλα που βγαίνουν στις λίμνες και τα ποτάμια, ο καρπός του οποίου χρησιμοποιούνταν ως φάρμακο, π.χ. *Όταν πάλι κόβουμάσταν, γλήγουρα λίγου φραψάνθι*. Παπασιώτης 1972:22. Από το *φράψους*, ό.βλ., + άνθος + παραγ κατάλ. -ι.

φράψους [frápsus], ουσ. αρσ. = δέντρο, τα άνθη και τα φύλλα του οποίου θεραπεύουν τις πέτρες των νεφρών. Μάλλον η λέξη συνδέεται ετυμολογικά με το κουτσοβλαχικό frápsim (= φυτό που χρησιμοποιείται για βαφή), από το λατ. fraxinus, Παπαγάι 1974:560.

φρίγουμι [fríγumi], ρ. = τρομάζω, φοβάμαι, π.χ. *Ιγώ είμι ου Νικουλάκς που ν Κόζανι απ' μι φρίθκιν ως κι ου Ντιόντιους τς Μπήνας*. Ελιμειακά 10:155, 16-19:51. Από το αρχ. ελλ. φρίττομαι με πιο λαϊκότροπη κατάλ. -ττομαι > -γουμι, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

φριξί [fríksi], ουσ. θηλ. = μεγάλος φόβος, π.χ. *Όλου φριξί κι όλου τριμούρα οι τρανοί μην καμν λιμούρα / Όλου φριξί μη μας τσακώσν οι πιδουνόμι / Φριξί είχαμι μη μας βρουν αφουκάλτι οι φιλινάδισ*. Παπασιώτης 1972:47, 1988:22. Από το αρχ. ελλ. φριξί, φρίκη, αρχαϊσμός, πβ. και Κατσάνης 1997.

φρούδι [fʁúði], ουσ. ουδ. = α. φρούδι, β. γραμμή που χωρίζει το ζνάρι, ό.βλ., από τον υπόλοιπο τοίχο, γ. στον πληθ. οι αρμοί των πλακών επιστρώσεως της αυλής, τα ραλίκια, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

φσέκι [fsék], ουσ. ουδ. = φυσίγγιο, φυσέκι. Έκφραση: Έκαμα ν κλια φσέκι = έφαγα πάρα πολύ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. fişek, Redhouse 1968:376.

φσω [fsó], ρ. = φυσώ. Έκφραση: τουν φσάι τουν παρά = είναι πλούσιος. Καλινδέρης 1982:336.

φτιά και φτια [ftjá, ftjá], ουσ. θηλ. = α. φυτία, καινούργιο αμπέλι, π.χ. ... μια τσιτούρα άσπρου απ' τη φτια μας... / Πούλτσαν τ' αμπέλι, τ' φτια στα κονινιάρκα... κι τουν έστειλαν... β. φυτώριο γενικώς. Πιτένης 1971:173, 187. Ελμει-ακά 31:167, 33:163, 36:78.

φτάκας, -ου [ftákas], ουσ. Ο Καλινδέρης (1982:379) το παρα-δίδει με τη σημασία: άνθρωπος με μεγάλα αυτιά, πβ. το κοινό νεοελληνικό αυτιάς, πβ. και φτίκαρος, ό.βλ. Από το φτι, ό.βλ., + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -άκας.

φτάνου [ftánu], ρ. = α. φτάνω, β. ωριμάζω, π.χ. Δεν έφτασαν ακόμα τα σταφύλια, γ. σε γ' πρόσ. και συνήθως με αρνητική χροιά: Δεν τουν φτάνι παραπάν' = δεν του κόβει.

φταρνιούμι [ftarníumi], ρ. = φταρνίζομαι, π.χ. Δεν κουτούμι να φταρνοτούμι. Καλινδέρης 1982:251. Παπασιώπης 1972:21. Από το φταρνίζομαι με μεταπλασμό κατά τα σε -ώ, βλ. 1.4.5.2.

φτάρντζμα [ftárndzma], ουσ. ουδ. = φτάρνισμα.

φτέρνα [ftérna], ουσ. θηλ. = α. φτέρνα, β. το οριζόντιο δοκάρι του ζευκτού της στέγης. Πασχαλίδης 1999:232.

φτι, πληθ. φτια [fti, ftjá], ουσ. ουδ. = αυτί. Έκφραση: Έχ κι στον κώλου φτια = ακούει πάρα πολύ, πρόσεχέ τον. Πιτέ-νης 1971:17. Ελμειακά 4:52. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αυτί με αποκοπή του άτονου αρχικού φωνήεντος afti > fti.

φτίκαρος, -ου [ftíkars], ουσ. αρσ. = άνθρωπος με μεγάλα αυτιά, φτίκαρος

φτίλια

πβ. και φτάκας, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το φτι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίκας + παραγ. κατάλ. -άρης.

φτίλια, τα (πληθ.) [ftí'la], ουσ. ουδ. = συκοφαντίες, διαβολές, ανακατωσιές, π.χ. *Αυτήνχα δλεύχ φτίλια για τη μια κι για ν' άλλχ*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το μεσαιων. φιτίλιν < τουρκ. fitil, Redhouse 1968:376.

φτιρουπόντικου [ftirupóndiku], ουσ. ουδ. = νυχτερίδα. Καλινδέρης 1982:265. Από το φτερό + ποντίκι (= ποντίκι με φτερά).

φτουράου [fturáɰ], ρ. = είμαι επαρκής, ευκολύνομαι στη διεκπεραίωση μιας εργασίας, περνάει η μπογιά μου... π.χ. *Μι του μισθό, πού... δε φτουρούσι / Τό 'σουσιν κιόλαντς του ζακέτου· ξέρς πώς τ' φτουράχ*; Παπασιώπης 1988:62. Ίσως από το λατ. obduro (= επιμένω, αντέχω), με επίδραση και του φτάνω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1444.

φτσέλι, φτσέλα [ftséla], ουσ. θηλ. = είδος ξύλινου παγουριού για κρασί και νερό, π.χ. *Τ' φτσέλα τ' άσπρου για να πιούμι / Είχιν μια φτσέλλα για να πίνι νιρό / Έχουμι μια φτσέλα πιτιμέζι*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Παπασιώπης 1972:42, 1988:27. Ελιμειακά 22:44. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το βουτσ(ί) (< μεσαιων. ελλ. βουτσίον, υποκορ. του ελληνιστ. βούτις < ύστερο λατ. buttis) + παραγ. υποκορ. κατάλ. -έλλα > *βουτσέλα. Μετά την αποβολή του άτονου φωνήεντος υ παρατηρείται υποχωρητική αφομοίωση ηχηρότητας vts > fts.

φτύμα [ftíma], ουσ. ουδ. = το σάλιο που φτύνουμε. Καλινδέρης 1982:251. Από το φτύ(νω), αν και το ρ. στο ιδίωμα είναι φτω, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

φτω, παθ. φτιούμι [fto], ρ. = φτύνω. Έκφραση: *Όπ' φτω δεν αγλείφου* = δε ρίχνω τα μούτρα μου να παρακαλέσω κάποιον που πριν κατηγορούσα. Από το φτύνω με μεταπλασμό κατά τα σε -ώ, 1.4.5.2.

φύβγα [fínɣa], ουσ. θηλ. = φυγή, π.χ. *Τς πρόκαμάμι ουπάν' στ' φύβγα*, βλ. και λ. *φυβγάλα*. Αλευράς 1964:66. Καλινδέρης 1982:378. Από το θέμα φύβγ- της υποτακτικής αορίστου (π.χ.

να φύβγου = να φύγω) του ρ. φεύγου, + παραγ. κατάλ. -α.

φυβγάλα [fínɣa], ουσ. θηλ. = φυγή, βλ. και λ. φύβγα. Αλευράς 1964:66. Καλινδέρης 1982:378. Από το θέμα φύβγ- της υποτακτικής αορίστου (π.χ. να φύβγου = να φύγω) του ρ. φεύγου, + παραγ. κατάλ. -άλα.

φυβγατίζου [finɣatízu], ρ. = φυγαδεύω. Καλινδέρης 1982:391. Από το φυβγάτ(ους) (< φεύγω) + παραγ. κατάλ. -ίζω.

φυλακουμένους [filkuménus], μτχ. = φυλακισμένος, π.χ. Ίγλιπάμι πιρονούσαν οι φυλακουμένι μι τς μπράγκις κι φρίγουμάσταν. Από το φυλακώνου, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μένος.

φυλακώνου [filakónu], ρ. = φυλακίζω. Ελιμειακά 16-19:53. Από το φυλακ(ή) + παραγ. κατάλ. -ώνω.

φυλλουρά [filurá], και κυρίως πληθ. φυλλουρές, ουσ. θηλ. = κόκκινα σημάδια στο σώμα από ξύλο ή μαστίγωμα, π.χ. Κι σα μας χιρονάι μι τ' βίτσα στα κουλιά... Ένα μήνα έκαμαν να μη φύβν οι φυλλουρές. Από το φύλλο + παραγ. κατάλ. -ουριά. Για την προφορά του τελικού τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

φυλλουρίδια [filurídʒa], ουσ. ουδ. = α. λεπτά φύλλα κρούστας (πέτουρα), β. σερπαντίνες της Αποκριάς, π.χ. Τα ψιλά τά 'κουβιν ισα μ' ένα δάχλου φαρδά σα φυλλουρίδια. Ελιμειακά 46:72. Ίσως από συμφυρμό των λέξεων φύλλο + λωρίδα.

φύρα [fíra], ουσ. θηλ. = απώλεια βάρους και όγκου. Από το αρχ. ελλ. ρ. φυρώ, βλ. λ. φυραίνου.

φυράδα [firáda], ουσ. θηλ. = χαραμάδα, σκίσιμο σε ξύλινη πόρτα, π.χ. Γιόμουσιν σμάδια κι φιράδις η πόρτα μας. Πιτένης 1971:228. Ελιμειακά 11:237. Από το φύρα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άδα.

φυραίνου [firénu], ρ. = α. μειώνομαι σε όγκο και σε βάρος, αδυνατίζω, β. χάνω το μυαλό μου. Καλινδέρης 1982:387. Από το αρχ. ελλ. φυρώ (= ανακατεύω αλεύρι και νερό για ζύμωμα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1448, + παραγ. κατάλ. -ώνω, αρχαϊσμός.

φυρός | φυρός [firós], = αραιός, π.χ. *Ντιπ φυρή γένκιν η σούπα. Ιχρί-
ζιν ψίχα παραπάν φιντέ.*

φύσα [fisa], ουσ. θηλ. = σωλήνας ειδικά διαμορφωμένος στην
άκρη για να φυσά τη φωτιά ν' ανάψει, φυσητήρας, π.χ.
*Έκαμνιν χίλια δυο μι μια σιδιρένια φύσα που είχαμι / ... η
μάννα μας να μας δώσι να τσακώσουμι τ' φύσα απ' φσού-
σαμι τ' φουτχιά...* Παπασιώπης 1988:26. Από το φυσ(ώ) + πα-
ραγ. κατάλ. -α, με ανέβασμα του τόνου.

φυσηχτούρι [fisixtúri], ουσ. ουδ. = παιχνίδι που παίζεται με
χαρτιά της τράπουλας.

φυσούνα [fisúna], ουσ. θηλ. = φυσηρό, σωλήνας για διοχέτευση
αέρα κατά το άναμμα του τζακιού. Πασχαλίδης 1999:232.
Από το φυσούν(ι) + μεγεθ. -α < φυσώ, Ινστιτούτο Νεοελληνι-
κών Σπουδών 1998:1448.

φυτειά, [fitchá], ουσ. θηλ. = φρεσκοφυτεμένο αμπέλι, βλ. και λ.
φτιά. Πασχαλίδης 1999:232. Από το φυτεία με κατέβασμα του
τόνου για την αποφυγή χασμωδίας.

φύτρους [fítros], ουσ. αρσ. = το φυτό που βγάζουν τα κρεμ-
μύδια, οι πατάτες κ.λπ., όταν μείνουν για καιρό σε ζεστό
και υγρό χώρο. Από το νεοελλ. φυτόρο, Ινστιτούτο Νεοελληνι-
κών Σπουδών 1998:1451, με αλλαγή γένους, πβ. και Δημητρά-
κος 1956, Θ:7740.

X

χαβαλές [xavalés], ουσ. αρσ. = α. βάρος, β. διατητής χωρίς να
του ζητηθεί, π.χ. *Πώς θα γλιτώσουμι απ' αφνούς τς χαβα-
λέδεις;* Εφην. Ελληνική Μακεδονία, 18/21952. Πιτένης 1971:38.
Από το τουρκ. havale, Redhouse 1968:463-4.

χαβάνη [χανάη], ουσ. ουδ. = α. μπρούτζινο γουδί για το κοπάνισμα σκληρών τροφών, γουδί, χαβάνι, β. είδος μαχαιριού για το κόψιμο φύλλων καπνού. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. havan, Redhouse 1968:464.

χαβάς [χανάς], ουσ. αρσ. = α. μελωδία τραγουδιού, β. συμπεριφορά, συνήθεια, π.χ. *Τίπουτα, αυτοί του χαβά τς*. Έκφραση: *Είνι στου χαβά τς* = σε ηλικία γάμου. Πιτένης 1971:159. Καλινδέρης 1982:400. Ελιμειακά 22:41, 30:66. Από το τουρκ. hava (= αέρας, ατμόσφαιρα), Redhouse 1968:463.

χαβιά [χανγιά], ουσ. θηλ. = πλατύ και μυτερό εργαλείο με ξύλινη λαβή, για να κολλούν λαμαρίνες.

χαβιαρουκούτια [χανγαρακούτχια], ουσ. ουδ. = τα παρελκόμενα ενδυμασίας Δεσπότη (ειρωνικά) και συνεκδοχικά οι Δεσποτάδες. Καλινδέρης 1982:428. Από το χαβιάρι + κουτί, προφανώς επειδή τα πολύτιμα αυτά αντικείμενα φυλάσσονταν σε κουτιά από χαβιάρι.

χαβούζι [χανυζί], ουσ. ουδ. = δεξαμενή νερού, φυσική ή τεχνητή, π.χ. *Πάγνάμι στου χαβούζι τ' κι πλιατσκαρίζουμάσταν*. Ελιμειακά 44:65. Από το τουρκ. havuz (= μικρή τεχνητή λίμνη), Redhouse 1968:465.

χάζι [χάζι], ουσ. ουδ. = α. παρακολούθηση θεάματος, β. γούστο, απόλαυση. Έκφραση: *Κάμου χάζι* = χαζεύω, μ' αρέσει, π.χ. *Σι κάμου χάζι πώς τα λες*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. haz, Redhouse 1968:468.

χαζέλια [χazé'ia], ουσ. ουδ. = αστεία, χαζόλογα, ανοησίες, π.χ. *Κι ίλιγάμι ένα σουρό χαζέλια...* Ελιμειακά 21:66, 42:70. Από το χάζι, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -έλι.

χαζίτκα [chazítka], επίθ. = χαζά, ανοησίες, ελαφρά πράγματα, π.χ. *Χίρσις πάλι τα χαζίτκα*; Αλευράς 1964:5. Πιτένης 1971:33. Από το χαζός, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίτικος.

χαζίτκουσ, -ή, -κου [chazítkus], επίθ. = βιαστικός, πρόθυμος, ορεξιότιμος, έτοιμος, π.χ. *Πάγναμι... για να τραβήξουμι κα-*

χαζίτκουσ

μιά χαζίτζοκ ή τσούφου, όπου *ίλιγάμι* τότε *τς τσιγάρις* / *Χαζίτζοκ* = έτοιμο τσιγάρο του εμπορίου, όχι στριφτό, π.χ. *Τρόβα μια χαζίτζοκ*. Πιτένης 1971:161. Παπασιωπής 1988:22. Ελιμειακά 21:67, 25:85. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *hazır*, Redhouse 1968:469.

χαζμούμι [xazmúmi], ρ. = χασμουριέμαι, π.χ. *Απ' τ' χαροή έχ χασιμέτι*. Καλινδέρης 1982:251. Από το αρχ. ελλ. χάσμα + παρ. κατάλ. -ούμαι, αρχαϊσμός.

χαζός, χαζά, χαζό [xazós], επίθ. = χαζός, ανόητος. Το ουδ. και ως ουσιαστικοποιημένο επίθ. = χαζομάρα, π.χ. *Ίλιγάμι κι κána χαζό να πιρνά η ώρα*. Έκφραση: *Μη χαζά* = μη λες χαζομάρες. Αλευράς 1964:5. Πιτένης 1971:33. Από το *χάζι*, ό.βλ., + παρ. κατάλ. -ός.

χαϊνέτς, -τσα, -τκου [xainéts], επίθ. = άτακτος, απειθής, ανεπρόκοπος, π.χ. *χαϊνέτκου πιδί*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το τουρκ. *hain*, Redhouse 1968:435.

χαϊντς [xaints], ουσ. αρσ. βλ.λ. *χαϊνέτς*.

χαϊρι [xairi], ουσ. ουδ. = προκοπή, όφελος. Από το τουρκ. *hayır*, Redhouse 1968:466.

χαϊρολίθους, -ή, -κου [xairilíthkus], επίρρ. = τυχερός, γουρλής, π.χ. *Χαϊρολίθ ή δλειά σας / Πάρι δουτζούκ απ' του Νταβάνι για του χαϊρολίθου* / Ευχή: *Χαϊρολίθα* = συγχαρητήρια. Παπασιωπής 1973:21. Καλινδέρης 1982:265. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *hayırlı*, Redhouse 1968:467.

χαϊροσζιές [xairszýés], ουσ. θηλ. = προκοπές (ευφημισμός), γουρσουζιές, ζαβολιές, παλιοδουλειές, π.χ. *γιατί τς χαϊροσζιές όλις όλις αντάμα τς έφκίαναν*. Ελιμειακά 8:55, 16-19:51. Από το τουρκ. *hayırsız*, Redhouse 1968:467, + ελλ. παρ. κατάλ. -ιά.

χαϊροσίζκους, -ή, -κου, και *χαϊροσίζ, χαϊροσύιζ* [xairsízkus], επίθ. = αχαϊρευτος, ανεπρόκοπος, ελεινός, π.χ. *Άιντι αμπρέ χαϊροσίζικου, απιρνά η ώρα κι χαλέβου να μαειρέψου* / *Αυ-*

τός 'π' τα μικρά τα χρόνια φάγκιν τι χαϊρσίτζ χάνα γένη. Καλινδέρης 1982:338. Ελιμειακά 16-19:51, 22:41. Από το τουρκ. hayırsız, Redhouse 1968:467, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ικος.

χαιάτι [χαιάτι], ουσ. ουδ. = στεγασμένο μπαλκόνι με ή χωρίς τζαμαρία, που βρίσκεται στην πρόσοψη του σπιτιού και αποτελεί προέκταση των εσωτερικών του χώρων, χαγιατί, π.χ. *Θέλου σπίτια μι ραλίγια, σιχνισίγια κι χαιάτια*. Πασχαλίδης 1999:233. Από το τουρκ. hayat, Redhouse 1968:466.

χαϊβάνι [χαιβάνι], ουσ. ουδ. = ζώο, κυριολ. και μτφ. Πιτένης 1971:165, 183. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. hayvan, Redhouse 1968:468.

χαϊμανάς [χαιμανάς], ουσ. αρσ. = ανεπρόκοπος, νωθρός άνθρωπος. Από το τουρκ. haymana, Redhouse 1968:467.

χάλι [χάλι], ουσ.ουδ. = α. άθλια, κακή κατάσταση, β. σεληνιασμός, πβ. την έκφραση: *Τουν τσάκουσι του χάλι / Τουν τσакώνι του χάλι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. hal, Redhouse 1968:438.

χαλαλίζου [χαλαλίζου], ρ. = διαθέτω, ξοδεύω κάτι με ευχαρίστηση, π.χ. *Δεν τ' χαλαλίζου τ' θυγατέρα μ' για τι αυτόνχα του χαραμουφάι*. Καλινδέρης 1982:391. Από το τουρκ. halâl, helâl (= νόμιμος), Redhouse 1968:471, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζω.

χαλασουσπίτς, -τσα [χαλασuspíts], επίθ. = ανεπρόκοπος άνθρωπος. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) το παραδίδει ως *χαλαστούσπίτς* = καταστροφεύς του σπιτιού. Καλινδέρης 1982:396. Από το χαλάσ-, θέμα του ρ. *χαλνώ*, ό.βλ., + σπίτι, αυτός που χαλάει σπίτια.

χαλάτια [χαιάτιχα], ουσ. ουδ. = τα εργαλεία του τεχνίτη. Καλινδέρης 1982:441.

χαλές [χαιλές], ουσ. αρσ. = α. αποχωρητήριο, π.χ. *Αχ πώς βάλτουσα σι τέτχιου χαλέ, ιγώ η νταϊλιάνου*, πβ. και λ. *ιδιαιτίρου*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. άνθρωπος αθροστόμος, με βρωμόστομα, π.χ. *χαλές στουπουμένους, χαλές άπλυτους, χα-*

χαλές

λέξ *αξιόροστους*. Πιτένης 1971:20, 187. Παπασιώπης 1988:115. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. *helâ* (= τουαλέτα), Redhouse 1968:471, πβ. και Κατσάνης 1997.

χαλεύου [xalénu], ρ. = γυρεύω, ζητώ, π.χ. *Τα πιδιά χαλέβν να σι σιργιανίσν κι τσαμνάς κιόλαντζ; / Τι χάλιβις κι ανακατώνουσαν μι αυτήν;* Ανδριώτης Ι.Λ. 538, Αλευράς 1964:6. Παπασιώπης 1988:123. Ελιμειακά 4:51, 42:72. Πβ. και Δημητράκος 1956, Θ7765.

χαλιαμάς [xaliamás], ουσ. αρσ. = γυναίκα με κακό στόμα, κακόγλωσση. Από το τουρκ. *halâ* (= τουαλέτα, πβ. και *χαλές*, ό.βλ.), Redhouse 1968:438.

χαλκουβραζμένους [xalkunvrazménus], μτχ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: εκείνος που είτε να βράσει στο καζάνι, π.χ. *Είνι κριμά 'π' του Θεο, μάρι χαλκουβραζμένι*. Από το *χαλκός* + *βράζω*.

χαλκουδαίμονας [xalkudémunas], ουσ. αρσ. = κοντός ή μικρός και διαβολεμένος άνθρωπος. Ελιμειακά 8:55. Από το *χαλκός* + *δαίμονας*.

χάλκουμα, πληθ. *χαλκώματα* [xáلكuma], ουσ. ουδ. = α. καζάνι χάλκινο, π.χ. *Του τρανό του χάλκουμα 'πό 'φκιανιν του νιαμιργιώτκου του χαλβά*, β. χάλκινο δοχείο γενικώς, π.χ. *Γέμουσα του χάλκουμα νιρό να δουλναρίσου τα ζντράνια μ'*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Στον πληθ. *χαλκώματα*: όλα τα χάλκινα σκεύη. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 10:151. Από το αρχ. ελλ. *χάλκωμα*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1459.

χαλκουτσούκι [xalkutsúk], ουσ. ουδ. = α. χάλκινο σκεύος για την αποθήκευση λίγδας, β. άμαξα, π.χ. *Ούδι τ' Ντράγκ' τ' άλουγα μι του χαλκουτσούκι δεν τό 'φταναν*. Αλευράς 1964:45. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *χαλκός* + *τσουκ(άλι)* + *παραγ. κατάλ. -ι*.

χαλνώ, παθ. *χαλνιούμι* [xalníumi], ρ. = α. χαλώ, β. το παθ. *χαλνιούμι* = έχω διάρροια, π.χ. ... *ουλίγα τσίντζιφα κι γκόγκα-*

να να μην τον βγάινι πουλλά χέρια άμα χαλνιέτι... Ελιμειακά 33:163. Από το χαλώ. Για τον μεταπλασμό των ρημάτων σε -ώ > -νώ βλ. 1.4.5.2.

χαμαίντριου [xaméndriu], ουσ. ουδ. = α. φυτό με μοβ λουλούδι που θεωρείται ότι κάνει καλό στο στομάχι, π.χ. *Πχιάλα να πχεις χαμαίντριου ν' ανοίξι η φουνή σ'*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. το αφέψημα του φυτού αυτού. Πιτένης 1971:46. Από το < χαμαί + δρυσ.

χαμάλα [xamála], ουσ. θηλ. = μεγάλο κάρο για μεταφορές. Ελιμειακά 6-7:180. Από το τουρκ. hamal (= αχθοφόρος), Redhouse 1968:442, + παραγ. κατάλ. -α.

χαμένου [xaménu], επίθ. = α. χαμένο, β. πρόβατο / κατσίκι που ξεφεύγει απ' το κοπάδι.

χάμκαβους, -βι, -βου [xámkanvus], επίθ. = όχι σφιχτός, πλαδαρός. Καλινδέρης 1982:386. Από το *χάμκους*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβους.

χάμκους [xámku], επίθ. = α. όχι σφιχτός, πλαδαρός, β. κατώτερης ποιότητας, π.χ. τσίπουρο.

χαμνά [xamná], επίρρ. = άσχημα, βλ. και λ. *αχαμνά*. Ελιμειακά 5:116.

χαμνός, -ή, -ό [xamnós], επίθ. βλ.λ. *αχαμνός*. Ελιμειακά 31:169, 43:157.

χαμούλιακας [xamúliakas], ουσ. αρσ. = άνθρωπος από κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

χαμούρι [xamúri], ουσ. ουδ. = α. μείγμα, π.χ. *Μι πιρίσσιψιν ψίχα λικέρι κράνου κι ψίχα βύσσινου. Παίρνου κι τα φκιάνου κι γω ένα χαμούρι...* Φουβιρά, β. μείγμα από διάφορα υλικά που χρησιμοποιούνταν σα γέμιση π.χ. στα λουκάνικα,

χαμπάρι [xabári], ουσ. ουδ. = είδηση, νέο, π.χ. *Έχς χαμπάρι απόυ ζητλαρέι*; βλ. και λ. *χαμπέρι*, β. στον πληθ. = σαχλαμάρες, π.χ. *Τι μη λες τώρα για παντρές κι χαμπάρια*; Ελιμειακά 4:50, 16-19:51. Από το τουρκ. habar < haber, Redhouse 1968:429.

χαμπάρι

χαμπαρίζου | χαμπαρίζου [xabarízu], ρ. = ξέρω, γνωρίζω, καταλαβαίνω, π.χ. *κι όσου να χαμπαρίσι η Σία τι γένιτι...* Ελμειακά 10:153. Από το χαμπάρι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω.

χαμπέρι [xabérs], ουσ. ουδ. = είδηση, νέο, π.χ. *Δεν πρόκαμάμι να σιβούμι μέσα κι έφτασιν του χαμπέρι; κάκιν του παλιό του Δικαστήριου*, βλ. και λ. χαμπάρι. Πιτένης 1971:158. Από το τουρκ. haber, Redhouse 1968:429.

χαμπέρας, -ου [xabérs], ουσ. αρσ. = περίεργος, κουτσομπόλης, πβ. και λ. κουτσοκούρου, π.χ. *Σφάλνα να μη γλέπν όξου. Ξέρς τι χαμπέρις είναι;* Πιτένης 1971:158. Από το χαμπέρι, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ας.

χαμπλά [xamblá], επίρρ. = χαμηλά, βλ. και λ. χαμπλός. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) παραδίδει την έκφραση: *Ε, Θέ μ, ψηλά είσι κι χαμπλά να δεις*.

χαμπλός, χαμπηλός, -ή, -ό [xamblos], επίθ. = χαμηλός, π.χ. *Γύρου τριγύρου απού ν παρσιτιά στα χαμπηλά μιντέρια... / Χαμπηλός Αιγιάς* = ο ναός της Μεταμορφώσεως σε αντίθεση με τον *Ψηλό Αιγιά* = το ναό του Προφήτη Ηλία. Παπασιώπης 1973:51, 1988:129. Ελμειακά 4:50, 46:73, 79. Από το χαμηλός. Μετά την αποβολή του άτονου i αναπτύσσεται συνοδίτης φθόγγος b, βλ. και 1.2.1.3.2. Ο τύπος χαμπηλός αποτελεί υπερδιόρθωση του τύπου χαμπλός, βλ. και Παπαδόπουλος 1926:38.

χαμώραγας [xamóragas], ουσ. αρσ. = τυφλοπόντικας, ασπάλαιξ, π.χ. *Οι χαμουραγέι χαλνούν τς ρίζις απ' τα σπαρτά*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:229. Καλινδέρης 1982:275. Από το χαμώραγας < χάμω + ορύσσω.

χα να [xana], φράση = θε να, π.χ. *Χα νά 'ρθου, χα να φύβγου*, Ανδριώτης Ι.Α. 538.

χάνου [xánu], ρ. = α. χάνω, β. Ο Ανδριώτης (Ι.Α. 538) το παραδίδει και με τη μεταβατική σημασία: *καταστρέφω, αφήνω να χαθεί*, π.χ. *Ν καλή ν ψχή δε τ' χάνι ου Θός*.

χανταβαρίζουμι [xandavarízumi], ρ. = κορτάρω, κάνω τα γλυκά μάτια σε κάποιον.

χαντακουμένους, -νι, -νου [xandakuménus], επίθ. = φουκαράς, δύστυχος, κακόμοιρος, π.χ. *Πού πααίντς, αρά χαντακουμένι; / Μη βαλτς μι του νου σ', χαντακουμένι, ότχ...* Ελιμειακά 22:41, 30:66. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Επιθετικοποιημένη μετοχή του ρ. *χαντακώνου*, ό.βλ.

χαντακούρου [xandakúru], επίθ. = καημένη, π.χ. *Όι τι έπαθιν η χαντακούρου*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *χαντάκ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. (-ούρης), θηλ. -ούρου.

χαντακώνου [xandakónu], ρ. = καταστρέφω, ζημιώνω κάποιον, γίνομαι αιτία καταστροφής. Πιτένης 1971:160. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *χαντάκ*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ώνω.

χαντάκ [xandák], ουσ. ουδ. = α. χαντάκι, μακρόστενο και ρηχό τεχνητό όρυγμα, μικρή τάφος, β. τάφος για διάκριση των χωραφιών μεταξύ τους. Καλινδέρης 1982:430. Από το μεσαιών. ελλ. χαντάκιον < αραβ. khandaq (= οχυρωματική τάφος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1461.

Χαντιρλί [xadirlí], τοπων. = οι Άγιοι Τόποι.

χαντούμς [xadúms], ουσ. αρσ. = α. ευνούχος, ανίκανος, ο χωρίς όρχεις άνθρωπος, β. αυτός που δεν καταφέρνει να δημιουργεί. Καλινδέρης 1982:438. Από το τουρκ. hadim, Redhouse 1968:432.

χαρά [xará], ουσ. θηλ. = α. χαρά, β. γάμος, γ. (ευφημιστικά) κηδεία, π.χ. *Αυτό τό 'χ για τ' χαρά τ'*. Πιτένης 1971:157. Ελιμειακά 12-13:87.

χαραιάτκα [xarajátka], επίρρ. = προί-προί, π.χ. *Χαραιάτκα του γιατρό;* Πιτένης 1971:19. Παπασιώπης 1972:21. Ελιμειακά 5:119, 22:49, 11:240. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *χαραή*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άτικος.

χαράζι [xarázi], ρ. = αρχίζει να ξημερώνει. Καλινδέρης 1982:403. Από το *χαράζω*.

χαράζι

χαραή | *χαραή* [xaraí], συχνά και στον πληθ. *χαραές*, ουσ. θηλ. = προί, αυγή, π.χ. *Τ' χαραή παλιά σκώνουμάσταν / ... γιατί είχαν πλύσι κι για τι αυτό είχαν σκουθεί απ' τς χαραές / Σκώθηκαμ τ' χαραή τ' βαθά να πάμι να κοινουνήσουμι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτένης 1971:20, 157. Παπασιώτης 1972:22. Ελιμειανά 4:50, 32:89, 42:75. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το λόγιο *χαραυγή* < ελληνιστ. *χαραγή* < ρ. *χαράσσω*, βλ. λ. *χαράζι*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1462.

χαραμής [xaramís], ουσ. αρσ. = παράνομος, κλέφτης, λωποδύτης, π.χ. *Μαρτύρησι, μπρε χαραμή, μαρτύρησι, μπρε κλέφτη* (από αποκριάτικο τραγούδι). Πιτένης 1971:285. Καλινδέρης 1982:367. Από το τουρκ. *xaram* (= κάτι απαγορευμένο από τη θρησκεία, άνομο), Redhouse 1968:449, + παραγ. κατάλ. -ής.

χαραμίζου [xaramízu], ρ. = διαθέτω ή ξοδεύω κάτι άδικα, ανώφελα. Καλινδέρης 1982:391. Από το τουρκ. *xaram* (= κάτι απαγορευμένο από τη θρησκεία, άνομο), Redhouse 1968:449, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ίζω.

χαραρέτι [xararéti], ουσ. ουδ. = δροσίσιμα, δροσιά π.χ. *Ήπιαμι κι ψίχα βυσσινάδα για χαραρέτι*.

χαράτσι, πληθ. *χαράτσα* [xarátsi], ουσ. ουδ. = μεγάλα σακιά που χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά της οικοσκευής κατά τις μετακινήσεις των κτηνοτρόφων. Πβ. το κουτσοβλαχικό *xāḡār*, Papahagi 1974:648, από το τουρκ. *harar*, Redhouse 1968:449.

χάρις, πληθ. [xáris], ουσ. θηλ. = βότσαλα και κοχύλια που έφεραν οι *χατζήδες*, βλ.λ., και οι *χατζίνες*, βλ.λ., από τον Ιορδάνη ποταμό. Χρησιμοποιούνταν για ξεμάτιασμα. Έκφραση: *ρίχνου στις χάρις* = σταυρώνω χρησιμοποιώντας τις *χάρις*... Καλινδέρης 1982:265. Αρχείο Μ. Μόμτσιου

χαρλίζου [xarlízu], ρ. = α. ροχαλίζω, π.χ. *Χάρλιζιν, όπους χουχλάζι του καζάνι στ' φουτιά*, β. βράζω. Αλευράς 1964:27, 83. Λέξη ηχομιμητική. Καλινδέρης 1982:366.

χαρόστουμα [xaróstuma], ουσ. ουδ. = άνθρωπος που βρίζει, κακολογεί, βωμολοχεί. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το χάρος + στόμα.

χαρότικους, -ή, -κου, [xarótikʊs], επίθ. = του γάμου, π.χ. *τα χαρότικα τα χουζιμέτια* = οι προετοιμασίες του γάμου. Ελιμειακά 12-13:87. Από το χαρά, ό.βλ., με τη σημασία: γάμος, + παραγ. κατάλ. -ότικος.

χαρότς, πληθ. χαρότδης ή χαρότι [xaróts, xarótdis, xaróti], ουσ. αρσ. = οι καλεσμένοι και συμμετέχοντες σε γάμο, π.χ. *Απ' τς χαραές χίρσαν τα κανίσκια νά 'ρχουντι 'π' τάστειλναν οι χαρότδης*. Ελιμειακά 12-13:89, 89. Από το χαρά, ό.βλ., με τη σημασία: γάμος, + παραγ. κατάλ. -ότης.

χαρπάλα και χραπάλα [xarpála], ουσ. θηλ. = απόχρεμμα. Καλινδέρης 1982:395. Λέξη μάλλον ηχομιμητικής αρχής.

χάρτα [xárta], ουσ. θηλ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: φωτογραφία, π.χ. *Γλέπου πασαμυρονώς τ' χάρτα σ' κι σι θμούμι*.

χαρτζίδου [xardzišʊ], ουσ. θηλ. = μεροκάματο, το ψωμί της ημέρας, π.χ. *Δε φτάνι πάσα μέρα που μι τρώι η μαρμάγκα για του χαρτζίδου...* Ελιμειακά 32:87. Από το τουρκ. harc, harc (= δαπάνη, έξοδο, λογαριασμός), Redhouse 1968:450, + παραγ. κατάλ. -ίσιος.

χάρτσι [xártsi], ουσ. ουδ. = α. το υλικό για το σοβάτισμα, ασβέστης με *ανεμίδα*, βλ.λ., β. μτφ. μείγμα διαφόρων υλικών για τη γέμιση (μαγειρική). Από το τουρκ. harc, harc (= δαπάνη, έξοδο, λογαριασμός), Redhouse 1968:450. Καλινδέρης 1982:442.

χαρχάλι [xarxáli], ουσ. ουδ. = α. κρόσσι, δαντελωτό φινιρίσμα υφάσματος ή χαρτιού, π.χ. *Εφκιασαν ... χαρχάλια παρδαλά στα τοίγια*, β. λειοί πετεινού. Πιτένης 1971:273. Ελιμειακά 25:83. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. το κουτσοβλαχικό xər̀xále, αλβ. karkal'ë, τουρκ. khalkhâl, Papahagi 1974:650, Redhouse 1968:438.

χαρχαλόβηχας [xarxalónixas], ουσ. αρσ. = κοκίτης. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το χαρχάλι, ό.βλ., + βήχας.

χασαπλιό, πληθ. χασαπλιά [xasaplíó], ουσ. ουδ. = α. χασάπικο, κρεοπωλείο, π.χ. *Κι στα χασαπλιά να μπαίνουν, στα μισοιάθκα να γυρνάω*, β. στον πληθ. περιοχή Κοζάνης, όπου ήταν όλα τα χασάπικα, π.χ. *Σκιπαζμένα μι λαμαρίνις κι πισόχαρτα ήταν τα χασαπλιά*. Πιτένης 1971:33. Παπασιωπής 1972:72, 1988:59. Ελιμειακά 22:50, 44:64. Από το χασάπης (< τουρκ. hasap, kasap, Redhouse 1968:613) + παραγ. κατάλ. -είο > *χασαπέιο και για αποφυγή της χασμωδίας *χασαπιό > χασαπλιό.

χάσι [xási], ουσ. θηλ. = η ελάττωση του φωτεινού δίσκου του φεγγαριού, χάση του φεγγαριού. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:343. Από το χα- (από το ρ. χάνω) + παραγ. κατάλ. -ση.

χασίλι [xasíli], ουσ. ουδ. = κριθάρι κυρίως για ζωοτροφή, π.χ. ... 'π' απόλκιν τα πρόβατα τ' στον αυλαγά κι μ' έφαγαν του χασίλι. Ελιμειακά 31:168. Από το τουρκ. hasil (= πράσινο κριθάρι για ζωοτροφή), Redhouse 1968:652.

χάσκα [xáska], ουσ. θηλ. = χάσκαρης, χάσκας (έθιμο της Αποκριάς), π.χ. *Κι μι τ' αυγό ή του χαλβά θα έκαμνάμι χάσκα*. Πιτένης 1971:185. Παπασιωπής 1972:52. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το αρχ. ελλ. χάσκω (= ανοίγω πολύ το στόμα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1467, αρχαϊσμός.

χάσκου [xásku], ουσ. θηλ. = αφηρημένη, ξεχασιάρα. Από το αρχ. ελλ. χάσκω (= ανοίγω πολύ το στόμα), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1467, αρχαϊσμός.

χασουμέρς, -ου [xasumérs], επίθ. = αυτός που χάνει το χρόνο, τη μέρα του άσκοπα. Καλινδέρης 1982:396. Από το χάσ- (< το ρ. χάνω) + μέρ(α) + παραγ. κατάλ. -ης.

χασουμιρώ [xasumiró], ρ. = α. χασομερώ, β. πεθαίνω (ευφημιστικά, πιθανόν με την έννοια ότι μετά θα γίνει κηδεία και ο κόσμος δεν πηγαίνει στη δουλειά του), π.χ. *Μας χασουμέρσιν κι ου Γιωρς ή Τα μας χασουμιρήσι κι ου Γιωρς καμιά*

μέρα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *χασουμέρι*, βλ. λ. *χασουμέρος*, + παραγ. κατάλ. -ώ.

χάδκουσ, -ά, -κου [xáðkus], επίθ. = άσπρος, καθαρός, εκλεκτός, π.χ. *Ήταν κάτασπρις κι χάδκις σαν παντισπάνι*. Παπασιωπής 1988:131. Από το τουρκ. *has*, Redhouse 1968:455, + ελλ. παραγ. κατάλ. -ικος.

χαδμίδα [xaðmíða], ουσ. ουδ. = παντός είδους φαγώσιμα, π.χ. *Τουν έδουκιν ένα δαχλίδι απ' τα θα τς κι κανά δυο άλλα χαδμίδα κι καλούδια*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Ελιμειακά 22:43.

Χαδουτούλι [xaðutúli], ουσ. ουδ. = μικρό παιδί απ' τα Χάσια. Καλινδέρης 1982:382.

χατάς [xatás], ουσ. αρσ. = κακό συμβάν, ατύχημα, συμφορά, ζημιά, π.χ. *Ύστιρ' απ' τιαντόν του χατά κι μι τέτοιου συυζμό στου κιφάλι...* Πιτένης 1971:176. Ελιμειακά 4:51, 10:155. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Εφημ. Κοζανίτικοι Αντίλαλοι. Από το τουρκ. *hata*, Redhouse 1968:460, πβ. και Κατσάνης 1997.

Χατζηλίξ [xadzilik], τοπων. = η περιοχή των Αγίων Τόπων ως τόπος προσκυνήματος, π.χ. *Πήγιν κι η νινέ μ' στου χατζηλίξ*. Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 3/12/1951. Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. / αραβ. *haci*, βλ. λ. *χατζής*, + τουρκ. παραγ. κατάλ. -lik.

χατζής, χατζίνα [xadzís], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που πήγε τρεις φορές για προσκύνημα στους Αγίους Τόπους. Καλινδέρης 1982:265. Από το τουρκ. / αραβ. *haci* (προσκυνητής στη Μέκκα ή στην Ιερουσαλήμ), Redhouse 1968:431, + παραγ. κατάλ. -ής, θηλ. -ίνα.

χατίλια [xatíla], ουσ. ουδ. = οριζόντια ξύλινα δοκάρια κατά μήκος της τοιχοποιΐας. Πασχαλίδης 1999:233. Από το τουρκ. *hatti*, Redhouse 1968:459.

χαχα - μπάχα [xaxa báxa], επιφ. = αστεία και γέλια. Πιτένης 1971:25. Ηχομιμητική φράση.

χέξου [xézu], ρ. = χέξω. Έκφραση: *χέσκιν η φουράδα στ' αλώνι* χέξου

χειρότσια

= υπόθεση άνευ σημασίας. Εναλλακτικές εκφράσεις: *τα φκιάνου, κουλουριάζου τουν κούκου*. Πιτένης 1971:159.

χειρότσια [xirótʃa], ουσ. ουδ. = γάντια. Πιτένης 1971:245. Από το χειρόκτιο < μεσαιων. ελλ. χειρόρτιον με ανομοίωση < *χειρόάρτιον, Μπαμπινιώτης 1998:1969.

χέλι [xéli], ουσ. ουδ. = χέλι. Καλινδέρης 1982:428.

χέρσου, -σι, -σου [xérsus], επίθ. = ακαλλιέργητος, παρατημέ-
νος, π.χ. *χέρσου χουράφι, μπαϊρι*. Από το αρχ. ελλ. χέρρος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1472.

χέστρα [xéstra], ουσ. θηλ. = χάσιμο παρτίδας στο παιχνίδι *βα-
σιλιάδης*, βλ.λ.

χιλιάρα [xíliara], ουσ. θηλ. = γυάλινη φιάλη χωρητικότητας 2,5
οκάδων (1000 δράμια). Πασχαλίδης 1999:233. Από το χίλι(α)
+ παραγ. κατάλ. -άρα.

χιλιδόνι, *χιλιδόνα* [xíliðóni, xíliðóna], ουσ. ουδ. / θηλ. = χελιδόνι.

χιλουνάκια [xíluanáka], ουσ. ουδ. = πρηξίματα, αδένες στο λαι-
μό σε μέγεθος αυγού. Καλινδέρης 1982:275. Λόγω προφανώς
της ομοιότητας με το σχήμα της μικρής χελώνας.

χινόπουρου [xínopuru], ουσ. αρσ. = φθινόπωρο. Καλινδέρης
1982:279. Από το (φθιν)όπωρο και παρετυμολογικά προς το
χύν(ω), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1474.

χίντικου [xíndiku], ουσ. ουδ. = βαμβακερή κλωστή, το ινδικό
άσπρο νήμα, π.χ. *Πήρα μια ουκά χίντικου να του βάζου...*
Ανδριώτης Γ.Α. 538, βλ. και *ιντίχ*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Πβ. το
κουτσοβλαχικό xíndiku, Parahagi 1974:657, < ινδικό.

χιριά, πληθ. *χιρές* [xirjá, xirés], ουσ. θηλ. = ποσότητα από στά-
χια (όση ποσότητα πιάνει το χέρι). Καλινδέρης 1982:376.
Από το χέρι + παραγ. κατάλ. -ιά.

χιριτήματα [xiritímata], ουσ. ουδ. = α. χαιρετίσματα, β. αλίμο-
νο αν συμβεί κάτι, π.χ. *Άμα κλουστείς κόμα λίγου κι φύβγ
του λιφουρείου, χιριτήματα*. Ελιμειακά 44:70.

χιωνά [xípnó], ρ. = αρχίζω, π.χ. *Κι μι τραγούδια να τραγούν χιωνούσαν κι μι γέλια / Καθώς απιρνούσαν οι μέρις χιωνούσιν ου κόσμους να...* βλ.λ. αρχινά. Ανδριώτης Ι.Λ. 538. *Ελμειακά* 4:50, 44:63, 46:72. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Παπασιωπής 1973:30. Από το μεσαιων. ελλ. αρχινά (< αρχ(ίζω) και μεταπλασμό σε -ινά κατά το ξεκινά κλπ.), *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:211. Στο ιδίωμα ο τύπος προέκυψε από αναγραμματισμό κατ' αρχήν > *αχιωνά και στη συνέχεια αποβολή του άτονου αρχικού α-, πβ. αμάλγαμα > μάλαμα.

χιρόβουλου [xíróvulu], ουσ. ουδ. = ποσότητα θερισμένου σιταριού που αποτελείται από μερικές χειριές. Από το μεσαιων. ελλ. χερόβολον, *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* 1998:1472.

χιρουμύλι [xírúmilí], ουσ. ουδ. = χειρόμυλος. Καλινδέρης 1982:367. Από το χέρι + μύλ(ο)ς + παραγ. κατάλ. -ι.

χίρλιας, -ου [xírl'as], επίθ. = έτοιμος. Καλινδέρης 1982:251. Ίσως σχετίζεται με το κουτσοβλαχικό χίrlu, από το παλαιό σλαβ. hrulu, Papahagi 1974:661.

χίρτας [xírtas], ουσ. αρσ. = άχρηστος, ξεπεσμένος. Καλινδέρης 1982:343. Από το κουτσοβλαχικό χίrtu (= αδηφάγος, αχόρταγος), Papahagi 1974:662.

χλιάμτρας, -ου [xlíamtras], ουσ. = άνθρωπος νωθρός, κοιμισμένος.

χλιαπατιάς [xlíapatíajs], ουσ. αρσ. = άνθρωπος που τρώει πολύ και λαίμαργα. Καλινδέρης 1982:383. Από το σλαβ. xíap (= ψωμί) + παραγ. κατάλ. -ιάς (= άνθρωπος που χαρακτηρίζεται για κάτι). Καλινδέρης 1982:395.

χλιαπατίζου [xlíapatízu], ουσ. αρσ. = καταβροχθίζω. Καλινδέρης 1982:383. Από το χλιαπατιάς, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ίζω. Καλινδέρης 1982:395.

χλιαπατσώνου [xlíapatsónu], ρ. = τρώω βιαστικά και λαίμαργα, π.χ. *Βρήκαν του μπακλαβά κι του χλιαπάτσουσαν όλουν.* Καλινδέρης 1982:366. Πιθανότατα ηχομιμητική λέξη.

χλιαπατσώνου

χλιάρα | χλιάρα [xʎáɾa], ουσ. θηλ. = α. κουτάλα, β. γλωσσού, βλ. και λ. σκατόχλιαρα. Πιτένης 1971:35. Παπασσιώπης 1988:73. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το χλιάρα, ό.βλ., + παραγ. μεγεθ. κατάλ. -α.

χλιαράκι [xʎarák], ουσ. ουδ. = α. κουταλάκι, β. μτφ. καρδιά, καρδούλα, πβ. την έκφραση: *Χπούσιν του χλιαράκι μ' = καρδιοχτυπούσα*. Πιτένης 1971:215. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το χλιάρα, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άκι.

χλιάρι [xʎári], ουσ. ουδ. = κουτάλι, π.χ. ... που είχαν βάλι του χλιάρι στον ζνάρι / Όλι μι τς βίλλις ή τα χλιάρια καρτιρούσαμε τ' στιγμή... Έκφραση: *ου μούτους μι τα χλιάρια* = φανταστικό ον η επίκληση του οποίου γινόταν για εκφοβισμό των παιδιών. Ελιμειακά 24:52, 43:157. Από το ελληνιστ. κοχλιάριον (υποκορ. του αρχ. ελλ. κοχλίας) > *χοχλιάριον (αφομοίωση k-x > x-x) > χουλιάρι (ανομοιωτική αποβολή του δεύτερου x), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1479, > χλιάρι, μετά την αποβολή του άτονου u.

χλιαριά [xʎarjá], ουσ. θηλ. = κουταλιά. Καλινδέρης 1982:376. Από το χλιάρα, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -ιά.

χλιαρόπλου [xʎaróplu], ουσ. ουδ. = μικρό κουτάλι, π.χ. *Για να είμισι γλυκοί μας έδουνιν κι ένα χλιαρόπλου ζάχαρι*. Ελιμειακά 42:70. Από το χλιάρα, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -όπλου < -όπουλου.

χλιαρουθήκη [xʎaruθíki], ουσ. θηλ. = θήκη για κουτάλια και μαχαιροπίρουνα. Καλινδέρης 1982:397. Από το χλιάρα, ό.βλ., + θήκη.

χλιαρουκούτι [xʎarukúti], ουσ. ουδ. = κουτί για μαχαιροπίρουνα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το χλιάρα, ό.βλ., + κουτί.

χλιβιρό [xʎliviró], ουσ. ουδ. = μακρόσυρτο θλιβερό τραγούδι, αμανές π.χ. *Έβαλι του χέρι στον σιλιλιάχ να πει κάνα χλιβιρό...* Εφημ. Ελληνική Μακεδονία, 26/2/1951. Από το < θλιβερό με αλλαγή συμφώνου.

χλιμπόνα [xʎlibóna], ουσ. θηλ. = κιτρινάδα. Πιτένης 1971:33.

Από το χλεμπόνα (= παραγινωμένο αγγούρι), άγνωστης
ετυμολογίας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1475.

χλιμπόναβους, -βι, -βου [xlibónavus], επίθ. = κιτρινιάρης. Πιτέ-
νης 1971:33. Από το *χλιμπόνα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -αβος.

χλιμπουνιάρς, -ρου [xlibuñárs], ουσ. = κιτρινιάρης. Πιτένης
1971:33. Από το *χλιμπόνα*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -άρς < -άρης.

χλιμτριέμι, *χλιμτριούμι* [xlimtrjémi], ρ. = α. χλιμντριίζω, β.
κλαίω με αναφιλητά. Από το μεσαιων. έλλ. χλιμιτριίζω, ηχο-
μιμητικής αρχής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
1998:1475. Για τον μεταπλάσμο ρημάτων -ίζω > -ω βλ.
1.4.5.2. Καλινδέρης 1982:367.

χνάρα [xnára], ουσ. θηλ. = α. αγριόχηννα, β. χαζή (για γυναίκα),
π.χ. *Αυτήν είναι ντιπ χνάρα*. Από το: χήνα + παραγ. μεγεθ.
κατάλ. -άρα.

χνάρι [xnári], ουσ. ουδ. = χηνόπουλο. Από το: χήνα + παραγ.
υποκορ. κατάλ. -άρι.

χνέρι [xnéri], ουσ. ουδ. = χουνέρι, πάθημα, γκάφα, ζημιά, συμ-
φορά, πείραγμα, π.χ. *Θμήθκα ένα χνερι, που ουμουλγμόν
δεν έχ / Τουν έφκιασαν του χνερι*, Ανδριώτης Ι.Λ. 538. Πιτέ-
νης 1971:193. Παπασιώπης 1972:17. Ελιμειακά 22:50, 8:59. Από
το τουρκ. hüner (= δεξιοτεχνία), Redhouse 1968:498.

χνι [xní], ουσ. ουδ. = χωνί. Πιτένης 1971:27.

χνιούμι [xnúmi], ρ. = ορμώ, πβ. και λ. *σουντώ*, π.χ. *Χνιούνταν
οι μπουμπουρούτις δαπάν ίδα μι τρία καμπαναριά ψή-
λουν... / Απουλύθκιν απ' τς μπράγκις κι χνίθκιν ίδα ουπα-
νουθό τς*. Αλευράς 1964:64, 76. Πιτένης 1971:174. Ελιμειακά
10:151, 31:168, 32:72, 46:81. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το χύ-
νομαί. Για τον μεταπλάσμο ρημάτων βλ. 1.4.5.2.

χνούδαβους, -βι, -βου [xnúdavirus], επίθ. Η λέξη παραδίδεται
από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: μικρό παιδί.
Από το χνούδ(ι) + παραγ. κατάλ. -αβους.

χνούμι [xnúmi], ουσ. θηλ. = α. το λεπτό άχυρο που μένει μετά το

χνούμι

λίχνισμα του σταριού, β. καρβουνόσκονη. Καλινδέρης 1982:433.

χνώτου [χνώτου], ουσ. ουδ. = αναπνοή, χνώτο, κυρίως στην έκφραση: *Τιριάζν τα χνώτα* = συμφωνώ με κάποιον, π.χ. *Απ' όσνους είνι ιδώ δε βρήκα κάναν να τιριάζν τα χνώτα μας.*

χόβι [χόνι], ουσ. ουδ. = φορέα, π.χ. *Πήγαμι ένα χόβι, δεν τ' βρήκαμι. Αλλου χόβι τώρα.*

χόβουλι [χόνουλι], ουσ. θηλ. = ζεστή στάχτη. Από το μεσαιων. ελλ. χόβολη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1476.

χόλια [χό'ια], ουσ. ουδ. = τα χωλ, π.χ. *Χόλια, αντρέδισ, ντουαλέτις κι ουφφίς...* Ενδιαφέρουσα η ένταξη των ξένων λέξεων στο μορφολογικό σύστημα της ελληνικής γλώσσας. Παπασιωπής 1972:34.

χόλμπας [χόλbas], ουσ. αρσ. = φαγάς, λαίμαργος και χοντρος. Πιτένης 1971:247.

χόντρα, τα [χόνδρα], (πληθ.) ουσ. ουδ. = τα πάχη. Καλινδέρης 1982:355. Από το επίθ. χοντρος με ουσιαστικοποίηση.

χουβουλόπτα [χουβιόρτα], ουσ. θηλ. = πίτα ψημένη στη χόβολη. Από το χόβολη, ό.βλ., + πίτα.

χουζμέτι [χουζμέτι], ουσ.ουδ. = α. δουλειά του σπιτιού, π.χ. *Τι να κάτσουν; Ξέρς τι χουζμέτια μι καρτιρούν;* β. δουλειά, υπόθεση, π.χ. *Τό 'σουσάμι κι αυτό του χουζμέτι.* Εκφράσεις: *Του ξέκσις του χουζμέτι* = το παραξήλωσες / *Γνέθου του χουζμέτι* = ταιριάζω τη δουλειά. Ανδρωίτης Ι.Λ. 538. Παπασιωπής 1988:127. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ελιμειακά 25:83. Από το τουρκ. hizmet, Redhouse 1968:487.

χουζμικιάρς, πληθ. χουζμικιαρέι [χουζμικιάρς], ουσ. αρσ. = άνδρας υπηρέτης που χρησιμοποιούνταν για εξωτερικές ή βαριές δουλειές του σπιτιού, κυρίως για τα ζώα (όχι πάντως για το νοικοκυριό), π.χ. *Στήθκιν χουζμικιάρς έξι μήνις, απ' τ' Αι Δημητρού στ' Αι Γιουργιού* (εξάμηνο). Πιτένης 1971:27. Παπασιωπής 1988:106. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το τουρκ. hizmetkâr (= υπηρέτης), Redhouse 1968:488.

χουζμιτεύου [xuzmiténu], ρ. = περιποιούμαι κάποιον κάνοντας το νοικοκυριό για λογαριασμό του, τον προσέχω, π.χ. *Έχ' ν αμψιά τς τ' χουσμπεύ.* Πιτένης 1971:27. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το *χουζμέτι*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -εύω.

χουζούρι [xuzúri], ουσ. ουδ. = ανάπαυση, χουζούρι. Από το τουρκ. *huzur* (= πνευματική ξεκούραση), Redhouse 1968:496.

χουιλούς, -ού /-ούτσα [xuilús], επίθ. = ιδιότροπος, π.χ. *Μην αξαμώντς ντίπ· τον ξέρς τι χουιλούς είναι.* Ελιμειακά 43:159. Από το τουρκ. *huylu*, Redhouse 1968:496.

χούι, πληθ. χούια [xúji], ουσ. ουδ. = συνήθεια, συνήθως κακή. Ελιμειακά 43:159. Από το τουρκ. *huy*, Redhouse 1968:495.

χούιαγμα [xúiaɣma], ουσ. ουδ. = α. φώναγμα, π.χ. *Ασχάθκα του ξύλου κι του χούιαγμα*, β. κυριολεκτείται στα πρόβατα, για να ακολουθήσουν ένα δρόμο ή να στραφούν προς κάποια κατεύθυνση. Καλινδέρης 1982:440. Ρηματικό ουσ. του ρ. *χουιάζου*, ό.βλ.

χουιάζου [xuiázuz], ρ. = α. επιπλήττω, μαλώνω, π.χ. *Άμα δεν του χουιάξ του πιδί, πώς τα γένι άνθρουπους; / Φαίνουσαν σα να χουιάζαν του Νικουλάκ για τι αυτό πό 'καμιν...* Ανδριώτης Ι.Λ. 538, β. φωνάζω δυνατά τα πρόβατα. Αλευράς 1964:75. Πιτένης 1971:245. Καλινδέρης 1982:440. Ελιμειακά 10:154, 16-19:50, 21:65. Από το σλαβ. *huj(ati)* + παραγ. κατάλ. -άζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1479.

χουλέβι και χουλέβα [xulévi], ουσ. ουδ. / θηλ. = είδος γκέτας μεταξωτής ή υφαντής. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

χουλιάζου [xulíázuz], ρ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: δυσραεστό, π.χ. *Πολλές φουρές μι χούλιασις, ουρσουζα.* Από το σλαβ. *huj(ati)*, + παραγ. κατάλ. -άζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1479.

χουλκό [xul'kó], ουσ. ουδ. = καλόγερος (σπυρί), βουζούνι, απόστημα. Καλινδέρης 1982:275. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Ίσως από *χολή*, υποκορ. *χολίον*, πβ. Δημητράκος 1956, Θ7874.

χουλκό

χουματίλα, στον πληθ. κυρίως: χουματές [xumatíla, xumatés], ουσ. θηλ. = μυρωδιά χώματος, π.χ. *Χουματές μυρίζι* = ετοιμοθάνατος. Καλινδέρης 1982:376. Από το χώμα + παραγ. κατάλ. -ίλα / -ιά.

χουματόπιτρα [xumatópitra], ουσ. θηλ. = όχι πολύ σκληρή πέτρα, που διαλύεται εύκολα. Πιτένης 1971:14. Από το χώμα + πέτρα.

χουντρόπιτσους [xundrópitsus], επίθ. = παχύδερμος, που δε συγκινείται εύκολα. Καλινδέρης 1982:386. Από το χοντρός + πέτσ(α) + παραγ. κατάλ. -αβους.

χουντρομπαλάσας, -ου [xundrubalásas], επίθ. = μειωτικός χαρακτηρισμός για κάποιον που είναι κοντόχοντρος, π.χ. *Ήταν κι λίγου χουντρομπαλάσας*. Ελιμειακά 46:77. Ίσως σχετίζεται με το κοινό νεοελληνικό χοντρομπαλάς, βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1477.

χουντροπατάτας [xundrupatátas], ουσ. αρσ. = χοντρός άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:435. Από το χοντρός(ς) + πατάτ(α) + παραγ. κατάλ. -ας.

χουντροπέτσαβους, -βι, -βου [xundrupétsavus], επίθ. = παχύδερμος, που δε συγκινείται εύκολα. Καλινδέρης 1982:386. Από το χοντρός + πέτσ(α) + παραγ. κατάλ. -ους (< -ος).

χουρατάς [xurátas], ουσ. αρσ. = η συνομιλία (συνήθως νυχτερινή) που γινόταν απ' τους γείτονες στα πεζούλια ενός από τα σπίτια της γειτονιάς, π.χ. *Στα πιζούλια μι τς γειτόντσις κάθι βραδι στου χουρατά*. Πιτένης 1971:39. Παπασιώπης 1972:35. Πασχαλίδης 1999:233. Από το χουρατεύου, ό.βλ.

χουρατεύου [xuráténu], ρ. = πειράζω, αστειεύομαι. Πασχαλίδης 1999:233. Από το χωραϊτεύω με αποβολή του ημιφώνου < χωραϊτής < χώρα + παραγ. κατάλ. -ίτης (= κάτοικος χώρας), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1489.

χουράφι [xuráfi], ουσ. ουδ. = χωράφι.

χουργιατς, πληθ. *χουργιατέι*, θηλ. *χουργιατσα* [xur'gáts], ουσ.

αρσ. = χωριάτης, π.χ. *Ίφιωναν τα πράματα τς οι χουργιατέι κάθι Τρίτι*. Ελιμειακά 44:64.

χουρουέτι [xurueti], ουσ. ουδ. Η λέξη παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Λ. 538) με τη σημασία: το τουρκικό σύνταγμα του 1908, π.χ. *Γιώ ήμαν ακόμα χνούδαβι σα γίνκιν του χουρουέτι / Θα τς κριμνούσαν μα γίνκιν του χουρουέτι κι γλίτουσαν / Γιασασίν χουρουέτι* (= ζήτω η δημοκρατία). Από το τουρκ. *hürriyet* (= ελευθερία, ανεξαρτησία), Redhouse 1968:498.

χόρτασι [xortasi], ουσ. θηλ. = χόρτασμα, κορεσμός, *Κάμι κράτι, τα λουκούμια δεν είναι για χόρτασι*.

χουρταδά [xurtaḡá], ουσ. θηλ. = χόρτασμα, κορεσμός. Χρησιμοποιείται κυρίως στον πληθ. στην έκφραση: *Χουρταδές μυρίζ = έχεις φάει κάπου αλλού*. Καλινδέρης 1982:378. Από το χόρτασ-, (θέμα του ρ. χουρταίνου), + παραγ. κατάλ. -ιά.

χουρταμός [xurtamós], ουσ. αρσ. = χόρτασμα, π.χ. Παροιμία: *Τς κτῶας του μνι κι τς στράτας του ψουμί χουρταμόν δεν ένν*. Καλινδέρης 1982:377. Από το ελληνιστ. χορτασμός, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1479.

χουρχουλάζου [xurxulázu], ρ. = βράζω προκαλώντας φούσκες, π.χ. *Σα να 'χιν ένα χάλκουμα στου μπγναλό τ' απ' χουρχουλάζιν μέρα νύχτα...* Ελιμειακά 4:50. Ηχομιμητική λέξη.

χουτζούμι [xudžumi], ουσ. ουδ. = ένα διάστημα ανάπαυσης, π.χ. *Πήραμι ένα χουτζούμι ύπνου*. Καλινδέρης 1982:432. Από το τουρκ. *hücum*, Redhouse 1968:497.

χουτέλια [xutélia], (πληθ.) ουσ. ουδ. = ξενοδοχεία. Αλευράς 1964:90. Ενδιαφέρουσα η ένταξη της ξένης λέξης (αγγλ. hotel) στο μορφολογικό σύστημα της ελληνικής γλώσσας.

χουχάς [xuchás], ουσ. αρσ. = πήλινο γανωμένο σκεύος για τη φύλαξη των γλυκών του κουταλιού, από το οποίο κερνούσαν κιόλας. Καλινδέρης 1982:346. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

χουχάς

χούχλι | χούχλι [xúχli], επίρρ. = λιωμένος από το πολύ βράσιμο ή ψήσιμο ή την παραμονή μέσα σε υγρό, π.χ. *Γίνκων τα κάστανα χούχλι / Γίγκιν τ' αρνί χούχλι, πέντι ώρις τό 'ψηνάμι / χούχλι γέγκιν η αρμά.* Καλινδέρης 1982:412.

χουχλίζου [xuchlízu], ρ. = ζεσταίνω με την αναπνοή μου. Καλινδέρης 1982:395. Πβ. Δημητράκος, 1956 Θ:7891 χουχουλιάζω δημ. κ. χουχουλίζω = εμφυσώ θερμότητα, θερμαίνω τι δια της αποπνοίας της αναπνοής μου.

χουχουβιάλα [xuchuníala], ουσ. θηλ. = κουκουβάγια, π.χ. *Μην είναι κουρνιαζμένι καμιά χουχουβιάλα κι σκιάζουντι, βλ. και κουκουβάγια, κουκουβιάλα.* Αλευράς 1964:76. Ηχομιμητική λέξη.

χουχουλιάζου [xuchulíazu], ρ. = ζεσταίνω κάτι με την ανάσα μου. Καλινδέρης 1982:395. Ηχομιμητική λέξη.

χούχουλου [xúχulu], ουσ. ουδ. = βάσανο, πίκρα, π.χ. *Έχου χούχουλου τρανό κι δεν ξέρου πού να του πω,* Ανδριώτης Ι.Α. 538.

χπω [xpró], ρ. = α. χτυπώ, π.χ. *Ποιος χπάι όξου σην πόρτα μας;* Ανδριώτης Ι.Α. 538, β. πετάω κάτω, βροντάω, π.χ. *Τα χτύπουν όλα απ' καταής κι σκώθκιν κι έφυγιν, γ. φορώ, π.χ. Χπω κι γω του πράσινου του ταγέρ κι κινώ δακάτ'.* Από το χτυπώ. Μετά την αποβολή του άτονου i απλοποιήθηκε το τρισυμφωνικό σύμπλεγμα: xtp > xp.

χράζουμι [xrázumi], ρ. = α. χρειάζομαι, π.χ. *Που απουρούσις κι ίλιγισ τι χράζιν τόσα κιλάρια; / Ότι κι αν σι χρειστεί να 'ρθης να του παρς / Δε μι χράζιτι ιμένα τέτχιου πράμα,* Ανδριώτης Ι.Α. 538. Εκφράσεις: *δε μι χράσκιν* = να μένει, δεν το θέλω, π.χ. *-Χαλεύς κána τσιρόνι; -Δε μι χράσκιν / Τι μι χράζουνταν ιμένα τς σκρόφας τα τραγούδια;* (για περιπτώσεις που κάποια ενέργεια μας βγαίνει σε κακό). Πιτένης 1971:162. Παπασιώπης 1972:23, 1977:35, 1988:116. Ελμειακά 4:52, 24:51. Από το χρειάζομαι. Για την προφορά του τελικού (κυρίως) τεμαχίου -ρά < ριά βλ. 1.2.3.3.

χράμι [xrámi], ουσ. ουδ. = φαντό στρωσίδι από χοντρό μαλλί. Πασχαλίδης 1999:233. Από το τουρκ. ixram, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:519.

χραπαλνώ [xrapalno], ρ. = τρώω λαίμαργα. Καλινδέρης 1982:395. Ηχομιμητική λέξη (< κραπ - κραπ).

χρέα, στον πληθ. κυρίως [xréa], ουσ. ουδ. = καθήκοντα, κοινωνικές υποχρεώσεις, π.χ. *Τουν έφκιασαν όλα τα χρέα* (για πεθαμένο στον οποίο έγιναν μνημόσυνα κ.λπ.) / *Τα κάμου όλα τα χρέα μ'*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Καλινδέρης 1982:339.

χρεία [xría], ουσ. θηλ. = αποχωρητήριο, βλ. και *αναγκαίους*, ρούγα. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πασχαλίδης 1999:219. Από το αρχ. ελλ. χρεία (= ανάγκη), αρχαϊσμός.

χρήξι [xhízɪ], ρ. = πρέπει, χρειάζεται, π.χ. *Τα γυρίσι η μάνα μ' κι χρήξι νά 'μι σπίτι*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το λόγιο < αρχ. ελλ. χρήζω, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1480, αρχαϊσμός.

Χριστούinna, Χρστούinna και Χστούinna [xristúinna], ουσ. ουδ. = Χριστούγεννα. Παπασιώπης 1988:34. Ελιμειακά 10:153, 21:61, 36:78, 44:70.

χρόνους [xrónu:s], ουσ. αρσ. = χρόνος. Εκφράσεις: *χρόνουν κιρό* = ένα ολόκληρο έτος, π.χ. *Ιμείς φκιάνουμι πουλλά σιτζούκια κι τάχουμι χρόνουν κιρό*, Ανδριώτης Ι.Α. 538 / *Τ' χρόν' τ' Αιλιά = ποτέ*, π.χ. *-Πότι τα μι πλιαρώις, αρά Μήκα; -τ' χρόν' τ' Αιλιά*.

χρουνκής [xrunkís], επίρρ. = της χρονιάς, για όλη τη χρονιά, π.χ. *Να ρίξουμι του στιάρι (κ.λπ.) χρουνκής*. Καλινδέρης 1982:3. Από το χρονική + -ς αναλογικά προς άλλα επίρρ. σε -ς, π.χ. *άλλουης, δηλαδής, καταής*.

χρουνσπουλλίσματα [xrunspulízmata], ουσ. ουδ. = ενχές για χρόνια πολλά. Από το ρ. *χρουντσπουλίζου*, ό.βλ., + παραγ. κατάλ. -μα.

χρουντσπουλίζου, χρουντσπουλνώ [xruntspulízu], ρ. = πάω

χρουντσπουλίζου

επίσκεψη και εύχομαι για “χρόνια πολλά”, εύχομαι “χρόνια πολλά” σε κάποιον, π.χ. *Τ’ Αιθύμν τηλ μέρα πήγα να χρου- ντσπουλίσου του Θύμνιου*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Δοξασιά: *Οι χήρις δεν χρουντσπουλίζν*. Καλινδέρης 1982:255. Από την έκ- φραση χρόνους πολλούς + παραγ. κατάλ. -ίζω ή με μετα- πλασμό σε -ώ, βλ. και 1.4.5.2.

χρσός, -ή, -ό [χρσός], επίθ. = χρυσός. Ανδριώτης Ι.Α. 538. Πιτένης 1971:12. Μετά την αποβολή του άτονου ι παραμένει το αρ- χικό τρισυμφωνικό σύμπλεγμα χρσ, ενώ σε άλλα ιδιώματα απλοποιείται σε xs, ks.

Χρστός [χρστος], ουσ. αρσ. = Χριστός.

χτένι [χτένι], ουσ. ουδ. = α. χτένι, εξάρτημα του αργαλειού, β. χτένι, *τσατσάρα*, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ελληνι- στ. κτένιον, υποκορ. του αρχ. ελλ. κτείς, Ινστιτούτο Νεοελλη- νικών Σπουδών 1998:1486.

χτι [χτί], ουσ. ουδ. = κουτί. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538), βλ. και λ. *κτι*.

χτικιάρς, -ου [χτικιάρς], ουσ. = φυματικός. Καλινδέρης 1982:383. Από το χτικίο (< ελληνιστ. εκτικός πυρετός) + παραγ. κα- τάλ. -άρης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1487.

χτινάκι, πληθ. χτινάκια [χτινάκι], ουσ. ουδ. = α. χτενάκι για τα μαλλιά, β. (κυρ. στον πληθ.) τα πλευρά (του ανθρώπου), οι κατώτεροι μεσοπλεύριοι μύες, τα νεφρά, που τους σήκωναν πρακτικοί γιατροί όταν πονούσε η μέση, π.χ. *Μη του σκώ- ντς αυτόγα μουναχός, γιέ μ’*. *Τα σι πεσν τα χτινάκια*. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το χτένι, ό.βλ., + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άκι. Πιτένης 1971. Καλινδέρης 1982:275.

χτιδνός, -ή, -ό [χτιδνός], επίθ. = α. χθεσινός, β. πολύ μικρός, π.χ. *Να μας γιλούν τα χτιδνά τα πιδιά*; Ελιμειακά 24:51.

χτσχιανός [χστχιάνός], ουσ. αρσ. = χριστιανός. Η εκδοχή αυτή παραδίδεται από τον Ανδριώτη (Ι.Α. 538). Από το χριστιανός· μετά την αποβολή του άτονου ι παρατηρείται απλοποίηση του πολυσυμφωνικού συμπλέγματος χριστχ > χρστχ > χστχ.

χτοχιάτκους [xstxátkus], επίθ. = χριστουγεννιάτικος, π.χ. τα χτοχιάτκα τα χουσιμέτια, Ανδριώτης Ι.Λ. 538, βλ. και λ. χτοχιανός.

χτω [xto], ρ. = κτίζω. Από το χτίζω, με αλλαγή κατάληξης. Για τον μεταπλασμό ρημάτων βλ. 1.4.5.2.

Χ

χμώνας [xómnas], ουσ. αρσ. = χειμώνας. Καλινδέρης 1982:338.

χνόπουρου [xnúporu], ουσ. ουδ. = φθινόπωρο. Πιτένης 1971:162. Από το φθινόπωρο με απλοποίηση του αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος και τροπή του στη συνέχεια σε χ ίσως από επίδραση του χμώνας [xómnas], ό.βλ.

Ψ

ψάζου [psázu], = ψάχνω.

ψαθάκ [psathák], ουσ. ουδ. = αντρικό ψάθινο καπέλο με στενό γύρο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ψαλίθρα [psalíθra], ουσ. θηλ. = κατασκευή, κυρίως από εφημερίδα, σε σχήμα τριγωνικό και με ουρά, που πετάει σαν χαρταετός. Πιτένης 1971:234. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ψαλίδα, με παρ.γ. κατάλ. -ίθρα (αντί του νεοελληνικού -ίδα), πβ. και πιτυρίθρα, ό.βλ.

ψαράκ [psarák], ουσ. ουδ. = α. ψαράκι, β. τα πλευρά μαζί με το κρέας, π.χ. Τραβώ τα ψαράκια: ειδικό μασάζ στην πλάτη ψαράκι

του ασθενούς που έχει πιαστεί ή πονάει στη μέση και στην πλάτη. Η μασέζ τραβούσε τα κρέατα από την πλάτη του παθόντος, σα να ήθελε να τα ξεκολλήσει από τα κόκαλα, πβ. και *χτινάκια*, ό.βλ. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ψάρι + πα-ραγ. υποκορ. κατάλ. -άκι.

ψαρός [psarís], ουσ. αρσ. = γκρίζο άλογο. Πιτένης 1971:33. Από το αρχ. ελλ. ψαρός (= στικτός), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1494.

ψαροζήμους [psarózmus], ουσ. αρσ. = άσπρη σάλτσα με βάση το αλεύρι και το ξίδι, που συνοδεύει ψάρια κυρίως αλλά και κρέας, π.χ. *Απόψι τα φάμι ψαροζήμουν*, Ανδριώτης Ι.Α. 538. Από το ψάρι + ζωμός.

ψαρόκουλλα [psarókula], ουσ. θηλ. = είδος ζωικής κόλλα. Καλινδέρης 1982:428. Από το ψάρι + κόλλα.

ψαρόλαδου [psaróladu], ουσ. ουδ. = λάδι που παράγεται από ορισμένα ψάρια, π.χ. μουρούνα. Καλινδέρης 1982:428. Από το ψάρι + λάδι.

ψείρα [psíra], ουσ. θηλ. = ψείρα. Από το μεσαιων. ελλ. φθείρ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1494.

ψείρας, -ου / *ψείραβους*, -βι, -βου [psíravus], επίθ. = ψειριάρης, ψωροπερήφανος, π.χ. *Μας ψόφσιν μι τα κινούργια τα χαλιά, η ψείρου*. Από το ψείρα + παραγ. κατάλ. -ας / -αβους.

ψειρουβότανου [psirunótanu], ουσ. ουδ. = βότανο για τις ψείρες. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ψέκας [psékas], ουσ. αρσ. = αφελής, αγαθός άνθρωπος. Ήταν υπαρκτό πρόσωπο, γνωστό για την αφέλειά του. Έκφραση: *του βαραίνου στον ψέκα ή του ρίχνου σην ψέκα* = αδιαφορώ, χαλαρώνω ή το παίζω τρελός, π.χ. *Σν αρχή τό 'ριξαν κι αυτοί σην ψέκα, σι πείραζαν... / Μια βδουμάδα χα να του βαρέσν στ' ψέκα κι νε βιβλία, νε μαθήματα νε σκουλειό*. Παπασιωπής 1988:118. Ελιμειακά 8:57.

ψένου [psénu], ρ. = ψήνω, π.χ. *Του χμόνα ψένουμι σ χόβουλι γρουνήσις μπριζόλις*. Ανδριώτης Ι.Α. 538.

ψεύκους, -ή, -κου [pséfkus], επίθ. = ψεύτικος. Καλινδέρης 1982:358. Από το ψεύτικος. Μετά την αποβολή του άτονου ι παρατηρείται απλοποίηση του τρισυμφωνικού συμπλέγματος: ftk > fk.

ψεύτς, ψεύτρου [pséfts, pséftru], ουσ. αρσ. = ψεύτης, ψεύτρα. Καλινδέρης 1982:358.

ψήλουν [psílun], επίρρ. = σε ύψος, π.χ. *Χνιούνταν οι μπουμπουρούτις δαπάν' ίδα μι τρία καμπαναριά ψήλουν...* Ελιμειακά 31:168. Από το λαϊκότροπο κοινό νεοελληνικό ψήλος (= ύψος), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998:1497. Αξιοσημείωτη η διατήρηση του τελικού.

ψημέγκας, -γκου και ψημέγκαβους, -βι, -βου [psiméngas], ουσ. αρσ. = μικρόσωμος.

ψίδια [psídya], ουσ. ουδ. (πληθ.) = μικρά κομμάτια που μένουν όταν κόψουμε μαγειρεμένο κρέας, πατάτες κ.λπ., π.χ. *Μάστα μι μια μουκουδά κι αυτά τα ψίδια.*

ψιδνός, -ή, -ό [psidnós], επίθ. = α. χθεσινοβραδινός, β. με πονοκέφαλο ή κακή διάθεση από το χθεσινοβραδινό φαγοπότι και την οινοποσία, π.χ. *Πού να δλέψ μι τέτοιου στουμάχι. Είμι κι ψίχα ψιδνός.* Πιτένης 1971:25. Από το ψες + παραγ. κατάλ. -ινός.

ψικίτκου [psikítku], ουσ. ουδ. = αφελές, π.χ. *Του βαρέν λίγου στου ψικίτκου κι είνι ουρσουζιδις.* Η λέξη θα πρέπει να σχετιστεί με το ψέκας, ό.βλ.

ψιουψιουρίζου [psuɣɹizú], ρ. = α. ψιθυρίζω, β. ψειρίζω, π.χ. *Τι κάθισι κι τα ψιουψιουρίζ όλα κι σκάξι.* Ελιμειακά 24:50. Ηχομμητική λέξη (ψου - ψου).

ψίτσα [psítsa], επίρρ. = λίγο, π.χ. *Είνι ψίτσα στου μήνα τς, πβ. και λ. ψίχα.* Αλευράς 1964:54. Ο Ανδριώτης (Ι.Λ. 538) παραδίδει την έκφραση: *ως του ψίτσα = τουλάχιστον, π.χ. Του διάβασα του γραμμα ως του ψίτσα δέκα φουρές.* Ελιμειακά 32:74. Αντίστοιχο του κοινού νεοελληνικού ψίχα, ό.βλ.

ψίτσα

- ψιφί [psifí], ουσ. ουδ. = μικρό μαχαιράκι που έφεραν επάνω τους οι πιο ηλικιωμένοι και με το οποίο κυρίως τεμάχιζαν τρόφιμα για να μπορούν να τα φάνε πιο εύκολα.
- ψιφτάκους [psiftákus], ουσ. αρσ. = ψεύτης (χαϊδευτικό). Καλινδέρης 1982:380. Από το ψεύτης + παραγ. υποκορ. κατάλ. -άκος.
- ψιφτροί και ψιφτροίκας, -ου [psiftrí], ουσ. = ψευταράκος. Από το ψεύτης.
- ψίχα [psíxa], επίρρ. = λίγο, π.χ. *Είني καλός άνθρουπους κι ψίχα αλαφρός*. Αλευράς 1964:5. Παπασσιώπης 1972:26. Καλινδέρης 1982:363. Ελιμειακά 44:69. Από το λαϊκότροπο επίρρημα ψίχα (= λίγο) από τη λέξη ψίχα.
- ψιχός [rǝxós], ουσ. αρσ. = Ψυχοσάββατο. Καλινδέρης 1982:338. Από το (Σάββατο των) ψυχ(ών) + παραγ. κατάλ. -ός.
- ψουμάτους, -τι, -του [psumátus], επίθ. = ψωμωμένος, μεγάλος, π.χ. *Ψουμάτα πουρτουκάλια*. Παπασσιώπης 1977:36. Από το ψωμί + παραγ. κατάλ. -άτος.
- ψουμόταβλα [psumótavla], ουσ. θηλ. = τάβλα για τη μεταφορά ψωμιού στο φούρνο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ψωμί + τάβλα.
- ψουμουμέσαλα [psumumésala], ουσ. θηλ. = ύφασμα που έμπαινε μέσα στην πινακωτή πριν τοποθετηθούν τα πλαστά για να μεταφερθούν στο φούρνο. Αρχείο Μ. Μόμτσιου. Από το ψωμί + μισάλα, ό.βλ.
- ψουμουσάνδου [psumusándu], ουσ. ουδ. = σανίδα πάνω στην οποία πήγαιναν το ψωμί στο φούρνο. Καλινδέρης 1982:328. Από το ψωμί + σανίδα.
- ψουμόφκναρου [psumófkaru], ουσ. ουδ. = φτυάρι για το φούρνο του ψωμιού. Καλινδέρης 1982:397.
- ψουραφίτς [psurafíts], ουσ. αρσ. = έκζεμα στα χέρια, στο πρόσωπο, στα αυτιά. Καλινδέρης 1982:276. Ίσως από ψώραβ(ους) (< ψώρα + παραγ. κατάλ. -αβους) + παραγ. κατάλ. -ίτης με αηχοποίηση ν > f.

ψουρουμπέηδης [psurubéidis], ουσ. αρσ. = α. αυτοί που κάνουν τους μπέηδες αλλά δεν είναι, β. οι Σελτσιώτες (= κάτοικοι της Εράτουρας). Ελιμειακά 36:79. Από το ψώρα + μπέης (< τουρκ. bey, Redhouse 1968:164.

ψούσιν, ενεστ. ψήνου [psúsin], ρ. = έψηνε, π.χ. *Ν' ψούσιν του ψάρι στα χείλια τ' γυναίκα τ' ...* Ελιμειακά 43:159. Ο σχηματισμός κατά τα μεταπλασμένα σε -ώ, βλ. 1.4.5.2.

ψουφίμι [psufími], ουσ. ουδ. = α. ψοφίμι, β. πολύ αδύνατος άνθρωπος. Καλινδέρης 1982:378.

ψουφώ [psufó], ρ. = πεθαίνω, κυριολ. και μτφ. Αλευράς 1964:60.

ψόφιους, -α, -ου [psófius], επίθ. = α. ψόφιος, β. μτφ. με μεγάλη επιθυμία να κάνει κάτι, π.χ. *Για τι αυτά ψόφιους...* Ελιμειακά 16-19:51.

ψόφους [psófus], ουσ. αρσ. = α. ψόφος, θάνατος ζώων, β. πολύ κρύο, παγωνιά. Ελιμειακά 8:55.

ψυλλόχισμα, (συν. πληθ. ψυλλουχέσματα) [psilóchizma], ουσ. ουδ. = λεκές αίματος από το τσίμπημα ψύλλου, που έμενε στο εσωτερικό όσων ρούχων φοριόνταν κατάσαρκα π.χ. *Έτριβάμι, έτριβάμι, πού να φύβν τα ψυλλουχέσματα.*

ψυχοπιάνουμι [psixurchánumi], ρ. = στυλώνομαι στα πόδια μου, συνήθως αφού φάω κάτι, π.χ. *Φάι δυο μονκουσές να ψυχοπιαστείς κι ύστρα κινάς για δλεια.* Από το ψυχή + πιάνομαι.

ψώρα [psóra], ουσ. θηλ. = ψώρα. Αρχείο Μ. Μόμτσιου.

ψώραβους, -βι, -βου [psóranus], επίθ. = α. αυτός που πάσχει από ψώρα και έχει απωθητική όψη, β. ψωροπερήφανος, π.χ. *Όλι όλι αντάμα κι ου ψώραβους αχώρια.* Καλινδέρης 1982:386. Από το ψώρα + παραγ. κατάλ. -αβους.

ως πότι

Ω

ως πότι [os póti], φράση = έως πολύ πρόσφατα. πχ *Ου μπάς μ' ως πότι μας ίφιρονιν σμίτια απ' του Γατή. Ύστρα αρρώστειν κι πάει...*

Το βιβλίο «Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης», του Κώστα Δ. Ντίνα, τυπώθηκε τον Ιανουάριο του 2005 στο Συγκρότημα Γραφικών Τεχνών «ί+δ» στην Κοζάνη, σε 2000 αντίτυπα. Η βιβλιοδεσία έγινε στο βιβλιοδετείο του Ιωακείμ Τρικαλιάρη στη Θεσσαλονίκη.